

MENGELWERK,

VOOR

1817.

VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN,

OF

TIJDSCHRIFT

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN;

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1817.

MENGELWERK.

Te AMSTERDAM, bij
G. S. LEENEMAN VAN DER KROE
en
J. W. IJNTEMA.
1817.

VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN,

OF

TIJDSCHRIFT

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN;

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1817.

MENGELWERK.

Te AMSTERDAM, bij
G. S. LEENEMAN VAN DER KROE
en
J. W. IJNTEMA.
1817.

BIBLIOTHECA · BODLEIANA

INHOUD

VAN HET

MENGELWERK.

Waar-

INHOUD.

Leer-

INHOUD.

Ge-

INHOUD.

Wel-

Het Plaatje van den *Steendruk* te plaatsen tegenover bl. 162.

MENGELWERK.

BEDENKINGEN, OVER DEN TIJD.

Welk een edeler onderwerp kan onze gedachten en overdenking bezig houden dan de *tijd*, uit wiens duurzaamheid de natuur is zamengesteld, uit welken het leven van al wat aanwezig is geformeerd wordt, welken de mensch zonder overleg verspilt, welken de wijze tot zijn geluk doet dienen, welken de onverstandige alleen niet kent! Zijne sporen worden overal gevonden; de aarde draagt zijn merk; de wereld wordt door zijnen schepter bestuurd; de tijd is de éénige monarch, die altijd regeert. Eene ontelbare menigte omringt hem; de jongste eeuw verdringt hem nog, verlaat hem, en verdwijnt; het nageslacht komt op onder zijne schreden; hij boeit alle de oogenblikken der duurzaamheid, bepaalt den dag der natiën, en maakt er van afstand tot afstand de jaren van het menschelijk geslacht van.

Wij betreden eenen weg, welks schreden allen door den tijd geteld worden; rust en herhaling zijn aldaar onmogelijk; de stoot is gegeven; de reis vangt met onze dagen aan; het doel is onafhankelijk van onzen wil. Aan het leven zijn wij slechts met een punt vast, hetwelk ieder oogenblik wordt uitgewischt, en waarvan het aanwezen dikmaals verloren gaat. Het is de tijd, die nog niet bestaat, naar welken wij verlangen; morgen is tot onze vermaken, tot onze bezigheden, tot onze ontwerpen bestemd; wij verliezen den dag, welken wij bezitten; de tijd verwijdert zich, ons aan de hoop overgevende; dit bekoorlijk hersenbeeld verleidt ons, houdt ons vast, maar verdwijnt welhaast, ons niets anders latende behouden dan de spijt, de gelegenheid niet te hebben waargenomen.

Dertig jaren ben ik oud. Volgens de tafels der gemiddelde levensduringe, zijn mij nog dertig jaren levens

overig. Eenige kundigheden bekleeden bij mij de plaats van rijkdom. Van de dertig jaren, op welke ik kans heb, zal de helft gewijd worden aan den slaap en de rust, want het leven eindigt zoo als het begint; de andere helft aan mijne maaltijden, mijne studien, mijne bijzondere bezigheden, mijne huisselijke zaken, misschien aan de beslommeringen van een huishouden, en zeer zeker aan nuttelooze zaken. Ik zwijg van de moeijelijkheden, de vermaken, de schouwburgen, de wandeling; de ziekten enz., die niet altijd verpoozingen van het leven zijn. Gedurende dezen tijd, van welken somwijlen het geval de deelen zamenvoegt, ontdek ik naauwelijks drie jaren, in welke ik kan studeren, denken, en trachten gelukkig te worden.

's Menschen in het oog loopende doel is, geluk; uit een vermaaksgenot geboren, naar welk ander doel zoude hij kunnen streven? Om geboren te worden niet gevraagd hebbende, zie ik niet, waarom men zoude bestemd zijn om ongelukkig te leven. Van den anderen kant, voor zichzelven niets bedekkende, erkent men, dat alle de moeiten, die men ondervindt, voortkomen uit onbedachtzaamheid, onbestaanbaarheden, onbescheidenheid, voorál uit eigenliefde; en men bemerkt, dat het goede uit geheel tegengestelde beginselen ontstaat. Vanhier dat men aanleiding bekomt om van gedrag te veranderen, alle zijne maatregels en gedachten te wegen, zijn leven niet meer te verminken of zijne dagen te knotten; alle zijne uren ten nutte aan te wenden; in één woord, zijnen tijd wél te besteden, om het einde te bereiken, waartoe men bestemd is.

Het leven, hetwelk inderdaad voor de meesten slechts eene ademhaling is, is een zamenstelsel des tijds, uit zijnen aard eenzelvig, maar tot in het oneindige gewijzigd door omstandigheden, welke hij doet voortkomen; men is gelukkig of ongelukkig, bemint zijne bloedverwanten, maakt zich vrienden, verkiest zich eene gezellin, voedt zijn gezin op, maakt het gelukkig of ellendig, verzwakt, verdwijnt, en verlaat alles. Zoodanig

nig is de kring, in welken de meesten rondloopen. Aldus heeft deze opeenhooping van oogenblikken, welke, zonder dat wij er iets toe gedaan hebben, ons is ten deele gevallen, die volgreeks van uren, dagen en jaren, welke wij met zoo veel moeite doorbrengen, ten oogmerke het grootst mogelijke geluk, en dikmaals de overmate van het tegengestelde ten gevolge. Het zedelijk goed en kwaad staan in onze magt; zeer gemakkelijk kunnen wij het eene bekomen en het andere weren; bedachtzaamheid en een gezond oordeel zullen ons daartoe den weg banen. Laten wij te dien einde aanmerken, dat lieden, die geen gebruik van hun verstand maken, zeer zelden, en slechts bij toeval, gelukkig zijn; dat hun wil niets daartoe doet; dat zij zich over alles verwonderen, zelfs over het geluk; dat zij ligt kunnen overheerd worden; dat zij bijgeloovig zijn, wanneer men het zoodanig wil hebben; dat zij het zelfs bij voorraad zijn. Laten wij, van den anderen kant, wel bedenken, dat het de nutte kundigheden zijn, die ons van elkander doen verschillen; dat hij, die dezelve ten meesten getale bezit, minst afhankelijk is, en op de hoogste sport der ladder van den mensch staat; dat hij van eene verhevener natuur wordt, middelen om te kiezen bezit, zijne genietingen verfijnt, zoete vertroostingen bezit, meester onder zijns gelijken is, en, na alles gekend, alles gesmaakt, alles tot zijn geluk te hebben doen dienen, zonder angst het leven verlaat en ter eeuwige ruste intreedt, der wereld een schoon en verheven voorbeeld ter navolginge, een bestendig gelukkig leven, een' zachten uitgang en eene eerlijke gedachtenis nalatende. Aldus bezitten wij in oefening en kundigheden het middel om ons aanwezen te verfraaijen, hetzelve nuttig en aangenaam te maken, het ongeluk te boeijen of te verminderen, en nog op de jaren der herinneringe genot te hebben.

De natuurkundige tijd, waaruit het leven is zamengesteld, is een in zijnen aard enkelvoudig, door zijne uitgebreidheid zamengesteld wezen, welks denkbeeldige

ruimte de ziel is, hetwelk zich even zoo vele malen vermenigvuldigt als men het kan bevatten, als twee van onze gewaarwordingen gevormd worden, als de klopping van ons hart en onze polsflagen kunnen tellen, als de omwenteling der aarde afmeet, de jaren rollen, en onze uurwerken fpreken. De tijd is niets, en nogtans formeert hij de eeuwigheid! Zoo verre wij onderftellen dat hij ons vooruit is, zoo verre is hij achterwaarts; wij bevinden ons in het middelpunt eener eeuwige duurzaamheid; wij hebben dien ftand van onze vaderen ontvangen, wij zullen dien aan onze kinderen afftaan; zijn aanwezen is aan het onze verbonden; zijn troon is in onze verbeelding. Nu eens zoo ligt als de zefir, vliegt hij met even fnelle vaart; dan wederom zoo zwaar als Saturnus, kruipt hij even langzaam voort. Nimmer bijkans geniet men zijne tegenwoordigheid; men ziet hem niet dan in het verledene en toekomende; hij neemt onze fmarten met zich, of doet onze begeerten geboren worden; zijne vleugels maken ons wanhopig, en zijne zeisfen doet ons beven. Al wat wij op aarde aanfchouwen, is aan zijne heerfchappij onderworpen, of vertoont zijn beeld naar het leven. De rivieren ftroomen gelijk hij voorbijgaat; de wolken vlugten zoo als hij zich verbergt; de eene lente vervangt de andere, den knop eene bloem; een oude eikenboom naast een' jongen palmboom zijn twee oogenblikken zijner regering; eene rots, tegen welke de golven klotfen, vertoont het beeld zijner duurzaamheid, de oceaan dat van zijne uitgebreidheid, het heelal dat van zijne onmetelijkheid.

In onszelven noch op aarde eenigerlei middel bezittende om den tijd te meten, heeft men daartoe de beweging verkozen, die in fchijn de eenparigfte is, te weten, die der aarde om hare as. Men noemt dezelve een' *dag*; dezelve is de eerfte fteen van het gefticht der eeuwen. De dag, of de tijd van de wenteling der aarde om hare as, is verdeeld in vierentwintig deelen, *uren* genaamd, en in twee andere natuurlijke, meer

 al-

algemeene, doch minder regelmatige afdeelingen, *dag* en *nacht*.

Alle volken op de oppervlakte der aarde genieten beurtelings de tegenwoordigheid der zon boven hunnen gezigteinder, haren opgang, haren doorgang door de middaglijn, zijnde middag, en haren ondergang. Zelfs in dit eenvoudig verschijnsel kunnen zij de drie oogenblikken der duurzaamheid vernemen: het *verledene*, het *tegenwoordige*, en het *toekomende*. Men telt niet hetzelfde uur, dan onder dezelfde middaglijn: laten wij onderstellen, dat het middag is; dit is de *tegenwoordige tijd* voor het volk, welk zich aldaar bevindt. Alle de middaglijnen ten oosten van de eerste tellen latere uren, omdat zij vroeger van de zon doorsneden zijn; dit is de *verledene tijd*. Alle dezulke, die ten westen zijn, bevinden zich in den morgen van haren dag, dewijl de zon voor haar derzelver grootste hoogte nog niet bereikt heeft; dit is het *toekomende*. Vanhier, dat, volmaakt op hetzelfde oogenblik, onder denzelfden horizon, volken den dag zien aanbreken, en een begin maken met hunnen arbeid; andere hebben den hunnen half afgedaan, en nemen een weinig rust; andere, eindelijk, die van het oosten, hebben hun werk volbragt, en, de zon ziende verdwijnen, begeven zich ter ruste. Dit eenig oogenblik, voor zoo vele menschen onderscheiden, is hetzelfde voor de natuur! Het zal het ook morgen zijn, vervolgens, en altijd: zijne during is derhalve eeuwig!

De meeste Europesche volken beginnen hunne dagtelling van middernacht, het oogenblik, waarin de dochter van den chaos, met haren starren-tabbaard den geheelen hemel bedekkende, met de eene hand het gebied van Thetis aanraakt, en de andere naar Aurora uitstrekt. De Babyloniers hielden voor het eerste uur van den dag het opgaan der zon; de Atheners en de Joden het ondergaan van dat gestarnte; nog heden is dit bij de Italianen in gebruik. Doch deze onderscheidene wijzen van het doen beginnen van het eerste uur des dags

dags zouden in onze klimaten gebrekkig zijn, alwaar de op- en ondergang der zon meer uiteenloopen. De volken van den evenaar zouden alleen die wijze van tellen kunnen aannemen, omdat hunne dagen, zoo wel als hunne nachten, beſtendig twaalf uren lang zijn. Wat ons aangaat, wij moeten een vast punt aan den hemel, eene onveranderlijke regelmaat hebben; vanhier, dat de ſtarrekundigen den dag beginnen te rekenen van het oogenblik, waarin de zon door de middaglijn van hunnen ſtarrentoren trekt, wanneer zij de helft van haren loop heeft volbragt, zijnde middag. Vervolgens tellen zij vierentwintig uren achter elkander; 's voormiddags ten elf ure is het bij hen drieëntwintig uren.

Zeven dagen maken eene *week* uit. Deze verdeeling der maand ontſtaat door de onderſcheidene wijzen, op welke de maan zich aan ons verlicht vertoont, of door hare *phaſen*, van welke de voornaamſte vier in getal zijn, en die alle zeven dagen veranderen. De namen dezer dagen zijn ontleend van de planeten, aan welke zij door de oudheid gewijd waren. De reden van derzelver orde (zondag, maandag enz.) is, omdat niet alleen die dagen, maar ook de uren van ieder dag, aan de planeten gewijd waren, en dat een dag zijnen naam ontleende van de planeet, die over deszelfs eerſte uur heerschte. Deze orde, al van overoude tijden bekend, is ontleend van het ſtelſel van Ptolomeus, hetwelk zeven planeten bevat, op de volgende wijze rondom de aarde geplaatst, beginnende van de verst afgelegene: *Saturnus*, *Jupiter*, *Mars*, de *Zon*, *Venus*, *Mercurius*, en de *Maan*. Naardien de dagen, en de uren van ieder dag van de planeten hunnen naam ontleenen, en naardien een dag vierentwintig uren bevat, en er ſlechts zeven planeten zijn, is het noodzakelijk gevolg daarvan, dat dezelfde planeet verſcheidene uren van denzelfden dag beheerscht: het 1ſte, het 8ſte, het 15de, het 22ſte. Zaturdag was, bij de ouden, de eerſte dag der week; hij is het nog voor de verſtrooide kinderen van Israël; de reden der benaminge is, omdat *Saturnus* zijn eerſte uur regeert; ook

re-

regeert hij het 8ste, het 15de, het 22ste; het 23ste zal door *Jupiter* geregeerd worden, het 24ste door *Mars*; hier eindigt de dag, omdat de dagen slechts vierentwintig uren lang zijn, en het eerste uur van den volgenden dag van de *Zon* zal geregeerd worden, die haren naam aan den dag des Heeren geeft. Dezen loop volgende, zal men bevinden, dat maandag op zondag volgt, omdat het eerste uur van den derden dag door de *Maan* wordt geregeerd, die aan denzelven haren naam gaf; en aldus eveneens ten aanzien der volgende dagen. Deze bijgeloovige wijze van doen schijnt bekend te zijn geweest aan Pythagoras, die 530 jaren vóór onze jaartelling leefde, of wel een gevolg te zijn van de zijne. Bekend is zijne *hemelsche harmonie*; bekend is het, dat hij geloofde, dat de planeten in haren loop geluid gaven; dat de tusschenruimten, welke deze planeten vaneenscheidden, onderscheidene klanken leverden; bekend is het, eindelijk, dat hij van de harmonie van een' der toonen der hemelsche zangtafel (*gamme*), de *quart*, de orde afleidde, welke de dagen onderling bekleeden. De *Zon* staat in de quart met *Saturnus*, de *Maan* met de *Zon*, *Mars* met de *Maan* enz.; vanhier zaturdag, zondag, maandag, enz.

De *maand* ontstaat uit de omwenteling der maan om de aarde; zij bestaat uit ten naastenbij dertig dagen: het *jaar* uit de omwenteling der aarde om de zon; het bevat 365¼ dagen: eene *eeuw* bestaat uit honderd zulke jaren; en de *eeuwigheid* uit de algeheele verzameling der eeuwen. De dag, de week, de maand, het jaar zijn natuurlijke verdeelingen, onafhankelijk van 's menschen wil; het is het werk der natuur: de smaldeelen van den dag, en de zamenvoeging van jaren tot het daarstellen van eeuwen, zijn willekeurig; het is 's menschen werk. Breed zoude ik over iedere dezer verdeelingen kunnen uitweiden, en dezelve naauwkeuriger bepalen; ik zou kunnen zeggen, dat jaarlijks de zes uren worden overgeslagen, welke het jaar vol maken, om er, na verloop van vier jaren, eenen dag van te maken; dat deze dag het

het *schrikkeljaar* doet ontstaan, enz. Doch ik vergenoeg mij met de bovenstaande aanwijzingen, als de grondbeginsels van den natuurkundigen tijd, zonder dezelve starrekundig te behandelen. Laten wij alleen aanmerken, hoe gelukkig het is voor de maatschappij, dat de tijd, wat aangaat zijne wording, zijnen loop, zijnen duur en zijne regelmaat, aan de onderscheidene menschelijke driften en de onderscheidene regeringsvormen niet is overgelaten: ieder hunner zoude zijn horologie gehad hebben, waarvan het vermaak de eenige veer was; de eerzucht, het horologie van den roem; de gierigheid, dat van het goud; de nijd, dat van eens anders geluk; het spel, dat van het geval; de arme, de rijkdommen; de geleerde, de wetenschappen; de zieke, de gezondheid; de arts, de ziekte; de kwezelaar, de kerk; de eerlijke man, zijne braafheid; en de minnaar, het hart zijner beminde. Alle horologien zouden verschillende uren gewezen hebben: de eerzucht zoude den tijd vooruitgezet, de gierigheid denzelven teruggehouden, en de behoeftige, die naar rijkdommen streeft, altijd hetzelfde uur geteld hebben. Bij ongeluk zijn niet altijd de deugd, de braafheid en het algemeene welzijn de naald van den gezelligen uurwijzer.

Er zijn tijdperken in het leven, in welke wij den tijd alleenlijk naar de voorwerpen rekenen, die eene aangename aandoening in ons verwekken. Die gelukkige dagen zijn van korten duur; welhaast keeren wij terug tot den gewonen slender: maar alle menschen hebben zulke gelukkige dagen; ééns althans in het leven drinkt men uit den vreugdebeker.

(Het vervolg en slot hierna.)

OVER HET GEBRUIK VAN DEN KINA, IN TUSSCHENPOOZENDE KOORTSEN, KORT VÓÓR DEN AANVAL.

Na hetgene andere beroemde Geneesheeren over het aan-

aanwenden van den koortsbast, kort vóór den aanval, doch in kleine giften, gezegd hebben, moge het overbodig schijnen, waarnemingen, daartoe betrekkelijk, en die anders geene waarde hebben, aan het publiek mede te deelen. De opmerking, echter, dat zelfs ervarene en schrandere Artsen daarvan nog weinig gebruik maken, geeft daartoe eenig regt, omdat het ieders pligt is, de aandacht op een verwaarloosd, ten minste schijnbaar verwaarloosd, en echter belangrijk onderwerp te vestigen. Er is misschien geen middel, dat zoo dom empirisch aangewend, dat zoo vermorst wordt, als de kina, vooral in tusschenpoozende koortsen. Er is misschien geen middel, hetwelk zulke nadeelige gevolgen kan na zich slepen. En waarom? Vooral ook, omdat men de zieken er zoo mede oppropt, de ingewanden overlaadt, en onherstelbare verstoppingen in de fijnste vaatjes van den onderbuik te weeg brengt. Uit dien hoofde vooral behaagde ons de manier van den schranderen en ervaren THUESSINK, om den kina, *in kleine* giften, kort vóór den aanval te geven. Wij deden het meermalen met een goed gevolg, en deelen, uit onzen voorraad, een paar gevallen mede, welke wij het naauwkeurigst waarnamen.

1. Vóór eenige jaren hadden wij gelegenheid, in een militair hospitaal eenige zieken te behandelen, welke uit *Zeeland* en Vlaanderen kwamen, en langen tijd met tusschenpoozende koortsen worstelden. Drie van dezelven waren zeer zuiver, zonder eenig merkbaar organisch gebrek of stoornis der eerste wegen, vrij regelmatig, keerende om den anderen dag omtrent ten gezetten tijde weder. Bij geen derzelven waren bijzondere verschijnselen, hoewel zij - allen ten minste zes weken de koorts gehad hadden. Ik schreef hier, aan twee, voor, drie poeders, elk van één drachma kina, te nemen het eerste twee, het tweede een uur vóór, het derde op het oogenblik van den aanval. Het gevolg was, dat dezelve, vooral de koude, allerhevigst was, en met zeer groote benaauwdheid gepaard ging.

 De-

eenige kondſchap te krijgen, wijl dat vaartuig uit de ſtreek ſcheen te komen, alwaar het ſchieten was gehoord. — De praauw kwam van *Saleyer*, en de *Hollander*, die dezelve voerde, verhaalde, dat hij het ſchieten den ganſchen nacht gehoord, doch geene vaartuigen gezien had; dat twee dagen vóór zijn vertrek van *Saleyer*, omſtreeks den 4 of 5den, een hevig ſchieten ten zuiden van dat eiland was waargenomen; dat men, in de gedachte dat de zeeroovers het een of ander gedeelte van het eiland aanvielen, alles in het fort tot defenſie had in gereedheid gebragt, doch geen vaartuigen ontwarende, had vooronderſteld, dat het eene uitbarſting was van den vuurſpuwenden berg op *Sumbauwa*.

Ingevolge van dit berigt kwam ik wederom dwars van *Macasſar* ten anker, ten einde deze tijding aan den Reſident bekend te maken; en hij voegde zich gaarne bij dat gevoelen, daar zijn huis te *Macasſar* ſterk door eenige der ſlagen had gedreund. Inderdaad, alles ſcheen op dit oogenblik (8 ure in den voormiddag) aan te duiden, dat er iet buitengewoons was voorgevallen. De lucht had in het zuiden en westen een akelig en duiſter voorkomen, en het was veel donkerder, dan toen de zon opkwam. In het begin had het allen ſchijn van eene aannaderende zware bui of ſtorm; maar de wolken namen vervolgens de gedaante aan van roodachtig ſtof, en verſpreidden zich ras over den geheelen gezigteinder. Ten 10 ure werd het zoo donker, dat ik het ſchip van den wal niet kon zien, ſchoon de afſtand niet meer dan eene *Engelſche* mijl was. — Ik keerde toen naar boord terug.

Het was nu duidelijk, dat eene vulkaniſche uitbarſting had plaats gehad, en dat de lucht vervuld was met de uitgeworpen asch, welke reeds op het dek begon te vallen. Ten 11 ure was de geheele horizon verduisterd, uitgezonderd een klein plekje nabij de oosterkim, uit welke ſtreek de wind woei, en gevolgelijk de nadering van de asſche voor een' korten tijd belette; het deed zich voor als een lichtſtraal bij het rijzen der zon;

zon; de bergen van *Celebes* waren duidelijk zigtbaar, terwijl duisternis het overige van den gezigteinder vervulde.

De asch begon nu in groote menigte te vallen, en de lucht had wezenlijk een akelig en schrikbarend voorkomen. Omstreeks den middag was de duisternis algemeen; de nedervallende stof bedekte het dek; de zonnetenten waren voor en achter uitgehaald, ten einde de asch te beletten tusschendeks te vallen, doch dezelve was zoo fijn, dat het geheele schip er mede vervuld werd. De *duisternis* was zoo groot, gedurende het overige van den dag, dat ik nimmer iets dergelijks in den donkersten nacht heb beleefd; zelfs was het niet mogelijk onze eigen handen te zien, hoe digt dezelve ook bij de oogen werden gehouden. De asch viel in groote menigte gedurende den geheelen nacht, en ten 6 ure des ochtends, toen men de zon had moeten zien, heerschte dezelfde duisternis.

Ten half 8 bespeurde ik met blijdschap, dat dezelve begon te verminderen; ten 8 ure kon men de voorwerpen op het dek flaauw onderscheiden, en het licht nam nu zoo spoedig de overhand, dat men ten half 10 den wal konde zien, terwijl de asch in mindere hoeveelheid dan te voren, echter bij voortduring bleef vallen. — Toen het volkomen dag was, maakte het schip eene zeer wonderlijke vertooning. Het tuig, de masten, het dek, met één woord elk gedeelte van hetzelve, was met eene stoffe bedekt, welke nagenoeg de kleur van houtasch en het aanzien van puimsteen had. Dezelve lag over het geheele dek, op sommige plaatsen een voet dik, verspreid, en ik ben verzekerd, dat verscheiden tonnen gewigts van dezelve, zijn over boord gegooid; want, offchoon de asch bij het vallen bijna zonder zwaarte scheen te zijn, was het gewigt echter vrij aanmerkelijk, toen dezelve was zamengeperst: een pint, daarmede gevuld, woog 12¾ oncen. De asch was overigens geheel smakeloos, oefende geene pijnlijke uitwerking op de oogen uit, en had een' flaauwen brand-

brandreuk, die echter hoegenaamd niet naar zwavel zweemde.

Op den middag van den 12den kwam de zon zeer flaauw door den met stof bezwangerden dampkring te voorschijn. De asch bleef dezen en den volgenden dag, bij voortduring, in kleine hoeveelheid vallen. — — Te *Moressa* aan wal gaande, vond ik de aarde overal met 1½ duimen asch bedekt, en men koesterde de grootste bezorgdheid voor het rijstgewas, daar de jonge plantjes geheel door de gevallen stof overdekt en nedergebogen waren. De visch in de vijvers te *Moressa* was gedood en dreef op de oppervlakte van het water, en ik zag vele vogeltjes dood op den grond liggen. — Men had verscheiden dagen noodig, om het schip van asch te zuiveren: nat wordende, vormde zij eene taaije klei, welke niet dan met moeite konde afgewasschen worden. Mijn tijdmeter bleef stilstaan, denkelijk door het indringen van eenige stofdeeltjes.

Den 15den ging ik van *Macassar* onder zeil met een labber koeltje, en kwam den 18den in het gezigt van *Sumbawa*. Bij het naderen der kust zeilden wij door groote banken van op zee drijvenden puimsteen, welke in den beginne zoo zeer naar droogten geleken, dat wij bijdraaiden, en de chaloep naar eene derzelven zonden; welke ik, op minder dan eene mijl afstands, voor eene drooge zandbank aanzag, die zich ruim drie mijlen ver uitstrekte, en boven welke verscheiden klippen uitstaken, die ik oordeelde, dat door de uitbarsting waren opgeworpen. Het bleek echter, zoo als gezegd is, niets dan eene op het water drijvende massa van puimsteen te zijn, verscheiden duimen dik, en bezaaid met balken en stammen van groote boomen, welke den schijn hadden van door het weerlicht getroffen en gezengd te zijn. De chaloep kwam er met moeite doorheen, en tot onze komst te *Bima* was de zee bedekt met banken van puimsteen en drijvende balken en boomen.

Den 19den kwamen wij in de baai van *Bima*, en raakten

ten aan den grond dwars van de stad, bijna op hetzelfde oogenblik, dat wij 8 vaam water gooiden. Met behulp van den vloed kwamen wij gelukkig in vlot water, zonder eenige schade te hebben geleden. — Dat de reede van *Bima* eene aanmerkelijke verandering heeft ondergaan, lijdt bijna geen twijfel; daar op dezelfde plaats, waar wij vastraakten, de kruiser *Ternate*, een korten tijd te voren, in zes vademen water ten anker heeft gelegen. De kust in den omtrek van de baai had een akelig *uitzigt*, alzoo dezelve tot op de toppen der bergen met asch was bedekt. In de nabijheid van *Bima* was dezelve gevallen ter dikte van 3¼ duimen.

Uit het verslag van den Drost van *Bima* schijnt de uitbarsting te hebben plaats gehad op den berg *Tambora*, omstreeks 40 *Engelsche* mijlen bewesten *Bima* gelegen. In den nacht van den 11den moeten de slagen, volgens zijn berigt, allerverschrikkelijkst geweest zijn, en hij vergeleek dezelve bij het afschieten van een mortier nabij het oor. De donkerheid nam hier eenen aanvang ten 7 ure in den ochtend, en duurde twaalf uren langer dan te *Macassar*. De asch viel in zulke groote hoeveelheid, dat het dak van het huis van den Drost aanmerkelijke schade leed, en dit gebouw, met vele andere, onbewoonbaar is geworden. Er was weinig wind gedurende de uitbarsting; doch de zee was ongemeen onstuimig, en rees zoo hoog, dat er een voet water in de huizen stond. Alle vaartuigen sloegen van hunne ankers, en tot op dit oogenblik liggen er verscheiden groote praauwen op het strand, verre buiten het bereik van den vloed.

Tijdens onze aankomst te *Bima* had men nog niets van den staat des lands vernomen sedert de uitbarsting. Een bode was door den Drost drie dagen bevorens naar *Sumbauwa* afgezonden, en een tweede naar *Tambora*, onmiddellijk na onze komst, en, daar men hem den derden dag terug verwachtte, besloot ik tot dat tijdstip te vertoeven.

Den 22sten arriveerde het schip *Dispatch* van *Amboin*.

De

De Kapitein had de baai van *Dompo*, of *Sanjier*, voor die van *Bima* aangezien, en was aldaar binnengeloopen. De stuurman, die met de chaloep naar wal werd gezonden, vernam van den Radja, dat een gedeelte der stad door de uitbarsting vernield, en vele menschen omgekomen waren; dat het geheele land verwoest, en het gewas te eenemaal bedorven was. De stad *Sanjier* ligt omstreeks 4 of 5 uur gaans (*leagues*) ten *Z. O.* van den berg *Tambora*. Men kwam niet dan met de grootste moeite aan wal, dewijl de baai tot op een' geruimen afstand van den zeekant bedekt was met puimsteen, asch en stukken hout. De huizen schenen ter neder geworpen, en met asch overdekt te zijn.

Daar de afgezonden boden op den 22sten des avonds nog niet waren teruggekeerd, en wel, volgens het oordeel van den Drost, dewijl het binnenste gedeelte van het eiland ongenaakbaar was, vond ik niet raadzaam, het schip langer op te houden. Ik verliet de baai ten 11 ure des avonds, en was den volgenden dag dwars van den berg *Tambora*.

Op den afstand van omstreeks 6 *Engelsche* mijlen was de top onzigtbaar, en in wolken van rook en asch bedolven. De zijden rookten op verscheiden plaatsen, denkelijk wijl de afgevloeide lava nog niet geheel verkoeld was. Eenige stroomen strekten zich uit tot aan zee, voornamelijk een aan den N. N. W. kant van den vulkaan, welke duidelijk zigtbaar was door het onderscheid tusschen de zwarte kleur der lava en die der asch aan beide zijden, en door den rook, welke overal uit dezelve oprees. — De berg *Tambora* ligt in eene regte lijn omstreeks 217 mijlen (*Engelsche*) van *Macassar*.

Op eene verpligtende wijze is ons lecture gegeven van het logboek van het schip *the Dispatch*, waaruit blijkt, dat in den nacht van den 11 April de uitbarsting van den berg *Tambora*, even als eene hevige kanonnade, duidelijk tot op een' afstand van 7 graden oost van *Bi-*

Bima was gehoord. — Kapitein FENN meldt, dat de drijvende ſtukken hout en puimſteen zoo aanmerkelijk veel waren langs de kust van *Flores*, dat hij ſomtijds niet dan met groote moeite eenigen voortgang door het water had kunnen maken, en dat ſommige ſtukken zoo groot waren, dat zij wiskunſtig averij aan zijn ſchip zouden hebben veroorzaakt, indien hij met eenige vaart tegen dezelve had aangezeild.

Het berigt, ons door Kapitein FENN gegeven, nopens den ellendigen en kommervollen toeſtand der inwoneren; komt geheel overeen met de opgave, daaromtrent te voren gedaan.

De zendeling, door den Reſident van *Bima* naar de binnenlanden gezonden, was drie dagen na het vertrek van het ſchip *Benares* terug gekomen; dan hij meldde, dat het geheele land zoodanig met asch was bedekt, dat hij er op ſommige plaatſen niet had kunnen doorkomen; zeer veel bewoners van den voet des bergs, en vee, waren omgekomen, en bij de overgeblevenen heerschte zulk een gebrek, dat zij zonder dadelijke hulp hetzelfde lot zouden moeten ondergaan. — Op *Bima* zelve had men gelukkig een' geringen toevoer van rijst ontvangen, welke bij het vertrek van de *Dispatch* het eenige voedſel der inwoneren uitmaakte; dan hun toeſtand was zeer ellendig, en de eenige hoop beſtond in aanvoer van rijst van de naburige eilanden.

Wij meldden hier boven, dat de *Dispatch* bij vergisſing de baai van *Sanjiar* in plaats van die van *Bima* was binnengeloopen. Op die plaats was de ellende boven alle beſchrijving. De Koning verhaalde, dat kokosnoten het eenigſte voedſel waren geweest der inwoneren ſedert de uitbarſting; waarvan de boomen de duidelijkſte merkteekenen droegen, daar zij alle van hunne vruchten waren beroofd. Voorts, dat een dorp en een aanmerkelijk gedeelte lands aan den voet des bergs geheel was weggezonken, en dat op de plaats zelve nu meer dan drie vaam water was.

Er is geen twijfel, of op het geheele eiland is eene

zeer ſterke ſchudding en beroering in den grond gevoeld. De *Benares* had eene groote verandering in de baai van *Bima* ontdekt: vaartuigen, reeds vóór langen tijd gezonken, waren niet alleen wederom zigtbaar geworden, maar lagen thans hooger dan het water bij den hoogſten vloed. — Sommige inwoners, die gelegenheid hadden gehad, den top des bergs ſedert de uitbarſting te zien, verhaalden, dat een gedeelte van denzelven geheel was ingeſtort.

NIEUWSTE BERIGTEN OMTRENT DE OVERBLIJFSELEN DER BEROEMDE, DOOR DE OUDE PHENICIËRS GEBOUWDE, STAD LEPTIS, IN HET GEBIED VAN TRIPOLI. Door den *Amerikaanſchen* Scheepskapitein PORTER.

Onder de ruïnen van Leptis, aan welker bezigtiging wij drie dagen beſteedden, en welke in eenen beter bewaarden toeſtand zijn, dan andere, door mij in eenig gedeelte der wereld gezien, munten uit de overblijffels van een groot, digt aan het ſtrand gelegen, vast ſlot. De zuilen, nog voorhanden, zijn meest allen omvergeworpen, en ten deele in twee of meer ſtukken gebroken. Zij zijn allen van buitengewone grootte, en beſtaan uit het voortreffelijkſte, onder den naam van *verd' antico* bekende, groene marmer. Oogenſchijnlijk zijn ze door eene of andere hevige ſchudding der natuur ingeſtort, daar zij, op verſcheidene plaatſen, tot eenen aanmerkelijken afſtand, van de grondſlagen, waarop zij gerust hadden, waren weggerukt. Allerwegen zag men ruïnen van prachtige tempels, overblijffelen van altaren en andere verſierſelen, ten deele van marmeren beelden, ook geheele figuren, wier gezigten echter doorgaans van de omzwervende Arabieren vernietigd waren, dewijl zij gelooven, dat het ligchamen van ongeloovigen zijn, die tot ſtraffe hunner zonden in ſteen veranderd werden. Stukken van vloeren in voortreffe-

lijk

lijk mozaïk lagen er voor den voet, en met geringe moeite vonden wij oude, doch door den roest sterk aangetaste, munten. Wij bezochten de begraafplaatsen, en namen kopij van verscheidene opschriften der talrijke marmeren sarcophagen (prachtig versierde graven), van welke wij eenige bij stukken, als bouwstoffen tot de hutten der nabij wonende Arabieren, verbruikt zagen. Ook andere voortreffelijke beeldhouwwerken hadden dezelfde bestemming verkregen. Schaften van de schoonste marmerzuilen dienden bijna alle deze ellendige hutten tot grondslagen, die aldus een sprekend beeld van aloude pracht en nieuwe barbaarschheid opleverden. Wij begaven ons ook naar de haven, en zagen de steenen waterbehouders, waaruit de galeijen eenmaal hare behoefte aan water haalden. De haven was cirkelvormig; de ingang eng, en scheen door kasteelen goed beschut geweest te zijn. De grond der haven is thans hooger dan de oppervlakte der zee, en, waar eenmaal schepen zeilden, wast thans gras. De waterleiding is grootendeels onbeschadigd, en de sloten, tempels en andere prachtige overblijfsels zijn thans verblijven der jakhalzen en wilde duiven. De muren der stad zijn op vele plaatsen omgestort, en naar den kant der zee meest alle geheel met zeezand bedekt. De nog zigtbare huizen zijn van gehouwen steen en plat; diegenen, welke wij nader onderzochten, waren inwendig geheel met zand opgevuld. Het Amphitheater ligt buiten de stadsmuren; en toont sporen der grootste pracht. Het is zeventig ellen (*yards*) wijd en honderd-en-vijftig lang, en steenen trappen gaan in hetzelve rond, van de *area* (het tooneel, de binnenste vlakte) tot aan den buitenmuur, in de hoogte. Aan ieder einde is een ingang. Langs de gansche *area* loopt eene rij van pedestallen (voetstukken), nevens een van welken ik, bij het nagraven, een' leeuwenkop vond, dien ik medenam.

Dit is thans Leptis, eenmaal eene der eersten in het mag-

magtige steden-verbond, dat de mogendheid der Roomsche Keizers trotseerde!

Carthago en Rome.

Van Carthago zijn nog slechts weinige sporen over, en geen derzelven geeft blijk van hare vorige grootheid. Hare mededingster, Rome, sleept nog altijd haar aanzijn voort; doch *zulk* een aanzijn verwekt twijfel in de ziel, welke van beide steden de hartroerendste omkeering aanbiedt. Van Carthago is niets overig, dan de plaats, welke het in de geschiedenis inneemt, — van Rome niets, dan hetgeen een aandoenlijk contrast met hare vorige grootheid vertoont. Carthago is vernietigd, en het geslacht harer bewoners is verdelgd, of leeft onder andere namen voort, en niets is van deze magtige stad over dan groots — het aandenken van haren vorigen glans. Rome is gebleven, en duizenden van nieuwsgierige reizigers, die de geschiedenis harer algemeenheerschappij, hares magtigen Senaats, harer algebiedende Keizers, hares onverwinnelijken volks lazen, ijlen derwaarts, om eene door kunsten, wapenen en wetenschappen even beroemde stad te zien. Zij zien — de St. Pieterskerk, — inderdaad een schitterend contrast met de verhevene massa's der overblijfselen van Romeinsche grootheid, doch geen zoo groot contrast als het tegenwoordige geslacht der Romeinen met de krachtige, onbuigzame en onverwinnelijke Plebejers der dagen van CORIOLANUS. Waarlijk, Carthago was gelukkiger dan hare mededingster; want, schooner is het, onder te gaan, betreurd door de menschheid, dan zich zelve te overleven, een voorwerp harer uitjouwing en versmading.

FRAG-

FRAGMENTEN UIT EENE REIS NAAR PARIJS, IN 1814.
Door JOHN SCOTT.

(*A Visit to Paris*, *in* 1814. *By* JOHN SCOTT. 3d. Edit.)

Fransche en Engelsche Volksmenigte.

Wanneer eene Paketboot te *Margate* aan wal komt, is doorgaans de toeloop van volk aan de haven verbazend; maar hoe verschillend in het oppervlakkig voorkomen van hetgeen wij te *Dieppe* waarnamen! In de *Engelsche* haven vindt de aankomende reiziger bijeen, om hem te ontvangen, gezette koopmansgezigten, houdingen, die eene bepaalde, onbekommerde leefwijze aanduiden, niet gekenmerkt door drift of onrust, en eene soort van trage onafhankelijkheid van manieren, die door zoodanigen, welke geene goede kennis van de fijnere trekken des karakters bezitten, gevaar loopt voor trotschheid gehouden te worden. Bij de *Fransche* volksmenigte, integendeel, is overal levendigheid zigtbaar; de soldaten zijn levendig assurant, de dames levendig bekoorlijk, de deurwachters en logementhouders levendig dringend, het gemeene volk levendig nieuwsgierig en gedienstig. Een knaap, met eene smerige nachtmuts op zijn hoofd, en stekende in een haveloos wambuis, zeide: „ Gun mij de eer om den „ kleinen *Milord* op den trap te helpen," en op het eigen oogenblik pakte hij een klein jongsken, dat bevende aan zijn moeders hand op het dek stond, en bragt het aan wal. Hijzelf en drie van zijns gelijken volgden het gezelschap tot in hun logement, en bleven pal staan in het vertrek, daar men zich nedergezet had. Een *Engelsch* Heer, niet regt wetende, hoe hij het met deze beleefde borsten zou maken, en begrijpende, dat hij hen veilig met dezelfde munt kon betalen, sprak hen aan op zekeren onderdanigen toon, waarmede hij bedoelde, de *Franschen* in hun eigen land op zijde te streven, vragende: wat hij en zijn gezelschap hun schuldig was voor de eer van het tegenwoordig bezoek? De man, die voor allen het woord voerde, antwoordde: dat de Heeren, wijzende op de drie, die achter hem stonden en zich zelven, zich zeer gelukkig rekenden, om de goede *Engelschen* bij hunne landing te hebben mogen te hulp komen, en dat zij

nu ootmoedig verzochten om de eer der belooning van hunne diensten. „ Maar waarom toch," hernam de *Engelschman*, „ volg„ det gij ons den geheelen weg tot hiertoe? waarom vroegt „ gij niet bij het schip zelve uwe belooning?" — „ Het „ zou ten uiterste onbescheiden geweest zijn voor arme drom„ mels zoo als wij, om op de openbare straat ons aan Uwel„ edeler opmerkzaamheid op te dringen," was het snedig antwoord, dat met schik niet wel anders kon beantwoord worden, dan door een geschenk van eenige franken.

Een Engelsch Koetsier en een Fransch Postiljon.

Eene *Fransche* Diligence verdient bijzondere opmerking, zoo wel om het karakteristieke van dezelve, als om hare nieuwigheid. Als rijtuig is zij, naar het uiterlijke aanzien, een gemengd ding, zaamgesteld door de vereeniging van een' wagen met eene postkoets; doch ik moet bekennen, dat, hoe zeer haar uiterlijk voorkomen juist geen gunstig vooroordeel inboezemt, hare hoedanigheden echter menige van die voordeelen tot stand brengen, welke bevonden worden het gevolg te zijn van de vermenging van verschillende diersoorten. Zij is zeker niet zoo sterk als een vrachtwagen, noch zoo wel verlicht of snel voortgaande als een van onze Hoogvliegers, doch voegt bij de veiligheid en ruimte van den eersten toch een aanmerkelijk gedeelte van de vlugheid des anderen. Zeker is er groot gebrek in dezelve, en alles, wat er toe behoort, aan schikking, voegzaamheid, volledigheid en netheid; doch zelfs dit, wanneer de eerste tegenzin, dien het verwekt, verflaauwd is, baart verwondering over de behendigheid van een volk, dat raad weet om alles tot stand te brengen met de lompste en minst toereikende middelen van de wereld, bijna zoo goed als zij doen, die gewoon zijn alles vooraf juist en naauwgezet te berekenen. Elk bedrijf in *Engeland* is tot zeker stelsel gebragt, ten gevolge van eene regelmatige verdeeling van werkzaamheden, en eene naauwkeurige berekening van de middelen, aangewend om de bedoelde einden te bereiken: in *Frankrijk* laat men veel aankomen op de handigheid van een enkel werkman, op noodmiddelen, op toeval, en de kunst, om alles, hoe het ook uitvalt, een' fraaijen glimp bij te zetten. In *Engeland* draagt men zorg om de din-

dingen wel voor te bereiden; de *Franschen* bekommeren zich des weinig, steunende op hunne vlugheid en knaphandigheid, wanneer de nood aan den man komt. Een *Engelsch* koetsier beschouwt zich zelven als een deel van eene geregelde stichting, geroepen om alleen zijne bepaalde plaats te vullen, en zijne bijzondere pligten waar te nemen. Gevolgelijk doet hij alles met gepaste naauwkeurigheid, en blijft steeds zich zelven gelijk; hij schikt zijn' overrok in orde, en zwaait zijne nette zweep met de houding van een' persoon van aangelegenheid, die zoo zijne bijzondere wijze heeft om zijne dingen te doen, welke hij niet minder gewigtig beschouwt dan zijn bedrijf zelve, en, gebeurt er eenig wezenlijk ongeluk aan zijn tuig of paarden, dan vloekt hij hartelijk diegenen van zijne medebroeders, welker post het geweest was om dit te verhoeden. Een *Fransch* postiljon is algemeener in zijne bekwaamheden, naar evenredigheid van het min bepaalde van zijn bijzonder bedrijf, en het min volledige van den toestel, waarover hij waakt. Twintig malen tusschen twee pleisterplaatsen is hij op en van zijn paard, zonder dat het rijtuig immer stilstaat. Dreigen de teugels te breken, gij ziet hem niet ontsteld of verlegen, wanneer hij geroepen wordt om die te herstellen, waarmede zijne paarden eerder gebonden dan opgetuigd zijn; en hij doet het met bindgaren, zoo hij dit bij toeval in den zak heeft, of, zoo hem dit ontbreekt, met zijne kousenbanden. Roept hem een passagier, hij klimt af, steekt zijn hoofd in het portier, terwijl hij bezijden hetzelve voortloopt, en laat de dieren, die het rijtuig trekken, aan hun eigen geleide over — eene vrijheid, waaraan de beesten gewend zijn, en waarvan zij dus zeldzaam misbruik maken. Bijna nimmer valt u deze postiljon in het oog, of gij vindt hem bezig met het herstellen van het een of ander, dat gebroken is, met zijne zweep te knoopen, zijn' zadel teregt te leggen, de teugels zamen te voegen, of met een' steen, van den weg geraapt, op het wagentuig te kloppen. De voortgang der reizigers wordt niet gestremd door al dit lappen; men ontwaart geene belemmering, noch verwarring noch verlegenheid heeft er plaats. In eene zonderlinge orde zijn de paarden vóór den wagen gespannen: weinige teugels vereenigen drie van dezelve naast elkander als leiders — één daar achter loopt tusschen zware boomen en draagt den pos-

postiljon, en een vijfde is aan de zijde van het laatstgemelde met hetzelve vereenigd door eene soort van gebrekkig en lomp blok of takel. Het gansche gespan, met uitzondering van het ééne paard, dat tusschen de boomen loopt, kan dus naar welgevallen zich in bogten wringen, steigeren en ziegezagen, en schijnt, oppervlakkig beschouwd, een ruim gebruik van die vrijheid te maken. Inderdaad echter zijn de dieren zeer handelbaar; zij gaan vooruit met een goeden tred, en zijn zeer gehoorzaam aan de zweep huns drijvers, (waarvan hij meer gebruik maakt dan van de teugels) in weerwil van het ongeduld, dat zij schijnen aan den dag te leggen door wilde sprongen, hevig snuiven en zijlings afwijken. Het paard in *Frankrijk* ontwikkelt doorgaans de aangeborene en natuurlijke houding van dat schoone dier, hetgeen men zelden ziet in *Engeland*. Het bijzonder ras van elke provincie wordt zorgvuldig bewaard in zijne zuivere oorspronkelijkheid, en vertoont gevolgelijk dan hem bijzonder eigenen geest en gesteldheid, die men karakter noemt, en welke, voordeel of nut ter zijde gesteld zijnde, toch oneindig belangrijker is dan zamengestelde eigenschappen of door kunst gemaakte volkomenheden.

De Gebouwen en de Straten van Parijs, met deszelfs Bewoners.

I.

Bij eenen schoonen morgen kan men zich niets belangrijkers verbeelden, dan eene wandeling langs de kaaijen van *Parijs*, gaande van het Paleis naar de stad, of het oudste gedeelte der hoofdstad, gelegen op een eiland in de *Seine*, en met de overige straten verbonden door de vermaarde *Pont Neuf*. Voortgaande uit den tuin der *Tuilerien*, en gekomen op het midden van de brug van dien naam, wordt het gezigt aanstonds allervoortreffelijkst. Aan de eene zijde spreidt de prachtige en uitgebreide reeks van allerlei soort van kolonnades, die de *Seine* als bezoomen, zamengesteld door de vereenigde paleizen van de *Tuilerien* en de *Louvre*, eene aaneenschakeling van heerlijke bouwkunst ten toon, zoo treffende, alsof deze bijna onafzienbare straat alleen gebouwd ware om de meesterstukken van die kunst bijeen te brengen. De deftige, reine breedte, en (het luid vreemd) het bedaarde voorkomen der kaaijen, die in statelijke witheid ter zijde van de ri-

rivier als schijnen te rusten, en het doorschijnend groene (*) van het water, leveren een' verfrisschenden voorgrond aan het tafereel. De groote huizen van bijzondere personen aan de overzijde der *Seine* maken een goed geheel uit met de openbare gebouwen, en leiden het oog op korten afstand naar het Paleis der Kunsten en naar de Munt; zijnde de paleizen in dit kwartier waarlijk zoo veelvuldig als de mindere gebouwen. Achter deze streek rijst de grond, waarop de hoofdstad gebouwd is, steil naar de hoogte, en de *Fauxbourg St. Germain* vertoont gevolgelijk allerlei soort van pittoreske vertooningen. Het dak van het Pantheon verheft zich bovenal in glans en bekoorlijke pracht; het bepaalt het oog van den aanschouwer door het ontzettende van zijne hoogte, en bindt het aan zich door het bevallige van den bouw. De zustertorens van *St. Sulpice* prijken in lageren rang voor het gezigt; en, wendt zich het oog naar de andere zijde, naar de menigte van zware en hooge gebouwen, welke het volkrijkste en nijverigste gedeelte van *Parijs* kenschetsen, de oude torens van de cathedrale kerk van *Notre Dame* zullen steeds het tegenwoordige met het verledene verbinden in eene plaats, waar de schakels van deze soort weinige zijn en meestal verbroken. . . . .

Voorwaarts gaande uit het kwartier der paleizen, worden de vertooningen meer zonderling, de nieuwe, hoewel min grootsch, vermakelijker, en, misschien, algemeener oplettendheid wekkende. De bijzondere helderheid van de lucht te *Parijs* (bijzonder althans, zoo het schijnt, voor een' *Engelschman*) zet elk voorwerp een' schitterenden glans en allezins verwonderlijke duidelijkheid bij. De afstanden worden als verminderd wegens de doorschijnendheid van de middelstof, door welke henen zij gezien worden, en men is, gevolgelijk, meer in het regte oogpunt van de voorwerpen voor zich. Het algemeene uitwerksel hiervan is dat van een *Venetiaansch* schilderstuk, of van het voordeel, dat men trekt van sommige soorten van glazen, bij het beschouwen van natuurlijke

(*) Op het oog scheen het groen kristal, toen ik gedurende den herfst te *Parijs* was; ook PINKERTON zag het in dien zelfden staat; maar het gros der reizigers schijnt gemeenzamer met de *Seine* bekend te zijn, zoo als zij zich somwijlen als een bruin en troebel water vertoont.

ke voorwerpen. En zoodanig is de golvende en wemelende levendigheid, verscheidenheid en vrolijkheid, — zoodanig de ontwikkeling van karakter, beroep en contrasten, van bezigheden en vermaken, van mannen, vrouwen, dieren en allerlei soort van dingen, — zoodanig, met één woord, de uitbarsting van al het krioelen en bewijs van *Fransche* aanwezigheid, dat het gansche tafereel, te zamen genomen, de houding heeft van eene verbazende tentoonstelling.

Hoekige schiereilanden van hooge gebouwen springen uit van de overzijde van de *Pont Neuf*: een reusachtig boordsel van steenen huizen, morsig van aanzien, ongegelmatig, en zonder dat men weet, wat men er van maken moet, ziet van hunne hoogte in het groene kristal der riviere, en wordt als eene fraaije teekening teruggekaatst uit hare diepte. Sterk schitterende kleuren, zoo zeldzaam in *Engeland*, ziet men hier overal verspreid. Ziet gij de straten over, de roode doeken, die het hoofdsiersel der boerinnen en der dienstmeiden uitmaken, schitteren aan alle zijden met de uiterste levendigheid. Het is tien tegen één, wanneer een korps militairen den weg afkomt, of de soldaten, eenen doortogt zoekende, zoo als hier dikwerf te pas komt, zullen zich eerder onder de overige voetgangers mengen, dan hunnen weg door dezelve forcéren; zoodat men hunne geweren en uniformen hier en daar door de tusschenvakken van passagiers en rijtuigen ziet schitteren. Bedrijf en gerijfelijkheden schijnen als uit de huizen geloopen te zijn; niet alleen vogels in kooijen en bloemen en heesters in potten, maar de keurigste prenten en boeken, kleedingstukken en opschik vermeerderen het gejoel door het geschreeuw en de winzucht der uitventers. Aan de oppervlakte van het water ziet gij breede vlotten in menigte, met overdekte lootsen, door de getraliede vensters van welke onverwacht als voor den dag springen de witte floddermutsen, rijkgekleurde doeken en welgevleeschte naakte armen van honderden waschvrouwen, plassende en spoelende haar linnen in de *Seine*, en met de glinsterende droppen hare vrolijke aangezigten besproeijende.

Een *Engelschman*, als zoodanig, staat verbaasd, dat weinige of geene booten, voor vermaak of bedrijf geschikt, zich op de *Seine* vertoonen. De menigte van bruggen is hiervan misschien eene der oorzaken; trouwens, de smaak der *Parijzenaren* valt in geenen deele op watertogten. Waarschijnlijk we-

weten zij niet, dat men van het water partij kan trekken ter bevordering van vermaak, ten zij in een bad of fonteinwerk. Men moet hun echter het regt doen van te bekennen, dat zij het water hoogachten, voor zoo ver het ter reiniging en verfrisfching kan dienen. Er is geene ftraat, waarin men niet onderfcheidene openbare baden aantreft, en groot is het aantal daarvan aan de rivier. Zij zijn voorhanden voor alle klasfen en rangen van elke fekfe; fommigen „ voor de *dames*," anderen „ voor de *vrouwen*;" zij ftrekken hunne lang uitgerekte buizen tot in het water, als zoo vele gefchilderde Leviathans, en derzelver decoratien (wat toch is in *Parijs* niet opgefmukt?) vermeerderen de algemeene levendigheid van het tafereel. De zwemfchool verdient desgelijks opmerking: het is een breed drijvend bad; de mannen, die er gebruik van maken, zijn, door eene order van de Policie, verpligt, eene zeer middelmatige fchort om hunne heupen te dragen, en met dit offer aan de welvoegelijkheid ziet men hen door vrouwelijke bedienden op kopjes koffij onthaald, daar fteeds eene van de fekfe hen bedient, zoo wel als overal elders, waar mannen te zamen komen.

De contrasten in *Parijs*, zoo als ik gezegd heb, zijn zeer *afgebroken*, en dit vermeerdert gevolgelijk het belangrijke van het tafereel. Uit het venfter van een voortreffelijk gebouwd huis, dat zich op eenen afftand verheft, ziet men fomwijlen een' lap van een beddelaken fladderen: een fraai uitgehouwen beeldwerk, dat men in *Engeland* zorgvuldig in orde zou houden, mag, in *Parijs*, jaren achtereen gefchonden op zijne plaats blijven. De uithangborden voor de winkels zijn uitftekend fraai — dat is te zeggen, zij zijn fraai voor *uithangborden*, en zeer dragelijk als *fchilderftukken*. Ieder man in *Frankrijk*, die de verfkwast opvat, mag zich eenigermate vleijen een dragelijk kunftenaar te zullen worden; en de beste kunftenaar van *Frankrijk* is, in de gewigtigfte opzigten, weinig meer dan dragelijk. Het natuurlijk gevolg is eene uitgieting, als 't ware, van decoratien, waarlijk uitftekende in de minst belangrijke opzigten, daar een *Engelsch* bezoeker niets verwacht te zien dan rijk besmeerde prullen; doch, bij het naauwkeurig opnemen, vindt hij van de andere zijde, met betrekking tot vereischten, welke hij als wezenlijk befchouwt, zekere gemeenheid en flordigheid,

kwa-

kwalijk ftrookende met het verheven karakter van den uitwendigen opfchik. De uithangborden alzoo, waarvan ik gewaag, fchoon zij bij eene akademifche tentoonftelling als fchilderftukken konden verfchijnen, lokken u dikwerf uit, om eene menigte van dingen naauwkeuriger op te nemen, waarover een handwerksman van *Bondftreet* zou blozen, indien dezelve bij hem voorhingen. Hetgene gij op de ftraten ontwaart, is alles in denzelfden geest. „ Vergun mij de eer, dat gij toeftaat te passéren," zegt een haveloos deurwachter, onder het afnemen van zijn' hoed, tegen een wijf, dat met gebradene kastanjes te koop zit. Een priester, in vollen kerkelijken dos uitgeftreken, zal op de ftraat blijven ftaan, om een half uur lang met een diensmeisje te kakelen en te lagchen. Boven eene ellendige deur, in een naauw en morfig ftraatje van de *Fauxbourg St. Germain*, dat het oudfte gedeelte van *Parijs* is, ftaat te lezen: „*Salon de Littérature*," en men zegt ons, dat daar binnen lesfen worden gegeven in Botanie, Pathologie, Phyfiologie, enz. Zij, die er verkeeren, zijn onbekenden, fchepfels van gemengd ras, half foldaat, half ftudent, vinnig en trotsch van uitkijk, met kaal gefletene kleederen en eene losfe ongebondene houding. Een van de gemeenfte koffijhuizen onderfcheidt zich door het opfchrift: „ *de wijze Atheners.*" Er inkomende, wordt gij met eene bevallige buiging begroet door *Madame*, die hier in deftige houding gezeten is, om de bewustheid te verfpreiden van de tegenwoordigheid van een vrouwelijk wezen, (zoo onontbeerlijk voor de *Franfchen* in alle omftandigheden en van allen rang, het zij kiesch of grof, wellevend of gemeen) en om den post van haren man te vervullen door een vlug en knaphandig opper-toezigt over alles, terwijl hij waarfchijnlijk in de keuken haar werk verrigt. Waagt hij het, om zijne witte flaapmuts te vertoonen binnen de grenzen van de opperheerfchappij zijner dame, dan fchreeuwt zij met een' toon van verwonderde lastgeving, die toch niet fnibbig is, omdat zij komt uit den mond van haar, die nooit tegengefproken wordt: „ *Eh — mon ami! — que faites vous ici? allez, allez — vite — vite!*" en — hij fluipt henen. In een' hoek ziet gij een' flecht gekleeden oppasfer een glaasje morelle-brandewijn infchenken onder eene buste van Socrates voor een nog haveloozer perfonaadje, die men, om zijne wapperende, eerteeken-

teekens, voor *Monsieur le Marquis* kan nemen; in een' anderen een afgietsel van de Venus in de *Louvre* vlak tegenover een' grooten spiegel, welke hare gedaante terugkaatst, en een heerlijk effect, als een contrast met vuile muren, een' morsigen haard, en onderscheidene andere blijken van gemeenen aanleg, veroorzaakt. Aan eene der tafels discoureerden, over een dominésspelletje, twee mannen in losse overrokken, welker geheele kleeding hen in *Engeland* onder de laagste klasse van het gemeen zou plaatsen, met een air van aangelegenheid en schranderheid, hetwelk men in goed gezelschap en door kennis aan de wereld gewoon is op te doen. Op *eene* andere plaats zag men een' stijven fâletjonker *en* een spijtig meisje eene kan bier te zamen drinken, onder het lezen van het jongste dagblad en het tooneelberigt van des avonds te voren.

Voortwandelende door naauwe straten, allerlei vuiligheden en verwarring, komt gij aan een' winkel, waar men haar snijdt en opmaakt voor een' halven stuiver, met het opschrift er boven: „*Kunst verfraait de Natuur.*" .— Een weinig verder haalt een man vol roemvolle herinneringen, die nu grove wollen kleederen naait, u zijnen vorigen rang voor den *geest, door* zijn uithangbord, als *Ex-gaitrier* van het derde regiment voetvolk. Welk eene ondernemende en roemrijke natie moet deze zijn, waaronder een haarsnijder voor eenige *duiten* zich zelven kan streelen met zijnen rang als kunstenaar, en een oude regiments kleêrmaker een' vereerenden titel afleiden van zijn handwerk! Onder dit volk plaatst zich een *Ex-gaitrier* — dat is te zeggen, iemand, die voormaals soldatenkleêren plagt te maken — in denzelfden rang, als 't ware, met Ex-ministers en Ex-keizers, die eenmaal *Europa* beheerschten, en, in stede daarvan, zich thans vergenoegen met zich zeer keizerlijk te gedragen over een plekje gronds (*Elba*) zoo groot als het eiland *Wight*. Bij de tentoonstelling van moderne beeldhouwkunst in de *Louvre* was een borstbeeld, dat op het eerste gezigt alleen opmerking scheen te verdienen *uit hoofde* van de zwaarte der knevels, doch bij eene naauwkeuriger waarneming bleek waardig te zijn eene plaats te bekleeden naast den Laocoön en den Phidischen Jupiter; — een klein strookje papier kondigde, in zeer hoogdravende bewoordingen, aan, dat wij voor ons hadden den *Maitre de Ballet* van het *Theatre de Gaieté!*

De-

Dezen zijn de luiden, die handelen zoo als de *Franschen* handelen, en spreken zoo als de *Franschen* spreken. Zij vermaken zich met hunne eigene bedrijven met geestdrift, die echter met hunne bekwaamheden niets te maken heeft, maar alleen voortspruit uit de onnoozele omstandigheid, dat het *hunne* bedrijven zijn. Zij zullen, derhalve, steeds hetgeen zij doen zoo hoogdravend doen als mogelijk is, zonder te blikken of te blozen, wanneer het, uit hoofde van zijnen onbeduidenden aard, slecht uitvalt, of zich te schamen, indien de roem, waarop zij azen, het gevolg is van omstandigheden, die in het algemeen voor schandelijk gehouden worden. Alles, wat zij voor het licht brengen, alles, waarop zij eenigen invloed hebben, neemt de kleur en het bepaalde karakter aan van hunnen eigenen geest, juist gelijk men de voorwerpen in een' morsigen spiegel, die daarop zijne eigene vuiligheid terugkaatst, wankleurig en verdraaid waarneemt. Onder dit volk is niets in achting, dat niet schittert, en niets, dat schittert, in minachting. — Bij hen is het onvermijdelijk een ding van de grootste aangelegenheid, welk kostuum een Senateur moet dragen, die over hunne constitutionéle Charters zal discutiéren, of een lid van het Instituut, die eene redevoering uitspreekt voor eene vergadering, welke hem niet verstaat. Een statige optogt ter invoering van een nieuw Gouvernement, of de toezegging van een groot nationaal feest, door deszelfs invloed te geven, zal hen te allen tijde doen berusten onder eene verandering van dynastie; en, wordt eenig schouwspel loosselijk naar hunnen smaak voorgesteld, zij zullen er zeker niet over nadenken, wat er heimelijk mede bedoeld wordt.

Doch, om voort te gaan met mijne beschrijving van de straten van *Parijs*. Een van derzelver in het oog loopende trekken is de oplettendheid, die men ontdekt op alle kleine behoeften en grillige verlangens, met oogmerk om zijn voordeel te doen met aanbiedingen ter vervulling van dezelve. Dit veroorzaakt groote drukte en gewoel, en werkt krachtig mede, om zekere levendigheid van geest gaande te houden onder de voetgangers. Krijgt gij den inval, om te willen weten, hoe zwaar gij zijt, velerwegen treft gij personen en werktuigen aan, om u op het eigen oogenblik te voldoen. Aan de *Boulevards* en andere voorname streken vindt gij kramen, die list bij gerijfelijkheid voegen, om u te lokken.

Zoo

Zoo vindt gij, bij voorbeeld, in eene derzelven elk artikel (en verbazend groot is de verscheidenheid daarvan) te koop voor dertig stuivers, en zoekt er uit, wat u bevalt: in eene andere kraam ziet gij vijftien stuivers met groote letteren geschreven, als de algemeene prijs. Allerlei soort van behandeling van dieren wordt openlijk verrigt door *vrouwen*, zittende op stoelen op straat, met eene beschrijving van het beroep, dat *zij* drijven, die juist niet altijd binnen de grenzen der vrouwelijke kieschheid blijft, op een stuk bordpapier. *Bureaux des Ecrivains*, bieden de dringendste noodigingen aan den minnaar, den koopman, den staatsman, of den man van letteren, *die*, door een onnoozel toeval, geen schrijven hebben geleerd, om binnen te treden en hun voordeel te doen met de talenten, die gereed liggen om zich te vertoonen. Gebradene kastanjes brengen overal het gehemelte in verzoeking door een' aanval op de reukzenuwen. Meisjes, die niet afgewezen willen worden, stoppen u ruikers bloemen in de handen. Fruitvrouwen dringen op u in met heerlijke trossen druiven. Schoensmeerders vleijen den nationalen trots der *Engelschen*, met luide te schreeuwen: „*cirage Anglois!*" Een kerel draagt een geschilderd kastje op zijn' rug, waaruit gij kunt gerijfd worden met lekkere dranken, als limonade, tisane, — enz. enz. enz.

RELAAS VAN HET VOORGEVALLENE, BETREKKELIJK HET NEMEN VAN EEN VAARTUIG MET GELD EN FRANSCHE DOUANIERS, DOOR NEGEN GRONINGER SCHIPPERS, BIJ DE ZOUTKAMP, OP DEN 16 NOV. 1813.

Mijnheer de Redakteur!

Daar de juiste teboekstelling van de Geschiedenis der laatste Staatsomwenteling U blijkbaar ter harte gaat, vertrouwt de Ondergeteekende, dat Gij niet aarzelen zult, ook het navolgende, betrekkelijk het nemen van een schip met geld en *Fransche* Douaniers, bij de *Zoutkamp*, met eene sloep, door negen Schippers, vergeleken met het verhaal van de Heeren H. BOSSCHA en J. KONIJNENBURG, in hunne respective werken: *Geschiedenis der Staatsomwenteling in Nederland*, en: *Nationaal Gedenkboek der hernieuwde Nederlandsche Unie*, in

in het volgend Nommer van uw alom geacht Maandwerk te plaatsen; te minder, daar de steller van het volgend Relaas zelf aan het hoofd der genoemde Schippers zich bevond, en dus in staat is, om, met en benevens zijne togtgenooten, het meest juist en volledig getuigenis van het eigenlijk voorgevallene te geven. Ik ben enz.

* * *

De Ondergeteekende, eertijds Schipper, maar toenmaals Logementhouder te *Groningen*, bevond zich bij de komst der *Russen* aldaar onder de vrijwillige Rustbewaarders te paard.

Op den 15 Nov. 1813, 's morgens ten 10 ure, vernomen hebbende, dat in den vroegen ochtend van dien dag een schip met geld, vervuld met *Fransche* Douaniers, uit *Groningen* vertrokken was, maar oordeelende, dat hetzelve nog wel te achterhalen en te nemen zoude zijn, indien dat met eene gewapende sloep geschiedde, deed hij daartoe, *uit eigene beweging*, den voorslag aan eenigen zijner kennissen, namelijk de Schippers IBE SCHELTS, HARM SMIT, DERK ALBERTS HOFF, PIETER MUNTENDAM, SJOERD JACOBS SCHUIRING, JACOB SMIT, HEMME J. LEWE, en KORNELIS KNOOK; en, toen dezen met hem geresolveerd waren, gaf hij daarvan mede opening aan den Heer Kolonel BUSCH, en met dezen Heer ook aan den Baron ROSEN, Bevelhebber der *Russische* troepen, die het vrijwillig ontwerp van den Ondergeteekenden en zijne medegenooten goedkeurde, en hem vroeg, hoe vele *Kozakken* hij aan de *Zoutkamp* tot zijne adsistentie begeerde. De Ondergeteekende antwoordde daarop: „20 man is genoeg;" waarop de Baron ROSEN hem verzekerde, dat dezelve den volgenden morgen (zijnde het alstoen reeds avond) vroegtijdig op de *Zoutkamp* zouden zijn. De Ondergeteekende, na vergeefsche pogingen nog meerdere medestanders te verkrijgen, vertrok dien zelfden avond ten 11 ure, met genoemde zijne makkers, allen gewapend, met eene sloep uit *Groningen*, met een fellen Z. W. wind en veel regen. Des anderen daags, 's morgens omtrent 4 ure, ontdekten zij bij den *Roodenhaan* het *Fransche* schip, ten anker liggende; doch, op de *Zoutkamp*, althans door de tegenwoordigheid der *Kozakken*, hopende versterkt te worden, roeiden zij, in stilte, het schip voorbij.

Om-

Omtrent ten 7 ure kwamen zij op de *Zoutkamp*, alwaar alles nog *Fransch* was, hoewel de komst der *Russen* binnen *Groningen* ook aldaar was bekend geworden. Nog geene *Kozakken* vernemende, en het *Fransche* schip nog niet gearriveerd zijnde, begaf hij zich met zijne makkers in stilte aan wal en naar een Logement, ten einde kondschap aldaar van een en ander te nemen, en, indien de *Kozakken* onverhoopt niet kwamen, dan te pogen nog eenige lieden aldaar aan te nemen tot adsistentie, overmits hij wel gevoelde, dat hij tegen het groot aantal gewapende Douaniers, die zich in het schip bevonden, zwak genoeg was, en misschien door gebrek aan manschap de onderneming zou mislukken. De Ondergeteekende c. s. bewoog dan ook dadelijk dertien man uit de *Zoutkamp*, om hen in den aanslag op het bedoelde schip te ondersteunen; doch deze allen, ongewapend zijnde, moesten henengaan, om hier en daar wapenen op te zoeken. In dien tusschentijd inmiddels, even over 10 ure, zag de Ondergeteekende het verlangde schip reeds naderen, oplaverende met allen spoed, zonder dat de beloofde *Kozakken* verschenen, en eer de dertien aangenomene manschappen nog teruggekomen waren.

Er was echter nu geen tijd te verliezen, en een vast besluit te nemen, wilde men de prooi niet laten ontsnappen. Doch de Ondergeteekende, staat makende op den schrik der *Franschen*, en vertrouwende op de regtvaardigheid der zaak, was tevens in dit oogenblik verre van aan het gelukken derzelve te wanhopen. Hij oordeelde het echter raadzaam, alle mogelijke voorzorg te gebruiken; en hij zond daarom terstond HEMME J. LEWE naar den Kommandant der batterij, (een' *Brabander*) om hem zijn doel te melden, en te vragen, of hij bereid was hem te adsisteren, indien het schip niet wilde bijdraaijen: waarop deze antwoordde, dat, als men slechts een pistoolschot deed, hij dan op de batterij gereed zou staan. Op dit berigt besloot de Ondergeteekende, terstond in de sloep te stappen; dan, in de haast en als door overloop van tegenheid, bleven HARM SMIT en DERK ALBERTS HOFF, die op dat oogenblik niet bij de hand waren, aan wal; zoodat hij zich slechts met zes zijner makkers in de sloep bevond. Hij gaf, bij het afroeijen, het afgesproken sein door een pistoolschot; waarop terstond het schip bij-

bijdraaide en ten anker ging, als ten gunstigen voorteeken voor den Ondergeteekenden en zijne togtgenooten.

Op het ſchip aanroeijende, verſcheen niet één der Douaniers op het dek; zoodat men zonder ſlag of ſtoot zich aan het boord klampte en op het dek ſprong. De Ondergeteekende, hierdoor nog meer bemoedigd, liet een der luiken openen, en, hebbende in de eene hand de ſabel en in de andere een pistool, eischte, met eene forſche ſtem, de overgaaf van allen, met geld en bagaadje, als krijgsgevangenen, in naam der *Ruſſen*; zich wel verzekerd houdende, dat van eenen fermen aanval het geheele gelukken der onderneming afhing, gelijk dan ook de ondervinding leerde; want de *Franſche* Douaniers, als door ſchrik bevangen, waren doodbleek, onderwierpen zich terſtond, en leverden, in dat zelfde oogenblik, ons alle hunne wapenen over. Zij deden echter het voorſtel, om ons het geld (in drie vaten en een koffer geladen) en alle hunne bagaadje te laten, indien wij ſlechts hunne perſonen met het ſchip lieten vertrekken; doch ons antwoord was: „ Neen! neen! alles moet meê naar *Groningen*." Waarop zij dan ook, zonder verder tegenzeggen, gehoorzaamden.

Alle de geweren, pistolen, ſabels en degens, die de *Franſchen* ons hadden overgeleverd, borgen wij op een Visſcherman, die met ons naar *Groningen* terugging; belastende de Ondergeteekende HARM SMIT met de bewaring van een en ander op het gemelde ſchip.

De Ondergeteekende bleef met zijne overige zeven (*) makkers op het *Franſche* vaartuig, houdende zelf met twee geladene pistolen de wacht op het dek, van de *Zoutkamp* tot *Groningen*; wordende de wacht in het ruim door twee zijner makkers waargenomen, die om de twee uren door anderen werden afgelost, ten einde de *Franſchen* en het geld te bewaren.

Des namiddags ten 1 ure zeilden wij, bij het opkomen van den vloed, en met een' halven ſtorm en zwaren regen, met den voornoemden Visſcherman, van de *Zoutkamp* naar *Groningen*, alwaar wij des avonds ten 11 ure behouden aankwamen, latende echter de Ondergeteekende zijne makkers nog ge-

(*) Dus ſchijnen de beide achtergelatenen op de *Zoutkamp* toch naderhand gevolgd te zijn. *Redact.*

gedurende den nacht de wacht houden, tot des anderen daags 's morgens ten 10 ure, toen de *Franschen* en alles ontscheept werden. De laatsten zullen zich over de behandeling, hun aangedaan, nimmer beklagen, daar zij door ons volk van eten en drinken voorzien en geschikt behandeld zijn.

In de drie vaten en den koffer was, zoo men verzekert, omtrent *f* 80,000-:-, wordende zulks bij de aankomst te *Groningen* in handen gesteld van den Baron ROSEN, die zijne vreugde over de welgelukte onderneming betuigde, door te zeggen: *das ist hüpsch! das ist schön!* bepalende zijn Ed., dat aan den Ondergeteekenden eene somme van *f* 1000-:- en aan ieder zijner makkers *f* 500-:- tot een geschenk zoude gegeven worden, offschoon niemand onzer eenige belooning vorderde; waarom dan ook de Ondergeteekende, niets boven zijne makkers begeerende, de aan hem meer geschonkene *f* 500-:-, naar evenredigheid, onder zich en de zijnen verdeelde. — Het resterende geld is bij den genoemden Baron ROSEN verbleven.

Dit volledig en waarachtig, zoo wel als naauwkeurig verhaal van eene gebeurtenis, die men de eer wel heeft willen aandoen van in de gewigtige Geschiedenis der Omwenteling van 1813 te vermelden, en die, offschoon zij van geen eminent belang was, echter altijd dienen kan tot een bewijs, dat de *Hollanders* wel de vrijheid, maar geenszins den moed verloren hadden, moge strekken ter verbetering der daarvan voorhanden zijnde verhalen.

Immers, wanneer men hiermede vergelijkt de berigten van de Heeren BOSSCHA en KONIJNENBURG, dan zal men beiden onvolledig vinden, hoewel de eerste naauwkeuriger is dan de laatste, als die het geval zóó doet voorkomen, alsof de *Russische* Bevelhebber eenige andere manschappen had afgezonden, doch welke, geene assistentie op de *Zoutkamp* bekomende, de zaak zouden hebben laten steken, indien niet toevallig aldaar de Ondergeteekende met zijne makkers zich daartoe vereenigd had. Geheel en al zonder waarschijnlijkheid. De *Russische* Bevelhebber gaf noch aan anderen, noch ook zelfs aan den Ondergeteekenden, bevel tot het nemen van het schip in questie; het was niet dan het vrijwillig bestek van hem en zijne makkers. En de verzekering van den Heer KONIJNENBURG: *de geldsom werd in des Landschaps kas* ge-

gesteert, is zeker abusief, daar de Ondergeteekende daarvan nimmer iets, maar wel het tegendeel, vernomen heeft.

De Ondergeteekende echter — hoe het ook met dat geld moge gegaan zijn — zal zich altijd (zijnes goeden oogmerks bewust) verblijden over zijne onderneming. Belooning vorderde hij daar niet voor; maar wel huisvestte bij hem naderhand de stille hoop, dat deze gebeurtenis aanleiding mogte geven, dat hij op de eene of andere wijze in 's Lands dienst mogt worden geëmploijeerd. Dezen wensch voedde hij nog meer, toen hij sedert al spoedig, door eene reeks van ongelukken, met vijf moederlooze kinderen, buiten vast bestaan geraakte; zoodat hij, even vóór den Veldslag van *Waterloo*, vrijmoedigheid meende te mogen hebben, om te verzoeken, bij de Flotille op de *Schelde* te worden geplaatst; gelijk hij zich ook naderhand bij den Dirékteur-Generaal der Convooijen en Licenten adresseerde; beide reizen met alle noodige bewijsstukken, doch ook beide reizen vruchteloos!

Met het bovenstaande in uw geacht Maandwerk te plaatsen, zal UEd. den Ondergeteekenden, en ligtelijk ook den beminnaar van de Geschiedenis onzes dierbaren Vaderlands, eenen dienst betoonen; terwijl U altijd daarvoor dankbaar zijn zal hij, die de eer heeft te zijn

Uw bestendige Lezer

Groningen,
den 11 Dec. 1816.

ROELOF SCHENKEL.

PHILIPS DE II EN DE SCHILDERS. EENE ECHTE BIJDRAGE TOT DE KARAKTERKENNIS VAN DIEN MONARCH.

Koning PHILIPS DE II van *Spanje* is, door verscheidene der voortreffelijkste Geschiedschrijvers en Dichters van onderscheidene natiën, tot een der bekendste karakters geworden, welke de Historie immer heeft ten toon gehangen. Dan, in *Duitschland* [nog meer bij ons!] zweeft hij iedereen, die slechts eenigermate buiten zich rond gezien heeft, inzonderheid sedert SCHILLER's groote, sterkspreekende teekening, niet slechts als historisch karakterbeeld eens verschrikkelijk consequenten tirans, maar nog meer als in dadelijkheid uitgedrukt

drukt ideaal aller tirannij in den grooten ſtijl, voor oogen. Doch, waar dit eenmaal met een beeld plaats heeft, daar is elk voor zich gewoon, hetzelve, naar de mate zijner rijkere of armere verbeelding, nog verder uit te werken; en *deze* voorſtelling drukt zich nu het gevoel zóó diep in, dat aan derzelver juistheid niet meer te twijfelen valt — geen ander denkbeeld zich verheffen kan.

Zoo verklaar ik het mij ten minſte, dat ik alle, met de Geſchiedenis zelfs weinig bekenden, verwonderd en ongeloovig vond, wanneer ik hun zeide, dat PHILIPS toch ook waarachtig, en in den bepaaldſten zin, *menſchelijke* oogenblikken had, en dikwijls had; dat hij zich in dezelven ook bijzonder *gaarne* aan gelukkige menſchen aangeſloten, en zich alzoo eenigermate met het algemeene karakter der menſchelijkheid (humaniteit) verzoend, ten minſte voor het oogenblik verſtaan had.

Intusſchen is het wezenlijk waar; en men geloove niet, dat de Koning in deze uren ſlechts zulke menſchen naderde, om hen met dezelfde verachtelijke onverſchilligheid te behandelen, als de leeuw de muis in zijne manen laat ſpelen; of dat het ſlechts vlugtige oogenblikken zouden geweest zijn, wanneer hem *vrouwen*, tot welke hem de hartstogt trok, zachtere gewaarwordingen als ingeademd hadden; of eindelijk, dat hij dan, gelijk anders dikwijls, door geheime zielekwelling als 't ware afgemat en week gemaakt, tot dengenen gevloden zij, dien hem het oogenblik bragt, om denzelven daarna weer des te harder van zich te ſtooten. Neen, het waren uren, meermalen terugkomende uren, wanneer hij zoo gerust, als menſchen van zijne ſoort ooit worden kunnen, zoo bedachtzaam, als hij altijd was, dezen of genen onafhankelijken, onvooringenomenen, vrolijken, vrijmoedigen, gelukkigen mensch geheel opzettelijk opzocht, om zich over hem, zijne zelfverkozene werkzaamheid, zijne beſchouwing der dingen, zijn geſprek — ja, zijne ſcherts zelve, te verheugen, zich daarmede te verkwikken.

Het is bijzonder ſtreelend, in de verborgene reten van woeste, onvruchtbare rotſen eenige planten, of wel bloemen, te ontdekken: zou het niet even zoo zijn met dergelijke bloeſems van zachte, menſchelijke gevoelens, in karakters, die, gelijk PHILIPS, naar dusdanige rotſen zweemen?

Schilders waren het voornamelijk — talentrijke, opgeruim-

de, ligchthartige schilders, aan welken zich de Koning met genoemde bedoeling gaarne overgaf. Dat het juist schilders waren, lag blijkbaar meer in uitwendige betrekkingen, dan juist in zucht tot hunne kunst, of vermaak in de eigenheden, welke zij *als schilders* bezaten. PHILIPS achtte slechts ééne kunst — die, welke met hemzelven veel overeenstemmends had; de *bouwkunst*. Besteedde hij aan andere kunsten desgelijks niet weinig, dit was nu eenmaal onvermijdelijke gewoonte aan alle groote hoven van dien tijd; en een aantal beroemde kunstenaars diende toen de meeste Westersche Vorsten ten naastenbij even zoo, als een rijk uitgeruste Harem den Oosterschen. Dan, welke andere klasse van levendige en belangrijke menschen uit den middelstand had *dezen* Monarch, bij *zijne* soort van hofhouding, zoo na kunnen gebragt worden; wie hadden in zijne tegenwoordigheid zoo ongestoord, wie in hunne eigene werkzaamheid en in hunne betrekking tot den Koning, de Grooten en Geestelijken zoo onverschillig kunnen blijven, als juist schilders?

Onder diegenen nu, welke PHILIPS op de gemelde wijze onderscheidde, mag vooreerst COELLO genoemd zijn, een historie- en portretschilder van meer verdienste dan roem, die voornamelijk onder de Coloristen op eenen hoogen rang aanspraak maakt. Koning PHILIPS verschafte hem verscheidene jaren bezigheid in het Escuriaal, en begaf zich in dezen tijd zeer dikwijls, ja somtijds meermalen 's weeks, langs geheime trappen in zijne werkplaats: want alles moest geheim geschieden, wat PHILIPS als *mensch* deed te voorschijn komen — waardoor echter tevens de opmerker verzekerd was, dat hierbij geen, tot een of ander berekend doel opgevat, masker in het spel was. In deze stonden, in deze vertrekken liet zich dan de Monarch, die midden onder zijne wachten voor verborgene dolken sidderde, ongewapend en onbewaakt over aan eenen jongen, ligtzinnigen, opvliegenden, niets minder dan vreesachtigen man! Hij, wien anders alles slechts in staatsie en knielend naderen mogt, zag hier dezen jongman in zijne gewone huiskleeding en in vrij gekozene bezigheid!

COELLO had, in gevalle de Koning kwam, geen ander voorschrift, dan te doen, alsof hij hem niet bemerkte — wanneer het namelijk dezen niet zelv' behaagde, zich te doen bemerken. Meestal deed PHILIPS dit niet; maar, gelijk zijn ALBA en WALLENSTEIN het spreken hatende, vergenoegde

de hij zich met stom te gaan nederzitten, en den vrolijken kunstenaar, even als deze zijn werk, met zwijgende deelneming te beschouwen. Doch, ging PHILIPS's bijna nimmer uitgeputte misnoegdheid, gedurende zulk een bezoek, niet slechts in weldadig zelfvergeten en stille tevredenheid over, maar klom deze zelfs tot opgeruimde welwillendheid en eene vlaag van vrolijke bezieling, dan begon hij zelfs te spreken, en COELLO mogt nu zeggen, wat hij wilde — hoe luchtiger, hoe vrijer en trouwhartiger, des te beter. De Grooten aan het hof hadden hunne spions, die het hun oogenblikkelijk melden moesten, wanneer de Koning den geheimen trap betreden had: zij waren zeker, hij zou in de zachtste stemming terugkeeren, voor welke hij in het geheel slechts vatbaar was, en men kon hem dus thans voordragen, wat men op eenen anderen tijd niet bestond te wagen. En, toen COELLO in zijne vroege, mannelijke (en PHILIPS's late) levensjaren stierf, toonde de Koning meer weemoedige deelneming, dan toen zijn CARLOS opgeofferd werd, en zijne vier Gemalinnen in het graf zonken.

Nog enger, en te gelijk van langer duur, was PHILIPS's betrekking tot COELLO's leermeester, den voortreffelijken portretschilder MORO, die, vroeger dan COELLO, vele jaren in het Escuriaal woonde en bezig gehouden werd (*). Zijn gedrag jegens dezen man was, over het geheel, hetzelfde als omtrent COELLO, niettegenstaande de leermeester niets had van de behendigheid en aardigheid zijns leerlings, maar, hartstogtelijker, grilliger, ruwer en eigenzinniger, in trots en ijdelheid dikwijls overijld, luidruchtig, ja baldadig werd. PHILIPS verdroeg de vlagen dezer geestgesteltenis met waarlijk bewonderenswaardige toegevendheid, hield zich gewoonlijk alsof hij ze niet merkte, en rekende hem zijne talenten, zijne vlijt en zijne trouwe verknochtheid zoo hoog aan, dat zich al het andere zonder nadeel daarvan liet aftrekken. In stede van algemeene schilderingen, echter, moge hier liever de Anecdote plaats vinden, waardoor MORO ten laatste toch over zijn lot verderfelijk besliste en zijnen val veroorzaakte.

Koning PHILIPS bezocht hem juist weer in zijne werkkamer,

(*) MORO had onder RAPHAËL's grootste leerlingen zijne studien volbragt. Zijne beelden werden zelfs naast die van TITIAAN genoemd.

mer, en MORO bleef, als gewoonlijk, voor zijn ezel bezig. De Koning was heden in de zachtste, welwillendste stemming. Dit, en waarschijnlijk dat juist heden sommigen der eerste lieden van het hof tegenwoordig waren, zette den ijdelen schilder tot den onbezonnensten moedwil aan. Hij had juist zijn penseel in karmozijn gedoopt. De Koning, die reeds eene poos achter hem gestaan had, legde thans zijnen arm met goedheid op MORO's schouder; en nu streek deze eensklaps met het volle penseel over de hand van PHILIPS, zoodat zij eene dikke, bloedroode streep verkreeg — PHILIPS's hand, die zelfs door Vorsten en Vorstinnen slechts knielend gekust mogt worden! — in tegenwoordigheid van verscheidene Grooten van het hof! — op eenen tijd, dat PHILIPS nog onlangs zelfs zijnen ALBA, toen deze, op dringende aanleiding, zonder aangemeld te zijn, in zijne kamer getreden was, had toegeroepen: „Eene stoutheid, als de uwe, had de bijl verdiend!"

Zekerlijk hing op dit oogenblik het geheele lot, ja het leven des onbezonnenen aan een haar, aan een' oogwenk. De hoflieden waren verbleekt, en wachtten verstijfd op den afloop der schenddaad. De Koning zag eene poos stil en ernstig op de roode hand. Thans beefde ook MORO, die zijne roekeloosheid nu op ééns inzag. Nu ging PHILIPS's ernstige miene in eene zachtelijk lagchende over; en zoo wilde hij zich zwijgend van hem keeren, toen de schilder, doordrongen van de genade zijns Gebieders, nederstortte, en zijne voeten kuste. De Koning verwijderde zich, zeide geen woord, en zoo mogt ook hem geen woord gezegd worden. De zaak scheen te volkomener afgedaan, toen PHILIPS, na eenige dagen, wederom, als te voren, de geheime trappen naar MORO beklom.

Waarschijnlijk was zij het ook werkelijk bij den Koning; maar niet alzoo bij de Grooten en Geestelijken aan zijn hof. Gevoelden zij zichzelven in de beleediging der Majesteit vernederd? of hielden zij des Konings vergevende nederbuiging voor eene al te bedenkelijke afwijking van het stelsel, dat hij eenmaal verkozen had en zou blijven aankleven? of eindelijk — hetgeen het waarschijnlijkste is — geloofden zij, dat een man, die zoo iets waagde, en bij wien dat er door ging, wel menigeen' onder hunzelven kon gevaarlijk worden? In 't kort, het gansche beloop werd bij het heilig Officie aangebragt.

bragt. De eerwaardige vaders vonden voor den Koning, voor zichzelven, en zelfs voor den misdadiger — dien zij, om des Konings liefde wille, schroomden geheel op te offeren — geen gelukkiger uitweg, dan dat zij verklaarden: ANTON MORO, geboren in het van ketterij niet vrije *Utrecht*, daarna eene poos verwijld hebbende in het ongeloovige *Engeland*, moest een of ander geheim toovermiddel bezitten, waarmede hij de zinnen en krachten des Konings, wanneer deze in zijne nabijheid was, wist te verlammen; waardoor kerk, staat en den geheiligden persoon des Monarchs zelv' het uiterste gevaar dreigde.

Zoo werd de zaak den Koning, en, als door geheim vermaad, doch geheel opzettelijk, ook MORO aangebragt. Deze, sidderende voor de magt dier regtbank, bad den Koning dringend om zijn ontslag. PHILIPS sloeg dit verzoek eerst af, en verzekerde hem, zelfs bij eigenhandig schrijven, van zijne bescherming en de voortduring zijner gunste. Hij mag echter — zoo anders deze verzekeringen niet gegeven waren, om slechts den schijn der hoogste oppermagt te redden — vervolgens wel bemerkt hebben, dat hij zijnen lieveling ten minste aan een pijnlijk onderzoek niet zou kunnen onttrekken; en zoo ontsloop de beangste kunstenaar, maar het schijnt met heimelijke oogluiking van beide partijen, uit het rijk, en begaf zich naar *Brussel*, werwaarts hem nog rijke bewijzen van de vereering en prachtige mildheid zijns Konings volgden.

THOMAS PAINE OP HET ZIEKBEDDE.

Het volgende is een uittreksel van eenen brief, ontvangen door den Heer WILLIAM DILWYN, van *Walthamstow*, in *Essex*, van zijne dochter in *Amerika*. De schrijfster is van de onbetwistbaarste eerbiedwaardigheid, en schijnt onlangs het berigt ontvangen te hebben, medegedeeld door eene persoon, geen minder aanspraak op vertrouwen makende. De laatste had zich opgehouden bij een huisgezin, digt in de nabuurschap van den beruchten THOMAS PAINE, wonende te *Greenwich*, digt bij *Nieuw-York*, en had, gedurende zijne jongste krankheid, bijgedragen tot zijne verkwikking, door, bij gelegenheid, voedsel en verfrisschingen voor hem toe te

bereiden en te zenden, geschikter voor zijnen toestand, dan hij gemeenlijk genoot. Deze verkoos de berigtster zelve te brengen bij zijn bed; schoon zijne persoonlijke omstandigheden zoo beklagelijk waren, dat de lucht van de kamer naauwelijks te verduren was. Bij het volbrengen van dezen pligt der menschelijkheid, had zij gelegenheden tot gesprek met hem, welke der schrijfster geloofsgrond geven, dat hij een nieuw bewijs opleverde van Dr. YOUNG's verzekering: „De menschen mogen als dwazen leven, zij kunnen niet als dwazen sterven." De brief vermeldt al verder, dat zij hem dikwijls schrijvende vond, en geloofde, naar hetgeen zij zag en hoorde, dat, wanneer zijne pijn het toeliet, hij meestal daarmede bezig was, of met het gebed, in de houding van welk laatste zij hem meermalen zag, wanneer hij meende alleen te zijn. Op zekeren dag vroeg hij haar, of zij ooit „*De Eeuw der Rede*" gelezen had; en, hierop bevestigend geantwoord zijnde, verlangde hij haar oordeel te weten over dat boek. Zij hernam, dat zij slechts een kind was, toen zij het las; en waarschijnlijk zou hij niet begeeren te weten, wat zij er toen van dacht. Waarop hij zeide, dat, indien zij oud genoeg was om te lezen, zij ook wel in staat was om eenig gevoelen te vormen; en hij verwachtte eene openhartige opgaaf van haar, welk dat gevoelen was geweest. Toen zeide zij, dat zij het voor het gevaarlijkste, verleidelijkste boek hield, dat zij immer zag; dat, hoe meer zij las, hoe meer zij wenschte te lezen, en hoe meer zij hare ziel vervreemd vond van alwat goed was; en dat zij, uit overtuiging van deszelfs kwade strekking, hetzelve verbrand had, zonder te weten, wien het toebehoorde. PAINE antwoordde hierop, dat hij wenschte, dat allen, die het gelezen hadden, zoo wijs waren geweest als zij; en voegde er bij: „Zoo ooit de Duivel een zaakbezorger (Agent) op aarde had, ik ben er een geweest." Op eenen anderen tijd, terwijl zij in zijne kamer was, en het hoofd des huisgezins naast zijn bed zat, kwam een van PAINE's vorige makkers binnen; maar, hen ziende, ging hij haastig weer naar buiten, de deur met geweld naar zich trekkende, en zeggende: „Mijnheer PAINE, gij hebt geleefd als een man; ik hoop, gij zult als zoodanig een sterven." Waarop PAINE, zich tot zijne bezoekers keerende, zeide: „Gij ziet, welke ellendige troosters ik heb." — Eene ongelukkige vrouwspersoon, die hem uit *Frankrijk* vergezeld had,

had, beweende haar jammerlijk lot, aanmerkende: „Voor dezen man heb ik familie en vrienden, bezittingen en godsdienst opgegeven; oordeel dan van mijne ellende, daar hij mij zegt, dat ik met de beginselen, welke hij mij heeft ingeprent, niet zal uitkomen!"

DE RING VAN POLYKRATES.

Eens stond hij op zijn trotsche woning,
En naast hem stond Egyptes Koning,
En zag met hem op Samos neêr:
„ Wie durft zich tegen mij verzetten?
„ Dit alles," sprak hij, „ vreest mijn wetten,
„ En dient mij met ontzag en eer."

„ Gij moogt der Goden gunst ervaren:
„ Die eertijds uws gelijken waren,
„ Die heeft uw schepter slaaf gemaakt:
„ Nog één maar," liet de gast zich hooren,
„ Nog één maar kan uw voorspoed storen:
„ Nog één benijder leeft en waakt."

En eer de Vorst had uitgesproken,
Daar stond een bô, in 't goud gestoken,
En sprak aldus den dwingland aan:
„ Laat, Heer! laat lof noch wierook sparen,
„ Laat luidkeels klinken stem en snaren,
„ En krans de kruin met lauwerblâan.

„ Uw vijand is in 't stof gevallen:
„ Hem velde, vóor Miletes wallen,
„ Uw trouwe Veldheer Polydoor."
Hij zegt, en doet een bloedig bekken
Op eens voor beider oog ontdekken,
En houdt des vijands kop hun voor.

De Koning ijldert bij 't aanschouwen.
„ Toch moet ge 't wuft geluk mistrouwen,"
Herhaalt hij, met verbleekt gelaat:
„ Uw vloot bezeilt de ontrouwe vloeden:
„ Gij hoort de stormen toomloos woeden:
„ Wie weet, hoe 't met uw schepen gaat!"

En

En eer hij 't woord heeft afgebroken,
Daar wordt de feestklaroen gestoken
En 't welkom rolt van 't juichend strand:
Daar ziet men de overladen schepen
Met vreemde schatten binnenslepen
En ankren in het vaderland.

De koninklijke gast ontstelde:
„ 'k Erken, hoe hoog uw voorspoed snelde;
„ Doch ducht het noodlot, ducht het steeds!
„ De Kreter, om uw' buit verbolgen,
„ Zal schriklijk ligt uw vloot vervolgen:
„ Misschien genaakt hij d'oever reeds."

En eer dat woord hem is ontvallen,
Daar schaatren eensklaps vloot en wallen,
En roepen „ zege!" heinde en veer:
„ De Kreter is in zee bedolven,
„ Zijn schepen zijn een prooi der golven,
„ De orkaan joeg hem in d' afgrond neêr."

De Koning hoort en staat verwezen.
„ Voorwaar, uw heil is hoog gerezen;
„ Maar nogtans," zegt hij, „ beef en schroom!
„ Een nijdig God vervolgt uw schreden:
„ Volmaakt geluk is hier beneden
„ Niets anders dan een valsche droom.

„ Mij ook, mij lonkte 't noodlot tegen:
„ Ik zag mijn' schepter en mijn' degen
„ Met voorspoed en geluk bestraald;
„ Maar diep betreur ik kroost en erven:
„ Ik had een' zoon, en zag hem sterven!
„ Ik heb 't geluk mijn schuld betaald.

„ Dus, wilt gij grooter ramp vermijden,
„ Roep dan den Hemel aan om lijden,
„ Bid onspoed bij uw' voorspoed af.
„ Niet een, hoe rijk in heil te noemen,
„ Trad hier zijn baan ten eind langs bloemen,
„ Noch zeeg, na louter vreugd, in 't graf.

„ En

„ En zoo geen God uw beê wil hooren,
„ Geloof mijn' raad: voorkom zijn' toren:
„ Roep zelf u in den rampſpoed neêr.
„ Wat ſchat uw hoven ook omvatten,
„ Neem vrij de keur van al uw ſchatten
„ En werp die in 't verſlindend meer."

De dwingland beeft en zegt beſtorven:
„ Van wat ik heerlijks heb verworven,
„ Is deze ring het kostbaarst goed:
„ Hem wil ik offren aan de baren;
„ *Zoo* moog mij 't lot haar gunst bewaren!"
Hij zegt en werpt hem in den vloed.

En naauwlijks is de nacht vervlogen,
Daar treedt een visſcher voor zijne oogen,
En buigt, met zwaren last belaân:
„ Heer!" zegt hij, „ 'k heb een visch gevangen,
„ Zoo als er nooit in 't net bleef hangen,
„ En bied haar u eerbiedig aan."

En toen de kok de visch ontleedde,
Daar gilt hij 't uit bij de eerſte ſnede
En ijlt voor Polykrates troon:
„ Uw ring, door 't gulzig meer verſlonden,
„ Is in de maag der visch hervonden:
„ Erken, o Vorst! de gunst der Goôn."

Toen riep de gastvriend, langs hoe banger:
„ Vaar eeuwig wel! ik toef niet langer,
„ 't Is hier niet veilig, neen, o neen!
„ De wraak der Goôn zal u verderven;
„ Vaarwel! ik wil met u niet ſterven."
Zoo ſprak hij en vlood ijlings heen.

Naar het *Hoogduitsch* van SCHILLER. TOLLENS.

NACHTWAAK BIJ DE WIEG VAN MIJN KIND.

Wat deert u toch, mijn lieveling!
Dat u de ſlaap ontvliedt?
Daar alles, in dit nachtlijk uur,
De zoetſte rust geniet.

Dan

Dan ſluimert gij een oogenblik, —
En wakker zijt gij weêr:
Gij ligt het hoofdje ſchreijend op,
En legt het ſchreijend neêr.

Lief kindje! ik bid u ſchrei zoo niet;
Ach! ſtaak uw droeve klagt;
Want vader is en blijft bij u,
En houdt bij u de wacht.

Hij waakt, gezeten aan uw wieg,
En derft, om u, zijn rust:
Dit zegt niets, als een zoete ſlaap
Uw weenend oog maar kust.

Maar zacht!... zij ſluimert zachtkens in,
'k Verheug mij... maar, o neen!
Die ſluimer wisſelt treurig af
Door tranen en geween.

En als ik dat geween dan ſus
En wisch dien bangen traan,
Dan ſtaan haar de oogjes toch zoo droef
En pijnlijk ziet zij me aan:

Dan kreunt ze weêr en ſnikt zoo luid,
Dat mij het harte breekt,
En aan mijn oog een traan ontrolt
En op haar handjes leekt.

o Droeve! vader voelt uw ſmart;
Uw lijden worde het mijn';
Ja, 'k droeg, met blijdſchap, wat u deert,
Kon 't u tot lafenis zijn.

Schoon gij dien hechten band niet kent,
Die ons te zaam verbindt,
'k Gevoel toch dat ik vader ben
En ſchrei met u, mijn kind!

'k Ben vader, en ik min u teêr:
Uw heil verblijdt mij 't hart.
'k Ben vader, en wanneer gij lijdt,
Baart mij dat lijden ſmart.

Maar

Maar — lijden!... ja, dit is het lot,
Dat ons op aard' verbeidt:
Ja, doornen zijn alom, mijn kind!
Op 't levenspad verspreid.

Hier bloeit wel eens een lenteroos,
Maar ach! met korten duur.
Wat 's morgens heerlijk prijken mogt,
Is dor in 't avonduur.

Ginds praalt de schoone nachtvorstin,
En zweeft den hemel door;
Maar zwang're wolken pakken zaam,
En 't duister dekt ons spoor.

Mijn kind! gij kent en voelt nog niet,
Wat hier de wereld teelt:
Haar voorspoed is een waterbel,
Haar vreugd een schaduwbeeld.

Wel hem! die, als het leed hem prangt,
Het oog ten hemel slaat;
Die sterk is door 't geloof in God,
En nooit dien God verlaat.

Loop' dan het wissel'lend levenspad
Door nacht en rampwoestijn,
Voor hem verdwijnt die wildernis,
Eens zal het morgen zijn.

Ja, morgen! morgen! gij genaakt;
'k Ontdek uw' eersten gloor;
Ja, morgen! uw vertroostend licht
Dringt tot mijn venster door.

Zijt welkom, ochtend! zijt gegroet!
Schenk leven aan mijn lied.
Maar zacht!... mijn teeder wichtje slaapt:
Mijn zangster! wek haar niet.

Zij slaapt, met de onschuld op 't gelaat,
Gelijk een engel lacht.
o, Slaap, mijn kleine lieveling!
Maar ongestoord en zacht.

Zoo

Zoo gaat de storm de stilte voor,
De duisternis den dag:
Zoo volgt, op 't wissʼlend levensspoor,
De vreugd het droef geklag.

17—18 April, 1816. W. H. WARNSINCK, BZ.

EDELE BLOEDVERWANTSCHAP.

Een arme schelm, veroordeeld om te hangen,
Voelt zich door doodlijke angsten prangen,
En smeekt genade van zijn' regter, Lord BACON.
Zie hier, hoe hij zijn pleit begon:
„ Grootachtbaar Heer! ei, schenk mij 't leven:
„ 'k Ben (met verlof gezegd) ligt een van uwe Neven.
„ Gij heet BACON; mijn naam is HOG;
„ En (met respect) zoo weet gij toch,
„ Dat *Hog* een *Zwijn*, en *Bacon Spek* beteeken';
„ En, zoo ik mij niet grof misreken,
„ Dan zullen zeker spek en zwijn
„ Van oudsher bloedverwanten zijn."
Gij dwaalt, sprak Lord BACON: *'k mag op deze eer niet hopen,*
Ten zij dan dat ge u op laat knoopen:
Men snijdt geen spek toch van een zwijn,
Of 't moet eerst opgehangen zijn!

IJ.

ARM, MAAR EERLIJK.

Gij spot, in uw' verguldén wagen,
Mij ziende, hoe ik steeds te voet,
In 't ruwste weder, wandlen moet;
Maar 't valt mij ligt, dien spot te dragen,
Waar schurkentrots te dwaas meê praalt:
Gij rijdt in een' gestolen wagen,
En mijne laarzen zijn betaald!

IJ.

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER DE MAATREGELEN DER OUDEN OMTRENT DE ARMOEDE, EN DE OPMERKING, DIE DEZELVE VERDIENEN IN ONZEN TIJD.

Door

Mr. D. J. VAN LENNEP (*).

De geslagen vijand van het Christendom, Keizer JULIANUS, erkent in een' zijner brieven, dat de deugd van liefdadigheid toen ter tijd alleen bij de Christenen te vinden was, die dezelve bewezen ook aan behoeftigen buiten hunne kerk; en, daar hij niet zonder grond vaststelde, dat aan deze oorzaak vooral de steeds toenemende aanwas van het Christendom moest worden toegeschreven, spoort hij in dien brief den Landvoogd van *Galatië* aan, om toch niets onbeproefd te laten, ten einde de aanhangers van het Veelgodendom, door het verzorgen der armen, door het stichten en onderhouden van gasthuizen en andere inrigtingen van liefdadigheid, met de Christenen te doen wedijveren. Het komt mij niet waarschijnlijk voor, dat JULIANUS hierin naar wensch geslaagd zij. De leer der Dichters en Zedemeesters van het oude *Griekenland*, dat en vreemden en smeekelingen en bedelaars onder de bescherming van JUPITER stonden, zal wel vruchteloos door den Keizer zijn ingeroepen. Hoe voortreffelijk deze leer was uitgedacht, om bij ruwe menschen door godsdienstige vrees uit te werken, wat het bloot medelijden niet te weeg kon brengen, op den duur had zij hare kracht verloren bij de dagelijksche opmerking, dat het velen onbarmhartigen

(*) Voorgelezen in de Maatschappij FELIX MERITIS, te *Amsterdam*, op Woensdag den 8 Januarij 1817.

gen naar schijn in hun leven welging, en bij de minachting, in welke eene toenemende beschaving allengs de oude Godsdienstleer met hare fabelen, en dus ook het gezag van JUPITER zelven, vervallen deed. Men hoore de *Attische* Redenaars hunne vaderstad verheffen, als de toevlugt en beschermplaats van verdrevene Vorsten of volkeren, van ongelukkige ballingen en smeekelingen; alle die schitterende voorbeelden van barmhartigheid zijn ontleend uit tijden, die ons *Griekenland* nog in zijne kindsche jeugd voorstellen. Latere eeuwen mogten in dien roem niet deelen; en bij de luide toejuiching, die de lof der gastvrije en meêdoogende voorzaten telkens van het *Atheensche* volk ontving, paarde zich maar al te dikwijls koele onverschilligheid, en zelfs nu en dan wreedheid, jegens ongelukkigen. Wat de lessen der Dichters en het voorbeeld der vaderen in het zoo beschaafd *Athenen* niet vermogten, zullen die zelfde lessen en de vermaningen des Landvoogds in *Galatië* onder JULIANUS bij de dienaars van JUPITER en CYBELE niet hebben uitgewerkt. Twee drangredenen, die de Christenen aansporen tot liefdadigheid, konden bij de vereerders van het Veelgodendom geene plaats vinden. Zij hadden noch het zeker vooruitzigt van een volgend leven, voor den liefderijken zalig, voor den boozen heilloos, noch het denkbeeld der verbroedering van alle menschen, gegrond op het denkbeeld van éénen God, éénen gemeenschappelijken Vader. Maar, indien, bij het missen dezer drangredenen, de betrachting ook der liefdadigheid onder de Heidenen steeds gering was, zoo moet wel bij een iegelijk, die over dit onderwerp nadenkt, de vraag ontstaan, *wat er dan bij hen geworden zij van die behoeftigen, voor welke thans de liefdadigheid zorgt, en wat er al door hunne wetgevers of staatsbestuurders gedaan zij ter afwending der gevaren, welke, bij eene steeds klimmende behoefte, voor den staat zelven van de zijde eener tot wanhoop gebragte menigte te duchten zijn.*

Het onderzoek van deze vraag kwam mij ten uiterste ge-

gewigtig voor, althans in den tijd, dien wij beleven. Immers, hoewel de Christelijke liefdadigheid nog in geenen deele verflaauwd is, en, gelijk wij vaststellen, niet verflaauwen zal, zoo wordt het echter meer en meer bedenkelijk, of zij alleen ter afwending der gevaren, zoo even door mij bedoeld, op den duur wel genoegzaam zijn zal. Wanneer in sommige onzer groote steden het getal der behoeftigen reeds gelijk staat met de helft der bevolking; ja dezelve overtreft, dan is werkelijk het kwaad tot eene hoogte geklommen, die gegronde vrees mag baren voor de toekomst; en men voelt zich als gedrongen, om met de ondervinding ook van vroegere eeuwen raad te plegen, of ons deze veelligt iets aan de hand kan geven, hetgeen strekken moge, om, in den worstelkamp van liefdadigheid en behoefte, aan de eerste steeds de overhand te doen behouden. Ik heb mij dus op dit onderzoek toegelegd, en niet kunnen nalaten, daarbij tevens de oorzaken van armoede en behoefte *in de burgermaatschappijen* na te gaan. Hier thans eene spreekbeurt moetende vervullen, zij het mij vergund, eenige mijner waarnemingen en bedenkingen over dit onderwerp aan U, MM. HH., voor te dragen. Daar de stof belangrijk, maar de behandeling derzelve in vele opzigten moeijelijk is, durf ik meer dan immer staat maken op uwe goedgunstige aandacht en toegevendheid. (*)

Ik onderscheide drie soorten van behoeftigen. Tot de eerste behooren zij, wien het, bij nijveren wil en genoegzame ligchaamskrachten, evenwel aan middelen van bestaan ontbreekt. Tot de tweede zij, wien, bij het voorhanden zijn dier middelen, meest de wil ontbreekt, om dezelve op te sporen en te bezigen. Tot de laatste breng ik hen, die, bij eenen misschien goe-

den

(*) De *Geschiedkundige nasporingen omtrent den toestand der Armen en de Bedelarij*, door J. C. W. LE JEUNE, zijn mij eerst na het opstellen dezer Verhandeling ter hand gekomen. Het was mij aangenaam te zien, dat de kundige Opsteller dezer nasporingen in vele opzigten met mij overeenstemt.

den wil, door ouderdom of ligchaamskwalen belet worden eenigzins voor eigen bestaan te zorgen.

Ik begin met de laatste soort, omdat zij ons het minste lang behoeft op te houden. Men weet, dat bij *Grieken* en *Romeinen* de ouderdom algemeen geacht was. Zonder thans onze tijden te willen lasteren, (want ook wij voeden achting voor de grijsheid) wil ik niet onopgemerkt laten, dat dezelve noodzakelijk hooger moest geschat worden in een' tijd, toen men nog geene of althans nog weinige boeken had, en de wetenschap, op lange ervaring gebouwd, de kennis van vroegere menschen en zaken, een onderhoud, even aangenaam als leerrijk, nergens beter voor de jeugd te vinden was, dan bij die vriendelijke, eerbiedwaardige grijzen, die van vele jaren heugenis droegen, veel gehoord, veel gezien, veel ondervonden hadden, en zoo gaarne, even als NESTOR bij HOMERUS, aan den luisterenden kring van jongeren eenige wijze lessen en vermaningen, gestaafd en veraangenaamd door zoetvloeijende verhalen, mededeelden. In dien tijd kon de ouderdom niet ligt gebrek lijden. De raadsplaatsen, de waardigheden, de onderscheidingen in den burgerstaat moesten bij voorkeur aan de grijsaards ten deel vallen. Het was voorts te *Athenen* den kinderen als een heilige pligt opgelegd, voor het onderhoud hunner verzwakte ouderen te zorgen. Wie dit verzuimde, werd met eerloosheid gestraft, en verloor zijne regten als burger. Alleen dán waren de kinderen van deze verpligting ontheven, wanneer het bleek, dat de ouders niet gezorgd hadden, om hun, jong zijnde, zoodanig eene kunst of handwerk te doen leeren, waarvan zij in het vervolg eerlijk bestaan konden. Beide wetten strekten om behoefte voor te komen; beide bevestigden de inspraak der natuur, die de kinderen leert dankbaar te zijn jegens hunne ouderen, maar ook wil, dat de ouders bij der kinderen opvoeding wijsselijk eenige zorg voor hun toekomstig onafhankelijk bestaan dragen. Eene wet, gelijk aan de eerste, zal in onze dagen, bij den heilzamen invloed

der

der Christelijke zedekunde, niet wel noodig zijn. Dan het voorbeeld der tweede zoude misschien aanleiding kunnen geven ter overweging, of de staat zijne zorg voor het verstandelijk onderwijs van behoeftige kinderen ook niet behoort uit te strekken tot die voor hun onderwijs in eenig handwerk of ambacht. Wij zullen gelegenheid hebben, hiervan in het vervolg nog iets te zeggen.

In de zoogenoemde *Prytaneën* der *Grieken* werden alleen die genen opgenomen, welke gewigtige diensten aan het vaderland bewezen hadden. Eigenlijk gezegde Oudemannenhuizen waren er in de staten der aloudheid niet. Alle instellingen van dezen aard heeft men aan de Christelijke beschaving te danken. Kinderlooze grijsaards konden dus oudtijds tot behoefte en verwaarloozing vervallen. Doch de eerste was minder te vreezen voor hen, die, geene kinderen hebbende, ligter iets van hunne winsten hadden kunnen overhouden; en voor de laatste werd de grijsaard meestal door den hoogen eerbied, dien men toen voor den ouderdom had, beveiligd.

Zij, die in den oorlog waren verminkt geworden, werden te *Athenen*, volgens eene wet van PISISTRATUS, op landskosten onderhouden. Te *Rome* ontbrak het den zoodanigen nimmer aan het noodige onderhoud, daar een eerlijk ontslag uit den dienst altijd van aanzienlijke belooningen verzeld ging. Het zij genoeg, dit kortelijk vermeld te hebben. In den lof dezer instellingen, als voorbeelden voor ons ter navolging, uit te weiden, zoude geheel overbodig en onvoegzaam zijn, daar de liefdadigheid onzer natie te dezen opzigte zelve een voorbeeld aan de nakomelingschap kan opleveren.

Voor andere gebrekkigen vind ik niet, dat bij de Ouden van wege den staat zorg gedragen wierd. Ook nog heden is deze soort van behoeftigen ter genade van het bijzonder mededoogen overgelaten. Daar dit mededoogen, door Christelijke liefde aangespoord, mild is

in het geven van aalmoezen, zijn voorzeker de gebrekkige bedelaars nu veel minder te beklagen, dan zij oudtijds waren. Evenwel vindt zich het menschelijk en Christelijk gevoel beleedigd door het akelig gezigt dezer gebrekkigen, ter verzameling van aalmoezen doorgaans op de straten hun verblijf houdende, en aldaar niet zelden aan felle koude of onguur weder blootgesteld: en het smartelijke dier opmerking wordt nog vermeerderd door de bedenking, dat deze menschen, zich alzoo aan lediggang en luiheid gewennende, tevens in zedelijkheid teruggaan; dat zij, bij het onzekere der aalmoezen, wel eens te weinig, doch doorgaans meer dan zij noodig hebben ontvangen, en van dit meerdere, bij gebrek aan goede beginselen, veelal een zeer slecht gebruik maken; dat, eindelijk, het gemakkelijke dezer levenswijze voor den luiaard somtijds zelfs den niet gebrekkigen vervoert, om door schandelijk bedrog het medelijden ook aan zich cijnsbaar te maken. Een *burgerlijk Invalidenhuis*, immers een openbaar toevoorzigt over de gebrekkigen, is dus, naar mijn inzien, iets, dat aan de menschlievende instellingen onzer beschaafde en Christelijke burgermaatschappijen bijna overal nog ontbreekt.

Voor de zieke behoeftigen is hier te lande en elders door de openbare Gasthuizen bij uitnemendheid gezorgd. De tempels van ESCULAPIUS te *Epidaurus*, te *Athenen* en elders ontvingen en herbergden wel zieken, die dan voorts hunne genezing van de zorg der priesters of de wonderkracht der om hulp gesmeekte Godheid verwachteden. Maar deze inrigtingen waren blijkbaar minder voor armen dan voor rijken, wijl niemand, zoo het schijnt, zonder offerande tot dezelve werd toegelaten.

Dan, zoo de wetgevers oudtijds geene zorg voor de zieke of gebrekkelijke armoede gedragen hadden, er was echter eenigzins door hen gezorgd, ten einde deze soort van behoeftigen niet te zeer vermenigvuldigde. LYCURGUS had verboden, eenige kinderen op te voeden,

den, dan die welgefchapen en gezond ter wereld kwamen. Volgens eene wet van ROMULUS, door eene latere der Tienmannen bevestigd, mogt een vader de wanfchapene vrucht, mede na ingenomen raad der buren, dadelijk, hetzij dooden, hetzij te vondeling leggen. Ook te *Athenen* en elders was hieromtrent vrijheid gelaten; en van deze vrijheid werd door de behoeftigen vooral veel gebruik gemaakt. Hunne uitzigten flechts bepalende tot het tegenwoordig leven, dat voor hen reeds kommerlijk was, en het meer nog *zijn* zoude voor hun *ziekelijk of gebrekkig* kind, meenden zij het derven van dit leven voor het kind *zelf* eene winst te zijn. Minder nog zal ons dit ergeren, dan dat zelfs de grootfte wijsgeeren der oudheid, ARISTOTELES zoo wel als PLATO, den kindermoord hebben goedgekeurd en aangeprezen. Men houde echter in het oog, dat, gelijk wij thans onze betrekkingen en waarde als mensch met reden boven die van burger ftellen, juist het omgekeerde in *Griekenland* en te *Rome* plaats had. Waar het *vaderland fprak*, moest niet zelden de ftem der menschheid zwijgen. Dat vaderland had vooral verdediging, had foldaten noodig. Kon het dus belang ftellen in het leven van een voorwerp, dat den ftaat nimmer van dienst, dikwijls tot bezwaar zijn zoude? Deze en foortgelijke bedenkingen deden ook den verftandigften onder de Ouden uit het oog verliezen, dat met een ziekelijk ligchaam fomtijds uitmuntende geestvermogens gepaard gaan, en dat ook ziekelijke kinderen dikwijls tot fterke menfchen opgroeijen. Het laatfte kwam hun onzeker voor; het eerfte woog minder bij hen, dan het thans bij ons weegt, omdat zij het uitwendig fchoon des ligchaams bijna als het kenmerk eener fchoone ziel befchouwden, en, welk eene waarde zij ook aan de ziel toefchreven, echter van hare hooge beftemming en onfterfelijkheid niet dan duistere denkbeelden konden vormen. Ieder gevoelt, hoe veel wij te dezen opzigte aan het Christendom verfchuldigd zijn. Doch, hoe meer ons dit het onmenfchelijke doet inzien van het middel, oudtijds uitgedacht ter we-

 ring

ring van behoefte uit wanfchapenheid of ligchaamszwakheid, hoe meer de onderfteuning dezer ongelukkigen door de Christelijke liefdadigheid bij ons op hoogen prijs moet gefchat worden.

Minder lof verdient het geven van aalmoezen aan dezulken, wien geene ziekte of gebrek des ligchaams, maar alleen traagheid en vadzigheid, van het arbeiden terughoudt. Weinig vinden wij deze foort van armen bij de Ouden vermeld. En geen wonder! Bij eene minder algemeene zucht tot liefdadigheid waren ook de aanlokfelen tot lediggang en bedelarij minder. De armen, ons in den *Plutus* van ARISTOPHANES voorgefteld, zijn grijsaards, die met hard werken naauwelijks den kost kunnen verdienen. Van dezelfde foort waren alle die genen, wier belang de *Romeinfche* gemeenslieden moesten voorftaan. Zij, die om *brood en fpelen* fchreeuwden, behooren tot veel latere tijden, toen de heffe aller natiën naar de hoofdftad van het reusachtig Keizerrijk was zaamgevloeid. Oudtijds had te *Rome* een bedelaar, die werken kon, verontwaardiging in ftede van medelijden verwekt. Ook in *Griekenland* kon de lediggánger met geene hoop op goed gevolg bedelen, zoo hij niet daarbij de kunst verftond van zich óf door pluimftrijkend gevlei óf door vrolijke kortswijl bij de rijken aangenaam te maken. Deze toch gaven noch de lekkere beten hunner gastmalen, noch eenige andere gefchenken geheel om niet. Zij wilden, dat dezelve verdiend zouden worden; en de tafelfchuimers moesten die te meermalen zuur verdienen. Reeds de bedelaar IRUS in de *Odysfea* is de fpeelbal der vrijers van PENELOPE, op wier wenken hij de ftad rondvliegt om boodfchappen over te brengen, tot wier vermaak hij met ULYSSES om een ftuk gebraden geitenvleesch moet vechten. Het ging den lateren *Parafiten* doorgaans niet veel beter dan dezen IRUS. Liever, dan zoo groote fmaadheden te lijden, zochten vele, bij een toenemend zedebederf, voor hunne luiheid voedfel uit het bijgeloof, en liepen bedelen als dienaars en priesters van

ISIS,

ISIS, CYBELE, of de *Syrische* Godin. Doch ook deze ondervonden dikwijls hoon en teleurstelling. Op sommige plaatsen, zoo als in de *Grieksche* volkplanting *Marseille*, was dit bedelen bij eene wet verboden. SOLON, die gewild had, dat de ouders hunne kinderen eene kostwinning zouden doen leeren, had bij eene andere wet elken lediggānger met eerloosheid gebrandmerkt; en *Athenen* mogt zich langen tijd beroemen, geene bedelaars binnen zijne muren te hebben.

Met de vestiging van het Christendom in het *Romeinsche* Keizerrijk, zag men, ten gevolge der verkeerde liefdadigheid van sommigen, spoedig de bedelarij dermate toenemen, dat, reeds in den jare 382 na CHRISTUS geboorte, Keizer GRATIANUS en zijne ambtgenooten zich verpligt vonden eene wet uit te vaardigen tegen hen, die zich, schoon gezond en sterk van ligchaam, onbeschaamd het bedelen veroorloofden. Bij welke Regeringen van *Europa* werden niet in latere tijden soortgelijke wetten gemaakt, herhaald, met nieuwe strafbepalingen aangedrongen? Wijl zich vele Besturen vergenoegden de bedelaars van hun grondgebied te weren, waren deze, vooral toen alom nog kleinere staten en steden eene soort van oppermagt bezaten, langen tijd als raketballen, die men zich onderling toekaatste. Zoo werd dan het kwaad verplaatst, maar niet weggenomen. Beter waren die inrigtingen, bij welke men de luije bedelaars tot arbeid noodzaakte. Zoo mag onze stad roem dragen op haar Werkhuis, hetwelk echter beter deszelfs doel bereikt zoude hebben, indien het van den beginne af aan door den lande ondersteund en van landswege ware bestuurd geworden. Voor zoo verre dergelijke inrigtingen, althans bij den aanvang, een te groot bezwaar voor den staat zouden opleveren, waren in dat geval de bijdragen der liefdadigheid beter besteed. Ik heb echter tegen vele dezer inrigtingen, en de soort van werk in dezelve, bedenkingen, die ik meende bij deze gelegenheid in het midden te moeten brengen.

De soort, namelijk, van behoeftigen, over welke ik thans han-

handel, fluit zich in een zeker opzigt aan die der zieken en gebrekkigen, van welke ik te voren fprak. Die traagheid toch en vadzigheid, welke wij bij de lagere klasfen van het gemeen, vooral in de fteden, waarnemen, gaat gepaard met een' ongezonden toeftand des ligchaams. Ik onderftel, MM. HH., dat vele uwer het *Leidsch* gemeen kennen. Dit voorbeeld zal dan voldoende zijn om aan te duiden, wat ik eigenlijk bedoel, gelijk het tevens zal kunnen ftrekken om de bron van het kwaad min of meer reeds kenbaar te maken. Om gezond te zijn, heeft de mensch niet flechts brood of ander gefchikt voedfel, maar ook bij dat voedfel vrije lucht en beweging noodig. De natuur heeft hem niet gevormd om drie vierde van zijn leven in een bedompt vertrek zittend door te brengen. Deze levenswijze kan niet misfen ten nadeele van zijn geftel, ten nadeele zijner zedelijkheid te werken. Het gedurig inademen van bedorvene lucht doet allengs zijn bloed en fappen ontaarden. Naauwelijks kunnen nog zijne verftramde leden hem met loomen tred van zijne flaapftede naar het weefgetouw, van dit naar zijne flaapftede voeren. Hij verfuft bij het eentoonig handwerk, dat hij drijft. Verloren voor de fchoone tooneelen der natuur, vergeet hij zijne betrekking tot God. Zijn geest wordt meer en meer klein, bekrompen, arm aan zielverheffende denkbeelden. Zij, die met hem opgefloten arbeiden, allen aan hetzelfde euvel kwijnende, kunnen hem door hunnen omgang, of laat ik liever zeggen zamenzitten, geen voordeel, geene verbetering aan verftand of hart, wel verdere ontaarding van beide en grooter zedebederf toebrengen. Vadzige en verlaagde ouders telen zwakke, ongezonde, naar geest en ligchaam trage kinderen voort. Veel is het, zoo deze eens de plaats der ouders aan het weefgetouw vervullen kunnen. Tot anderen arbeid zijn zij geheel ongefchikt. Wat dan, zoo, door veranderde omftandigheden, de fabrijken vervallen of ftilftaan, en daardoor aan deze foort van menfchen ook het noodige voedfel begint te ontbreken? Wat dan? — Ziet op

Lei-

Leiden, MM. HH.! Van 28,000 inwoners hebben thans meer dan 14,000 bedeeling noodig; 8,000 zijn buiten staat om te geven; naauwelijks 6,000 zijn er overig, om den zwaren last dier bedeeling te torschen.

Bij deze beschouwing moet ik wel, ondanks de kreten, van vele kanten tegen dezelve aangeheven, die vernuftige uitvindingen, door welke werktuigen voor de fabrijken de plaats van menschenhanden vervullen, niet slechts als een middel ter gemakkelijker aanschaffing van vele noodwendigheden, maar ook als een middel ter voorkoming van vele jammeren, als een middel ter volmaking van het menschdom, hier met dankbaren lof vermelden, en den wensch uiten, dat dezelve meer en meer algemeen mogen gebezigd worden. Die zittende kunsten, (*artes sellulariæ*) welke de *Romeinen* reeds als voor mannen onvoegzaam beschouwden, en daarom aan de laagste klasse van het gemeen overlieten, welke CYRUS aan de overwonnen *Lydiërs* opdrong, om door vadzigheid hunnen moed te *fnuiken*; die kunsten, nu door werktuigen gedreven, zullen der luiheid geen verleidend en bedriegelijk voedsel meer aanbieden, en hij, die brood verlangt, zal zich genoopt vinden, hetzelve op eene den mensch meer voegende wijze te gaan zoeken. Want, schoon zittende handwerken voor den man inzonderheid te wraken zijn, zijn dezelve echter ook voor vrouwen en kinderen op den duur ongezond en nadeelig; en het ware daarom te wenschen, dat men, bij de inrigting van openbare werkhuizen en werkplaatsen van behoeftigen, aan zoodanigen arbeid de voorkeur gaf, die met beweging des ganschen ligchaams en het genot der vrije lucht gepaard ging. Bij deze zorg voor de gezondheid der werkgasten zoude men ook moeten trachten hunnen gezonken geest op te beuren, en de vonken van kennis en beschaving wederom bij hen op te wekken. Hoezeer het onderwijs van volwassenen moeijelijker valt dan dat van kinderen, durf ik echter vaststellen, dat bij de groote vorderingen, die de leerwijze, in de laatste jaren vooral, onder ons gemaakt heeft, zeer wel een onderwijzer zoude kunnen ge-

gevonden worden, die deze taak met gewoonlijk gevolg op zich nam. Of zoude, daar toch hier inzonderheid Christelijke ijver heilrijk op het hart des onderwijzers zelven zoude werken, en hem best tot zijnen moeijelijken post in ftaat ftellen; zoude, zeg ik, geen dier Genootfchappen, die ter uitbreiding van het Evangelie zoo wel hier als elders zijn opgerigt, te dien einde eenen met het noodige toegerusten leeraar kunnen afzenden, om licht te verfpreiden onder dezulken, tot wien wij zeker nog nadere betrekking hebben, dan tot de wilden van *Afrika* of *Otaheite?*

Door *Leiden* tot een voorbeeld te nemen, heb ik andere fteden geenszins willen uitfluiten. De fabrijkfteden kennen fchier alle de opgenoemde plaag, of loopen gevaar, dezelve eenmaal te leeren kennen. In eene handelftad, als de onze, is dezelve niet zoo algemeen. Er is daar meer ftrekking tot bedrijf, beweging, vervoer, drukte. Een enkel handelhuis houdt honderd, ja fomtijds duizend menfchen bezig aan allerlei foort van werk, waarvan het minfte deel zittende verrigt kan worden. Men hijscht, men torscht, men kruit, men beftelt, men ontlaadt, men fcheept af, men vaart. Er beftaat eene gedurige afwisfeling, eene fteeds verfchillende wrijving van menfchen en zaken. Hierdoor is de geest bij allen opgewekter en de aanleiding tot traagheid minder. Zoo het waar zij, (en vele waarnemingen fchijnen dit te bevestigen) dat bij menfchen, zoo wel als bij planten en dieren, het zoogenaamd kruisfen der rasfen, of de verbinding met vreemde beftanddeelen, het best paal en perk ftelt aan het anders onvermijdelijk teruggaan der geflachten, dan heeft ook daaromtrent eene handelftad vooruit, wijl de geftadige toevloed van vreemdelingen, die voor een gedeelte zich met der woon nederzetten, telkens aldaar de bevolking bij gedeelten als vernieuwt. Is het echter dat de handel langen tijd ftilftaat, zoo moeten wel alle deze voorregten eener handelftad mede ophouden. De werkzaamheid wordt in haren loop geftremd. Vele huisgezinnen verliezen met hunnen arbeid alle middelen van be-

bestaan, en vervallen daardoor tot armoede en behoefte. De liefdadigheid biedt hulp, waar zij kan; somtijds meer en langer dan zij moest. De bedeeling blijft voortduren, offchoon de werkelijke nood voorbij is, omdat uit behoefte lusteloosheid, uit lediggang luiheid geteeld is, en de behoeftige telkens de gelegenheid verzuimt, om weder aan vorigen of anderen arbeid, en daardoor aan eerlijk verdiend brood, wakkerheid en genot des levens, te geraken. Hoe zoude het anders verklaard kunnen worden, dat de registers der Huiszittenhuizen getuigen van huisgezinnen, die gedurende meer dan eene eeuw de weldaad der bedeeling genoten hebben? Ik noem het *weldaad*; maar ik moest het zoo niet genoemd hebben. Hier hapert het aan de inrigting der maatschappij. Niet slechts die ontvingen, ook die gaven zijn van luiheid te beschuldigen. Men heeft het minder moeijelijk gevonden, aalmoezen uit te deelen, dan de oorzaak der behoefte op te sporen, en middelen te beramen om haar te weren. Dat het euvel hier zeer oud is, blijkt uit het reeds gezegde. Voorts heeft men slechts in WAGENAAR's *Beschrijving van Amsterdam* de geschiedenis der Huiszittenhuizen na te zien, om overtuigd te worden, dat de armoede niet eerst nu, ten gevolge der laatste neringlooze tijden, tot zoo vele huisgezinnen is doorgedrongen; maar dat van oudsher het getal der bedeelden in deze stad doorgaans veel grooter geweest is, dan men, bij den vorigen bloei van *Amsterdam*, onder een wijs bestuur met reden zoude hebben moeten verwachten. De oorlogen, in het midden der achttiende eeuw door dezen staat met *Engeland* gevoerd, kunnen wel als voorname oorzaken dezer verarming worden opgegeven; maar nimmer had zij zich van dien tijd af door eene reeks van volgende geslachten uitgestrekt, indien er toen bij het herstel van den vrede meerdere zorg gedragen was om de bedeelden tot den arbeid aan te sporen, en indien toen reeds de stads Armenscholen met haar verbeterd onderwijs bestaan hadden. Hoe doelmatig dit middel zij, om armoede voor te ko-

komen, is voldingend door meer dan ééne proef bevestigd, daar nu reeds in die zelfde geslachten, welke sedert honderd jaren en meer bedeeld werden, kinderen, op de scholen opgevoed, naderhand de bedeeling hebben kunnen missen.

Wij vinden bij de Ouden niets, dat eenigzins naar eene dergelijke inrigting zweemt. Maar — men vergete dit niet — zij hadden dezelve ook minder noodig. Die soort van behoeftigen, vóór wier kinderen de Armenscholen inzonderheid nuttig zijn, was bij hen schier niet aanwezig. Zij kenden geene bedeeling, veel min geslachten van bedeelden bij opvolging. Weinigen durfden zich onder hen aan luiheid en lediggang overgeven, omdat er onder hen voor dezen weinig of niets te hopen viel. Wie arbeiden kon, zocht daarom door arbeid een bestaan te vinden, waarin hij ook doorgaans naar wensch slaagde. Somtijds, echter, kon het gebeuren, dat verwoestende oorlogen, dure tijden, of eene overmatige bevolking, den nijveren burger verhinderden, genoegzame vruchten van zijn arbeid in te oogsten, of zelfs buiten de gelegenheid van te arbeiden stelden. Hier ontstond dus de derde soort van behoeftigen, wien het, bij vereischte ligchaamskrachten en de grootste nijverheid, echter aan middelen van bestaan ontbrak. Waar deze soort menigvuldig was, had de staat alles te vreezen. De verarmde landbouwers deden te meermalen het *Romeinsch* Gemeenebest op zijne grondvest schudden. Geen wonder, zoo de oude wetgevers en staatsbestuurders deze soort van behoefte altijd zoo veel mogelijk zochten voor te komen, of, waar zij reeds mogt aanwezig zijn, den staat van dezelve te ontlasten. De betrekking, door ROMULUS tusschen de *Patriciërs* en *Plebejers*, of *Patronen* en *Clienten*, te *Rome* daargesteld, deed den laatsten bij de eersten dikwijls in hunne behoefte ondersteuning vinden. Dan, de inhaligheid der Patriciërs maakte welhaast deze ondersteuning tot een bezwaar, daar zij het geleende met woeker terug eischten, en zich jegens den onvermogenden schuldenaar hard

vaard betoonden, schoon zij zelve aanleiding hadden gegeven tot dit onvermogen, door, ter voldoening hunner eerzucht, oorlogen op oorlogen aan te kweeken, die de arme Plebejers buiten staat stelden, om, in het gerust bebouwen hunner akkers, middelen ter afdoening der schuld en geheele redding uit hun ongerief te vinden. Vandaar de bewegingen, die, door het aanstellen van gemeenslieden en andere bepalingen ten voordeele der gemeente achtervolgd, den *Romeinschen* Raad meer en meer het gevaar eener tot wanhoop gedrevene behoefte deden inzien. Gelukkig, dat de bijna onafgebroken voorspoed der *Romeinsche* wapenen hem in staat stelde, om, telkens ten koste der overwonnen volkeren, akkers en buit onder de behoeftige *Romeinsche* burgers uit te deelen, en, bij ongewone duurte van levensmiddelen, van den overvloed der schatkist gebruik te maken tot aankoop van koren buitenslands, dat vervolgens aan het *Romeinsche* volk voor een' bepaalden, doorgaans zeer matigen, prijs verkocht werd.

Op deze wijze bleef *Rome* langen tijd in rust, tot dat eindelijk, bij het gedrogtelijk aangroeijen der *Romeinsche* magt, de bevolking ook der hoofdstad in dier voege aanwies, dat alle evenredigheid tusschen dezelve en de zekere voorhanden zijnde middelen van bestaan moest ophouden. Elke poging, om die evenredigheid te herstellen, werd, bij het missen van haar doel, eene aanleiding tot burgeroorlog; welke worsteling geen einde nam, dan met den val van het Gemeenebest, en de geheele ontaarding van den lageren burgerstand te *Rome* tot een' hoop verachtelijk graauw, overgelaten ter genade van den Keizer, die zelf ter genade stond van zijne Pretoriaansche lijfwachten.

Het waren deze gevaren eener overmatige bevolking inzonderheid, tegen welke de *Grieksche* wetgevers hunne doorgaans kleine staten, de *Grieksche* wijsgeeren hunne denkbeeldige burgermaatschappijen hebben willen beveiligen, door óf de huwelijken niet dan onder zekere bepalingen toe te laten, óf vrijheid te geven tot het te von-

vondeling leggen der kinderen, waar de ouders geene middelen hadden om ze op te voeden, of de moeders van een reeds talrijk huisgezin aan te ſporen om hare nieuwe vrucht in het begin der zwangerheid te doen verloren gaan. ARISTOTELES geeft dezen raad, wier onmenſchelijkheid de *Grieken* niet zal geſtuit hebben, daar het nóg veel onmenſchelijker dooden of te vondeling leggen der kinderen, vooral van het vrouwelijk geſlacht, als eene zeer gewone en natuurlijke zaak beſchouwd werd. *Theben* alleen maakte eene uitzondering, in welke ſtad men, bij onvermogen ter opvoeding van een jonggeboren kind, hetzelve echter niet mogt dooden of te vondeling leggen, maar brengen moest aan eene daartoe geſtelde Overheid, onder wier opzigt het in ſlavernij verkocht werd, mits de kooper aannam voor de opvoeding zorg te dragen. Ook te *Rome* was, bij eene mindere vrijheid tot het dooden of te vondeling leggen, het verkoopen der kinderen meer in zwang, en de vaders van een talrijk kroost ſtonden niet zelden een of meer hunner ſpruiten als in eigendom aan anderen af, die dezelve dan als hunne kinderen opvoedden. Bij de eilanders der *Zuidzee* vinden wij de gewoonte der *Atheniënſers* en van andere *Grieken* weder. De vrome zendelingen hebben er met kracht tegen geijverd; en deze ijver zal het doel bereiken, indien zij tevens voor de opvoeding der aldus behoudene kinderen kunnen zorgen: zoo niet, dan zal de nood, die over het moederlijk gevoel zegevierde, ook wel ras hunne vermaningen doen in den wind ſlaan. Een eiland, elke bepaalde uitgeſtrektheid gronds, kan ſlechts een bepaald getal bewoners voeden. Van deze, inderdaad onloochenbare, waarheid doordrongen, meenden vele *Griekſche* wetgevers als een *maximum* van burgers voor hunne ſtaten te moeten vastſtellen, en, ten einde men boven dit *maximum* niet gaan zoude, was de vrijheid tot het te vondeling leggen der kinderen, hoe onmenſchelijk dan ook, ten minſte doelmatig. Doch ik verwonder mij, dat zij immer het beperken der huwelijken als tot dit doel lei-

leidende beschouwd hebben; nog meer, dat zij daaromtrent navolgers gevonden hebben onder sommige latere wijsgeeren en staatkundigen. Waar men belet in het huwelijk kinderen te verwekken, worden deze buiten het huwelijk verwekt, en komen dan nog veel zekerder tot last van den staat.

Laat ons, Christenen, bij eene meerdere beschaving, niets weder willen invoeren of aanprijzen, hetgeen strijdig is met de inspraak der natuur, of beleedigend voor het teeder gevoel der zedelijkheid. Laat ons niets van de Ouden willen overnemen, dan hetgeen betamelijk zoo wel als nuttig is. Zijn de middelen, door hen ter voorkoming eener al te groote bevolking uitgedacht, niet van dien aard, de wijze, op welke zij zich van een' reeds bestaanden overvloed van inwoners ontlasteden, verdient lof en aanprijzing. Allerheilzaamst in alle opzigten was het afzenden van volkplantingen, door de *Fenicische* en *Grieksche* steden, naar kusten en streken, óf weinig nog bewoond, óf door eenig toeval ontvolkt geworden. Daar vonden de behoeftigen hetgeen zij t' huis niet vinden konden, akkers en een eerlijk middel van bestaan. *Zijt vruchtbaar en vermenigvuldigt, en vervullet de aarde!* was het woord der Godheid aan het vroege menschdom. Zij waren vruchtbaar en vermenigvuldigden, maar dachten niet om de aarde te vervullen, en zouden welhaast, zelfs in de vruchtbare velden van *Sinear*, gebrek, honger en pestziekten ondervonden hebben; indien eene hooger magt hen niet gedwongen had uiteen te gaan. Met Goddelijke wijsheid was de plek, toen door hen bewoond, uitgekozen, vanwaar, even als uit het middelpunt eens cirkels, gelijkelijk volkplantingen konden uitgaan naar alle toen reeds bewoonbare streken van den aardbodem. Ten noordoosten vonden zij *Assyrië* en *Armenië*, ten noordwesten het schoon *Klein-Azië*; vandaar was het oversteken naar *Europa*, over den engen *Bosporus* en *Hellespont*, zelfs in de eerste beginselen der scheepvaart ligt. Ten zuidoosten lagen de rijke landouwen, door de In-

Indus en *Ganges* besproeid; ten zuidwesten *Egypte*, het naaste zoo wel als het vruchtbaarste gedeelte van *Afrika*. Eene gelukkige ligging aan de *Middellandsche zee* deed al vroeg reeds de *Feniciërs* zich op de scheepvaart toeleggen, misschien vroeger tusschen de eilanden der *Roode zee* of op de stroomen van den *Nijl* aangeleerd. De inval der *Israëlieten* in *Kanaan* deed bij het uitdrijven der landzaten dezen eene toevlugt zoeken in de vast versterkte steden der *Feniciërs*, die, alzoo overvloeijende van inwoners, volkplantingen afzonden naar alle de kusten der *Middellandsche zee*, waar zich overal bij de uitwateringen der rivieren gronden voor den landbouw geschikt, overal de voordeelen van denzelfden gunstigen hemel aanboden. — *Athenen* en andere steden van *Griekenland* volgden naderhand het voorbeeld der *Feniciërs*, door het stichten van volkplantingen, vooral in *Italië*, *Sicilië*, *Thracië* en langs de boorden der *Euxynsche zee*. — De *Romeinen* namen ook telkens het middel der volkplantingen te baat, om zich van eene overvloeijende volksmenigte te ontlasten; doch hunne stichtingen waren minder weldadig, omdat zij steeds door verwoestingen waren voorafgegaan. Alleen de *Romeinsche* volkplantingen aan de oevers van *Moezel* en *Rhijn* waren heilzaam, omdat zij daar en landbouw en beschaving met zich bragten. Wijder strekten zich deze zegeningen uit, door den nooit volprezen ijver der eerste predikers van het Christendom, in *Duitschland*. Aan hen danken wij de driehonderd steden, op welke zich nu dat land verheffen mag; aan hen de vruchtbaarheid der gronden, op welke, ten tijde van TACITUS, noch granen, noch vruchtboomen voortwilden. — Eene min edele zucht dreef in latere tijden de *Europeanen* tot het opsporen der rijke gewesten van *Azië* en *Amerika*. Zij zochten goud en overtolligheden, geene voldoening van nooddruft en behoefte. Zij zonden volkplantingen uit, die verwoesting en verderf met zich voerden, de aarde ontvolkten, niet vervulden. De inboorlingen der noordelijke landen vergingen onder den vreemden invloed

eener

eener verzengde luchtstreek. Langzamerhand echter werd men door ondervinding wijzer. Een menschlievender geest begon te heerschen. Behoedzaamheid en gewoonte leerden de nakomelingen eene lucht verdragen, voor de vaderen eertijds zoo verderfelijk. Ook in de volkplantingen zag men uit naar min onzekere bronnen van volksbestaan, naar landbouw en vreedzamen handel. *Noord-Amerika*, onder een' gematigden hemel, bood daartoe zijne havenrijke kusten en de bijna grenzenlooze uitgestrektheid zijner landouwen aan. Reeds nu telt het millioenen inwoners, en houdt nog niet op van gretig tot zich te nemen al wat in *Europa* geene middelen van bestaan of geene tevredenheid meer vond. o Volkplanting, vóór bijna twee eeuwen in dat land door *Hollanders* gesticht! o nieuw *Amsterdam*! waarom heeft de betrekking opgehouden, die eertijds tusschen u en dit *Amsterdam* bestond? Wat thans uit de *Nederlanden* naar u henen vloeit, moge de bevolking hier van haren overvloed ontlasten, maar gaat ook geheel voor *Nederland* verloren. De landbouwers van het voorgebergte der *Goede Hoop* zijn mede aan het moederland vreemd geworden. Het gezegend *Brazilië* is thans voor *Portugal*, wat het voor de *Nederlanden* had kunnen zijn. Van de volkplantingen, die ons overblijven, zijn er geene zoo rijk in onbebouwde landen, geene door getemperde luchten voor *Europeanen* zoo gezond, voor de wakkere, onvermoeide nijverheid zoo gunstig. Met dat al beproeve men *daar* liever te bebouwen, wat bebouwd kan worden; men zoeke zich liever, even als eertijds de *Feniciërs* en *Atheniënsers*, verre en schaars bewoonde landen voor de vestiging van nieuwe volkplantingen op; men gedooge liever de verhuizing van een deel onzer bevolking naar het grondgebied van vreemde Vorsten of natiën, waar onmetelijke akkers nog gebrek hebben aan handen ter bebouwing, — dan dat men ooit zoude moeten zeggen: *weest niet vruchtbaar en vermenigvuldigt niet, opdat geene bovenmatige bevolking u aan al het jammer van behoefte en gebrek*

ter prooije geve! Gods gebod luidt: *vervullet de aarde!* en zij is nog naauwelijks half vervuld. *Amerika* begint meer en meer tot zijne bestemming te naderen; maar *Afrika* en het grootste gedeelte van het noordelijk *Azië*. liggen nog bijna woest. En wat wijs ik u naar verre gewesten! Zijn er hier in *Europa* geene onbebouwde landen meer te ontginnen? Is hier in ons Rijk zelfs de aarde *vervuld*, zoo als zij moest zijn? Men blijft opeengepakt in steden, waar de bronnen van bestaan voor eene zoo groote bevolking wel in vroeger tijd aanwezig waren, maar sedert lang meerendeels ophielden te vloeijen — en velden van onafzienbare uitgestrektheid blijven in *Gelderland*, *Utrecht*, *Drenthe*, *Overijssel*, *Braband* sedert eeuwen woest en ledig liggen. Onze voorvaders hebben zich eeuwigen lof verworven, door in *Holland* poelen en meren tot weiden en bouwlanden te hervormen; en deze lof ontvonkt ons tot geen' naijver, om, als zij, van het water terug te vorderen, wat het oudtijds aan het land ontroofde! Men heeft in *Holland* gebrek aan gronden, en nog nooit is men bedacht geweest, om, door het doorsteken van de naaste keten zeeduinen, zich een' weg te banen naar de achterwaarts gelegene duinvalleijen, waar zoo vele honderden morgen lands voor veehoederij en landbouw als gereed liggen. Ook het dorste zand kan menschen voeden; ook de schraalste duin- en heigronden kunnen, onder het wijs opzigt van een goed bestuur, door de nijverheid in vruchtbare beemden herschapen worden. Derwaarts leide men de overmatige bevolking onzer steden af. Daar stichte men nieuwe volkplantingen, onder toevoorzigt van 's lands regering. Daar ontvange de nu opgewekte vlijt in gepaste bijdragen der liefdadigheid kracht en aansporing tot de heilrijkste pogingen. Ik weet, dat van het verzwakt gemeen onzer steden zulke pogingen eer te wenschen dan te wachten zijn. Maar ik vind hier eene reden te meer, om tegen eene verdere verbastering in het vervolg te waken. Ik vind hier eene nieuwe reden om te wenschen, dat zich de zorg

voor

voor de opvoeding der arme kinderen meer ook met het ligchamelijke bemoeije, en althans sommige van hen tot landbouwers opleide; gelijk men dit vóór eenige jaren met de Aalmoezeniers weezen hier ter stede niet zonder goeden uitslag begonnen heeft. Dan zullen voegzame ontledigingen der steden, op gezette tijden, eene mogelijke zoo wel, als eene gewenschte zaak zijn. Dan zal paal en perk worden gesteld aan de ontaarding van het geslacht, tot welke slecht voedsel, bedorvene lucht, en gebrek aan de noodige beweging, op den duur aanleiding geven in de steden; ontaarding, die te meermalen, helaas, heeft *moeten* worden opgemerkt door mij en anderen, wier pligt het was, in deze of gene betrekking, onderzoek te doen omtrent de jaren van arme kinderen, en daarbij op hunne ligchaamsgrootte acht te geven; ontaarding zoo ontzettend, dat ik dikwijls indachtig werd aan de *Indiaansche* leer omtrent het eind der *Calijug* of eeuw des onheils, en niet meer lagchen kon om de voorzegging, dat 's menschen hoogte alsdan die *eens koolstruiks* naauwelijks overtreffen zal.

Zeker is het, MM. HH., dat, indien de Voorzienigheid niet waakte, en al wat onder de menschen goed en deugdzaam is zijne verpligting niet gevoelde om in de wegen der Voorzienigheid te arbeiden, het kwaad, zedelijk en ligchamelijk, even keer de overhand zou nemen, tot eindelijke geheele vernietiging des menschdoms, als het nu bedwongen wordt, en, zoo wij vastelijk vertrouwen, meer en meer bedwongen zal worden, door de onvermoeide pogingen van deugd en verlichting ter volmaking van het menschelijk geslacht. Zedelijke en ligchamelijke opleiding der jeugd tot wakkere en gezonde nijverheid, en bestendige zorg der regering, dat de nijvere steeds, het zij binnen-, het zij buitenslands, zulk een' arbeid vinde, als den mensch naar zijnen aanleg en bestemming voegt; eene bij alle standen werkzame Christelijke liefdadigheid, opdat het behoeftig kind onderwijs, de kloeke en vlijtige al het vereischte tot zijn werk, de door jaren, ziekte of ligchaams-

chaamsgebreken onvermogende hulp en verzorging vinde — ziet daar wat men van de tegenwoordige beschaving hopen mag! — Wetgevers der aarde, aanschouwt haar, hoe zij groot en schoon en van God gezegend is, bedenkt wat de mensch reeds op haar gedaan heeft, wat hij verder nog op haar verrigten kan, en gij zult, verre van met de wijsgeeren der oudheid den loop der bevolking te willen stuiten, niet vreezen, naar Gods woord, den menschen toe te roepen: *weest vruchtbaar en vermenigvuldigt u, en vervullet de aarde!*

IETS, OVER HET DRIEBURGER MINERAAL-WATER.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Mijn Heer!

In uw verdienstelijk werk der *Vaderlandsche Letteroefeningen* voor Oct. 1816. No. XIII. bl. 615. vinde ik een *Berigt aangaande het Schwalbacher Bron-water*; in een vorig nommer heb ik met veel genoegen gelezen *Iets over het Geilnauer Mineraal-water*, door den kundigen *M. D.* F. VAN DER BREGGEN CZ. opgegeven; en nu laatstelijk in No. XIV. voor Nov. 1816. bl. 662. *over de waarde van het scheikundig onderzoek der minerale wateren*; een zeer belangrijk vertoog, waaruit blijkt, dat werkelijk de Heeren Doctoren meer dan te voren indachtig zijn omtrent den aard der minerale wateren, en, het nuttig gebruik daarvan ondervindende, dezelve naar den aard der ziekten aan hunne lijders voorschrijven. In vroegere tijden waren de minerale wateren minder bekend. *Spa*, *Aken* en *Pyrmont* waren genoegzaam de eenigste bronnen, die bezocht werden; en zelden werden er hier te lande minerale wateren gedronken. Het *Fachirger*, toenmaals bekend onder den naam van *Borneer-water*, of *Nassausch water*, werd in warme zomerdagen met citroen en suiker als lekkernij gebruikt, maar niet als medicijn, zoo als het nu al veel bij graveel of zwakke

ke maag wordt voorgeschreven. Onder deze voortreffelijke Bron-wateren is er één, dat, weinig bekend, echter zeer heilzaam is, en als zoodanig reeds bijna anderhalve Eeuw geleden beschreven is. Ik meen de *Drieburger Mineraal-bron*, weinig uren van *Paderborn*, en omtrent 600 treden van het stedeken *Drieburg* gelegen. Voormaals behoorde de eigendom van deze Bron aan den Bisschop van *Paderborn*, en derzelver minerale wateren werden voor rekening van de Domeinkamer verzonden en verkocht, tot dat de Baron VAN SUNTORPFF, *Brunswijksche* Opperjagermeester, dezelve met alle aanhoorigheden in den jare 1782 kocht, (*Driburger Taschenbuch*, 1811, *herausgegeben von Dr.* W. A. FICKER, *s.* 88) die alles heeft aangewend, wat tot gemak van het gebruik der wateren en baden dienen kan, nieuwe badhuizen en zalen gebouwd, wandelingen aangelegd, herbergen en logement in de badhuizen ingerigt, alwaar men, voor gematigde prijzen, kamers, bediening, ontbijt, middag- en avondeten, als ook allerlei wijn, bekomen kan. — Omtrent de deugden en het gebruik der wateren en baden, leze men *Physicalisch Chimische Beschreibung des Gesundbrunnens zu Driburg. Hildesheim*, 1783. Als ook J. D. BRANDIS, *M. D.*, *Anleitung zum gebrauche der Driburger Baden und Brunnen. Munster*, 1792.

Reeds was deze Bron vermaard in den jare 1668, hetgeen blijken kan uit de *Monumenta Paderbornensia*, p. 239, waarin de ziekten en ongemakken, voor welke dit mineraal-water toen reeds zoo heilzaam was, beschreven zijn. Nader heeft de vermaarde Chymist WESTRUMB de bestanddeelen van dat *Drieburger* water vergeleken met het *Pyrmonter* en *Meinberger*, blijkens de hier nevens gevoegde *Vergelijkingstafel*, waaruit kundige Doctoren en Chymisten kunnen beoordeelen, voor welke kwalen hetzelve kan en behoort gebruikt te worden niet alleen, maar in hoe verre hetzelve, vooral door de meerdere hoeveelheid *wuntersalz* en *vaste lucht*, boven andere dergelijke Bron-wateren verkiesbaar is.

 Het

Het is alhier even gemakkelijk te bekomen als het *Pyrmonter*, dat eveneens de *Wezer* tot *Bremen* afkomt, en men kan hetzelve in groote, middelbare en kleine flesſchen krijgen, welke laatſte verkiesli̇jker zijn dan de grootere, dewijl men dan de hoeveelheden naar de zieken bepalen kan, en minder gevaar loopt van het vervliegen der beſtanddeelen; daar de groote flesſchen, te veel voor ééne portie zijnde, tot den anderen of meerder volgende dagen moeten bewaard worden, en daardoor veel van de kracht verliezen. — Ik ben, enz.

VERGELIJKINGSTAFEL
van het *Drieburger*, *Meinberger* en *Pyrmonter* Mineraal-water.

Beſtand-deelen.	in 25 ℔ *Drieburger*-water.	in 25 ℔ *Pyrmonter*-water.	in 25 ℔ *Meinberger*-water.
	greinen.	greinen.	greinen.
Koolzuur ijzer.	33	15	8¼
Koolzure kalk.	175	125	142½
Koolzure bitteraarde.	7	+	+
Zwavelzure kalkaarde.	270	188	12½
Zwavelzure bitteraarde.	65	175	38¼
Zwavelzure ſoda, of glauberzout.	300	70	15
Zoutzure ſoda.	6	25	40
Zoutzure kalkaarde.	6	+	+
Zoutzure bitteraarde.	12	39	38¼
Harsachtige ſtof.	6	13	7½
Keiaarde.	+	2½	+
Aluinaarde.	+	+	+
	in 16 kubiekduimen water	in 16 kubiekduimen water	in 16 kubiekduimen water
Koolzuur gas, of vaste lucht.	28 kubiekduimen.	22½ kubiekduimen.	12 kubiekduimen.

Het met + geteekende is in de beſchrijving niet bepaald.

EENIGE BIJZONDERHEDEN, RAKENDE DEN KROKODIL.

(Medegedeeld door een' *Nederlander.*)

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

In een der vorige Nommers van uw geacht Maandwerk, vond ik omtrent de Krokodillen, *dat deze dieren nimmer de Javanen, of Inlanders, eenig leed doen.* (*) Op grond van eigene ondervinding, gedurende een verblijf van ruim veertien jaren op verschillende plaatsen in de *Indiën*, meene ik deze opgave te mogen tegenspreken, daar mij ten minste 12 of 13 Inlanders bekend waren, die door den Krokodil zijn verslonden, op plaatsen, waar ik mij bevond. In het algemeen heerscht zelfs het gevoelen, dat, indien een *Europeër* van Inlanders is verzeld, hij geen of minder gevaar loopt, wijl een Krokodil het liefst op de Zwarten aanvalt. Ik voor mij geloove, dat hij, hongerig zijnde, aanpakt, dien hij het beste krijgen kan. Immers zijn mij voorbeelden bekend, zoo wel van Inlanders, die, van *Europeërs* verzeld, door dit schrikdier werden overvallen, als van het tegenovergestelde. Duidelijk nog herinnere ik mij den dood van den Timmerman SPECHT (†), te *Macassar*, in den jare 1805. Deze man, een dolle jager, dwong een' jongen Inlander, hem met eene zeer kleine *lippa-lippa* (kanoo) over de rivier bij *Tello* (nagenoeg 4 uur gaans van de hoofdplaats) te brengen; ofschoon de zich daar bevindende Inlanders hem uit bezorgdheid verzochten, liever eenige oogenblikken te willen wachten, wanneer hij van een grooter vaartuig zoude worden voor-

(*) Zie het *Mengelwerk* van 1816. No. XIII. bl. 620.

(†) Deze SPECHT, een Timmerman in dienst van het *Nederlandsch* Gouvernement te *Macassar*, had zich, buiten weten en zonder toestemming van zijn' Chef, den Equipagemeester C....., van zijn kwartier verwijderd, om te gaan jagen. Hij had het ongeluk door een' Krokodil te worden verslonden. Den Heere C..... werd hiervan berigt gegeven. „ Dat is zijn geluk!" antwoordde hij, nog geheel misnoegd over de geschonkeerde subordinatie: „ Dat is waarachtig zijn geluk! Hij had an„ ders een boos pak slagen gekregen."

voorzien. Geen twintig voet van den wal, sprong een vervaarlijke Krokodil met zijn' klaauw op den rand van het vaartuig, hetwelk natuurlijk het onderstboven keerde. Dadelijk greep het gedrogt den ongelukkigen SPECHT, een zwaarlijvig man van ten minste 180 ℔, en verdween met denzelven; terwijl de kleine *Macassaar* onverhinderd naar wal zwom.

De volgende bijzonderheden omtrent dit schrikkelijke dier zullen mogelijk niet onbelangrijk zijn.

De Krokodil legt eijeren in een aanmerkelijk getal: dezelve zijn niet veel grooter dan een ganzenei, van eene vuilachtig witte kleur, met eene blaauwachtige streep of gordel in het midden.

Even als de tijger, is hij zeer bang, en gemakkelijk te verjagen: hij valt nooit iemand aan, dan geheel onbemerkt en ter sluik; en dan nog slechts, als hij door zwaren honger is geprangd.

De monden van de rivieren op *Java*, in welke meestal een zeer sterke stroom is, leveren hun overvloedig voedsel, door de menigvuldig afdrijvende krengen; en dit is, dunkt mij, de reden, dat men op *Batavia* zoo zeldzaam hoort van menschen, die door den Krokodil zijn verslonden, hetgeen veel meer gebeurt op plaatsen, waar geene groote rivieren zijn. Somtijds grijpt hij zijne prooi met den muil; somtijds slaat hij dezelve met zijn' staart eerst omver. Men zegt, dat hij zelden zijnen roof dadelijk geheel opvreet, maar dien eerst onder den modder stopt en laat rotten.

Ik heb het lijk gezien van een voornaam Inlander, hetwelk was aangespoeld op dezelfde plaats, waar hij drie dagen te voren, bezig met visschen, in het gezigt van drie zijner kleinkinderen, door een' zeer grooten Kaaiman was weggeslagen. Het ligchaam was geheel ongeschonden, uitgenomen den linker arm, die tot aan den schouder was opgevreten. Dit is het eenigste voorbeeld van dien aard, mij bekend.

De Krokodil bezit, naar mijn gevoelen, de zintuigen van het gehoor en den reuk in een' hoogen graad. Zijn slaap is zeer vast; en, als hij op den oever van eene rivier in de zon ligt te slapen, (hetgeen hij echter nooit doet in de nabijheid van huizen, of op plaatsen, waar veel vaartuigen passéren) kan men wel over hem heen springen, zonder dat hij wakker wordt. De Luitenant ROSEVELD, te *Macassar*, ontmoette, met een jagend gezelschap, een' kleinen slapenden Krokodil

aan

aan den oever van de rivier van *Goa*, en fchoot hem, met eene pistool ftijf aan den kop, dood. De Heer CLAASSEN, Tractements-boekhouder op dezelfde plaats, ftond, zoo als hij meende, op een' ftam of ftuk hout, hetwelk een paar duim onder water in het gras lag, en fchoot op eenige eendvogels, wanneer hij een' fchok gevoelde en op verfcheidene voeten afftands in het water viel; terwijl een vrij groote Krokodil, op welken hij geftaan had, en die door het fchot was wakker geworden, in het gezigt van verfcheidene perfonen, die zijn gezelfchap uitmaakten, met twee à drie fprongen de nabijgelegen rivier bereikte. Ligt een Krokodil wakker buiten het water, dan ziet men hem van tijd tot tijd angftig den kop ronddraaijen; bij het minfte gerucht loopt hij overhaast in het water, of, is hij er niet ver af, dan bereikt hij hetzelve gewoonlijk met éénen vervaarlijken fprong.

Het is algemeen bekend, bij een ieder, die de *Indiën* heeft bezocht, dat zeer vele Inlanders aan eene verwantfchap tusfchen het menfchelijke en Krokodillen-geflacht gelooven; hierdoor meenen zij de zoogenaamde Kaaimans-bezweringen te moeten verklaren. Deze belagchelijke dwaling vindt vooral plaats bij de Inboorlingen van de kust *Celebes* en naburige *eilanden*. Wordt een Krokodil gevangen, men neemt wel de vrijheid hem om het leven te brengen, maar, met een ftuk wit linnen omwonden, wordt hij behoorlijk begraven; vooraf, echter, wordt zijn ligchaam als overdekt door de talrijke offeranden van wierook, betel, pifang, bloemen en dergelijke. Van vele ziekten is de Krokodil de oorzaak; en eene offerande, als boven, in een mandje in het water gelaten, doet zeer vertrouwend op fpoedig herftel hopen.

Deze, de menschheid onteerende, dwalingen daargelaten, is het echter zeker, dat men in *Indiën* op honderden plaatfen menfchen aantreft, die, voor een weinigje gelds, uit meren en rivieren, Krokodillen doen te voorfchijn komen. Doch dit is zeer wel te verklaren. Uit het boven aangehaalde toch wegens den fijnen reuk en het fterk gehoor, aan deze dieren eigen, laat zich gemakkelijk afleiden, dat een Krokodil eenigzins tam kan gemaakt worden; dat hij, op een zeker geluid, of op den reuk van het een of ander, wordende gevoed, daaraan gewoon wordt, vooral op plaatfen, waar hij moeijelijk voedfel krijgen kan; dat hij, altoos door dezelfde menfchen gevoerd wordende, ook deze leert onderfcheiden, en

in

in zekeren zin gehoorzaam wordt; dit toch is het geval met alle, zelfs de verslindendste roofdieren.

Ten slotte, zal een verhaal van mijn bezoek aan het Kaaimans meer, in *Java's* oosthoek, hier niet onaangenaam zijn.

Hetzelve ligt in het District van *Passaronang*, ongeveer 3½ uur van de hoofdplaats, bij een dorp, waarvan de naam mij ontgaan is. Het is, naar mijne gissing, wel 60 voeten boven de oppervlakte der zee, en in den omtrek een groot half uur gaans. Het water heeft eene groenachtige kleur. — Met eenig gezelschap bevond ik mij ten huize van den Heer H. O. DE WEERTH, Resident van het gemelde District; en wij werden door zijn Ed. uitgenoodigd, het meer te gaan zien. Wij bereikten hetzelve tegen acht ure des morgens, en begaven ons in een opzettelijk boven water vervaardigd bamboezen huisje, waar wij op thee, konfituren enz. werden onthaald; terwijl de *Demang* (het hoofd) van het dorp alles tot de zoogenaamde *bezwering* in gereedheid bragt. Terwijl deze wierook brandde, en hij de Krokodillen schreeuwende riep, (ieder van hen had een' VORSTELIJKEN naam, welken zij, volgens het voorgeven, volmaakt kennen) begaven zich 9 of 10 Inlanders te water, ieder met een stuk van een' pisangboom, op hetwelk een hoen met een touwtje was vastgebonden. Zij bragten dezelve een groote 30 voet van wal, naar gissing 12 à 15 voet van het huisje, waarop wij ons bevonden. Spoedig zagen wij verscheidene groote Krokodillen uit verschillende hoeken komen aanzwemmen. Ieder van hen maakte koers naar een van de hoenders. (De Krokodillen zwemmen, veeltijds, met een gedeelte van den kop en met de oogen boven water.) Digt bij dezelve duikten zij geheel onder; dan in een oogenblik kwamen zij wederom boven, grepen met eene onbegrijpelijke vaardigheid het hoen, en verdwenen met hetzelve. Na verloop van omstreeks eene halve minuut, kwamen zij wederom boven, met den kop regtstandig in de hoogte en het hoen nog in den bek, hetwelk zij dan boven water inslokten. — Alle de hoenders waren nu geconsumeerd, op één na. Ook zagen wij een' zeer grooten Krokodil, die van de overzijde van het meer kwam aanzetten. Een van de reeds genoten hebbende vond echter inmiddels goed, naar het overblijvende hoentje te zwemmen, en zoude dit waarschijnlijk ook genuttigd hebben; dan, een enke-

kele schreeuw van den *Demang* deed hem dadelijk zeer gehoorzaam terugkeeren, en ieder kreeg zijn bescheiden deel.

Ik meen bij die gelegenheid te hebben verstaan, dat er niet meer Krokodillen in het meer zijn, dan 9 of 10, of zoo veel wij er zagen. Zij schijnen er in gebragt te zijn; en het is dan ook wel mogelijk, dat, daar het meer niet zeer groot is, zij hunne jongen opeten. T.

DE ONSCHULDIGE MOORDENAAR, OF DE ZELDZAME MOORD.

(*Historical Memoirs of my own Time. By Sir* N. W. WRAXALL, *Bart.*)

De nabijheid der noordelijke provincien van het *Koningrijk Napels* aan de grenzen van den Kerkelijken Staat, en de gemakkelijkheid voor misdadigers in beide landen om eene wijkplaats te vinden door over de grenzen te gaan, geeft meermalen gelegenheid tot het plegen van de afgrijselijkste misdaden.

Omstreeks het jaar 1743 werd zeker persoon, OGILVIE genaamd, een *Ierschman* van geboorte, een beroemd heelmeester te *Rome*, wonende aldaar niet ver van de *Piazzi di Spagna*, uit zijn bed geroepen op aandrang van eenige vreemdelingen, die om den bijstand van zijne kunst vroegen. Zij hielden voor zijne deur stil met eene koets; en, de deur geopend hebbende, ontdekte hij twee gemaskerde mannen, die begeerden, dat hij oogenblikkelijk met hen ging, dewijl het geval, waarin zij hem noodig hadden, geen uitstel leed, en vooral moest hij niet vergeten zijne lancetten mede te nemen. Ingevolge hiervan trad de heelmeester in de koets; doch naauwelijks waren zij de straat uit, waarin hij woonde, of men gaf hem te verstaan, dat hij zich moest getroosten om geblinddoekt te worden, dewijl de persoon, bij welke men hem brengen zoude, eene dame was van hoogen rang, welker naam en woonplaats volstrekt verborgen moest blijven. Ook aan dezen eisch onderwierp hij zich; en, nadat men een groot aantal straten had omgereden, waarschijnlijk met oogmerk om te verhoeden, dat hij eenig denkbeeld vormde van het gedeelte der stad, werwaarts men hem bragt, hield de koets eindelijk stil. De twee heeren, die hem vergezelden, stegen nu af, en, hem wederzijds onder den arm nemende, geleidden zij hem in een huis. Na het opklimmen van eenen naauwen trap, kwam men in een vertrek, waarin

hem

hem de blinddoek afgenomen werd, die zijne oogen bedekte. Een zijner leidslieden gaf hem hierop te verstaan, dat het noodzakelijk ware, eene dame van het leven te berooven, die hare familie onteerd had, en dat men hem had gekozen om dit uit te voeren, bewust van zijne bedrevenheid in zijne kunst; dat hij de dame in de naaste kamer zou vinden, geheel bereid om zich aan haar lot te onderwerpen; en dat hij op staanden voet hare aderen moest openen, eene dienstbetooning, welke rijkelijk zoude beloond worden.

Op het eerste voorstel weigerde OGILVIE volstrektelijk het plegen van eene daad, zoo geheel strijdig met zijn gevoel: doch de beide vreemdelingen verzekerden hem, met plegtige bedreiging van wraak, dat zijne weigering slechts voor hemzelven doodelijk zoude zijn, zonder in het minste te kunnen baten aan het voorwerp zijns mededoogens; dat haar vonnis onherroepelijk was geveld; en dat, indien hij niet verkoos een soortgelijk lot te ondergaan, hij zich moest onderwerpen, en den dienst doen, dien men van hem vergde. Aldus in het naauw gebragt, en al zijn bidden en voorstellen vruchteloos vindende, trad hij de kamer in, alwaar hij eene dame vond van eene zeer belangrijke gedaante en voorkomen, naar het uiterlijke aanzien in den bloei harer jeugd, gekleed in een luchtig morgengewaad. Onmiddellijk daarop plaatste eene vrouwelijke bediende voor haar eene wijde tobbe met warm water, waarin zij hare beenen dompelde. Ver van eenige hindernis toe te brengen aan het bedrijf, waartoe zij wist dat hij gekomen was, verzekerde de dame hem van hare volkomene onderwerping, hem biddende om het over haar gevelde vonnis zoo spoedig mogelijk ten uitvoer te brengen. Zij voegde er bij, dat zij ten volle verzekerd was, dat er geene vergiffenis te hopen ware van hen, die haar veroordeeld hadden tot den dood, die alleen haren misstap boeten konde; en dat zij zichzelve geluk wenschte, dat zijne menschlievendheid haar lijden zou verkorten, en weldra hetzelve doen ophouden.

Na eenen korten, maar heftigen strijd met zijn eigen hart, beseffende, dat er geene mogelijkheid overbleef ter redding of ontsnapping, noch voor de dame, noch voor hemzelven, daarenboven krachtig gedrongen om zijn werk te verhaasten door de personen, die buiten stonden, en, ongeduldig over zijn dralen, dreigden geweld aan hemzelven te plegen, indien hij langer sammelde, haalde OGILVIE eindelijk zijn lancet

tet uit, opende de aders der dame, en liet haar in korten tijd doodbloeden. De Edellieden, het lijk naauwkeurig onderzocht hebbende, om zich te overtuigen van de zekerheid des doods, gaven vervolgens den heelmeester hunne tevredenheid te kennen, en boden hem eene beurs met ſequinen aan; doch hij weigerde dit bloedgeld met opgekropte verontwaardiging, verzoekende alleen zich van een tooneel te mogen verwijderen, waaraan hij zonder afgrijzen niet denken konde. Zij ſtonden zijn verzoek toe; en, hem op nieuw geblinddoekt hebbende, leidden zij hem denzelfden trap af naar het rijtuig; doch die trap, zoo als gezegd is, naauw zijnde, verzon hij, om aan eene of beide zijden van het beſchot, telkens, terwijl hij trap voor trap afdaalde, zonder dat zijne leidslieden het bemerkten, de teekens van zijne vingers, die met bloed bevlekt waren, te drukken. Met dezelfde voorzigtigheid, welke men gebruikt had om hem van zijn huis herwaarts te brengen, werd hij nu ook weder te huis gebragt; en, bij hun vertrek, bevalen hem de beide gemaskerden, om, indien hij zijn leven lief had, het gebeurde nimmer bekend te maken, en er zelfs, zoo mogelijk, nooit weder aan te denken. Zij voegden er bij, dat, indien hij het ooit in de gedachten kreeg om het te openbaren, of zelfs maar om een naauwkeurig onderzoek naar te doen, hij onmisbaar aan hunne wraak zou opgeofferd worden. En hiermede, aan de deur afſcheid van hem genomen hebbende, vertrokken zij, hem overlatende aan zijne eigene overdenkingen.

Des volgenden morgens, na eene langdurige beſluiteloosheid, bepaalde hij zich, om, welk gevaar ook zijne perſoonlijke veiligheid mogt loopen, in zulk een verfoeijelijk misdrijf niet te deelen, door het te verbergen. Intusſchen was het eene bedenkelijke en moeijelijke onderneming om de aanklagt te bewijzen, dewijl hij te eenemaal onkundig was van de plaats, werwaarts men hem gevoerd had, zoo wel als van den naam en rang der dame, welke hij van het leven beroofd had. Zonder nogtans zich te laten afſchrikken door deze bedenkingen, begaf hij zich regelregt naar den Secretaris der Apostoliſche Kamer, en openbaarde hem alles, met al de omſtandigheden; er bijvoegende, dat, indien de Regering hem in hare protectie wilde nemen, hij niet wanhoopte om het huis uit te vinden, en de eigenlijke moordenaars te ontdekken.

ken. BENEDICTUS DE XIV, (LAMBERTINI) toen op den Pausselijken stoel gezeten, had niet zoo dra dit berigt ontvangen, of hij nam de krachtdadigste maatregelen om de misdadigers te ontdekken. Eene wacht van de *Sbirri*, of geregtsbedienden, werd op des Pausen bevel aangewezen om OGILVIE te vergezellen, die, uit sommige omstandigheden, door hem opgemerkt, besluitende, dat hij buiten de stad *Rome* was uitgevoerd geweest, begon met de landgoederen te bezoeken, die buiten de muren der hoofdstad verspreid liggen. Zijne navorschingen bleken bij de uitkomst zeer gelukkig te zijn. Op het landgoed *Papa Julio*, gesticht door Paus JULIUS DEN III, (DEL MONTE) vond hij de bloedige teekens met zijne vingeren op den muur gedrukt, en herkende gelijktijdig het vertrek, waarin hij der dame het leven had benomen. Het paleis behoorde aan den Hertog VAN BRACCIANO, het hoofd van welke aanzienlijke familie gezamenlijk met zijnen broeder dezen moord gepleegd hadden aan hunne eigene zuster. Zoo dra zij bemerkten, dat dezelve ontdekt was, namen zij de vlugt over de grenzen, alwaar zij de vervolging van het geregt gemakkelijk te leur stelden. Hier eenigen tijd vertoefd hebbende, verwierven zij vergiffenis, door tusschenkomst van hunne vermogende vrienden, en het betalen eener aanzienlijke geldboete aan de Apostolische Kamer; en verder onder voorwaarde, om, bij wijze van schoorsteenstuk, in de kamer, waar het misdrijf gepleegd was, eene koperen plaat te laten stellen, waarin dat misdrijf en hun berouw moest gegraveerd zijn. Deze plaat, met de inscriptie, was daar, weinige jaren geleden, nog werkelijk aanwezig.

LAURA ALDOBRANDINI.

OBRIZZO, Hertog van *Ferrara*, uit den huize ESTE, had van zijne beminde, behalve drie zoons, ook eene dochter, welke den naam — LAURA ALDOBRANDINI verkreeg. Zij werd gehouden voor eene der eerste schoonheden van haren tijd, en verbond met de uiterste teederheid van de vrouwelijke inborst eenen hoogen, vasten zin.

Onder de vele vreemdelingen, welke het hof hares vaders bezochten, was ook LEO VISCONTI, een neef des magtigen Aartsbisschops van *Milaan*, JOANNES VISCONTI, die des-

destijds op niets minders was bedacht, dan om zijnen huize de opperheerschappij van gansch *Italië* te verschaffen. LEO zag de schoone LAURA voor de eerste maal bij eene processie; zij was geheel in aandacht verzonken, en geene harer gedachten behoorde aan de aarde. De jongeling ontvlamde in hevige liefde, en welhaast was zijn hart met deze liefde alleen vervuld. LAURA was zijn eerste woord bij het ontwaken; LAURA riep hij honderdmaal in zijne droomen.

Zijn eenig denken en streven was van nu af aan, het meisje zijne liefde te verklaren. Dit had echter zijne zwarigheden: want LAURA leefde zeer ingetogen, en verscheen nooit bij hoffeesten. Het gelukte hem eindelijk, een' harer dienaars om te koopen, en door dezen een briefje in hare slaapkamer te brengen. LAURA vond het, des nachts bij het ontkleeden, op een tafeltje liggen. Doch, daar niemand weten wilde, wie het briefje geschreven had en hoe het daar gekomen was, verbrandde zij hetzelve ongeopend.

De jongeling vernam dit reeds den anderen morgen, en verzonk in diepe zwaarmoedigheid. Hij had gehoord van eene waarzegster, die in een eenzaam huisje, buiten de poorten van *Ferrara*, naast het Magdalena-kerkhof woonde. Derwaarts begaf hij zich, en bezwoer de oude, hem te zeggen, of hij bij LAURA beantwoording zijner liefde vinden zou.

„Ik zal mijne dooden vragen," mompelde de waarzegster, en steeg in een diep gewelf neder, waaruit, toen zij den steen van hetzelve wegschoof, een reuk der verrotting opklom. Met ontzetting ontwaarde LEO het klapperen van doodsbeenderen, en een bedompt roepen in eene hem vreemde sprake. De waarzegster kwam weder uit de diepte op; hare haren schenen gezengd door zwavelvuur, en haar verlept gezigt was nog bleeker en ingevallener dan te voren.

„LAURA ALDOBRANDINI zal nooit hare liefde scheiden van hare hand!" riep zij met eene heesche stem.

LEO wilde nog eenige vragen doen; maar de oude gaf hem een teeken, zich te verwijderen. „Ga," zeide zij; „de dooden worden onrustig, wanneer het bloeijende leven hen nadert."

Hij ging, en had nu vast besloten, bij den Markgraaf om LAURA's hand aan te houden. Te huis komende, ontdekte hij dit voornemen zijnen leidsman, den kamerheer PANFILO, die zich alle moeite gaf, hem daarvan af te brengen. Doch,

te vergeefs stelde hij den van liefde dronken jongeling de gevolgen voor; te vergeefs deed hij hem begrijpen, dat zijn oom, de magtige Aartsbisschop van *Milaan*, alles te werk zou stellen om dit huwelijk tegen te werken; te vergeefs herinnerde hij hem aan de toenemende grootheid des huizes van VISCONTI en LAURA's onwettige afkomst. „ Zij moet de mijne zijn, al zou ik ook *Italië* voor haar opgeven!" dit was het gansche antwoord, welk de stijfkop gaf.

PANFILO vaardigde terstond eenen ijlbode naar *Milaan* tot den Aartsbisschop af; doch LEO lachte er om, liet zich des anderen daags bij den Markgraaf aandienen, en vroeg om de hand zijner dochter. Den Vorst was zulk eene aanvraag wel onverwacht, maar niet onaangenaam. „ Wanneer gij de bewilliging van uwen oom verkrijgen kunt, zoo hebt gij ook de mijne," was het antwoord. Te gelijk bewerkstelligde hij tusschen LAURA en den Graaf eene zamenkomst in den tuin van het slot. LAURA's aanvalligheid, haar edel voorkomen, de verhevenheid van haren blik, en de betooverende toon harer spraak, verstrikten den jongeling ten volle in onlosmakelijke banden. LAURA bleef bedaard, en gevoelde niets van wederliefde. Wel kon men aan LEO's houding en gelaat niets berispen; maar LAURA ontdekte terstond in hem het trotsche en gesloten bestaan, hetwelk noch toe te geven, noch te wederstaan weet.

Het antwoord des Aartsbisschops bleef niet lang uit; het bestond, voor LEO, in de weinige woorden: „ Mijn neef heeft zijne bruid onder de eerste Vorsten-dochters van *Italië* te zoeken; want zijne erfenis is een Hertogdom." PANFILO ontving te gelijk geheime voorschriften van gedrag, en het bevel, terstond met den Graaf uit *Ferrara* te vertrekken. Deze wilde hiertoe geenszins besluiten; hij dreigde zelfs met zelfmoord, en zijne heftige gemoedsgesteldheid liet alles vreezen. De Markgraaf geraakte hierdoor in eene niet geringe verlegenheid; want hij had te vreezen, dat de toorn des Aartsbisschops op zijn huis zou vallen, en hij kende deszelfs onverzoenlijkheid. Hij ging dus met een bekommerd hart naar zijne dochter, om met haar te raadplegen. Zij bedacht zich kort, en zeide: „ Ik wil op het land gaan, of in een klooster, en mij daar zoo lang verborgen houden, tot deze dwaze neiging van het jonge mensch zal geweken zijn."

Terwijl zij over de plaats spraken, waar LAURA voor eeni-

eenigen tijd haar verblijf zou nemen, bragt een oude dienaar een mandje met bloemen. Toen hij het der Gravinne ALDOBRANDINI wilde overhandigen, werd hij bleek, beefde krampachtig, en zonk als levenloos ter aarde. LAURA riep hare lieden; de lijfarts des Hertogs werd ijlings er bij gehaald; hij vond het voorval zonderling, verzochte na, schudde het hoofd, en beet den Markgraaf in het oor: „De bloemen zijn vergiftigd, en waarschijnlijk heeft ze de oude bij het binnenbrengen beroken."

De ongelukkige werd weer tot zichzelven gebragt; maar zijn verstand was gekrenkt, en het was nu niet meer te ontdekken, wie hem de bloemen gegeven had.

De Markgraaf giste wel, dat de Aartsbisschop in het spel was, en Signor PANFILO zich ten werktuig gebruiken liet. Hij beminde zijne dochter op het teederste, en had het kostbaarste willen geven voor hare redding. Doch deze was niet gemakkelijk te bewerkstelligen. De Markgraaf sprak er over met zijnen biechtvader, eenen eerwaardigen grijsaard van de orde der Barrevoeters. „Ik vertrouw God steeds meer dan mijzelven," zeide de monnik; „ik zal bidden, en, wat ik dan voor het beste houde, uwer Heerlijkheid mededeelen."

Pater HILARION begaf zich in de *kapel*, en wierp zich daar voor het altaar neder. Plotseling kwam in zijne ziel eene gedachte, als van boven; hij stond op, en ging naar den Markgraaf terug.

„Brengt gij mij goeden raad, eerwaardige pater?"

„Mijns bedunkens is er geene zekerheid voor de Gravin ALDOBRANDINI, ten zij haar naam uit de rij der levenden verdwijne."

„Hoe meent gij dat?"

„Wij geven haar voor dood uit."

„Men zal het niet gelooven."

„Men zal het wel moeten gelooven. Uwe Heerlijkheid kan op de trouw en bekwaamheid van haren lijfarts rekenen, en desgelijks op de bescheidenheid der Priores der *Ursulerinnen*. Anders behoeft niemand van het geheim te weten."

De afspraak werd nu met den arts gemaakt, en ook met LAURA, die zich moedig naar den voorslag schikte.

Reeds den avond des zelfden dags werd door gansch *Ferrara* het berigt verspreid, dat de schoone LAURA ALDOBRANDINI in het klooster der *Ursulerinnen* gegaan was. De Graaf

Graaf VISCONTI beet op de lippen, toen hij het vernam. „ En zij moet toch de mijne zijn!" riep hij, en ſtampte op den vloer. — „ Zij is eene bruid des Hemels," antwoordde PANFILO. — „ Men zal zien, wie ze den anderen moet afſtaan!" voerde hem de Graaf met bitterheid tegen, en liep in 't vrije veld, en broeide zeldzame aanſlagen.

Des anderen daags liet hij zich bij den Markgraaf aanmelden; doch deze nam zijn bezoek niet aan, want hij wilde den Aartsbisſchop ook niet de geringſte aanleiding tot nieuwe verdenking geven.

De Graaf ging naar het klooster der heilige URSULA, hetwelk een uur van de ſtad, over de *Po*, in een moerasſig oord lag. Bij den aanblik der eenzame muren werd hij iets bedaarder in zijn binnenſte. Hij zette zich onder eenen zwarten populier neder, die aan den weg ſtond, en ſmeedde allerlei ontwerpen, doch erkende bij ieder deszelfs onuitvoerlijkheid.

Langzamerhand viel de avond, en met het graauwen der ſchemering zonken de huiveringen der eenzaamheid op de aarde neêr. In het klooster werd eene klok geluid; derzelver toon was zacht en zwaarmoedig.

„ Is dat de bidklok?" vroeg de Graaf aan een meisje, dat melk en vruchten naar het klooster bragt.

„ Neen; het is de doodklok," antwoordde het meisje.

Den jongeling werd het wonderlijk te moede. Op dit oogenblik ſtapte een man, op een' muilezel, het kloosterhof uit naar de ſtad.

„ Voor wie luidt die klok?" vroeg LEO.

„ Voor de ſchoone LAURA ALDOBRANDINI," antwoordde de man. „ Ik moet den Markgraaf het berigt des plotſelingen doods van zijne dochter brengen."

„ Zij is dus toch eene bruid des Hemels geworden," mompelde de jongeling, na een lang ſtilzwijgen, „ en hatelijk gewormte zal het ſchoone, bloeijende lijf verteren!"

Hij ſtond op, en zwierf nog eene poos in het veld rond. Bij zijne komst aan de ſtad hoorde hij reeds voor alle poorten van den plotſelingen dood der ſchoone LAURA ſpreken, en hier en daar uitten ook eenigen het vermoeden, dat zij vergeven was geworden.

Toen de Graaf te huis kwam, zeide hij tegen zijnen geleider: „ Gij hebt buiten twijfel vernomen, mijn edele PAN-

FILO, dat de schoone LAURA de mijne niet worden kan, doordien zij die van geenen man in het geheel worden kan. Van haren dood mompelen de lieden allerlei. Is er iets waars aan, zoo weet ik zeer wel, wie het vredesdrankje gekookt, en haar aan den Hemel overgeleverd heeft. Voor u, edele PANFILO, zal ik alsdan een soortgelijk drankje laten bereiden, waaraan gij echter niet misschien eenen dag lang, maar dagen en jaren lang sterven zult. En nu, slaap wel; overmorgen ga ik naar *Venetië*, en u raad ik te gaan, waar de stroppen het duurst zijn, want daar moogt gij uw leven wel het langst rekken."

Met deze woorden verwijderde zich de Graaf, en liet PANFILO in groote verlegenheid achter. Het gepraat van LAURA's dood was hem terstond aangebragt, en eene vergiftiging scheen hem hier niet onwaarschijnlijk, maar ditmaal ten minste kon hij zijne handen in onschuld wasschen.

De Graaf VISCONTI nam des anderen daags afscheid ten hove; de Markgraaf gaf hem de verzekering, dat zijne dochter geenen geweldigen dood gestorven was, maar, na sterke verhitting en plotselinge bekoeling, aan een toeval. Dit bedaarde den jongeling, die, zonder dat, den levensdraad van *Signor* PANFILO der Schikgodinne had uit de hand gerukt. Hij verliet *Ferrara* nog denzelfden avond, om smartelijke herinneringen, meer hartstogtelijk dan innig, te verstrooijen.

De dag der begrafenis van de schoone LAURA brak aan. Haar vader ging des avonds te voren naar *Modena*; maar zijne drie zonen waren bij het lijkfeest tegenwoordig, benevens veel volk uit *Ferrara*. Daar LAURA's broeders niet in het geheim waren, en diep in de ziel treurden over het verlies hunner zuster, zoo woonden zij ook slechts de lijkmis bij, en verlieten de kerk, toen de kist uit de Sakristie gebragt werd, en het *requiem* begon. De kist was open. LAURA lag er in als eene heilige, op welker lijk de verrotting geen vat heeft. Zij had een wit gewaad aan, eenen leliekrans om het hoofd, en in de over de borst geslagen handen eenen rozekrans van roode koralen. Het lied der eeuwige rust begon; de priester trad toe, en zegende de doode in. Geen oog bleef droog. De kist werd hierop door twaalf nonnen uit het koor in het ruim der kerke gedragen, waar de ingang in het graf was. Hier zou zij blijven staan tot na de Vesper, en dan in den grafkelder worden bijgezet.

De aanwezigen verdwenen voor en na; slechts een jong pelgrim bleef als vastgeworteld bij de kist staan, en beschouwde de verbleekte trekken der hemelsche gedaante. Toen hij niemand meer in de kerk bespeurde, knielde hij voor de doodkist neêr, boog zich over dezelve, trok van LAURA's vinger eenen eenvoudigen gouden ring af, en stak haar daarvoor eenen kostbaren diamant aan. Op dit oogenblik stond de Priores voor hem, en zeide:

„ Wat doet gij hier, pelgrim? Gij zult toch de dooden niet berooven?"

„ Ik heb slechts geruild," antwoordde de pelgrim, „ en waarlijk niet om snood gewin; immers, zie slechts beide ringen, eerwaardige vrouw!"

„ Maar, waartoe dit?"

„ Die hier sluimert, moet eene heilige zijn, want in haar aangezigt is niets van dood en zonde. De ring, dien zij gedragen heeft, zal mij beschutten op mijne gevaarlijke wegen."

„ Gij zijt geen gewone pelgrim?"

„ Wel heeft mijne hand ook het zwaard gevoerd, eerwaardige vrouw!"

„ Uit wat land komt gij?"

„ Uit *Duitschland*."

„ Wilt gij mij uwen naam niet zeggen?"

„ Ik heet WALTER VON SCHONECK. Een oude monnik heeft mij voorspeld, ik zou de laatste van mijnen stam zijn. Hier wilde ik mij wel in eene doodkist nederleggen, om eenmaal naast en met dezen Engel te ontwaken. Vaarwel, eerwaardige vrouw! en wanneer mijn weg mij wederom naar uw klooster voert, zoo veroorloof, dat ik het aangezigt dezer verheerlijkte nog eenmaal aanschouwen mag."

Hij boog zich snel over de kist, kuste LAURA's hand, en verwijderde zich uit de kerk.

LAURA werd, op den bestemden tijd in het graf gebragt. De Priores, eene nabestaande harer moeder, verwijderde zich geen oogenblik van de doodkist; en tegen den avond kwam de lijfarts met eenen vertrouwden dienaar des Markgraafs; want het uur was welhaast daar, dat de werking van den slaapdrank ophouden, en de aan den dood gelijke sluimering zou eindigen.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

SCHILLER'S EERSTE BEZOEK.

Eene zonderlinge Ontmoeting.

SCHILLER had, sedert eenige jaren, door *De Roovers*, *Fiesko*, en *Kabaal en Liefde*, de opmerkzaamheid van geheel Duitschland gaande gemaakt, doch bijzonder door het laatste dezer treurspelen ons vrouwen, als kaarsen de muggen, tot zich getrokken en — gezengd. Hij woonde thans te *Leipzig*, en mij zou binnen kort eene reis door deze stad voeren. Ik had zorge gedragen, dat men met hem van mij gesproken had; en men had mij verzekerd, dat hij mij zijne persoonlijke kennis gaarne zou toestaan. Ik meldde hem den dag mijner aankomst, en verzocht, dat hij mij een kaartje mogt laten vinden, dat mij het uur bepaalde, wanneer ik hem spreken kon. Ik kwam des avonds aan; ik vond het kaartje: des volgenden middags ten zes ure kon ik hem verwachten.

Ik was vroeg op, doorliep (ik was destijds nog zeer jong) de hoofdtooneelen van genoemde treurspelen, en wat ik bij dezelven gedacht en gevoeld had. Ik kon naauwelijks eten. Nu maakte ik mijn toilet, zoo goed, maar ook zoo eenvoudig, zoo bescheiden, inzonderheid zoo weinig aanzienlijk, als mogelijk. Mijne bedienden konden naauwelijks genoeg haast maken. Klokslag vier ure was ik gereed, en schrikte voor twee vervelende uren wachtens, die mij voor de deur stonden. Des te aangenamer, en vleijende bovendien, was het mij, dat reeds vóór vijf de bediende binnenkwam: *De Heer Doctor* SCHILLER. — Hoe! deze beleefde, welgevoedde, zich volkomen wel bevindende gestalte; deze levendige en schitterende oogen, met den vrijen, vasten blik; deze satirieke trek om den mond; deze elegante, ligte kleeding; deze gemakkelijke houding; deze wellevende voorkomendheid; dit ligte, kwellende wenden des gesprekss — dit, dit alles bezit *hij?* bezit SCHILLER? Dus riep ik een en andermaal uit, toen hij mij na een half uurtje verlaten had. Hemel, wat hebt gij uzelve wederom bij den neus gehad! — Bevallen heeft hij mij, zeer bevallen; maar toch geheel niet *op die wijze*, als hij mij moest bevallen hebben. — Of, zou hij ook, viel mij nu in, tegen u, als eene dame, opzettelijk den beschaafden, aardigen man van conversatie hebben willen spelen?

len? Mijn bloed bruiste sterker; mijne wangen gloeiden. Daar kwam de bediende: *Mijnheer* SCHILLER. Het is zoo, dacht ik. Thans ziet hij zijnen misslag in, en komt terug om dien goed te maken.

Ik ga hem te gemoet: een geheel ander, insgelijks zeer knap man, treedt binnen! Eene naauwelijks middelmatig lange, eenigermate gezette, krachtige, maar niet vleezige gestalte; groote, opene oogen vol geest; ernstige miene; tamelijk vaste, hechtende blik; in den beginne eenigzins koele, afgemetene, maar doorgaans welvoegelijke, eenigermate hooghartige manieren; weinige woorden, maar vol zin; eene wat langzame, nadrukkelijke, welluidende spraak. — Dát, riep het in mij, dát is de ware SCHILLER! Met dien nagemaakten heeft de een of ander uwer vrienden u beet gehad, en dat zal zich wel vinden.

Na de eerste hoffelijkheden, wendde ik het gesprek op poëzij en kunst. Hij liet zich daarover gaarne in; hij sprak doordacht en te gelijk ongemeen innemend. Van tijd tot tijd begon hij te critiséren; hoe donkerder zijne uitspraken wierden, des te helderder werden zijne oogen, en zoo *verbeeldde* ik mij ten minste hem te verstaan. Slechts één ding bevreemdde mij daarbij — juist *in hem:* hij sprak de Franschen zoo voor! Welligt buigt en schikt hij zijne grondbeginselen ten uwen gevalle, dacht ik, en gevoelde mij op nieuw fijn gevleid. Des te onaangenamer was het mij, dat hij na een half uurtje reeds afbrak, en, in spijt van mijn verzoeken, heenging, doch met belofte van spoedig weer te komen.

Dus was de beeldtenis, die gij u van hem ontworpen hadt, toch niet gansch gemist! zeide ik. Slechts nog strenger, duisterder, ruwer, veel minder verpligtend en hoofsch van manieren, hebt gij u hem voorgesteld, en vuriger, ontzagwekkender! Des te beter, dat het anders is! of — wat zegt mij mijn gevoel? — ook wel *niet* des te beter! — Terwijl ik dit wil uitmaken, is er de bediende weer: *Daar is nog een Mijnheer* SCHILLER, *die verzoekt....* — Hoe! wat? riep ik verbaasd, en mijn geduld verliet mij. Juist trad binnen een zeer lang, mager man, grof van beenen, zeer sprekend van trekken, bleekgeel van kleur, diepliggende maar doordringende oogen, eenigzins stijven maar niet afschrikkenden blik, ongunstig gekleurd en voorgedaan hoofdhaar, eenigermate verwaarloosde kleeding, min of meer onbehouwen in het uit-

wen-

wendige, en alles, wat hij met eene diepe, bijna holle stem eentoonig daarheen zeide, was: Ik ben u dank schuldig, dat ge mij zelve gelegenheid gegeven hebt om u in persoon te leeren kennen.

Mijne ontevredenheid stond voor het imposante der verschijning. Ik zocht mij te herstellen; het gelukte niet zoo terstond, en hij werd verlegen over *mijne* verlegenheid. Mijnheer, begon ik eindelijk, hier heeft een misverstand plaats. Wie gij ook zijn moogt — —

Ik ben SCHILLER, zeide hij zeer droog en koud.

Ik weet niet, wat mij daarin wederom mag gepikeerd hebben; ik was waarlijk in staat om snibbig te antwoorden: Ik heb niet geweten, dat deze beroemde Dichter eene zoo talrijke familie in *Leipzig* had, dat er misverstanden mogelijk waren — —

Hij werd eerst nog meer verlegen, zag mij vervolgens donker aan, zeide geen woord, en bragt mij juist daardoor bijna van mijn stuk.

Mag ik u verzoeken, begon ik eindelijk weer, eene rol af te leggen, die, zoo als ik zie, u geneert, en die de aardigheid, welke men schijnt voor te hebben, zou kunnen bederven?

Hij zweeg nogmaals eene poos, stond stokstijf, zag mij verdrietig in het gezigt, en antwoordde nu met ernst en waardigheid, maar zonder iets beleedigends in den toon: Eene rol kan ik niet afleggen; ik heb er geene op mij genomen. Eene aardigheid kan ik ligt bederven; ik ben er niet van onderrigt. Dus zal ik liever afscheid nemen.

Hier boog hij zich een weinigje, en wilde gaan. Ondertusschen kwam de bediende: *De beide andere Heeren* SCHILLER.

Wie? zeide de lange man zeer bevreemd — intusschen kwamen ze beiden binnen en naar mij toe, verzoekende om verschooning. — Hoe? zeide de ernstige man nu vriendelijker: Gij hier, lieve JÜNGER? en gij, beste HUBER?

Ja, liefste *Tragicus!* antwoordden beiden; wij hebben ons, met behulp van uwen roem, bij deze dame eene goede receptie willen bezorgen. Dat wij op denzelven zoo veel vertrouwen gesteld hebben, verdient de erkentelijkheid, dat gij ons nu helpt ontschuldigen.

D.

LEO-

LEONORE.

Een treffend Voorval.

LEONORE, uit een der oudste *Napelsche* Geslachten, was eene volmaakte schoonheid, indien er ooit zulk eene bestond. Zij was aan Don MANUEL DE ARRIGO, een' Edelen *Spanjaard*, Kapitein van een Oorlogschip, verloofd. Door eene *Fransche* vrouw opgevoed, gevoelde en dacht zij geheel in den geest dier natie. Zoo zeer zij vanhier haren aanstaanden echtgenoot beminde, zoo weinig peilde zij de diepten van zijnen stilzwijgenden, maar edelen aard. Zijne gerustheid nam zij voor koelheid, zijn zwijgen voor onverschilligheid. Een ongelukkig oogenblik bragt haar op het denkbeeld, zijne jaloezij op te wekken: zij geliet zich, diensvolgens, eenen anderen te begunstigen, offchoon zij inderdaad onschuldig was.

Don MANUEL werd bedrogen door den schijn: drie dagen bleef hij weg. LEONORE, vreezende hem voor altijd verloren te hebben, was werkelijk troosteloos. Eindelijk verscheen hij weder: beroepspligten moesten hem verontschuldigen. Hij was ernstig, maar teederder dan voorheen. „Hoe bemin ik u, mijne LEONORE!" zeide hij, terwijl hij haar in zijne armen sloot. Eenige minuten daarna sloeg hij haar een watertogtje voor. Het was eerst negen ure 's avonds; het landhuis lag digt aan zee. Met vermaak stemde LEONORE in zijn voorstel.

Een verrukkelijke zomernacht; een liefelijk koeltje; de zee spiegelglad; heldere maneschijn. Don MANUEL zond de roeijers weg — „De boot is ligt," sprak hij. Zij stapten er in. Hij zat voor LEONORE, het gelaat naar haar toe gekeerd; de maan scheen haar in het aangezigt. Zijne blikken rustten met welbehagen op hare schoone gestalte. Hij bad haar om zijn lievelingslied, dat begon met de woorden: *Eeuwig tot den dood beminnen*, en met den regel sloot: *En tot in den dood vereend.* Zij zong het met het innigst gevoel.

Intusschen had zich Don MANUEL tamelijk verre van land verwijderd. LEONORE bemerkte zulks.

„Mijn MANUEL!" riep zij, „wat wilt gij? waarheen voert ge mij?"

„Ten dood!" antwoordde hij somber.

„Ten dood?... Wilt ge mij vermoorden?"

„Neen!

„ Neen! Wij zullen te zamen sterven."

„ Waarom? Wat heb ik dan misdreven?"

„ Gedenk uwer daad!"

„ Om Gods wille, hoor mij!"

„ Het is te laat. Ik heb den zachtsten dood voor u gekozen."

In dit oogenblik omvatte hij hare knien, en riep: „ Dierbare vrouw! *Eeuwig tot den dood beminnen, en tot in den dood vereend!*" — De maan verborg zich achter wolken; de boot begon te zinken; LEONORE verloor hare bewustheid.

Tot zich zelve gekomen, bevond zij zich in hare kamer, van haren vader, den Geneesheer en hare kamerjuffer omringd. Eene hevtige koorts bragt haar aan den rand des grafs; zij herstelde — om des te ellendiger te zijn. Kort daarop nam zij den sluijer aan, en na anderhalf jaar eindigde de dood haren onuitsprekelijken rouw.

WIEGELIED.

Slaap nu, slaap zachtkens, mijn dierbare wicht!
Sluit uwe held're blaauwe oogjes nu digt!
Buiten is 't donker en stil als in 't graf....
Slaap — moeder weert van u de onheilen af.

't Is een gelukkige tijd nog voor u;
Spoedig, ach! spoedig is 't anders dan nu:
Daalt eens de zorg op uw bedsponde neêr,
Lieve, dan slaapt ge zoo rustig niet meer.

Eng'len, zoo vriend'lijk als gij, en zoo zacht,
Zweven om 't wiegjen en houden de wacht:
Naderhand dalen ze ook neêr van omhoog,
Maar ach! dan wisschen ze een' traan uit uw oog.

Slaap dan! Offchoon ook de middernacht naakt,
Eng'len zijn bij u... en moederlief waakt!
Rust dan, gerust op die zorgende min!
Vroeg ook of laat, moeder sluimert niet in.

(Het *Hoogduitsche* gevolgd.) SPANDAW.

DE JAS.

Een fpotter, fteeds gewoon zijn' fpotlust bot te vieren,
En afgerigt op fcherts in allerlei manieren,
Bevond zich eens, op zekren tijd,
In eenen kring, waar men gewoonlijk de uren flijt
Met onderling zich te vermaken,
Al koutend over vele zaken,
Waarbij de kaarten en den wijn
Het allerminst vergeten zijn.
Juist was het wintertijd; de regen
Viel ftortend van den hemel neêr,
En dit maakte onzen jongen heer,
Toevallig zonder jas, verlegen:
Wie toch wordt gaarne druipend nat?
De fnaak, op alles fteeds gevat,
Was op een' vond bedacht, die hem hiervoor mogt hoeden;
Een' vond, dien niemand kon vermoeden.
Uit een der fpellen werd een kaart
Behendig opgezocht; en deze, heel bedaard
En ongemerkt ftraks aan den kapftok opgehangen,
Deed hij de plaats van eenen jas vervangen:
En, daar men hem uit 't oog verloor,
Ging hij, in dezen jas gedoken, heimlijk door.
Maar de eig'naar van het kleed, die, toen 't gezelfchap fcheidde,
Ook neffens andren naar zijn winterhulfel zocht,
En zijn verbeelding reeds door 't ftreelend denkbeeld vleide,
Dat dit onfmaaklijk weêr op hem toch niets vermogt,
Stond wel verwonderd en verlegen,
Dewijl een nietig kaarteblad,
Dat aan een bandje was geregen,
De plaats van zijnen jas hier ingenomen had.
„Hij werd ontwijfelbaar geftolen."
Doch 't bleef, bij navraag, niet verholen,
Wie zich het eigendomlijk regt
Op dit gewaad had toegelegd.
Des andren daags, toen men zich bij den roover meldde,
En hem, ter toetfing, eerst dit avontuur vertelde,
Toont hij den jas, en was ten antwoord ftraks gereed:
„Het belge u niet, mijn vriend," fprak hij, „dat ik uw kleed
„Gebruikte, om daarin voor den regen als te fchuilen:
„Die fchoppen zeven heeft, mag voor den jas die ruilen!"

GROEBE.

MENGELWERK.

NIEUWJAARSGROET,

Opgedragen aan het *Amsterdamsche* Eerste Departement der Maatschappij TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, den 13 Januarij 1817.

Door

HENDRIK HARMEN KLIJN.

„——— ——— ——— Het dichtstukje, mijne Hoorders! waarmede ik deze voorlezing wenschte te besluiten, is door mij opzettelijk vervaardigd voor deze eerste spreekbeurt in het nieuwe jaar. — Er ligt mij, naast mijne dierbaarste betrekkingen, niets méér aan het hart, dan mijn dierbaar Vaderland. Lang zag ik smachtende uit naar *deszelfs* verlossing. Deze naderde; onze naam, rang, roem en heil werden hersteld: en de overtuiging, dat ons Vaderland het gelukkigste land van Europa worden konde, trof mij met blijdschap. Natuurlijk dus, dat ik, peinzende over den gang van het u voor te lezene dichtstukje, mijzelven vroeg: Heeft nu de verbetering van ons lot inderdaad het gelijke uitwerksel gehad op ons hart? — Waarom konde ik hier geen volmondig *ja* antwoorden! Waarom stonden mij hier zoo veel wrevelmoed, nimmer te voldoene begeerten, overdrevene eigenliefde, miskenning van den uitmuntenden, edeldenkenden Man, die, als Koning, al den last van zoo vele tegenstrijdige belangen torschen, en zoo veel vernietigd volksgeluk weder oprigten moet, zoo onmiddellijk in den weg, en deden mij met weemoed zwijgen! — Ondertusschen zijn er voor den waarlijk regtschapen man, die niets anders zoekt of bedoelt dan het geluk van het verloste Vaderland, oogenblikken in het leven, waarin hij het als nuttig, noodzakelijk, ja pligt-

matig beschouwt, zich het verkeerde *onbewimpeld* voor te stellen, en er raad en leering uit te trekken. Zulke oogenblikken zijn voorzeker die, waarin belangrijke overgangen ons bij den loop der menschelijke lotgevallen meer doen stilstaan, — zijn die bij den aanvang van een nieuw jaar. Als zoodanig nu ook meende ik mij dat tijdstip ten nutte te moeten maken, en onszelven datgene levendig voor te stellen, wat de voleindiging onzer redding nog terughoudt, of nog onvolkomen doet zijn. De overtuiging hiervan deed mij eene poging wagen, om U op de volgende eenvoudige wijze mijne gewaarwordingen te verzinnelijken. Ontvangt en beoordeelt dus als zoodanig, M. H., het dichtstukje, waartoe ik thans eene dubbele mate uwer welwillendheid, daar de wijze van bearbeiden mij geheel vreemd was, inroep.” (*)

(*) Dit gedeelte der voorafspraak bij de voordragt, die uit meerdere losse stukjes heeft bestaan, wilde de geachte Dichter, ten einde den Lezer zijne bedoeling te duidelijker kenbaar te maken, ook aan denzelven hebben medegedeeld.

Redacteur.

Het zou gewis onhoflijk zijn,
En hebben vast een' lompen schijn,
Zoo ik die statig uur iets sprak,
Waarin niet iets tot leering stak:
Want heden nam het oude jaar,
Met al zijn' voorspoed en gevaar,
Met alles, wat het vroeg of gaf,
Een plegtig afscheid van ons af.

Gewis, in zulk een' laatsten stond
Ontsluiten zich en hart en mond;
Dan spreekt men dikwerf gul en ras
Een ernstig woordjen op zijn pas,
Opdat het oude niet verkeer',
Alvorens het iets nuttigs leer':

Want

Want wie toch brengt zijn kleêd ter kas,
Zoo lang er smet of stof op was;
Of wrijft er niet de kreuken uit,
Eer hij het in de lade sluit;
En legt er niet wat juchtleêr bij,
Opdat het van de mot blijv' vrij?
Want als men ééns verzuimt het kwaad,
Dan vindt het nergens heul noch raad.
Welaan dan, zien wij, met geduld,
Eerst *aller*, en dan elk *zijn* bult;
En trekken wij dan, tot besluit,
Daar raad en troost en leering uit.

Ik spreek niet van dat jaar of dag,
Toen elk zich zelf als Koning zag,
En zich vergaapte aan ijdlen schijn,
En alles baas en heer wou zijn;
Toen vele groote en kleine liên
Waand' in hunn' uil een' valk te zien;
Toen elk gaf van veel kennis blijk,
En alles vrij was en gelijk;
Offchoon die Vrijheid was heel *stijf*,
En had een' Franschen rok aan 't lijf,
En die Gelijkheid zoo veel gaf
Als 't lang reeds uitgedorschte kaf,
Daar van de welvaart, die zij schiep,
Slechts 't oog van volheid overliep,
En elk toch, als der kindren hand,
Bleef aan zijn strooijen pop verpand.

Ook zwijg ik van dat schriklijk uur,
Toen twist en tweedragt al hun vuur
Langs Hollands uitgezogen grond
Verspreidde', en niemand uitkomst vond;
Dat toen de slimme vogelaar,
Die lang reeds had zijn netten klaar,
En eerst een lokkend deuntje zong,
Doch langzaam ons in 't valnet drong,
Nu toesloeg, en, met wrok en gram,
Ons slagwiek, pluim en veren nam;

Ik maal ook niet, wat ſchoone dag
Elk na die nachtwaak rijzen zag;
Hoe Neêrland, voor der volken oog,
Rees met verjongde kracht omhoog,
En Vorst en Volk in 't ſchoonst verbond
Eên onverwrikbaar bolwerk vond;
Zóó zelfs, dat, toen het wangedrogt
Weêr op kwam dagen uit zijn krocht,
En tellende onze geestdrift niet,
Het op die rots te berſten ſtiet.

Neen, 'k kwel niet met dat kwaad uw' geest!
Die booze dagen zijn geweest:
Want hij, die alles had getart,
Werd in zijn eigen net verward;
Zijn list en woede zijn geſtuit,
En, of hij nu al zingt en fluit,
Geen mensch gelooft zijn vleijen meer;
Men kent den vogel aan zijn veêr,
En ſloot, voor 't kwaad door hem verrigt,
Zijne ijzren kooi voor altoos digt.

Maar, 't geen mij thans ſpeelt voor den geest,
Is niet hetgeen er is geweest;
Neen, vrinden! zeker en gewis,
't Is iets dat nog aanwezig is.
Want, als men trouw op alles let,
Wie durft dan zeggen, dat de ſmet,
Die onze ſchande had beſlist,
Reeds gansch en al is uitgewischt?
't Is daarom nuttig in dit uur,
Bij 't ſtatig wislen der natuur,
Dat we allen zien, hoe deze vlek
Nog de oorzaak is van veel gebrek;
Opdat elk braaf en eerlijk man
Mag ſchuiren, wat hij ſchuiren kan.

Wel nu dan, vrinden! zijn we opregt;
De waarheid dient hier rond gezegd:
Heeft elk van ons genoeg geleerd?
Is elk van ons genoeg bekeerd?

Trad,

Trad, voor der Franſchen wûſten zin,
Weêr de oude trouw de huisdeur in?
Is elk weêr vrolijk en vernoegd,
Nu hij gerust zijn' akker ploegt?
Is elk te vreden in zijn' ſtand?
Mint elk zijn' Vorst en Vaderland?
Wacht ieder, met gepast geduld,
Dat eens het tijdſtip word' vervuld,
Waar 't Vaderland, na zoo veel pijn,
Weêr ſterk, en rijk, en groot zal zijn?

Helaas! het nooit verzaad Belang
Zingt nog zijn' ouden, wrevlen zang;
De Waan, die alles beter weet,
De Nijd, die alles zich vermeet,
De Wrevelmoed, die 't hart verteert,
De Trotschheid, die zoo gaarn regeert,
De Hebzucht, nooit verzaad of vol,
't Speelt alles nog zijne oude rol.
„ Ziet! (roept men) wat ook ſchijnt herſteld,
„ Hoe 't koopgebrek de Beurs nog kwelt;
„ En hoe vol zorg, en ongewis,
„ En klein de gansche winst nog is!
„ Hoe moeijelijk nog de Ambachtsman
„ Zijn daaglijksch brood verdienen kan!
„ Hoe de Armoede om haar deel nog loopt,
„ En men nog Huis en Hoven ſloopt!".....
Daar men vergeet, dat iedre wond,
Die diep was in het vleesch gegrond,
Of ziekte, die verouderd was,
Nooit op het eerſte woord genas;
Maar, al wat kwelt aan lijf of geest,
Alleen door tijd en vlijt geneest.

Wie hoort nog vaak den klaagtoon niet,
„ Dat niemand nog vermindring ziet,
„ Maar dat blijft drukken last bij last;
„ Terwijl het bij geen' heilſtaat past,
„ Dat alles wordt zoo duur betaald,
„ En 't geld wordt daaglijks afgehaald."....

Daar

Daar men vergeet, hoe dat 's lands kas
Ten bodem uitgeplonderd was;
Dat enkel geestdrift, moed en geld
Ons volksgeluk en kracht herstelt;
En hoe veel, ondanks al 't gemis,
(Hoe kort nog) reeds verholpen is.

Maar, of men weinig klaagt of veel,
Die 't roer stuurt, krijgt zijn grootste deel:
„ Dan deugt zijn want niet, of zijn touw;
„ Dan dacht men, dat hij wenden zou;
„ Nu moest hij zeilen *tegen* wind;
„ Dan mort men, dat hij 't spoor niet vindt;
„ Nu rigt hij zich te veel naar 't Noord,
„ En zeilt dus niet zoo als 't behoort;
„ Dan wendt hij zich te ver naar 't Zuid,
„ En heeft dus 't doel der reis verbruid." .....
Daar men vergeet, dat ieder land,
Dat hebben zal een' vasten stand,
En voor veel onheil zijn behoed,
Geen Noord van 't Zuiden scheiden moet;
Dat dus, voor elk, ons vrij gewest,
Waar men zich keert, of wendt, of vest,
Voor iedren rang, voor elken stand
Moet zijn hetzelfde Vaderland.

„ Nu is de Koning al te zacht;
„ Dan toont hij te onbesuisd zijn magt,
„ Let niet genoeg op aller zin,
„ En dwingt maar vreemde wetten in;
„ Nu was inschiklijkheid zijn pligt;
„ Dan is hij niet genoeg verlicht,
„ Want hij gelooft niet als gewis,
„ Dat onze *kaars* het zonlicht is."

Of als hij, die geen regt ooit schond,
Maar vrijheid aan de drukpers bond,
Doch hem, die dit te roekloos schendt,
Die band, noch wet, noch pligten kent,
En 't eene kwaad op 't andre propt,
Soms op zijn lompe vingers klopt;

Dan

Dan schreeuwt men, zonder veel beraad,
„ Dat heel de Grondwet van den Staat
„ Nu krachteloos en ongewis,
„ En slechts een leus of weerhaan is!"

Zóó zet men alles op den schop;
Zóó zoekt men 't kleinst gebrek zelfs op:
Daar hij, die dwaas zich dit vermeet,
Gewis op d' eigen stond vergeet,
Dat ieder huis, hoe groot of sterk,
Toch is en blijft een menschenwerk,
Terwijl hij, die het vitten mint,
Daar ligt één klein gebrek aan vindt;
En dat de Vorst, die rust, en tijd,
En leven onze welvaart wijdt,
Ja, als het nood en pligt gebiedt,
Zijn eigen bloed zelfs niet ontziet,
Voor elk, die eerlijk denkt, gewis,
Al dwaalt hij, nog beminlijk is.

Slaat vrij uwe oogen in het rond,
En ziet, of niet, langs Neêrlands grond,
De Weelde nog haar lokaas strooit,
En 't al in bonte hulsels tooit.

Nog is, hoe zeer men 't ook gelooft,
Het Twistvuur niet geheel gedoofd;
Daar 't weinig helpt, wat me ook verfoeit,
Zoo 't kwaad niet gansch wordt uitgeroeid:
Want, of men op den poel al schempt,
Daar wordt de poel niet meê gedempt.

De eenvoudige Godsdienstigheid,
Die ééns door Neêrland was verspreid,
Nam die, in ieder huisgezin,
Reeds weer haar' ouden zetel in?

Streeft iedre vrouw en ieder man,
Zoo ijvrig als men streven kan,
Dat de Overdaad niet strekk' tot kruis,
Maar Orde en Vlijt kroone ieder huis?

 Wordt

Wordt reeds ons kroost niet meer besmet
Door Fransche Wuftheid, Waan, of Wet?
Maar wordt het, als echt Neêrlandsch bloed,
In *onze* Zeden opgevoed?

Staan onze Trouw en Woord weêr vast,
Gelijk het Nederlanders past?
En zijn reeds onze Deugd en Eer,
Voor heel Euroop, een spreekwoord weêr?

Komt, vrinden! vragen wij 't ons hart,
Wat ons hier soms nog strekt tot smart,
En wat, van alles, wat beklijft,
Ons nog te betren overblijft.
Want, deugt niet in elks huis dat kwaad,
Het deugt nog minder in den staat;
Het dringt door iedren stand dáár heen,
Gelijk de kanker door het been.

Zijn wij dus wijs en welbedacht,
En smoren we elke onnutte klagt:
Want, is het heil van ons gewest
Niet door onwrikbren moed bevest?

Lacht niet ons vrije volksbestaan
Van ver weêr de oude grootheid aan?

Spreekt, leeft, en handelt elk niet vrij,
En volgt, wat voor *hem* waarheid zij?

Werd niet door liefde, en trouw, en regt
Ons lot aan 't magtigst volk gehecht?

Dient elk niet; (wat gezegend lot!)
Zoo als hij dacht en wenschte, God?

Heft niet, wat welvaart ook vervloog,
De Handel reeds weêr 't hoofd omhoog?

Waait niet weêr Neêrlands vrije vlag,
Zoo ver men volken tellen mag?
Is niet haar schandvlek uitgewischt?
Heeft niet ook zij dien strijd beslist,

Die

Die 't rot, dat naar geen regt ooit vraagt,
Van d' Oceaan heeft weggevaagd?

Komt, vrinden! dat hier 't hart beslisſ',
Of niet ons lot reeds heerlijk is?
Komt, leggen we allen, bij het graf
Van 't oude Jaar, de ſmetſtof af!
En trekken wij nu, tot beſluit,
Uit alles nog dees lesſen uit:

„ Er dwaalt geen ſchaap ooit uit de baan,
„ Of veel, die 't zelfde pad ook gaan."

„ Daar velen ſmeden, is 't gewis,
„ Dat ſlag te houden noodig is."

„ Hij, die het licht te vinnig ſnuit,
„ Bluscht dikwerf alle kaarſen uit."

„ Hij 's dwaas, die alles blindlings prijst;
„ Hij 's braaf, die breuk of ſcheur ons wijst;
„ Maar hij ſlechts is een edel man,
„ Die heelt al wat hij heelen kan."

„ Maar hij, die altoos mort en vit,
„ En altoos op zijn luimen zit,
„ Of hij gebrek of feil ook ziet,
„ Hij heeft de regte geestdrift niet."

Beminnen wij dan, vroeg en laat,
Hem, die voor ons ter nachtwaak gaat,
Die rustloos zorgt, en ons gewis
Geen Koning ſlechts, maar Vader is.

Voor 't vrijgeſtreden Vaderland,
Voor onzen naam, en taal, en ſtand
Hebbe ieder, op zijne eigen wijs,
Altoos en goed en leven prijs.

Want, schoon men in de wer' al vecht,
En met geweld den twist beslecht,
Naauw echter naakt de wolf het dal,
Of alles schoolt, in dat geval,
Zich digt te zaam, en groot en kleen
Klemt zich met dubble kracht zaneen;
Daar nu, op dien gesloten kring,
Wat kracht het ondier ook ontving,
Hoe hij ook aanvall' op dien buit,
Zijn razernij en woede stuit,
En hij, alom bedreigd, verjaagd,
Terstond het dal wordt uitgevaagd.

Klemt, Nederlanders! hart en hand
Zóó zamen voor het Vaderland;
En zorgt, dat, hoe gij soms verschilt,
Of hem, die stuurt of ment, bedilt,
Gij altoos, als weêr 't vreemd geweld
Genaakt uw vrijgestreden veld,
Uw' kleine', onnutten twist vergeet,
En t' zaam een' kopren ringmuur smeedt,
En, vóór ge uw erf ter prooi weêr geeft,
Eer op den laatsten puinhoop sneeft!

In dat vooruitzigt, vrienden! dan,
Smake elk, wat men hier smaken kan!
De lieve Vrede banne al 't kruis,
En bouwe op nieuw en hof en huis!
Ras trede, bij elk huisgezin,
Weêr de oude, volle welvaart in!
De eenvoudige Godsdienstigheid
Zij meer en meer bij ons verspreid!
De Koning, ons zoo goed gezind,
Die allen als zijn kindren mint,
En onvermoeid, bij dag en nacht,
Voor onze welvaart houdt de wacht,
Vinde eens het loon, zijn trouw bereid,
In aller liefde en dankbaarheid!

Lang blijv' deze edle Maatschappij
Niet slechts de roem van Maas en IJ,

Maar,

Maar, door haar schoonen, nutten stand,
De kroon van 't vrije Nederland!

Zoo storte dan de Alzegenaar,
Ook in dit nieuwbegonnen Jaar,
Op Vorst, en Volk, en Vaderland,
Op iedren kring, op iedren stand,
Op elken leeftijd, meer en meer,
Zijn gunst, en liefde, en zegen neêr!
Dan nadert zeker eens die tijd,
Waarvan 't vooruitzigt ons verblijdt,
Dat Neêrland weêr, met kracht omgord,
Het oud, gezegend Neêrland wordt.

OVER DE GELOOFSLEUZEN IN DE PROTESTANTSCHE KERKEN, EN DE HOUDING, WELKE DE PROTESTANTEN TEN AANZIEN VAN DEZELVE, INZONDERHEID IN ONZE DAGEN, BEHOOREN AAN TE NEMEN.

De onvolmaaktheid der menschen is oorzaak, dat er sekten in den Godsdienst bestaan. Zij bestaan zelfs in den Christelijken, wiens eenvoudige zin door ieder onbedorven gemoed kan worden begrepen. Zij zijn in 't Protestantendom, hetwelk daardoor tot onbestaanbaarheid met zichzelve is vervallen.

Deze sekten zijn gebouwd op zekere geloofsleuzen, geloofsbelijdenissen, leerstelsels. Deze zijn door zekere personen, in zekere tijden, als hoofdsom der bijbelsche waarheid voorgesteld; en te gelijk is bepaald, dat zij, die in 't vervolg tot die gemeenschap, welke zoodanige geloofsleus had aangenomen, wilden behooren, gehouden zijn zouden, dezelve *ook* te nemen voor de hoofdsom der bijbelsche waarheid, en dus de plaatsen der H. S., op welke dat leerstelsel gebouwd was, zóó en niet anders te verstaan, er die en geene andere gevolgen uit af te leiden, dan de eerste stellers der geloofsleus gedaan hadden.

Maar

Maar de tijden veranderen, en de menschen ook. Het gebeurt na verloop van eeuwen, door velerlei omstandigheden, dat de menschelijke geest eene andere leiding aanneemt, en datgeen, wat in den aanvang dier eeuwen voor onbetwistbare bijbelsche waarheid werd gehouden, dit nu niet meer wordt. Deze omstandigheid kan geenszins ten nadeele van den Bijbel worden uitgelegd, alsof deszelfs inhoud zoo duister en onzeker ware. Integendeel, zij pleit voor denzelven. Want men ziet de menschen van hunne stelsels naar den Bijbel terugkeeren; waardoor zij bewijzen, dat zij te voren door dezelve van hem afgeweken waren.

Welke is nu de betamelijke houding van den Protestant, wanneer hij de onvolkomenheden inziet van het leerstelsel, hetwelk hij tot hiertoe heeft aangekleefd? Deze: dat hij dit zijn inzigt eerlijk en openhartig belijde, zijn leerstelsel geheel, of datgeen ten minste, wat hij niet meer voor bijbelsche waarheid houden kan, ter zijde legge en voor vervallen verklare, en voor de waarheid, die hij in de plaats daarvan aanneemt, rondborstig uitkome.

Dan, is er niet misschien een andere weg op? „ Wij verklaren ons tot dusver aangenomen leerstelsel anders. Wij vinden er den waren zin van, welken onze voorvaders niet ontdekt hebben. Het leerstelsel is tot dusver niet goed verklaard, maar gelijk wij het thans verklaren komt het beter uit, kan het bijbelsch-wijsgeerig bewezen worden waarheid te zijn, en geen gezond verstand kan aarzelen het aan te nemen."

Deze weg heeft deszelfs eigenaardige zwarigheden. Ik vrees, dat de geheele stelling aangaande het misverstand van vroegere tijden, en de bevoegdheid, zoo wel als geschiktheid, om het leerstelsel beter te verklaren dan de voorouders gedaan hebben, op vele valsche vooronderstellingen rust, die, weggenomen zijnde, haar zullen doen vervallen — en ten andere ben ik beducht, dat, wanneer wij Protestanten aldus te werk gaan, wij ons onder deze of gene verdenking zullen brengen.

Is

Is niet eene geloofsleuze, die eeuwen lang misverſtaan en verkeerd verklaard kan worden, eene tegenſtrijdigheid in zichzelve? Eene vastgeſtelde geloofsbelijdenis, toch, kan wel niets anders en niets minders moeten wezen, dan eene handleiding, door welke een ieder, de eenvoudigſte zelfs, als met eenen opſlag van het oog, gebragt wordt tot erkentenis van de hoofdſom der waarheden, welke uit den Bijbel bijeen te zoeken en tot een geheel te brengen, om meer dan ééne reden, niet ieders zaak vooronderſteld wordt te wezen. Maar wat heeft nu de leek gewonnen, wanneer de geloofsbelijdenis, die hem gegeven wordt, wederom zoo duister is, dat dezelve, van den aanvang der vastſtelling af aan, let wel! onder de oogen der ſtelleren, ja door dezen zelve, verkeerd verſtaan en verkeerd verklaard wordt? — Met te zeggen: „ onze kerkleer is tot dusver niet wel begrepen en niet wel verklaard," wordt aan alle voorgangeren, en aan hen, welke die kerkleer ontworpen hebben, eene pligtpleging gemaakt, wegens welke *ik geenen* grond vind hen te benijden. Neen! eene kerkleer moet voor geene verkeerde opvatting vatbaar zijn; *zij* moet eenen *zekeren* weg wijzen, of zij wijkt van hare natuur af en mist haar doel. Het is noodzakelijk, dat elke letterlijke opvatting de door de ſtellers bedoelde waarheid inhoude; want hun oogmerk was, datgeen, wat zij voor waarheid hielden, zoo tastbaar duidelijk voor te ſtellen als het voorgeſteld kon worden; en geenszins, om het afhankelijk te maken van onderſcheidene uitleggingen. Daarom heeft men, ten aanzien eener kerkleer, met de letter, en niet met den geest te doen — en alles, wat men afwijkends van hare letter uit haar afleidt, onder den naam van geest der kerkleer, dat is haar inhoud *niet*, dat hebben de ſtellers *niet* bedoeld, en, ſtonden zij eens uit hun graf op en hoorden deze betere uitlegging der wijzere nakomelingen aan, zij zouden zich over dezelve hoogelijk verwonderen. — Waar derhalve geloofsleuzen beſtaan, daar zijn zij van 't begin af aan klaar en duidelijk geſteld geworden; de

zin,

zin, die in den aanvang aan dezelve gegeven werd, is de regte; en het is eene volstrekte strijdigheid tegen de natuur eener kerkleer, dat zij eeuwen lang misverstaan en verkeerd verklaard, en de uitlegging der, zoo veel later levende, nakomelingen, schoon afwijkende van vroegere, de ware zoude wezen.

Behalve dat nu dit eene tegenstrijdigheid in zichzelve is, komt er nog bij, dat twisten altijd de oorsprong der geloofsleuzen, althans van zekere punten in dezelve, zijn geweest. Deze zijn dus ontworpen ter wederlegging van eene zekere partij. En waar het op wederleggen aankomt — wij kennen immers de algemeene geneigdheid der menschen om te willen gelijk hebben — daar zouden de stellers van zoodanige formulieren zich onzeker hebben uitgedrukt! daar zoude de uitlegging, die tegen partij gerigt was, de verkeerde wezen! Dit gaat niet. Integendeel, wij lateren, willen wij zekerheid aangaande den zin dier formulieren hebben, moeten ons in de geschiedenis naar die tijden begeven, waarin zij ontworpen zijn, en vragen: tegen wien zijn dezelve gerigt? wat wilde dus het kerkelijk leerstelsel weêrleggen? wat, in tegenoverstelling van de meening der tegenpartij, als waarheid vaststellen? — Het antwoord moet altijd wiskunstig uitkomen; en geene latere tijden kunnen den zin eener kerkleer veranderen, zonder den geheelen staat des geschils te vernietigen en — partij gelijk te geven.

Uit dit een en ander volgt nu, dat het eigenlijk zoo veel als niets gezegd is: „wij gaan van 't kerkelijk leerstelsel der orvaderen niet af; maar wij begrijpen het beter dan nze voorgangeren, en dragen het in dezen beteren zin aan de tijdgenooten voor."

Maar wat is het dan, dat er onder dezen naam bij zulke kerkgenootschappen, die uitstaande geloofsbelijdenissen hebben, geschiedt? — Hoort slechts, wat de oplettende leek zegt, zoo wel die geen, die met hetgeen hem nu wordt voorgehouden tevreden, als die ontevreden is. Geen van beiden zullen u zeggen, dat het oude

de ſtelſel, mits anders verklaard, gepredikt wordt; maar beiden zullen, de laatſte met onwil, en gevende zijnen prediker namen, die wel wat anders beteekenen dan „ betere uitlegger van het oude ſtelſel," en de eerſte met welvoldaanheid, zeggen, dat men *van het oude niets meer* hoort — dat er thans *geheel anders* geleerd wordt, dan de ouden deden. Dit is het naïve oordeel van den genen, die ſpreekt gelijk hij de zaken natuurlijk inziet; en wordt er ook al bij gemeld, dat deze en die, van ouds gewone, uitdrukkingen nog nu en dan gebezigd worden, er wordt wel duidelijk bij te kennen gegeven, dat zulks zoo maar wat om de leus gedaan wordt.

Wanneer men let op de bronnen, waaruit de verandering van denkwijze is voortgevloeid, moet het in 't oog loopen, dat deze verandering wel iets meer is, dan gezondere verklaring van het oude leerſtelſel. Stel, dat het overbekend is, dat een kerkgenootſchap, door de vlijtige beoefening der ſchriften van geleerde mannen uit een of meer anderen, tot meerder licht gekomen is. Wanneer nu dit kerkgenootſchap, dat anderen tot leermeesters heeft gehad, dezen, tegen wien het misſchien voorheen als partij overſtond, nader komt in 't leerbegrip — iets, hetwelk ten tijde der ouden niet zoude zijn gebeurd, die ook de denkwijze der gezegde ſchriften zeker zouden veroordeeld hebben, gelijk de genen, die gelijk die ouden denken, nog doen —: wie zal dan zoo dwaas zijn, deze verandering van denkbeelden, deze toenadering, die een zijſtap op eenen geheel tegenovergeſtelden weg is, te houden voor niet meer, dan voor eene gezondere opvatting des ouden leerbegrips?

De gevolgtrekking is dus deze: een kerkgenootſchap, dat vaste geloofsformulieren heeft, en van dezelve in 't geheel, of van deze of gene punten in dezelve, afwijkt, is niet bezig met het geven van eenen beteren zin aan de woorden dier kerkleeren; maar het is niet meer van de meening der ontwerpers, het denkt over die zaak nu *anders*, misſchien geheel tegenovergeſteld,

en

en verklaart ſtilzwijgend de meening der vaderen geheel of gedeeltelijk vervallen.. De leeraar, die zijner gemeente, ſchoon ingewikkeld, voorpredikt: „de leer der vaderen is tot dusver door u niet wel begrepen; ik zal ze u anders en beter uitleggen" — die verklaart daarmede alle zijne voorgangers, tot aan de tijden, waarin die leer ontworpen is, toe, voor onkundige menſchen, en misleidt zijne gemeente. En wanneer hij ouderwetſche ſpreekwijzen tusſchenbeiden invlecht, zonder daarbij te denken, wat zijne oudere hoorders van der jeugd af aan gewoon zijn geweest er bij te denken, dan doet hij met zijne kerkleer, gelijk met het Christendom de Neologen, tot wien een Recenſent, bij gelegenheid der beoordeeling van preken, die in dien ſmaak waren, in een Hoogduitsch tijdſchrift, eens zeide: „Wist de hoorder, wat gij met die uitdrukkingen, die hij geheel anders verſtaat en verſtaan wil hebben dan gij doet — wist hij, wat gij met dezelve meent, hij zou opvliegen, zijn boek nemen en ter kerk uitloopen."

Deze manier van doen kan niet anders dan van den nadeeligſten invloed op de zedelijkheid van den leeraar zijn; want hij wordt daardoor aan 't plooijen, ſchikken en menſchenbehagen gewoon, en doet voor de waarheid minder dan niets, omdat hij niet behoorlijk afbreekt, wat afgebroken, noch behoorlijk opbouwt, wat opgebouwd moet worden, met één woord, den menſchen niets degelijks geeft.

Het ligt geheel in de natuur der zaak, dat kerkelijke leerſtelſels eindelijk vervallen moeten. Zij behelzen uitdrukkingen en uitleggingen des Bijbels, die haar ontſtaan aan de hitte van den ſtrijd te danken hebben, en die de *koelere* nakomeling, al is hij niet eens zoo veel verſtandiger, niet meer *kan* aannemen. Zij behelzen meeningen, die in den geest van dien tijd, waarin zij geleerd werden, te huis behooren; die beantwoorden aan den trap van verſtandelijke beſchaving, toen bereikt, aan de wijze, waarop de hervormers hunne godsdienſtige vorming verkregen hadden, aan de denkbeelden,

den, die hun tot op hun verlaten van de Roomſche kerk waren eigen geweest, en waarvan later aangenomene altijd nog eenigzins kleur behouden moesten. — Wie, die niet geheel onbedreven is in de geſchiedenis der Protestantſche kerk, of onbekend met den geest, uit welken de hervorming is geboren, ziet niet in, dat deze leerſtelſels in 't geheel niet hadden behooren te beſtaan, vooral niet als verbindende formulieren, die hunnen belijderen al het verdere nadenken ontzegden? De geest des Protestantendoms, immers, is de verwerping van alle menſchelijk gezag in zaken des geloofs, en de aanneming van dat des Bijbels, als het eenige wettige. Maar wanneer nu een Protestantsch Synode, zonder eenig gevoel der *inconſequentie*, waaraan het zich ſchuldig maakt, zich vermeet te bepalen, wat als bijbelſche waarheid op deszelfs gezag moet aangenomen worden, — wie geeft dan aan ons, Protestanten, het regt, eene gelijke magt aan een Concilie der Roomſche kerk te betwisten? En offchoon wij al zeggen: „ ja, *maar* wij verdoemen de andersdenkenden niet; ook beletten wij niemand, van ons in gevoelen te verſchillen, en ons kerkgenootſchap te verlaten," — zoo is deze onderſcheiding evenwel niet voldoende; want op deze wijze *noodzaken* wij toch hen, die tot ons kerkgenootſchap willen behooren, blinde volgelingen te zijn, en brengen hen in ongelegenheid, daar de overgang uit het eene kerkgenootſchap in het andere toch, uit hoofde van velerlei betrekkingen, ook vele zwarigheden heeft. Dat, eindelijk, de liefdeloosheid, waarmede de Protestanten elkander behandeld hebben, van de zucht tot verdoemen, der Roomſche kerke eigen, in de uitwerkſels niet verſchilt, heeft geen bewijs noodig. Alleen *dit* moet nog aangemerkt worden, dat, naar mate een Protestant meer overtuigd is, dat een andersdenkende door zijn verſchil in denkwijze geenszins van de zaligheid is uitgeſloten, zijne liefdeloosheid een zoo veel te verſchrikkelijker aanzien verkrijgt, en hem te hatelijker doet voorkomen.

Groot en bespottelijk is verder de onbestaanbaarheid, wanneer wij, aan den eenen kant, voorstanders van kerkelijke geloofsformulieren zijn, en dezelve verdedigen met alle die kunstgrepen, welke daarop uitgevonden zijn; terwijl wij, aan den anderen kant, er van afwijken, maar gehouden willen worden voor handhavers en ontvouwers van derzelver waren zin, welke wij zeggen lang miskend te zijn. — Neen! dat is braaf en eerlijk, dat is Protestantsch, dat zal de waarheid en de eenheid in de Protestantsche kerk bevorderen, wanneer elk Protestant voor zijn gevoelen onbewimpeld uitkomt; wanneer hij betuigt: „ dit of dat punt der geloofsformulieren is, naar mijn inzigt, niet overëenkomstig met den Bijbel; deze of die gevolgen houden, naar mijne bijzondere overtuiging, geen steek." — Deze handelwijze is te gelijk eene betuiging: „ ik acht den Bijbel boven de formulieren, en verwerp deze laatste, wanneer ik ze met den welverklaarden Bijbel strijdig vind." — Wij moeten niet zeggen: „ de Bijbel is altijd de toetssteen der formulieren geweest; de vaders hebben aan denzelven elk punt der geloofsleuzen beproefd, en de formulieren gelden dus slechts in zoo ver, als zij de *quintessence* des Bijbels zijn; gelijk zij zelve ons dan ook de vrijheid toestaan, om te verwerpen, wat wij, bij nader onderzoek, niet met den Bijbel overeenkomstig mogten vinden." Zeggen wij dit, dan wordt de vraag noodzakelijk: „ waarom is dan niet ten allen tijde van deze vrijheid gebruik gemaakt?" En wordt er geantwoord: „ dit is ten allen tijde geschied; maar men vond in de formulieren niets, wat, als strijdig tegen den Bijbel, verworpen had moeten worden:" dan werpt het kerkgenootschap, dat aldus spreekt, zich ten uitsluitenden bezitter der ware Bijbelverklaring op — en er moet wederom gevraagd worden: „ waarom vindt gij het dan juist nu eerst noodig te betuigen, dat uw leerstelsel tot dusver niet wel verklaard en begrepen is, en dat gij eerst nu er den waren zin van moet opgeven?" Het gedrag,

het-

hetwelk wij straks, als den Protestant betamende, hebben voorgesteld, is geenszins strijdig met die wijsheid en voorzigtigheid, die om der zwakken wille, en om der waarheid niet meer na- dan voordeel te doen, pligtmatig is; maar de wijsheid, die pligt is, is zeer onderscheiden van de maskering om des eigenbelangs wille.

Aan den anderen kant is het even zoo zeer pligt, dat de Protestant, die *in* gemoede *zich* overtuigd houdt, dat zijne geloofsformulieren met den Bijbel overeenstemmen, voor *dit zijn* gevoelen mede rondelijk uitkome; en, *is hij* leeraar, overeenkomstig hetzelve predike, zonder *zich* te storen aan de afkeuring van hen, wien dit niet smaakt. Ook dit te mogen doen, daarvoor is hij Protestant, en hij handelt in dezen niet tegen den geest van het Protestantismus, wanneer hij slechts zich onthoudt van anderen door zijn gezag aan dat zijner formulieren te willen onderwerpen. Dit laatste alléén is Anti-protestantismus. Wanneer de geloovige aan zijne formulieren slechts de liefde bezit, dan heb ik, schoon hij van een ander kerkgenootschap zij dan ik, met hem oneindig liever te doen, dan met hen, die verlicht willen heeten, daarbij de eene onbestaanbaarheid op de andere stapelen, en, in hunne doorgaande houding tegenover andersdenkenden, wel wat anders aan den dag leggen, dan liefde. Eindelijk gebeurt het ook dikwijls, dat er weggeworpen wordt, zonder dat men zelf regt weet op welken grond, alleen omdat de geest van den tijd het wil, dat dit of dat verworpen worde; en het geval is geenszins onmogelijk, dat een lid van het eene Protestantsche kerkgenootschap eens aan een van een ander vroeg: „ gij werpt daar zoo dit of dat weg, of, gelijk gij het noemt, gij geeft eene betere verklaring aan de woorden van uw geloofsformulier: weet gij wel, waarom gij dat doet? dat uwe verklaring minder grond heeft dan de oudere, vermits in het door u geloochende meer wijsgeerige waarheid ligt, dan gij denkt?"

Daar zijn dus slechts tweederlei soort van Christe-

 nen,

nen, die den naam van Protestanten waardiglijk dragen; en die beide daardoor tot één worden, dat zij vrijheid van denken handhaven. Vooreerst zij, die, afwijkende van eenig leerstelsel, hetwelk zij voor 't uiterlijke toegedaan zijn, daarvoor openhartig uitkomen, en belijden, dat zij in deze of gene punten niet meer van de meening der voorvaderen zijn; en ten tweede diegenen, welke, terwijl zij het leerstelsel van hunne kerk voor overeenstemmend met den Bijbel houden, dat ook belijden, zonder de overtuiging van anderen aan de hunne te willen onderwerpen. Dit alles kan en moet geschieden met die voorzigtigheid en gematigdheid, waarin de Zaligmaker en zijne Apostelen de beste voorgangers zijn. Instellingen, die bloot menschelijk waren, ontzeiden zij volstrekt al 't gezag. De Goddelijke instellingen van Mozes — nooit gelijk te stellen met geloofsformulieren, door menschen zonder Goddelijke zending opgesteld — reinigden zij van misbruik en verdraaijing, en ontkenden geenszins, maar leerden derzelver vervallen gezag, schoon zij ze niet met geweld afschaften.

Wanneer wij nu niet zoo handelen, gelijk Protestanten betaamt, vrijheid nemende en vrijheid latende, dan brengen wij ons onder menigerlei verdenking. Aan onszelve zullen wij het te wijten hebben, wanneer de vijanden der Protestantsche kerk ons van onbestaanbaarheid beschuldigen, en op dezelve hunne hoop bouwen, dat die kerk eens wederom als zoodanig zal vervallen. Onze schuld zal het zijn, wanneer niet zij alleen, maar ook Medeprotestanten, tot ons zeggen — vooral wanneer in 't een of ander land aan onze belijdenis bijzondere voordeelen verbonden zijn, of geweest zijn — dat het ons niet om de waarheid, maar om den boventoon *onzer kerk*, al zou die ook slechts in schijn bestaan en wij in stilte nog zoo veel toegeven, te doen is, en wij deze, ten zachtste uitgedrukt, eerst zoeken, en het zoeken van het Koningrijk Gods voor eene tweede zaak houden, aan de eerste ondergeschikt; want beide kunnen

nen niet gepaard gaan, daar het eerste andersdenkenden van ons verwijdert, die, hoe genegen zij ook zijn mogten, met ons eene, op het woord des Bijbels gebouwde, gemeente van Christus uit te maken, het zich nimmer zullen laten welgevallen, den eenen sektennaam met den anderen te verwisselen; te meer, daar zij datgeen, wat in onze geloofsformulieren kennelijk met den Bijbel overeenstemt, of wat wij door nadere verklaring mogen verbeterd hebben, ligt ook bezitten, (vooral wanneer wij later licht van hen ontleend hebben) en daarom niet van geloofsbelijdenis behoeven te veranderen. De verschilpunten zijn, God dank! nooit vele, noch ter zaligheid afdoende geweest; juist dit bewijst, dat menschelijke hartstogten de oorzaak der sekten zijn geweest — en zouden zij dat nu, in onze, in vele opzigten toch waarlijk verlichte, eeuw, moeten blijven? Dat zou jammer zijn. Maar wanneer ondertusschen de sekten blijven, dan zal 't zoo uitkomen, dat menschelijke driften nog niet zullen geleerd hebben, zich aan de stem van den Godsdienst te onderwerpen. En welk Protestantsch kerkgenootschap nu te dezen aanzien eene voorname rol moge spelen, het zal zich ten toon stellen, en geen der anderen zal zich door deszelfs staatkunde laten misleiden. De prediking: er is geen verschil onder de Protestanten — zal, door 't vasthouden en voor verpligtend verklaren van de letter der formulieren, dadelijk tegengesproken zijn; want waar men deze voor verpligtend houdt, daar bestaat wel degelijk verschil tusschen hen, die zich — al is het ook maar om de leus — aan dezelve verbinden, en hen, die dit niet doen, of die andere hebben; en deze prediking zal voor eene krijgslist worden gehouden.

Van welke zijde de zaak ook moge beschouwd worden, de Protestant, die aan geloofsleuzen een verbindend gezag toekent, spreekt zichzelven in die hoedanigheid tegen. Dit blijkt, wanneer men slechts eenvoudig bedenkt, dat dezelve nooit die nuttigheid hebben te weeg gebragt, die men er van opgaf. Ik wil

 niet

niet ontkennen, dat er tijden geweest zijn, waarin, inzonderheid tegenover de Roomsche kerk, datgeen, wat de Protestantsche leerde, in een kort begrip zaamgesteld moest worden. Maar met geloofsleuzen, waardoor Protestanten zich van elkander afzonderden, is het gelijk met de ergernissen: zij moesten er wel komen, omdat de menschen zijn die zij zijn — echter wee den genen, door wien zij, als steunsels van 't gezag eener sekte, tegen betere overtuiging aan, als verpligtend worden behouden en voorgesteld! want dit geschiedt zonder eenige noodzakelijkheid, ja ten koste van 't eenvoudig, zuiver Christendom. Die twisten, waardoor zij zijn voortgebragt, kunnen onder Protestanten niet weder ontstaan. Al wat de waarde van een zuiver bijbelsch Christendom gevoelt, al wat wezenlijk godsdienstig verlicht is, spreekt van vereeniging en haakt er naar, en wil, wat bijzaken aangaat, gaarne den broeder deszelfs meening laten; terwijl hij hem evenwel als deelgenoot aan éénen Heer, aan één geloof, aan éénen doop, aan éénen God den Vader, en aan éénen heiligenden Geest omhelzen, en als medelid der ééne kerk erkennen wil. Waartoe dan nu nog geloofsleuzen, die haat en scheiding wekken, die nu eerst regt begrepen en verklaard worden; terwijl het er zeer wel door kon, dat men ze in dien tijd, waarin men zich van dezelve als scheidsmuur ter afzondering van anderen wilde bedienen, en alzoo haar regterlijk en bepalend gezag noodig had, misverstond, en dus zoo goed als niet had? — En zouden zij die orde, die eenheid wel ooit hebben voortgebragt, wel ooit die leiding aan den ongeleerden hebben gegeven, welke als oogmerk der geloofsleuzen worden opgegeven? Waartoe deze vraag? De geschiedenis der kerk spreekt duidelijk genoeg. Waarom hebben zij nooit andersdenkenden overtuigd? Wij zullen antwoorden: „omdat die eigenzinnig waren, en onvatbaar voor overtuiging." — Maar, mijne broeders! deze beschuldiging ontvangen wij van onze Medeprotestanten gaaf terug; en wie heeft nu gelijk? — Nog meer

Wan-

Wanneer hebben ooit geloofskeuzen de leden van een en hetzelfde kerkgenootschap tot *volkomene* eenheid in denkwijze gebragt? Deze vraag wil ik niet grondig beantwoorden, omdat ik dan genoodzaakt zoude zijn ergerlijke tooneelen op te halen. Laat ons slechts denken aan de onderscheidene aanhangen *in* eene en dezelfde sekte, en wij weten genoeg. Neen! om eene, ten minste schijnbare, eenheid in de kerk te bewaren, om de gemoederen onder één geloofsjuk te dwingen, om te beletten, dat de afwijking van 't geloof, die in eene gezindheid hier of daar plaats mogt hebben, zich openbare, om derhalve te kunnen *zeggen*: „in onze kerk is alles eensdenkend" — daartoe weet ik slechts één middel: het uitbannen of verbranden van andersdenkenden. Wanneer dit middel niet gebezigd wordt, zult gij altijd in een en hetzelfde kerkgenootschap menschen vinden, die de vrijheid nemen, en bij gelegenheid voor die vrijheid zullen uitkomen, om over dit of dat punt anders te denken, dan de uitstaande geloofsbelijdenis voorschrijft.

Daar zijn zaken in den Bijbel, die door geen aardsch verstand op zinnelijke wijze kunnen begrepen worden; welke wij daarom *geheimen* noemen. Ik zal mij terstond voor onze Protestantsche geloofsbelijdenissen verklaren, wanneer derzelver voorstanders mij kunnen aantoonen, dat eenig geloofsformulier deze zaken bevattelijker heeft voorgesteld, dan de Bijbel dit doet. Zij zullen, integendeel, veel moeite hebben het verwijt te ontduiken, dat dezelve in de geloofsformulieren niet nog onbegrijpelijker geworden zijn. Waar leeft toch de mensch, die Gods onderwijs verbeterde?

De stellers van, en de geloovigen aan de geloofsbelijdenissen hebben, als Protestanten, aanstonds het verbindend gezag der formulieren stilzwijgend moeten tegenspreken, omdat zij ze op den Bijbel bouwden, en, kwamen er bedenkingen tegen op, deze uit den Bijbel — hoe dit dan ook in zijn werk mogt gaan — moesten beantwoorden. Dit is het tegendeel van de *consequentie* der Roomsche kerk, die tot de leeken zegt: „gij kunt

 den

den Bijbel niet uitleggen of verſtaan; daarom zal de kerk u zeggen, wat er in ſtaat, en daarin moet gij berusten, zonder eenig verder bewijs te vorderen."

Eindelijk, wij prijzen aan en bevorderen de lezing van den Bijbel. Maar wanneer de menſchen eerst uit de geloofsformulieren moeten te weten komen, wat in den Bijbel ſtaat, of wanneer die de onmisbare leidslieden zijn, om de hoofdſom van de leer der zaligheid in den Bijbel te vinden; waarom zeggen wij dan: „leest den Bijbel vlijtig" — en niet: „leest geloofsformulieren"?

Terwijl dan de ſymboliſche ſtukken der Protestantſche kerken, hoe natuurlijk en onſchuldig zij gedeeltelijk in de wereld mogen gekomen zijn, het geloof, de orde en de eenheid der denkwijze niet kunnen bevorderen; daar zij meer haat dan liefde, meer beſpotting van den Godsdienst dan vereering, en derhalve meer ongeloof dan geloof, meer verwarring dan orde in het rijk der waarheid hebben veroorzaakt — terwijl de Protestanten zelve niet ontkennen durfden, dat zij den Bijbel alleen regterlijk gezag in zaken des geloofs toekenden, en dus, daar zij ook hunner geloofsleuzen een gelijk gezag ſtilzwijgend wilden toegekend zien, in duizende tegenſtrijdigheden vervallen moesten — wat moet men nu denken van hen, die dit alles weten, en toch, Onprotestantsch genoeg, de ſymbolen met alle magt vasthouden?

Ik wil in geene uiterſten vallen, noch de hulp en leiding, die de ongeoefende bij 't lezen van den Bijbel, in zekere tijden en onder zekere omſtandigheden, volſtrekt noodig heeft, ontkennen. Maar de ondervinding heeft immers geleerd, dat de geloofsformulieren, gelijk zij nu zijn, ook eeuwen lang door leeraar en leek kwalijk begrepen en uitgelegd kunnen worden. Dus heeft de ongeoefende bij 't lezen van die formulieren weder van voren af aan hulp en leiding noodig; en kan er dan nog niet eens op rekenen, dat zijn leidsman hem den regten weg leidt. — En ten andere, wat ook het geval wezen moge, wanneer menſchen den Bijbel voor het

eerst

eerst in handen krijgen, zou dat eeuwig, ook in landen, waar de Bijbel zoo algemeen in handen is, en zoo veel gelegenheid gevonden wordt, naar denzelven van der jeugd af aan onderwezen, in deszelfs regt verſtand en toepasſing door aanhooring der prediking en door geſchriften geleid te worden, noodig blijven? — Bovenal moet men in 't oog houden, dat er een volſtrekt onderſcheid blijft tusſchen leiding of hulp, en geloofsdwang. Daar beſtaat geene menſchelijke kunst of wetenſchap, waaromtrent de leermeester meer zoude *kunnen* doen, dan den leerling *op den weg helpen;* terwijl deze den waren geest, die hem door geenen mensch kan ingeſtort worden, *zelf* moet vinden. Daarom blijft ook nooit een denkend leerling, nadat hij eenmaal de gronden van zijnen leermeester heeft ontvangen, volkomen deszelfs volgeling, maar gaat op 't eind zijnen eigenen weg — en zulks te meer, naar mate de leermeester zelf minder geest bezat, of de kunst min werktuigelijk en meer voor geest vatbaar is. En wat is minder werktuigelijk, dan de Godsdienst? wat kan derhalve minder, den eigenen voortgang hinderende, bepalingen dulden? waarin zijn dezelve minder vergeeflijk, te meer, daar tegen dwaling in de gronden door den Bijbel *zelf* zoo degelijk is gezorgd?

Wat is dan nu echt *Protestantismus?* Dit, dat er geprotesteerd worde tegen al het menſchelijk gezag in zaken des geloofs. Dat de Bijbel voorgeſteld worde als *eenige* regter in dezen. Dat de Christen *verpligt* worde, datgeen te gelooven, wat de Bijbel met ronde woorden, als volſtrekt noodig ter zaligheid, gebiedt te omhelzen. Dat men de waarheden, die uit dit *ééne*, als noodzakelijke gevolgen, voortvloeijen, als ook die, welke zóó in den Bijbel ſtaan, dat geene, het zij oudheid, oordeel-, taalkundige, of echt wijsgeerige, uitlegging regt geve, dezelve anders op te vatten dan zij daar ſtaan, den leek helpe vinden, en hem met beſcheidenheid oplettend make op de grenzen van zijn aardsch verſtand. Dat men hem aan den heiligen en zaligmakenden inhoud des Bijbels, en al wat daaruit voor zijne deugd en blijmoedigheid voortvloeit, geſtadig indachtig make, en hem verpligte, de echtheid van zijn geloof door reinheid van hart en zeden te bewijzen. Dat men hem de vrucht van eigen onderzoek en nadenken — dezelve zij nu overeenkomſtig met de aangenomene ſymbolen, of van dezelve afwijkende — aanbiede ter ei-

gene beproeving. Maar dat men hem voorts in alle dingen, waaromtrent de Bijbel niets ftellig bepaalt, die vrijheid late, die hij als denkend wezen, als Protestant, en als Christen eifchen kan. De dwaling immers, — gefteld ook, dat dezelve al eens iets, wat wij voor hoofdzaak houden, van verre raakte — wanneer zij uit het hoofd, maar niet uit het hart komt, zal niet verdoemen. Daar kan op het éénig fundament des heils, JEZUS, CHRISTUS, veel gebouwd worden, dat wel verbranden moet; maar het kan nooit zoo flecht zijn, dat het den bouwmeester verdoeme — en wanneer het hem verdoemde, dan ware ook zijn grondflag de regte niet geweest. En voorts, wie zijn wij, die eens anderen huisknecht oordeelen? Hij ftaat of valt zijnen eigenen Heer. Doch hij zal wel vastgefteld worden: want God is magtig hem vast te ftellen. Wie uit flechtheid van hart den Bijbel verwringt, zal door geen menfchelijk gezag ooit tot het regte geloof gebragt worden: derhalve wordt door 't gebruik van den Bijbel op zichzelve de deur tot het ongeloof niet opengezet, en door verbindende formulieren niet gefloten. Eenheid van denkwijze ten aanzien van bijzonderheden, en ten aanzien van datgeen, wat boven ons aardsch verftand gaat, komt er nooit, zoo lang menfchen menfchen blijven: waarom dan die herfenfchim met geweld nagejaagd, en de menfchen gedwongen, (er is velerlei foort van dwang) zich bij eene *fekte*, als bezitfter van het ware geloof, te voegen? De menfchen moeten ruimte behouden, om ook iets door nadenken te vinden; zoo moet hun geloof hun eigendom worden. Vrijheid, daaromtrent openlijk gegeven, zal Christelijke eenheid meer bevorderen dan dwang, of de roepftem éêner kerke: „ ik alleen bezit de ware uitlegging des Bijbels." — In vrijheid alleen kan de menfchelijke geest zich ontwikkelen. Het kan gebeuren, dat de vrije denker deze of gene uitlegging, door hem gehoord of gelezen, niet toeftemt: maar hij zal er het zijne uit nemen, zonder tegenkanting tegen hetgeen hem niet bevalt. Maar wil men hem echter tot de aanneming hiervan dwingen, dan ontftaat er twist, ijdele twist, die nooit goeds, maar altijd kwaads voortbrengt. Wanneer de ongeoefende den Bijbel leest, en daarbij in de gelegenheid is, datgeen, tot welks verftand geleerdheid wordt vereischt, zich te laten verklaren, of wanneer hij kinderlijk genoeg is, dat voor de hand aan deszelfs plaats te laten; wanneer hij den Bijbel leest onder

der die leiding, welke ik straks genoemd heb, en men laat hem dan zijnen eigenen gang gaan, — dan zal hij (ik spreek altijd van dengenen, die de waarheid ootmoedig biddend zoekt) in den Bijbel oneindig meer, wat tot zijn verstand en hart spreekt, *vinden*, dan men hem met dwang kan *opdringen*. Hoe noodig ook de leiding zij, de Bijbel moet en wil zonder opgevatte vooroordeelen worden gelezen — en zoo zeer elke uitlegger; als Protestant, de vrijheid heeft bescheiden te zeggen: „ik heb, na rijp onderzoek, gemeend *dit* voor waarheid te moeten houden," zoo min heeft een, of heeft eene sekte, het regt te zeggen: „mijne leer alleen is de zuivere bijbelsche waarheid." Dit hebben de Apostelen zelve niet in dien zin gedaan; integendeel worden Hand. XVII: 11. die van Bereën geprezen, omdat zij het woord van Paulus en Silas met alle toegenegenheid ontvingen, *onderzoekende dagelijks in de Schriften, of deze dingen alzoo waren.*

Maar bovenal: worden wij overtuigd, dat in onze geloofsformulieren veel gebrekkigs is, en veel, wat den toets des Bijbels niet kan doorstaan, laat ons daarvoor gematigd en voorzigtig — men moet geenen haat vreezen, maar wel ergernis der zwakken — uitkomen, en niet ons behelpende met de armzalige uitvlugt: „zij zijn niet goed verklaard; maar, nu wij den regten zin opgeven, kome een ieder tot ons, en hij zal het ware licht vinden!" — Laat ons dus vermijden de onbestaanbaarheid, die daarin ligt, dat wij aan den eenen kant moeten erkennen, met al onze geloofsbepalingen eeuwen lang gedwaald te hebben, maar aan den anderen toch derzelver heerschend gezag willen handhaven.

Ik geloof, dat er thans een tijdvak is verschenen, waarin het ons, Protestanten, hoogstnoodzakelijk is, wel toe te zien, wat wij doen; en daarom gaf ik het bovenstaande in bedenking. De Roomsche kerk schijnt wederom eenige poging te willen in 't werk stellen, om de Protestantsche tot zich te trekken. Dit zal zij niet gedaan krijgen door 't geschrift van eenen LE SAGE TEN BROEK, noch door 't voorbeeld van eenen WEPPELMAN: maar onze eigene houding zal daaromtrent veel beslissen. Wij moeten zorgen, dat wij getrouw blijven aan onze beginsels *als Protestanten*; dan kan niets ons deren. De Roomsche kerk zegt, dat er geene eenheid onder ons is, noch komen kan. Dat zal de Roomsche kerk eens zien, zoodra de Protestantsche haar waar belang erkent, en

echt

echt Protestantsch wordt! — En wij, Protestanten, zouden dit niet weten? Verstaan wij dan in 't geheel geene kerkelijke geschiedenis, die ons allerklaarst leert, hoe, in 't begin der hervorming, de vijanden groeiden in de twisten tusschen de twee groote Protestantsche partijen; hoe zij die bevorderden, en hoe veel nadeels de Protestantsche kerk daardoor aan zichzelve heeft toegebragt? Of ontbreekt het ons volstrekt aan de gave om wijzer te worden door ondervinding?

Wanneer wij op deze vragen een ongunstig antwoord moesten geven, zou men dat een ongelukkig noodlot kunnen noemen. Men konde er over treuren, maar men behoefde niet onwillig te worden. Maar daar is eene andere reden, waardóor Protestanten belet worden Protestanten te zijn.

Daar is een stand in de maatschappij, eerwaardig en van grooten invloed. Hij bevat de opvolgers der Apostelen, en is bestemd, om, gelijk deze, het zout der aarde te zijn. De Voorzienigheid heeft aan hen opgedragen, het licht der ware Godskennis steeds brandende te houden, en de *kerk van Christus* op te bouwen. Zij heeft hen gesteld tot leidslieden in 't geloof, en tot medewerkers der blijdschap van de hun toevertrouwde zielen.

Dan, het is van den aanvang af aan het ongelukkig lot onzer aarde geweest, dat dit zout voor 't grootste gedeelte smakeloos werd; dat zij, die leiden moesten, zich den dwang, die beschermen moesten zich de dwingelandij veroorloofd hebben; dat zij, die gesteld waren om te bouwen, afbraken; dat zij heerschen of haten moesten. Welke andere stand in de maatschappij zal op genen den eersten steen werpen? Elke immers misbruikt de gelegenheden, welke hij heeft tot voldoening van drift of belang, en de geestelijke heeft, uit zeer natuurlijke redenen, vele. Ondertusschen is het even zoo natuurlijk, den wensch te uiten, dat deze belangrijke stand eenmaal de hoogheid zijner bestemming moge inzien, en van de Apostelen leeren, aardsch voordeel te versmaden, tijdelijke smart voor blijdschap te houden, wanneer het dierbaarste, wat de menschheid heeft, en wat hem te bewaren en maar de behoeften van eenen ieder uit te deelen gegeven is, de *waarheid*, daardoor kan gered worden. In alle eeuwen hebben vele sterren van de eerste grootte in dezen stand geschitterd: maar altijd zijn er meer Kajaphassen dan Nikodemussen geweest, en helaas! wat ook al niet der waarheid vijandig

dig was, was zwak en liet zich medeslepen of door gezag verbluffen. De groote hoop in dezen stand heeft de eer bij menschen liever dan de eer bij God, vraagt eerst, wat het belang, en daarna, wat de waarheid vordert. Hiervan is 't gevolg minachting en wantrouwen bij al wat op Godsdienst doordenkt, waarin dan ook de welmeenende uit dien stand moet deelen.

De geestelijken zijn oorzaak van de twisten en onbestaanbaarheden in de Protestantsche kerk — zij zijn ook verpligt, dat kwaad te genezen, en ook zij alleen, als leidslieden der menschheid, zijn er in staat toe. Daar is meer te strijden dan met het *ligchamelijk* zwaard; daar valt te strijden tegen het *rijk* der duisternis, der ondeugd, des ongeloofs. Gij, wien *God* gezonden heeft om de waarheid te beschermen en haar rijk uit te breiden, deze strijd is uw post! Waar geestelijke heerschzucht zich verheft, daar wint het rijk der duisternis ontwijfelbaar veld. Wordt het dan nu geen tijd, eenmaal te wandelen in die nederigheid, die geenen naam van heerschappij begeert, en die 't ware kenmerk is van Christus leerling? — eenmaal van eenen Paulus te leeren, niet uzelven *te* prediken, maar Christus, en aan te dringen: één is *uw meester*, Christus? Gelijk Paulus zich en Apollos slechts dienaars noemde, zoo zijn het Kalvijn, Luter en Menno ook; en zich naar hen te noemen, is het werk van vleeschelijke menschen. — Daar is thans in uw midden zoo menig uitmuntend man, op wien de wereld ziet, aan wien de groote post, leeraars des *Christendoms* te vormen, is toevertrouwd — o gij zout der aarde, word niet smakeloos! gij rijkbegaafden, verbergt uw licht niet onder eene koornmate!

De tijd werkt mede. Menschelijke leerstelsels wankelen en zullen instorten, gelijk ieder werk door menschenhanden gebouwd. Wat er goeds in is, dat alleen zal blijven, gelijk het Evangelie, waar het uit ontleend is, en zal van onder de puinhoopen ten voorschijn treden gelijk een goede geest. Algemeene beschaving des verstands helpt thans ook den ongeleerden, om in den Bijbel te vinden, wat hij tot zijne zaligheid behoeft; daarentegen neemt de afkeerigheid van gewetensdwang met den dag toe. Zoodra de Bijbel door den Bijbel en echt Christelijke wijsbegeerte, maar niet meer door menschelijke magtspreuken wordt verklaard, krijgt ook de *zoogenaamde* eenvoudigheid, door de Neologen voorgesteld, die

die het Evangelie tot een dor ſtelſel van zedeleer en menſchelijke wijsbegeerte maken, den doodſteek, bij al wat godsdienſtig gevoel heeft, maar door het ingewikkelde der menſchelijke leerſtelſels van 't geloof werd afgeſchrikt. Verlichte regeringen wenſchen niets vuriger dan vereeniging der ſekten, en doen te dien einde, wat zij kunnen en mogen: waarom zouden zij, die voor de uitbreiding van waarheid en deugd ſtaan moeten, juist de éénigen zijn, die dit middel tegenwerkten?

Schoon denkbeeld! Eéne Christelijke — ja, al ware het bij voorraad ſlechts ééne Protestantſche kerk, waarvan elk lid den Bijbel in de hand heeft, kinderlijk en onbevooroordeeld hem bezigt, er in zoekt en vindt, wat hij voor zijn hart noodig heeft! Eéne Christelijke kerk, in welke niemand des anderen meening wil beheerſchen, ja zelfs den ſchijn daarvan verfoeit! Eéne Christelijke kerk, in welke de leidslieden des geloofs enkel naar die waarheid zoeken, die de menſchen verlicht, verwarmt, verbetert; haar met belangſtelling voordragen, omdat Christus en de Apostelen haar geleerd hebben — in welke zij, als getrouwe dienaars van Christus en uitdeelers der verborgenheden Gods, uit den ſchat van hun denken, onderzoeken, gevoelen en ondervinden, allerlei ten voorſchijn brengen, wat menſchen verbeteren kan; opdat een iegelijk er het zijne uit neme, en allen geleid worden tot het ééne middelpunt des heils — in welke zij zich verheugen wanneer zij Christenen vormen, maar er niet aan denken hunne ſekte te doen heerſchen! — Schoon denkbeeld! wanneer zult gij wezenlijkheid ontvangen?

EENE BIJDRAGE TOT DE VOORTREFFELIJKHEID VAN DEN ROOMSCH-KATHOLIJKEN GODSDIENST.

(*Extract uit een' brief uit Gent.*) (*)

— — Op Zondag, den 12den dezer maand, bij gelegenheid van mijne laatst gedane reis door de Noordelijke Departemen-

(*) Zie het *Mengelwerk* der *Vaderl. Letteroeff.* voor 1816. No. XV. bl. 725.

menten, bevond ik mij te *M*....., Departement *Noord-Holland*, in de nabuurschap van *Amsterdam*, alwaar, des morgens ten 9 ure, het gelui der klokken de godsdienstoefening van dien dag aankondigde. Ik besloot, de onderscheidene kerken van die stad te bezoeken, en ging alzoo in eene kleine kerk, aan de Roomsch-katholijke godsdienstoefening toegewijd. Na de verrigting van de mis, beklom de pastoor den predikstoel, las aan de gemeente voor de gewone lesse van dien dag, uit den brief van den Apostel Paulus aan de Romeinen, hoofdd. XII: 1–6, waaruit hij vervolgens ten tekst nam vers 4 en 5. Na eene inleiding, waarin hij zeer beknopt ontvouwde den geest van Christelijke liefde en verdraagzaamheid, welke in dit geheele hoofddeel van des Apostels brief voorgedragen en aanbevolen wordt, ging hij over, om zijne hoorders meer bijzonder te bepalen bij de hoofdwaarheid, die in den voorgelezen tekst geleerd wordt, en bij den invloed, welken dezelve op alle Christenen behoort te hebben. Deze hoofdwaarheid was: dat wij allen één ligchaam zijn in Christus, en allen leden onder elkander. Hij ontwikkelde dit kort, uit hetgeen de tekst van den Apostel verzekert, en toonde de gronden aan; zijnde het gezag van onzen Zaligmaker, in de heilige bladen, op zoo vele plaatsen, door hem aangehaald, — de leer der Apostelen in hunne brieven, — en het eigenaardige, dat het ligchaam in Christus bestaat uit vele leden, welke, offchoon allen hetzelfde werk niet doen of hebben, toch allen leden zijn onder elkander. Hierop ging hij tot het tweede stuk over: den invloed, welken die waarheid op alle Christenen moet hebben; vooreerst: *Christelijke broederliefde.* Ieder mensch moest in God zijnen Vader en in alle menschen zijne broeders beschouwen, en, met hen, onvermoeid naar het groote doelwit der Christelijke volmaaktheid trachten. Ten tweede: *Christelijke verdraagzaamheid.* Het hart van ieder Christen moest steeds vervuld zijn met de weldadige gevoelens van toegevendheid, zachtmoedigheid en algemeene verdraagzaamheid. Ieder, die Christen heeten wil, moest alle menschen met opregte genegenheid en verdraagzaamheid omhelzen, en vooral niet vergeten, dat zij allen tot één en hetzelfde huisgezin behooren. Hierop bleef hij meer en meer, met ernst en nadruk, aandringen, zonder van andersdenkenden te spreken, en eindigde deze allezins stichtelijke predikatie met een even hartelijk gebed, waarin hij den

geest

geest van liefde en verdraagzaamheid, voor alle menfchen, met een warm gevoel, van den Hemel afſmeekte.

Ik overzag deze gemeente met een innig genoegen, en dacht bij mijzelven: Gelukkige plaats, waar zulke voorgangers, zulke pastoren worden gevonden! gelukkige gemeente, die met zulk geestelijk voedſel onderhouden wordt! mogt deze geest des Christendoms algemeen en overal zóó verkondigd worden!

Ik ging, uit deze kleine, naar de groote kerk, aan de godsdienstoefening der Hervormden toegewijd, alwaar voor eene talrijkere ſchare gepredikt werd — zoo het mij toeſcheen — eene belijdenispredikatie, vóór de bediening, naar aanleiding van den Catechismus; want ik kwam, nadat de tekst reeds was afgelezen. De prediker was alleen bezig met den Catechismus te verdedigen tegen de Roomsch-katholijken. Bij elke vraag, die daartoe maar eenigzins konde aanleiding geven, ſtreek hij de Roomsch-katholijken wakker door. Op een' vrij onzachten toon, voer hij uit tegen de *aflaten*, het koopen van dezelven, en het verloſſen van anderen daardoor; tegen het vagevuur, en wat dies meer zij. Hij met de zijnen hadden alleen het regte, het *orthodoxe* geloof; maar de Roomſchen ſlechts een kerkgeloof. Ook de Roomſche Heiligen kregen er duchtig om. Vervolgens werden de Roomſchen ellendig doorgehaald, als zich niet houdende aan de geboden Gods, maar aan die van een' Paus, welke bij deze gelegenheid ook vrij wat doorgeſtreken werd. Nu voer hij driftig uit tegen de goede werken, zoo als die bij de Roomſchen zijn aangenomen; daarna ſprak hij over de twee Sakramenten, en wierp de anderen, bij de Roomſchen erkend, als bijgeloovigheden, praatjes en vertelſels van hunne priesters, maar in eens achter de bank, en zoo al voort. Die alles ging gepaard met zoo veel drift, zelfs met zoo veel onkunde in de leer der Roomsch-katholijke kerk, dat ik bloosde; eenen prediker, op den kanſel, voor de geheele gemeente, zulk eene taal van ongematigdheid te hooren voeren. Met innig medelijden overzag ik de menigte, welke het nu weder eene week met dit zielevoedſel doen moest, en verliet de kerk, vragende bij mijzelven: Ben ik hier in een der Noordelijke Departementen, in de nabuurſchap der ſtad *Amſterdam*, waar men zoo zeer roemt op verlichting en verdraagzaamheid? Zijn dan hier ook nog zulke domme, onverdraagzame geestelijken?

Wordt

Wordt er dus niet alleen *in* de Roomsch-katholijke kerk, maar ook daar *buiten*, geraasd en getierd; waarom dan toch telkens de gelegenheid gezocht, om de Roomsch-katholijke kerk alléén deswege aan te vallen?

Mogt deze bijdrage dienen, om te doen zien, dat er over en weder misbruiken plaats hebben, welke over en weder, door weldenkenden, worden afgekeurd, en waarop alleen onkunde en onverdraagzaamheid kunnen neêrkomen, bij het behandelen van verschillen over de gewigtige zaak van den Godsdienst.

Gent, den 20 Januarij 1817.

BINNENLANDEN VAN AFRIKA.

Het is bekend, dat een *Amerikaansch* bootsgezel, ROBERT ADAMS, die met het schip *Charles* op de westkust van *Afrika* in 1810 schipbreuk had geleden, en zes jaren in *Arabische* slavernij bleef, in 1815 te *Londen* werd ontdekt; en heeft men eene verzameling gemaakt van hetgeen hij voor en na verhaald heeft van zijn veelvuldig lijden onder de *Mooren*, die hem en het overige scheepsvolk gevangen namen. Hij is de eerste van alle Blanken, die immer *Tombuctoo*, dat groote voorwerp van veler navorschingen, bereikt heeft. Door eenen zamenloop van gansch onvoorziene gebeurtenissen, heeft hij zich eenigen tijd te dier stede opgehouden, en, gelijk natuurlijk te verwachten was, men heeft zich vele moeite gegeven om berigten van hem in te winnen. Het navolgende is een uittreksel uit de gemelde verzameling, te *Londen* 1816 bij MURRAY uitgegeven, welke aanmerkelijk uitbreidt de berigten, die men reeds bezat door den arbeid van Majoor HOUGHTON, welken de *Mooren* gedood hadden; den Heer HORNEMAN, van wien men niets gehoord heeft sedert vijftien of zestien jaren, toen hij van *Cairo* te *Tripoli* kwam langs den weg van *Mourzouk*, en van *Tripoli* op reis ging naar *Tombuctoo*; en den niet min ondernemenden reiziger MUNGO PARK. De togt van ADAMS verschilt van dien van alle zijne voorgangers in *Afrika*, en vult alzoo, tot zekere uitgebreidheid, de wijde gaping, welke in de geographie van dat land plaats heeft.

Men heeft berekend, dat hij, van den tijd zijner schipbreuk te *Elgazie* tot aan zijne komst te *Tombuctoo*, 1290 (*Eng.*) mij-

len te voet gereisd heeft, en van *Tombuctoo* tot aan zijne komst te *Mogadore* nog daarenboven 1624, te zamen uitmakende 2914 mijlen. De Heer DUPUIS, die, jaren lang, als *Engelsch* Vice-consul te *Mogadore* woonde, en ADAMS afkocht, bevestigt ten grooten deele, door veelvuldige aanteekeningen, zijne berigten. Gedurende zijn verblijf ten huize van dezen Heer werd hij geconfronteerd met onderscheidene personen, die zelven geweest waren op de plaatsen, die hij beschreef, en bijzonder met eenen jongen *Neger*, die in de taal der *Negers* gesprekken met hem hield, die tot hem kwam om met hem te praten, en hem eene verscheidenheid van vragen voorstelde omtrent zijn eigen vaderland, met dat gevolg, dat hij ten volle overtuigd was, dat ADAMS daar inderdaad geweest was. Het schip was vergaan op een zandig strand, daar gras noch lover wies. Men vond er niets, dat naar berg of heuvel geleek, noch (de rots, waarop het schip strandde, alleen uitgezonderd) iets anders dan zand, zoo ver als het oog kon reiken. De *Mooren*, die hen gevangen namen, hadden sluik haar, doch waren gitzwart; hunne kleeding bestond uit weinig meer dan een deken of dierenhuid om den middel, terwijl zij borst en armen, en alles, wat onder de knien is, volstrekt naakt houden. De mannen hadden noch schoenen noch hoeden, maar droegen het haar zeer lang; de vrouwen hadden een' kleinen morsigen lap om hare hoofden geslingerd, in den smaak van een' tulband. Zij woonden in tenten, gemaakt van eene stoffe, die veel geleek naar grove dekens, uit geitenhaar en schapenwol zamengeweven; doch sommigen van hen hadden in het geheel geene tenten, maar verschaften zich die thans uit de zeilen van het schip, die hun al mede tot kleeding dienen moesten. De mannen waren besneden. Zij schenen geheel ontbloot van alle gereedschappen om spijze te koken. Hunne manier, om visch toe te bereiden, bestond in het droogen van dezelve in de zon, nadat zij die eerst in dunne stukjes gesneden hadden, en het braden daarvan in het heete zand. Zij waren zoo uitermate behoeftig, dat, wanneer er geen visch te vangen was, zij gevaar liepen om van gebrek om te komen. Behalve de *Mooren*, was er onder den hoop een jong man, die het voorkomen had van een *Franschman*, schoon gekleed als een *Moor*. Daar de Kapitein van de *Charles Fransch* sprak, trad hij met dezen man in gesprek, die hem vertelde, dat hij, een jaar geleden, van *Santa-Cruz*, een der *Kanarische* eilanden, met

som-

fommigen zijner landgenooten, in een klein vaartuig ontſnapt was; doch dat zij, het ſtrand genaderd om geiten te vangen, zich in de onmogelijkheid hadden bevonden, wegens de branding, om het ſcheepje weder in zee te krijgen, waardoor zij op nieuw gevangen genomen waren: zijne makkers had men landwaarts opgezonden. Deze Renegaat verkeerde gemeenzaam en at en ſliep met de *Mooren*; en, hoewel hij het loochende, was er weinig twijfel aan, of hij was *Mahomedaan* geworden.

Bij het aan land komen van ADAMS en zijne lotgenooten, werden zij geheel naakt uitgekleed door de *Mooren*, die hunne kleederen onder den grond verborgen, zoo wel als hetgeen van het wrak kwam aandrijven. Dus blootgeſteld aan de verſchroeijende hitte der zonneſtralen, werd hunne huid als bedekt met blaren, en des nachts waren zij genoodzaakt om holen in het zand te delven, ten einde zich zoo veel koelte te verſchaffen, dat zij inſlapen konden. Dit was niet de eenige ellende; want de *Mooren* krielden van luizen, die tot ADAMS en zijne makkers overliepen.

De Kapitein werd kort na hunne aankomst ten dood gebragt met een zwaard, dat de *Mooren* uit de kajuit van het ſchip genomen hadden, omdat de man zich dreigende gebaren had veroorloofd. Hij bood geen tegenweer, zoo zeer was hij door ziekte verzwakt.

Ten einde van tien of twaalf dagen maakten de *Mooren* toebereidſelen om te vertrekken, en verdeelden de gevangenen onder zich. ADAMS en twee anderen geraakten in den dienst van omſtreeks twintig *Mooren*, (beſtaande uit mannen, vrouwen en kinderen) en verlieten weldra de kust, vergezeld van drie kameelen, die met water beladen waren, terwijl een vierde visch en bagaadje droeg. Zij reisden ongeveer tien of twaalf mijlen daags dwars over eene woeste vlakte, hier en daar met kleine heuvels en ſteenen bezaaid, en allen te voet, met uitzondering van eene vrouw, die een kind op haren rug droeg; en ten einde van dertig dagen (in welken tijd hun geen menſchelijk wezen ontmoet was) kwamen zij op eene plaats, alwaar zij dertig of veertig tenten vonden, en een' waterplas, omringd van eenige weinige heesters; en dit was het eenige water, dat zij aangetroffen hadden ſedert het verlaten van de kust. Hier vertoefden zij eenige dagen, toen de *Mooren* aan ADAMS en zijne lotgenooten voorſtelden, hen

te vergezellen bij eene expeditie naar *Soudenny*, om zich slaven aan te schaffen. Daar zij in de magt der *Mooren* waren, hadden zij geene keuze, en togen er op af met achttien van deze Barbaren en negen kameelen, die beladen waren met water en gerstemeel. Na verloop van twee dagen, voegden zich bij hen twaalf andere *Mooren* en drie kameelen, en nu trok men gezamenlijk in eene Z. Z. ooste-rigting door de woestijne, reizende van vijftien tot twintig mijlen elken dag. De *Mooren* maakten staat, dat zij, dezerwijze voortreizende, na verloop van tien dagen eene plaats zouden bereiken, alwaar zij zich van water konden voorzien; doch wijl het weder schromelijk heet was, en dit in het droogge saizoen, en zij nu ter plaatse kwamen, waar zij het water verwacht hadden, zijnde eene wel van omtrent negen voeten diep, vonden zij die te eenemale uitgedroogd. Juist nu liep hunne voorraad van water zeer naar het einde, en zij namen toevlugt tot het noodmiddel, om de pis der kameelen met hunnen schralen voorraad te vermengen. Omtrent vier dagen later kwamen zij in de nabuurschap van *Soudenny*, alwaar zij zich eene week lang verborgen hielden achter heuvels en kreupelbosschen, loerende op de inwoners, en eerlang zich meester makende van eene vrouw, die, met een kind op den arm, en twee kinderen (jongetjes) nevens haar, in de nabijheid der stad wandelde. Gedurende de volgende vier of vijf dagen hield de partij zich schuil, toen op zekeren avond, terwijl zij op den grond uitgestrekt lagen, omstreeks veertig of vijftig *Negers* zich vertoonden, met dolken, bogen en pijlen gewapend, die hen allen tot één toe gevangen namen, zonder dat iemand den geringsten wederstand beproefde, bindende sommigen de handen, en den ganschen hoop in de stad drijvende. Gedurende den nacht werden zij bewaakt door nagenoeg een honderdtal *Negers*, en des anderen daags bragt men hen voor den Gouverneur, het hoofd van het stadsbestuur, met name MAHAMOUD, een afzigtig leelijke oude *Neger*, die bevel gaf om hen in de gevangenis op te sluiten. De plaats, waar men hen gevangen hield, was een muur van leem van nagenoeg zes voeten hoogte, waaruit zij ligt zouden ontsnapt zijn, hoe streng ook bewaakt, indien deze *Mooren* ondernemende gasten geweest waren; doch het tegendeel was het geval: het waren zeer bloohartige schepsels. Hier bewaarde men hen eenige weinige dagen, met oogmerk om hen naar *Tombuctoo*

te

te zenden, hetgeen dan ook na verloop van vier dagen gebeurde, onder bedekking van zestig gewapende manschappen met achttien kameelen en drommedarisſen. Gedurende de tien eerſte dagen trokken zij oostwaarts aan, omſtreeks vijftien of twintig mijlen daags, terwijl de gevangenen en de meeste *Negers* liepen, en de officieren twee aan twee op kameelen of drommedarisſen gezeten waren. Dewijl de gevangenen allen een voorgevoel hadden, dat zij ter doodſtraffe geleid werden, poogden verſcheidene van de *Mooren* te ontſnappen; ingevolge waarvan, na een kort beraad, veertien hunner ten dood gebragt werden, die men onthoofdde in een klein dorpje, waardoor de togt liep: en, tot afſchrik voor de overigen, werd de bebloede kop van een van dezen drie dagen lang aan den hals van een' der kameelen gehangen, tot dat dezelve zoo begon te ſtinken, dat men dien moest wegnemen. In dit dorp droegen de inbooriingen gouden ringen in hunne ooren; zelfs hadden ſommigen er twee in elk oor: zij hadden een gaatje door het middelrif van den neus, waaruit bij ſommigen hunner afhing een wijde ovale ring, die tot bijna over den mond hing. Zij bleven hier ſlechts één dag, en, toen hunnen koers rigtende naar het noordoosten, trokken zij naar *Tombuctoo*, hunnen togt verhaastende tot op twintig mijlen daags, en dien in vijftien dagen ten einde brengende.

Bij hunne aankomst te *Tombuctoo* werd de geheele hoop voor den Koning gebragt, die bevel gaf om de *Mooren* op te ſluiten, terwijl hij ADAMS en zijn makker, die een *Portugeſche* jongen was, als een paar zeldzaamheden met zich naar huis nam, alwaar zij bleven gedurende al den tijd, dat zij zich in *Tombuctoo* ophielden.

Eenigen tijd na hunne aankomst, begonnen de Koningin en hare oppasſters uren achter elkander te gaan zitten, om ADAMS en zijn' lotgenoot aan te kijken. Zij bewezen hun veel vriendelijkheid; en reeds bij de eerſte ontmoeting boden zij hun eenig brood aan, dat onder de asch gebakken was.

De Koning en Koningin, met name WOOLLO en FATIMA, waren zeer oude menſchen met grijze haren. De Koningin was zeer zwaarlijvig. Hare kleeding beſtond uit blaauw nankings, geboord met gouden galonnen van onderen en om de ſchouders, hebbende eenen gordel of ſtrook van dezelfde ſtoffe, hangende ter halver wege van het kleed, en ſlechts tot eeni-

eenige weinige' duimen beneden de knien reikende. De kleederen van de overige vrouwen van *Tombuctoo*, schoon minder opgesierd, waren van hetzelfde fatsoen. Het hoofdsiersel der Koningin was een blaauwe nankingsche tulband; doch zij droeg dien alleen bij plegtige gelegenheden, of wanneer zij uitging. Behalve den tulband, had zij hare haren rijkelijk bestoken met vierkante beenen versiersels, veel gelijkende naar dobbelsteenen, en van eene uitstekende witheid. Groote gouden hoepringen droeg zij in hare ooren, en verscheidene halssnoeren, sommige van goud, en andere van koralen van verschillende kleuren. Zij droeg geene schoenen, en gevolgelijk schenen hare voeten (om mij te bedienen van de eigene woorden van ADAMS) zoo hard en droog te zijn „ *als de hoeven van een' ezel.*" Buiten het blaauwe nankings opperkleed, waarvan ik gewaagde, droeg de Koningin somwijlen een onderkleed van wit neteldoek, op andere tijden rood gekleurd. Deze kleur trok men uit eenen rooden wortel, in de nabuurschap groeijende, en omstreeks anderhalf voet lang. ADAMS zag nimmer óf de Koningin óf eenige andere der inwoners in zijde gekleed; want, offschoon er van tijd tot tijd zijden stoffen door de *Mooren* worden aangevoerd, schijnen die alleen te dienen voor den buitenlandschen handel.

Des Konings kleeding bestond in een' blaauwen nankingschen overrok, met goud afgezet, gouden epaulettes, en breede boorden aan de mouwen, almede van goud galon. Somtijds draagt hij een' tulband; doch ook niet zelden gaat hij blootshoofds uit. Wanneer hij door de stad wandelt, gaat hij meestal zijn gezelschap eenige passen vooruit. Zijne onderdanen begroeten hem met hoofd- en ligchaamsbuigingen, of met aanraking van zijn hoofd met hunne handen, welke laatste zij dan kussen. Wanneer hij zijne onderdanen in zijn paleis opwacht, was het zijne gewoonte om op den grond te zitten, en hunne wijze van begroeten om hem het hoofd te kussen.

Het huis of paleis van den Koning is gebouwd van leem met gras gemengd (niet wit gemaakt), bestaat uit acht of tien kleine vertrekken gelijkvloers, en is omringd van eenen muur van dezelfde bouwstoffe, waartegen het huis aangebouwd is. De ruimte binnen den ringmuur is nagenoeg een halve morgen. Wanneer een reizend koopman herwaarts komt, moet hij alle zijne koopwaren in het paleis brengen ter bezig-

ti-

tiging voor den Koning, met oogmerk, zoo als vooronderfteld wordt, om de belasting te betalen, die er op gelegd mag zijn. De hovelingen van den Koning, die hem fteeds omringen, maken doorgaans omftreeks een dertigtal uit, en zijn gewapend met dolken, bogen en pijlen. In eene voorraadkamer van den huize ontdekte ADAMS omftreeks twintig musketten, van *Fransch* maakfel, zoo het fcheen, waarvan een met een' dubbelen loop voorzien was; maar hij merkte niet, dat er immer gebruik van gemaakt werd.

Een zeer geruimen tijd na de aankomst van ADAMS en diens reisgenoot, plagt het volk bij groote hoopen naar hen te komen ftaren; velen van dezen fchenen eenige dagreizen van de ftad met dat bepaalde oogmerk derwaarts te komen. De *Mooren* bleven naauw opgefloten in de gevangenis; maar ADAMS en de *Portugefche* knaap hadden vrijheid om hen te bezoeken. Ten einde van zes maanden kwam er eene karavane van handeldrijvende *Mooren* met tabak, en verlosten, na verloop van eenige weken, de geheele partij. De juiste hoeveelheid wist ADAMS niet; maar die beftond in de lading van vijf kameelen, met uitzondering van ongeveer vijftig pond gewigt, die de *Mooren* voor zich hielden. Deze *Mooren* fchenen, zoo als hij hoorde, hier zeer wel bekend te zijn, dewijl zij jaarlijks, gedurende het regenfaizoen, naar *Tombuctoo* kwamen.

LAURA ALDOBRANDINI.

(*Vervolg en flot van bl.* 86.)

LAURA floeg hare fchoone oogen weer op; een draagftoel was voor haar in gereedheid. De arts bragt haar op een klein landgoed, dat hij in de nabijheid van *Ferrara* bezat, en waar zij eenige dagen bleef. Vandaar geleidde haar haar oudfte broeder op het gebied van *Toskane* bij eene tante, de Gravin DALLA CASA, welke op een landhuis in eene eenzame ftreek aan de zee woonde. Zij was federt vele jaren weduw, en hield zich alleen bezig met de opvoeding van twee dochters van nog teedere jaren. LAURA, die thans den naam van ROSA DALLA CASA aannam, leefde hier zeer te vreden; doch fpoedig verzamelde zich eene nieuwe onweerswolk boven haar hoofd.

Hare tante ontving zeer zelden bezoek; zij was in een klooster opgevoed, en hield niet van gezelschap; doch dagelijks ging zij met hare nicht in de bedevaartskerk van het H. kruis, welke omstreeks haar landhuis lag, en door de monniken eens daarnevens staanden hospitaals bediend werd. In de nabijheid der kerke woonde ook een man van middelbare jaren, uit wien niemand wijs worden kon, en dien men in den omtrek Signor NIOUMO noemde. Hij droeg gemeenlijk *Spaansche* uniform, en men fluisterde elkander in het oor, dat hij met de zeeroovers in verbindtenis stond, welke niet zelden de *Toskaansche* kust verontrustten.

Eenmaal ontmoetten de twee vrouwen dezen man, bij het uitgaan der kerke. LAURA had juist haren sluijer opgeslagen, dewijl de dag zoel was. Signor NIOUMO staarde de jonkvrouwe met groote oogen aan, bleef als onbewegelijk staan, en gaapte haar nog na, toen zij reeds achter de boomen van het landhuis verdwenen was. Hij beproefde van nu af aan al het mogelijke, om in het huis der Gravin toegang te verkrijgen; doch te vergeefs. Eindelijk viel hij op de gedachte, een schriftelijk aanzoek te beproeven. Zelf de schrijfkunst niet magtig zijnde, liet hij door eenen ander een teeder briefje voor zich opstellen, waarin hij LAURA, zonder omwegen, zijne hand, benevens zijn vermogen, aanbood. Hij hield haar voor eene behoeftige nabestaande der Gravin, en vleide zich op zijne voordragt spoedig een vrolijk ja te erlangen. Slechts wist hij niet, hoe hij den brief bestellen zou. Hij hoopte zijnen bode onder de dienaarschap der Gravin DALLA CASA te vinden, en ontdekte daaronder ook eenen, dien men het op 't oogenblik aanzag, dat hij voor geld en goede woorden te hebben was. Alleen met het briefdragen wilde hij zich niet inlaten; het was hem reeds bij zijn vorige heerschap slecht bekomen, zeide hij, en hij zou gewis ook ditmaal van brood en dienst verjaagd worden.

Signor NIOUMO ging eenigzins gramstorig onder de populieren voor zijne woning op en neder; want de liefde, gelijk zij in edele gemoederen alles schoons en heerlijks voortbrengt, zoo teelt zij in goddelooze giftig onkruid. De zon was juist aan het ondergaan. Een pelgrim kwam op het huis toe, en bad Signor NIOUMO om herberg voor den nacht. „ Gij schijnt mij een stoute borst," zeide deze, „ en mogt ligt gaarne een stuk gouds verdienen. Zie, daar op gindsche landhuis

huis woont de Gravin DALLA CASA met hare nicht, de schoone ROSA. De vrouwen zullen u gaarne innemen; gij vindt dan gelegenheid, der schoone ROSA dit briefje te overhandigen, en dit hier is uwe belooning." Met deze woorden reikte hij den pelgrim een briefje en een stuk gouds toe. „ Het voegt mij wel niet, minnebriefjes over te brengen," antwoordde de pelgrim, en zag hem scherp aan; „ nogtans wil ik *dit* bezorgen; doch behoud uw geld: want hetgeen regt is, moet een pelgrim doen om Godswil; het onregte geheel niet."

De pelgrim was geen ander dan WALTER VON SCHONECK. Hij was in dezen oord verdwaald geraakt, en het was te laat, om nog eene stad te bereiken. Den Signor kende hij zeer goed, schoon hij denzelven ook slechts eenmaal gezien had; doch deze kende hem niet.

„ Ik was knorrig," zeide WALTER tot zichzelven, terwijl hij naar het landhuis ging; „ ik was knorrig over mijn afdwalen van den regten weg; doch welligt is deze weg de regte, en heeft de lieve God mij herwaarts gezonden om onheil te voorkomen."

De Gravin ontving hem liefderijk, en liet hem wijn, brood en vruchten voorzetten. Zij vroeg hem naar zijne bedevaarten, en waarheen hij thans dacht te gaan.

„Jegens u heb ik geen geheim, edele vrouw; uw huis heeft van oudsher trouw den Keizer en het rijk aangehangen, en de aanmatiging der Pausfen helpen beteugelen. Ik ben Ridder WALTER VON SCHONECK, een dienstman van Keizer KAREL DEN IV, die mij naar *Italië* gezonden heeft met mondelijke bevelen aan eenige Vorsten en Heeren, die hem aanhangen. De Keizer denkt binnen eenige maanden zelf naar *Italië* te komen. Ik heb mij in een pelgrimskleed gestoken, om de verdenking en het gevaar te ontgaan; want de Bisschop van *Rome* heeft niet alleen overal zijne handen, maar ook zijne oogen en ooren."

De Gravin was verheugd over dit vertrouwen. Zij sprak met hem nog menigerlei van haren overledenen gemaal, en van hare leefwijze. — „ Gij hebt eenen slechten gebuur," zeide WALTER, die zich thans zijnen last herinnerde, het briefje voor den dag haalde, en vertelde, hoe hij er aan gekomen was.

„ Kan deze onbeschaamde mensch gelooven, dat mijne

nicht eenen brief van hem zou aannemen?" riep de Gravin eenigzins verontrust.

„Ik ken hem," antwoordde WALTER; „men moet tegen hem op zijne hoede zijn; hij is een *Piemontezer*, heet CRIVELLO, diende in de Keizerlijke armee, en zou om verraad geworgd worden. De Keizer, die juist in het leger kwam, schonk hem, uit ontijdig medelijden, genade. Ik zag hem, daar hij reeds den strop om den hals had, en zijn gezigt heeft zich mij diep ingedrukt. Voor het overige zal ik hem zijnen brief bij de eerste gelegenheid teruggeven."

De Gravin was te vreden, en bad hem tevens, de zaak niet aan te roeren in tegenwoordigheid van hare nicht, om deze niet te verontrusten.

Eene klok riep tot het avondeten. De Gravin bragt haren gast in de eetzaal, welker vensters op den tuin uitzagen. De deur van een zijvertrek opende zich, en daaruit kwam LAURA, met twee aardige, kleine meisjes aan de hand. WALTER wist niet, wat hem overkwam, en kon zijne verbazing niet bedekken. Deze nam nog toe, toen hij zijnen diamant aan LAURA's vinger ontdekte.

„Zijt gij niet wél, Mijnheer VON SCHONECK?" vroeg de Gravin bezorgd.

„Vergeeft, edele vrouwen!" antwoordde WALTER; „het is zonderling, ik meende eene verschijning te zien, en nog —"

„Zie ik er dan uit als eene verschijning?" viel hem LAURA lagchend in de rede.

„Edele Gravin!" zeide WALTER, „gij ziet er uit als eene hemelsche verschijning, en gelijkt naar de heilige, welke ik onlangs in het klooster der heilige URSULA in de doodkist zag." De beide vrouwen werden verlegen. Doch de Gravin DALLA CASA zeide, na kort overleg: „Heer Ridder! wij geven vertrouwen voor vertrouwen. Gij hebt mij tot meesteres van uw geheim gemaakt; ik maak u heer van het onze." Nu vertelde zij in weinige woorden LAURA's geschiedenis. WALTER hoorde met groote deelneming toe, en gaf der vrouwen het troostelijk berigt, dat het gevaar meest voorbij was. „De Aartbisschop van *Milaan*," zeide hij, „is zeer ziek, ja zonder alle hoop van genezing; en zijn neef, de Graaf LEO VISCONTI, is naar *Palermo* gegaan, en in eenen togt tegen de ongeloovigen begrepen."

Het

Het onderhoud werd thans vrolijk en ongedwongen, en de *Duitsche* Ridder liet zoo veel schranderheid, moed en regtschapenheid blijken, dat de Gravin hem genegen werd, en LAURA alvast een weinig liefde voor hem kreeg; te meer, daar ook zijne gedaante en zijne manieren veel innemends bezaten.

Des anderen morgens werd het ontbijt in den tuin gebruikt. LAURA ontdekte aan WALTER's hand haren ring.

„Ridder! hoe komt gij aan dezen ring?" vroeg zij haastig, en op het oogenblik berouwde het haar, de vraag gedaan te hebben.

„Dezen ring heb ik van de hand eener doode genomen, als eene heilige reliquie," antwoordde WALTER, en zag LAURA zoo smeekend aan, alsof hij zeggen wilde: *laat hem mij toch; hij is mij al te lief!*

„Bij slot," lispelde LAURA, en wierp een' blik op haren diamant, „bij slot hebt gij zelfs wel met mij geruild?"

„Het is zoo," was des Ridders antwoord; „doch hoor eenen billijken voorslag. Laat mij uwen ring slechts zoo lang, tot gij eene — juist niet slechte, maar toch dubbelzinnige daad van mij verneemt; en leg mijnen ring af, en draag hem niet weer, alvorens ik iets gedaan hebbe, wat eenen Ridder eere doet."

De Gravin was van meening, dat de voorslag niet onbillijk was, en hare nicht zich dezelve kon laten welgevallen. LAURA antwoordde glimlagchend: „Daar komt niets van; want de Ridder zal het ons zoo min zeggen, wanneer hij goeds, als wanneer hij kwaads verrigt." WALTER verpandde zijn ridderlijk woord daarvoor, en de Gravin zeide, hij zag er zoo eerlijk uit, dat zij het op zich nemen durfde, borg voor hem te blijven.

Het gesprek werd lang gaande gehouden, en WALTER hield het eindelijk voor voegzaam, afscheid te nemen. De Gravin bad hem, nog een paar dagen bij haar uit te rusten; en LAURA zeide wel niets, maar zij stond er zoo bij, dat men dit bij staan voor eene hartelijke bede kon laten gelden. De Ridder willigde met blijdschap in; ook was zijne tegenwoordigheid te *Florence* op dit oogenblik zoo dringend niet.

De Ridder had nooit zaliger dagen doorgebragt, dan op dit landgoed. Ook bragt hem ieder uur het hart der schoo-

ne

ne LAURA een weinig nader. Het zijne had zij reeds geheel in de doodkist veroverd.

Het scheen hem ten hoogste noodig, nog gedurende zijn verblijf bij de Gravin, het woelen des Signors CRIVELLO perk te stellen. Hij ging tegen den avond tot hem in zijne woning, en gaf hem het briefje terug, met te kennen geving, dat de nicht der Gravin in het geheel geene brieven aannam, uitgezonderd van personen van hare familie, en ook niet eens over hare hand kon beschikken, zonder de toestemming harer aanzienlijke en magtige bloedverwanten te *Florence*, welken het ook slechts eenen wenk kosten zou, om den Signor, in geval hij zich niet wilde laten gezeggen, tot rede te brengen.

De *Piemontezer* lachte kwaadaardig, en liet den pelgrim staan, die zijne terugreize aannam met groote bezorgdheid: het laggchen van Signor CRIVELLO had hem niet behaagd.

Het was om den tijd der avondschemering. WALTER zag aan zijne regterhand de overblijfselen eens tempels van MINERVA, waarvan nog slechts eene poort en eenige *zuilen* stonden. Hij ging op de puinhoopen aan, en zette zich aan den voet eener zuil neder. De eerste sterren werden aan den hemel zigtbaar; het was in de rondte stil en plegtig; WALTER dacht aan LAURA, en zag op naar de ster der liefde, als wilde hij haar over zijn noodlot ondervragen. Op eens vernam hij voetstappen; een man ging de ruïnen in, dien terstond een tweede volgde. Zij stonden zeer digt bij den Ridder, doch konden hem niet bemerken, want de schaduw eener zuil verborg hem.

„ Hoor, NICOLO," zeide een der beide mannen, „ thans is eene goede vangst te doen. Aan onze kust kruist een zeeroover uit *Tunis*; zijn kondschapper is in mijn huis. De Donzella ROSA is op de markt te *Tunis* tweeduizend sechinen tusschen broeders waard. Wij geven haar voor duizend, en deelen den kooppenning te zamen. Gij verstaat mij, NICOLO?"

„ Voor vijfhonderd sechinen ben ik er bij," zeide de ander.

„ Dus morgen om middernacht," begon de eerste weer; „ gij zorgt, dat wij opene deuren vinden, en wijst ons den weg naar de slaapkamer der Donna ROSA. Twintig man zullen

len wel toereikend zijn tot deze *par force*-jagt; buiten u zijn immers naauwelijks vier weerbare mannen in het ſlot."

„ Die kunt gij buiten de rekening laten," hernam de ander. „ Wanneer de deur naar den tuin geſloten blijft, en de deur der galerij, zijn zij allen afgeſneden, en niemand kan te hulp komen."

WALTER herkende aan de ſisſende ſtem den *Piemonteʒer*, en aan den naam NICOLO den portier der Gravin. Langer kon hij zich niet inhouden; hij trok zijn korte zwaard, dat hij beſtendig onder den pelgrimsrok droeg, ſtortte op de ſchelmen in, en met den eerſten houw tuimelde CRIVELLO ter aarde. NICOLO nam de kans waar, en ontſprong.

„ Gij hebt vergeten den pelgrim mede te tellen!" riep WALTER, en ſtiet den kermenden *Piemonteʒer* het ſtaal in de borst. Hierop ging hij naar het landhuis terug, en verhaalde aldaar, wat hem bejegend was.

Van dit oogenblik af aan ſloeg LAURA's hart nog ſlechts voor haren grootmoedigen redder. Doch WALTER had den moed niet meer, zich te verklaren; want thans, dacht hem, zou het luiden als eene vordering van dankbaarheid. Eerst in het uur des affcheids trad de Gravin tusſchen den Ridder en hare nicht, met de woorden: „ *Ik* wil zeggen, wat *gij* geen' moed hebt elkander te zeggen. Gij, Ridder VON SCHONECK, bemint mijne LAURA; en gij, LAURA, bemint dezen jongman. Nu, zoo ſchaamt u ook niet, het woord eeuwige trouw uit te ſpreken!" De gelieven zagen de één den ander aan, en gaven elkander de hand. „ Hier en dáár!" zeide WALTER. — „ Hier of dáár!" herhaalde LAURA.

De Ridder ging naar *Florence*, en vandaar naar *Ferrara*, waar de Keizer reeds aangekomen was. LAURA en hare tante kwamen bijna te gelijker tijd daar aan. De Markgraaf bewilligde gaarne in het huwelijk zijner dochter met den *Duitſchen* Ridder, en de Keizer zelf geleidde de bruid naar het altaar. Het geluk der vereenigden was groot, maar niet van langen duur. LAURA ſtierf, een half jaar na hunne verbindtenis, op de reis naar *Duitschland*, en WALTER bragt ſlechts haar lijk mede naar den burg zijner vaderen. Hij bouwde een klooster, waarin hij naast haar begraven werd, en met hem ging zijn geſlacht onder. In het *Vogeſiſche* zijn nog de ruïnen van zijn ſtamhuis te zien.

BE-

BESCHRIJVING EN AFBEELDING VAN EEN HOEN MET EEN MENSCHEN-AANGEZIGT. Door den Hoogleeraar FISCHER (*).

[*Annals of Philosophy* van THOMSON, Oct. 1816, en daaruit overgenomen in de *Bibliothèque universelle*, (*Britannique*) Nov. 1816.]

Nooit nog heeft het zeldzaamste dier zoo zeer de algemeene nieuwsgierigheid gewekt, als thans een hoen met een menschelijk profiel (†), in het district van *Belef*, in het Gouvernement van *Tula*, en hetwelk Z. E. de Gouverneur-civiel BOGDANOFF heeft gezonden aan de Keizerlijke Universiteit van *Moscou*, als een voorwerp, harer aandacht waardig.

Naauwelijks had ik het gekregen, of de nieuwsgierigen verschenen in menigte, en derzelver getal nam van dag tot dag, ja bijna van uur tot uur, dermate toe, dat mijne woning ze dikwijls niet kon bevatten, en ik verpligt werd bekend te maken, dat men hetzelve niet dan op bepaalde dagen en uren kon bezigtigen.

Ter voldoening van dezulken, die dit beest niet kunnen komen zien, heb ik van hetzelve eene zeer getrouwe afbeelding doen vervaardigen, welke ik thans met eenige opmerkingen doe verzeld gaan.

Dit hoen is van middelmatige grootte, dat wil zeggen, van acht duimen hoogte en veertien lengte. Deszelfs kleur is grijs gepareld, en donkerder op eenige plaatsen, inzonderheid aan het uiteinde der vederen. Ten aanzien van den vorm des ligchaams en de wijze van bestaan, verschilt het niet van andere hoenders; in den kop alleen bestaat de zeldzaamheid. In stede van den gewonen bek, heeft het eene soort van neus, en het geheel een menschelijk gelaat, gelijkende naar dat eener zeer

(*) Zorgvuldig vertaald uit het *Russisch*, door Dr. LYALL, Geneesheer von Graaf ORLOFF, te *Moscou*.

(†) Deze beschrijving en afbeelding mogen tevens strekken ter bevestiging van eene soortgelijke, toen ter tijd zeer betwijfelde, zeldzaamheid te *Posen*, in *Zuid-Pruissen*, 1801, te vinden in het *Mengelwerk* onzer *Letteroeff.* voor 1802. No. XIII. bl. 574.

Redact.

zeer oude vrouwe. De bek ontbreekt volstrekt, en de kakebeenen zijn zulkerwijze ingetrokken, dat zij eindigen, waar de neusgaten bij gewone hoenders zijn geplaatst. Deze kakebeenen zijn bedekt met vleesch, en eindigen in eene soort van lippen. Van voren gezien, schijnt de kam eene soort van neus te vormen, onder welken zich de neusgaten openen, waarvan het linker gesloten schijnt; maar de misleiding is volkomen, wanneer men, gelijk somtijds gebeurt, aldaar een druipen ontwaart, of eene stoffe, die zich aldaar verzamelt. Met de benedenkaak is een vleezig uitwas verbonden, hetwelk niet gevonden wordt bij gewone hoenders, en de plaats van kin vervult, waarop men hier en daar eenige baardharen ziet. Dit vleezige deel verlengt zich tot aan de ooren, gelijk in andere hoenders. De oogen zijn rond en zwart, en derzelver iris is vermiljoenrood. Het onderste der oogen is blaauwachtige vleeschkleur, en bezaaid met ruwe haren, die digter worden bij de ooren, wier opening zij bedekken. De vereeniging van dit zonderlinge geeft dezen kop eene treffende overeenkomst met een zeer oud menschen-aangezigt, vooral wanneer men de vederkuif daarvan afzondert; en hoe meer men dien kop beschouwt, inzonderheid als het hoen eet, hoe meer de gelijkenis verbaast. Ingevolge van dit maaksel, kan het beest de soort van voedsel niet tot zich nemen, die hetzelve past. In plaats van bek niet anders hebbende dan eene soort van mond, kan het niet dan zeer bezwaarlijk graankorrels opnemen; de vooruitstekende neusgaten verhinderen het insgelijks te drinken, en men voedt het met brood, gedoopt in water of melk. Het geeft de voorkeuze aan wittebrood en room; en wanneer men het met de hand hennepzaad aanbiedt, eet het zulks met graagte; ook houdt het, gelijk andere hoenders, veel van gehakt vleesch, graan, enz.; op kaas is het mede zeer gesteld. Het is zeer mak, gelijk alle vogels, wier bek, het zij door geboorte of toeval, onvolkomen is. Bij voorkeuze eet het uit de hand, wijl het zich dikwijls aan den mond kwetst, wanneer het genoodzaakt is, van harde ligchamen zijn voedsel tot zich te nemen. — De tong is kort en vleezig, en heeft de gedaante van eene driehoekige gebogen spade.

Sedert ik dit hoen in mijne kamer houde en uit de hand voede, kent het mij zeer wel, is altijd gaarne bij mij, als ik aan tafel zit te eten of thee te drinken, en geeft zijne behoef-

hoefte door een bijzonder geklok te kennen. Zijn geluid, hoewel zwak, is dat van andere hoenders, en dikwijls, wanneer het alleen is, kakelt het als een hoen, dat eijeren legt. Offchoon geen bek hebbende, maakt het de gewone bewegingen met den kop als andere vogels, die de beide zijden van den bek op harde ligchamen afvegen. Het fchijnt het bijzijn van menfchen te verkiezen boven dat van wezens van zijne foort. Wanneer men een ander hoen bij hetzelve brengt, vertoont het blijken van toorn, doet de vleugels langs den grond flepen, verheft zich op zijne pooten, en flaat het geluid van eenen haan, die zich tot het gevecht bereidt. In de keuken is dit hoen in openbaren oorlog met de anderen en verjaagt hen, maar vlugt op zijne beurt op het zien van den haan. Intusfchen fchijnt het denzelven finds eenigen tijd minder te vreezen, en ik hoop, dat die afkeerigheid allengs geheel zal uitflijten. Het is fchroomvallig in de open lucht, en verfchuilt zich in het gras, zoodra het raven of roofvogels ontdekt, of het minfte gerucht verneemt. Wanneer het, op het keukenvenfter zittende, raven ziet vliegen, duikt het bij al derzelver bewegingen, en fchijnt van vrees bevangen. Het ruide, toen ik het, nu vier maanden geleden, kreeg, en dit houdt nog niet op; misfchien heeft die langzaamheid haren oorfprong in het ontoereikend voedfel; evenwel wordt zijne pluimaadje meer en meer digt en glinfterend. Zijne pooten zijn fterk, en de fchubben, die dezelve bedekken, zien er uit als die van een hoen van twee jaren. Het heeft geene fporen; ik weet niet, of het dus ter wereld gekomen is, dan of het die in eenig gevecht heeft verloren, of door de koude. Het mist eenen nagel aan den regter poot, en twee aan den linker.

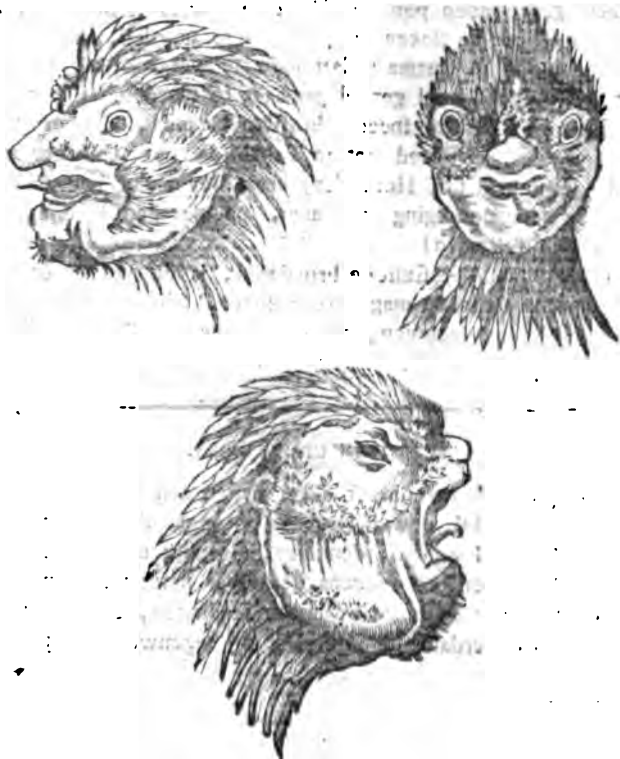
Ten aanzien van de oorzaak dezer afwijkingen, ftelt de Schrijver een denkbeeld voor, hetwelk ons als zeer fijn gevonden voorkomt, en, zoo het ook niet den fleutel daartoe aanbiedt, ten minfte op den weg geleidt, om dien te vinden.

Hij ziet, volgens ftellige wetten, in de geheele bewerktuigde natuur, eene algemeene en gedurige neiging tot gedaantewisfeling, en vooral tot uitzetting. Deze neiging is bijzonder werkzaam in de gewasfen, vooral in de verfchillende tijdperken der ontkieming. Bij wezens van verhevener aard is deze geheime werking meer verborgen. Bij de laagfte klasfen

ſen der dierlijke ſchepping ſchijnt zij aan het wonderbaarlijke te grenzen. Het is door deze vormkracht, dat het bloed, hetwelk door de aderen vloeit, bij het dier, in vaste deelen veranderd wordt; zij is het misſchien, welke de dierlijke zelfſtandigheid der polypen enz. tot eene kalkachtige ſchelp vormt. Men kan zich dus ligtelijk verbeelden, dat, in de reeks der ontwikkelingen, door de gedurige werking dezer vormkracht voortgebragt, de toevallige tusſchenkomst van eene andere kracht de uitwerkſelen der eerſte wijzigt: hierdoor ontſtaan die onvolmaakte en uitbottende vormingen, welke wij in de wangedrogten opmerken.

De Schrijver noemt de kunſtenaars, tot de Univerſiteit behoorende, (de Heeren PHAROF en OSIPOF) die het hoen met de grootſte naauwkeurigheid geteekend hebben. De plaat is gegraveerd naar hunne teekening; en die wij den Lezer aanbieden, is eene juiste, hoewel eenigzins verkleinde, kopij.

Vóór tien jaren werd in *Polen* desgelijks een hoen vertoond, op het hier beſchrevene en afgebeelde gelijkende.

DE KONINKLIJKE FAMILIE VAN LATTAKOO AAN DEN MAALTIJD.

(CAMPBELL'S *Reizen in Zuid-Afrika.*)

De Koningen van Frankrijk en sommige andere Europesche Monarchen beschouwen het als eene hof-etiquette, om, op zekere dagen, in het openbaar te spijzigen. Het volgende berigt van een openbaar Afrikaansch Koninklijk banket geven wij hier met de woorden van den Heere CAMPBELL.

De Koninklijke familie spijsde in een' hoek van het voorplein bezijden het huis. De Koning scheen zich te onderscheiden door het zitten naast den pot, welke de gekookte boonen bevatte, waarop zij te gast waren, en het houden van den éénigen lepel, welken wij ontwaarden, waarmede hij zichzelven en zijne vrienden bediende, door elke hand, die men hem bij beurte toereikte, met eene portie te vullen. Eene van de Koninklijke Prinsessen was bezig om met eene bijl een' gedroogden penszak in kleine stukjes te hakken, om dien in een' pot te steken om gekookt te worden, het zij om het tegenwoordig gastmaal daarmede te vergrooten, of om voor een volgend maal gereed gemaakt te worden. Eene van MATEBEE'S zusters sneed een stuk vleesch, dat er zeer morsig uitzag, en deed het in denzelfden pot. Zeker zou een Engelschman (of Hollander) haast liever van honger sterven, dan eene noodiging aannemen, om met den Koning van *Lattakoo* te spijzigen!

Gelijk hunne Abyssinische broederen, is dit volk zeer verre van naauwnemende magen te bezitten. Zij eten met smaak het vleesch van leeuwen, tijgers, kameelpaarden, quachas, enz.

SCHRIJVEN UIT ALGIERS.

Een geleerde *Dervis* heeft dezer dagen een geschrift uitgegeven, waarin hij onwederlegbaar betoogt, dat de onderdanen van Zijne Hoogheid, den *Dey*, eigenlijk niets anders dan geboren lastdieren, en volgens derzelver natuur bestemd waren, op vier voeten te gaan, lasten te dragen, en der zweep des drijvers onderdanig te zijn. Dat zij tegenwoordig op twee bee-

beenen loopen, en tegen slagen en overlast morren, is enkel eene kwade gewoonte, wijl *Z. H.*, in eene regte lijn van den Profeet afstammende, van zijnen doorluchtigen stamvader is uitverkoren, zich van deze diermenschen te laten dragen, naar willekeur van hun lijf te beschikken, en het regt heeft, hen deze ontaarding te ontwennen, en tot hunne oorspronkelijke bestemming en viervoetige dierlijkheid terug te brengen. — Naar men verneemt, zal hij dit doorwrochte werk aan Z. H. opdragen, en mag zich vleijen, met de decoratie van de gouden eereketen versierd te worden.

HET LAATSTE ACQUIT À CAUTION, OF EEN TREK VAN FRANSCHE GEESTIGHEID.

Het was in den avond van den 18den November 1813, toen te K.......k de Fransche Douaniers op hun vertrek stonden, dat de veerman van het nabijgelegen veer te Z......d, hiervan onkundig, zich aan het Bureau vervoegde, en een *Acquit à caution* verzocht, tot het vervoeren van tien varkens naar S..d.

De ontvanger, niet wetende, welke houding hij bij dit voorval zoude aannemen, daar hij zoo veel mogelijk zijn vertrek en dat zijner onderhoorigen wilde geheim houden, nam een stuk papier, en schreef daarop:

La Douane se trouvant en desordre, les Registres emballés et le Receveur en goguette; bon pour transporter d'un endroit à un autre dix Cochons sans compter le maitre.

Quartier-general de confusion, le jour de la retraite.

(*Signé*) G......E.

Dat is:

„ Het Kantoor der Douanen zich in wanorde bevindende, „ de Registers ingepakt en de ontvanger in eene vrolijke „ luim; goed om te vervoeren van de eene plaats naar de „ andere tien Varkens, zonder den Schipper mede te reke- „ nen.

„ In het Hoofdkwartier van verwarring, den dag van den „ aftogt.

„ (Geteekend) G......E."

Doende hij gemelden veerman daarvoor drie schellingen betalen.

BIJ DE WIEG VAN MIJN DOCHTERTJE.

Lieve kleine! 't Oog geloken,
In het wiegje neêrgedoken,
En geschommeld in de rust,
Met een lachje op 't aangezigtje,
Rust ge zachtkens, minlijk wichtje!
Door de liefde in slaap gesust.

Ja, de liefde spreidde 't bedje,
Droeg u met een wiegend tredje,
En zij vlijde u zoetjes neêr,
En zij deed u, door het schomlen
Van het wiegje, zachtkens domlen,
Tot ge gaaft geen kreuntje meer.

Ja, de liefde schudde 't kussen,
Vlijde 't hoofdje zacht er tusschen,
Drukkend daar een kuiltjen in;
Kleine platje! reeds zoo olijk
Schuilt ge er achter, en lacht vrolijk,
Als de schalksche God der Min.

Liefde kuste u op het bekje,
En, u drukkend onder 't dekje,
Schikte zij de zachte sprei;
En gij trokt de wenkbraauwboogjes
Tot een lachje, maar uwe oogjes
Sloten zich door 't zoet gevlei.

Slaap gerust, aanminnig kindje!
Liefde zorgt, dat u geen windje
Of geen mugje deren mag:
Zoetjes tripplend op de teenen,
Trekt zij 't wiegkleedje om u henen,
En verbeidt met vreugd den dag.

Slaap dan zachtkens, hartediefje!
Vaders vreugde, moeders liefde!
Liefde waakt voor uwe rust.
Groei in lieve aanvalligheden,
En word eens ('t zijn onze beden)
Vaders glorie, moeders lust!

7 Oct. 1816. H. K^R.

No. II. Meng. bl. 80. reg. 9. v. o. staat *Hertog*, lees *Markgraaf*.

MENGELWERK.

BEDENKINGEN, OVER DEN TIJD.

(Vervolg en slot van bl. 8.)

De eigenlijk genoemde dag, of de tegenwoordigheid der zon boven den gezigteinder, zonder de lijst der schilderij, den dageraad, die hem voorafgaat, en de schemering, die hem volgt, bevat op de geheele oppervlakte der aarde niet even vele uren. Onder den evenaar is hij altijd twaalf uren, onder de aspunten zes maanden en nog meer lang, en in onze klimaten naar gelange der saizoenen. De langste dag bevat zestien uren in den zomer, de kortste acht in den winter; alle de tusschenuren tusschen deze twee getalen worden in de twee tegen elkander overstaande saizoenen, de lente en den herfst, herhaald. Maar hetgene hier bijzondere opmerking verdient, is, dat de lengte der dagen, over de geheele oppervlakte der aarde, met de onderscheidene saizoenen in verband staat, in diervoege, dat de aangenaamste saizoenen altijd de langste en de minst aangename de kortste dagen bevatten. Bij de aspunten, alwaar men slechts twee saizoenen heeft, zomer en winter, duurt de zomer, zoo wel als de dag, meer dan zes maanden. Maar aan deze uiteinden des aardbols is de gestadige tegenwoordigheid der zon, gedurende al dien tijd, naauwelijks toereikende, om het ijs, aldaar voorhanden, week te maken, en de schors te smelten; ieder jaar ontstaat er een nieuw ijs op het oude, en de aarde, even als een grijsaard, die het einde zijner loopbane nadert, wordt oud bij hare eindpalen. Onder den evenaar, alwaar de dagen, zoo wel als de nachten, bestendig twaalf uren lang zijn, heeft men slechts één saizoen; de zomer is altijddurende, zijn vuur wordt nimmer uitgebluscht, en de zware hitte,

welke aldaar wordt gevoeld, is alleen dragelijk voor de menschen, die aldaar wonen, omdat zij door de koelte der nachten wordt getemperd. Men weet, dat dit klimaat, voor het overige door zoo vele nutte voortbrengsels zoo zeer begunstigd, de morgen- en avond-schemering mist, en men er van een helder licht in eene dikke duisternis vrij spoedig overgaat. De oorzaak van dit verschijnsel, aan dit gewest bijzonder eigen, is volstrekt onbekend. De dagen zijn zonen des lichts, de saizoenen dochters der luchtsgesteldheid. Te Parijs, op negen-en-veertig graden noorder breedte, heeft de zomer lange dagen, de winter de kortste, en de twee overige saizoenen de dagen even lang. Door een onmerkbaren overgang worden deze dagen langer of korter, en gaan wij uit het eene saizoen in het andere over. De nacht, de morgenstond en de dag zijn naauw aaneen verbonden; de dag, de avondschemering en de nacht raken elkander aan. Wanneer de dag in schoonheid wint, verliest de nacht zijne bevalligheden; wanneer de nacht boven onze klimaten heerscht, begint er de dag, als 't ware, slechts van verre zich te vertoonen; welhaast staat de nacht een gedeelte van zijn gebied af; de dag breidt het zijne uit; hunne krachten worden gelijk; de dag bekomt eindelijk de overhand, en de nacht, als overwonnen, brengt zijne schaduwen onder een' anderen gezigteinder over. Wat de saizoenen aangaat; de lente, door hare zachte luchtsgesteldheid en welriekenden dampkring, voert ons naar den zomer, die ons door zijne hitte verschroeit; en de vruchtdragende herfst, allengskens bekoelende, voert ons naar den winter, die ons van koude doet verstijven. Alle deze overgangen geschieden van stap tot stap, en als op eene onmerkbare wijze; derzelver verbindingen zijn verborgen; de onvermoeide tijd gaat altijd met eenparigen tred voort, en het eerste oogenblik der duurzaamheid is met onmerkbare tinten aan de eindelooze eeuwigheid verbonden. Van de tijdperken des menschelijken levens is insgelijks het eene op het andere gebouwd; de geslachten volgen elk-

elkander ongevoelig en in stilte op; de heerschappijen zijn aan de heerschappijen geketend, en de aaneenschakeling des menschelijken geslachts werd sedert den eersten mensch niet afgebroken. Iet verwonderlijks is deze ongelijkheid der saizoenen en dagen, deze overeenstemming der dagen met de saizoenen. Wat zouden wij in den winter doen op een' zeer langen dag met een' zeer kouden dampkring, een' nevelachtigen hemel, velden zonder groen, kale boomen, en tuinen zonder bloemen? De nacht, die alles met zijnen gestarnden sluijer bedekt, en alle die vergulde werelden aan onze oogen vertoont, is inderdaad eene weldaad; zonder haar zouden wij ongelukkig zijn; het doel der natuur zoude niet bereikt worden. De winter is de tijd der rust, de nacht, de slaap der aarde; zijne grijze haren verbergen een hart vol vuur; een nieuw leven zal hem van nieuws bezielen; het is een Hercules, die zijne werkzaamheden hervat; het is een Theseus, uit de kolk van den Tartarus snellijk opkomende; het is een jonge Bacchus, de prooi van Indië op zijne zegekar voerende; het is een Adonis, dien de tranen van Venus aan het licht wedergeven; het is de Egyptische Feniks, die op het altaar van Heliopolis uit zijne asch wordt herboren: zijne vleugels zijn gespannen, hij vliegt, en alle de bevalligheden van het jaar volgen hem op de hielen!

Bij de lengte der dagen, van welke wij, ten aanzien der onderscheidene klimaten en in de onderscheidene saizoenen, gesproken hebben, moet men nog den dageraad en den schemeravond voegen, of het licht, hetwelk des morgens het opgaan der zon voorafgaat, en des avonds op haren ondergang volgt. De oorzaak van dit verschijnsel moet gezocht worden in de straalbuiging of afwijking, welke het licht ondergaat door zijnen schuinschen overgang uit het luchtledige of den ether in den dampkring; eene afwijking, die het de oppervlakte der aarde doet naderen, en ons het licht der zon doet genieten, zelfs haar beeld aanschouwen, vroeger dan wij haar werkelijk zien. Dit licht wordt ontbonden,

verwt de wolken, en vormt die schitterende kleuren, welke den opgang der zonne voorafgaan. Het is dit gekleurd verschijnsel der straalbuiging, waarin de dichters de godin van den morgenstond gezien hebben; zij ontsluit de poorten des dags met hare rozevingeren, en de dochter der lucht en der zon heeft haren troon in den dampkring. De dageraad begint en de avondschemering eindigt, voor ieder punt der aarde, wanneer de zon achttien graden beneden derzelver gezigteinder is, gemeten op eenen cirkel, die regtlijnig daar boven staat. Hieruit volgt, ondersteld zijnde dat de zon regtlijnig met den gezigteinder opgaat, en dat hare schijnbare beweging vijftien graden in een uur is, dat de morgen- en avond-schemering beide een uur en twaalf minuten duren, waardoor de dag twee uren en een half zal verlengd worden; eene verlenging, welke wij in de evennachtspunten, in de lente en den herfst, genieten. Indien het gestarnte des dags eenen cirkel beschrijve, welke schuins op den gezigteinder staat, moet het noodwendig meer dan achttien graden in dezen cirkel nederdalen, om aan hetzelfde getal graden te beantwoorden, op den regtlijnigen cirkel gemeten; waartoe meer tijds zal vereischt worden, en waardoor de morgen- en avondschemering langer zullen duren. Te Parijs heeft men drie dagen in het jaar, 21, 22 en 23 Junij, dat er geen nacht is; de avondschemering is nog niet geëindigd, of de dageraad verschijnt reeds aan den hemel; de twee uitersten van den dag raken elkander, en een cirkel van licht dient ons tot eene kroon. Reeds heb ik aangemerkt, dat er onder den evenaar morgen- noch avondschemering is. Bij de aspunten, alwaar de dag zes maanden moest duren, duurt hij elf maanden; eene vermeerdering van vijf maanden. De evenaar is de gezigteinder der aspunten; de dageraad begint, wanneer de zon achttien graden beneden den gezigteinder is; de avondschemering eindigt, wanneer zij even zoo vele graden is gedaald: diensvolgens zal de zon twee maanden noodig hebben, om van deze achttien graden tot aan

aan den evenaar te klimmen, zes maanden om bij den keerkring te komen en vandaar terug te keeren, en twee maanden om van den evenaar tot achttien graden daar beneden neder te dalen; gevende in alles tien maanden dag. Maar, gedurende de twee overige maanden, die het jaar vol maken, blijft de maan, in ieder derzelven, vijftien dagen boven den evenaar of den gezigteinder der aspunten, makende eenen maan-dag van eene maand, die, bij de tien overige gevoegd, de bovengenoemde elf maanden uitmaken. De nacht-maand, die er nog overschiet, is van licht niet geheel ontbloot; de morgen- en avond-schemering der maan, de terugkaatsing des lichts door sneeuw en ijs, en het noorderlicht, zijn genoeg om haar te verlichten, en tot gids te dienen voor de dieren der aarde, en voor de zeegedrogten, welke de natuur in deze barre gewesten heeft opgesloten. Nuttig is derhalve de straalbreking voor de aarde, niet alleen omdat zij ons eenige oogenblikken langer de tegenwoordigheid der zon doet genieten, maar ook omdat zij, de morgen- en avond-schemeringen doende ontstaan, de duurzaamheid van het licht verlengt. „De „natuur," heeft zeker wijsgeerig starrekundige gezegd, „heeft trapswijze afnemingen daargesteld, om onze „vermaken voor te bereiden en onze smarten te ver„minderen. Wij zien den dag aanbreken als eene flaau„we hoop; hij ontvlugt ons, zonder dat men er op „bedacht is; en het licht vergaat, even als onze lig„chaamskrachten, even als de gezondheid, de verma„ken, het leven zelf, zonder dat wij het bemerken." Zoodanig zijn de grondbeginsels van den natuurkundigen tijd en het tijdsbestek, den mensche verleend, om zijn doel te treffen.

De tijd is de gemeene rijkdom der menschen; door middel van denzelven wordt alles te onder gebragt, verwisselt alles, neemt alles eene andere gedaante aan; de kunsten worden geboren, de wetenschappen worden beschaafd, het geluk der volken neemt toe. De natuur opent voor ons haren schoot, schenkt

ons hare schatten met eene kwistige hand; de tijd verschaft ons de middelen en de mogelijkheid, om dezelven tot onze behoeften, tot onze neigingen en onze vermaken te doen dienen; hij is het werktuig, waarvan de mensch, om uit te vinden, te volmaken, te verkrijgen, te verspillen en te genieten, zich bedient; hij is insgelijks de koopwaar, aan allen gemeen; twee onvermoeide werklieden, het vernuft en de nijverheid, bevinden zich in de werkplaatsen, en bouwen eenen troon voor het menschelijk geluk; bij wijlen dringen de magt en de rijkdom daarin door, en maken ze tolpligtig; doch welhaast neemt hunne bestemming de overhand, en de rijkdom en de magt worden op hunne beurt schattingschuldig aan het vernuft en de nijverheid.

Eene der streelendste bekoorlijkheden, welke over 's menschen leven zijn verspreid, ten einde alle de oogenblikken van hetzelve aan te vullen, is de *arbeid*. Bezigheid verkort voor hem den dag, en verlengt het jaar; de ledigheid, daarentegen, verlengt den dag, en maakt het jaar korter; aldus is het vermaak verknocht aan hetgene men als een kwaad beschouwt, en het kwade of de smart aan eenen toestand, dien men voor gelukkig houdt. De mensch, die arbeidt, en wiens uren allen vruchtbaar zijn, vervolgt zijnen weg zonder den tijd te zien vlugten; het oogenblik der rust verschijnt, en nu leert hij deszelfs snelheid kennen. Alle zijne dagen, van elkander onderscheiden, vertoonen hem dezelfde uitkomst; de werkzaamheid is de ziel daarvan; maar wanneer hij, aan het einde van het jaar, alle zijne gedachten, alle zijne daden, en alwat hij heeft voortgebragt, zich tracht te herinneren, wordt deszelfs duurzaamheid grooter, en zijne twee uitersten worden door een onnoemelijk getal daadzaken vaneengescheiden. De Sybariet, daarentegen, wiens verbeelding stilstaat, wiens leven niets anders is dan eene langdurige rust, zucht onder den last der uren, loopt denkbeeldig den tijd vooruit, klaagt over deszelfs traagheid, en, met het oog op zijn uurwerk gevestigd, wacht hij op het

oogen-

oogenblik, welk hem een nieuw vermaak moet aanbrengen, reeds door de hoop versleten, of de gewone wellustigheden, de eenige afleiding van zijne eeuwige verwachting. Alle zijne eenzelvige dagen schijnen hem zoo vele eeuwen; maar wanneer hij, aan het einde van het jaar, zichzelven rekenschap wil doen van zijn leven, en zijne onvruchtbare uren van nieuws verschijnen, dan blijft de tijd stom, de uren zijn verdwenen, het jaar versmelt tot een punt, het begin des levens is als tegenwoordig, de zandlooper keert zich, en de laatste korrel vloeit welhaast daar henen!

Intusschen bestaan er wezens, voor welken de tijd niet *is* geboren, wier leven slechts een oogenblik is, die geen denkbeeld hebben van de duurzaamheid, welken het vermaak slechts eenmaal streelt, wien de hoop nimmer toelacht, welken de zoete naam van vader, vriend, beminde niet roert, welken de overdenking niet tot werkzaamheid noopt, wier bij wijlen vleijende gesprekken zonder zamenhang en zonder bedoeling zijn. Hunne gedachten zijn even los en vlugtig als de nachtelijke droomen; hunne verbeeldingskracht is een beweegbare spiegel, die den indruk der beelden, welke hij ontvangt, niet kan behouden; en de lijdende en ellendige opslag van hun oog is pijnlijk en treurig. Deze rampzaligen zijn de verstandeloozen en zotten. Voor hen heeft de tijd vleugels noch zeisfen; de natuur vertoont slechts éėne plaats en één gelaat; hun geheele leven is betrekkelijk; maar, indien het van vreugde en geluk ontbloot zij, het voert hen naar den dood zonder vreeze en zonder kwelling.

Wat ons aangaat, welken de tijd bestuurt en de rede regeert, laten wij het overschot van ons leven niet meer te kort doen, laten wij de dwaze verkwisting daarvan doen ophouden; dat ieder oogenblik ons aantreffe in de betrachting der deugd en op den weg des waren geluks, en laten wij niet vergeten, dat een monarch, de wellust des menschelijken geslachts, op den troon uitrien:

riep: *Amici! diem perdidi.* „ Vrienden! ik heb eenen „ dag verloren."

WAAROM STERVEN ER MENSCHEN AAN GENEESLIJKE KWALEN? (*)

I.

Ars longa — occasio preceps.

HIPP.

— Bijna zoude ik zeggen, omdat zij hunne toevlugt nemen tot de kunst en de artsen, en niet geduldig de pogingen afwachten en doorstaan, die de natuur te harer redding in 't werk stelt. Wat willen wij toch van eene kunst verwachten, die, boven alle andere, het voorregt schijnt te hebben van door weetnieten en domkoppen beoefend te worden? Want, zoo HORATIUS zich ergerde, dat elk, die ooit een paar rijmen aan elkander lapte, zich deftig in den rei der dichters plaatst, al weet hij er ook niets van, en al heeft hij er geen' den minsten aanleg toe, moet zich een regtschapen geneesheer nog veel meer ergeren, dat elk, die slechts weet, dat een glas water den dorst verslaat, vriend en vijand met zijne medicinale raadgevingen vermoeit. Maar beunhazen, zal men zeggen, bederven alle kunsten en ambachten; en daarenboven ziet men niet alleen die menschen sterven, die tot dezelven hunne toevlugt nemen, maar wel degelijk ook zulken, die de heeren raadplegen, welke tot het gild van GALENUS gerekend worden. En vergelijkt men dan, op de sterflijsten, de ziekten, waarvan zij gezegd worden het slagtoffer geweest te zijn, dan bemerkt men al spoedig, dat velen onder een verkeerd hoofd gebragt zijn, en dat het, wil men zeer naauwkeurig zijn, noodzakelijk is, op die lijs-

ten

(*) Vergelijk Dr. RUSH, van *Philadelphia*; in HERMBSTÄDT's *Museum* enz. VIII B. S. 250. Uit die verhandeling zijn eenige denkbeelden overgenomen.

ten eene nieuwe rubriek te ſtellen voor de menigte, welke door de pillen en drankjes, die ze geſlikt hebben, bezweken zijn.

En dit is geen wonder. Er behoort toch zoo veel toe, om zieken behoorlijk te kunnen genezen; en er wordt door hen, die zich daartoe bekwamen, veelal zoo weinig gedaan, om iets van dat *veel* magtig te worden, dat het waarlijk eer een wonder moet gerekend worden, dat er nog zoo vele zieken den dood ontſnappen, die geen beter veldjagers kon uitkiezen, dan dat heer van Eskulapen, hetwelk als bij dozijnen uit het ſtof der ſcholen, ſchraaltjes toegerust, de maatſchappij binnentreedt. Wie den loop der ſtudiën van een' aanſtaanden geneesheer, zoo als dezelve zeer dikwijls plaats hebben, nagaat, zal ophouden zich over de gebrekkige kennis dier heeren te verwonderen, en, met ons, in derzelver onkunde en gebrekkige opleiding eene eerſte oorzaak van de menigvuldige ſterfgevallen, eene gedeeltelijke beantwoording der opgeworpen vraag vinden.

Met een mondvol latijn, en zonder eenige voorbereiding in de natuurkundige wetenſchappen, komen de jongelingen, voor de geneeskunde beſtemd, op onze hoogeſcholen. Het eerſte, wat zij doen, zoo zij ſtuderen, is, zich met de beenderen en lijken gemeenzaam te maken. Den tienden valt het niet in, dat de mensch ſlechts een gedeelte is van het groote rijk der natuur en onderworpen aan deszelfs wetten, en dat men tot het bijzonder onderzoek van den mensch niet naderen moet, zoo lang men in dat rijk een vreemdeling is, zoo lang men naauwelijks iets weet van natuurlijke historie, natuur- of ſcheikunde. Zij leeren die wetenſchappen te hooi en te gras, en wanneer dit zoo eens met hunnen tijd uitkomt en de ſtudentenmode het wil. Zij maken er ook niet veel werk van. En waartoe zou dat ook dienen? De *optica* of de theorie der verbranding leert geene katarrhale koorts genezen. Wat is hier nu het gevolg van? Onbekend met de algemeene natuurkunde, ontmoeten zij in de natuurkunde van den mensch, of

physiologie, telkens, onoverkomelijke zwarigheden, en wordt hun de ziektekunde eene bloote optelling en verklaring van eenige half griekfche namen. Natuurlijk is hun de leer der geneesmiddelen, bij dat gebrek van voorbereidende ftudiën, een collegie van *Frans Baltes*, waaruit zij niet veel meer wegdragen, dan een of ander geneesmiddel, waarmeê de profesfor hoog liep, en een paar anderen, die in de mode en voor alles goed *zijn*, b. v. kina en kwik. Zoo ligt gewapend, vallen zij nu eindelijk op de eigenlijke geneeskunde aan; doch met welk een gevolg, laat zich ligt begrijpen. Zoo veel leeren zij, dat er eene menigte ziekten zijn, en dat men alle zieken den pols voelt en de tong laat uitfteken.

Ja, al weten zij veel meer, al kunnen zij aardig het zijdewee en de leverontfteking, de jicht en het flerecijn van elkander onderfcheiden; al weten zij zeer *duidelijk* de verfchillende zitplaats, oorfprong en oorzaken dier kwalen aan te wijzen; en al kennen zij, naar de rij af, alle middelen van buiten, die er ooit, met eenig gevolg, tegen zijn aangewend, — wat baat zulks? zij ftaan nog telkens verlegen, door hunne geringe kennis van de natuur. Waar natuur- en fcheikunde hun konden behulpzaam zijn ter verklaring van de ziekteverfchijnfelen, of van de werking der geneesmiddelen, ftaan zij als de domfte boer voor het ziekbed te gapen, kijken zeer onnoozel, en halen de fchouders op. Daar zij naauwelijks de lesfen der hoogleeraren verftonden, hoe zeer dezelven tot hun bekrompen verftand afdaalden, verftaan zij de verheven taal der natuur nog veel minder, waarin zij zich niet het minst geoefend hebben. Voor hen is het licht, dat over de geneeskunde opging, door den hoogen ftand der natuurkundige wetenfchappen, verloren. Zij zijn als de mollen, welke men in het volle daglicht trekt, — ziende blind.

Deze onkunde en halve wetenfchap moet natuurlijk invloed hebben op de beoordeeling en behandeling der ziekten. De HIPPOCRATESSEN, de SYDENHAMS,

HAMS, de BOERHAAVES, die in de duisternis licht zien, en in de schemering met zoo veel zekerheid handelen en wandelen als op den vollen dag, zijn zeldzaam. Rijke voorraad van kundigheden, en een, door bewerking van dien voorraad, geoefend oordeel, moet, zal het wél gaan, bij gewone menschen en bij gewone geneesheeren, de plaats vervullen van het genie. Het is ondertusschen niet gemakkelijk, zich dien rijken voorraad te verschaffen; terwijl het *genie* geen de minste moeite of inspanning kost, ja zelfs elk' aanroeper van APOLLO, het zij arts of poëet, als van zelve schijnt toe te vloeijen, zoodra zij slechts beginnen te rijmen of den pols te voelen. En menig zieke wordt vermorst, omdat zijn arts, zonder het minste vonkje van genie, hem regt *genialisch*, volgens de ingeving van het oogenblik, behandelt.

Hoe veel te erger, wanneer de *doctor* inderdaad een domkop is, en, met de leeken in de kunst, zenuwen en kramp voor eene soort van kwade stoffen houdt, die door het ligchaam vliegen. — En, helaas! het vertelsel van GELLERT, waarin men, van vier zonen, den halven gek tot geneesheer bestemd ziet, is niet uit de lucht gegrepen; het bevat veeleer eene alledaagsche waarheid.

Maar het is niet alleen de onwetendheid der artsen, welke de kwalen der stervelingen gevaarlijker maakt, dan zij anders zijn zouden: ook velen, welken het waarlijk niet aan kunde en geleerdheid ontbreekt, zijn ongelukkig in hunne behandeling, en studeren voor het kerkhof, omdat zij geen' aanleg bezitten voor eene kunst, waartoe niet minder, dan tot de dichtkunst, eene *rijke ader* gevorderd wordt. Het is geen gemeen verstand gegeven, de natuur in hare geheimste bewegingen te bespieden, de afgebrokene en geheimzinnige teekenen te verstaan, waarin zij, van het ziekbed, spreekt, en daar, waar alles van het oogenblik afhangt, met eene stoute vaardigheid, hare naauwelijks merkbare wenken te volgen. Eene vlugge bevatting, een gelukkig geheugen,

een

een scherp oordeel, eene groote mate van standvastigheid, moeten den geneesheer bezielen, zal hij op alles acht geven, van alles partij trekken, het voorledene en de toekomst vereenigen, en, terwijl hij zich door alle omstandigheden schijnt te laten leiden, zich door niets van een na rijp beraad ontworpen geneesplan laten afbrengen.

Doch ook de best ingerigte opleiding, gepaard met het gelukkigst talent, zijn niet voldoende, om den geneesheer, op den duur, wel te doen slagen, wanneer hij niet, door vermeerdering zijner wetenschappelijke kundigheden, en door een verstandig gebruik zijner ervaring, zijn aangeboren en verworven kunstvermogen versterkt en beschaaft. De meeste geneesheeren hebben naauwelijks den doctorshoed op het hoofd, of zij sluiten hunne boeken weg, en meenen zich al wonder wel af te slooven, zoo zij 's middags of 's avonds, onder een pijpje, eens een geneeskundig tijdschrift doorbladeren; even alsof het gedekte hoofd den verkregen hersenschat voor alle vervliegen of verkouden bewaarde. — Maar, gelijk de toonkunstenaar, die zijn instrument jaren in 't stof laat hangen of achteloos behandelt, achteruit leert; gelijk de dichter, die zijne goddelijke kunst slechts ter loops, bij een vriendenfeest of openbare gelegenheid, beoefent, al had hij het talent van HOMERUS, eeuwig een BAVIUS blijft, — wordt de kundigste en schranderste arts een zielloos polsenvoeler, wanneer hij zich zijne dagelijksche ervaring niet ten nutte maakt, zijn geheugen niet verrijkt met het belangrijkste uit zijne waarnemingen, dezelven met die van anderen niet gedurig vergelijkt, en immer nalaat, de verschijnselen aan het ziekbed met de heldere fakkel der natuurkunde toe te lichten. Tot eene gelukkige praktijk is eene voortgezette studie noodzakelijk; maar eene studie, waarvan het ziekbed het middelpunt is. Wij gelooven toch, dat eene opzettelijke beoefening van een of ander bijzonder vak van geleerdheid, het zij letterkunde of wijsbegeerte, of zelfs natuur- en menschkunde, zonder

der bepaalde toepassing op de kunst zelve, niet dan nadeelig kan wezen voor den kunstoefenaar, als zoodanig: want dit leidt zijnen geest van het gewigtig beroep af, waaraan hij zich heeft toegewijd, en hetwelk de geheele inspanning zijner krachten vordert en verdient. Hoe is het mogelijk, dat een man, verrukt over eene plaats uit de schriften der oudheid, of vermoeid door eenig afgetrokken, wijsgeerig vraagstuk, of vervuld met eene belangrijke ontdekking in natuur- of scheikunde, de gansche kracht van zijnen geest aan de dagelijksche voorvallen der ziekenkamer kan schenken, welke dikwijls zoo nietsbeteekenend schijnen, en waarvan toch altijd leven en gezondheid afhangen? Vanhier, dat eene groote geleerdheid den geneesheer, in de uitoefening zijner kunst, niet zelden meer nadeel dan voordeel verschaft, en dat zij, die op het papier het karakter der verborgenste kwalen meesterlijk schilderen, en de krachtigste geneesmiddelen duidelijk opgeven, somwijlen, in de dadelijke behandeling der ziekten, de meest gewone naauwelijks kennen, en altijd naar het verkeerde hulpmiddel grijpen.

Moet zoo menig lijder de wijsgeerige bespiegelingen of de letterkundige geleerdheid van zijnen arts met den dood bekoopen, menig ander wordt het slagtoffer van de te uitgestrekte praktijk van den zijnen. Het is waar, die geneesheeren, welken de dag bijna te kort is, om het heer hunner lijders te bezoeken, loopen weinig gevaar, hunnen geest met iets anders dan met dezelven bezig te houden; doch zij zijn aan een ander gevaar blootgesteld, hetwelk evenzeer op den armen zieke terugstuit, — het gevaar namelijk, dat zij, door de al te groote menigte van gelijksoortige en evenwel verschillende voorwerpen, in verwarring gebragt, duizelig en als verblind worden, zoodat zij eindelijk, in een onafzienbaren kring van zieken en ziekten gestadig ronddraaijende, naauwelijks meer weten, waar zij zijn, dus veel minder, wat zij doen. Ook met het beste voornemen en den gelukkigsten aanleg, gaat de ervaring van

da-

dagen en jaren bijna nutteloos voor hen verloren; even als de gulzigaard, dagelijks met spijs en drank overladen, geen voedsel trekt van zijne maaltijden. — Enkelen mogen, door den tooverslag van hun genie, in dien bajert licht weten te brengen; die enkelen zijn meer dan zeldzaam. Over het algemeen moet de overlading met beroepsbezigheden, daar ze den geest vermoeit en opvult met een' nutteloozen ballast van waarnemingen, der volmaking van den arts, als kunstoefenaar, zeer in den weg staan. Men moet dus van zulke drukbezette artsen geene genezing van moeijelijke, vooral niet van slepende, kwalen verwachten; even min als men van een' schilder, die bij het dozijn werkt, een meesterstuk verwacht. En ondertusschen is de genezing van eene moeijelijke, hoewel geneeslijke, kwaal inderdaad een grooter meesterstuk van menschelijk vernuft, dan een *Laöcoön* of eene *Venus de Medicis*, om wier wil men naar Italië reist. Men vergt dus te veel van den grooten hoop der artsen. En wanneer men bedenkt, hoe veel de geringe kunde en de gebrekkige geestvermogens der menigte, die het polsvoelen als een handwerk drijven, bij de vorderingen der kunst te kort schieten, zal men zich niet meer verwonderen, dat er zoo vele menschen aan geneeslijke kwalen sterven.

Doch er zijn nog andere oorzaken van dit verschijnsel, welke wij bij eene volgende gelegenheid willen opsporen.

J. V.

LEVENSSCHETS VAN HAMLET, PRINS VAN DENEMARKEN.

Lang vóór de invoering des Christendoms in *Denemarken*, huwde HORWENDILLUS, Koning van *Jutland*, GEERTRUI, dochter van RURIK, Koning van *Denemarken*, bij welke hij eenen zoon had, HAMLET genaamd. FENGO vermoordde zijnen broeder HOR-

WEN-

WENDILLUS, trouwde GEERTRUI, en beklom den troon. HAMLET, om zijns ooms naijver te ontgaan, veinsde verstandeloosheid, en werd voorgesteld als zulk eenen afkeer hebbende van valschheid, dat, schoon hij bij aanhoudendheid de meest ontwijkende en belagchelijke antwoorden verzon, hij het nogtans kunstiglijk zoo beleide, van nooit af te wijken van de waarheid. FENCO, de wezenlijkheid van zijn verstandsverlies verdenkende, poogde, langs verschillende wegen, den waarachtigen toestand zijner ziel te ontdekken: onder anderen vertrok hij van *Elseneur*, belegde eene zamenkomst tusschen HAMLET en GEERTRUI, begrijpende, dat de eerste zijne wezenlijke gevoelens voor zijne eigene moeder niet zou bedekken, en beval eenen hoveling, zich, buiten weten van beiden, te versteken, met oogmerk om hun gesprek af te luisteren. De hoveling begaf zich, gevolgelijk, in het vertrek der Koningin, en verschool zich onder een' hoop stroo (*). HAMLET, bij het binnentreden van het kabinet, de tegenwoordigheid van eenigen verspieder vermoedende, bootste, naar zijne gewone vertooning van krankzinnigheid, het gekraai van eenen haan na, en, klappende met zijne armen als met wieken, sprong hij op den hoop stroo, en, den hoveling gevoelende, trok hij zijn zwaard, en maakte hem onmiddellijk af; vervolgens sneed hij het ligchaam aan stukken, kookte het, en gaf het den varkens. Daarna, zijner moeder belijdende, dat hij slechts den dwaas vertoonde, verweet hij haar haar bloedschendig huwelijk met den moordenaar haars gemaals, en besloot zijne rede met te zeggen: „ In plaats, derhalve, van mijne zinneloosheid te beklagen, beschrei uwe eigene schande, en leer de ontaarding uws eigen gemoeds beweenen!"

De Koningin zweeg, doch werd door deze waarschuwin-

(*) Men bedenke, dat oudtijds stroo over den vloer gestrooid werd, als een voorwerp van weelde.

wingen tot de deugd teruggeroepen. FENGO keerde terug naar *Elseneur*, zond HAMLET naar *Engeland*, onder het opzigt van twee hovelingen, en verzocht den Koning, bij eenen brief, hem ten dood te brengen. HAMLET ondekte en veranderde den brief, zoo dat de Koning, bij hunne aankomst in *Engeland*, de twee hovelingen onmiddellijk liet van kant maken, en zijne dochter verloofde aan HAMLET, die verbazende blijken gaf van een verheven verstand. Met het einde des jaars keerde hij terug naar *Denemarken*, en ontstelde het hof door zijne onverwachte verschijning, daar er een gerucht van zijnen dood verspreid was, en toerustingen gemaakt werden tot zijne uitvaart. Zijne gemaakte krankzinnigheid hernomen hebbende, wondde hij met opzet zijne vingers, terwijl hij zijn zwaard trok, hetwelk de omstanders onmiddellijk in de scheede vastmaakten. Vervolgens noodde hij de voornaamste edelen tot een feest, maakte hen dronken, en bedekte hen in dien toestand met een groot gordijn, dat hij met houten pennen aan den grond vastmaakte; vervolgens stak hij den brand in het paleis, en de edelen, in het gordijn besloten, kwamen om in de vlammen.

Gedurende dit voorval, begaf hij zich wederom naar FENGO's vertrek, en, het zwaard nemende, dat ter zijde van deszelfs bed lag, leide hij zijn eigen in de plaats. Nu wekte hij hem, en berigtte hem, dat HAMLET gekomen was om den moord zijns vaders te wreken. FENGO sprong van zijn bed, greep het zwaard, doch, buiten staat hetzelve te trekken, viel hij door de hand van HAMLET. Des anderen daags, terwijl het gemeen zich verzameld had om de ruïnen van het paleis te bezigtigen, riep HAMLET de overgeblevene edelen bijeen, en leide, in eene meesterlijke aanspraak, de beweegredenen open van zijn gedrag, bewees, dat zijn oom de moordenaar van zijnen vader was geweest, en besloot met de volgende woorden: „ Vertrap de asch van het monster, dat, de vrouw zijns vermoorden broeders bezoedelende, bloedschande bij broedermoord voeg-

voegde, en met de drukkendste tirannij over u heerschte! Ontvang mij als den dienaar eener regtvaardige wraak, als iemand, die deel neemt in het lijden van zijnen vader en van zijn volk! Beschouw mij als den persoon, die de schande van zijn vaderland heeft afgewasschen, de eerloosheid zijner moeder vernietigd, en u verlost van de willekeur eens monsters, welks misdaden, ware hij blijven leven, dagelijks zouden zijn toegenomen, en uitgeloopen op uwe vernietiging! Erken mijne diensten; en, zoo ik het verdiend heb, bied mij de kroon aan: beschouw in mij den bewerker dezer voordeelen; geen ontaarde, geen moordenaar der zijnen, maar den regten erfgenaam des troons, en den ouderlievenden wreker van 's vaders dood! Ik heb u ontrukt aan uwe slavernij, u in vrijheid hersteld, en uwe eer gezuiverd. Ik heb eenen dwingeland vernietigd, en over eenen moordenaar gezegepraald. De vergelding is in uwe handen; gij kunt de waarde mijner diensten schatten, en op uwe deugd bouw ik mijne hoop en verwachting van belooning." . . . .

Deze aanspraak had de verlangde uitwerking; het grootste gedeelte der vergadering stortte tranen, en allen riepen hem voor Koning uit, te midden van herhaalde toejuichingen.

HAMLET begaf zich, kort na zijne verheffing, te scheep naar *Engeland*, en liet een schild maken, waarop de voornaamste bedrijven van zijn leven waren afgebeeld. De Koning ontving hem met geveinsde betoogingen van blijdschap, verzekerde hem op eene logenachtige wijze, dat zijne dochter dood was, en beval hem aan, naar *Schotland* te trekken als zijn gezant, en aanzoek te doen bij de Koningin HERMETRUDA. Hij gaf dezen neteligen raad in de hoop, dat HAMLET zou omkomen in de poging, daar de Koningin, die opmerkelijk was om hare kuischheid en wreedheid, zulk eenen afkeer had van alle huwelijksvoorslagen, dat geen harer vrijers het lot ontkomen was van te vallen als een offer harer wraak. HAMLET, in spijt aller zwarigheden,

den, volbragt de zending, verkreeg, door hulpe van zijn schild, hetgeen der Koninginne een gunstig denkbeeld inboezemde van zijne wijsheid en moed, haar ten huwelijk, en keerde met haar naar *Engeland* weder. Onderrigt door de Prinses, aan welke hij was verloofd geweest, dat haar vader op zijne vermoording dacht, vermeed HAMLET dit noodlot door zich onder zijne kleederen te wapenen, bragt den Koning van *Engeland* ten dood, en zeilde naar *Denemarken* met zijne twee vrouwen, alwaar hij, kort daarna, sneuvelde in een gevecht met VIGLETUS, zoon van Koning RURIK.

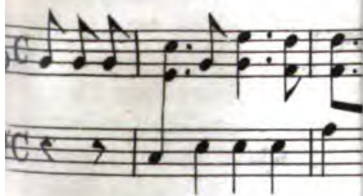
HAMLET, voegt er de Historieschrijver bij, was een Prins, die, zoo zijn goed geluk gelijk gestaan had met zijne verdiensten, de Goden zou hebben geëvenaard in luister, en, in zijne bedrijven, de werken van HERCULES overtroffen.

IETS OVER DEN STEENDRUK, OF LITHOGRAPHIE.

Bij alle de voordeelen der Boekdruk- en Graveerkunst, om, door middel van dezelve, alles, wat der menschheid oorbaar en der maatschappije nuttig was, voor te stellen, na te bootsen, en tot tijdgenoot en nakomelingschap over te brengen, bleef er echter in beide kunsten, hier en daar, nog iets te wenschen over. Bij voorbeeld, om handschriften en origineele teekeningen te kunnen vermenigvuldigen; om *Sinésche*, *Sanscritsche* en andere talen te kunnen drukken, welker letters of karakters te talrijk, en dus moeijelijk en niet dan met vele kosten te verkrijgen zijn; om boek- en plaatdruk gelijkelijk te vereeuwigen, enz. De uitvinding van den Steendruk heeft grootendeels deze wenschen bevredigd, en wel op zulk eene voldoende wijze, dat wij het belangrijk genoeg achten, dezelve hier mede te deelen.

Deze, met regt geprezene, uitvinding geschiedde in het laatst der vorige of het begin dezer Eeuwe te *Munchen*, door ALOYS SENNEVELDER. Hij had opge-

Imprim

Po

Stein

gemerkt, dat, wanneer men met eene vetachtige inkt op kalkaardige steenen strepen maakte, dezelve, door middel eener sterke wrijving, eenen afdruk gaven; en tevens, dat deze soort van steen ook vatbaar was voor inzuiging van water. Op deze twee waarnemingen was het geheele stelsel zijner uitvindinge gegrond. Hij wist het voordeel te waarderen, hetwelk men uit de ontdekking van een verschijnsel kon trekken, dat zoo gemakkelijk te verklaren, en echter vóór hem nog niet opgemerkt was. Hij deelde zijne uitvinding aan den Heer A. ANDRÉ, te *Offenbach*, mede, door wiens medewerking dezelve reeds spoedig tot eene zekere volkomenheid voor sommige vakken der kunst geraakte, inzonderheid in het muzijkdrukken; hebbende deze daartoe eene drukkerij opgerigt, die ongetwijfeld nu reeds meer heeft opgeleverd, dan eenig tot dusverre bestaand Etablissement van muzijk op tinnen platen.

De Heer ANDRÉ verspreidde deze kunst naar *Frankrijk* en *Engeland*. Te *Londen*, alwaar zij onder den naam van *Polyautographie* bekend werd, is zij zeer gevorderd. In *Parijs* heeft zij de oplettendheid van de Fransche Akademie der schoone Kunsten zoodanig tot zich getrokken, dat eene Kommissie uit dezelve benoemd werd, om deze uitvinding nader te onderzoeken, en een Rapport daarover in te leveren. Deze Kommissie heeft zich bijzonder met de Steendrukkerij van den Heer ENGELMAN, te *Parijs*, bezig gehouden, en haar berigt van dezelve is zeer gunstig.

Daar ons vaderland niet alleen de moeder en voedster van vele kunsten en wetenschappen is, maar ook in vele derzelven de eerste uitvinders heeft overtroffen, zoo was het ons bijzonder aangenaam te vernemen, dat deze nieuwe uitvinding bij ons niet onbekend is gebleven; maar dat er ook in *Amsterdam* eene zoodanige Steendrukkerij bestaat, van de Heeren E. BEIJER en A. VINKELES, welke niet alleen aanmerkelijke verbeteringen, maar ook nieuwe uitvindingen in dit vak ge-

gedaan, en deze kunst daardoor tot eene meerdere volkomenheid gebragt hebben.

De eenvoudige bewerking van den Steendruk is deze: Nadat de steenen genoegzaam glad geslepen zijn, (en wel meer- of minder, naar mate men óf met de pen óf met zwart krijt er op wil teekenen) teekent men op dezelven met eene scheikunstige inkt of met een krijt, die voornamelijk uit oliën en vetdeelen bestaan; dan worden de steenen met een verdund salpeterzuur overgoten, om het inzuigen des waters te bevorderen; en vervolgens met gom overdekt, om dezelven voor bederf te bewaren. Om nu eenen afdruk van deze steenplaat te maken, wascht men eerst de gom daarvan af, bevochtigt dezelve dan, en zwart ze in door middel van eene met leder bekleede *tampon*; bevestigt de plaat dan in eene holle tafel, waarover eene ijzeren rol gaat, welke door wrijving den afdruk geeft.

Deze zeer eenvoudige bewerking levert groote gerijven voor de kunst op, om namelijk teekeningen van zwart en rood krijt na te bootsen, om oorspronkelijke stukken op eene misleidende wijze af te drukken, om teekeningen met de pen en in de gewasschen manier te vermenigvuldigen, en eindelijk om muzijk te drukken.

De Kommissie der Fransche Akademie van schoone Kunsten merkte in de bewerking van den Heer ENGELMAN nog twee groote zwarigheden op; te weten, dat het teekenkrijt, hoewel het zich liet aanscherpen, echter te veel aan warmte of vochtigheid onderhevig was, en dat er zeer vele oefening vereischt werd, om met zijne inkt te teekenen. Deze twee zwarigheden zijn door de vinding van onze voornoemde *Amsterdamsche* kunstenaars verholpen, daar zij een teekenkrijt hebben uitgevonden, dat even goed teekent, zich laat aanscherpen, en de punt zoo goed houdt, als gewoon goed zwart krijt; ook vinden zij het teekenen met inkt, naar hunne nieuwe manier, niet meer zoo moeijelijk. Daarenboven hebben zij wezenlijke verbeteringen in de werktuigelijke zamenstelling der pers gemaakt, welke den

den druk, vergeleken met de *Parijsche* pers, driemaal sneller doen voortspoeden. Voorts zijn zij in staat, regelmatig Stereotypen te drukken, waartoe de steendruk nog niet gebezigd was, — en prenten op steen te graveren, die de gravure in koper volmaaktelijk evenaren; terwijl de tot dusverre vervaardigde steendrukken in de manier van gravure zich nog altijd tot pen-teekeningen bepaalden.

De kunst, om gravures alzoo (om het dus eens uit te drukken) op eene machinale wijze te vermenigvuldigen, is iets, hetwelk der *Amsterdamsche* Steendruk-fabrijk alleen eigen is, en door haar alleen bewerkstelligd wordt; en het nadrukken of afdrukken van gedrukte boeken en handschriften hebben zij zoo verre gebragt, dat daarbij niet veel meer te wenschen overig blijft.

Het proefplaatje van hun werk, hetwelk dit berigt verzelt, moge ten bewijze hunner vorderingen dienen. De spoedige wijze van drukken zoo wel, als de geringere kosten, bevelen overigens deze belangrijke uitvinding ten sterkste aan.

Wanneer deze Fabrijk, die eerst sedert weinige maanden openlijk werkzaam is, de aanmoediging en goedkeuring onzer Landgenooten mag wegdragen, en eens zoo lang zal werkzaam geweest zijn, als die van *Parijs*, welke reeds in 1807 aanwezig was, dan twijfelen wij niet, of dezelve zal deze kunst tot eenen hoogen graad van volkomenheid gebragt hebben.

TWAALF UREN IN ZUID-AMERIKA.

Door WAECKER.

Op den 26sten van Lentemaand des jaars 1812 werden *Caraccas* en de omliggende landstreken van dat gedeelte van *Zuid-Amerika* door eene der schrikkelijkste aardbevingen verwoest. Vele honderd mijlen van bloeijende provincien werden in wei-

nige oogenblikken door de opgeruide elementen vernield. Duizenden vonden in den schoot der aarde hun graf, en duizenden zagen zich aan een ellendig, verminkt leven prijs gegeven. Offchoon verscheidene dagbladen deze omwenteling der natuur reeds vroeger oppervlakkig hebben vermeld, verdient echter de navolgende, door eenen ooggetuige daar ter plaatse opgemaakte, beschrijving onze aandacht; daar dezelve dit, in het noordelijk *Europa* onbekende, ontzettende natuurtooneel in het helderst licht vertoont. Hij verhaalt:

Het verblijf in *Zuid-Amerika*, met name in *Santa-Fe-de-Bogotá* en *Caraccas*, verschafte mij eene reeks der aangenaamste dagen, wier herinnering mij nog verrukt.

Caraccas met zijne ommestreken is te rijk in natuurschoonheden van allerlei aard, dan dat men in het vol genot derzelven, de schilderachtigste oorden van *Europa* zoude ontberen. Mijne uitgebreide bezigheden, en bijzonder mijne bekendschap met de voortreffelijke familie van HUGATA DE LOS PARNADO, een' rijken *Spanjaard*, verschaften mij het afwisselend genot des land- en stadlevens in de belangrijkste opzigten. Hier was ik dagelijks ooggetuige van het tooneel, dat, met voorbeeldelooze woede, dezer groote en rijke provincie den ondergang dreigde.

Ik bevond mij op Paaschvrijdag op een landhuis van PARNADO. De morgen dezes onvergetelijken dags was ongemeen koel; doch spoedig veranderde de temperatuur des geheelen dampkrings alleropmerkelijkst. De helderste, schoonste zomermorgen, waarin geen wolkje den klaren, zuiveren hemel bedekte, en van rondomme de in jeugdelijken tooi tot het veelvoudigste leven ontwaakte natuur zelfs het hart des ongelukkigen slechts tot vreugd en tot gezang stemde, verkeerde in de drukkendste daghitte, die zelfs door geen zuchtje werd verkoeld.

Tegen elf ure maakte eene onverklaarbare beklemdheid het verblijf in de vertrekken onmogelijk; ik verliet alzoo het landhuis, met een boek in de hand, ten einde de koelte eener, in den tuin gelegene, belommerde rotsgrot te genieten. Van hier konde ik het gansche westelijke gedeelte des schoonen lands in verre uitgebreidheid overzien. Doch stervend, versmachtend vertoonden zich de onuitoogbare maisvelden; geen blad bewoog zich aan de groene kokosboomen. Een verzengende gloed was over de breede, stille velden uitgestrekt, en

mensch

mensch en dier vond zich genoodzaakt, de holen der rotsen en de koele schaduwen der boomen op te zoeken, om de verterende stralen te ontgaan. Zwijgend scheen alles de ontwikkeling eener groote katastrophe te gemoet te zien. Mijn gastvrije vriend, met zijne beminnenswaardige dochter, had het plekje dezer schoone eenzaamheid en verrukkende speling der natuur, waarheen ik gevloden was, ter verademing gekozen. Zij verrasten mij in zoete herinneringen aan vervlogene dagen. Weldra was eene verfrisschende kokos-kaneelmelk toebereid, die ons ongemeen verkwikte. PARNADO had, in spijt van zijne schatten, altijd een' beschaafden, voor wetenschap geopenden geest en een voortreffelijk hart behouden, en zijne kinderen, twee hoopvolle zonen en ééne dochter, een met alle vrouwelijke aantrekkelijkheden rijkbedeeld wezen, naar de edelste grondregels opgevoed. Een vrolijk onderhoud gaf aanleiding tot veelvuldige scherts. Ach! niemand onzer vermoedde, dat de avond ons in tranen vinden zou!

Tegen twee ure had zich in het Oosten eene zwarte wolk zamengetrokken, die eindelijk in majestueuze stilte om het gebergte henentoog, en zich als een lijkkleed uitbreidde. Derzelver rand was door de zon koperrood gekleurd; kleine witte wolkjes vlogen vooruit, om den schrikbaren reus plaats te maken, die langzaam nader en nader voortwentelde, en de toppen der bergen aan het oog onttrok. Wanneer men van deze donkere wolkzee den blik naar den spiegelgladden avondhemel wendde, werd de beklemde borst met magt verheven, en het ontboeide hart mogt als dronken in den weerglans des hemels zich verlustigen. Reeds stoof de regen op de verwijderde *savanen* neder; een stormwind deed het stof in hooge zuilen hemelwaarts wervelen, en scheen, als een chaos, alles door elkander te willen werpen, — reeds dreunde de donder over het sidderende veld, toen ook wij eindelijk ons gereed maakten, eene veilige schuilplaats te bereiken. Deuren en vensters werden zorgvuldig gesloten, buffels en slaven gereed gehouden, om bij ontstaand onheil aanstonds bij de hand te zijn. In de voorzaal verzamelde de Huiskapellaan het overig gezin tot aanheffing van een geestelijk lied, dat inderdaad dit oogenblik in zijne gewenschte werking niet faalde, doch waarbij het echter altijd beklagenswaardig blijft, dat het sissen des bliksems alleen ons tot aandacht dwingen kan!

Een ftorm joeg een' vuurzwangeren nacht over het land henen, boog de toppen van oude palmboomen diep ter aarde, reet rotsblokken van de fpitfen der bergen, en wierp ze den bruifenden ftroomen in hunnen loop. Zwavelgele bliksemftralen verlichtten den nacht, van eenen donder gevolgd, waarbij het twijfelachtig werd, of hij zich diep uit het middelpunt der aarde eenen doortogt baande, dan of hij van uit den hemel den grond wilde doen fplijten. De venfterruiten fprongen ftuk, de glazen in de kasten kletterden, en terwijl de eene donderflag langzaam in de bergen wederkaatfte, had zich reeds een andere gevormd, die zich van den vorigen alleen door het fidderen van den grond onderfcheidde.

Gedurende dit verdoovend geraas werd het tegenover liggende fuikerriet-magazijn door den blikfem aangeftoken, en ftond in minder dan drie minuten in volle vlam. Welk een ontzettende vuurgloed wierpen deze fpitfe vlammen ten wolken op! De knappende fuiker, die als raketten in de lucht opvloog, wondde en brandde de toefchietende flaven, en omtoog de tegenover ftaande boomen met eene kandij, door het vuur als diamanten teruggeworpen. Alle porien des houts fchenen zich in vuurbronnen te herfcheppen, vanwaar de fnelfte verwoesting uitging. Redding was onmogelijk; te meer, daar de gansche toegefchotene menfchelijke hulp geknield lag, en gebeden, zuchten noch kastijdingen fpaarde, om — den brand te blusfchen. Binnen vijftien minuten vond zich PARNADO duizend dukaten armer.

Na een uur woedens trok de donderbui voorbij, die flechts ftreekswijze in en om het gebergte had gewoed. Gedurende en na dezelve had eene ontelbare menigte apen onze romaneske rotsgrot in den tuin bezet, en het ganfche oord met hun jammergefchrei vervuld, dat mij nog wel acht dagen de ooren daarvan toetten. Dit allerakeligst weeklagen, niet ongelijk aan het gekerm van hulpbehoevenden en kleine kinderen, grijpt telkens na een onweder in deze ftreken plaats, en werd hier van de apen, die zich in de aan den noordkant nabijgelegene wouden en gebergten bevinden, deels geaccompagneerd, deels door gedurig toenemende vlugtelingen zoodanig vermeerderd, dat bijkans het even luide gekwak der kikvorfchen, het fisfen der flangen en het brommen van lastige infekten daardoor verdoofd werd. Twee pistoolfchoten

joe-

joegen intusfchen den gan fchen hoop in zijne bosfchen terug, werwaarts zij in allerijl henenvlugten.

Het zal ongeveer half vier in den namiddag geweest zijn, wanneer zich de eerfte ligte aardfchok deed gevoelen; en aanftonds maakten wij toebereidfels om het landhuis te verlaten, en naar *Caraccas* terug te keeren. Vier fnelle muilezels voerden ons in ftevigen draf door de bloemrijke en herlevende velden, die echter nog altijd, ondanks het heftig onweder, door de hitte gedrukt werden. Onze oogen weidden met wellust in de liefelijke dalen.

Terra Firma had zich in korten tijd tot eene der bloeijendfte provincien verheven: de hier op zichzelve reeds zoo weelderige natuur beloont de geringe vlijt harer bewoneren duizendwerf. Donkere, fchaduwrijke wouden wisfelen bevallig af met groene velden en verfcholene plantaadjen, welker roode daken van tusfchen palm- en ceder-gewelven vrolijk uitfteken. Stroomen ruifchen, in bekoorlijke kronkelingen, over rotsblokken door lagchende weiden, en vloeijen in breede plasfen naar den verren Oceaan. Mijn oog verlustigde zich, zelfs op dezen fchrikwekkenden dag, in dit *Zuid-Amerikaanfche* Tempe. Na een' korten togt kwamen wij, kwartier vóór vijf ure, te *Caraccas*. Een vierde uurs daarna begon de namelooze ellende.

Van de kerk *Alta Gracia* klonk de misklok. Het garnizoen ftond, deels ter monfteringe, deels tot bijwoning van een lijkfeest, in de ftraten gefchaard. Ondertusfchen, gedurende de feestelijke parade-muzijk, liet zich een dompig rommelen onder den grond hooren, hetgeen weldra van fterke fchokken, met een geluid als dat des donders, werd gevolgd. Het volk liep ontfteld uit de huizen op de ftraten en naar de kerken. Ook wij gingen met angftig voorgevoel naar het bijgelegen plein. Naauwelijks waren wij daar gekomen, toen de aarde gelijk eene landzee zich begon te bewegen. De geplaveide ftraten werden in elkander gefchoven; geheele rijen huizen, vlogen krakend naar omhoog, en ftortten dan al kletterend neder. De aarde fidderde, alsof een bruifend vergif hare aderen wilde doen berften. Stofzuilen verhieven zich hoog boven de inftortende huizen, verduisterden de zon, en vervulden de ftad met eenen witten nevel. De ellende had thans in alle ftraten den hoogften graad bereikt. Jammerend rukten de vrouwen zich het haar uit het hoofd, wierpen hare ver-

fiersels van zich, en geeselden zich. De priesters trokken door de straten in processie ter kerke; de menigte volgde, wierp zich voor hen neder, en biechtte — gewisselijk zeer opregt! PARNADO stond daar, van schrik verstijfd, met gevouwen handen; zijne vrouw en dochter waren aan den voet eens palmbooms nedergezonken. Ik nam ze beide in den arm, en voerde ze naar huis. Op den weg derwaarts viel eene vrouw als bewusteloos voor ons neder; zij kon niets anders, dan sprakeloos op de derde verdieping van een nabijstaand huis wijzen. Wij wendden den blik derwaarts, en zagen een' bevenden grijsaard, met twee kleine kinderen in den arm, aan het venster om hulp smeeken. De uitgang van het vertrek scheen versperd te zijn, en de zinkende balken hun elk oogenblik den schrikkelijksten dood te dreigen. Maar, wie zou hier redden, waar elk zichzelven naauwelijks konde op de been houden? Juist wilde ik den grijsaard toeroepen, zich door middel van een aan stukken gescheurd laken neder te laten, toen een heftige schok het huis en de daaraan grenzende achterstraat in puin ter neder wierp, en den grijsaard met de kinderen onder hetzelve begroef. Terwijl te voren eene oogenblikkelijke rust scheen plaats te grijpen, volgde op dezen laatsten schok wederom een onderaardsch woeden en kraken, alsof de aarde uit hare naven wierd gewrongen. Donderende slagen deden derzelver oppervlakte sidderen, en wierpen de straatsteenen tot drie en vier voeten van den grond omhoog.

In dit oogenblik stortte de toren van *Alta Gracia* tot op den grondsteen, met een allerontzettendst gekraak, ineen; hem volgde het *Franciskaner*-klooster met al deszelfs torens, en daarop de nabij het gebergte gelegene kerk der *H. Drievuldigheid*, welker hooge, schoone toren, als door toovérij, in den schoot der aarde verdween. In de straat *Oviedo* opende zich desgelijks de grond, en verzwolg het gansche, vijfhonderd man sterke, militaire geleide eens kerkelijken optogts, alsmede de Ammunitie- en Tuighuizen; eene schoone reeks bouwkunstige gestichten verzelde dezen in hunnen val, en uit den afgrond van die kolk verhief zich een zwarte wervelwind van rook, zand, asch en steenen over de puinhoopen der ongelukkige stad. Duizenden vonden in de ineengestorte kerken en gebouwen hun graf. Duizenden riepen, met hartverscheurend gejammer, hunne naastbestaanden, die of verbrijzeld of

ver-

verscheurd door scherpe balken, of met verpletterde armen en beenen op de straten ter neder geworpen waren. Ongelukkigen strekten hunne handen van tusschen de puinhoopen, om redding smeekende, uit; en dikwijls was het onmogelijk, de met de uiterste kracht in elkander geperste muren weg te ruimen; of ook had men de geheele instorting derzelven, en gevolgelijk den oogenblikkelijken dood der ingeklemden, te duchten. Ook ons had het geweld der aardbevinge op de straat ter neder geworpen, waarbij de echtgenoote van PARNADO den regter arm door den balk van een dak verbrijzeld was. Met hevige smarten worstelende, en den vertwijfelden blik op de puinhoopen van haar huis gerigt, riep zij vergeefs om hare beide zonen. De vader doorzocht de naaste ineengestorte huizen; ik ondervroeg de buren, maar ontving slechts onbevredigende antwoorden. Gedurende onze afwezigheid had de van ziel- en ligchaamssmarten gefolterde moeder hare onmagtige dochter verlaten, en was naar het geheel gespletene huis als heengekropen, ten einde te beproeven om de ingezonkene deur te openen. Dan, bij deze schoone daad van moederlijke liefde verraste haar de Engel des Doods. Een heftige schok zette de balken van het huis in beweging; zij stortten neder, gevolgd van het geheele overige gedeelte der muren, en begroeven de edele, in haren reinen moederpligt, dáár, waar hare zonen reeds gebleven waren. Nu werd het binnendeel van het huis zigtbaar, alwaar de oudste zoon op den divan verpletterd, de jongste in een venster, waaruit hij waarschijnlijk had willen springen, doodgedrukt was geworden.

Eenigen der huisgenooten waren intusschen komen opdagen; wij lieten hun het huis over, ten einde zij mogten bergen, wat nog mogelijk was, en ik voerde den rampzaligen man en vader met zijne dochter van de schouwplaats des jammers weg, opdat zij in het vrije veld hun toegenepen harte eenigzins mogten lucht verschaffen. De weg naar de poort geleek eene vernielde vesting, welke door mijnen, bommen, kogels, vuur en zwaard onderstboven is gekeerd.

Op de halfverwoeste daken en muren zag men de nog overig geblevene menschen met sidderende handen geliefde bloedverwanten zoeken; uit alle puinhoopen kropen gekwetsten voor 't licht, terwijl de steenen dropen van het bloed van menschen en beesten. Maar, terwijl dit ijzingwekkend tafereel van de eene zijde het strafgerigte des Hemels scheen daar te

stel-

ſtellen, opende zich ter andere een waar nationaal verzoeningstooneel. Priesters moesten thans openlijk paren inzegenen, die elkander vóór weinig tijds ontvlugtten; vijandige geburen beloofden den anderen in vriendelijke omarming trouwen bijſtand, en vrouwen en meisjes zwoeren, het heilige feest in onafgebroken bidden en vasten te beſteden. Ieder gaf der algemeene zedeloosheid en des arbeids op heilige dagen de ſchuld van de gramſchap der kerke gewekt te hebben, welker priesters dezen oogenblik zich ten nutte maakten, om geſchenken, geloften en legaten van de gegoede inwoners te bekomen.

Voor de poort had zich een ontzaggelijke dam van zeezand dwars over den weg gevormd, waarboven de toppen van ineengeſtorte huizen en boomen uitſtaken. Nadat wij dezen dam tot drie of vier malen vergeefs beklommen hadden, en telkens weder naar beneden waren gegleden, kwamen wij dien eindelijk gelukkig over, en ontdekten tevens drie onverzeerde, aan eenen boom gebondene, buffels. PARNADO maakte zich van dezelven meester, ten einde met behulp dezer dieren zijn naaste landhuis zoo ſpoedig doenlijk te bereiken. Een kwartier uurs misſchien hadden wij in treurig ſtilzwijgen voortgedraafd, en reeds verduisterden wolken den donkeren top der *Sylla*-rots; de zon daalde achter het tooneel der verwoesting neder; wij dachten nu het laatſte bedrijf des grooten treurſpels te hebben doorgeſtaan, — daar beefde de aarde van nieuws, ſchokken kraakten in dezelve, en de ganſche oppervlakte ſcheen zich te willen opheffen. Het beest, waarop ik zat, werd ſchuw, ſchudde angſtig met den kop, en rende eindelijk in vollen galop loeijend met mij veldwaarts in. Sprakeloos en bijkans zonder bewustheid, was ik naauwelijks in ſtaat, op het woedende dier te blijven zitten, dat tot aan den hoek van een bosch voortholde, en daar uitgeput nederſtortte. Thans bemerkte ik eerst, dat de beide andere buffels mij even ſnel met hunne halfdoode berijders waren gevolgd. Wij ſtegen af, lieten de buffels loopen, en wierpen ons afgemat aan den voet eens heuvels neder. De nacht was ingevallen; enkele ſtarren ſchemerden door gebrokene wolken, en de grond bleef aanhoudend in beweging. Ofſchoon wij hier veilig waren, veiliger voor 't minst dan te midden van de ruïnen der ſtad, zoo overviel ons echter in

de-

deze eenzaamheid en van menschen ontbloote wildernis een doodelijke angst.

Beneden de vruchtrijke velden schenen onzigtbare Magten in strijd; tijgers, leeuwen, apen, slangen en krokodillen huilden en sisten in en om het naaste woud; de toppen der boomen sloegen bij volkomen stil weder kletterend tegen elkander, als wilde een Geestenheer hen ontwortelen. Wij sleepten ons met moeite voort tot aan eenen weg, op welken ons twee voorbijgaande blanken in de nabijheid van het landhuis geleidden. Ook hier ontmoetten wij den gruwel van onafzienbare verwoestingen; en, van de diepste smart ter neder gedrukt, bleef ons niets over, dan op de plaats den morgen treurig af te wachten, dien wij gisteren met feestgezang begroetten. Dusverre het verhaal van eenen ooggetuige.

Tachtigduizend menschen vonden hunnen dood in dit wijde graf; de hevigste schokken schudden het land driehonderd mijlen verre; dertig steden, ontelbare plantaadjen en bloeijende velden werden puinhoopen, en overal vertoonde zich het beeld der verwoesting.

DE SLAG

OP DE

ZUIDERZEE, 1573.

IN TWEE ZANGEN.

Door

W. H. WARNSINCK, BERNSZ. (*)

Voorzang.

Als 't hart in reine liefde ontbrandt
Voor 't aangebeden vaderland,

Kan

(*) Door de gemeenmaking van dit Dichtstuk, bevorens in de Maatschappijen *Felix Meritis* en *Tot Nut van 't Algemeen* voorgedragen, en thans aan den Redacteur van dit vaderlandsch Tijdschrift ter plaatsing gezonden, vermeent de Vervaardiger te voldoen aan het verlangen van velen zoo wel, als aan zijne herhaalde beloften.

Kan niets dat edel vuur verdooven;
Het blijft van onvergangb'ren duur;
Geen glans gaat ooit dien gloed te boven;
Hij blaakt als Vesta's heilig vuur.

Wel hem, die, in 't ontwaakt gemoed,
De kracht voelt werken van dien gloed,
En uitdrukt in den galm der fnaren;
Die, daar geen kluister hem omklemt,
Der dicht'ren hemel ingevaren,
Voor 't vaderland zijn zangen ftemt!

Wat wellust, welk een zaligheid,
Als, aan de hand der kunst geleid,
De boezem zwelt van zoet verrukken,
Het vaderland alleen bedoelt,
En 't rein befef poogt uit te drukken
In klanken, die de ziel gevoelt!

—— o Grootfte heldenteelt der aard'!
Uw grootheid blijft het loflied waard'
Van uw getrouwe en dankb're zonen.
Maar, wat zegt krans en lauwerkroon,
o Vad'ren! om uw deugd te loonen?
Uw deugd, zoo gad'loos groot en fchoon.

Wie maalt, naar eisch, uw' moed en kracht,
Waarmeê ge, in 't worftelperk gebragt,
Des afgronds magt hebt afgeftreden?
Wie fchetst, in Febus godentaal,
Wat gij, o vad'ren! hebt geleden?
Wie zingt uw' ftrijd en zegepraal?

Hier zwicht der dicht'ren citerfnaar;
Het lied van Flakkus noch Pindaar
Kan ooit uw grootheid waardig loven;
Zij tart het woeden van den tijd;
Geen lof gaat ooit uw' roem te boven;
Hij is d' onfterflijkheid gewijd.

Laat

Laat af, mijn zangster! waag het niet:
Wat zegt uw koud en stam'lend lied,
Waar grootscher zangers ned'rig zwijgen?
Kniel neder, buk het hoofd ter aard'!
Laat af! — zoudt gij den palm verkrijgen,
Den lof van zulke vad'ren waard'? —

Te zwijgen? — neen: dit waar te veel;
En schoon geen krans mij vall' ten deel,
'k Wil zingen van der vad'ren glorie:
o Ed'len, rijk in deugd en moed!
'k Verhef uw' kampstrijd en viktorie
Op Alva's wreeden beulenstoet.

Te zwijgen, waar me een helsche straf!
'k Zwoer nooit mijn' naam en afkomst af,
Toen vreemd geweld dit volk verdrukte;
Ik bragt den dwing'land nooit mijn lied;
Toen 't all' voor zijn triomfen bukte,
Zong ik zijn valsche glorie niet.

Maar, Neêrland! eeuwig dierb're grond,
Waar ik 't geluk des levens vond!
Voor u alléén heb ik maar zangen:
Denk ik aan u, mijn vaderland!
Dan gloeit mijn borst van rein verlangen,
En — 'k grijp de harpsnaar van den wand.

Dan zing ik zoo als 't hart gevoelt;
Maar 't vuur, dat in mijne ad'ren woelt,
Laat zich door taal noch klanken malen:
Mijn speeltuig klinkt dan zwak en dof;
Ik voel mij in mijn vlugt bepalen,
En als gekluisterd aan het stof.

Gij, priesters in Apollo's koor!
Zingt mij uw grootsche zangen voor!
Dan voelt mijn ziel haar kluister slaken;
Dan, opgevoerd tot hooger stand,
Doet mij uw gloed den boezem blaken,
En — 'k zing voor EER en VADERLAND.

Eerste Zang.

Ik zing den ed'len held, die Bosſu's trots verwon,
Den Spanjaard heeft verneêrd, en Alva breid'len kon;
Die, op de Zuiderzee, dien woesten wreedaard leerde,
Hoe Holland's waterleeuw zijn wettig erf verweerde,
Voor 't vaderland en de eer den heldenſtrijd volſtreed,
En aan Euroop den roem van Neêrland kennen deed.

o Liefde voor den grond, waarop ik werd geboren!
Uw godlijk, heilig vuur moet in mijn zangen gloren;
Schenk gij aan 't kunstgevoel, mij gunſtig toebedeeld,
Die zoete tooverkracht, die met de harten ſpeelt,
Hier bange ontzetting wekt en dáár een' traan doet vloeijen,
De taal ſpreekt van de ziel, de zinnen weet te boeijen;
Beziel mij, heil'ge zucht voor d'aangebeden grond,
Waarop ik 't licht aanſchouwde en 't heil des levens vond!

Ach! Neêrland's ramp en ſmaad ſcheen eind'loos voort te duren:
Het moordgeſchrei ſteeg op uit Zutphen's veege muren,
En Naarden's ijsſ'lijk lot ſchonk aan het kroost der hel
Een blij en welkom feest en ſchrikbaar gruwelſpel;
Een ſpel, Kastielje waard' en Alva's vloekgenooten,
In 's monſters brein bedacht en in zijn' raad beſloten.

De Heerschzucht, dol van woede en lang verkropte ſpijt,
Had Haarlem's grijze vest ten wisſen val gewijd.
De Dweepzucht haatte 't licht, door Koster's kunst ontſtoken;
Die ſchennis van haar rijk moest ſchrikkelijk gewroken;
De ſtad, waar Koster dacht, vanwaar hij ſprak tot de aard',
Moest bukken voor de magt, rondom haar wal geſchaard.

Vergeefs, o Ripperda! poogt gij dat lot te keeren;
U wacht het moordſchavot, na 't moedig ſtadverweren:
Vergeefs dat Kenau ſtrijdt, en, met haar vrouwenſtoet,
Het Spaansch geweld weêrſtaat met meer dan mannenmoed,
Ja, op onſterf'lijke eer bij 't nageſlacht mag bogen.
De honger overwint, waar Spanjaards niets vermogen:
De vesting geeft zich op: de zon der vrijheid daalt;
Oranje treurt van rouw; Kastielje zegepraalt.

o Drie-

o Drievwerf wreede ſtrijd voor vrijheid en geweten!
't Bukt all' voor Spanje's magt en Alva's ſlavenketen.
Hij kwam, die woeste beul, die niets verſchoont of ſpaart:
Tiber gelijk in list, als Nero wreed van aard,
Als Ceſar in den ſtrijd, doen de altijd woeste blikken,
Het dreigende gelaat den ſtoutſten zelfs verſchrikken.
Zijne ijz'ren rusting dekt een' boezem van metaal;
De moord van 't zuchtend volk is hem een feestonthaal;
Hij hongert naar den roof: door ſtrenge bloedplakkaten
Spreekt Nederland's tiran tot ſidd'rende onderzaten:
Heel 't land zinkt in een zee van tranen en van bloed;
De laatſte hoop bezwijkt, en, met de hoop, de moed.

't Zegt weinig, dat Lumei met Blois den Briel doen bukken,
Dáár d'eerſten zegepalm voor Neêrland's eerkroon plukken;
't Zegt weinig, dat De Rijk zich 't ſchitt'rend eerſpoor baant,
Dat, langs het Zeeuwſche ſtrand, Kastielje's glorie taant:
Het hart des lands bezwijkt, nu Haarlem is bezweken,
Nu Alkmaar den tiran haast om genaê zal ſmeeken;
Wanneer dan Nasſau wijkt, het veege land verlaat,
Toledo ze geviert en 't volk in ketens ſlaat!

't Was nacht, en Alva's oog was door den ſlaap geloken,
Maar 't lijf genoot geen rust; afzigtelijke ſpoken
Verſchijnen voor zijn' geest: hij wendt zijn blikken af;
Het baat den dwing'land niet; hij ziet een open graf,
En ſchimmen rijzen op, met nevelen omtogen;
Zij wijzen op dat graf, en ſtaren naar den hoogen.
Nu wenkt hem Egmond's geest, en ſlaat de dorre hand
Aan 't purperen gordijn van Alva's ledekant,
En wenkt tot driewerf toe: dit doet den dwing'land ijzen;
Hij voelt het grijze haar, van ſchrik, te berge rijzen;
Zijn boezem jaagt en ſchokt bij dit geducht gezigt,
Als ſtond hij voor God's troon, in 't allerjongst gerigt!
Het monſter gilt, ontwaakt, en ſlaat zijn' blik in 't ronde;
't Is hem, of nog het ſpook zich vasthield aan zijn ſponde;
Hij ſiddert thans voor 't eerst; zijn herſens zijn ontſteld;
Nooit ſloeg zijn hart zoo bang op 't ſchrikk'lijk oorlogsveld:
Dat ak'lig ſchimgewenk kan 't monſter niet vergeten;
Hij hoort, ondanks zich zelf, thans de inſpraak van 't geweten;
Het ſpreekt; maar, ach! te ſpaê: de geest des kwaads verwint,
En Alva wijt zich nu de laſheid van een kind,

Dat voor een schaduw beeft, wien 't bloed verstijft in de ad'ren,
Als 't bleeke licht der maan speelt met het groen der blad'ren,
Wanneer verbeelding hem een' geest aanschouwen doet
Met vonken vuurs in 't oog en 't lijf bevlekt met bloed.
't Getemde roofdier moog, een poos, zijn' aard verzaken,
Zijn woestheid keert terug, ziet hij zijn banden slaken;
De dwang, die hem weêrhield, weêrhoudt hem thans niet meer;
Hij hongert naar den roof, verwoeder dan weleer:
Zie daar Toledo's beeld! Het ak'lig droomverschrikken
Betemt zijn' woesten geest voor weinig oogenblikken;
Maar 't vreesf'lijk schrikbeeld week, het bang gevaar verdween,
En Alva is weêr beul en woedt weêr als voorheên.
Hij spreekt: „ Hoe! zou een droom mijn' fieren geest doen beven?
„ Stond nog de keuze aan mij, 'k deed Hoorne en Egmond sneven;
„ Die slaven van 't gemeen verdienden 't ergste lot;
„ Hun taal heeft mij getergd, hun trotschheid mij bespot, —
„ Mij, landvoogd van 't gewest en hoofd der Kastieljanen!
„ 'k Wil mij thans wreken op oproerige onderdanen:
„ Ik zweer verderf en dood aan heel dat muitziek rot;
„ Hun vonnis is geveld: dat vonnis is — 't schavot.
„ Oranje, naauw'lijks waard' door 't staal eens beuls te sterven,
„ Moet sneven, mij ten zoen, en geen genaê verwerven.
„ De ramp des onderzaats, zijn lijden, zijn verdriet
„ Rust op dat schuldig hoofd, maar rust op Alva niet.
„ De val van Haarlem zal den trotschaard haast verneêren:
„ Ontwijkt hij ééns het land, hij zal er nimmer keeren:
„ Het snood misleide volk bukt dan voor Spanje's troon;
„ Ik breng het land aan Flips, en hecht het aan zijn kroon.
„ 'k Wil 't eind zien van een' strijd, roemruchtig voortgestreden,
„ En Alkmaar smaken doen, wat Haarlem heeft geleden.
„ Het snoode Geuzenrot zal, op het Zuidermeer,
„ Bezwijken voor de kracht van Bosſu's krijgsgeweer;
„ Die held zal haast hun vloot van rankgebouwde schepen,
„ Verweldigd in één' slag, aan d'Amstel binnenslepen,
„ Of boort hen in den grond en jaagt hen op het strand,
„ En steekt het overschot dier booten in den brand.
„ 'k Zie Holland's noorderdeel haast knielen aan mijn voeten;
„ En Spanje, ja Euroop, zal mij als veldheer groeten."
Dus spreekt hij, daar hem 't oog van woede en wraaklust brandt,
En zweert, der hel getrouw, verderf aan Nederland.

Maar,

Maar, ſchoon dus Alva woedt, ontvonkt in haat en toorne,
't Volk weent om Egmond's dood, beſchreit het lot van Hoorne;
Het blijft Oranje trouw, trots Spanje's dwing'landij,
En haat gewetensdwang, en vloekt de ſlavernij:
't Zal eer, in 't bangst gevaar, de ſluizen openrukken,
En ſtorten 't land in zee, dan voor Toledo bukken:
Het heeft zijn helden nog, in ſtrijd en zege groot,
En tart, voor 't vaderland en Nasſau's vorst, den dood.

Ginds, waar, in vroeger eeuw, op ſchaarsbezochte baren,
Een enk'le visſchershulk 't meer Flevo mogt bevaren,
Spoelt nu de Zuiderzee, gevormd door d'oceaan,
Toen 't vaste ſtrand bezweek voor 't buld'ren van d'orkaan,
De Noordzee zich verhief, met haar ontzetb're golven,
En 't omgelegen land in d'afgrond heeft bedolven.
Voorheen werd op dien vloed geen ſcheepsſtrijd ooit aanſchouwd;
Slechts kielen, zwaar bevracht, ter koopvaardij gebouwd,
Beploegden 't bruiſend nat, en welvaart, heil en zegen,
Vloeide, in elk nad'rend ſchip, den nijv'ren landzaat tegen;
De zeevaart werd 's lands ſteun, de handel klom ten top,
En 't magtig Amſterdam rees uit moerasſen op.
Hier klonk het laatst vaartwel! dáár 't welkom! van 't kampanje,
Hier zag men Eng'land's vlag naast die van 't magtig Spanje;
Het ſchranderst koopbeleid bragt hier de volken zaam,
En vlijt en trouw en deugd bekroonden Neêrlands naam.
Maar, toen, in later tijd, 't geweld ten zetel ſtapte;
Toen Spanje's euvelmoed 's lands regten ſnood vertrapte;
De Kastieljaanſche trots, voor elke ſmeekſtem doof,
Schavotten had geſticht, tot ſchraging van 't geloof;
Toen zich het noodgeſchrei der martelaars deed hooren, —
Toen was 't met Neêrland uit en 's volks geluk verloren,
En 't handelminnend volk, gedwee en zacht van aard,
Schoot nu het harnas aan, en ſloeg de hand aan 't zwaard.

Mijn dierbaar vaderland, der rust ten erf beſchoren!
't Heeft uit met uw geluk; uw luister gaat verloren:
Gij zijt niet meer de pronk, niet meer 't ſieraad der aard';
't Geweld verdelgt een' grond, zoo roemrijk, zoo eerwaard':
De lava, uit den mond des kraters losgebroken,
Terwijl het aardrijk ſchudt en Etna's toppen rooken,
Baart min verwoesting, o Sicilie! aan uw ſtrand,
Dan Spanje's helſche wrok aan 't zinkend vaderland!

Hoe av'regts is uw waan, vermet'le Kastieljanen!
Zal dan de vuist eens beuls-den weg des vredes banen?
Granvelle's wrev'le trots en Alva's ſlaande hand
Verbinden Nasſau's vorst aan volk en vaderland?
De ſtroomen dierbaar bloed, die van ſchavotten vlieten,
Doen heinde en verr' het zaad des opſtands wortel ſchieten.
De ontemb're Watergeus durft uw geweld weêrſtaan;
Medina zag zijn woede, en Spanje's vloot verſlaan.
't Gelukke u, Neêrland's ſtaat in 't wis verderf te ſlepen,
Het volk ontwijkt uw juk, en bergt zich op zijn ſchepen.
Dáár is 't palladium der vrijheid, vrede, en troost;
Het tweede vaderland van Bato's dapper kroost.
Laat op zijn heerkracht vrij de Spaanſche Xerxes bouwen,
't Volk mag, in Nasſau's telg, Themistocles aanſchouwen;
Welhaast wordt Leiden's wal het nieuw Thermopilé,
En Salamis herrijst aan 't ſtrand der Zuiderzee!

Aan 't ſtrand der Zuiderzee? — Ja, langs haar breede baren,
Ziet men der Geuzen vloot nu ginds, dan herwaarts varen:
Oranje's ſchrander brein, dat 's lands belangen wikt,
Heeft hier den vlootvoogdſtaf aan Dirkszoon toegeſchikt.
Geen titel ſiert den held, in 't ſtrijden nooit bezweken;
Maar de adel van de ziel geldt meer, dan 't ridderteeken
Op Alva's ijz'ren borst: geen zucht naar weidſche praal
Woont in het ned'rig hart van Holland's Admiraal.
Weleer aan 't hoofd des raads, in 't eerlijk ſtadbeſturen,
Wist hij door moed en trouw elks ijver aan te vuren;
Een Curius gelijk, in deugd als Cincinnaat,
Was hij de vriend des volks, het voorbeeld van den raad:
Maar toen geen raden hielp, noch woorden iets verkregen,
Wierp hij den tabberd af, en vatte d'oorlogsdegen,
En toog zijn rusting aan, en zwoer den dwing'land af,
En bleef der vrijheid trouw, en trouw tot aan het graf:
Het vaderland en de eer zijn Dirkszoon altoos heilig,
En 't hoog bevel der vloot is in zijn handen veilig.

De landzaat, voor 't geweld, den vrijen haard ontvlugt,
Bevindt zich op de vloot, en voedt dezelfde zucht
Voor 't heil van 't vaderland; — het zijn geen hurelingen,
Waarmeê de dwing'landij de volken poogt te dwingen;
't Zijn burgers van den ſtaat, door Alva's haat geſard,
En onder 't krijgsmanskleed klopt een regtſchapen hart;

't Zijn

't Zijn ed'len, door 't geweld van huis en hof verbannen,
Van have en goed beroofd door Spanje's aartstirannen;
't Zijn helden altemaal, geteeld uit deugd'lijk bloed,
En in hun vrije ziel woont godsvrucht, deugd, en moed.

Als de avondstond genaakt, de dag begint te wijken,
De vloot voor anker ligt omtrent Westvriesland's dijken;
Als dan de schemer valt, de stilte keert aan boord,
De schildwacht luist'rend waakt en niets dan stilte hoort,—
Dan ziet men, op elk schip, de dapp're heldenscharen
Zich, in vertrouwd gesprek, eendragtig zaamvergaren:
De een meldt, met blijkb're smart. Graaf Egmond's droevig lot,
Hoe hij den dood ontving op Brussel's hofschavot;
Een ander, naauwernood den Naarder moord ontweken,
Spoort elken makker aan, dit gruw'lijk feit te wreken;
Deez' spreekt weêr van de zege op Grasmaand's eersten dag,
En toont, hoe, in de Maas, de vloot der Geuzen lag,
Hoe niets den fieren moed dier helden kon betoomen,
En, door hun stout bestaan, den Briel werd ingenomen:
Geen voordeel wordt verdicht, geen neêrlaag wordt verbloemd,
Maar ieder loff'lijk feit wordt, onbenijd, geroemd:
Hoe dreigend ook de orkaan des rampspoeds op moog steken,
Het vroom, opregt gemoed blijft echter onbezweken,
Gesterkt door eigen deugd, gesterkt door kracht van taal,
Door hoop op Neêrland's God en Nassau's wrekend staal.
De grijze Dirkszoon poogt, in die vertrouw'lijke uren,
Den moed des schepelings te wekken, aan te vuren;
Hij spreekt hem van zijn gade en van zijn dierbaar kroost,
En spelt hem blijder' tijd, een' dag van rust en troost.
Zoo snellen de uren heên; zoo wordt de tijd gesleten.
Nu houdt de vloteling het sober avondeten;
Hij rigt zijn dankgebed tot Hem, die 't all' beschikt,
Terwijl de rust des slaaps hem ongestoord verkwikt.—
o Dierbaar voorgeslacht, hoe kan me uw deugd verrukken!
't Geeft wellust aan mijn ziel, voor u de snaar te drukken;
Uw' lof te zingen, is mijn hemel op deze aard';
Maar, gij zijt hooger lof en grootscher dichter waard'.
Slechts van uw deugd en moed te stam'len, in mijn zangen,
Is al wat ik vermag. o, Wil die hulde ontvangen!
Wat aan mijn kunst ontbreek', wordt door mijn hart vergoed.
Ja, vad'ren! door dat hart stroomt onverbasterd bloed.

Het scheeprijk Amsterdam hield nog de Spaansche zijde;
Des Konings watermagt lag hier, gereed ten strijde,
Van manschap rijk voorzien en moordend krijgsgeweer:
Het was dezelfde vloot, die, op het Haarlemsch meer,
De Staatschen had geperst voor de overmagt te wijken,
En dwong den Watergeus zijn wimpelen te strijken.
De staf van 't hoog bevel is hier in Bossu's hand,
Toledo's vloekgenoot — de schrik van Nederland!

Hoe gloeit zijn borst van spijt, dat Alva's legerknechten
Bezweken voor den Briel, en vlugtten onder 't vechten!
Maar, Spanjaard in zijn hart, voelt hij een helsch vermaak,
Denkt hij aan Rotterdam, dat toonbeeld zijner wraak,
Waar hij 't onschuldig volk meêdoogenloos deed sneven.
Hoe welkom is 't bevel, door Alva hem gegeven!
Hoe haakt hij reeds naar 't uur, waarin hij 't Waterland
Zal tuchtigen met roof, verdelging, moord en brand!
Hij roept zijn hopliên zaam, in breeden raad vergaderd;
Elk buigt zich met ontzag, wanneer de vlootvoogd nadert;
Hij plaatst zich aan hun hoofd, en spreekt, op trotschen toon:
„ Te lang verdroegen wij der Geuzen smaad en hoon;
„ 't Voegt ons, op dat geboeft', dien smaad en hoon te wreken;
„ 't Gedrogt der muiterij de hartaar af te steken:
„ Spitsbroeders! komt, met mij, op nieuw gezegepraald;
„ Het anker moet geligt, het zeil in top gehaald:
„ Komt! Waterland verheerd en aan Oranje ontwrongen,
„ 't Oproerige gespuis in Alkmaar's wal besprongen,
„ De dorpen platgebrand en jong en oud ontzield,
„ En dan — der Geuzen vloot veroverd en vernield."

't Stemt alles in zijn' wil, den togt niet uit te stellen.
Haast doet het windgeblaas de breede zeilen zwellen,
Maar meer nog zwelt de trots in Bossu's wrev'le ziel,
Daar hij de vlootvoogdsvlag ziet wapp'ren van zijn kiel:
't Gezigt der watermagt, thans onder zijn bevelen,
Kan zijn vermetel hart en trotschen hoogmoed streelen;
Hij waant, dat voor zijn komst reeds alles beeft en zwicht,
En acht den strijd gering en de overwinning ligt.
Hoe klimt zijn euvelmoed: — naauw is de togt begonnen,
En reeds is Schellingwoû, als met één' slag, verwonnen,
En Waterland verheerd. De vlugt wordt algemeen;
Het krijgsrumoer verdooft het kermen en geween

Des

Des landzaats, die, vol angst, de flagting poogt te ontwijken,
Maar 't droevig tal vermeêrt der wreed doorkorven lijken:
Geen zwang're schoot ontkomt der moord'ren bloedig zwaard;
Geen zuig'ling wordt verschoond, geen grijze kruin gespaard.
Gelijk een wreede wolf, beloerend kooi en stallen,
Van heeten bloeddorst brandt de lamm'ren aan te vallen,
Het weerloos dier verrast, vaneenscheurt en verslindt,
Maar, nimmer moordens moê, meer offers zoekt en vindt, —
Zoo woedt de Kastieljaan, gewoon in bloed te baden,
Maar kan zijn' heeten dorst niet lesschen of verzaden;
Hij kent geene and're stem, dan die de wraakzucht spreekt;
Hij woedt, waar slechts één prooi nog aan die woede ontbreekt;
En, na volbragten moord, en schennis, en berooven,
Is huis en have in asch en vonkén weggestoven! —
Neen! 's tijgers schrikb're klaauw kan nooit zóó vreeslijk zijn;
Zóó woedt de boschleeuw niet in Afrika's woestijn.
Herken ik hier uw beeld, o sterv'ling! zoon der aarde!
De schepping beeft terug van 't monster, dat zij baarde.
Vloekwaarde dwing'landij! o dweepzucht! godsdiensthaat!
Door u wordt de aarde een hel en afgrond van het kwaad.

Toledo juicht van vreugd; zijn doel zal hem gelukken;
Hij spitst het looze brein op nieuwe gruwelstukken;
Hij brandt van ongeduld naar dien gewenschten dag,
Die hem de zege meldt op Neêrland's vloot en vlag:
Maar, echter klopt zijn hart; het kan zijn' geest vervaren,
Gedenkt hij aan den Geus, gevoedsterd op de baren,
Gebakerd op de zee, als zoon van d'oceaan,
Ontembaar als de vloed, gewoon aan 't stoutst bestaan,
In onverzoenb'ren haat ontstoken tegen Spanje,
Maar tot den dood getrouw aan vrijheid en Oranje:
Dan — uitgeleerd in list, veinst hij zich blij van geest,
En doemt hetgeen hij ducht, en vloekt hen, die hij vreest.

Maar, Neêrland's heldenkroost houdt, in die bange dagen,
Op eigen kracht en moed, naast God, het oog geslagen:
Hoe hoog de springvloed rijz', ééns effent zich de zee!
Die hoop blijft Neêrland bij in 't onverduurbaar wee.
De zuil, die ééns zijn' roem voor 't wereldrond zal kroonen,
Derft nog de grootsche praal, die ze eenmaal zal vertoonen:
Haar grondslag is gelegd; en wat haar bouw vertraagt,
Bevestigt vaster nog den hoeksteen, die haar schraagt:

Die weêrstand kan den moed der bouwers slechts vergrooten;
't Voltooijen van het werk is fier door hen besloten;
Ééns rijst de zuil omhoog en streekt haar spits naar 't zwerk,
En 't late nageslacht roemt nóg der vad'ren werk.

NUKKEN DER FORTUIN.

(Naar het *Hoogduitsch* van AUG. KUHN.)

De *Parijsche* vrede van 1814 was gesloten; de wakkere Koning van *Pruissen* zond de moedige vrijwilligers, die ten deele de vrijheid des vaderlands mede bevochten hadden, naar hunne bakermat terug. In den schoot diens vaderlands, in den kring hunner familien, waren hun de zegeningen des vredes beschoren, voor welken zij zoo heldhaftig hadden gestreden, verheven door het edele zelfsgevoel, hunne pligten jegens Koning en vaderland te hebben vervuld, en *geadeld* door de bewondering der wereld.

Ook HENDRIK *****, de zachtaardige en beminnenswaardige jongeling, keerde terug naar zijne geboorteplaats, den ligten ransel op den rug, de borst vervuld van zalige herinneringen, en vol van het blijdste voorgevoel. Hij zou zijnen braven vader, zijne beminnenswaardige, werkzame moeder, zijne lieve zusters wederzien, wie slechts de groote, den *Pruisen* als 't ware aangeborene gedachte: *vrijheid des vaderlands*, voor vertwijfeling behoedde, en zelfs over het gemis des dienstvaardigen, dankbaren zoons, des liefderijken broeders konde vertroosten.

De rustige jager, het marcheren gewoon, stapte stevig door, en vreugdetranen kwamen hem in de oogen, toen hij de vaderstad in hare volle uitgestrektheid voor zich liggen zag, het welbekende klokkenspel en uurslag door de warme zomerlucht hem tegenklonk, en de aloude torens, getuigen zijns jeugdelijken levens, hem een vriendelijk welkom schenen toe te wenken.

Hij vloog de straten door, naar het ouderlijke huis. De oude BEATRIX, de verzorgster zijner kindschheid, ontving hem. Verschrikt trad zij terug; eerst door HENDRIK's herhaalde verzekering, dat hij werkelijk nog leefde, werd zij overtuigd, dat hij de goede, lieve HENDRIK was, wiens dood in den slag van *Montmirail* door alle zijne strijdmakkers be-

bevestigd was, en die van zijne ouders en zusters en de getrouwe BEATRIX zoo smartelijk was beweend.

„Ach, God! God!" riep zij met ontroering uit, „hoe „zullen zich uwe goede ouders verblijden!"

„Waar zijn zij?" vroeg HENDRIK met drift, „en waar „zijn mijne lieve zusters?"

„Vóór een uur eerst zijn zij naar *Str*......, om zich daar „een weinig te verstrooijen. Daar alle uwe kameraden u als „dood hebben opgegeven, zoo geloofden zij voor vast, „dat het waar was — ik, wij allen hebben het ook ge„loofd — en de goede oude lui konden er zich maar niet „bij neêrleggen. Wat heeft uwe arme moeder geschreid! „Wanneer zij een van de jagers zag, die van den krijg wa„ren teruggekomen, kon niemand haar troosten, en de oude „heer verzuchtte onophoudelijk: *Ach, ware toch mijn* „HENDRIK *medegekomen!*"

De oude weende nu bitterlijk over de te voren geledene smart, en dan weer van vreugde over het gelukkig wederzien; zij kon zich niet weêrhouden, HENDRIK, haar geliefde zoogkind, te omarmen; en de jonge held, onder wiens ijzeren kruis van de eerste klasse, het grootste sieraad des *Pruissischen* volks, een gevoelig, dankbaar hart sloeg, drukte, diep geroerd, de brave vrouw aan zijne borst.

„En hoe hielden zich mijne zusters?" vroeg de jongeling, met vochtige oogen glimlachende, terwijl hij zich van zijnen ransel ontdeed.

„Nou," hernam de oude, en klopte den beminden gast vertrouwelijk op den schouder, „nou, dat is jong volk, dat „troost zich ligter. Maar" (en terwijl zag zij den jongen jager regt hartelijk in de oogen) „zij hebben genoeg geschreid. „Dat goede JETJE, dat u altijd zoo lief gehad heeft, — „ach! daar kon men in 't eerst niets meê worden. Dikwijls zat zij stil op haar stoel aan het venster, en deed, „alsof haar niets deerde. Maar op ééns bragt zij den zak„doek voor het gezigt, en riep uit: *ô, Mijn lieve broeder* „HENDRIK! En dan had men werk, haar weer tot be„daren te brengen. De predikant heeft veel gedaan; en „wanneer uwe moeder tegen onzen Lieven Heer begon te „murmureren, zond men aanstonds om hem, en dan sprak „hij zoo treffend, zoo stichtelijk, dat zij telkens, als een „goed Christen, in haar lot berustte."

„ Eerwaardige grijsaard!" riep HENDRIK met gevoelige erkentenis uit, „ ik ken u!" — Eensklaps sprong hij op, en zeide: „ Goede BEATRIX! ik moet naar *Str*......; ik „ moet mijne beste ouders, mijne lieve zusters zien: vaar „ wel!"

„ Heer zegen mij!" riep BEATRIX verbaasd en half boos „ — gij hebt zoo lang geloopen, en nog niets gegeten. Blijf „ hier — rust ten minste een uurtje uit; gij moet eerst een „ lepel soep gebruiken. De oude lui vindt gij zeker nog te „ *Str*....., want vóór tien uur komen zij niet thuis, en nu „ is 't" — (terwijl zij knipoogend op de hangklok tuurde) „ ja waarlijk, het is nog geen twee uur."

HENDRIK liet de goede oude koken en draven; en spoedig was zij, als met verjongde levenskracht, met hare schaal met soep en een bordvol eijeren gereed.

HENDRIK lachte. „ Dat is immers te veel omslag voor „ een' soldaat!" zeide hij schertsend.

Het gelaat der goede BEATRIX werd hoe langs hoe vrolijker. Met innig zielsgenoegen klopte zij den beminden krijgsman telkens op den schouder, en zeide: „ Neu, nou, „ haal je hart maar eens op; soldaten eten graag, vooral „ wanneer zij op marsch zijn. Ik weet dat nog van ouds, „ uit eigene ondervinding." En zij voegde er met zekeren trots nevens: „ Mijn lieve man zaliger was grenadier onder „ den ouden FRITS!"

HENDRIK at met goeden appetijt, doch haastig. o, Welke zalige tooneelen des wederziens, na tweejarige scheiding, wachtten hem! Met het eervolle teeken der dapperheid op de linker borst, konde hij zijne geliefden met het vrolijk bewustzijn tegentreden, van zijnen pligt getrouw en hunner waardig geweest te zijn.

Hij omhelsde BEATRIX, en vloog naar *Str*....., werwaarts (het was zondag) de bewoners der hoofdstad bij gansche scharen zich begaven, om, na zesdaagschen arbeid en drukkende zorgen, in den aanblik des bevalligen landschaps zich te verlustigen. Toen nu HENDRIK de poort achter den rug had; toen hij den vaderlandschen stroom, dien hij als knaapje, als volwassen jongeling had bevaren, aanschouwde; toen de oude, welbekende gezangen uit de af- en aanroeijende booten door eene zachte koelte tot hem werden overgevoerd — toen verdubbelde hij, in zalige verrukking over

over de terugkomst in de dierbare geboorteſtreken, zijne ſchreden, en was weldra in het vrolijke visſchersdorp.

Aan lange tafels, te wederzijden van de kleine ſtraat, waren opgeruimde menſchen in bonte groepen gezeten. In de huizen, open naar den kant der ſtraat en des ſchitterenden ſtrooms, wemelde de blijde menigte door elkaar, niet beleedigend, en dus ook geen' toevalligen duw of ſtoot euvel opnemende.

„HENDRIK! HENDRIK! HENDRIK!" riepen gezellen zijner jeugd den gelukkigen jongeling van verſcheidene kanten toe, en ſprongen op, en drukten hem aan hunne borst; en ongedaan maakte zich de wedergevondene los uit de armen van den een', om het hartelijk welkom des anderen te beantwoorden.

„Waar zijn mijne ouders? KAREL! WILLEM! FERDI-„NAND!" riep HENDRIK vol verlangen, „hebt ge hen niet „gezien?"

„Ja wel! — o ja!" antwoordden verſcheidene ſtemmen, „Vóór een uur zijn zij naar *Tr*..... overgevaren. Zij zul-„len weldra weder hier zijn."

Maar HENDRIK was niet in ſtaat, zijn ongeduld te bedwingen; hij deelde zijne oude ſpeelmakkers zijne lotgevallen kortelijk mede, hoe hij gekwetst, gevangen, en door goede verzorging weder herſteld ware, ontrukte zich aan de armen zijner vrienden, huurde eene boot, en, door eenen knaap geroeid, zweefde hij, in het ranke vaartuig overeind ſtaande, en het oog onafgebroken naar den tegenover liggenden oever, met bonte rijen van vrolijke menſchen bedekt, over de glinſterende oppervlakte henen. Op éénsontdekt hij zijne zusters — zij hem — en juichend, van blijdſchap half bezweken, roepen zij vader, moeder en vrienden aan den oever, en allen ſtrekken de armen naar den diepbetreurden lieveling uit!

HENDRIK, zichzelven niet meer meester, treedt, in weerwil van het waarſchuwend roepen van den knaap, op den rand der boot, om, door een' koenen ſprong, des te eerder aan land te zijn, en in de armen der geliefden te vliegen..... Daar ſlaat de boot om, en, in ſpijt der hulpe, die van alle kanten toeſchiet, wordt HENDRIK met den knaap eerst na verloop van een kwartier uurs, en levenloos, uit den vloed gehaald!

Moe-

Moeder en zusters zonken in onmagt neder, en lang duurde het, eer de tot bijstand toeschietende vrouwen haar in het leven konden terugbrengen. De vader, nadat hij, in diepe smart verzonken, eenen geruimen tijd als verstijfd gestaan had, nam met bevende handen zijnen hoed van het hoofd, staarde, terwijl heete tranen hem over de wangen biggelden, met pijnlijk verworvene berusting op de ondergaande zon, die haar purper over den vergulden vloed verspreidde, en fluisterde met den toon eens biddenden: „God! mijn *Heer!* „ mijn Vader! Uw wil geschiede! Wat Gij doet, is wél ge- „ daan."

Na verloop van een half jaar stierven HENDRIK's ouders van droefheid over het verlies des geliefden zoons, dien het noodlot hun, die hem, als op het bed van eer gesneuveld, beweend hadden, nog eenmaal op de golven des vaderlandschen strooms als eene verschijning had doen aanschouwen, opdat zij de versche herinnering van de geliefde gedaante aan gindsche zijde des grafs met zich zouden medevoeren.

HENRIETTE, het teêrgevoelige, edele meisje, werd, na een tweejarig lijden, door eene slepende koorts weggenomen; en hare oudere zuster konde langen tijd geenen vaderlandschen strijder zonder de hevigste zenuwtrekkingen aanschouwen. Eerst toen werd zij bedaarder, wanneer zij, een jaar na HENDRIK's dood, zich met haren verloofde in den echt begaf; en meer nog, toen zij een knaapje kreeg, in hetwelk zij de trekken van haren geliefden broeder volkomen wedervond, en dat haar alzoo dubbel dierbaar was. BEATRIX, de voedster van het bevallig wicht, kon zich niet verzadigen van het aan te zien; tot eindelijk een zachte dood ook dezer vrome vrouwe de oogen sloot.

DE NEDERLANDSCHE TAAL.

Neen! Neêrland staat zijn' taal niet af!
Wien God een Neêrlandsch harte gaf,
En zuiver Neêrlandsch bloed in de ad'ren,
Dat bruist voor de eer van 't vaderland,
Die zal dit erfgoed van zijn vad'ren
Waarderen als een heilig pand.

Ja, Neêrlands taal is een trezoor,
Welks schatten, met ondoofb'ren gloor,
Den nagebuur in de oogen stralen;
Waarin de deugden, moed en kracht,
De blanke trouw en de eenvoud pralen
Van 't onverbasterd voorgeslacht.

Dit heiligdom van 't vaderland.
Werd door uw' zegenrijke hand,
o Hoofden! Vondels! ons ontsloten;
En heel een' goudstroom, schitt'rend rijk,
Hebt gij voor Holland uitgegoten,
o Onnavolgb're Bilderdijk!

De glorie onzer heldeneeuw,
De moed van Neêrlands waterleeuw,
De glans van Neêrlands krijgsbanieren, —
't Blinkt all' voor ons, in volle praal;
Nog kraken Neêrlands eerlaurieren
In Neêrlands grootsche heldentaal.

Zelfs in den zwarten gruwelnacht
Van schande, en vloek, en jammerklagt,
Vlood, voor een' poos, het schriklijk duister:
Ja, Helmers zong... er rees een straal,
Een volle dag van licht en luister —
Dat was de zon van Neêrlands taal!

En nu — nu nacht en schand verdween;
Nu Neêrlands schildleeuw, als voorheen,
Met fierheid schudt de gouden manen;
Nu 's ad'laars klaauw hem niet weêrstaat;
En voor den glans van Neêrlands vanen
De maan van Mecca ondergaat;

Nu Neêrlands onbesmette Maagd
Weêr schatting van de volken vraagt,
De zege aan onze standers snoerend';
Nu Neêrlands rijke en stoute taal,
Haar' eigen' glans ter tinne voerend',
Doet schitt'ren Neêrlands wapenpraal;

Nu

Nu zouden we, als een flavenftoet,
Verfmadende eigen' overvloed,
Ons met geleende lompen tooijen?
En, op uitheemfchen klank verzot,
Den mond naar vreemden tongval plooijen?
En zijn der volken fchimp en fpot?

Neen! Neêrland ftaat zijn' taal niet af!
Vloek tref' hem, die, verwijfd en laf,
Nog in het Fransch gareel blijft ftappen!
Wat bralt hij op den naam van *vrij?*
Wie vreemden flaafs poogt na te klappen,
Is rijp voor vreemde flavernij.

SPANDAW.

LIERZANG BIJ DE GEBOORTE VAN DEN JONGEN PRINS, UITGESPROKEN IN DEN AMSTERDAMSCHEN KONINKLIJKEN SCHOUWBURG, 22 FEBR. 1817.

Bij 't plegtige trompetgefchal,
Bij 't buldren der kartouwen,
Doe thans de vreugde op trans en wal
Weêr de achtbre vlag ontvouwen!
Ja, haal haar in verrukking op,
En zwier' zij van den torentop
En gevel en kampanje!
Hier geev' de vreugde alleen de wet:
Want Neêrland jubelt, onverlet,
Met WILLEM VAN ORANJE.

Verrukte 't u, den Prins te zien,
Met lauwren overladen,
En mogt gij Hem uw hulde biên
Voor grootfche heldendaden:
Thans blijve hart noch boezem koel;
Thans drijft een vrolijker gevoel
Het bloed met drift door de ader;
De feestgalm roll' langs wal en ftrand,
En vier' den Held van Nederland:
Hij is Gemaal en Vader!

Zie,

Zie, zie in 't Vorstlijk aangezigt
De vadervreugde gloeijen,
En 't oog, gehecht aan 't dierbaar wicht,
Van wellust overvloeijen!
Nu wordt het, vol aandoenlijkheid,
In geestdrift weêr tot Haar geleid,
Die, aan zijn hart gezonken,
Op Neêrlands hulde regt bekwam,
En aan ORANJE's edlen ſtam
Een telgje heeft geſchonken.

Juich, dierbre Prins! tot vreugd geſtemd,
Want God vervulde uw bede;
Juich, met uw' Zoon aan 't hart geklemd,
Gansch Nederland juicht mede.
Verheug u met den lieveling,
Waarvoor wij 's Hemels zegening,
Tot heil van 't nakroost, wachten.
Een hooger glans omſtraalt de kroon:
ORANJE's ſtam bloeit rijk en ſchoon,
Vereerd in vier geſlachten.

Ja, ſtroom' des grooten WILLEMS bloed
Met dat van PETER zamen;
En blijven deugd en heldenmoed
Ons heilig erf omvâmen;
En ſchittre MAURITS dapperheid,
En FREDRIK HENDRIK's krijgsbeleid,
In NASSAU's laatſte zonen;
En ſchrage een onverwrikbre trouw
Den roem van Neêrlands ſtaatsgebouw,
Vereerd door alle kroonen!

En bloei' met d'onverdelgbren ſtam,
Zoo rijk aan roem als zeden,
Altoos ook 't magtig Amſterdam,
Als Keizerin der Steden!
Wiegt Bruſſel ook den Vorſtenzoon:
Tot de eerſte parel van de kroon

Uw'

Uw' Koningen beschoren,
Tot sieraad van den Vorstenband,
Tot pronkjuweel van 't vaderland
Blijft AMSTERDAM verkoren.

Heft, burgers, heft dan 't feestlied aan,
En laat trompetten schallen;
Viert, van de Vadren voorgegaan,
De vreugde in Amstels wallen;
Stijge, in deez' heugelijken stond,
De jubelgalm uit aller mond,
En dank uit iedre woning;
Toont, daar die galm door 't luchtruim zweeft,
Dat niets uw trouw te boven streeft
Voor Vaderland en Koning!

Zal 't nageslacht Prins WILLEM's Zoon,
ORANJE's welbehagen,
Tot Neêrlands roem, de Koningskroon
Met majesteit zien dragen;
Dan bloeije, bij zijn heerschappij,
De rijke welvaart nog aan 't IJ,
Bij handel, kunst en zeden;
En Amsterdam pronke even schoon,
Als de eerste parel van zijn kroon,
En Keizerin der Steden!

M. W.

IETS ONGEMEENS.

A.

Hoe dondert ons 't kanon zoo vreesselijk in de ooren?

B.

Te *Brussel* is, deez' dag, aan MARS een Zoon geboren!

L. 19 Febr. 1817. P.

No. III. *Meng.* bl. 144. laatste coupl. reg. 2. staat *liefde*, lees *liefje*.

MENGELWERK.

DE PENNINGKUNDE.

DOOR

P. CHEVALLIER,

Predikant bij de Walsche Gemeente te Amsterdam. (*)

Er is eene wetenschap, die voormaals grooten roem in *Europa* had, maar die nu bijna geheel vergeten ligt. Ik bedoel de edele *Penningkunde.*

Gedurig brengt men, ook in dit gesticht, hulde toe aan allerlei vroegere en latere voortbrengsels van het menschelijk vernuft; maar *deze* tak van beschaafde kennis wordt naauwelijks aangeroerd. En echter telde men in vorige tijden de uitnemendste geleerden, en mannen van den zuiversten smaak, onder de uitleggers der oude en de ontwerpers der hedendaagsche penningen. Ook, dunkt mij, verdienen zoo vele naauwkeurige onderzoekingen, zoo vele rijpe ervaringen en nuttige mededeelingen in dit vak der schoone letterkunde, die eens eenen SPANHEIM, eenen GRÆVIUS en GRONOVIUS met eere kroonden, nu en dan wel eene kleine herinnering.

Meermalen hoor ik in dezen kring zoo veel goeds en treffends over de kunsten, die het gevoel tot hare bron, de natuur tot haar voorbeeld, en den goeden smaak tot haren leidsman hebben, dat ik, hierdoor opgewekt, gaarne uwe aandacht eenige oogenblikken wenschte in te roepen voor zulk een belangrijk gedeelte der kunst en der fraaije letteren, hetwelk nu geheel uit het oog wordt verloren. Niet, dat ik hier eenig vertoon van geleerde navorschingen in gedachten heb, of u zoude willen doen opklimmen tot den eersten oorsprong der pen-

(*) Uitgesproken in de Maatschappij FELIX MERITIS, 12 Maart 1817.

penningen; u onderhouden over derzelver gebruik bij de meeste beschaafde natien; eene vergelijking maken tusschen de verschillende tijdperken dier kunst; u de kenmerken van de echtheid en zeldzaamheid der penningen, door de oordeelkunde vastgesteld, aanwijzen; u met moeijelijke nasporingen omtrent de muntbeelden van Koning AMYNTAS of SERVIUS TULLIUS bezig houden, of u rondvoeren in de gansche ruimte dier uitgestrekte wetenschap. Dit alles is buiten mijn oogmerk, en zoude ook minder gepast zijn voor de letterkundige uitspanning, waaraan dit uur is toegewijd. Eenige wenken, eenige opmerkingen, vlugtig ingezameld te midden van vele andere bezigheden, moeten hier genoeg zijn, om de waarde eener al te veel ter zijde gestelde wetenschap te verlevendigen, en ons de verpligtingen, die wij aan dezelve hebben, voor den geest te brengen.

Al aanstonds bij de eerste beschouwing, is het niet mogelijk, dat de *bewaring* dier gedenkpenningen, bij al hetgeen de tijd, de onkunde, het bijgeloof, de oorlogen, de lavastroomen en andere verwoestende oorzaken gesloopt hebben, aan de opmerkzaamheid zoude ontglippen. Het was den *Vandalen* gemakkelijker, standbeelden te verbrijzelen, tempels te verbranden, de meesterstukken der oudheid te vernietigen, dan de diep in de aarde verborgene munten en penningen hun aanwezen te doen verliezen. Marmeren zuilen lagen in gruis, puinhoopen zelfs gingen verloren; maar in de donkerheid, en door den voet van duizenden vertreden, rustte het kunstgewrocht, dat ééns zoo veel licht zoude verspreiden. De roest zelf, naar welks kleur de ervaren kenner ééns den tijd, waarin de penning vervaardigd was, zoude beoordeelen, was het vernis, hetgeen hem beveiligde, en ongeschonden aan de volgende eeuwen overbragt. Er was dus bij de slooping van alles, wat de mensch daarstelt, eene zekere onsterfelijkheid voor de vruchten van zijnen geest weggelegd.

Onbetwistbaar is het *nut*, dat hierdoor aan de gansche

geschiedenis werd aangebragt. De *Penningkunde* is eene fakkel, die haar overal voorlicht. Daarom zag men op de schoone medalje, die bij gelegenheid van het oprigten der *Koninklijke Akademie der Opschriften* te *Parijs* geslagen werd, HERMES, rustende met de eene hand op eene antieke vaas vol oude munten, uit den schoot der aarde opgedolven, met de andere hand op een staand tafereel schrijven deze lofspraak der penningkunde: *De onbedriegelijke geloofwaardigheid der gebeurtenissen.* Ook zoude er, zonder dat hulpmiddel, veel verborgen, of in volslagene onzekerheid gebleven zijn.

Het was alleen, om van geene andere voorbeelden te spreken, door het onvermoeid raadplegen der oude penningen, dat de arbeidzame en geleerde VAILLANT, die uit liefde voor die wetenschap eene zevenjarige gevangenis bij de *Algerijnen* verduurde, de geheele opvolging der *Syrische* vorsten, waarin zoo veel verwarring heerschte, in de duidelijkste en beproefdste orde heeft gebragt, en de eeuw der *Seleuciden*, zoo gewigtig voor de oude geschiedenis, en voor die der *Openbaring*, in een helder daglicht geplaatst (*). Het was door dergelijke vlijt, dat CHARLES PATIN ons eene naauwkeurige beschrijving van de regering der *Romeinsche* Keizers, van AUGUSTUS tot HERACLIUS, *alleen* uit munten en penningen opgemaakt, heeft nagelaten (†).

Binnen een kort bestek scharen zich, door deze kunst, in juiste tijdsbepalingen, talrijke eeuwen voor het zoekend oog. Het is eene gemakkelijke vertegenwoordiging, en een zinnelijke, niet ligt uitwischbare, indruk voor het geheugen.

Het *gezag* van dat onderwijs is grooter, dan dat van eenig historie- of aardrijksbeschrijver. De Senaat, of eene

(*) *Seleucidarum Imperium, sive Historia Regum Syriae ad fidem numismatum accommodata. Par.* 1681.

(†) *Imperatorum Romanorum numismata &c. Par.* 1696.

eene andere oppermagt, gebood den ſtempel, en werd de waarborg voor *tijd* en *zaak*.

Het *veld* dier onderrigtingen is zeer uitgebreid. Volksverhuizingen, ſtichting van kolonien, oorſprong van rijken en ſteden, veranderingen in den burgerſtaat, tijden van angſt, onverwachte uitreddingen, zegepralen, gewigtige verbeteringen, groote ondernemingen, heilzame ſtichtingen; dit alles herinnert en leert de munt of penning. Vorſten, helden, wijzen, dichters, kunſtenaars, mannen, vrouwen, van allerlei rang, uit allerlei landen en tijden, loffelijker en ſchandelijker gedachtenisſe, omringen ons; en hunne doorgaande gelijkenis, op penningen van verſchillende grootte, tijd, en ſtof, doet ons gelooven, dat *zij* het zijn.

Maar hier is meer, dan voldoening van geleerde nieuwsgierigheid, dan enkele ontknooping van tijdrekenkundige zwarigheden. Het is eene leerſchool vol onderwijs. Houdt u te vreden met eenige weinige proeven.

Zoo ooit de nietigheid van alle aardſche grootheid zich diep gevoelen laat, het is wanneer een enkele penning ſomtijds het eenigſte gedenkteeken is, hetgeen van eene alles overheerſchende magt overbleef, en al die glans en roem in een voor het oog onaanzienlijk ſtuk erts eindigt.

De geſchiedenis is eene getrouwe ſchets van hetgeen menſchen waren en nog zijn; maar de *Penningkunde* is immers de verkorte afbeelding der geſchiedenis. Ook hier bemerkt men dus, even als op het tooneel der wereld, zonderlinge tegenſtrijdigheden, welker beſchouwing zoo belangrijk is voor menſchenkennis en zedeleer. — De oude *Romeinen* waren bekend wegens hunne doorgaans edelmoedige denk- en handelwijze omtrent de door hen ondergebragte volken. Nu beſtaat er (en dit heeft de Abt BARTHELEMY (*), een allezins bevoegd regter in deze zaak, met duchtige bewijzen ge-

(*) *Memoires de Litterature, t. 26. p. 553.*

gestaafd) geen enkele penning, onder de *Romeinsche* munten, tot ons overgekomen, en op last van den Senaat vervaardigd, waarin de minste beleediging of bespotting der overwonnene natien te vinden zij, hoe zeer ook de zegepraal zelve openlijk op deze gedenkpenningen worde aangekondigd, en overal in de gansche uitgestrektheid des gebieds bekend gemaakt. Maar ziet! dezelfde *Romeinen*, die zich zorgvuldig onthielden om hunne vijanden te vernederen, en dus eene schoone wet der zedelijkheid onverbroken in acht namen, veroorloofden zich de onverklaarbaarste vleijerijen hunner hoogst gewetenlooze meesters, op hetzelfde oogenblik, dat zij hen met spot en schimp, in geschriften als anderzins, overlaadden. Het luidt vreemd, op hunne munten te lezen de namen van eenen *goedertierenen* TIBERIUS, van eenen *dapperen* CLAUDIUS, van eenen *vromen* CARACALLA, en VITELLIUS als *den hersteller van Rome* voor het oog der volgende eeuwen te zien afgeschetst. Zonderlinge mengeling van grootheid en kleinheid! Of zoude mogelijk (want het is aangenaam, de eer van eene natie, wie zij ook zij, te kunnen handhaven) de bewaring van den eerbied voor het oppergezag bij de van het *Romeinsche* rijk afhankelijke volken, daar toch die penningen spoedig wijd en zijd verspreid werden, zoo iets gevorderd hebben? Dan ware er eenige verschooning te vinden. Men sloeg immers penningen voor vorsten, die naauwelijks drie dagen regeerden, en welker namen bijna niet bekend zijn.

Somtijds (om, bij het veelvuldig onderrigt dezer wetenschap, mij *nu* alleen bij latere penningen te bepalen) ligt er een digte sluijer over gebeurtenissen, welke door partijdige geschiedschrijvers verdonkerd, of in een verkeerd licht geplaatst worden. — Welke twijfelingen heeft men niet opgeworpen, omtrent den afkeer, dien LODEWIJK DE XII, Koning van *Frankrijk*, van den Bisschop te *Rome* had? Maar de op zijn bevel uitgegeven penning, met het ontzettend opschrift: *Ik zal den*

 naam

naam van Babel uitdelgen! neemt hier alle onzekerheid weg, en geeft ons nieuwe inzigten in den geest dier tijden; te meer, daar de opregte THUANUS — en welk een groote en eerwaardige naam onder de geschiedschrijvers! — geene zwarigheid maakt, om de echtheid van dien penning en van zijn opschrift tegen alle wedersprekers stellig vast te houden (*).

Zaden te ontdekken van eene meer verlichte denkwijze, in het midden der donkere eeuwen, strekt dán vooral tot een verhoogd genoegen, wanneer men de onwrikbare taal des vertrouwens omtrent het toekomende verneemt. — Op den penning, welke in het jaar 1415 ter gedachtenis van JOHANNES HUS, die te *Constans* voor de waarheid stierf, en wiens assche verachtelijk in den *Rijn* geworpen werd, vervaardigd is, leest men, rondom het beeld diens grooten mans, de merkwaardige woorden, welke hij na zijne veroordeeling uitsprak: *Binnen honderd jaren zal dit aan God en aan mij verantwoord worden.* — Binnen honderd jaren kwam het *licht* openlijk getuigen tegen de *duisternis.*

Gefnuikte hoogmoed is geen zeldzaam verschijnsel; de rolle der geschiedenis levert er ons meer dan één bewijs van op. — Echter is het minder algemeen bekend, hoe eens KAREL DE V, anderzins een groot vorst, eene verbazende vernedering onderging. Hij had, met geene kleine zelfverheffing, tot zijn zinnebeeld gekozen *de zuilen van Hercules*, denkbeeldig geplaatst aan de uiterste punten van de straat van *Gibraltar*, en er de niet weinig verwaande spreuk bijgevoegd: *Ultra metas. Nog verder dan die grenzen.* In zijne verschillen met HENDRIK DEN II, Koning van *Frankrijk*, had hij *Mets*, in *Lotharingen*, belegerd, met oogmerk om verder door te dringen; maar hij werd gestuit en moest terug. Schielijk verscheen er een penning, waarop men, met toespeling op het woord *Metæ*, hetwelk in de *Latijn-*

(*) THUANI *Hist. tom. I. lib.* 1. *pag.* 16. edit. *Lond.*

tijnsche taal even zoo wel de stad *Mets* als de uiterste *grenzen* van *Spanje* beteekent, den adelaar aan eene der zuilen kluisterde, en er bij schreef: *Non ultra Metas. Niet verder dan Mets.*

Met een onwillekeurig welgevallen, ziet men beroemde mannen, zoo veel mogelijk, alle middelen beramen, opdat het goede, door hen bij hun leven gesticht, ook voortdure na hunnen dood. — Deze gedachte werd op eene edele wijze uitgedrukt op eenen penning ter eere des eersten grondleggers van *Rusland's* grootheid. De held, dit sterfelijke verlatende, zegt, volgens het opschrift, aan de droeve weduwe: *Zie, wat ik u nalaat!* Maar hetgeen zijn vinger bij het oprijzen aanwijst, is geene kroon, geen schepter, geen goud, geene sieraden; maar al de zinnebeelden van vlijt, nijverheid, kunst, en geleerdheid. Derzelver bescherming en aanmoediging beval haar deze vorst als zijnen uitersten wil. — De gedenkpenning is niet gelogenstraft: zijn inhoud is getrouwelijk uitgevoerd.

Nog eens. Het beeld der schoone CUNIGONDE versiert denzelfden gedenkpenning met dat van ALBERT VAN BEIJEREN, haren echtgenoot; en deze vereeniging, door niets aangeduid dan door de enkele namen, werd genoeg geoordeeld, om aan de nakomelingschap te herinneren, dat eens deze CUNIGONDE, dochter van Keizer FREDERIK DEN III, door haren vader aan den toenmaligen Sultan ter vrouwe geschonken was, onder voorwaarde, dat hij en al zijne onderdanen het Christendom omhelzen zouden, maar dat vroegere liefde over staatkunde had gezegepraald. Hoe dit ook zij, zeer gewigtige veranderingen werden hier gestuit, of bitter naberouw is voorgekomen. — Welk een schat voor de *Geschiedenis* bevat dan de zoo verwaarloosde *Penningkunde* niet! Dit, echter, is niet de eenigste beschouwing, waaruit het belang dier wetenschap is af te meten. Zij staat in een naauw verband met andere kunsten en letteroefeningen, en biedt dezelve trouwe hulpe aan.

Krachtig is de *taal* der penningen; en de diep gedachte,

te, korte en veel omvattende ſpreuken in allerlei zin, en in eene oneindige verſcheidenheid van gevoel uitgedrukt, zijn niet minder kenmerkend, levendig en vol, dan de ſtijl van TACITUS of SALLUSTIUS. — Wanneer wij lezen, dat PETRUS ARETINUS op zijne gedenkpenningen *de Geeſel der Vorſten* genoemd wordt, dan zegt dat alles, wat hij was, en alles, wat hij deed. Men ſchonk hem eer, goud en zilver, opdat hij maar zwijgen zoude. — Één woord behelst ſomtijds eene *zaak* van de grootſte uitgebreidheid, en brengt dezelve, gelijk zij was, onveranderd, onverzwakt, aan den *laten* nakomeling over.

De *opſchriften*, zoo ontegenzeggelijk in den geest der ouden, die op de menigvuldige medaljes, ten tijde van LODEWIJK DEN XIV geſlagen, gevonden worden (*), zijn meesterſtukken van welſprekendheid, en ſtrekken ten bewijze, hoe zeer het raadplegen der oude wijsheid aan den geest duidelijkheid, en aan de uitdrukking vastheid en ſchoonheid mededeelt. — In de ſchool der opſchriften kon een BARTHELEMY en een DAGUESSEAU gevormd worden.

En wat is meer geſchikt, om het *dichtvermogen* op te wekken, en het edelst vuur te doen ontgloeijen, dan de zoo levendige vertegenwoordiging der voorgeſlachten? Welk een voedſel voor de vinding, en voor het werkzaam genie, in de allegoriſche beelden der oude en nieuwere penningen! Tooneelen van allerlei aard, waar de menſchelijke driften zich dikwerf zonder zwachtel en in hare ware gedaante vertoonen; gewaarwordingen, uit het binnenſte des harte voortgebragt, kort uitgedrukt; ſporen van het warmſte gevoel; heerlijke ontwikkeling der dingen; ſomtijds in een enkel punt eene trofee voor talrijke overwinningen: DRUSUS *zege over de Germanen*, niets meer (†)! glorie en roem — alles, wat de ver-

(*) *Medailles ſur les principaux événemens du regne entier de* LOUIS LE GRAND. *Paris*, 1723.

(†) *De Germanis.* Dit is het geheele opſchrift voor zoo vele groote daden.

verbeelding aanvuurt; maar men ziet er ook de knagendste smart en krachtige herinneringen aan diepgezonkene grootheid — alles voor den dichter. Eene proeve zij genoeg.

De penning ter eere van den jongeren VESPASIAAN, die *Judæa* overwon, en stad en tempel ten grond toe slechtte, is het kort begrip van hetgeen de H. dichters van de verwoesting, die *Palestina* trof, gezongen hebben. De dochter *Sions*, eenzaam, in bitteren rouw, met gedekten hoofde en vaneengeretene kleederen, onder den palmboom gezeten, schijnt aan ieder, die haar ziet, te vragen: *Is er eene smarte gelijk aan de mijne?* — Deze penning, geheel waardig aan het karakter van TITUS, bevestigt ons, dat hij zelf over *Jeruzalem* geweend heeft.

Even dichterlijk is ook de penning van JULIA, de echtgenoote van SEPTIMIUS SEVERUS, daar zij, in de gestalte van CYBELE, de moeder der vruchtbaarheid, omgeven van hare kinderen, zich gelukkig gevoelt in het midden van haar kroost (*).

PETRARCHA zamelde, met groote zorg en vlijt, de schoonste munten op, en zocht er vonken van waarheid en gevoel in, die zijn hart ontvlamden en zijne gezangen bezielden.

Bovenal is er, voor den vriend van het ware schoone in de *beeldende* kunsten, geene oefenschool, gelijk aan de schaars gezochte kennis der penningen. Het is ontwijfelbaar, dat RAPHAËL, op wiens penning, te zijner gedachtenisse vervaardigd, het allegorisch beeld der *natuur* zich vertoont, met de treffende gedachte van BEMBUS, waarbij hij haar voorstelt, *als vreezende, zoo lang* RAPHAËL *leefde, door hem overwonnen te worden, of met zijnen dood ook verloren te gaan* (†); het

(*) *Felix prole virûm, qualis Berecynthia Mater*
Invehitur curru Phrygias turrita per urbes
Laeta Deûm partu. —
Æn. lib. VI. v. 785.

(†) —— —— —— *timuit, quo sospite, vinci*
Rerum magna Parens, quo moriente mori.

het is, zeg ik, ontwijfelbaar zeker, dat RAPHAËL, getrouw, de oude penningen met een kunst- en waarheidzoekend oog beschouwde, en dat hij meermalen verklaarde, aan die oefening een groot gedeelte zijner ontwikkeling verschuldigd te zijn.

Welk eene rijke verzameling van munten en penningen bezaten niet LE BRUN en RUBBENS! en op welk een' hoogen prijs stelde de laatste derzelver onderwijs niet!

Het is immers door de gansche oudheid, en door alles, wat gezagvoerend in het rijk der schoone kunsten is, bewezen, dat de hand van APELLES en PROTOGENES zich duidelijk vertoont in de onvergelijkelijke *Grieksche* penningen van den besten tijd en stijl, waar schoonheid en zuiverheid der vormen, edelheid en eenvoudigheid van uitdrukking, werking van iedere spier en zenuw, scherpheid en vastheid van omtrek, bevallige zamenstemming van het geheel, met zoo veel waarheid, onvermengd en onvervalscht, bijeen gevonden worden.

De geleerde schrijver van de *Geschiedenis der kunst onder de ouden*, die ons zulk eene voortreffelijke en geheel in het *ideale* schoon indringende beschrijving van de *Mediceesche Venus* en van den *Apollo van Belvedere* gegeven heeft, zegt, met al het gezag, waarmede hij regtmatig bekleed is, dat de zittende *Jupiter*, op de zilveren munten van ALEXANDER, een volkomen beeld oplevert van den *Olympischen Jupiter*, door PHIDIAS vervaardigd; zoo veel verhevens bespeurt men tot in de kleinste gelaatstrekken, en in de gansche majesteit der houding (*). — Ik voeg hierbij, dat niets meer strekkende is, om zuivere denkbeelden van eenvoudige schoonheid te geven, dan de vrouwebeelden, onder welke de beste *Grieksche* en *Romeinsche* penningen

(*) WINCKELMANN's *Geschichte der Kunst des Alterthums*, II Theil, S. 350.

gen de toenmaals bekende werelddeelen, en bijzondere rijken, landen en steden, gewoon waren voor te stellen.

Waar kan ook de vriend der kunsten beter, én zeden, en gewoonten, en kleeding, en sieraden, naar waarheid leeren toepassen, dan door de munten en penningen? Hier heerscht geene verwarring; maar er zijn vaste kenmerken. ZENOBIA is uit duizend vrouwen aan haar *diadeem* te herkennen. Niets is hier weifelend of bedriegelijk.

Eindelijk. Welk een licht gaat hier op, over de zoo belangrijke *Gelaatkunde!* Geen de minste afwijking heeft hier plaats, zoo dra men echte penningen raadpleegt. Men ziet altoos dezelfde menschen, met hetzelfde karakter. PHILIPPUS en ALEXANDER zijn *altijd* PHILIPPUS en ALEXANDER. Het edel hoofd van MARCELLUS is steeds met eene wolk van sombere droefenisse omgeven, en het *frons laeta parum* (*) van den dichter vertoont zich in ieder' zijner trekken. Ook bij al het vleijende der muntsprake, ontdekt men in CALIGULA de verlaging der menschheid; en het schijnvergenoegd gelaat van DOMITIAAN getuigt van diep verholene boosheid.

Met deze herinneringen zoude ik kunnen gelooven, eenigzins, hoewel zeer onvolkomen, aan mijn oogmerk te hebben beantwoord: maar, mag ik, *Nederlander*, tot *Nederlanders* sprekende, vergeten, dat ook bij ons de *penning* de getrouwe tolk der geschiedenis is? Eenige weinige voorbeelden tot vereering der nagedachtenis van vorige geslachten.

Wanneer ik denk aan het oude muntstuk, hetwelk het mast- en roerlooze schip, het zinnebeeld van ons gemeenebest in de eerste stormen, die hetzelve slingerden, voor ons oog brengt; en daarbij vergelijk, hoe een andere penning het ijsvogeltje vertoont, gerust in zijn nest dobberende op zee bij het sterkste golfgeklots, een beeld door vader WILLEM als het zijne uitgekozen;

(*) *Æneid.* lib. VI. v. 863.

zen; dan erken ik daarin, als in een ſprekend tafereel, de geſchiedenis onzer wording, den moed der vaderen, en de hand, die ons lot regeerde.

De ſchimp, door VAN BARLEMONT over *Neêrlands* edelen uitgeſtort, maar juichend beantwoord, en op menigvuldige munten en penningen vereeuwigd, is een onloochenbaar bewijs, dat zij ware en valſche eer, met een helder oog en vasten geest, wél wisten te onderſcheiden.

Toen men, in het begin der zeventiende eeuw, na eene zware worſteling, over een verdrag met *Spanje* onderhandelde, had de Markgraaf SPINOLA, door middel van een' zijner vrienden, eenen aanval gewaagd op het karakter van den Griffier der ſtaten, en gezocht, hem door geſchenken in de belangen van zijn hof te doen overgaan. Men nam den ſchuldbrief, door SPINOLA zelf geteekend, met de andere geſchenken aan; maar ſtelde dezelve ook oogenblikkelijk in handen van MAURITS. De onderhandelaar uit de *Oostenrijkſche Nederlanden* met de voorſlagen van het verdrag in de vergadering verſchenen zijnde, zeide BARNEVELD tot hem: *Zie daar den diamant, zie daar de keten, zie daar de hand van* SPINOLA, *waarmede men getracht heeft, eenen dienaar van den ſtaat in zijne trouwe te doen wankelen* (*)*!* — Het was deze proeve van voorouderlijke deugd en onomkoopbare braafheid, welke, op last der ſtaten, door eenen penning aan de nakomelingſchap ter gedachtenis en ter navolging werd overgeleverd. Men ziet daar MERCUUR aan den wijzen ULYSSES, volgens het verhaal van HOMERUS (†), de plant *Moly* aanbieden, om hem tegen de tooverijen van CIRCE te wapenen; eene plant, welker gebruik de zinnen nuchteren, het verſtand onbeneveld hield, en het hart zijne vrije keuze liet.

Zoo handelde men, en zoo konde men handelen, daar men ſteeds een hooger gezag en eene hoogere verantwoor-

(*) HOOFT. (†) *Odyſſ.* lib. X. v. 302 &c.

woording voor oogen had. Want zelfs op dat tijdstip, waarvan ik spreek, in de onzekerheid, of men *vrede* dan *oorlog* zoude kiezen, begreep men, dat het de pligt van eene Christelijke natie en derzelver overheid was, om zich voor den God der vaderen te buigen, en Hem, die alleen wijsheid is en geeft, om wijsheid te bidden. Dit geschiedde over de gansche uitgestrektheid des lands. En deze gedenkwaardige dag werd, op hoog bevel, op eenen penning afgebeeld, waar men een achtbaar *Nederlander* ziet, die, zonder het zwaard te grijpen, dat men aan den eenen kant hem aanbiedt, of den palmtak, die van de andere zijde wordt toegereikt, aan te nemen, zijn oog eerbiedig vestigt op het licht, dat zijn hoofd omstraalt; met dit opschrift: *Nederlandsche dapperheid.* En wij, *wij* zullen dat immers geen *zwakheid* noemen?

Holland had altoos eenen afschrik van dweeperij, onverdraagzaamheid, en priesterhaat. — Toen, door den onzaligen moord van HENDRIK DEN IV, *Frankrijk*, geheel *Europa* zelve in rouwe was gedompeld, oordeelden de staten, hunnen afschrik van MARIANA's leer, die vorstenmoord predikte, openlijk te moeten toonen, door het doen slaan van eenen penning, waarop een gemijterde wolf het onnoozel lam verscheurt; met dit opschrift: *Dit leert de Godsdienst niet* (*). — Ik zwijg van zoo vele andere penningen, waardoor de *Nederlanders* hunne gehechtheid aan vaderland en vorst, hunnen eerbied voor vaste beginselen, bij wier bewaring of vertreding een land staat of valt, hunne achting voor geleerdheid en deugd, hunne dankbaarheid aan groote mannen, die onder hen waren, hebben aan den dag gelegd. Ook zeg ik niets van de kunstwaarde van zoo vele penningen, onder welke er gevonden worden, die inderdaad met de ouden zouden kunnen wedijveren, en

(*) Hoe glorierijk voor *Nederland* was de penning, geslagen in 1668! Zie VAN LOON, *Nederl. Penn.* III D. bl. 24.

en dus tot een voorbeeld van vinding en goeden ſmaak ſtrekken. Maar het valt moeijelijk, het gevoel van bevreemding te onderdrukken, over het verdwijnen eener kunst, die zoo veel invloeds op de nationale en zedelijke vorming had, en zoo zeer de denk- en handelwijze van onze landgenooten uitdrukte (*).

Ik weet het, men heeft, in het algemeen, de beoefening der penningkunde meer dan eens in een belagchelijk licht geplaatst. Maar de leer van SHAFTESBURY, die de mogelijkheid, om iets belagchelijk te maken, als een blijvend kenmerk van de nutteloosheid en nietigheid eener zaak wil doen beſchouwen, is eene leer, die alle beginſels van waarheid en zedelijkheid te eenemale vernietigt. — Ik wil gereedelijk toeſtemmen, dat de beoefening der penningkunde, door eene valſche geestdrift, en door een dwaas misbruik, veel van hare waarde verloren heeft. Ik erken gaarne, dat er een tijd was, waarin de oudheidkundige zijne geheele ziel daaraan overgaf, en menig geleerde meer bekend was met de *Romeinſche ſestertien*, dan met de gangbare munten van zijn eigen vaderland; dat het beeld der ANTONINUSSEN hem meer belang inboezemde, dan de gelaatstrekken van de grootſten zijner tijd- en landgenooten; en dat het gezigt van een koperen *Otho* hem meer in zielsvervoering bragt, dan het ſchitterendſte voorwerp uit het rijk der natuur. Maar, had en heeft niet onder alle kunſten en wetenſchappen valſche toepasſing, te ver gedrevene zucht voor dezelve, of miskenning en verwarring van *middel* en *doel*, plaats? Zoude dan de dwaasheid van ſommige beoefenaars eener wetenſchap, die den wijzen Koning ALPHONSUS zoo veel verſtandig vermaak verſchafte, en welker beſcherming en aanmoediging zoo veel luister aan het groot

(*) Onze natie heeft de grootſte verpligting aan de nu, helaas! voor een' ſpotprijs te koopene, maar met regt hoog gewaardeerde, ſchriften van VAN MIERIS en VAN LOON.

groot geslacht der MEDICIS bijzette, alleen den val dezer studien hebben na zich gesleept? Ik kan dit naauwelijks gelooven. Ik vrees maar al te zeer, dat, ten minste van het ophouden der voormalige belangstelling in het vereeuwigen der gebeurtenissen door vaderlandsche penningen, niet anders dan karakterloosheid, vermindering van echte *Nederlandsche* deugden, het onophoudelijk prediken, dat het *nu* andere tijden zijn, zoo wel als onze onderwerping aan vreemd gezag, en verbreking van eendragt in doel en werking, de ongelukkige, maar al te zekere oorzaken zijn geweest. Wat ook zouden de penningen gedurende eene lange reeks van jaren anders hebben opgeleverd, dan de geschiedenis van onze afhankelijkheid en dikwerf treurige verblinding?

Intusschen mag ik den wensch niet verbergen, dat de wederkeering van goed gestempelde vaderlandsche deugd ook de *penningen* zal terugroepen; en dat het, door langdurige schokken, en somtijds door het gebruik van verkeerde middelen, geteisterde, en nog niet herstelde staatsligchaam, niet zoo zeer door onze redevoeringen, maar door oude en beproefde ervaring, door wijze matigheid, en door innerlijke veerkracht opgebeurd, zijnen bloei herkrijge, tot herleving van al wat ware kunde, ware wetenschap, ware schoonheid is. En hier kan ik niet nalaten nog met een woord te herinneren, dat het *wezen* der kunst, van welke wij spraken, niet moet verward worden met derzelver *oogmerk*. Het doel moet zonder twijfel bevordering der zedelijkheid zijn. Maar dit is niet de *volmaaktheid* der kunst, als *kunst* beschouwd. Het beeld van eene *Phryne* en van eene *Thaïs*, van eenen belagchelijken *Silenus* en van eenen verachtelijken *Priaap*, op *Grieksche* of *Romeinsche* penningen, kan oneindig volkomener zijn, dan dat van *Minerva*, *Urania*, of *Melpomene*. In de onnavolgbare meesterstukken der oude bouwkunde aanbad men Goden, die *wij zelve* niet zouden wenschen te zijn, en die wij aan onze kinderen niet tot voorbeeld zouden stellen.

Vol-

Volmaking dus van kunst, zoo dra het *doel* mist, ftaat niet in onmiddellijk verband met *zedelijkheid.* Het diepst bederf heerschte dikwerf daar, waar de meeste vinding en de gelukkigfte navolging der natuur plaats vonden.

Deze opmerking wordt niet medegedeeld om de waarde der kunften te verminderen, maar om al het treden buiten de grenzen te vermijden. Ik vond mij in deze gedachte verfterkt door het naauwkeurig nagaan van de landkaart bij het door mij reeds aangehaalde *Numismatisch* werk van den bovengenoemden CHARLES PATIN, waar deze geleerde ook onder andere *die* plaatfen heeft uitgedrukt, die het meest bekend waren door den bloei der penningfnijding of ftempeling. En inderdaad, *klein Aziē*, met hare fchitterende en door allerlei kunstwerk beroemde fteden, treft hier het meest ons oog. Ik dacht toen aan het geheiligd genie van die groote mannen, die daar, te *Ephefen*, te *Laodicea*, te *Thyatira*, en in andere *Aziatifche* fteden (*), de eenvoudige leer der waarheid predikten; en ik kon niet nalaten mij te verheugen, dat die zelfde eenvoudige waarheid zich niet in de fchaduwe der domheid, der onbefchaafdheid en onkunde vertoond had, maar daar, waar de kunften, als *kunften*, den hoogften top van menfchelijke volkomenheid bereikt hadden. Wat deed de kunften dan vallen? Niet de nieuwe leer, maar haar eigen misbruik, tot verlaging der menschheid en der Godheid, bragt hare verwoesting mede. En het was gelukkig, dat er op aarde iets verfcheen, hetgeen méér dan penfeel, méér dan graveerftift, méér dan beitel de waarde der menfchelijke natuur en den eerbied voor den Onzigtbaren verhoogen konde.

De *volkomenheid* der kunst zij dus nooit gefcheiden van het *zedelijk* doel. En, het zij men de lier fpanne, het zij men optrede om over kunst en wetenfchap te fpre-

(*) Eene menigte bijzonderheden in de *Handelingen der Apostelen* worden door de oude munten ten volle bevestigd.

fpreken, het zij men het fchoone licht, de eerstgeborene der fchepping, op het paneel brenge, het zij men met harmonie het oor ftreele, niemand onzer vergete, dat God den mensch fchiep naar zijn beeld, en dat het Christendom die oorfpronkelijke fchoonheid in vollen luister herftelt.

DE DRIBURGER MINERAALBRONNEN,

Door

E. J. THOMASSEN A THUESSINK.

In den voorleden zomer eenigen tijd het *Driburger* water en de baden gebruikt hebbende, heb ik aanftonds gedacht, dat ik mijnen landgenooten geen' ondienst zoude doen, wanneer ik hun eenigzins bekend maakte met eene bron, die over het algemeen minder bekend is, dan zij wel verdient. Het volgend verflag zal, hoop ik, eenigermate aan dit oogmerk beantwoorden.

Het *Driburger* bad is vooral voor onze noordelijke provincien van het hoogfte belang. Het levert een der vermogendfte geneesmiddelen op, die wij in langdurige ziekten van zwakheid kunnen hebben. Het is de bron, die het naaste bij ons land gelegen is, en werwaarts wij in den brontijd (in het best van den zomer) ons het gemakkelijkst begeven kunnen. De bron ligt in een dal bij het kleine ftadje *Driburg*, vijf uren boven *Paderborn*, in *Westfalen*. De weg derwaarts loopt over *Bentheim* en *Munfter*, en is van de laatfte ftad flechts tien mijlen verwijderd, zoodat *Driburg* niet meer dan 58 Hollandfche uren vanhier kan gerekend worden. Een vlakke en niet onaangename, boschrijke zandweg leidt ons naar *Paderborn;* dan vandaar tot *Driburg* ontmoet men hooge bergen, en men daalt bij dit ftadje een' fteilen berg af. Intusfchen is deze weg niet gevaarlijk, daar men, door uitnemende en voorzigtige postiljons gereden wordende, dezen weg zeer veilig en zonder ge-

vaar kan reizen. Thans is men drok bezig met eene gemakkelijke *chausſée* of ſtraatweg te leggen, die over het ſteedje *Brakel* naar *Sasſen* loopt, en ongetwijfeld zeer veel zal toebrengen, om den toegang tot dit bad gemakkelijk te maken.

De bron van *Driburg* ligt in eene vrij uitgeſtrekte vallei tusſchen hooge bergen, die of met koorn bebouwd, of met bosſchen beplant zijn. Zij was reeds vóór eeuwen bekend, en werd ook tot een geneeskundig gebruik door de inwoners gebezigd. Intusſchen lag zij in eenen moerasſigen grond, was niet behoorlijk ingevat, van alle aanſtalten en inrigtingen voor baden onvoorzien, en daarom voor vreemdelingen onbruikbaar. Men verwaarloosde dezelve, doordien het beſtuur in handen was van de geestelijkheid van *Paderborn*, tot dat evenwel een meer verlichte Bisſchop, FREDERIK VAN FURSTENBERG, in 1668 dezelve in hout liet vatten, en daardoor meer bruikbaar maakte. Het duurde tot het jaar 1743, eer de bron gereinigd, en tot 1751, eer die met een koepel en badhuis voorzien werd, en er eenige wandelwegen bij werden aangelegd. Het water werd reeds toen buitenslands verzonden. Weldra, echter, deed de zevenjarige oorlog deze bron weder in verval komen. In 1777 liet de Bisſchop WILHELM ANTOON, eene nieuwe bron in de nabijheid der drinkbron ontdekkende, en daarbij een' ſterken damp van koolzure lucht besſpeurende, dezelve ook invatten, en daarboven een huis met vier kamers en baden oprigten. Weinig nam echter deze bron op, voordat dezelve in handen kwam van den tegenwoordigen bezitter, den Vrijheer VAN SIERSDORFF, in 1779. Deze voortreffelijke en doorkundige man begon in 1782 een groot badhuis te bouwen, den moerasſigen grond op te hoogen, en overal wandelingen aan te leggen, waardoor allengs het getal der brongasten vermeerderde; waarbij nu eene groote galerij, eene ruime eetzaal, eene nieuwe herberg, en naderhand, in 1793, het nieuwe badhuis, de Apotheek

en meer andere huizen, om een aantal menſchen goed en gemakkelijk te verzorgen, werden aangebouwd.

Thans is de inrigting van het *Driburger* bad uitſtekend goed, zoodat allerhande ſoort van menſchen voor eenen matigen prijs geherbergd en gevoed kunnen worden. In de beide badhuizen, in de herberg, in de Apotheek, en in het ſtadje *Driburg*, vindt men overal goede en welgemeubelde kamers, bediening enz. Middag en avond wordt er in de groote eetzaal eene welvoorziene tafel gehouden, 's middaags voor 16 goede grosſchen (24 ſt. Holl.) en 's avonds voor 8 gr. In de andere herbergen eet men voor minder geld. Aan de tafel plaatst men zich naar mate van de aankomst, en men heeft daar eene aangename en ongedwongene verkeering. Bij ſlecht weder verzamelt zich meestal weder het gezelſchap om thee te drinken. Bij goed weder vindt men in den omtrek de ſchoonſte wandelingen.

Men gaat gewoonlijk 's morgens ten 6 ure naar de drinkbron, daar het water door den bronmeester in glazen uit de bron geſchept en den brongasten gegeven wordt. In den loop van den morgen worden de baden gebruikt. De baden zijn in het onderſte gedeelte der beide badhuizen. De kamers zijn zeer ruim en hoog, zindelijk gemeubeld, en meestal van ſchoorſteenen voorzien. De baden zelve zijn in den grond gezonkene houten kuipen, waarin men met een' trap nederdaalt. Het minerale water wordt uit de bron gepompt in een' grooten ketel, waarin het gewarmd wordt, waar naast eene kuip met koud mineraal water geplaatst is; twee koperen buizen loopen langs elk bad, welke met kranen voorzien zijn, zoodat men warm of koud water kan inlaten. De badmeester maakt, met den thermometer in de hand, de baden naar ieders behoefte gereed; en, zoodra men het bad verlaat, opent men eene klep, wanneer het water wegloopt. In elke badkamer brengt men eene vuurmand en droogdoeken. In twee kamers zijn *douches*, die door drukmachines

het naar boven geperste water door eene lederen buis en koperen pijp aanbrengen. De Heer Hofraad FICKER heeft onlangs eene dampmachine uitgevonden, waardoor de damp van kokend water, door eene bus, met kruiden gevuld, doorgaande, naar welgevallen aan elk deel kan worden aangebragt. In de kamers heeft men badmeesters en badvrouwen, die de zieken ten dienste staan.

Men heeft hier niet alleen voor rijke en vermogende, maar ook voor arme en behoeftige zieken gezorgd. In het nieuwe badhuis heeft men drie kamers, met baden even als de voorgaande, voor armen ingerigt. In de herberg heeft men twee kamers, elk met vijf bedden voorzien, ter verzorging der armen bestemd.

Verscheidene zeer beroemde geneesheeren hebben als bronartsen te *Driburg* gediend; eerst de beroemde geneesheer BRANDIS, daarna Prof. ROSE van *Brunswijk*, die na deszelfs vroegen dood door den Hofraad JORDAN is opgevolgd. In 1809 werd de tegenwoordige bronarts, de Heer Hofraad en Prof. FICKER, van *Paderborn* derwaarts beroepen; een man, niet alleen door verscheidene geleerde schriften beroemd, maar door zijne praktische ervaring, door zijn juist oordeel, hartelijke menschlievendheid en innemende vriendelijkheid bij elk bemind en geacht. Openlijk moet ik hem hier voor alle blijken van gulle vriendschap en oplettendheid, die ik dagelijks van hem ontvangen heb, dankzeggen. — Deze geneesheer bevindt zich gedurende den geheelen zomer bij het bad te *Driburg*.

Het *Driburger* bad is in een oord van *Duitschland* gelegen, waarin de rijkste bronnen van allerhande soort gevonden worden. Weinige uren zijn daarvan verwijderd de baden van *Meinberg*, *Pyrmont*, *Nendorf* en *Eilzen*, waarvan men eene breedvoerige beschrijving in het werk van HUFELAND over de bronnen van *Duitschland* vindt.

Na deze algemeene aanmerkingen, zal ik meer bijzonder iets van den aard, de bestanddeelen, en het genees-

neeskundig gebruik van het *Driburger* water moeten zeggen.

Men heeft hier drie bronnen bij elkander, die tot geneeskundig gebruik gebezigd worden: de drukbron, en de twee bronnen, die voor het baden dienen.

De drinkbron, die, zoo als wij gezien hebben, met een koepel gedekt is, heeft eene diepte van veertien voeten en is tot den rand toe vol, kookt beſtendig, en werpt luchtblazen van koolzure lucht op. Het water heeft altijd denzelfden trap van warmte, van 40 graden van *Fahrenheit*, of $7\frac{5}{9}$ van *Reaumur*. Het is volmaakt helder, en heeft een' ſterken zuurachtigen ſtaalſmaak. De bron geeft in een uur 6300 ponden water op, en er ſtroomt $250\frac{7}{10}$ kubiekvoeten lucht uit. Men bemerkt deze lucht niet, omdat de koepel aan alle zijden open is. Men kan dezelve duidelijker bemerken aan de nabij liggende bron in het nieuwe badhuis, daar, de lucht meer beſloten zijnde, de uitvloeijing zoo ſterk is, dat men aan den buik en de beenen eene prikkelende hitte gewaar wordt, en men ligt zoude ſtikken, wanneer men lang deze lucht inademde, zoo als dit met twee menſchen vóór eenige jaren gebeurd is.

Het *Driburger* water is door verſcheidene ſcheikundigen onderzocht. Volgens WESTRUMB, bevat een pond water van 16 oncen de volgende beſtanddeelen:

Glauberzout	$11\frac{17}{25}$	greinen.
Bitterzout	$4\frac{17}{20}$	———
Seleniet	$20\frac{17}{25}$	———
Keukenzout	$\frac{23}{100}$	———
Zoutzure kalkaarde	$\frac{6}{100}$	———
——— bitteraarde	$\frac{73}{100}$	———
Koolzure kalkaarde	$6\frac{89}{100}$	———
——— bitteraarde	$\frac{6}{25}$	———
——— aluinaarde	$\frac{1}{20}$	———
——— ijzer	$2\frac{21}{100}$	———
Extractifſtof (*harzſtoff*)	$\frac{12}{100}$	———

Koolzuurgas 28 kubiekduim.

GMELIN vond, dat 46 pond *Driburger* water een over

overblijffel van 3 oncen en 60 greinen naliet, en dat dit bevattede 218 gr. ijzerkalk, ½ once en 12 gr. bitterzout, ½ once en 120 gr. glauberzout, 1 once en 10 gr. feleniet, 34 gr. kalkaarde. Dezelfde hoeveelheid *Pyrmonts*-water bevatte 2 oncen en 15 gr. overblijffel, 110 gr. ijzerkalk, ½ once en 46 gr. bitterzout, 36 gr. glauberzout, 145 gr. kalkaarde, ½ once en 60 gr. feleniet.

Uit deze vergelijking blijkt het, dat het *Driburger* water ten naastenbij dezelfde beftanddeelen bezit als het *Pyrmonts*-water, behalve dat het meer ijzer bevat, en met veel meer oplosfende zouten, vooral glauberzout, vereenigd is. Er is echter een aanmerkelijk onderfcheid tusfchen deze beide waters, daar het *Driburger* water niet alleen veel meer vaste lucht bevat dan het *Pyrmonts*-water, maar dat het daarmede veel vaster verbonden is. Men heeft opgemerkt, dat een glas *Driburger* water minder bruist, dan een glas *Pyrmonts*- of *Spa*-water. De Heer BEROLDINGEN nam een glas met *Driburger*-, een met *Pyrmonts*- en een met *Selter*-water, en ftelde deze drie glazen aan de hitte der zon bloot. Onmiddellijk kwamen er eene menigte luchtbellen uit het *Pyrmonts*-water; minder uit de beide andere glazen. In een uur tijds hield dit in het *Pyrmonts*- en *Selter*-water geheel op; maar in het *Driburger* water duurde dit zes uren. Na tien uren werd het *Pyrmonts*-water troebel, en liet alle ijzerdeelen vallen; maar het *Driburger* water bleef over de vier-entwintig uren helder, en bruiste nog na dien tijd met fuiker op. Na vier jaren was het *Driburger* water nog volkomen goed. Hieruit blijkt duidelijk, dat het *Driburger* water meer gefchikt is voor de verzending, dan eenig ander mineraal water, vooral daar ook de ondervinding leert, dat het, gedurende een jaar in flesfchen bewaard zijnde, even goed en versch blijft, alsof het zoo even uit de bron gefchept is; terwijl het, volgens de proeven van Prof. FICKER, alleen door langdurig koken van deszelfs vaste lucht kan bevrijd worden.

Be-

Behalve de gemelde ſtaalbronnen, die tot drinken en baden gemeenlijk gebruikt worden, bezit *Driburg* nog andere bronnen, die tot nog toe niet genoegzaam tot gebruik zijn ingerigt, maar die op den duur van veel belang kunnen worden, daar de onvermoeide en weldadige Heer VAN SIERSDORFF ongetwijfeld dezelve eerlang behoorlijk zal laten inrigten.

Een half uur van *Driburg* heeft men achter den *Steinberg* in het *Herſter*-dal eene zwavelbron ontdekt, welke ook door den Heer VAN SIERSDORFF is aangekocht, en in het jaar 1813 is in orde gebragt. Ik heb deze bron zelf niet gezien, daar de weg derwaarts door den regen onbruikbaar was. Het water, hetwelk ik vandaar in eene flesch liet halen, was zeer helder, had een' ſterken ſmaak van zwavellever, en komt, volgens de proeven van den Heer FICKER, veel met het *Eilzener* zwavelwater overeen, bevattende hetzelve koolzure kalkaarde, bitteraarde, en zoutzure aarden. — Niet verre van deze bron is eene twcede, die van de eerſte zeer veel verſchilt. Zij bevat veel meer koolzuur, is zeer helder, en het water bevat aan de bron zelve eenige ijzerdeelen, die het, vervoerd wordende, even als het *Selter*-water, laat vallen, voorts vrij *natrum* en alkaliſche aarden en middelzouten. Men heeft deze bron nog niet behoorlijk ingevat, en nog weinig gebruikt; zij ſchijnt echter veel met het *Salter*- en *Geilnauer*-water overeen te komen, en nuttig te zijn, zoo wel tot voorbereiding voor het ſtaalwater, als in die gevallen, waarin dit ſterker water niet verdragen wordt. Uit hetgeen wij dusverre van de beſtanddeelen van het *Driburger* water gezegd hebben, zal men gemakkelijk kunnen beſluiten, dat hetzelve een der krachtigſte wateren van *Duitschland* is, en dat men aan hetzelve alle die krachten kan toeſchrijven, welke aan het *Pyrmonter* en andere ſterkere ſtaalwaters toegeſchreven worden. — De plaats gedoogt niet, dat ik hier in het breede vermelde, hetgeen ik van de uitwerking daarvan in verſchillende ziekten zoude kunnen zeggen. Met een

woord zal ik alleen opgeven, wat deze bron boven andere eigendommelijks heeft.

Het *Driburger* mineraalwater verschilt daarin van het *Pyrmonter-*, *Spa-* en andere staalwaters, dat het niet alleen eene groote hoeveelheid oplossende zouten bevat, maar dat het koolzuur, waarin het ijzer en de andere bestanddeelen zijn opgelost, daarmede zoo vast verbonden is, dat de koolzure lucht deze deelen niet onmiddellijk verlaat, en, onder den vorm van vaste lucht, de maag opzet, en die prikkelende werking op de zenuwen en spiervezelen uitoefent, welke deze waters somtijds zeer nadeelige uitwerkingen op het ligchaam doet hebben.

Men heeft dikwijls opgemerkt, dat menschen, die een zeer aandoenlijk zenuwgestel en prikkelbare vaten, en daardoor eene neiging tot *congestie* naar het hoofd en naar de borst hebben, dikwijls het staalwater niet kunnen verdragen. De Heer FICKER, die dit water ook niet aanprijst in alle gevallen van verhoogde levenskracht, in *hæmorrhagien*, neiging tot beroerte enz., heeft echter gezien, dat het deze nadeelige uitwerkingen niet had, en door deze soort van menschen zonder schade gebezigd werd. Intusschen is het, zoo wel inwendig als in baden gebruikt, bijzonder aangewezen in alle ziekten, welke uit zwakheid voortkomen; en, daar in dit geval zeer dikwijls eene ophooping van slijm, eene dikte van het bloed, een trage omloop van hetzelve in de vaten, vooral des onderbuiks, en verstopping der ingewanden plaats heeft, is dit oplossend en versterkend water hierin bijzonder van dienst.

In eene behoorlijke mate (tot een pint 's morgens nuchteren) en langzamerhand, met eene goede beweging in de open lucht, gedronken, lost het de slijm in de ingewanden des onderbuiks en der longen op, bevordert de opwerping en ontlasting daarvan, zoo wel als den stoelgang, zonder te verzwakken. In kleine giften van een half pint of nog minder, versterkt het de slijmafzonderende werktuigen, en neemt daardoor vele tegenna-

natuurlijke affcheidingen weg, die dikwijls het ligchaam aantasten, en alle fpankracht en werkzaamheid wegnemen. Het ijzer, hetwelk in zulk eene groote hoeveelheid in het *Driburger* water is opgelost, is het krachtigfte opwekkend middel voor de werktuigen der fpijsvertering en voor het zenuwgeftel. Herhaalde ondervinding heeft geleerd, dat langdurige ziekten, die door de krachtigfte pharmaceutifche geneesmiddelen niet bedwongen konden worden, door het aanhoudend gebruik van het *Driburger* mineraalwater grondig herfteld zijn. Over het algemeen is hetzelve gefchikt bij die menfchen, die een bleek en aan ijzerdeelen gebrekkig bloed hebben, die door bloedftortingen en flijmvloeden, door fchadelijke gemoedsbewegingen, die door kwikmiddelen of andere fterk aantastende geneesmiddelen verzwakt zijn, wier omloop van bloed in de vaten des onderbuiks door een zittend leven en het misbruik van warme waterdranken vertraagd is, die door den invloed van heete luchtftreken, door te veel aangezette fpijzen verzwakt zijn. Volgens de ondervinding der achtingwaardigfte geneesheeren, wordt dit water met het beste gevolg aangewend in de fcheurbuik, in bleekzucht, in verftopping en verflijming der onderbuiksingewanden, in zwakke fpijsvertering, gebrek aan eetlust en maagkramp, in chronifche braking, wormen, hypochondrie, in hysterifche toevallen, in het *asthma*, in het eerfte tijdperk der flijmtering, aanbeijen, in onregelmatigheid der *menfes*, flijmgraveel, in vele gevallen van onvruchtbaarheid, witten vloed, langdurige diarrhéën, *pollaties*, *fcrofels*, rheumatifche en jicht-toevallen, zenuwhoofdpijn en andere krampachtige toevallen, die uit zwakheid voortkomen (*).

Wanneer men geene gelegenheid heeft dit water aan de bron zelve te gebruiken, kan men hetzelve altijd beko-

(*) Ik heb hier gebruik gemaakt van eene fchriftelijke opgave, mij door den Heer FICKER vriendelijk medegedeeld.

komen, wanneer men zich met vrachtvrije brieven aan de bron-administratie te *Driburg* aanmeldt.

Omtrent dit mineraalwater kan men de volgende schriften breeder nazien:

E. NESSELII *Examen fontis salubris Driburgensis in Episcopatu Paderbornensi.* 1714.

B. W. RÖDDER, *Beschreibung der in Driburg in Hochstifte Paderborn gelegene Gesund- und Stahlbrunnen.* 1757.

BEROLDINGEN, *Physicalisch chemische Beschreibung des Gesundbrunnens bey Driburg. Hildesheim*, 1783.

J. F. GMELIN, in CRELL'S *neueste Entdeckungen in die Chemie.* 10 *St.* 1783.

J. F. WESTRUMB, *Beschreibung des Mineralwassers zu Driburg*, 1788. en *kleine Physicalische Abh. II* 2 *H.* 1788.

J. D. BRANDIS, *Anleitung zum Gebrauch des Driburger Bades und Brunnens. Munster*, 1792.

——————— *über die Wirkungen der Eisenmittel in allgemeinen und des Driburger Wassers ins besondere.* 1803.

SUADICANI, in HUFELAND'S *Journal, XIV B.* 2 *St.*

BRINKMANN, *in* BALDINGER'S *neues Magasin fur Artzte.* 1789. 4 *St.*

HUFELAND'S *Journal, XXIV B.* 3 *St.*

——————— *Practisch Uberficht der vorzüglichste Heilquellen Teutschlands. Berlin*, 1816. en Holl. vertaling, bl. 77.

W. A. FICKER, in HUFELAND'S *Journal*, 1815. 4 *und* 5 *St.*

——————— *Driburger Taschenbuch. Paderborn*, 1811 *und* 1816.

DE SLAG OP DE ZUIDERZEE, 1573.

Tweede Zang.

Hervat de speelstift weêr, mijn zangster! stem uw snaren:
't Geldt hier den heldenroem van Neêrland's dapp're scharen;
Verhoog, kan 't zijn, den glans, die van hunn' schedel straalt,
Met eigendomm'lijk schoon in 't nacht'lijk duister praalt;
Een' glans, die heller gloort, als zaamgepakte nev'len,
Uit 's afgronds zwarten poel, in dampen opwaarts hev'len;
Die, als de poolstar blinkt aan 's hemels wijden boog,
Der volken aandacht wekt, en straalt heel de aarde in 't oog.
Verga de bastaardzoon, wien 't bloed niet gloeit in de ad'ren,
Als hij op de eerzuil staart van zijn vergode vad'ren,
Dáár niet vol eerbieds knielt en 't hart ten offer brengt,
Noch tranen van gevoel bij dit zijn offer plengt!
Maar gij, mijn broeders! gij, Civilis echte loten,
Zoo waardig aan den stam, waaruit gij zijt gesproten!
Elk plekje, waar de roem der vad'ren steeg omhoog,
Is u een heilig land, is dierbaar in uw oog:
Een blik, op d' oceaan, waar Ruiter streed, geslagen,
Waar hij van Neêrland's roem de wereld deed gewagen,
Zegt meer voor 't Hollandsch hart, dan vreemde tooi en praal,
En marm'ren zegeboog en beelden van metaal. —
Welaan dan, 't lied gestemd voor Dirkszoon's zegepralen!
Wier luister Spanje's trots het hoofd deed onderhalen;
Wier grootheid Nederland behoed heeft en bevrijd;
Hem zij de lauwerkroon — hem zij mijn zang gewijd!

't Was na een' stillen nacht, belonkt door 't stargeflonker,
Waarvan de hemel blonk en schitterde in het donker,
Dat, aan de held're kim, de morgenstond verscheen,
En, met der starren pracht, de duisternis verdween:
Hoe grootsch Orion's beeld aan 't luchtgewelf mogt pralen,
Hij haalt die glansen in voor Febus held'rer stralen;
De nev'len vlugten heen voor 't blozend ochtendrood,
En de eerste morgenstraal begroet der Geuzen vloot;

De

De dag breekt eind'lijk door; — men hoort de ſchepelingen,
Opklaut'rend in den mast, 't geliefd Wilhelmus zingen;
Hier ſlaat men hand te werk aan bramſteng en bezaan,
Dáár ſteekt een ſloep van boord, ginds voert men leeftogt aan;
Het zeil, in top gehaald, doet mast en takel kraken.....
Op ééns verheft hij zich, de kreet: „ de Spanjerds naken!"
Deez' kreet, die, voor een poos, den vloteling verſtomt,
Wordt ſtraks met vreugd herhaald: „ ten ſtrijd! de Spanjerd komt!"

Held Dirkszoon ziet nog naauw den Spanjaard oplaveren,
Beveelt geheel de vloot zich tot den ſtrijd te keeren:
Zijn ſchrander zeebeleid blinkt hier in vollen dag,
En, eer Bosſu genaakt, is 't all' gereed ten ſlag.
Nu werpt de Christenheld zich neder in gebeden,
Gedenkt aan 't vaderland en wat het heeft geleden,
En ſmeekt om kracht en moed tot Hem, die eeuwig leeft,
En geeft zijn ziel aan God, als hij in 't ſtrijden ſneeft.

De vijand nadert vast, en 't kan zijn' hoogmoed ſtreelen,
Te ſtaren op den bouw der trotſche zeekasteelen;
Het ſtout gevaarte rijst, gelijk een ſteile rots,
Waarop de ſtormwind breekt en 't vreesl'lijk golfgeklots;
't Schiet blikſems om zich heen uit honderd kop'ren monden,
Die, waar hun donder treft, doen ſneuv'len en verwonden;
't Spuwt, als een Etna, vuur met bulderend geluid,
En braakt, in zwaveldamp, zijn ſchrikb're vlammen uit. —
Klein, en van zwakken bouw, zijn Dirkszoon's oorlogsbooten,
Maar onverwrikt de moed der dappere eedgenooten;
Men ziet den Spanjaard ſlechts, en elk zweert hem den dood;
Men telt de zeilen niet van Bosſu's Koningsvloot;
Men ziet den Spanjaard ſlechts, maar niet zijn zwaarder ſchepen;
Op 't ſtrijden is alleen het heldenbrein geſlepen;
Den rankstgebouwde kiel durft zelfs met Bosſu ſlaan,
Al moest hij, in dien ſtrijd, door 's vijands vuur, vergaan.

Men ſteekt de krijgstrompet, — de zeeſlag is begonnen:
Reeds davert Marken's ſtrand van 't bald'ren der kanonnen:
Een dikke rook ſtijgt op; de dampkring ſtaat in vuur;
Voor duizend offers ſlaat het ak'lig ſtervensuur:
De moord waart dreigend rond en treft met wisſe ſlagen,
En vriend en vijand valt, om nimmermeer te klagen:

Het

Het scheepsboord is bespat, ja, roodgeverwd met bloed;
Wie hier den dood ontgaat, treedt dáár hem in 't gemoet:
Hier splijt een mast vaneen, van gonzend lood doornageld;
De zeilen vliegen weg, door kogels stukgehageld:
Het davert, dreunt en kraakt, als borst de kiel vaneen,
En dooft het strijdgewoel, het kermen en geween:
Hier brandt een helsche zucht naar wraak in hart en oogen,
Dáár ziet men ed'len moed der helden kracht verhoogen;
Hier kampt de dwing'landij, opdat de deugd verga,
Dáár dondert het geschut, opdat de deugd besta.

Maar, 't mind'ren van den wind doet haast de strijders wijken,
En *Bossu* kraait triomf, als moest de Geus bezwijken.
Staak, trotsche Koningsslaaf, dat woest triomfgeschreeuw!
Gij hebt de kracht beproefd van Holland's waterleeuw;
Gij hebt zijn' moed aanschouwd, door geen geweld te buigen:
Vraag, vraag 't uw' dooden slechts, zij zullen 't u getuigen!
Waan vrij, dat alles bukt en zwicht voor uw geweld,
Haast wordt uw nederlaag, alom, met schand', vermeld.
Toledo — Spanje — Flips — ja, de aarde zal het weten,
Dat Neêrland brijz'len kon Kastielje's slavenketen.
Maar, schoon Bossu dus juicht, hij gloeit van toorn en spijt;
Geen enk'le Geuzen-vlag was 't loon van zulk een' strijd!
Dit denkbeeld kwelt zijn' geest; het kost hem pijnlijke uren;
Maar, wat de vloot niet trof, moet Waterland verduren.
Hij wil, en op zijn' wenk stijgt ras de vlam omhoog;
De brand van dorp bij dorp klimt tot den hemelboog;
De nacht verkeert in dag bij 't flikk'ren van de vonken:
De Spanjaard schouwt dit spel, van helsche wraakzucht dronken;
Min was de duiv'lenvreugd van Nero, op den dag,
Toen hij, in Rome's vlam, den brand van Troje zag!

Het volk, op Dirkszoon's vloot, aanschouwt, bij 't nacht'lijk donker,
Dien akeligen brand, dat schrikk'lijk vuurgeflonker;
Maar, verr' dat dit gezigt hun ziel met angst vervult,
Haakt elk naar nieuwen strijd met brandend ongeduld;
Men schreit om 't droevig lot van ouders, magen, vrinden;
Men ziet met smart het vuur de woningen verslinden,
Ja, schreit nog, schoon de vlam allengs heeft uitgewoed —
Maar, nu gloeit in elks hart een onuitbluschb're gloed,

Een

Een vuur, dat, nooit gedoofd, met feller kracht zal blaken,
Wanneer de dag der wraak ontzagg'lijk zal genaken,
En Neêrland's glorie rijst en klimt bij Bosfu's val,
En Spanje wordt verneêrd voor 't aanzien van 't heelal.

Hij komt, de dag der wraak! hij blinkt reeds aan de kimmen,
En Neêrland ziet, met vreugd, dien blijden morgen glimmen:
Hij komt, triomf! hij komt! het vaderland verwint!
De Watergeus gemaakt; de tweede ftrijd begint.
Vergeefs, o held Sonoi! poogt gij een drift te keeren,
Die 't vaderland verhoogt, maar nimmer kan verneêren;
Neen — Dirkszoon hoort u niet, in dit beflisfend uur;
Hij vouwt uw' lastbrief zaam, en werpt dien in het vuur:
Die dappere Westvries, doorwond in 't vorig ftrijden,
Denkt flechts, hoe hij zijn land zal van 't geweld bevrijden;
Hij voelt den druk des volks, zijne eigen fmarten niet,
En acht geen lijfsgevaar, als de eer den ftrijd gebiedt:
Hij is den leeuw gelijk, door jagers fel befprongen,
Die, fchoon een jagtfpriet hem ten lijve is ingedrongen,
Met onbezweken moed, wat hem begrimt, weêrftaat,
En zijn' geduchten klaauw in 't hart zijns vijands flaat.

Beef, Bosfu! Dirkszoon komt met Neêrland's heldenfcharen!
Hij komt! hij wreekt 's lands regt op 's lands geweldenaren:
Hij komt! den vloed gelijk, die, woedend voortgezweept,
De dammen wegrammeit, de dijken met zich fleept.
Ja, Spanjaards! Dirkszoon komt! hij geeft het vreesl'lijk teeken,
Om op uw watermagt manmoedig in te breken;
Hij geeft het, en de Geus haakt naar den fchoonen ftrijd,
Die Spanje's kluister breekt en 't vaderland bevrijdt.

Verbeelding doet mijn oog dien reuzenftrijd aanfchouwen.
Hoor! 't ftrand weêrgalmt van verr' den donder der kartouwen;
De rookdamp hult de zon in ak'lig, bloedig rood,
En dekt geheel natuur in 't rouwkleed van den dood.
't Is of de zee, verfchrikt door 't onophoud'lijk dond'ren,
Tot in haar kolken fchudt en beeft en woelt van ond'ren;
Gelijk bij Salamis, wordt hier haar breede vloed
Met heldenbrein befpat, bevlekt met eerloos bloed.
Neen — 't is geen ftrijd, maar moord en moordend menfchenflagten;
De woede fchraagt den moed, de moed verhoogt de krachten;
Hij

Hij blaakt in 't heldenoog, in dit beslisſend uur,
Meer ſchitt'rend dan de vlam van 't dood'lijk ſulfervuur. —
Verhef dien moed, mijn zang! en maal, in al haar grootheid,
De zegepraal der deugd op vreemd geweld en ſnoodheid!

Van Till, held Dirkszoon's vriend, klampt Schuilenburg aan boord,
En ſleept hem, uit den ſlag, verwinnend met zich voort;
's Helds bloed moog van zijn deugd en vrijheidsmin getuigen;
Hij zwicht niet voor 't gevaar, maar doet den Spanjaard buigen;
Hij hoort den donder niet, die losbarst om hem heên;
De vrees voor ramp en dood is voor zijn ziel te kleen;
Hij vliegt door vuur en ſtaal, doet Schuilenburg bezwijken,
En dwingt den Kastieljaan de Koningsvlag te ſtrijken,
Vernedert Spanje's trots, en wreekt d'onduldb'ren hoon,
En hecht zijn' zegepalm aan Holland's waterkroon.

De orkaan, met kracht gezweept langs Palestina's ſtranden,
Verdelge, in 't ſchrikk'lijk woên, den oogst der vruchtb're landen,
En rukk' vernielend voort langs beemd en dal en veld,
En giere, op Liban's kruin, met vreesl'lijk ſtormgeweld:
Geen nood — de vaste ſtam des ceders, nooit bezweken,
Doet, op zijn hooge kruin, de kracht dier ſtormen breken:
Vergeefs is hier die kracht — het woeden van d'orkaan;
De ceder blijft den ſchok, die 't aardrijk ſchudt, weêrſtaan;
Hij, vast in de aard'. gegrond, buigt wel zijn kruin ter neder,
Maar ploft niet neêr in 't zand; neen — hij verheft zich weder,
Trotſeert het ſtormgeloei, zoo ſchrikk'lijk nooit aanſchouwd,
En handhaaft fier zijn' rang, als opperheer van 't woud:
Zoo, vad'ren! ſtondt ge ook pal in 't woên der ſtaatsorkanen;
Geen neêrlaag ſmette uw vlag, geen vlek hecht op uw vanen;
Waar gij den libaard zwaait, zwaait gij dien grootsch en vrij,
En handhaaft naam en roem op 't kroost der dwing'landij.

Beef, Bosſu! Spanjaards, beeft voor zulk een moedbetooning!
De Geus weêrſtaat uw magt; hij zwicht niet voor uw' Koning;
Oranje en 't vaderland getrouw met lijf en ziel,
Waagt hij, in 't hevigst vuur, zijn rankgebouwde kiel,
En durft, wat weêrſtand biedt, ſtoutmoedig tegengrimmen.
Hier, Spanjaards! ſtrijdt gij niet met uitgevaste ſchimmen,
Door honger afgemat, wier uitgeteerde hand
Den ſtandaard naauw beſchermt, op burgt en muur geplant:
Neen,

Neen, trotschaards! mannen zijn 't, en helden, nooit bezweken;
't Zijn leeuwen, moê getergd, maar die zich schrikk'lijk wreken:
Beproeft hunn' ijz'ren klaauw, beproeft hunn' stalen tand,
En keert dan, uit den slag, bedekt met schaamte en schand'!

Daar staat hij, de ed'le held, de roem der Admiralen!
Met hem zal Nederland, in 't strijdperk, zegepralen.
Daar staat de grijze held in 't harnas van metaal,
En in zijn vaste vuist klemt hij 't onwinbaar staal.
Hij ziet, door 't moordend vuur, zijn' dierb'ren kleenzoon sneven,
Dien liev'ling van zijn ziel den bangen doodsnik geven;
Dit treft zijn vaderhart: maar, Dirkszoon kent zijn' pligt,
En 't vaderland alléén staat weêr vóór zijn gezigt.
Hij grijpt eene enterbijl, en roept: „mijn trouwe vrinden!
„ Ginds is de zegepraal, op Bosfu's schip, te vinden.
„ Op, mannen! klampen wij dien Kastieljaan aan boord!"
Hij spreekt nog... maar zijn stem wordt reeds niet meer gehoord,
Door 't dond'rend volksgeschreeuw: „ Oranje en Dirkszoon leve!
„ Dat, door ons vuur en staal, de Spaansche bloedhond sneve!"
De stuurman wendt het schip; men zet de zeilen bij,
En dringt, met stoute vaart, den Kastieljaan op zij'.

Vergeefs, Bosfu! vergeefs poogt gij uw lot te wenden:
Uw voorbeeld wekk' den moed bij Spanje's *oorlogsbenden*;
't Is all' vergeefs gepoogd: der Geuzen heldenstoet
Vermeestert boord en dek, en plast in 's vijands bloed.
't Is thans geen zeestrijd meer. Bij 't steken der trompetten,
Klinkt elke sabelslag op schilden en helmetten;
De scheepsbijl klieft, met kracht, door rusting en rondas,
En verwt met stroomend bloed het blinkende kuras,
Verplet het eerloos brein, gespitst op gruwelstukken,
Of treft de snoode vuist, die Neêrland dorst verdrukken.
Den Spanjaard zweeft de schand' der neêrlaag voor 't gezigt;
De Geus beseft zijn lot, als hij in 't strijden zwicht.
'k Aanschouw den laatsten kamp, die moed en deugd zal kroonen:
Nog eenmaal wil 't geweld zijn laatste krachten toonen;
Vergeefs: Bosfu bezwijkt — hij biedt geen' weêrstand meer,
En legt den vlootvoogdstaf aan Dirkszoon's voeten neêr.

Triomf, mijn vaderland! de zege is weggedragen;
Geheel de Spaansche magt is, in Bosfu, verslagen.

Triomf,

Triomf, mijn vaderland! God hoorde 't smeekgebed;
Door Bossu's overgave is Nederland gered.
Tuig gij, o Amstelstad! tuigt gij, Westvriesche dijken!
Gij ziet Kastielje's vloot, al vlugtende, bezwijken;
Gij ziet die vloot vernield, veroverd en verbrand.
Triomf! 't geweld verstuift voor 't kroost van Nederland.

Toledo! 't stout ontwerp is dan in rook vervlogen.
Verbloem uw nederlaag door veinzerij en logen;
Maar weet: elk redd'loos wrak, dat heendrijft langs het strand,
Tuigt van uw nederlaag, is brandmerk van uw schand'.
Neen: Holland's fiere leeuw zal nimmer voor u bukken;
Hij scheurt uw slavenboei, als nietig rag, aan stukken;
Door weêrstand fel getergd, herleeft zijn kracht en moed;
De vrijheid is zijn erf en onverliesbaar goed.
Dit volk heeft, voor heel de aard', voor 't oog van God, gezworen,
Te sterven, eer 't gedwee naar uw gebod zal hooren:
Al daagt, met u aan 't hoofd, de hel uit 's afgronds nacht,
't Wil vrij zijn zonder dwang, en vrij door eigen kracht.
Wat wilt gij? — poogt ge nog uw' ijz'ren stoel te schragen?
Nooit, nooit voorkomt ge uw' val; gij kunt dien slechts vertragen.
Rigt weêr schavotten op! uw bloedraad vonniss' vrij!
Sticht zuilen voor uw schande en gruwb're dwing'landij!
De zon der vrijheid daagt: en, 't moge uw ziel verbitt'ren,
Uw noodlot vonnist u, dat gij haar gloed ziet schitt'ren.
Laat af! ontwijk dit oord, eer u die gloed verzengt,
Ter wraak van 't schuld'loos bloed, door u, tiran! geplengd.

'k Ben in Enkhuizen's wal; — de vloot der Geuzen nadert;
Zij nadert in triomf; — de burgerij vergadert,
En dekt den boord des vloeds, die in haar haven stuit,
En stort haar hoogste vreugde in blijde galmen uit.
't Schijnt of de zee, dit uur, haar woede doet bedaren;
Zij kemt haar golven glad en vloeit met effen baren,
En viert de zegepraal met statig stroomgeklots,
Als waar ze op Dirkszoon's vloot en 's helds triomfen trotsch.
Wat vrolijk volksgewoel, bij 't nad'ren van de kielen!
Men ziet er, die, aan 't strand, van blijdschap nederknielen,
Met tranen in het oog, en storten hun gebed:
Ik hoor het blij gejuich: „ de Algoedheid heeft gered!"

'k Zie moeders, die haar kroost, nog op den arm gedragen,
Doen staren op de vloot, die statig op'komt dagen,
Het spreken van de zege en van den rijken buit;
Terwijl het wichtje lacht en steekt zijne armpjes uit.
Het blij: „ de zege is ons! de Spanjaard is verslagen!"
Het juichend: „ Dirkszoon komt! voleind zijn onze plagen!"
't Godvruchtig: „ dank zij God, die Neêrland redden zal!"
Rolt langs het vlak der zee en door Enkhuizen's wal.
De dankbaarheid, de vreugd, verrukking kent geen palen;
't Is of men, met het oog, de vloot tracht in te halen,
Die, naar den wensch des volks met een' te tragen spoed,
Het havenhoofd genaakt en klieft den breeden vloed.

Verhef u, grijze stad! verhef u uit de baren!
Het schel trompetgeschal begroet uw heldenscharen;
't Geliefd Wilhelmus-lied weêrgalmt aan 't juichend strand.
Reeds ankert kiel bij kiel. — Held Dirkszoon stapt aan land.
Aanschouwt den grijzen held, verrukte stadgenooten!
Aanschouwt, naast hem, Bossu in ketenen gesloten!
Aanschouwt, met dankb'ren blik, dien fieren heldenstoet,
Die Spanje's magt verwon, en Neêrland heeft behoed!
Gods tempel, blijde schaar! verbeidt uw feestgezangen.
Aanschouwt daar Bossu's vlag, op 't hooge koor gehangen!
Knielt neêr, verlosten! juicht in uw gelukkig lot,
En 't vurig dankgebed stijge op tot Neêrlands God!

Het stijgt, dat dankgebed; het loflied klinkt gedurig,
En zweeft den tempel door: maar niemand dankt meer vurig,
Dan jeugdige Anna, daar ze in dankb're tranen smelt,
En dan haar zuig'ling kust en aan haar boezem knelt. —
Vóór weinig maanden slechts had haar de min verbonden,
Had zij, in Evertszoon, haar trouwsten vriend gevonden;
En, zalig, door 't geluk, dat haar zijn liefde schonk,
En, zalig, door 't genot, als ze aan zijn' boezem zonk,
Was haar een hooger heil naauw denkbaar op deze aarde.
Wie maalt haar moedervreugd, toen zij haar eerst'ling baarde,
In wiens gelaat zij reeds het beeld haars echtvriends zag,
Wanneer 't bevallig wicht aan haren boezem lag?
Maar ach! de nood des lands stoort al die zoete droomen:
Naauw heeft haar Evertszoon de stem der eer vernomen,

Of

Of in zijn Hollandsch hart blaakt heldendeugd en moed,
En hij zweert Neêrland trouw, en haat aan 't Spaansche bloed;
Hij trekt zijn rusting aan, drukt gade en kind in de armen,
En spreekt: „ Ik ga mijn land, u, en mijn' zoon beschermen.
„ Vaarwel, mijne Anna! ééns hervinden wij ons weêr;
„ Maar nooit keert Evertszoon, dan overdekt met eer!"
Hij gaat. — Wie maalt de smart der diepbedrukte vrouwe?
Wie schildert ons haar beeld? als ze, overstelpt van rouwe,
Haar lieven zuig'ling kust, en uitroept, keer op keer:
„ Mijn kind! welligt hebt gij, dit uur, geen' vader meer!" —
Ze klimt haar boezemwee! — zij hoort de donderslagen,
Die, van den schrikb'ren slag, heel d' omtrek doen gewagen.
God! als haar echtvriend sneefde, en strijdend nederviel!...
Dit denkbeeld, zoo vol smart, is moordend voor haar ziel:
De hoop ontvlugt haar hart, — ontvlugt, maar keert niet weder;
Haar zinnen zijn verward, en roerloos stort zij neder;
En, wat de vriendschap poog' tot mind'ring van haar smart,
Niets schenkt de kalmte weêr aan 't afgefolterd hart.
Daar zit de droeve vrouw, de troostelooze moeder,
En schreit den Hemel aan, en smeekt den Albehoeder
't Behoud haars echtvriends af in kunstelooze taal. —
Nu treft haar, onverwacht, een kreet van zegepraal:
„ Ach! zoo die zegepraal het bloed mijns vriends déed vlieten,
„ Dan, Anna! kent ge op aard' geen vreugd meer, géen genieten."
Dus spreekt zij: 't hart is vol; haar boezem schokt en beeft;
Zij weet niet, wat zij denkt; zij voelt niet, dat zij leeft. —
Ginds naakt der helden stoet: ook zij wil dien aanschouwen,
En, is haar gâ niet meer, voor eeuwig om hem rouwen:
Zij vliegt haar woning uit, en vraagt, met zwakke stem:
„ Leeft, leeft mijn Evertszoon, en leef ik nog voor hem?" —
Maar, God! wie schetst haar vreugd, die Eng'len kan behagen?
Zij ziet haar dierb'ren vriend de vlag van Bossu dragen!
Hij leeft — hij is gekeerd — bedekt met roem en eer,
En zij stort in zijn' arm, hij aan haar boezem neêr.
Geleden is de smart; haar rampspoed is vervlogen;
't Hergeven heil perst haar een' tranenvloed uit de oogen:
Haar echtvriend is gekeerd! het vaderland gered!
Nu vliegt zij tempelwaarts, en stamelt haar gebed.

Als ik, met heil'gen ernst, en eenzaam neêrgezeten,
Dien reuzenstrijd aanschouw voor vrijheid en geweten;

 Dan

Dan aan mijn vad'ren denk, aan hen mijne offers breng,
En vaak een' dankb'ren traan op 's lands geschiedrol pleng:
Dan, dierbaar vaderland! dan voel ik eerst uw waarde;
Dan zoek ik, maar vergeefs, uw wedergade op aarde;
Dan slaat mijn hart zoo vrij, en 'k juich, op hoogen toon:
„ o Vad'ren! 'k zing uw' lof; ook ik, ik ben uw zoon!"
Wat roemt gij, Griekenland! op wijzen, heldenscharen?
Wat zijt ge, o Rome! gij, met uw geweldenaren?
Gij schittert; maar het oog verblindt gij door dien *gloed*:
Mijn Neêrland spant de kroon, in trouw, in deugd, in moed.

Ja, dat mag moedbetooning heeten,
Die, 't vaderland alleen gewijd,
Vertrapt des dwing'lands slavenketen,
En 't diepverdrukte volk bevrijdt!
Waar vond men trouw, zoo groot en krachtig;
Een' wil, door eendragt, sterk en magtig?
Waar blonk ooit heldendeugd zoo schoon,
En spreidde, uit klein begin gesproten,
In spijt van 's afgronds vloekgenooten,
Haar goddelijken glans ten toon?

o Eeuw van Willem! Eeuw van wond'ren!
o Nooitvergeetbaar tijdsgewricht!
Te midden van het oorlogsdond'ren,
Verdwijnt de duisternis voor 't licht.
'k Zie de Alva's en Medina's wijken,
De Bossu's vlag en wimpel strijken,
En Neêrland's glorie rijst omhoog;
En Dirkszoon toont het zegeteeken,
Dat eeuwig van den dag blijft spreken,
Toen Spanje voor zijn voeten boog.

Ja, helden! eeuwig zult gij leven;
Nooit zal uw naam en roem vergaan.
Die grootheid hebt ge uzelv' gegeven;
Zij blijft, zoo wel als gij, bestaan.
Rolt, eeuwen! rolt in wijde kringen;
Het kroost der laatste stervelingen
Hoort Neêrland's naam nog met ontzag:
Die naam blijft moed en deugd ontvonken,
Zelfs als de zon heeft uitgeblonken,
Aan 't eind' van 's werelds jongsten dag.

Ver-

Verheft u, broeders! landgenooten!
Dat u der vad'ren eerkroon sier':
Gij zijt uit edel bloed gesproten,
Met regt op zulk eene afkomst fier.
Wij zijn geen bastaards van tirannen;
Neen — de echte teelt van dapp're mannen,
Van helden, trouw aan 't land en God.
Wij hebben eer noch rang te bed'len;
Neen — wij zijn telgen van die ed'len,
Die meesters van zichzelv' en 't lot.

Verga dan, die op Neerland smale,
En schimpe op dit eerwaardig oord!
Wat kan bij ons in grootheid halen?
Wat volk bragt zulke helden voort?
Terug, terug, verachte slaven!...
Ziet, Ruiters rijzen uit hunn' graven,
Met Trompen, Evertsens op zij'!
Ziet gij niet Maurits rusting blinken,
En hoort gij 't zegelied niet klinken
En 't jub'len van der helden rij?

U, vad'ren! 't loflied toe te brengen,
Schenkt hemelwellust aan 't gemoed:
Bij uw gebeente een' traan te plengen,
Dit is voor 't kinderhart zoo zoet.
Wat glans moog blinken of verschijnen,
Wat glans moog tanen of verdwijnen,
Uw luister praalt alle eeuwen door;
Zij blijft, wat immer moog verdonk'ren,
Gelijk Orion's gordel flonk'ren,
En glanst als 't blinkend zonnespoor.

WARNSINCK.

UITTREKSEL UIT DRIE GEMEENZAME BRIEVEN VAN EEN JONG NEDERLANDSCH ZEEOFFICIER, MET Z. M. SCHIP EVERTSEN GESTEVEND NAAR BATAVIA.

Tafelbaai, aan *Kaap de Goede Hoop*, den 15 Jan. 1816.

Waardste Moeder!

Met vreugde neem ik de pen op, om u en alle mijne waarde vrienden berigt te geven van onze behouden aankomst alhier; zijnde wij reeds den 7 alhier binnengeloopen. Ik heb het bijzondere geluk, om steeds gedurende onze reize de volmaaktste gezondheid te genieten; ons scheepsvolk en passagiers zijn ook allen welvarende, hebbende wij slechts twee man aan de haaijen prezent gedaan.

Ik hoop, dat gij mijn' laatsten, op de hoogte van *Madera* aan u afgezonden, zult ontvangen hebben. In denzelven meld ik u mijne behouden aankomst aan dat eiland. Wij hadden gehoopt aldaar te ankeren; doch de Schoutbijnacht wilde zich niet ophouden; zelfs hebben wij de *Braband* en de *Maria Reigersbergen*, die slechte zeilers zijn, laten slippen, zoodat wij daar nu nog niets van weten.

Na de *Madera*-eilanden den 8 uit het gezigt verloren te hebben, zagen wij den 9 de klippen, genoemd de *Salvages*, en den 10, tegen 't vallen van den avond, de *Piek van Teneriffe*. Den volgenden dag laveerden wij door de passage, die het eiland *Teneriffe* van *Groot-Canaria* scheidt; dus werd onze hoop, om op de reede van *St. Cruz* te ankeren, verijdeld. Intusschen hadden wij gelegenheid, de *Piek van Teneriffe* goed te zien. Dit is een zeer hooge berg, die voorheen vuur spuwde, en ten naastenbij de gedaante heeft van een suikerbrood, zoodat het zeer zwaar moet zijn om er boven op te komen; de top is met sneeuw bedekt, en stak dikwijls boven twee lagen wolken uit, hetgeen voor mij, aan dergelijke gezigten toen nog niet gewoon, eene zeer zonderlinge vertooning was.

Na de *Canarische* eilanden uit het gezigt verloren te hebben, zetten wij koers naar de *Caap-Verdische* eilanden, welke wij den 17 in het gezigt kregen. Gedurende dezen overtogt is mij niets merk-

merkwaardigs gebeurd, dan dat wij de eerste vliegende visschen zagen, waarvan ik er een heb gevangen, die zeer lekker smaakte. Deze gevleugelde visschen hebben de gedaante van een' haring, maar met een' spitsen kop; ter zijde hebben zij twee lange vinnen, welke men uitspreiden kan, even als de poot van eene eend; hiermede heffen zij zich uit het water; doch, daar het vlies, spoedig droog wordende, zijne buigzaamheid verliest, is het gevolg, dat de visch weder in het water neêrvalt. Intusschen vliegen zij wel een 20 roeden, dat genoegzaam is, om hunne vijanden, de Aldorados en dolfijnen, te ontwijken.

Den 18, 's morgens, ankerden wij ter reede van *Porto Fe-rayo*, op *St. Jago*. Wij salueerden de *Portugesche* vlag met 13 schoten, hetgeen dadelijk met een gelijk getal werd beantwoord. Onze Kapitein-Luitenant werd terstond naar den wal gezonden, om den Gouverneur te begroeten, en verlof te vragen, om ons van versch water en ververschingen te voorzien. Alleen vonden wij er de ververschingen zeer goedkoop; want voor eene oude broek en nog eenige prullen (geld heeft men daar niet noodig) heb ik zoo veel citroenen en limmetjes gekocht, dat ik er gedurende de geheele reis tot hier op de ree punch genoeg van gehad heb; de andere artikelen, als vleesch en groenten, waren ook zeer matig in prijs. Daar ik hier voor het eerst vreemde gewassen zag en *Afrikaansche* vruchten proefde, kunt gij begrijpen, dat mij alles nieuw was. Men vindt hier overvloed van kokosnoten, sinaasappelen, pisangs, limmetjes (of kleine citroenen), citroenen, watermeloenen, enz. Wij hebben hier met zeer groote moeite onze watervaten gevuld, en het water slecht bevonden; overigens draagt hier alles kenmerken, dat de Koning van *Portugal* (of Prins Regent) zich weinig aan deze kolonie laat gelegen zijn, zijnde alles armoedig en oud. De meeste inwoners zijn Negers, die in gewoonten van hunne naburen op de kust verschillen. De beschrijving van dit eiland zoude ik u raden in de reize van DE JONG eens na te zien, daar ik mij niet in staat bevind, er een juister en beknopter denkbeeld van te geven.

Den 26 November staken wij wederom in zee, benevens de schepen *Amsterdam*, *De Ruiter*, en de brik *de Spion*; zijnde de andere schepen nog niet komen opdagen. Er gebeurde verder niets bijzonders, dan dat wij rijkelijk ons aan-

deel gehad hebben in de stilten, vergezeld met ongeloofelijk zware stortregens, welke 5° aan weêrzijden van de linie zoo onaangenaam maken. — Den 7 December passeerden wij de linie. Volgens een oud gebruik, kwam een der oudste matrozen, half naakt, met eene kroon op het hoofd en verder zonderling beschilderd, met eene partij van zijne kameraden bij den boeg opklimmen, en vroeg op een' forschen toon naar den naam van het schip en het oogmerk onzer reize, te gelijk ons doende weten, dat hij als *Neêptinus* het gebied over deze zeeën had. Toen hij zeide, dat hij gehoord had, dat wij de *Hollandsche* expeditie waren, die onze regtmatige bezittingen in de Oost gingen bezetten, hieven al de *Tritons* een' vreugdekreet aan, en verwelkomden ons in het oude gebied der *Hollandsche* zeemagt. Neptunus gaf zijne verwondering te kennen, dat wij zoo lang waren weggebleven, en vertelde ons, dat *Bonabarte* eenigen tijd geleden daar ook was gepasseerd, en dat hij wel zorgen zou, dat die nooit weder uit zijn gebied zou vertrekken. Verder werd ieder met de brandspuit gedoopt, dat aanleiding tot allerlei grappen gaf.

Den 7 dezer des morgens ankerden wij alhier; salueerden het *Engelsche* kasteel met 17 schoten, hetgeen met een gelijk getal werd beantwoord. Den volgenden dag werd de Schout-bijnacht, aan den wal stappende, door de forten met 17 schoten begroet, alsmede door alles, wat maar loopen kon, in de *Kaapstad*. Onze aankomst alhier maakte eene groote sensatie onder de ingezetenen, die hunne vorige landslieden met geestdrift terugzagen: ook is er niemand aan de *Kaap*, (behalve wien het, zoo als bij ons vóór een paar jaar onder een vreemd bestuur, wél gaat) of zijn vurigste wensch zou zijn, om weder met het voorouderlijk land vereenigd te worden. Allen, die van ons aan wal komen, ondervinden dit op eene aangename wijze: het is voor ieder bemiddeld *Kapenaar* eene eer, een' *Hollander* te herbergen; dagelijks gaan er van ons met hen te paard en in rijtuigen uitrijden, bezoekende dan de weelderige ommestreken van dit onvergelijkelijke land, hetgeen men, zoo om luchtstreek als voortbrengsels, met het aangenaamste van *Italië* kan vergelijken. De gastvrijheid is hier zoo buitengemeen, dat men iemand slechts éêns op straat of in eene Societeit behoeft gesproken te hebben, om dadelijk als huisvriend te eten en logeren gevraagd te worden,

en

en reeds den volgenden dag is men een oud vriend van de geheele familie.

De Schoutbijnacht is thans een mijl of vier van de *Kaap* bij zijn' broeder gelogeerd; en ik, gechargeerd met de waarnemingen, die hier ter reede moeten worden gedaan, kan niet zoo wel als de andere Heeren van deze vriendschap profitéren; doch ieder, die maar even zoo lang, als de dienst vordert, van boord komt, is als opgetogen. Dagelijks hebben wij ook groote gezelschappen *Kaapsche* Heeren en Dames aan boord, die soms den geheelen dag bij ons blijven; en wij voelen ons geenszins in onze eer gekrenkt, dat ze geheele manden met fijne wijnen en overheerlijke verversehingen medebrengen: zoodat wij hier aangename dagen slijten. Het is intusschen gelukkig, dat men niet veel behoeft te koopen; want alles is hier peperduur: men kan hier zoo veel niet doen met een rijksdaalder, als bij ons met een gulden. Papierengeld is hier meest in omloop; contanten zijn hier schaars, zoo dat wij veel moeite hebben, om onze wissels, om het volk te betalen, kwijt te raken. De wijn is hier overheerlijk, maar schrikkelijk duur, daar de ingezetenen, sedert de kolonie in handen der *Engelschen* is, met zeer zware grond- en andere belastingen bezwaard zijn. Het ossenvleesch is hier tamelijk; maar schapenvleesch heb ik nog nooit zoo goed gegeten. Verder zijn er alle groenten en vruchten, die wij bij ons hebben, in overvloed; en, daar wij hier in het hartje van den zomer zijn, zijn dezelve thans meest rijp. Ik kan mij dus naauwelijks verbeelden, dat het thans ergens in de wereld winter is; hoewel denkelijk gepasseerden zondag, toen ik bij eene perzikschutting mijn hart ophaalde, gijlieden u gehaast zult hebben om uit de kerk bij de kagchel te komen.

Ik meen u thans nog al eenigzins, met hetgeen hier aanmerkelijk is, bekend gemaakt te hebben. Zoo gij of iemand eene omstandige beschrijving van het land en omliggende streken verlangde, dien moet ik alweêr naar DE JONG verwijzen, daar ik zelf niet in de gelegenheid ben geweest om alles te onderzoeken.

Ik hoop, dat met de tweede expeditie de gewenschte dag zal aanbreken, dat ik mij met brieven van u zal mogen verheugen. Wees intusschen verzekerd, dat noch verre afstand noch verandering van klimaat de kinderlijke liefde zullen verminderen, waarmede ik steeds ben, enz.

(*Het vervolg hierna.*)

EEN MIN KOSTBAAR BEHOEDMIDDEL TEGEN HET ONWEDER TER BEPROEVING VOORGESTELD.

De uitwerkfelen van den blikfem zijn dikwijls droevig, en doorgaans zeer kostbaar, uit hoofde dat de brand, daardoor veroorzaakt, meestal ontftaat in hooge gebouwen, die door de gewone bluschmiddelen bezwaarlijk te bereiken zijn. Zagen wij eene berekening der fchaden, van jaar tot jaar door het onweêr, alleen binnen de grenzen van ons vaderland, veroorzaakt, velen, daaraan twijfele ik geen oogenblik, zouden daarover verbaasd ftaan.

Verdient het ook geene opmerking, dat de onweders in den winter thans veel algemeener zijn, dan in vroegere jaren? Misfchien is er onder de natuurkundigen in ons vaderland niet één, die de oorzaak van dat verfchijnfel weet aan te wijzen; maar, dat het intusfchen zoo is, leert helaas! de ondervinding zoo duidelijk, dat niet ligt iemand zich zoude durven onderwinden, dit in twijfel te trekken.

De onfterfelijke FRANKLIN heeft ons wel een voldoend beveiligingsmiddel in zijne afleiders nagelaten. Maar het vooroordeel, en de kostbaarheid van dat middel, houdt velen terug, om daar gebruik van te maken. Daar intusfchen het vooroordeel op den duur niet beftand is, om het tegen de nacht en dag fchijnende zon der ontdekte waarheid, bij een verlicht volk, uit te houden, zoo blijft de kostbaarheid, als het fterkfte beletfel, alleen over.

Deze bedenking heeft mij aangefpoord, om uit te zien, of er niet een minder kostbaar middel konde verzonnen worden, 't welk echter berekend en gefchikt is, om dezelfde goede uitwerkfelen voort te brengen als de afleiders. — Zulk een middel, nu, meene ik gevonden te hebben, en deele het gevondene door deze letteren aan het publiek mede, opdat het door deskundigen nader moge kunnen beproefd en beoordeeld worden.

't Geen ik dan hieromtrent heb voor te dragen, is gegrond op eene onbetwistbare ontdekking in de leer der electriciteit, daarin beftaande, dat alle ligchamen op onzen aardbol, van wat naam of natuur ook, zonder de minfte uitzondering, met betrekking tot de electrieke vloeiftof, óf *geleiders* zijn óf *nietgeleiders*, dat is conductors of zelfelectriek.

De

De hoedanigheid, nu, der geleiders bestaat hierin, dat de electrieke vloeistof, waartoe ook de bliksem behoort, er *door* of *langs* loopt. Hiertoe behooren alle *metalen*, *de mensch* en alle *dierlijke ligchamen*, en inzonderheid ook *het water*. Deze alle, en vele andere ligchamen meer, zijn geleiders. Alleen is het onderscheid hierin gelegen, dat het electrieke vuur langs den eenen geleider liever schijnt te loopen, dan langs den anderen.

De hoedanigheid, daarentegen, van nietgeleiders bestaat daarin, dat de electrieke vloeistof weigert, daardoor of daar langs te loopen, en dat zij, tot zulke ligchamen genaderd zijnde, daarvan een' afkeer schijnt te hebben, en terugge deinst. Behalve meer andere ligchamen, die men door het nemen van proeven duidelijk heeft leeren kennen, behooren hiertoe ook *glas*, *lak* en *pek*.

Deze laatste eigenschap, nu, der electrieke vloeistof heeft de gedachte van een minder kostbaar behoedmiddel tegen de uitwerkselen van den bliksem, met betrekking tot hooge gebouwen, in mij doen geboren worden.

Eerst dacht ik, dat het genoegzaam zoude zijn, indien men de metalen spil, waarop de windwijzer staat, liet uitloopen in een cubus of taarling van glas. Daardoor immers zoude de bliksemstraal, al ware dezelve reeds op de metalen spil gevallen, door zijn' afkeer van glas, terstond verschrikken (indien ik mij zoo moge uitdrukken) en weder terug wijken.

Maar vervolgens viel mij bij, ten einde het inslaan des bliksems geheel te voorkomen, of het niet beter ware, windwijzers te maken, te eenemale bestaande uit dik gegoten glas. En eindelijk, omdat men de broosheid van het glas hiertegen zoude kunnen inbrengen, kwam de gedachte in mij op, of het, ter bereiking van hetzelfde doel, niet genoegzaam zoude zijn, vooreerst, met betrekking tot torens, om alleen de windwijzers met een dik verlaksel te beleggen, en ten andere, met betrekking tot windmolens, om de vlakten van de uiteinden der roeden zwaar met pek te bestrijken: in welk geval echter ('t geen ligt is op te merken) de molenaars de gewoonte moesten aannemen, om, bij het doen stilslaan van den molen, de wieken niet in een Andreas-kruis (×) te plaatsen, maar regthoekig (+) op elkander.

Ziet daar hetgeen mij is bijgevallen. Ik wage het, om de-

zen

zen inval of ontdekking, door middel van dit Tijdschrift, onder het oog te brengen van deskundigen. Zijn dezen van gevoelen, dat mijne meening van genoegzamen grond ontbloot is, dan zal het mij aangenaam zijn, op mijne letteren een wederleggend antwoord te mogen aantreffen in dit zelfde Maandwerk.

De proef zoude *in 't klein* kunnen genomen worden, en, bijaldien Directeuren van het Museum van wijlen den Heer TEYLER VAN DER HULST de vriendelijkheid wilden hebben, om daartoe hunne electriseer-machine, de grootste, die mijns wetens ergens bestaat, aan te bieden, dan zoude dezelfde proef ook meer *in 't groot* kunnen genomen worden.

Misschien zal er eene algemeene bedenking tegen dit *voorstel* worden te berde gebragt, hierin bestaande, dat het *voorgestelde* behoedmiddel mogelijk goed zoude kunnen zijn, als het altijd droog weder was; maar dat het geenszins goed zoude bevonden worden, (doordien het water een geleider is) als het regent, 't welk intusschen meestal bij onweders plaats heeft.

De kracht dezer tegenwerping gevoele ik duidelijk; maar tevens komt het mij niet onwaarschijnlijk voor, dat de afkeer der electrieke vloeistof van het lak grooter is, *dan derzelver* neiging om langs het water te loopen. En, *dit zoo zijnde*, ('t welk insgelijks door proeven, binnenskamers, ligt te onderzoeken ware) zoude door den regen de goede uitwerking van verlakte windwijzers geenszins verijdeld worden.

Behalve de gemelde, is er nog eene andere bedenking, die tegen het voorgestelde kan geopperd worden. Men zal, namelijk, kunnen zeggen, dat door dit middel de met electrieke vloeistof bezwangerde donderwolk niet ontladen wordt, gelijk door middel van een' afleider geschiedt, maar dat zij dezelve behoudt, en dat derhalve, indien ook al door het voorgestelde middel het inslaan des bliksems in een' toren verhinderd wierde, daarentegen andere en lager staande gebouwen in de stad te meer gevaar zouden loopen van door het bliksemvuur getroffen te worden.

Hoe zeer deze tegenwerping mij nog gewigtiger toeschijnt dan de voorgaande, verbeelde ik mij echter, dat daarop met grond kan geantwoord worden, dat, bijaldien alle torens en hooge gebouwen eener stad, en tevens alle molens, die doorgaans, in ons land, op de vesten staan en de steden omringen,

gen, van zulke nietgeleiders of anticonductors voorzien waren, dat dan de donderwolk niet zoude nederdalen, maar dat zij in de hoogte zoude gehouden worden, en alzoo over of langs de ſtad henen drijven, en zich ergens buiten dezelve op boomen, water of andere onſchadelijke voorwerpen ontlasten.

Ik herinnere mij, in PRIESTLEY's *Geſchiedenis der Electriciteit* (D. II. bl. 72) eene waarneming gelezen te hebben van iemand, die, op eene hoogte zich bevindende, vandaar eene donderbui zag drijven over een dennenbosch. Hij bemerkte, dat de bui beſtond uit eene reeks of aaneenſchakeling van wolken of wolkjes, en dat de laagſte wolkjes, boven het mastbosch gekomen, eerst werden aangetrokken naar de laagte, maar vervolgens ſchielijk weder naar de hoogte opklommen, en zich daar met de groote wolk vereenigden, die vervolgens over het bosch henen dreef, zonder hetzelve eenig nadeel toe te brengen. — Deze waarneming heldert volledig mijne meening op. Hieruit, immers, ziet men, wat er gebeuren zoude, wanneer een onweder genaderd was tot eene ſtad, welker molens op de vesten, en welker torens en hooge gebouwen binnen de vesten, behoorlijk voorzien waren van nietgeleiders of anticonductors.

Oordeelt men intusſchen, dat de laatſte tegenwerping, ondanks deze oplosſing, nog krachts genoeg behoudt, om het voorgeſtelde behoedmiddel af te raden, zoo blijft echter deszelfs nuttigheid met betrekking tot ſchepen en alleenſtaande molens geheel onwederlegd nog over.

In allen gevalle heb ik mij verpligt geoordeeld, om eene ontdekking, die mij nuttig toeſcheen, niet onder eene koornmaat te verbergen, maar te laten ſchijnen voor allen, die in den huize zijn, opdat zij allen er over kunnen oordeelen.

Anonymus.

DE KORHERDER UIT HET DAL VAN JOUX.

(Naar het nog onuitgegeven *Franſche* van Mevr. DE MONTOLIEU.)

Op de uiterſte zuidwestelijke grenzen van *Zwitſerland* en van het kanton *Waad* ligt het *Joux*-dal, (*la vallée du lac de*

de Joux) in het *Jura*-gebergte, hetwelk *Zwitserland* van *Frankrijk* scheidt. Deze landstreek, eertijds eene moerassige woestenij, werd in de twaalfde eeuw door monniken ontgonnen. Rondom het klooster, dat zij dáár bouwden, waar thans het fraaije dorp *l'Abbaye* staat, vestigden zich allengskens meerdere bewoners; naderhand werd het dal nog meer bevolkt door de verhuizingen, welke, om den godsdienst, uit het naburig *Frankrijk* plaats grepen; en thans is het een der rijkste en bekoorlijkste omstreken van het *Waadland*. Aan alle zijden met bergen omgeven, ziet men dat fraaije landje niet, voordat men hetzelve betreedt. Wanneer men, van het groote dorp *l'Isle* af, eenen steilen en rotsigen bergweg tusschen digte bosschen en hooge bergweiden beklimt, en dan weder afdaalt, zonder eenige andere woning dan enkele herdershutten te ontmoeten, en nadat men eene barre rots, *Petra felix* genoemd, omgetrokken is, opent zich, op ééns, een bekoorlijk verschiet. Het verwonderd oog ziet nu eene bevallige groene vallei met een helder meer, met aanzienlijke, fraai gebouwde dorpen, en ontelbare verstrooide huizen, kootsen en schuren. Overal ziet men blijken van welvaart en vlijt. Het vischrijke meer, waarin zich het riviertje *Orbe* ontlast, hetwelk uit de hooger op in het *Fransch* gebied liggende *Lac des Rousses* ontvloeit, vervult bijkans de geheele eerste vlakte van het dal in de lengte eener mijl en de breedte eener vierde mijl; de westelijke oever van hetzelve is eene naakte, steil verheven rots, met een dun dennenboschje begroeid, waar achter eene tweede vlakte, met talrijke woningen bezaaid, zich nog verder uitstrekt. Deze vlakte klimt zachtkens tot aan het ontzaggelijk woud *Risout*, hetwelk in eene lengte van eenige uren de grens tusschen *Frankrijk* en *Zwitserland* vormt. Bij haren oorsprong uit de *Lac de Joux*, loopt de *Orbe* nog eenige honderd schreden, onder eene brug, langs het groote dorp *le Pont*, en dan in een ander klein meer, *Lac Brennet* genaamd. Dit meer is rondom met hooge, puntige bergen omzoomd; en aan de tegenoverliggende zijde verliest zich het water, met eenen val, waardoor een molen bewogen wordt, in de holte eener rots, om aan de andere zijde van den berg, een half uur van daar, bij het dorp *Valorbe*, als eene prachtige bronwel weder te voorschijn te treden, welke, bekend onder den naam van *la Source de l'Orbe*, meermalen met de beroemde fontein van

Vau-

Vaucluse vergeleken, en zelfs als natuurtooneel boven dezelve geplaatst is. Aan de noordelijke zijde van het meer *Brennet* verheft de majestueuze berg *la Dent de Vaulion* zijn gerukt hoofd lijnregt tot eene aanzienlijke hoogte, en geeft aan deze ruwe streek eene schilderachtige bekoorlijkheid. Aan de andere zijde, echter, is deze zeldzame berg met voertuigen te beklimmen, met bosschen en bergweiden overdekt, en vormt op zijne kruin eene vrij uitgestrekte platte vlakte, van-waar men een onmetelijk uitzigt over het geheele kanton *Waad*, het *Jura*-gebergte, en tot ver in *Frankrijk* heeft. De vrienden der schoone natuur, wel is waar, vinden het verschiet van het *Joux*-dal eenigzins te naakt. De ligging is te hoog, en in eene te koude luchtsgesteldheid voor den groei van ooft- en andere boomen, zoo dat het landschap bijkans geheel beroofd is van dit sieraad, hetwelk de eentoonigheid der buitendien niet met groene hagen omheinde vlakten zoude verminderen. Geene kastanje- of notenboomen overschaduwen hier, zoo als in het overige *Waadland*, de velden en weiden, waarop niets dan een weinig haver en garst groeit. Donkere bosschen van naaldhout bedekken de zijden en den rug der bergen. Men ontwaart bij de eerste aanschouwing, dat de opbrengst van den, hoewel niet verwaarloosden, grond de talrijke bevolking niet voeden kan; en men verwondert zich over de onwraakbare blijken van welvaart, welke men in de dorpen en bij het grootste deel der bewoners opmerkt. Deze laatsten, zonder de eenvoudige zeden van het landleven geheel te verzaken, hebben, in hunne kleeding, taal en leefwijze, echter iets meer stedelijks dan de andere dorpelingen van het *Waadland*. Deze welvaart zijn zij aan hunne werkzaamheid en kunstvlijt verschuldigd. De schoone kunne knoopt kanten; de mannen verrigten goede winst gevende handwerken, zijn steenhouwers, en maken horologies, welke zij in het naburig *Geneve* afleveren. Eenigen bewerken het hout tot akker- en wijngereedschap, en voorzien het *Waadland* met harken, tobben, wijnvaten en soortgelijke. Zij hebben op hunne bergen aanzienlijke weiden, zoo dat velen hunner met de verzorging van kudden en met veefokkerij zich bezig houden. De geheel arme klasse, eindelijk, kapt het hout in de hooge bergbosschen; en deze, hoe vlijtig en werkzaam ook, leidt een arm en behoeftig leven.

PIETER D..., nu, was een dezer arme houthakkers uit het

het dorp *Sachaix*. Hij was gezond en sterk, en vond zijne armoedige kostwinning grootendeels in een bosch, aan de afhelling van den grooten berg *Vaulion*. Hij ontzag noch moeite noch arbeid, en, hoe gering zijne winst ook was, had hij toch wel iets kunnen bezuinigen, wanneer hij niet door tweederlei oorzaak ware verdrukt geworden. De eerste was een talrijk huisgezin van acht kinderen, waarvan het oudste, een jongen, 18 jaar oud was. Deze was hem echter niet meer tot last; want hij konde reeds zelf zijn onderhoud winnen, daar hij op de *Alpen* het vee hoedde, waarvoor hij eenig loon ontving. De tweede oorzaak was, dat hij te veel van de flesch hield, en, helaas! wanneer hij des avonds van zijnen arbeid terug kwam, de dorpsherberg moest voorbijgaan, wier waard zich zijn vriend noemde, en hem nu en dan veroorloofde, zijne bijl en zijne vracht in deszelfs houtschuur te bergen, om niet genoodzaakt te zijn, dezelven naar huis te moeten slepen. Daarvoor moest PIETER nu den waard iets te verdienen geven; en dus beroofde hem de drank meestal van drie vierde zijner winst, en van de helft zijns verstands. Suizebollend kwam hij dan te huis; en, daar hij zelden geld medebragt, zoo was er dan niets om zijne kinders te voeden, behalve eenige aardappelen, welke zijne vrouw, de naarstige GEERTRUI, uit de opbrengst van haren arbeid bij het spinnewiel en bij de waschtobbe, waaraan zij voor de rijkere dorpsvrouwen werkte, moest bezorgen. Somtijds, echter, wanneer PIETER in een ander bosch hout gekapt had, en niet voorbij de herberg was gegaan, trad hij vrolijk, met vasten tred en een helder hoofd, in zijne hut, en gaf zijner lieve vrouw eerlijk zijn geheele dagloon. Hoe hartelijk werd hij dan ontvangen! Hoe gelukkig gevoelden zich dan GEERTRUI en hare kinders, die hij nu liefkoosde! Spoedig werd dan de pot op den haard gezet en eene krachtige soep gekookt. De oudste dochter liep naar de herberg, en haalde een pintje wijn, welke den vader door zijne vrouw met de vriendelijke woorden werd voorgezet: „Drink, PIETER! gij hebt het zuur moeten verdienen." — Dan klopte hem het hart van vreugde, en hij gevoelde zich veel gelukkiger, dan wanneer hij bewusteloos, mistroostig en zonder geld naar huis keerde, en zich aanstonds op het bed nederwierp, om het gezigt zijner hongerige kinderen te ontvlieden. Dikwerf nam hij het besluit, nooit meer te drinken, en beloofde het zelfs

zij-

zijner vrouwe met de nadrukkelijkste betuigingen. Den anderen dag ging hij weder voorbij de herberg, en draaide zijn hoofd om, om het uithangbord niet te zien; maar, daar stond de vriendelijke waard voor de deur, sprak hem aan, en vraagde hem naar zijnen welstand; dat trok hem met onweêrstaanbare kracht, en het goede voornemen was vergeten. De arme GEERTRUI werd eindelijk overtuigd, dat men zulke diep ingewortelde gebreken, in eenen zekeren ouderdom, moeijelijk kan afleggen. Zij voegde zich naar haar noodlot, beminde haren man daarom niet minder, spon des te vlijtiger, en zorgde voor de kinderen.

Eens kwamen de makkers, die naast PIETER hout kapten, met een droevig gejammer, in hare hut loopen, en verhaalden haar, zonder de minste voorbereiding, dat, toen haar man, aan den rand van eenen afgrond, een' zwaren dennenboom wilde afkappen, hem de voet was uitgegleden en hij in den vreesselijken afgrond nedergestort, waarin hij, op de uitstekende rotspunten geheel verpletterd, waarschijnlijk het leven verloren had. De troostelooze GEERTRUI vergat in dit oogenblik al het verdriet, dat zij van hem geleden had. Hij was, snikte zij, de beste man, de beste vader; hij had haar nooit eenig verdriet veroorzaakt, en zij verloor alles in hem. Al de kinderen deelden in hare klagten, behalve de oudste zoon, ANDRIES, die niet tegenwoordig was. De moeder wenschte hem te zien; zij riep zijnen naam uit, en beschouwde hem als den éénigen troost in haar ongeluk. Men zegt haar, dat, aanstonds na het ongeval, een der houthakkers tot hem op den berg was gegaan, om hem de droevige tijding te brengen; dat hij aanstonds aan zijnen meester verlof had gevraagd, en weldra komen zoude. Maar hij kwam niet. Het werd avond, en hij was er nog niet. De ongerustheid der moeder vermeerderde met elk oogenblik; zij vreesde, dat zij ook hem verloren had. Eindelijk zond zij hare oudste dochter SUSANNA op den berg; maar ook dáár vond deze hem niet. Hij was met eenen vloed van tranen en onder het geroep van: „ mijne arme moeder! mijne arme moeder!" naar beneden gevlogen. Nu rees bij GEERTRUI de vertwijfeling op 't hoogste; want hij was nog niet terug, toen zijne zuster wederkeerde en de duisternis reeds digt werd. Zij kende de kinderlijke liefde van haren zoon. Waarschijnlijk, dacht zij, heeft hij de plaats willen zien, waar zijn vader naar be-

neder gestort is; misschien is hij zelf.... *Zij durft die verschrikkelijke gedachte niet uitdenken*, het bloed stolt in hare aderen; zij roept echter weldra hare krachten weder in, en smeekt de aanwezige personen, haar zelve naar de noodlottige plaats te geleiden. Maar deze weigerden zulks. „Wat wilt gij daar doen, moeder GEERTRUI?" zeiden zij. „Zelfs bij dag zoude uw oog de diepte des afgronds niet bereiken."

„Kan PIETER dan niet misschien nog in leven *zijn*? zich in den val alleen de leden gekneusd hebben, en hulpeloos in den afgrond smachten?"

„Dat is onmogelijk," zeiden de lieden, „dan had men zijn schreeuwen wel gehoord; hij rolde van de eene rots op de andere; men hoorde hem nog roepen: „ik ben verloren; God! ontferm U mijner!" daarna werd het geheel *stil*."

Nu geeft GEERTRUI hare bekommernis om haren zoon te kennen; de lieden bieden zich aan, zelf weêr naar de plaats te gaan, en naar ANDRIES te zoeken. Zij gaan, voorzien met lantaarns en flambouwen; en na een uur, hetwelk GEERTRUI een jaar toeschijnt, hoort zij, op eenigen afstand reeds, een vreugdegejuich. Zij snelt ter deure uit, en ziet haren geliefden zoon te midden eener talrijke menigte van buren en vrienden, die haar van verre reeds toeroepen: „GEERTRUI! GEERTRUI! daar is uw *zoon!*" Zij wil hem te gemoet gaan, maar de aandoening verlamt hare leden; des te spoediger snelt ANDRIES op haar toe, drukt haar in zijne armen, en hunne tranen vloeijen in elkander. Bij GEERTRUI zijn het in dit oogenblik slechts vreugdetranen; zij is moeder, en gevoelt alleen het geluk, haren zoon weêrgevonden te hebben. ANDRIES denkt aan den verloren vader. „Mijn arme vader!" zegt hij met snikken; „hadde ik hem maar kunnen terugbrengen! maar alles, alles is gedaan."

„Hem terugbrengen, mijn zoon! wat wilt gij daarmeê zeggen?" Op deze woorden zijn de buren reeds nader gekomen, en verhalen, dat ANDRIES met duizend gevaren in den afgrond geklommen was, en het lijk zijns vaders geheel verpletterd en levenloos in de diepte gevonden had. Hij hield zelfs staande, dat hij nu de diepte doorgrond had; dat men met koorden het doode ligchaam konde ophalen, en aan hetzelve eene christelijke begrafenis verschaffen; dat men ook besloten had zulks te beproeven. GEERTRUI durft naauwe-

welijks tegenwerpen, dat dit waagſtuk ook haren zoon of iemand anders het leven konde kosten. De buren verzekeren, dat zij alle gevaren wilden te boven komen; zij beloven der bevende moeder, dat haar zoon zich aan geen gevaar meer zal blootſtellen, en hij zelf zegt, dat hij nu den weg zeer goed kent, en dat hij niet gerust konde zijn, voordat hij dezen laatſten pligt jegens zijnen vader hebbe vervuld. Voor het overige beſefte hij al te wel, dat de zorg voor hen allen nu alleen op hem viel, dan dat hem zijn leven niet dubbel dierbaar zoude zijn. Hij drukt zijne moeder en zijne kleinere broeders en zusters nog eens in zijne armen, en ſmeekt hen, niet ongerust te zijn, wanneer hij niet zoo ſpoedig mogt terugkeeren, als hij het wenschte. De goede jongen wilde zijner moeder het gezigt van het verpletterd lijk zijns vaders onttrekken, en hem zonder haar toedoen laten begraven.

Bij den lijkmaaltijd, die naar landsgebruik den volgenden dag plaats had, werd de verſchrikkelijke gebeurtenis, welke den dood des overledenen had veroorzaakt, op verſchillende wijzen verhaald, verklaard en betreurd, tot groote droefheid der arme weduwe, welker tranen onophoudelijk vloeiden. Nog ſterker ſtroomden deze tranen, toen GEERTRUI met hare kinderen weêr alleen was, en aan de toekomst dacht, en aan de weinige middelen, welke zij had, om zulk een talrijk huisgezin te voeden.

„ Verlaat u op mij, goede moeder!" zeide ANDRIES met eenen vasten toon. „ Ik wil de vader mijner broeders en zusters en uw ſteun zijn. Ik heb wel nog niet vele krachten, maar zoo veel te meer moed; en dan zal ik ook niet...." in de herberg gaan, wilde hij daarbij voegen, maar hij verzweeg toch die ondeugd zijns vaders, en vervolgde, na eene poos: „ dan zal ik ook niet aan den rand des afgronds werken. Mijn beroep is zoo gevaarlijk niet."

„ Zoo veel te beter, mijn zoon!" antwoordde de moeder. „ Gij wilt dan weder het vee hoeden; maar dat brengt weinig op, en...."

„ Dat is waar, moeder! ook wil ik dit niet meer doen. Mijn broeder LODEWIJK zal zich daarmede bezig houden; mijn meester, de heer R......, heeft mij beloofd hem daartoe te gebruiken, en mij heeft hij tot zijnen koeherder op de *Alpen* aangeſteld, met een loon van 60 franks, waarbij ik

ik nog eenig voordeel van de verkochte kaas te wachten heb. Hij heeft mij een' daalder tot huurpenning gegeven. Daar, moeder! neem hem. Alles, wat ik win, zal voor u zijn."

De heer R...... was een der rijkste grondeigenaars van het dal. Hij bezat onder andere eene aanzienlijke bergweide op de helling van den berg *Vaulion*, met eene schoone, ruime herderswoning en eene talrijke kudde. Ook was hij een bekwaam uurwerkmaker, werkte zelf, en liet vele lieden arbeiden, om raderen en veren te vervaardigen. Hij was weduwenaar, en had maar ééne dochter, die met den tijd het rijkste meisje van het dal moest worden; want de bezitting van haren vader vermeerderde dagelijks, hoewel hij in stilte veel goed deed.

GEERTRUI kon bij de woorden van haren zoon naauwelijks hare ooren gelooven. „Zult *gij* koeherder van den heer R...... worden?" zeide zij met verbazing. „Is dat mogelijk? Weet gij wel, wat er toe vereischt wordt, om koeherder te zijn? Kunt gij boter, kaas enz. maken? Kunt gij koeijen melken?"

„Is dit alles dan zoo moeijelijk, moeder? Ik heb oplettend toegezien, wanneer de koeherder van den berg, *waar ik* diende, arbeidde, en heb zelfs wel geholpen; hij *stelde be*lang in mij, en heeft mij alles getoond; ik ben thans zoo bekwaam als hij. De plaats bij den heer R...... viel open. Ik had wel lust mij daartoe aan te bieden; maar ik durfde niet, omdat ik nog zoo jong ben. Toen echter mijnen vader dat verschrikkelijk ongeluk overkwam, schepte ik moed. Het was mij, alsof ik nu in eens wel 20 jaren ware geworden, en alsof alle mijne broeders en zusters mijne kinders waren. Dezen morgen, terwijl men de toebereidsels ter begrafenis maakte, ben ik bij den heer R...... gegaan. Mijn vriend en leermeester, de koeherder JAKOB, verzelde mij, en heeft betuigd, dat ik wel in staat was, zulk werk te verrigten. De heer R...... wilde in 't eerst niets daarvan hooren, en beriep zich op mijne weinige ondervinding. Ik ontroerde en begon te weenen. Jufvrouw ROSETTE, zijne dochter, was aanwezig en weende ook, toen ik van u, lieve moeder! van de kleine weezen, en van onze armoede sprak. Toen begon zij haren vader te bidden en zoodanig te smeeken, dat deze zich eindelijk liet overreden en mij tot zijnen koeherder maakte. Hij kan zijner lieve dochter niets weigeren.

ren. „ Ik zal dagelijks zelve op de bergen gaan," zeide zij, „ en toezien, of ANDRIES zijnen pligt doet."

„ Dan zal het voorzeker goed gaan!" zeide de heer R...... lagchende. „ Een koeherder van 18 jaren en eene opzienster van 16!"

JAKOB, wiens weide aan die van den heer R...... grenst, beloofde, mijnen arbeid te willen gadeslaan. Ik kreeg dus verlof, om mijnen broeder LODEWIJK tot mij te nemen, om het vee te hoeden. Op deze wijze hebt gij reeds twee hongerige buiken minder. Ook heeft Jufvrouw ROSETTE mij beloofd, als zij trouwt, dat zij mijne zuster LEENTJE als dienstmeisje tot zich wil nemen; en dit kan toch niet lang duren, want Jufvrouw ROSETTE is mooi, en behoeft haar rijk erfgoed met niemand te deelen. Gij kunt nu geruster zijn, lieve moeder! De kleinen zullen ook wel grooter worden, en hun brood verdienen; FRITS en LOTJE kunnen reeds aardbeziën en ruikers voor de vreemdelingen plukken, welke des zomers ons dal bezoeken. Gij zelve, goede moeder! zijt altijd zoo werkzaam geweest, en kunt met spinnen en wasschen nog wel een aardig stuivertje verdienen. Ik heb mijnen meester gebeden, mij wekelijks mijn loon te betalen; alle zondagen breng ik u hetzelve, en, als God wil, zullen wij een eerlijk bestaan hebben."

Deze woorden en denkwijze van haren zoon gaven der moeder meer dan halven troost. Zij gaf den braven jongen haren moederlijken zegen, dien zij duizendmaal herhaalde, toen hij den volgenden morgen met zijnen broeder LODEWIJK afscheid van haar nam, om zijn nieuw beroep te aanvaarden. Hij begon hetzelve met moed en zoo veel ijver, dat hem alles zeer wel gelukte. Jufvrouw ROSETTE vond de boter en de kaas, welke hij vervaardigde, veel beter dan die van zijnen voorganger. Hij was altijd zindelijk gekleed, en al zijn gereedschap was in de beste orde. Somtijds ging hij met zijne koopwaren op de naburige markten, en boeide de oplettendheid van allen door zijne gestalte en zijne vriendelijkheid. Hij was in alle steden van dien omtrek bekend onder den naam van den schoonen koeherder. Nooit, echter, vertoefde hij lang; was altijd de eerste, die terug keerde; bragt spoedig aan ROSETTE de opbrengst van zijnen verkoop, en snelde dan weder naar zijnen arbeid. Ook waren zijne meesters zoo wél met hem te vreden, dat zij hem dikwijls eene

belooning toelegden,' welke hij bij zijn weekgeld voegde, en des zondags zijner moeder overhandigde.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

WATERVREES.

Een arm man te *Udina*, gefolterd door de verſchrikkelijke toevallen der Watervrees, werd genezen door eenige teugen azijn, die hem, bij misvatting, toegediend werden, in ſtede van een' anderen drank. Een Geneeskundige te *Padua* beproefde hetzelfde middel bij eenen lijder in het Hospitaal, denzelven in den morgen toedienende een pond azijn, nog een pond des middags, en even zoo veel bij zonneöndergang. Het gevolg was eene ſpoedige en volkomene genezing.

INVALLEN.

Na den bekenden veldſlag bij *Hochſtädt*, zag de Hertog van MARLBOROUGH, onder de gekwetſte gevangenen, een' ſoldaat, welken hij, gedurende den ſlag, als een' der dapperſten, had opgemerkt. „ Indien uw Meester," *zeide hij tot* hem, „ vele ſoldaten hadde, zoo als gij zijt, *dan ware hij* „ onoverwinnelijk." — „ Helaas!" hernam *de dappere man*, „ het ontbreekt hem niet aan ſoldaten, zoo als ik; maar wel „ aan Generaals, zoo als gij!"

Toen de Hertog Regent van Frankrijk zijnen begunſtigden NOCÉ ook reeds aan de luimen van den Kardinaal DUBOIS opgeofferd had, kwam een vriend van den gevallen Hoveling tot dezen, en wilde hem troosten: „ Uwe verwijdering duurt „ zeker niet lang." — „ Wat weet gij toch daarvan?" hernam NOCÉ. — „ Ik weet het van den Regent zelven." — „ Och! wat weet die daarvan?" was het antwoord.

NAÏVE ONVERSAAGDHEID.

Gedurende eene belegering ging een waterdrager door de ſtraten der belegerde ſtad, en riep: „ Zes ſtuiver een gang water!" Een kanonskogel ſloeg een zijner emmers weg. Hij zag om, of er ook nog één kwam, vervolgde toen zijnen weg, en riep: „ Zes ſtuiver een *emmer* water!" — Vergeefs heb ik bij Geſchiedſchrijver of Dichter een voorbeeld van

van grootere onverschrokkenheid en tegenwoordigheid van geest gezocht.

DE TRIOMFERENDE ONDERWIJZER.

Een zeer knap Onderwijzer, die echter in de school van het stedeken *Stargard* een der minste leerstoelen vervulde, was, van wege zijne luimige invallen, in alle gezelschappen wél gezien; doch juist daarom zocht een even kortswijlig Raadsheer reeds lang gelegenheid, zich met hem te meten. Hij beval alzoo, bij een school-examen, eenen knaap uit des Onderwijzers klasse, het woord *asinus* te declinéren; en, toen de scholier aan den *vocativus* kwam, riep hij: *Jongen, zie den Meester aan!* Deze gehoorzaamde, zag den Onderwijzer in het aangezigt, en declineerde: *Vocativus, asine! o, Gij ezel!* — Men lachte; doch de Meester hield zich stil, tot dat het lagchen ophield, en de knaap gereed stond, den *vocativus pluralis* te declinéren. Nu riep hij insgelijks met gebiedende stem: *Jongen, zie de Heeren aan!* — De knaap gehoorzaamde van nieuws, keek de Heeren Examinatoren stijf aan, en declineerde: *Vocativus, asini! o, Gij ezels!* — Men gevoelt ligtelijk, wie thans de lagchers op zijne zijde kreeg.

PUNTDICHT.

Gij vraagt, hoe mij de Maan een beeld der Liefde gaf?
Zoodra zij niet meer wast, neemt zij, als die, steeds af.

Naar HAUG. IJ.

AAN DE LENTE.

Lieve Maagd!
Nu gij daagt,
Met vernieuwden luister,
Slaakt gij weêr,
Als weleer,
's Winters bange kluister.

'k Zie, wat vreugd!
U, verheugd,
Weêr te voorschijn treden.
Beemd en veld,
Alles spelt
Nieuwe aanvalligheden.

Lente! uw vuur
Doet Natuur,
Mensch en plant herleven.
Alles ziet,
In 't verschiet,
Zich der vreugd hergeven.

't Bar saizoen
Staakt zijn woên,
Vlugt bij uw verschijning:
Gij genaakt,
De aarde ontwaakt
Uit haar doodsche kwijning.

Ja,

Ja, uw magt
Deed, met kracht,
't Gure Noorden vlugten;
't Zuiden ſpreidt
En verbreidt
Balſemrijke luchten.

Reeds ontſluit
Bloem en kruid
Dikgezwollen knoppen:
Alles bloeit,
Mild beſproeid
Door uw regendroppen.

't Mollig gras,
Dat nog pas,
Onder 't nat bedolven,
Angst en ſmart
Teelde in 't hart,
Ziet men vrolijk golven.

Waar ge uw tred,
Lieve! zet,
Spreidt gij ambergeuren.
Ja, uw hand
Tooit het land
Met de fraaiſte kleuren.

't Vooglenkoor
Streelt het oor,
Daar zij 't loflied zingen,
Schoon van wijz',
U ten prijs,
Lust der ſtervelingen!

Nu vergeet
Landman 't leed,
Dat hij moest verduren;
Wel te vreê
Drijft hij 't vee
Uit de muffe ſchuren.

Vrolijk tiert
Al 't gediert';
Velden, boſſchen, meren
Prijzen zaam
Uwen naam,
Om uw weldaân te eeren.

Ook de mensch
Ziet zijn' wensch
Door uw komst bekroonen.
Zalig hij,
Die nu, vrij,
Op het land mag wonen!

Trotſche ſtad!
Al den ſchat,
Dien gij mij kunt geven,
Heb ik veil
Voor het heil
Van het buitenleven.

Neen, uw pracht
Heeft geen magt
Om mijn hart te boeijen:
Uw vermaak
Doet zoo vaak
Bange tranen vloeijen.

Rein geneugt,
Hemelvreugd
Stroomt op 't land ons tegen:
Waar geluk,
Vrij van druk,
Heerscht er allerwegen.

Dank, o God!
Voor het lot,
Ons en de aard' beſchoren;
Daar we, o Heer!
Alles weêr
Zien op nieuw herboren.

April, 1817. J. v. D. S.

MENGELWERK.

OVER DE BEOEFENING DER WETENSCHAPPEN IN ONZEN TIJD.

Door

Mr. H. A. SPANDAW.

(Voorgelezen in de Vergadering van het Genootschap: *Pro excolendo Jure Patrio*, te Groningen, op den 30sten van Slagtmaand 1810.) (*)

Mijne Heeren! Geachte Medeleden!

Dusdanig is de aard en gesteldheid van den mensch, dat hij bij smartelijke gebeurtenissen ligtelijk uit den kring zijner gewone bezigheden wordt getrokken. Al bezit hij ook sterkte van geest genoeg, om zich door het onheil niet ganschelijk ter neder te laten slaan, hij gevoelt zich toch, in den eersten opslag, ongeschikt tot die werkzaamheden, welke zijn beroep of zijne betrekkingen hem opleggen. Eene hartelijke toespraak; de opbeurende raad van

(*) De Lezer gelieve in het oog te houden het tijdstip, waarop, en den kring, waarin deze Voorlezing gedaan is. Zij had geen ander doel, dan den Steller zelven zoo wel, als zijne Toehoorders, in de omstandigheden van den tijd op te beuren en te vertroosten. Misschien is zij ook in onze, gelukkiger, tijden niet onbelangrijk. En, al ware zij dit ook niet, dan nog zal men het den geredden schipbreukeling niet ten kwade duiden, dat hij zich zijnen vorigen toestand nog eens voor den geest brengt, en gaarne vertoeft bij de hoop, welke hem te midden van het gevaar bezielde, en die hij zoo gelukkiglijk mogt zien vervullen.

van eenen verstandigen vriend; de vertroostingen van Rede en Godsdienst — ziet daar, wat hem, in de eerste oogenblikken van droefheid, heilzaam is; ziet daar den balsem, welke kracht heeft, om de wonden zijner ziele, zoo al niet te heelen, ten minste te verzachten.

En is dit waar ten aanzien van den bijzonderen mensch, die zich aan bijzondere rampen ter prooije ziet gesteld, de leden eener Maatschappij, die als zoodanig geluk en tegenspoed onderling gemeen hebben, zullen dezelfde ongeschiktheid tot hunne gewone bezigheden ondervinden, dezelfde behoefte tot opbeuring en vertroosting gevoelen, wanneer zij door algemeene onheilen getroffen worden.

Geroepen, om in deze vergadering het woord te voeren, na de groote gebeurtenis, welke het lot van ons vaderland, naar het schijnt onherroepelijk, beslist heeft, vrees ik geenszins van zwakheid te zullen worden beschuldigd, wanneer ik betuige niet in staat te zijn, om een onderwerp te behandelen, dat tot onze gewone oefeningen betrekkelijk is.

Trouwens, welke bijzondere wederwaardigheden ons ook bejegenen, welk een verlies ons hart ook moge lijden, zij, die onder een beschaafd volk met edelaardige gevoelens vervuld zijn, zullen het, met mij, daarvoor houden, dat geen verlies bij dat van het Vaderland te vergelijken is (*). Bijzondere rampen grieven slechts enkele personen; algemeene strekken zich uit tot allen, en treffen de beste burgers het gevoeligst. Bij het verlies van dierbare naastbestaanden, zijn er, meestal, andere bloedverwanten of vrienden, wier armen voor den ongelukkigen geopend zijn; — met onze algemeene moeder, het Vaderland, dat alles in zich sluit, wat betrekkingen teeders hebben, wat regten en belangen heilig en dierbaar maakt, verdwijnt alles, wat wij hebben en ver-

(*) Cari sunt parentes, cari liberi, propinqui, familiares; sed omnes omnium caritates patria una complexa est. (CIC. *de Off.* I. 17.)

verwachten mogen, het tegenwoordige en de uitzigten op de toekomst; en waar de bijzondere mensch van den tijd verzachting mag hopen, daar zien zij, die een Vaderland betreuren, hunne ellenden ſchier dagelijks toenemen: naardien de tijd de grondſlagen van den overgeblevenen bouwval ondermijnt, de vervallene gedenkteekenen van vorige grootheid en onafhankelijkheid ſloopt, de herinnering aan hetgeen heilig, eerwaardig en dierbaar was, uitwischt, de aloude inrigtingen, gewoonten en zeden doet verdwijnen, en zich niet ontziet, om, in hetgene er van het karakter en de zedelijkheid eens volks nog mogt overig zijn, zijne vernielende tanden te zetten.

Gijl., M. H., zult dan van mij niet vergen, en Gij zult voor u zelve ook niet verlangen, dat ik u thans in het veld van Oudheidkunde of Regtsgeleerdheid rondvoere, daar toch de gebeurtenis, waarvan ik zoo even gewaagde, ulieden zoo wel, als mij-zelven, treft. Of zoude men de behandeling van een gewoon onderwerp in deze oogenblikken gepast keuren? Geen Vaderland te bezitten, en nog het vaderlandſche Regt te beoefenen en op te helderen! Wie daartoe lust en krachten heeft, moge voor mij optreden. Neen! de tijd, welken wij beleven, zal mij de ſtoffe verſchaffen voor ons onderhoud, in dit uur. Hij toch, in zoo vele opzigten den geest ter nederdrukkende, en moedbenemend tevens door het donkere hulſel, waarmede wij de toekomst zien naderen, heeft vooral eenen zeer nadeeligen invloed op alles, wat tot de beoefening van kunſten en wetenſchappen betrekkelijk is. Deze invloed zoo zigtbaar zijnde, zoo algemeen erkend wordende, kwam het mij niet ongepast voor, deze oogenblikken te wijden aan *eene beſchouwing van de wetenſchappen en derzelver beoefening in onzen tijd*; een onderwerp, dat wel niets ongemeens in zich bevat, van de wijze van voorſtelling geenerlei nieuwheid zal ontleenen, en geen licht, hoegenaamd, over eenig gedeelte onzer bijzondere ſtudie verſpreidt, — doch in oogenblikken, waarin wij allen opbeuring en

en bemoediging noodig hebben, misschien niet geheel onbelangrijk mag gerekend worden.

Vergunt mij, M. H., vóor eene korte poos slechts, uwe genegene aandacht, wanneer ik, *in de eerste plaats*, u zal bepalen *bij den invloed des tegenwoordigen tijds op de beoefening der wetenschappen*, om *daarna de wetenschappen in het algemeen te beschouwen*, waaruit van zelfs zal blijken, *hoedanig wij ons omtrent derzelver beoefening behooren te gedragen.*

I. Verwacht niet, M. H., dat ik trachten zal een uitgebreid tafereel van den tegenwoordigen tijd op te hangen! Verwacht niet, dat ik de jammeren en ellende, waarmede het grootste gedeelte van Europa, reeds sedert een aantal van jaren, heeft moeten worstelen, en waarin het land onzer inwoninge in zulk eene ruime mate gedeeld heeft, zal pogen te schetsen! Daartoe toch zoude eene fikscher hand dan de mijne en een meer geoefend penseel dan ik bezitte gevorderd worden, en ook de tijdruimte, welke uwe heuschheid mij gunstiglijk toestaat, geenszins toereikend zijn. Waartoe ook bijzonderheden in het geheugen terug te roepen, welke onze harten, door de grievende rampen en onheilen van onzen tijd reeds zoo diep gewond, op nieuw zouden doen bloeden? Waartoe de oorzaken onzer ellende op te sporen en onvoorzigtiglijk te treden in de assche van een vuur, dat verdoofd is, of liever, dat bij den nieuwen gloed, welke ons dreigt te verteren, een naauw merkbaar vonkje schijnt te zijn? Waartoe gebeurtenissen in het licht te stellen, welke thans, bij het algemeene deelgenootschap in het lijden, behoorden vergeten te worden? Neen! ik wil vertroosten en bemoedigen, geene wonden openrijten, niet op nieuw kwetsen; en, zonder de bronnen na te gaan, waaruit de stroom onzer rampen is opgeborreld, zal het, tot mijn bijzonder oogmerk, voldoende zijn, dat ik mij slechts tot eenige losse en algemeene trekken bepale.

Sedert hoe lang, Mijne Heeren! hebben niet reeds verdeeldheden, oorlogen en rampen van onderscheidenen

nen aard de volken geteisterd! Sedert hoe lang hebben niet partijſchappen, beroeringen, woelingen, ſcheuringen en vervolgingen het geluk der Natiën ondermijnd! Sedert hoe lang zijn niet de ſtaten ter prooije aan den wrok der partijen, aan de woede der kabalen, aan de ſteeds blakerende vlammen van tweedragt en burger-veede! Het vertrouwen is gebannen. Rust en eensgezindheid zijn er vreemdelingen geworden. Gedurige veranderingen, menigvuldige botſingen, onophoudelijke omwentelingen, nimmer eindigende zoogenaamde hervormingen, geſtadige werkingen en wederwerkingen hebben elkander afgewisſeld. De burgers zijn ter nedergeſlagen, afgemat en ontmoedigd. Hunne welvaart werd onder den algemeenen ſtortvloed bedolven. Hunne hoop op eindelijke uitkomst werd door het geweld verpletterd. Hun karakter en hunne zelfſtandigheid gingen in den tuimel der ſtaatsſtormen verloren. Hunne aloude eenvoudigheid en zedelijke reinheid werden beſmet door den adem der vreemden. Eigenbelang en baatzucht hadden haren troon opgerigt en eene ruime baan voor hare ſchandelijke bedoelingen. De ſchraapzucht vertoonde zich onder allerlei gedaanten. De *Hydra* der partijſchap ſpoog zelfs haren vuilen zwadder in den boezem der huisgezinnen. De huwelijksvrede ging hier en elders verloren. De verdeeldheid was algemeen. Slechts de list en het geweld hadden een verbond gemaakt. Men offerde alles op aan beſpiegelingen, die geen wezen hadden. Men bleef hangen aan ijdele klanken; behandelde nietsbeduidende dingen met heiligen ernst, en ſpeelde met heilige eeden als met nietsbeduidende dingen. De menigte werd ſteeds om den tuin geleid door ſchelklinkende beloften, geſtadig gepaard met bedriegelijke verwachtingen. Iedere nieuwe omwenteling ſcheen nieuwen zegen te beloven, en iedere nieuwe omwenteling bragt nieuw verderf aan. Zoo vele onheilen, zoo vele ongeregtigheden, dikwijls in naam van het ongelukkige volk zelf gepleegd, konden toch niet eeuwig voortduren. Men hoopte, en men bedroog zich telkens in zijne hoop.

 Men

Men verwachtte van de toekomst troost en verzachting van leed, — en de toekomst... helaas! wat bragt zij, dan nieuwe onheilen? Hoe ongeloofelijk veel ſchatten zijn er niet opgeofferd, verkwist, verſpild, geſchraapt, geroofd! Onder welke drukkende lasten hebben de ingezetenen niet moeten zuchten! Tot welk eene vervaarlijke hoogte hebben zich de ſtaatsſchulden niet opgehoopt! De hulk van het vaderland ſcheen elken oogenblik aan ſpaanderen te zullen ſtooten. Zij dobberde eenen geruimen tijd, ter prooïje van de worſtelende winden en eene beroerde zee. Door eene ſterkgewapende en welbezeilde oorlogskiel op het ſleeptouw genomen, *werd zij* nu herwaarts dan derwaarts geſlingerd, naar de willekeur en de luimen van den Magtigen. Wie het waagde zich aan het roer te ſtellen, zag zich welhaast ontbloot van magt, om het kranke vaartuig met bedachtzaamheid langs het ſtrand te doen roeijen, en in den hoogen nood eene veilige haven of ankerplaats te bereiken. Eindelijk... een nieuwe ſtorm barst los. De laatſte *ſtuurman*, vreemd, het is waar, en onervaren, *maar toch*, naar het ſchijnt, welgezind, en bijzonder gehecht aan het wrak, waarop hij, misſchien wel zijns ondanks, geplaatst was, werd genoodzaakt, het roer uit zijne zwakke handen te laten glippen, en naar eigen lijfsbehoud en berging van het zijne uit te zien. De vuist van den Magtigen greep het aan.... en nu? o mijn vaderland! mijn vaderland!.... het bootsvolk van het zoo deerlijk geteisterde ſcheepje werd gedwongen, op de grootere kiel over te gaan, met achterlating van eene menigte dingen, welke hetzelve heilig en eerwaardig en dierbaar waren. De meesten verloren van hunne goederen; eenigen werden van alles beroofd; en allen zien thans van de onzekere toekomst hun lot met ſiddering te gemoet.

Het kan niet misſen, M. H., of dusdanig een toeſtand, waarvan ik ſlechts eenige weinige hoofdtrekken geſchetst heb, moet eenen zeer noodlottigen invloed oefenen op alles, wat edel en groot mag genoemd worden,

den, — op de aankweeking, ontwikkeling en den bloei van hetgene bij uitnemendheid de vrije werkzaamheid van den menschelijken geest vordert, — op de beoefening der wetenschappen. Met hoe vele zwarigheden en hindernissen hebben zij niet te kampen, die zich aan haar hebben toegewijd, daar zij, in stede daarvan, aanmoediging en ondersteuning verdienden op hunne eervolle loopbaan! Deze is niet in staat, om zijnen brandenden lust tot kennis voldoening te verschaffen, om zijnen heerlijken aanleg te ontwikkelen, dewijl hem de noodzakelijkste middelen daartoe ontnomen worden. Gene leeft in gedurige zorgen en onrust, en zijn vrije, onderzoeklievende geest, in alle letteroefeningen zoo noodig, wordt ter neder gedrukt. Een ander wordt onwillekeuriglijk in den algemeenen stroom medegesleept, en moet, beroepshalve, al zijnen tijd toewijden aan bezigheden en bemoeijingen, welke allen lust tot het beoefenen der wetenschappen in zijne ziel uitdooven: terwijl de gelukkige, die zich door de Voorzienigheid in het ambtelooze leven geplaatst ziet, dien het gegund werd *in otio cum dignitate secum esse et secum vivere* (*), door de gebeurtenissen en rumoeren van den dag gestoord wordt in zijne stille, vreedzame oefeningen, of, in zijne afzondering, gekweld door de bijtende zorgen voor het noodzakelijkste levensonderhoud, waartoe de geleerde zich nimmer moest behoeven te vernederen; en, eindelijk, een ander door de onzekerheid en verwarring, welke in zijn vak van studie heerschen, afgeschrikt wordt, om hetzelve verder met ijver en warme deelneming te beoefenen. Dit schijnt, voornamelijk, het geval te zijn met den Regtsgeleerden van professie, van wien ik, te dezer plaatse, wel bijzonder behoore te spreken. Deze toch gevoelt niet zelden eene zekere huivering, wanneer hij zich ganschelijk aan zijne eigenlijke studie zal overgeven, en hij aarzelt, om zich meer met dezelve te bemoeijen, dan, ter waarneming van zijn ambt

(*) In rust en eer met zich zelven te leven.

ambt of beroep, volſtrekt noodzakelijk is, En wie beſeffen meer het ongelukkige en onaangename van hunnen ſtand, dan die gene, welke zich voornamelijk moeten bezig houden met het beoefenend gedeelte dezer ſtudie, waaraan zij zich anders door vrije keuze en na rijp overlèg hadden toegewijd? Ja, M. H.! het is hier, dat zich de noodlottige invloed van onzen tijd op wetenſchappelijke zaken bij uitnemendheid gevoelen doet. Wij hebben gelegenheid gehad, om den verderfelijken geest, welke hier het gebied voert, te leeren kennen. Zullen wij er eenige eigenſchappen van opgeven? Weifeling en onzekerheid in de onderſcheidene Regeringen. Eene onbegrijpelijke zucht tot nieuwigheden, tot veranderingen, tot omkeeringen. Daaruit ontſtane verſchillende, en onderling ſtrijdende, wetgevingen. Een trek tot zekere gelijkvormigheid en algemeenheid, even alsof de maatſchappij naar de regelen eener wiskunſtige leerſchool moest zijn ingerigt. Omverrukking, in ſpijt van de duurte der materialen, van al het oude, *hoe veel* goeds en bruikbaars daaronder ook gevonden *wierd*, *in* ſtede van, na eene bedaarde herziening, het gebrekkige te verbeteren. Wederoprigting van nieuwe gebouwen, gedeeltelijk zoo maar in de haast te zamen gelapt, — doorluchtige vertrekjes, waarin men zich naauwelijks voor de zon en den regen kan beveiligen, — lootſen, ſlechts voor een' tijd en in nood van dienst, welke dit éénige voordeel bezitten, dat zij even ſpoedig weder worden afgebroken, als zij zijn opgeſlagen. Een heerleger van wetten, inſtructien, reglementen, ordonnantien, en wat niet al? en een nog veel grooter aantal van interpretatien, explicatien en elucidatien op die wetten, inſtructien en reglementen, die vaak nog duisterder zijn dan de ſtukken zelve, en ſomtijds weder vergeten waren, vóór nog de wetten en reglementen in werking waren gebragt. Onbepaaldheid, onzekerheid en verwarring, hieruit ontſtaande. De Maatſchappij, zwoegende en ſchier bezwijkende onder den opgehoopten last van het papier. Tegenſtrijdigheden en botſingen van

al-

allerlei aard. Tegenwerkingen van alle kanten. Woelingen van alle belangen. Moeijelijkheid, ja onmogelijkheid, zelfs voor den vlijtigften en fchranderften man, om uit dezen chaos het allernoodwendigfte op te delven, om zoo menigvuldige inrigtingen, verordeningen en bepalingen toe te pasfen, en den geest der verfchillende wetgevingen te onderfcheiden. Het oude, het alleroudfte, dat reeds ligchamelijk geftorven en begraven is, maar welks geest nog leeft en werkt, en nog lang leven en werken zal; — het nieuwe, dat pas geboren is en reeds wederom ligt te zieltogen, doch mede na zijnen dood eenen geruimen tijd zal doen gevoelen, dat het eenmaal een kortftondig aanwezen heeft gehad; — het allernieuwfte, ons geheel vreemde, dat nog in de geboorte is, maar eerlang..... Doch laat mij zwijgen! laat ons de voleinding van ons noodlot afwachten! Gedurige flooping, gedurige wederopbouwing, gedurige verandering, gedurige verwarring en onzekerheid — ziet daar de voornaamfte kenteekenen van den wetgevenden geest in onzen tijd! Het lust mij niet, er langer bij ftille te ftaan. Hebt de goedheid, Mijne Heeren, om zelve het ontbrekende aan te vullen!

Ongelukkige gefteldheid, voorzeker, welke, op den duur, alle zucht tot geleerdheid en oefening dreigt te verftikken, en de droevigfte vooruitzigten oplevert!

II. Dan — hoe behoort zich de beoefenaar der wetenfchappen, van zijnen kant, te gedragen, onder dezen invloed van onzen tijd?

Het antwoord hierop kan niet twijfelachtig zijn.

Deze eigene noodlottige omftandigheden, deze voorbeeldeloos drukkende rampfpoeden, deze verderfelijke invloed van den tijd, in welken wij leven, moet den edelen en regtfchapenen vriend der letteren te fterker aanfporen, om zich met verdubbelden ijver en met zijne geheele ziel op de wetenfchappen toe te leggen. Eene algemeene befchouwing van die wetenfchappen zelve zal voldoende zijn, om onze uitfpraak boven allen twijfel te verheffen. Wanneer men de vraag oppert:

pert: welke, bij algemeene onheilen en bijzondere wederwaardigheden, de beste middelen zijn, om zich opbeuring en troost te verschaffen, en in staat te geraken, om met bedaarden moed, met gelatenheid en stille onderwerping het lijden te verdragen? — dan aarzelen wij geenen oogenblik, om, naast het gebruikmaken van de vertroostingen, welke de Godsdienst oplevert, de genen, die daartoe geschikt en van der jeugd af opgeleid zijn, de beoefening der wetenschappen aan te bevelen. Wij zeggen met opzet: de genen, die daartoe geschikt en van der jeugd af zijn opgeleid. Voor allen zoude deze raad niet heilzaam zijn. De onderneming, zegt zeker Schrijver, om in den ouderdom eene hebbelijkheid tot' de letteroefening te bekomen, is als met eenen grijzen baard in een' loopwagen te gaan, om loopen te leeren, wanneer men het gebruik der beenen verloren heeft. In het algemeen moeten de gronden van eenen gelukkigen ouderdom in de jeugd gelegd worden, en die in zijne jonge jaren zijne rede niet heeft aangekweekt, zal in zijnen ouderdom te eenemale onbekwaam zijn, om zich van dezelve wél te bedienen. *Manent* (zegt CICERO) *ingenia senibus, modo permaneant studium et industria: nec ea solum in claris et honoratis viris, sed in vita etiam privata et quieta* (*). Niet alleen moet eene liefde tot oefening en eene zucht naar kennis met ons opgegroeid zijn, maar insgelijks zulk een naarstige ijver, als de gansche kracht van den geest noodig heeft, ter beoefening en nasporing der waarheid langs den grooten sleep van denkbeelden, en in die duistere schuilhoeken, waarin de menschen, en niet God, haar bestommeld en verstoken hebben:

Voor die genen, nogtans, (en tot dezulken heb ik het geluk te mogen spreken) die zich van der jeugd af aan

(*) De oude lieden behouden hunne zielsbegaafdheden, zoo zij slechts hunne oefening en werkzaamheid behouden: en zulks heeft niet alleen plaats bij vermaarde en aanzienlijke mannen, maar ook bij een ambteloos en stil leven.

aan der wetenschappen hebben geheiligd en in den lust tot oefening en de zucht naar kennis zijn opgegroeid, zullen de edelaardige oefeningen, van welke wij handelen, bij algemeene rampen, eenen onwaardeerbaren troost opleveren, en de grieven des tijds aanmerkelijk kunnen verzachten. Voor Ulieden, M. H., zal het dus niet noodig zijn, in eene breedvoerige beschouwing van de wetenschappen te treden. Voor U is het overtollig, haren lof te vermelden; schoon ook die lof in uwe ooren altijd wélluidend is, en gezegd kan worden nooit voldongen te zijn. Of zijn wij niet aan de wetenschappen alles verschuldigd, wat voor ons, als redelijke wezens, in het maatschappelijke leven, dierbaar en belangrijk is? Zij toch, door hare zusters, de kunsten, begeleid, hebben de menschen beschaafd, hen tot burgers gevormd, de bronnen van algemeene welvaart geopend, en aan de maatschappijen vermogen en zekerheid geschonken. Zij scherpen het verstand op, maken de hartstogten edeler, de gewaarwordingen kiescher, de verbeeldingskracht levendiger, den smaak zuiverder, en schenken ons eene ontelbare reeks van voordeelen en genoegens, welke zonder haar nog in de donkere toekomst zouden verborgen zijn. Of waren het niet de wetenschappen, in den ruimsten zin genomen, welke de nevelen van onkunde en driestheid, waarmede de menschen in den dageraad van hun bestaan omringd waren, allengskens verdreven, en hen hunne verhevene bestemming waardig maakten? Waren het niet de wetenschappen, welke het menschdom, naderhand, in den stikdonkeren nacht der middeleeuwen rondwarende en ongelukkiglijk in het stof der barbaarschheid bedolven, in den ouden, eerwaardigen rang herstelden en tot den vorigen trap van beschaafdheid en bevallige kennis terugvoerden? Zien wij niet door haar de verhevenste waarheden op het dagelijksche leven toepassen? Zien wij niet door nieuwe uitvindingen en ontdekkingen de weldadigste inrigtingen tot stand brengen, werkplaatsen uit het niet te voorschijn komen, volkplantingen toene-

nemen, en aan de maatfchappij fchatten, aanzien en vermogen, aan de burgers nijverheid, overvloed en aangename geneugten, aan alles leven en bezieling mededeelen? En zijn het niet de wetenfchappen, welke nog geduriglijk onzen geest veredelen, deszelfs vermogens uitbreiden, en de menfchelijke natuur al hooger en hooger tot meerdere volkomenheid brengen? Ja! overal, waar wij ons ook wenden mogen, ontdekken wij haren weldoenden geest. Hij vergezelt ons, werwaarts wij ons ook begeven, op het land en in de ftad, in de openbare zamenkomften en in onze woningen. Hij verlaat ons niet in onze dagelijkfche bezigheden, in onze uitfpanningen, in onze vermaken. Hij vordert geene uitwendige pracht of fchitterenden luister, maar woont overal, waar men hem hulde bewijst en zijnen gezegenden invloed weet te waarderen, zoo wel in de nederige ftulpen, als in de paleizen der wereldgrooten. Hij bezielt alle ftanden der maatfchappij, en fchenkt aan alles leven en werkzaamheid. Nog meer. Hij vlecht het fnoer, dat de volken van alle werelddeelen en alle landen aan elkander verbindt, en eene broederlijke gemeenfchap tusfchen dezelve doet ftand houden. De Vorften en Beheerfchers mogen zich wederkeerig eenen altijddurenden haat hebben gezworen; zij, die door de ftralen der wetenfchappen befchenen zijn, kennen geenen haat. De Vorften en Beheerfchers mogen elkander wederkeerig belagen, vervolgen en verwoestingen aanrigten; zij, die aan den boezem der wijsheid zijn gevoedfterd, hebben beginfels en gevoelens van zachtmoedigheid en broederliefde uit hare zegenrijke borften ingezogen, en befchouwen elkander, zonder onderfcheid van kleur, taal of godsdienst, als wezens van dezelfde natuur, als kinderen van denzelfden Vader, wien zij flechts waardiglijk kunnen vereeren door eensgezindheid en vredelievendheid, door achting voor menfchenwaarde, waar zij zich ook vertoonen, door eerbied voor hetgene groot en edel is, waar het ook ontkiemen moge, door weldadigheid, door algemeene, uitge-

gebreide, broederlijke liefde. Overal, waar wij ons ook wenden mogen, vinden wij de weldadige wetenschappen met gezellige deugden verbonden. De bevalligheden zweven voor hare treden; haar volgen de beschaafdheid en het genoegen. Hare koesterende ſtralen doen de zachtſte neigingen in onzen boezem ontluiken. Door haar ſpreidt de Natuur de edelſte gaven en meest betooverende eigenſchappen met dubbelen luister ten toon. Door haar wordt ons oog geſtreeld door verſchillende voorwerpen, welke wij anders niet zouden ontdekken. Door haar wordt ons harte geroerd door tallooze ſchoonheden, welke wij anders onopgemerkt zouden voorbijgaan. Door haar worden onze genietingen gekuischt en onze begeerten en lusten reiner en edeler. Door haar leerden wij de regels van beſchaafdheid en welvoegelijkheid betrachten, de genoegens der gezellige verkeering op prijs ſtellen. Door haar leven wij niet ſlechts voor ons zelve, maar leven wij ook voor anderen. Zij zijn de ſaus onzer uitſpanningen en vermaken; de band, die ons met elkander vereenigt; de ziel onzer gezelſchappen, en het onderpand voor de beſtendigheid onzer vriendſchappelijke verbindtenisſen. Zij vormen, zij voeden, zij verſterken, zij veredelen den geest; zij breiden hem uit; zij verheffen hem, en ſchenken hem dat heilig gevoel van onafhankelijkheid, dat voor den regtſchapenen man het hoogſte levensgeluk uitmaakt. Zij voeren ons op tot de kennis van het ſchoone en verhevene, tot de beoefening der deugd en eene getrouwe vervulling onzer pligten.

Gelukkig de ſtervelingen, die den drempel van haar heiligdom mogten betreden, en door de lesſen der wijsheid wierden gevormd tot alles, wat ſchoon en goed is, wat groot is en edel en wél luidt! Waren zij niet de ſieraden van hunnen ſtand, de wellust hunner tijdgenooten, het voorbeeld der nakomelingſchap, de weldoeners van hun vaderland, de glorie der menschheid? De geſchiedenis van vroegeren en lateren tijd levert ons hiervan de heerlijkſte bewijzen op. Denken wij, om uit

uit zoo grooten overvloed slechts eenigen te noemen, aan eenen SOCRATES, in wien het ideaal van menschelijke deugd en wijsheid vereenigd scheen; aan eenen PLATO, dien de opgetogene bewondering met den bijnaam van *den Goddelijken* vereerde; aan eenen MAECENAS, den vriend van den edelen FLACCUS en van *Mantua's* onsterfelijken Dichter, den roem en luister van beider vereeuwigde zangen (*), die door de wetenschappen aan AUGUSTUS verbonden, en daardoor de beschermer was der uitmuntendste mannen, de aankweeker van kunsten, wijsgeerte en verlichting; aan den *jongen* PLINIUS, wien dezelfde wetenschappen aan den onvergelijkelijken TRAJANUS boeiden, die de Romeinsche wingewesten zoo belangeloos bestuurde en de behouder werd van velen; aan eenen SCIPIO, *den Afrikaner*; aan eenen CAJUS LÆLIUS, LUCIUS FURIUS en MARCUS CATO, als mannen, door de wetenschappen gevormd, in welke door het onderwijs eene zekere onbegrijpelijke, bijzonder uitmuntende, volmaaktheid geboren werd, ons door TULLIUS, dien ik reeds eerder had moeten noemen, met al den luister zijner welsprekendheid voorgesteld in zijne Redevoering voor den Dichter ARCHIAS, welke, inzonderheid als eene uitmuntende lofrede op de wetenschappen en kunsten, in eeuwig aandenken verdient gehouden te worden.

Dan — wat behoeve ik Ul., Mijne Heeren, verder over de waardij der wetenschappen te onderhouden, daar Gij dezelve door eigene ondervinding hebt leeren kennen? Gewisselijk! er moet iets voortreffelijks, er moet iets edels, er moet iets Goddelijks schier in derzelver beoefening gelegen zijn. De Ouden zijn vol van haren lof. En geen wonder: daar toch de letteroefeningen voor den geest even onmisbaar zijn als spijs en drank

(*) Mæcenas, atavis edite regibus,
O et præsidium, et dulce decus meum! (HOR. *Od. I.*)

O decus, o famæ merito pars maxima nostræ,
Mæcenas.... (VIRG. *Georg.* Lib. II.)

drank voor het ligchaam. Wat zeg ik? Men moge het ligchaam al verwaarloozen; men benadeelt daardoor niets dan een broos en vergankelijk deel, dat ons flechts tot reisgewaad dient op den togt door dit kortstondig naar een beter en eeuwig leven, en dat, na verloop van eenige jaren, toch van zelfs wederkeert tot het stof, waaruit het ontstaan is. Maar het edeler deel van den mensch, — onze onsterfelijke ziel, *quæ in nobis divina ducenda est* (*), niet te beschaven, niet te volmaken, is een schandelijk verzuim, dat geene eeuwigheid herstellen kan. Het is dus pligt, dure pligt van elken sterveling, haar te voeden met krachtige en edele spijzen, niet met veel en allerlei, gelijk de gewoonte van sommigen is, maar, volgens den raad van SENECA, met het beste en duurzaamste, ten einde zich dagelijks eenig steunsel tegen de vrees voor armoede, voor den dood en andere onheilen te verschaffen, en die echte levenswijsheid deelachtig te worden, welke, volgens dezen wijsgeer, geene kunst is, geschikt, om er, door vertooning bij het volk, roem mede te behalen; welke niet bestaat in woorden, maar in zaken; welke niet te baat wordt genomen, om den dag met eenige vermakelijkheid te slijten, en zich in rustige oogenblikken voor verveling te bewaren; welke de ziel vormt en bewerkt, het leven bestuurt, de daden regelt, en aanwijst, wat men te doen en te laten heeft; welke bij het roer zit en den koers stuurt, wanneer men tusschen gevaarlijke klippen dobbert; zonder welke niemand voor gevaren zeker is (†). Niet tot alles, wat er slechts bestaat, maar tot wezenlijk voortref-

(*) Die in ons voor Goddelijk te houden is.

(†) Non est philosophia populare artificium, nec ostentationi paratum: non in verbis, sed in rebus est. Nec in hoc adhibetur, ut aliqua oblectatione consumatur dies, ut dematur otio nausea: animum format et fabricat, vitam disponit, actiones regit, agenda et omittenda demonstrat; sedet ad gubernaculum et per ancipitia fluctuantium dirigit cursum, sine hac nemo securus est. (SENECA, *De tranq. animi*, 9. Ep. 16.)

treffelijke onderwerpen, moet zich onze weetlust uitftrekken; en dan zullen wij ontwaren, dat deze oefening, met hoe veel vermaak dezelve ook vergezeld ga, een hooger, een edeler doel heeft, ons tot een duurzaam en onwaardeerbaar heil verftrekt; dan zullen wij ondervinden, dat wij het woelige tooneel der wereld, waarop wij dikwerf niets dan fmart en fmaad en vernedering inoogften, verlaten kunnen, zonder ongelukkig te zijn; dat wij genoegens en rust en tevredenheid kunnen vinden in onze eigene woningen, waar wij een heiligdom bezitten, dat aan de wetenfchappen is toegewijd; waar wij niet blootftaan aan gedurige *miskenning* en teleurftelling; waar wij niet geërgerd worden door de onftandvastigheid en het wufte gedrag van lieden, wier aanleg en bekwaamheden aanfpraak hebben op onze achting en ons vertrouwen, doch die den verderfelijken tijdgeest niet wederftaan kunnen, en door het voorbeeld van anderen, met opoffering van hunne eigene zelfftandigheid, worden weggefleept; waar wij, *met* den gevoeligen PETRARCHA, in onze boeken *onze* vrienden aantreffen, in wier kring wij ons beftendig mogen verlustigen; die van alle eeuwen zijn, en uit alle landftreken tot ons komen; die zich beroemd hebben gemaakt in den oorlog zoo wel, als in de ftaatkunde en de wetenfchappen; die wij dagelijks kunnen zien, en die altijd tot onzen dienst gereed zijn; die in ons gezelfchap vertoeven, en hetzelve verlaten, op onzen wenk; die nooit eenig luidruchtig verfchil hebben, en al onze vragen beantwoorden; die ons nu eens de gefchiedenisfen der vervlogene eeuwen verhalen, dan de geheimen der natuur ontdekken; die ons leeren wél te leven en gerust te fterven; die nu eens onze zorgen verdrijven en ons opgeruimd en vrolijk maken, dan weder onze harten wapenen tegen het lijden, en waaraan wij de beteugeling onzer driften en onze zoo gelukkige onafhankelijkheid van anderen grootendeels mogen toefchrijven. Ja, M. H.! het is de beoefening der wetenfchappen — en hiermede mogen wij haren lof als voldon-

dongen befchouwen — welke, zoo als wij reeds hebben opgemerkt, den krachtigften troost oplevert in tegenfpoeden en wederwaardigheden, welke den ouderdom vermaakt en opluistert, en medewerkt tot het bereiden van een zacht en vreedzaam fterfbed.

Veteres quidem philofophi (zegt CICERO, *de Finib.*) *in beatorum infulis fingunt, qualis naturâ fit vita fapientium, quos cura omni liberatos, nullum necesfarium vitae cultum aut paratum requirentes, nihil aliud esfe acturos, putant, nifi ut omne tempus in quaerendo ac discendo, in naturae cognitione confumant. Nos autem non folum beatae vitae istam oblectationem videmus, fed etiam levamentum mifeťiarum. Itaque multi, cum in potestate esfent hostium aut tyrannorum, multi in exfilio, dolorem fuum doctrinae ftudio levaverunt* (*). Ja! van deze zijde vertoonen zich de wetenfchappen in het beminnelijkfte licht. In rampen en tegenfpoeden leveren zij de beste vertroosting op. Al zuchten wij ook onder het geweld van eenen vijand; al kwelt en knevelt ons ook een dwingeland; al moeten wij ook in ballingfchap rondzwerven, de letteroefeningen kunnen onze nooden lenigen, onze grieven verzachten. In dergelijke omftandigheden hebben zij een onbegrijpelijk vermogen, eene hemelfche kracht. Van onze posten verlaten, van onze gewone bezigheden vervreemd, uit on-

(*) De oude wijsgeeren maken verdichtfelen omtrent de (zoogenaamde) eilanden der zaligen, om te fchetfen, hoedanig het leven der wijzen in zijnen aard is. Zij meenen, dat deze, van alle zorgen bevrijd, en zonder eenigen noodzakelijken toeftel voor het leven te behoeven, naar niets anders ftreven zullen, dan om al hunnen tijd in het onderzoeken en leeren kennen der natuur te befteden. Doch wij zien, dat de wijsheid niet flechts het vermaak van een gelukkig leven, maar ook eene verzachting van ellenden is. Immers hebben velen, als zij in de magt van vijanden of tirannen waren, velen in ballingfchap, hunne fmart door de beoefening der geleerdheid verzacht.

onze betrekkingen gerukt, blijft ons niets overig, dan onze toevlugt te nemen tot de beoefening der wetenschappen. Het is toch aan geenen twijfel onderworpen, of wij worden door de natuur tot werkzaamheid gedreven. *Sunt autem clariora, vel plane perspicua, nec dubitanda indicia naturae, maxime scilicet in homine, sed in omni animali, ut appetat animus aliquid agere semper, neque ulla conditione quietem sempiternam possit pati. Itaque, ut quisque optime natus institutusque est, esse omnino nolit in vita, si gerendis negotiis orbatus, possit paratissimis vesci voluptatibus: nam aut privatim aliquid gerere malunt, aut, qui altiore animo sunt, capessunt rempublicam honoribus imperiisque adipiscendis,* AUT TOTOS SE AD STUDIA DOCTRINÆ CONFERUNT (*). En nu, M. H., wanneer de tijden zoodanig zijn, dat die genen, *qui altiore animo sunt*, geenerlei lust meer gevoelen, of geene gelegenheid hebben, om den staat in eenigen post van eer of gezag van dienst te zijn, wat blijft er dan voor hen overig, dan zich met geheel hunne ziel op de wetenschappen toe te leggen, waartoe zij reeds van zelfs door de natuur gedreven worden? *Omnes enim trahimur et ducimur ad cognitionis et scientiae cupiditatem, in qua excellere pulchrum putamus* (†).

Ge-

(*) Er zijn zeer duidelijke en ontwijfelbare kenteekenen der natuur, wel bijzonder in den mensch, doch evenwel ook in alle dieren, dat de geest altijd iets wil verrigten, en op geene voorwaarde eene altijddurende rust kan verdragen. Naar mate toch iemand beter van aanleg en beter onderwezen is, des te minder zoude hij willen leven, indien hij, van werkzaamheden verstoken, slechts te genieten had: want de menschen verkiezen liever eenige bijzondere bezigheid te verrigten, of zij, die van verhevener aard zijn, belasten zich, door eerambten en gezag aan te nemen, met de zorg voor de algemeene belangen, of zij leggen zich ganschelijk toe op de beoefening der geleerdheid.

(†) Wij allen toch worden tot de begeerte naar kennis en we-

Gelukkig hij, die het daartoe niet aan de gelegenheid en middelen ontbreekt! Gelukkig hij, die daartoe van der jeugd is opgeleid, en in betere tijden de gronden gelegd heeft! Gelukkig hij, die, welk een loop ook de wereldſche zaken mogen nemen, welke donkere dagen van bekommering, van lijden en verdrukking hij ook beleven moge, zich aan de borſten der achtbare wijsheid laven, en in hare armen eene veilige ſchuil- en rustplaats mag vinden! Deze wijkplaats hebben ook, in alle tijden en bij alle volken, de braafſten, de edelſten, de zulken, die van eenen meer verhevenen aard waren, onder den druk van rampen en dwingelandije, gereedelijk gezocht en gelukkiglijk gevonden. Van hier, dat de wederwaardigheden, bijzondere perſonen overgekomen, hoe verſchrikkelijk ook in den eerſten opſlag, hun op den duur niet zelden tot voordeel en zegen verſtrekten. Van hier, dat de letteroefeningen en geleerdheid, gelijk zij den ongelukkigen vertroosteden en bemoedigden, wederkeerig van dezen den grootſten dienst door ophelderingen en uitbreidingen mogten ontvangen. Van hier, dat wij menigmaal mogten ontwaren, dat de kunſten en wetenſchappen de heerlijkſte aanwinst verkregen, tot den hoogſten luister werden opgevoerd, juist in tijden van algemeene beroeringen en volksrampen.

Zoo mogt een der oude wijzen, door de deugd en wetenſchappen eenen ſchat hebbende verworven, die hem nimmer konde ontnomen worden en alle wereldſche goederen overtrof, met een gevoel, dat geen keizer of koning, geen veldheer of ſtaatsman, zoo hij de waarde der wetenſchappen niet bij ondervinding kent, eenigermate kan beſeffen, en met gerustheid tevens, uitroepen, terwijl hij niets buiten zich medevoerde: *omnia mea porto mecum* (*). Zoo getroostte zich SCIPIO, de

wetenſchappen gedreven, en achtten het ſchoon, daarin uit te munten.

(*) Ik heb al het mijne bij mij.

de Afrikaner, ter bevordering van de rust zijns vaderlands, eene vrijwillige afzondering, en vond in de stille beoefening van de letteren en den landbouw eene rijke vergoeding voor het gemis van de eer en den luister, waarop hij te Rome zoo regtmatige aanspraak had. Zoo genoot MARCELLUS, alléén door de beoefening der wetenschappen, in zijne ballingschap al het geluk, voor hetwelk de menschelijke natuur vatbaar is. BRUTUS zag hem in dien vernederden, en voor elken regtschapenen Romein zoo hoogst ongelukkigen, staat, en dacht, dat hij, terugkeerende zonder MARCELLUS, eerder in ballingschap scheen te gaan dan deze, die in *dezelve* gebleven was. Zoo zocht M. CATO het smartelijk gevoel, dat hij de eenige overgeblevene Romein in Rome was, door de letteroefeningen te verzachten, en zat, volgens de getuigenis van CICERO, in de boekverzameling van den jongen LUCULLUS, in het midden van den ruimsten overvloed, even als een zwelger, zich in de boeken te vergasten.

Doch — wat behoeven wij ons op vreemden te beroepen, daar ons eigen vaderland ons, te dezen aanzien, zulke overtuigende bewijzen, zulke heerlijke voorbeelden oplevert. Waar is eenig volk op den aardbodem, dat zoo veel heeft geleden, met zoo vele rampen heeft moeten worstelen, en in al dat lijden en al die rampen zoo veel standvastigheid, zoo veel moed, zoo veel grootheid heeft betoond, als het Nederlandsche volk? Denken wij slechts aan de eerste vestiging van onze onafhankelijkheid, aan dien tijd van geweld en beroering, toen het zwaarlijvig gebouw (gelijk onze HOOFT zich uitdrukt) ter tinne toe werd opgetogen, met zoo geringe hulp van anderen, en onder 't gedurig rammeijen des vijands op 't onbestorven metselwerk. Verplaatsen wij ons met onze verbeelding in het midden en laatste gedeelte der 16de, en in het begin der 17de eeuw. Wanneer men van algemeene onheilen en volksrampen spreekt, dan kunnen die tijden ten doorluchtigen voorbeelde dienen. En, Mijne Heeren! zag men

niet

niet uit die tegenfpoeden, uit die ellende, uit die worfteling onze vrijheid, onze onafhankelijkheid, onze grootheid, onze glorie met luister ten voorfchijn komen? Ja! wat onmogelijk fcheen, gebeurde, en van die rampfpoedige tijden dagteekent zich onze nationale roem, ten aanzien van kunften en wetenfchappen. Wat wij ook verder moesten verduren; welke verdeeldheden en woelingen ons vervolgens van binnen ook teisterden; welke fchrikkelijke en geweldige oorlogen ons van buiten ook beftookten — midden onder dat alles, terwijl CROMWELL en naderhand nog weder de Engelfchen ons aanvielen; terwijl de Portugezen in het Noorden ons *beoorloogden*; terwijl het groote en magtige Frankrijk, onder een' Vorst, dien de wereldheerfchappij toelachte, het kleine en zwakke Nederland bij de keel had gevat en fchier den gorgel toedrukte; terwijl de Munfterfche Bisfchop onze velden verwoestte, en onze dappere voorouders binnen deze ftad zijn geweld verduurden; terwijl het Haagfche graauw, met de woede van kannibalen, plaste in het bloed van de DE WITTEN; terwijl alles waggelde, alles dreigde in te ftorten, en niets dan de moed en hoogfte infpanning van alle krachten (waarvan men thans geen denkbeeld meer heeft) den ftaat, onder den zegen des Allerhoogften, behielden en voor eenen geheelen ondergang bewaarden — midden onder dat alles fchoot de eens geplante boom der kunften en wetenfchappen welig op, wortelde zich vast in onzen drasfen bodem, aan de golven ontwoekerd en door het bloed van zoo vele edelen geheiligd, breidde zich uit, bloeide en droeg vruchten, zoo fchoon en heerlijk, als noch vroeger noch later tijd heeft mogen aanfchouwen. o! Wie herinnert zich niet met een hart, kloppende van liefde en eerbied voor onze groote voorouders, en met kaken, gloeijende van fchaamte om een laag en verbasterd nakroost, dezen fchoonen, doorluchtigen, heiligen tijd? En wie denkt hierbij tevens niet met gevoel en bewondering aan die groote en beroemde mannen, die, in fpijt van rampen en onheilen, van woe-

lingen en verdeeldheden, welke den ſtaat zoo grievend teisterden, en waarmede velen hunner perſoonlijk moesten worſtelen, met onvermoeiden ijver de kunſten en wetenſchappen bleven beoefenen? Wie denkt hier niet aan eenen DOUSA, SCALIGER, JUNIUS, HEINSIUS, SCRIVERIUS, SALMASIUS, GRONOVIUS en VOSSIUS? aan eenen HOOFT, BRANDT, CATS, VAN BAERLE, VONDEL, HUYGENS, DE DECKER, en aan den roemruchtigen Balling, wien ik ſlechts alléén had behoeven te noemen, of liever, wien ik niet noodig heb te vermelden, daar de naam van DE GROOT in aller harten gegriffeld is? — Dan, het wordt tijd, dat ik mij bekorte, daar ik, thans eenen zoo aangenamen weg bewandelende, te laat beſpeure, dat ik reeds te verre ben afgedwaald.

Wij hebben dus gezien, dat de wetenſchappen, *in* tijden van onrust en beroeringen welig tierende, de beste middelen zijn, om troost en bemoediging in het lijden en onder de verdrukkingen te verſchaffen. Wél mogt dan TULLIUS zeggen: *Caeterae neque temporum ſunt, neque aetatum omnium, neque locorum. Haec ſtudia ſecundas res ornant, adverſis perfugium ac ſolatium praebent* (*). Wél mogt hij er bijvoegen: HAEC STUDIA SENECTUTEM OBLECTANT (†). Deze eigenſchap ſtaat ons nog te beſchouwen.

Ja! de beoefening der wetenſchappen vermaakt den ouderdom; zij levert, in dat eerwaardige levensperk, het edelſte voedſel op voor den geest, en bereidt eene zachte peluw vóor de doodſponde des grijzen.

Welk een aanlokkelijk onderwerp, eener afzonderlijke verhandelinge overwaardig! Of zoude het niet bekoorlijk en ſtreelend zijn, het beeld van eenen grijsaard te ſchetſen, die zijne tevredenheid, zijne genoegens, zijne rust, zij-

(*) De *overige* oefeningen voegen niet in alle tijden, noch aan elken ouderdom, noch op alle plaatſen. *Deze* ſchenken in voorſpoed ſieraad, in tegenſpoed toevlugt en troost.

(†) Deze oefeningen vermaken den ouderdom.

zijne kalmte, zijne bedaardheid, zijne vrolijkheid, zijne opgeruimdheid, en bereidvaardigheid tevens, om deze wereld te verlaten, voor een aanzienlijk gedeelte, aan de letteren en wetenſchappen verſchuldigd is? eenen grijsaard, *in quo adolescentis est aliquid, qui corpore ſenex esſe potest, animo nunquam erit?* (*) eenen grijsaard, die door zijn eigen voorbeeld de uitſpraak van TULLIUS bevestigt: *Semper in his ſtudiis viventi non intelligitur, quando obrepat ſenectus. Ita ſenſim ſine ſenſu aetas ſenescit, nec ſubito frangitur: ſed diuturnitate extinguitur* (†).

Dan, Mijne Heeren! zoude dusdanig tafereel, hoe ſchoon en uitlokkend zich hetzelve ook vertoonen moge, niet overbodig kunnen ſchijnen in eene vergadering, die het voorregt heeft van nog gedurig in haar midden eenen man te aanſchouwen, aan wien ik de weinige trekken, welke ik u van eenen, door de wetenſchappen begunſtigden, grijsaard gegeven heb, gaarne erkenne verſchuldigd te zijn? Gij zult mij toch wel niet van vleijerij verdenken, eerbiedwaardige vader DE RHOER! wanneer ik, ter bevestiging mijner ſtelling, dat de beoefening der wetenſchappen den ouderdom vermaakt, en het hare bijdraagt, om een zacht en vreedzaam ſterfbed te bereiden, mij beroepe, mij met vertrouwen, met overtuiging voor ons allen beroepe op uwe weltevredenheid, op uwe zielsrust, op uwe zoo bekende goedhartigheid, op uwe nog jeugdige vrolijkheid, op uwe zoo mannelijke bedaardheid, op uwe regt christelijke gelatenheid, op uwe kinderlijke onderwerping aan den wil des algoeden Vaders, die u zulk een' kalmen en gezegenden ouderdom geſchonken heeft — en op uwe bereid-

(*) Die iets van eenen jongeling heeft, die naar het ligchaam grijs kan zijn, naar de ziel nimmer zal verouden.

(†) Die altijd bij deze oefeningen leeft, beſpeurt niet, wanneer de ouderdom aanſluipt. Aldus wordt men langzamerhand en ongevoelig oud, en het leven wordt niet ſchielijk geknakt, maar door langdurigheid van tijd uitgebluscht.

reidvaardigheid, om, op zijnen eisch, wederom in zijne handen over te geven dien onsterfelijken geest, welken gij hier zoo heerlijk hebt ontwikkeld en voorbereid. Neen! gij zult mij niet van vleijerij verdenken, (en die mij kennen, eerwaardige vader! weten, dat ik daarvoor te eenemale ongeschikt en onvatbaar ben) indien ik u hier voor ons allen, die ook eens zulk eenen gezegenden toestand, zulk eene *honesta senectus* wenschen te genieten, als een voorbeeld ter navolginge voorstelle; indien ik uw beeld met weinige trekken poge te schilderen, en daartoe eenige dichtregelen overneme, in welke gij zoo volkomen gelijkend getroffen zijt:

Beschouw mijn' grijzen hier! op 't effen, statig wezen
Is zelfgenoegzaamheid bij rust der ziel te lezen.
Wat maakt voor hem thans uit de waarde van 't bestaan?
De vrienden zijner jeugd zijn voor hem heengegaan;
Zij is niet meer, aan wie hem de echtknoop had verbonden;
Hij staat als de eenzame eik op heide of woeste gronden,
Die slechts aan steen of struik de onvruchtbre schaduw biedt.
De smart — o neen! 't vermaak van hopen heeft hij niet.

De driften, die zijn jeugd zoo veel genoegen gaven,
Zijn veerkracht, sterkte zijn nu in zijn hart begraven.
Hij voelt geen wenschen meer. Had hij in vroegren tijd
Zich aan d'ondankbren last van volk en staat gewijd,
Thans deelt hij weinig in der volken wisselingen.
Hij ziet zijn schreden door een nieuw geslacht omringen,
Dat vreemde wetten volgt, naar andre zeden leeft.
Het bloed kruipt loom en traag. 't Hoofd waggelt. 't Ligchaam beeft.

Nogtans kunt ge in 't gelaat, in de achtbre wezenstrekken
Geen sombre treurigheid, maar zachte kalmte ontdekken.
Zijn glimlach streelt het hart, gelijk in wintertijd
Nog soms een zonnestraal 't besneeuwde veld verblijdt.
Vanwaar die rust? die vreugd? o! 't Zijn de fraaije kunsten,
Die nog zijn grijze kruin belomren met haar gunsten;
De wetenschappen zijn hem trouw, verandren nooit:
Zijn winter wordt door haar nog met gebloemt' bestrooid.

En nu, Mijne Heeren! nadat ik u den ongelukkigen tijd,

tijd, welken wij beleven, geschetst heb; nadat ik u, in het algemeen, de voortreffelijkheid en hooge waarde der wetenschappen, en, in het bijzonder, derzelver vermogen, om in tegenspoeden de beste vertroosting op te leveren, en in den ouderdom te vermaken, heb voorgesteld, nu zult Gij l. voorzeker de gegrondheid van het, bij voorraad door mij gegeven, antwoord op de vraag: hoe zich de beoefenaar der wetenschappen onder den ongelukkigen invloed des tegenwoordigen tijds behoort te gedragen? met geheel uw hart erkennen en toestemmen, en ik zal wel niet noodig hebben, om uliedens, zoo wel als mij zelven, te bemoedigen en aan te sporen, om ons, in dezen, waarlijk ongelukkigen en onheil voorspellenden, tijd, met vernieuwden ijver en met onze geheele ziel aan de wetenschappen toe te wijden, en dezelve met verdubbelde vlijt te beoefenen. Neen, M. H.! de wetenschappen zijn beminnelijk genoeg in haar zelve. Zij nooden ons. Zij spreiden hare bekoorlijkheden ten toon. Hare lokstem is onwederstaanbaar. De omstandigheden werken mede. De tijd dringt met kracht, en het voorbeeld van onzen eerwaardigen grijzen, die den koninklijken weg, welken hij van der jeugd af is ingeslagen, met welberadenen moed heeft bewandeld, spoort ons aan, om zijne voetstappen te drukken, ten einde uit de bronnen zelve die echte levenswijsheid te scheppen, welke de rampen dezes levens lenigt, en de grievendste wederwaardigheden met standvastigheid doet verdragen. Gave God (en, welk een akelig voorgevoel mijnen geest ook moge benevelen, dezen wensch kan ik nog niet onderdrukken) gave God, dat wij ons dierbaar, ja, hoe ook vernederd, toch altijd dierbaar, vaderland nog eens weder vrij en onafhankelijk, en bloeijend en gelukkig mogten zien! en dat wij weder, als in vroegere tijden, in rust en vrede en eensgezindheid, de letteren, de kunsten en de wetenschappen beoefenen, en in die oefening ons geluk zoo wel, als het heil en den roem van het vaderland, zoeken en vinden mogten!

WAARNEMING, OVER DE WERKING VAN DEN ZOOGENOEMDEN, DOOR DR. SCHÜTZ TE BRUCHSAL BEKEND GEMAAKTEN, WONDERSTEEN (*miraculösen Heilstein*) IN DE WITTE ZWELLING VAN HET KNIEGEWRICHT. Door Dr. A. R. HESSELBACH, te *Wurzburg*.

H. C., 28 jaren oud, werd in het jaar 1804, op reis zijnde, door de venusziekte besmet, en door kwakzalvers slecht genezen. Nadat er twee jaren verloopen waren, ontdekte deze man aan de inwendige zijde van *het regter* been, onmiddellijk onder de kuit, een klein en pijnlijk knobbeltje, hetwelk gedurig grooter werd, openbrak, en in eene zweer veranderde van omtrent drie duimen middellijn. Zij werd, na omtrent een half jaar geduurd te hebben, door loodmiddelen geheeld. Ruim een jaar daarna ontstond er dergelijk een knobbeltje aan de regter zijde van de borst, omtrent de zevende rib, hetwelk insgelijks doorbrak, maar binnen 14 dagen door eene oplossing van bijtende kwik (*mercurius subl. corrosivus*) genezen werd. In het jaar 1809 openbaarde zich aan het bovenste gedeelte van het linker scheenbeen binnenwaarts weder een knobbeltje, hetwelk bij aanraking gevoelig was. De lijder sloeg er in den beginne geen acht op, denkende, dat het mogelijk verdwijnen zoude; maar het groeide gedurig aan, was pijnlijk bij het gaan, terwijl de knie onder hevige en stekende pijnen dikker werd. Hij raadpleegde onderscheidene geneesheeren; maar de kwaal verergerde, in weerwil der door hen toegediende middelen; de zwelling der knie groeide aan; het knobbeltje werd steeds grooter; hij kon geene laarzen meer aantrekken, en niet dan met moeite slechts weinige schreden gaan.

Den 28 Maart 1811 kwam de lijder ook tot mij, en ik ontwaarde het volgende: op de gemelde plaats aan het scheenbeen was eene ongelijke beenuitzetting, die de grootte van een hoenderei had; de daarover liggende be-

bekleedfelen waren rood en pijnlijk; de knie was ter grootte van een hoofd uitgezet, zonder dat men er echter vochtgolving in kon ontdekken; derzelver bekleedfelen waren bleek, de aderen blaauw doorfchijnende, en het gewricht half gebogen, pijnlijk, en niet dan met moeite beweegbaar; de eetlust was gering; de nachten werden meestal flapeloos doorgebragt, en de lijder vermagerde buitengewoon.

Ik herinnerde mij, in eene verhandeling van Dr. SCHÜTZ (*) gelezen te hebben, dat hij onderfcheidene zwellingen van het kniegewricht door den, in fommige ftreken langs den *Rijn* dus genoemden, wonderfteen (*miraculöfen Heilftein*) genezen had, en ik nam het befluit, daarmede eene proef te nemen.

Het middel volgens het voorfchrift van Dr. SCHÜTZ (†) bereid zijnde, liet ik twee lood van hetzelve in 24 oncen water oplosfen, en gewarmd (§) met doeken op het lijdende deel leggen.

Toen ik den lijder den volgenden dag bezocht, ontdek-

(*) *Sammlung feltener und auserlefener chirurgifcher Beobachtungen und Erfahrungen von* J. B. VON SIEBOLD, I B. S. 100.

(†) Neem witten aluin 16 oncen.
Groene vitriool 8 ——
Blaauwe —— 4 ——
Spaansch groen 1 once.
Ammoniakzout 4 dr.

Dit mengfel, tot poeder gewreven zijnde, doet men in een' pot of ander aarden vat, zet hetzelve op gloeijende kolen om te fmelten; wél dooreen gemengd, laat men hetzelve, van het vuur genomen, weder hard worden. Na 24 uren wordt het mengfel geftooten en fijn gewreven; ten gebruike lost men *twee lood* van hetzelve in *twee ponden* water op.

(§) Volgens het voorfchrift koud; maar over het algemeen is verkieslijker, dat ieder uitwendig aangewend geneesmiddel eene aan het lijdende deel geëvenredigde temperatuur hebbe, ten zij men door het aanwenden der koude eene bijzondere bedoeling heeft.

dekte ik reeds blaartjes op de huid, vooral ter plaatse van de beenuitzetting, en de lijder voelde daar en in het gewricht minder pijn.

De oorzaak der kwaal van eenen venerieken aard zijnde, liet ik den lijder den *merc. praec. ruber* met *antim. crud.*, volgens het voorschrift van Dr. HERG te *Stargard*, toedienen (*).

Den 30 Maart vertoonden er zich reeds eenige blaren met eenen donkerrooden kring, welke hevig jeukten; daarentegen waren de pijnen in het gewricht en de beenuitzetting minder geworden. Dagelijks ontwaarde men meer blaren, vooral op de beenuitzetting en in *de kniebolte*, terwijl de lijder beter kon gaan en de dikte bij voortduring kleiner werd. Met de inwendige middelen werd met klimmende giften voortgegaan, terwijl hij over dag de oplossing onafgebroken gebruikte. De blaren verspreidden zich sterk, en vormden zwarte korsten ter grootte van een stuiver.

Den 18 April, nadat de lijder tot 3 greinen *merc. praec. ruber* met 2 drachmen *antim. crud.* geklommen was, vertoonden zich de voorboden der kwijling, en den 21 was dezelve reeds volkomen aanwezig. Het gebruiken van het kwik-oxyde werd nu gestaakt, en, in plaats van eene once, werd maar eene halve once van het mengsel opgelost, dewijl de zwelling bijna geheel verdwenen was; ook begonnen de blaren te droogen.

Den 29 April gebruikte hij weder twee greinen kwik.

Den 2 Mei was de zwelling geheel weg, de beweging onbelemmerd, en de lijder ging zonder pijn of moeite. Met de kwik werd in verminderde hoeveelheid voortgegaan; desgelijks met de oplossing van den *wondersteen*. De korsten vielen af, en er bleven donkerroode vlekken over. Den 11 Mei was de lijder geheel hersteld, zoodat hij

(*) ℞. *Merc. praec. rubr. gr. I.*
Antim. crud. dr. II.
m. f. pulv. subtiliss. div. in VIII. p. aeq. *S.* des morgens en des avonds één poeder.

hij zijne gewone bezigheden verrigten en zich aan alle luchtsveranderingen blootstellen kon. — In het jaar 1813 zag ik hem weder, wanneer hij mij verzekerde, niets meer te bespeuren; beide knien waren gelijk, en alleen door de likteekens der blaren kon men nog onderscheiden, welke derzelven te voren was aangedaan geweest.

Daar de aldus genoemde witte zwelling der gewrichten, en vooral die van het kniegewricht, in ons land niet tot de zeldzaam voorkomende gebreken kan gebragt worden, en derzelver genezing, zoo als de vermaarde VAN GESSCHER (*) te regt aanmerkt, ten uiterste bezwaarlijk, om niet te zeggen onmogelijk wordt; zoo hebben wij de bovenstaande waarneming ter mededeeling niet onwaardig gekeurd, ten einde er bij voorkomende gelegenheid ook met dit middel proeven ter genezing van zulk een lastig als gevaarlijk ongemak zouden kunnen genomen worden. Onder de aanwending van de meeste der tot hiertoe tegen dit gebrek aangeprezene middelen is het toch maar zelden, dat men zich op eenen volkomen gelukkigen uitslag beroemen kan. In verreweg de meeste gevallen moet men zich te vreden houden, wanneer dit ongemak reeds eenigen tijd geduurd heeft, indien de lijder met eene overblijvende stijfheid of onbewegelijkheid van het gewricht vrijkomt; terwijl niet zelden het leven van den lijder alleen door verlies of afzetting van het aangedane deel kan behouden worden. Het ware dus te wenschen, dat er een uitwendig middel konde gevonden worden, hetwelk, door naar de plaatshebbende omstandigheden gewijzigde inwendige middelen ondersteund, in de meeste gevallen van eene meer bepaalde zekerheid dan de tot hiertoe aangeprezene zoude zijn. De eenvoudige en gemakkelijke bereiding van het boven opgegeven middel en deszelfs onkost-

baar-

(*) *Proeve over de voornaamste langdurige Gezwellen.*

baarheid maken, naar ons inzien, hetzelve ter nadere proefneming niet ongefchikt, waartoe ook wij bij voorkomende gelegenheid zeer genegen zijn.

Dan, terwijl wij dit middel ter verdere beproeving voorftellen, kunnen wij niet voorbij met weinige woorden van een ander te gewagen, met welks aanwending wij ter genezing van dit lastig ongemak herhaalde reizen allergelukkigst geflaagd zijn. Na dit ongemak, hetwelk, met uitzondering van zeer weinige gevallen, door vermenging (*complicatie*) met rheumatieke, fcrofuleuze of venerifche ziekten zoo veel te hardnekkiger wordt, onderfcheidene malen, bij eene gepaste inwendige behandeling, nogtans met vele der gewoonlijk opgegevene uitwendige middelen vruchteloos behandeld te hebben; zoo dachten wij eindelijk ook eene proeve te mogen nemen met de door AUTENRIETH (*) tegen den kinkhoest zoo zeer aangeprezene zalf, beftaande uit den met eene vette zelfftandigheid vermengden braakwijnfteen, (*tartarus emeticus*) hetwelk met een zoo goed gevolg gefchiedde, dat wij, van vier ons binnen den tijd van twee jaren voorgekomene gevallen, waarvan *één* bij onze komst bijna reeds hopeloos was, (daar het ongemak door de ons voorafgegaan zijnde miskend fcheen) drie geheel herfteld, en het vierde, als reeds te verre gevorderd om volkomen genezen te kunnen worden, nogtans, met wegneming aller toevallen, met behoud, alleen met verftijving van het kniegewricht, genezen hebben.

Het

(*) Zie daarover *Verfuche für die praktifche Heilkunde von Prof.* J. H. F. AUTENRIETH, I B. I H. pag. 127—134. *Tübingen* 1807. De zalf wordt aldaar dus voorgefchreven:

℞ *Axung. porc. rec.* ℥ *I.*
Tart. potasfae ftib. dr. IIß.
m.

Naar de omftandigheden namen wij op deze hoeveelheid reuzel meer of minder braakwijnfteen, dan hier wordt voorgefchreven.

Het bestek van dit Tijdschrift niet gedoogende hierover breedvoeriger te handelen, zullen wij mogelijk langs eenen anderen weg het belangrijkste dezer gevallen mededeelen. Wij willen alleen hier nog doen opmerken, dat door de herhaalde aanwending dezer zalf (*), waarmede wij eene algemeene, zich geheel over het lijdende deel uitstrekkende, prikkeling beoogden, een uitslag voortgebragt werd, dat de koepokken zóó nabootste, dat een hiervan onkundige hetzelve ligtelijk met deze zoude verwisseld hebben; alleen verschilde dit uitslag van de koepokken door de schielijke opvulling met etterachtige stoffe en spoedig daarop volgende opdrooging. Door iedere uitbotting werd telkens eene min of meer aanzienlijke hoeveelheid stof ontlast, hetwelk na iedere opdrooging door herhaalde inwrijvingen op nieuw bewerkt werd, waarna de zwelling en andere toevallen steeds verminderden.

Dat de aandacht der kunstgenooten tot deze middelen getrokken worde, en dat, door de aanwending van beide, vele anders ongelukkige lijders hersteld en van verminking bevrijd mogen blijven! F. A.

(*) Wij zouden insgelijks niet ongenegen zijn, dit middel ook bij andere ongemakken, waar het op eenen sterken uitwendigen prikkel aankomt, te beproeven; vooral hebben wij gedacht, of het in de *croup*, uitwendig in den hals gewreven, het zij door tegenprikkel of afleiding, niet van goede gevolgen konde zijn. Het spreekt van zelfs, dat de inwrijvingen, in deze snel doorgaande ziekte, genoegzaam sterk en elkander spoedig opvolgende dienen gedaan te worden.

IETS, OVER HET NAGESLACHT VAN DEN VERMAARDEN MENTZISCHEN BOEKDRUKKER PETRUS SCHÖFFER, NAAR 's HERTOGENBOSCH VERHUISD, EN ALDAAR UITGESTORVEN.

Door Mr. W. C. ACKERSDIJCK, te *Utrecht*.

In de onlangs uitgekomene, zoo belangrijke, en met den gouden eereprijs van de Hollandsche Maatschappij bekroonde, Ver-

Verhandeling van den Heer JACOBUS KONING, over den oorsprong, de uitvinding, verbetering en volmaking der Boekdrukkunst, wordt zoo veel lof toegevoegd aan den *Mentzischen* Boekdrukker PETRUS SCHEFFER, of, zoo als hij zich bij de eerste uitgave van het Psalmboek met vermelding van zijnen naam in 1457 noemde, PETRUS SCHÖFFER DE GERNSZHEIM, dat het te dezer gelegenheid niet te onpas schijnt te komen, het volgende omtrent zijne nakomelingen, derzelver verhuizing naar de *Nederlanden*, en het uitsterven van zijn nageslacht in den laatsten mannelijken afstammeling binnen dit Koningrijk, mede te deelen.

PETRUS SCHEFFER, schoonzoon van JOHANNES FUST of FAUST, zoo men meent, in 1502 of 1503 overleden, oefende de boekdrukkunst te *Mentz*. Het was voor hem, volgens getuigenis van den Heer KONING, bewaard, de te *Haarlem* zoo gebrekkig uitgevondene, maar te *Mentz* eenigzins verbeterde, kunst van boekdrukken tot den hoogstmogelijken trap van volkomenheid te verheffen, en genoegzaam tot dien stand te brengen, waarop dezelve nog wordt uitgeoefend; hij werd daarin opgevolgd door zijnen zoon, JOHANNES SCHEFFER, die deze kunst aldaar voortzettede tot 1533; deszelfs zoon, mede JOHANNES genaamd, *en dus de* kleinzoon van den verdienstelijken PETRUS SCHEFFER, begaf zich naar *'s Hertogenbosch*, hoofdstad der Provincie Noord-Braband. MARCHAND, die in zijne *Histoire de l'origine de l'Imprimerie, à la Haye* 1740, eene breedvoerige geslachtlijst van SCHEFFER heeft gevoegd, welke ik hier niet verder, dan tot mijn oogmerk dienstig is, zal herhalen, vermeldt die verhuizing, en wel, dat hij zijne woonplaats nam in voorzeide stad, in het *verguld misfaal*, in de kerkstraat, waar hij verscheidene boeken drukte, van welke MARCHAND er echter geene kende; er zijn er nogtans van voorhanden; het oudste, dat mij is voorgekomen, en met anderen onder mij berust, en hetgeen mogelijk het eerste van allen is, draagt den titel: „'Petriscus Georgii Macropedii fabula iucundissima, Busaducis apud Joannem Schoefferum. „anno virginei partus MDXLI. mense vero Junio" 8°; men vindt daar achter een prentje, vertoonende een bosch en jagers met honden in het verschiet, en op den voorgrond een naakten man, houdende het wapen der stad *'s Hertogenbosch*, welk prentje men juist hetzelfde ontmoet achter een boekje, ge-

getiteld: „ Eenen schoenen spieghel van eenen duechdelycken „ leven. Gheprent tot Shartoghenbossch by my Gerart vander Hatart wonende in die kerckstraet recht teghen die „ schole over, int iaer ons Heeren MD ende XL in Junio", ten blijke, dat JOHANNES SCHOEFFER in de drukkerij, in hetzelfde huis, in 1540 of 1541, GERART VAN DER HATART opgevolgd is; terwijl deze daarin was voorafgegaan door LAURENS HAIJEN, zoo als onder andere blijkt uit een boekje, getiteld: „ Dat wonderlycke leven der gesellen des heylighen „ Vaders Sinte Franciscus geprent Tshertogenbosch tegen die „ schole over bi mi Laurens Hayen in die kerckstraet int iaer „ ons Heeren MCCCCC ende XIIII." JOHANNES, die de spelling van *zijn'* grootvader in den geslachtnaam behouden had, zich noemende SCHOEFFER, stierf in 1565, nalatende eenen zoon, al mede JOHANNES genaamd, die reeds den geslachtnaam in SCHEFFER veranderde, en die dezelfde drukkerij voortzettede, blijkens onder andere een boekje, getiteld: „ Een „ salighe vermaninghe, devote ghebeden, een sonderlinghe „ contemplatie door M. Aert Sivaens van Goerle, gheprent „ Thertoghenbossche by my Jan Scheffer anno 1574." Hij werd bij Octrooi van den Hertog van Parma, van 1 April 1580, en een gelijk van den Raad van Braband van 24 December 1587, bevoorregt met het drukken van alle plakkaten, die van wege zijne Majesteit in de stad *'s Bosch* zouden gezonden worden; zoo als dan ook de proscriptie van WILLEM DEN I, Prins van Oranje, bij hem in 1580 gedrukt is. Hij gaf onder andere nog uit in het jaar vóór zijnen dood: „ Den geestelycken lusthof door Heer Jan van Gorcum, 's Her„ togenbosch, by Jan Scheffer int missael, anno MDCXIII," stierf in 1614, en liet na een' zoon, ANTHONI; bij denzelven is onder andere gedrukt: „ 't Spieghel der liefde door „ Heer Aert Goverssoon van Aken, priester t' Shertogen„ bosch, by Anthoni Scheffer anno 1617." Volgens MARCHAND, liet hij een glas schilderen met een opschrift, waarbij hij de uitvinding der Boekdrukkunst aan JOHANNES GUTTENBERG, en de volmaking derzelve aan zijne voorouders, JOHANNES FAUST en PETRUS SCHOEFFER, toekende; en stierven hij en zijne vrouw aan de pest, zoodat men genoodzaakt was, al hunne papieren te verbranden. Hem volgde op zijn zoon JOHANNES of JAN SCHEFFER. Bij hem kwam (volgens MARCHAND) omtrent den jare 1670 een

een zijner bloedverwanten uit *Mentz*, zeggende de laatste van het geslacht aldaar te zijn, en hem verzoekende een' zoon naar *Mentz* te willen medegeven, om het geslacht daar voort te planten, doch waarin zijne huisvrouw MARIA DE GULIKKER niet wilde toestemmen. Hij liet na een' zoon, mede JOHANNES of JAN genaamd, die hem in zijne drukkerij opvolgde; bij denzelven, of bij zijnen vader, kwam onder andere de eerste afzonderlijke druk der *Stedelijke Kostuimen* in het licht, onder dezen titel: „Costuymen ende usantien „der Hooftstadt ende Meyerye van 's Hertoghen Bosfche, by „Jan Scheffers, boeckdrucker in 't verguld misfael, *1684.*" Hij was dus de eerste, die den geslachtnaam veranderde in SCHEFFERS. Hij liet na een' zoon, PETRUS of PIETER, bij wien onderscheidene boeken zijn gedrukt, onder andere eene vernieuwde uitgaaf der *Stedelijke Kostuimen* in 1717, en weder in 1747, met aanduiding „by Petrus Scheffers, boeck„drucker in 't verguld misfael." Hem volgde eindelijk op zijn zoon JACOBUS SCHEFFERS, geboren in 1720, die in hetzelfde huis boekdrukker bleef tot zijnen dood, die voorviel den 17 December 1796, hebbende, schoon gehuwd, geene kinderen verwekt, zoodat met hem, als de laatste mannelijke afstammeling, het geslacht van SCHÖFFER uitstierf, hetgeen toen ten minste tweehonderd-vijfenvijftig jaren in hetzelfde huis, het *misfaal* in de kerkstraat, gedrukt had; terwijl niet minder dan nog zeven-en-twintig jaren vroeger, en dus tweehonderd-tweeëntachtig jaren, de boekdrukkunst in dat huis was uitgeoefend, en mitsdien nog langer tijd, dan C. BURMAN (in *Trajecto erudito*, pag. 30.) vermeldt van het geslacht van BORCULO, 't geen ruim twee eeuwen lang in een en hetzelfde huis, bij St. Martens of den Domstoren te *Utrecht*, eene voorname drukkerij gehad heeft.

De voorzeide laatste afstammeling van zijn geslacht, JACOBUS SCHEFFERS, een eenvoudig, braaf man van den Katholijken Godsdienst, stelde veel belang in zijne afkomst, en vertoonde gaarne voorvermelde geslachtlijst; hij en zijne voorzaten gebruikten hetzelfde wapen, als bij de uitgaven van de *Mentzische* pers van de vijftiende eeuw gevonden wordt, en zij plaatsten hetzelve op de titels hunner drukken op een prentje, verbeeldende herders en schapen, zinspelende op de Hoogduitsche beteekenis van den naam SCHÄFER,

FER, dien men daarom ook in vroeger tijden door OPILIO overgezet vindt. Hij bewaarde en had mij vertoond, onder andere, ook een zuiver exemplaar van eene der uitgaven van zijn' voorvader PETRUS SCHÖFFER, hetwelk ik na zijn' dood bij koop verkreeg; achter hetzelve leest men: „ Reverendisſimo Cardinalis, tituli ſancti Sixti domini Ioannis de „ Turrecremata expoſitio brevis et vtilis ſuper toto pſalterio Moḡutie impssā Anno dn̄ MCCCCLXXIIIJ tercio „ Idus Septembris p̄ Petrū Schøyffer de Gernshem feliciter „ conſūmata." Achter dat werk zijn ook gebonden, en uit een' zeer ouden, op parkement geſchreven, titel voor in het boek blijkt, dat reeds van vroeger tijd daar achter gebonden waren twee werken, beiden zonder melding van tijd of plaats der uitgave, en beiden op eene andere wijze dan het voorvermelde, te weten in twee kolommen op ieder blad, gedrukt; het eene vervat: „ Libri quatuor dyalogorum „ beati Gregorii pape;" het andere: „ Commentum beati Gre„ gorii pape ſuper cantica canticorum." Het papiermerk van het eerstgenoemde is nagenoeg hetzelfde, als 't geen men afgebeeld vindt op de eerſte plaat, het laatſte van de bovenſte rij, bl. 72. in het werk van den Heer KONING, door hem eene *lelie* genoemd, en 't geen men, volgens hem, reeds in de eerſte uitgave van den *Nederduitſchen Spiegel*, en in geene *Mentziſche* uitgaven, ontmoet. Het papiermerk van het tweede is eene open hand, en boven dezelve eene ſter; en dus van eene andere figuur dan de hand, die de laatſte op de tweede rij van de eerſte plaat voorkomt. Ik denk niet, dat die twee ſtukken voortbrengſels van de *Mentziſche* pers zijn.

UITTREKSEL UIT DRIE GEMEENZAME BRIEVEN VAN EEN JONG NEDERLANDSCH ZEEÖFFICIER, MET Z. M. SCHIP EVERTSEN GESTEVEND NAAR BATAVIA.

(*Vervolg van bl.* 233.)

Rijswijck, bij *Batavia*, den 15 Mei 1816.

Waardſte Moeder!

Ik hope dat ik dezen weldra op eene verzekerde wijze naar

Europa zal kunnen zenden, zoo zet ik mij nu eens regt op zijn *Oostindisch* op mijn gemak, om u kennis te geven van ons behouden arrivement alhier; zijnde wij den 26 April ter reede van *Batavia* geankerd. Onze overtogt van de *Kaap* tot hier is zeer onvoorſpoedig geweest, zijnde telkens geplaagd met ſtilte en tegenwind. Intusſchen hebben wij het bijzonder voorregt gehad, dat onze Equipagie en geëmbarqueerde troepen alle ſteeds de volmaaktſte gezondheid genoten. Wij hebben in zeven maanden bij 800 man ſlechts 6 à 7 dooden gehad, hetgeen overal elders zou gebeurd zijn; daarentegen zijn er in dien tijd 8 kinderen geboren, waarvan nog 6 frisch en wel zijn. Ik voor mij kan zeggen, dat ik zoo wel hier als op reis beſtendig even gezond ben geweest als in *Holland*. Tegen de warmte zijn hier zoo vele hulpmiddelen, die men in *Holland* niet kent, dat ik u kan verzekeren, dat mij dezelve niet half zoo veel hindert als ik mij had voorgeſteld.

Gij verwacht nu zeker, volgens mijne belofte, eenige beſchrijving van deze Kolonie; doch, daar ik nog maar ſedert een dag of acht hier ben, en ik in dien korten tijd, zoo door de nieuwheid der voorwerpen, als door de beſtendige levendigheid, die het arrivement der toekomſtige Regenten eener uitgebreide Kolonie noodwendig veroorzaakt, buiten ſtaat mij bevind om zulks behoorlijk te doen, zoo zal ik alleen bij wijze van dagverhaal u mijn wedervaren mededeelen. — Den 20 April ankerden wij in de bogt van *Anjer*, in *Straat Sunda*. Dadelijk kwam ons eene menigte kleine prauwen, van boomſtammen gemaakt, op zijde. In elk bevond zich één of op zijn hoogst twee Negers, die, voor een geringen prijs, allerlei ververſchingen, vooral gevogelte, aan boord bragten. Wij hadden al ſedert een week of drie niets gegeten dan ſcheepskost; dus kunt ge denken, of wij ook dadelijk hierop aanvielen! Intusſchen werd er gezorgd, dat de vruchten niet onmatig werden gebruikt, hetwelk geen kleine verzoeking was. Verbeeld u de ſchoonſte ananasſen, (de ſlechtſte zeker beter, dan die bij den Koning op tafel komen) voor ik meen 2 of 3 ſtuivers; reken daar nog bij, dat de Negers gebruik maakten van onze graagte, daarbij voegende allerlei ſoort van meloenen, piſangs, oranjeäppelen, pompelmoezen en nog verſcheidene andere ſoorten, die ik voor mijn deel kocht; eene partij kippen, ook zeer goedkoop;

koop; en des avonds zond ons de posthouder negen *carbouwen*, zijnde een dier, dat zeer veel heeft van onze ossen, benevens eene zeer groote menigte groenten. Des nachts waren wij genoodzaakt ons anker te kappen wegens eene opkomende zware bui, en om vrij te raken van de klippen. Wij hebben toen nog tot den 26sten werk gehad om op de reede van *Batavia* te komen. Gedurende dien tijd heb ik steeds in eene sloep de doortogten en droogten tusschen de eilanden moeten peilen, waardoor wij met de *Evertsen* zouden passeren. Zaturdag, of den dag na onze aankomst, gingen de Commissarissen-generaal naar den wal, door alle de schepen en door ons en door de forten en batterijen gesalueerd. Aan den wal stond eene ontelbare menigte van de fraaiste koetsen en andere rijtuigen. In dezelve bevonden zich de leden van de hooge en mindere Regering, en verder alle de fatsoenlijke lieden van de Kolonie. De koetsen van den Gouverneur waren bestemd voor de Commissarissen-generaal, en eene deputatie van Generaals en hooge ambtenaren verwelkomde hunne Exc. Ik plaatste mij, benevens het verdere gevolg, in de overige rijtuigen, en hierop begaven wij ons naar het Gouvernementshuis, dat een groot half uur buiten de stad ligt; wordende de stoet voorafgegaan door muzikanten te paard en een eskadron huzaren. Dat de toevloed van volk ongemeen groot was, behoef ik u niet te zeggen. In het Gouvernementshuis werd ons een prachtig dejeuner gegeven; waarop wij ons naar de woningen begaven, waar wij zouden logeren, na eene reis van zeven maanden, gedurende welken tijd ik maar twee of drie maal aan den wal was geweest. Het huis, voor de ontvangst van den Schoutbijnacht, Professor REINWARDT, een' neef van den Schoutbijnacht en mij bestemd, was dat van den Weled. Heer IJSSELDIJK. Was ik verwonderd geweest over de, voor u en ieder, die nooit de *Indiën* gezien heeft, onbegrijpelijke, pracht van de buitenzijde en avenuen der landhuizen, kort op elkander langs den weg gelegen, niet minder was mijne verbaasdheid over de ten top gevoerde luxe, die binnen dezelve heerscht. Den eersten dag schreef ik de menigte van slaven, die om de tafel stonden en de eetzaal vervulden, daaraan toe, dat men zich bevlijtigde om den Schoutbijnacht zoo luisterrijk mogelijk te onthalen. Gedeeltelijk had ik hierin ook niet mis; maar sedert heb ik gelegenheid gehad,

had, er beter over te kunnen oordeelen, en verzeker u, dat ik reeds verscheidene malen hier en elders familiair heb gegeten, en nooit minder dan 20 slaven en slavinnen achter de tafel heb' gezien. Een huis, dat fatsoenlijk gemonteerd zal zijn, heeft, volgens het idee der Kolonisten, op zijn minst zestig of tachtig slaven noodig. Inmiddels kan ik verzekeren, dat het werk, 't geen zij verrigten, op hun gemak door tien *Europesche* meiden en knechts zou gedaan worden: want alle deze schepsels zijn ten uiterste lui. De levenswijze alhier is ingerigt naar het klimaat, en de huizen inzonderheid om vrijen doortogt te laten aan den wind, hetgeen maakt, dat de warmte binnen dezelve nooit hinderlijk is; *dezelve* zijn hoog van verdieping; de vertrekken zijn alle zeer groot, en prachtig gemeubeleerd, vooral uitmuntende in *glaswerk*, als kroonen enz. Gij kunt denken, lieve Moeder, dat de kanapé's zeer gemakkelijk zijn, en men ziet er niet anders dan zeer wijde leuningstoelen. Men staat des morgens ten 5 ure op, waarop dadelijk door eene slavin koffij wordt aangeboden, terwijl eene andere gereed staat met eene zilveren lampetkan en kom. Na zich gekleed te hebben, ontbijt men met koud vleesch, visch en vruchten. De morgen is meesttijds zeer liefelijk en koel, zoodat eene kleine wandeling alsdan zeer aangenaam is; doch ten 8 ure is het geen manier meer, dat een blanke te voet buiten de deur komt; alsdan is men, willens of onwillens, genoodzaakt te rijden. Intusschen moet ik bekennen, dat in dit opzigt de mode zeer nuttig is, en met het gezond verstand beter strookt dan sommige gebruiken in *Holland*. Indien een *Europeër* hier veel wilde te voet gaan, geloof ik, dat zijne erfgenamen weldra eene koets voor hem zouden noodig hebben. — Van 8 tot 10 ure is het de tijd der bezoeken; ten 12 of half 1 ure wordt er gedineerd tot half 2 of 2 ure, waarop de vreemde gasten zich naar huis begeven, en de huisgenooten naar bed; men kleedt zich dan in den volstrektsten zin uit, hangt eene *cabaai* of wijden japon om, en rust daarin tot 4 ure, waarop men thee drinkt. Ten 5 ure beginnen andermaal de bezoeken, die dan ook wel tot 12 of 1 ure duren, wordende er dan gespeeld, en somtijds zeer grof; doch ik heb mij tot nog toe daarvan onthouden. Men is hier ook zeer gezet op dansen, vooral de vrouwen; schijnende het, dat de Heeren het meer doen uit inschikkelijkheid dan vermaak. Er kan hier geene partij

of

of andere foort van bijeenkomst zijn, of, zoo er vrouwen komen, moet er gedanst worden. — De kleeding der mans fchikt zich hier volmaakt naar de *Europefche;* maar de meeste vrouwen, die hier geboren zijn, dragen nog de inlandfche kleeding, welke, hoewel brillant, alles behalve fraai is. De flaven en vrije *Javanen* dragen hunne landskleeding, hetwelk, gevoegd bij de verfchillende Oosterfche nationale kleedingen, die men hier bij menigte ziet, te zamen een zeer belangrijk en fchoon gezigt voor een' vreemden oplevert.

(*Het vervolg en flot hierna.*)

IETS, RAKENDE DE ZEEMAGT VAN TRIPOLI EN ALGIERS.

(Uit TULLY's *Narrative.*)

„Daar de oogen van geheel *Europa* gevestigd zijn geweest „op de *Britfche* en *Nederlandfche* bodems, gebruikt bij de „expeditie tegen *Algiers*, kan het onzen Lezeren niet on„aangenaam zijn, eenig berigt te bekomen aangaande de zee„magt dezer *Afrikanen.*"

—— De Christenen (te *Tripoli*) werden gisteren genoodigd om het afloopen te zien van een' der kruifers van den Bey. Er was niet veel bijzonders bij op te merken, behalve eene of twee ongemeene omftandigheden. Juist op het oogenblik, waarop het fchip de helling zou verlaten, werd een zwarte flaaf van den Bey te voorfchijn gebragt, en vastgebonden aan den voorfteven van het fchip, om eene gelukkige afdaling van hetzelve in het water te bevorderen. Bij het afloopen had toevallig eenige belemmering plaats, waarop MUSTAPHA, (de eerfte Minister) den zwarten flaaf, aan den fteven gebonden, niet gezien hebbende, zeide, dat het geen wonder was, dat het fchip niet gemakkelijk van de helling gleed; want dat men verzuimd had, eenen zwarten aan den fteven te hechten, en met denzelven in het water te fturen. Een fraai lam, tot dit oogmerk gefchikt, zoo wit als fneeuw gewasfchen, en opgefierd met bloemen en linten, ftond op het dek, en ontving, op het oogenblik, waarop het fchip in het water fchoot, de doodelijke fnede; wordende devotelijk opgeofferd aan MAHOMED, ter verwerving van den toekomenden voorfpoed van den kruifer. Het fchip werd begroet

door de vlaggen en het gefchut aan den oever, en door die van alle de onderfcheidene fchepen, die in de haven waren.

De voornaamfte inkomften van den Bey fpruiten uit de bijzondere vloot, die zijn vader hem toeftaat. Zijn dok, het éénige, dat hier aanwezig is, wordt geheel en alleen door hemzelven beftuurd; de beide jonge Prinfen bemoeijen er zich nimmer mede, hoe gaarne zij zulks dikwerf zouden wenfchen te doen. Deze ftichting is zoo kostbaar voor den Bey, dat, wanneer de kruifers een' geruimen tijd falen in het maken van toereikenden buit, zulks voor hem een zeer wezenlijk verlies is.

De kruifers zijn doorgaans ongeveer drie weken afwezig; het fcheepsvolk ontvangt een gering loon, wanneer het in zee gaat; de leeftogt, door zijne Hoogheid vergund, beftaat in befchuit, olie en water; bij hunne terugkomst worden zij onderzocht, en alles, wat zij van waarde verzameld hebben, wordt hun ontnomen. Niemand dan de Basfa mag eenig deel in den buit hebben.

Het fchijnt uit dit *Verhaal*, dat het aantal van Christenflaven te *Tripoli* veel kleiner is dan te *Algiers* of *Tunis*, en de behandeling daarvan, in vergelijking gefproken, zachter en menfchelijker; inderdaad zou men zeggen, dat het ftelfel van flavernij voor Christenen federt lang in verval is, en geen voorwerp uitmaakt van de politie des tegenwoordigen Basfa's, wiens gastvrije opwachting van Lord EXMOUTH, bij eene onlangs voorgekomene gelegenheid, een overtuigend blijk oplevert van hetgeen hier beweerd wordt.

Met betrekking tot de *Algerijnfche* kruifers berigt men ons: Dat de Kapiteinen, zoo zij niet de eenige eigenaars zijn, fteeds aandeel hebben in de fchepen onder hun bevel; zij kruifen, waar het hun behaagt, doch liggen onder verpligting, om, wanneer zij daartoe opgeroepen worden, den Staat ten dienfte te ftaan, door, op eigene kosten, provifie over te voeren. Zij hebben altijd een' ervaren Officier aan boord, door den Dey aangefteld, zonder wiens toeftemming zij noch jagt op eenig fchip maken, noch naar *Algiers* terugkeeren, noch de matrozen ftraffen mogen. Bij hunne terugkomst doet deze Officier aan den Dey rapport van het gedrag des Kapiteins van den kruifer en van het fcheepsvolk, en de Kapitein moet dadelijk rekenfchap geven van den uitflag des kruistogts aan het Gouvernement, dat voor zich neemt een achtfte

ſte gedeelte van de prijzen, ſlaven of koopgoederen, door hem genomen. De Christengevangenen worden gebragt voor het paleis van den Dey, werwaarts zich de *Europeſche* Consuls begeven, om te onderzoeken, of eenigen dezer ook behooren tot het volk, dat zij vertegenwoordigen. Blijkt dit het geval te zijn, en zijn het enkel pasſagiers, zoo kunnen zij dezelve reclaméren; doch, kan het bewezen worden, dat zij, onder eenige natie, met de *Algerijnen* in oorlog, voor geld gediend hebben, zoo kunnen zij niet gelost worden zonder betaling van zulk een rantſoen, als het Gouvernement er op gelieft te zetten. De Dey heeft de keuze uit elk achttal, en kiest doorgaans, voor anderen, dezulken, die goede werklieden zijn. De overigen, die men den eigenaar of den veroveraar van den prijs laat, worden ſtraks naar de *bezistan* of ſlavenmarkt gebragt, alwaar zij gewaardeerd worden, en een bepaalde prijs op elken perſoon gezet; vandaar brengt men hen terug naar het voorplein van het paleis des Deys, waar zij bij openbare veiling verkocht worden; terwijl het Gouvernement naar zich neemt, wat zij boven den bepaalden prijs gelden mogen. Op de plaats, waar zij verkocht worden, hecht men deze ongelukkige menſchen een' ijzeren ring om den enkel, met eene lange of kortere keten, naar mate zij vooronderſteld worden meerdere of mindere neiging te bezitten om te ontſnappen. Men vindt voorbeelden van dezulken, die, na verloop van eenigen tijd, vrijwillig Renegaten worden. Zij worden ſlecht behandeld, en moeten den geheelen dag hard werken; terwijl men hen des nachts opſluit in openlijke gevangenplaatſen zonder dak, waar zij op den blooten grond moeten ſlapen, blootgeſteld aan al de ongenade van het weder, ja ſomwijlen ſtikken in modder of water.

DE ABT CHAPPE D'AUTEROCHE.

Zijn leven voor zijne geliefde te wagen, vordert eene groote liefde, en men noemt echter den minnaar niet zelden eenen dwaas. De Abt CHAPPE D'AUTEROCHE waagde zijn leven, om Venus door de Zon te zien gaan, en men noemde hem eenen edelen man, eenen held. Eene Dame vroeg hem onderhand: „Maar hoe! wanneer gij het leven verloren hadt, „ Heer Abt?” — Deze ſprak: „*Eh bien! la vie est un point.*”

 (Het

(Het leven is een punt.) En de Dame antwoordde met eene ſpreuk, die ſlechts een paar duizend jaar oud behoefde te zijn, om in alle *Chrestomathien* te worden opgenomen; zij zeide: „*Si la vie est un point, Monſieur l'Abbé, faites le* „*bien pour l'étendre!*" (Indien het leven een punt zij, Heer Abt, doe dan uw best om het te verlengen!)

De Abt reisde den 10den Maart 1776 van *Petersburg* naar *Tobolsk* af. Men verzekerde hem, dat de dooi vroeger zou invallen, dan hij *Tobolsk* bereikte, en dat het onmogelijk ware, verder voort te reizen. De Abt hoorde niets. Hij vertrok, den thermometer in de hand, en ſchrikte bij elke verandering van het weerglas. Al zijne begeleiders waren het moede, dag en nacht te reizen, in diepten te ſtorten, de wervelwinden, die ganſche wolken van ſneeuw over hen uitſtortten, te trotſeren. Zij vorderden rust; de Abt ſloeg het af. — De Abt was ingeſluimerd; men ſpant zijne ſlede uit; men verlaat hem; hij ontwaakt, en vindt zich alleen, te midden van eene onmetelijke ſneeuwwoestijn. Hij roept, hij ſchreeuwt; vergeefs. Hij raast, hij is in vertwijfeling, en alleen. Hij vliegt nu hier, dan ginds, en vindt eindelijk een ſpoor; hij haalt zijne piſtolen, en zinkt tot aan den hals in eene ſneeuwgroeve. Hij klautert er uit, en blijft van vermoeidheid een uur lang aan den rand der groeve liggen, wanhoopt aan zijn leven, en wenscht om den dood. Hij herſtelt zich, en zijn moed herleeft met zijne krachten. Hij ſtaat op, blikt om zich henen, ziet in de verte een ſchemerlicht, gaat daar op af, omzigtig, en met gevaar van bij elke ſchrede door de ſneeuw verzwolgen te worden. Hij komt aan eene hut, vindt zijne lieden in diepen ſlaap; hij wekt hen, en dwingt ze, hem te vergezellen. Men ſpant in, en hervat den togt. Eindelijk nadert hij *Tobolsk*. Nog drie ſtroomen moet hij overtrekken. Alles verkondigt dooiweder. De oppervlakte der ſneeuw ſmelt, — overal water; de boeren houden het voor onmogelijk, over den vloed te komen; de postiljons weigeren, over het dunne ijs te gaan, waarmede de vloed bedekt is. Bedreigingen, beden, geld, alles vergeefs. Hij bedwelmt hen met brandewijn, en trekt gelukkig de beide eerſte ſtroomen over. Nieuwe zwarigheden. De postmeester wil geene paarden geven. De Abt ſpringt uit de ſlede, vliegt in het posthuis, met den thermometer in de hand. Deze rijst in de warme kagchelkamer. De onkundige bewoners van dit huis beſchou-

ſchouwen het werktuig. De Abt wordt het gewaar; hij laat hun door zijnen tolk zeggen, dat de thermometer een dier is, dat hem ieder gevaar voorzegt: is er gevaar aanwezig, zoo klimt het in de vrije lucht; maar is het ijs nog ſterk genoeg, zoo daalt het tot het punt, dat hij hun wijst. Men gaat naar buiten, de thermometer zakt; de boeren houden den Abt voor een' toovenaar; men beeft; men geeft hem paarden en voerlieden; ieder ijlt om hem te dienen. De ſlede vliegt in galop daarhenen, — vliegt over het golvende, krakende ijs, zonder dat iemand ſiddert. Drie dagen daarna breekt reeds het ijs. De *Irtis* liep over, en zoo ontzettend, dat men daarvan nog geen voorbeeld had; en de Abt zag den doorgang van Venus te *Tobolsk.*

DE GODEN VAN GRIEKENLAND. (*)

Toen gij nog gelukkige geſlachten
  Leidet aan uw' zachten leideband,
En ge u zaagt beminnen, dienen, achten,
  Schoone wezens uit het Fabelland!
Toen men u nog blijde feesten vierde,
  Geurige offers aanbood vroeg en ſpâ,
Krakend eerloof nog uw' tempel ſierde,
  Venus Amathuſia!

Toen de dichtkunst weelderige bloemen
  Nog bevallig om de waarheid wond,
En men niets in 't gansch heelal kon noemen,
  Waaraan 't hart geen' hoogen prijs verbond;

Toen

(*) Dit Dichtſtuk is, als voortbrengſel van genie, algemeen bewonderd geworden; en zulks immers kan men doen, zonder daarom juist in de begrippen, die de Dichter ſchijnt aan den dag te leggen, te deelen. De Venus de Medicis wordt vereerd als kunstwerk, niet als Godinne. Dat echter, in onze verlichte tijden, een SCHILLER den Godsdienst der *Grieken*, en een HAAFNER dien der *Indianen*, ſchoon dezen met eigen handen hun kroost offeren, boven de leer der *Christenen* ſtelt, luidt wel zeer vreemd; maar, God moge de opregtheid van zulke ſterke geesten beoordeelen! Stellingen kunnen zoo in het oog loopend valsch zijn, dat zij geene wederlegging behoeven. Men denke er alleen bij: *opinionum commenta delet dies, veritatum confirmat.*

Aanm. van den Vertaler.

Toen elks boezem voor Natuur nog gloeide,
Haar bewonderde en haar grootheid prees,
Omdat alles, wat maar de aandacht boeide,
't Voetſpoor van een Godheid wees.

o, Toen wendde, waar in onze dagen
Slechts een zielloos ligchaam ſtralen ſpreidt,
Nog zijn' trotſchen, gouden ſtaatſiewagen
Helios in ſtille majesteit.
Deze hoogten vulden Oreaden,
Eene Dryas leefde in gindſchen boom,
En uit de urn van lieflijke Najaden
Sprong een milde zilverſtroom.

Deze Lauwer ſcheen naar hulp te ſmachten,
Niobe verſtomde in gindſchen ſteen,
Syringx neurde in 't ruiſchend riet haar klagten,
Philomela door de boschjes heen.
In dit beekje ontrolde aan Ceres wange
Traan bij traan om 't haar ontroofde kind,
Op dien heuvel riep Cithere lange,
Ach, vergeefs haar' ſchoonen vriend.

Tot Deukalions geſlachte ſtegen
Toen nog Godheên uit d' Olympus af,
En om Pyrrhas dochtren te bewegen
Nam toen Latoos zoon een' herdersſtaf.
Tusſchen 't menschdom en de Hemelgoden
Deed de liefde 't ſchoonst verband ontſtaan;
Sterflijken en hoogre wezens boden
Zamen Venus offers aan.

Uit uw' dienst was treurig handenwringen,
't Al geweerd, wat zoet genot verbant.
Vreugd moest wezen 't deel van ſtervelingen,
Op het naauwst aan zaligen verwant.
In die dagen, ach, te vroeg verdwenen,
Was niets heilig, dan het ſchoone alleen.
Kiesch, maar vriendlijk, waren de Kamenen,
Dartel de Bevalligheên.

Tem-

Tempels waren trotſche praalgebouwen;
  Heerlijk was het Isthmisch heldenſpel;
't Oog mogt daar op 't glansrijkst eikloof ſchouwen,
  En de wagens vlogen blikſemſnel.
Zwierig kronklende en bezielde danſen
  Zweefden ſchoon om 't rijk verſierde altaar.
Op de ſchedels zag men zegekranſen,
  Kroonen op 't welriekend haar.

Trotſche Panthers, in 't gareel geſlagen,
  Kondigden de komst van Bacchus aan.
Groene Thyrsſen pronkten om den wagen;
  Faun en Satyr tuimelden vooraan.
't Evohe van razende Menaden
  Prees des milden gastheers lekkren wijn;
Naar genoegen kon zich elk verzaden;
  Ledig moest geen beker zijn.

Toen verſcheen geen rif met dorre beenen
  Bij een' lijder, haast het graf ten buit;
Een Genie, met hoogren glans omſchenen,
  Deed de fakkel van het leven uit.
Zelfs de hand, die Plutoos weegſchaal voerde,
  Was op aard van menſchen voortgebragt,
En der Eumeniden harten roerde
  Eenmaal Orfeus jammerklagt.

In de zalige Eliſeſche dreven
  Vond die trouwe zijn getrouwe weer.
't Geen zij misten, was teruggegeven;
  De een en ander had geen ſmarten meer.
Linus ſpeelde er zijn gewone zangen;
  In Alcestis armen zonk Admeet;
Pylades mogt zijn' Orest erlangen,
  En zijn pijlen Philokteet.

Edle prijzen loonden groote daden;
  Deugd beſteeg den hoogſten glorietop;
Langs haar moeilijke, ongebaande paden
  Klom men tot den rang der zaalgen op.

Zij,

Zij, die dooden durfden wedervragen,
Boeiden 't oor der ganſche Godenſchaar,
Of zich koen op holle zeeën wagen
Hielp 't Olympisch Tweelingspaar.

Schoone wereld! waar zijt gij gebleven?
Keer terug, herneem uw heerſchappij!
Waarom hebtge u toch van hier begeven
Naar het Fabelland der poëzij? —
Uitgeſtórven treuren veld en wouden.
De aanblik van Natuur is bar en ſtug.
Ach, daar we eens het beeld der Goôn aanſchouwden,
Bleef hun ſchaduw ſlechts terug.

Zware ſtormen, uit het Noord verrezen,
Togen met ontembre woestheid aan.
Alles ſcheen ten val gedoemd te wezen,
En de Godenwereld moest vergaan!
Treurig zoeke ik aan de ſtarrebogen;
U, Selene! vinde ik daar niet meer.
Aarde en zee ligt ledig voor mijne oogen.
'k Roep, — maar krijg geen antwoord weer.

Onbekend, vreemd met hare eigen waarde,
Met den geest, die al haar gangen leidt,
Nooit verrukt door 't geen zij heerlijks baarde,
Zaalger nooit door mijne zaligheid,
Volgt Natuur, door 't Godendom begeven,
Daar zij de eer haars kunstnaars luttel acht,
Als een uurwerk, zonder ziel en leven,
Slaafs de wet der zwaartekracht.

Ach, om 't leven morgen weer te vinden,
Graaft zij heden zich haar eigen graf,
En aan ſtaag gelijke ſpillen winden
Zich van zelfs de maanden op en af.
't Dichterland is nu 't verblijf der Goden,
Op een wereld als onnut beſchouwd,
Die geen' leiband verder heeft van nooden,
En genoeg zich zelve houdt.

A het schoone en al 't verhevne tevens
Toog met hen naar dat beminlijk oord,
Al de praalverw, al de glans des levens,
En ons bleef alleen 't ontzielde woord.
Opgevoerd in Pindus hooge dreven,
Zien zij rustig 't woên des eeuwstrooms aan.
Wat onsterflijk in 't gezang zal leven,
Moet in 't leven ondergaan.

Het *Hoogduitsch* van F. SCHILLER vrij gevolgd. P. R. FEITH.

DE VOORDEELIGE ANTWOORDEN.

Een *Perzisch* Koning werd op zekeren dag, dat hij zich met de jagt verlustigde, een' hoogbejaarden landman gewaar, die eenen notenboom plantte. Hij reed op hem toe, en vroeg, hoe oud hij was. De boer antwoordde: „ Ik ben vier jaar „ oud." Een hoveling van het gevolg bestrafte hem, dat hij zich, in de tegenwoordigheid des Konings, zulk een ongerijmd antwoord veroorloofde. „ Gij bestraft mij te onregt," hernam de grijsaard; „ ik weet zeer wel, wat ik zeg; want „ de wijzen rekenen den tijd niet mede, dien de kindschheid, „ de slaap, de dwaasheid en wereldsche zorgen den mensch „ ontrooven: ik beschouw alzoo den tijd alleen als mijn' waren ouderdom, dien ik in de vereering der Godheid en in „ de vervulling der pligten jegens den naasten beleefd hebbe." — De Koning, vol verwondering over deze juiste redenering, maakte daarop de aanmerking, dat hij niet konde hopen, de boomen, die hij plantte, groot te zien. — „ Dat „ is waar," hernam de boer; „ maar, dewijl anderen voor „ ons geplant hebben, hetgeen ons vruchten geeft, is het „ billijk, dat ook wij wederom voor anderen planten." — „ Voortreffelijk!" riep de Koning; waarop de schatbewaarder (gelijk, wanneer de Monarch iemand luide zijne goedkeuring te kennen gaf, de gewoonte was) den ouden man duizend goudstukken ten geschenke gaf. De schrandere boer, terwijl hij dezelve met eene diepe buiging aannam, zeide: „ Anderer „ luiden boomen, mijn Koning! bereiken eerst in veertig jaren hunnen vollen wasdom; maar de mijnen dragen vruchten, zoodra zij geplant zijn." — „ Bravo!" riep de Koning,

ning, en nog een buidel met goud werd den grijsaard overhandigd, die daarop uitriep: „ Anderer luiden boomen dra-
„ gen jaarlijks slechts eenmaal; maar de mijnen bekomen in
„ éénen dag twee oogsten." — „ Onvergelijkelijk!" riep de Koning, en de boer bekwam den derden buidel; waarop de Vorst zijn paard de sporen gaf, zeggende: „ Langer durf ik
„ niet vertoeven, goede grijsaard! uw vernuft mogt anders
„ mijnen ganschen schat uitputten."

GROOTSCHE ERFMAKING.

Eene bedelaresse, bekend onder den naam van *groote Els*, wier echtgenoot, of, gelijk bij landloopers veelal het geval is, de haar in de armen geloopen man, als dief was opgeknoopt, vermaakte, bij formelijk testament, aan hare drie dochters deze nalatenschap: „ Eerstelijk schenk ik mijner
„ oudste, zeer geliefde dochter het Vorstendom *Nassau-Siegen*; mijner tweede dochter vermaak ik het Vorstendom
„ *Nassau-Dillenburg*; en mijner derde laat ik ná de Graaf-
„ schappen *Witgenstein* en *Berleburg:* met dien verstande nog-
„ tans, dat geene van haar zal vermogen de grenzen van eene
„ der anderen te overschreden." En deze erfmaking werd door de dochters werkelijk in bezit genomen zoo wel, als zorgvuldig nagekomen. Wie der lezeren de vrouw voor krankzinnig, of wel de zaak zelve voor logenachtig mogt willen verklaren, die wete, dat deze teedere moeder onder hare kinderen hiermede het bedelregt in opgemelde drie heerschappijen had verdeeld.

VERNUFTSAFLEIDER.

„ Kapitein!" riep een matroos, „ is iets verloren, als men
„ weet, waar het is?" — Wel neen, zotskap! „ Nu, zoo
„ wees gerust omtrent uw' zilveren trekpot, die mij zoo
„ even uit de hand viel: zij ligt in zee."

OP EEN' PREDIKANT, DIE IN ZEKER GEZELSCHAP IN DEN DUT GERAAKTE.

Stil, vrienden! wekt hem niet, maar laat ons zachtjes spreken:
Wanneer hij zondag preekt, dan kunnen wij ons wreken!

MENGELWERK.

OVER DE TWEE EERSTE LEVENSGEDEELTEN VAN CONSTANTIJN HUYGENS.

Voorgelezen in *Felix Meritis*, den 20 Febr. 1817.

Door

P. HOFMAN PEERLKAMP,

Rector der Latijnsche Scholen te Haarlem. (*)

Zoo dikwijls bijna de gelegenheid het medebrengt, dat ik in het openbaar tot beminnaars en voorstanders van beschaafde letteren moet spreken, pleeg ik in mijne gedachten het groot aantal van verdienstelijke mannen te door-

(*) In den beginne was mijn voornemen, deze voorlezing door eenige aanmerkingen op te helderen; dan, daar ik hoop nog dit jaar het Latijnsch gedicht zelve in het licht te zullen geven, vond ik het doelmatiger, dezelve dan te zamen te leveren. Intusschen kan ik met genoegen berigten, dat mijn veelgeachte vriend, onze verdienstelijke landgenoot, A. LOOSJES PZ., werkelijk bezig is met het vervaardigen eener dichtmatige vertaling van HUYGENS gedicht, welke, indien ik uit eene proeve mag oordeelen, hem nieuwe aanspraak zal geven op de erkentenis van het letterlievend gedeelte onzer natie. Eindelijk is mij, na het stellen van dit berigt, gezegd, dat de Heer Prof. KOOPMANS vóór eenige jaren in *Felix Meritis* twee verhandelingen had gedaan, de eene over onzen HUYGENS *als Mensch*, de andere over denzelven *als Dichter beschouwd*. Zij zijn te vinden in het Mengelwerk van de *Letteroeff*. voor 1809. bl. 140 env. en 181 env. Ik heb dezelve met uitstekend genoegen gelezen, en zij schijnen mij toe met even veel smaak als oordeel geschreven te zijn.

doorloopen, welke ons vaderland tot zijn roem en geluk heeft voortgebragt, en uit dezelve eenen te kiezen, wiens leven ons eene nuttige en aangename beschouwing kan opleveren. Het menschelijk bedrijf hier op aarde schijnt zeer gelijk aan een tooneel. Ieder ontving zijne rol. Deze speelde dezelve met meerdere, gene met mindere toejuiching van onbevooroordeelde en kundige tijdgenooten; en de nakomelingschap ziet in de geschiedenis die zelfde rollen voor zich herhaald worden, overvloeijende van voorbeelden zoo wel tot navolging als vermijding. Nu is er, ten minste voor mijn hart en gevoel, bijna geene aangenamer herdenking dan die aan onze brave voorouders, en tevens geene nuttiger, daar ook de voorbeelden tot navolging die van vermijding zoo verre in getal overtreffen. In den oorlog vind ik beleid gepaard met moed, in vrede opregtheid en standvastigheid, in de huisgezinnen godsvrucht en liefde, eene opvoeding der kinderen te gelijk het beste voorbeeld voor die der kleinkinderen, en over het algemeen grootere zucht om braaf te zijn dan te schijnen. *Kunsten* en wetenschappen werden gestreng beoefend, niet tot praal van geleerdheid, maar tot eigene en algemeene beschaving, noch waren de namen van vrijheid, regt en geregtigheid in den staat door misbruik ijdele klanken geworden, en men zettede de gewigtigste posten, binnen- of buitenlandsch bekleed, meer luister bij, dan van dezelve werd ontleend.

De naam van wijze is zonder twijfel de grootste eernaam, welke een' mensch kan te beurt vallen. Ach, of ook die naam, door de menigte der deelgenooten, niet zoo algemeen geworden ware! Wij lezen, dat *Griekenland* op een en denzelfden tijd zeven dus genoemd en daarvoor gehouden heeft; met welk regt, moge het zelve verantwoorden. De *Romeinen* hadden op onderscheidene tijden ook de hunne: L. ATILIUS, omdat hij bij uitstek bedreven was in het burgerregt; M. CATO, omdat hij een man van lange ondervinding was, en vele dingen in den raad of met schranderheid voorzien,

zien, of met standvastigheid volvoerd, of met vernuft geantwoord had. Doch LÆLIUS wordt gezegd, den roem van alle Romeinsche wijzen, gelijk SOCRATES die der Grieksche, te hebben verdonkerd, omdat hij het niet alleen van natuur en aanleg, maar ook door oefening en verkregene kennis was, en het daarvoor hield, dat zijn geluk in hemzelven gelegen, en de deugd verheven was boven alle menschelijke lotgevallen.

Indien wij naar deze en dergelijke bepalingen onze verdienstelijke mannen beoordeelen, welk een groot aantal wijzen denkt Gijl. dat wij dan zullen vinden, wier goede aanleg, zorgvuldig opgekweekt in de kindschheid, door aanhoudende oefening versterkt in de jeugd, door dieper nadenken tot rijpheid gebragt in de mannelijke jaren, den roem van dien naam als een onbetwistbaar erfdeel aan den ouderdom overleverde. CONSTANTIJN HUYGENS van *Zuilichem* is mij altijd toegeschenen zoodanig een man geweest te zijn; en het is deze, wiens leven ik voorheb met Ul. in dit uur voor de twee eerste gedeelten te doorloopen. Het mag mij gebeuren, hier en daar bijzonderheden te verhalen, welke niet algemeen bekend zijn. Ik heb dezelve geput uit eene echte bron, een nog onuitgegeven geschrift, door den eerbiedwaardigen grijsaard, toen hij bijna 83 jaren bereikt had, met eigene hand geschreven, toegewijd aan zijne hem zoo dierbare kinderen, aan welke hij zijn tot dusverre afgeloopen leven in Latijnsche dichtmaat zoo innemend verhaalt, dat, zoo dikwijls ik hetzelve lees, ik mij niet verbeelde te lezen, maar den ouden vader midden onder zijn kroost te hooren spreken.* En het is op grond van de achting, W. T., welke een man, gelijk hij was, ons allen inboezemt, dat ik mij met uwe gunstige en toegevende aandacht durve vleijen.

CONSTANTIJN HUYGENS werd geboren in 's *Gravenhage*, den 4 September van het jaar 1596, van zeer aanzienlijke ouders, zijnde zijn vader, CHRISTIAAN HUYGENS, Secretaris van den staat. Indien de zorg des Hemels hem in zijne teedere kindschheid niet

 be-

bewaard had, zoude hij het leven ſpoedig weder verlaten hebben. Naauwelijks een jaar oud zijnde, viel hij met het hoofd door de traliën van een vuurhaard. De vader, opgewekt door het geſchrei van CONSTANTIJN's broêrtje, ſchoot ijlings toe, en redde hem nog tijdig. Spoedig openbaarden zich de gaven, welke in het kind verborgen waren. Hij konde nog niet ſpreken, en zong hem voorgezongene liedjes met juistheid en gevoel na; en kort daarna maakte hij zich in den tijd van eenige weken bekwaam in het ſpelen op de luit, bij welke hij ſpoedig de guitar voegde. De vader verſtond dezen wenk der natuur, en wijzigde die ingeſchapene zucht in zijnen zoon; de zoon opende door dezelve zijne geheele ziel voor de indrukſelen van dat goede en ſchoone, waardoor zijn ganſche leven gekenmerkt is. Hij bezat eene buitengemeene vlugheid van begrip, en leerde alles met zoo groote gemakkelijkheid, alsof hij de zaken ſlechts in het geheugen behoefde terug te roepen en niet voor het eerst te leeren, en het leeren voor hem geen werk, maar vermaak was. Binnen twaalf maanden verſtond hij de Franſche taal, zoodat deze zijne moedertaal ſcheen te zijn. Op dezelve volgde de Latijnſche, Griekſche, Engelſche en Italiaanſche. Hij werd niet gevormd op de gewone ſcholen, maar had bijzondere onderwijzers, gelijk toen het gebruik was in de huizen der aanzienlijke ouders, het zij uit een zeker denkbeeld van achtbaarheid en deftigheid, het zij uit beſef, dat de toeſtand dier ſcholen nog zoodanig niet was, als dezelve naar het oordeel van meer verlichte lieden zijn moest. Ook hadden de Latijnſche ſcholen de hervorming nog niet ondergaan, welke, op raad van PETRUS CUNÆUS, Hoogleeraar te *Leiden*, een der uitmuntendſte mannen van zijnen tijd, door medewerking en inlichting van in dat vak door ondervinding bedrevene mannen, op gezag der ſtaten, naderhand tot ſtand gebragt is. HUYGENS had het geluk, in zijnen bijzonderen leidsman en leermeester, JOHAN DEDEL, van zeer achtbare familie, die

ve-

vele bloedverwanten onder de burgemeesteren en regeerders der ſtad *Leiden* had, eenen man te vinden, die het hem toevertrouwde werk met ijver en lust verrigtte, en bij die deugden ſchranderheid en geleerdheid voegde. Deze doofde de vonk van dichterlijken geest, welke in zijnen jongen leerling te voorſchijn kwam, niet uit, maar blies dezelve meer aan, echter zóó, dat die vonk niet dadelijk een vuur werd, hetwelk zijne ziel geheel en alleen innam, en voor andere wetenſchappen koel en onverſchillig maakte. Het ware te wenſchen, dat vele onderwijzers zulk een voorbeeld meer hadden willen volgen! Dan voorzeker zoude ons vaderland zich op nog meer uitſtekende dichters mogen beroemen, en over nog weiniger ſlechten behoeven te ſchamen. Van zoo veel belang is het ook hier, den middelweg te bewandelen. Intusſchen oefende DEEDEL hem in de redekunde en welſprekendheid der *Romeinen*, wier lesſen en voorbeeld zeer noodzakelijk zijn om den goeden ſmaak te vormen, voornamelijk in eenen tijd, toen dezelve in het algemeen verwijderd was van het natuurlijk ſchoone. In de redeneerkunde hoorde hij, onder het geleide van DEEDEL, de lesſen van EGLIZEMIUS, een *Schot*, die toen in *'s Gravenhage* ook de geneeskunde oefende, en het zijne toebragt om CONRADUS VORSTIUS ongelukkig te maken, door hem gevoelens toe te ſchrijven, om welke deze zeker nooit gedacht heeft. De meesterachtige, ſtoute en langwijlige toon van dien vreemdeling bevielen HUYGENS minder, dan de manier van MOLINÆUS. CARTESIUS, wiens vriendſchap hij naderhand zeer hoog ſchatte, had zijn licht nog niet ontſtoken; daarom beoefende hij ARISTOTELES, om zich met de kennis der wijsbegeerte en natuurkunde te verrijken. — Daar beſtaat eene naauwe verwantſchap tusſchen alle beſchaafde kunſten en wetenſchappen; evenwel is deze verwantſchap allernaauwst tusſchen de muzijk, dicht- en ſchilderkunst. Wij hebben gezien, dat HUYGENS door de natuur tot de beoefening der twee eerſten ge-

 dre-

dreven werd; door dezelfde natuur werd hij ook gedreven tot de beoefening van de laatfte. Ook hierin verfchafte zijn vader hem bekwame leermeesters, en fpoedig teekende hij, met zwart of rood krijt en met de pen, de oudheidkundige ftukken van GOLTZIUS met eene verwonderlijke naauwkeurigheid na, en was niets minder dan ongelukkig in het miniatuur en fchilderen met olieverf, waarvan in zijnen ouderdom nog proeven bij zijne vrienden overig waren, en misfchien nog overig zijn. De fchoonheid, voortfpruitende uit *juiste orde*, bragt hij van de fchilderkunst over op zijn fchrift; en hij had in zijn 83fte jaar nog zulk eene *vaste en fraaije hand*, dat men zoude kunnen twijfelen, of hij de boven vermelde boeken over zijn leven zelf gefchreven heeft, indien de vergelijking van andere ftukken ons deze twijfeling niet bename, voornamelijk die van eenige regelen, welke hij gefchreven heeft voor eene bij mij berustende uitgave zijner *Momenta Defultoria*. — Hoewel zoo vele bezigheden genoeg konden fchijnen om den leerlust van den ijverigften knaap te *voldoen*, en zij het ook fchenen aan den vader, zocht CONSTANTIJN, buiten diens weten, nog tijd uit te vinden om zich op de wiskunde toe te leggen, en offerde vele uren van den flaap op, om ook dezen hem aangeboren' trek naar die wetenfchap der wetenfchappen op te volgen; en de vader ftond niet weinig verbaasd, toen hij de gemeenzaamheid van zijnen zoon met EUCLIDES ontdekte. — Muzijk en ligchaamsoefening waren, volgens PLATO, de beste weg om kinderen tot menfchen te maken, welke dien naam verdienden. De muzijk lokte door hare betooverende klanken alle vermogens der ziele uit, en maakte dezelve gevoelig voor het fchoone en verhevene van andere wetenfchappen, welke hij vervolgens ook onder den naam van muzijk begreep. De ligchaamsoefening was de zuster van die muzijk. De eerfte gaf gezondheid aan de ziel, de laatfte aan het ligchaam. De opvoeding van HUYGENS was geheel in den geest van PLATO: want zijn ligchaam werd

uren,

ren, als zijne ziel, door vele foorten van oefeningen gevormd en verfterkt. Zoo leerde hij de behandeling van onderfcheidene wapenen, en de kunftige bewegingen van een leger. Zijn vader konde niet dulden, dat iemand, geboren in een land, hetwelk voor deszelfs vrijheid aanhoudend in oorlog zijn moest, geheel onkundig was in de wijze, om hetzelve des noods te helpen verdedigen. Bij den wapenhandel kwam het paardrijden, danfen, fpringen, worftelen, fchaatsrijden en zwemmen. In het fchaatsrijden muntte hij uit zoo wel in fnelheid als houding; het zwemmen wilde hem, welke pogingen hij ook deed, niet gelukken. — Dus doende, liet hij in zijne kindfche jaren bijna geen oogenblik verloren gaan; en, daar deze rustelooze ijver gezegend werd met groote fchranderheid, was het geene eigenliefde, welke den ouderen hoop gaf, dat hij eens een fieraad der maatfchappij zoude worden, noch alleen eerbied voor den vader, dat LOUISE DE COLIGNY, die achtbare en minzame prinfesfe, zich dikwijls en gaarne met den knaap onderhield. Zeven jaren lang mogt hij de bijzondere leiding van DEDEL genieten; na afloop van dien tijd verliet deze zijnen leerling, en bekwam eenen deftigen post, waardig zijner verdienften, namelijk dien van Raadsheer in het Hof van Holland. Noode fcheidde CONSTANTIJN van hem, na het betuigen van de grootfte dankbaarheid, welke hij echter in zijne ziel nog grooter had, gelijk hij naderhand bij elke gelegenheid toonde.

Een zoo wél toegerust jongeling was, zoo iemand, waardig om de akademifche loopbaan in te treden. Het lag in zijn plan, om zich aldaar den eernaam van meester in de beide regten te verwerven. In de voorbereidende wetenfchappen had hij reeds zoodanige vorderingen gemaakt, dat hij dadelijk met zijn hoofddoel konde aanvangen; te meer, daar zijn oom, de Raadsheer ZUERIUS, een man van groote gulheid en geleerdheid, hem den eerften weg gebaand had, en hij onder diens opzigt, volgens den raad van HUGO DE

GROOT, zich de vier boeken van de *Justiniaansche* regtsgeleerdheid, den titel over de beteekenis der woorden, en dien over de onderscheidene regelen van het oude Romeinsche regt, zoo zeer had eigen gemaakt, dat dit alles bij hem in merg en bloed zat. Hij kwam te *Leiden*, voor welke stad de Hoogleeraren van dien tijd den naam van *Hollandsch Athene* verwierven; een naam, welks roem door alle tijden heen tot op den huidigen dag is staande gehouden door mannen, hunnen voorgangeren waardig. Aldaar bragt hij een jaar door, het genoegelijkste zijns levens. Het vriendelijk verkeer met de eerste geleerden der aarde, de loffelijke naijver onder de zich om strijd oefenende jongelingschap, het verlangen zijns vaders om in een jaar de voorgenomene taak te volbrengen, waren zoo vele redenen, dat hij, ik zeg niet alle anderen, maar zichzelven in vlijt en het maken van vorderingen overtrof. Het klagen over de kortheid des menschelijken levens is zoo oud als menigvuldig. HUYGENS scheen het leven lang genoeg, als het maar wél besteed werd; en hij hield het daarvoor, dat men geen kort leven ontving, maar het *kort* maakte, dat men niet arm, maar verkwistend *in tijd* was. Dus gold dit ééne jaar voor hem zoo veel als vier voor jonge lieden, die zich door den stroom van vergankelijke vermaken laten wegslepen. Hij stelde zelf, als eene proeve zijner vorderingen, zonder iemands hulp, waarvan het tegendeel ook toen zoo dikwijls plaats had, een twistschrift op over de borgen, verdedigde hetzelve in het openbaar, onder eenen grooten toevloed van aanzienlijke en geleerde lieden, even bedaard als juist, en behaalde met den grootsten lof den lauwerkrans der overwinning. — Tot meester in de regten bevorderd zijnde, oefende hij zich eenigen tijd in de *Haagsche* pleitzalen, toen hem de lust bekroop om vreemde landen te zien, en vreemde zeden en karakters te leeren kennen. Het besef der groote nuttigheid, welke het reizen voor jonge lieden bevat, en de aanzienlijke betrekkingen, welke de vader buitenlandsch had, deden hem het verzoek van zijnen

zoon

zoon gereedelijk inwilligen. De keuze viel op *Engeland*, werwaarts hij met CARLETON, den afgezant van dat land bij onze ſtaten, vertrok, en de gastvriendſchap van den Staatſchen gezant NOEL DE KARON genoot, eenen man, nog eerbiedwaardiger door eigene verdienſten, dan door jaren en geboorte. Bij dezen bragt hij drie maanden door, en volmaakte zich ongevoelig in de uitſpraak der Engelſche taal. Voor het overige was het onzeker, of de grijsaard grooter genoegen vond in de eerbiedige weetgierigheid des jongelings, dan de jongeling in de vriendelijke deftigheid en het verſtand des grijsaards; doch dit was zeker, dat zij beiden groot genoegen in elkanders bijzijn vonden. Van *Londen* déed hij eenige uitſtappen, voornamelijk naar *Oxford* en *Cambridge*, en ſpeurde overal het merkwaardige op. Het mogt hem gebeuren, Koning JACOBUS te ſpreken; en hij beviel dien Monarch, die veel werks van geleerdheid maakte, zoo zeer, dat hij zelf voor hem op de guitar moest ſpelen. Deze eer, gevoegd bij eigene rondborſtigheid en beſchaafdheid, verſchafte hem de kennis en vriendſchap met de aanzienlijkſte heeren van *Engeland*. Van *Londen* nam hij de terugreize naar het vaderland aan, in gezelſchap met de afgevaardigden van dat land tot de *Dordſche* Synode, in den jare 1618. De regering van *Middelburg* (want zij landden in *Zeeland*) begroette dezelve in de Latijnſche taal, en vervoerde ze in hare jagten naar *Holland*, alwaar HUYGENS ook behouden in het ouderlijke huis terugkwam.

In den jare 1619 gebeurde het, dat de Staten den Heere AARSSENS van *Sommelsdijk* als afgezant naar *Venetië* zonden, om een vast verbond met dat gemeenebest aan te knoopen. Hij nam vele edele jongelingen derwaarts in gezelſchap met zich, en onder dezen ook CONSTANTIJN, van wiens hulp als ſchrijver hij zich tevens bediende. Deze keuze van eenen zoo ſchranderen man, door RICHELIEU als een der eerſte ſtaatkundigen van zijnen tijd erkend, was voor den jongen HUYGENS zonder twijfel allervereerendst. De reis

 ging

ging door een gedeelte van *Duitschland*, *Zwitserland* en *Italië*, voor den weetgierigen HUYGENS te spoedig, zoodat hij zich beklaagde, vele zaken niet naauwkeurig of geheel niet te hebben kunnen bezigtigen, zoo als de monden van den *Donau*, de bronnen van den *Rijn* en andere. De afgezant zond hem vooraf tot den Doge van *Venetië*, welken hij in de Italiaansche taal begroette, en over de ontvangst van het gezantschap onderhield. Hij nam dat grijze en achtbare opperhoofd geheel voor zich in, zoodat deze den jongeling in zijne armen sloot, en hem toevoegde: „ De eer, welke de afgezanten der magtigste Koningen genieten, zal aan de uwe geworden: de wereld zal weten, op welken prijs ons gemeenebest het uwe stelt." De stad zelve hield hem opgetogen van verwondering. Muzijk, dichtkunst, schilderijen, standbeelden, gebouwen, de zeden des land, de majesteit des gebieds en andere wetenswaardige zaken namen de hem overschietende oogenblikken weg. — Hij had eenen aanbevelingsbrief van zijnen vriend DAN. HEINSIUS aan PAOLO SARPI, van de *Serviten*-orde, een beroemd godgeleerde en raad van *Venetië*; dan, daar deze juist de zaken en geheime papieren van den lande behandelde, durfde hij HUYGENS geenen toegang tot zich verleenen. Deze SARPI was een man van groote kennis, en onbekrompener denkwijze in het godsdienstige dan de toenmalige tijden duldden, zoodat hij bij sommigen niet alleen van ketterij verdacht, maar ook beschuldigd werd. Zoo verweet de Kardinaal PALLAVICINI hem, dat hij zijne blijdschap aan den Heere AARSSENS zoude betuigd hebben over het zien van een' afgezant eener Republiek, welke den Paus alleen voor den Antichrist hield. Dan, wij mogen dit als laster beschouwen, daar zoo groote onvoorzigtigheid op geenerhande wijze is overeen te brengen met die angstvalligheid, waarmede hij HUYGENS door vader FULGENTIUS liet weten, dat hij noch den brief van HEINSIUS durfde aannemen, noch hem spreken. — Bij het vertrek van het gezantschap,

ver-

vereerde de Republiek, ter gedachtenis van het geslo-ten verbond, ook HUYGENS met eene gouden halsketen, versierd met de Venetiaansche en Hollandsche leeuwen; en hij zelf kocht vele zeldzaamheden en grooten voorraad van muzijk, hetwelk alles, over zee naar *Holland* gaande, in handen der roofzuchtige *Algerijnen* viel. Zij zelve keerden langs hunne voetstappen in het vaderland terug.

Het vaderland heeft toch iets onbegrijpelijk aantrekkelijks voor de harten van alle gevoelige en edeldenkende menschen; de bloote naam zelf verwekt, ik weet niet welke, zoete klanken in de ooren. Doch indien men dat vaderland na een lang afzijn mag wederzien, dan pleegt dat wederzien eene aandoening te verwekken, welke met geene woorden kan worden uitgedrukt. HOMERUS schildert dit gevoel in ULYSSES, gelijk hij alle menschelijke aandoeningen schildert. ULYSSES verachtte de onsterfelijkheid, als hij slechts eenmaal den rook van zijn rotsachtig *Ithaca* mogt zien opgaan, en viel bij zijne terugkomst met het aangezigt op den grond zijner geboorte, en kuste dezelve. HUYGENS was ook geheelenal doordrongen van dat teeder gevoel, en betrad nooit, na het volbrengen van eenige reis, welke hij zeer vele gedaan heeft, den vaderlandschen bodem, of zijn hart ontlastte zich in lofspraken en dankzeggingen vol kinderlijke eenvoudigheid.

Indien ooit kinderen de kroon en blijdschap van ouderen genoemd zijn, dan verdiende CONSTANTIJN voorzeker dezen naam. Zoo zag de vader hem ook nu uit *Venetië* terugkeeren met eene onbedorvene ziel en smaak, en bespeurde uit de openhartige verhalen, dat vreemde pracht en weelde geene grootere indrukselen op zijn Hollandsch hart maakten dan een schuitje in eene rivier. Zoo was CONSTANTIJN's terugkomst ook nu een feest voor het gansche huisgezin, hetwelk met aandachtige ooren als aan den mond des verhalenden hing, en den halven nacht aan den avond knoopte. — Jeugdige drift en onbedachtzaamheid hadden hem op de-

ze

ze reis tweemaal in levensgevaar gebragt. *Ook* dit verzweeg hij even min voor zijne ouders, als hij het naderhand in zijn levensberigt aan zijne kinderen verzweeg, opdat het hun tot een voorbeeld mogt verſtrekken. — Zij moesten den *Spluger* overtrekken; een gebergte, welks kruin zich onder de wolken des hemels bedekt. Met groote moeite had men een gedeelte van den rug bereikt, vanwaar twee wegen naar de ondergelegene vallei liepen, de eene lang, maar veilig, de andere kort, maar gevaarlijk. AARSSENS en de overigen kozen, op raad der gidſen, den eerſten; HUYGENS, met eenen anderen jongeling, den laatſten. Het pad liep ſteil naar beneden, en was zoo hard en glad van ijs, dat het geen voetſtap duldde. In het eerſte oogenblik gleed men langzaam naar beneden; dan de vaart kreeg zoodanige ſnelheid door voortgang, dat zij zich niet langer konden tegenhouden, en de berg met hen ſcheen rond te draaijen. — De groote toren te *Straatsburg* is een werk van eene vervaarlijke hoogte. Men komt langs verſcheidene wenteltrappen tot de plaats, waar de verſchillende torenſpitſen zich tot één punt vereenigen. Daar boven verheft zich een loodregt oploopend vierkant, zonder de minſte beſcherming voor iemand, die door duizeling het evenwigt mogt verliezen. HUYGENS klom dezen muur op en neêr, terwijl hij zich met handen en voeten aan de uitſtekende haken vasthield. — Zoo er zijn mogten, welken het vreemd toeſchijnt, dat ik zulke op zichzelve nietsbeduidende gevallen verhaal, zij het mij vergund te mogen zeggen, dat het mij nog vreemder toeſchijnt, dat men belang ſtelt in het vernemen van de geringſte levensbijzonderheden van vreemdelingen, en die onzer landgenooten met ſtilzwijgen voorbijgaat, te meer nog, indien ze ons eenigzins nader brengen, om hun karakter van alle zijden te leeren kennen.

Over het algemeen had HUYGENS zich op deze reis als een ſchrander opmerker doen voorkomen, hetwelk niet weinig bevestigd werd, toen zijn dagboek, opgeſteld in de Franſche taal, in handen van deskundigen

kwam.

kwam. Het was den Heere AARSSENS ook niet ontgaan, dat hij eenen veel omvattenden geest had, toegerust met ſtandvastige opregtheid en buigzame inſchikkelijkheid, zoo veel eer en pligt zulks gedoogden, noch dat hij bij zijne groote liefde voor het vaderland eene gelijke geſchiktheid voegde, om hetzelve binnen- of buitenlandsch te dienen. Geen wonder dus, dat men hem in den jare 1621, tegen het einde van het beſtand met *Spanje*, en ter gelegenheid der *Boheemſche* onlusten, met een gezantſchap als geheimſchrijver naar *Londen* zond, vanwaar hij, verſierd met eene gouden halsketen, in het vaderland terugkeerde. Dan, veel meer dan dit was het hem waard, dat hij vriendſchap gemaakt had met RAPHAEL THORIUS, een groot geneesheer en dichter, en CORNELIS DREBBEL van *Alkmaar*, die zich toen te *Londen* ophield. Dat een jongeling, door eenen magtigen ſtaat met gouden ſieraden beſchonken, zich daarop niet het minſte laat voorſtaan, is zeker veel. Maar indien deze zoodanige eerbewijzingen, welke ook de hoofden van mannen kan doen duizelen, verre ſtelt beneden de vriendſchap met bejaarde menſchen, wier eenigſte aanbeveling geleerdheid en goede beginſelen zijn, dan is dit niet veel, maar iets groots en voortreffelijks. — THORIUS ſcheen hem een man te zijn van buitengewone bekwaamheid en opregtheid; en, gelijk hij zich gedurende diens leven beklaagde, dat de zee hen van elkander ſcheidde, zoo ſtortte hij tranen van droefheid, toen deszelfs dood hen geheelenal van elkander ſcheidde. In DREBBEL vond hij het voorkomen van eenen Hollandſchen boer, en de taal van eenen PYTHAGORAS en ARCHIMEDES. DREBBEL'S uitſtekende kennis in de wis- en natuurkundige wetenſchappen is beroemd; anders zoude het getuigenis van HUYGENS voldoende zijn. Daarom wordt mijne geheele ziel vervuld met verontwaardiging, wanneer ik zie, dat MENKENIUS, een *Duitſcher*, onzen DREBBEL rangſchikt onder die ſoort van geleerden, welke te allen tijde zeer ſchaars in ons vaderland moeten geweest zijn, daar on-

onze taal er bijna geen naam voor heeft; hij zelf noemt ze *charletans*, en onder deze rangschikt hij DREBBEL, wegens eenen zekeren brief, door hem aan zijnen vriend VAN RIETWIJK geschreven, houdende een luimig verhaal, gelijk men het aan een' vriend doet, van de wonderlijke verschijnselen, welke hij door de gezigtkunde (*optica*) vertoonde. DREBBEL schreef dezen brief uit *Londen* naar *Alkmaar* in de Hollandsche taal. HEGENITIUS, die ettelijken tijd daarna door *Holland* en *Vriesland* reisde, kwam ook te *Alkmaar*, hetwelk hem verheerlijkt scheen door de geboorte van DREBBEL, en vertaalde genoemden brief in het Latijn, om den lezeren van zijne reis een denkbeeld te geven van 's mans groote bedrevenheid in de natuurkunde, welke, volgens hem, meer bewonderaars dan navolgers zoude vinden. Het is waarschijnlijk, *dat* COLOMESIUS dezen brief uit HEGENITIUS heeft overgenomen, en denzelven geplaatst achter de door hem uitgegevene brieven van CLEMENS aan de *Corinthers*, uit welke eindelijk MENKENIUS *denzelven* de schande heeft aangedaan om ze in zijne *Charlatannia* eene plaats te ruimen, en tevens in zichzelven een voorbeeld geeft van die zotheid, welke hij doorgaande gispt, daar hij belijdt, dat *hij* in de onderscheidene gedeelten der wiskunde bijna geheel onbedreven is. Een mensch gelijk HUYGENS wist DREBBEL beter te waarderen: hij verkeerde kort daarna een geheel jaar met hem te *Londen*, en zocht dagelijks door zijne gesprekken wijzer te worden. Ook vond DREBBEL zoo veel genoegen in hem, dat hij aan geenen zijner vrienden meer tijds, om met hem te spreken, gaf. Dit viel voor in den jare 1624, indien ik mij niet bedriege; want het heeft eenige moeijelijkheid in zich, den juisten tijd hier of daar van te bepalen, daar de oude man zijn leven door geene aanteekening van dag of jaar heeft opgehelderd, en WAGENAAR somtijds niet met hem overeenkomt, wiens voortreffelijke geschiedenis des vaderlands reeds eenig licht kan ont-

ontvangen uit dit leven, en nog meerder licht zal ontvangen uit die overgeblevene brieven en papieren, op welke de Raadsheer SCHONK, een waardig bloedverwant van het HUYGENSCHE geslacht, ons heeft doen hopen. Dit viel dan voor in den jare 1624, wanneer, volgens HUYGENS, de staten een gezantschap naar *Londen* zonden, om de geschillen bij te leggen, welke met *Engeland* over de Oostindische zaken gerezen waren. AARSSENS was aan het hoofd, en HUYGENS geheimschrijver van hetzelve. Men stak in den winter van *Scheveningen* in zee, en landde, niet zonder groot gevaar te hebben uitgestaan, te *Gravesande*. Het schip was door tegenwind vastgeraakt op eene zandbank op de kusten van *Engeland*, en reeds was de boot uitgezet om de gezanten en papieren te redden, toen een onverwacht toeval hen er afhielp. De *Engelschen* schoven de zaak op de lange baan, en gaven geen uitslag; men had meer dan tachtig onstuimige bijeenkomsten gehad, en langer dan veertien maanden onderhandeld. Dit verdroot het gezantschap, en HUYGENS werd naar Koning JACOBUS gezonden, om billijke klagten over zulk lang dralen in te brengen. HUYGENS vond denzelven op een zijner jagthuizen buiten *Londen*, en kweet zich zoo ernstig en welmeenend van den hem opgedragen last, dat de Koning, eenige malen het vertrek met hem op en neder wandelende, terwijl hij hem onder den arm nam, het gedrag der zijnen afkeurde, en beloofde de zaak te zullen doen voortzetten, hetwelk hij ook deed. In dat zelfde vertrek bevond zich HENDRIK RICHEY, Grave van *Holland*: de Koning nam het zwaard van dien edelman, sloeg HUYGENS met hetzelve tot ridder, en gaf het hem ten geschenke. De veelvuldige genoegens, welke hij gedurende zijn lang verblijf te *Londen* smaakte, zoo door het verkeer in de aanzienlijkste huisgezinnen, als door het aanknoopen van nieuwe betrekkingen, werden verbitterd door een onaangenaam toeval, hetwelk hem zelfs in zijnen ouderdom nog groote smart veroorzaakte.

Toen

Toen hij, namelijk, naar het jagthuis van Koning JACOBUS reed, viel buiten *Londen* een reismantel, waarin eene aanmerkelijke somme gelds was, van het paard van een' zijner knechten. Deze buit was te schoon in het oog van het gemeen, hetwelk er zich oogenblikkelijk meester van maakte. Het denkbeeld, dat men op hem vermoeden konde vatten, alsof hij dat geld, aan het gezantschap behoorende, had verdonkerd, kostte hem vele slapelooze nachten; en, het zij de laster hem werkelijk betigt hebbe met iets, hetwelk nooit in zijn karakter konde vallen, het zij de vrees voor zelfs de minste smet, waarmede zijn goede naam konde worden bezwalkt, zijn vermoeden vergrootte, hij *betuigt* zijne onschuld aan zijne kinderen, en bezweert ze om hem te verdedigen, zoo iemand zelfs van verre hierop mogte doelen. Na de geschillen over de Oostindische belangen in der minne geschikt te hebben, keerde het gezantschap naar het vaderland terug, alwaar HUYGENS, die toen den ouderdom van ongeveer 28 jaren bereikt had, kort daarop zijnen vader door den dood verloor, in den jare 1624.

Tot dusverre heb ik HUYGENS als *kind* en jongeling geschetst, in welken leeftijd hij voorzeker reeds belangrijk is. Deze belangrijkheid neemt toe met zijne jaren. Want hij heeft de verwachting, welke hij van zich deed opvatten, als man en grijsaard niet alleen niet te leur gesteld, maar overtroffen.

WAAROM STERVEN ER MENSCHEN AAN GENEESLIJKE KWALEN?

II.

Quandoque bonus dormitat Homerus.

Elkeen is wel te vreden, wanneer de natuur om de twintig jaar een uitstekend goed dichter voortbrengt; maar uitstekend goede artsen verlangt men bij geheele do-

dozijnen. Ondertusschen is de kunst, om duizenderlei kwalen der stervelingen in derzelver duistere schuilhoeken op te zoeken, bij derzelver groote gelijkheid en twijfelachtige kenmerken vaardig te onderscheiden en gelukkig te behandelen, voor het minst even moeijelijk, vereischt even veel aanleg, oefening en nadenken, als de kunst om lierzangen en treurspelen te maken. De vergelijking is hier zelfs ten nadeele van den arts: want, terwijl de dichter de lier behoeft op te nemen noch de snaren te tokkelen, wanneer hij niet door eene heilige geestdrift wordt aangevuurd, kan de geneesheer ieder oogenblik geroepen worden, om de harp des menschelijken ligchaams te stemmen, en er, voor krijtende wanklanken, heldere toonen uit te lokken. Hij wordt daartoe geroepen, vermoeid van zijnen dagelijkschen arbeid; midden uit den diepsten slaap; afgetrokken door zijne letteroefeningen, en stomp gedacht; door eigen leed overmeesterd; door zijne driften geschokt. Hij kan er toe geroepen worden, midden uit den roes der vermaken, met benevelde zinnen, met een hoofd zonder gedachten. Hij kiest daarenboven zijne stof ter bearbeiding niet uit, maar zij wordt hem voorgeworpen. Hij moet handelen, en het oogenblik hem dienen. Één misgreep, en de gelegenheid is voorbij, onherstelbaar verloren, of althans niet dan moeijelijk weêr te vatten.

En wie zal het dan den armen arts wijten, dat hij niet altijd even vaardig, even gelukkig is, den juisten toon aan te slaan? Zelfs de goede HOMERUS is wel eens wat dodderig. Het is ondertusschen jammer, dat de nalatigheid en onnaauwkeurigheid van den geneesheer zijnen lijderen zoo duur te staan komt; terwijl de lamste en zotste verzen toch niet meer kunnen, dan vervelen.

Het is zeker jammer, dat de doctorshoed geene bovenmenschelijke vermogens geeft. Zoolang de geneesheeren, even als wij, aan alle menschelijke dwalingen en zwakheden blootstaan, zijn wij er de onvermijdelijke slagtoffers van: want wie staat er ons voor in, dat wij on-

onzen doctor niet dán zullen noodig hebben, wanneer hij vermoeid of ongesteld is, of zijn hoofd vol heeft van andere zaken? En wie is zoo dwaas, dat hij niet inziet, hoe, langs dezen weg, uit eene kwade maag hevige rotkoortsen, en uit eene ligte verkoudheid de tering kan voortvloeijen? De beginselen toch van alle ziekten en ligchaamsgebreken zijn meestal ligt, en gemakkelijk te herstellen of voor te komen; maar hebben zij ééns wortel geschoten, of wierden zij in den beginne verkeerd aangetast, dan laten zij zich even min uitroeijen, als een stevige eik door schudden en trekken.

Sterven er dus vele lijders aan geneeslijke kwalen, zoo moeten wij dit gedeeltelijk ook daaraan toeschrijven, dat de geneesheeren *menschen* zijn.

Met loome leden, met doffe oogen, met een zwaar hoofd verlaat EXOPHILUS zijne legerstede. Een vriend van het tafelen, heeft hij gister wat diep in de schotels getast, en vooral den beker wat hoog geligt. Hij voelt zich slaperig, dof, ongeschikt tot denken. Ware hij een koopman, hij zou geen oog in zijn boek slaan, geen' belangrijken brief beantwoorden, althans geen' aanmerkelijken koop of verkoop sluiten. Ware hij een advocaat, tien maal zoude hij zijne stukken stellen en verscheuren. Maar nu is hij een arts; hij moet naar zijne zieken. Werktuigelijk steekt hij zijne hand naar den pols uit, zonder te voelen, en laat den lijder de tong uitsteken, zonder te zien; geeuwend doet en herhaalt hij driemaal dezelfde vragen, en vraagt zonder eenigen zamenhang. Hij schrijft voor! Gelukkig de zieke, bij wien zich op dien dag geene dubbelzinnige teekenen voordoen, wiens ziekte dan niet tusschen leven en dood zweeft! Iedereen gevoelt intusschen, hoe gemakkelijk zulks gebeuren kan. En, hoewel niet alle geneesheeren zulke vlijtige tafelbroeders zijn, ja de matigheid en ingetogenheid, met regt, onder de hoofdeigenschappen van een' waardigen arts behooren, gevoelt toch elk, dat de geest der matigheid niet noodzakelijk in alle de priesters van het heiligdom van Eskulaap woont, en dat daarenboven,

vooral voor een gezocht en geliefd geneesheer, nog al dikwijls de tijd daar is, dat hij zijne maag meer dan zijne herſenen moet offeren.

Zijn er niet daarenboven honderd andere omſtandigheden in het dagelijksch leven, welke de vrije werking van iemands geest, en dus ook die van den geest des bekwaamſten geneesheers, voor een' halven dag kunnen ſtremmen? En al is het dan maar voor een enkel oogenblik; kan niet de ongeluksſtar van menigeen denzelven juist in dat noodlottig uur om raad en hulp tot hem brengen? Is hij, wiens eergierigheid gekrenkt is, (en hoe vaak gebeurt dat bij den arts) die een zwaar verlies in have en goed leed, die huisſelijk verdriet heeft, in ſtaat, op alle bijzonderheden acht te geven, die aan het ziekbed beſlisſend zijn? Hoe ligt kan men dan, door onoplettendheid, iets verkeerd hooren of zien, iets voorbijgaan, iets vergeten! Dat dit alles kan gebeuren, zal de domſte boer beſeffen; dat het werkelijk plaats heeft, elk opregt geneesheer erkennen; en dat de behandeling en genezing der ziekten er vaak bij lijdt, is maar al te waar.

Het ongelukkigst nog van alles is, dat de artſen hier op aarde een ligchaam noodig hebben, en niet als geesten of onweegbare ſtoffen onder ons kunnen zweven. Zij zouden dan ten minſte voor ligchaamsvermoeidheid en ziekten veilig wezen, waardoor zij nu dikwijls zoo ongeſchikt voor hun beroep zijn. Voor zware ziekten, wel is waar, zijn de artſen, wanneer zij eens een' geruimen tijd de kunst geoefend hebben, veelal bewaard; kleine ongeſteldheden overvallen hen daarentegen nog al dikwijls, houden hen niet van het ziekbed af, en maken hen evenwel, op dat oogenblik, tot denken en handelen min geſchikt. Iederen geneesheer, daarenboven, die ſlechts eenigen loop heeft, overvalt dagelijks de kwaal der *vermoeidheid*. Verſleten voor dien dag en hijgend naar rust bezoekt hij vaak zijne laatſte lijders. Inſpanning van het ligchaam mat den arts niet minder af, dan inſpanning van den geest; en nog te meer, dewijl, in

 dit

dit beroep, even als in elk ander, al ras de *eentoonigheid* binnensluipt, en al ras de gedachten met eene gelijkmatige traagheid dwingt te gaan naar de maat van haren looden slinger. Het werd slechts enkelen gegeven, zich aan hare magt te ontrukken.

Wilde ik nu nog spreken van de menigte lage driften en nietigheden, die het gros der geneeskundige zielen vervullen; van hunne eigenbaat, verkeerde eerzucht en waan, gehechtheid aan zekere geneeswijzen en geneesmiddelen, verachting van alles, wat niet met *hen* en hunne wijze van zien instemt, — ik zoude een boek kunnen schrijven. Maar ik wilde slechts iets *zeggen van* die dwalingen, van die zwakheden, waarvoor ook de beste geneesheeren blootstaan, opdat men ophoude de kunst te beschuldigen, of van de kunstoefenaren te vorderen, wat hunne, wat alle menschelijke *krachten* te boven gaat.

Het is geen' sterveling gegeven, altijd meester te zijn van zijne driften en neigingen, of vrij te blijven van die zwakheden, waardoor ieder mensch zichzelven en anderen zoo vaak benadeelt. Waarom zouden wij in de zonen van Eskulaap meer zoeken, meer verwachten, vooral in die van den gewonen stempel? Hunne hulp is dus dikwijls gebrekkig en wisselvallig. „Maar doen wij dan niet beter," zal men zeggen, „dat men haar niet inroepe, en zich in de veilige handen der natuur overgeve?" Dit rade ik ieder aan, die, ook in zijne gezonde dagen, gewoon is, de algemeene moeder te raadplegen, en hare lessen te volgen. Anderen zoude het niet baten: want het is de grootste dwaasheid, te verwachten, dat hij, wiens geheele leven een zamenweefsel van kunst is, in wien niets meer der nature toebehoort, in zijne ziekten, een enkel oogenblik, zonder de inspanning der kunst zoude kunnen blijven bestaan.

DE ZANGERES GABRIELLI.

KATHARINA GABRIELLI werd in het jaar 1730 te *Rome* geboren. Haar vader, wiens naam niet bekend is, was kok bij den Vorst GABRIELLI. Hij had het vermogen niet, om de schoone stem, welke de natuur zijner dochter gegeven had, door onderwijs te laten leiden, en vergenoegde zich met haar nu en dan in de *Opera* te brengen. KATHARINA vattede spoedig de fraaiste plaatsen, en zong dezelven met verwonderlijke vaardigheid. Toen zij op eenen avond, tot vervrolijking van haren arbeid, eene zware aria van GALUPPI zong, welke zij des avonds te voren in het Theater *Argentina* gehoord had, was de Vorst GABRIELLI juist in den tuin, en vraagde met verwondering, welke zangeres in zijn huis was? De dochter van den kok, was het antwoord. *S' è così, il mio cuoco deverra prestò un asino d'oro.* („Als dat „waar is, dan zal mijn kok weldra een gouden ezel wor„den,") antwoordde de Vorst. Hij liet KATHARINA voor zich komen, en zijne verwondering rees nog hooger, toen zij meerdere aria's voor hem zong, die zij van buiten kende. Zij was toen pas veertien jaren oud, heel mooi en vrolijk, en, hoewel zij met het regter oog een weinig lonkte, scheen dit gebrek echter het aantrekkelijke van haar gelaat nog te verhoogen. De Vorst zorgde van nu af voor hare vorming. Haar eerste onderwijzer was GARCIA, bijgenaamd SPAGNOLETTO, die toen in *Rome* was; na dezen de beroemde PORPORA, onder wien zij in de kunst volmaakter werd.

De Vorst gaf dikwijls concerten, om zijne vrienden dit wonder te doen hooren. Weldra sprak men in geheel *Rome* slechts van de *Cochetta di* GABRIELLI, (de koksdochter van GABRIELLI.) Vandaar heeft zij sedert dien laatsten naam behouden. In het jaar 1747 trad zij voor het eerst te *Lucca* als *Prima Donna* op, in de *Opera* SOFONISBE van GALUPPI, en verwierf eene algemeene toejuiching. GUADAGNI, die op hetzelfde Theater zong, had moeite, naast haar zijnen roem staande te houden. Deze beroemde *Soprano*-zanger vormde echter den smaak der jonge kunstenares, welke, naar men wil, voor de moeite des beleefden onderwijzers ook niet ondankbaar was!

 Na-

Nadat zij op meerdere Theaters van *Italië* gezongen had, kwam zij in 1750 naar *Napels*, waar zij voor het eerst in de *Opera* DIDO van METASTASIO optrad. In de beroemde aria: *Son regina e sono amante*, werd zij zoo buitengewoon toegejuicht, dat haar roem voor altijd gevestigd was. METASTASIO bragt haar naar *Weenen*, alwaar FRANS DE I. haar tot hofzangeres maakte, en dán alleen in den schouwburg kwam, wanneer zij zong. Zij was aan METASTASIO's onderwijs veel verschuldigd; hij volmaakte haar in de *declamatie*, en het schijnt, dat ook hij niet ongevoelig was voor hare bevalligheden, maar, bij zijne ligtzinnigheid, moest hij zich weldra vergenoegen, met alleen hare vriendschap te bezitten. Weinige vrouwen waren zoo luimig in de liefde, als GABRIELLI. Zij beminde, bij voorkeur, hare kunstgenooten, die, zoo wel onder vier oogen als op het tooneel, hare helden waren; met eerzuchtige inzigten, echter, verleende zij ook den toegang aan de aanzienlijkste heeren, en, onderwijl zij met genen zeer vertrouwelijk verkeerde, was zij zeer moeijelijk omtrent dezen, die dikwerf, om haar te zien, uren lang in de zijkamer moesten wachten. Dit was langen tijd de mode bij de beroemde zangeressen van *Italië*. Haar ligtzinnig, onstandvastig gedrag had haar te *Weenen* bijkans in eenen verdrietigen toestand gebragt. De *Fransche* afgezant maakte haar zijn hof, onderwijl zij heimelijk den *Portugeschen* Minister begunstigde, aan wiens milddadigheid zij een gedeelte van haren rijkdom verschuldigd was. Elk der twee mededingers hield zich voor den meestbegunstigden. De *Franschman*, echter, die iets merkte, vond middel, om zich in de woning der beminde te verschuilen, en zag weldra den gelukkigen mededinger uit haar vertrek komen. Woedend van jaloezij, vliegt hij met den degen op haar toe, en zoude haar doorstoken hebben, zoo niet haar bovenkleed den steek geweerd hadde. Zij werd slechts ligtelijk gewond. De *Franschman*, verbaasd over de uitwerking zijner woede, valt vol berouw voor hare voeten, en smeekt om vergiffenis voor zijne drift. Zij stemt in zijne bede, onder voorwaarde, dat hij haar zijnen degen zoude overgeven. De zangeres had het oogmerk, den degen te behouden, en op denzelven de woorden te laten zetten: *Degen van den Heer* M..., *die op den... vermetel genoeg was*, GABRIELLI *te kwetsen*. De afgezant, ech-

echter, overreedde METASTASIO, de zaak te bemiddelen, en door dezen kreeg hij zijnen degen terug.

Toen zij in *Weenen* verbazende sommen gelds gewonnen had, ging zij, in het jaar 1765, naar *Palermo*, alwaar hare kunst, zoo als overal, de levendigste geestdrift wekte. Maar ook hier toonde zij hare eigenzinnige luim. De Onderkoning noodigde haar tot een' luisterrijken maaltijd. Het bepaalde uur was voorbij; zij kwam niet. De Onderkoning zond eenen kamerdienaar, en liet haar zeggen, dat men reeds sedert lang op haar wachtte. De kamerdienaar vond haar te bed, zeer gerust lezende; echter wilde zij, in spijt van alle overreding, hare kamer niet verlaten, onder voorwendsel van onpasselijkheid. Des avonds zong zij zeer nalatig en altijd halfluid. De Onderkoning, die de eerste beleediging zoude overzien hebben, wilde deze eigenzinnigheid niet ongestraft laten. Hij liet haar met gevangenis bedreigen, indien zij niet zong, zoo als gewoonlijk. „ Hij kan mij wel doen schreijen," zeide zij tot den brenger dier boodschap, „ maar niet doen „ zingen." Toen het tooneel geëindigd was, kwam zij in de gevangenis; maar men bezigde jegens haar alle die onderscheiding, welke de aanzienlijkste personen genoten. Gedurende de twaalf dagen, welke zij in de gevangenis doorbragt, gaf zij groote gastmalen, betaalde de schulden van alle gevangenen, en verdeelde veel gelds onder de armen. Des avonds liet zij alle gevangenen tot zich komen, en zong voor hen de schoonste stukken met eene wegslepende bevalligheid. Allen waren zoo opgetogen, dat velen, wier schulden reeds betaald waren, de gevangenis niet wilden verlaten, zoo lang zij in dezelve was. Zij had door hare milddadigheid, hare feesten en hare kunst den akeligen kerker tot een betooverend verblijf gemaakt. De Onderkoning moest het verlangen van het publiek inwilligen, en, toen zij uit de gevangenis kwam, werd zij aan de deur door eene menigte van armen ontvangen, die haar in zegepraal naar huis geleidden.

In het jaar 1767 begaf zich GABRIELLI naar *Parma*. De Infant Don PHILIP werd zoo verliefd op haar, dat hij in alle hare luimen toegaf, maar haar daarentegen met de lastigste jaloezij kwelde, zoodanig, dat hij haar dikwerf verscheidene dagen lang in een vertrek van zijn paleis opgesloten hield, waarvan hij zelf den sleutel had. Dit gaf aanleiding tot vele twisten, waarbij de zangeres in hare uitdrukkingen

zich zoo weinig matigde, dat zij den Hertog, die een weinig scheef was, meermalen een woedend: *Gobbo maledetto!* („Vervloekte bogchel!") toeriep. Op eenen avond, toen zij, zoo als gewoonlijk, niet wilde zingen, was de Hertog razend jaloersch op eenen Lord, die der zangeresse schitterende aanbiedingen gedaan had. De Hertog maakte gebruik van het eerste voorwendsel, en liet haar den volgenden dag in de gevangenis brengen. Toen zij in dezelve kwam, vond zij, tot hare verbazing, eene kamer, met de rijkste behangsels en de rijkste meubelen versierd, en talrijke dienaren, welke op hare bevelen wachtten. Dit was aldus beschikt door den Hertog, die haar weldra *incognito* bezocht; maar zij was zoo geraakt, dat hij haar slechts met moeite kon overreden, de gevangenis weder te verlaten. Om zijner jaloezije te ontwijken, verliet zij heimelijk de stad, en ging naar *Rusland*, waarheên KATHARINA DE II haar reeds sedert langen tijd geroepen had. De Keizerin begeerde haar aanstonds te zien. Toen het gesprek op de betaling viel, verlangde de *zangeres* 10,000 roebels. „Zoo veel betaal ik aan geenen mijner Veld-„maarschalken!" riep KATHARINA uit." — „Wel nu," hernam de zangeres, „dan moet uwe Majesteit maar hare Veld-„maarschalken laten zingen!"

Zij bleef verscheidene jaren in *Petersburg*, waar zij aanhoudend de gunst der Keizerin en groote eerbewijzen genoot. Met diamanten overladen en hare brieventasch vol wissels, kwam zij in *Italië* terug. Hare inkomsten beliepen thans omtrent 50,000 daalders. Zij had nu het tooneel wel kunnen verlaten, maar hare eerzucht bragt haar weder te voorschijn. In het jaar 1777 zong zij in den Schouwburg *St. Benedetto*, te *Venetië*, met den beroemden PACCHIAROTTI, die, dezen avond voor de eerste keer, geloofde geheel overschaduwd te zijn. Zij zong eene bravoer-aria zoo verrukkelijk, dat hij achter de schermen vlugtte en uitriep: *Povero me! questa è un portento!* („Ik arme! Zij is een wonder!") En dit *wonder* was toch reeds 50 jaar oud. Met moeite overreedde men hem, nog eens met haar op te treden. Hij zong eene teedere aria, die hij op haar toepaste, met zoo veel levendig gevoel, dat zoo wel zij, als de aanschouwers, ontroerd waren.

In *Milaan* vond zij (1780) eenen mededinger in MARCHESI. Er vormden zich, zoo als in *Italië* gebruikelijk is, twee

twee partijen, die in den schouwburg om het ijverigst floten en toejuichten, en elkander op de straten en in de koffijhuizen klopten.

Na dezen tijd begaf zij zich naar *Rome*, met hare oudste zuster ANNA, welke haar altijd als *Seconda Donna* verzeld had. Nooit had zij naar *England* willen gaan. „Op het tooneel te *Londen*," zeide zij, „zoude ik niet kunnen zingen, „of niet naar mijne luim zingen; het gemeen zoude mij uitfluiten of doodslaan. Ik mag liever in goede gezondheid „slapen, al ware het dan ook in eene gevangenis."

Eene onbegrijpelijke verkwisting had hare inkomsten tot 2000 daalders doen dalen. — De natuur had haar eene stem van buitengewonen omvang gegeven. Vooral was zij uitmuntend in de hooge toonen. Hare aria's, zoo als zij dezelven zong, konden slechts door den bekwaamsten vioolspeler worden uitgevoerd. De CATALANI alleen kan met haar worden vergeleken, hoewel GABRIELLI deze in het *cantabile* en in de uitdrukking nog overtrof. Als tooneelspeelster was GABRIELLI niet minder uitstekend. Weinige vrouwen genoten zoo vele onderscheiding. Zij leefde en reisde met groote pracht, altijd van talrijke dienaren verzeld; een koerier ging voor haar heên. *Italië* was vol van haren roem. Wanneer iemand wilde pronken, of een groot opzien maken, dan zeide men, als met een spreekwoord: *Chi è? La* GABRIELLI? („Wie is het? De GABRIELLI?") Onaangezien hare onstandvastig- en eigenzinnigheid, was zij zeer goedhartig, deed veel goeds, overal waar zij zich ophield, en overal beschouwden de armen haar als eene verzorgster Zij vergat hare bloedverwanten niet, en vooral zorgde zij voor haren broeder. In de verkeering was zij aangenaam, geestig, en dikwerf oorspronkelijk. In hare kamer, zoo wel als op het tooneel, wilde zij de Prinses spelen, en haar gedrag was overeenkomstig met deze begeerte. Gierigaards waren bij haar gehaat, maar zij bestrafte dezelven met zachtheid. Toen een Edelman van *Florence* haar eens bezocht, bleef zijne *manchette* aan eene van hare spelden hangen en werd gescheurd. De *Florentijners* worden voor zeer zuinig gehouden, en ook deze Heer scheen niet te troosten te zijn over zijn verlies. De zangeres merkte dit, en den volgenden dag zond zij hem zes flesschen Spaanschen wijn, welke, in plaats van kurken, met de kostbaarste Brabandsche kanten waren digtgemaakt.

 In

In *Rome* leefde zij zeer ordelijk, gaf dikwijls concerten, waarbij zij echter maar zelden zong. De aanzienlijkften uit den adelftand, mannen en vrouwen, bezochten haar, en bewezen haar eene onderfcheidende eere. Eene verwaarloosde verkoudheid werd, in het jaar 1796, de oorzaak van haren dood.

DE BARBARESKERS, OF BREBERS.

(*Quarterly Review.*)

Hetgeen de *Europeërs Mooren* noemen, is een mengfel van volken van allerlei foort, die zich in het noordelijk *Afrika* hebben gevestigd; hun heerfchend karakter echter, *zoo* wel natuurlijk als zedelijk, is dat der *Arabieren* of *Sarracenen.* Den naam, dien wij hun geven, kennen zij niet; dezelve fchijnt van het woord *Mauri* af te ftammen, zoo als, ten tijde der *Romeinen*, de bewoners eener zekere provincie genoemd werden; echter is hij, federt langen tijd reeds, zeer ongepast. De Heer DUPUIS zegt: „ Wanneer men eenen *Moor* vraagt, tot welk volk hij behoort, dan antwoordt hij: ik ben een *Mooslim*, dat is te zeggen, een geloovige; en zijn land heet *Bled Mooslimin*, het land der geloovigen." De *Arabieren* noemen de *Mooren Medainien*, ftadlieden. De *Europeërs* verftaan gewoonlijk, onder den naam van *Mooren*, niet alleen de geheele bevolking van *Noord-Afrika*, maar ook de *Azianen* tot *Sina* toe, en zij gebruiken dit woord als gelijkluidend met *Muzelman.*

De *Afrikaanfche Mooren* zijn geftrenge waarnemers der wet van MAHOMED; zij wasfchen zich dikwijls, en doen vijfmaal daags hun gebed, met het aangezigt naar *Mekka* gekeerd. Zij gelooven aan de voorbefchikking; zij haten en verachten *Christenen* en *Joden;* zij fluiten hunne vrouwen op, en nuttigen *Cooscofoo.* Ziet men hen traag en ongevoelig, zijn zij minnenijdig, wreed en wantrouwend, zijn zij beroofd van de betrekkingen en aangenaamheden der befchaving, kennen zij het gevoel der liefde even min als dat der vriendfchap, zien wij de vaders hunne zonen vreezen, en de zonen hunne vaders haten, dan zoeke men de reden hiervan niet in eene eigenaardige bewerktuiging der *Mooren*, of wijte hunne verkeerde driften niet aan den vorm hunns fchedels. Men herin-

nu-

nere zich, dat hunne voorouders in *Spanje* leefden, en dat derzelver staatsbetrekkingen niet beter waren, dan die der *Afrikaansche Mooren* thans zijn. Dat heldere licht, hetwelk in de middeleeuwen, uit de vlakten van *Arabië*, over het westelijk *Europa* zich verspreid had, is thans geheel verdwenen, en bij de *Afrikaansche Arabieren* is thans geen blijk meer te vinden van kunst en wetenschap.

De *Moor* lacht zelden; het schaterend lagchen kent hij in het geheel niet. Zijn uiterlijk voorkomen schijnt een peinzend wezen te verkondigen; maar deze schijn is slechts eene hebbelijkheid. Hij is noch weet- noch nieuwsgierig; zijn geest is slaperig en werkeloos; zijne weinige begrippen worden langzaam gevormd en blijven ongestadig. Niets te doen, en niets te denken, is zijn geliefkoosd tijdverdrijf; het bad is zijn tweede vermaak. In alle steden vindt men bij de *Karavanserais* openlijke baden; hier doet de *Moor* zich wrijven en kneden; hier slurpt hij langzaam zijne koffij binnen, terwijl onderwezene en aangestelde verhalers hem met spookvertelsels vermaken.

Lekkernijen behooren niet tot de geliefkoosde genietingen van den *Moor*. Hij heeft overvloed aan gezond voedsel, en het *Cooscosoo* is de gewone hoofdschotel. De volgende tafelgalanterie wedervoer den *Britschen* gezant aan het Keizerlijk hof van *Marokko*. Op eenen kruiwagen, door twee menschen getrokken, bragt men vooraf den nationalen kost, de kroon der *Moorsche* kokerij, het *Cooscosoo*, in een' verbazend grooten porseleinen pot. Hierop volgde een gebraden schaap, welks buik opengesneden werd, en waaruit eene menigte van geregten te voorschijn kwamen, aan welke de *Marokkaansche* kok zeer kunstig de gedaante der verschillende ingewanden gegeven had. Van dit staaltje mag men tot het overige besluiten.

De *Mooren* zijn zeer ingenomen met voorspellingen en toowerijen. Zij dragen *Amuletten* om den hals, en verzen van den Koran op de maag. Dit laatste toovermiddel wordt ook wel op de volgende wijze toebereid. De verzen worden op papier geschreven; dit verbrandt men, en de asch wordt nuchteren met eenen drank genuttigd. Met deze versterking gewapend, vreest de *Moor* geene *Daimons* meer. Tot hun bijgeloof behoort ook de afkeer, dien zij van de zwarte kleur hebben; de gewoonte, om nooit *vijf*, maar altijd *vier*

en

en één te zeggen, en het woord *dood* nooit uit te spreken. Hunne vrees voor geesten, welke des nachts rondwaren, weêrhoudt hen in de duisternis uit te gaan, zoo zij niet een veelvermogend toovermiddel bij zich dragen. Sterft iemand aan eene beroerte, dan heeft een booze geest hem gedood. Het getal *dertien* erkennen zij ook als onheil voorspellend; en dit zullen vele oude Dames in *Europa* hun voorzeker niet ten kwade duiden.

Het is een, onder de *Mooren* algemeen heerschend, geloof, dat hun land op eenen vrijdag, gedurende den bedestond, door den aanval eens roodgekleeden legers, zal veroverd worden. Zij sluiten en grendelen derhalve, op dit uur, de poorten der stad zorgvuldig, alsof, door deze voorzigtigheid, de wil van het noodlot konde veranderd worden. Hun stelsel der voorbeschikking heeft deze goede uitwerking, dat zij elke verandering van hunne fortuin met geduld verduren, en den rijkdom met bedaardheid tegen de armoede ruilen. Bij de aannadering des doods is het hunne éénige zorg, dat hun aangezigt gekeerd zij naar die zijde, waar *Mekka* ligt. Zijn zij hiervan verzekerd, dan verduren zij alles, en sterven met de bereidvaardigste onderwerping.

Is er geene hoop meer voor het behoud van eenen zieken, dan wordt hij door zijne vrienden en magen met een verschrikkelijk gejammer omgeven, hetwelk hem moet doen gelooven, dat hij reeds zoo goed als dood is. Dit gedruisch, en het denkbeeld, dat geene redding meer mogelijk is, moet zonder twijfel, in vele gevallen, den dood verhaasten. Wanneer de stervende stuiptrekkingen krijgt, of eenige pijn en smart te kennen geeft, dan giet men hem honig in den mond; en meermalen wordt hij ook, onder den schijn van hem verligting te geven, verstikt. Zoodra hij den laatsten ademtogt uitgeblazen heeft, wordt hij gewasschen, om hem ook spoedig te kunnen begraven, daar bij hen algemeen het denkbeeld heerscht, dat een gestorvene niet eerder gelukkig is, voordat hij in het graf rust. Zijne maagschap vindt er eene bijzondere gerustfielling in, wanneer zij aan den dooden eenen lach meent op te merken, hetwelk zij voor een teeken van genoegen verklaart over hare schikkingen tot eene spoedige begrafenis. Zij denken er niet aan, dat deze gewaande lach eene beweging kunne zijn, door de aanraking des waters en der koude lucht, bij den stervenden veroorzaakt. Bij zulk eene

eene handelwijze kan men zich de gevallen van een dikwijls levendig begraven gemakkelijk verklaren; men zegt, (doch, zoo wij hopen, is zulks overdreven) dat dit wel bij een derde der begravenen plaats heeft.

Zoodra in een huis iemand gestorven is, wordt aan de buren daarvan kennis gegeven door een schel geluid, en door het geschreeuw *Woolliali Woo*, hetwelk door alle huisgenooten beurtelings wordt aangeheven. Op dit geschreeuw vergaderen aanstonds alle vrouwen, welke met het huisgezin in eenige verbindtenis staan. Elke aankomende vliegt op de huisvrouw toe, welke man of kind verloren heeft, omhelst dezelve, en barst dan weder in vreesselijke klagten uit. Dit geschiedt dikwijls door honderd vrouwen na elkander, en zoo lang, tot dat de vrouw van den huize vermoeid en bedwelmd nederzijgt. Somwijlen komen ook nog andere betaalde vrouwen, welke de, in het midden van de plaats gestelde, lijkbaar omgeven, en hare jammerklagten aanheffen. Deze zang- en schreeuw-wijven krabben haar aangezigt, tot dat het druipt van bloed; na geëindigde plegtigheid doen zij het bloeden ophouden door opgelegde krijtaarde. Die zelfde vrouwen worden ook bij bruiloften en vreugdefeesten gebezigd; dan zingen zij het lied *Loo Loo Loo*, en andere zelve vervaardigde verzen. Hare schaterende stemmen kan men op eenen verren afstand hooren.

Aan de huizen der rijken deelt men gewoonlijk, op den avond na de begrafenis, vleeschspijzen aan de armen uit, waarbij niet zelden ongeregeldheden op de straten, rondom het huis, plaats hebben. Dit wordt de maaltijd van het graf genoemd.

Met de lijken zelven worden, vóór de begrafenis, nog bijzondere voorbereidingen gemaakt. Men besmeert neus, ooren en oogen met een mengsel van kamfer en aftreksels. De ongehuwde vrouwen worden als bruiden, met banden en ringen om armen en voeten, versierd; elke huisvrouw bewaart zorgvuldig haar eigen lijkkleed, uit eene fijne stof vervaardigd, welke in *Mekka* geheiligd is. Op de baar der mannen wordt een turban, en op die der vrouwen een groote ruiker gelegd. Op vrijdag, als zijnde de vooravond van den Sabbat der *Muzelmannen*, bezoekt elkeen de graven zijner vrienden en maagschap. Men gelooft, dat dit de dag zij, waarop de afgestorvenen om hunne graven heên waren, om met vrien-

den en beminden zich te onderhouden; en daarom verzuimen de *Mooren* ook niet, hunne dooden betamelijk te kleeden, opdat zij in de geestenvergadering behoorlijk kunnen verschijnen, zonder hunner maagschap schande aan te doen. De begraafplaatsen worden zorgvuldig onderhouden; men plant bloemen rondom dezelven, en roeit het onkruid uit. Op de graven van aanzienlijke lieden worden dikwerf kleine kapellen gebouwd, waarin groote porseleinen vaten met bloemen staan.

Zonsverduisteringen zijn voor de *Mooren* verschrikkelijke verschijningen. Een der nieuwste *Britsche* reizigers verhaalt: „Toen de verduistering haren hoogsten trap bereikt had, zagen wij de *Mooren* als zinneloos her- en derwaarts loopen, en met geweren naar de zon schieten, om het wangedrogt te verschrikken, hetwelk, naar hunne gedachte, het licht des dags wilde verslinden. Op de vlakten en de hoogten rondom *Tripoli* klonk het doodgezang van *Woolliali Woo*, en zonder twijfel geschiedde hetzelfde langs de geheele kust. De vrouwen, met koperen gereedschap gewapend, sloegen hetzelve tegen elkander, en maakten een gedruisch, dat men zeer verre kon hooren."

(*Het vervolg hierna.*)

UITTREKSEL UIT DRIE GEMEENZAME BRIEVEN VAN EEN JONG NEDERLANDSCH ZEEÖFFICIER, MET Z. M. SCHIP EVERTSEN GESTEVEND NAAR BATAVIA.

(*Vervolg en slot van bl.* 287.)

Campong Macasser,
den 30 Mei 1816.

Waardste Zuster!

Daar ik door het oponthoud van het schip, dat onze brieven naar *Europa* zal medenemen, in de gelegenheid ben, om nog eenige regelen te voegen bij die, welke ik reeds aan Moeder had geschreven, zoo voldoe ik bij dezen aan uw verlangen, om u eens iets van de modes alhier, en hoe men zoo al den tijd kort, en of de meisjes hier zoo mooi zijn als bij ons, enz. te vertellen. Wat betreft de blanke vrouwen, dezelve zijn meest naar den *Engelschen* smaak gekleed, door-

dien

dien zij in de laatste jaren weinig hebben kunnen weten, hoe men zich in *Frankrijk* opschikte; doch de inlandsche vrouwen, welke met *Europeërs* getrouwd zijn, volgen nog steeds hare oude landskleeding: dezelve is zeer eenvoudig, en bestaat (behalve hetgeen men niet ziet) uit eene ruime *cabaal* of japon, met wijde lange mouwen van gekleurd katoen, en heeft veel van een mans huisjapon. Daarin dus bestaat hare pracht niet; haar smaak valt enkel, naar ik kan merken, om haar pikzwart haar van achteren met een knoop vast te hechten, en wel met zeer kostbare diamanten haarspelden. Voorts dragen zij de kostbaarste ringen, die ik nog ooit gezien heb, doch geen colliers. Hare kleur is tusschen het bruine en witte in, even als koffijmelk; dus, wanneer ik hierin eene vergelijking maak met de vaderlandsche schoonen, dan valt het deerlijk af. Wat hare converfatie betreft; daar de meeste van haar door slavinnen zijn opgevoed, en zij nooit verder komen dan het eiland *Java*, zoo kunt gij begrijpen, dat die niet zeer onderhoudende is. Intusschen moet ik bekennen, dat er onder gevonden worden, die er wel uitzien; doch hare zonderlinge kleeding is zeer tot haar nadeel. Wat aangaat de amusementen, dezelve zijn hier niet veelvuldig; aangename partijen, gelijk in ons land, vindt men er niet; intusschen ontbreekt het er niet aan danspartijen, waarop dan gemeenlijk een souper volgt, maar altijd particulier; redoutes of vauxhals zijn er niet bekend. Eéns in de maand speelt er eene *Engelsche* liefhebberij-komedie, die nog al wel wordt uitgevoerd door *Engelsche* officieren. Op de danspartijen is alles ingerigt als in *Holland* en overal; maar, om koelte te geven, hangt er eene soort van waaijer aan den zolder, die door slaven steeds heen en weder wordt gehaald met lijnen, hetgeen zeer verfrischt; intusschen is het geen zaak, voor die hier pas komen, om veel te dansen. De verdere levenswijze alhier heb ik reeds vroeger opgegeven; dezelve is volmaakt geschikt naar het klimaat; vooral staat mij de *siesta* of middagslaap aan. Het land is zeer bevolkt door inlanders, die in zoogenaamde *Campongs* of gehuchten bij elkander wonen; derzelver huisjes zijn zeer aardig en netjes van bamboes gemaakt, en worden nog al zindelijk gehouden; hunne kleeding is zeer eenvoudig, en heeft veel van een vrouwerok, maar die van boven en onder even wijd is; dit kleed wordt *sarong* genaamd, en op ver-

schil-

fchillende wijze door hen gedragen; ook loópen zij, voor het gemak denkelijk, veel *bijna* naakt, en het maakt voor een vreemdeling al eene rare vertooning, dit liverei dikwijls achter op rijtuigen te zien! Voorts ziet men hier alle kleederdragten der *Indiën*, waarvan fommige door hare deftigheid het ver afwinnen van onze *Europefche*. Onder dezelve munten de *Bengalezen* bijzonder uit: deze zijn ten uiterfte welgemaakt, en kleeden zich met zoo veel fmaak, dat ik u kan verzekeren, dat, hoe zwart zij zijn, zij bij de *Europefche* Dames menigeen' afbreuk zouden doen; doch hier is alles, wat van de kleur is, veracht; een geringe blanke wordt door een voornaam inlander nog met refpect bejegend. De naam van *liplap*, welke iemand beduidt, die tusfchen blank en zwart in is, is daarom geen eernaam. Indien de toilettafeltjes van fommige Dames alhier konden fpreken, welke kunstjes zouden er dan niet ontdekt worden, die thans met den fluijer des geheims bedekt zijn! Zoo veel weet ik toch, dat de fchijnbare blankheid, waarmede zij des avonds pronken, veel verfchuldigd is aan eene foort van witte poeder.

Voorleden week was ik op eene foort van inlandfche bruiloft verzocht, waar wij ons nog al geamufeerd hebben. Alles was er zeer prachtig. De danszaal was eene expres daartoe van bamboes vervaardigde tent, en de bruid bevondt zich in een apart vertrek, zittende als eene Koningin op een' troon, drie trappen hoog; zijnde de fpeelnootjes aan hare zijde op de trappen gezeten, en verder het vrouwelijke gedeelte van des bruidegoms familie aan de regter, van de bruid aan de linker zijde, in een' halven cirkel. De bruid met hare adjudantjes zagen er wel uit, en waren overvloedig verfierd met edelgefteenten. Wij werden voor haar gebragt, en zij ontving onze gelukwenfchingen met veel bevalligheid; naderhand heeft zij ook mede gedanst.

Vergun mij, lieve Zuster, hier af te breken, en geloof mij enz.

DE KOEHERDER UIT HET DAL VAN JOUX.

(*Vervolg en slot van bl.* 246.)

(*Vervolg en slot van bl.* 246.)

Aldus verliepen er drie gelukkige jaren. Maar toen verdween allengskens het geluk en de vreugde uit GEERTRUI'S huisgezin; want ANDRIES zelf was niet meer zoo vrolijk en wel te moede als voorheen. Wanneer hij bij zijne moeder kwam, dan sprak hij weinig, scheen in gedachten verdiept te zijn, zat als droomde hij, en bragt meermalen blijken van vergotene tranen op zijn bleek aangezigt mede. Wanneer zijne moeder hem daarover onderhield, dan zeide hij met een' gedwongen lach: dat hem en zijner koeijen niets deerde. Somwijlen wendde hij vermoeidheid voor; maar men kon gemakkelijk zien, dat hij niet opregt sprak, en dat een inwendige kommer zijn hart bezwaarde. Nu en dan vraagde hem zijne zuster LEENTJE: of Jufvrouw ROSETTE nog niet haast trouwde, en haar als dienstmeisje bij zich zoude nemen? dan overdekte een plotselinge blos des jongelings wangen, welke de stille smart reeds diep gegroefd had. De moeder vreesde, dat hij misschien ziek was, zonder het te willen zeggen, en geloofde, dat hij welligt boven zijne krachten werkte. Zij besloot met ROSETTE daarover te spreken. Deze was intusschen vriendelijk jegens het geheele huisgezin, en kwam dikwerf zelve in de hut, om naar den welstand der moeder en der kinderen te vernemen. Zij bragt dan altijd kleine geschenken mede, en prees altijd den goeden ANDRIES, zoo dat GEERTRUI geheellijk moed schepte, zich tot het lieve meisje te wenden. Voordat zij dit echter ten uitvoer kon brengen, trad ANDRIES eens op een' avond met een verwilderd gelaat en met oogen vol tranen in de hut, en, zonder een woord te spreken, wierp hij zijner moeder eene menigte daalders in den schoot. — Mijn God! vanwaar hebt gij dit geld? vraagde de moeder. ANDRIES bleef sprakeloos, tot dat zijne zuster uitriep: Ach, broeder! wat hebt gij daar voor een mooi lint op den hoed? dat is voor mij, niet waar? GEERTRUI zag op, en ziet de driekleurige kokarde, een teeken, dat haar zoon dienst genomen had. Met eenen gil grijpt zij naar den hoed, werpt hem echter weldra, benevens het geld, met verfoeijing van

zich af, en ftort bittere tranen. Ongelukkige! wat hebt gij gedaan? fnikt zij eindelijk; gij wilt dan foldaat worden?

Ja, moeder, ik wòrd foldaat! hernam ANDRIES, terwijl de teruggehoudene tranen uit zijne oogen ftortten. Vergeef mij, en fchenk mij uwen zegen! Ik kon en mogt niet langer bij den Heer R. blijven.

Waarom niet, lieve zoon? Hij was immers te vreden met u, en Jufvrouw ROSETTE was u genegen?

ANDRIES hield de handen voor het aangezigt, en zeide met eene verkropte ftem: Het is voor haar, het is om haar. — Neen, moeder! ik mogt niet blijven.

Wat wil dat zeggen? Hebt gij over haar te klagen?

Neen, neen, lieve moeder! over mijne eigene dwaasheid heb ik te klagen.

Om Gods wil, fpreek duidelijker! wat is er gebeurd?

Moeder! aan u alleen kan ik het toevertrouwen. — Met eenen wenk werden de overige kinderen verwijderd.

Ach, moeder! zeide eindelijk ANDRIES met neêrgebogen hoofd, ik heb niet kunnen nalaten, Jufvrouw ROSETTE meer te beminnen, dan ik moest. Reeds meer dan een jaar worftelde ik tegen deze liefde, en hoe meer ik worftelde, des te vuriger werd zij. Eindelijk nam ik het befluit, niet meer vergeefs te worftelen, maar ROSETTE te beminnen zoo lang ik leef, en dat zal niet zeer lang zijn; want de flaap verzaakt mij, en ik kan geen voedfel meer gebruiken. Altijd zweeft mij die aanvallige voor oogen, en wanneer ik haar zie, dan weet ik waarlijk niet meer, hoe het met mij gefteld is; mijn hart klopt dan zoo hard, dat ik meen op de plaats te bezwijken.

Mijn God, lieve ANDRIES! wat zegt gij mij daar? Gij moet met eene booze betoovering bevangen zijn. Jufvrouw ROSETTE! waaraan denkt gij toch?

Aan het fterven, lieve moeder! liever dan dat ik haar zoude beleedigen, of oorzaak willen zijn, dat zij ongelukkig wierd. Gisteren kwam zij, op een wagentje, met twee andere Jufvrouwen en eenen jongen Heer, dien ik niet kende, over de weide gereden. ROSETTE fcheen zeer bedroefd; zij was echter zoo fchoon, dat ik de oogen niet van haar afkeeren konde.

ANDRIES! zeide zij, hier is een gezelfchap uit Geneve, dat ons bezoekt; ik geleide hetzelve op de bergvlakte; maak

gij

gij ons room en boter gereed! wij willen dáár, onder die boomen, ontbijten; en, terwijl deze Jufvrouwen wandelen, wil ik de koffij koken, die ik meêgebragt heb. — Onderwijl zij dit ſprak, had zij zich reeds bij het vuur geplaatst, en ik — — — ik bleef onbewegelijk ſtaan, wist naauwelijks wat zij gezegd had, en kon niet ophouden met haar aan te zien. Eindelijk verhief zij hare ſchoone oogen, en toen zij mij daar zoo roerloos zag ſtaan, zeide zij: Wat doet gij toch, ANDRIES? gij zijt ook in 't geheel niet vaardig om ons te bedienen! zoo gij eens *wist!* — — — Zij bleef ſteken. — — — Wat moest ik weten, Jufvrouw ROSETTE? vraagde ik bevend. — Dat het misſchien een bruiloftsmaaltijd is, welken gij toebereiden moet! — O moeder! op deze woorden drong al mijn bloed naar het hart. Een bruiloftsmaaltijd! herhaalde ik, en wie zal dan bruiloft houden? — Ik misſchien, lieve ANDRIES! die Heer dáár komt uit *Geneve*, en vraagt mij ten huwelijk. Wat raadt gij mij? — Naauwelijks konde ik nog deze woorden verſtaan; een verward gebrom klonk in mijne ooren; het was mij, alsof ik aanſtonds moest ſterven, en ik was te vreden. Nog geloofde ik ROSETTE te hooren ſchreeuwen: ANDRIES! wat deert u? Wat wilt gij? — Toen hoorde ik niets meer, en viel zonder kennis naast het vuur ter aarde neder. Wanneer ik, na eenigen tijd, weder tot mij zelven kwam en de oogen opende, zat ik op eene bank; de vreemde Heer onderſteunde mij, en eene der Jufvrouwen hield mij een reukfleschje onder den neus. Ik wilde ze beiden van mij afſtooten en opſtaan; men liet het echter niet toe, en ik was te zwak om geweld te gebruiken. De andere Jufvrouw riep ROSETTE toe, dat zij zoude komen en mij tot bedaren brengen. Zij kwam ook, en zeide met eene vriendelijk ontroerde ſtem tot mij: Wat hebt gij mij doen ſchrikken, ANDRIES! Ga nu naar huis en naar bed! Mij heeft de ſchrik van de kracht beroofd, om den berg te kunnen beklimmen. Wij gaan weêr naar het dorp terug. Ik zal iemand zenden, om u op te pasſen. — Ik antwoordde, dat ik nu weder geheel wel was, ſtond op, en wilde heêngaan, om den wagen gereed te maken; want ik kon dien vreemden Heer niet meer voor mijne oogen dulden. Men ſtond het echter niet toe. Jufvrouw ROSETTE dwong mij bij het vuur te blijven zitten, en verzocht dien Heer, zelf het paard in te ſpannen; hij ging, en met hem de twee

 vreem-

vreemde Jufvrouwen, welke hare hoeden en doeken op het gras hadden laten liggen, toen ROSETTE haar te hulp geroepen had. Zij zelve bleef, en onderwijl zij het gereedschap, dat zij medegebragt had, bijeenverzamelde, zeide zij zachtjes tot mij: Ik bid u, lieve ANDRIES! word toch weder gezond! ik zal mijn best doen, om thans nog niet te trouwen. Mijn vader wenschte het wel; maar hij zal mij voorzeker daartoe niet dwingen. Slechts ééne zaak eisch ik van u, ANDRIES! en deze is, dat gij u voor eenigen tijd vanhier verwijdert. Ga, waarhenen gij wilt; maar gij moet weg, dit begrijp ik nu. Beloof het mij!

Ik had mij dit reeds voorgenomen, Jufvrouw ROSETTE! maar mijne arme moeder! — — Ik zal voor haar zorgen, zeide zij. Vaarwel, ANDRIES! tracht de arme ROSETTE te vergeten! — Hare oogen waren vochtig; zij reikte mij de hand toe; ik stond als een krankzinnige; ik vatte hare hand, en zeide haar alles, wat mij op het hart lag, wat ik duizendmaal gezworen had, haar nooit te zeggen. *Zij werd* niet boos; zij zeide mij, dat zij ongelukkig was, dat wij elkander nooit moesten weêrzien, elkander moesten vergeten. Toen hoorde zij den wagen, de vreemde Jufvrouwen riepen, en zij ging heên. Kort hierna kwam mijn broeder LODEWIJK en zeide: Jufvrouw ROSETTE had hem gezonden, om mij op te passen, daar ik ongesteld was. Ik was zulks echter niet meer; ik gevoelde integendeel eene buitengewone kracht; ik gevoelde de behoefte om te gaan en te werken. Ik ging aan mijnen arbeid, en vervaardigde boter en kaas, om ze naar de markt te brengen; toen bragt ik in de hut alles in eene zindelijke orde, en besteedde daaraan het grootste gedeelte van den nacht. Heden vroeg ging ik naar de markt, en heb weldra alles verkocht, hoewel ik als een droomer ronddwaalde. Ik dacht aan niets, dan om ROSETTE gehoorzaam te zijn, en mij regt verre te verwijderen. Toen zag ik wervers, vervoegde mij bij hen, bood mij aan, en ontving dit handgeld, dat ik u gaf; want, daar ik u moet verlaten, lieve moeder! zoo behoeft gij toch geen gebrek te lijden; Jufvrouw ROSETTE zal voor u zorgen; zij heeft mij zulks beloofd.

Ik wil haar niet meer zien! snikte de troostelooze GEERTRUI. Zij berooft mij van mijnen zoon; zij heeft hem bevolen het land te verlaten!

Ach!

Ach, moeder! hernam ANDRIES, zij heeft mij niets bevolen, wat ik niet uit eigen beweging zoude gedaan hebben. Het was mijn vast besluit; het was mijn pligt. Ware het u liever geweest, wanneer ik voor uwe oogen weggekwijnd had? of wanneer ik, wat nog erger zoude geweest zijn, slecht gehandeld en ROSETTE tegen haren vader opgehitst had? — Neen, moeder! ik kan niet in het land blijven. Mijn hart beeft voor de gedachte, u en mijne zusters te moeten verlaten; maar wat zal ik anders doen? Mijn broeder LODEWIJK zal mijne plaats bij u vervangen. Ik heb hem alles geleerd, en de Heer R. heeft mij beloofd, hem te zullen behouden.

Gij hebt dus den Heer R. weêrgezien! was hij niet zeer vertoornd?

Neen, moeder! hij scheen meer verbaasd dan vertoornd. Gij doet wel, sprak hij; een jongman moet de wereld zien, anders blijft hij een domoor. Gij zult een braaf soldaat zijn, zoo als gij een braaf koeherder waart, en gij kunt uw fortuin maken. Het spijt mij maar, dat gij nog vóór ROSETTE's bruiloft heêngaat, anders hadt gij nog een fraai bruiloftsgeschenk ontvangen; maar gij zult daarbij niets verliezen. Toen drukte hij mij drie nieuwe daalders in de hand. Hij beloofde mij ook, mijnen broeder in mijne plaats te stellen, en hem, als het noodig mogt zijn, vooreerst eenen helper toe te voegen. ROSETTE zag ik niet meer. Haar vader zeide mij, dat zij met hare vriendinnen en haren bruidegom naar *Orbe* was gereden, en beloofde mij, haar in mijnen naam te groeten. Nu is alles gedaan; ik zal haar nooit weêrzien. Dezen nacht ga ik naar de grenzen, waar ik mijnen onderofficier zal vinden.

Dit gezegd hebbende, stond hij op, en riep het geheele huisgezin weêr binnen. Zuster LEENTJE wierp zich snikkende in zijne armen; ook hij weende bitter, en allen, tot de kleinsten toe, weenden mede, daar de een aan zijne handen, de ander aan zijne beenen zich vasthield. De moeder viel op hare knien, en bad God, dat hij haren beminden zoon wilde behoeden en hem zijnen zegen geven. ANDRIES, die al deze smart niet langer kon verduren, rukte zich met geweld los, en riep ten afscheid: Vaarwel, mijne goede moeder! vaartwel, dierbare zusters! hebt liefde voor elkander, en bidt voor uwen ANDRIES! Mogten wij ons hier beneden niet weêrzien, dan voorzeker toch in den hemel! — Hij ontvlood met snelle schreden.

Men kan wel denken, dat de volgende dag, en nog vele dagen na dien, door GEERTRUI en LEENTJE in tranen over den lieven ANDRIES werden doorgebragt. De jongere kinders waren weldra getroost; want in die gelukkige jaren bestaat er geene langdurige smart. Echter kwam broeders naam in alle hunne spelen voor. — Eenige dagen daarna kwam ROSETTE in de hut. Haar gelaat was treurend, en hare oogen werden vochtig, zoo dikwerf men ANDRIES noemde. LEENTJE zocht haar over de aanstaande bruiloft uit te hooren, en beriep zich op het gerucht daarvan, hetwelk zich in het dal verspreidde. Het goede kind wist niet, dat juist deze bruiloft haar den broeder roofde, en verwachtte slechts met ongeduld, dat zij dienstmeisje van ROSETTE zou worden. Zij kon echter niets vernemen. ROSETTE leidde telkens het gesprek af, bood haar een geschenk aan, gaf aan elk der kleinen een nieuw geldstukje, en beloofde spoedig weêr te komen.

Er verliep een jaar, gedurende hetwelk GEERTRUI nu en dan brieven van ANDRIES ontving; hij zond haar zelfs eenig geld, en schreef, dat hij zich wel bevond en zijnen pligt vervulde, hoewel zijne geheele ziel nog in het vaderlandsche dal vertoefde. ROSETTE's naam kwam nooit in zijne brieven voor; maar in elken regel kon men hem raden.

In het tweede jaar bleven de brieven uit; echter kwamen er nog altijd pakjes met geld met de post aan, waarbij niets geschreven was, dan, met een vreemd schrift, de woorden: ANDRIES *aan zijne lieve Moeder*. In den beginne ontving GEERTRUI dezelven zonder erg. Toen echter ROSETTE eens een pakje goed aan LEENTJE zond, om hetzelve te waschen, herkende zij het schrift van het briefje, dat de wasch verzelde, voor hetzelfde, waarmede de geldrolletjes beschreven waren. Nu begon zij zeer ongerust te worden. Zoo lang zij geloofd had, dat het geld van ANDRIES kwam, was dit voor haar een bewijs, dat ANDRIES nog leefde; nu dacht zij aanstonds, dat hij dood was, omdat hij niet meer schreef, en daarover mijmerde zij zeer. Hoe gaarne had zij nu alle rijkdommen der aarde, voor een regeltje van de hand van ANDRIES, gegeven! En nu waren haar de weldaden van ROSETTE ook niet meer zoo welkom. Waarom moest ANDRIES weg? Het huwelijk, waarvan men zoo veel gesproken had, werd niet gesloten. Die Heer van *Geneve* was weder vertrokken, en had zich nooit meer laten zien. De

Heer

Heer R. was ziekelijk geworden, en het scheen alsof hij verheugd was, zijne dochter bij zich te houden. Deze verliet hem nooit, en kwam niet meer bij GEERTRUI; echter had zij LEENTJE bij haar genomen, om haar in de huishouding te ondersteunen.

ROSETTE las haren vader des avonds de kouranten voor, onderwijl LEENTJE in dezelfde kamer zat te spinnen, en oplettend luisterde, of haar broeder niet eens genoemd werd, daar toch van zoo vele menschen gesproken werd. — Toen zij dit eens aan hare moeder verhaalde, vraagde deze: Staat er dan niet in, waar de *Zwitsers* thans zijn?

Wel zeker, moeder! in — — — ik ben den naam vergeten, maar het is ontzaggelijk ver, zoo als de Heer R. zegt, en het is daar zoo koud, zoo koud — — veel kouder dan bij ons, wanneer het meer digt vriest. Onlangs vertelde hij, hoe aldaar de menschen dikwijls levend bevriezen, en toen ROSETTE dit hoorde, begon zij te weenen; misschien dacht zij aan ANDRIES.

Zij krijgt haar loon, zeide GEERTRUI vertoornd. Waarom heeft zij hem weggezonden? Maar zij denkt welligt niet meer aan den armen jongen, die om haar bevriest. Breng mij toch die kourant mede; ik wilde ze zelve wel lezen.

LEENTJE bragt dezelve, en GEERTRUI las met afgrijzen van den brand van *Moskou* en van den overtogt over de *Beresina*. Toen twijfelde zij, in haar bezorgd moederhart, niet meer, dat haar zoon verbrand of bevrozen ware.

Het derde jaar verliep weldra, en toen men niets meer van ANDRIES hoorde, werd GEERTRUI nog vaster in haar geloof versterkt, dat zij haren zoon voor altijd verloren had. Eenige soldaten kwamen uit dien verschrikkelijken veldtogt terug. Hunne verhalen van de geledene ellenden waren ontzettend. Niemand kon van het lot van ANDRIES narigt geven, en het was maar al te waarschijnlijk, dat ook hij een der ontelbare slagtoffers der eerzucht van eenen dwingeland was. De droefheid ondermijnde GEERTRUI's gezondheid; zij verloor hare krachten, gevoelde den naderenden ouderdom, en was zeer bezorgd voor de toekomst.

De Heer R. werd in dezen tijd door eene beroerte overvallen, en stierf. ROSETTE, thans het rijkste meisje van het dal, werd weldra door vrijers omringd, die tot nu toe had-

hadden ſtil gezeten, omdat zij verklaard had, dat zij alleen voor de oppasſing van haren zieken vader wilde *leven*. Hare bloedverwanten baden haar, eene keus te doen; maar zij beriep zich op den rouwtijd, en verklaarde in het algemeen, dat zij geen haast had, om hare vrijheid op te offeren. Zij nam eene oude tante bij zich in huis, en leefde zeer ingetogen. Weldra ging zij eens weder tot GEERTRUI, en hoe ſchrikte deze goede vrouw, toen ROSETTE, in plaats van op den aangeboden ſtoel te gaan zitten, op hare knien viel, de handen voor haar aangezigt hield, en droevig weende. GEERTRUI wilde haar opheffen, maar ROSETTE zeide: Neen, goede moeder! laat mij! dit is mijne plaats voor u, de plaats voor de wreede, die u van uwen zoon beroofde; want voorzeker is hij in dezen verſchrikkelijken oorlog geſneuveld. Ik zal altijd om hem weenen. Ach! Hoe hij mij beminde! Het zweeft mij nog altijd voor oogen, hoe hij daar boven, in de herdershut, als een lijk ter aarde viel, toen ik zeide, dat ik ging trouwen. Ik had dit vooraf moeten beſeffen, want ik had reeds ſedert lang opgemerkt, dat hij mij beminde, en ik — — — nu durf ik het immers wel zeggen? ik beminde hem ook. Ik kan u echter verzekeren, toen ik hem zeide, dat hij zich moest verwijderen, had ik niet de minſte gedachte, dat hij ſoldaat zoude worden en ten oorlog gaan. Ik wenschte ſlechts, dat hij in een ander dorp mogt gaan wonen, want ik kon mijne liefde voor hem niet meer verbergen. Uwe tranen, GEERTRUI! verſcheuren mijne ziel; ik wil mijne ſchuld vereffenen, want nu kan ik u voor den zoon, dien ik u ontroofde, eene dochter geven. Ja! ik wil uwe dochter zijn! Komt u huisvesten in mijne woning! er is plaats genoeg voor u en voor uwe kinderen, die thans mijne broeders en zusters zijn. De geest van ANDRIES zal in ons midden zijn, en zal gaarne vergiffenis ſchenken, zoo als gij mij vergeven hebt. Ik ſta niet van deze plaats op, vóór dat gij in mijne bede toeſtemt.

GEERTRUI, in hare ziel getroffen en ontroerd, liet zich niet lang bidden; het berouw en de goedheid van ROSETTE hadden haar verzoend. In de daarop volgende week reeds was zij met hare kinderen in het dorp *Pont*, en huisvestte in de ruime woning van ROSETTE. LODEWIJK bleef op den berg als koeherder. Dikwijls gingen ROSETTE en GEERTRUI daar henen, en geen van beiden kon met drooge oogen

de

de plaats aanzien, waar ANDRIES buiten kennis was nedergeſtort. Eens waren zij weder op den berg, en ROSETTE begon, zoo als meermalen, dat voorval te verhalen. Dáár ſtond hij, zeide zij, op die plaats, de armen kruiſelings over de borst, en zag mij aan met een gelaat! — — O, nooit zal ik dat gelaat vergeten! Het was voor het laatst, dat ik hem zag, en nooit zie ik hem weder! — Ja, ROSETTE! gij ziet hem weder! zeide eene welbekende ſtem, waarover moeder en bemiude ontroerden. Uit eene zijdeur trad een krijgsman te voorſchijn, en vloog in hare armen. Hij was zoodanig veranderd, dat de fijngevoeligheid eener vrouw vereiſcht werd, om haren lieveling te herkennen.

Zijt gij het? Is dit mijn ANDRIES? *riep* GEERTRUI *uit, of is het zijne ſchim?*

Hij is het zelf! riep LODEWIJK door het venſter; vóór twee uren is hij aangekomen. Ik heb hem alles verhaald, wat gebeurd is, en juist overlegden wij, hoe wij u zijne terugkomst zouden melden, toen gij zelve hier kwaamt. Naauwelijks had hij den tijd om zich te verſchuilen, en echter heeft hij zich te ſpoedig vertoond.

ANDRIES kon niet ſpreken; hij hield ROSETTE in zijne armen; deze was in denzelfden toeſtand, waarin zij, kort te voren, ANDRIES beſchreven had. Op zijne ſchouderen leunend, aan alle leden bevend, had zij langen tijd noodig, om zich zoo verre te verheffen, dat zij hem konde aanſchouwen, en zich overtuigen, dat hij het wezenlijk was. Toen bragt zij, met eene zwakke ſtem, de woorden uit: Ja, hij is het zelf! maar wat heb ik mij niet te verwijten! De Hemel, echter, ſchenkt hem ons weder, en, ik beloof het u, *mijne moeder!* hij zal ons nooit weder verlaten. Moeder en zoon gevoelden de beteekenis van dezen zoo teeder uitgeſprokenen naam van *moeder*, en omhelsden het meisje. Zoodra de eerſte ſtroom van aandoening verloopen was, en de gedachten weder ontwaakten, verhaalde ANDRIES, dat hij krijgsgevangen gemaakt en naar *Siberië* gezonden was geweest. Hij ſprak weinig van zijn doorgeſtaan lijden; zoo veel te meer echter van zijn tegenwoordig geluk.

Hij was met den rang van Officier teruggekeerd. Zijne dapperheid, of liever, de drift, waarmede hij den dood zocht, had hem deze belooning doen verdienen. Voor het overige bragt hij, behalve zijne liefde, niets terug; maar deze was

voor ROSETTE genoeg. De goedheid van den grootmoedigen Keizer ALEXANDER, zeide hij, heeft aan mij en mijne landslieden de vrijheid wedergegeven, en toen gevoelde ik het onweêrstaanbaar verlangen, om mijn vaderland, mijne bergen en alles, wat mij dierbaar is, weêr te zien. Toen ik in het dal trad, geleidde mij mijn hart het eerst daar henen, waar ik mijnen broeder hoopte te vinden. Van hem wilde ik het lot mijner moeder en mijner ROSETTE vernemen. Ik wilde mijne herderij en den haard wederzien, waar zij, voor het eerst, vernomen had, hoe zeer ik haar beminde. Ik wilde u, dierbare moeder! door LODEWIJK, op mijne terugkomst laten voorbereiden. En, goede Hemel! welk een geluk wachtte op mij! ik vernam, dat ROSETTE niet gehuwd was; da mijne moeder, broeders en zusters gezond waren, en bij ROSETTE woonden. Ik had naauwelijks tijd, om mij aan mijne vreugde over te geven, toen gij hier kwaamt; en echter kende ik toen mijn geluk nog niet geheel. ROSETTE heeft dit geluk genoemd: wij zullen elkander nooit weêr verlaten!

Intusschen was LODEWIJK naar het dorp geloopen, en had aan het geheele huisgezin de gelukkige tijding gebragt. LEENTJE, FRITS, SUSANNA, LOTJE en KAREL kwamen met een luid vreugdegejuich, en vielen den geliefden broeder om den hals. Weldra ging de vrolijke trein naar het dal terug. ANDRIES, tusschen GEERTRUI en ROSETTE, ondersteunde beide met zijne armen. Spoedig kwamen de buren en vrienden hun te gemoet, en deze optogt naar het dorp geleek eenen zegetogt. ROSETTE stelde harer tante en overigen bloedverwanten den Luitenant ANDRIES D... als haren aanstaanden bruidegom voor. Gij hebt mij geraden te trouwen, zeide zij; thans zal ik uwen raad volgen, want ik heb een' man naar mijnen wensch gevonden, die mijns en uwer waardig is. — Weldra werden zij een gelukkig paar.

OVER DE GROOTSTE, TOT HIERTOE BEKENDE, DIAMANTEN.

Volgens de meening der voornaamste kenners en zaakkundigen, beloopt het aantal der tot hiertoe bekende groote diamanten, van 36 karaat en daarboven, slechts *negentien*. Twee derzelven bevinden zich in *Engeland*, namelijk de *piggot*-diamant

mant van 45 karaat, waardig £ 16,200 (*f* 178,200), en een andere, in bezit der familie HORNSBY, van 36 karaat, waardig £ 8000 (*f* 88,000). *Holland* bezit slechts één derzelven, van 36 karaat, dien men op £ 10,368 (*f* 114,048) schat; deszelfs gedaante is kegelvormig; voor korten was hij in handen der juweliers RUNDEL en BRIDGE te *Londen*. *Frankrijk* telt er twee; den grootsten kocht de Hertog van *Orleans* gedurende het Regentschap, en vandaar heet hij nog heden *de Regent*; hij weegt 136½ karaat, en werd op £ 149,058 (*f* 1,639,638) geschat. *Duitschland* kan éénen vertoonen, van 130½ karaat, aan waarde £ 155,612 (*f* 1,711,732.) *Rusland* is bijzonder rijk aan zoodanige edelgesteenten; de grootste, die het heeft, bevindt zich in den schepter des Keizers; deze moet 779 karaat wegen; is dit waar, zoo zou hij, volgens de gebruikelijke wijze van schatten, £ 4,859,728 (*f* 53,457,008) waardig zijn. De geschiedenis van dezen diamant is zonderling; langen tijd diende hij eenen *Oostindischen* afgod ten oog, aan welke eereplaats hem een *Europeesch* soldaat ontvoerde. Uit zijne handen ging hij door die van verscheidene andere personen, die deszelfs waarde beter kenden dan de soldaat, die hem voor eene kleinigheid wegdeed; eindelijk werd hij aan Keizerin CATHARINA, voor £ 90,000 (*f* 990,000) eene hooge jaarwedde levenslang, en een' adelbrief, verkocht. Onder meer andere diamanten, die in *Rusland* gevonden worden, is er nog een, die op £ 399,800 (*f* 4,397,800) geschat wordt. De groote Mogol bezit eenen rozerooden diamant, die £ 622,728 (*f* 6,850,008) waardig is. De twee grootste diamanten in *Perzië* dragen in Oostersche grootspraak den bijnaam van *Berg van luister* en *Zee des lichts*; de eerste is £ 145,800 (*f* 1,603,800), de andere £ 34,843 (*f* 383,273) waardig. De kroon van *Portugal* bezit twee der grootsten, van welke de eene nog geheel niet geslepen is. Zoo wij *Portugesche* berigten vertrouwen mogen, dan is deze de tot hiertoe bekende grootste; hij zou 1680 karaat wegen, en ware, al nemen wij ook aan, dat hij bij het slijpen de helft van zijn gewigt verloor, toch nog £ 5,644,800 (*f* 62,092,800) waardig. Een klein hoekje van denzelven is door de lompheid des vinders, die, niet vermoedende, welken schat hij gevonden had, er met een' hamer op sloeg, beschadigd; hij werd in *Brazilië* gevonden. De kenners zijn, intusschen, over het bestaan van dezen steen nog

zeer

zeer verdeeld in hunne meeningen. Volgens een model, hetgeen men er van vertoont, heeft de steen ongeveer de gedaante en grootte van het ei eens struisvogels. De andere diamant in *Portugal* is in bezit des huizes BRAGANZA, en wordt op £ 369,800 (*f* 4,067,800) geschat.

De Heer THOMSON, te *Londen*, houdt zich bezig met de vervaardiging der modellen van de grootste diamanten; hij heeft, na vele moeijelijke proeven, eene doorzigtige glasstof ontdekt, welke in soortelijke zwaarte zeer digt bij den diamant komt, te weten drie en een half maal zwaarder dan eene gelijke hoeveelheid waters. Met vele moeite heeft hij thans de kleur, gedaante, grootte der voornaamste diamanten weten uit te vorschen; en zoo is het hem gelukt, de misleidendste namaaksels van dezelven te vervaardigen. In de kostbare mineralogische verzameling van het *Britsche* Muzeum, welker meesterlijke schikking men den Heere KÖNIG te danken heeft, worden eenigen dezer misleidende *facsimile's* gevonden.

Wij besluiten deze optelling van groote diamanten met de melding van een der schoonsten en grootsten, welke zich op het eiland *Borneo* in het bezit des Rajahs van *Mattan* bevindt, eenen om zijne domheid en onmatig opium-eten beroemden Vorst op de westelijke kust dezes eilands. De diamant moet van het zuiverste en schitterendste water zijn, en weegt 367 karaat; van gedaante is hij als een ei, met een gering indruksel aan het spitse einde. Hij werd, voor ongeveer honderd jaar, te *Landak* gevonden, en deszelfs bezit was de oorzaak van herhaalden krijg tusschen de Vorsten des lands; sedert tachtig jaren, echter, is hij in het ongestoord bezit des *Mattan*-geslachts. Vóór eenige jaren zond de Gouverneur van *Batavia* eenen Heer STEUVART derwaarts, om nadere berigten omtrent de grootte, schoonheid en waarde van dezen diamant in te winnen, en hem, zoo mogelijk, te koopen. Nadat de Heer STEUVART denzelven gezien en onderzocht had, bood hij er 150,000 daalders, twee ten volle uitgeruste oorlogsloepen met derzelver kanonnen, voorraad van kruid enz., een zeker aantal groote stukken scheepsgeschut, en eene groote menigte buskruid en kogels, voor. De Rajah sloeg, echter, het bod nog af, zijne familie van dit onschatbare kleinood niet willende berooven. Want de *Maleijers* schrijven dezen diamant eene wonderkracht toe ter ge-

nes-

nezing van alle ſoorten van krankheden; hij wordt tot dit einde bloot in zuiver water gedoopt, waarvan men zich vervolgens als geneesdrank bedient. Men gelooft algemeen, dat het geluk des geſlachts *Mattan* aan het bezit van dezen ſteen hangt.

MERKWAARDIGE MOORD TE STOKHOLM, IN ZWEDEN.

Een jong man in goede omſtandigheden, en van een doorgaand geregeld gedrag, maakte zich op klaren dag meester van een kind, dat voor des vaders huis liep ſpelen, en ſneed het, zonder eenige aanleiding daartoe te hebben bekomen, den hals af. Oogenblikkelijk werd de dader gegrepen en voor den regter gebragt. Gevraagd zijnde, wat hem had kunnen vervoeren tot zulk een barbaarsch bedrijf, antwoordde hij: „Mijne Heeren! Ik belijd mijne misdaad, en erken, dat ik „den dood verdiend heb. Ik ben zoo ver van mijzelven te „verontſchuldigen, of om vergiffenis te ſmeeken, dat ik „veeleer denk, dat gijlieden het regt zoudet ſchenden, in„dien ge mij genade beweest. Ik heb het leven leeren ken„nen, en over den dood nagedacht. Het eerſte beſchouw ik „als den oorſprong van zonde en ellende, het andere als „eenen ſtaat van onſchuld en vrede. Ik acht daarom den „dood verkieslijk boven het leven, en heb naar een middel „gezocht om deze wereld te verlaten. Na vele overdenking „heb ik bevonden, dat ik het einde, naar hetwelk ik haak„te, niet bereiken konde zonder eene misdaad: en nu viel „mijne keuze op die, welke ik gepleegd heb, als de minst „ſnoode en meest verſchoonbare. Ik heb een kind om het „leven gebragt in de dagen zijner onſchuld, en, langs dezen „weg, deszelfs behoudenis verzekerd. Ik heb den last ver„ligt van zijnen vader, die naauwelijks weet, hoe hij zijn „talrijk huisgezin zal verzorgen. Ik weet echter, dat ik „ſchuldig ben; maar ik hoop, dat de ſtraf, die ik van u „verwacht, en de wijze, waarop ik die ondergaan zal, mij „bij God vergiffenis zal doen vinden voor mijne misdaad."

ZIJ ZIJN IMMERS TOCH DOOD!

Keizerin ELIZABETH van *Rusland* betoonde eene bijzon-

de-

dere achting aan de Hoofden der *Kozakken*, die zij meende te moeten ontzien. Gedurende den Oorlog met *Zweden* werd dus ook de Hetman der *Donſche Kozakken* tot den Krijgsraad geroepen. Dit was een ruw krijgsman, die reeds de veldtogten van PETER *den Grooten* (ruim 30 of 40 jaren vroeger) had medegemaakt. „ Uwe Majesteit," zeide hij tot de Keizerin, „ wanneer de Keizer, uw Vader, mijnen raad gevolgd had, zouden de *Zweden* ons thans den Oorlog niet aandoen." — „ Wel," vroeg ELIZABETH „ wat zoudt gij dan gedaan hebben?" — „ Zoodra de *Rusſen* in *Zweden* getrokken waren, moest men een goed gedeelte van het *Zweedſche* Volk hierheen gebragt hebben, en de overigen doodgeſlagen." — De goedhartige ELIZABETH glimlachte eerst, en wilde den Hetman daarop de wreedheid doen begrijpen, van zoo vele duizende menſchen om te brengen. — „ Hoe zoo?" hernam de oude *Kozak*: „ *zij zijn immers toch dood!*"

KINDERLIJK VERJAARGESCHENK AAN GROOTVADER.

Lieve, beste Grootevader!
Daar het thans uw jaardag is,
Wilde ik ook zoo graag wat geven
U tot een gedachtenis.
'k Weet, dat uw gevoelig harte
Zulke kleine gaven mint,
Als het in die kleine gaven
Maar een blijk van liefde vindt.
En wie zou U meer beminnen,
Dan uw oudſte lieveling?
Maar — wat heeft uw arme KEETJE,
Dat zij zelv' niet eerst ontving!
Och, wat was ik bitter droevig,
Dat ik niet zoo *iets* bezat,
't Geen ik mogt *het mijne* noemen
En dus vrij te geven had.
's Avonds, als ik zou gaan ſlapen,
Lag ik met dat denkbeeld neer:
's Morgens, bij het wakker worden,
Was 't mijn eerſte denkbeeld weer.

Ein-

Eindlijk viel mij wat te binnen;
'k Dacht — en o, wat was ik blij!
'k Heb mijn eersten tand verloren,
En dat tandje is toch van *mij*.
'k Heb Mama wel hooren zeggen,
Welk een vreugd het had verwekt,
Toen zij van uw eerste kleinkind
Eerst dat tandje had ontdekt.
'k Heb U zelv', nog korts geleden,
Toen ik 't pas verloren had,
Om dat tandje hooren vragen,
Als voor U een kleine schat.
Schoon ik dan het wou bewaren,
'k Sta het nu met blijdschap af;
Ja — het is voor Grootevader,
Die er zoo veel prijs aan gaf.
Vrolijk liep ik straks naar binnen;
Fluisterde 't Mama in 't oor;
Ging het Grootema vertellen,
En zij kusten mij er voor.
O! wat heeft mijn hartje sedert
Al verlangd naar dezen dag!
Telkens zei ik tot mij zelven:
'k Wou, ik toch maar Paschen zag!
Eindlijk is die dag nu heden,
Die uw zestigst jaar volendt;
Zie dan nu ook, Grootevader!
KEETJE met haar klein present.
Och, het heeft alleen de waarde,
Die er uwe liefde aan geeft;
Maar — het is het best, het eenigst,
Dat uw arme KEETJE heeft.
Grootemoeder liet het zetten
In een mooijen gouden ring;
Want, zóo'n enkel kindertandje
Is toch ook geen aardig ding.
Nu — nu kunt gij 't alle dagen
Eens bekijken aan uw hand,
En dan, met een hart vol liefde,
Denken aan uw kleine pand.
Mogt gij 't zóó nog lang beschouwen,
Altijd met vernieuwde vreugd!

Als ge uw kleinkind op ziet wasſen,
  In gehoorzaamheid en deugd.
'k Heb dat tandje nu verwisſeld,
  Voor een grooter, vaster tand;
'k Hoop nu ook, door braaf te leeren,
  Zóó te groeijen in verſtand.
Nu dan, beste Grootevader!
  Die ons allen zijt zoo waard,
Blijf, tot vreugde van ons allen,
  In Gods gunst nog lang geſpaard!
Zie uw kleine lievelingen
  Beide nog eens braaf en groot,
En bewaar uw KEETJE's tandje
  Steeds in liefde tot uw dood!

L. 7 April 1817. J. D. K.

OP HET ONTAALKUNDIG SPELEN, INZONDERHEID DOOR DE VROUWEN, VAN ZEKER TOONEELGEZELSCHAP.

A.

Den Maagd, *den* Moeder — neen! het is niet om te hooren,
  Wat allerjammerlijkst onthaal
  Zich onze ſchoone Moedertaal
Hier door de Vrouwen zij beſchoren!

B.

Onnooz'le! vindt ge ſtof tot ergernis of klagt,
Dat zij Vriendinnen zijn van 't *Mannelijk Geſlacht*?

IJ.

DIE IS THUIS!

Men ſchoot bij beurten naar de ſchijf.
„ o Wee! waar berg ik toch mijn lijf?"
Riep Klaas, „ want Julius legt aan:
„ 't Best, dat ik voor de ſchijf ga ſtaan!" —
Regt goed! riep deze: *doe dat, Klaas!*
Dan ſchiet ik zonder fout een' haas.

IJ.

MENGELWERK.

LEERREDE, BIJ GELEGENHEID DER EERSTE PLEGTIGE GODSDIENSTOEFENING DER PROTESTANTEN TE GENT IN DE KERK DER GEWEZEN CAPUCIJNEN.

Door

A. GOEDKOOP,

Leeraar bij de Hervormde Gemeente te Gent.

Tekst: LUK. IX: 49, 50.

En Joannes antwoordende, zeide: Meester! wij hebben eenen gezien, die in uwen name duivelen uitwierp; en wij hebben het hem verboden, omdat hij U met ons niet volgt. En Jezus zeide tot hem: Verbied het niet; want wie tegen ons niet is, die is voor ons.

Gij verwacht, voorzeker, zeer geëerde Hoorders! van mij, bij deze gelegenheid, eene soort van inwijdingsrede; en mogelijk verwondert zich de een of ander over den gekozen tekst. Doch die verwondering zal ras ophouden, wanneer ik u doe opmerken, dat het met onze grondbeginselen, die wij meenen de grondbeginselen des Evangelies te zijn, weinig strookt, eene plaats tot een bijzonder godsdienstig gebruik *in te wijden* anders, dan door er een godsdienstig gebruik van te maken; naardien onze Heer J. C., dien wij als onzen eenigen meester eerbiedigen, alle onderscheid tusschen *Gerisim* en *Jeruzalem* heeft opgeheven, en alle plaatsen voor de uitoefening van zijnen godsdienst, als een godsdienst *in geest en waarheid*, even rein en heilig heeft verklaard; zoodat het *Stadhuis*, waar wij, omtrent twee jaren, godsdienstig zamenkwamen, ons even zoo *heilig* is, indien het even zoo geschikt ware geweest als het kerkgebouw, ons door Z. M. zoo gunstig toegestaan.

En verwacht men echter een toepasfelijk woord bij deze gelegenheid; zie ik daartoe eene grootere fchare, ook van andersdenkende medechristenen, hier bijeen, dan mij gewoonlijk met hunne tegenwoordigheid vereert: hoe kon ik dan beter tekst kiezen, dan dien, welken ik afgelezen heb; en die ons gelegenheid zal geven tot de behandeling dier ftelling: „dat de *tolerantie*, of verdraagzaamheid, een wezenlijk grondbeginfel van het Christendom is."

Wanneer ik van verdraagzaamheid fpreke, dan bedoele ik daardoor niet zoo zeer in het algemeen dien eerbied voor de godsdienftige denkwijze van anderen, hoedanig hunne gevoelens ook zijn mogen, waardoor men zich van geweld of vervolging onthoudt; maar ik bedoele die verdraagzaamheid in een' bepaalderen zin, welke plaats moet hebben tusfchen en *jegens allen*, die, den Christelijken naam dragende, door onderfcheidene gevoelens, begrippen, gebruiken, en wat dies meer zij, van elkander verfchillen, en echter elkander als medechristenen, als leden van de algemeene Christelijke kerk, aanzien en behandelen.

En hoe gefchikt is de voorgelezen tekst, om ons te doen zien, „hoe onverdraagzaamheid, in dien bepaalderen zin, waardoor men elkander, fchoon *Jezus* belijdende, niet als zoodanig erkent, eerbiedigt, maar verkettert en de zaligheid ontzegt, uit de menfchelijke zwakheid en het zedelijk bederf voortvloeit;" en „hoe dus het Christendom, dat ons verbeteren en veredelen moet, als een noodzakelijk grondbeginfel van ons vordert, in dien bepaalderen zin verdraagzaam te zijn jegens allen, welke met ons den naam van Christen dragen, offchoon zij, naar ons oordeel, dwalen mogten in die punten, waarin zij van ons verfchillen." — Ziet daar *twee* bijzonderheden, welke ik nader ontwikkelen wilde, zoo veel de kortheid des tijds toelaat, naar aanleiding van de beide verzen van mijnen tekst.

Stemmen wij vooraf onze harten tot de overweging, door

door het zingen van het 1ste en 4de vs. van het 69ste der *Evang. Gezangen.*

I. *En Joannes antwoordende, zeide: Meester! wij hebben eenen gezien, die in uwen name duivelen uitwierp;* — wij hebben eenen ontmoet, die, in uwen naam, iemand genas van eene ziekte, welke zoo veel overeenkomst heeft met hetgene bij ons de vallende ziekte is, (en welke of werkelijk, of volgens het begrip der Joden, door den invloed van booze geesten veroorzaakt werd) — maar welker genezing (welke daarvan dan ook de oorzaak zij) eene geschikte voorstelling bevatte van het heilrijk doel van Jezus komst op de wereld, om de werken des Duivels, het zedelijk kwaad, te verbreken; en waartoe ook deze genezing, daar zij in *Jezus naam* geschiedde, dienen moest. — Doch, zegt Joannes, *wij hebben het hem verboden, omdat hij U met ons niet volgt,* — omdat hij zich niet met ons in uw gezelschap bevindt; en dus van ons eenigzins verschilt — niet in alles met ons overeenstemt.

Ziet daar de *onverdraagzaamheid;* eene gemoedsgesteldheid en gedrag, waardoor wij eenen anderen bij onszelven afmeten, over hem willen heerschen, hem willen dwingen, om *in alles* zoo te denken en zoo te handelen, als wij meenen te mogen en te moeten doen, en hem weigeren voor medechristen te erkennen, omdat hij niet verkiest, zich daaraan te onderwerpen.

En hoe gevoelen wij reeds bij de enkele teekening van deze gemoedsgesteldheid, hoezeer dezelve afwijkt van die volkomenheid, welke ons als redelijke menschen past, en die het Christendom dus in ons wil en moet bevorderen!

Zulk eene onverdraagzame gemoedsgesteldheid teekent toch reeds eene groote bekrompenheid des verstands, waardoor wij hetgene waarheid *is*, en hetgene *wij* als waarheid *beschouwen*, voor een en hetzelfde houden; en waardoor wij tevens twee soorten van waarhe-

den, indien ik mij dus moge uitdrukken, met elkander verwarren: waarheden van gevoel, en waarheden, die enkel van eenen beschouwelijken aard zijn.

Maar vooral teekent het bederf onzer natuur, naardien wij ons een regt aanmatigen, dat Gode alleen toekomt, namelijk heerschappij te voeren over de begrippen en gevoelens van anderen, welke nimmer een voorwerp van eene menschelijke wet zijn. Geene begrippen of denkwijzen kunnen toch immer het voorwerp van een bevel zijn, daar zij het werk van onze eigene overtuiging zijn moeten, en deze nimmer door bevel, maar door redelijke gronden, moet daargesteld worden, *of zij* houden op, *onze* begrippen, *onze* denkbeelden te zijn, en wij worden slaven van het gezag van hem, die zich wederregtelijk tot heer over onze vrije ziel opwerpt. En is dit zoo, dan voorzeker moet zulk een *bestaan*, als eene verkeerde gemoedsgesteldheid, door het Christendom veroordeeld worden; te meer, daar zij zelfs dient, om het goede in den mensch te doen ontaarden.

Dit zien wij vooral in het voorbeeld, in onzen tekst aangewezen, van den vromen *Joannes*. Voorzeker niet enkel uit bekrompenheid des verstands, noch uit eene zucht om heerschappij te voeren over den evenmensch, maar uit liefde voor den Heer Jezus, uit ijver voor zijne zaak, uit ingenomenheid met die bijzondere inrigting, waardoor hij het voordeel genoot van een bijzonder leerling van Jezus te zijn, vloeide dit gedrag voort — ingenomenheid met Jezus, die hem en eenen Jacobus, vs. 54, om blikfemvuur doen vragen tegen een Samaritaansch dorp, dat Jezus, als Jood, niet herbergen wilde.

Het zal niet noodig zijn, geëerde Hoorders! het gestelde in de bijzonderheden te ontwikkelen, daar ik gaarne tijd spaarde voor het tweede stuk, waartoe vs. 50 aanleiding zal geven, om aan te toonen namelijk, dat verdraagzaamheid, in dien bepaalden zin als wij opgegeven hebben, een wezenlijk grondbeginsel van het Christendom is.

II. Wij lezen, vs. 50. *En Jezus zeide tot hem: Verbied het niet; want wie tegen ons niet is, die is voor ons.*

Welke woorden! Waardig zijn zij, met gulden letteren in de verschillende kerkgebouwen van allen, die Jezus belijden en eerbiedigen, te prijken, als bevattende een grondbeginsel van zijnen godsdienst — maar vooral, dat zij in aller harten gegraveerd waren, en zulks zich in het bestaan en gedrag der Christenen vertoonde.

Jezus beschouwt ieder, die iets doet *in zijnen naam*, die dus Hem belijdt voor den genen, die Hij is, en waartoe God Hem gezonden heeft, *als iemand, die niet tegen Hem is.* Het is niet noodig, dat hij alle formen volgt, en zich in dezelve voegt. Veel toch kan hem daarin hinderen. De hoofdzaak is, Jezus lief te hebben; en die Hem belijdt, en dus geen vijand of hater van Hem is, is *voor* Hem. Zoodanig een mag dan ook niet verhinderd worden, om dat nut te stichten, hetwelk hij met zulk een hart voor Jezus doen kan. *Verbied het hem niet*, zegt Jezus; maar erkent hem, bij al het verschil, dat er tusschen u en hem plaats heeft, als een medearbeider aan de zaak van mijn Koningrijk.

Genoeg is dit antwoord, en deze uitbreiding van hetzelve, om ons te overtuigen, dat onverdraagzaamheid, waardoor wij niet voor Christenen willen erkennen die genen, welke, offchoon zij met ons Jezus belijden, van ons door begrippen, gebruiken en uiterlijke kerkform verschillen, anti-christendom is; en dat het een onafscheidelijk grondbeginsel van den Christelijken godsdienst is, alle onze medechristenen, van welk eene benaming ook, en waardoor ook van ons, of wij van hen, gescheiden, als zoodanig te erkennen en te beminnen.

Het gezag van onzen Heer moet in dezen voor ons voldoende zijn, die Hem als onzen Heer en meester, als Gods eigen Zoon, en als onzen Zaligmaker belijden; en al konden wij geheel niet doorzien, hoe deze verdraagzaamheid zamenhangt met onze verpligting om

echt Christen zal zich als een volmaakt mensch, maar integendeel als een zondaar, erkennen, die vergeving en verbetering behoeft. Hij zal in Jezus Christus den magtigen en gewilligen Zaligmaker erkennen, dien hij weder lief moet hebben, en zijn vertrouwen op Hem door gehoorzaamheid aan zijne voorschriften betoonen. Zullen de leden van dit groot goddelijk huisgezin elkander dus mogen haten en verketteren, omdat zij verschillend denken over den aard en oorsprong van het zedelijk bederf; over het verband, waarin Jezus dood staat tot onze schuldvergiffenis en zaligheid; over de wijze, waarop de Zoon van God deel heeft aan de goddelijke majesteit; over de wijze, waarop wij God en Jezus uitwendig moeten vereeren, en over dergelijke beschouwelijke punten meer? — Verre vandaar! Als Christenen, die in het licht gelooven, werken zij, *terwijl* het dag is; en dit is het voorname doel, waartoe ons de zon der geregtigheid beschijnt, en geenszins om te haarkloven over den aard en de wijze der uitvloeijing van dat goddelijk licht. De aard der zaak en de geest des Christendoms vorderen dus verdraagzaamheid jegens beschouwelijke dwalingen van hen, die in de erkentenis dier waarheden zamenstemmen, welke door elk Christen gevoeld worden, en op zijn geluk, troost en verbetering een' onmiddellijken invloed hebben.

2) Dit zal nog meer blijken, wanneer wij opmerken, dat, zonder dit grondbeginsel des Christendoms, het heilig gebod der liefde niet kan betracht worden. Jezus kwam op aarde, om eenen algemeenen godsdienst te stichten, die niet, gelijk die van *Mozes*, voor een bijzonder volk — maar voor alle volken, en dus ook voor alle standen en klassen van menschen, eenvoudigen zoowel als geleerden en geoefenden, geschikt moest zijn. Voor deze allen is Hij de eenige Heer; één doop stelde Hij voor hen allen in; door één geloof moeten zij gelukkig worden, en door broederlijke liefde op het naauwste verbonden zijn. Maar hoe zou dit mogelijk wezen, indien het *geloof* bestond in eene toestemming van alle

de

de artikelen, door een gedeelte zijner Christenen ontworpen, en aan anderen, die zich niet van de waarheid van alle overtuigen kunnen, opgedrongen? Neen! dán alleen, wanneer zij, overeenstemmende in de hoofdzaak, verdraagzaam zijn omtrent alles, wat *beschouwelijk* is, kunnen zij dat gebod der liefde beoefenen, en aan het doel van een' algemeenen godsdienst beantwoorden, hetwelk is, het hart te reinigen en te vertroosten. — En zien wij niet, hoe de verloochening van dit grondbeginsel brandstapels en moordschavotten, door Christenen tegen Christenen, heeft doen oprigten, waar de lijders, in hun geduld, moed en standvastigheid, meer Christendom betoonden, dan de vervolgers, van welke partij ook, die, op zijn zachtst gesproken, den ijver voor hetgene zij voor waarheid hielden onchristelijk deden werken?

3) En ook hierop wilde ik nog opmerkzaam maken: juist door dit bevel van onzen Heer, om elkander in beschouwelijke nevensbegrippen te verdragen, en elkander als medechristenen te erkennen en te beminnen — juist door dit verbod: *verbied het hem niet, want enz.* wilde onze Heer voorkomen, dat onze ijver voor Hem en zijne zaak niet door het zedelijk bederf, dat ons ontadelt, ontaarde en verkeerd werke.

IJver te hebben voor Hem, die uit den Hemel kwam, om ons te verlichten en door lijden en sterven met God te verzoenen, en vergeving der zonde, leven en zaligheid door zijnen kruisdood te verwerven; hoe natuurlijk in ieder, die met Petrus volmondig zegt: *tot wien zouden wij henengaan? gij hebt de woorden des eeuwigen levens!* O! niet genoeg kunnen wij voor zulk een' Zaligmaker doen — niet genoeg dat heilvolle Evangelie verbreiden — niet genoeg anderen, die onverschillig jegens Hem zijn, Hem aanprijzen als den besten vriend, als den magtigsten helper, als den genen, die alles, alles waardig is.

Maar hoe ligt ontaardt die ijver, en vergenoegt men zich met anderen de overtuiging der beschouwelijke ken-

nis daarvan op te dringen, met dit heilloos gevolg, dat men zich met eene bloote toestemming vergenoegt, en den medechristen, die met ons in gelijken ijver voor zijnen Heer brandt, maar zijne gedachten anders regelt, ten dood toe vervolgt! Door Jezus bevel op te volgen — door de inachtneming van het grondbeginsel der Christelijke verdraagzaamheid, ontwijken wij dit gevaar, en houden wij onzen regtmatigen ijver binnen de behoorlijke palen. Wij eerbiedigen dan in ieder, die Christus vertrouwt, bemint en gehoorzaamt, onzen broeder in Christus, hoezeer hij ook in beschouwelijke begrippen van ons verschillen moge, en onthouden ons van alles, waardoor wij juist toonen zouden, dat ons eigen Christendom nog hoogst gebrekkig is. Zoo beantwoordt dan ook dit gedeelte van Jezus voorschriften — dit grondbeginsel des Christendoms — aan het hoofddoel, waartoe Hij op aarde kwam: om de werken des Duivels, het zedelijk kwaad, de zonde, in ons te verbreken, en onze natuur te reinigen van die gebreken, waardoor ook het goede in ons kan ontaarden, en wij beulen onzer broederen worden; en deze zamenstemming van dit bevel met het hoofddoel des Christendoms moet tevens ons van de goddelijkheid van dit grondbeginsel overtuigen.

4) En niet minder de zamenstemming, waarin dit grondbeginsel des Christendoms staat met andere bevelen en voorschriften van onzen Heer, die, zonder hetzelve, weldra zouden moeten ingetrokken worden.

Dit zou mij een ruim veld verschaffen ter behandeling: doch het zal genoeg zijn, indien ik uwe aandacht alleen bepale bij het bevel van onzen Heer, om zelve zijne leer, en de H. Schriften, te onderzoeken, ten einde van de goddelijkheid zijner leere overtuigd te worden. Toen onze Heer Jezus Christus zeide, Joan. VII: 17. *Indien iemand den wil van God wil doen, die zal van mijne leer bekennen, of zij uit God is, dan of ik van mijzelven spreke* — onderwierp Hij zijne leer aan het oordeel van *elken* mensch, en vorderde slechts *gezindheid*

heid om Gods wil te betrachten, om een bevoegd regter te zijn, en van de goddelijkheid zijner leere overtuigd te worden. En hoe zeer ondersteunde Hij dit voorregt van den *redelijken* mensch, om *zelve* te onderzoeken, en *eigene* overtuiging te bekomen, als Hij, of goedkeurde, of beval, de Schriften te onderzoeken, ten einde het eeuwige leven te hebben: pligt, ook door zijne Apostelen ten duurste aanbevolen aan allen, welken zij door het Evangelie voor het Christendom gewonnen hadden.

Maar hoe is het mogelijk, deze bevelen te volbrengen in den geest des Christendoms, dat is: in den geest der liefde, zonder tevens die verdraagzaamheid te beoefenen, welke wij zien, dat Jezus tot een grondbeginsel van zijnen godsdienst verklaard heeft?

Zonder die verdraagzaamheid, welke onderscheid maakt tusschen waarheid en waarheid, tusschen waarheden van *gevoel* en waarheden van *bespiegeling*, zou die vrijheid aanleiding geven tot het opdringen van onze begrippen aan anderen, en dus tot benadeeling van dat regt, dat onze Heer aan ieder heeft toegestaan, om door *eigen* onderzoek van de goddelijkheid zijner leere overtuigd te worden.

Integendeel door die verdraagzaamheid, waardoor wij als medechristenen eerbiedigen, die met ons in de waarheden des gevoels zamenstemmen, hoe zeer zij ook van ons in louter beschouwelijke begrippen verschillen mogen, blijft de vrijheid des onderzoeks voor elk lid der Christelijke kerk gewaarborgd, en wordt tevens voorgekomen het nadeel, dat uit verschillende beschouwelijke denkbeelden ontstaan zou, en werkelijk ontstaan is dáár, waar men het *geloof* aan een zamenstel van beschouwelijke geloofsartikelen, hoe waarachtig die ook zijn mogten, verwarde met dat *geloof* in *Jezus*, dat in vertrouwen op Hem, als den eenigen en volkomen Zaligmaker, bestaat, en waardoor alle ware Christenen, hetzij zij tot de katholijke, Roomsch-katholijke, of protestantsche kerkgemeenschappen behooren, ongeacht het

ver-

verschil in beschouwelijke begrippen en kerkgebruiken; ten naauwste vereenigd zijn.

Ziet daar kortelijk mijn betoog. De waarheid daarvan zal gevoeld worden, wanneer wij die verdraagzaamheid, als wezenlijke grondwet in het Koningrijk des Zaligmakers, wegnemen. Wat zal men dan zien? Juist datgene, wat, helaas! tot schande van het Christendom, zoo dikwijls te zien is geweest, en nog zoo veelvuldig is aan te treffen: namelijk, dat men aan bespiegelende begrippen de waarde van *belangrijke* waarheden leent, en het Christendom in de toestemming van een beschouwelijk geloofsstelsel doet bestaan, waarbij wij in de zonde kunnen leven, of ons slechts van in het oog loopende ergernissen behoeven te onthouden; — dat men, met ijver voor zijne eigene begrippen, als Evangeliewaarheden, vervuld, door behulp der meerder*heid*, de minderheid zijne gevoelens opdringt, en, de vrijheid van het onderzoek verhinderende, heerschappij voert over het erfdeel des Heeren; de toenemende kennis ook der bespiegelende waarheden verhindert, die door het vrije onderzoek, ten voordeele der Christelijke kennis, bevorderd wordt; en dat dus overdreven ijver voor eigene begrippen, als onfeilbare waarheden, de plaats inneemt van die algemeene liefde, welker beoefening de aarde tot een voorportaal der hemelsche gelukzaligheid zou maken; terwijl het tegengestelde, onder zekere omstandigheden, dat gedeelte des aardbodems, dat door Christenen zelfs bewoond wordt, in eene wezenlijke hel herschept.

En welke verpligtingen vloeijen uit deze beschouwing voor ons voort? — Vergunt mij, dezelve thans slechts met een woord te noemen.

Op *mij* rust dan de hooge verpligting, Geliefden! om mij vooral bij de behandeling dier waarheden te bepalen, welke met ons eeuwig welzijn in een onmiddellijk verband staan. Dit vordert niet alleen het voorregt, 't

welk mij te beurt is gevallen, om Leeraar te zijn van eene *protestantsche* gemeente, waarin Christenen van onderscheidene protestantsche geloofsbelijdenissen mij met hun vertrouwen, voor zich en hunne kinderen, vereeren; voorregt, hetwelk nog vergroot wordt door de eere, die ik geniet, van bestendig Christenen van de Roomsch-katholijke geloofsbelijdenis onder mijne hoorders te hebben, vóor welke allen ik dus die waarheden moet behandelen, waarin Christenen van alle eeuwen, landen en kerkgemeenschappen overeenstemmen: maar ook wordt dit gevorderd door mijne dure verpligting, om uw eeuwig welzijn boven alles te behartigen, en dus ulieder aandacht, al stemdet gij ook allen in beschouwelijke nevensbegrippen volkomen overeen, te bepalen bij datgene, wat met uwe voorbereiding voor de toekomende wereld in het allernaauwst verband staat.

Maar dan ligt ook op *ulieden*, Geliefden! de duurste verpligting, om getrouw tot dit bedehuis op te komen, ons door onzen geëerbiedigden en godsdienstminnenden Koning geschonken; en ook gebruik te maken van alle die gelegenheden, welke u worden gegeven ter vermeerdering van bijbelkennis, of ter vereeniging in belangstellende en plegtige gebeden voor de uitbreiding van Jezus Koningrijk op de wereld. Maar ook tevens, om die liefde onder elkander en die verdraagzaamheid te beoefenen jegens medechristenen, die van ons zelfs in uitwendige godsvereering zeer verschillen, doch met ons één' Heer, één geloof, één' doop, en één' God en Vader hebben; terwijl wij ons Christendom in onzen wandel moeten vertoonen, en zoo blijken geven, dat, wel verre dat de Christelijke vrijheid en verdraagzaamheid, die wij belijden, in losbandigheid zou bestaan, wij integendeel, door de beoefening van alle Christelijke deugden, de waarheid aanschouwelijk maken van Jezus uitspraak: dat, wanneer wij zijnen naam opregt belijden, wij niet tegen zijne leer zullen handelen.

De ontwikkeling van deze bijzonderheden laat de kort-

heid

heid des tijds niet toe, daar de gelegenheid, bij welke wij zamen zijn, mij noopt om deze rede met plegtige aanſpraken te beſluiten.

[Van deze aanſpraken wordt alleen de laatſte, als voor het publiek mogelijk belangrijk, en met het geheel der rede zamenſtemmende, hieronder medegedeeld (*).]

(*) En zou ik u vergeten, geliefde Stadgenooten, die ons met uwe tegenwoordigheid vereert? Dat zij verre! Hartelijk betuig ik u mijnen, ja onzen dank voor de eere, waarmede gij ons verwaardigdet, als gij ons in onze eenvoudige godsdienstoefening, op het Stadhuis, kwaamt bezoeken. *Gij doet* daardoor regt aan onze gevoelens, en toont verlicht en verdraagzaam genoeg te zijn, om, bij al het verſchil van uitwendige form, ons te erkennen als zulken, die *met u één'* Heer, één geloof, één' doop, en één' God en *Vader hebben*. Ontvangt daarvoor mijnen hartelijken dank, alsmede voor alle de bewijzen van hoogachting en toegenegenheid, die ik, in het algemeen, in deze ſtad, van zoo vele waardige *Gentenaren*, gedurende mijn bijna tweejarig verblijf in *Gent*, heb ontvangen, en die ik mij altijd hope waardig te gedragen. Behaagt het u meermalen, onze eenvoudige godsdienstoefening, en de prediking van Christus den gekruisten, met uwe tegenwoordigheid te vereeren, dan wenscht mijn hart u die zelfde ſtichting toe, welke ik genoot, wanneer ik, in uwe prachtiger kerkgebouwen, waardige pastoren onzen dierbaren Zaligmaker in zijne liefde voor zondaren hoorde verkondigen; opdat wij allen ons eenmaal bevinden zullen in dien zelfden Hemel, waar geen uitwendige godsdienstform ons meer zal ſcheiden, maar wij ons, eeuwig, volkomen vereenigen zullen in den lof van Hem, die eenmaal aan het kruis ſtierf voor onze zonden, en thans leeft tot in eeuwigheid. Amen!

WAAR-

WAARNEMING, OMTRENT HET SCHREIJEN VAN EEN KIND, ONDER DE VERLOSSING, TERWIJL SLECHTS HET HOOFD GEBOREN WAS; EENE BIJDRAGE TOT DE GEREGTELIJKE GENEESKUNDE.

Door J. VEENHORST, *Med. Dr.* *te Zuidbroek.*

Of het mogelijk zij, dat een kind, onder de verlossing, wanneer slechts het hoofd geboren is, terwijl het zich met de borst en de overige deelen nog binnen het moederlijke ligchaam bevindt, kan ademhalen, is eene vraag, welke misschien kan schijnen naauwelijks meer in aanmerking te komen, sedert CAMPER geleerd heeft, dat het kind, om te kunnen ademen, niet alleen met het hoofd, maar met de borst en den buik, tot aan de heupen, moet ter wereld zijn gebragt. Op het gezag toch van dezen beroemden vaderlandschen geleerde, is dit gevoelen vrij algemeen aangenomen, zoo zelfs, dat velen daarop hunne geregtelijk-geneeskundige leerstellingen, tot dit stuk betrekkelijk, omtrent de kenmerken van het leven en den dood des kinds, bij verdachten moord, gegrond hebben. Onder dezen noem ik alleen METZGER, die, in zijne *Geregtelijke Geneeskunde*, § CCCX en CCCXLIII, ook op dit gevoelen de proeve der longen vestigt; omtrent de waarheid van hetwelk hij zoo overtuigd is, dat hij onbewimpeld elken oplettenden en waarheidlievenden vroedmeester vraagt, of hij verklaren kan, een kind in den eigenlijken zin te hebben zien ademen, en dadelijk hooren schreijen, voordat het boven de heupen of geheelenal geboren was? Hij voegt er bij, dat men had mogen denken, dat niemand meer met het oude, tegengestelde gevoelen zoude zijn voor den dag gekomen, gelijk nogtans door HUNTER en OSIANDER geschied is.

Ik heb mij, uithoofde van het belang, hetwelk er in deze zaak, vooral in een geregtelijk-geneeskundig opzigt, gelegen is, verpligt geoordeeld, de volgende waarneming,

ming, als hiertoe, mijns oordeels, regtstreeks behoorende, mede te deelen.

Verzocht zijnde, de vrouw van D. N., te *Noordbroek*, die voor de tweede keer zwanger was, in hare verlossing bij te staan, bevond ik op den 2 Januarij 1817, des avonds ten half zeven ure, het *orificium uteri* ter grootte van meer dan een gulden geopend, staande hetzelve gekeerd tegen de holte van het *os sacrum*; deszelfs randen waren dun en zacht, terwijl het hoofd zich in het bovenbekken liet waarnemen. Bij den voortgang van den arbeid daalde hetzelve geregeld, schoon langzaam, in het kleine bekken neder. In dezen toestand duurde het tot omtrent elf ure, wanneer de vliezen eensklaps door het *liquor amnii* werden gespannen, waarna dezelve bij het eerstvolgende wee borsten, en er zich eene groote hoeveelheid van het gezegde vocht ontlastte. Het hoofd was nu in eene zeer natuurlijke ligging geplaatst. Na verloop van een kwartier uurs, werd hetzelve doorgeperst, en, weinige oogenblikken daarna, hoorde ik het kind vrij sterk schreijen. Ik oordeelde, in dezen toestand, de verlossing zoo spoedig mogelijk te moeten voleindigen, en beproefde dit door eene zachte trekking te doen. Dit evenwel niet gelukkende, besloot ik, ter verkrijging van meerdere ruimte voor den doorgang der borst, de armen eerst te ontwikkelen.

Hiermede bezig zijnde, werd het kind, door eene sterke vlaag, tot over de schouders voortgeperst; ook nu kon ik, door eene zachte trekking, onder het volgende wee, het kind niet doen geboren worden. Daar het mij, in dit geval, op nieuw zeer moeijelijk viel de armen voor te brengen, plaatste ik mijne beide voorste vingeren, bij wijze van *hamuli*, over de schouders van het kind, en bragt hetzelve, door eene vrij sterke trekking, tevens geholpen door een wee, levend ter wereld. De *placenta* volgde spoedig, en gemakkelijk; het bekken dezer vrouw was, in evenredigheid van de zwaarte des kinds, niet ruim.

Ik

Ik heb het geheele beloop der verlosfing hier opgegeven, ten einde men te beter in ftaat zoude zijn, om over de ftraks voorgeftelde zaak te kunnen oordeelen.

Indien wij nu op onwederfprekelijke *phyfiologifche* gronden aannemen, dat, bij het fchreijen, de lucht niet flechts de longen moet binnendringen, maar ook, met eene meer of minder fterke kracht, uit dezelve moet worden teruggedreven, dan zal men wel niet behoeven te twijfelen, of hier inderdaad eene volmaakte *ademhaling* hebbe plaats gehad. Zoo het den eenen of anderen nog bedenkelijk mogt voórkomen, of ik hier misfchien aan misleiding ben blootgefteld geweest, zoo kan ik hier bijvoegen, dat eenige omftanders, die de barende met mij bijftonden, ook dat fchreijen des kinds even duidelijk hoorden; terwijl men voorts ligtelijk befeffen zal, dat ik ook, door de opvolgende belemmeringen in de verdere verlosfing, en de omftandigheden, welke, gelijk uit de waarneming blijkt, met derzelver voltooijing gepaard gingen, volkomen tegen allen zelfbedrog beveiligd was, dat, namelijk, toen het kind fchreide, geene andere deelen, dan het hoofd, zich buiten de geboorte bevonden. Ik kan dus de boven opgegevene, door METZGER afgevorderde, gemoedelijke verklaring zonder bezwaar en gerustelijk met *ja* beantwoorden.

Mijn geachte vriend, de Heer A. NUMAN, Med. Dr. en Vroedmeester op het *Hoogezand*, verhaalde mij, dat hem, vóór korten tijd, een dergelijk geval was voorgekomen, waarin het kind, zoodra hetzelve met het hoofd geboren was, een hoorbaar fchreijend geluid gaf, terwijl het, na eenigen tegenftand, binnen weinige oogenblikken geheel doorfchoot. Ik zoude hier eene gelijke waarneming van een' anderen mijner ambtgenooten nog kunnen bijvoegen.

Wat nu het befluit betreft, hetwelk hieruit voor mijn oogmerk kan afgeleid worden, hetzelve komt hierop neder: dat de zekere en duidelijke teekenen van plaats-

gehad hebbende ademhaling, bij een jonggeboren, dood kind, op zichzelve niet kunnen beschouwd worden, als in zich bevattende het zeker en uitsluitend bewijs, dat hetzelve buiten de moeder geleefd hebbe, en dat zulks den geregtelijk-geneeskundigen, in voorkomende gevallen, vooral van verdachten kindermoord, in zijne uitspraak ten uiterste behoedzaam moet maken. Wie toch kan er aan twijfelen, of, in soortgelijke gevallen, als het door mij aangevoerde, het kind, in dien toestand, bij een langdurig verwijl der volkomene verlossing, door de beklemming, waarin de borst zich moet bevinden, zal kunnen stikken? Zullen dan niet hier, na den dood, de teekenen van verrigte ademhaling moeten worden waargenomen, met afwezigheid van zoodanige omstandigheden, als dezelve, in andere gevallen, meermalen twijfelachtig maken? Ik oordeel zoodanig geval des te mogelijker, indien wij ons den toestand voorstellen, waarin de, bij toeval aan zichzelve overgelatene, of ook zelfs de met opzet heimelijk barende, vrouw van de noodige hulp ter bespoediging der verlossing verstoken is; wanneer, het hoofd geboren zijnde, de verdere verlossing, door de hier noodzakelijk plaats hebbende uitzetting der borst, eene ongunstige plaatsing der schouders, slingering van den *nervus umbilicaris*, of welligt door andere oorzaken, een' korteren of langeren tijd, wordt tegengehouden. Wordt nu evenwel dezelve, vroeger of later, door de krachten der natuur volbragt, groot is de kans, dat het kind dood geboren wordt; maar wie zal dan uit de teekenen van verrigte ademhaling op zichzelve bepalen, of dezelve reeds vóór of na de volkomene geboorte hebbe plaats gehad? Hier komt bij, dat deze toestand voor het kind zeker als een der gevaarlijkste, waarin hetzelve zich bevinden kan, te houden is, dewijl toch, wanneer de lucht eenmaal tot in de longen is doorgedrongen, en deze daardoor zijn uitgezet, de omloop door den *nervus umbilicaris* geheel onregelmatig wordt, en, zoo niet geheel, althans grootendeels, moet ophouden; en daar nu de ademhaling, of-

schoon

ſchoon werkelijk begonnen, nogtans, door de beklemming der borst, niet dan hoogst onvolkomen kan worden voortgezet, is er altijd een dreigend gevaar voor het kind aanwezig, om binnen korte oogenblikken gesmoord te worden. De Heer NUMAN deelde mij een geval mede eener zoodanige verlosſing van een dood kind, welks hoofd eenigen tijd buiten de geboorte was geweest, terwijl het overige gedeelte des ligchaams, alleen uit gebrek van gepaste hulp, een tijdlang onverlost was gebleven; aan welke hulpeloosheid alleen de dood des kinds hier kon worden toegeſchreven, dewijl er geene teekenen waren, dat hetzelve vroeger, of door andere oorzaken, geſtorven was. Ik onthoud mij verder van alle beoordeeling der *phyſiſche* gronden, waarop men de onmogelijkheid der zaak in geſchil heeft getracht te betoogen, oordeelende, dat de ondervinding in dezen boven alle beſpiegeling te ſtellen zij, en dat dezelve boven allen ander gezag, hoe eerbiedwaardig op zichzelve, moet geacht worden.

DE BARBARESKERS, OF BREBERS.

(Vervolg en ſlot van bl. 326.)

MULEY SOLIMAN, de tegenwoordige Sultan van *Marokko*, ſtamt, door de *Sherifs*, in regte linie van de *Arabiſche* veroveraars af, die zich in *Afrika* vestigden. Zijne inborst is vreedzaam en zacht, en volgens het getuigenis van den Geneesheer BUFFA, die eenige jaren aan dat hof was, wenscht hij opregtelijk het welzijn zijner onderdanen. Twee daadzaken getuigen zeer voordeelig van hem. Hij heeft de ſlavernij der *Christenen* afgeſchaft, en bezigt geene *Turken* meer tot het beſtuur van zijnen ſtaat. MULEY ISMAEL, om zijne onderdanen met dwang te beheerſchen, had een leger van 40,000 *Negers*, uit de zuidelijke woestijn, opgerigt; de thans regerende Sultan laat dezelve niet voltallig houden; daartegen zijn de Stadhouderſchappen, de

krijgs- en andere posten, nog door *Negers* vervuld. „ Dezelfde mensch — zegt KEATINGE — die, wanneer hij ten tijde, toen men hem met geweld aan zijn „ huisgezin ontrukte, naar het Westen ware gesleept „ geworden, in het zweet van zijn aangezigt, het veld „ zoude moeten bouwen, die zelfde mensch klemt den „ staf van bevel in zijne handen, omdat men hem naar „ het Noorden voerde; en dezelfde vrouw zit thans op „ eenen troon, omdat een gunstig lot haar naar eenen „ *Mooren*-staat geleidde, welke, wanneer zij met eene „ lading van slaven naar de eilanden ware overgevoerd, „ onder de geeselslagen der opzieners zoude jammeren."

De broeder des tegenwoordigen Keizers is zijn voorzaat in de regering geweest. Hij was zonder eenig gevoel van regt en menschelijkheid. Hij plunderde de *Joden*, die in zijnen staat woonden, en liet dezulken, welke hunne schatten verborgen, om het leven brengen. Zes *Joden*-meisjes, welke het waagden, hem voor hare ouders te smeeken, liet hij levend verbranden. Zijne eerste regeringsdaad was, dat hij den Staatsminister liet onthoofden, en deszelfs handen en voeten aan de poort van de woning des *Spaanschen* Consuls liet spijkeren, omdat men zeide, dat hij de *Spaansche* natie had begunstigd. Gedurende de regering van zijnen vader, had deze MULEY YEZID, aan het hoofd van een leger van *Negers*, zich tot Koning van *Mequinez* doen uitroepen. Zijn oproer werd weldra gestuit; en, als boete voor zijne misdaad, moest hij, met een talrijk gevolg, eene bedevaart naar *Mekka* doen, om groote sommen, welke men hem medegaf, dáár op het heilig outer neder te leggen. Op den weg gelukte het hem, dit geld te vermeesteren. Tot straf, en om hem van *Marokko* verwijderd te houden, veroordeelde de Keizer hem tot eene driemalige reis naar *Mekka*. Op de heenen terugreis vertoefde hij telkens eenen geruimen tijd in *Tripoli*, alwaar de schrijver van dit verhaal een ooggetuige was van vele zijner wreed- en buitensporigheden. Behalve de geschaakte dochter van een *Arabisch* Opperhoofd,

hoofd, had hij nog zeven vrouwen bij zich, twee *Negerinnen* en vijf *Griekſche*. Eene van deze beviel in *Tripoli* van eenen zoon; en deze gebeurtenis werd met een groot feest gevierd. Daar dit feest veel geld kostte, en de penningmeester zijns vaders de begeerde ſom niet konde of wilde geven, dwong hij denzelven, eene menigte zands te ſlikken, waarvan die ongelukkige ſtierf. Zijn woest gedrag was zoo gevreesd, dat geen *Europeesch* Conſul voor hem wilde verſchijnen. Een *Spaansch* Renegaat, aan welken de *Marokkaanſche* Vorst het toevoorzigt over zijnen Harem had gegeven, verleidde, gedurende zijn verblijf in *Tunis*, eene van deszelfs vrouwen. Nadat de Vorst dit ontdekt had, veranderde hij volſtrekt niets in zijn gedrag jegens de twee ſchuldigen. Hij nam beiden mede, toen hij vertrok, en hield zich lang bezig met de keus zijner wraak. Eindelijk, na zijne aankomst in *Zuarra*, doodde hij beiden met eigen hand, en het eerst de vrouw, op eene zoo ontzettend wreede wijze, die zich in het geheel niet laat beſchrijven. Eenige maanden na de troonbeklimming van *Marokko* werd dit gedrogt vermoord.

Van de gevaren der reis van *Tunis* naar *Tripoli* verhaalt KEATINGE het volgende. In ſpijt aller maatregelen van voorzigtigheid, worden de reizigers meermalen van wilde dieren overvallen en aangetast. Een *Siciliaansch* Geneesheer van den Pacha van *Tripoli* deed die verſchrikkelijke reis met zijne vrouw en twee kinderen. Hij voegde zich bij eene talrijke Karavaan, waarbij men altijd het veiligst is. Deze *Siciliaan* — zegt de Overſte — heeft ons dikwerf van de duistere en digte bosſchen verhaalt, welke men moet doortrekken, en waarin men een bijkans onophoudelijk gebrul der wilde dieren hoort, welke door den reuk der tamme dieren worden aangetrokken, die de Karavaan volgen. Wanneer de reizigers door hevige ſtormen bedreigd werden, dan moesten zij, om zich daarvoor te beveiligen, in de bosſchen ſchuilen. Naauwelijks was het leger klaar, waarin men eenige uren wilde vertoeven, of aanſtonds hoor-

 de

de men een zonderling gedruisch, hetwelk de aannadering der wilde dieren verkondigde. Deze naderden tot den zoom des wouds, om hunne prooi te bespringen. Bij dag liet de leeuw zich niet hooren, maar, met het naderen van den nacht, kondigde een dof gebrom zijne nabijheid aan, hetwelk allengskens tot een ontzettend gebulder aangroeide. De tijger en de panter kwamen ook, en stapten, in gedurig naauwer wordende kringen, om de Karavaan rond. In het midden van het leger plaatste men de vrouwen, kinderen en schapen, vervolgens de runderen, dan de kemels, na dezen de paarden, en geheel buitenom de honden. Eene reeks van brandende houtstapels omsingelde het geheel. Wanneer des nachts het vuur dreigde uit te gaan, dan hoorde men, hoe het gebrul der leeuwen aanstonds naderde. De schapen stonden allen te beven van het verschrikkelijk geluid; de paarden konden zich niet meer bewegen, en geraakten in een eigenlijk zweet. Tweemaal op deze reis roofden de leeuwen schapen uit het midden der Karavaan, in spijt der geweerkogels, die om hunne schoften vlogen.

Vergeleken met een gedrogt, als MULEY ISMAEL was, moest KEATINGE den laatsten Keizer SIDI MAHOMED wel voor eenen goeden Vorst houden. Het onthoofden bezigde hij niet, zoo als zijn voorzaat, tot tijdverdrijf; echter ontbrak er weinig, dat ook hij eens met eigen hand een' zijner Officieren onthoofdde, welke al te vrij gesproken had over eene, door den Keizer bedreven, onregtvaardigheid. Reeds had de vertoornde Keizer het zwaard tegen hem opgeheven, toen hem hetzelve, uit onhandigheid, ontviel. De bedreigde Officier hief het spoedig van den grond op, overhandigde hetzelve zijnen gebieder, en neeg het hoofd, om den doodslag te ontvangen. Deze onversaagde onderwerping lenigde den toorn des Vorsten, die het zwaard in de scheede stak, en den Officier vergiffenis schonk. Of wezenlijke grootmoedigheid hem hiertoe bewoog, daaraan zoude men nog mogen twijfelen.

Wan-

Wanneer men JARDINE mag gelooven, dan volvoert de Keizer van *Marokko* zijne ſtrafvonniſſen altijd zelf. Deze worden, even als hoogere ingevingen, uitgeſproken vóór dat men de verdediging gehoord heeft, en ook aanſtonds voltooid. De hoofden vliegen en de handen worden afgekapt met eene vlugheid, waarvan onze *Europeſche* manier geen begrip heeft. Zoodra eenen dief de vuist afgehakt is, moet hij zijnen arm in geſmolten pek ſteken, en dan laat men hem loopen, zonder naar hem om te zien. Deze handelwijze dient in plaats van verband en áderpers, om het bloeden te doen ophouden.

SIDI MAHOMED wilde voor eenen vriend der wetenſchappen en der letterkunde doorgaan; en, om aan de *Europeërs*, die hem bezochten, zijne wiskundige vorderingen te doen zien, bezigde hij meestal eene plank en eenen pasſer van eenen timmerman, om eene loodregte lijn op eene vlakke te teekenen. Hij bereikte eenen ouderdom van 78 jaren, maar leefde in eene gedurige verdenking van al wat hem omgaf; zijne zonen moesten alle ſpijzen eerst proeven, en de wacht van zijn ſlaapvertrek vertrouwde hij ſlechts aan windhonden.

De Dey van *Algiers* is een *Turk*; ſomtijds wordt hij door den Grooten Heer benoemd; meestal echter wordt hij uit de *Janitſaren* gekozen, die zich eenigermate als zijne meesters aanzien, en het regt meenen te hebben, om zijn land te plunderen. Zijne geſchiedenis is een weefſel van gruweldaden; en zeer zelden ſterft een Dey van *Algiers* eenen natuurlijken dood.

De Dey van *Tunis* is insgelijks van *Turkſche* afkomst, maar in *Afrika* geboren. Zijn hof en zijn volk zijn iets minder onbeſchaafd, dan die van *Algiers*; ook voeden zij zulk eenen haat niet tegen de vreemdelingen.

De Pacha van *Tripoli* is een *Moor*; hij is een vreesachtig mensch, hoewel hij den troon zijns broeders onregtvaardiglijk vermeesterd heeft; hij wenscht met elkeen in vrede te leven.

Dit is de tegenwoordige toeſtand van de troonen der

Barbareskers; daar echter in deze landſtreken noch wetten noch grondwetten beſtaan en vertrouwen inboezemen kunnen, hangt het lot der volken meestal van den perſoon hunner meesters af, en de ſchepter van deze kleine roofſtaten is het gedurig oogwit van eerzuchtige ontwerpen, voor *Turkſche*, *Venetiaanſche*, *Napelſche*, *Sardiniſche* en *Spaanſche* gelukzoekers, zoo als ook voor Renegaten uit alle *Christen*-volken. De zoon van een' *Korſikaanſchen* ſlaaf is beheerſcher van *Tunis* geweest.

Het volgende zijn eenige karaktertrekken van bijzondere perſonen der thans regerende familie.

ALLI COROMANLI had drie zonen van dezelfde vrouw. De oudſte, SIDI HASSAN, welke den titel van Bey voert, en als de regtmatige troonopvolger wordt aangezien, was dertig jaren oud, toen deze berigten geſchreven werden. De tweede zoon heette SIDI HAMET, en de derde SIDI USEPH; deze laatſte is tegenwoordig beheerſcher van *Tripoli*. De twee jongere haatten den ouderen broeder, en waren het eens, om hem van de troonopvolging te berooven. Het *Beyram*-feest volgt aanſtonds op het *Ramadan*-feest; tegen dezen tijd vereffenen alle goede *Muzelmannen* hunne geſchillen, en herſtellen den vrede in hunne huishoudingen, wanneer hij verbroken was. Op den eerſten feestdag is er groote audientie aan het hof, en de aanzienlijke bewoners des lands komen, om den Vorst hunnen eerbied te bewijzen.

Twee gunſtelingen van den Basſa zitten bij die gelegenheid aan zijne regter en linker zijde, om alle diegenen, welke zich tot den handkus mogten aandienen, bij den arm te vatten. Dit ſchijnt eene voorzigtigheid tegen booze oogmerken te zijn; en ook ſlechts die perſonen, welke het bijzonder vertrouwen van den Vorst genieten, mogen gewapend voor hem verſchijnen. De ſtaatſie was groot, en de zaal vol hovelingen, toen plotſeling een algemeene ſchrik ontſtond, en alle aanwe-

wezigen geloofden, dat de Vorst op zijnen troon zoude vermoord, en zij zelven door zijne vijanden zouden omgebragt worden. De drie Prinsen waren namelijk, in volle wapenrusting en van hunne gewapende dienaren verzeld, onverwachts in de zaal getreden. Met getrokken zwaard naderden zij alle drie den Bassa tot den handkus; deze sidderde over zijn geheele lijf. De Prinsen, van hunne dienaren omgeven, vormden drie afzonderlijke groepen, zonder elkander aan te zien, en spraken met de vreemde Consuls. Zij bleven slechts korten tijd, en verlieten de zaal op dezelfde wijze als zij gekomen waren. Men zag duidelijk, dat hunne wederkeerige verbittering hunnen vader niet bedoelde, die echter eerst weder vrij ademde, toen zij zich verwijderd hadden.

Hoewel naderhand de twee jongere broeders vereenigd ontwerpen tegen den oudsten smeedden, waren zij echter in alle andere zaken oneenig. Onder alle die ruwe en vijandige bewegingen, gaven zij ook weder een edeler gevoel te kennen. Toen eens een strijd tusschen beiden zoude beginnen, sprak SIDI HAMET tot SIDI USEPH: „Waarom zouden wij onze vrienden de slagtoffers van onzen twist doen zijn? Het „paleis wordt met bloed bevlekt en de vrouwen met schrik „vervuld, en hierdoor worden wij niet verzoend. Mijn paard „is gereed; zadel het uwe, en laat ons naar het veld rijden, „om ons geschil met elkander te bestrijden.” Gedurende dit gezegde waren zijne moeder en zijne vrouw toegesneld, met een jammergeschreeuw, dat het geheele paleis weêrgalmde. De Bassa, dien het gedruisch uit zijnen slaap had gewekt, beval zijnen zonen, de wapenen neêr te leggen, en elkander te omhelzen. Zij naderden, kusten zijne hand, en legden die op hun hoofd; toen zoenden zij het pand van zijnen rok, en eindelijk wenschten zij hem, volgens *Moorsch* gebruik, een lang leven. Zonder elkander te groeten, waren zij voornemens zich te verwijderen, toen de vader hunne handen vattede, dezelven drukte, en tot hen zeide: „Bij den Profeet, „bij mijn hoofd, bij uwe handen, en bij mijne hand, welke de uwen klemt, bezweer ik u, dat gij vrede houdt!”

Kort vóór dit gebeurde hadden beide broeders voor het altaar, op het plegtigst, en door vermenging van hun bloed, trouw en vriendschap aan elkander gezworen. Dit godsdienstig gebruik bestaat daarin, dat, bij den eed voor het altaar van den Profeet, de zwerenden zich met een mes kwetsen,

verhaalt het eerste bezoek der weduwe van den Bey bij deszelfs graf aldus: Het graf van den Vorst was ten tweeden male met bloemen bestrooid. Groote ruikers van de schoonste bloemen, welke het jaargetijde oplevert, lagen in het midden; rondom zag men kransen, uit jasmijn en palmbladeren gevlochten. Aan weêrzijden brandden fakkels, en reukwerk was in menigte gestrooid. ZENOBIA, de schoone dochter des vermoorden, was ook tegenwoordig, hoewel zij, sedert den dood haars vaders, ziekelijk was. Eene tweede dochter, zes jaren oud, verzelde de moeder, en, toen zij deze op het graf zag weenen en daarover heên bukken, hield zij moeders kleederen vast, en riep jammerend uit: vóór dat zij den vader gezien had, wilde zij niet van hier wijken. Het geschreeuw der dienende vrouwen vermeerderde het droevige van dit tooneel, en LILLA AISHER moest magteloos naar huis worden gedragen.

Voor hunne rouwkleederen hebben de *Mooren* geene, door gewoonte of mode, algemeen aangenomen kleur; maar hoe grooter hun rouw is, des te nalatiger en morsiger is hunne kleeding. Goud en borduursel wordt opzettelijk onkennelijk en zonder glans gemaakt, en zij gaan, eigenlijk, in zak en asch rond. De vrouwen van het huisgezin van den Heer TULLY (eenen *Brit*, wien wij dit berigt te danken hebben) bezochten LILLA AISHER, en vonden haar in diepen rouw gedompeld. Hare kleeding was overeenkomstig hare zielsgesteldheid. Behalve een amulet om den hals, was zij van allen tooi ontdaan. Bij het binnentreden der *Britsche* vrouwen smolt zij in tranen, en eene harer zwarte slavinnen wilde reeds het *Woolliali Woo* aanheffen, hetwelk zij echter verbood, omdat dit klaaggeschreeuw anders door den geheelen Harem zoude weêrgalmd hebben. Gedurende dit bezoek trad LILLA HULLAMA, de moeder des verstorvenen, in het vertrek; haar gekwetste arm rustte in een' doek. Het schijnt bij de *Mooren* het gebruik, de gevoelens van smart over droevige gebeurtenissen niet door verstrooijing of verwijdering van datgene, wat daaraan herinneren kan, te lenigen, maar dezelven veeleer op alle mogelijke wijze te onderhouden en te versterken. De ongelukkige moeder gaf haar verlangen te kennen, om de vreemden in het vertrek te brengen, waarin de gruweldaad gepleegd was. Hoe verbaasd deze vreemde vrouwen ook over dit voorstel waren, geloofden zij echter, hetzelve niet te mogen afwijzen. De

mo-

muren van dit noodlottig vertrek waren met een mengfel van vet en asch beſtreken, en alles was nog onveranderd gelaten, zoo als in het oogenblik der vermoording van den Bey, waarvan de blijken nog overal zigtbaar waren. Het vertrek werd alleen voor de bezoeken van vreemdelingen geopend, en de moeder verklaarde, dat zij al het beweegbare in hetzelve onaangetast zoude laten, tot dat het van zelve verviel. De reeds genoemde gewoonte, om al het ſchoone en ſchitterende, of wat als weelde in de nalatenſchap eens overledenen te beſchouwen is, bij zijne uitvaart te verwoesten of onkennelijk te maken, werd bij de lijkſtaatſie van den Bey ſtiptelijk gevolgd. Onder de paarden, welke, buiten hem, niemand gereden had, was een bijzonder fraai wit paard, van de zuiverſte kleur. Het ſtatige dier volgde de lijkſtaatſie, prachtig uitgedost, zoo als bij het leven van zijnen meester. Op de plaats der begrafenis werd het, door de dienaren, met asch en bloed beſprengd, ter herinnering aan den droevigen moord van zijnen meester.

In de woonvertrekken verdwijnt, gedurende den rouwtijd, al het overtollige gereedſchap en alle ſieraad. Gordijnen, ſpiegels, behangſels en tapijten worden weggedaan. De ſlaven zetten hunne kappen verkeerd op het hoofd; de nagels op handen en voeten worden niet beſchilderd; men draagt geene armbanden noch andere kleinooden, en men onthoudt zich van het gebruik van allen reukwerk, hetwelk anders bij de *Mooren* veel gebezigd wordt. De weduwen van aanzienlijken ſtand trekken, met vele plegtigheden, het rouwkleed aan den oever der zee aan. Daar kamt de treurende het haar met een' gouden kam, en doorvlecht hare lokken met witte linten; daar verruilt zij de, met edelgeſteenten bezette, gouden diadeem tegen een eenvoudig net van witte kleur, en alle hare ſchoone kleederen bemorst zij opzettelijk. Na vier maanden en tien dagen keert zij op nieuw naar het zeeſtrand terug, met denzelfden gouden kam, en met vier verſche eijeren, welke laatſte zij aan den eerſten perſoon overhandigt, dien zij ontmoet. Deze, al ware hij ook de Basſa zelf, moet die gave aannemen. Men gelooft, dat deze eijeren alle droefheid en verdriet wegnemen, en daarom ontvangt niemand dezelven gaarne; echter veroorlooft het gebruik niet, dezelven te weigeren. De treurende kamt het haar nog eens aan

het

het strand, werpt den gouden kam in de golven, en dan mag zij weder hertrouwen.

Den bruidschat of de kleederen eener rijke *Moorsche* dame beschrijft dezelfde verhaler aldus: De Prinses heeft honderd paar schoenen, honderd paar rijkgeborduurde fluweelen halve laarzen, even zoo vele kleeden, pantalons, lijfjes, hemden, mutsen, en nog vele andere dingen in dezelfde evenredigheid. Elke fortering was in eene vierkante kist gepakt, en de geheele voorraad werd in plegtigen optogt door de eene poort van het paleis uit- en door de andere ingedragen. Eene krijgswacht en een talrijk gevolg verzelden den togt, en vele vrouwen zongen daarbij haar *Loo Loo Loo*. Hetzelfde gezang verheft zich ook van het oogenblik af, waarop de bruid het vaderlijk huis verlaat, tot dat zij aan de woning van haren echtgenoot komt.

Bij deze gelegenheid opent de bruid gewoonlijk den optogt; echter is zij in eene kast of een klein huisje opgesloten, dat door een paard, een muildier of een' *ezel gedragen* wordt. Hetzelfde gebruik heerscht bij alle *Muzelmannen*. Zoodra de Prinses in haar vertrek was aangekomen, ontving zij bezoek. Zij zat op een' verheven troon, met eenen sluijer, van goud of zilver borduursel, bedekt; aan hare voeten hingen gouden, vier of vijf pond zware, ketenen. Twee slavinnen droegen hare haarlokken, welke, met goud en edelgesteenten doorvlochten, zoo zwaar waren, dat zij onmogelijk zoude kunnen opstaan. Om zich van dit haartooisel een begrip te kunnen vormen, moet men weten, dat bij de opschiktafel eener rijke dame eene menigte van zwarte slavinnen, elk met een eigen werk, bezig is. De eene moet de haren vlechten, de tweede zorgt voor het reukwerk, eene derde is met de wenkbraauwen bezig, eene vierde met de kunstkleuren voor het aangezigt, eene vijfde met het gereed maken der kleederen, enz. Het haar wordt in twee groote lokken verdeeld, waarin, nadat zij met welriekende waters en zalven bevochtigd zijn, een vierde van een pond poeder van kruidnagelen gestrooid wordt. De nagels der teenen en vingeren worden zwart geverwd; aan de laatsten steekt men ringen, en eindelijk wordt der schoone dame een gouden snoer en zilverpaarlen om den hals gehangen, die haar tegen tooverij moeten beveiligen.

Behalve den paauwentroon en de versierselen, welke NA-

DIRSHAH in *Delhi* veroverde, haalt wel niets bij de tentoonstelling van goud, zilver en kostbaarheden, welke in het paleis van *Tripoli* te zien zijn. De Vorsten der *Barbareskers* verzamelen onophoudelijk schatten, zonder ooit iets daarvan uit te geven. De soldaat moet zijne soldij door roof verkrijgen, en met het onderhoud der Prinsen en Prinsessen is het niet veel beter gesteld.

Bij allen glans en pracht, welke aan het hof van den Bassa heerschen, zijn zijne vrouwen en kinderen desniettemin met de bezigheden der huishouding en met vrouwelijken arbeid wel bekend. Zij naaijen, weven, borduren, en spinnen wol. Zij hebben het toezigt over de keuken, en de vrouwen bedienen hare mannen aan tafel. Worden de vrouwen, in vele opzigten, ook niet beter gehouden dan slavinnen, zij genieten toch het zeldzame voorregt, om den man den toegang tot haar vertrek te weigeren, waartoe niets anders noodig is, dan dat zij hare muilen voor de deur plaatsen. Het is der Vorstinnen zelden geoorloofd, het paleis te verlaten, en nooit anders dan des nachts, met een talrijk gevolg en een krijgsgeleide. Dan worden er fakkels voor haar heên gedragen; hare komst wordt door uitroepers aangekondigd, en wolken van reukwerk omzweven den togt. Wie het waagde, van de straat of uit zijn huis naar de Vorstinnen om te zien, zoude daarvoor met het leven moeten boeten. *Tripoli* is de éénige *Moorsche* stad, alwaar de huizen vensters hebben, die op de straat uitzien. De vrouwen worden hier te lande zoo weinig geacht, dat een vader, echtgenoot of broeder, die zijne dochter, huisvrouw of zuster wil om het leven brengen, daartoe alleen het verlof van den Bassa of Bey behoeft te vragen. Een meisje werd, op de verdenking van een ligtzinnig gedrag, door haren neef, in de afwezigheid van haren vader, met een pistoolschot gewond; zij genas van hare wonde, en konde weder in den tuin wandelen, waar men haar op eenen zekeren dag gewurgd vond. Eenige onderzoekingen waren vruchteloos, en elkeen verzekerde nu, de booze geesten hadden haar ontzield.

MACGILL verzekert, dat de *Mooren* niet zoo jaloersch op hunne vrouwen zijn als de *Turken*, daar zij aan dezelven meer vrijheid geven, en deze zich niet ontzien, haar aangezigt voor *Christen*-slaven te ontsluijeren. Hij verhaalt, tot bewijs hiervan, eene gebeurtenis, die althans de goedaardig-

digheid van den toenmaals regerenden Bey kan te kennen geven. Een *Europeesch* heelmeester werd beschuldigd van geheime verkeering met eene der vrouwen van den Bey. Deze liet op den heelmeester passen, en, toen de beschuldiging buiten twijfel was gesteld, riep hij denzelven tot zich, gaf hem eene beurs met goud, en raadde hem, aanstonds te vertrekken, wanneer hem zijn leven lief was.

Dik te zijn, wordt bij de *Mooren*, even als bij de *Turken*, voor schoon gehouden. Huwbare dochters worden dikwerf waarlijk gemest. Eene bruid, welke eene vrouw van aanzienlijke dikte moet vervangen, past de ringen en armbanden van hare voorgangster aan, voedt zich met spijzen, die uit een bijzonder deeg worden vervaardigd, en met het geliefkoosde *Cooscosoo*, zoo lang, tot dat haar ligchaam den begeerden omvang bereikt heeft. Het gebeurt ook vaak, dat de goede meisjes bij deze wreede behandeling gezondheid en leven verliezen.

De wetten van den godsdienst veroorloven den *Muzelman* vier wettige vrouwen en zoo vele bijzitten, als elk in staat is te onderhouden. Het schijnt, dat den Keizer van *Marokko* dit onderhoud niet hoog komt te staan, daar, volgens LEMPRIERE's berigt, het daggeld van de Favorit-Sultane een daalder bedroeg, waarbij dan wel de toevallige inkomsten komen, van de *Joden* en allen, die eenige gunst aan het hof hebben te vragen. De Keizer onderhoudt zestig tot honderd vrouwen, derzelver slavinnen niet mede gerekend. Zij leven in kleine afgezonderde vertrekken, die op vierkante plaatsen uitzien, in welker midden waterbakken zijn. Zij zijn afwisselend bezig met de opschiktafel, met het bad, met naaldarbeid, of met sprookjes, die men haar vertellen moet.

B R A Z I L I Ë.

Dit land, hetwelk thans de aandacht van zoo velen vestigt, werd in April van het jaar 1500 door PEDRO ALVAREZ CABRAL ontdekt, toen hij, om de windstilten te ontgaan, welke aan gene zijde van *Afrika* dikwijls de groote reis vertragen, genoodzaakt werd, aan eene kust te landen, welke zich in het westen vertoont.

Welk een grief voor den grooten COLUMBUS, door eenen storm

ſtorm het verbazende vaste land ontdekt te zien, hetwelk aan zijne kunde, vlijt, ijzeren volharding en geduld ſcheen toe te behooren! want, ware het niet eene kleinigheid geweest, ten zuiden van het ontdekte *West-Indië* verder langs de kust te varen, en dus geheel *Zuid-Amerika* aan zich te onderwerpen?

CABRAL vond onder den 15° zuider breedte eene veilige haven, welke hij dan ook *Porto Seguro* noemde. Volgens gewoonte plantte hij aldaar, ten blijke van bezitneming, een kruis, waardoor dit nieuw ontdekte land, in den beginne, *Santa Cruz* genoemd werd. Koning EMMANUEL veranderde denzelven in de tegenwoordige benaming van *Brazilië*, (van *Brazas*, vuurgloed) naar de gloeijende kleur van het aldaar gevonden voortreffelijk verfhout.

Van eene bijkans driehoekige gedaante, wier grondvlakte tegen den *Maranon* ſteunt, heeft *Brazilië* waarſchijnlijk de verbazende uitgebreidheid van negentigduizend vierkante mijlen. Tegen de woede der zee is dit land op eene verwonderenswaardige wijze beveiligd. Een ſlechts hier en daar afgebroken bolwerk van vaste, ſcherpe rotſen loopt langs de kust heên, en breekt de trotſche golven. Dit bolwerk behoort mede tot de verwonderenswaardigſte verſchijnſelen in de natuur, daar hetzelve waarſchijnlijk het gewrocht is van de bijkans mikroskopiſche koraaldieren.

In een land van de heete luchtſtreek, hetwelk zich 800 mijlen verre langs de zee uitſtrekt, en hetwelk, wanneer men aanneemt, dat het ten westen door den *Javari*-ſtroom begrensd wordt, 500 mijlen lengte heeft, en daarbij van vele hooge bergen doorſneden *is*, welk eenen rijkdom en welke menigvuldigheid van voortbrengſelen mag men dáár niet verwachten! Juist deze ligging langs de zee en deze bergen leveren de ſchoonſte luchtsgeſteldheid op. De zeewind verkoelt de lucht zoo wel als de wind, die van de bergen waait. Zelfs wanneer de zon in den keerkring ſtaat, en dus loodregte ſtralen ſchiet, gevoelt men geene overmatige hitte. Even als alle andere landen onder en bij de keerkringen, heeft *Brazilië* twee jaargetijden, het natte en het drooge. In den zomer wedijveren hitte en vochtigheid; de winter is ook wel warm, maar droog. In dezen goeden jaartijd is de zee zelden onſtuimig, en des nachts met eenen phosphorgloed over-

overdekt. De hemel is meestal helder; men kan bij het maanlicht lezen.

Van vele groote en kleine ſtroomen en rivieren doorſneden, waaronder de verbazende *Maranon* met zijn uitgeſtrekt ſtroomgebied, is het binnenland in de voordeeligſte en ſchoonſte verbinding gebragt, hier met den Atlantiſchen Oceaan, en dáár met *Peru* en *Chili*.

De kust van *Braziliē* is, door de natuur, met vele inſnijdingen voorzien, waardoor vele havens en ankerplaatſen ontſtaan. Het groote eiland *Juanes*, of *Marajo*, hetwelk door den zamenloop der beide geweldige ſtroomen, de *Maranon* en de *Para*, gevormd wordt, is de ſtapelplaats voor alle waren van de uitgeſtrekte provincie *Para*. De hoofdſtad van dit eiland beſchrijft CONDAMINE aldus: „ Wij dachten, dat „ wij naar *Europa* waren verplaatst. Hier zagen wij eene „ groote ſtad, regte ſtraten, ſchoone huizen, welke reeds ſedert vele jaren van ſteen gebouwd zijn, en prachtige kerken. De onmiddellijke handel met *Lisſabon* maakt het voor „ de inwoners gemakkelijk, om zich van alle gerijſfelijkheden „ te voorzien. Zij verkrijgen de goederen van *Europa* door „ ruiling tegen de voortbrengſelen des lands, welke uit de „ binnenlanden worden aangevoerd. Dezelven beſtaan in goudſtof, bast van het welriekend krabbenhout, ſasſaparille, banille, ſuiker, koffij, en vooral in cacao."

Belangrijker voorzeker is de haven en ſtad *Olinda*, of *Fernambuc*. Zij heeft verſcheidene duizend inwoners, en eene groote menigte *Negers*. Deze beroemde plaats is op eenige heuvelen gebouwd, aan de kleine rivier *Biribiri*. De handel van de ſchoone provincie *Fernambuc* beſtaat, behalve uit eene menigte ſuiker, huiden en katoen, voornamelijk uit het beroemde verfhout, hetwelk, onder den naam van *Fernambuc-* of *Braziliën*-hout, genoegzaam bekend is. Dezen boom noemen de *Indianen arabutan*; hij is zoo dik en hoog als onze eik, ja er zijn er, welke drie mannen ſlechts omvatten kunnen. Zijn bloeſem heeft eenen aangenamen reuk. De ſchors is zeer dik, uitwendig grijsachtig en met ſtekels bezet, inwendig rood. Het hout is verbazend hard, laat zich uitmuntend wel polijsten, en zoude fraaije meubelen opleveren, hoewel het alleenlijk gebruikt wordt om te verwen. De jaarlijkſche uitvoer daarvan wordt op twee millioenen ponden, voor omtrent 458,353 guldens, geſchat.

Ver-

Verder naar het zuiden toe ziet men de even groote als nuttige *Allerheiligen-baai*, (*Bahia dos todos os Santos.*) Zij vormt eene voortreffelijke, voor elken wind veilige, haven, voor de talrijkste vloten. De invaart in de haven is aan de zuidzijde, wordt door eilanden gevormd, en door het fort *Antonio* beschermd. In deze groote baai ontlasten zich zes rivieren, welke allen bevaarbaar zijn. Men denke zich hierbij de schoone, vruchtbare eilanden, weelderig met katoenboomen en andere *Europesche* planten begroeid, benevens de aanzienlijke handelstad *St. Salvador*, tegen de heuvelen leunende, en men heeft eene voorstelling van dit groote, heerlijke tafereel.

Hierop volgt de aanzienlijke, het eerst ontdekte, haven *Porto Seguro*, welke aan de geheele provincie haren naam heeft medegedeeld. Eene reeks van rotsen, welke in eene uitstekende landtong eindigen, vormen eenen veiligen dam. Bij het inloopen in deze haven geniet men een allerfraaist gezigt. Digt aan de zee vertoont zich eene rij van visschershutten, welke van voren door de zwaaijende takken der kokospalmboomen, van achteren door oranjeboomen overschaduwd worden. Verder naar achteren ziet men het wilde geboomte; van tallooze paden doorsneden, vormt dit eenen heerlijken lusthof, die overvloedig verlevendigd wordt door de schoonste vogelen. Aan de noordzijde verheft zich een steile heuvel, op wiens rug men de stad ontwaart. Langs de rivieren liggen de plantsoenen en buitenplaatsen der rijken; want ook deze stad wint zeer veel door haren aanzienlijken handel. Deze schoone landstreek is, behalve de ontelbare andere voortreffelijke planten, ook met de welriekendste balsemboomen gezegend. Om dezen balsem te verkrijgen, wordt de boom zelf omgehakt; de dan uitstroomende balsem wordt in platte vaten opgevangen en naar *Europa* gebragt; hij komt den balsem *copaivae* en *tolu* nabij.

Thans komen wij aan eenen inham des oevers, welke, als haven beschouwd, tot nu toe door de *Portugezen* het best gebezigd is; dit is namelijk *Rio Enero*, (*Janeiro*) waaraan de hoofdstad van geheel *Braziliê* is gelegen, die ook wel *St. Sebastian* genoemd wordt. De invaart en het gezigt van deze gewigtige haven zijn uitmuntend. Naauwelijks is kaap *Frio* omzeild, of men ontwaart eene opening in den groenen zoom der kust. Deze spleet vertoont zich als een naauw portaal

 tus-

tusfchen twee verhevenheden van vast graniet. Daar deze geheel naakt zijn, zoo leveren zij een treffend kontrast op met den weelderigen plantengroei, waarmede het overige der *kust* bekleed is. Komt men der openinge iets nader, dan ziet men, dat de rots ter linkerzijde uit één enkel, groot, naaldvormig ſtuk graniet, 680 voeten hoog, beſtaat. De tegenover ſtaande verhevenheid beſtaat ook wel uit zulk eene naakte rots, maar derzelver top rijst niet zoo ſteil in de hoogte. De geheele ingang is met forten en batterijen bezet; maar *welk* een heerlijk ſchouwſpel vertoont zich na de doorvaart *door* dit kanaal! Eene onafzienlijke watervlakte breidt zich in het bekoorlijkſte land wel 30 mijlen verre uit, omzoomd met eenen krans van majestueuze bergen, welke het heerlijkst kleurenſpel vertoonen, en zich tot in de wolken verheffen. *Men* verbeelde zich, hoe deze, in den beginne naauwe, watervlakte zich allengskens tot eene breedte van 12 mijlen uitzet; hoe zij overal met kleine eilanden, van verſchillende grootte en gedaante, bezaaid is, welke door de ſchoonſte *planten*-kleuren het oog, en door de liefelijkſte geuren den reuk ſtreelen; op den achtergrond bergen, overladen van de prachtigſte boomſoorten dezer luchtſtreek; aan de eene zijde verſcheidene forten, aan de andere de groote, ſchoone ſtad met haren omtrek — welk een genot!

Hoewel de *Portugezen* niet veel tot verfraaijing van dit groot geheel deden, hebben zij echter de negatieve verdienſte, dat zij niets ontſierden. De ligging der ſtad is zeer goed gekozen; en het geheel is niet beneden de waardigheid eener hoofdſtad van zulk een aanzienlijk rijk. Het paleis van den Koning, de Obeliske en andere gebouwen zijn van zuiver graniet, dat door zijne ſchitterende gloeddeeltjes de *oogen* verblindt. Het ſchoonſte, en waarlijk een prachtig werk, *is* de groote waterleiding. Op eene dubbele rij van gemetſelde bogen, wordt het water, door aan elkander hangende ſteenen goten, van de bergen, over een bekoorlijk dal, in eenen ſteenen bak geleid, welke digt bij de ſtad op eenen heuvel ligt, en waardoor alle pompen der ſtad van water worden voorzien. De romaneske ligging van het dal, bekleed met gebouwen van allerlei ſoort, levert voor het oog een heerlijk gezigt op.

Dit zijn nagenoeg de voornaamſte plaatſen en havens langs de kust van *Braziliё*. Eene enkele inzage in eene goede kaart, ech-

echter, is voldoende, om ons te overtuigen, dat de vele monden van aanzienlijke rivieren voorzeker eene betere bezigging toelaten, wanneer de vermeerderde bevolking en de bloeijende koophandel door wijze inrigtingen der regering geholpen wordt.

Het binnenland is bijkans eene *terra incognita.* Wij weten slechts, dat het van ontzaggelijke bergketenen doorsneden is, en een groot tafelgebergte bezit, waaruit de meeste rivieren ontspringen. Wat mogen wij dus niet verwachten, wanneer dit uitgestrekte land eens, door moedige en kundige natuuronderzoekers, doorreisd en onderzocht wordt, en wanneer zij ons dan, zonder achterhouding, al het merkwaardige mededeelen, hetwelk zij in de aardrijkskunde en natuurlijke historie ontdekken!

Behalve eene vrij aanzienlijke menigte van goud en zilver (hoewel, tot nu toe, niet met *Peru* en *Mexiko* te vergelijken) en behalve eenen verbazenden rijkdom in diamanten, saffieren, topazen enz., waarvan er eertijds jaarlijks wel 60,000 karaat naar *Europa* gezonden werden, is *Brazilië* een der rijkste landen van de heete luchtsteek, in alle soorten van voortbrengselen. Uit het rijk der planten, vindt men hier, benevens de voornoemde verfhouten, ook den onwaardeerbaren koortsbast, den braakwortel en andere voortreffelijke geneesmiddelen; groote en zoete druiven, en onze *Europesche* eiken-, dennen- en cipressen-boomen, komen hier ook zeer goed voort, zoo dat men te regt met HUMBOLD mag zeggen: „ De bewoner van deze schoone luchtstreek geniet het „ gezigt van alle soorten van planten. De aarde vertoont hem „ in ééns alle hare veelvuldige voortbrengselen, en de gestarnde hemel, van pool tot pool, verbergt geene van zijne „ schitterende werelden voor hem.” — Nog rijker is *Brazilië* in voortbrengselen uit het rijk der dieren. Wanneer men nagaat, wat Mejufvrouw MERIAN ons uit het veel kleiner *Guyana* geleverd heeft, wat mag men dan niet uit een land verwachten, hetwelk onder dezelfde luchtstreek ligt, maar eenen veel grooteren omvang en een meer afwisselend klimaat heeft? In de eerste plaats gewaag ik hier van de *cochenille*, welke ook in dit land genoegzaam gevonden wordt. Van de schoonste, veelkleurige vlinders vindt men hier eenen verbazenden overvloed. Van de verwonderenswaardigste mieren ziet men velerhande soorten. De tweeslachtige dieren zijn zoo ver-

 schil-

fchillend, als ten deele vreesfelijk. De verbazende reuzenflang verflindt ook hier het wild, hetwelk haar te nabij komt. De ratelflangen hebben hier een veel verfchrikkelijker gif, dan in *Carolina*; en eenige fchrijvers fpreken van twee foorten van ontzaggelijke waterflangen. — Hoe onnoemelijk rijk zijn de bosfchen van *Brazilië* aan de fchoonfte vogelen! Bijkans alle de groote, langftaartige, heerlijk gekleurde *lori's*, wegens hunne geftalte ook wel *Indiaanfche raven* genoemd, zijn hier te huis; ook leven hier de fchoon gekuifde *kacatoes*; en van het talrijke geflacht der papegaaijen, waarvan wij tot nu toe 200 foorten kennen, kan men wel de helft als bewoners van *Brazilië* aanmerken. Een niet minder fchoon gekleurd, hoewel minder talrijk geflacht van vogelen, van het meest zonderlinge maakfel, de *toucans*, zijn dit land geheel eigen. Dit is een vogel, wiens fraai gekleurde bek de grootte van het geheele overige ligchaam evenaart. Van het groot aantal der bevallige *kolibri's* vindt men de meeste foorten in *Brazilië*, en onder dezen de allerkleinfte, *tominejoo* genoemd, welke met zijn nest te zamen naauwelijks 24 greinen weegt. Nevens dezen kleinften vogel ziet men dikwijls ook den allergrootften, den *Amerikaanfchen* ftruisvogel, in de binnenlanden.

De meeste viervoetige dieren der aangrenzende landen bewonen ook *Brazilië*. Van de apen vindt men er vooral de fchoone *mico*, met fijn blinkend zilverhaar over het ligchaam en een rozerood hoofd; de *coendu*, een ftekelvarken met eenen flingerftaart, waarmede het zich, even als de *makis*, aan de takken der boomen vasthoudt; eigene foorten van *tapirs*, luiäards, miereneters, *koatis*, tijgerkatten en fchildvarkens ziet men hier, behalve de allernuttigfte huisdieren. — Bijkans nog rijker dan het land zijn de wateren van *Brazilië* bezield. Eene menigte van visfchen in de rivieren, niet minder in de meren en in de zee. Ook in de wateren van *Brazilië* vindt men de *lamentin* of *manati*, welke tot de fabelen van de *Ypupiapra*, de *Tritons* en *Nereïden* heeft aanleiding gegeven. Een *Portugeesch* fchrijver zegt van deze dieren, dat hun aangezigt flechts daarin van het menfchelijke afwijkt, dat de oogen wat dieper liggen.(?)

Dit is nagenoeg een tafereel der natuurlijke gefteldheid van *Brazilië*. Voorzeker moest men van zulk een uitgeftrekt land meer kunnen zeggen; maar tot nu toe is het belangrijkfte met den

den digten sluijer der geheimhouding overdekt. Wij wenschen, dat deze sluijer zal opgeligt worden, zoodra de uitverkoren stoet van geleerden, welke de nieuwe Vorstin daarheên zal verzellen, in zijne pogingen en onderzoek zal ondersteund worden.

Wij zagen, dat de zee en de bergen in dit land den gloed der loodregte zonnestralen matigen; dat ontelbare stroomen, waarvan er eenige tot de grootsten der aarde behooren, hetzelve met andere landen en met den Oceaan in verband brengen; dat niet alleen alles, wat de heete aardgordel oplevert, maar zelfs de voortbrengselen der noordelijke wereld, onze huisdieren en verscheidene *Europesche* gewassen, in *Brazilië* gevonden worden. Men verbeelde zich de schatten, welke de weinig ontgonnen grond reeds oplevert, en men rekene hierbij de duizendmaal grootere, even gunstig gelegene, uitgebreidheid van rustende aarde; men voege hier nog bij de voordeelen, die de zee en de stroomen voor den wederkeerigen ruil- en koophandel aanbieden — welke uitzigten voor de toekomst!

Welke menschen in dit gezegend deel der aarde leven, of en hoe zij dezen zegen, tot nu toe, gebruiken — zullen wij in het vervolg aanwijzen.

(*Het vervolg hierna.*)

DORA EN ALONZO.

En toen ik opmerkte, dat mijn hart vol verdriets was over hetgeen ik op aarde zag, en niet veranderen kon, toen keerde ik mij om, en lachte.

SALOMO.

Wij weten, dat sedert eenigen tijd de verhalers van goeden smaak zoo gaarne de vlugt der zwaluwen van niet goeden smaak volgen; zij trekken naar *Spanje*, of ten minste naar *Italië*. — Voorzeker eene der thans heerschende opwellingen van zuivere vaderlandsliefde!

„ Wat onsterflijk in den zang wil leven,
„ Moet in 't leven-zelf vergaan —";

 Dus

Dus heeft men in SCHILLER gelezen, en men ontvlugt dichtend het vaderland, opdat het niet levend in *duigen* valle. Om nu te bewijzen, dat ik ook vaderlander ben, *zoo* goed als anderen, moet ik nu en dan wel eens naar het land vlugten, waar de citroenen bloeijen.

Gelukkiglijk echter vindt men daar niet alleen citroenen, maar ook oude liefdegevalletjes, waarmede een verhaler zich even goed als met gene kan verkwikken en — verkoelen. *In* zoodanig een werk, dat ik voorzeker zoude noemen, *ware* niet het titelblad van gemeene wezens doorknaagd, *vond ik* het volgend aandoenlijk verhaal; — zoo iets te verzinnen, zoude ik niet wagen. Ik kan het mijnen lezeren te gereeder mededeelen, daar het voorzeker aan drie hunner hoofdwenfchen voldoet: het beleedigt noch de goede zeden, *noch den* goeden fmaak; het heeft zoo veel natuurlijks, als — *wij* zelven; het is zoo kort, dat men hetzelve bij het ontbijt kan uitlezen. Om deze redenen, en vooral om de laatfte, hoop ik, dat dit verhaal zal gelezen worden, zelfs *van hen*, *die* hetzelve recenferen.

Ten tijde van den *Spaanfchen* Succesfieoorlog kende geheel *Madrid* den eerzamen en deftigen DON PANDOLFO DI PLAMPINO — niet omdat hij een aanzienlijk perfoon was, maar omdat hij aanzienlijke zaken deed, en eene mooije dochter had. PANDOLFO was eigenlijk een regtsgeleerde, maar hij had zich in zijn leven even weinig met het regt als het regtdoen opgehouden; zijne bezigheid was het beftuur over eene foort van Industriekantoor, alwaar aan jonge wachtende erfgenamen en andere uitziende lieden, tegen eene voldoende erkentelijkheid, geld gegeven werd. Thans borst de oorlog uit, en de vijand kwam. Al gelooft men ook niets meer, men zal thans toch wel het volgende gelooven: wanneer de vijand komt, gaat het geld heen, de bezigheden flapen, de partijzucht waakt, de leeftijd vervalt, maar — de *couranten* bloeijen.

Onze PANDOLFO wist van alles gebruik te maken. Hij floot het geldbureau en opende een courantenkantoor. In hetzelve publiceerde, verkocht, ontwierp en fchreef hij zijn dagblad: *Het Kanonnenregt* — en dit blad had een tijdlang veel aftrek. Hij hield niet van die zachtaardige ftaatkunde, die met alles te vreden is, noch van dien wellevenden cou-

ran-

rantenstijl, die alles huldigt, wat bovendrijft; hij koos stout en sterk partij, en wel de partij der oude *Oostenrijksche* regering. Allengskens vereenigde hij zich ook zoodanig met zijn onderwerp, dat hij daarin verward raakte, en op den naam: alleen van Koning FILIPS DEN V de koorts kreeg.

In den oorlog zijn de vrouwen tot last. DON PANDOLFO besloot dus, zijne mooije dochter DORA uit te huwelijken. Een jonge vrijmoedige schreef een soortgelijk, maar nog heviger nieuwsblad — *De Kartetskogels* genaamd, en schoot daarmede tegen Koning FILIPS en tegen buurman PANDOLFO. Wien men niet denkt te overwinnen, dien biedt men een verdrag aan. DON DIEGO (zoo heette die geduchte *collega*) had meer levendigheid, en bovendien vernuft; te huis beefde PANDOLFO, in de stad schimpte hij, bij DIEGO bood hij de hand van vriendschap aan. De twee heeren, die elkander eerst gekwetst hadden, genazen elkander nu weêr; men prees en schreef elkander af, en men vergat nooit, tusschen twee haakjes er bij te voegen: „uitmuntend verhaald in het *Kanonnenregt*," „voldingend bewezen door de *Kartetskogels*," enz. zoo dat het geëerd publiek nu genoodzaakt was, twee couranten te koopen, om er ééne te hebben.

Verwondert men zich over dezen vrede? Dat gebeurt altijd, zoo lang men de geheime overeenkomsten niet weet. DIEGO was op de schoone DORA verliefd, en Papa had hem dezelve, als verbondszegel, tot vrouw beloofd.

De schoone DORA had echter even weinig lust, om als zegel te worden gebruikt, als de eene of andere Prinses; en sedert een jong, gekwetst Officier, DON ALONZO, tegenover haar in kwartier lag, was al haar lust geheel vervlogen. De meisjes wisten veel van zijne heldhaftigheid te vertellen — DORA leerde hem hoogachten; zij zag dien bloeijenden jongeling, helaas! met een' omwonden arm wandelen — zij moest medelijden met hem hebben; bij gelegenheid van een volksoproer was hij, met levensgevaar, de beschermer der buurt — zij moest hem eeren; zij vond in hem het vrolijkst, aangenaamst en onderhoudendst gezelschap — zij moest hem beminnen. De gewaarwordingen van ALONZO waren tot dezelfde hoogte geklommen, hoewel langs andere wegen; hij beminde de schoone DORA met drift, en het ontvangen bevel, om zich weder bij het leger te vervoegen, deed beiden

de belijdenis hunner liefde en de eeden van eeuwige trouw over hunne heete en bevende lippen vloeijen.

Hoe gelukkig waren zij, tot dat ALONZO het: „Vaarwel!" moest uitspreken. „Wanneer zien wij elkander weder?" vroeg DORA met tranen in de oogen. „Ik ben bekend bij mijnen Vorst," hernam ALONZO; „hij waardeert mij. De fortuin zal hem niet altijd ongunstig zijn; hij zal zegepralen; hij zal den gouden vrede weder in het vaderland brengen. Ja voorzeker, dat zal hij, mijn goede, edele FILIPS!"

„FILIPS? Koning FILIPS?" riep DORA, doodelijk verschrikt: „Hemel! nu herinner ik mij eerst, dat gij *hem* dient. Mijn vader haat hem en zijnen geheelen aanhang. Nu, helaas, nu is alles gedaan!" ALONZO begreep dit ook; en welke uitroepingen, welke echtzuidelijke *duo's* hoorde men nu!

Weldra werden zij door het binnentreden van LEPORELLO gestoord. „Wat brengt gij?" sprak ALONZO. „Dezen brief, Mijnheer! Een courier van uw Regiment heeft dien gebragt."

De brief wordt geopend. Welk een lichtstraal in dien akeligen nacht! ALONZO krijgt bevel in *Madrid* te blijven, voor zekere geheime bezigheden. Hij neemt zijne maatregelen, verbergt voor een ieder zijne gehechtheid aan Koning FILIPS, en, om zijne *Spaansche* trouw niet te kwetsen, spreekt hij in het geheel niet over staatzaken. Hij tracht tot PANDOLFO, van eene andere zijde, te naderen, daar hij, juist genoeg, dus redeneert: „Die man heeft langen tijd en altijd geld geteld; dat maakt de handen ruw en morsig — maar de ziel ook. Ruw is hij; hij zal dus ook gierig zijn. Ik heb middelen; die moet ik doen gelden."

Hij legt een bezoek bij den ouden af; verhaalt, hoe hij, als soldaat, binnen weinige weken misschien vele honderde uren verwijderd moest zijn, en dus, vooral in zulke drukkende tijden, niets noodiger had dan een braaf man, die met geld en regt wist om te gaan, en wien hij de beheering zijner aanzienlijke bezitting met een vol vertrouwen kon overgeven. De oude watertandde reeds, en, als een voorsmaak, wreef hij zijnen regter voorsten vinger aanhoudend snel en zacht tegen den duim. Met honderd buigingen volgde hij ALONZO naar deszelfs woning, om, door eigen aanschouwing der stukken, zich aanstonds midden in de zaak te plaatsen.

„Dat gaat goed," dacht ALONZO, binnentredende. Hij ging

ging in een tweede vertrek, om de ftukken te halen; PANDOLFO bleef in het eerfte. Courantfchrijvers hebben met meisjes ten minfte ééne gelijkheid: PANDOLFO zag in het ronde, en zijne oogen vielen eindelijk op den geopenden lessenaar. Hier lag een open brief, wiens plaatsteekening hem zoodanig in vuur zette, dat hij reeds de hand naar denzelven uitftrekte, toen ALONZO terugkwam. Er ftond, namelijk, bovenaan: *Hoofdkwartier van den Aartshertog* KAREL *te Salamanca.* — „DON ALONZO heeft geheime bezigheden in *Madrid*, fpreekt nooit over ftaatzaken, althans niet tegen *Oostenrijk* — en nu deze brief; het een verklaart het ander — het kan niet misfen" dacht DON PANDOLFO.

Hij maakte nu eene nog diepere buiging, toen ALONZO binnentrad. „Het is geen wonder," dus begon hij, na allerlei omwegen, „dat een heer, die zulk een mooi fortuin bezit, ook *connexies* heeft, waardoor hij, nu en dan, van de ontwerpen der oorlogvoerende mogendheden."... Toen ALONZO hem hierop ernftig aanzag, wendde hij in eens den fteven. „Ik meen maar zoo! Niet uit perfoonlijk belang — ach hemel! welk braaf man zou thans aan zoo iets denken? maar flechts, omdat men, door zekere verbindtenisfen, het lieve vaderland dikwijls dienftiger kan zijn, dan door openlijken ftrijd.".... ALONZO begreep hem; zijne heldentrouw blaakte; hij werd driftig; hij fprak — wat hielp het hem? Hoe meer hij poogde, te fchijnen, wat hij was, des te meer werd PANDOLFO overtuigd, dat hij was, wat hij fcheen. „Laten wij het daarbij," zeide de oude grimlagchend. „Gij krijgt dikwijls brieven uit het leger van den Aartshertog KAREL, dien God behoede! Gij krijgt die — ik weet het! ik heb bronnen, die men bij mij niet zoekt. Gij bloost, waarde Heer en Meester! waarom toch? De geheele wereld weet, een courantfchrijver moet kunnen zwijgen. Geef mij de hand, edel man! — zoo! En nu vertrouwen tegen vertrouwen! Ziet gij — mijn blad houdt zich voornamelijk ftaande door de bijgevoegde artikels van geheime briefwisfeling, uit alle oorden der wereld gedagteekend. Onder ons gezegd: ik maak dit alles zelf! Over eenige misvattingen, al vielen zij ook wat grof uit, leest het publiek henen, heeft dezelven reeds vergeten, wanneer ze opgehelderd worden, of lacht over mij en mijne nieuwstijdingen; maar dit doet geen nadeel aan mijn blad: het tegendeel! Allengskens, echter, begin ik overtuigd

te worden, dat, wanneer men een tijdlang geheime brieven heeft laten drukken, men er toch nu en dan wel eens een' moet hebben. Ook de diepste bron wordt uitgeput. Gij nu krijgt dikwijls tijdingen uit het *Oostenrijksch* leger. Betoon dus eene weldaad aan uwen dienaar; vertrouw mij het een en ander geheim, opdat ik het naderhand mijnen lezeren ook weder in stilte toevertrouwe!"

Met de briefwisseling van DON ALONZO was het dus gesteld: Zijn vader, die nog niet lang dood was, had eenen ouden vriend aan eenen Overste in dienst van den Aartshertog; en deze Overste had eene jonge nicht, DONNA ELVIRA genaamd. De oude heeren hadden deze jonge lieden voor elkander bestemd; ELVIRA werd op ALONZO verliefd, en deze, uit beleefdheid, geliet zich zoo, tot dat hij DORA leerde kennen. ELVIRA en haar oom konden deze verbindtenis niet vermoeden; zij geloofden zeker, dat slechts gehechtheid aan de partij van FILIPS de verwijdering van ALONZO veroorzaakte. De Overste schreef dus dikwijls aan zijne nicht over staat- en krijgszaken, welke thans ten voordeele van KAREL stonden; en ELVIRA, welke welstaanshalve nog altijd door ALONZO bezocht werd, bleef niet in gebreke, hem deze brieven mede te deelen, om hem, door eigenbelang, tot de partij van haren oom, en tevens tot haarzelve, over te halen. Dit, lieve lezers, geheel onder ons!

Zoo bedrukt de getrouwe ALONZO bij deze tijdingen ook was, wanneer hij aan zijnen meester, zoo opgeruimd werd hij, wanneer hij daarbij aan zijne meesteres dacht; want de mededeeling dezer tijdingen maakte den ouden zoo week als was. Met de eerste tijding van den beroemden veldslag bij *Saragossa* in zijne hand, vroeg hij om de schoone DORA; en het leed geen twijfel, dat PANDOLFO liever tien dochters dan éénen zoodanigen brief zou gemist hebben. Met blijdschap gaf hij zijn woord; hij gaf het echter niet zonder een groot *maar*. „DON DIEGO," zeide hij, „mijn verd... *collega* en mijn zeer waarde vriend, heeft mijne toestemming reeds vroeger."

„Gij hebt reeds zoo menig woord, in het openbaar, moeten herroepen; waarom dan dit niet, in het bijzonder?"

Ach! indien het niets anders ware! maar dan rigt hij zijne *kartetsen* tegen mij."

„Met

„ Met zulk eene lading, als ik hier in de hand heb, keert gij hem af" —

„ Voor den.... ook! Geef maar hier! Zoo die mensch maar niet zulk een onbefchaamd vernuft en zulk eene verwenschte kracht bezat! — Weet gij wat? beginnen wij het aldus: Dat DORA hem niet zeer genegen is, weet ik. Nu zal ik zeggen, dat zij haar befluit genomen heeft; dat eene zekere vrome neiging haar dringe, niet te willen trouwen; dat zij eene non wil worden; en dat ik, als een eerlijk Christen, haar zulks toch niet mag beletten. Ik befteed haar een tijdlang in den kost in het *Urfuler* klooster — men weet buitendien niet, wat tegenwoordig, bij die vele doortogten van troepen, met de meisjes te beginnen. DIEGO moet mijne redenen eerbiedigen, en aftrekken; hij is van een verliefd geftel; vóór dat twee maanden verloopen zijn, heeft hij eene andere vrijaadje; wij komen uit ons fchuilhoekje weder ten voorfchijn, ligten ons nonnetje den fluijer weder op, en gij geleidt het naar het altaar. Vindt gij dit goed? Niet waar, wij courantfchrijvers weten ons altijd te dekken?"

ALONZO en DORA waren verheugd; DIEGO vertoornd, maar ftil; PANDOLFO wist zijn geluk niet hoog genoeg te fchatten.

(*Het vervolg en flot hierna.*)

BIJ HET ZIEKBED MIJNER KINDEREN.

Ja, magtloos ligt gij daar te lijden,
En klaagt me, o dierbaar kroost! uw zwakheid en uw fmart.
Kon ik u van dat wee bevrijden,
Ik zou 't gewillig voor u lijden;
't Waar wellust voor het vaderhart.

'k Zie tranen drijven in uwe oogen,
'k Aanfchouw uw pijnen en verdriet;
Naauw kan mijn hand die tranen droogen,
Maar helpen, dierbaar kroost! gaat boven mijn vermogen,
Maar u genezen, kan ik niet.

Wat

Wat God mij fchonk, en wat de kunst kan geven,
Bied ik, met vreugd, tot laafnis aan;
Maar kan mijn vaderhand, tot redding van uw leven,
Wanneer de dood genaakt, zijn fchrikbre magt weêrftreven,
En zijn geducht geweld weêrftaan?

Ik voel mijne onmagt, bij de zwaarte van uw lijden,
Mijn kroost! 'k heb deernis met uw lot;
Maar helpen, maar voor u dien zwaren kamp te ftrijden,
Maar u van fmart en wee bevrijden,
Dit, dierbren! dit alleen kan God.

't Wordt alles nacht en duister om mij henen;
Mijn vreugd verdwijnt, als, voor den wind, *het kaf*:
'k Zie al, wat droefheid baart, zich voor mijn oog vereenen;
't Wordt nacht en duister om mij henen,
En fomber als het graf.

o Bloempjes! die ik kweekte en welig op zag groeijen,
Toen u de lentezon befcheen,
'k Zie u door zomerbrand verfchroeijen,
Geen malfche regenvlaag of dauw komt u befproeijen,
En al mijn hoop en blijdfchap is daarheên.

Wanneer gij, eens verwelkt, uw fchoonheid derft en leven,
En, met geknakten fteel, ter neêr ligt in het zand,
Wie kan het fieraad dan aan mijnen hof hergeven?
Ach, bloempjes! derft gij fchoon en leven,
Dan wordt mijn paradijs een dor, onvruchtbaar ftrand.

Natuur! waarom hebt gij, met zulke fterke banden,
Mij aan mijn dierbaar kroost gehecht?
Het fcheiden valt zoo bang van teêrgeliefde panden;
En, ach! dat fcheiden zelf vernaauwt de vaste banden,
Door u, natuur! en door de min gelegd.

o Dood! ik toef uw komst; ik voel uw fchrikken nadren,
En fidder voor mijn kroost, mijn hemel hier op aard.
Ach! woelt reeds uw venijn dat kroost door hart en adren,
En zult gij haast in 't graf vergadren
Dat drietal, aan mijn ziel zoo waard?

Had

Had ik, bij zoo veel ſmart, ſlechts tranen; kon ik weenen!
'T Zou mij veelligt tot laafnis zijn.
Maar, dierbren! 'k mag mijn klagt met de uwen niet vereenen;
Mijn foltring is te groot; ik kan niet met u weenen,
Tot ligtnis van mijn boezempijn.

Juicht, ouders! juicht toch nooit, wordt u een telg geboren.
Ééns naakt de ſtond, waarin uw heil vergaat:
Het graf zal uw geluk verſtoren;
De ſchat, uw hart zoo waard, is voor altoos verloren,
Als, voor uw telg, de doodklok ſlaat.

Mijn dierbren! wie van u zal 't eerſte van mij ſcheiden,
Naar Gods aanbidlijk wijs beſtel?
Wien zal de dood het eerst het ſomber rustbed ſpreiden?
Wie uwer gaat vooruit, en ſtamelt, bij het ſcheiden,
Tot mij het eeuwige vaarwel?

Het eeuwige vaarwel! — 'k voel mij de borst verſcheuren,
En tranen zwellen in mijn oog.
Geeft lucht aan mijn gemoed, o tranen! onder 't treuren.
Ja, 'k voel uw' zachten troost; ik zie de nevlen ſcheuren,
En ſla mijn' blik tot God omhoog.

Roept Gij mijn kroost tot U, o Vader! bron van leven!
Herneemt Gij, wat uw hand mij gaf;
Schenk mij dan kracht en moed, aan U terug te geven,
Wat mij een wellust is van 't leven,
En ik aanbid en zwijg, en ſta mijn telgen af.

Mijn dierbren! 'k voel het heil, u, reeds zoo vroeg, beſchoren;
De vreugd, om, zonder ſmart en pijn,
En voor de onſterflijkheid herboren,
Te jublen met den rei der zaalge geestenkoren,
En dáár bij God te zijn.

Kan de aard, met al haar ſchat, u ooit dien wellust geven,
Dien dáár de hemelburger ſmaakt?
Neen! Zegt gij me eens vaarwel, vermoeid langs de aard te zweven,
Dan, dierbren! dan begint het waar, het eenig leven,
Dat uw geluk oneindig maakt.

'k Wil,

'k Wil, rust gij eens in 't ſtof, dan op uw graf niet ſtaren,
Met zieldoorgrievend rouwmisbaar:
'k Hef dan mijn' blik omhoog, waar gij zijt heêngevaren,
Waar gij den feestzang ſtemt met 's hemels harpenaren,
En juich: „ mijn telgen wonen dáár!"

o Dood! ge ontzet mij niet, met al uw' angst en ſchrikken.
Mijn telgen ſterven niet, ſchoon 't ſtoflijk kleed vergaat!
Dit uitzigt, zoo vol troost, kan mij de ziel verkwikken,
Hoe bang ook, in deze oogenblikken,
't Gevoelvol vaderharte ſlaat.

o Bloempjes! die ik kweekte en welig op zag groeijen,
Valt gij, in 't bloeijen, af en ſiert mijn' hof niet meer,
Gij zult in beter' grond herbloeijen;
U zal de onpeilbre bron des levens mild beſproeijen;
In 't eeuwig vaderland verwelkt uw ſchoon nooit weêr.

Bezwijkt gij voor den ſtorm en derft gij groei en leven,
Ontworteld aan den grond, bedolven onder 't zand,
Dáár, waar Oriön blinkt, wordt u uw ſchoon hergeven;
Dáár, dáár ontluikt ge weêr, voor onverderflijk leven,
In 't hemelsch paradijs verplant.

'k Aanbid U, o mijn God! Gij hebt, met ſterke banden,
Mij aan mijn dierbaar kroost gehecht;
Het ſcheiden valt zoo bang van teêrgeliefde panden;
Maar, Vader! 'k dank het U, die hechte lieſdebanden
Zijn voor de onſterflijkheid gelegd.

16 Januarij, 1817. WARNSINCK.

ANEKDOTE VAN LORD CASTLEREAGH.

In het jaar 1787, wanneer Lord CASTLEREAGH, toen nog Mr. STEWART, met zijnen vriend, den Heer STURROCK, nabij het kasteel *Stewart*, in een klein bootje, het vermaak eener vaart op de open zee genoot, ontſtond er plotſeling een hevige ſtorm, en op eenen afſtand van twee Engelſche mijlen van den oever ſloeg de boot om. Lord CASTLEREAGH, die een zeer goed zwemmer was, herinnerde zich

aan-

aanstonds, dat zijn vriend in het geheel niet zwemmen kon, en vestigde dus zijne geheele oplettendheid op deszelfs redding. Hij greep eenen gebroken riem, stak denzelven onder de armen van zijnen vriend, en vermaande dezen, dit hout zoo lang vast te houden als hij maar kon, en, wanneer hij al te vermoeid wierd, op den rug te gaan liggen. Met de eene hand ondersteunde hij zijnen vriend, met de andere poogde hij met alle inspanning vooruit te roeijen, en hief dezelve van tijd tot tijd in de hoogte, om hulp te erlangen. Langer dan een uur volhardde hij, met eene onbeschrijfelijke inspanning, in dezen toestand en in dezen strijd met de zee; thans werd zijn vriend allengskens zoo zwak, dat hij niet meer in staat was, zich boven de oppervlakte des waters te houden. Hij had nog zoo veel besef, om zijnen vriend te danken, en denzelven te bidden, om hem nu aan zijn lot over te laten; maar de edele CASTLEREAGH gaf de hoop niet op, en het gebeurde gelukkiglijk, dat de oude Lord CASTLEREAGH met den Gouverneur van zijnen zoon aan den oever ging wandelen, en van verre de tegen den dood worstelenden ontwaarde. Het is niet mogelijk, de gevoelens van eenen vader, op zulk een gezigt, te beschrijven; hij sprong met eenige, juist aan den oever zijnde, visschers in eene schuit, en, in spijt der hoogrijzende golven, gelukte het hem, nog tijdig genoeg, bij het uitgeputte vriendenpaar te komen, en dezelven met vele moeite aan boord te nemen. De Heer STURROCK was reeds zonder bewustzijn en eenig teeken van leven; maar zijn moedige vriend had hem daarom niet willen loslaten, en thans had hij het onbeschrijfelijk genoegen, na het bezigen der gewone middelen, de slapende levensvonken weder te zien ontwaken. De meest belangelooze en nimmer verbrokene vriendschap heeft, sedert deze gebeurtenis, altijd tusschen deze zeldzame vrienden geheerscht.

HERINNERING, TER GELEGENHEID VAN HET DICHTSTUK DES HEEREN WARNSINCK: DE SLAG OP DE ZUIDERZEE, 1573.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

Onlangs, in het 4 en 5de No. van uw Mengelwerk, mij ver-

gaat vindende op het Heldendicht van den Heere WARNSINCK, *De Slag op de Zuiderzee*, 1573, herinnerde ik mij het volgende:

Op den 21 November 1814, werd de maandelijksche spreekbeurt, in het *Enkhuizer* Departement der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, door dèn Heer ERDBRINK gehouden, over *Gods bestuur, zigtbaar in de Geschiedenis van ons Vaderland.* — Onder de redevoering, waarvan de opgemelde zeeslag een voornaam gedeelte uitmaakte, liet Do. WEYLAND, destijds geliefd Predikant alhier, in stilte *het zwaard van* BOSSU halen uit het huis van de Jufvrouwen VAN ROMOND, bij welke familie dit gedenkstuk der oudheid en Westvriesche dapperheid berust; beklom met hetzelve, terstond na het eindigen der redevoering, den spreekstoel, en verraste er het gezelschap mede, onder het uitspreken der volgende, voor de vuist gemaakte, regels:

Ziet daar dan BOSSU's zwaard, door heldenmoed veroverd,
Door vaderlandsch gevoel tot heden toe bewaard!
Heeft ERDBRINK's rede, uit 's lands geschiedrol, u betooverd,
Zweert trouw aan 't vaderland op dit veroverd zwaard!

Het zwaard, vervolgens bij de leden ter bezigtiging rondgaande, had, naar mijn gevoel, meer dan 20 ponden zwaarte, bij de 7 voeten lengte, en leverde, bij de kenmerken eener oudheid van twee en eene halve eeuwen, een bewijs op van den toenmaligen Spaanschen trots.

Indien dit der gemeenmakinge waardig mogt worden geoordeeld, wordt het te dien einde aangeboden door

Uwen bestendigen Lezer

Enkhuizen, 20 Junij 1817. J. DE JONGH.

TREFFEND VOORBEELD VAN KINDERLIJKE LIEFDE.

In het vorige jaar (1816) werd het schip *Parthenis*, waarover Kapitein HUME het bevel voerde, op de kust bij *Southshields*, in het Graafschap *Durham*, door een' zwaren storm, op eene zandbank gedreven. De geheele manschap werd echter gelukkig, door den moedigen bijstand der te dier gevaarlijke plaatse steeds waakzame Reddingsboot, behouden;

alleen de Kapitein, een man van zeldzame onverschrokkenheid, wilde, in weerwil van allen aandrang der zijnen, het hem toebetrouwde schip niet verlaten, en in angstige verwachting zag de troepswijze aan het strand verzamelde menigte elk oogenblik den ondergang van schip en Kapitein te gemoet. Onder de aanschouwers bevond zich ook des Kapiteins dochter, een jong meisje van ongemeene schoonheid, die, zoodra zij 's vaders heldhaftig besluit had vernomen, vastelijk besloot, hem te redden, of — in zijn lot te deelen. Met roerend smeeken bewoog zij eenige matrozen der geredde manschap, haar naar het slechts ééne (Eng.?) mijl van den oever liggend schip te voeren. De liefde voor hunnen Kapitein zoo wel, als het smeeken der schoone dochter, zegevierde in deze ruwe gemoederen over het dreigende gevaar; zij waagden het, in spijt der schuimende en woest over de kleine kaan heenslaande golven, haar aan boord der *Parthenis* te brengen. Moedig greep zij de touwladder, beklom het schip, viel haren verbaasden vader, die zich reeds ten dood bereid had, om den hals, en behaalde, door de welsprekende beden der kinderlijke liefde, een' schoonen triomf over het hardnekkig besluit des vaders; hij omarmde zijne heldhaftige dochter, klom met haar in de reddende kaan, en het kleine vaartuig bereikte, onder het blij gejuich der menigte, gelukkig den oever. Kort daarop werd het schip door het verbolgen element bedekt en in den schuimenden afgrond begraven.

REYNOLDS.

Kort vóór zijn overlijden werd de in *Engeland* algemeen betreurde REYNOLDS door eene vrouw om eene gift voor een' armen wees aangesproken. Hij gaf het kind, naar gewoonte, rijkelijk. „Wanneer dat kind ouder is, mijn goede Heer," sprak de dankbare vrouw, „wil ik het leeren, uwen naam „te stamelen, en zijnen liefderijken weldoener te danken." — *Niet alzoo*, hernam de menschenvriend; *niet de wolken danke men voor den regen, die het aardrijk verkwikt. Leer het kind, zijne blikken hooger te rigten, en Hem te danken, die beide wolken en regen geeft.*

VLEIJENDE TEGENSPRAAK.

De *Engelsche* Generaal WOLFE kwam er eens juist op in, dat een jong Officier van hem verhaalde, en telkens daarbij in zeer gemeenzamen toon zeide: WOLFE *en ik deden dit en dat.* — „Vermoedelijk," sprak WOLFE, eensklaps ten voorschijn tredende, „wilt gij zeggen, *Generaal* WOLFE." — *Genssains*, hernam de Officier, zich aanstonds herstellende, *hebt ge ooit van* Generaal ACHILLES, Generaal JULIUS CESAR *gehoord?*

JAN BART.

„JAN BART!" sprak LODEWIJK DE XIV tot den dapperen Zeeman, „ik heb u tot Scheepsbevelhebber benoemd." — *Daar hebt gij wel aan gedaan*, antwoordde deze. De Hovelingen borsten in een schaterend lagchen uit over deze plompe openhartigheid. „Gij hebt JAN BART niet verstaan," hernam de Koning; „hij heeft geantwoord als een man, die „zijne waarde gevoelt, en mij daarvan nieuwe bewijzen „denkt te geven."

ONFEILBAAR HULPMIDDEL.

„De Geleerden weten toch alles!" zeide eene Dame hoorende tot den beroemden JOHNSON: „leer gij mij dus het „middel, om een vat kostelijk bier, dat ik zoo even in mijn „kelder brengen liet, voor den snoeplust der bedienden te „beveiligen." — *Niets gemakkelijker dan dit, Mevrouw!* hernam de Dichter: *plaats slechts aan elke zijde van het vat een aangestoken vat Bourgonje!*

BESLISSEND VOORREGT.

Een Barbier en een Kapper disputeerden met elkander, wiens beroep het aanzienlijkste was. *Mijnheer!* zeide eindelijk de Friseur, *wat wilt gij mij nog tegenspreken? Voor u houdt ieder zijnen hoed of muts op den kop; voor mij neemt zelfs de Koning dien eerbiedig af!*

Meng. bl. 302. laatste reg. staat *uren*, lees *even*. *Hij oefende zijn ligchaam uren* (even) *als zijne ziel.*

MENGELWERK.

HET DIERLIJK MAGNETISMUS GEEN NATUURVERSCHIJNSEL, AANGETOOND IN EEN' BRIEF VAN JOHS. BUYS, *Lid van de Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem en van het Genootschap der Proefondervindelijke Wijsgeerte te Rotterdam, en Lector in de Natuurkunde bij de Maatschappij Felix Meritis te Amsterdam*, AAN DEN WELED. HOOGGEL. HEERE J. A. UILKENS, *A. L. M. & Ph. Dr. en Hoogleeraar aan de Hoogeschool te Groningen, enz.*

Weledele Hooggeleerde Heer!

Het wordt tijd, dat wij aan onze afspraak voldoen. Wij verschillen in gevoelen over eene zaak, naar mijn inzien, van veel gewigt, en wel zoodanig, dat de geheele leer, naar welke men de natuurverschijnselen gewoonlijk verklaart, daarmede staat of valt, en vandaar belangrijk voor iedereen, en vooral voor hen, die zich op de kennis der natuur bijzonder hebben toegelegd: ik bedoel het DIERLIJK MAGNETISMUS, door Uw H. G., in *Brieven aan eene Vriendin*, in druk uitgegeven bij OOMKENS te *Groningen* in 1815, verklaard als een *natuurverschijnsel.*

De welverdiende achting, welke Uw H. G. in dit vak zoo billijk verworven heeft, doet alles af, om deze uwe verklaring bij velen als bewezen te doen aannemen; ten minste de meest geachte *Recensenten* hebben reeds dit uw gevoelen toegejuicht, en ik heb ook in werken van geleerden zien aanvoeren, als ware het door Uw H. G. afgedaan en bewezen, dat het dierlijk Magnetismus een natuurverschijnsel is. Dat ik dit uw gevoelen niet omhels, maar zelfs verder ga, en geloof weiger aan alles, wat men zegt en beweert, ten aanzien van den staat van gewaarwordin-

gen, door den *zenuwknoop* of eenig ander deel buiten onze gewone zintuigen verkregen, gemeenlijk bij de magnetizeurs *den ſtaat van helderziendheid* (*clairvoyance*) genaamd, is Uw H. G. reeds, bij eene vroegere briefwisſeling tusſchen ons, bekend.

Daar nu ieder mensch, die eenigzins gewoon is over zich zelven en hetgene hem omringt na te denken, in dit ons verſchilpunt belang moet ſtellen; *zoo* zal ook, ongetwijfeld, iedereen onze afſpraak billijken, dat wij deze onze briefwisſeling openbaar maken, opdat ieder oordeelen moge, wat er van zij. Alleen naar waarheid zoekende, moet niets onze *vriendſchap* beleedigen; deze moet onze harten blijven bewonen, hoezeer wij elkander met de pen beſtrijden.

Wanneer ik mijne ontkenning van het verſchijnſel zelve op den voorgrond wilde zetten, zoude ik niet behoeven te twisten over het al dan niet natuurlijke: dan, dit is mijne bedoeling niet; even min heb ik voor, eene *recenſie* te ſchrijven van het boven gezegde werkje, waarin Uw H. G. tracht te betoogen, dat het dierlijk Magnetismus onder de natuurverſchijnſelen behoort: alleen gevoel ik mij gedrongen,

I. te ontkennen, dat het dierlijk Magnetismus, zoo als Uw H. G. hetzelve in gedachte Brieven verklaart, een natuurverſchijnſel is; en

II. mijn ongeloof te betuigen aan al hetgene Uw H. G. daarin opgeeft van eene gewaarwording der voorwerpen buiten zich, zonder het gebruik der gewone zintuigen.

I. Wat het eerſte betreft, hieromtrent zal ik

A. eerst mijne bedenkingen in het algemeen opgeven, en dan

B. meer bijzonder nagaan de bewijzen, welke Uw H. G. daarvoor aanvoert, en welke bijzonder in den 4 en 5den brief van meergezegde werkje voorkomen.

I. A. Daar Uw H. G. op bl. 9. van meergemeld werkje bepaalt, dat men door het dierlijk Magnetismus moet verſtaan „ de werking eener onzigtbare, veerkrachti-

„ ge

„ ge en nog onbekende ſtof op de zenuwen, waar-
„ door onderſcheidene aandoeningen en gewaarwordin-
„ gen van verwijderde voorwerpen kunnen worden ver-
„ oorzaakt; op welke ſtof ook de menſchelijke wil ver-
„ mogen heeft; door welke ziel en ligchaam verbon-
„ den zijn, en ook de eene mensch op den anderen
„ werken, en bijzondere verſchijnſelen veroorzaken
„ kan;" zoo komt het mij voor, dat wij het onderling eens zullen zijn, wanneer wij door een *natuurverſchijnſel* verſtaan datgene, hetwelk wij waarnemen, en voortgebragt wordt door de werking van ſtoffen of ligchamen op elkander.

Om nu de verſchijnſelen van het dierlijk Magnetismus onder de natuurverſchijnſelen te brengen, onderſtelt Uw H. G., dat er eene onzigtbare, veerkrachtige en nog onbekende ſtof beſtaat, welke op de zenuwen werken, en al die wonderbaarlijke zaken voortbrengen kan, welke men zegt, dat in den ſtaat van *helderziendheid* plaats hebben.

Dat er zoodanig eene ſtof zoude beſtaan, is eene blooте onderſtelling, en het moet enkel uit de omſtandigheden blijken, of het beſtaan van deze ſtof, waarop (let wel) de wil werken kan, eenige waarſchijnlijkheid heeft; zoo als het niet alleen waarſchijnlijk, maar vrij zeker geworden is, dat er eene warmteſtof en *elektrieke* ſtof, zoo gewone als *galvaniſche*, beſtaat; want van deze ſtoffen weten wij, dat de warmteſtof zich in den gloed en de vlam des vuurs, de *electrieke* in de vonk en *galvaniſchen* ſtroom duidelijk vertoonen; terwijl de *zeilſteenkrachtige* ſlechts eene hooge waarſchijnlijkheid blijft.

Bezien wij dan nu, of de verſchijnſelen van het dierlijk Magnetismus door het beſtaan van zulk eene zenuwſtof kunnen verklaard worden, en wij vandaar eenige waarſchijnlijkheid verkrijgen voor het beſtaan dezer ſtoffe; want ik zal Uw H. G. niet behoeven te herinneren, dat men in de natuurkunde niet los met onderſtellingen kan omſpringen: men moet haar toetſen aan de gewone werkingen en wetten der natuur, en be-

bezien met naauwgezetheid, of zij daarmede wel overeenkomen, in welk geval het dan nog flechts waarfchijnlijk, en geenszins zeker is; terwijl, het tegendeel plaats hebbende, de ftelling geen het minfte geloof verdient. Om alles kort bijeen te trekken, zoo komt, mijns inziens, de vraag nu hierop neêr: Wat moet die vooronderftelde zenuwftof, of liever dierlijk-magnetifche ftof, doen?

Zij moet, volgens Uw H. G., den mensch de dingen buiten hem, zelfs op verre afftanden, zonder het gebruik van zijne gewone zintuigen, doen gewaarworden. Zij moet hem doen hooren, zien, rieken, proeven door de zenuwen van de *zonnevlecht*, even als door zijne gewone zintuigen.

Ik ken flechts één zintuig, waardoor wij in verband ftaan met de wereld, of de voorwerpen, welke ons omringen; dat is het *gevoel*. Dit zintuig werkt door het geheele menfchelijke ligchaam heên; maar het is door verfchillende werktuigen gefchikt gemaakt, om de bijzondere aandoeningen van hetzelve waar te nemen. Al de grove aandoeningen, die wij *tasten* en *voelen* noemen, worden waargenomen door de zenuwen van het ligchaam, overal onder de huid verfpreid. Zijn de aanrakingen van eenen fijneren aard, dan komen de bijzondere werktuigen des ligchaams te pas; zoo als, voor de prikkelende deelen der fpijzen, de zenuwen der tong en het verhemelte; voor de uitwafeming der riekende ligchamen, de zenuwen van den neus; terwijl nog fijnere aandoeningen, zoo als die van de trillende lucht en het afftralend licht, door het oor en het oog moeten worden opgenomen. Wie ziet hieruit niet met verbazing, hoe wijs dit alles gefchikt en ter waarneming gevormd is, en hoedanig alles in het *enkele gevoel* of *voelen* beftaat? De prikkelende deelen der fpijzen en dranken, en die der uitwafemingen van riekende ligchamen, waren wel fterk genoeg, om zelve, en zonder eenige voorbereiding, de zenuwen van tong en neus te doen gevoelen; maar de trillende lucht, welke al de

ver-

verſchillende toonen — de invallende lichtſtralen, welke al de ſchakeringen der kleuren moeten doen waarnemen, waren op zich zelve niet ſterk genoeg, om ze te onderſcheiden. De wijze Schepper ſchonk daarom den mensch het zeer kunſtig zamenſtel van de zintuigen des gehoors en des gezigts; het eerſte geſchikt, om de trillingen der invallende lucht te verſterken, en door een trommelvlies al de verſchillende toonen op te nemen; terwijl het oog de bundels lichtſtralen in één punt, achter op het netvlies, bijeenbrengt, om, met vereenigde kracht, de zenuwen des gezigts de onderſcheidene ſchakeringen der kleuren te doen gevoelen, en ſcherp bijeen te trekken, wat anders verward en door elkander zoude gevoeld worden.

Ziedaar dan den ſtaat der zintuigen, welke ons met de voorwerpen, buiten ons, bekend maken, en de ontvangene aandoeningen aan de herſenen, als de zitplaats van het algemeene zintuig, overbrengen. Nu vooronderſtelt Uw H. G. eene ſtof, welke, wanneer deze zintuigen buiten werking zijn, al de aandoeningen van buiten ontvangen, en langs eenen anderen weg, namelijk dien der zenuwvlecht op de maag, naar de herſenen overvoeren kan. Indien dit waar zij, dan moet deze ſtof aan de zenuwen der zonnevlecht doen gevoelen, niet alleen de prikkelende deelen der ſpijzen, de uitwaſemingen der riekende ligchamen, maar, wat meer zegt, al de trillingen der lucht, even zoo als al de aandoeningen des lichts; dan moet deze ſtof, in dezelfde omſtandigheden, zonder eenig hulpmiddel, als dat van een oor of oog, te behoeven, al de verſchillende toonen van het geluid, benevens de duizende ſchakeringen der kleuren, aan de zenuwen der zonnevlecht doen gevoelen.

Om eens voor een oogenblik bij het oog ſtil te ſtaan: dan moet deze zelfde ſtof in ſtaat zijn de bundels licht te vereenigen, opdat ieder punt van het voorwerp, door de afſtraling des lichts in duizende punten verdeeld, één punt van aandoening worde, en die zelfde aandoening op de zenuwen der zonnevlecht

doe geboren worden, als op de zenuwen der *retina* (het netvlies.) Want is het waar, zoo als, het altijd waar zal zijn, dat gelijke oorzaken gelijke uitwerkselen moeten hebben, dan moet de gemagnetizeerde, om eenig voorwerp, b. v. een horlogie, te zien, of eenen toon te hooren, letterlijk dezelfde prikkeling of hetzelfde gevoel op de zenuw der zonnevlecht ontvangen, als de wakende op het netvlies van het *oog*, waarop het horlogie wordt afgebeeld, of in het *doolhof* van het oor, waarin het geluid, door middel van de trommel en daardoor bewogene gehoorbeentjes, ontvangen wordt. Hoe kan nu, bij mogelijkheid, *zoo* iets plaats hebben? Men behoeft immers in de beginselen der natuurkunde slechts eene geringe ervarenis te bezitten, om te weten, dat het niet genoeg is, luchttrillingen te ontvangen, lichtstralen op de *zenuwen te* doen werken. Neen! de organen, welke deze moeten opnemen, behooren zoodanig ingerigt te wezen, gelijk ze ook werkelijk zijn, dat zij werktuigen bevatten, welke al de verscheidenheden aan de zenuwen duidelijk doen gevoelen. Ik bid u, verklaar mij, hoe zal uw *zenuwdampkring*, welke zich rondom de zonnevlecht bevindt, de toonen van het geluid en al de schakeringen van het licht onderscheiden, en wel gelijktijdig onderscheiden? Of moeten wij van den zenuwdampkring nog vergen, dat hij al die onderscheidingen niet noodig heeft? dat hij te gelijker tijd het beeld van een horlogie en den toon van een zeker geluid zonder verwarring kan en moet overbrengen? dat hij even zoo goed uit de aandoeningen van door elkander loopende lichtbundels het voorwerp kan opnemen, als het oog noodig heeft, de punten daarvan, tot een beeld gebragt, te zien? Een weinig doordenkens zal Uw H. G. immers middagklaar doen gevoelen, dat, wat gij ook van uwen *zenuwdampkring* of *magnetische stof* moogt stellen, de aandoeningen van het licht, in verspreidende bundels, van de voorwerpen afkomende, op de zenuwen der zonnevlecht even zoo min, als op die van het netvlies in het

oog,

oog, natuurkundig, niet anders dan verward kunnen waargenomen worden, bijaldien er niet een werktuig, zoo als het oog is, bestaat, dat dezelve vooraf bijeenbrengt. Waarlijk, indien het genoeg ware, slechts door de aandoeningen van uwen vooronderstelden zenuwdampkring waar te nemen, dan zoude de wijze Schepper, die overal de eenvoudigste middelen ter bereiking zijner oogmerken heeft daargesteld, geene zoo zamengestelde werktuigen, gelijk die van smaak, reuk, en vooral het zoo kunstig gehoor en gezigt zijn, afzonderlijk aan het dierlijk ligchaam hebben geplaatst. De enkele zenuwdampkring bij de zonnevlecht zoude zeer eenvoudig dat alles hebben kunnen vervangen. De *binnentrap* (zoo als Uw H. G. het gelieft te noemen (*)) ware dan veel eenvoudiger en gemakkelijker geweest dan de buitentrap, en een wijs Bouwheer zoude zich tot den laatsten niet zoo vele moeite in het kunstig zamenstellen gegeven hebben.

Gij ziet dan, Hooggel. Heer! dat de werking van uwen *zenuwdampkring*, of *dierlijk-magnetische stof*, den toets aan de gewone werking en wetten der natuur niet kan doorstaan, ja zelfs geheelenal met dezelven strijdt; zoodat het verschijnsel daardoor niet verklaard kan

(*) *Gij zijt gewoon, op uwe bovenkamer den vreemden langs eenen buitentrap tot u te doen komen, terwijl er iemand in de zijkamer is, om denzelven de deur te openen en den weg te wijzen. Doch uw buitenopgang is afgebroken, en uw gewone bediende afwezig. Er komt echter iemand, en deze verlangt bij u te zijn; hij meldt zich bij uwe dienstmaagd aan. „Heb de goedheid," zegt zij, „om door het huis naar boven „te gaan; zoo zult gij ook mijne Jufvrouw kunnen spreken." Behoef ik u deze gelijkenis op te helderen? Oog en oor zijn onze gewone bedienden; zij brengen door hunne zenuwen de berigten tot het gewaarwordingswerktuig. Doch in den magnetischen slaap zijn die bedienden afwezig, en de trap tot den opgang der ziele is als afgebroken, enz.* Uilkens, *Merkwaardige Natuurverschijnselen, bl.* 35.

kan worden. De ſtelling van eene dierlijk-magnetiſche ſtof verliest dan allen grond, heeft geene waarſchijnlijkheid, en verdient geen het minſte geloof. Beſtaat er dan geene werking van ſtof op elkander, zoo behoort ook het dierlijk Magnetismus niet onder de natuurverſchijnſelen geplaatst te worden, en is te onregte door Uw H. G. met dien naam beſtempeld. Zoo de verſchijnſelen van het dierlijk Magnetismus waar zijn, dan mogen wij dezelve aan de beſpiegelingen der dusgenaamde over- of bovennatuurkunde overlaten, dewijl zij de grenzen van onze naſporingen overſchrijden.

I. B. Vergun mij nu, dat ik overga tot het nagaan der gronden zelve, waarop de ſtelling van Uw H. G. rust, dat er waarlijk eene dierlijk-magnetiſche ſtof zoude beſtaan, meestal vervat in den 4 en 5den brief.

De proeven van SPALLANZANI met de blind gemaakte vledermuizen, door anderen met dergelijke katten en konijnen genomen, dat zij zich niet ſtooten tegen wanden, en geſpannen draden weten te vermijden, zijn genoegzaam opgehelderd door nadere proeven, door welke zeer blijkbaar is aangetoond, dat er een zeer fijn gevoel in de baardharen of knevels dier dieren beſtaat, welke hen, door het gevoel daarin, waarſchuwen voor de beletſels in hunnen weg; terwijl, wanneer deze knevelharen weggenomen zijn, deze blind gemaakte of geblinddoekte dieren wild heên en weder loopen, en overal tegen aan vliegen. Dat dit althans omtrent konijnen het geval is, heeft de Hoogleeraar VROLIK door proefnemingen bewezen en gemeen gemaakt in een ſtukje, gedrukt in 1800 bij W. HOLTROP te *Amſterdam*.

Dat honden en andere dieren een' verbazend ſcherpen reuk hebben, lijdt geen twijfel; doch ik zie niet, waarom men bij paarden en honden alle herkenning *alleen* aan dezen fijnen reuk zoude behoeven toe te ſchrijven. Het gezigt doet immers bij hen zoo wel, als bij den mensch, zeer veel af; en waarom zouden zij ook daardoor niet den weg en de plaats zich herinneren, even

zeer

zeer als door den reuk? Dat evenwel deze laatste zich ver kan uitstrekken, en lang in de poriën der ligchamen verblijven, behoef ik aan Uw H. G. niet voor te houden, die, als natuurkundige, zoo wel als ik, de onbegrijpelijke fijnheid kent, waarin de stof verdeeld kan worden. Even zoo behoeven de trekvogels hunnen reuk niet van *Senegal* tot hier uit te strekken. De verandering van klimaat doet hen verhuizen; windstreken, herinneringen aan vorige reizen doen hun den weg vinden. Wat hebben wij dan daarbij met eene andere stof, en nog wel met eene dierlijk-magnetische, noodig?

Het voorgevoel van weêrsveranderingen is mij bij menschen en dieren nooit raadselachtig voorgekomen. Gevoelige zenuwen, of zulke derzelven, die op plaatsen van het ligchaam, welke door wonden of andere omstandigheden geleden hebben, zeer gevoelig geworden zijn, moeten immers eerder dan andere door meerdere of mindere persing der lucht, en vooral door koude, worden aangedaan; en zie daar ons ligchaam tot een baro- en thermometer gemaakt! Verschoon mij, Hooggel. Heer! dat ik mijne verwondering deswege betuige, dat ik een natuurkundige als Uw H. G., bl. 17, op deze reeds daar geopperde bedenkingen, hoor antwoorden: „*Maar welke stof werkt alzoo, en waarop werkt zij?*" Zonderlinge en voor mij onbegrijpelijke vragen! Welke stof werkt op deze fijn-gevoelige zenuwen? Waarlijk geene dierlijk-magnetische, neen, maar dood eenvoudig de *warmtestof* en de *lucht*. En waarop werken zij? Even natuurlijk en eenvoudig: op de *zenuwen* zelve, waarop alles werkt, wat ons aandoet en door ons gevoeld wordt. Al wat Uw H. G. aanvoert over het kennen der kleuren door blinden op het gevoel, het onderscheiden der metalen, ertsen, zand enz. door den reuk, bewijst ook waarlijk niets meer, dan hetgene Uw H. G. zelf, op bl. 20 uwer Brieven, zegt: „dat er gewaarwordingen kunnen „plaats hebben, die geenszins algemeen zijn," — evenwel, naar mijn inzien, veel eenvoudiger aan de waar-

nemingen door de gewone zintuigen, die *zeer* fijn en gevoelig gesteld zijn, dan aan eene dierlijk magnetische vloeistof, toe te schrijven zijn. Dat hysterieke personen, welker zenuwen ongemeen gevoelig zijn, en die eene meer dan gewoon levendige verbeeldingskracht bezitten, zonderlinge indrukken hebben, weet ik bij eigene ondervinding; maar de werking der verbeelding op de zenuwen, en van deze wederkeerig *op de* verbeelding, heeft mij daarvan de reden genoegzaam verklaard. Wie weet niet, dat menschen van deze gesteldheid somtijds zoo ver komen, dat zij zich de zonderlingste kwalen, de vreemdste zaken kunnen verbeelden; zoo als glazen beenen, en wat dies meer *zij*? *Willen* wij nu verder gaan, en vragen: hoe geschiedt deze inwendige werking op elkander? hoe werkt de kracht der ziele op de zenuwen en spieren, en deze *weder terug*? dan vragen wij even billijk naar de twee hoofdkrachten der natuur, welke wij overal aanwezig ontdekken, die van *aantrekking* en *uitzetting*; en het antwoord is klaar. Deze kennis ligt buiten de grenzen van ons kenvermogen: want het zijn de krachten der schepping, waardoor de Almagtige alles schiep, en nog voortdurend onderhoudt; en deze stelling is, mijns inziens, veel eenvoudiger en natuurlijker, dan het te hulp roepen van eene dierlijk-magnetische stof, welke even min daarvan iets wezenlijks verklaren kan. Het verhaalde van eene dame, die de tegenwoordigheid eener kat vermoedde, welke men nergens dan op den zolder *vond*, is immers geen het minste bewijs, dat deze vrouw eene werkelijke aandoening van de kat had gekregen. Hoe ligt kon zij, bij het inkomen, iets van dit dier hebben ontdekt, of liever geweten hebben, dat men daar aan huis eene kat hield, en, door hare verbeelding geholpen, zeker besloten hebben, dat het dier zich in de nabijheid bevond? Waarlijk, hieruit te willen besluiten tot de werking van eene buitengewone stof, van de kat op die dame, is immers de ongerijmdheid zelve, en eene redenering, geheel verschillende van die, tot welke wij

bij

bij het doen van natuurkundige waarnemingen gedrongen worden, en even zoo verſchillende van die redeneringen, welke Uw H. G. in het vak der natuurkunde zoo meesterlijk voerde, toen het vooroordeel, dat ik thans tracht te beſtrijden, zich nog niet bij U gevestgd had. Met regt roep ik uit: Wat doet niet de vooringenomenheid met geliefkoosde ſtelſels af! Zij benevelt het verſtand der grootſte geleerden.

II. Het dierlijk Magnetismus is dan niet te rangſchikken onder de natuurverſchijnſelen, en de gronden, door Uw H. G. daarvoor aangevoerd, zijn onvoldoende, ja geheel gezocht, even zoo als mannen van naam wel eens natuurkundige proeven hebben opgegeven, om een geliefkoosd ſtelſel op te houden en te bevestigen, waaruit, onbevooroordeeld gezien, geheel iets anders zoude behooren afgeleid te worden; en vandaar zoo regtmatig de waarſchuwing, door mannen, in de natuurwetenſchappen met den hoogſten roem bekend, gegeven: dat men in het trekken van beſluiten uit waarnemingen en proeven niet te omzigtig wezen kan, ten einde zich zelven niet te bedriegen; en dat daarom niets gevaarlijker is, dan eerst een zeker ſystema bij zich zelven als waar en zeker vast te ſtellen, en daarna proeven op te zoeken, om het gevoelen, daarin vervat, te bevestigen. Hieraan maakten zich mannen, anders in dit vak beroemd, ſchuldig; en het kostte geene moeite, om, onpartijdig en onbevooroordeeld hunne proeven en waarnemingen nagaande, de begane misſlagen middagklaar aan te wijzen. De werken der beroemdſte natuurkundigen dragen daarvan de blijken. Is het dan waar, dat, hoe groot en vast van geest men ook wezen moge, men zich zelven kan misleiden, wanneer men vooraf zekere ſtelſels aangenomen heeft, zoodat men niet zuiver kan waarnemen, en alles ziet (als ik mij zoo oneigenlijk eens mag uitdrukken) door een glas, gekleurd met het vast geloof aan de zaak, welke men nog in hare uitwerkſels onderzoeken moest; hoeveel meer moet het dan waar zijn, dat de geloovigen aan het

het dierlijk Magnetismus, die al de proeven en waarnemingen door het glas, met dit geloof gekleurd, *zien*, zich zelven kunnen misleiden, al waren zij ook anders de NEWTONS dezer eeuwe: want het is immers eene *conditio sine qua non*, dat men bij het magnetizeren *gelooven* moet, zelfs zoodanig, dat het bijzijn van een' ongeloovigen de werking van hetzelve hinderlijk kan zijn. Zie hier, hoedanig ik eens mij zelven *heb misleid*: Voor eenige jaren in de Duitfche Journalen veel gelezen hebbende van RITTER's tooverflinger, trachtte ik zijne proefnemingen na te bootfen; en dit gelukte mij zoo wél, dat ik, tot verwondering van iedereen, deze proefnemingen met den besten uitflag deed: dan, zeer afkeerig, om de natuur, door gewaagde ftellingen, met buitengewone krachten te bezwaren, hinderde het mij altijd, dat ik deze proeven zoo wél *zag gelukken*; maar ik moest gelooven, en ik geloofde ook werkelijk, omdat ik te wél meende te zien, en te duidelijk te ondervinden. Dit duurde voort, tot dat ik, toevallig, voor mijnen vriend, den Heer W. VAN BARNEVELD, met roem in de natuurkundige wetenfchappen bekend, deze proeven verrigtte. Hij verwonderde zich eerst over dezelve; doch kwam daarna op den gelukkigen inval, om mij, als houder van den flinger, te blinddoeken, ten einde waar te nemen, of nu ook de flinger de onderliggende metalen enz., even als te voren, volgen zou: en wat gebeurde er? Alles mislukte; de flinger hield ftil, of flingerde naar verkeerde rigtingen! *En ziedaar* dan mij zelven, onwetend, door deze proefnemingen bedrogen, en wel door mijne verbeelding; immers deze ftelde zich, ziende de ligging der metalen, de opgave van RITTER zoo duidelijk voor, dat er door die voorftelling eene onmerkbare beweging in de toppen van den duim en vinger, welke den draad vasthielden, ontftond; zoodat, onwillekeurig en als van zelve, de flinger dien weg gedrongen werd te volgen, welke met de voorftellen der verbeeldingskracht overeenkwam. Na dit gebeurde, en op gronden, welke ik als natuurkun-

di-

dige belijde en zoo even heb opgegeven, kan mij niemand ten kwade duiden, dat ik, althans in ongewone gevallen, waarbij nieuwe ſtellingen ter bane komen, geheel ongeloovig blijf, tot dat ik met daadzaken, door mij zelven ondervonden, overreed worde; althans niet aanneme de pröeven, door magnetizeurs opgegeven; proeven, niet vatbaar voor eenige natuurkundige verklaring; te meer, omdat het juist deze proefnemers zijn, die eenen weg inſlaan, geheelenal ſtrijdig met de leer der exacte wetenſchappen, te weten, eerst onpartijdig onderzoeken, en daarna gelooven. Immers moet men, volgens Uw H. G. eigene opgave, het volkomenſte geloof hebben aan de zaak, en den ſterkſten wil om dezelve te verrigten: want op bl. 28 zegt Uw H. G. „ De eene mensch kan, zoo hij wil en gelooft, on„ der zekere manipulatien op den gevoeligen zenuw„ dampkring van eenen ander invloed krijgen," enz. En wat verder, bl. 31. „ Hoe! door willen en geloo„ ven moet de invloed van het dierlijk Magnetismus „ bijzonder werken? o Ja: hier kan geene te groote „ kracht, geene te uitgebreide beteekenis aan *willen* en „ *gelooven* gegeven worden." Voeg hierbij, dat het mij nimmer gelukt is, zelfs onder de behandeling van den beroemden VAN GHERT, bij het magnetizeren iets te zien, dat mij verwonderlijk of onverklaarbaar voorkwam. Ik hoorde den gemagnetizeerden ſpreken, zoo als een half ſlapende meermalen ſpreekt. Hij hoorde niet alleen den magnetizeur, maar zelfs iedereen, ſpreken. Hij ſprak over zijne kwaal, als iemand, die droomt, en er niets van weet. Hij had zoo wel licht noodig, om, zoo het heet, door zijne zenuwvlecht op de maag te zien, als door zijne oogen, welke laatſten hij ook trachtte te gebruiken. Hij niet alleen, maar ook andere beroemde *ſomnambulen*, bleef, in zijn' magnetiſchen ſlaap, het zwak behouden, om te willen misleiden. Een mijner vrienden was bij de bewerking eener *ſomnambule*, bij openbaren geſchrifte in helderziendheid beroemd, tegenwoordig. Deze hoorde alleen het ſlaan of kleppen eener

ſchel,

fchel, wanneer de magnetizeur dezelve vasthield. Dit gelukte veelmalen, tot dat eindelijk mijn vriend *ftil* van plaats veranderde, en de fchel juist hield op die plaats, alwaar de magnetizeur dezelve gehouden had — en zie! toen was alles verkeerd, en zij hoorde nu zoo wel het kleppen van de fchel in de hand van mijn' vriend, als in die van den magnetizeur. Voegen wij hier nog bij, hetgene in waarheid heeft beftaan met een *zeker, zeer* fatfoenlijk meisje binnen deze ftad (*Amfterdam.*) Dit meisje had in haren zoogenaamden magnetifchen flaap vele wonderen verrigt, zoo als het lezen door de maag enz.; maar, toen de verdienftelijke Hoogleeraar V. haar op eene vernuftige wijze ontmaskerde, was hare helderziendheid niets dan eene volftrekte misleiding, waarvan haar Medicus en andere voorname mannen reeds eenigen tijd de *dupe* geweest waren. Al wat ik van het dierlijk Magnetismus heb gezien, is mij niet anders voorgekomen, dan als de werking van eene fterke verbeeldingskracht, zoo wel bij den magnetizeur, als bij de *fomnambule;* waarop men niet genoeg nadenkt, of liever, om het geliefkoosd dierlijk Magnetismus met al zijne wonderkrachten te behouden, niet genoeg nadenken wil.

Ik kan dan, om al deze redenen, niet gelooven, hetgene mij zelfs door de geloofwaardigfte mannen, vooral wanneer zij zelve magnetizeurs zijn, van het dierlijk Magnetismus in den ftaat van *helderziendheid*, als *ongewoon* en *bovennatuurlijk*, wordt verhaald. Evenwel is het er verre af, dat ik voor geene overtuiging zoude vatbaar zijn; dat ik niet zoude willen gelooven, wanneer ik zelf dadelijk konde waarnemen, en geheel overtuigend zag, dat een *fomnambule* waarlijk *door de zonnevlecht*, even als door onze gewone zintuigen, gewaarwordingen verkreeg. Het was daarom, dat de Weled. Heer, Dr. VAN MARUM, te *Haarlem*, en ik, Uw H. G., reeds in den zomer van het verleden jaar, aanboden *eene premie van tweehonderd gulden*, voor en ten behoeve van het Inftituut van Doofftommen

men te *Groningen*, wanneer het Uw H. G., of iemand anders van naam, tot uwent, mogte gelukken, door een' gemagnetiseerden te doen lezen *een woord*, dat, duidelijk geschreven, door den Heer VAN MARUM in eene doos zoude geplaatst en aan Uw H. G. toegezonden worden: deze doos zoude, gelijk Uw H. G. zich wel zal herinneren, wél gesloten, en met de zegels van zes Heeren Directeuren der Haarlemsche Maatschappij verzegeld zijn; terwijl eene dergelijke doos, *met hetzelfde woord daarin*, eveneens verzegeld en gesloten, bij de Weled. Heeren Directeuren der gemelde Maatschappij zoude bewaard worden, ter vergelijking. Dit zelfde aanbod herhaal ik nog te meer, daar hieraan, tot nog toe, niet door Uw H. G. is voldaan; en de Weled. Heer VAN MARUM heeft mij veroorloofd, dit ook uit zijnen naam te blijven aanbieden, onder verzekering, dat wij niet alleen onze ongeloovigheid zeer gaarne met het betalen van *tweehonderd gulden* zullen boeten, maar ook openlijk verklaren, dat wij door daadzaken overtuigd zijn; terwijl wij, in het tegengestelde geval, altijd zullen volhouden, dat het ten minste *hoogst onwaarschijnlijk* is, en wij nimmer gelooven, dat er, buiten de gewone zintuigen, aan de ziel gewaarwordingen kunnen worden overgebragt, en dat al, wat de geachtste magnetizeurs daarvan zeggen, alleen verschijnsels zijn, welke door eene levendige *verbeelding* en *vooroordeel*, zoo niet, somtijds, door *misleiding* van den kant der patienten, die zich laten magnetizeren, worden daargesteld.

In de vleijende verwachting, dat Uw H. G. wel aan dit ons verzoek en verlangen zult willen beantwoorden, ons door daadzaken overtuigen, en alzoo voldoen aan Uw H. G. uitnoodiging, bl. 54: *kom en zie!* waardoor immers in dit geval te verstaan is: *tracht u door eigene waarneming te overtuigen*; heb ik de eer met hoogachting te zijn

Uw Weled. Hooggel. dienstv. Dienaar en Vriend

JOH^s. BUYS.

BERIGT EENER REIZE VAN EENEN JONGEN ZWITSER NAAR AMERIKA.

Voornemens zijnde, eene reis te doen, nam ik het besluit, het fraaije *Bordeaux* te verlaten, en met een driemastschip naar de Vereenigde Staten van *Noord-Amerika* te gaan; ik besteedde mij dus aan *de tafel in* de kajuit bij Kapitein COFFER voor 16 *Louisd'or*. Onze lading, die in wijn, brandewijn, olie en amandelen omtrent 4000 centenaars bedroeg, was naar *Nieuw-York* bestemd; de manschap bestond uit den Kapitein, 1 stuurman, 1 kok en 6 matrozen; reismakkers had ik maar eenen, die JENNIG heette, en geboortig was uit het kanton *Bern*.

Wij ligtten de ankers den 16den Maart (1816), wachtten eenige dagen op een' goeden wind, en gingen den 22sten met 19 volle zeilen in zee. De dag van ons vertrek was zeer schoon, en verkondigde de naderende lente; des morgens bewonderden wij de bekoorlijke oevers van de *Garonne*, des middags veranderde deze schoone streek in zandheuvels, des avonds werden ook deze, door al te groote verwijdering, aan ons oog onttrokken, en van nu af zagen wij, 40 dagen lang, niets dan lucht en water. Den 12den April, toen wij de bank van *Terreneuve* naderden, verhief zich een vreesselijke storm, welke drie dagen en drie nachten onophoudelijk raasde; er viel zeer veel sneeuw; het was verbazend koud; van wege het hooge water, konden wij niet op het verdek komen, en in het schip werden wij gedurig heên en weêr geslingerd. Kok en stuurman verlieten hunnen post; zeilen en stuur moesten aan God worden overgelaten, die ons eindelijk met eenen schoonen, maar kouden Paaschdag weder verheugde. Dien zelfden avond zagen wij eene menigte watervogels en schildpadden, hetwelk voor ons een teeken was, dat wij op eene zandbank waren. De maandag was schooner en aangenamer dan de zondag; des

mor-

morgens zagen wij eenen bijkans 30 voet langen walvisch, welke verbazend veel water uit zijne neusgaten spoot, en in het geheel niet voor ons wijken wilde; gaarne lieten wij hem dus ter zijde liggen, want deze visschen zijn niet gemakkelijk, en sedert ik hier ben, zijn reeds twee vaartuigen door dezelven verongelukt; het eene werd door zijne woelingen omverre geworpen, en het andere sloeg hij, met zijnen staart den bodem in. Des avonds was het ondergaan der zon prachtig; wij hoopten, eenen gerusten nacht te zullen genieten, om de vorige slapelooze nachten weder in te halen; maar wij werden in onze verwachting te leur gesteld; een woedende storm verhief zich omstreeks middernacht, en wij moesten nog eens zeilen en stuur verlaten. Van den 11den tot den 30sten hadden wij zeer ongestadig weêr, mooije en onaangename dagen, warmte, koude, hitte, hagel, bliksem, donder, wind en sneeuw. Den 27sten zagen wij zes walvisschen, die twee aan twee een' ouden grooten zevenden walvisch vervolgden; dien zelfden dag vingen wij een klein rood vogeltje, hetwelk van vermoeidheid op ons schip vlugtte; den 29sten vervolgde ons een haai, welke omtrent 12 voeten lang scheen te zijn. Het is grappig, dezen visch te zien; want, daar hij een zeer zwak gezigt heeft, is hij gedurig van twee kleine blaauwe vischjes verzeld, welke hem als wegwijzers dienen, en hem zoo getrouw zijn, dat zij zich aan hem vastklemmen, wanneer hij met eene werpspies gevangen en op het schip getrokken wordt. Den 1sten Mei waren wij geheel met mist omgeven; des avonds, omstreeks 10 ure, toen alle zeilen bijgezet waren, kwam er onverwacht een verschrikkelijke rukwind op; het schip werd eenige voeten boven het water geworpen, en plofte in eene diepte neder, dat wij alles verloren achtten. Gelukkiglijk waren de matrozen bij de hand, en haalden de zeilen in; die arme duivels moesten, zoo naakt als zij waren, in den top der masten klimmen, om ons te redden; de nacht was regt onstuimig, en zoo ook de volgende dag; de

golven rezen zoo hoog als bergen, en van alle zijden drongen zij op ons in. Den 3den zagen wij *Long-Island*, dat wij aanstonds weder verlieten, en den 5den ontwaarden wij het land van *Nieuw-York*. Het was een fraaije, heerlijke lentedag; de zee was geheel stil, toen wij van verre iets zagen, hetwelk wij, in den beginne, voor wilde eenden hielden; weldra, echter, zagen wij, tot onze groote blijdschap, dat het *een loots* was, die ons naar *Nieuw-York* moest geleiden. *Ons* eindelijk aan het doelwit onzer reis te zien, en eindelijk eens weêr andere gezigten om ons te hebben, dit maakte eenen indruk op mij, die onbeschrijfelijk is; ik hield mij aanstonds met de nieuwspapieren bezig, welke de stuurman ons gebragt had, en in den tijd van twee uren zagen wij land.

Het waren heuvels, met dennen-, pijn- *en vrucht*boomen beplant, waarvan eenige reeds vol bloesems waren; deze en de kleine fraaije huizen en schuren, van hout getimmerd en met pannen gedekt, welke hier en daar, tusschen groene weiden en schoone akkers, verstrooid lagen, herinnerden mij aan het lieve vaderland, waarmede alles vele gelijkenis heeft. De wind was tot het inloopen in de bogt zeer gunstig, en dus kwamen wij des middags ten 3 ure in *Nieuw-York*. Het water is aan wederzijden met weiland en woningen versierd, en vooral met sterkten tot verdediging der haven; aan beide oevers zijn 10 batterijen met 500 kanonnen; ook zijn er verscheidene drijvende batterijen, *die* van 80 tot 100 kanonnen voeren. Vanhier komt men eerst aan het hospitaal; vandaar langs het eiland van den Gouverneur, alwaar een fort is met 300 kanonnen; een kwartier uur verder is men voor de stad, alwaar wij het anker uitwierpen. De vele, van alle natien toestroomende schepen, welke hier liggen, leveren den aankomenden een belangrijk en merkwaardig gezigt op.

Nieuw-York is eene tamelijk fraaije stad, op een schiereiland gebouwd; de huizen zijn, op *Hollandsche* manier, van klinkers, en hebben gewoonlijk drie verdie-

diepingen; een huis is dikwijls in 3 of 4 weken opgetimmerd; de muren zijn maar twee ſteenen dik, en zeer ligt zamengevoegd; men bouwt voortdurend, en er worden jaarlijks meer dan 300 huizen afgewerkt. Desniettemin is de huishuur zeer hoog; voor een fatſoenlijk huis betaalt men 2 of 3000 daalders. Vele rijke lieden laten op *ſpeculatie* bouwen, verhuren aan 20 tot 30 huisgezinnen, en trekken jaarlijks wel 50,000 daalders huishuur. Het inwendige der huizen is, even als uitwendig, zeer zindelijk en net; de glasruiten zijn als ſpiegels; trappen, vloer, enz. worden dagelijks geveegd en gewasſchen; en al het koperwerk is gepolijst, zoo dat het naar goud gelijkt. Het binnenſte der kamers is bij de boeren, even als bij de heeren, eenvoudig, maar ſchoon; de muren zijn behangen, de vloeren met tapijten belegd, welke men van *Londen* en *Parijs* ontvangt, en de meubelen zijn van mahoniehout. Elke kamer heeft haren ſchoorſteen en ijzeren kagchel.

De daken in *Nieuw-York* zijn met pannen, ſomtijds ook met leijen, gedekt. Er is een reglement, dat geen huis langer dan 100 jaren mag ſtaan; na dezen tijd moet het afgebroken worden, omdat de gebakken ſteenen niet veel langer duren, en het inſtorten der muren ongelukken zoude kunnen veroorzaken. De ſtraten zijn breed, en de huizen regelmatig gebouwd; aan elke zijde der ſtraat zijn verhevene paden, met platte ſteenen belegd, voor de voetgangers. In het algemeen zijn de ſtraten zindelijk; de langſte van dezelven is een half uur lang, en, volgens het ontworpen plan, zal zij, na eenige jaren, een uur lang zijn; er zijn tien groote, en even zoo vele kruisſtraten. Merkwaardig heb ik er niets gevonden, behalve het raadhuis; dit is zeer groot, en geheel van wit marmer gebouwd; *Nieuw-York* bezit ook een Muſeum, hetwelk echter met die in *Europa* niet mag vergeleken worden, en eenen ſchouwburg, die naar eene afgebrande hut gelijkt; men ſpeelt ſlechts in den winter, en niet dan treurſpelen. Eene fraaije

wandeling is bij de batterij aangelegd, welke wezenlijk verdient vermeld te worden; want het uitzigt, dat men hier heeft, is overheerlijk. De wandeling is digt bij het water, waar men de beide oevers, de aankomende en vertrekkende fchepen, tot in den verren Oceaan, kan overzien; en bovendien wordt zij bijzonder veraangenaamd door hare hooge, fchaduwrijke boomen. Eenige kerken verdienen ook gezien te worden. De bevolking wordt op 100,000 zielen gefchat, waarvan een derde uit vreemdelingen, meest *Engelfchen*, *Duitfchers* en *Franfchen*, beftaat.

Bijkans elk is hier koopman, en er wordt een aanzienlijke handel gedreven, vooral buitenlandfche. De inboorlingen zijn welgevormd, de vrouwen bijzonder fchoon van aangezigt; men ziet er weinig leelijken, geene mismaakten; zeldzaam, echter, bereiken zij eenen hoogen ouderdom; zij hebben te vroeg reeds uitgebloeid. Hare kleeding is bijzonder fierlijk. De verfchillende ftanden zijn naauwelijks te onderfcheiden. Eveneens is het des zondags met de mannen gefteld. De ftalknecht draagt dezelfde kostbare kleederen als de koopman; op dezen dag is alles *gentleman*, en in de herberg zit de rijke bij den armen zonder onderfcheid. De *Amerikaan* heeft een zeer droog karakter; hij fpreekt zeer weinig, maar heeft een goed hart en is dienstvaardig, vooral jegens vreemdelingen.

De bewoners van *Nieuw-Tork* werken de geheele week door; des zondags ziet men bijkans niemand op de ftraten; alles fchijnt dood te zijn; noch winkels, noch herbergen worden ontfloten; elkeen brengt dien dag in de kerk door, of vaart over het water, hetwelk een kwartier uurs breed is, met eene ftoom- of paarden-boot, in vijf minuten. Deze vaartuigen gaan alle dagen, van 's morgens 4 tot 's avonds 10 ure, onophoudelijk heên en weder, en hebben dikwijls, bij ééne overvaart, 200 perfonen, koetfen, paarden en wagens aan boord. Wanneer de *Amerikaan* in de herberg gaat, verteert hij flechts zeer weinig voor een glas brande-

wijn of rum; zijn er eenigen bij elkander, dan is hun hoofdgefprek altijd over godsdiensttwisten; over ftaatkunde fpreken zij ook zeer veel, alleenlijk echter over zulke onderwerpen, welke in betrekking ftaan tot den handel, en dus moeijen zij zich weinig met *Europa*, dan alleen te dezen opzigte; al het overige is hun onverfchillig.

Fraaije kunften en wetenfchappen, welke niets opbrengen, hebben zij weinig; daarentegen houden zij veel van de werktuigkunde. Met hunne ftoombooten zijn zij zeer ingenomen; zij hebben thans vele zoodanige vaartuigen, die tegen ftroom en wind in gaan; deze brengen veel gelds op, zijn zeer gemakkelijk voor de reizigers, zeer fierlijk getimmerd en met fraaije vertrekken voorzien. Meer dan twintig van deze vaartuigen gaan naar *Philadelphia*, *Baltimore*, *Albany* en *Boston*; tot *Philadelphia* toe zijn het 30 uren; des morgens om 10 uur vertrekt men, en des anderen morgens om 10 uur komt men aan; des nachts ftapt men in eene goede herberg uit, betaalt 5 daalders voor de reis, en 1 daalder voor avondeten en flaapgeld.

De paardenbooten, die flechts aan gene zijde des ftrooms varen, zijn ook aardig gemaakt. Midden op zulk eene boot is een rond huisje, waarin 12 paarden rondgaan en de raderen in beweging brengen. Men ziet hier te lande ook zaagmolens, welke zonder water en alleen door den damp van fteenkolen worden bewogen; zij werken zeer goed. Een nieuwgebouwd ftoomfregat is insgelijks merkwaardig; het voert 80 kanonnen, is twee voet dik, van goed eikenhout getimmerd, en zoodanig ingerigt, dat, wanneer het van den vijand beklommen werd, hetzelve aan alle zijden kokend water zoude uitfpuwen. Zulk een vaartuig, echter, kan alleen op de rivier worden gebruikt; want het zoude te moeijelijk zijn, om op de zee daarmede te werken. Binnen kort zal zulk een vaartuig naar *Rusland* vertrekken; hoe het overkomt, zullen wij dan wel hooren. Het rijden is in *Nieuw-Tork* zeer algemeen; elke

 boer

boer houdt rijtuig en paard; niemand gaat te voet; diegenen, welke zulks zelve niet hebben, gaan met de water- of landpost, welke dagelijks naar verschillende oorden vertrekt, en zeer goed ingerigt is.

Van *Nieuw-York* vertrok ik den 17den Junij, en kwam den 18den des avonds te *Philadelphia* aan. Tot *Amboy*, 3 uren verre, voeren wij met eene boot; des namiddags ten 3 ure stapten wij in eenen wagen, reden den geheelen nacht door, en kwamen den anderen dag, des middags, te *Burlington* aan, vanwaar wij, met eene stoomboot, verder naar *Philadelphia* voeren. De reis van *Amboy* naar *Burlington* is zeer romanesk; men rijdt altijd door digte bosschen, waarin hier en daar eenige huisgezinnen wonen; wanneer men 12 of 15 uren afgelegd heeft, breidt zich het land in eene prachtige, schoon aangebouwde, vlakte uit.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

B R A Z I L I Ë.

(*Vervolg en slot van bl.* 383.)

Toen de *Portugezen*, vóór drie eeuwen, in de digte bosschen van *Brazilië* drongen, moesten zij met vele moeite naar inboorlingen zoeken. Die zeldzame, maar voor mij steeds achtingwaardige dweepers, welke aan hunne onverwinnelijke inspraak, om ruwe wilden tot onzen godsdienst, en dus tot een beschaafder aanwezen, te brengen, vrienden en bloedverwanten, gerieven des levens, en dikwijls aanzienlijke bezittingen opofferden, de zendelingen, vonden deze voortreffelijke landen woest en zonder menschen. Op de hoogste boomen moesten zij klimmen, om van derzelver kruinen naar enkele menschen, of naar derzelver spoor, den rook van armoedige hutten, om te zien. En wat vonden zij, na zulke verbazende inspanningen? Niets, dan een onbeduidend aantal ruwe menschen, die eene verschillende taal spraken, gedurig met elkander in twist leefden, en de tegenstrijdigste zeden hadden. Hier een volk van jagers; daar visscheters, of men-

menſchen, die alleen van ſchelpdieren leefden; en maar zelden eene ſchrale teelt van *Indiaanſche* tarwe, naar mate zij bosſchen, rivieren of vlakten op hunnen weg vonden.

Het hoofdkarakter van deze menschen was doorgaans een zwervend, dierlijk voortleven in hun gedachteloos aanwezen, hetwelk ſlechts een genot van het oogenblik bedoelde, verzeld van eenen gedurigen haat tegen alle vreemde volken, welke haat meestal tot menschverſlinding opklom. In hunne geſtalte hadden zij wel gelijkenis met elkander; elke volksſtam, echter, had zijnen bijzonderen familietrek, die zoo kennelijk was, dat deze ſtammen elkander op het eerſte gezigt herkenden. Zij waren meest allen van eene middelbare grootte, met gezonde ledematen.

In hunne leefwijze heerschte hetzelfde verſchil. Elke ſtam maakte van den geringen voorraad van levensmiddelen, door bijvoeging of afzondering, een verſchillend voedſel; echter was de *manioc* het voornaamſte beſtanddeel van alle hunne ſpijzen en dranken. Hunne woningen waren ellendige hutten, van boomſtammen opgerigt en met boomſchorſen gedekt; de wanden waren van teenen gevlochten en met klei digtgemaakt. Een man had meer dan éénе vrouw; echter mogt hij met geene andere verkeeren, dan met die, welke hij voor zijne vrouwen erkend had. Eerst na het dooden van eenige vijanden mogt een jongman een huwelijk aangaan; elke bloodaard werd door de meisjes afgewezen. De opvoeding der kinderen bepaalt zich voornamelijk tot de jagt, de vischvangst en den oorlog. Onder elkander leeft elke ſtam rustig en vreedzaam; maar, wanneer zij eens beleedigd worden, zijn zij onverzoenlijk. Hunne talen waren niet zoo onvolmaakt en onbuigzaam als die der noordelijke *Indianen*, hoewel zij ook geene woorden hadden voor algemeene begrippen; hunne getalwoorden klommen ook niet hooger dan *vijf*. Hunne vermaken zijn gasterijen, plegtige oorlogsfeesten, en voornamelijk het danſen; dit laatſte beſtaat meer in eene beweging des ligchaams en der armen, dan der voeten. Hoewel deze volken geenen eigenlijken eerdienst en geen bepaald begrip van de Godheid hebben, vond men bij hen echter blijken eener oudere religie, en van een geloof aan hoogere wezens. Ook hadden zij begrippen van een leven na den dood; want zij geloofden, dat bij hun overlijden nog iets van hen overig bleef, en dat eenige hunner voorvaderen in geesten waren ver-

veranderd. Het is merkwaardig, dat bij eenige dezer volken de overlevering gevonden werd van eene groote overſtrooming des lands, met de bijvoeging, dat toen maar twee menſchen, broeder en zuster, in het leven waren gebleven. Hunne oorlogen zijn wreed en verwoestend; de gevangenen worden met eenen onmenſchelijken wellust geſlagt en verſlonden, waarbij dan zelfs vrouwen en kinderen hun aandeel krijgen. Jegens hunne zieken en gekwetſten gedragen zij zich met oplettendheid en liefde, en de overledenen worden met vele achting behandeld. De dooden worden in een *rond, tonvormig* graf bijgezet; de verſtorvene wordt zittend, met gebogene knien en armen, in hetzelve geplaatst. Een opperhoofd krijgt zijne wapenen en verſierſelen mede in het graf. Daarbij worden, onder het ſtorten van tranen, klaagliederen aangeheven; en deze worden, ter eere van den verſtorvenen, herhaald, zoo dikwijls men het graf nadert.

De toeſtand der *Brazilianen*, zoo als wij dien hier opgegeven hebben, is wel in die landen, waar zij met de *Portugezen* in aanraking gekomen zijn, eenigzins veranderd; ook hebben wij het aan de moeijelijke pogingen der zendelingen te danken, dat hunne menschverſlinding veel verminderd is; maar, in het algemeen, zijn zij zeer ingenomen tegen hunne verdrukkers, dus weinig genegen om vreemde zeden aan te nemen, en bij gevolg den ruwen ſtaat getrouw gebleven, welke ons den zoogenaamden natuurmensch zoo afkeerig van beſchaving voorſtelt.

Derzelver tegenwoordige bevolking op te geven, ſchijnt geheel onmogelijk te zijn. Even als alle oorſpronkelijke bewoners der nieuwe wereld, hebben ook zij het overwigt der zoogenaamde *Christenen* verſchrikkelijk gevoeld. Zij zijn door derzelver wapenen verdrongen, en hun getal is zeer verminderd; ja, het is hoogstwaarſchijnlijk, wanneer de *Europeërs* voortgaan met zich in de binnenlanden van *Zuid-Amerika* meer te vestigen, dat dan deze veelſoortige volken van *Brazilië* gedeeltelijk met elkander, gedeeltelijk met de *Europeërs* zullen ineenſmelten, en met den tijd ſlechts in de oude geſchiedenis zullen blijven leven.

Met minder verſchrikkelijke tooneelen, dan *Peru*, werd *Brazilië* van de *Europeërs* in bezit genomen. Wij zagen, dat CABRAL zonder moeite het ontdekte land bemagtigde; en, daar men hier niet zoo ſpoedig kostbare metalen vond, en de ge-

geheele buit alleen uit de verfhouten bestond, was ook de begeerte der gelukzoekers naar dezen nieuwen grond niet zoo driftig, en dus min geducht voor de inboorlingen.

Deze ontwaarden echter weldra, wat men bedoelde; daarom verzetteden zij zich, met moed en wreedheid, tegen de misdadigers en flechte vrouwlieden, welke *Portugal* hierhenen zond, om tot de vestiging eener nieuwe kolonie te verstrekken. Een andere stam dezer kolonie bestond uit de ongelukkige *Joden*, welke de *Inquisitie* in *Spanje* en *Portugal* dolzinnig vervolgde. Deze ongelukkigen vonden zich ook menigwerf bedrogen. Ontgingen zij in *Europa* den brandstapel, hier werden zij dikwijls door den ruwen *Indiaan* verslonden; echter werden zij hier toch eerst na hunnen dood gebraden! De *Hugenooten*, welke door eene onbesefbare krankzinnigheid uit *Frankrijk* verdreven werden, maakten de derde klasse der eerste bevolking van *Brazilië* uit. In den jare 1642 werd *Brazilië* door den *Nederlandschen* vlootvoogd WILLEKENS veroverd, en de verovering naderhand door den heldenmoed van Vorst MAURITS zoodanig bevestigd, dat dit land tot 1661 een wingewest der *Nederlanders* bleef. Toen, in den vrede van het genoemde jaar, *Brazilië* weder aan *Portugal* kwam, bleven vele *Nederlanders*, welke zich daar gevestigd hadden, in dat land.

Over het geheel genomen is dus de bevolking van *Brazilië* veelsoortig, en heeft, in dezen eenige overeenkomst met de bevolking der *Vereenigde Staten van Noord-Amerika*; want ook in *Brazilië* waren godsdienstige vervolging en de zucht naar vrijheid van geweten, de hoofdgrondleggers dezer volkplanting. Maar welke verschillende vruchten kunnen niet op eenen en denzelfden stam groeijen! Wij weten, dat door *Engelands* liberale denkwijze en ondersteuning in *Noord-Amerika* de heerlijkste vruchten zijn gekweekt; welke vruchten, naderhand rijp geworden zijnde, van den moederstam zijn afgevallen. *Portugal* heeft zich bij de menschheid niet zoo verdienstelijk gemaakt, ten aanzien zijner *Amerikaansche* volkplantingen. Het beschermde, en verzorgde dezelven wel, maar altijd in den geest van een intolerant Katholicismus. De *Inquisitie* werd wel niet naar *Brazilië* overgebragt; maar dit schrikgeregt had toch aldaar zijne gelastigden, welke de andersdenkenden met gestrengheid gadesloegen, en daardoor aan deze volkplanting ongeneeslijke wonden toebragten. In

Noord-Amerika kochten PENN en CALVERT de noodige landerijen van de *Indianen* voor *Europesche* goederen; in *Brazilië* werden de inboorlingen door de *Portugezen* beschouwd als lieden, welke geen eigendom konden en mogten hebben, en met geweld tot andere zeden en gebruiken moesten genoodzaakt worden.

Behalve deze onberaden maatregelen, verzon de regering nog alle mogelijke middelen, om den bloei des landbouws en *Braziliaanschen* koophandels te bezwaren. Door het voornemen, om de koopvaarders door eigene oorlogschepen te beveiligen, werd de vrijheid des koophandels beperkt, daar nu de handelvloten gedwongen werden, om slechts in de maand Maart van *Portugal* naar *Brazilië* goederen te mogen brengen. Hierdoor werd den koopman de gelegenheid ontnomen, om van het gepaste tijdstip gebruik te kunnen maken; en door de telkens plaats hebbende wedijver moest natuurlijk de vracht verbazend verzwaard worden. Nog drukkender echter voor *Brazilië* zijn de monopolien en de zware belastingen. Eene der hoofdbehoeften van den mensch, het zout, hetwelk ligtelijk in *Brazilie* zelf konde gevonden en toebereid worden, mag alleen door de regering van de *Kaap-Verdische eilanden* worden ingevoerd, en is daardoor zoo geweldig duur, dat het verbazend talrijke rundvee in de binnenlanden slechts om de huiden gedood wordt, en het vleesch, hetwelk konde ingezouten worden, meestal ligt te verrotten. De uitvoer van suiker is met twintig ten honderd belast. De handel met *indigo* is een eigendom des Konings. De wijnteelt in het groot ten verkoop is verboden. Ook het voordeel van den hier welig tierenden katoenboom wordt aan de planters onttrokken. Alle katoen werd naar *Portugal* verzonden, en deze regering betaalde dan wanneer en zooveel zij telkens verkoos. Bovendien moeten de kolonisten tienden van alle voortbrengselen, van allen in- en uitvoer, en eene belasting van elken slaaf opbrengen.

Dus vereenigt zich dan alles, om den bloei dezer heerlijke volkplantinge tegen te houden. Even als TANTALUS, omgeven van den grootsten overvloed, brengt de planter van *Brazilië* zijn leven in kommer en behoefte door.

Maar, er opent zich een aangenamer verschiet voor de toekomst. De tegenwoordige regering heeft haren zetel in *Brazilië* gevestigd, en het wingewest is in een hoofdland veranderd.

derd. De belangen des lands worden niet meer door afgezondene ambtenaren, maar onder het oog des Konings zelven gehandhaafd. Geleerden en kunstenaars van alle klassen vertrekken naar dit uitgebreide, heerlijke land; en dus hebben wij alle reden om te hopen, dat weldra het tafereel van hetzelve gunstiger en behagelijker zal uitvallen, dan het te voren opgegevene.

DE HEL.

Eene Voorlezing van T. H. FRIEDRICH.

Zeer geëerde Hoorders!

Onlangs droomde ik, dat ik een bewoner van de maan was. Aldaar regeerde een magtig Keizer, genaamd KAMELEON *de Krijgshaftige*, in wiens dienst ik, zonderling genoeg, Eerste Minister was. Ik had echter eene groote fout, die in zulk eenen post naauwelijks te vergeven is; ik was boven alle mate vrijmoedig. En dus gebeurde het, dat ik mij aanmatigde, eenen oorlog, welken Keizer KAMELEON *de Krijgshaftige* voerde, eenen onregtvaardigen oorlog te noemen. Dit had dan ook het natuurlijk gevolg, dat zijne Majesteit mij den geweldigen last van zijnen toorn en van zijne ongenade deed gevoelen, en mij met de woorden: „ *Ga naar den Duivel!*" mijn afscheid gaf.

Hoe ik dit bevel volvoerde, zult gij, mijne Heeren! uit het berigt ontwaren, hetwelk ik zijner Majesteit, nopens mijne gezantschapsreis naar de Hel, deed overhandigen. Dit berigt luidde woordelijk aldus:

Sire!

„ *Ga naar den Duivel!*" Dit waren de gewigtige lakonieke woorden, waarmede uwe Majesteit mij onlangs, in eene opwelling van Keizerlijke luim, tot Hoogstdeszelfs *Chargé d'affaires* bij zijne helsche Majesteit benoemde.

In het binnenste van mijn hart over deze uitdrukking der Keizerlijke ongenade getroffen, onttrok ik mij aan uwer Majesteits oogen, om mijn verdriet in de eenzaamheid te luchten. Ik wierp mij op een rustbed, en beproefde, of het mij gelukken mogt, het smartelijk gevoel door eenen laafdronk uit den beker van MORPHEUS te bedwelmen. — Vergeefs!

geefs! — „*Ga naar den Duivel!*" deze donderwoorden onophoudelijk in mijne ooren.

„Welaan!" zeide ik eindelijk tot mijzelven, „*zijne Majesteit* beveelt, dus moet ik mij tot mijn gezantſchap naar de Hel gereed maken. Misſchien gelukt het mij, met eigene oogen te zien, of datgene, wat de biechtvader zijner Majesteit van deze onderaardſche ſtrafinrigting verhaalt, (om zijner Majesteit, zoo te zeggen, de Hel regt heet te ſtoken) tot de fabelen en ſprookjes behoort, welke Hoo*gstdenzelven* ſomtijds in het oor geknoopt worden, of wat er waars aan de zaak zij."

Dien ten gevolge voorzag ik mij van de noodige paspoorten, geloofsbrieven, en brieven van aanbeveling van uwer Majesteits Minister van Buitenlandſche Zaken, en aanvaardde tegen Maria-lichtmis mijne reis naar de Hel, daar ik mij op het oorlogsvaartuig *Beëlzebub* inſcheepte.

Wij ſtuurden in eene regte rigting op het *caput infernale* (helſche ligchaam) los, en na menigvuldige doorgeſtane gevaren ontwaarden wij hetzelve eindelijk, en wierpen in eenen inham, niet verre van den zoogenaamden helſchen muil, het anker uit.

„*Qui vit?*" brulden ons de ſchildwachten tegen, en deden alsof zij hunne geweren op ons wilden losbranden. Wij hijschten uwer Majesteits vlag op, en zie daar! men liet ons ongemoeid het anker uitwerpen.

Een drom van helſche Douanen roeide op ons toe, en wilde ons viſiteren, of wij misſchien ook Engelſche goederen wilden ſluiken; want de Duivel houdt zich geſtreng aan het *Vastelandsſystema*. „Houdt uw gemak, gij lompe gasten!" riep ik trots, en hield hun mijn paspoort onder den neus. Dat hielp. Hoe kropen die brakken, toen zij uwer *Majesteits* zegel herkenden! Ongemoeid liet men ons nu aan wal ſtappen, waarna wij een ſteil pad van eene rots beklommen, en eindelijk bij de Helpoort aankwamen.

Wel U, Sire! zoo gij eens met dezelfde zielerust in dit verwenschte hol kruipt, als uw Exminister! Bij mijne arme ziel! nu merkte ik eerst, welk eene treffelijke zaak een goed geweten is, en ik houde het voor een der noodzakelijkſte ſtukken der *garderobe* van eenen Keizer, omdat het ziel en ligchaam meer verwarmt dan een hermelijnmantel, welke hier nau-

naauwelijks voor koortskoude en tandenklapperen beveiligt; zoo hij niet met een goed geweten gevoerd en gewatteerd is.

Ik floot dus in stilte een: *God save the King*, prevelde en *paternoster*, en weldra was het mij zoo ligt om het hart, alsof ik naar de *Opera Buffa* of in het *Theatre de la Gaîeté* ging.

Uwe Majesteit verbeelde zich een onafzienlijk onderaardsch gewelf, omtrent hetgeen de Katakomben bij *Parijs* in het klein zijn, welks stikdonkere nacht hier en daar door karmozijnroode vuurkolommen verlicht wordt, om welke de helsche heerlegers *bivouakeerden*. Waarlijk! alles, wat uwer Majesteits illuminatiemeester en oppervuurwerker tot nu toe vertoond heeft, en zelfs het laatste groote vuurwerk in de hoofdstad van uwen vijand, is een wezenlijk niets, in vergelijking met dit helsche vuur. Ik feliciteer uwer Majesteits Maarschalken en Generaals, die, zoo als men zegt, door onmatig gebruikt ijs, zich de maag verkoud hebben; dáár zullen zij zich eindelijk eerst regt kunnen doorwarmen.

In het midden van dit koor verhief zich de troon van zijne helsche Majesteit. Men klom tot denzelven op langs honderd metalen trappen, gemaakt uit een mengsel van kanonnen, kontributiestaven en gerequireerde kerkversierselen, zoo als een wisselaar mij verzekerde, die van het *bivouac* kwam geloopen, en mij een *Kameleond'or* ter inwisseling aanbood. — *Madame*, de Duivelin Moeder, zat ter zijde van den Helvorst. De Prinsen van den bloede, de zwarte Ministers, Maarschalken en Rijksdignitarissen, de Senaat en het Wetgevend Ligchaam stonden rondom de trappen van den troon, en de Gardes en Mammelukken, met hunne vurige hellebaarden, sloten eenen halven kring om denzelven.

Daar uwe Majesteit voorzeker nieuwsgierig is, om den Duivel in persoon te leeren kennen, zal ik Hoogstdenzelven een beeld van hem ontwerpen. — De Duivel is een klein, dik, ineengedrongen heer. Hij heeft eene taangele kleur, graauwe, diepliggende katoogen, eene breed uitstekende kin, een Tituskop met pikzwarte haren, en een regt duivelsch uitzigt.

A propos van Tituskop: zijne hofdichters zeggen wel, dat hij een' antieken Cesarskop op zijne schouders draagt; maar ik moet, uit hulde aan de waarheid, bekennen, dat die kop eerder eenen *Lazaroni* of eenen Italiaanschen muizevallenkramer

ner schijnt eigen te zijn, dan eenen CESAR. Daarbij slingert zijne Majesteit gedurig met krijgshaftige spreekwijzen om zich henen, als: *foudre! bougre! diable! ventre gris!* enz. en men zegt, dat hij nu en dan zoodanig van woede overvallen wordt, dat hij de vallende ziekte krijgt, waarover dan de geheele Hel in oproer geraakt.

Zijne Majesteit scheen eenen onrustigen nacht te hebben gehad, en in geene goede luim te zijn. Zijne kleur speelde van het zwavelgele in het dondergroene; zijn *voorhoofd was* in verschrikkelijke plooijen gefronst; zijne oogen *wierpen* bliksems in het ronde. Naauwelijks, echter, deed Hoogstdezelve den mond open, toen de geheele Hel *applaudisseerde*, en eene menigte snelschrijvers, kourantiers en *diplomatici* bragten de gewigtige duivelswoorden als orakelspreuken in hunne portefeuille, en lieten ze daarna als draken (vliegers) in de lucht rijzen, welke aanstonds in werkelijke vuurspuwende draken veranderden, en eenen geweldigen *stank in de* Hel verspreidden.

„ *C'est tout comme chez nous,*" zeide ik tot mijzelven, en nam een snuifje.

Hierop werd ik door eenen gestaarten ceremoniemeester voorgesteld, en overhandigde mijne geloofsbrieven en brieven van aanbeveling. Naauwelijks had zijne helsche Majesteit dezelven ingezien, toen Hoogstdeszelfs gelaatstrekken in ééns opklaarden.

„ *Sacre mille diables!*" begon hij, terwijl hij zijnen mond tot eenen vriendelijken grijns trok en eenige malen hemde, (want hij was geweldig verkouden) „ *voila une ambassade de notre aimable cousin et allié. Soyez le bien venu!*"

„ *Bien venu!*" brulde de Hel hem na; want, tusschen twee haakjes, de *Fransche* taal is ook hier de taal van het hof. De Duivel vernam nu, met eene ongemeene teederheid, naar het welzijn van mijnen doorluchtigen Heer, en uitte tevens den wensch, een *rendez-vous* met uwe Majesteit te mogen hebben, waarbij hij Hoogstdenzelven, schertsenderwijze, eenen duivelskerel noemde, en daardoor het teeken tot een algemeen schaterlagchen onder de hovelingen gaf.

„ Haal mij de Duivel!" viel ik hem in de rede, zonder te bedenken, dat ik den Duivel zelv', in eigen' hoogen persoon, voor mij had — „ waarlijk, mijn Heer, de Keizer KAMELEON *de Krijgshaftige*, zal het zich tot eer rekenen, uwer hel-

helſche Majesteit op halfweg te gemoet te komen, zoo als de *étiquette* het gebiedt."

„ *Ah bah!*" hernam de Duivel, „ zeg uwen Heer, dat Wij branden van verlangen, om hem in onze Reſidentie te zien, en dat Wij Onszelven gereed maken, om hem af te halen." — Hierop gaf hij mij verſchillende groeten, vooral aan uwer Majesteits Maarſchalken, en beval mij, dezelven van zijne bijzondere genegenheid te verzekeren, noodigde mij vervolgens voor dien avond op een groot *ſouper* aan het hof, en met een majestueus hoofdknikken gaf hij mij mijn afſcheid.

In vertrouwen gezegd, Sire! ik was blijde, van den *Duivel* verlost te zijn; want zijne vragen waren ſomtijds zoo duivelsch listig ingerigt, dat hij mij toch eindelijk zou gehaald hebben.

(*Het vervolg hierna.*)

DORA EN ALONZO.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 389.)

Dora kwam in het klooster, en bevond zich aldaar zeer wel, in de zoete hoop eener ſpoedige verlosſing. Zij was nu wel zulk een lief meisje, als ik er, na mij, aan elk braaf jongeling een toewensch; maar zij had toch twee zwakheden — zij vertrouwde de mannen niet al te veel, en zwijgen was håre zaak niet. Tot de eerſte vereischten van haar kloosterleven behoorde eene vertrouweling, en haar hartsgeheim was het eerſte, wat zij aan dezelve had mede te deelen.

Ongelukkig, echter, had deze nieuwe vriendin ook vele oude kennisſen; onder dezen was DONNA ELVIRA. Dezelve ontving het geheim van DORA zoo warm uit het hart. ELVIRA — men weet immers, hoe de ELVIRA's zijn, althans uit DON JUAN — ELVIRA geraakte buiten zichzelve, en wilde — ach! wat wilde zij al niet, vooral daar zij dit berigt juist op het tijdſtip ontving, dat zij ALONZO ongetwijfeld aan hare voeten verwachtte, daar hij, om die noodlottige brieven, thans zoo dikwijls bij haar kwam, en daar de omſtandigheden van Koning FILIPS gedurig benaauwder werden.

De ELVIRA's zijn echter niet alleen driftig; zij zijn ook geſlepen. Zij begreep weldra, dat zij met drift hier niets konde uitvoeren, maar wel met list. Het eerſte, wat zij deed,

deed, was, dat zij voor ALONZO alles geheim hield, wat zij vernomen had; het tweede, dat zij die vertrouweling zorgvuldig onderwees, en haar eene aanzienlijke belooning beloofde, wanneer zij de ontvangene lesfen getrouw en met beleid ten uitvoer bragt. Daartoe nu was het nonnetje een gefchikt perfoon.

Men bragt dien dag weder eene nieuweling in het klooster, die mooi genoeg was, om aanftonds de oogen aller zusteren tot zich te trekken, en zwaarmoedig genoeg, om die oogen te vestigen. „ De arme AGATHA is voorzeker regt ongelukkig!" zeide DORA op een' avond tot hare vertrouwde: „ wat mag haar wel deren?" Daarvan wist de vertrouwde juist zoo veel als ik — namelijk niets; zij haalde de fchouders op, en antwoordde met een treurig gelaat: „ Wat zoude het arme kind anders deren, dan het gewone lot van onze liefste meisjes? Ongelukkige liefde. Arme AGATHA!"

Ongelukkige liefde! Op dit woord ontroert het hart van elk jong meisje. DORA wilde meer weten. De vertrouwde hernam zuchtende: „ Het gaat haar, zoo als duizenden — ontrouw van dat meineedig geflacht. — — Maar vergeef — de gefchiedenis moet geheim blijven!" — en, hoe zeer DORA ook aandrong, zij zeide geen woord meer — dat niet zeer moeijelijk is, als men niets weet. Onder het voorgeven van vermoeidheid, verwijderde zich het nonnetje, opdat de vonken, welke zij in het ontvlambaar hart van DORA geworpen had, regt mogten glimmen.

Zij glommen ook maar al te wel. DORA lag lang flapeloos in haar bed, en toen zij eindelijk in flaap viel, zweefde voor hare verbaasde blikken — even als voorbij die van MACBETH eene rij van koningen — eene rij van trouweloozen, en, even als gene allen naar BANKO geleken, zoo geleken deze allen naar ALONZO. Dat was erg; maar, het werd nog erger.

In den vroegen morgen reeds was ELVIRA in het fpreekvertrek, en begeerde hare vriendin te zien. Deze kwam en verhaalde. Men was tevreden en nam nieuwe maatregelen. DORA had dezen morgen ook niets dringenders, dan voor hare vriendin haar met zorgen vervuld hart te openen. Zij zocht haar overal, en eindelijk ook in het fpreekvertrek; ELVIRA ging fpoedig heên, en de vertrouwde ftond verdrietig op. „ Ik heb u geftoord," zeide DORA; „ maar ik

moest

moest — ik werd onweérſtaanbaar tot u getrokken. Mijn hart! helaas, mijn arm hart! Maar vergeef mij, ik zie, ik heb u verdrietig gemaakt." — „ Niet gij, mijne lieve!" hernam de vertrouwde, „ hebt zulks gedaan, maar het meisje, hetwelk gij zaagt henen gaan. — Zoo ſchoon, zoo bevallig, zoo verſtandig, en toch — — helaas! wij vrouwen worden, in zekere betrekkingen, niet eerder wijs, vóór dat wij kinderen hebben, die reeds weder dezelfde dwaasheden kunnen begaan. Deze teedere ziel komt tot mij, zoo gelukkig als in het paradijs, om mij in vertrouwen te zeggen, dat ſedert korten tijd een zeker jongman... en nog wel een krijgs*man*... helaas! zij merkt het onweder niet, hetwelk boven haar onſchuldig hoofd zamentrekt." — —

Hoe meer de vertrouwde bleef ſteken, des te nieuwsgieriger werd DORA. Te vergeefs! „ Mijne tong is geſnoerd door een heilig woord," zeide de zuster, „ en gisteren hebt gij nog ondervonden, dat ik zwijgen kan, als het graf." — Echter liet zij zich toch zoo veel ontglippen, dat juist die jongeling, dat juist die krijgsman ELVIRA om liefde geſmeekt, haar hart getroffen, en haar eene eeuwige trouw gezworen had. — „ En zij gelooft dit, die ongelukkige!" voer zij voort; „ zij gelooft het, hoewel zij weet, dat hij nog onlangs hetzelfde gezegd heeft aan een ander gevoelig meisje, dat misſchien, voor het vertrouwen op hem, zou willen ſterven."

„ Wie is die ellendige?" riep DORA, en verſchrikkelijke voorgevoelens doorkruisten haar hart.

„ Verlang niets van mij, dat tegen mijnen pligt ſtrijdt, mijne lieve! Elk geheim is mij heilig." — In het eerst verging DORA bijkans van angst; toen nam zij een beſluit. Dien avond ſcheen zij welgemoed, bezocht het lieve zusje, bood haar zoeten wijn en ſnoeperijen aan, en bragt, als toevallig, het geſprek weder dáár, waar zij hetzelve des morgens afgebroken hadden. De zwijgende betuigde op nieuw hare geheimhouding, ſchilderde echter zoo naauwkeurig, dat het origineel niet te miskennen was, en toen zij de uitwerking ontwaarde, ontviel haar, bij ongeluk, de naam van ALONZO. DORA viel bijkans van zichzelve, en de vriendin zeide heel onſchuldig: „ U deert immers niets, mijne lieve? maar gij moest wat gaan rusten, mijn kind!"

Droevige nacht! Den anderen morgen ontving zij wel een

 brief-

briefje van ALONZO, een voorbeeldig teeder briefje; helaas! wat kon dit helpen? DORA recenseerde — zoo als andere lieden ook wel doen — volgens hare toenmalige zielsstemming, den schrijver; toen was het bedaarde — koud; het fijne — gedwongen; het hartelijke — geveinsd; het vurige — overdreven.

„ Eerlijke LEPORELLO!" zeide zij tot den brenger, „ hoe gaat het al zoo?"

„ God dank, zeer wel!"

„ Gij kent immers eene zekere DONNA ELVIRA?"

„ Oh ja! kent gij die ook?"

„ Eenigzins — zij is thans ziek." —

„ Ziek? Wel neen! Dat moest ik immers ook weten." —

„ Ja, ja! gisteren is zij ziek geworden." —

„ Wat men niet al zegt! Dat is zuiver uit den duim gezogen — waarlijk! Gisteren morgen heb ik een' brief voor mijn' heer van haar gehaald; 's middags heeft hij bij haar gegeten, en 's avonds heb ik weêr een' brief daarheên gebragt." —

„ Voorzeker hebben zij thans elkander wel veel te schrijven!"

„ Dat moet wel zoo zijn! De brief, dien ik afhaalde, en die, dien ik wegbragt, waren beide mooi dik."

„ En echter spreken zij elkander dikwijls." —

„ Dat moet wel niet toereikend zijn." —

„ Dat geheimzinnige in hun gedrag... niet waar?"

„ Dat is het juist, wat mij verveelt! Mijnheer is nooit zoo geweest. Heden heb ik een paar schoenen versleten, om al de schulden van mijn' heer te betalen. Dit is altijd een teeken van zijn vertrek geweest — maar ik hoor niets!"

„ Hoe? wat? zijn vertrek?"

„ Ja, ja! Den grooten koffer heb ik naar beneden moeten slepen; en hij zelf pakt in, en zoo in de stilte, dat ik razend zou kunnen worden — en daar ginds bij die DONNA gaat het even zoo. Toen ik, voor een oogenblik, daar kwam, dat was een loopen en een jagen, een opschikken en een voorbereiden — niet anders dan alsof er bruiloft zou zijn. Ik vroeg uit alle hooge en lage toonen — te vergeefs! — ik werd bovendien nog uitgelagchen."

DORA was in vertwijfeling. Hoe verre was zij er van af, om het verband te vatten! Buiten het klooster, namelijk, was

was het nog veel onstuimiger, dan in hetzelve. Dezelfde brief, dien LEPORELLO van ELVIRA gehaald, en des avonds teruggebragt had, bevatte de tijding, dat Aartshertog KAREL naar *Madrid* op weg was — eene tijding, die PANDOLFO, ELVIRA en alle Oud-*Spanjaarden* in de levendigste vreugde, alle wijnkoopers, illumineerwerkers en kaarsenkoopers in de drukste bezigheid, ALONZA echter in de grootste verlegenheid bragt. Zijn Vorst moest de hoofdstad verliezen! hij zelf spoedig vertrekken! zijne beminde verlaten! en voor den partijzuchtigen, thans van blijdschap uitgelatenen papa kon de reden zijner vlugt nu niet langer verborgen blijven!

Dit bleef zij ook niet. Thans, daar het geluk zich voor de partij van KAREL scheen verklaard te hebben, brandde de partijzucht den ouden heer zoodanig op het hart, dat hij in het *Kanonnenregt* eene oproeping aan alle getrouwe *Spanjaarden* plaatste, om openlijk in rij en orde op te treden, de hoofden der tegenpartij te vatten, en dezelven, benevens de gouden sleutels der stad, voor des overwinnaars voeten te leggen. Daarover geraakte ALONZO in drift; de heeren ontmoetten elkander — ALONZO ontdekte zich — PANDOLFO raasde. „ Heer!" riep hij, „ gij hebt mij een stuivertje te verdienen gegeven; hiermede vergelde ik u dit: zijt vrij! Maar hoor: voorleden maandag heeft onze onoverwinnelijke gebieder negenduizend soldaten van uwe partij doodgeslagen — dus zijt gij, sedert maandag, een hoogverrader en rebel — dus een lijfstraffelijk misdadiger — dus *eo ipso* buiten alle burgerlijke regten en wetten — dus, al waart gij met mijne dochter getrouwd, behoefde ik haar niet aan u te laten — dus nog veel minder, daar deze zaak onder ons geheel op woorden berust." — —

ALONZO liep in vertwijfeling henen en naar huis. „ LEPORELLO!" riep hij, „ pak het overige in, en bestel paarden!" — „ Waarheen?" — „ Tegen middernacht op den weg naar *Portugal.*" — „ Zij zal, zij moet mij volgen, de lieve, de getrouwe!" Dus dacht hij, en snelde naar het klooster.

Couranciers, echter, hebben een' fijnen neus. PANDOLFO had zich nog meer gerept — en wel insgelijks naar het klooster! Hier beval hij, dat, bijaldien een Officier, die er zoo en zoo uitzag, of een bediende, zoo en zoo gekleed,

 mog-

mogten komen en naar zijne dochter vragen, men zulks haar niet zeggen mogt, ook niets schriftelijks van die heeren aan zijne dochter geven, veel minder haar met dezelven laten spreken. De Abdisse beloofde alles stiptelijk te volbrengen. Thans snelde de oude naar DON DIEGO. Hij redeneerde aldus: „ Vertrekt ALONZO, dan krijg ik geene berigten meer, en mijn ambtgenoot steekt mij de loef af; DORA echter, die geene partijliefde kent, huilt en jammert mij de ooren vol; dit moeten wij verhelpen door een dubbel huwelijk — tusschen de couranten en de jonge lieden."

„ Mijn vriend!" dus begon hij, „ gij hebt de tijding van den intogt onzes gebieders ook vernomen? Gode zij dank! de oorlog is ten einde, en de vrede komt; maar, helaas! de nieuwstijdingen zullen zeldzamer worden."

„ Daarover lach ik; mij zullen ze niet ontbreken," hernam DIEGO schertsend.

„ Zoo waarlijk? Nu, wat ik zeggen wilde, vriend! de vrede heeft ook nog andere gevolgen; bij voorbeeld, de meisjes kruipen niet meer zoo vreesachtig in de hoeken. Het was bij mijne dochter ook anders niets dan vrees, wat haar in het klooster dreef; thans zien wij het. Zij is wel van eene groote deugdzaamheid; en hoor eens, dit mag ik zeggen, hoewel ik haar vader ben, zij is thans schooner dan ooit; zij is nog zoo wat gegroeid — verstaat gij mij — door het goede voedsel. Gij lacht? Ik had er niets tegen; maar zeker, zeker... Wat wilde ik ook zeggen? Ja, om weêr op onze zaken te komen, wij konden dat veel gemakkelijker maken — door eene vereeniging, meende ik, zonder eenig nadeel. Om onze wederzijdsche inteekenaren te behouden, behoefden wij maar de titels in elkander te smelten; bij voorbeeld: *gekleend Kanonnenregt*, of *Kogelregt*. Het eerste zou niemand verstaan, het tweede zou doen lagchen — twee groote voordeelen voor het werk." —

Intusschen hoorden zij postiljons blazen, liepen naar het venster, zagen eenen statigen heraut tusschen de trompetters, volgden met verbazing dien trein, zagen, hoe hij voor het raadhuis stilhield, en vernamen — den bloedigen veldslag aan den *Taag*. „ Hemel en aarde!" riep PANDOLFO, en sloeg de handen over het hoofd zamen. „ Onze onoverwinnelijke held zoo schandelijk overvallen, door eene handvol volks verstrooid en vernietigd, en die FILIPS aan het hoofd van zijn leger op

op weg naar de ſtad! o Mijn getrouw hart! en, o ramp! mijne welgemeende oproeping! ik ben verloren!"

„ Ja, dat zijt gij, heer!" riep DIEGO, en rekte zich zoo lang, en blies zich zoo dik op, als hij maar kon. „ Gij weigerdet mij uwe dochter — ik weet zeer wel, waarom. Ik zweeg, tot dat het de regte tijd ware. Nu is hij daar! Mijn beſluit is genomen; gij moet geſnuikt en zoo klein gemaakt worden als een mosterdkorrel, en dan verbrijzel ik u ſpelende." — Hierop ging hij ſpottend heên.

ALONZO was intusſchen aan het klooster gekomen, en had gretig begeerd met DORA te ſpreken. Dit werd hem ronduit geweigerd. Hij was geen nieuweling; hij liep naar huis, ſchreef, met al het vuur der ziel, wat zij weten moest, nam een fraai beursje met nog fraaijer goudgeld mede, en klopte nog eens aan de kloosterpoort. Toen hij de oude deurwachtſter op hare muilen hoorde, ſtapte hij ter zijde, hield het beursje, zacht ſchuddend, voor het geopend ſchuifje, en eerst toen hij aan de vriendelijke ſtem ontwaarde, dat die kunstgreep werkte, trad hij ten voorſchijn. „ Zijt gij het weêr, lieve jonge heer?" zeide de deurwachtſter. „ Het ſpijt mij, maar de Abdisſe heeft het geſtreng verboden — ik durf u waarlijk bij zuster DORA niet aandienen."

„ Dat is niet noodig," hernam ALONZO. „ Hoort gij, hoe dof het beursje klinkt? Niets dan goud. Dit alles is voor u, zoo gij dezen brief ſlechts overhandigt."

„ Lieve jonge heer, dit is even geſtreng vorboden; ik durf dien brief waarlijk niet overhandigen. Maar — wilt gij veroorloven? (Zij wreef het beursje beproevend tusſchen hare vingeren.) Er wordt immers niets, ſtrijdig met het zielsgeluk van DORA, in dezen brief begeerd? Nu, dan kan men wel wat wagen! Ik meen dus: zuster DORA heeft eene vriendin, waarvan zij onafſcheidelijk is, en aan welke zij alle hare geheimen toevertrouwt. Aan deze moest ik den brief geven — dan ben ik der Abdisſe niet ongehoorzaam; en deze mag hem verder bezorgen — dan is zij het ook niet, omdat het bevel alleen aan mij gegeven is."

Wie was gelukkiger, dan ALONZO? Hij gaf den brief en het beursje, en verwachtte niets zekerder, dan — waarom hij zoo vurig geſmeekt had — na eenige uren, langs denzelfden weg, en voor denzelfden prijs, een gunſtig antwoord te ontvangen.

De arme briefschrijver! De deurwachtster deed wel haar best; zij maakte eene breedsprakige inleiding bij de vertrouwde, en gaf den brief niet eerder over, vóór dat zij dezelve ter bezorging genegen vond. Het verstaat zich echter van zelve, dat deze vriendin hem, in stilte, in duizend stukken scheurde. Het werd avond. ALONZO hield zich in eene dier voorsteden verborgen, waar men van de groote verandering in de staatzaken niets wist, eensdeels om de verraders te ontwijken, anderdeels om nader bij het antwoord zijner beminde en bij den weg naar *Portugal* te zijn. Hij ging naar het klooster — de deurwachtster had geen antwoord. Hij schreef nog dringender; die brief had hetzelfde lot, en het boosaardig bedrog der getrouwe vriendin kon des te gemakkelijker verborgen blijven, omdat DORA dien avond — zoo als wij aanstonds hooren zullen — niet meer in het klooster was. Mismoedig stapte ALONZO in het rijtuig, en vertrok naar zijne bloedverwanten in *Burgos*, tot dat hij van zijnen — zoo als hij toen meende, ongelukkigen — Koning berigten mogt ontvangen.

Kan men zich nog grooter verdriet verbeelden? PANDOLFO ondervond het. Het gemeene volk, dat zich altijd tot denzulken keert, die overwinnend over deszelfs hoofd stapt, trok schreeuwend door de straten, dreigde de vrienden der oude regering met galgen, en bewees de voorkeur der nieuwe regering met ijzeren bouten. PANDOLFO liep bij alle lieden van aanzien rond, om te vragen, of de overwinnaar eenen courantschrijver, zoo als hij was, wel zou doen hangen of braden? — hij vroeg, hoewel hij wist, dat die heeren van de zaak zoo weinig wisten als hij. Eindelijk wees men hem naar den Kommandant van de stad. „Wees gerust," zeide deze zeer goedhartig tot hem. „Ik ben verzekerd, dat geen Vorst ter wereld van u en uwe couranten de minste kennis draagt, en ook nooit daarop letten zal."

Dit was een doodsteek voor den ouden. Het vertroostende van dit antwoord geloofde hij niet; voor zoo nietsbeduidend te worden verklaard, dit kon hij niet verdragen. Wanhopend ging hij naar huis, en floot zich in zijne kamer op; toen werd hem de courant van DIEGO, voor den volgenden dag, nog nat van de pers., gebragt, welke eerst den nieuwen overwinnaar een herhaald welkom toejuichte, vervolgens alle de aanspraken bevatte, welke dien avond op den

schouw-

fchouwburg zouden plaats hebben, dan eene menigte opfchriften, welke bij de algemeene verlichting der ftad zouden pronken; dit alles met DIEGO's naam geteekend — en, wel is waar, reeds vooraf voor den intogt des Aartshertogs KAREL vervaardigd — en eindelijk, onder den titel: *Hoe zal hij ze vinden?* met eene kluchtige fchildering van den invloed eindigde, welken deze gelukkige gebeurtenis op de aanklevers van de tegenpartij zoude maken — waarbij dan allerlei luimige en tastbare uitvallen op onzen ouden en zijns gelijken de gelukkigfte waren.

Het blad ontglipte PANDOLFO's bevende hand; hij zonk neder op eenen ftoel, en werd door eene beroerte getroffen; en, daar de natuur meestal die leden het eerst ftraft, welke het meest gezondigd hebben, zoo verlamden zijne tong en zijne regterhand. De buren kwamen; zij konden hem niet begrijpen; zij haalden dus de dochter uit het klooster.

De goede DORA vergat haar eigen leed, om den armen papa regt liefderijk op te pasfen. Vergeefs! De dag kwam aan; op alle ftraten verhief zich het gejuich; toen kwam de aanval weder, en verlamde de geheele regter zijde. Toen nu FILIPS binnentrok, voorbij het huis van PANDOLFO, waar juist eene fchaar toonkunftenaars geplaatst was; toen deze nu, op leven en dood, bliezen en fpeelden, terwijl het volk luidkeels fchreeuwde: „ Leve! leve!" toen — ftierf de arme man, en de tranen der goede dochter konden hem niet weder doen ontwaken.

De overwinnaar had de voorzigtigheid, overal, waar hij kwam, de kasfen en de posterijen in beflag te nemen, opdat van alles, wat hem betrof, niet eerder kennis tot het publiek kwame, vóór dat hij zelf goedvond die te geven. Dit deed hij thans met zoo veel te meer zorgvuldigheids, daar hij wist, dat in *Madrid* de kasfen en de tegenftrevers talrijk waren. Vanhier dan ook, dat ALONZO eenige weken in *Burgos* was, vóór dat hij tijding kreeg van den gelukkigen ommekeer van zaken. Thans vloog hij terug, om zich aan de voeten van zijnen Vorst en in de armen van zijn meisje te werpen; want hij dacht, dat de oude heer *nu* geene zwarigheden meer konde maken — hetwelk dan ook het geval was.

Hij kwam aan het klooster; men gaf hem berigt van PANDOLFO's dood, en van DORA's intrek in haar huis; daarhe-

Lenen begaf hij zich nu, en trad binnen, zoo als de Koning in HAMLET — met één vrolijk en één treurend oog. DORA ſtond juist voor den ſpiegel, om uit eenige *modellen* van rouwhoeden dien uit te zoeken, welke met hare droefheid het voordeeligst ſtrookte; toen zag zij ALONZO — hare tranen vloeiden, en teedere verwijtingen volgden. De minnaar begreep er geen woord van, en vreesde reeds, dat de ſmart eenen zekeren invloed op het denkvermogen van zijne vriendin had gehad — toen zij ELVIRA *noemde, hij* dezen naam als eenen draad opvatte, en aan *denzelven* allengskens den geheelen zamenhang harer verwijtingen vastknoopte. Hoe ontroerd waren zij beiden! hoe hartelijk ſchonken zij elkander vergiffenis! hoe teeder betreurden zij, dat de diepe rouw hen noodzaakte, hunne vereeniging nog een half jaar uit te ſtellen!

Op den laatſten dag van dit half jaar, echter, kwam hunne verbindtenis des te gelukkiger tot ſtand. DON DIEGO had, onder allen, het ſchoonſte bruiloftsdicht *ingeleverd*, opdat ALONZO hem den nieuwen Koning mogt aanbevelen, wanneer men iemand tot ſchrijver van eene nieuwe hofcourant mogt zoeken. ELVIRA, op den naam ALONZO verliefd, wreekte zich van hem — in de armen van een' zijner naamgenooten.

NA DE HERSTELLING MIJNER KINDEREN.

Dartelt vrolijk aan mijn zijde, kind'ren! waar mijn hart voor ſlaat,
Met het blosje der gezondheid weêr geſierd op 't lief gelaat.
Dartelt vrolijk aan mijn zijde, kind'ren! waar mijn ziel in leeft.
Ja, ik voel het, wat de Algoedheid mij, in u, mijn telgen! geeft;
'k Voel het, heden, meer dan immer, nu het bang gevaar verdween,
En de nacht is weggevaren, waar geen lichtſtraal mij omſcheen;
Nu ik u, verlost van 't lijden en ontheven aan de ſmart,
Weêr mag drukken, weêr mag presſen aan 't verruimde vaderhart;
Nu de wrange lijdensbeker is geledigd tot den grond;
Nu ik alles dacht te derven, maar ook alles wedervond;
Nu mijn hart, bij 't reinst genieten, u de leus der blijdſchap geeft.
Dartelt vrolijk aan mijn zijde, kind'ren! waar mijn ziel in leeft.

—

Hoogstweldadig, o mijn telgen! was dat lijden, was die ſmart:
't Bragt u, kon dit mog'lijk wezen! nader nog aan 't ouderhart.

Vreug-

Vreugde moge ons bloemen telen, maar de ſmart kweekt liefde en min,
En het hart drinkt nektarteugen uit den lijdensbeker in.
Liefde leert haar krachten kennen bij het klimmen van den nood.
Liefde wint den zwaarſten kampſtrijd; zij is ſterker dan de dood!
Ja, mijn telgen! 'k heb geleden, toen ik, rust'loos, afgemat,
Met terneêrgeſlagene oogen, naast uw ziekbed nederzat:
Maar de liefde ſchonk mij krachten; zij gaf hoop en moed en troost,
En mijn weenen werd aanbidden van den Vader van mijn kroost;
Dat aanbidden werd gelooven: God is altoos wijs en goed!
't Schonk de langverloren' kalmte weêr aan mijn geſchokt gemoed.

Schatten! 'k hield u voor verloren, in den druk der droefenis;
'k Zag mijn bloempjes reeds verwelken, en ik treurde om haar gemis;
'k Hield het ſcheiden reeds als zeker, en mijn ſomber ſnarenſpel
Klonk en weêrklonk langs de wanden, reeds voor u, het jongst vaarwel!
'k Zag de lijkbaar reeds voor de oogen, daar de hoop mijn ziel begaf;
Telgen! 'k zag, in mijn verbeelding, u reeds dragen naar het graf;
'k Zag mijn woning uitgeſtorven, en geen ſtam'lend kinderwoord,
Eens mijn wellust en mijn hemel, werd meer aan mijn' disch gehoord:
'k Vond mij van mijn kroost verlaten; 'k zag mij, met mijn gade alleen,
Nu eens klagend, dan weêr zwijgend, 't zware levensſpoor betreên.
'k Hield het alles reeds verloren; maar, ik heb mijn' ſchat weêrom!
Hier voegt juichen en aanbidden; 't hart zij hier het heiligdom!

Bij dat vreezen voor 't verliezen rijst de waarde van den ſchat,
Die, in 't leven, ons gegeven, alles voor de ziel bevat.
Bij dat duchten, bij dat ſchokken, bij den angst, die 't hart beroert,
Wordt de band der huw'lijksliefde vaster nog om 't kroost geſnoerd.
Waar kan redding ooit doen juichen, dan na 't prangen van den nood?
Waar praalt ooit het leven ſchooner, dan na 't wijken van den dood?
Wie zal ooit de lente roemen, in haar ſchoonheid, jeugd en pracht,
Als de winter haar niet voorgaat met zijn' langen doodſchen nacht?
Kronkelt hier de weg van 't leven nimmer door een zandwoestijn,
Dan kan zelfs het zalig Eden voor het hart geen Eden zijn.
o, Mijn dierb'ren! 't was uw redding uit gevaar en ſtervensnood,
Die voor mij een bron van wellust, rein en onvermengd, ontſloot.

Alles wisſelt hier op aarde; ramp en voorſpoed, vreugd en druk.
Op het lijden volgt verblijden; op de droefheid, waar geluk.

Naast den bitt'ren lijdensbeker ſtaat de ſchaal van 't hoogst genot.
Alles wisſelt en verandert: onbeſtendig is het lot.
Maar, het bitt're van dit leven maakt den kelk der vreugd eerst zoet,
En het ſmaken van zijn teugen doet den matten pelgrim goed.
Maar dat duchten, maar dat ſchokken, maar de vrees, die 't hart benaauwt,
Schenkt der rust een hooger waarde, als zij ons vertroosting dauwt.
Hoe verkwikkend is de kalmte, als de ſtorm heeft uitgewoed,
En de glans van maan en ſtarren zich weêr ſpiegelt in den vloed!
Hoogstweldadig is het lijden: 't voert en leidt ons tot genot;
't Brengt ons hooger doelwit nader, en de juichtoon klimt tot God!

—

Dichters! kunt gij, in uw zangen, ſchetſen, wat een vader ſmaakt,
Als het aanzijn van zijn telgen zijn geluk volkomen maakt?
Ja, gij moogt dat heil gevoelen, bij den aanhef van uw lied;
Maar het ſchetſen, in uw zangen, dichters! neen, dit kunt gij niet.
't Is een nam'loos zielsgenoegen, blijdſchap, die 't gemoed verrukt,
Maar door woorden nooit omſchreven, door geen taal nog uitgedrukt?
'k Voel het; maar ik heb geen klanken, waardig 't goed, voor mij bewaard.
Telgen! telgen! 'k heb u weder: ja, gij zijt, door God, geſpaard!
O, Dat ſmaken, dat genieten van de zoetſte vrucht der min
Heeft voor ouders, die 't beſeffen, heeft voor mij den hemel in!
Komt dan, dartelt aan mijn zijde, kind'ren! waar mijn hart voor ſlaat,
Met het blosje der gezondheid weêr geſierd op 't lief gelaat.

—

Neen, ik heb u niet verloren, en mijn boezem beeft niet meer:
't Eenmaal kwijnend levensplantje wast en tiert en bloeit nu weêr.
O, De blijdſchap kiest weêr woning, waar mijn hand den treurtoon ſloeg,
Waar ik, ſchreijend, van Gods goedheid, 't leven van mijn kind'ren vroeg!
Vreugd vervangt de boezemſmarten, en het danklied mijn geween;
't Heil des levens, dierb're telgen! dartelt, met u, om mij heên.
Komt, aan 't harte van uw' vader, kind'ren! waar mijn ziel in leeft:
'k Mag u weêr gezond aanſchouwen, en genieten, wat God geeft.
Dartelt vrolijk aan mijn zijde, thans verlost van leed en pijn;
'k Heb met u den druk gedragen, ook uw vreugd zal mijne zijn.
Vader! waar Gij zielen ſtrengelt door zoo rein een' liefdeband,
Wordt de wellust reeds genoten van volmaakter vaderland!

5 Febr. 1817. W. H. WARNSINCK, BERNSZ.

OPENBARE GEBOUWEN IN PARIJS.

(Uit het *Engelsch.*)

Bij een overzigt van *Parijs* onderſcheidt zich het *Hotel des Invalides* door deszelfs vergulden koepel, een ongemeen verſchijnſel in de Europeſche bouwkunde, den aanſchouwer luid, als 't ware, toeroepende, dat eene wenſchelijke rustplaats voor den krijgsman, in den dienst verminkt of verouderd, een voornaam voorwerp is van de zorge der natie en van den Vorst. Een gevleugelde leeuw, een zegeteeken, der aanzienlijke Republiek van *Venetië* ontroofd, (naderhand echter teruggegeven aan den Senaat van *Venetië*) ſtaat op een hoog voetſtuk bij den ingang der laan, die naar de poort of het ijzeren hek leidt. Het gebouw vertoont ſlechts één breed front, doch is voor het overige vierkant, bevattende in zich verſcheidene binnenplaatſen, met galerijen, waarin omſtreeks drieduizend perſonen kunnen verzorgd worden. Men ontdekt in elk gedeelte van dit hospitaal eene groote oplettendheid op verſche lucht en zindelijkheid. De ſlaapkamers der patienten hebben eene volkomen vrije lucht door venſters over de bedſteden, die het uitzigt hebben in kleine tuinen. Voor de bedſteden hangen witte gordijnen, en naast dezelve ſtaat eene latafel: de tinnen bekkens voor de ſoep ſchitteren u tegen door hunne helderheid. Men vindt er tuinen voor hen, die in ſtaat zijn om te wandelen, met overdekte plaatſen, om hen te beſchutten voor regen en zonneſchijn. De eetkamer der officieren is verſierd met geſchilderde afbeeldſels der ſteden, ingenomen in den jare 1672. De kamer der ſoldaten bevat afteekeningen ſlechts van de ſchetſen der ſterkten, in het jaar 1667 veroverd. De groote keuken is hoog van verdieping en zeer zindelijk, doch, naar het uiterlijke aanzien, niet groot genoeg voor zulk een geſticht. Er is een afzonderlijk ſtookhuis voor de apotheek. De kapel heeft niets bijzonder uitſtekends; maar men heeft de grootſte oplettendheid en kosten beſteed aan dat gedeelte van het gebouw, dat onder het dak is, en aan het dak zelve. De bouworde van dit gedeelte, in de gedaante van een kruis, is allerſchoonst; de grond van de rotonde en der bijgelegene kapellen is van marmer, verſierd met *fleurs de lis.* Hier is een gedenkteeken ter eere van VAUBAN opgerigt, zoo als het bijſchrift luidt, door *Zijne Majes-*

jesteit den Keizer en Koning, 1807. Nog een ander gedenkteeken voor TURENNE, die verbeeld wordt stervende in de armen der overwinning in het gevecht van *Turkheim* in 1675, in basrelief. Het binnenste gedeelte van den koepel en het verhemelte is versierd met fraaije schilderijen in rijk vergulde lijsten. Dit hospitaal was oorspronkelijk gesticht door LODEWIJK DEN XIV.

Het *Vondelinghuis* is nu gesteld onder het *opzigt van hetgene* zij noemen *la Maternité*. Het gebouw bevat *slechts een* honderdtal bedden, of liever ijzeren wiegen, in *één* groot vertrek, behalve eene kamer voor zieke kinderen; deze wiegen zijn voorzien van witte kleeden, en het vertrek schijnt ruim genoeg voor het gemelde aantal kinderen onder de twee jaren; want na dien ouderdom zendt men hen naar andere huizen, die zij *Hospices des Orphelins* (Weeshuizen) noemen. De honderd wiegen in dit vertrek zijn niet altijd bezet, hoewel somwijlen het getal niet toereikt. Daar dit *Instituut* gezegd wordt van grootere uitgebreidheid te zijn dan eenig ander van die soort, moeten vreemdelingen, die het bezoeken, natuurlijk verbaasd staan over het geringe aantal van kinderen, die hier verzorgd worden; maar zij staan nog meer verbaasd, dat het aantal, dat bij minnen te platten lande besteed is, *veertienduizend* bedraagt. Ieder kind, dat hier gebragt wordt, heeft een nommer aan zijne muts vastgemaakt, dat bij allen geregeld op elkander volgt, en t'elken jare met No. 1 van voren af aan begint: het nommer op dezen dag (16 September) was iets hooger dan 3,600.

Van de *Hospices des Orphelins*, naar welke de vondelingen verzonden worden, wanneer zij twee jaren oud zijn, vindt gij er een in de *Rue St. Antoine*. Dit is een zeer *goed* gebouw, insluitende een groot vierkant plein, met boomen beplant, en eene ruime kapel. De vertrekken zijn luchtig en zindelijk, en het huisraad netjes onderhouden. De kinderen zien er zindelijk genoeg uit, doch niet zoo als wij het in *Engeland* gewoon zijn. Zij zien er tevens gezond uit, de algemeene ligchaamsgesteldheid van Fransche kinderen in aanmerking genomen zijnde. De meisjes naaijen het linnengoed voor haarzelve en voor de jongens, wanneer dezen op een beroep gezonden worden. De voedsters behooren tot eene geestelijke orde, en hebben een zeer eerwaardig voorkomen.

Verscheidene hospitalen dragen den naam van *Hospices d'In-*

cur-

curables, waarmede geene krankzinnigen bedoeld worden, maar verminkten, hoogbejaarden en onherſtelbaar zieken. Een groot hospitaal van deze ſoort is er in de *Rue Recollet*, voormaals een monnikenklooster van de Recolletten. Het is een ſchoon, groot, ſteenen gebouw, met een open plein langs het geheele front, en bevat omtrent vijf honderd patienten. In deze zelfde nabuurſchap is mede het groote hospitaal van *St. Louis*, waarin men zich bepaalt tot lijders aan allerlei beſmettelijke ziekten, waarvan het ongeveer twaalfhonderd in zich bevat. De lagere ſlaapkamers zijn gewelfd en gewit, en hebben elk drie rijen bedden, zonder gordijnen, en geheel *open* voor de lucht. Ook vindt men er eene zeer groote kerk. *Val de Grace*, een ander hospitaal, was voormaals eene kweekſchool; een zeer ſchoon gebouw, en een der ſieraden van *Parijs*.

PERZISCHE ZEGELS.

In *Perzië* berust de geloofwaardigheid van eenen koopmansbrief, even als van eenen wisſel, doorgaans op het zegel. Eene behoorlijke onderteekening is in het geheel niet noodig, en dikwijls zijn de ſtukken met de hand der afzenders niet geſchreven. Vandaar is ook het zegel van het hoogſte gewigt. In hetzelve ſtaat de naam, en, zoo hij er eenen heeft, ook de titel des eigenaars, zoo wel als de dagteekening, wanneer het zegel geſneden is, gegraveerd. Het beroep van eenen zegelſnijder vooronderſtelt het grootſte vertrouwen, en is niet zonder gevaar. Hij moet van alle zegels, welke hij vervaardigt, eèn register houden, en wanneer den perſoon, wien hij het verkocht heeft, hetzelve ontſtolen wordt, of wanneer het verloren raakt, zoo zou de misdaad, om een ander volkomen gelijk te maken, hem het leven kosten. Hij moet de wezenlijke dagteekening, wanneer het zegel geſneden is, in hetzelve aanteekenen, en diegene, wien het behoort, moet van het gebeurde door de geloofwaardigſte lieden een bewijs laten opmaken, en zijnen correspondenten kennis geven, dat hij alle met zijn vorig zegel geſtempelde documenten en rekeningen, van den dag af, dat hetzelve verloren geraakt is, voor nul verklaart.

GELAARSDE VARKENS.

Varkens in wapenrusting zijn wel eens beschreven of aangeduid, maar het is moeijelijk personen te vinden, die als ooggetuigen dit zouden kunnen bevestigen; doch in *Zuid-Amerika* dragen vele varkens laarzen, zoo als DE MENONVILLE, een geloofwaardig Schrijver, getuigt in *zijne Reizen* naar *Guaxaca.* Eenen naauwen weg, zegt hij, *in eene rots* uitgehouwen, bewandelende, had ik eene *zonderlinge ontmoeting*; het was een *Indiaan*, die een paar varkens naar *Guaxaca* voortdreef. Zij waren monstreus groot, zoo dat ik genoodzaakt was op zijde te gaan en staan te blijven, om de beesten te laten voorbijgaan. Terwijl ik oplettend naar dezelve keek, ontdekte ik, niet zonder uitbarsting van lagchen over de misselijke vertooning, dat zij eene soort van schoenen, of liever laarzen, aan hadden. Wat! zeide ik in mijzelven, een varken gelaarsd, terwijl de arme *Indiaan*, die het drijft, barrevoets gaat! De varkens hadden in waarheid, om elk der gewrichten hunner verdeelde klaauwen, eene laars met eene zool van grof leder; en het geheel was zoo netjes gemaakt, en sloot zoo naauwkeurig om de gewrichten, dat ik in den eersten opslag waarlijk meende, dat het natuurlijke aanhangsels waren, tot het dier behoorende. Ik sprak den *Indiaan* aan om onderrigt; hij scheen medelijden te hebben met mijne onwetendheid, en antwoordde op eene zeer phlegmatieke wijze, dat het geschiedde om de dieren te bewaren voor het zweren der voeten. Bij nadere overdenking kwam mij deze beweegreden zeer gepast voor; want de dieren waren zoo vet, en zijn van nature zoo log, dat, waren zij niet gelaarsd geweest, terwijl zij eenen togt van vijfentwintig *mijlen* moesten afleggen, en waren hunne pooten gewond geworden, *zij* zouden neêrgevallen zijn, en zeker op den weg liggen gebleven.

CATHARINA DE II.

In de haven van *Kroonstad* ontstond eenmaal brand aan boord eens fregats. Er werden nasporingen te werk gesteld, om de oorzaak dezes ongelukkigen toevals te ontdekken, hetwelk men algemeen aan eenen kwalijkgezinden toeschreef. Verschei-

de-

dene matrozen werden verdacht en geprangd om het misdrijf te bekennen. De Keizerin, de zaak vernomen hebbende, antwoordde: „Ik heb in mijne jeugd geleerd, dat de vermenging van sommige koude zelfstandigheden van zelve vuur voortbrengt; welligt ontstond de brand door zoo een ongelukkig toeval, en het zou treurig zijn, onschuldigen daarvoor te straffen." *Zij* stelde eene Commissie aan, om het fregat te onderzoeken, en de mogelijke aanleiding tot den brand na te vorschen. De Commissie ontdekte, dat dezelve ontstaan was door een vat olie, dat in den hoek des haards op een' hoop roet was geworpen. Dit vermoedde men ten minste, en berigtte het der Keizerinne, welke terstond het ontslag der beschuldigden gebood.

NAÏF ZELFGEVOEL.

Pater D'HARROULS verhaalt: „Toen Pater BOURDALOUE te *Rouaan* predikte, verlieten de kunstenaars hunne werkplaatsen, de koopluiden hunne winkels, de advocaten de geregtshoven, de artsen hunne kranken, de oude wijven haar spinnewiel. Toen ik, na hem, aldaar predikte, bragt ik alles weder in orde; geen mensch ging meer van zijnen post."

ONTIJDIGE OPENHARTIGHEID.

Den Inwoneren van de Stad *Beaune*, in *Frankrijk*, is zekere naïve trouwhartigheid eigen, die hen van alle hunne landslieden onderscheidt. LODEWIJK DE XIV trok eens door deze Stad. Hij werd op het Stadhuis geherbergd en onthaald. De Maire en de overige Raadsleden maakten Z. M. aan tafel hunne opwachting. „Inderdaad, Mijne Heeren," sprak de Koning, wien de Bourgonje smaakte, dien men hem schonk, „uw wijn is lekker!" — „o, Sire!" antwoordde de Maire zeer naïf, „wij hebben er, die nog veel beter is." — „Waarschijnlijk," hernam de Koning glimlagchende, „bewaart gij dien dan voor betere gelegenheden!"

EDEL ANTWOORD.

Keizer FREDERIK DE III werd gevraagd: welke menschen hij meest beminde. *Dezulken*, hernam hij, *die mij niet meer vreezen, dan* GOD.

JAN'S GEVOELEN OVER ZIJN' HEER.

Mijn Jonker heeft een vreemde kwaal;
Men weet niet, wat hem deert;
En vinden wij niet spoedig baat,
Dan loopt het wis verkeerd.

Verleden zondag, 's morgens vroeg,
Riep hij: „ Mijn laarzen, Jan!"
En toen hij daarmeê vaardig was:
„ Waar zijn mijn gespen dan?"

Aan tafel gaat het kluchtig toe:
Nog gistren — ha, ha, ha!
Blies hij, als ware 't rijstebrij,
Uit al zijn magt de fla.

'k Had onlangs hem een boek gebragt;
Terwijl hij leest, (hoe raar!)
Neemt hij zijn pijp, en klopt die uit,
En roept fluks: „ Binnen maar!"

Laatst zat zijn poedel naast zijn' stoel.
('t Was op een speelpartij.)
Hij houdt de kaart hem voor, en zegt:
„ Wat dunkt u: spelen wij?"

't Gezelschap, op een' zoelen dag,
Dronk onlangs buiten thee:
Hij neemt den trekpot, op mijne eer!
En giet er de asters meê.

Op onze laatste hazejagt,
Daar ging het treflijk toe!
Hij legt zijn' snaphaan aan, en — paf!
Hij schiet een magre koe.

Er schijnt in heel de Apteek geen drank,
Geen kruid, dat hem gerieft:
De Dokter spreekt van d' onderbuik;
Ik zeg: hij is verliefd! —

Vrij naar het *Hoogduitsch*. IJ.

MENGELWERK.

VERHANDELING,

OVER

MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA.

Door

GERRIT JOAN MEIJER (*).

MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA werd, naar het gevoelen der meeste Spaansche Schrijveren, te *Alcala de Henares*, den 9 October 1547, geboren. Kort na zijne geboorte begaven zich zijne ouders ter woon naar *Madrid*. Volgens hunnen wensch zoude de jonge CERVANTES een der drie hoofdvakken kiezen, welke toen alleen eenig vooruitzigt gaven, Godgeleerdheid, Regtsgeleerdheid, of Geneeskunde; hij had echter, naar zijne eigene belijdenis, zulk eene heerschende neiging voor de Dichtkunst, dat hem elke andere oefening mishaagde. De eerste proeven, welke hij van zijnen aanleg voor de dichtkunst gaf, verdienen alleen daarom opmerking, omdat zij de eerstelingen van een groot vernuft zijn. Daar zij echter geene bijzondere verwachting inboezemden, werd CERVANTES niet gezocht, en hij zag zich daardoor gedoemd, zijn leven lang tegen armoede en behoefte te worstelen. Mismoedig verliet hij in 1569 zijn vaderland, en ging naar *Italië*, alwaar hij door den Kardinaal JULIO AQUAVIVA werd opgenomen. Slechts één jaar bleef hij in het huis van dezen, toen hij eenen nieuwen werkkring verkoos, welke met zijne toenmalige zielsgesteldheid beter strookte.

Sultan SELIM verbrak den vrede met *Venetië*, en zond zijne vloot naar *Cyprus*. De *Venetianen* riepen alle

(*) Uitgesproken in de Maatschappij *Felix Meritis*, den 5den Februarij 1817.

le Mogendheden, vooral PIUS V, tot onderſtand tegen de *Turken* op. PIUS benoemde den Hertog COLONNA tot Vlootvoogd. In het eerſte jaar werd veel verloren; in het tweede kwam men tot beſlisſing, en de ſlag bij *Lepanto* voltooide de luisterrijkſte overwinning, welke de Christenen in de zestiende eeuw hebben behaald. CERVANTES, die als officier *der Pauſelijke* vloot in dezen ſlag diende, had zich daarbij *een moedig* krijgsman bewezen, en het ongeluk gehad, zijnen *linker* arm te verliezen. Deze deerniswaardige verminking weêrhield hem niet, na het einde van dezen oorlog, die loopbaan te vervolgen. Hij trad nu in dienst van zijnen Vorst, Koning FILIPS DEN II. Toen hij echter in 1575 van *Napels* naar *Spanje* wilde overſteken, werd de galei, waarop hij zich bevond, door eenen Algerijnſchen zeeroover genomen, en CERVANTES naar *Algiers* gebragt, alwaar hij, als ſlaaf van ARNAUT MAMI, alles moest dulden, wat zijn ſtand, en de met wreedheid gepaarde hebzucht van zijnen meester, onverdragelijks opleverde. Zijn toeſtand ſcheen wel ingerigt te zijn, om zijne ziel te verdrukken; maar, in plaats van zijnen moed te verliezen, ontwikkelde zich zijne heldenziel nog meer, en waagde zich aan de ſtoutſte en gevaarlijkſte ontwerpen tot herkrijging zijner vrijheid. De opziener der ſlaven van MAMI had, in de nabijheid van *Algiers*, digt bij de zee, eenen tuin, waarin een hol was. CERVANTES ontdekte *dit*, ontvlugtte uit zijne gevangenis, en verborg *zich in het*zelve. Zijn voorbeeld werd door vijftien andere aanzienlijke ſlaven gevolgd, die eindelijk den tuinman, ook eenen ſlaaf, en eenen anderen gevangenen, door de belofte van vrijheid, overhaalden, dat de eene hen bewaakte, en de andere hun levensmiddelen verſchafte. Verſcheidene maanden bragten zij in dit hol door, en ademden alleen des nachts de vrije lucht, toen een ander gevangene, die van het geheim wist, zijnen losprijs betaalde, en naar zijn vaderland terugkeerde. Hij beloofde aan CERVANTES en deszelfs leedgenooten,

om

om spoedig met een vaartuig weder te keeren, en hem uit de slavernij te verlossen. Hij vervulde die belofte, keerde uit zijn vaderland terug, en bereikte de hoogte van *Algiers*. Hij kende de ligging van den tuin en het hol naauwkeurig; hij landde; het was nacht. Helaas! zijn vaartuig werd ontdekt, en het geschreeuw der Mooren noodzaakte hem weder zee te kiezen. Onze gevlugte gevangenen werden opgespoord, en moesten nu alle de wreede behandelingen ondervinden, welke hunne poging, om zich in vrijheid te stellen, naar het begrip der Barbaren, verdiende.

Alles, wat CERVANTES tot nu toe had doorgestaan, en wat hij nog verder moest dulden, spoorde hem slechts aan, om nog meer te wagen. Hij was onuitputtelijk in ontwerpen. Viermaal zettede hij zijn leven in gevaar; en, toen hem alles mislukte, beraamde hij de vermetele onderneming, een volkomen oproer in *Algiers* te stichten, met het bepaalde doel, om de geheele Middellandsche zee, in éérs, van zeeroovers te zuiveren. De bloohartigheid van eenen deelgenoot verried hem. CERVANTES werd in den slavenkerker gebragt, alwaar hij wel streng bewaakt, maar echter met die onderscheiding en achting werd behandeld, welke eene groote ziel in alle oorden, in alle betrekkingen des levens en altijd weet in te boezemen.

Eindelijk werd door zijne moeder en zusters en andere menschenvrienden zijn losprijs betaald. CERVANTES kreeg zijne vrijheid weder, en, nadat hij omtrent zes jaren in slavernij had doorgebragt, keerde hij, in het begin van het jaar 1581, naar zijn vaderland terug. De drift, waarmede hij zich nu weder aan de dichtkunst overgaf, vertoont ons de pijnlijke onthouding, waarin zijn vlugge geest zoo lang geleefd had. Zijn voornemen, om der Zanggodinnen, de gezellinnen zijner vroegere jeugd, getrouw te blijven, en, wat zijn lot ook zij, van haar alleen eene vergoeding voor al zijn lijden te verwachten, was nu onwrikbaar gevestigd. Zijne eerste proeve was de GALATÉA, een her-

 ders.

dersdicht, hetwelk geheel naar den geest des toenmaligen tijds moet worden beoordeeld. Kort hierna begaf hij zich in het huwelijk; en, om in de daardoor veroorzaakte meerdere behoeften te voorzien, bepaalde hij zich tot het tooneel, en fchreef, in den tijd van weinige jaren, dertig tooneelftukken, welke meest allen in den ftroom der vergetenis zijn verloren geraakt.

Daar ook als tooneelfchrijver geene uitzigten voor hem zich openden, volgde hij het hof naar *Toledo*. Hier verkreeg hij een klein ambt, welks naam en aard zijne levensbefchrijvers niet vermelden. Ter vervulling van dit ambt moest hij eene reis doen naar het gewest van *La Mancha*. In een dorp aldaar kreeg hij gefchil met de bewoners, die hem mishandelden, en in eene gevangenis wierpen. Hoe lang hij daarin gezeten hebbe, is onzeker; echter verhaalt CERVANTES in de voorrede van zijnen DON QUIXOTE, dat hij het begin dezer fabel in die gevangenis bearbeid heeft. Zonder de plaats te noemen, maakt hij dezelve tot de geboorteplaats van zijnen held, en geeft daardoor aan die dorpelingen eene onfterfelijkheid, welke, als belooning voor het onthaal, dat hij bij hen gevonden had, voorzeker de beste wraak was, welke hij nemen konde.

Het eerfte deel van dit beroemde werk verfcheen in het jaar 1605. CERVANTES fchreef de opdragt, in den naam der toovergodin URGANDA, aan den Hertog van BEJAR, in de hoop, dat het aanzien van zulk eenen befchermheer ter aanbeveling van zijn werk konde dienen. Hij vreesde namelijk, dat het met eenen AMADIS VAN GALLIË, RENALDOS VAN MONTALVA en andere mogt gelijk gefteld en niet gelezen worden. De Hertog wilde in 't eerst niets van eene opdragt hooren. CERVANTES bad, flechts één hoofdftuk te mogen voorlezen; dit werd hem toegeftaan, en de indruk dezer voorlezing was zoodanig, dat de Hertog alle vooroordeelen verzaakte, den fchrijver met lof overlaadde, en zelf om de opdragt verzocht. Om zijn wit nog zekerder te treffen, fchreef CERVANTES

een klein ſtukje, aan hetwelk hij den zonderlingen titel van *Voetzoeker* gaf. In hetzelve beoordeelde hij zijn eigen werk, en, zonder iemand te noemen, zeide hij, als in vertrouwen, dat hetzelve een hekelſchrift op eenige der aanzienlijkſte, bekende, groote perſonaadjen was. Deze kunstgreep gelukte hem bij uitnemendheid. DON QUIXOTE werd algemeen en gretig gelezen, en, hoewel men niet vond, hetgeen men zocht, men las desniettemin met de grootſte oplettendheid; en dit was alles, wat CERVANTES had gewenscht. DON QUIXOTE verſpreidde zich weldra door geheel *Europa*, en overal werd hij met genoegen en bewondering ontvangen.

De luister, welken hij zijn vaderland ſchonk, had echter niet die gelukkige gevolgen voor CERVANTES, dat hij zijn lot verbeterd zag. In alle zijne pogingen te leur geſteld, wilde hij geene ſtappen meer wagen. Met even veel beſcheidenheid als zelfvoldoening begaf hij zich in de eenzaamheid, om zich zelven en der wetenſchappen te leven, al ware het dan ook onder de verdrukkingen der armoede.

Ettelijke jaren verliepen er, vóór dat hij weder als ſchrijver optrad. In 1613 gaf hij zijne twaalf bevallige *Vertellingen* uit, welke hij zijnen weldoener, den Graaf van LEMOS, toewijdde; en in 1614 zag zijne *Reis naar den Parnasſus* het licht. Het tweede deel van DON QUIXOTE was nog niet verſchenen, hoe ongeduldig men hetzelve ook te gemoet zag. Eindelijk verſcheen een tweede deel, maar van eenen anderen ſchrijver, die, in zijne voorrede, CERVANTES durfde bedillen, en hem oud, nijdig en gemelijk noemde. Tijdgenooten en nakomelingen hebben dezen onbevoegden plaatsvervanger met het verachtelijkst ſtilzwijgen geſtraft; en CERVANTES regtvaardigde zich alleen door het ſchrijven des tweeden deels van zijnen DON QUIXOTE, hetwelk in 1615 te *Madrid* gedrukt werd.

Dit was het laatſte werk, dat bij zijn leven werd uitgegeven. Hij werkte ſedert eenigen tijd aan eenen Ro-

man, *de wederwaardigheden van* PERSILES *en* SIGISMUNDA. In October 1615 ſchreef hij aan den Graaf van LEMOS, dat dit werk binnen vier maanden zoude voltooid zijn. Hij hield woord. In April van het volgende jaar had hij hetzelve geëindigd; en men mag zeggen, dat hij, als 't ware, met de pen in de hand geſtorven zij. Sedert langen tijd werd hij met eene belemmerde ademhaling gekweld; alle gebezigde middelen waren vruchteloos; alle hoop op herſtel verdween; hij voelde zijn einde naderen, ſchreef nog de luimige voorrede voor gemelden Roman en eenen geestigen brief aan den Hertog, en ſtierf in eenen ouderdom van 68 jaren en 6 maanden, den 23ſten April van het jaar 1616, juist op denzelfden dag, toen in Engeland de beroemde WILLIAM SHAKESPEARE overleed.

Verſcheidene andere werken had hij begonnen, maar niet geëindigd, en van dezen zijn ſlechts de titels tot ons gekomen. De voltooide Roman viel zijner weduwe ten deel, die hem in 't volgende jaar in het licht gaf.

Hoeveel genoegen en ſchoonheden de beoefenaars der Spaanſche letterkunde in de overige werken van CERVANTES ook vinden, zijn DON QUIXOTE alleen is min of meer aan geheel het letterminnend *Europa* bekend; weshalve ik mij voorgenomen heb, over dezen thans Ul., Mijne Heeren, te onderhouden. — *Ik wil mijne krachten aan eene ontleding van dit meesterſtuk der zuidelijke letterkunde beproeven*, en ik reken daarbij op uwe welwillende toegeeflijkheid.

De meeste geleerden, welke getracht hebben den DON QUIXOTE te verheerlijken, hebben zich meer toegelegd, om denzelven eenen algemeenen lof toe te zwaaijen, dan om deszelfs bijzondere ſchoon- en voortreffelijkheden te ontleden. Hoe moeijelijk dit laatſte ook zij, is het echter volſtrekt noodzakelijk, om de geheele verdienſte des ſchrijvers aan te wijzen, en den lof zijns werks te wettigen.

Gewoonlijk beoordeelt men de werken van dichterlijk

lijk vernuft door vergelijking met andere soortgelijke voortbrengſelen. Het genoegen, hetwelk een kundig lezer in de ENÉAS van VIRGILIUS vindt, dient hem meestal tot regelmaat, om over *het verloste Jeruzalem* van TASSO, *het verloren Paradijs* van MILTON, den MESSIAS van KLOPSTOCK en andere te oordeelen. Hoe verkeerd en onregtvaardig dit veelal zij, is reeds meermalen aangetoond, en bleek mij, bij de beoordeeling van den DON QUIXOTE, nog duidelijker. De fabel van dit werk is oorſpronkelijk en eenig in hare ſoort, en kan dus aan geene wet van vergelijking onderworpen worden. In dit geval van oorſpronkelijkheid en eenigheid ſtaat CERVANTES gelijk met HOMERUS, met welken onze *Spanjaard* ook nog andere overeenkomſten heeft. Beiden werden gedurende hun leven en in hun vaderland weinig geacht; beiden werden na hunnen dood algemeen bewonderd en vereerd. Zeven aanzienlijke ſteden van *Griekenland* betwisten elkander de eer, de bakermat van HOMERUS geweest te zijn; zes *Spaanſche* ſteden worden genoemd als de geboorteplaats van CERVANTES. Beiden waren vernuften van de edelſte ſoort, geboren om andere vernuften te kweeken, en om eene eigene heerſchappij in het gebied der letteren te verkrijgen; en beiden putteden alleen uit de ſchatkamer der verbeelding, welke de natuur voor hen ontſloten had. HOMERUS echter, zijne vlugt verheffende, vertoont ons de geheele majesteit zijner Goden, de geheele grootheid zijner helden, en den geheelen rijkdom van het heelal; CERVANTES daarentegen, minder ſtout en meer omzigtig, vergenoegt zich met de gebreken der menſchen naar de natuur te ſchetſen, uit de ſchuilhoeken van het menſchelijk hart de grondtrekken voor zijne lesſen op te delven, en dezelven met al de bevalligheid te verſieren, waardoor zij nuttig en aangenaam worden. HOMERUS trekt de menſchen uit hunnen kring, om dezelven grooter te ſchilderen; CERVANTES geleidt ons tot ons eigen *ik* terug, om ons te verbeteren. Bij HOMERUS is alles verheven;

bij CERVANTES alles natuurlijk. Beiden *zijn groot*, voortreffelijk en onnavolgbaar.

Behalve deze kleine vergelijking met den *vader der* Griekfche dichteren, wiens fchoon- en voortreffelijkheden een regt van wetgeving hebben verkregen, zoo dat dezelve, met behoorlijke wijziging, op alle dichterlijke voortbrengfelen worden toegepast, en *welke* CERVANTES altijd voor oogen had, hoe *verfchillend zijn* ontwerp van dat van HOMERUS ook was; *behalve* dusdanige vergelijking, zag ik alle andere vergelijkingen gaarne uitgefloten, en wilde dit voortbrengfel van een oorfpronkelijk vernuft liever naar die wetten beoordeeld hebben, welke eene oordeelkundige lezing *geleidelijk* aan de hand geeft. Befchouwen wij dan het ontwerp des fchrijvers!

Dit was ongetwijfeld geen ander, dan om, *onder het* kleed eener fabel, de voor zijnen tijd noodzakelijkfte waarheden, op eene aangename maar tevens hekelende wijze, onder zijne landgenooten te verfpreiden. De begrippen over het nuttige en verdienftelijke van de orde der dolende Ridders, waarover reeds zoo veel gezegd en gefchreven is, waren ten tijde van CERVANTES eindelijk verdwenen; men vond echter altijd nog veel genoegen in het lezen van derzelver bedrijven en levensgefchiedenis. Eene enkele keer droomde men nog van het ongenoegzame der burgerlijke overheden en wetten, en durfde nog lieden terug wenfchen, die, onder den fchijn van het onregt te wreken, meermalen *de* fchandelijkfte buitenfporigheden begingen. Dit grondbeginfel, om zich boven wetten en overheden verheven te achten, was en is niet altijd en overal zoo kenbaar en duidelijk, als in het gedrag der dolende Ridders: deszelfs kiem fchuilt dikwijls onopgemerkt in het hart van vele menfchen; vertoont zich nu eens in het groote, dan in het kleine; nu eens op eene belagchelijke, onfchadelijke wijze, dan weder boosaardig, verderfelijk en verwoestend. Immers zagen wij nog in onzen tijd, hoe dit verderfelijk voorwendfel, om gewaand

waand ongelijk van Vorften en volken te wreken, en alle gevestigde orde te verbreken, met eene verwoestende grootheid en met al de toerusting eener helfche boosheid, door een gedrogt werd uitgeoefend, dat, op eene rots geboren, de ongevoeligheid dezer geboorteplaats in zijne ijzeren borst bewaarde, thans ook op eene *rots* gekerkerd zit, en wiens naam te verachtelijk is, om denzelven te dezer plaatfe uit te fpreken.

Om dit noodlottig denkbeeld uit te roeljen, zoekt CERVANTES hetzelve belagchelijk te maken. Hij *kiest* tot den held zijner fabel eenen man, in dien ftand geboren, waaruit eertijds de dolende Ridders te voorfchijn traden, van rijpe mannelijke jaren, in de volle kracht zijns ligchaams, met bekrompene middelen, in een afgelegen oord levende, die door het lezen van de bedrijven der dolende Ridders zijne herfenen verzwakt heeft. Om echter de eenheid van handeling niet uit het oog te verliezen, welke in alle voortbrengfelen der kunst een volftrekt onontbeerlijk vereischte is, brengt hij ons niet aan de wieg van zijnen held, of verhaalt ons alle deszelfs levensbijzonderheden. Neen! Met het begin en einde dezer krankzinnigheid begint en eindigt ook de fabel; even als de ILIAS van HOMERUS met den toorn van ACHILLES begint, en met deszelfs voldoening eindigt. En, even als de Griekfche dichter met regt geprezen wordt, dat hij den duur zijner bezongene handeling tot zeven-en-veertig dagen bepaalt, *zoo* meende ook CERVANTES binnen den kortst mogelijken tijd zijne fabel te moeten beperken, en laat alle die menigvuldige, telkens afgebrokene en gedurig afwisfelende gebeurtenisfen binnen den tijd van 165 dagen afloopen. CERVANTES doet zijnen held de kluchtigfte buitenfporigheden begaan, welke meestal deszelfs eigen nadeel ten gevolge hebben; in de overtuiging, dat het menfchelijk hart meer geftemd is, om door die onbetamelijkheden te worden befchaamd, welke men in anderen berispt en befpot, dan door die, tegen welke het regtftreeks wordt gewaarfchuwd.

DON QUIXOTE besluit, in zijne *dwaasheid*, de orde der dolende Ridders te herstellen. Met dit *vaste* voornemen gaat hij uit, om gelegenheden op te zoeken, waarin hij de pligten van zijn beroep meent te moeten vervullen; en het dubbel gezigtpunt dezer gelegenheden levert eene onuitputtelijke bron van vermaak voor den lezer op. Ten eerste, het eenvoud*ig natuurlijke*, zonder het minste wonderbaarlijke en onwaar*schijnlijke*, hetwelk de lezer in alle die gebeurtenissen ziet; en ten tweede, de buitensporige, lachverwekkende gedaante, welke de kranke verbeelding van onzen held aan alle die eenvoudige verschijnselen geeft. In alle zijne ondernemingen verbeeldt hij zich verwinnaar te blijven; in allen ziet de lezer, hoe zijne dwaze pogingen natuurlijk bestraft worden, echter altijd op eene *wijze*, welke ons medelijden niet te veel gaande maakt. *Van* het eerste tot het laatste zijner lotgevallen vinden wij eenen natuurlijken zamenhang, en in allen vindt de opgetogene voorstelling van DON QUIXOTE ook het naauwste verband met zijn beroep en zijne bestemming. Nu eens beproeft hij zijne heldhaftigheid aan ondernemingen, waarbij alleen zijne roekeloosheid getuchtigd wordt; dan weder verbeeldt hij zich, dat zijne tusschenkomst noodzakelijk zij, in omstandigheden, waarin, naar zijne gekrenkte begrippen, de burgerlijke overheid onvoldoende is. Hier waant hij niets dan de gewrochten van boosaardige toovenaars te zien; *dáár* is hij geheel de ongelukkige speelbal der luimige *vrolijk*heid.

Maar niet alleen dit tweeledig gezigtpunt, waaruit de lezer en de held der fabel de gebeurtenissen beschouwen, is het, waarbij het wijsgeerig vernuft van CERVANTES ons wilde bepalen, om door onze lachspieren op ons hart te werken; ook het tweeledig karakter van den held, dat van het begin tot het einde der fabel zoo kunstmatig doorstraalt, moeten wij bewonderen. Daar het een, op menschkundige overtuiging gevestigde, kunstregel is, dat de held van elke fabel beminnens-

nenswaardig van aard zij, opdat de lezer in zijne daden en in zijne lotgevallen een wezenlijk belang ftelle, en niet alleen met bewondering, maar ook met warme deelneming, hem op zijne loopbaan volge; zoo konde CERVANTES niet nalaten, ook aan dit onmisbaar kunstvereischte te voldoen. Zoo buitenfporig en belagchelijk DON QUIXOTE, in alle gevallen, als dolend Ridder, te werk gaat, zoo edel denkt en zoo befcheiden handelt hij, in die oogenblikken, wanneer niets hem aan zijn ingebeeld beroep herinnert. Dan erkennen wij in hem een befchaafd en braaf man, in wiens hart geene kiem van ondeugd of boosheid fchuilt; wiens verftand helder en met alle de grondbeginfelen eener edele opvoeding vervuld is; die zijne medemenfchen opregt bemint, en gaarne zich zelven opoffert, om alles om hem heên gelukkig te zien. Naauwelijks echter rijst er een toeval, dat zijne kranke verbeelding weder in werking brengt, of dit beminnenswaardig karakter verliest zich in den dolenden Ridder, en onze bewondering gaat over tot lagchen.

Met welke fijne overgangen en fmeltingen deze grondtrekken van zijn karakter met de beelden van zijn gekrenkt verftand vermengd zijn, ontwaren wij duidelijk in zijne uitboezeming *over de gouden eeuw*, in zijn gefprek *over de voorkeur der wapenen boven de letteren*, en *over het opkomen en dalen van alle ftanden en geflachten* (*). Zelfs in de lachverwekkende befchrijving der

(*) Deze laatfte kwam mij als de zonderlingfte voor, weshalve ik oordeelde dezelve als eene proef te moeten bijbrengen. Naar mijne vertaling luidt zij aldus:

„ Ziet, Vrienden! tot vier foorten van ftanden kan men alle geflachten der aarde bepalen. Zij zijn deze: de eerfte, welke een gering begin had, zich vervolgens verhief en uitbreidde, tot dat hij eene aanzienlijke hoogte bereikte; de tweede, welke eenen grooten oorfprong had, en denzelven bewaarde en in zijn eerfte aanzijn nog bewaart en onderhoudt; de derde, welke wel een groot begin had, maar hetzel-

der twee kudden, welke hij voor legers van vijanden aanziet, zien wij ſporen van een gezond oordeel; en in-

zelve verminderde en vernietigde, tot dat het op een niets uitliep, even als de Egyptiſche naalden, welker punt, in vergelijking met derzelver voetſtuk en benedenomvang, *niets is*; en eindelijk de vierde ſtand, welke de talrijkſte *is; deze heeft* een ſlecht begin, een nietsbeduidend midden, en *een name*loos einde: hiertoe behoort de ſtand van het gemeene volk. Van de eerſte ſoort, welke een gering begin had, en zich tot grootheid verhief, hebben wij een voorbeeld in het huis der OTTOMANEN, hetwelk van eenen nederigen en geringen herder tot die hoogte opklom, waarop wij hetzelve thans zien. Van de tweede ſoort, welke eenen grooten oorſprong had, en denzelven zonder vermeerdering bewaarde, dienen alle die erfelijke Vorſten tot voorbeeld, welke, zonder vermeerdering of vermindering, zich altijd binnen de grenzen hunner ſtaten ſtaande houden. Van hen, die groot begonnen en op een punt eindigden, zijn duizend voorbeelden; want alle de PHARAO's, PTOLEMEËRS en CESARS, en de geheele drom van *Mediſche*, *Asſyriſche*, *Perziſche*, *Griekſche* en *Barbaarſche* Vorſten en Heeren, zoo wel zijzelven als diegenen, waarvan zij afſtamden, hebben met een punt of een niets geëindigd; daar het niet mogelijk is, van alle die geſlachten thans eenen afſtammeling te vinden, of, zoo men hem vindt, dan is het in eenen nederigen en lagen ſtaat. Van den gemeenen volksſtand weet ik niets anders te zeggen, dan dat hij alleen aanwezig is, om het getal der levenden te vermeerderen, zonder andere opmerking of lof te verdienen. Uit al dit gezegde, mijne Vrienden! wenschte ik u te zien opmaken, dat de verwarring der ſtanden groot is; en dat zij alleen als groot en voortreffelijk verſchijnen, die door moed, rijkdom en milddadigheid uitblinken. Ik zeg moed, rijkdom en milddadigheid te zamen; want de grooten, die ondeugend zijn, zijn ſlechts groote deugnieten, en een rijke, die niet milddadig is, is een gierige bedelaar, omdat het rijk zijn den bezitter niet gelukkig maakt, maar het gebruik, en niet het gebruiken zoo als hij wil, maar het weten wél te gebruiken. Voor den armen Ridder is geen andere weg geopend, om te toonen, dat hij Ridder is, dan die der dapperheid, wanneer hij daarbij minzaam, welopgevoed, vriendelijk, beleefd en dienst-

In de zedelesſen, welke hij meermalen aan zijnen ſchildknaap geeft, moeten wij zijn verſtand bewonderen en zijne goede inborst beminnen.

Ik verwacht uwe toeſtemming, M. H., dat alleen hij, die niet enkel uit ervaring en lektuur de menſchen kende, maar die in den rijkdom zijner verbeelding de vormen voor al het groote en ſchoone vond, het penſeel mogt opvatten, om zulk eene karakterſchets te ondernemen.

De

dienstvaardig is, niet trots, vermetel of bediilend, maar vooral mededeelzaam; want met twee penningen, welke hij met een vrolijk hart den armen geeft, is hij milddadiger dan diegene, welke onder klokkengeluid zijne overvloedige aalmoezen uitdeelt; en niemand, die hem met deze deugden verſierd ziet, hoewel hij hem niet kent, zal nalaten te beſluiten, dat hij van eenen goeden ſtand afkomſtig zij. — Twee wegen zijn er, waarop de menſchen tot eer en rijkdom kunnen geraken; de eene is die der letteren, de andere die der wapenen. Ik ben meer tot de wapenen dan tot de letteren genegen, want ik werd onder de Planeet MARS geboren, zoo dat ik dezen weg wel bewandelen moet; en ik zal hem ook bewandelen, ten ſpijt van de geheele wereld; en gij zoudt u te vergeefs vermoeijen, zoo gij mij wildet overhalen, om niet te willen, wat de Hemel wil, het geluk beraamt, de rede eischt, en vooral mijn wil begeert. Want, hoewel ik de ontelbare wederwaardigheden ken, welke aan het dolend ridderſchap verknocht zijn, ik ken ook de onuitſprekelijke voordeelen, welke men daardoor verkrijgt; ik weet, dat het pad der deugd naauw, en de weg der ondeugd breed en ruim is; ik weet ook, dat derzelver uiteinden verſchillend zijn, want dat der ondeugd is de dood, en dat der deugd het leven en de onſterfelijkheid; ik weet, wat onze dichter zegt:

„ Slechts langs het moeilijk pad van 's levens wildernisſen
„ Vindt men den waren weg, die ter volmaking leidt.
„ Hij toch, die de ondeugd volgt, zal 't eeuwig leven misſen;
„ De ware deugd alleen voert ter onſterflijkheid."

Welk een zonderling mengſel van dwaasheid en gezond verſtand bevat deze uitboezeming!

De tweede Hoofdperfoon dezer fabel, de lot- en leedgenoot van een dolend Ridder, zijn getrouwe fchildknaap, de tot fpreekwoord gewordene SANCHO PANSA, eischt nu onze oplettendheid. Een arm daglooner, uit een weinig bevolkt dorp, die met zijn eenig lastdier zijn fchamel onderhoud moet winnen, en in de hoop, om zijne bekrompene leefwijze verbeterd *te zien, tot* elke kans gereed is, laat zich door DON QUIXOTE overhalen, om met hem op avontuur uit te gaan. Bij weinig befchaving en de domfte bijgeloovigheid paart hij eene boertige luimigheid, met de geflepenfte listen op alles, wat winst geeft. Nu eens eenvoudig, dan weder doortrapt, ziet men hem altijd dáár, waarhenen zijn belang hem trekt. Zoo lang dit zijn belang zulks toelaat, gelooft hij, met alle opregtheid des harten, de buitenfporigfte redeneringen van zijnen heer, is hem in alles gehoorzaam, en dient hem met de grootfte bereidvaardigheid; bij zulke gelegenheden echter, waarbij hij geen voordeel van de uitkomften verwacht, wordt hij afkeerig van den Ridder, geeft onbefcheiden antwoord, beklaagt zich over de ongemakken van hun dolend leven, en de fmart over teleurftelling maakt hem geestig en bijtend.

Om zich te overtuigen, dat dit het ware karakter van SANCHO zij, behoeft men flechts zijn gedrag door de geheele fabel gade te flaan; bijzonder bij het geval met *de treurende Prinfes*, en bij de onttoovering van DULCINEA. Alle de daden en woorden van SANCHO bij deze twee gebeurtenisfen bewijzen voldoende, dat de voornaamfte trek van zijn karakter zelfzucht zij, welke hem nu eens in zijne eenvoudigheid doet inflapen, dan zijne boosaardigheid wekt, en hem, tegen zijne gewone bloohartigheid aan, onverfaagd en volhardend maakt. Zeer oordeelkundig laat CERVANTES hem nu eens door eenige hoop gevleid, dan door eenige winst gelokt worden; als, bij voorbeeld, door het veroverd geld in de *Sierra Morena*, het geld van den Hertog, het loon voor de onttoovering van DULCINEA, en

en het gouverneurschap op het eiland *Barataria*. Zoo doet CERVANTES hem ook vergenoegd en vrolijk de herberg verlaten, omdat hij niet behoefde te betalen, hoewel hij aldaar deerlijk gewipt was; om te doen zien, dat zijn' karakter niet doorgaand eenvoudig of slim, niet altijd moedig of bloohartig, maar zelfzuchtig zij, en dat deze hoofdneiging hem alle die verschillende gedaanten doet aannemen, naar mate zijn belang zulks vordert.

Zij, die CERVANTES beschuldigen, dat hij geene gelijkvormigheid in het karakter van SANCHO geschetst hebbe, hebben voorzeker het hoofddenkbeeld van dezen schrijver niet gevat, en de kunst niet beseft, waarmede hij een karakter zoo afwisselend wist te wijzigen, zonder de zelfstandigheid te benadeelen.

Indien echter zulk eene heerschende zelfzucht uit eene misdadige bron opwelde, zoude het karakter van SANCHO niet beminnelijk kunnen zijn, en den lezer geene belangstelling inboezemen. Ook hierin voorzag CERVANTES. Slechts één voorbeeld uit meerdere zal ik bijbrengen: De *Sarraceen* RICOTE, welke met zijne geheele sekte uit *Spanje* gebannen was, keert verkleed terug, om eenen begraven schat op te delven en mede te nemen. Hij ontmoet SANCHO, toen deze zijn bestuur op *Barataria* verlaten had, vertrouwt hem het geheim, en belooft hem tweehonderd daalders, bijaldien hij hem wilde behulpzaam zijn. SANCHO, hoe zelfzuchtig ook, wil die niet aannemen; maar, als een getrouw onderdaan, stelt hij zijn voordeel ter zijde, om zijnen Koning niet ongehoorzaam te worden, en beantwoordt het gegeven vertrouwen met de belofte, dat hij RICOTE niet verraden zoude. Hieruit zien wij, dat SANCHO's zelfzucht uit geene ongetemde begeerlijkheid ontsproot, maar slechts uit het geoorloofde verlangen, om zijnen armoedigen toestand te verbeteren; en daartoe bezigt hij alle middelen, welke, naar zijn begrip, gewettigd zijn.

De geestigheden van dezen schildknaap zijn treffend en oorspronkelijk. Zijne alleenspraken zijn vol vernuft;

voor-

vooral die, wanneer hij met zich zelven te rade gaat; om een middel te vinden, waardoor hij DON QUIXOTE zou kunnen misleiden, zonder naar *Toboso*, ter opsporing van DULCINEA, terug te keeren. Deze alleenspraak is uitmuntend, en, in hare soort, te vergelijken met de alleenspraak van JUNO in de ENÉAS (*). De

(*) Ziet hier dezelve. (SANCHO, onder eenen boom gezeten, spreekt aldus tot zich zelven:)

„ Mogen wij nu wel weten, broeder SANCHO! wat UEd. gaat beginnen? Gaat gij misschien een' jongen ezel opzoeken, die verdwaald is? Voorzeker neen! Wat gaat gij dan zoeken? Ik zoek, alsof dit maar zoo niets ware, eene Prinses, en in haar eene zon van schoonheid. En waar denkt gij haar te vinden? Waar? In de groote stad *Toboso*. En van wege wien gaat gij haar opzoeken? Van wege den beroemden Ridder, DON QUIXOTE van *La Mancha*, die het onregt wreekt, die te eten geeft aan diegenen, welke dorst hebben, en te drinken aan hen, die honger hebben. Dit alles is wel; maar weet gij hare woning, SANCHO? Mijn heer zegt, het moet een koninklijk paleis, of eene prachtige burgt zijn. — En hebt gij haar misschien ooit gezien? — Noch ik, noch mijn heer zagen haar ooit. — Wat dunkt u, zoudt gij voorzigtig en wél handelen? Wanneer die van *Toboso* wisten, dat gij daar kwaamt, om hunne Prinsessen te ronselen, om hunne jonkvrouwen het hoofd op hol te brengen, zouden zij dan niet met stokken komen, en uwe ribbetjes zoodanig streelen, dat er geen been gezond bleef? En waarlijk, zij zouden gelijk hebben, wanneer zij niet begrepen, dat ik gezonden ben, en, zoo als mijn heer zegt: *gij zijt een afgezant, mijn vriend! en draagt geene schuld.* Vertrouw daarop niet, SANCHO! want het volkje van *La Mancha* is zoo gevoelig en driftig, dat het van niemand wil gekitteld zijn. O je! daar zal het slagen regenen; en zoo ook al niet, dan zoek ik toch maar den aal bij den staart te grijpen, tot vermaak van een' ander; want het zal even gemakkelijk zijn, DULCINEA in *Toboso* te vinden, als met de handen aan den hemel te reiken. De drommel heeft mij in deze verknijping gebragt! — Maar, voor alles is raad, slechts niet voor den dood, onder wiens juk wij allen, op het einde van dit leven, moeten bukken, hoe ongaar-

De algemeene toejuiching aller mannen van smaak is een voldingend bewijs der verdiensten van CERVANTES in dezen; en zij, die de aardigheden van SANCHO zonder genoegen en welbehagen kunnen lezen, mogen liever de wijziging van hunnen smaak en de geaardheid hunner bevatting eerst regt onderzoeken, dan aanstonds, met wrevelen moede, den schrijver gebreken te last leggen.

Met niet minder oordeel en kunst, dan deze twee hoofdkarakters, zijn alle de andere handelende personen dezer fabel, hoe menigvuldig ook, geschetst. Ik zoude echter het bestek eener spreekbeurt moeten te buiten gaan, en U den geheelen inhoud des werks moeten voorleggen, om dit gezegde te staven. Even weinig acht ik het noodig, aan te toonen, hoedanig CERVANTES, door de bedrijven en lotgevallen dezer twee hoofdpersonen, zijn doel bereikt, om het beroep der do-

garne wij zulks ook doen. Mijn heer, na alles, wat ik van hem gezien heb, is niet wijs; en ook ik geef hem niets toe, en ben nog zotter dan hij, daar ik hem volg en dien, zoo het spreekwoord waar zij: daar men meê verkeert, daar wordt men meê geëerd. Hij nu niet wijs zijnde, zoo als hij is, en wel van die onwijzen, die meestal het eene voor het andere aanzien, die het witte voor zwart, en het zwarte voor wit houden, zoo als bleek, toen hij de windmolens voor reuzen, de muilezels voor drommedarissen, en eene kudde schapen voor een leger van vijanden aanzag, zal het niet moeijelijk zijn hem te doen gelooven, dat de eerste de beste boerin, welke herwaarts komt, DULCINEA is. Wanneer hij zulks niet gelooft, zal ik het bevestigen; wanneer hij wil twisten, zal ik daartegen aan twisten, en zoodanig, dat ik altijd het laatste woord behoude. Laat daarvan komen, wat wil. Misschien verkrijg ik daardoor, dat hij mij nooit weêr met zulke bezendingen belast, ziende welke slechte boodschap ik hem terugbreng; of hij zal gelooven, verbeeld ik mij, dat een van die booze toovenaars, die, zoo als hij zegt, hem vijandig zijn, hare gedaante verwisseld hebbe, om hem kwaad en leed te doen."

dolende Ridders belagchelijk te maken. De voornaamste gebeurtenissen dezer fabel zijn te algemeen bekend, om mij zelven deze uitweiding te mogen veroorloven. Echter kan ik niet nalaten, met weinige woorden, van het slot des werks te gewagen.

Een jong man, die gaarne den goeden DON QUIXOTE van zijn gewaand beroep wilde afbrengen, en geen ander middel daartoe vond, oefent zich in stilte op alle riddermatige steekspelen, verkleedt zich eindelijk zelf als een dolend-Ridder, daagt DON QUIXOTE tot een tweegevecht uit, verwint hem, en eischt de belofte van den verwonnenen, dat hij niet binnen een jaar de wapenen weder zal voeren. De overwonnen Ridder, getrouw aan zijn gegeven woord, begeeft zich, met zijnen schildknaap, naar zijne woning terug, met het voornemen, dezen tijd in het stille landleven door te brengen. Dáár vervalt hij in eene ziekte, die hem van zijne krankzinnigheid geneest, en hem de dwaasheid van zijn ingebeeld beroep doet erkennen. Aldus bewaart CERVANTES de eenheid zijner fabel, die met de krankzinnigheid van DON QUIXOTE moest beginnen en eindigen.

Zoo heb ik dan aangetoond, dat deze fabel met de volmaaktste eenheid, met de grootste eenvoudigheid, en naar den gestrengen eisch der waarheid ontworpen zij; dat niet alleen de hoofdkarakters, maar ook de andere handelende personen, met de fijnste menschkennis, met een wijsgeerig oordeel, en met een afwisselend vernuft geschetst zijn. Ik zoude nu nog moeten gewagen van de verdiensten der verhaalwijze en van de schoonheden des stijls. Dan, om het eerste te doen, zoude ik slechts moeten herhalen, hetgene reeds door zoo vele geleerde lieden en mannen van smaak, vóór mij, gezegd is; en om Ul. van de schoonheden des stijls te overtuigen, daarvan weêrhoudt mij de kortheid des tijds, mij vergund. Ik vergenoeg mij met te verzekeren, dat ik het getuigenis van alle deskundigen aan mijne zijde heb, dat en verhaalwijze en stijl voortreffelijk zijn.

Daar

Daar ik echter geen voortbrengfel van menfchelijk vernuft voor volmaakt erken, zoo gevoelt gij ligtelijk, M. H., dat ik ook de onnaauwkeurigheden dezer fabel niet over het hoofd zie. Dezelven zijn menigvuldig; ja, ik betuig, dat men niet ten onregte groote en grove gebreken in dit werk heeft aangewezen. Naardien ik mij thans echter voorgenomen had, U eenige fchoonheden van CERVANTES te doen kennen, zoo vergunt mij over deszelfs gebreken te zwijgen. Ik geloof dit ook daarom des te eerder te kunnen doen, omdat wij allen, veelal, ons meer onledig houden met de gebreken van uitheemfche vernuften op te fporen, dan derzelver voortreffelijkheden te erkennen. — Ik heb gezegd!

VRIJMOEDIGE BEDENKINGEN, OVER DE UITOEFENING DER GENEESKUNDE IN DE STAD ROTTERDAM. (*)

Het zal wel geen betoog behoeven, dat de gezondheid de gewenschtfte Goddelijke gift voor den mensch uitmaakt; dewijl het bezit van alle aardfche fchatten, het bereiken van den hoogften trap van eer, de aangenaamfte verbindtenisfen onder de menfchen, en de beste vooruitzigten onzer begeerten, zonder het genot van ziel- en ligchaamswelzijn, ons flechts, als ware Tantalusfen, het mogelijke geluk doen kennen, om ons des te ongelukkiger te doen zijn.

Is nu het verlies der gezondheid een zoo diep grievend

(*) Reeds in den jare 1815, deelden wij, in ons *Mengelwerk*, bl. 520, een ftukje mede, over hetzelfde belangrijke onderwerp. Ter liefde der lijdende menschheid, hebben wij gemeend, ook aan deze *Bedenkingen* geene plaats te mogen weigeren; terwijl wij intusfchen, omtrent deze en gene bijzonderheid, tot nadere bevestiging, ons oordeel opfchorten. *Redact.*

vend onheil voor den mensch, hoe onschatbaar moeten hem dan niet de middelen zijn, die hem in dat bezit herstellen!

Hoe grootsch, hoe schoon treedt dus de Geneeskunde, in haren ganschen omvang, op het menschelijke tooneel! Hoe hecht zich vaak de smartvolle, verlangende, soms bijna smeekende, blik aan het *gelaat van den* naast het ziekbed gezeten Arts! Van *hem verwacht* men, onder den Goddelijken bijstand, de teruggave van een' bijna reddeloozen, of de herstelling van een in jammer liggend, geliefd pand; of men dankt aan zijne heilrijke voorschriften de leniging van onlijdbare smarten.

Dan, hoe hemelsch deze kunst ook zij in handen van den geoefenden Arts, even zoo rampverwekkend kan zij zijn, en *is* zij helaas! in handen van den onkundigen, verwatenen, half- of niet-Arts.

Gedurende een aantal jaren in de gelegenheid geweest zijnde, om den gang der Geneeskunde in deze Stad, als ook in andere plaatsen van ons vaderland, gade te slaan, heeft het mij menigmaal verwonderd, dat een zoo belangrijk vak als de Geneeskunde, in eene Stad als deze, aan zoo vele misbruiken en slordigheden onderhevig is; zoodat de denkende menschenvriend spoedig tot zijne smart ontwaart, dat het leven en de gezondheid van bijna vijftigduizend menschen maar al te dikwerf de speelbal is van diepe onkunde, halfkennis, of laaghartige baatzucht.

Reeds vóór langen tijd wenschten vele verstandigen en weldenkenden eene geheele verandering in dit belangrijk vak; en offchoon, onder de regering zelfs van den, met het leven der menschen spelenden, Tiran, zich eenige hoop tot verandering opdeed, werd deze, door tegenwerking van belangzuchtigen en andere omstandigheden, wederom verijdeld, en de zaak bleef in den ouden vorm.

Vóór eenigen tijd vond ik in een der Maandwerken een stukje, rakende deze zaak; dan, hoezeer hetzelve waarheid bevattede, scheen het uit een zoo driftig hoofd

voort-

voortgesproten, dat het hoofdzakelijk alleen de uitwerking behelsde der schandelijke *thesis*: „ de Doctor een gepermitteerd moordenaar!" Of echter de bedoeling van dit stukje, met aanvoering van wezenlijke gronden, der aandacht geheel onwaardig zij, wilde ik u, geachte Lezer, zelf laten beoordeelen, en daartoe de Geneeskunde, zoo als zij in hare verschillende wijzigingen in deze Stad wordt uitgeoefend, van nabij doen gadeslaan.

In alle steden van ons vaderland (voor zoo verre mij bekend is) komt de Doctor bij zijnen patient, en, na denzelven gevisiteerd te hebben, schrijft hij het recept, en geeft het over, opdat de familie het aan eenen bij haar geaccrediteerden Apotheker ter gereedmaking bezorge. Deze nu, uit belang tot zijn bestaan genoopt, bedient zijnen kalant met den meesten spoed, en, bekend met het kundig oog van den Geneesheer, tevens met de meeste oplettendheid, veroorlooft zich geene veranderingen hoegenaamd, en beide, patient en Geneesheer, zijn op de uiterste naauwkeurigheid gerust; terwijl Doctor en Apotheker, zonder met elkander in eenig verband te staan, hunne afzonderlijke rekening in dank betaald wordt.

Hoe is dit nu hier ter Stede?

De Doctor visiteert zijnen patient; maar hij schrijft geen recept aan het ziekbedde, want hij heeft zijnen eigenen Apotheker, op wien hij aan kan, dat hij de geneesmiddelen juist naar *zijn* genoegen zal gereedmaken; en dus: „ hij zal wat laten bezorgen." Dat wil nu zeggen: de Doctor heeft eenen Apotheker, waarmede hij geaccordeerd is, om hem zijne gansche praktijk, of een groot gedeelte, gereed te maken — tegen zes, zeven of op zijn hoogst acht stuivers per recept! Nu heeft deze Apotheker veel te doen, en met nieuwjaar telt het gemakkelijk!

Maar, hoe nu met den armen lijder? wat is het gevolg van dezen koophandel? De Doctor schrijft een recept, dat, overeenkomstig de ziekte, bij alle zijne Collegaas de strengste kritiek kan doorstaan; maar is de

Apotheker ook zoo dwaas, om het gereed te maken? — Zoo dwaas? vraagt gij. — Ja gewis, zoo dwaas *niet*! want wat zoude de man met een recept aanvangen, waarin kina, slangenwortel, specerijen-geest, muskus, enz. enz. voorgeschreven is? Zal hij u voor een daalder goed leveren, en slechts zes, zeven of acht stuivers in schadevergoeding ontvangen? *Moet de man een* dief van zijn huishouden zijn, en zich en de *zijnen voor* den Doctor arm en ongelukkig maken? Neen; *dan liever* een goed vriend, dan zich zelven! — Maar, wat moet nu de Apotheker doen? o! Geen zwarigheid. *De* man weet te geven en te nemen. Er zijn thans kinasoorten genoeg, om u toch *kina* te geven; hij ziet slechts het *adjectivum* over het hoofd, en gij krijgt eenen kinadrank. Is er soms roode kina voorgeschreven, welnu! de slechtste kina, of ook de wilgenbast met *wat rood* sandelhout, levert een heerlijk *decoctum*.

Maar evenwel de Doctor ziet of proeft toch den drank? — Ja, dat doet hij; maar de man is veelal nooit in de Apotheek geweest, om deze voor zijn vak onontbeerlijke wetenschap te kennen, of hij weet er zoo veel van, als hij noodig heeft om duivelsdrek van witte drop te onderscheiden; en al kent hij die kunst geheel, dan nog heeft de Apotheker slechts te zorgen, dat het in reuk of smaak *prædominerend* middel niet geheel is weggelaten, en met de anderen misleidt hij ook dikwijls den best geoefenden; en echter steunt niet *altijd* uwe genezing op hetgeen in reuk of smaak het *doordringendst* is.

Klaagt gij somtijds, dat uw medicament zoo veel flaauwer is dan het vorige; dat het veel naar vuil water gelijkt, of dergelijke andere klagten, — de Doctor neemt (wanneer hij namelijk niet heel vies is) het drankje, proeft het, en belooft u, den Apotheker te zullen spreken, schrijft eene kleine verandering in het medicament voor, en vraagt u den volgenden dag: „ welnu! is het drankje nu niet beter?" hetgeen gij dan met een dankbaar *ja*, en na nieuwjaar met eenige stuivers meer, betaalt.

Na-

Natuurlijk vloeit hieruit voort, dat uwe ziekte, zoo al geene doodelijke uitkomst hebbende, voor het minst op de lange baan wordt geschoven, en gelegenheid gegeven tot het inwortelen van gebreken, die u jaren lang, zoo niet uw geheele leven, het slagtoffer maken van een geneeskundig *monopolie;* daar eene geneeswijze, welke even eerlijk aangewend als cordaat ware voorgeschreven, u welligt van den dood had kunnen redden, of de gezondheid binnen een korter tijdsbestek onverminderd doen genieten.

Eene tweede bron van knoeijerij en menschenverderving zijn de in deze Stad zoo veelvuldig opgerigte *Bossen* of Societeiten, waaruit men genees- en heelmiddelen, en eindelijk begraafgeld trekt.

Niet, dat deze inrigting schadelijk of geheel onnut zoude zijn; verre vandaar! integendeel, in derzelver eersten oorsprong is zij tot vervulling van die bedoeling voor vele menschen eene heilzame, en ook voor de stads armenkas eene zeer nuttige inrigting.

Het doel toch dezer Societeiten was, eene menigte van dienstboden, en de geringere maar tevens zoo nuttige klasse van handwerkslieden, wien het onmogelijk was, zoo veel van hunnen arbeid over te leggen, dat zij daardoor de kosten eener ziekte en der noodige middelen tot herstel konden bestrijden, voor eene geringe toelaag de noodige hulp te verschaffen, en hen daardoor voor armoede, of voor het verblijf in een Gasthuis, (waarvoor velen zoo bang zijn, als voor de ziekte zelve) te bewaren.

Zeer goed werd dit doel bereikt, zoo lang men zich tot de voorgestelde klasse bepaalde; doch thans neemt men alles in bossen, wat los en vast is. Geen jong Geneesheer komt zich in de Stad nederzetten, of, zoo hij zich niet op de eene of andere wijze van eene bos kan meester maken, hij rigt zelf eene nieuwe op; en nu worden, door hem en zijne vrienden, oud en jong, rijp en groen (zelfs tegen het reglement) in de bos geduwd en alle hulp *beloofd.*

Maar, is het dan niet om het even, wie *zich* in de bos laat inſchrijven?

Gewis neen! de bos is opgerigt voor dienstboden en ambachtslieden; de inleg is gering, en gedoogt dus geene groote uitgaven; de Doctor geniet van ieder lid ſlechts vijftig ſtuivers, de Chirurgijn de helft. (Er moet toch voor onkosten, voor begraafgelden gezorgd worden, en, zoo het mogelijk is, wat *overſchieten, om*, door het maken van *een mooi fonds*, den nakomelingen te toonen, dat men het zich meesterlijk verſtond, op eene doellooze wijze geld zamen te ſchrapen!) Nu moet de Doctor daarvoor zorgen, dat hij den zieken de noodige geneesmiddelen verſchaft. Deze accordeert daarvoor met eenen Apotheker voor 25—28, of, zoo hij eenig belang in de hem toevertrouwde menſchen ſtelt, voor 30 ſtuivers per lid. Nu berust alras aller belang op de braafheid en menſchenliefde van den Apotheker, die onmogelijk zijne rekening bij die aanbeſteding kan maken, wanneer een groot aantal zieken hem te veel recepten verſchaft.

De klasſe van dienstboden en lieden uit de geringere ſtanden beſtaat meest uit menſchen, die, van hunne jeugd af aan, verre van vertroeteld of verknoeid, gehard worden tegen ongemakken en geſterkt door arbeid. Heeft men nu duizend van deze menſchen in eene bos bijeen, dan zal de Geneesheer naauwelijks twintig viſiten daags behoeven te doen, en de Apotheker daardoor in ſtaat geſteld zijn, goede, ja zelfs beste, medicijnen te verſchaffen.

Tegenwoordig vangt men alles op, wat men maar in eene bos kan krijgen. Lieden uit den matig welgeſtelden burgerſtaat niet alleen begeven zich daarin; maar zelfs zulken, die door hun inkomen onder de gegoeden, en door hunnen ſtand tot de zoogenaamde fatſoenlijke wereld behooren, en die zelfs op geen honderd gulden voor hun vermaak zien, verlagen zich, hunne eigene en de gezondheid der hun aanvertrouwden voor vijf à zes gulden in het jaar aan te beſteden, daar zij

toch,

toch, in geval van overlijden, het grootste gedeelte van het gefourneerde geld als begrafenispenning terug ontvangen.

Hierdoor wordt de bos opgehoopt met leden, die door hunnen aanleg van jongs af eene meerdere weekheid, of door hunne levenswijze een ziekelijker gestel gekregen hebben, al zeer spoedig om den Doctor zenden, en klagen over ingebeelde of ware gebreken, (waartoe de dienstbode of ambachtsman, die maar zorgen moet, dat hij zijne bos-contributie kan overwinnen, geenen tijd heeft, en dus den Doctor te huis laat.) Hier ziet men nu een waar Gasthuis, en de Doctor kan bij duizend zulke leden, zeer gemakkelijk, 50 of 60 visiten daags doen.

Nu moet de Apotheker het misgelden. Deze, die voorheen gaarne eene bos had, heeft er thans eenen schrik voor; daar het onlangs nog door een' dier Heeren werd aangetoond, dat, hoe sterk het fonds der bos ook aangroeide, met zijne beurs het tegenovergestelde plaats had, want dat hij berekende, voor elk door den Doctor voorgeschreven medicament, niet meer dan zeven duiten te kunnen maken. Welk een kost moet nu die man aan de zieken geven, zoo hij anders zelf met zijn gezin een behoorlijk middagmaal wil blijven doen?! — Anderen kunnen rekenen, dat zij twee, drie of vier stuivers per recept maken; en deze zijn de gelukkigsten in hun vak. Wat kan nu een Apotheker, ook naar den hier op zijn hoogst berekenden prijs, gereed maken; vooral, zoo eenige kina-dranken, die bij de tegenwoordige algemeene gestelsverzwakking gestadig te hulp geroepen worden, hem al de winst der nog anders passabele recepten wegnemen? Kan men vooronderstellen, dat zoo iemand geheel van eigenliefde beroofd zal zijn, en zich zelven of zijn gezin tot den bedelstaf brengen, alleen om aan zijnen pligt te voldoen? — Onlangs zag ik, bij de huisvrouw van eenen vriend, een drankjesfleschje met zoete melk staan. De Doctor had haar, daar zij eene miskraam ondergaan had, eenen amandel-

drank voorgeschreven. Had zij dit recept nu niet spoediger en beter door haren melkboer kunnen laten bereiden? Maar wat zou de Apotheker doen? *Dit recept kon voor zeven duiten geleverd worden, en het middel was Goddank onschadelijk!* — Hare volgende dranken waren zoo vuil bedorven, dat zij moest besluiten, een' anderen Geneesheer te roepen, en zich voor eigene rekening te doen herstellen.

Schandelijker nog is eene andere zaak *omtrent de behandeling* der boskalanten, welke mij verzekerd *is* waar te zijn, doch die ik, om de eer der kunst, hartelijk wensch niet waar te wezen. In eene Apotheek, waar vele Geneeskundigen hunne voorschriften doen bereiden, worden alle resultaten en uitgekookte overblijfsels dier recepten bewaard, in een' grooten ketel te zamen opgekookt, en dit afkooksel door *zekeren Doctor* voor zijne bos, en dikmaals ook voor eigene praktijk, *als* een *buitenkansje*, waarvoor de Apotheker dan ook niets mag rekenen, gebezigd, en door den Doctor met den naam van *decoctum nostrum*, door de bedienden met dien van *decoctum Jan* bestempeld!! Hier komt jalappe, kina, senebladen, slangenwortel en klaprozen, stoppend en purgerend, versterkend en verzwakkend bij elkander; en dit wordt toegediend door de schraapzucht, die een publiek regt heeft gekregen over het leven en de gezondheid zijner medeburgeren! Wat moet hier een onkundige gevoelen, wien men dusdanige handelwijze verhaalt? Zou men geen' lust krijgen, om zich zoo spoedig mogelijk in die Societeit te doen inlijven? — Doch ik zeg nogmaals: ik hoop, om der kunst *wille*, die ik hoogacht, dat dit laatste zeer vergroot, ja onwaar moge zijn.

Een even groot kwaad in deze Stad is het praktiseren door daartoe onwettige personen. De rijkere *klasse* en eenige verstandig denkende menschen uitgezonderd, gebruikt men thans in ziekte zeer weinig eenen Doctor; men vertrouwt zich geheelenal aan eenen Chirurgijn; en dit misbruik neemt dagelijks nog meer

toe,

toe, daar de meeste Heelmeesters thans ook de verloskunde uitoefenen, en hierdoor het vertrouwen der vrouwtjes vooral winnen. „ Deze Heeren toch kennen ook het menschelijke ligchaam zeer goed; zij weten er wel in te snijden en te kerven, en zij zouden geen drankje kunnen geven? kom, kom! het haalt de visiten van den Doctor nog uit!" daar men niet schijnt te gevoelen, dat de Chirurgijn even duur, ja zelfs nog hooger rekent, dewijl hij tevens zijn potje zelf aan huis kookt, en dus nooit met een recept, maar alleen op nieuwjaar met de rekening, voor den dag behoeft te komen. Loopt het al wat erg; ziet de met scherp gewapende Geneesheer niet langer kans om het verknoeide boeltje uit handen van den doodgraver te houden, en wil hij het toch niet gaarne voor eigene rekening expediëren, welnu! dan heeft hij ligt kennis aan den eenen of anderen Doctor, wien hij ook wel eens eene vriendschap doet; en deze verzaakt zijn karakter genoeg, om de zonde op zich te nemen!

Nog grooter kwaad, dan het bovenstaande, is het praktiseren van de Apothekers. De Heeren Chirurgijns toch, en vooral verre de meesten, die thans in onze Stad zijn, bijna allen zeer knappe menschen in hun vak, kennen het menschelijke zamenstel zeer goed, en zelfs beter dan menig Geneesheer, die, uit viesheid of gebrek aan belangstelling, de ontleedkunde bijna geheel heeft verwaarloosd, en zonder welke men de menschelijke huishouding toch niet kennen kan. Maar de Apotheker, die noch de eene noch de andere kundigheid, veel min ziekte- of geneeskunde, bezit, — deze, omdat hij dagelijks van den reuk der geneesmiddelen doortrokken wordt, en het voorgeschrevene goed, volgens naam en gewigt, uit het potje in het fleschje en *visa versa* kan doen, moet ook noodwendig daarom een bekwaam man zijn om ziekte en kwalen te genezen! Dezen vertrouwt men alzoo niet alleen in zoogenaamde ligte gevallen zich zelven toe, maar helaas! het opkomende geslacht is het voorname voorwerp, waarop hij

zijn

zijn zoo dikwerf doodelijk onverstand uitoefent. De volwasfene, die door eigen gevoel de plaats der pijn, of der vermoedelijke ongesteldheid, onderscheidt, en daardoor in staat is, eene min- of meerdere leiding aan de denkbeelden van den Geneesheer te geven, en hem als 't ware ten gids te strekken; deze vertrouwt zich niet aan den Apotheker, of het moest zijn om eene purgatie of een braakmiddel van hem te vorderen. *Maar* het hulpeloos wicht, wie het middel ontbreekt, *om* ons iets anders dan deszelfs pijnlijk gevoel te doen kennen, naast welks wiegje de geoefendste Geneesheer altijd met eene angstvallige ingespannenheid op hetzelve zit te turen, om, door vergelijkingen zijner verworvene kunde, door vele vragen aan de verzorgsters, en door naauwkeurig onderzoek, een besluit wegens deszelfs kwaal op te maken, en dan nog huiverig *het* geneesmiddel verordent; dit wordt toevertrouwd aan eenen man, die, zonder eenige kennis, een oppervlakkig oog op het kind werpt, en na een paar vragen reeds, vlug weg, besloten heeft, met wat siroop van rabarber, senebladen of slaapbollen, het gebrek vast te nagelen, of het kind, door verkeerde handelwijze, spoedig aan deszelfs lijden voor altijd onttrekt! — Ouders! is dit vervulling van uwen pligt?

Mij is een geval bekend, dat mij bij het verhaal een' smartelijken lach afperste. Een onzer voornaamste en waarlijk kundigste Doctoren werd geroepen in een huisgezin, waar drie of vier kinderen aan het *roodvonk*, dat toen sterk heerschte, ziek waren. Het toeval wilde, dat juist die Apotheker, bij wien de Geneesheer zijne middelen gereed liet maken, eenige huizen verder, bij twee andere kinderen, welke aan dezelfde ziekte lagen, gehaald werd. Te huis komende, zag hij het door den Doctor verordend geneesmiddel, en beval lagchende, *hetzelfde* voor de door hem gevisiteerde patientjes gereed te maken. Wat wilde nu de uitkomst? Twee der patientjes van den ervarenen Geneesheer bezweken onder de ziekte; die van den Apotheker, daarentegen, her-

herstelden gelukkig; en de ouders der eersten bejammerden met bittere tranen, dat zij niet liever hun kroost aan den Apotheker, dan aan den Doctor, hadden toevertrouwd, welke laatste in dat gezin niet meer geroepen werd!

Ziet daar een getrouw overzigt van den staat der Geneeskunde in onze Stad! Hoe ongunstig en in vele opzigten schrikverwekkend is hetzelve! Ongunstig voor den waarlijk gevoeligen Geneesheer, die zich bijna moet schamen een Geneesheer in de Stad *Rotterdam* te zijn; daar hem zijne kunstbroeders van andere plaatsen voor eenen marsjeskramer uitmaken, en hem naauwelijks hooger dan *koopman in medicijnen* tituleren. Schrikverwekkend voor lijders, die, met den wensch in het hart om hunne gezondheid te herwinnen, echter liever besluiten moeten, den dood uit de handen der natuur te ontvangen, dan zich door de schraapzucht en het eigenbelang naar het graf te laten martelen.

Het ware te wenschen, dat onze brave, achtingwaardige Burgervaders, naar een op wetten steunend, maar dan ook met de noodige gestrengheid volgehouden plan, der Geneeskunde hare verloren eer hergaven, en den ingezetenen de gerustheid schonken, van niet door onkunde vermorst, of door lage winzucht verwaarloosd te worden. Doch dit zal, door hunne drukke en menigvuldige bezigheden, en het verouderd, ingeworteld kwaad, dat nog zoo vele belangzuchtige instandhouders vindt, welligt onder de vrome wenschen moeten blijven rusten.

Wat het geneeskundig Collegie aangaat; met hetzelve ben ik niet genoegzaam bekend, om daarover te oordeelen; doch ik meen, dat het uit Doctoren, Chirurgijns en Apothekers bestaat. Hoe moeijelijk zal het dus dezen, bij den besten wil, niet vallen, om alle hunne kunstbroeders in hunne menschlievende gevoelens te doen deelen, en tot het daarstellen van een regtvaardig en edel plan over te halen!

Zoo eenige verbetering aanvankelijk, en een geheel her-

herstel door den tijd zal worden bewerkt, moet zulks vooreerst door de achtingwaardige klasse der rijken en der gegoede ingezetenen worden daargesteld. Wanneer deze weldenkenden zich vereenigden, om hunne Artsen te verpligten, het recept bij den zieken ter tafel te laten liggen, zoude deze zwarigheid spoedig overwonnen zijn. Voorts moet het visitengeld van den *Practicus* behoorlijk geëvenredigd worden aan den fatsoenlijken *stand*, waarin de Geneesheer met alle regt eene eerste plaats bekleedt. Betaalt men met genoegen zes schellingen voor een consult met H. H. Advocaten of Procureurs en Solliciteurs, die ons daarvoor dikwijls niets dan een verloren proces of onbetaalbare rekeningen te huis zenden, dan moet ook de brave man, die, wanneer hij in gemoede en met kunde handelt, voor onze gezondheid zoo vaak als een bode des Hemels wordt aangemerkt, niet met het *kruijersloon* van éénen schelling worden afgezet, waardoor men hem noodzaakt op de geneesmiddelen eene ongeoorloofde winst te zoeken, en waaruit ook al het geknoei en de schande is voortgesproten.

Een tweede middel berust bij de Heeren Apothekers. Deze moesten zich onderling verbinden, geene akkoorden met den Doctor te zullen aangaan, alle bestaande verbindtenissen dienaangaande te verbreken, en hunne medicamenten met eene behoorlijke winst den Doctor aan te rekenen. Verkiest deze dan volstrekt *de kassier* van zijne patienten te zijn, en zorgt hij voor eene *goede liquidatie*, dan zijn zij, voor een procent of wat, bevrijd van burger-bankroeten, en kunnen den Doctor naar genoegen zijne rekening aan den patient laten maken. Hierdoor zullen ook zij zich ontheffen van door hunne Confraters in andere plaatsen uitgemaakt te worden voor knoeijers en bedriegers; daar thans een *Amsterdamsch*, *Haagsch* of *Leydsch* Apotheker meerder achting heeft voor zijnen leerling, dan voor de grootste Ambtsconfrater uit *Rotterdam*.

De Heeren Doctoren, eindelijk, moesten overeenkomen,

men, hunne bosfen niet anders dan met daartoe gefchikte perfonen aan te vullen, geene gegoeden (en er zijn bosfen, waarvan menfchen, die zelve dienstboden houden, zich niet fchamen leden te zijn) hoegenaamd aan te nemen, en dezulken, die er in zijn, zóó te behandelen, dat zij van zelve bedanken. Hierdoor zullen zij, die billijke aanfpraak op dergelijke hulpzame inrigtingen hebben, gewaarborgd zijn voor eene prompte bediening, en zuivere, krachtige geneesmiddelen, die er dan zeer goed voor hen zullen overfchieten, als zij niet behoeven verkwist te worden aan hunne gegoede, verteederde en daardoor meer ziekelijke ftadgenooten.

Ziet daar, Medeburgers, mijne gedachten over de Geneeskunde in onze Stad, wel onbewimpeld, maar tevens zonder met woorden, of aanwijzing van daadzaken, eenige hoegenaamde beleedigende bedoeling te hebben gehad, medegedeeld, alleen met den opregten wensch, dat het zoo achtingwaardig en voor de menschheid zegenrijk vak der Geneeskunde, in deszelfs bijzondere wijzigingen, door de daartoe bevoegde perfonen, en ook door dezen alleen, op eene behoorlijke wijze moge worden uitgeoefend, en der lijdende menschheid tot wezenlijken zegen, den beoefenaren tot ware eer verftrekke!

M. D.

D E H E L.

(*Vervolg van bl.* 427.)

Volgaarne maakte ik gebruik van het verkregen verlof, om het Hellerijk te bezien, en gaf mij aan het geleide van een' der helfche Kamerheeren over. Waarlijk! het zoude uwer Majesteit geen gering zielsvermaak verfchaffen, in deze helfche kwel- en martel-kamers een uurtje rond te zien. Welk een villen, roosten, braden, rooken, fpekken en hakken! Men moet het den *maître des fpectacles* des Duivels tot zijnen roem zeggen, dat hij het *effect* beftudeerd heeft. Want met

met zulke kunstbedrevenheid wist hij de groepen te regelen, te rangschikken en te verlichten, en het geheel deed zulk eene treffende werking, dat ik overtuigd ben, uwe *Majesteit* zoude den geestigen uitvinder gaarne het grootkruis van het legioen van eer geschonken hebben.

Dezelfde oorspronkelijkheid vertoonde ook des Duivels Kapelmeester. Want het *Miserere* der geplaagden wist hij zoo vaardig te stemmen, en met trommels en kanonnen te accompagneren, dat het geheel naar eene van die oorlogs-*symphoniën* in den grooten stijl geleek, welke uwe Majesteit tot dolwordens toe bemint. De Duivel was hem ook bijzonder genegen; want hij had zich daarop toegelegd, om de ooren van zijnen Heer en Meester zoodanig te streelen, dat deze hem dikwijls een donderend *bravo!* en *da capo!* toeschreeuwde.

Het eerste, wat zich aan mijn oog vertoonde, was de Tirannenzaal.

Waarlijk, Sire! zulk een karakter van majesteit en grootheid, als deze zaal bekleedde, zag ik nog nooit. Het *is* een verbazend eirond. De gewelfde zoldering wordt door 500 korinthische zuilen ondersteund, welke van zuiver goud gegoten zijn. Deze zuilen moesten tevens in de plaats van kagchels dienen; want elke derzelven zag ik door eenen gekroonden heer omhelsd, die scheen zich daaraan te warmen. Mijn geleider gaf mij echter deze opheldering: „ Deze heeren — zeide hij — waren eertijds magtige Keizers, Koningen en Oorlogslieden, welke zoo begeerig waren naar goud, dat wij, om deze hunne begeerte te bevredigen, hen aan deze gouden zuilen hebben vastgesmeed." — Maar dit was — met verlof van den Duivel! — eene helsche grap. Want deze zuilen waren zoo gloeijend heet, dat deze doorluchtige heeren duivelsche gezigten trokken, en dezelven met een geheel ander gevoel omhelsden, dan eertijds hunne *maitressen*.

„ Bezie eens het kunstig *Mosaïk*, waaruit deze vloer bestaat," zeide mijn geleider; „ het zijn enkel schedels van schurken, namelijk van vorstelijke vleijers, koppelaars en soortgelijk goedje, welker bezigheid eertijds was, gedurig nieuwe slagtoffers voor den wellust en de hebzucht hunner meesters op te zoeken."

„ Bravo!" antwoordde ik, en gaf hun eenen hartelijken trap; „ hier zijn zij op hunne plaats."

„ Hoe bevalt u de verlichting?" vroeg de Kamerheer: „ magt

„ zaagt gij ooit iets prachtigers, dan deze ontelbare kristallen kroonen, welke aan de zoldering hangen?" En waarlijk, de glans, welken zij verspreidden, was met niets in de wereld te vergelijken. Dit had zijne reden; want de kaarsen waren niet, zoo als men denken zoude, van was of smeer gegoten, maar — zoo als mijn geleider zeide — uit een gesmolten mengsel van leveranciers en woekeraars, en overtroffen zelfs de Russische kaarsen; weshalve ik dezelven uwer Majesteit ernstig aanbeveel. Ook zag ik nooit iets kostbaarders, dan de zoldering der zaal. Dezelve bestond uit eene reeks van *fresko*-schilderijen en gouden *basreliefs*, welke de merkwaardigste gebeurtenissen der wereld vertoonden, van welken de Parijsche bloedbruiloft, de Siciliaansche vesper, de brand van Rome onder NERO, en vooral de brand van *Moskou*, van wege de treffende voorstelling, mij uitnemend bevielen.

„ Schaak den koning!" riep thans eene verschrikkelijke basstem. Ik zag om, en ontwaarde een aantal gekroonde heeren, die met het hoofd op de hand en zeer diepzinnig aan gouden tafeltjes zaten, en schaakten.

„ Wie zijn zij?" vroeg ik mijnen geleider. — „ Deze zijn die wereldbedwingers — antwoordde hij — welke eertijds de aarde als een groot schaakbord beschouwden, waarvan zij hunne natuurgenooten, even als onbezielde figuren, wegbliezen. Thans spelen zij met hunne vleijers en *maitresſen*; maar geloof mij, de koningen, boeren en springers branden hun thans regt helsch in de vingeren!" En waarlijk, bij elken trek knipten zij met de vingeren, waaruit ik besloot, dat de Kamerheer gelijk had. Daarbij kwam, dat zij erbarmelijk over hoofdpijn klaagden; en, toen ik hunne kroonen van naderbij beschouwde, vond ik, dat het gloeijende *chakoo's* waren, die hun voorzeker een weinig ongemakkelijk zaten.

„ Waarlijk," zeide ik, zeer verbaasd, nadat ik het doorluchtig gezelschap overzien had, „ gij, heeren Duivels! weet voor gepast onderhoud te zorgen, en vooral de speelpartijen voorbeeldeloos te regelen!"

„ Vernederen wij ons thans tot de mindere klasse," voer de Duivel voort: „ beschouw nu die Maarschalkstafel!" Bij het woord Maarschalkstafel wees hij op eene groote biljart. Toen klapte hij in de handen, en riep: „ *à La chasse!*"

„ *à La chasse! à la chasse!*" klonk het uit alle hoeken, en een twaalftal ligtvoetige Duivels met groene voorschoten,

welke mijn geleider de *helmarqueurs* noemde, kwamen toegesprongen. Zij hielden vurige *queus* in de hoogte, welke zij eenige bestarnde en sterk verguld heeren met vele duivelscomplimenten in de handen drukten. Toen schudden zij een aantal gloeijende kartetskogels op de biljart; en nu begon waarlijk een regt grappig *à la chasse*-spel: want de *queus* brandden den heeren Maarschalken en Generaals zoodanig in de handen, dat zij het eene dozijn vloeken na *het andere uit*stieten, en zich daarbij de ballen elkander naar het *hoofd caramboleerden*.

De *marqueurs* stonden grijnzend daarbij, en *marqueerden* met eene waarlijk duivelsche koelbloedigheid.

„ Even zoo koelbloedig, als deze *marqueurs*," zeide mijn geleider, „ aanschouwden deze heeren eertijds het groote oorlogsbiljartspel, en even zoo boosaardig grimlachten zij, wanneer de kogels hier of daar een been wegmaaiden."

„ Partij!" brulde het nu uit honderd kelen. De *marqueurs* namen hun de *queus* uit de handen, en zeiden hun de *uitgezochtste* vleijerijen over hun spel. Te gelijker tijd bragten zij eenige, een honderd pond zware, metalen kruisen, welke mijn geleider, spottenderwijze, de grootkruisen van het legioen der hel noemde. Deze hingen zij den spelers op den rug, en noodigden dezelven tot eene wandeling, waarbij de nieuwe ridders onder den last hunner grootkruisen niet weinig steenden.

„ Eereteekens en kruisen naar verdienste!" dacht ik. „ Maar, om op iets anders te komen, hebt gij hier geene Financiers; wel te verstaan dezulken, die het vette der aarde uitzogen, alleen om hunnen buik te vullen? want alle achting voor de anderen."

„ Of wij ze hebben!" hernam mijn geleider lagchende — „ zij heeten *legio*. Volg mij in de Financiekamer!"

Toen bragt hij mij in een zwakverlicht gewelf, alwaar eene hoogst zonderlinge groep zich aan mijn oog vertoonde. Hier lag, namelijk, een ontzaggelijk vat, misschien wel zoo groot als het Heidelbergsche, waarop de woorden vlamden: „ Danaïden-vat der Staatsbezitting."

„ Ziet gij die uitgehongerde heeren — zeide mijn geleider — hoe zij zich afslooven, om het Danaïden-vat uit gindschen put te vullen, die van schuimenden champagne overstroomt? Deze zijn de *Plus*-makers; en zij meenen het waarlijk goed.

Maar

laar die dikke heeren daar, welke, gelijk levende kolken, ondom de kraan zitten, spotten met hunne moeite, daar zij edurig hunne bekers vullen en in hunne buiken ontladen. eze zijn de *Minus*-makers."

„Gij ziet, Mijnheer," zeide een van deze laatsten tot ij, „hoe, door een wijs en welberekend Financiebestuur, t behoorlijk evenwigt tusschen het *plus* en *minus* in het oor ons liggend Danaïden-vat wordt onderhouden. Die agere heeren dáár, welke wij, om de grap, de kollega's *Plus* oemen, zorgen pligtmatig voor de vermeerdering der staats-ikomsten. Wij echter, die ons zelven de kollega's *Minus* oemen, wij hebben het moeijelijk, hoewel meer gevend abt, om deze inkomsten in de uiterste aderen en kanalen n het staatsligchaam te laten uitstroomen; en dus bevindt t staatsligchaam zich altijd wél." Dit zeide de kollega *Mi-s*, en bij het woord staatsligchaam streelde hij genoegelijk jnen buik.

„Wél gezegd, heer *Minus!*" hernam ik: „want maar al dikwijls is de buik van zulke heeren, zoo als gij zijt, het oogenaamde staatsligchaam, waaraan het ware staatsligchaam, s aan eenen *Moloch*, wordt opgeofferd. — Maar wat deert , heer *Minus?* Gij trekt daar op ééns een gezigt, alsof gij an het kolijk geplaagd wierd."

„Helaas! deze gloeiwijn," hernam de Financier, „maakt as somtijds een helsch gespook in de darmen."

Ik bragt zijnen beker even aan mijne lippen, en toen ont-waarde ik, dat de champagnewijn kokend heet was.

„Bravo!" riep ik uit. „Mogt allen bloedzuigeren, die gelijk zijn, reeds op aarde de wijn in de aders branden, ls deze gloeiwijn!" — —

„Gelieft gij mij thans in de Geregtszaal te volgen?" viel mijn geleider mij in de rede.

„Gaarne," antwoordde ik: „waar vinde ik die kuipende egters en advocaten, die de schaal der geregtigheid naar wil-ekeur doen rijzen en dalen; waar vinde ik die bedenkelijke ormaliteiten-slaven, die, van wege de gedurige rug- en om-igten, nooit regtuit zien? waar vinde ik die?"

De Kamerheer bragt mij in een duister hol, hetwelk geens-ins naar eenen tempel van THEMIS geleek. Het eerste, wat k zag, was eene groote schaal, welke de Duivel, uit scherts, le schaal der geregtigheid noemde, omdat het tongetje nooit

regt stond. Op elk einde der balans zat een twaalftal advocaten; een paar sterke Duivels vermaakten zich met de balans gedurig op en neêr te wippen, zoo dat de arme balanceerders telkens de hoofden jammerlijk tegen de zoldering stieten. Een deftige, met eene zwarte *toga* bekleede, Duivel las hun tevens het uitgesproken vonnis voor.

„ Ik appelleer! ik appelleer!" riepen *zij*, terwijl zij zich vast om de balans klemden.

„ Geene genade! het vonnis is bekrachtigd," *was het antwoord*, en de Duivels grijnsden daarbij zoo *boosaardig*, dat het was om dol te worden. — „ Gij hebt hier eene goede en vaardige regtsoefening, inderdaad!" zeide ik; „ maar, waar zijn dan de heeren regters?" — „ Daar is de regtbank," hernam de Kamerheer. Ik zag om, en ontwaarde eenige zeer diepzinnige heeren, die aan eene lange, groene, met akten beladene, tafel zaten. „ Daar zijn zij, die alles op de lange baan van *Slendriaan* en *formaliteiten* schoven. Zij zitten hier wat ongemakkelijk, en gevoelen, misschien *voor* het eerst van hun leven, verveling. Geen wonder, want zij zitten op hekels." — „ Dan ontvangen zij hun loon," hernam ik, en verlustigde mij niet weinig in het aanschouwen van deze groep.

„ Daar ziet gij ook ons *corps diplomatique*," zeide de Duivel, bij het verlaten van dit hol, en wees naar eenen grooten gek, die boven op eenen toren geplaatst was, en door eenen heftigen wervelwind onophoudelijk rondgedraaid werd. Op dezen gek reden eenige staatsdienaars of staatskunstenaars, van de klasse der genen, welke eertijds even zoo naar den wind der politiek draaiden. En dit was zonder twijfel eene lastige rijpartij, om dat die gek een' rug had, *zoo scherp* als een mes!

(*Het vervolg en slot hierna.*)

BERIGT, AANGAANDE HET MOEDIG GEDRAG VAN VIER HOOGLEERAREN, AAN DE MILITAIRE SCHOOL TE LA FLECHE, TEGEN NAPOLEON, IN 1815.

(Medegedeeld door Mr. JACOBUS SCHELTEMA.)

Heeft het genoegen gegeven, dat wij, in de *Geschiedenis*

an den laatsten Veldtogt van NAPOLEON, op bl. 31 en 32, net warmte melding maakten van den edelen tegenstand, aan len overweldiger geboden door de *Zwitsers* en derzelver moedigen bevelhebber, den Graaf D'AFFRY, — niemand zal iet kunnen afkeuren, dat wij insgelijks zorg dragen, om de edachtenis te bewaren van den moed en de deugd van vier mbtenaren, die, alleen en op zich zelven staande, onder een root getal gewapenden, door mult- en baatzucht aan het ollen gebragt, met de zeldzaamste volharding elk aanzoek ot erkentenis van en onderwerping aan den geweldenaar bleren weigeren; te minder nog, daar onder deze edelen is een ebogen *Nederlander*, en een ander, die, hoezeer in *Duitschland* geboren, tot het vaderland de naauwste betrekking heeft, ermits hij gedurende vele jaren aanzienlijke eereposten onder ns bekleedt, thans den kring onzer letterkundigen met glans ersiert, en, misschien meer dan iemand anders, door het andhaven van den roem der Nederlandsche letterkunde buienlands, zich bij dezelve zeer verdienstelijk maakt. Het zijn le Heeren STEPHANUS GREEVE en CHRISTIAAN FREDERIK HAUG, waarvan de eerste, van *Amersfoord* geboorig, voorheen onderwijzer der teekenkunst bij de Militaire-school in *den Haag* was, en later Hoogleeraar werd te *La Fleche*; en de tweede, te *Stuttgard* geboren, voorheen Hoogleeraar der Geschiedenis en schoone Wetenschappen alhier, ot hetzelfde ambt aldaar geroepen was.

Ingevolge besluit van den Koning van *Frankrijk*, in den jare 1814 genomen, was er, behalve de Militaire-school te *St. Cyr*, eene tweede school gevestigd in gemelde stad *La Fleche*, welke gelegen is in het Departement *Sarthe*, zestig uren van *Parijs*.

Aldaar waren bij de tweehonderd Elèves geplaatst, wier getal op zeshonderd zoude gebragt worden. Aan vijftien Hoogleeraren was het onderwijs in de verschillende wetenschappen toevertrouwd. Men verwachtte eene nieuwe organisatie, in Maart van den jare 1815; dan — BUONAPARTE verscheen, en nu werd alles ontbonden. Nergens misschien vertoonde de zucht voor denzelven zich met meer drifts, dan onder de leerlingen op deze scholen, die meerendeels zonen waren van officieren en ambtenaren, door den oorlog ge-

gestegen en gevallen. De Generaal DE CHAUVIGNY, Kommandant dezer inrigting, voegde zich bij den Hertog VAN BOURBON, en vertrok naar *Nantes;* de Graaf DE MEULAN, Kolonel, maakte zwarigheid het commando op te nemen, en zoo was alles zonder opperhoofd en eenig bedwang. NAPOLEON zond eerlang den Generaal MEUNIER derwaarts, die geheel aan hem was toegedaan. Nu kwamen er weldra andere Chefs, Officieren en Professoren; en zij, die nu het meest in drift en hevigheid uitmuntteden, *hadden* het beste uitzigt op bevordering.

Een der eerste maatregelen was, om van de ambtenaren eene verklaring van gehechtheid en trouw aan den *overweldiger* te vergen; en dit werd spoedig gevolgd van het vorderen der onderteekening van de beruchte akte, waarbij de BOURBONS voor eeuwig vervallen verklaard werden van den Franschen troon. Alle ambtenaren te *St. Cyr*, de meeste te *La Fleche* waren zoo ijverig voor het een als ander, en teekenden alles; dan, op de laatste plaats stootte men het hoofd bij vier Hoogleeraren. Hoezeer van dezen, bij de bevestiging in hunne bedieningen van 's Konings wege, geen eed gevergd was, beschouwden zij zich aan denzelven verbonden, en weigerden de teekening van alle verklaringen voor NAPOLEON. Behalve de Heeren HAUG en GREEVE, waren het de Heeren... LE ROUX, Professor der Mathesis, voorheen aan de Universiteit te *Parijs*, een man van hooge jaren, beproefde braafheid en erkende kunde; en... STADLER, Professor der Hoogduitsche Taal en Letterkunde, voorheen te *Tournon*, insgelijks zeer ervaren in zijn vak. Om dezen tegenstand en deze weigering stond een ieder verbaasd. In het eerst werden er allerlei beloften aangewend, later allerlei bedreigingen; dan alles vergeefs. De laatste stegen met den dag bij toenemenden wrevel, zoo zelfs, dat men het gemeen aan den gang hielp, hetwelk niet zelden met hun geschreeuw: *vive l'Empereur!* en: *vive la Liberté!* de woorden: *à bas les etrangers!* (weg met de vreemden!) vereenigde. Eindelijk dacht men zeker te zijn van eenen meer gunstigen uitslag, toen men de gemelde pogingen voor de derde reis herhaalde, en aan hen het bekende *aanhangsel op de Constitutiën* voorlegde, ter bevestiging van NAPOLEON op den troon. Men eischte stellig en sterk, dat zij, gelijk de overigen, hierop hunne *vrije* stem zouden uitbrengen, en *ja* zeggen;

gen; dan ook dit werd met waardigheid geweigerd. De Maire, een man, afkomstig uit het edel geslacht van D'AUBIGNY, die zeer veel bescheidenheid had laten blijken, en hun zelf met voorzigtigheid berigt had gegeven van hetgeen er voorviel, kwam nu bij hen, en betuigde, dat zij, zonder toetreding in dezen, niet zouden te redden zijn; dat deze procesfen-verbaal naar *Parijs* moesten worden opgezonden; dat dezelve moesten dienen voor het zoogenaamde Meiveld; dat hij bijzonder rapport zou moeten doen, enz. Ook nu bleven zij zich zelven gelijk, en weigerden zij den schijn zelfs van hulde. Dit wekte de grootste verwondering; men sprak niet dan van revolutionaire maatregelen, van arresten, gevangenis, opzending naar *Parijs*, militaire regtbanken, vonnissen en wat dies meer zij, en men zag met vreeze uit naar de orders uit de hoofdstad. Eindelijk kwamen deze; en, daar men zich aldaar te zwak gevoelde om wreed te zijn, bepaalden zich dezelve daarbij, dat zij gesteld werden onder het toezigt van de hooge Policie, en tevens, dat de Maire om zijne gematigdheid werd afgezet. Nu zagen zij zich verstoken van allen omgang en alle briefwisseling met vrienden en vreemden; zij stonden geheelenal alleen en op zich zelven, zonder bescherming van iemand, en moesten het ergste vreezen, vooral toen het gevaar van de zijde der *Royalisten* voor de *Napoleonsgezinden* nader kwam, en die van de *Vendee* de stad *La Fleche* met een' aanval bedreigden. De Generaal MEUNIER trachtte nu alle Hoogleeraren en ambtenaren, zoo wel als de jongelingen, te doen wapenen, ten einde zoo veel tegenstand te bieden als mogelijk was. Ook dit aanzoek werd aan hen gedaan, dan tevens geweigerd; en deze weigering deed hunnen hagchelijken toestand dagelijks toenemen.

Gelukkig kwam er eerlang afwending van het groot gevaar door den slag van *Waterloo*; dan nu vernam men eerst, wat men hun aangaande had voorgenomen, en in welke verschrikkelijke gevaren van fusilleren of guillotineren zij geweest waren, indien zij zich maar eenigzins onvoorzigtig hadden uitgelaten. Het treurige in hunnen toestand werd geenszins geheel opgeheven of veranderd; het scheen, dat zij vergeten werden; het bevel tot mijding bleef bestaan, en, daar de wrevel en euvelmoed onder de *Buonapartisten* wel gesnuikt, doch

doch niet beteugeld werden, hadden zij dikwijls *te worstelen* met onaangenaamheden van allerlei aard.

Op den 3den van Oogstmaand veranderde dit alles, toen de Pruisfische kavallerij onder den Generaal VON HOBE de stad *La Fleche* bezette. De Heer HAUG werd nu door den Maire D'AUBIGNY, die spoedig hersteld werd, uitgenoodigd, om voor tolk tusschen den Pruisischen Generaal en de Regering te dienen. Hij onttrok zich niet, om de *Regenten* en het volk, waarvan velen hem zoo zeer bedreigd *hadden*, van dienst te zijn, en belastte zich tevens met de werkzaamheden der administratie. Gedurende twee maanden bleef hij in dezen moeijelijken werkkring, zeer tot genoegen aan wederzijden. Hij ontving niets ter belooning. Dan, toen hij in den jare 1816 herwaarts werd beroepen, om den vroeger bekleeden post, als Hoogleeraar der Geschiedenis en fraaije Wetenschappen aan de Koninklijke school voor Artillerij en Genie te *Delft*, op nieuw te aanvaarden, ontving hij de meest vereerende blijken van achting en goedkeuring van de voornaamste Regenten en ambtenaren, zoo van de stad als van de school, met name van den Graaf DE MEULAN, die van 's Konings wege wel het opperbevel opnam, doch niet slagen konde om de orde en gehoorzaamheid onder de Elèves te herstellen. Wij hebben deze verklaringen en dankbetuigingen gezien. De Heer GREEVE is alsnog in de gemelde betrekking aan de school te *La Fleche*.

Het komt ons voor, dat de *Buonapartisten* zelve verstomd gestaan hebben over den moed en de volharding van deze edelen, en dat hierdoor de besluiteloosheid tot het nemen van ernstige maatregelen is veroorzaakt. — Zoo werd dan ook hier bewezen, dat aldaar de geweldenaar niets vermag, waar het gevoel van eer met godsvrucht gepaard gaat. *Wellust* is het, om deze namen bekend te maken; pligt, om ze bekend en in zegening te houden. Hiertoe strekke deze poging!

OVER HET AFWENDEN DER ONWEDERS.

(Briefswijze medegedeeld aan de Heeren Schrijvers der *Vaderlandsche Letteroefeningen*, door H. H. DONKER CURTIUS, te *Arnhem*.)

In Ulieder geacht Maandwerk, No. 5 van dit jaar, bl. 234—237

237 van het Mengelwerk, hebt Gijl. een voorstel geplaatst van een min kostbaar middel ter behoeding tegen het onweder; hetwelk mij voorkomt, behalve door de zwarigheden, welke de steller zelf oppert, ook nog door andere gedrukt te worden, waaronder ook deze: dat de blikfem juist niet altijd boven op het *spits* of kruis van eenen toren inslaat; maar ook zeer dikwijls in de muren verre beneden een windwijzer, gelijk hier twee jaren achter den anderen gebeurd is. Hoe, in dergelijke gevallen, het voorgestelde middel behoedend zoude kunnen zijn, schijnt mij, zonder nadere verklaring, niet regt duidelijk. Hoe dit zij: het gemelde opstel heeft mij aanleiding gegeven, om Ulieden mede te deelen het hoofdzakelijke van drie voorlezingen, in den voorledenen winter betrekkelijk dit onderwerp gehouden, in het Natuur- en Letterkundig Genootschap *Prodesse conamur*, door den Heer J. W. EVERS, President van de Regtbank van Koophandel alhier, en werkend lid van hetzelve genootschap.

De eerste dezer voorlezingen behelsde twintigjarige waarnemingen over de driften der onweders, met betrekking tot de stad *Arnhem* en haren omtrek. In de tweede voorlezing beredeneerde hij de beste beveiligingsmiddelen voor, 1°. bijzondere personen; 2°. gebouwen; 3°. steden, dorpen, havens; en 4°. voor eenen geheelen omtrek in ééns.

Betrekkelijk het eerste was het resultaat, dat denkelijk niets veiliger was, dan een koepel of tent, overtrokken met gewaste zijde, om, in tijd van onweder, zich daarin te plaatsen. Tot gelijk einde kon dienen eene, op gelijke wijze vervaardigde, paraplui. — Ter beveiliging van gebouwen, schepen of molens, verwees hij naar de bekroonde prijsverhandeling van VAN MARUM over de *afleiders*. — Om eene geheele stad of haven of dorp voor den donder te beveiligen, oordeelde hij best te zijn, rondom dezelve, op zekeren afstand, masten of staken, (hoe hooger, hoe beter) met afleiders voorzien, te plaatsen; oordeelende hij dit middel als ontwijfelbaar goed voor de *winter*-onweders, die zeer laag drijven.

In eene derde voorlezing, maakte hij ons bekend met het middel, om eenen geheelen omtrek in ééns voor *zomer*-onweders te bevrijden, bestaande in eenen *wind*, *donder*- en *bliksem-molen*; geschikt om de elektrieke vloeistof onschadelijk uit te malen, af te tappen, of de wolken te ontladen. Hoe

wonderlijk dit moge luiden, hij heeft echter dezen molen, zoo uit- als inwendig, ons afgeteekend, en de mogelijkheid, om door middel van deszelfs werking het bedoelde *effect* te bereiken, beredeneerd, ja, wat meer is, door ondervinding, de zekerheid van het laatste gestaafd; ons bekend makende met de waarnemingen der Meteorologische machine, door Dr. PROCOPIUS DIVISH, vóór vele jaren, te *Prenditz* in *Moraviën* gedaan; door welke machine deze geleerde, gedurende eenen geheelen zomer, genoemde stad voor onweders beveiligde, terwijl dezelve rondom en niet verre af hevig woedden.

Naar mate van de grootte van den omtrek, welken men beveiligen wil, stelt hij één, twee of drie molens voor, ten einde ook te beter de stortregens en hagelbuijen voor te komen. Hij wil dezelven zamenstellen door vereeniging van drie beproefde werktuigen; als de elektrifeer-machine, de afleiders, en de windmolen zonder wieken.

De uitwendige gedaante van dezen molen is eene kolom, ter hoogte van omtrent 60 voeten, en eene evenredige wijdte, rustende op een voetstuk of pedestal. Boven op het kapiteel is een rond uitstekend rad, aan de masten van groote schepen de *uit-*, hier de *inkijk* genaamd, ingerigt tot verschillende diensten, (als een touwladder enz.) Hierop rust eene gedaante van eenen vierkanten, boven schuins toeloopenden, monumentsteen, als kast, waarin de elektrifeer-machines met derzelver conductors werken; en daar boven op een mast of steng, voorzien van eene ijzeren spil, versierd met eene afleiders donderkroon. Aan deze steng zijn twee afleiders in den besten smaak, en ten meesten nutte goedgekeurd, afdalende in het water of in de aarde.

In de monumentsteen-kast werken twee elektrifeer-machines, welke, met derzelver conductors, de afleiders in werking brengen, en de elektrieke vloeistof gestadig zullen uitmalen en een elektriek ledig veroorzaken, welk door het gestadig toevloeijen van de positive elektrieke vloeistof van nabij en verder af zoude worden vergoed.

Om deze elektrifeer-machines in eene gestadige en eenparige werking te houden, stelde hij voor eenen windmolen zonder wieken, welke inwendig, in het binnenste der kolom, met perpendiculaire as, zonder verzetten, met alle winden

zou-

zoude malen (*); en heeft hij tevens gezorgd, dat de molen, bij doodstil weder, op eene eenvoudige wijze, zonder menschenhanden, zijn' geregelden gang kan gaan, zoo wel als dat dezelve, bij zeer harden wind of storm, niet te sterk werke.

. De kosten van oprigting, onderhoud en gebruik zouden niet aanmerkelijk zijn; berekenende hij, dat deze zouden te vinden zijn door eene nieuwe heffing, onder den zonderlingen naam van een donder- en blikfem-geld, van 5 cents jaarlijks voor elke Arnhemsche ziel, en van 10 tot 30 cents per schip of huis, naar rato van deszelfs grootte; en zulks nog maar gedurende de 5 eerste jaren, kunnende deze heffing na dien tijd tot 2 cents per ziel worden verminderd.

Een vernuftig en houtwerkkundig lid van dit genootschap heeft begonnen, een model van zulk eenen molen te vervaardigen. Door ziekte werd hij verhinderd, dit te voltooijen. Gebeurt dit, dan verwacht ik, dat de Heer EVERS zijne voorlezing, door teekeningen opgehelderd, zal laten drukken. In afwachting daarvan, strekke het bovenstaande tot voorloopig berigt. — Ik blijve, enz.

(*) Bij gelegenheid, dat de Heer EVERS eenige voorlezingen deed over het Fabrijkwezen in Engeland, heeft hij ons voorheen zoodanig een' wind-koornmolen, door hem in 1787 te *Margate* gezien, uitvoerig beschreven. De kracht van deszelfs werking is sterker, dan die van eenen molen met wieken.

NAPOLEON ALS DICHTER.

NAPOLEON BUONAPARTE heeft, wel is waar, zijn *dichterlijk* talent in de door hem vervaardigde Bulletins der wereld overvloedig bewezen; doch het is niet zoo algemeen bekend, dat hij ook andere proeven van Dichtkunst gaf.

In zijne jeugd, toen hij naauwelijks de eerste gronden der Fransche taal gelegd had, ving hij reeds aan te rijmen, en ontwierp den losfen omtrek van een Treurspel. De krijgskundige loopbaan, door hem ingeslagen, verwijderde hem van deze vreedzame oefening. Na de belegering van *Toulon*, bevond hij zich te *Parijs* in zeer behoeftige omstandigheden, en besloot, uit zijne bekendschap met eenige Tooneelspelers

van

van het *Théâtre-Français* eenig voordeel te trekken van zijnen dramatifchen arbeid. Hij nam diensvolgens zijn Treurfpel weer in handen, en lapte er nog een aantal Alexandrijnen aan.

Naardien intusfchen de zaken zich tot zijn voordeel wendden, en hij met ongeloofelijke fnelheid fteeds hooger fteeg, bleef dit maagwerk liggen; doch hij vergat het daarom niet geheel. Wanneer hij zich vervolgens Keizer *had gemaakt*, kwam het ftuk hem weder in gedachten, en hij *brandde van* begeerte, hetzelve ten tooneele te voeren. Daar hij *echter* wenschte, dat dit Treurfpel met algemeene toejuiching wierd ontvangen, droeg hij den Dichter LUCE DE LANCIVAL op, hetzelve eenigzins om te werken en te verbeteren. Dit gefchiedde met veel zorgvuldigheids; en, offchoon het Treurfpel zich evenwel nog niet boven het middelmatige verhief, was het ten minfte niet flechter, dan vele andere, die ten tooneele werden gevoerd.

Het kwam nu daarop aan, het ftuk, alzoo verwerkt, *te doen* fpelen. Het werd dus, op de gewone wijze, het *Théâtre-Français* toegefchikt. Bij de voorlezing werd het eenftemmig, als te flecht, verworpen. De voorgewende fchrijver vond zich hierdoor niet zwaar beleedigd; hij nam het handfchrift zeer bedaard terug, en berigtte BUONAPARTE het voorgevallene. BUONAPARTE bleef niet zoo bedaard.

Eenige dagen daarna, wanneer de Tooneelfpelers weder bijeenkwamen, verfcheen een ftalknecht des Keizers, en bragt het ftuk met een bevel aan dezen terug van den volgenden inhoud: „ De *Histrionen* (Tooneelfpelers) van het *Théâtre-„ Français* zullen, van dezen dag af gerekend, na verloop „ van ééne maand het Treurfpel ten tooneele voeren, dat „ zij zoo onbedacht en dom geweest zijn te verwerpen." (Was geteekend: NAPOLEON.)

Dit fchrikwekkend bevel vervulde al de Tooneelfpelers met angst. Zij trachtten ijlings door hunne gehoorzaamheid alles weder te vergoeden. Het ftuk werd aanftonds beftudeerd; men maakte zich door herhaalde proeven hetzelve geheel eigen; het werd, nog vóór den bepaalden tijd, op het tooneel gebragt, en vond, onder deze omftandigheden, gelijk men denken kàn, grooten bijval. Alle Tijdfchriften vermeldden hetzelve met den hoogften lof, met uitzondering alleen van GEOFFROY, wien men de ware toedragt der zake verzweeg, wijl men hem de eer des mededeelens niet waardig achtte.

Het

Het ftuk heeft ten titel: *Hektor's Dood.* LUCE DE LANCIVAL moest zich als vervaardiger noemen. BUONAPARTE overlaadde den Dichter met gunstbetuigingen, en ftelde fteeds het levendigst belang in dit Treurfpel.

ONTMOETING.

Si vacat, et placitæ nimium nec cura puellæ,
Muneris aut facri te remoratur onus,
Accipe nostra tuis modulamina debita flammis,
Quæ matutinas lufimus inter aves.

V. H. ACKER.

(Bij gelegenheid van het Huwelijk van Do. * * *.)

Laatst ging ik hier wandlen in 't ftatige woud,
Dat ruim nog zoo fraai is als 't Haarlemmer hout.
Pas weken de nevlen der donkere nacht,
En Phebus verrees uit de kimmen met pracht.

Nog blonk er de dauwdrup op 't wiegende blad,
Als waar 't een juweeltje in het zilver gevat;
De tjilpende vogeltjes lepten het op,
En netteden veren en vlerken en krop.

Zij wipten en fprongen en vlogen in 't rond,
En groetten met zangen den God, die, zoo blond,
Het hoofd vol met ftralen de baren uit ftak,
En duisterheids drukkende kluister verbrak.

De bijen, die bromden en gonsden hun lied;
De kikkers rikkikten in 't vochtige riet;
't Was alles zoo vrolijk, zoo lieflijk, zoo fchoon
Als 't roosje, dat bloost op de kaak van Dioon.

Ik zag ook een knaapje, zoo vlug en zoo lief,
Met oogjes in 't hoofd, als een olijke dief;
Een ligt zijden kleedje bedekte zijn huid,
Maar vleugeltjes ftaken van achteren uit.

Een

Een koker met pijltjes versierde zijn zij,
Maar pijltjes, zoo scherp als de priem van een bij;
Een houdt hij er altijd gereed in de hand,
Daar de ander het trillende boogpeesje spant.

Ik trad naar hem toe; want de geestlijke borst
Is, dacht ik, met sneeuw en met ijsschors *omkorst*;
En schiet hij, al jokkend, een pijltje op mij *af*,
Ik vang het, en smijt hem 't in 't aanzigt, tot straf.

Maar, hemel! ik was hem geen pijltje meer waard;
Mijn jaren vervlogen met rustlooze vaart:
Hij keek mij eens aan, en die olijke guit
Bespotte me en lachte mij schaterend uit.

„ Neen, sprak hij, geloof mij, het geestelijk hart
Wordt ook nog wel eens in mijn strikken verward:
Zie slechts, hoe de Pater het nonnetje vleit,
Als 't maanlicht zijn scheemrende glansen verspreidt!

„ Al staat bij die heeren het aanzigt wat fijn,
Toch houden zij 't somtijds met vrouwtjes en wijn;
Zij kussen en kozen en vullen den krop,
En voeren, bij 't druifnat, de liefde ten top.

„ En Domine's?... Denk, o herdenk slechts uw jeugd!
Toen was ook uw meisje al uw lust en uw vreugd;
Toen kustte ge, en rustte zoo graag op haar schoot,
En zongt u van liefde en verlangen schier dood.

„ Nog buigen de mantel en bef voor mijn staf;
En schiet ik, mijn' pijl keert geen predikstoel af,
Al was hij getimmerd van 't stevigste hout.
Een dwaas, die op zulk een verschansing betrouwt!

„ Zie slechts!" en hij hield mij zijn handje op 't gezigt,
En streek mij, magnetisch, bei de oogleden digt;
En, helderziend, werd ik veel dingen gewaar,
Waarvan ik niet klappen mag zonder gevaar.

Ik zweefde, zoo vlug als een vogeltje, in 't rond,
En 't oogenblik bragt mij op K***'s grond;
Daar zwaaide ik en draaide ik door 't luchtige zwerk,
En kwam er te land... in eene opene kerk.

Daar predikte een leeraar, in 't achtbaar gewaad,
Zoo ferm en zoo deftig, met effen gelaat.
De boeren, die gaapten, en dachten, verſtomd:
„ *Hoe 't mannetje aan zoo veel geleerdheid toch komt!*"

De meisjes, die keken zoo ſtrak en zoo ſtraf,
En hielden geen oog van den predikſtoel af;
Men zuchtte, men ſnikte, men kleurde of werd bleek,
Maar meer om den Domine dan om de preek.

Ter zijde den kanſel zat jeugdige Koos,
Een meisje, zoo friſch als een bloeijende roos,
Met boezem en armen, als marmer zoo wit,
En lokken en oogen, zoo zwart als een git.

Toen zag ik het ſchelmpje, den zoon van Dioon,
In 't midden der kerk, op een koperen kroon;
Hij wette zijn pijltjen en ſpande zijn boog,
En draaijende mikt hij, en ſchiet naar omhoog.

Mijn hemel! hoe of hij het wagen toch dorst?
De pijl vloog den Domine vlak in de borst,
En hielp hem de herſens geheel van de ſtreek,
En uit was het vuur en de kracht van zijn preek!

En nog had de guit niet met ſchieten gedaan:
Ach! Koos, ook de onnoozele Koos moest er aan.
Hij drijft haar, meêdoogloos voor pijnen of ſmart,
Den ſchicht, tot de veder, in 't jagende hart.

Daar brandden en blaakten die beide zoo fel;
Hun boezem was vuur, en de kerk werd een hel.
Hij wendde onophoudlijk ter regter zij 't oog,
En zij ſloeg haar brandenden blik naar omhoog.

Hij

Hij ſtotterde, en jaagde zoo driftig naar 't *end*,
Als 't paard, dat, op hol, over ſtraatſteenen *rent*;
Zij wenschte dien zondag zoo lang als een week,
En einde noch amen aan kerktijd of preek.

Maar echter, dat vreesſelijk amen! dat kwam,
En toen ſteeg de vonk in haar boezem *ten vlam*;
En ſinds hadden beide noch ruste noch *duür*,
En wat zij ook deden, 't was olie in 't vuur.

Hij droomde zich zalig, in 't eenzame bed,
Als had hij naast Koosje zich nedergezet;
En zij dacht des nachts nog aan niets dan die preek,
Die ſchooner haar zelfs dan een minnezang leek.

Hij mijmerde en peinsde; doch niet om zijn werk,
Maar om het noodlottige ſchot in de kerk.
Bij dag was hij eenzaam en korzel en bang;
De nachten, ach! vielen hem eindeloos lang.

Zij kwijnde en keek uit, bij 't verheffen der vlam,
Of nog niet haar liefſte, haar Domine kwam;
En zuchtend en ſmachtend verſleet zij den tijd,
En raakte den blos van haar wangen haast kwijt.

Maar eindlijk ſtreek Hymen, vermurwd door hun ſmart,
Na dralen en talmen, de hand over 't hart,
En lonkende lei hij haar hand in zijn hand,
En bond ze te zamen met bloemrijken band.

Toen zag ik, nog klaarziend, de toekomst eens in,
En merkte noch einde noch koû aan hun min.
Zij plukten de vruchten der liefde en der *deugd*,
En bleven nog lang in den fleur van hun jeugd.

Een zestal van kindren ſprong op aan hun zij,
En huppelde en dartelde vrolijk en blij;
Geen ramp brak de vreugd van hun huwelijk af,
Maar roosjes verſierden hun weg tot aan 't graf.

'k Ontwaakte, en hervond mij in 't bosch weer alleen;
De zon ſtond reeds hoog, en ik wandelde heen;
Ik ſchreef mijne *ontmoeting* terſtond op 't papier.
Gunt, vrienden! dat ik er uw' echtkrans meê ſier'!

A. N. v. P.

MENGELWERK.

DE OPOFFERING VAN ISAäC, BEHOUDENS GODS HEILIGHEID EN DE VROOMHEID VAN DEN AARTSVADER, GEEN DROOM, MAAR EENE WARE GEBEURTENIS.

Aan den Redacteur van de Vaderlandsche Letteroefeningen.

Mijn Heer!

Wanneer eenig gevoelen, hetwelk van nadeeligen invloed zoude kunnen zijn, indien het aangenomen wierd, wordt geopperd — wanneer dit gevoelen ook volstrekt onbestaanbaar is, en dus de verpligting, om het te wederleggen, ontstaat; dan is men, bij die wederlegging van hetzelve, toch ook verpligt, vooreerst, te zien, van wien het komt, en ten tweede, wanneer het der moeite waardig is, zijn best te doen, iets beters in de plaats te leveren. Ik pas dit toe op het, door den Luterschen Predikant te Rotterdam, SANDER, in het uittreksel uit eene leerrede, aan het publiek medegedeeld gevoelen, dat de opoffering van Isaäc *geene ware gebeurtenis*, maar *een droom* zoude wezen. Wat er van den Bijbel worden moet, wanneer dit gevoelen doorgaat — te meer, daar de Eerw. SANDER meteen *en passant* nog maar eenige gebeurtenissen der H. S. voor droomen verklaart, onder andere de verschijning van de Engelen aan de Herders bij de geboorte van Jezus — is duidelijk. Ik heb geen plan, 's mans gevoelen stuk voor stuk te wederleggen, want dit is meer de zaak des Recensents; ook beteekenen zijne gronden, die buiten de *praemissen*, rakende Gods Heiligheid en Abraham's vroomheid, omloopen, weinig. Ondertusschen Do. SANDER, te Rotterdam, behoort geenszins tot de Neologen, die met den Bijbel leven naar hun welge-

vallen. Zijne regtzinnigheid, dit mag hij *zeggen*, is nooit verdacht. Hij is bekend als een schrander *hoofd*. Ook aan de letterkundige wereld is hij gansch niet *vreemd*. Eindelijk is hij een voorstander van verlichte (echter geene neologische) godsdienstkennis.

Maar met het uiten van zijn genoemd *gevoelen* is hij wat driftig geweest. Dit is verklaarbaar *in een hevig* temperament, hetwelk door het eensklaps *doen eener* ontdekking wordt in beweging gezet. Het licht *ging* eensklaps in zijne ziel op, en moest nu maar vooruit ook. In zoodanig geval is dan het gevaar der overijling, en dus der dwaling — waarvoor menschen, in wien nooit eens een eigen, veel min een stout *idée* opkomt, of die eerst vragen: hoe zal het bevallen? gedekt zijn — zeer groot. Het is dan nu ook geene kunst, tegen zulk een gevoelen uit de hoogte te spreken, of er op den kansel tegen uit te varen — waar dan vrij wat menschelijks mede onder loopen kan. Maar wanneer de *praemissen*, waarop die meening steunt, nader onderzoek verdienen, terwijl de gewone wederleggingen niet in allen opzigte voldoen; dan behoort men haar dit regt te laten wedervaren. En de *praemissen*, waarop Do. SANDER bouwt, zijn van dien aard. Ik heb dus getracht, door algemeene redenering dezelve te ontzenuwen; en dit is iets, hetgeen zijn Weleerw., naar bl. IV der voorrede, niet zal kwalijk nemen, en wat men daarenboven ook aan het godsdienstig publiek in eene zaak van zoo veel belang schuldig is. In hoe verre mij dit gelukt zij, mogen dan dit publiek en de waarheidsliefde van Do. SANDER beoordeelen.

De plaatsing van het, met dit oogmerk ter nedergestelde, stukje achtte ik, Mijn Heer! het geschiktste in uw algemeen gelezen, en aan de bevordering van verlichte, op den Bijbel steunende, godsdienstkennis mede voornamelijk toegewijde, Maandwerk. Gij duldt in hetzelve geene partijzucht of *animositeit*. Die moeten ook bij onderzoek van punten, die den Godsdienst raken, *volstrekt altijd* verwijderd blijven. Ik ben mij

niet

niet anders bewust, dan met bescheidenheid te werk gegaan te zijn; maar heb naar pligt en inzigt het gezag des Bijbels voorgestaan.

Met achting,

Uw bestendige Lezer.

Hadde Abraham met ons vernuft geredeneerd; ware hij, gelijk wij, bedreven geweest in wijsgeerig betoog van de volkomenheden des Opperwezens — betoog, wat ik op zich zelve niet verwerpen wil, maar wat toch, daar het ons volkomen-*heden* leert bewijzen, den indruk der volkomen-*heid* verzwakt —; ware dan eene stem van den Hemel tot hem geschied: „ slagt uwen zoon ten brandoffer!" en hadde Abraham gehoorzaamd: dan zoude ik geene kans gezien hebben, Gods Heiligheid en Abraham's-vroomheid te verdedigen tegen de lasteraars van den Bijbel. Maar nu, daar Abraham een geheel ander man was, daar zijne manier van denken en met God verkeeren van de onze hemelsbreed verschilde, mogen wij zijne daad niet beoordeelen naar onze theoriën van zedelijkheid.

Ik bedoel geenszins vast te stellen, dat de Allervolmaaktste ooit konde onderhevig zijn aan veranderlijkheid van beginselen, en aan den eenen mensch, in den eenen tijd, uit hoofde dat die mensch minder philosophisch voleindigde kennis van Hem bezat, iets hadde kunnen bevelen, wat in het afgetrokkene altijd een gruwel blijft: maar ik wil komen op die omstandigheid, dat de Godheid met hare eigenschappen en eischen aan den mensch ten allen tijde is kenbaar geworden binnen den dampkring, die uit zijn eigen, met zwakheden bezet, hart opging; of, met andere woorden, dat God zich, in het onderwijs aangaande zijn wezen, zijne betrekking tot de menschen, en dezer pligten te zijnen aanzien, altijd gerigt heeft naar het standpunt en de vatbaarheden van hen, wien Hij onderwees. Een ander onderwijs zou geen onderwijs geweest zijn. Vandaar zoo

veel tijdelijks en plaatselijks in den Bijbel; *zoo veel*, 't welk vroeger heilige pligt was, maar nu *vervallen is*, gelijk de geheele offerdienst; zoo veel, hetwelk *toen* geloofswaarheid was, en waarvan nu het tegendeel moet beleden worden, b. v. dat God jaloersch was op uiterlijke hulde, en een ſtraf Koning, echter *bijzonder* genadig omtrent zijn uitverkoren volk, mits *het Hem* offers bragt; vandaar, dat toen geoorloofd *was hetgeen* nu misdadig is, b. v. het huwelijk met meer dan *ééne* vrouw. — Door al dit tijdelijke en plaatſelijke ſchemert wel altijd ééne waarheid door, aan welke de wijzen door godsvrucht altijd nader waren dan de groote hoop: ondertusſchen het werd den grooten hoop niet tot misdaad gerekend, wanneer hij uitwendige, werktuigelijke deugd om tijdelijken zegen uitoefende. Op zijnen trap van natuurlijke vatbaarheid kon van hem niet meer geëischt worden. Met één woord, de waarheid verſcheen altijd in een omkleedſel, hetwelk ontleend was uit de vatbaarheden en behoeften der menſchen, aan wien zij geopenbaard werd. Zoo kon de zwakke, bange Jakob geen beter denkbeeld en geene vastere verzekering van eene, ook buiten het gebied der vaderlijke tenten werkzame, Voorzienigheid ontvangen, dan door in den droom eene opening in den hemel te zien, de Godheid boven op eene ladder, en de Engelen dezelve opklimmende en afdalende. Later moest Israël deszelfs afwijking van Johovah vertegenwoordigd worden door het *voorſtel*, dat de Profeet Hoſeas, *op Gods bevel*, eene *vrouwe der* hoererijen genomen, en onechte kinderen daarmede geteeld hadde; en een verrukten Bileam — de broeder der *Schamans*, toovenaars, bezweerders, die uit reisbeſchrijvingen te kennen zijn, en wier verrukkingen en gezigten nog wel anders zijn dan die van Bileam — wijst God te regt door het natuurlijkſte middel, wat er was, om *zijne* ziel te naderen: hij laat hem in de verrukking door zijne ezelin aanſpreken. Wie er naast geſtaan hadde, zou de ſtem der ezelin niet gehoord hebben; zij ſprak alleen voor en in *hem*. — Zoo kwam het

he-

hemelſche dan wel rein uit den hemel; maar het werd ontvangen in een aarden vat, en, hoe min *op zich zelve* vatbaar voor vermenging met vreemdaardigs, de menſch heeft het nooit kunnen deelachtig worden, of het had voor hem eenigen ſmaak weg van het vat, waarin het ontvangen werd. Zelfs wij, Christenen, die nu de waarheid zoo rein bezitten, als zondige menſchen haar ooit bezitten kunnen, hebben voor de waarheid, welke wij te kennen noodig hebben, dat God een vergevend Vader is, eene zinnelijke voorſtelling noodig, die ons gegeven wordt in het offer van den Zoon Gods zelven; en wel verre dat wij dit offer met Gods regtvaardigheid ſtrijdig zouden vinden, is het voor ons behoefte.

In de eerſte tijden van de godsdienſtige ontwikkeling des menſchelijken geſlachts was de mensch een kind, en God leefde met hem gelijk met een kind, en onderwees hem gelijk men kinderen onderwijst, in zekeren zin meer te regt brengende of wijzigende, of gebruik makende van hetgeen uit 's menſchen eigen binnenſte opwerkte, dan veel ſtellende, hetgeen het kind eerst met moeite van buiten hadde moeten leêren, zonder dat het daarom nog eigendom van zijn hart geworden ware. Hoe kleiner de kinderen, hoe naderbij met hunne liefde en met hun ligchaam altijd den ouderen. In het tijdvak, waarvan wij ſpreken, was de mensch — men zou kunnen zeggen, zelfs ligchamelijk — der Godheid nader dan wij; want hij had ook meer aan de zigtbare natuur, en meer met haar te doen, en zij was de afleider der Godheid in zijn hart. Wij zijn te groot en te wijs geworden; zonder evenwel, gelijk het Christendom dat wil, met onze meerdere kennis kinderlijken ootmoed en gevestigde reinheid des gemoeds te vereenigen. Daarom kan het te onzen aanzien niet meer heeten: *de Heer ſprak* — hetwelk echter ook niet meer noodig is, omdat wij, als volwasſenen, meer op ons zelve ſtaan, en, onder het onzigtbaar beſtuur, handelen moeten naar den heiligen geest in ons hart.

Ik bedoel dus, dat de form van het Goddelijk bevel aan Abraham: „ offer mij uwen zoon ten brandoffer!" uit de bijzondere gefteldheid des Aartsvaders, uit zijne *individualiteit*, voortgevloeid zij. Maar nu gevoel ik, dat de vraag ontftaan moet: was Abraham dan zulk een wreedaardig mensch, dat hij zich verbeelden konde een bevel van God om zijnen eigen' zoon te *dooden*? Antwoord: Abraham was een kind, een goed, *gevoelig*, dankbaar, *God boven alles* beminnend kind. Hij gevoelde, hoeveel hij van Hem ontvangen had, inzonderheid in Isaäc. Hij had voor den hemelfchen weldoener wederkeerig alles over, zelfs het kostbaarfte, wat hij bezat, dien Isaäc, wanneer het wezen moest. De fmart des oogenbliks eener vrijwillige opoffering — en hoe konde deze in tijden, waarin de uiterlijke hulde in offeranden beftond, welke het hoofd van den ftam als Priester moest verrigten, anders plaats vinden dan op het outer? — deze fmart des oogenbliks mogt hem niet terughouden. Onder deze in- en uitwendige omftandigheden behoefde er flechts eene geringe aanleiding bij te komen, en het bevel werd vernomen: „ offer mij uwen zoon der belofte!" — Wanneer het nu waarheid is, dat de *gezindheden* de deugd uitmaken, en niet de *uitwendige* daad; dan is Abraham's vroomheid, hoe ftuitend *ons* de form ook zijn moge, nogtans gered.

Dan, er komt nog oneindig meer bij, waardoor Abraham's voornemen in het fchoonfte licht geplaatst wordt. Zoude het gezegde tot zijne knechten: „ *wanneer wij* aangebeden zullen hebben, dan zullen wij wederkeeren" — en tot Isaäc: „ God zal Hem zelven een lam ten brandoffer voorzien," niets anders geweest zijn dan koele veinzerij, ter bedekking van zijn oogmerk? — Onmogelijk! volftrekt onmogelijk! Neen — en nu verfchijnt Abraham's *geloof* in vollen glans — hij was vast overtuigd, dat hij met Isaäc tot zijne knechten *zoude* wederkeeren, en dat God zich van een lam ten brandoffer *zoude* voorzien.

Maar dan was Abraham immers een vertoonmaker met iets,

iets, waarin volstrekt geene verdienste lag? — Wat men al van hem maken wil, wanneer het aan vermogen ontbreekt, zich *geheel* in de omstandigheden des Aartsvaders te verplaatsen, daarvoor kan ik niet instaan. Mij komt voor, dat juist dit geloof, dat Isaäc er niet onder lijden zou, maar behouden worden, het zij door Goddelijke tusschenkomst, die de volbrenging des offers zoude beletten, het zij door onmiddellijke wederopwekking uit den dood — dat dit geloof aan Gods Almagt en Goedheid aan Abraham's bereidvaardigheid tot dit offer alle ongerijmdheid ontneemt, die ons koel vernuft er anders nog in mogt meenen te vinden. Het was nu geen opofferen, maar eene hoogste geloofsproef; een bewijs, dat hij krachts genoeg zoude hebben, aan Gods beloften vast te houden, *gesteld ook* dat hij Isaäc opofferen moest. Zoo ging Abraham heen, met het voornemen om het te doen, en alles op God te laten aankomen. Van dezen kant wordt de zaak ook beschouwd door den Schrijver van den Brief aan de Hebreën, XI: 17—19. En wanneer ik mij op dit standpunt plaats, dan kan ik den Aartsvader gerust den toestel tot Isaäc's opoffering zien maken, zonder dat hij mij daarom als een koele wreedaard voorkomt, die dagen lang met dat opzet loopen, en den zoon met zoodanig een voornemen aan deszelfs moeder ontvoeren kon. Wanneer u derhalve het voornemen tot deze offerande mogt stuiten; welnu, denk dan om de offerande niet, maar om de kracht des geloofs, tot wier openbaring gene als een ondergeschikt middel moest dienen. Uit dezen hoofde, dewijl Abraham het zoo ver konde laten komen als God zoude verkiezen, is zijn voornemen en de toestel hem als daad des geloofs toegerekend, en mag hij gezegd worden zijnen zoon geofferd te hebben.

Ik heb mijn best gedaan, om tweederlei bij dezen in een helder daglicht te stellen; te weten, 1° dat het gebod aan Gods zijde niet streed tegen zijne Heiligheid, mits *Abraham* er slechts die tegenstrijdigheid niet in vond, maar het wist overeen te brengen met Gods liefde.

de. En dat dit het geval was, dat de Aartsvader in 't geheel aan geen uitpluizen toekwam, leert het *bijbelsch* verhaal ten duidelijkste; en 2° dat deze groote en van God beminde man niet te laken is als moordenaar van zijn kind, maar geprezen moet worden als held des geloofs, hetwelk in zijn gedrag zoo sprekend uitkwam, en tot welks openbaring juist dit gedrag *de beste* gelegenheid gaf.

Ik ben echter ver af van te stellen, dat ik *dit mijn* doel volkomen zoude bereikt hebben. In 't geheel verwacht ik te dezen aanzien niets bij hen, die zich eenmaal in eene zekere meening hebben vastgezet, en dezelve niet *willen* laten varen. Ook kan ik het zeer natuurlijk vinden, dat het bevel van God — vooral wanneer men het in wat sterke uitdrukkingen kleedt —: „ offer mij uwen zoon!" en de bereidvaardigheid van Abraham om aan dat bevel te voldoen, geheel op zich zelve en buiten verband met de geschiedenis, met de trapswijze ontwikkeling der godsdienstige kennis, met den invloed der *individualiteit* op de godsdienstige denkbeelden, met het leven, den tijd en de omstandigheden, waaronder en waarin beide plaats hadden, beschouwd, voor onnatuurlijk gehouden wordt. Ondertusschen zóó is het niet, of dit onnatuurlijke kan worden uit den weg geruimd; en, zoo wel om verschooning te vinden voor hetgeen in dit opzigt in dezen mijnen arbeid onvoldoende is, als ook om dit onvoldoende eenigzins te vergoeden, mogen mij nog volgende aanmerkingen vergund zijn.

Wij kunnen de zaak onmogelijk zóó ophelderen, alsof wij daarbij tegenwoordig waren geweest, of ook slechts in die tijden en in dat land geleefd hadden. Hadden wij dit, de zaak zou een geheel ander aanzien verkrijgen en al het tegenstrijdige verliezen. Dit kunnen wij beredeneren, en zijn het daarenboven uit achting voor den Bijbel verpligt te gelooven. Hoe kunnen wij eischen alle bijzonderheden bij de gebeurtenis te erkennen, welke ons zoo kort en in de hoofdzaken alleen wordt gemeld, als bij eene mondelijke overlevering natuurlijk

het

het geval wezen moest? Eeuwen lang, tot op den verzamelaar der voorvaderlijke geschiedenissen, gingen zij van mond tot mond. Hoe kan ik bepalen, welke uitdrukkingen en wijzigingen der voordragt gewrochten zijn der poëzije, welke zich der merkwaardige geschiedenis van geëerbiedigde voorvaderen, wanneer zij door mondelijke overlevering wordt voortgeplant, natuurlijk aanzet, en haar tot behoud strekt? — schoon ik uitdrukkelijk betuig vast te stellen, dat deze poëzij niet zoo ver zal gaan, dat zij eene ware gebeurtenis stelle, waar slechts een droom heeft plaats gevonden, of als droom opgeve, wat waarachtige daadzaak is. Wij vinden het er daarom in de historiën des O. V. ook altijd bij gezegd, wanneer iets in den droom gebeurd is. Reeds gronds genoeg, om eene waarachtige daadzaak dáár aan te nemen, waar het verhaal volstrekt van geenen droom melding maakt. — Wij kunnen derhalve de onderscheidene manieren, waarop God in die tijden met de menschen omging en sprak, wel van voren beredeneren; maar ons geheel verplaatsen in den toestand van hen, tusschen wien en God deze omgang plaats had — dit kunnen wij in onzen, zoo oneindig van genen verschillenden, toestand niet. Daarom verliezen wij er wezenlijk veel aan, dat wij niet stellig weten, *op welke wijze* God het bevel aan Abraham, om zijnen zoon te offeren, gegeven heeft. Wat altijd vast staat, dat zoodanig bevel in het naauwste verband met de bijzondere gesteldheid van den Aartsvader stond, en aan geenen anderen dan aan dezen, of aan iemand, die eveneens gevoelde en dacht, had *kunnen* gegeven worden — dit wankelt ook bij deze onkunde in geenen deele. Maar wisten wij meer, wij zouden handtastelijker, zelfs voor den in het denken minstgeoefenden, kunnen betoogen. Dan, de overlevering heeft wel gerekend op nakomelingen, van de denkwijze der vaderen niet geheel vervreemd, maar niet op ons; en de Voorzienigheid, die, waar middelen en wegen voorhanden zijn, geene nieuwe schept, heeft verkozen, het verhaal van Abraham's of-

offer tot ons over te brengen, gelijk de overlevering het gesteld had. Ook ons, begreep Gods wijsheid, konde het op eene treffende manier onderwijzen aangaande de verpligting tot onbepaald geloof, en de welbehagelijkheid van hetzelve in zijn oog. Ook ons konde het ten spiegel verstrekken eener reine liefde *tot God*, boven alles, wat ons het liefste is op aarde—*eene liefde*, die alleen in en met zoodanig geloof bestaan kan. *Willen* wij nu, door eigene wijsheid gedreven, dit verhaal verwringen en verkrachten, en er allen geest uit doen vervliegen — dit is onze zaak.

Het kan niet anders, of het onbestaanbare van dit gedrag met den eerbied voor den Bijbel moet in het oog loopen, zoodra wij eenvoudiglijk bedenken, dat nimmer eenig nakomeling van Abraham zich aan het verhaal van Isaäc's opoffering, gelijk het in den Bijbel staat, geërgerd; dat *de*, hunne kinderen aan den Molech offerende, Israëlieten er nimmer eenige verontschuldiging uit ontleend hebben; dat, eindelijk, Jezus en zijne Apostelen, schoon zij van de zaak nimmer als van eenen droom, maar altijd als van eene waarachtige gebeurtenis spreken, omtrent dezelve nimmer eenige bedenkelijkheid aan den dag leggen. Abraham is hun de groote, geëerbiedigde Aartsvader. Tot de bijzonderheden in zijn gedrag laten zij zich nimmer in. *Zij* hebben altijd slechts het groot geheel voor oogen. Hun thema is: Abraham was een geloofsheld; wordt aan hem gelijk, doet Abraham's werken, dan zijt *gij* Abraham's kinderen, anders niet! — Zoude het *nu* niet *onze* pligt wezen, om, schoon er dan in het geval, naar onze manier van beschouwen, iets overbleve, wat ons niet geheel duidelijk ware, ons, met ootmoedig bewustzijn van het stukwerk in al ons weten en onderzoeken, te buigen voor de wijsheid van Jezus Christus, die, althans wanneer er in Abraham's voorbeeld, als waarachtige gebeurtenis beschouwd, iets, voor God of voor den Aartsvader, onteerends had gelegen, dat wel zou opgehelderd, of misschien den geheelen persoon nooit genoemd hebben? — Zoude het niet onze

pligt

pligt wezen, ons te verlaten op de Heiligheid Gods, en te vertrouwen, dat er in een geval, hetwelk Hij der eeuwen ten voorbeeld ſtelt, niets *kan* gebeurd wezen, hetwelk tegen *zijne* Heiligheid ſtrijdt? — Ja, zouden wij aarzelen te erkennen, dat wij verpligt zijn, van Abraham's geſchiedenis ſlechts *dat* gebruik te maken, wat het N. V. ons er van leert maken — zonder uitpluizing, die altijd verkoelt, en nooit verwarmt? Wat vragen wij naar de kern van de komeet? die blijft ons toch onbekend: maar zijn lichtſtroom wekt onze bewondering. Laat dan ook — *geſteld* dat dit het geval *moest zijn* — in de geſchiedenis van Iſaäc's opoffering door Abraham het een en ander ons onverklaard blijven; het licht, hetgeen van Abraham's geloofsmoed uitgaat, *dit* is voor de eeuwen, *dit* vervult den geheelen hemel van de geſchiedenis der zedelijke ontwikkeling des menſchelijken geſlachts, *dit* hebben wij te erkennen, *daarnaar* ons te vormen. En bij ſlot: dat Abraham's *geloof*, en niet zijne opoffering van Iſaäc, buiten verband met dit geloof, hoofdzaak is, blijkt genoegzaam daaruit, dat een gelijk *geloof* wel van ons gevorderd wordt, maar eene gelijke *daad*, ook door het Christendom, 't geen dat geloof eischt, voor zeer misdadig zou verklaard worden.

WAARNEMING, BETREFFENDE HET ONTLASTEN VAN 160 VISCHGRATEN, PER ANUM. Door FR. APPEL, *Chirurgijn te Scheveningen.*

Op den 9 Junij 1817 werd mijne hulp verzocht bij het dochtertje van KAREL PRONK, 7 jaren oud. Daar gekomen zijnde, klaagde mij de patiente over aanhoudende en ſoms tusſchenpoozende pijn, welke zich uitſtrekte, van de maag, langs het geheele beloop der ingewanden. Ik hield deze pijn in den beginne als uit

uit eene catharrale oorzaak ontſtaande, en diende de lijderes het volgende toe:

℞ *Aq. flor. ſambuc.* ℥viij.
Spir. minder. ℥ß
— *nitri dulc.* ʒi.
Rob ſambuc. ℥j.
m. d.
S. alle uur een halve theekop.

Niettegenſtaande het gebruik van dit middel, bleven de pijnen bij aanhoudendheid voortduren.

Den 10den vond ik de lijderes in denzelfden toeſtand; en, daar er geene behoorlijke *ſedes* plaats had, wilde ik mijne toevlugt nemen tot een *clysma*; doch, bij het inbrengen van de canul, ontmoette ik in het *rectum* eenige harde en weerſtandbiedende ligchamen, welke mij op dat oogenblik in mijn voornemen verhinderden. Ik onderzocht met mijnen vinger het *rectum*, en ontmoette aldaar 12 vischgraten, van onderſcheidene grootte en gedaante, welke ik met de korentang wegnam, en appliceerde vervolgens een *clysma oleoſum*, tevens met het inwendig gebruik van eene *emulſio antiphlogistica*.

Den 11den vond ik de lijderes in denzelfden toeſtand. Ik ging met mijne geneeskundige behandeling op dezelfde wijze voort, gepaard met eene verzachtende dieet. De pijnen hielden intusſchen, door het geheele beloop der ingewanden, even ſterk aan.

Den 12den vond ik de lijderes koortſig; de pijnen waren vermeerderd; ik trachtte andermaal een *clysma* te appliceren, maar ontmoette dezelfde hinderpalen in het *rectum*. Ik ontlastte alstoen, met groote moeite, een getal van 34 vischgraten, en bleef met dezelfde geneeskundige behandeling voortgaan.

De 13den vond ik de lijderes zeer onrustig; zij had aanhoudend koorts, en was zeer dorſtig; de pols zeer hard en vol: welke teekenen mij deden vermoeden, dat er eene ontſteking der ingewanden plaats had; waarom ik

ik met mijne *antiphlogistische* behandeling bleef voortvaren.

Den 14den vond ik de lijderes in denzelfden toestand; doch ontdekte, na een naauwkeurig onderzoek, geene vischgraten.

Den 15den, echter, spoedig bij haar geroepen zijnde, vond ik de lijderes in eenen slechten toestand: een hevig *delirium*, koortsig, gepaard met een koud en klam zweet; de gansche omtrek van den buik, tot eene aanmerkelijke grootte uitgezet, hard en sterk gespannen; zelfs de *umbilicus* ter grootte van 1½ duim uitgepuild.

Ik veranderde toen mijne geneeskundige behandeling, te meer, omdat ik vermoedde, dat er *gangraena* in de ingewanden konde plaats hebben. Ik nam mijne toevlugt tot een *clysma contra gangraenam*, omdat er uit den *anus* een aanmerkelijke stank voortkwam, en de lijderes nog geene *sedes* had gehad.

Bij het inbrengen der canul ontwaarde ik, als te voren, harde ligchamen. Ik begon wederom een naauwkeurig onderzoek; en, na anderhalf uur daarmede bezig te zijn geweest, ontlastte ik de lijderes van 114 vischgraten, die nu met elkander het aanmerkelijk getal van 160 uitmaakten, onder welke verscheidene waren van een' duim lengte, andere van drie vierde duim, sommige van een' halven duim, van verschillende gedaante, als langwerpig, hoekig, puntig enz., en welke alle onder mijne bewaring zijn.

Ik ben vervolgens met mijne *antiseptische* behandeling blijven voortgaan, tevens met het gebruik van *involverende* middelen, gepaard met eene zachte en voedende dieet, tot en met den 20 Junij 1817, met het voor mij streelend gevolg, dat ik alstoen mijne patiente heb vaarwel gezegd, en zij zich thans in eenen gezonden toestand bevindt.

De aanwezigheid van het opgegeven aanzienlijk getal vischgraten laat zich gemakkelijk verklaren, wanneer men in aanmerking neemt, dat, de reeds genoemde vader van het kind met zijn huisgezin in eenen armoedigen

gen toestand verkeerende, onze patiente, *door* grooten honger daartoe aangespoord, eenige *koppen* van schol met derzelver graten gulzig had ingeslokt.

BERIGT EENER REIZE VAN EENEN JONGEN ZWITSER NAAR AMERIKA.

(*Vervolg en slot van bl.* 418.)

Philadelphia is veel fraaijer en grooter dan *Nieuw-York*, maar in denzelfden stijl gebouwd. De marktstraat is de grootste, omtrent een half uur lang, en in het midden met overdekte bogen voorzien, waar de markt wordt gehouden; alle dwarsstraten gaan over de markt, en zijn allen genommerd. Er worden in *Philadelphia* jaarlijks 500 nieuwe huizen gebouwd; de zindelijkheid wordt er even zoo wél gehandhaafd als in *Nieuw-York*; met het huisraad is het eveneens gesteld.

De Vrijmetselaarsloge is zeer schoon, even als de Hospitalen en de Kruidtuin. Een half uur van de stad is een merkwaardig waterwerk, waar het water, door een stoomwerktuig, 150 voeten hoog gedreven wordt, en wel in zulk eene menigte, dat de geheele stad genoegzaam daarmede voorzien wordt. Op de hoogte is eene kom, 25 voeten diep, met gebeitelde steenen belegd, waaruit het water naar de stad gevoerd wordt. In *Nieuw-York* is men, ten aanzien van het water, niet zoo goed ingerigt, en wanneer het lang droog blijft, kunnen de waschvrouwen 4 of 6 weken lang niet arbeiden, want het zeewater deugt niet tot wasschen. *Philadelphia* heeft 130,000 inwoners, waarvan bijkans de helft *Duitschers* zijn. De haven is niet zoo schoon en voordeelig als die van *Nieuw-York*, omdat de scheepvaart in den winter eenige weken lang afgebroken is. De grootste handel is hier met de binnenlanden; ook worden de meeste voortbrengselen des lands hierheen gebragt, en vanhier weder naar de *West-Indiën* uitgevoerd. Er zijn hier vele kerken, en echter niet genoeg

voor

voor alle de verfchillende fekten; men rekent er 53 fekten, waarvan vele haren godsdienst in de huizen uitoefenen. *Joden* zijn er ook, maar zeer weinige.

Van de minder bekende fekten noem ik bijzonder de Herdoopers. Zij hebben eene fchoone, groote kerk, in welker midden men eene waterkom ziet, van wel veertig voeten in den omtrek en drie of vier voeten diep, waarin zij de doopplegtigheid verrigten, welke, naar hunne begrippen, meermalen moet herhaald worden. De doopeling, welke in elken leeftijd, zoo dikwerf zijn gemoed naar deze reiniging verlangt, den doop weder mag eifchen, ftapt, met een' zijden mantel over zijne kleederen aangedaan, in het water; de priester, die hem in hetzelve verwacht, dompelt, onder het zingen der gemeente en het uitfpreken van een bepaald formulier, deszelfs hoofd in het water, droogt hem dan het gezigt af, en begint de plegtigheid op nieuw met eenen anderen. De doopeling begeeft zich intusfchen in een te dien einde toebereid vertrek, om zijne kleederen te verwisfelen.

De tweede, niet minder merkwaardige fekte, zijn de Methodisten. In *Nieuw-Tork* hebben zij 5 kerken, en hier 10. Deze fekte werd door eenen *Zwitfer* geftieht, en neemt zoodanig toe, dat zij weldra de heerfchende zal worden. Hunne godsdienstoefening, waarbij zij de voordragt tot leering van de ingevingen des geestes laten afhangen, heeft eenen dweepigen vorm. Hunne overwegende menigte in de ftad, en hun toenemende welftand, bewijst, dat zij daarom niet minder goede burgers zijn.

De Hernhutters maken hier eene achtingwaardige gemeente uit. Zij zijn goed en milddadig, onderfteunen gaarne hunne medemenfchen, en geven hunnen kinderen eene voortreffelijke opvoeding; de geringfte laat dezelven in vreemde talen, toonkunst, teekenkunst, gefchied- en aardrijkskunde onderwijzen. Onlangs was ik in *Bethlehem*, 20 uren van hier, waar niets dan *Duitfche* Hernhutters zijn, *Pruisfen*, *Sakfers* en *Nederlanders*;

ders; overal werd ik wél ontvangen; het *is daar* naar den echten *Duitschen* trant, en hetgeen men *van hen* ontvangt, dat geven zij met een eerlijk, goed hart; *in* elk huis, waar meisjes zijn, hoort men op de harp of het klavier spelen, waarbij zij schoone *Duitsche* liederen zingen.

Het krijgswezen is in de Vereenigde *Staten*, *zoo* als het eertijds in de kleine *Zwitsersche kantons was*, bijzonder slecht ingerigt. De soldaten zijn vrij *gelijk*, maar, daar elk zijne uitrusting zelf bezorgt, niet sierlijk gekleed. Bij het exerceren gaan de hoofden heen en weêr, men praat zelfs, en wanneer iemand zijn geweer op den regter schouder heeft, in plaats van op den linker, heeft dat niets te beduiden. De muzijk is ook slecht.

De brandinrigtingen, daarentegen, zijn zeer *goed*. In *Nieuw-York* zijn 70, in *Philadelphia* meer dan 100 brandspuiten; elke derzelven is met een klokje voorzien, hetwelk alarm slaat, terwijl men daarmede rijdt, en met een rad, om hetwelk de lederen slangen worden gewonden; bij elke spuit zijn 50 personen aangesteld, zoo wel om op de daken te klimmen, en dezelven, als het noodig is, in te slaan, als om te redden, wat te redden is. Door de geheele stad zijn, van 50 tot 50 stappen, pompen, waarin de slangen geschroefd worden; van de eene spuit gaat het water in de andere; *is* er brand op eene plaats, dan zijn alle naburige *straten* vol spuiten, om water bij te brengen. De brand-assurantiës zijn ook zeer goed en veilig ingerigt.

Het Museum van *Philadelphia* is bezienswaardig; er zijn 1240 vogels, 136 afbeeldingen der beroemdste mannen van *Amerika*, en meer dan 8000 andere voorwerpen in hetzelve. Onder de 212 viervoetige dieren is ook de Mammouth; zijn geraamte is 18 voeten lang en 12 voeten hoog; hij is veel grooter dan de elefant, en heeft twee gedraaide ronde tanden, waarvan de eene 206 en de andere 230 ponden weegt. De levende ratel-, koper- en goudslangen zijn ook merkwaardig, even als de

de Wilden en *Indianen*, welke levensgrootte in hunne bijzondere kleeding afgebeeld zijn. Van het laatste volk komen er nu en dan eenige hier; zij zijn koperkleurig en met vellen van wilde dieren bekleed; wanneer zij niet dronken zijn, geven zij een goedaardig karakter te kennen. Zwarten zijn er ook zeer vele; hun aantal kan wel op 30,000 berekend worden; de meisjes zijn slaven tot in het 18de, de jongens tot in het 21ste jaar; deze laatsten worden thans voor 100 of 150 daalders verkocht. — Fabrijken zijn hier niet; men krijgt bijkans alles veel goedkooper, dan men het hier zoude kunnen maken.

Een ieder mag in dit land jagen; het gebeurt echter zelden. Twintig en dertig uren vanhier is er zeer veel wild; herten, beeren, die goed zijn om gegeten te worden, en wolven zijn ook niet zeldzaam, en nog veel minder de hazen en eekhorentjes. Onlangs verdeelden zich zes jagers in twee partijen, en deden eene weddenschap, welke partij, in den tijd van drie dagen, de meeste eekhorentjes zoude schieten; toen schoot de een 547 en de ander 514 van dezelven.

De landstreek rondom *Philadelphia* en hoogerop is onbeschrijfelijk schoon, en verkondigt eenen grooten welstand. Vruchten, die niet geplukt worden, en heerlijk weiland, waar het schoonste vee graast, ziet men menigvuldig; ook zeer vele schoone landhuizen. De boer is hier een heer, en behoeft niet te arbeiden, omdat de grond alles zonder zwaren arbeid voortbrengt. Wie lust tot het landleven en veel geld heeft, die doet wél, naar *Amerika* te gaan; het is een waarachtig paradijs. Zóó echter, als onze *Zwitsers* aankomen, zonder geld en uitzigten.... welk eene ellende! Onlangs kwam er een schip met 500 van deze ongelukkigen, die niet eens hunne vracht konden betalen. Velen hebben berouw van hunne verhuizing; nu, echter, is het te laat. Zij werden tot diensten verkocht; kinders werden het best betaald; meisjes en jongens worden voor de vracht, tot het 18de en 21ste jaar, even als zwarte

slaven behandeld; een gezond en sterk man moet voor zijne vracht van 4 tot 5 jaren werken, en oude lieden wil men in het geheel niet hebben, zoo dat er thans nog wel 50 in het schip liggen, welke met een benaauwd hart verwachten, wat hun lot zijn zal. Vinden zij niemand, die hen voor de vracht wil nemen, dan worden zij naar de gevangenis gevoerd, alwaar zij, te midden van misdadigers, zoo lang marmer moeten zagen, tot dat zij hunne vracht verdiend hebben, hetwelk wel 10 of 12 jaren kan duren.

Wreedaards zijn die menschen, of liever die woekeraars, die door zulk eenen handel zoeken rijk te worden. Het zijn *Duitschers*, die dit doen, en de meest verleidende drogschriften in omloop brengen; de laatste, die met dit oogmerk vanhier zich inscheepte, zeide vóór zijn vertrek: „ Dit is de laatste reis; gelukt mij ook deze, dan ben ik rijk genoeg." — Het schip, hetwelk de laatste ongelukkigen overbragt, had ten minste 30,000 guldens winst. Lieden, welke hunne reis kunnen betalen, en nog eenig geld overhouden, om land te koopen en zich eenigen tijd te voeden, doen zeer goede zaken; maar de anderen zijn ongelukkiger dan zij ooit in *Europa* zouden zijn. Een goed handwerksman komt hier ook zeer goed voort; maar deze vermenigvuldigen hier ook te zeer, en eindelijk zullen ook zij niet meer hun voordeel vinden. Bovendien kan een jong *Europeaan* zich hier ook niet gemakkelijk aan het landleven gewennen; menigeen wordt van de landziekte overvallen. De boer is, zoo als wij zeiden, een heer; hij eet goed, verkoopt zijne veldvruchten goed, betaalt geene opbrengsten, en behoeft niets te koopen. De akker ongezuiverd land, in eene schoone streek en van goeden grond, kost 2 of 3 daalders, waarvan de eene helft contant, en de andere in zes maanden betaald wordt.

De bevolking is in de Vereenigde Staten thans 8 millioen; maar, wanneer het aankomen van vreemdelingen voortduurt, zoo als sedert den jare 1800, zu

zij

zij in korten tijd schier onberekenbaar zijn. *Pensylvania* alleen zoude, in eene uitgebreidheid van 27 millioenen akkers, 14 millioenen menschen kunnen voeden; dus is er nog plaats genoeg voor nieuw aankomende. Het klimaat is hier niet zeer aangenaam, van wege de spoedige afwisseling der lucht. De thermometer verandert somtijds in éénen namiddag wel 20 graden van de warmte tot de koude; de grootste hitte, welke ik hier gevoelde, was op 95 graden. De winter moet hier, zoo als men zegt, ruw en zeer koud zijn, en 4 tot 5 maanden duren.

De regering en hare wetten hebben vele overeenkomst met de *Zwitsersche*. Men leeft geheel vrij, en wordt nergens met paspoorten, noch met iets anders geplaagd; er is geene openbare politie. Tweegevechten zijn op levensstraf verboden; ontstaat er twist, dan gaat het op de *Engelsche* manier; kan de een den anderen eene ribbe breken, of een oog uit het hoofd scheuren, waarop zij zeer geoefend zijn, dan is de strijd gewonnen. Over 't geheel, echter, zie ik, dat er vele ongepaste wetten heerschen, welke meestal te zacht zijn, en de boosdoeners te zeer tot hun doel geleiden. Sedert 11 jaren werd hier vóór eenige dagen een eenige ten dood veroordeeld en gehangen, en, hoewel hij reeds drie moorden had begaan, berispten velen de regering om dit doodvonnis; de geestelijken verdedigden hem op de kansels, de nieuwsschrijvers in hunne bladen, en de Kwakers zonden smeekschriften aan den President, om zijne vrijstelling te verzoeken. De President is hier de eerste van het land, en heeft een jaarlijksch inkomen van 25,000 daalders; de tweede ambtenaar heeft 15,000 daalders, en de *Grootwaibel* omtrent 8000 daalders.

Er zijn vele uitgewekene *Franschen* hier. De rijken kochten landgoederen, de armen leefden in ellende; wel 400 namen dienst bij de *Spanjaarden*, welke deze ligtgeloovige vreemdelingen door vleijende beloften en uitzigten tot zich trokken, en werden in stilte naar *Mexiko* gezonden.

BEDENKINGEN OP EEN MIN KOSTBAAR BEHOEDMIDDEL TEGEN HET ONWEDER, TER BEPROEVING VOORGESTELD (*).

Invallende gedachten, eene voor de *maatſchappij* welmeenende ſtrekking hebbende, en door *periodieke* werken of langs andere wegen wereldkundig *gemaakt*, *zijn* meermalen van gelukkige gevolgen geweest, nadat zij nader ontwikkeld of in praktijk gebragt waren: de onbekende (*Anonymus*), die het bovengemelde behoedmiddel heeft uitgedacht en hier ter beproeving voorgeſteld, ſchijnt, blijkens zijne opgaaf, ook die goede bedoeling te hebben; maar bedenkingen, zelfs op de welmeenendſte voordragten van vindingen in natuurkundige en andere wetenſchappen, kunnen ook van nut zijn: daarom wil ik er hier eenige op dat geprojecteerd behoedmiddel ter neêr ſtellen, en ter plaatſing in het Mengelwerk van dit geacht en nuttig tijdſchrift aanbieden, tevens ook om aan het verlangen van den Heer, die ons dit middel aan de hand geeft, te voldoen.

Het voorſtel is, om, in plaats van de *gewone afleiders*, van *metalen* vervaardigd, ten einde de electrieke ſtof uit de donderwolken zacht en ſtil naar het aardrijk te leiden, als zijnde deze te *kostbaar*, de toevlugt te nemen tot *niet-geleidende* (*non-conductors*) of *zelfelectrieke* ligchamen, als *glas*, *lak* en *pek*. Voorts, om de *windwijzers* op torens van de eerstgemelde zelfſtandigheid te maken, of met de laatstgemelden te bedekken, (verlakken of bepekken) als ook de uiteinden der molenwieken dik met pek te beſtrijken; ten gevolge waarvan dan de donderwolken, in plaats van zich te ontladen op torens en molens, van deze gebouwen, en zelfs van de ſteden, als 't ware, zouden wegvlugten, uit hoofde van den *afkeer*, dien de electrieke ſtof heeft van glas, lak, pek enz.

Dit

(*) Zie het *Mengelwerk* van No. V dezes jaars.

Dit idée van *Anonymus* mag, oppervlakkig beschouwd, nog al aardig schijnen; naar mijn inzien, echter, is hetzelve van allen grond ontbloot. *A.* heeft geheel zijn voorstel gebaseerd op een bij zijn Ed., zoo het schijnt, heerschend, doch gansch verkeerd denkbeeld van *non-conductors* der electrieke stof, die hij als *anti*-conductors (*a*) wil doen doorgaan. Zoo nu glas, lak, pek en andere ido-electrische ligchamen anti-conductors der electrische stof waren, dan zouden er geene electriseer-machines, electrophores, verzamel- (Leydsche) fleschen en dergelijken bestaan, ter behouding van deze stof; immers dan zou zij voor die *glazen* toestellen *verschrikken*, en van dezelven *terugwijken*. Neen, de electrische stof, in beweging gesteld en gecondenseerd, heeft, even als de warmtestof, en, zoo men wil, als te zaamgeperste lucht en opgekeerd water, eene neiging of aandrang om zich weder te verspreiden (*b*): alsdan, *niet-geleidende* ligchamen ontmoetende, ontwijkt zij zeer langzaam langs of door dezelven, of, dezen voor haren aandrang te zwak zijnde, baant zij zich eenen uitweg er door. Gesteld, de electrieke stof had — in gevolge de meening van *A.* — zoodanig eenen afkeer van *niet-geleidende* ligchamen, (glas, lak, pek enz.) dat zij deze steeds trachtte te ontwijken; dan toch zou dezelve, door de gewone *electriseermachine* in beweging gebragt, in plaats van

(*a*) *Anonymus* verwart *non* met *anti* (*αντι*), en zoo ook *non-conductors* met *anti-conductors*; het eerste is het enkel *negative* van *geleiden*, en dit is nog niet juist, maar is een woord, dat men bezigt om het *minder*-geleidend vermogen van sommige ligchamen ten aanzien der electrieke stof uit te drukken; het laatste is het volstrekt *opposite*, en wordt ook zoo door *A.* aangenomen, in de beteekenis van *terugstooting* en *afkeer hebbend*. Bijna vijfentwintig jaren heb ik de electriciteitkunde beoefend, en met allerlei electrische werktuigen omgegaan, maar nog nooit zijn mij zulke *anti-conductors* voorgekomen.

(*b*) Men noemt dit *evenwigt-herstelling*.

van — zoo als nu het geval zich toedraagt — langs de schijf of bol (van glas, lak of dergelijken) der *machine* heen te stroomen, en als 't ware, zich *daar tegen aan* te hechten, tot zij een beter geleidend ligchaam (de ontvangstukken van den conductor) ontmoet; dan, zeg ik, zou de electrische stof, dadelijk van *het punt*, waar zij bij de machine ontstaat, (aan de *kussens*) *het glas* ontvlugten, en zich veel meer, dan wij het *nu bevinden*, in de lucht verspreiden, of op de stijlen van den stoel der machine zich werpen, en de overbrenging tot den conductor zou niet mogelijk zijn. — Vervolgens ten aanzien van de *electrophore*, dan is de misvatting van *A.* nog meer in 't oog loopende; immers bij dit instrument blijft de electrische stof doorgaans lang berusten, zoo dat, in plaats van hetzelve te ontvlugten, men integendeel de aanwezendheid dezer stof nog aan de oppervlakte der electrophore merken kan, al heeft dezelve eenige dagen stilgestaan. — En eindelijk de *Leydsche flesch* tot een voorbeeld nemende, leert zij ons juist het tegenovergestelde van hetgeen *A.* hier schijnt te beweren, en waarop hij zijn behoedmiddel aanprijst; want, in plaats dat in beweging gebragte en gecondenseerde electrische stof, in zoodanig eene flesch, door de werking der electriseermachine, als 't ware ingedreven zijnde, oogenblikkelijk weer dezelve zal ontvlugten — *zoo als* dit, volgens zijn Ed.'s meening, uit hoofde des afkeers van de electrische stof voor glas, gebeuren moest — heeft geheel het tegendeel plaats, gelijk elk, *die maar* eenigzins met electrische proeven omgegaan heeft, weet. Wel verre dan, dat de electrische stof voor het glas, waaruit de Leydsche flesch bestaat, terug zal wijken, is dit veeleer een *verzamelvat* voor dezelve, welks wanden, als een dijk of dam, de binnen hetzelve verzamelde electriciteit beletten weder te ontwijken en zich te verspreiden (*c*). — Uit deze omstandigheden nu, die bij de ge-

(*c*) Ieder electriciteitkundige weet, dat de in eene Leydsche flesch verzamelde electrische stof zich niet vestigt en (als

gemelde electriseertoestellen bestendig plaats hebben, zoo als proefondervindelijk genoeg bevestigd is, blijkt, dat de grondslag, op welken dit *behoedmiddel tegen het onweder* voorgesteld wordt, (namelijk *afkeerigheid* der electrische stof voor *niet-geleidende* ligchamen, als *glas*, *pek* enz., en neiging dezer stof om terstond van zoodanige zelfstandigheden *terug te wijken*) eene misvatting is, en derhalve ook, dat men zich in de gevolgen van het voorgesteld goed effect zoude bedriegen.

Maar behalve dit, dan nog zal de geheele wijze om hooge gebouwen voor den bliksem te beveiligen, zoo als *A.* deze voorstelt, onvoldoende zijn. Het denkbeeld toch, dat deze Heer schijnt te hebben van de plotselinge ontlading eener met electrische stof bezwaarde wolk, is waarlijk zoo bekrompen en klein, dat — wanneer men immer buiten eene digt betimmerde stad de gevaarten van donderwolken in derzelver uitwerkselen gezien heeft — men zich bevreemden moet, ter aangehaalde plaatse, te lezen: „ immers zoude de bliksem„ straal, al ware dezelve reeds op de metalen spil ge„ vallen," (NB. *Anonymus* denkt, dat het genoegzaam zal zijn, indien men, bij hooge gebouwen of torens, de metalen spil, op welke doorgaans de windwijzer staat, laat uitloopen in een cubus van glas) „ ter„ stond verschrikken, en weder terugwijken." Zoo zou dan een bliksemstraal, schoon tot nog toe door geen menschelijk vermogen in zijn voortsnellen te bedwingen zijnde geweest, voor eene glazen staaf terugdeinzen, en, als

(als 't ware) verborgen houdt in het bekleedsel; men kent toch de proef met eene flesch met losse bekleedsels, welke, geladen zijnde, de electriciteit behoudt, schoon de bekleedsels worden weggenomen; hetwelk niet mogelijk zoude zijn, als de electrische stof zoo eenen afkeer van het glas had, als *Anonymus* het *l. c.* voorstelt. Intusschen heb ik eenige, zoo ik meen, nieuwe opmerkingen over het laden der Leydsche flesch, die ik, bij gelegenheid, wel in dit geacht tijdschrift wil mededeelen.

als 't ware, de vlugt nemen. Men leze maar eens deze en gene verhalen (*d*) van de rigtingen, die *de blikſem* bij

(*d*) Te vinden in onderſcheidene werken, die over de electriciteit en de luchtverhevelingen handelen, *als* NOLLET, PRIESTLEY, CAVALLO, TOALDO, FRANKLIN, JALLABERT, JACQUET, VAN MARUM, CUTHBERTSON, UILKENS, BARNEVELD en anderen. Tot een *nog verſch* ſtaaltje moge dienen de beſchrijving van de rigting eens blikſemſtraals, die bij het onweêr van den 22 Mei l. l. het huis van den Hovenier VAN BENTEM, in *Abſtede*, even buiten *Utrecht*, getroffen heeft, en ons in onderſcheidene couranten (24 tot 28 Mei l. l.) medegedeeld is. Onder eenige treffende uitwerkſelen van den blikſem, die ik in mijn' leeftijd gezien heb, kan ik de volgende, als hier bijzonder ten doel komende, niet wel met ſtilzwijgen voorbijgaan. *Eenige jaren* geleden mij te *Varſeveld* (een dorp in het Graafſchap *Zutphen*) bevindende, zag ik met eenige andere lieden, op een' avond, bij gelegenheid van een zwaar onweêr, twee blikſemſtralen te gelijk — zoo wij meenden — op de kerk vallen, de eene namelijk in den toren inſlaande (en daar brand ſtichtende) en de ander aan het tegenover uiteinde van de kerk een daar ter plaatſe op het dak ſtaand torentje of figuur treffende. Den volgenden dag ging ik met anderen deszelfs rigting naſporen; toen bleek ons ten duidelijkſte, dat het maar één blikſemſtraal geweest was, die in den grooten toren ingeſlagen en uit het kleine torentje weer zijn' uitgang naar de wolken genomen had, hebbende ten naastenbij — *gelijk* ik mij nog herinner — eene rigting genomen, *zoo als ik nu* ga beſchrijven. — De gemelde blikſemſtraal was dan (*zoo als* men gezien had) ingeſlagen in het bovengedeelte van den toren, echter niet op den windwijzer. (Al ware deze dus van glas of pek geweest, zou zulks niets gebaat hebben.) Daar boven in den toren had hij het houtwerk aangeſtoken en dus brand geſticht, en was vervolgens nederwaarts langs eene ijzeren ſtaaf voortgeſneld. Deze aan haar einde hebbende verlaten, had hij zich eenen weg gebaand door den muur, die tusſchen den toren en de kerk is. Aldus in de laatſte uitgekomen, was de gemelde ſtraal op het orgel (dat zich aan die zijde der kerk bevindt) geſlagen, had in hetzelve ééne pijp geſmolten, en ééne der houten kolommen, op welken dit or-

bij zijn verſchijnen ſoms neemt, om van het nietige der door *A.* aangeprezene beveiligingswijze zich volkomen te

orgel rust, verbrijzeld, zonder in hetzelve echter brand te ſtichten. Aldus gekomen aan den vloer der kerk, had — volgens een vrij algemeen aangenomen ſtelſel bij electriciteitkundigen — deze blikſemſtraal zijne electriſche ſtof aan de aarde moeten overgeven, en deze zou in het aardrijk zich dan hebben moeten verſpreiden, ten gevolge waarvan men voor zijne verdere werking geene zorge meer behoefde te hebben. Doch niets van dat alles, hetgeen wij Philozofen dikwijls ons vermeten de verhevelingen (weêr, wind, donder en blikſem) als wetten onzer waanwijsheid voor te ſchrijven — niets van dat alles, zeg ik, had bij dezen tegenſtrevenden blikſemſtraal plaats. Na de bovengemelde houten kolom verbroken te hebben, had hij eene ſchuinſche rigting genomen naar den eenen zijmuur der kerk (zeker wel 20 à 30 voet afſtands van de vaneengeſpletene houten kolom) over de zerken en groote blaauwe ſteenen (waarom voor die ſteenen — ſteen is toch ook een *niet-geleider*, ten minſte een ſlechte geleider der electrieke ſtof — ook niet *verſchrikt*, *teruggedeinsd* en de lucht ingevlogen?) eene breede ſtreep — ten bewijze dat dit zijne rigting geweest was — nalatende. Toen tot den gemelden zijmuur gekomen, had hij denzelven tot aan het achtereinde der kerk (die nog al vrij lang is) in eenen ziegezagenden loop gehouden; zijnde zijn ſpoor langs geheel dien muur door zoo eene geſlingerde ſtreep van eene blaauwe kleur geteekend. Aan den achtermuur van de kerk gekomen, had hij zijne rigting regtſtandig naar boven genomen, in zijne vaart een kerkglas pasſerende, (zonder voor dit *glas* te verſchrikken) daarvan een gedeelte verbrijzeld en een ander gedeelte op het kerkhof geworpen. Eindelijk, tegen dien achtermuur der kerk opwaarts gaande, en ook aan dezen een gekleurd teeken nalatende, had de meergemelde ſtraal zijnen uitweg weer naar de wolken genomen (zoo als ik reeds gemeld heb) langs of door het kleine torentje, daar achter op de kerk geplaatst, zonder verder nadeel toe te brengen. Dit alles was het werk van één oogenblik, zoo dat wij — die het van buiten zagen — meenden, dat er twee blikſemſtralen op de kerk gevallen waren, hoewel bij onderzoek overtuigend bleek — zoo als ik nu beſchreven heb — dat het er maar

te overtuigen: en elk electriciteitkundige weet bij ondervinding, hoe zich eene enkele vonk van eene electriseermachine leiden laat langs dunne metalen geleiders (draden) door *glas* (glazen pijpen) loopende, zonder in het allerminste te verschrikken of terug te deinzen wanneer zij tot aan het glas genaderd is; *en dit* echter zou men zich gaan verbeelden, dat een *geheele straal electrieke* stof zal doen! Naar mijne gedachten, *zal hij veeleer* het glas, dat hem in den weg is, verbreken en zijnen loop vervolgen.

Maar, behalve dit alles, zou men nog tegen de inventie van *A.* — gesteld, dezelve ware naar theoretische grondbeginselen niet onaannemelijk — in bedenking kunnen geven, of pek en lak, gestreken op windwijzers en molenroeden, niet maar van een' zeer korten duur en onbestaanbaar zou zijn, uit hoofde het toch door de hitte der lucht in den zomer welligt smelten en door de koude in den winter scheuren en afbersten zou, en alzoo door gedurige vernieuwing vrij *kostbaar* zou uitkomen.

Doch voor zoo ver wij bij ondervindelijke kennis iets van de donderwolken en den blikfem weten, valt er nog al heel wat aan te merken op het door *A.* uitgedachte middel, om ze te overmeesteren. — Vooreerst toch

één geweest was. — Dit voorval leert ons, naar *mijn inzien*, het welgegronde van hen, die aanprijzen om meer dan *één'* afleider op de gebouwen op te rigten. In een *werkje*, te s' Gravenhage reeds in 1779 uitgekomen, den titel voerende van *Onderrigtingen omtrent de wijze, op welke men zich te gedragen heeft bij het opkomen van onweder, benevens de middelen om zich voor de nadeelige uitwerkselen van den blikfem te beveiligen*, vindt men hieromtrent vrij goede opmerkingen. En of uit dit terugkeeren van den blikfem weer naar de wolken niet een vrij gunstig besluit voor de, door den Heer H. LUOT, voorgestelde theorie der electriciteit (vervat in zijne *korte Beschrijving eener Electriseermachine met geïsoleerde wrijvers*, enz. Rotterdam, II Deeltjes) getrokken kan worden, moet ik hier deskundigen in overweging geven.

toch kan men de oppervlakten, en veel min de cubussen der donderwolken, niet in vergelijking brengen met de vierkante duimen of zelfs voeten uitbreiding onzer zoogenaamde electrieke batterijen; zelfs de grootsten dezer komen tegen eene met electrieke stof beladen wolk (die meermalen eene uitgestrektheid van verscheidene morgens heeft) niet in aanmerking; en hieruit meen ik, dat men *dit* gevolg moet trekken: dat, schoon soms, bij beproeving, de ontlading van eene zeer groote batterij Leydsche fleschen op een, met pek of lak dik bedekt, geleidend ligchaam (een zoodanige windwijzer als *A.* tot de proef voorstelt) niet plotseling mogt geschieden, zulks nog niet bewijzen zou, dat, ingeval deze toestel aan eene donderwolk gepresenteerd werd, derzelver alsdan uitschietende bliksemstraal het electrisch belegsel (pek, lak enz.) niet zou verbreken (doen smelten enz.) of, in een tweede geval, zich niet langs hetzelve heen op het onbekleed gedeelte van den geleider zoude werpen. Immers, schoon de lading eener batterij maar eenige duimen overspringt, weet men bij ondervinding genoegzaam, dat een bliksemstraal doorgaans eene ruimte van eenige voeten of roeden de lucht doorklieft, eer hij het voorwerp, te zijner voortleiding geschikt, bereikt; en ook gebeurt het meermalen, dat zoo een straal, op minder geleidende ligchamen aanvallende, dezelven verbrijzelt, in brand steekt enz.

Ten tweede, dat een bliksemstraal, bij het treffen van eenen toren of molen, juist niet altijd zich eerst werpt op den windwijzer of de uiteinden der molenroeden, maar dikwijls in den zoogenaamden appel, of nog wel lager in den toren (*e*), en bij molens in de kap enz.

(*e*) Het gebeurde te *Varseveld*, in de vorige noot gemeld, diene hier tot bewijs. Onderscheidene malen is dit het geval geweest aan den toren en kerk te *Docsburg* aan den *IJssel*; ook vóór eenige jaren aan den torén in *Gouda* en elders. — Het kan ook plaats hebben, dat de ijzeren staaf, die uit het houtwerk in den top van sommige torens is opgerigt, tot het dragen

enz. inſlaat; en dat dus het met pek of lak beſtrijken van die hoogſte gedeelten — geſteld het beveiligde het met lak of pek bedekte deel — echter het geheele gebouw niet voor het inſlaan des blikſems zoude behoeden (*f*).

Ten derde, dat, al waren de windwijzers van alle torens en de uiteinden van alle molenroeden, *in en om* onze ſteden, zoodanig met electrieke *zelfſtandigheden* bedekt, als *A.* het voorſtelt, dit — naar mijn oordeel — echter nog niet de lagere gebouwen, in de nabijheid dier torens en molens (*g*) zich bevindende, beveiligen, veel min het wegdrijven der donderwolken juist ten gevolge hebben zal. Het ontbreekt toch niet aan voorbeelden, dat zulke wolken zich ontladen hebben op lager ſtaande voorwerpen, in de nabijheid van torens of andere hooge gebouwen zich bevindende (*h*). *Dus is* het

gen van het kruis en den windwijzer, door de electriſche atmospheer van eene donderwolk omgeven wordende, in zoo verre — als namelijk in hout (eene minder geleidende zelfſtandigheid) ſtaande — als een eenigzins geïſoleerde conductor dient, van welken, wanneer de electrieke ſtof eenen genoegzamen aandrang op denzelven verkregen heeft, zij, onder de gedaante van een' blikſemſtraal, op den appel of eenig ander gedeelte van den toren afſchiet. Vanhier de noodzakelijkheid, om de afleiders te verbinden met ſtrooken van eenig metaal, tot aan den grond van het gebouw, op hetwelk zij ſtaan.

(*f*) Om hiertegen te zeggen: *ja maar, de donderwolken zullen voor die bepekte windwijzers de vlugt nemen*, zou de belagchelijkheid zelve zijn.

(*g*) Ik vooronderſtel hierbij, dat waarlijk, volgens het denkbeeld dat *A.* ſchijnt te hebben, door bepekte windwijzers en molenroeden, torens en molens voor den blikſem beveiligd konden worden.

(*h*) Ik herinner mij een medegedeeld voorbeeld hiervan, namelijk dat te *Rosſum*, vóór een twintig jaren, de blikſem ſloeg in een' appel- of perenboom, zijnde een hoogſtam, in den tuin der pastorij van den Predikant, welke boom geen 30 ſchreden van den toren der kerk afſtond, zonder in het allerminſte den toren getroffen te hebben.

het geene wet, dat de hoogfte voorwerpen eerst moeten getroffen worden, hoewel zulks meestal plaats heeft. Zelfs ontbreekt het niet aan voorbeelden, dat gebouwen, niet ver van andere afftaande, die met gewone afleiders voorzien waren, door den blikfem getroffen zijn (*i*). Dit in aanmerking nemende, laat het zich van zelve, als 't ware, bevatten, hoe zeer men zoude misrekenen, indien men, door glazen of met pek beftrekene windwijzers en molenroeden, de donderwolken, die over onze fteden komen, wilde wegdrijven (*k*), en derzelver uitwerking op torens en molens door dit middel verhinderen.

Zonder hierbij nader aan te dringen op de bedenkingen, die *A.* zich zelven maakt, meen ik redenen genoeg aangevoerd te hebben voor het onvoldoende van zijn Ed.'s uitgedacht en voorgefteld *behoedmiddel tegen het onweder.* Voor mij zou ik de *gewone afleiders* voor het tegenwoordige nog als het beste behoedmiddel tegen de fchadelijke uitwerkfels van het onweder aanbevelen (*l*).

Junij, 1817. B.

(*i*) Te dezen aanzien dient eene vraag, door het *Zeeuwsch Genootfchap der Wetenfchappen* ter beantwoording opgegeven.

(*k*) *A.* wil de donderwolken naar het boerenland zenden, en dit dus aan de gevaarlijke uitwerkfels er van wagen; maar brengen zij dan ook geen nut en voordeel aan? en, door ze zoo maar van onze fteden te verdrijven en weg te doen vlugten, zouden deze dan niet van derzelver goede dienften verftoken worden?

(*l*) Wie voorts over het onweêr, en beveilingswijze daarbij, als ook over de afleiders en derzelver inrigting, iets belangrijks lezen wil, die kan zich voldoen in werken van den Heer M. VAN MARUM, (in een antwoord op eene prijsvraag van het *Bataafsch Genootfchap der proefondervindelijke Wijsbegeerte te Rotterdam*, in het 6de Deel van derzelver Verhandelingen;) van den Abt JACQUET, *Proef eener elestrifche*

Na-

DE HEL.

(*Vervolg en slot van bl.* 480.)

„Behaagt het u thans, ons *laboratorium* te zien?" vroeg de Duivel; en toen ik dit met ja beantwoordde, bragt hij mij in eene groote, zwarte kamer, waaruit een geweldige stank van *hepar sulphuris* en *assa fœtida* mij tegensloeg. Hier zag ik een aantal Duiveltjes met bruinroode voorschooten, welke mijn geleider de Hel-apothekers noemde. Eenigen bakten de lever eens korenwoekeraars en aardappelöpkoopers, om een extrakt daarvan te maken; anderen stonden bij eenen smeltkroes, en lieten het hart van eenen domeinpachter, die zijne boeren tot op het bloed geknepen had, op een langzaam vuur vergaan; dezen hadden de maag van eenen leverancier in de pers, die beschimmeld brood en bordpapieren schoenen geleverd had; genen maakten eene tinktuur van de neuzen der spionnen; nog anderen bereidden een afkooksel uit de milt van eenen inkwartieringsambtenaar, die de armere klasse onmeêdoogend gedrukt had; weder anderen kookten een elixter uit de darmen eens grondeigenaars, die zijne verarmde schuldeischers door een bedriegelijk bankroet in vertwijfeling had gebragt. Kortom, het was een zonderling vermaak, in dit helsche *laboratorium* rond te zien.

Mijne oplettendheid werd echter bijzonder gevestigd op een' grooten zwarten ketel, die in het midden der werkplaats boven een vuur hing. In dezen ketel werden eenige heeren gestoofd, welke ik aanstonds voor geneesheeren herkende. Een twaalftal Hel-apothekers waren druk bezig, om allerhande kruiden, wortelen, oliën en zalven in dezen *ketel om te* roe-

Natuurkunde, uit het Fransch vertaald door den Heer C. R. T. KRAIJENHOFF; als ook in de boven aangehaalde *Onderrigtingen*; waarbij ik nog voegen moet — behalve de werken van CAVALLO en andere Schrijvers — eene *Briefwisseling tusschen den Ridder* MICHAËLIS *en Professor* LICHTENBERG, *over het oogmerk of uitwerksel van de spitsen op Salomo's Tempel*, te vinden in het *Algemeen Magazijn van Wetenschap, Konst en Smaak*, Iste Deel, 1ste Stuk, bl. 57 en verv. Amst. 1785.

roeren, waarbij zij, in eenen lustigen reidans, rondom denzelven sprongen, en, even als de heksen in MACBETH, een rondlied zongen, dat mij de ooren toetten. Na een' geruimen tijd, brak mijn geleider dit koorgezang der Hel-apothekers af. „ Even als deze geneesheeren eertijds hunne lijders met drankjes, afkooksels, uit- en aftreksels, likpotten, braakmiddelen, bloedzuiveringen, laxeer- en zenuwmiddeltjes kwelden, uit eene stijfhoofdige vooringenomenheid met het een of ander geneeskundig stelsel, zoo behandelt men hen hier. Dat wij juist apothekers tot hunne pijnigers verkozen hebben, geschiedde met goed overleg, omdat wij namelijk bij deze heeren den besten wil vooronderstelden, wanneer het daarop aankwam, om aan hunne oude plaaggeesten, de artsen, hun hart eens regt te kunnen ophalen."

„ Thans," voer mijn geleider, na eene korte poos, met eene zeer hoffelijke buiging, voort, „ thans, mijn geëerde Heer! hebt gij de voornaamste merkwaardigheden van ons rijk bezigtigd, en zoo ik hoop, uwe weetgierigheid voldaan."

„ Voorzeker," antwoordde ik, „ en ik ben u daarvoor zeer verpligt; veroorloof mij slechts ééne aanmerking, voordat ik u verlaat. Ik vind namelijk, met verwondering, niet het tiende gedeelte van die schurken en schelmen in de Hel, welke ik dacht daarin te vinden. Ik vrees, dat gij geene naauwkeurige aanteekening van dezelven houdt, of dat men ook van uwe lijsten moet zeggen, wat zij dikwijls hier boven zijn, slechts ijdele formaliteiten."

„ Ha ha ha!" hernam de Duivel, en meende zich bijkans te bersten te lagchen over mijne kortzigtigheid. „ Gelief maar eens die *festons* daar boven aan de zoldering in oogenschouw te nemen!"

Ik zag omhoog, en nu eerst ontwaarde ik, dat tusschen de pilaren, welke het verbazend gewelf der Hel ondersteunden, *festons* rondliepen, welke inderdaad éénig in uitvinding en smaakvolle schikking waren. Zij bestonden, namelijk, bij nadere beschouwing, uit eene lange *guirlande* van schelmen, bedriegers, dieven en boeven, aanzienlijke en geringe, arme en rijke, kleine en groote, welke op aarde niet gehangen waren, en nu hier hun loon ontvingen, daar zij, als lijsters en snippen, aan een schier eindeloos koord geregen, in sierlijke *festons* — gelijk de Duivel schertsend zeide — waren opgeknoopt.

„ Gij

„ Gij ziet hier," voer de Duivel voort, „ *niet alleen* gemeene dieven, roovers en bedriegers in grooten *getale*; maar ook kasbestelers; trouwelooze voogden, die het eigendom der weezen verslonden; tolbeambten, die het te veel ontvangene in hunnen zak staken; overheden, die de stadsopbrengsten in eene *punchbowle* verdronken; schatbewaarders, die het zweet der onderdanen in pasteijen en derzelver tranen in kostbare wijnen veranderden; kooplieden, die goederen, maten en gewigten vervalschten; koffijhuishouders, die cichorei voor koffij en acaciabladen voor thee; apothekers, die wilgenbast voor koortsbast; wijnkoopers, die vergif voor wijn; brouwers, die azijn voor bier; en eindelijk boekverkoopers en schrijvers, die onzin voor gezond verstand en razernij voor dichtkunst verkochten."

„ Bravo!" riep ik, en veegde mijn' bril af, om beter te kunnen onderzoeken, of ik onder deze lijsters en snippen geene bekenden mogt ontdekken. Plotseling hoorde ik een algemeen *Hurrah*, waarvan de geheele Hel in het ronde daverde. Van schrik viel ik plat op den grond neder, kwam echter weldra weder tot mijzelven, en vroeg naar de oorzaak van dezen verschrikkelijken kreet.

„ Het is een vreugdeschieten en vivatroepen over den verjaardag van Keizer KAMELEON *den Krijgshaftigen*," antwoordde de verrukte Duivel, waarbij hem de vreugdetranen over de wangen rolden. „ *à La bonne heure!* hij valt juist op den naamdag van onzen Meester. De *maitre des spectacles* heeft voor onzen hoogen Bondgenoot een feest verordend. Stroomen bloeds onderscheiden dezen heugelijken dag, en de toekomst vertoont ons een lagchend verschiet van landverwoesting, bloedvergieten en pest." Thans sisten eene menigte blikfems, vuurpijlen en brandraketten door de lucht, en de geheele Hel was, als door een' tooverslag, prachtig verlicht. Zijne helsche Majesteit nam eenen grooten beker, verhief zich op zijnen troon, en bragt, met eene donderende stem, den volgenden *toast* uit: „ KAMELEON *den Krijgshaftigen*, onzen veelgeliefden Neef en getrouwen Bondgenoot! Moge hij nog lang regeren, om onze heerschappij ook op aarde te vestigen!"

Madame, de Duivelin Moeder, voegde daarbij: „ Ondergang van vrijheid, orde en goede zeden!"

De donder van het geschut, en een bedwelmend gedruisch

van

van horens, trompetten, pauken en trommelen ftemde in het *victoria* der Duivels, en de zwarte gedrogten danften eene vrolijke *carmagnole* rondom den troon van hunnen Heer en Meester, en huilden een *ça-ira* daarbij, dat mij thans nog de ooren daarvan klinken.

De Duivel wierp het overfchot uit zijnen beker in de lucht, hetwelk aanftonds in ontelbare kleine gedrogten, harpijen enz. enz. veranderde, welke met een verward en akelig gekras en gefnater rondzwierven, en de geheele Hel verpestten. Hierop werd een *Te Diabolum* aangeheven, welks einde ik niet wilde afwachten. Want waarlijk, het werd mij groen en geel voor de oogen! Ik nam een kort affcheid, en was hartelijk verheugd, toen ik het rijk der duisternis achter den rug had.

Aldus hoop ik, Sire! aan uw allerhoogst bevel voldaan te hebben. Ik zal den Hemel bidden, dat hij uwe Majesteit in zijne genadige befcherming neme, en van zulk een gevaarlijk bondgenootfchap bevrijde. Ik verblijf, enz. enz.

En hier, mijne Heeren! eindigde mijn berigt aan Keizer KAMELEON *den Krijgshaftigen*. Het verftaat zich van zelf, dat ik aanftonds, na het overhandigen van dit berigt, met postpaarden over de grenzen ging, en niet afwachtte, welken indruk het op zijne Majesteit mogt maken. Daar nu deze postreis over berg en dal ging, ontwaakte ik juist op de grenzen, wreef mij wel tienmaal de oogen, en konde mij niet dan met vele moeite overtuigen, dat het flechts een droom was, wat mij zoo levendig had bezig gehouden.

DE KAMTSCHATKASCHE HONDEN.

Bij alle *Siberifche* herdersvolken vindt men ganfche kudden van honden, die de plaats van paarden, ginds en elders zelfs van postpaarden, vervangen; onontbeerlijk, evenwel, zijn dezelve in *Kamtfchatka*, waar men ze niet alleen in ftede van trekpaarden, die hier niet zouden kunnen voortkomen, voor de fleden fpant, maar ook derzelver vel tot kleeding bezigt. In opvoeding en zeden van alle andere honden verfchillende, terwijl zij ten aanzien van hunne vuilwitte of geelgrijze kleur op de groote *Rusfifche* boerenhonden gelijken, en eene grootere geftalte, gelijk een grover haar, dan de zoogenoemde

lange honden hebben, tot welke zij behooren, onderscheiden zij zich insonderheid door hunne soberheid en snelheid. Hun voedsel bestaat des zomers uit den eersten den besten roof, bijzonder uit visch, welks kop zij, even als de beeren, boven de overige deelen verkiezen; des winters, in den werktijd, van October tot Mei, uit een mengsel van bedorven visch en berkenbast. Hunne vurigheid, echter, is zoo groot, dat zij zich dikwijls in den loop de leden verrekken, en hun haar door de heftige inspanning, waardoor hun het bloed naar de buitenste deelen gedreven wordt, eene roodachtige kleur bekomt. Op deze wijze legt een enkel mensch met vier honden, die gemeenlijk voor eene slede gespannen worden, op een' zeer slechten weg, van 30 tot 40, op een' goeden van 80 tot 140 wersten in éénen dag af. De gewone vracht van vier honden is van 200 tot 240 pond. Wanneer men weet, hoe bezwaarlijk paarden en andere groote trekbeesten in de ijsgewesten voortkomen, hoe ligt zij door de hooge sneeuw heenzakken en verzinken, en welk nut deze honden aanbrengen, die niet alleen over berg en dal, over beken en stroomen, en door de ongebaandste wouden springen, maar zelfs in die streken, waar onafgebrokene winterstormen ieder spoor uitwisschen, weten voort te komen, kan men de doelmatigheid van deze *Kamtschatkasche* post niet genoeg bewonderen. — De opkweeking dezer honden geschiedt aldus: Nadat de *Kamtschadaal* zulke jongen heeft uitgezocht, die zich door hooge pooten, lange ooren, een' spitsen snuit, een breed kruis en een' dikken kop onderscheiden, en al vroeg zekere vrolijkheid uitdrukken, snijdt hij ze, (want de teven worden enkel tot de voortteling gebezigd) en sluit ze in een donker hol, tot dat zij zes maanden oud, en voor eene proeve rijp zijn. Thans, met een' lederen rekbaren riem aan een' paal gebonden, en het lekker voedsel voor zich ziende, moeten de arme scholieren eene *Hamletsche* alleenspraak aanheffen, en, zoo zij hunnen honger willen bevredigen, met onbegrijpelijke krachtinspanning de riemen rekken. Zoodanige herhaalde proeven wijden hen tot hunne toekomstige bestemming in. Hierop worden zij, in gemeenschap met reeds afgerigte honden, voor eene slede gespannen, en door schrikwekkende voorwerpen aangespoord. Eerst nadat zij van tijd tot tijd uit hunnen kerker ontslagen, en aan het trekken zoo wel, als aan het

het bestuur van hunnen meester gewend zijn, beginnen zij hunne loopbaan als *Kamtschatkaasch* trekvee.

Nadat men de honden des zomers, dat is van Mei tot October, vergund heeft rond te zwerven, en in den omtrek der wateren door vischjagt en anderen roof zich naar welgevallen te verzorgen, begeven zij zich van zelf, door een instinkt gedreven, van de genotene vrijheid in de hun thans tot levensonderhoud noodwendige slavernij. Maar ook dan worden zij weder door eene wreede discipline tot hunnen dienst voorbereid; dewijl zij in hunne omzwervingen geenen leefregel gehouden, en doorgaans zulk eene vetheid bekomen hebben, dat hen dit tot trekken ongeschikt maakt. Zij worden alzoo, terstond na hunne terugkomst, door hunne gevoellooze meesters in de nabijheid der woning vastgebonden, en aan eene harde hongerproef onderworpen. Dag en nacht vervult hun anders zoo zeldzaam gehuil den ganschen omtrek; maar de *Kamtschadaal* laat hen niet eer los, dan wanneer zij uitgeput en van hun vet ontdaan zijn. Alsdan bekomen zij hunnen bedorven of gedroogden visch, en worden voorgespannen. — Gewoonlijk spant men twee aan twee voor eene slede; één echter, die het best is afgerigt, of de meeste talenten toont, gaat vooraan als leihond, en let op elken wenk zijns meesters. Het lederen tuig is geplaatst onder den hals of de bovenborst, en wordt met een' drie voet langen riem, bij wijze van streng, aan de slede verbonden; de halsband echter, waaraan zij paarswijze gekoppeld zijn, is met beerenvel bezet. De slede, die smal, lang en zeer ligt, maar toch sterk is, en welker boomen naauwelijks een duim dik zijn, bestaat uit twee kromhouten, waarop een doosvormige, uit dun, buigzaam hout zamengestelde, korf of bak rust. Hier zit de voerman, of dwars, gelijk de vrouwen doorgaans te paard zitten, of ruggelings, zijne voeten op eene kuip zettende, met een' langen, kromgebogen' stok in de hand, die hem tevens voor teugel en zweep dient. Aan deszelfs eene einde hangen ijzeren ringen, die als bellen van tijd tot tijd geschud worden, om de honden aan te sporen; het andere einde heeft eene ijzeren punt, om daarmede de slede in de sneeuw of op het ijs te besturen. De voerman is gewoon zijnen wil alleen door bewegingen te doen kennen: een slag op de slede beteekent *regts*, op de sneeuw *links*; en met ongemeene juistheid werpen de *Kamtschadalen* met den stok naar de honden,

 wan-

wanneer zij of op het gegeven teeken niet letten, *of te snel* loopen, en rapen dan denzelven te midden van den *loop* weder van den grond op. Maar het behoud des evenwigts *is de* grootste zwarigheid. Dewijl de slede, van wege hare hoogte en ligtheid, gemakkelijk omslaat, moet de voerman, naar eisch van omstandigheden, de tegenstrijdigste *bewegingen* regts of links maken, somwijlen bijkans regt *overeinde staan*. Slaat hij desniettemin om, zoo moet hij met alle *magt zich ten* minste aan de slede vasthouden, om den honden *eene zwaarte* te doen gevoelen, die hen tot stilstaan brenge, dewijl zij anders met ontzettende snelheid doorgaan.

Wanneer de honden worden aangespannen, steken zij allen den kop omhoog, en verheffen een weemoedig gehuil; maar zoodra de togt begint, verstommen zij eensklaps, en *schijnen* door honderd nukkige streken om strijd het geduld van den voerman te willen vermoeijen, of zijn leven in gevaar brengen; op de gevaarlijkste plaatsen verdubbelen zij hunnen snellen loop, en, om niet in eenen stroom of van een' steilen berg te worden nedergeworpen, ziet zich de voerman niet zelden genoodzaakt, de slede den woedenden honden prijs te geven. Alsdan vindt hij dezelve of verbrijzeld in het naaste dorp of in het geheel niet weder. Daarbij komt, dat, te midden van den snelsten loop, nu deze dan gene der honden terugspringt, om eene natuurlijke (hier echter, van wege den verpesten reuk, uit het bedorven voedsel voortspruitende, voor den neus des voermans schier ondragelijke) behoefte te voldoen; en dat zij zulks, als ware het opzettelijk, altijd een voor een doen. Overigens zijn zij treffelijke wegwijzers: in de dikste duisternis, die echter zelden plaats heeft, en te midden der schrikkelijkste sneeuw- en ijsjagten, *misfen zij* den weg niet; ja, zoodra hun meester, van wege te *heftigen* wind, buiten staat is voort te komen, leggen zij zich *bij* hem neder, om als 't ware door hunne natuurlijke warmte zijn leven te behouden. Houdt hij stil, om eenen verren weg te voet terug te gaan, zoo gaan de honden bedaard nevens de op zijde geworpene slede liggen, en wachten zoo lang, tot hij wederkeert. Is er een storm op handen, dan graven zij zich tot schuilplaats holen in de sneeuw.

Ieder *Kamtschadaal* houdt ten minste vijf zulke honden na, die hij deels tot verzameling van zijn hout en zijne overige behoeften, deels tot zijne eigene reizen, deels tot ver-

de-

dere vervoering van reizenden gebruikt, wanneer insgelijks vier honden drie volwassene personen met eene pakkaadje van zestig tot zeventig pond kunnen vervoeren. — Overigens maakt de harde behandeling de *Kamtschatkasche* honden wrevelig. Zelfs na tien dienstjaren verwerven zij geen genadebrood, maar den dood. Zij zijn verre verwijderd van de toenadering en verkleefdheid hunner medebroeders in andere landen: streeling kennen en dulden zij niet.

IETS OVER DE MUZIJK OP DE VOLKSLIEDEREN VAN DEN RIDDER TOLLENS EN DEN HEER BRAND, GECOMPONEERD DOOR DEN HEER WILMS.

Met het hoogste genoegen zag ik deze volksliederen in de *Letteroefeningen* gerecenseerd. Daar echter de oordeelkundige steller dezer recensie de muzijk niet opzettelijk beoordeelt, zoude het, dacht mij, misschien als eene bijdrage tot dezelve kunnen worden aangemerkt, dat iemand, in dit vak niet geheel onervaren, zijne denkbeelden daarover opzettelijk mededeelde.

Reeds bevreemdde het den schrijver dezes eenigermate, dat het, bij het tweede programma, door hetwelk toonkunstenaars werden uitgenoodigd tot het vervaardigen van muzijk voor bovengemelde volksliederen, den kundigen stelleren van hetzelve niet ware in het oog gevallen, dat de zaak den mededingeren moeijelijk werd gemaakt, door het opgeven van de woorden van slechts één couplet. Immers, indien de dichter eens, door zijne verbeelding vervoerd, niet ten einde toe denzelfden gang hield, maar hier of daar eene hoogere zegevierende vlugt nam, of in eene ernstigere stemming overging, moest dit alles noodwendig eenen aanmerkelijken invloed op de muzijk hebben, gelijk de uitkomst bewezen heeft. Dan, ik verklaarde mijzelven dit hieruit: men wilde het geheele lied al het aangename der nieuwheid laten behouden, tot zoo lang het, met de muzijk vereenigd, in het licht verscheen; en beoordeelaren zouden, indien men het dan voor een volstrekt vereischte in een volkslied hield, alle de coupletten op denzelfden toon en trant te zingen, ook wel zorgen niets te bekroonen, dat door de verschillende stemming der woorden, of hier of daar met de muzijk, die denzelfden gang bleef houden, noodwendig moest contrasteren. — Ondertusschen, toen

 de

de nieuwspapieren ten bestemden tijde de bekrooning van den Heer WILMS aankondigden, verwachtte ik, met zijne talenten eenigermate bekend, iets, dat geheel aan het oogmerk zoude beantwoorden. Dan, ik moet het bekennen: het vuur, waarmede ik die muzijk in handen nam, bekoelde bij het lezen tot onder het vriespunt; en, met welke onbevooroordeelde stemming ik haar poogde te executeren, vond ik bij herhaling niet dat doelmatige, dat smaakvolle, dat gepaste, overeenkomstig de woorden met de muzijk, hetwelk ik van de bekwaamheden des stellers billijk meende te mogen verwachten.

Nemen wij toch in aanmerking, dat bij het eerste programma, waarop het tweede terugwijst, wat de wijze van bewerking betreft, ja! wel eenvoudigheid, maar echter ook die waardigheid gevorderd wordt, die het volkslied tevens den meer beschaafden bevallen doet; dan zullen wij zien, dat de Heer WILMS, men moet het ronduit zeggen, hieraan niet beantwoord heeft, daar hij eene muzijk leverde, waarin, naar mijn gevoelen, noch smaak, noch opgewektheid, noch waardigheid, overeenkomende met het onderwerp, gevonden wordt. Zien wij eens de muzijk op die maten, waarvan de woorden zijn: *het Godgevallig feestlied in*, enz. [tusschenbeiden gezegd, komt mij de verandering der eerst aangekondigde woorden, het *rond en hartig*, en nu *Godgevallig*, ook niet zeer gepast voor, daar de Componist hierdoor een ander denkbeeld moet aannemen] en verplaatsen wij die muzijk op de woorden van couplet 6 en 8 — welk een contrast dan van woorden en muzijk! Of is het welvoegelijk, eene statige bede aan het Opperwezen, voor het behoud van *Koning en vaderland*, op eene vrolijke en op die woorden *geheel niet toepasselijke* muzijk te zetten? Is het dalende der *muzijk in den* regel: *Wie Neêrlandsch bloed in de aders vloeit*, niet even ongerijmd als de aanhef van ons eerste Evangelisch gezang, waar de toonen op *Halleluja* dalen, terwijl het verrukte hart in dezen zoo gaarne zoude opklimmen, en het ook behoorde te doen.

En — stemmen wij nu toe, dat de Heer WILMS, die [zoo als wij gaarne vertrouwen] maar één couplet der woorden kende, eene doorgaande muzijk moest vervaardigen; dan nog, na bekroond en met het geheele lied te zijn bekend geworden, had hij, schoon ook willende doorgaan, juist om het

het 5de couplet en vervolgens, eene muzijk moeten vervaardigen in den smaak van *God save the King.*

Ik weet de tegenwerping, en zij is in den eersten opslag gewigtig. Het geheel is een volkslied: men moet de muzijk zoo gemakkelijk maken, dat een ieder die zingen kan, en vooral op doorgaande coupletten geene twee onderscheidene wijzen componeren; dat zoude toch den gemeenen man het lied uit de hand doen leggen, en het zoude, ja! in toonkunstige gezelschappen en onder meer beschaafden gezongen worden, maar niet, waar het eigenlijk te huis behoort, in den mond van het groot publiek.

Doch kan men hieraan niet reeds veel doen, door gemakkelijke toonvallen te zetten, die met een' goeden smaak er aan te geven, en de muzijk, waar het noodig is, door een ander *tempo*, naar den geest des dichters, te wijzigen? Of, hoort men ook niet in doorgaande straatliederen zeer onderscheidene, in toon en maat, op elkander volgende wijzen zingen? Maar behalve dit: wordt het dan niet eens eindelijk tijd, dat men met ernst aan de verbetering van het nationaal gezang de handen sla? Is niet juist een stuk als dit, waarvan wij nu spreken, dat een onderwerp betreft, hetwelk den nationalen trots ook van den gemeenen man vleit, misschien een geschikt middel, om hieraan iets met vrucht te doen, en hem het ongerijmde te doen gevoelen, om, zoo als b. v. in dit geval, eene hulde aan het Opperwezen en eene vreugdeuitboezeming op dezelfde wijze en trant te zingen? Het natuurlijk gevoel doet dit den onkundigsten bij zijne lectuur ontwaren: hij moduleert zijne stem naar zijne onderwerpen, en zal eene predikatie en een verhaal uit den almanak niet op denzelfden toon voorlezen. En waarom zoude men hem in het toonkunstige hetzelfde gevoel niet kunnen, voor het minst niet trachten in te boezemen? Eer ik hiervan afstap, kan ik het slaken van eenen wensch niet onderdrukken; dezen namelijk, dat de in zoo vele opzigten zoo verdienstelijke Maatschappij, *Tot Nut van 't Algemeen*, die ook in dit vak reeds pogingen heeft aangewend, zich eens met ernst de zaak van het nationaal gezang aantrekke, den invloed hiervan op de volksbeschaving doe betoogen, en zóó het nut bewijzen, om, bij het openbaar schoolonderwijs, niet alleen in de groote, maar ook in de kleine steden en te platten lande, op dit belangrijk vak meer acht te slaan. Immers, om op ons

onderwerp terug te komen, het is van belang, den gemeenen man meer en meer te leeren verstaan, hetgeen de dichter wil dat hij versta; van belang vooral, wanneer wij daardoor op zijn zedelijk gevoel werken, en hem tot huisselijke of vaderlandsche deugden stemmen willen, welk laatste toch wel de hoofdbedoeling van den waardigen Ridder VAN KINSBERGEN was, toen hij deze vraag opgaf. *Ik wilde hiervan* eene proef nemen, en bragt de liederen, *zoo van* TOLLENS als BRAND, op muzijk; dat van TOLLENS van couplet 1—4 in denzelfden toon en smaak, in dier voege *dat* de vier eerste coupletten ernstig, grootsch, in den smaak van *andante maestozo*, en de overige smeekende langzaam, *in* den toon van *God save the King*, gezongen worden, en had het genoegen, in mijn zangkoor, waar hetzelve in *vierstemmige* muzijk werd uitgevoerd, daarvan, zoo wel *bij de minder als* meer-beschaafde standen, de treffendste uitwerking te zien, en te ontwaren, dat ieder verstond, wat *hij zong*, vooral door de meerdere uitwerking, die de afzondering van *deze* twee deelen van het lied te weeg bragt.

Bij het lied van den Heer BRAND zijn de coupletten meer geleidelijk doorgaande, en kan derhalve de muzijk in denzelfden trant blijven. Wat de door den Heer WILMS hierop vervaardigde muzijk betreft, ja! ik had dezelve ook in eenen nog opgewekter en vrolijker smaak verwacht. Indien wij toch zingen zullen: *Wij leven vrij*, *wij leven blij*, dan dient reeds bij den aanhef de muzijk onze harten geheel tot vrolijkheid te stemmen en op te wekken; en dan is bij mij eene tripel of zes achtste maat daartoe nog wel zoo geschikt dan eene vier kwarts maat. Ik heb er echter ook twee bijzondere *wijzen* in die twee onderscheidene maten op gecomponeerd. — Ondertusschen, schoon ik begreep, dat deze aanmerkingen *misschien* niet geheel overtollig zouden zijn, wilde ik het aanzoek van verscheidene mijner vrienden, om deze mijne muzijk in het licht te geven, niet involgen, ten einde niet onder verdenking te geraken, van het edel doel des Heeren VAN KINSBERGEN te willen tegenwerken. Dan, aan den anderen kant, konde het hierdoor schijnen, dat ik, veel gezegd hebbende, niets bewees; en het is daarom, dat deze uitgaaf dán zal plaats hebben, wanneer ik daartoe wierd geprovoceerd, en ook dan nog geenszins in de vooronderstelling van de volmaaktheid mijner muzijk, maar om ook maar mijne pogingen te

deen

doen beoordeelen, hoe veel meer partij, voor den zangkunstigen smaak der natie, van deze volksliederen ware te trekken geweest.

AAN MIJN KINDJE, BIJ DESZELFS INTREDE IN HET LEVEN.

Welkom, kleine togtgenoot!
Welkom hier, in 's levens boot.
  Streef er lustig binnen.
't Reisgezelschap toefde u al,
Toen ge u nog bevondt aan wal;
  Zoudt ge u dan bezinnen?

Zoekt ge een plaatsje? — Nu, geen nood!
Zie, gij kunt op moeders schoot,
  Vrachtvrij overkomen.
't Wint vooreerst nog 't veergeld uit;
Och! ons kostte 't menig' duit,
  Over 's werelds stroomen.

— Hoe! — wel foei, wat maar begin!
Stelt ge uw reis met traantjes in?
  o, Gij kunt die sparen!
't Staat u hier niet aan, maar 'k gis?
Ja, die ééns in 't schuitjen is,
  Dient wel meê te varen.

Maakt de *reis* 't u nu reeds bang?
Troost u, valt de tijd u lang,
  Op de vaart des levens.
Menig mort — en och! de kwast
Strekt zich zelven slechts tot last,
  En zijn' buurman tevens.

Nog is 't kieltje digt bij land;
't Dobbert, langs een groenend strand,
  Op de gladde baren;
Lootsman regelt vaart en gang,
Houdt het hulkjen in bedwang,
  Dat gaat spelevaren.

Maar is 't vaartuig eens in zee,
Ver van haven, baak of reê,
  Midden op de plasſen;
Wie dan ook de reis moog doen,
En gelukkig voort wil ſpoên,
  Dient ſteeds op te pasſen.

Want op 's werelds oceaan
Kruiſen branders af en aan;
  Schuilen bank en klippen;
Zwerven kapers overal; —
Och, zoo weinig in getal,
  Die 't gevaar ontglippen!

Menig draaikolk lokt en trekt,
Die een' diepen afgrond dekt,
  Onder effen golven;
Wie dien ſtroom te digt genaakt,
En op 't ſling'rend roer niet waakt,
  Wordt er in bedolven.

Menig zoekt een' ankergrond,
Waar nooit dieplood bodem vond; —
  Menig, moê van 't zwerven,
Waant zich aan een veilig ſtrand,
En moet vaak, door 's vijands hand,
  Schip en lading derven.

Menig ondernam den togt,
Die hem niet volbrengen mogt.
  Wie de reis wil wagen,
Zorge dus voor ſtevig want,
En maak' 't vaartuig wel beſtand
  Tegen ſtorm en vlagen.

Gaat het reisje voor den wind,
Dan is iedereen uw vrind;
  Maar, als ſtormen woeden,
Als de orkaan uw kieltje ſloopt,
Laat u ieder, hoe het loopt,
  Worſt'len met de vloeden.

Leer, wat noodig is, vooral,
Eer gij verder ſteekt van wal;

Wil naar raad ſteeds hooren!
Wie, op 't hagchlijk element,
Kaart, kompas noch ſtuurkunst kent,
Gaat te ligt verlooren.

Nu dan, kleine reisgezel!
Houd u toch aan boord ſteeds wel;
Leer de ſcheepswet kennen.
Vaart gij dan voor 't eerst eens meê,
Tracht allengskens aan de zee
En den ſtorm te wennen.

Heil en welkom dan aan boord!
Zet den togt voorſpoedig voort,
Dien gij gaat beginnen;
En, is ééns uw reis volbragt,
Breng dan 't ſcheepje, welbevracht,
's Hemels haven binnen!

Utrecht, Jan. 1817. J. B. CHR.

RICHELIEU ALS DICHTER.

De Kardinaal RICHELIEU had een tooneelſtuk vervaardigd, genaamd *Europa*, waarin *Frankrijk*, *Spanje*, en de andere ſtaten van dit deel der aarde, als perſonen optraden. Dit tooneelſtuk, alleenlijk van eenen ſtaatkundigen inhoud, en geheel niet voor het tooneel geſchikt, zoude te *Parijs* juist in dien tijd worden geſpeeld, toen de *Cid* van CORNEILLE het Franſche tooneel verheerlijkte.

Na eene vertooning van den *Cid*, trad een tooneelſpeler te voorſchijn, en verkondigde met vele loftuitingen de *Europa* voor den volgenden avond. In ééns ontſtond er een overluid gemor onder de aanſchouwers, en eindelijk riepen allen eenſtemmig: *Den Cid! den Cid!*

RICHELIEU eischte nu zijn tooneelſtuk terug, en was over dit gebeurde zoo gebelgd, dat hij beſloot, den *Cid* te doen tuimelen.

Hij wist dus eenige leden der Franſche Akademie tot eene vinnige kritiek over dit, met eene zoo luisterrijke goedkeuring ontvangen, meesterſtuk van CORNEILLE over te halen. Te gelijker tijd zond hij het handſchrift van de *Europa*,

pa, voordat hetzelve weder ten tooneele kwam, aan de Akademie, om datgene, wat het tegen de regelen des tooneels en der dichtkunst bevatte, te verbeteren.

De Akademie gehoorzaamde aan deze uitnoodiging; maar zij kritiseerde het stuk met zoo vele gestrengheid, dat bijkans geen woord ongelaakt bleef.

Op het gezigt van zijn handschrift, hetwelk bijkans geheel voor veranderingen onderschrapt was, geraakte de Kardinaal zoodanig in woede, dat hij hetzelve verscheurde en in den haard wierp. Het was echter in den zomer, en dus brandde er geen vuur op den haard. Kort daarop ging de Kardinaal te bed, maar kon geen oog digt doen; want de stoutheid der Akademie had alle zijne levensgeesten in oproer gebragt. Tevens ook ontwaakte de vaderlijke genegenheid weder voor het kind zijner verbeelding, voor zijne geliefde *Europa*. Hij had berouw, hetzelve zoo slecht te hebben behandeld; hij schelde, liet zijnen Secretaris roepen, en beval hem, al de stukjes papier van den haard zorgvuldig weder bij elkander te zoeken. Dit gebeurde; nu belastte hij den Secretaris, hem stijfsel te bezorgen, en zoo er geene klaar was, dan de meiden te wekken, om wat te koken. De Secretaris ging, en bragt het verlangde. Nu ging hij aan het plakken van de papiersnippers; de Secretaris moest hem helpen, en met het aanbreken van den dag was dit groote werk voltooid. In den loop van dezen dag, liet hij het geheel in zijn bijzijn overschrijven, en veranderde bijkans alle van de Akademie gelaakte plaatsen, opzettelijk echter met uitzondering van eenige aanhalingen, welke hem minder berispelijk voorkwamen.

Aldus omgewerkt en verbeterd, zond hij zijn dichtstuk door BOISROBERT aan de Akademie, en liet daarbij zeggen: „ dat hij wel van hare scherpzinnige beoordeelingen had „ gebruik gemaakt; echter, daar zij even zoo wel konde „ dwalen als hij, had hij het niet noodig geoordeeld, op al„ le hare kritische onderschrappingen acht te geven."

De Akademie, van de gebelgdheid des Kardinaals reeds onderrigt, wachtte zich wel, nieuwe aanmerkingen te maken, en zond hem het handschrift terug, met de verzekering, dat hetzelve thans hare volkomene goedkeuring wegdroeg.

Aldus werd de *Europa* op het tooneel gebragt, doch verwierf met dat al zoo weinig goedkeuring, dat men het nie[t]

rad-

raadzaam oordeelde, in eenig maandwerk of dagblad, RICHELIEU als vervaardiger te noemen. Men zeide veeleer, dat SAINT SORLIN de schrijver was; en zeer waarschijnlijk had hij ook het grootste aandeel aan dit maaksel, daar hij met den Kardinaal zeer gemeenzaam was, en deze hem dikwijls tot schriftelijken arbeid gebruikte.

VEILHEID DER PARLEMENTSKEUZEN.

Sir JOHN WOOD wilde tegen Sir JAMES BELFIELD de stem eens Barbiers erlangen. „ Gij weet, mijn vriend," zeide hij tot hem, om hem te winnen, „ dat ik u de laatste keer, dat gij mij schoort, aanzienlijk beloond heb; vijf guinjes voor het afnemen van eenen baard is toch, geloof ik, goed betaald! De eene dienst is den anderen waard; ik hoop alzoo, dat gij mij uwe stem zult geven." — „ Van ganscher harte wenschte ik zulks te kunnen doen," hernam de Barbier; „ maar Sir JAMES betaalde hetzelfde voor elken baard, en heeft zich *tweemaal* laten scheren!"

MATROZEN-GODSDIENST.

Een zeer geloofwaardig Zeekapitein verhaalde mij de volgende Anekdote, die hij onmiddellijk uit den mond van Lord HOWE had gehoord. — Vóór den aanvang des gedenkwaardigen Zeeslags van 1 Junij 1794, verrigtte de Admiraal, een zeer godvruchtig man, zijne aandachtsoefening knielend in zijne kajuit, hetwelk door twee daaromstreeks met toebereidsels tot den strijd bezige matrozen bemerkt werd: „ JACK, riep de een den ander' toe, *ziet gij, wat de oude doet? wij mogten eigenlijk ook wel eens bidden.*" — „ *Goed*, antwoordde deze; *maar wat zullen wij bidden?*" — „ *Wel*, hernam gene, *wij willen den lieven God bidden, dat Hij ons heden bijsta.*" — „ *Foei!* zeide de ander, *dat ware lafhartig; want dan ware het geene kunst, de Kikvorschvreters te kloppen: neen! wij willen bidden, dat Hij zich met ons noch met de Franschen bemoeije; dan zullen wij hen wel vegen!*" — Zij knielden werkelijk neder, en, daar het gesprek luid genoeg werd gehouden om door Lord HOWE verstaan

ſtaan te worden, verklaarde deze naderhand, dat, hoewel zijne aandacht daardoor was geſtoord, hij daarop met vertrouwen den ſlag had aangevangen.

DE HUWELIJKSDANS.

Te meermalen ontſtond bij den vervaardiger van het hier volgende lied de wensch, en hoorde hij dien ook uit den mond van anderen, dat er eenig verſchot voorhanden ware van oorſpronkelijke gezelſchaps- of tafel-liederen, niet enkel zinſpelende op *Franſche* liefde en *Franſchen* wijn in *Franſche* ſpraak, maar inzonderheid op de kunstoefeningen en ſpelen, waarmede men zich, in onze beſchaafde kringen, *des zomers* en winters, ter ſtede en buiten, gewoonlijk tracht *te vermaken*; welke zinſpelingen, op een' vrolijken en zoo veel mogelijk *naïven* trant, hij tevens dienstbaar wenschte te zien gemaakt ter aanbeveling van vaderlandſche deugd en zeden. *Hij* waagt het, eene geringe proeve, tot opheldering van zijne meening, alhier mede te deelen: zij betreft den *dans*, toegepast op het *huwelijk*. Het toeval bepaalde thans zijne keuze tot den dans; doch het ſpreekt van zelve, dat meer nationale uitſpanningen, op eene nationale zangwijze, (waarvan wij, helaas! maar al te ſchraal voorzien zijn) altijd de voorkeur verdienen. Men zal voorts den ſteller op zijn woord wel willen gelooven, dat hij geene *ſatire* konde bedoelen op onze lieve, gulle dansgezelſchapjes, welke zelfs de ſtrengſte zedemeester behoeft noch behoort te wraken.

1 Julij, 1817. IJ.

WIJZE: *Vrouwen, als gij nieuwsgierig zijt.*

Komt, vrienden! zingt den ſchoonſten dans,
Waarnaar ſteeds oud en jong blijft haken,
In Adam's tijd zoo wel, als thans,
De mensch zijn' boezem voelde blaken.
Komt, gaat met mij de rijen door!
'k Wil van hetgeen ik zag eens ſpreken.
Ei zegt, gij, die mij reeds gingt voor,
Of ik de zaak wél heb bekeken!

„ Wat

„ Wat jong is, danst graag," zoo men zegt,
En zelden zal een spreekwoord liegen,
En, waar de min de toeren vlecht,
Men zich het allerminst bedriegen.
De jong'ling danst zijn *hornepijp*;
Het meisje huppelt haar *gavotte*:
Maar wee, zoo wellust 't speeltuig grijpt!
Dan dansen beiden — *sansculotte*.

Straks krijgt de *contredans* een beurt;
En oog en hand en hart te gader,
Terwijl een blos de wangen kleurt,
Brengt meisje en jong'ling na- en nader.
De *molen* draait uit al zijn magt;
De *chaine* ketent ze aan elkander,
En, daar Cupido olijk lacht,
Verdwijnt het eene paar na 't ander.

Ziet daar de dansers man en vrouw!
Weet elk zijn passen wél te sturen,
En blijven zij der maat getrouw,
Betoov'rend zijn dan de *figuren*.
Het eerste jaar wordt druk *gewalst*;
En, moge 't hoofd er eens van draaijen,
Houdt elk de wijs maar onvervalscht,
Dan zal de *wals* den dans verfraaijen.

Nu volgt doorgaans de *menuët*;
Andante komt de maat bestieren;
Van tijd tot tijd vergroot de pret,
En 't wordt een menuët van vieren.
Zoo dan de wijs echt Neêrlandsch is,
Een *Fransche pas* nooit dwong de snaren,
Dan blijft de danslust altijd frisch,
En kreunt zich aan geen' tijd of jaren.

Maar, zoo men slechts den dans bemint,
De danser-zelf niet ligt aan 't harte,
En ons aan zich-alleen niet bindt,
Dan baart de dans geen heil, maar smarte.
Neen! dan is de echt geen feestbanket;
Men ziet er vreugd noch teed're mine;
Hij is des Duivels dansfalet,
En wordt een helsche *pantomime*.

De

De *pergoline* is contraband,
En doet de zon der liefde schuilen:
Waar Hymen ééns de snaren spant,
Daar mag men nooit van danser ruilen.
Ja, maakt men *chaine coin-à-coin*,
Of *groote acht*, of zelfs maar *molen*,
Zoo blijft de liefde nimmer rein,
En raakt de huw'lijkstrouw aan 't dolen.

Maakt nooit een *menuët la cour*;
Wilt liever *allemande* dansen:
Veel beter nog een Duitsche toer,
Dan de etiquette van de Franschen.
't *Schoenlappertje* ook, in deugd en eer,
Zoo als dat onze vad'ren deden,
Behaagt mij in den echt veel meer,
Dan stijve dwang en hoofsche zeden.

Maar 't ergst van allen (met verlof!)
Dat is de *menuët la reine*.
Als 't vrouwtje maat slaat met de slof,
Is 't huwelijk eene ijz'ren *chaine*.
Dan danst men veelal *dos-à-dos*,
En zelden maakt men de *brouette*;
Mevrouw croiseert *fortissimo*,
En manlief maakt een *pirouette*.

Ik trek hier deze leering uit:
Waar ons natuur ten dans geleidde,
Het hart-alleen verkoos de bruid,
En liefde zelv' het feest bereidde;
Daar zijn de regte speelliên t'huis,
Daar is de reine toon te vinden,
De danszaal — liefst het eigen huis,
De gasten — gij, mijn waarde vrinden!

In het *Meng*. No. IX. bl. 424. reg. 2. is bij het afdrukken weggevallen het woord *klonken*. En reg. 18. *ligchaam*, lees *hoofd*.

MENGELWERK.

HET DIERLIJK MAGNETISMUS EEN NATUURVERSCHIJNSEL; AANGETOOND IN EEN' BRIEF VAN J. A. UILKENS AAN DEN WELEDELEN HEER JOH[s]. BUYS, *Lid van de Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, enz.*

Weledele zeer geleerde Heer!

„Een natuuronderzoeker heeft niet meer te vreezen „in het rijk der misleidingen naar luchtbellen te grij„pen, wanneer hij eene verklaring der verschijnselen „van het dierlijk magnetismus tracht te vinden." Zoo zegt Duitschlands groote natuurkundige, de beroemde GILBERT.

Op den 19 Junij 1817 bedenkingen van u te ontvangen over de verklaring, die ik gegeven heb van de verschijnselen, die het dierlijk magnetismus oplevert, behoefde mij dus geenszins te verwonderen; maar in 1817 onder de eerste en beroemdste natuuronderzoekers nog mannen te vinden, die de wezenlijkheid van het dierlijk magnetismus loochenen, en deszelfs verschijnselen tot inbeelding en misleiding willen terugbrengen — waarlijk, ik ontveins het niet, dit bevreemdt mij zeer. Hoe nutteloos ik het dus ook anders mogt keuren, en hoe weinig lust ik zou hebben, om mij met het betoog der wezenlijkheid van het dierlijk magnetismus op te houden: zoo hebt gij, te regt, eenen te grooten roem in de natuurkunde verworven; zoo heeft de naam van den heer VAN MARUM bij geheel de wetenschappelijke wereld eene te schitterende grootheid, dan dat het geen pligt voor mij zou zijn, dit betoog te ondernemen; gelijk ook onze vriendschap vorderde, uwen mij vereerenden brief, waarin gij uwe bedenkingen hebt opgegeven, te beantwoorden. Ja, al bestrijden wij elkander

met de pen, onze vriendschap zal er dezelfde om blijven, en steeds in onze harten wonen.

In uwen mij toegezondenen brief ontkent gij, dat het dierlijk magnetismus onder de natuurverschijnselen behoort; gij ontkent, dat wij op eene andere wijze, dan door de gewone zintuigen, kennis van de buitenwereld verkrijgen kunnen; en gij vooronderstelt, of neemt aan, dat de verschijnselen, die men onder de benaming van het dierlijk magnetismus brengt, in misleidingen gelegen zijn en uit inbeelding ontstaan, dus niet wezenlijk zijn. Gij stelt eene beslissende proef voor, en naar den uitslag daarvan zal zich uw geloof, en dat van den heer VAN MARUM, regelen. Deze, meen ik, zijn de voornaamste punten van uwen brief, waarbij ik mij dus ook alleen, om zoo kort mogelijk te zijn, zal bepalen.

Vooreerst neemt gij aan, *door een natuurverschijnsel te verstaan, hetgeen wij waarnemen, en voortgebragt wordt door de werking van stoffen of ligchamen op elkander.*

Liever zou ik onder natuurverschijnsel verstaan de veranderingen, die wij bij de stoffelijke dingen of de ligchamen waarnemen, zonder daarbij te bepalen, dat ook die veranderingen door stoffen of ligchamen ontstaan. Immers, al wat verandering in den toestand eens dings voortbrengt, noemen wij *kracht*; maar, alzoo opklimmende tot de eerste oorzaak of grondkracht, zoo ligt deze buiten de grenzen van ons kenvermogen, en wij durven dus niet bepalen, dat die eerste grondkracht in de stof zelve gelegen is, of dezelve stellig voor iets stoffelijks houden.

Vooronderstellen wij dus eene onweegbare veerkrachtige stof, die op de zenuwen werkt, en zoeken wij daarin de oorzaak ook der verschijnselen van het dierlijk magnetismus, zoo is toch deze aangenomene stof even zoo eene naaste oorzaak, als de drukking der lucht van het opklimmen des waters in de zuigpomp; en, gelijk de zwaartekracht in het laatste geval, als grondkracht, buiten de grenzen van ons kenvermogen ligt,

ligt, is ook alzoo de grondoorzaak der verſchijnſelen bij het dierlijk magnetismus niet onder onze bevatting gelegen. Wij kennen niet de levenskracht, maar wél de verſchijnſelen, die wij aan haar toeſchrijven, en ook deze noemen wij *natuurverſchijnſelen.*

Zulk eene ſtof aan te nemen, die op de zenuwen werkt, en de naaste oorzaak der veranderingen in het dierlijk ligchaam, en dus ook der verſchijnſelen van het dierlijk magnetismus, is, kan nu óf enkel vooronderſtelling zijn, óf op eenige waarneming ſteunen. In het eerſte geval kan zulk eene *hypotheſe* aangenomen of verworpen worden, naar dat zij meer of minder waarſchijnlijk voorkomt, en ter verklaring der verſchijnſelen gepast is; in het laatſte geval ſpreekt de waarneming, en de vooronderſtelling verkrijgt eenen hoogeren trap van zekerheid, naar dat de waarnemingen haar meer, als alle andere uitſluitend, doen kennen.

REIL, die eenen gevoeligen zenuwdampkring het eerst heeft aangenomen, is even zoo in zijn gevoelen bevestigd geworden door eene reeks van proeven, als de groote NEWTON in zoo vele ſtoute ſtellingen, met wien de hoogleeraar SUERMAN den voortreffelijken REIL in dezen zoo wél vergelijkt.

Eenen zenuwdampkring aan te nemen, is dan nu zeker geene losſe *vooronderſtelling* meer. Of, wilt gij u enkel bij het verſchijnſel bepalen: dat op eenen afſtand de zenuwen kunnen worden aangedaan, en er dus geene onmiddellijke aanraking noodig is, hebben duizend proeven geleerd. U en het geletterd publiek is dit te wél bekend, dan dat er een enkel voorbeeld van kan noodig zijn. De toepassing hiervan op het dierlijk magnetismus moet ik tot het laatſte deel uitſtellen, omdat ik hier anders van verſchijnſelen zou moeten ſpreken, welke gij nog bewezen wilt hebben.

„ Met onderſtellingen," zegt gij, „ kan men niet „ los omſpringen; men moet haar toetſen aan de gewo„ ne wetten en werkingen der natuur, en bezien met „ naauwgezetheid, of zij daar wel mede overeenko-

„ men," enz. Voorzeker, uit de werkingen, *uit* de verfchijnfelen der natuur moeten de onderftellingen *zelfs* getrokken worden. De natuur zelve moet er ons toe brengen. Maar hier komt het mij voor, dat gij onderftellingen en verfchijnfelen verwart; *daar* gij terftond laat volgen: „Wat moet die onderftelde *zenuwftof*, of „ liever magnetifche ftof, doen? Zij moet, *volgens* „ u, den mensch doen gewaar worden de dingen *bui-* „ *ten* hem, zelfs van verre afftanden, zonder het ge- „ bruik van zijne gewone zintuigen; zij moet hem doen „ hooren, zien, rieken, proeven door de zenuwen van „ de zonnevlecht, even als door zijne gewone zintui- „ gen." Ja, dit is het gevoelen van honderden, en ook mijn gevoelen; maar gij bepaalt u toch niet tot eene verklaring van, tot eene onderftelling omtrent de verfchijnfelen van het dierlijk magnetismus, daar gij de wezenlijkheid van het dierlijk magnetismus zelf aantast.

Wij moeten ons dus niet binden aan eene verklaring van de wijze hoe, maar aan de zaak zelve; het verfchijnfel zelf moeten wij nemen, en dus hebben wij het te doen met *het gewaar worden bij den mensch van de dingen buiten hem, zonder het gebruik van zijne gewone zintuigen*, gelijk ook, hoe men dit zou willen verklaren. Dit moeten wij volftrekt niet verwarren. Nog zijn de onderftellingen omtrent de verfchijnfelen van licht, warmte, electriciteit enz. vele; maar wie loochent er de verfchijnfelen om, die wij aannemen door eene licht-, warmte- en electrieke ftof te ontftaan? Het dierlijk magnetismus ftaat of valt niet door de eene of andere onderftelling en verklaring. Gij blijft aan de onderftelling, die ik heb aangenomen, aan de verklaring, die ik gegeven heb, hangen; doch al meen ik, dat zij op gronden fteunt, dat zij zeer veel voor zich heeft, al is het eene onderftelling, die honderden en duizenden omhelzen, het dierlijk magnetismus is er niet aan verbonden; het hangt niet af van eene aangenomene ftof, als naaste oorzaak; men moge dezelve *zenuwftof*, *magnetifche ftof*, *ætherifche ftof*, *levensftof*, met den hoog-

hoogleeraar ESSCHENMAIJER *organische ather* of hoe ook noemen, of geheel geene naaste stoffelijke oorzaak aannemen, dit is voor het verschijnsel altijd hetzelfde.

Aan eene vriendin mijne brieven schrijvende, nam ik, het *atomisch* stelsel volgende, de bevattelijkste, meest toelichtende verklaring; maar verlangt men de verschijnselen van het dierlijk magnetismus *dynamisch* verklaard, het is mij zeker even goed, en ik beken alzoo de verhandeling van den hoogleeraar JOSEPH WEBER (*der thierische Magnetismus aus dynamisch-psychischen Kräften verständlich gemacht*) met zeer veel genoegen gelezen te hebben.

Uwe redenering in dezen tot de verschijnselen terugbrengende, zoo verschil ik, in overeenstemming met DE BUFFON, geheel van u in gevoelen. Gereedelijk geef ik dien wijsgeerigen prediker der natuur mijnen bijval, wanneer hij zegt: „De ouden, welker geest „minder bepaald, welker wijsgeerte uitgestrekter was, „verwonderden zich minder, dan wij, over bijzonder„heden, welke zij niet verklaren konden; zij zagen „de natuur beter, zoo als zij is; eene *sympathie*, een „zonderling verband, was voor hen niet dan een ver„schijnsel, en het is voor ons eene wonderspreuk, een „*paradox*, zoo dra wij het niet tot onze gewaande „wetten van beweging brengen kunnen. *Zij* wisten, „dat de natuur hare meeste gewrochten door onbeken„de middelen werkt; zij waren wel overtuigd, dat wij „alle de middelen, waarvan zij zich kan bedienen, niet „optellen kunnen, en dat het bij gevolg voor den „menschelijken geest onmogelijk is, de natuur te wil„len bepalen, door dezelve aan een zeker getal begin„sels van werking en middelen van uitvoering te on„derwerpen; het was hun integendeel genoeg, een „zeker getal betrekkelijke uitwerkselen, en die van de„zelfde orde waren, opgemerkt te hebben, om eene „oorzaak vast te stellen."

Waarlijk, ik geloof, dat wij menschjes ons niet mogen verbeelden, geloof aan verschijnselen, aan werkin-

 gen

gen te mogen weigeren, omdat wij ze met de gewone werkingen en verschijnselen niet kunnen overeenbrengen, — omdat zij met de aangenomene en meestal veel te naauw beperkte wetten en krachten der natuur niet zamenstemmen. Waar is de wijsgeerige onderzoeker der natuur, die niet zeggen moet, in dezen nog niets te weten, en nog niets te durven bepalen?

En staan de verschijnselen, die het dierlijk magnetismus oplevert, wel zoo geheel op zich zelf, dat wij niets gelijkredigs deswege in de natuur vinden? — Ik weet volstrekt niet, hoe gij het maakt met de vele berigten van natuurlijke slaapwandelaren, derzelver verrigtingen, en waarnemingen van dingen buiten de gewone zintuigen. Zoo gij hier de geschiedenis loochent, waar blijft dan geschiedkundige waarheid? (Ware dit een HENNINGS mogelijk geweest, hij had zich zeker tot de gedwongenste verklaringen geene moeite gegeven.) Zoo gij die aanneemt, waarin zijn dan de verschijnselen van het dierlijk magnetismus zoo geheel eenig, zoo geheel van andere werkingen en verschijnselen verschillend?

„ *Man erstaunt freilich, dass* durch blosse Berührung
„ *die ausserordentlichen und bewunderten Phaenomene*
„ *und Wirkungen des thierischen Magnetismus hervor-*
„ *gebracht werden. Allein man würde über die minera-*
„ *lisch - magnetischen, electrischen und galvanischen*
„ *Erscheinungen nicht minder erstaunen, wenn sie selte-*
„ *ner wären; denn alle sind bedingt durch* blosse Berüh-
„ rung!"

Maar laat mij nader komen. Uit de opgave van de wijze, waarop wij, in den gewonen staat, in verband zijn met de voorwerpen buiten ons, als door het gevoel in het algemeen, doch dat door verschillende *organen* geschikt gemaakt is, om bijzondere aandoeningen, als van zien, hooren, rieken en proeven, waar te nemen, besluit gij, dat niet anders, dan door deze *organen*, de ziel, of het algemeen gewaarwordingswerktuig, met de buitenwereld bekend kan worden.

Voor-

Vooreerst is deze de stoutste onderstelling. Dan zelfs, wanneer wij nog niet één ander verschijnsel deswege hadden, zou zij op een besluit van het niet kennen of niet kunnen begrijpen tot het niet bestaan of niet mogelijke zich gronden. (Nogmaals moet ik aan de bijgebragte plaats uit BUFFON herinneren.) Gij verklaart zeer schoon, hoe het zintuig des gezigts en dat des gehoors werkt. Maar, mijn vriend! ga verder voort, en verklaar, hoe nu door de gezigtzenuw het beeld op het netvlies in alle die duizenden punten, gedaanten, kleuren, zoo als de lichtstralen hetzelve geschilderd hebben, tot de hersenen, of het algemeen gewaarwordingswerktuig, wordt overgebragt. Doe dit met het oor, en gij hebt het nu met zenuwen, niet meer met oog en oor, te doen; wij komen dus elkander nader: want bij het dierlijk magnetismus hebben wij het ook met zenuwen, niet met het oog en oor, te doen. Bewijs nu, dat eene andere zenuw nimmer in eenen staat kan gebragt worden van zóó te gevoelen, of zóó te geleiden, als de oog- of oorzenuw. Er zijn blindgeborenen geweest, die met de vingers de kleuren onderscheidden. DIDEROT heeft reeds zeer juist opgemerkt, dat men niet kan zeggen: het oog ziet, het oor hoort, de neus riekt; daar het toch het algemeen gewaarwordingswerktuig (*sensorium commune*) is, dat ziet, hoort en riekt. Aanmerkelijk is het verschil tusschen *sensatie*, of indruk op het zintuig, en tusschen *perceptie*.

Gij gaat voort, en besluit uit de zoo allerkunstigste zamenstelling van oog en oor, dat geene zonnevlecht, of welke zenuwen ook, ons immer met de buitenwereld kunnen bekend maken, — ons die aandoeningen kunnen geven, welke wij zien en hooren noemen, of de Schepper zou niet aan een wijs bouwheer gelijk zijn, die zich geene moeite in het kunstig zamenstellen geeft, wanneer hij veel eenvoudiger een gelijk doel kan bereiken.

Bij deze uwe bedenking heb ik moeite, om mij buiten de *theologie* en *teleologie* te houden.

Wij beunhazen, die nog bij alles, wat wij zien, hooren,

ren, tasten en voelen, flechts de buitenfte *fchors* der dingen niet eens ten halve kennen, zullen wij ons vermeten, om van het eindige tot het oneindige te *befluiten*, en onze hooggeroemde wet van fpaarzaamheid ook den Almagtigen op te dringen, die *flechts* fpreekt, en het is er; voor wien de fchepping van een zonneftelfel en een zonneftofje niets meer is dan wil?

Met niets, bovendien, moeten wij ook *voorzigtiger* zijn, dan met de leer der eindoogmerken; en nimmer hebben wij regt, om het mogelijke of werkelijk beftaande binnen den omtrek van een vermoed eindoogmerk te bevatten.

Vóór ruim twintig jaren hoorde ik in de lesfen van den hoogleeraar MUNNIKS, dat, wanneer eene hoofdader gekwetst, afgebonden, of op eenigerlei wijze ongefchikt gemaakt werd, om de gewone hoeveelheid van bloed op te nemen, de zijtakken zich dan verwijden, en die zelfde *masfa* van bloed den doorgang verleenen.

Hetgeen tot de proeven van SPALLANZANI, tot de gewaarwordingen van honden en andere dieren, tot het verhuizen der trekvogelen enz. behoort, ftaat met de wezenlijkheid van het dierlijk magnetismus in geen ander verband, dan dat ik gemeend heb, door de verfchijnfelen met elkander te vergelijken, meerder licht in de eene en andere te verkrijgen. Door de kennis van het dierlijk magnetismus eenige verklaring hiervan te vinden, is flechts eene bijzondere *gedachte*, die ook beroemde voorftanders van hetzelve niet *zijn toegedaan*; en hij, die gelooft, dat knevels, drukking van lucht, warmte of koude, of wat ook, zelfs een blind *inftinct*, zulke verfchijnfelen veroorzaken, neemt dan eene onderftelling, die hem meer voldoet. Dat ik ook eerst zoo gedacht heb, en het ftukje van den hoogleeraar VROLIK mij reeds vóór jaren niet onbekend was, maar zelfs gevolgd werd, zal u uit mijne *Redevoeringen*, IIde d. bl. 72, kunnen blijken.

Op mijne vraag: „ welke ftof werkt alzoo, en waarop werkt zij?" zegt gij, onder groote verwondering

des-

deswege: „ dood eenvoudig warmteſtof en lucht.' Maar dit uw *dood eenvoudig* is mij onverklaarbaar duister, wanneer ik het op alle die verſchijnſelen zal toepasſen; en elk weet toch, dat dit het eerſte véreischte van eene onderſtelling moet zijn. Ik neem dus eene andere, zoo ik meene meer op alle deze verſchijnſelen pasſende, onderſtelling aan, *analogisch* met die van het dierlijk magnetismus, maar ſtrijd deswege niet: want — nog eens — bij onderſtellingen, verklaringen ſtaan of vallen geene verſchijnſelen, en met deze hebben wij het te doen.

En nu meent gij echter bewezen te hebben, dat wij van het dierlijk magnetismus niet als natuurverſchijnſel kunnen of mogen ſpreken, even alsof men de verſchijnſelen des lichts niet meer onder de natuurverſchijnſelen zou mogen rangſchikken, al ware het ook, dat men met EULER geene afzonderlijke lichtſtof aannam.

Waarlijk eene redenering — om uwe eigene woorden terug te geven — geheel verſchillende van die, welke gij in het vak der natuurkunde zoo meesterlijk voerdet, toen het vooroordeel, dat ik thans tracht te beſtrijden, zich nog niet bij u gevestigd had. Met regt roep ik uit: „ wat doet niet vooringenomenheid met geliefkoosde ſtelſels af! zij benevelt het verſtand van de „ grootſte geleerden;" en — voeg ik er bij — doet dezelve de oogen ſluiten voor het helderst licht, dat duizenden onbevooroordeelden dankbaar erkennen en getrouw volgen.

Alles, wat van het dierlijk magnetismus in verſchijnſelen, geheel afwijkende van de gewone werkingen der natuur, en daaruit niet te verklaren, gezegd wordt, houdt gij dus voor inbeelding en misleiding bij de gemagnetiſeerden en de magnetiſeurs.

Dit laatſte ſtuk onzer overweging is het eigenlijke hoofdpunt. Wij zouden hetzelve alleen hebben kunnen nemen, en al het voorgaande misſen; doch het zal blijken, dat hetzelve ons ook weder te pas komt.

Hetgene ik met gezonde zinnen ontware, en zamenſtemt met de waarnemingen van duizend anderen, elk af-

afzonderlijk en zonder eenige ruggespraak, moet waar zijn.

Deze stelling, die ik toch niet geloof, dat ooit door eenig mensch, wel bij zijn verstand, in twijfel zal getrokken worden, zou ik voor u en voor het geletterd publiek alleen kunnen aanvoeren, als bekend *rekenende* met de geschiedenis van het dierlijk magnetismus, *en niet* alleen kunnende opnoemen het talrijkst aantal van *getuigen*, maar die meest allen tevens gehouden moeten *worden* voor de kundigste en beroemdste mannen in de wetenschappen, niet opgevoed in deze leer, maar die veeleer vroegere gevoelens door betere onderrigting en de krachtigste overtuiging moesten verlaten, en *dus* gedwongen werden te omhelzen, hetgeen zij eerst bestreden hadden.

't Is waar, gij beroept u op eigene misleiding bij eene proef, en tevens op uitkomsten bij de aanwending van het dierlijk magnetismus, die alle de kenmerken van misleiding of verbeelding droegen. Maar, geachte vriend! gij gevoelt toch te wél, dat, al hebben wij ons aan eene misleiding bij eene enkele proef blootgesteld, door niet genoeg vrij, voorzigtig, nadenkend, op alles lettend, en het mogelijke van alle misleiding voorkomend gehandeld te hebben, dit ons geenszins regt geeft, om bij duizend andere, elk afzonderlijk en zonder eenige verstandhouding werkende, mannen, in honderden malen herhaalde proeven, eene misleiding *te vooronder*stellen. Eene kleine herinnering was genoeg, om *u* uwe misleiding te doen ontdekken; maar duizend der voorzigtigste mannen ontdekten bij duizendmaal herhaalde proeven hunne misleiding niet!

Hetgeen gij van het dierlijk magnetismus gezien hebt, was bedrog. Laat dit zoo zijn; maar gij stemt toch zeker toe, dat er niet een zweem van bewijs in gelegen is. Het bedrog, dat, volgens den hoogleeraar SUERMAN, MURRÆUS verhaalt, moge deswege wel met duizenden vermeerderd worden. Een *legio* van kwakzalvers doet ons toch niet twijfelen aan de vermogende wer-

werking van den kundigen geneesheer. Al verkoopt men op alle de markten valſche *aërolyten;* ja, al heb ik er nooit eene echte gezien, en even weinig dezelve zien neêrvallen, ik geloof echter beide, en wel alleen op geſchiedkundig gezag: want ik vind niets in de natuur, dat tot verklaring verſtrekt, en niet ééne onderſtelling is voor mij op verre na zoo bevredigend, als er zijn over het dierlijk magnetismus.

Voorzeker moeten wij allezins op onze hoede zijn, dat men ons ook bij het dierlijk magnetismus (om eens *triviaal* met een' der ſchranderſte mannen van ons vaderland te ſpreken) geene knollen voor citroenen verkoope; maar ook niet minder ons wachten, dat wij geene citroenen als knollen veroordeelen!

Doch ik heb ook gezegd: „ wat ik met gezonde zinnen zelf ontware." Vergun mij dus een paar eigene ondervindingen bij te brengen; niet, omdat zij nieuw zijn; niet, omdat zij, als door *mij* gedaan, meer vertrouwen, dan die van anderen, zouden verdienen; maar om u toch ook te overtuigen, dat niet enkel geſchiedkundig geloof — hoe krachtig in dezen ook anders — mij wegſleept; ook om u te doen gevoelen, dat eenen magnetiſeur niets onbegrijpelijker kan voorkomen, dan dat er onder de kundigſte onderzoekers der natuur nog zijn, die aan de wezenlijkheid van het dierlijk magnetismus twijfelen.

Uit de reeks van waarnemingen wil ik ſlechts een paar bijbrengen: want het ontbreekt waarlijk niet meer aan dezelve, en dus zou veel u en het publiek vervelend zijn.

De vrouw, oud 45 jaren, welke ik in 1815 ruim ¾ deel jaars gemagnetiſeerd heb, was na eene behandeling van drie weken volkomen magnetisch ſlapend, en leverde toen en vervolgens alle de verſchijnſelen op, welke men weet, dat in dien ſtaat plaats vinden.

In eene kas ſtond eene flesch aangebrokene aalbesſenwijn, die vergeten was. Bij vergisſing nam ik deze, ſchonk een glas in, en dronk dit. Plotſeling ſchudt zich

zich de ſlapende, en trekt den mond zamen. Op mijne vraag, wat er was, zegt zij: *Foei! dat zal misſchien wel wijn heeten, maar het is zoo zuur als edik.*

Daar ik reeds vele bewijzen van helderziendheid had, nam ik ook eens een doosje mede, en deed er een ſleuteltje in. Haar dit voor de zonnevlecht houdende, vroeg ik, wat het was. *Een doosje.* Wat is er in? *Een ſleuteltje.* — Een dertig menſchen waren bij deze en vele andere verſchijnſelen tegenwoordig; doch, hoe veel wonderbaars zij ook reeds gezien hadden, was het hun echter te wonderbaar, dat de ſlapende in een geſloten doosje kon zien. Ik hoorde naderhand, dat zij nu aan bedrog dachten.

De volgende week, op den dag, dat er algemeen gezelſchap werd toegelaten, nam ik mijn' zakdoek, en verzocht een' der omſtanderen, om, zonder mijn of iemands weten, er iets, om 't even wat, in te doen. Dit gebeurde; ik hield haar alzoo den doek voor, en vroeg: Wat houd ik u voor? *Een doek.* Wat is er in? *Een pijppreukel.* Ik deed den doek los, en zag met de menigte, dat zij wél gezien of gevoeld had. Allen waren overtuigd, dat hier geene misleiding beſtond.

Ik was tot eene reis naar *Groningen* genoodzaakt, en denkende, dat ik volſtrekt een' nacht moest uitblijven, magnetiſeerde ik eene flesch, omwond dezelve met zijde, en liet haar die op den magnetiſeertijd brengen. Mijne vrouw en haar man waren tegenwoordig, toen zij, de duimen tegen de op den ſchoot genomene flesch zettende, ſpoedig in ſlaap viel.

Tegen mijne verwachting aan, kon ik echter 's avonds terugkeeren, en haastte mij dus om tegen den magnetiſeertijd bij deze vrouw te zijn. Daar komende, zag ik, tot mijne verwondering, dat haar man en mijne vrouw moeite deden om haar op den ſtoel te houden, dat zij de flesch had losgelaten en zich naar mij uitſtrekte. Ik ging terſtond voor haar zitten, en, na eenige oogenblikken rustens, had het volgende geſprek plaats: *Hoe bevindt gij u? Thans wel.* Is het altijd niet wel geweest?

weêst? *Wel in het begin, maar vervolgens niet.* Hoe kwam dit? *Ik zocht u te Groningen, en kon u daar niet vinden.* Hebt gij mij dan niet gevonden? *Ja, onderweg.* Waarzoo? *Digt bij Menſingeweer.* (Ruim een kwartier afſtands.) Was het toen wel? *Toen verlangde ik te zeer naar u, en kon de fleſch niet houden.*

Daar ſpoedig de ſlaaptijd geëindigd was, ſtak ik haar mijnen ring aan den vinger; zij zette, volgens gewoonte, de duimen op denzelven; ik kon weggaan, en verborg mij in eene kas. Zij ontwaakte op de gewone wijze, zeggende tot mijne vrouw en haren man: *Dat is beter gegaan, dan ik verwacht had; ik ben goed verfrischt. Mogt nu dominé in de ſtad ook maar weten, dat het met de fleſch zoo goed is afgeloopen!* — Men zeide haar, dat ik dit wel vooronderſtellen zou. Maar, daar zij aan doek of voorſchoot iets te regt wilde brengen, ontdekt zij mijnen ring aan haren vinger. *Hoe*, zegt zij, *hoe kom ik aan dien ring? Den geheelen dag heb ik dien niet gemerkt.* — *Hoe is het mogelijk*, vervolgt zij, *dat ik dezen met mij te waſchen niet ontdekt heb!* — Ik kwam ten voorſchijn; met nieuwe verwondering zag zij mij nu, doch het raadſel van den ring was opgelost.

Haar man en mijne vrouw zeiden mij vervolgens, dat zij ongeveer een kwartier vóór mijne komst onrustig was geworden, de fleſch had weggeſchoven, en men de fleſch en tevens haar op den ſtoel had moeten vasthouden, zóó zelfs, dat, toen men iemand in huis had had hooren komen, zij naauwelijks te houden was geweest. Noch haar man, noch mijne vrouw dachten aan mijne komst; dus waren zij verlegen, tot dat zij mij zagen, en de oorzaak van dit verſchijnſel kenden.

Het volgende geval verdient nog al bijzondere opmerking.

De heer NUMAN, geneesheer te *Winſum*, verzocht mij, bij deze vrouw, in den magnetiſchen ſlaap, een kind, dat in een' driejarigen leeftijd doof geworden was,

te

te mogen brengen, of zij ook welligt de oorzaak van deze ongesteldheid zou kunnen ontdekken.

De moeder en het kind komen op een' dag van algemeene toelating; en, terwijl de gemagnetiseerde van niets wist, plaatsen zij zich, het kind naast de vrouw, en de moeder naast het kind; en nu had het volgende gesprek plaats: Weet gij ook, wie gekomen is, en bij u zitten? *Ja, die vrouw en haar meisje.* (Zij noemde de moeder bij naam.) Weet gij ook, wat het kind scheelt? *Ja, het is doof.* (Zij kende de moeder en het kind wel, en wist dus ook dit in den gewonen staat.) Zoudt gij ook kunnen ontdekken, waardoor de doofheid van het kind ontstaat? *Hoe kunt gij mij weer proeven laten doen, daar gij weet, dat ik er tegen heb, en die inspanning mij nadeelig is?* (Zij was er altijd zeer sterk tegen, dat ik eenige proeven met haar deed; en zoo men haar, naderhand, het een of ander daarvan zeide, (want, zoo als bekend is, weet de gemagnetiseerde in den gewonen staat niets van hetgeen in den magnetischen heeft plaats gevonden) dan was zij deswege op mij ontevreden, en gaf ook, magnetisch slapende, altijd haar ongenoegen te kennen, wanneer ik haar iets vergde, dat met hare genezing niet in verband stond. Maar, wijl zij een zeer zacht, menschlievend karakter had, kon ik ook daardoor werken. Dus zeide ik:) Gij wilt zelve gaarne geholpen worden; en hoe aangenaam zou het u zijn, zoo gij eens tot hulp van dit kind kondet werken! *Laat zij mij dan de hand geven.* (Ik gaf haar de hand van het kind; en, nadat zij eenigen tijd als diep en vermoeijend denkend gezeten had, vroeg ik:) Kunt gij het hoofd van het kind ook inwendig bezien? *Ja; maar wat helpt het mij, dat ik alles zie, daar ik toch niet weet, hoe het wezen moet?* Kunt gij dan de oorzaak der doofheid niet gewaar worden? *Daartoe moet ik in het hoofd van het kind en in het mijne zien, door vergelijking ontdekken, wat anders is, en dit vermoeit mij zeer.* (Onder zigtbare inspanning bleef zij eenige oogenblikken nog onderzoekende, maar zeide toen:)

Ach

Achter de vliezen in de ooren heeft het kind eene taaije ſtof, die ik niet heb. (Met opzet deed ik de volgende vraag:) Zou die niet door ſpuiten kunnen worden weggenomen? *Hoe zou die door ſpuiten weggenomen kunnen worden, daar zij achter de vliezen zit?* Zou de electriciteit ook kunnen helpen? *Dat kan ik niet zeggen; want daar weet ik niet van.*

De ontwaking was nabij, en dus hield een verder onderzoek op.

Eens vroeg ik haar: Slaapt gij? *Gij ſpreekt altijd van ſlapen; ik ſlaap immers niet.* Uw ligchaam ſchijnt toch zoo. *Maar ik ſlaap toch niet.* Wat doet gij dan zoo ſtil? *Ik bezie mij zelve van binnen.* Verwondert gij u ook daarover? *Gij zoudt u ook wel verwonderen, zoo gij zaagt, hoe het er binnen in u omweggaat.*

Zij beſchreef naauwkeurig de verharding in de borst, en zeide meermalen: *Er zijn daar nog vele adertjes, die geen bloed doorlaten.* Ook wel, bij meerder helderziendheid: *Ik ontdek nog vele adertjes, die ik te voren niet gezien heb.* Zoo ik onder de magnetiſering eens aan iets anders dacht, zeide zij, *dat ik niet genoeg op haar bepaald was, en het haar niet licht werd.* Zij beſchreef de magnetiſche ſtof en derzelver uitvloeijing, zonder er ooit iets van gehoord of gelezen te hebben, als alle anderen. Over niets, wat zij magnetisch ſlapend deed of wist, was zij verwonderd; maar alles kwam haar zoo eigenaardig en natuurlijk voor, als dat wij met het oog zien of met den mond proeven. Op mijne veelmalen gedane vragen, hoe zij dit of dat wist of waarnam, was ſteeds het antwoord: *Hoe? dan bepaal ik mij daarop.*

Dan, genoeg: want, alzoo daadzaken verder opgevende, zou ik ſlechts herhalen, wat duizendmaal waargenomen en gezegd is. Verwondet u dus niet, geachte vriend! over mijne ligtgeloovigheid, van, op deze en zoo vele andere verſchijnſelen bij het dierlijk magnetismus, derzelver wezenlijkheid aan te nemen, dezelve onder de natuurverſchijnſelen te rangſchikken, en eene ſtof-

ſtoffelijke naaste oorzaak voor dezelve te erkennen. Immers ik onderſtel iets ſtoffelijks, bij hetgeen *door ſommige* ligchamen heengaat, door ſommige niet — *waarvoor* dus geleiders en niet-geleiders zijn — dat men aan vele ligchamen kan mededeelen, en *als* bij dezelve ophoopen; dat gezien en gevoeld wordt; *dat* men ziet uitſtroomen. Weigert gij op deze gronden *het ſtoffelijke* te erkennen, het is wel; maar laat dan ook *de zekerheid* van eene warmteſtof, lichtſtof, electrieke *ſtof* — van alle *inponderabele* ſtoffen varen. Doch denk tevens aan het waarachtig gezegde van den hoogleeraar WEBER: „*Werden einmal die* Phyſiologen *in dem menſch-*„*lichen Organismus nicht immer* nur Machinerie *erblic-*„*ken, ſondern den in ſeiner* dynamiſchen *Bedeutung* „*ſchauen; werden ſie das Verhältniſs der ſtarren Ge-*„*bilde zu den flüsſigen, wie es ſich ziemt, würdigen,* „*und werden ſie in Beurtheilung des menschlichen Le-*„*bens nicht immer nur den Leib, dieſe halbe Seite des* „*Menſchen, ſondern den* ganzen Menſchen, *einen* be-„ſeelter Leib *zum Gegenſtande ihrer Studien machen,* „*ſo wird ſich ihnen, wie zu hoffen, der thieriſche Mag-*„*netismus, und mit dieſem das Geheimniſs des menſch-*„*lichen Lebens noch volkommener aufſchliesſen, und ſie* „*in die geſammten Geſetze ſeiner Regſamkeit hineinſe-*„*hen lasſen.*"

Ja, de mensch naar ziel en ligchaam, de geheele mensch moet genomen worden, en het *willen*, het *gelooven* bij het dierlijk magnetismus — voor u *tot eenen* zoo ontzettenden aanſtoot — is weder natuur!

Maar, op ondervindingen, op waarnemingen van anderen wilt gij u niet verlaten. — Groote, veelomvattende, diepdenkende BACO! gij hebt naar waarheid gezegd: „Geleerde mannen zijn algemeen te ligt genegen, daadzaken, waarvan de verklaring niet terſtond „onder het oog valt, voor volksſprookjes te verklaren; en niet zelden zijn zij daardoor vervoerd geworden, belangrijke verſchijnſelen te miskennen, welke van geheel de wereld worden waargenomen, en

„aus

„ dus van ooggetuigen, welker onpartijdigheid niet in „ twijfel kan worden getrokken, daar geene vooron- „ derstellingen of aangenomene begrippen op derzelver „ wijze van zien eenigen invloed hebben." *Vormdrift*, *aërolyten*, *sympathie* en *antipathie*, *rhabdomanthie* en het dierlijk magnetismus kunnen er ten voorbeelde van zijn. Doch geleerden, de regten van het gewoon gezond menschenverstand wederom erkennende, nemen thans alles daarvan aan, wat op onbedriegelijke ondervinding steunt. Ik beken, dat ik te voren nog al hoog liep met Lord CHESTERFIELD's schaal van gelooven en niet gelooven, en nam met hem van het nieuw wonderbare niet meer dan drie tienden, en van het oud wonderbare dan één tiende; maar ouden en nieuwen, ook een BACO en BUFFON, en vooral de ondervinding, hebben mij voorzigtiger gemaakt in alles, wat tot de natuur en hare werken betrekkelijk is.

In *Jutland* en in *Berlijn*, bij den schaapherder en bij den hoveling, bij den steenzager en bij dèn wijsgeer neemt men verschijnselen waar, door aanwending van eene bijzondere natuurkracht, die alle, tot in de kleinste kleinigheden toe, zamenstemmen. Maar men weigert geloof, omdat men aan de natuur dit wonderbare niet wil toekennen. Men zegt: het is misleiding, het is verbeelding! Doch men schijnt niet in te zien, dat men alzoo aan den mensch het onbegrijpelijke, het onmogelijke moet toeschrijven.

Ik zeg dan thans met den hoogleeraar ESCHENMAIJER, wanneer hij eene verwonderlijke voorzegging van twee somnambulen verhaalt: „ *Hier steht das* „ *Factum, und wieder das Factum, und kein Raisonnement. Mögen jene nun ihren kalten Scepticismus* „ *oder ihre lustigen Frivolitäten daran üben, es liegt* „ *an Beydem nicht viel, und ich entgegne ihnen mit dem* „ *Motto von* HUFELAND *und* STIEGLITZ: „ „ Factum infectum fieri nequit." " — *Doch, noch eine* „ *Ausflucht!* ALLES WAR ZUFALL. — *Richtiges Wort* „ *der Erbarmlichkeit!*"

Nog iets, ten besluite omtrent uw *aanzoek*, „ om „ door eenen gemagnetiseerden te doen lezen een *woord*, „ dat, duidelijk geschreven, door den heer VAN MARUM in eene doos zoude geplaatst worden, *welke* „ doos wél gesloten, en met *de zegels van zes* heeren Directeuren der Haarlemsche Maatschappij *verzegeld* zou „ zijn," enz. aan den uitslag van welke *proef zich* niet alleen uw geloof of ongeloof op het stelligst *verbindt*, maar aan welker bevestiging gij en de heer VAN MARUM, ten voordeele van het *Instituut van Dooven en Stommen*, de betaling van tweehonderd gulden verbinden.

Gij zegt: „ Aan dit verzoek is nog niet *voldaan*." Juist, zoo als ik vroeger geschreven heb. Ik ben na die ééne behandeling, waarvan ik een weinig heb opgegeven, geen magnetiseur meer geweest, en kon *dus onmogelijk* aan dit uw verzoek voldoen. Ik heb wel aan eenige heeren magnetiseurs der heeren voorstel medegedeeld; maar het kwam mij voor, dat zij nagenoeg dachten als ABRAHAM, in de gelijkenis *Luk.* XVI: 19 env. Door de openlijke bekendmaking van dit, voor het Instituut geenszins onverschillig, edelmoedig *aanbod*, treedt misschien de een of andere magnetiseur, die helderzienden heeft, op, om er aan te voldoen; en bij het welslagen in dezen zal vast het Instituut het ongeloof der heeren in zijne gevolgen zegenen. Doch, vergun mij deswege nog een woord.

„ In het tegengesteld geval zullen wij altijd *volhou*„ den, dat het hoogst onwaarschijnlijk is," (dit kan nog al, maar!) „ en nimmer gelooven, dat er buiten „ de gewone zintuigen aan de ziel gewaarwordingen „ kunnen worden overgebragt," enz.

Behalve alle andere aanmerkingen, zeg ik slechts, dat, zoo gij regt hebt, om, al ware het dat aan uw voorstel niet voldaan wierd, geloof te weigeren, ik niet weet, wat men door gelooven te verstaan hebbe, alsmede, waarop geschiedkundig gezag steune. Doch deze ver-

verklaring is zeker onbedacht uwer penne ontglipt; en dan op eén woord te zien, zou ijdele vitterij zijn.

Zoo meen ik dan, weledele heer en vriend! de wezenlijkheid van het dierlijk magnetismus verdedigd, en regt te hebben, om hetzelve als natuurverschijnsel te mogen opnemen.

Daar ik begrijp, dat het tot niets nut kan zijn, verder in eenig betoog te treden, en wij niet verlangen te strijden over onderstellingen ter verklaring der verschijnselen, en nog minder tot woordenstrijd zullen genegen zijn; zoo wensch ik tijd en arbeid voortaan aan dit ons verschil niet meer, maar liever aan den opbouw der wetenschappen te besteden.

Ik heb de eer met hoogachting te zijn

Uw weled. zeer gel. dienstv. dienaar en vriend

J. A. UILKENS.

GEGISTE MERRIEMELK, OP NIEUW, ALS GENEESMIDDEL TEGEN DE LONGTERING, AANBEVOLEN.

(Medegedeeld door den Hofraad Dr. SCHWABE, te *Weimar*.)

In een, onlangs te *Petersburg* verschenen, werk: *Les Tatares Nogais*, *par le P.* DE GOUROFF, vindt men bladz. 68 de navolgende waarneming, welke ik waardig keur, om aan mijne ambtgenooten, die dit belangrijke werk niet mogten kennen, openlijk mede te deelen. Vooral verzoek ik die Geneesheeren, welke, in de nabijheid van groote stoeterijen wonende, eerder de gelegenheid hebben om dit middel te beproeven, eenige oplettendheid daaraan te besteden. In de Verhandelingen van het natuur- en geneeskundig Gezelschap te *Moskow*, vindt men een opstel van C. J. HÖBERBEIN, over het gebruik van de *koumiss*, of gegiste merriemelk, als geneesmiddel. Nadat de schrijver, in den jare 1772, den veldtogt in *Moldavië* en *Wallachijen* als Heelmeester had bijgewoond, werd hij van onderscheidene

zware ziekten aangetast, welke eene iongtering ten gevolge hadden, die van hevig hoesten, bloedſpuwen, hectiſche koortſen, ſlapeloosheid en andere toevallen verzeld was, en eene ſpoedige ontbinding deden vreezen. In dezen wanhopigen toeſtand overreedde hem de bevelhebber van het Regiment, waarbij hij diende, om zijne toevlugt te nemen tot een middel, hetwelk hemzelven van zulk eene ziekte had genezen, waarin alle andere pogingen der kunst vruchteloos waren geweest. Dit was de *koumiſſ*. In het laatst van April, in den jare 1792, begon HÖBERBEIN, bij eenen gepasten leefregel, dit middel te gebruiken; en omtrent het einde des najaars waren zijne krachten in zoo verre herſteld, dat hij, als te voren, zijn beroep weder kon vervullen. — Uit zijne Verhandeling over de *koumiſſ* zal ik het belangrijkſte mededeelen.

Tot de bereiding van de *koumiſſ* behoort niets anders dan merriemelk en zuurdeeg. Het zuurdeeg moet liefst uit roggemeel beſtaan; hoewel men, bij gebrek daaraan, ook iets anders ſoortgelijks kan nemen. Men giet 16 pond laauwe merriemelk in een houten vaatwerk, en legt het zuurdeeg, in linnen gewikkeld, daarin. Het wel toegedekte vaatwerk plaatst men in eene warmte van 24 tot 26°. Reaumur, tot dat de melk eenen wijnachtigen, aangenamen en ligtzuren ſmaak krijgt. 16 tot 20 uren zijn hiertoe toereikend. Plaatst men deze vloeiſtof in eene grootere warmte dan de opgegevene, zoo gaat zij te ſpoedig uit de wijnachtige in de zure gisting over, en dan kan zij niet meer gebruikt worden. Is de wijnachtige gisting voltooid, dan ſchept men met een lepel de boven op drijvende en andere vette deelen af, en zeeft de vloeiſtof zorgvuldig door. Dan wordt dezelve gedurende een uur langzaam omgeroerd, op fleſchen gedaan, en goed gekurkt op eene koele plaats bewaard. In plaats van zuurdeeg, kan men ook deze vloeiſtof zelve bezigen, wanneer zij maar eens tot gisting is overgegaan. Wanneer men de gegiste melk met de vette deelen vermengt, in plaats van deze weg te nemen, en de-

zelve dan eenige uren langzaam ſchudt, zoo heeft men eenen zuurachtigen, zeer aangenamen drank, en deze is eigenlijk de *koumiſſ* der Tartaren; maar dezen kunnen ſlechts zulke menſchen verdragen, welker ſpijsvertering niet verzwakt is, omdat hij veel voedzamer is.

De merrien, van welke men de melk gebruiken wil, vorderen eene bijzondere oplettendheid. Zij moeten van middelbare jaren zijn, en mogen niet van hare veulens geſcheiden worden; men moet dezelven nacht en dag op vette weiden laten grazen, en mag haar noch hooi noch haver geven. De geſchiktſte maanden tot het gebruik van de *koumiſſ* zijn Mei, Junij en Julij. Wanneer men zich van dit middel in den winter wilde bedienen, moet men aan deze dieren het beste hooi, een weinig haver, en eene matige beweging, waardoor zij niet in het zweet geraken, geven.

Voor het overige is het met de *koumiſſ*, als met het gebruik der mineraalwateren. Gebruikt men dezelve, bevrijd van alle inſpannende bezigheden, op het land, zoo bevordert men grootelijks de uitwerking, welke men bedoelt.

LUTER OP DEN RIJKSDAG TE WORMS.

KAREL DE V was na den dood van MAXIMILIAAN DEN I, die in het begin van 1519 ſtierf, tot Duitſchen Keizer verkozen, en een kleinzoon van MAXIMILIAAN. Dat KAREL de Keizerskroon eigenlijk aan FREDERIK *den Wijzen* te danken had, die dezelve edelmoediglijk weigerde, toen men hem die aanbood, zich met zijnen ouderdom verontſchuldigende, is bekend genoeg. Maar deze omſtandigheid is tevens ook gewigtig voor de Hervorming, omdat KAREL den beſchermer van LUTER, FREDERIK *den Wijzen*, wilde ontzien, zonder echter ook den Paus te vertoornen, wiens vriendſchap hij in Italië, en vooral voor de aanſtaande, toen nog noodzakelijk gehoudene,

 Kei-

Keizerkrooning, noodig had. Toen nu de Paus *bij hem* aandrong, om LUTER en alle zijne aanhangers de straffe aan te doen, waarin zij door den ban vervallen waren, dacht KAREL, toenmaals nog een jongeling van twintig jaren, welke den *Keurvorst* van Saksen, FREDERIK *den Wijzen*, uit hoogachting zijnen vader noemde, het ware voegzaamst, eenen *middelweg* te kiezen, en riep dus LUTER ter verantwoording op den Rijksdag te *Worms*, welke in het jaar 1521 gehouden werd. Dus werd een religietwist het onderwerp eener Rijksvergadering.

Den 4 April 1521 vertrok LUTER, verzeld van den Keizerlijken Heraut, KASPAR STURM, van JUSTUS JONAS en NIKOLAAS AMSDORF, zijne ambtgenooten, en den Regtsgeleerde, Dr. HIERONYMUS SCHURF, welken de zorgzame Keurvorst hem tot *Advocaat* medegaf, van *Wittenberg*. Bij zijn afscheid zeide hij tot zijnen geliefden MELANCHTON, die bedrukt achterbleef: „Kom ik niet weder en vermoorden mij „mijne vijanden, dan bezweer ik u, lieve Broeder! „laat niet na te onderwijzen en in de waarheid des „Goddelijken Woords te volharden. Werk voor mij „mede, gedurende mijne afwezigheid; gij kunt het nog „beter doen. Daarom is aan mij ook niet veel verloren. Aan u heeft God de Heer nog eenen geleerderen strijder."

De Wittenbergers smolten in tranen, *want zij* dachten hunnen beminden Leeraar nooit weder te *zien. De* akademische jongelingen verzelden hem tot aan de poort, en maakten teekenen van het kruis achter hem, tot dat zij hem uit het gezigt verloren.

Op zijne reize predikte LUTER te *Erfurt*, op aanhoudend verzoek, voor eene talrijke menigte toehoorders. De meesten van dezen geloofden, het ware voor de laatste keer, dat zij gelegenheid hadden hem te hooren, en beschouwden dus zijne leerrede als eene kostbare herinnering. Te *Frankfort* werd hij ziek, maar niet moedeloos, en hij liet zich geenszins overreden,

om

om zijne reis af te breken. Te vergeefs waarschuwden hem zijne vrienden voor *Worms*. „ Al stookten zij ook „ een vuur," zeide hij, „ dat tusschen *Wittenberg* en „ *Worms* tot aan den hemel reikte, dan zoude ik toch, „ in den naam des Heeren, verschijnen."

Aldus ging de reis voort, tot dat men de poorten der stad *Worms* voor zich had.

„ Toen ik niet verre van *Worms* was," verhaalt LUTER zelf, „zendt SPALATIN mij iemand te gemoet, „ en laat mij waarschuwen, ik zoude niet binnen tre„ den en mij in zulk een gevaar begeven. Maar ik liet „ hem antwoorden: al waren ook zoo vele duivels in „ de stad, als pannen op de daken, dan wilde ik toch „ komen en niets vreezen; want ik was onversaagd en „ onbevreesd."

„ Nu reed ik," verhaalt hij verder, (het was den 16 April) „ in eenen open wagen, met mijne kap op, de „ stad binnen. Toen kwam alles op de straat geloopen, „ en wilde den monnik Dr. MARTIN zien. Ik begaf „ mij toen in Hertog FREDERIK's woning; ook de„ ze was bevreesd geweest, toen ik naar *Worms* kwam."

Een gedeelte van den nacht, vóór den gewigtigen dag, waarop LUTER de door hem erkende waarheid voor Keizer en Vorsten zoude belijden en verdedigen, bragt hij staande voor het venster door, sloeg zijne oogen naar den hemel, vanwaar hij bijstand verwachtte, en speelde eenigen tijd op zijne luit, de vertrouwde gezellin zijner eenzaamheid, welker zachte toonen zijne bestormde ziel reeds zoo dikwerf gesterkt, en troost en vrede in zijn beklemd hart getooverd hadden.

Reeds den volgenden dag, den 17 April, des namiddags om 4 uur, trad hij in de luisterrijke Rijksvergadering, tot welke hij, van wege den grooten toeloop des volks, door eenen tuin en langs verborgene wegen moest gebragt worden.

Voor den ingang der groote vergaderzaal stond de grijze krijgsheld, GEORGE VAN FRUNDSBERG, of FRONSBERG, welke reeds onder MAXIMILIAAN

„ kan en wil ik niet herroepen, omdat het noch *veilig* noch „ raadzaam is, iets tegen zijn geweten te doen. *Hier sta ik*; „ ik kan niet anders. God helpe mij! Amen."

De meeste Rijksvorsten werden door de manneliјke taal van LUTER tot bewondering opgetogen. Zijn gedrag had, in het bijzonder, eenen voordeeligen indruk op den Keurvorst van Sakfen gemaakt. Deze scheen waarschijnlijk gevreesd te hebben, dat LUTER, door een bedeesd gedrag, hemzelven, zijnen beschermer, voor zulk eene doorluchtige vergadering zoude beschamen. Maar toen juist het tegendeel gebeurde, gaf hij, nog dien zelfden avond, jegens SPALATIN zijne tevredenheid te kennen, zeggende: „ Hoe schoon „ heeft Pater MARTIN voor Keizer en Raad gesproken! Hij „ was moedig genoeg, misschien maar al te moedig." — Ook de Keizer zeide: „ Die monnik spreekt vrijmoedig en is zeer „ onversaagd." Zoo veel te minder behaagde LUTER's gelaat aan den Keizer, en deze zou gezegd hebben: „ Deze „ monnik zoude mij nooit tot ketter maken." — Wanneer dit ook waar is, dan bewijst zulks niets anders dan het bedriegelijke van zulke oordeelvellingen, en KAREL was toen nog te jong, dan dat men aan zijn oordeel een groot gewigt kan hechten.

Intusschen stemde de Keizer toe in het verzoek van eenige Rijksvorsten, voornamelijk van den Keurvorst van *Trier*, RICHARD VAN GREIFFENKLAU, en van den Keurvorst van *Brandenburg*, JOACHIM DEN I, om nog eens eene afzonderlijke bijeenkomst met LUTER te hebben. Deze omstandigheid bewijst ten minste, dat LUTER, door zijn edel en onversaagd gedrag, achting verworven had.

De Keizer bepaalde eenen dag tot het verhoor voor dezen naauweren kring. De Keurvorst van *Trier*, die tot de braafste katholieke Vorsten van zijnen tijd behoorde, wenschte de afschaffing van vele kerkelijke misbruiken met denzelfden ijver, als het behoud van den kerkvrede. Hij geloofde dus, dat hij zich bij de kerk zeer verdienstelijk zoude maken, wanneer het hem gelukte, LUTER tot eene minzame overeenkomst te bewegen. Hij verkoos tot bemiddelaar in deze zaak, welke, naar de proeven, die LUTER van zijne standvastigheid reeds gegeven had, niet gemakkelijk scheen, eenen man, die, bij groote menschenkennis, eene groote geleerdheid met welsprekendheid vereenigde. Dit was de Kan-

se-

ſteller VEHE (VEHUS). Deze deed eene lange aanſpraak aan LUTER, prees in dezelve een gedeelte zijner ſchriften, om derzelver nuttigen inhoud, maar ſchilderde daarna de, door zijne nieuwe leer, over kerk en ſtaat gebragte gevaren met zulke levendige kleuren, hield LUTER zoodanig zijnen pligt voor oogen, om als een goed burger voor het behoud en herſtel der openlijke rust en orde te zorgen, dat LUTER, nog lang daarna, de fijnheid en welſprekendheid van VEHUS niet genoeg kon prijzen. Desniettegenſtaande bleef hij onverwrikt; want hij hield zijne nieuwe inzigten voor de ware, op de H. Schrift gevestigde, en in dat geval gaf hij nooit toe. „ Is de raad of het werk van den mensch," zeide hij, „ dan zal het vergaan; maar is het van God, dan zult gij „ het niet ſtuiten." En hierbij bleef hij. Reeds na het eerſte verhoor had hij aan zijnen vriend SPALATIN gezegd: „ Al hadde ik duizend hoofden, ik liet mij dezelven eerder „ afhakken, dan te herroepen."

Bij zulk eene denkwijze is met eene ook nog zoo groote welſprekendheid niets op iemand te winnen.

LUTER's ſtandvastigheid had op de inwoners van *Worms* zulk eenen duurzamen indruk gemaakt, dat, daar men niet openlijk naar zijne leerſtellingen mogt prediken, een kleine kanſel gemaakt werd, welke van de eene plaats naar de andere werd gedragen, en van welken in bijzondere huizen hier en daar gepredikt werd.

Het is bekend, dat de bitterſte vijanden van LUTER den Keizer raadden, om zich aan het gegeven zekere geleide niet te houden, en hem te laten ombrengen; maar dat de Keizer geantwoord had: „ Wanneer trouw en geloof ook uit de ge„ heele wereld waren verbannen, dan betaamde het toch, dat „ men dezelven bij eenen Keizer vond." — Toen dacht KAREL misſchien wezenlijk, zoo als hij ſprak! —

LUTER, echter, bad den Keurvorst van *Trier* om zijne voorſpraak tot verkrijging van een' nieuwen geleidsbrief, welken hij ook voor 21 dagen verkreeg, op de uitdrukkelijke voorwaarde, zich van alle verdere leering, prediking en ſchrijven te onthouden.

Den 26 April 1521 verliet hij *Worms*, om de terugreis naar zijn geliefd *Wittenberg* te aanvaarden. Maar hij bereikte het doel zijner reize niet, daar hij, (het was op den 4 Mei) midden op den grooten weg, door eenige ruiters, ſchijnbaar

baar met geweld, werd opgeligt, en naar het sterke bergkasteel *Wartburg*, bij *Eisenach*, in veiligheid werd gebragt. Elkeen weet, dat dit op bevel van den Keurvorst, FREDERIK *den Wijzen*, gebeurde, die ongetwijfeld het doelmatigste middel tot beveiliging van zijnen begunstigden verkoos. Want het ware niet raadzaam geweest, den gebannen LUTER, welken alle vervolgingen dreigden, openlijk in zijn land te dulden. Voor het overige is het niet onwaarschijnlijk, hetgeen velen gelooven, dat de Keizer zelf van deze zaak wist. Den dag vóór zijn vertrek van *Worms*, kreeg LUTER ook nog eenen wenk daarvan. Alles werd zoo geheim verrigt, dat maar weinige personen daarvan wisten, en dat zoo wel de vijanden als vrienden van LUTER omtrent zijn lot langen tijd in onzekerheid bleven.

UITTREKSEL VAN EEN PAAR BRIEVEN, GESCHREVEN UIT PARIJS, IN FEBRUARIJ EN MAART, 1817.

In de groote wereld, even als in deze kleine, *Parijs*, is men reeds dagelijks gewend, om hooggespannen verwachtingen, of geheel te leur gesteld, of verre overtroffen te zien. In dit laatste geval ben ik — reeds vrij ongeloovig aan alles, wat de bazuin der nieuwstijdingen vooruit verkondigt — met het Museum der Oudheden, hetwelk dezer dagen geopend werd. Hoe gering mijne verwachting daarvan was, meldde u een mijner vorige brieven; en dus moet ik bekennen, dat ik bij mijne intrede eenige minuten lang verbaasd stond. Deze reeks van zalen — daar zijn er zestien — nieuw opgeschilderd, eenigen geheel nieuw, en in marmer en verguldsel met even veel pracht als smaak versierd; in dezelven de stand- en borstbeelden, *basreliefs*, praalgraven, zuilen, enz. in een schoon licht en in de beste orde geplaatst, waarbij geen ander grondbeginsel, dan eene voordeelige en treffende werking der stukken, tot regel werd genomen. Waarlijk een schoon en grootsch gezigt! hetwelk de Franschen, uit een beleedigd eergevoel, noopt om staande te houden: „ Dat er in Europa, „ en zelfs in het vaderland der kunsten; ja, wat nog meer „ is, in het Vatikaan, geene verzameling van oudheden zij, „ gelijk aan deze in rijkdom, schoonheid en orde van plaatsing. Dat de verbondene Mogendheden aan deze verzame-

„ ling

„ ling eene weldaad hadden bewezen, door dezelve van deze „ *pueriles colifichets* en *débris informes*, waaruit het vorig Mu- „ ſeum grootendeels beſtond, (dus zegt het laatſte *Journal* „ *des Débats*) weder te bevrijden."

Het is bekend, dat de Franſchen bij alles hunne *bonne mine à mauvais jeu* weten te maken! En toch is deze verzameling, zoo als zij thans is, behalve eenige ſtukken, welke door vorige Koningen gekocht zijn, b. v. de waarlijk zeer ſchoone DIANA *van Fontainebleau*, uit de tijden van FRANS DEN I, en andere, voornamelijk en grootendeels met vreemde vederen verſierd. Zoo hebben ook de Romeinſche Kommisſarisſen den beroemden Riviergod, *Tiber*, en eenige andere kolosſen laten ſtaan, welke moeijelijk te verplaatſen waren.

Vooral echter is de beroemde verzameling der Oudheden van BORGHESE hier gebleven, en verheerlijkt het Franſche Muſeum door den vechtenden *Gladiator*, den ouden Boschgod met den kleinen BACCHUS, den *Hermaphrodiet*, den MARSIAS, de groote Borgheſeſche Vaas, eenen ſchoonen *Torſo* van den Olympiſchen JUPITER, en vele andere meesterſtukken. Voorts zijn nog eene kolosſale Muſe, de zoogenaamde PALLAS van *Velletri*, GERMANICUS, JASON en andere, de hoofdſieraden van het Muſeum. Men ſchat het geheele getal van ſtand- en borstbeelden alleen op tachtig ſtuks, behalve de *basreliefs* en ander beeldwerk. Het getal der geheele verzameling, wanneer zij eens voltallig zal zijn, wordt op 400 ſtukken geſchat.

Toen ik de voormalige Zaal van APOLLO naderde, worſtelde ik langen tijd met mijne vrees voor het omzien naar de nis, waar eertijds die Goddelijke ſtond. Zijne plaats is vervangen door de wezenlijk zeer ſchoone DIANA *van Fontainebleau*, welke men ook aan PRAXITELES toeſchrijft, en eene treffende gelijkheid met haren goddelijken broeder heeft. Deze zaal wordt thans ook naar haar genoemd, zoo als de voormalige Zaal van LAOKÖON naar den *Centaur*, welke door eenen jongen BACCHUS geboeid wordt. Tot vermeerdering dezer verzameling hebben alle Koninklijke paleizen en tuinen, waarin nog iets ſoortgelijks was te vinden, derzelver bezitting moeten afſtaan. Binnen kort zal nog eene verzameling van beelden der oude Franſche Koningen, Helden en Geleerden uit het *Muſée Français* daarbij komen, welke, zoo als bekend is, uit de in het begin der omwenteling vernielde ker-

kerken, benevens eenige praalgraven, enz. door LE NOIR hierhenen geborgen werden. Ook deze herstelde en andere kerken in *Parijs*, *St. Denis*, enz. krijgen nu hare praalgraven en andere gedenkstukken terug, zoodat het Museum van Fransche Oudheden *aux petits Augustins* daardoor waarschijnlijk geheel ontbonden zal worden.

Men bemint in *Parijs* de treffende uitersten. Dalen wij dus van die Grieksche Goden- en heldenbeelden en hunne prachtige verblijfplaatsen af tot de *boutique* van den Italiaanschen hond MUNITO, die in zijne soort, en vooral voor de kijkzieke Parijzenaars, niet minder opmerkens- en bezienswaardig is, dan de hemelsche DIANA *van Fontainebleau* en haar verdwenen broeder van *Belvedere*. In de levensgeschiedenis van dezen alom beroemden hond, welke aan den ingang der vertoonplaats verkocht wordt, zegt de schrijver: „Onder „ het schrijven dezer geschiedenis hoopten wij, dat het verhaal der kundigheden van MUNITO de eerzucht der verwaarloosde kinderen zoude aansporen, om zich te laten onderwijzen.” En dus zijn hier weinig vaders, die hunne kinderen niet in menigte naar dit hooge voorbeeld hunner beschaving geleiden; en door geheel *Parijs* wordt zoo veel van dezen hond gesproken, dat men in gezelschappen bespot wordt, wanneer men hem niet gezien heeft, en van zijne verbazende kunsten niet vertellen kan. Hij schrijft en rekent als de bekwaamste meester. Men schrijft hem eene cijferlet voor op eene tafel. Zeer ernstig plaatst hij zich voor dezelve, schijnt eenige minuten na te denken, en zoekt dan alle tot de som vereischte cijfers uit de op den grond verstrooid liggende getallen op, zonder dat zijn meester hem ook maar het minste zigtbare teeken geeft. De spelling verstaat hij volkomen. Een woord wordt hem voorgeschreven; aanstonds vindt hij alle daartoe vereischte letters. De speelkaarten kent hij naauwkeurig. Men vraagt hem 10 of 12 kaarten; oogenblikkelijk zoekt hij dezelven, zonder ooit te dwalen, uit een geheel spel. — Dit merkwaardige dier, eene soort van Poedel, is digt bij *Milaan* geboren, en maakt het fortuin van een arm huisgezin; want de toeloop is verbazend, en men betaalt voor de plaats drie franks.

BRIEF

BRIEF AAN DEN HEER MICHAUD, OVER EENEN KRUISTOGT VAN KINDEREN. Door AMABLE JOURDAIN.

„ Deze brief, te dezen jare te *Parijs* in het licht verschenen, „ en gerigt aan den schrijver der voortreffelijke *Histoire des* „ *Croisades*, welker eerste deel in der tijd door ons is aange- „ kondigd, scheen ons dubbel waardig, ter kennisse der le- „ zeren gebragt te worden. De vertaler, intusschen, geene „ gelegenheid hebbende de aanteekeningen na te zien, noch „ ook alle de geçiteerde schrijvers enz. kennende, heeft zich „ op de meeste naauwkeurigheid vooral toegelegd, en hier of „ daar somtijds iets onvertaald gelaten, dat misschien wel had „ mogen overgebragt worden. Men weet, dat het oorspron- „ kelijke *Fransch* is."

Mijnheer!

De overzeesche togt, ondernomen tegen het jaar 1212, en wel door enkel kinderen, moge al geen der belangrijkste gebeurtenissen zijn, hij schijnt, echter, een der zeldzaamsten. Dat de instellingen, voorgeschreven door eenen geest van godsdienstigheid, en bestemd om onze kerk uit te breiden of derzelver luister te verheffen, in derzelver voorwerp niet altijd een behoedmiddel gevonden hebben tegen het bederf, dat der menschelijke zaken eigen is, is eene waarheid, door talrijke voorbeelden gestaafd: maar dat de geestdrijverij of de geest van het kwade magtig genoeg zij, om in de kindschheid het natuurlijk *gevoel* van zwakheid te dooven, en dezelve aan haren steun te ontrukken; haar die aaneenschakeling van denkbeelden, die volharding in besluiten, die overeenstemming, gevorderd door eene talrijke zamenwerking van individus, in te boezemen, — dit heeft men moeite te gelooven, schoon al het aandenken der daadzaak door verscheidene geschiedschrijvers zij bewaard. Alwie den smaak der middeleeuwen kent in het wonderbare, en niet anders dan het onvolledig verhaal van de hedendaagsche geschiedschrijvers der kruistogten gelezen heeft, geraakt al aanstonds in verzoeking, dezen togt te rangschikken onder de fabelachtige avonturen; en, om er geloof aan te hechten, wordt eene vereeniging van getuigenissen gevorderd, ons vertrouwen waardig.

In

kerken, benevens eenige praalgra ... dagen gevonden on
hierhenen geborgen werden. Or ... ied ze u, Mijnheer,
kerken in *Parijs*, *St. Denis*, ... at mogelijk *zij*, *éénen*
ven en andere gedenkftukken ... tafereel der afdwalingen
Franfche Oudheden *aux peti* ...
lijk geheel ontbonden zal ... ebeurtenis verfcheidene om-
... r dagteekening, *de* middelen,
... uitflag. Schoon de *oordeelkunde*
... bezit om elk dezer *punten* met
Men bemint in P ... en, zoo leveren toch de *kronijken*
dus van die Griek ... kend uitvoerige bewijsftukken op om
prachtige verblijf ... ierigheid te voldoen.
fchen hond MUN ... t, de gelijktijdige gefchiedfchrijvers plaat-
kijkzieke Parijz ... gt in het jaar 1212 (1) of, ten *laatfte*,
dig is, dan d ... alleen door een ligt herkenbaar *misverftand*,
verdwenen b ... em twaalf jaar vroeger plaatfen (3), of tien
van dezen ...
vertoonplas ... de plaatfen, die eene dergelijke onderneming *za-*
„ het fch ... en uitvoeren, zoo fchijnt het, dat de kruisvaarders
„ haal d ... verfchillende natiën behoorden, en twee benden
„ waarl ... die elk eenen tegenovergeftelden weg volgden. De-
„ derw ... *Duitschland* vertrokken, doorkruisten *Sakfen*, de *Al-*
kinder ... gebergten, en bragten het tot aan de boorden der
fchav ... *tifche zee* (5). Genen leverde *Frankrijk* op, en zij, in
deze ... ommeftreken van *Parijs* verzameld, doortrokken *Bourgon-*
wo ... en kwamen aan te *Marfeille*, de plaats hunner infche-
ping (6).

Wonderverfchijnfels, toovermiddelen, aankondiging van mi-
raculeuze daden werden te werk gefteld om deze jeugd gaan-
de te maken en op de been te brengen. Men verhaalde, vol-
gens VINCENT DE BEAUVAIS, dat *de oude van het ge-
bergte*, die de gewoonte had om *Arfaciden* (*asfasfins*, moor-
denaars) van de teedere jeugd af op te kweeken, twee kerke-
lijken gevangen hield, en hun de vrijheid niet wilde toe-
ftaan, voordat zij beloofd hadden, hem jonge knapen uit
Frankrijk te zullen aanbrengen. Men was dus van gevoelen,
dat deze kinderen, bedrogen door valfche vifioenen, en ver-
leid door de beloften der twee kerkelijken, zich wapenden
met het teeken des kruifes.

De kruistogt had in *Duitschland* ten bevorderaar zekeren
NIKOLAAS, een *Duitfcher* van geboorte (7). Deze hoop
kin-

kinderen had zich, zegt BIZARRE, door middel eener valsche openbaring, in het hoofd gebragt, dat de droogte dit jaar zoodanig zou zijn, dat de afgronden der zee droog bevonden wierden, en zij waren te *Genua* gekomen, met het voornemen om naar *Jeruzalem* te gaan, langs de opgedroogde bedding der *Middellandsche zee.*

De zamenstelling dezer benden beantwoordde volkomen aan zulke middelen der verleiding. Men zag er kinderen van allerlei ouderdom, van allerlei staat, zelfs van beiderlei kunne; sommigen waren niet meer dan twaalf jaren; zij begaven zich op weg uit steden en dorpen, zonder hoofden, zonder leidslieden, zonder eenigen voorraad, met ledige beurs. Te vergeefs zochten hunne ouders, hunne vrienden hen tegen te houden, door hun de dwaasheid van zulken togt aan te toonen; de gevangenschap, waartoe men hen veroordeelde, verdubbelde hunnen ijver; de deuren brekende, of zich eenen uitgang banende door de muren, slaagden zij om te ontsnappen, en gingen zich elk bij zijne bende voegen. Zoo men hen ondervroeg omtrent het oogmerk hunner reize, antwoordden zij, dat ze de heilige plaatsen gingen bezoeken. Schoon eene bedevaart, onder zulke voorteekenen begonnen, door allerlei soort van buitensporigheden gekenmerkt, een voorwerp moest zijn van ergernis veeleer dan stichting, waren er, echter, menschen, onzinnig genoeg om daarin eene werking van Gods almagt te zien; mannen en vrouwen verlieten hunne huizen en velden, en voegden zich bij de zwervende benden, geloovende den weg des heils te volgen; anderen verschaften hun geld en levensmiddelen, achtende zielen bij te staan, aangeblazen door Gods geest, en geleid door de *gevoelens* eener levendige godsvrucht. De Paus, van hunnen marsch berigt ontvangende, zeide met een' zucht: „ Die kinderen verwijten *ons* in sluimering gedompeld „ te zijn, terwijl *zij* ter verdediging des heiligen lands henen „ snellen." (8) Zoo mannen van doorzigt in de kerk dezen togt openlijk misprezen, men gaf het ongeloof en de gierigheid als drijfveren op hunner bedillingen; en, om de openbare verachting te ontgaan (9), was de wijsheid veroordeeld tot zwijgen.

Ondertusschen deed de uitkomst zien, dat alwat de mensch onderneemt, zonder den evenaar der rede en de kracht des nadenkens, geene gelukkige uitkomst heeft; en welhaast,

zegt de Bisfchop SICARD, verdween deze menigte geheel: *quasi evanuit universa.*

Maar hier moet men het lot der *Fransche* en *Duitsche* kruisvaarders zorgvuldig onderfcheiden, fchoon een deel van dezen zich naar *Italië* kan gewend hebben.

Het was genoeg, het teeken des *kruises te dragen*, om *in* den kruistogt toegelaten te worden. Zoo *het de waakzaamheid* der Vorften en Prelaten, in de kruistogt*en door geestelijk* en wereldlijk gezag beftierd, niet gelukte, *de lieden van* flechte zeden daaruit te weren; welke foort van *volk moest* dan niet in eene vereeniging fchuilen, zonder eenige oplettendheid gevormd, en welker leden meestendeels, even als de verloren zoon, het vaderlijk huis ontvlugtten, om zich, zonder dwang, aan hunne verkeerde neigingen over te geven? Ook moet ons het verhaal van GODEFROI *den Monnik* niet verbazen, wanneer hij vermeldt, dat dieven zich vermengden onder de *Duitsche* bedevaartgangers, en verdwenen, na hen beroofd te hebben van hunne bagaadje en de gefchenken, welke de geloovigen onder hen uitdeelden. Een dezer dieven, te *Keulen* ontdekt zijnde, eindigde zijne dagen aan de galg. Bij dit eerfte ongeluk voegde zich eene menigte van rampen, noodzakelijk gevolg des gebreks aan alle voorzorg bij de kruisvaarders. De vermoeijenis van eenen langen weg, de hitte, de behoefte, maaiden een groot deel weg. Van de genen, die in *Italië* aankwamen, verfpreidden fommigen zich over de velden, en, door de inwoners uitgefchud, werden zij tot flaven gemaakt; anderen, ten getale van zeven duizend, vertoonden zich voor *Genua.* In den aanvang vergunde hun de Senaat, zes of zeven dagen in de ftad te vertoeven; maar, vervolgens nadenkende over de nutteloosheid hunner onderneming, vreezende dat zulk eene menigte gebrek zou te weeg brengen, inzonderheid beducht, dat FREDERIK, die destijds in opftand was tegen den heiligen ftoel en in oorlog met *Genua*, mogt gebruik maken van deze omftandigheid om eenig oproer te verwekken, beval hij de kruisvaarders, zich van de ftad te verwijderen. Ondertusfchen was er, ten tijde van BIZARRE, een aangenomen gevoelen, dat het Gemeenebest het burgerregt toeftond aan verfcheidenen dezer jonge *Duitschers*, door den luister hunner geboorte onderfcheiden; — zij verwierven in het vervolg genoegzaam gewigt, om in de orde der Patriciërs te geraken; en het is

van

n hen, dat afkomstig zijn verscheidene uitstekende geslach-
n van onzen tijd, onder welke men het huis van VIVAL-
t mag onderscheiden. De anderen zagen te laat hunnen mis-
g in, namen de reis naar hun vaderland weer aan; en deze
uisvaarders, die men in talrijke benden had zien uittrek-
n, gezangen zingende om elkander aan te moedigen, kwa-
en terug, een voor een, van alles ontbloot, op bloote
eten, ondervindende de benaauwdheden van den honger,
strekkende tot uitjouwing des gemeens in steden en dor-
n: in deze vernedering verloren onderscheidene jonge meis-
s de bloem der maagdelijkheid.
De *Fransche* kruisvaarders ondervonden een bijna gelijk lot:
 klein gedeelte kwam terug; de overigen vergingen in de
lven, of werden een voorwerp van speculatie voor twee
oplieden te *Marseille.* HUGO FERREUS en WILLEM
RCUS, dit waren hunne namen, dreven met de *Sarracenen*
ien uitgebreiden handel, van welken de verkoop van jon-
knapen eenen aanmerkelijken tak uitmaakte. De gelegen-
id tot eene voordeelige onderneming kon niet gunstiger
n; zij boden dus den pelgrims, te *Marseille* komende,
, om hen over te brengen naar het Oosten, zonder eeni-
vergelding, gevende van deze daad van edelmoedigheid de
dsvrucht als drijfveer op. Dit voorstel werd met blijd-
ap aangenomen; en zeven schepen, met deze bedevaartgan-
s bevracht, stevenden naar de kusten van *Syrië.* Ten ein-
van twee dagen zeilens, toen de schepen in het gezigt
s eilands *St. Pierre*, digt bij *la Roche du reclus*, gekomen
iren, verhief zich een geweldige storm, en de zee verzwolg
ee dezer schepen, met alle de reizigers, door dezelven ge-
erd. De vijf overigen kwamen tot *Bugië* en *Alexandrië*;
de jonge kruisvaarders werden allen verkocht aan *Sarrace-*
 of slavenhandelaars (10). De Kalif kocht er veertig voor
n deel, die allen het geestelijk kleed droegen, en liet ze
gvuldiglijk op eene afgezonderde plaats opvoeden: twaalf
leren kwamen als martelaren om, hunnen godsdienst niet
bende willen verzaken. Geen hunner, naar het zeggen van
 der kerkelijken, door den Kalif opgevoed, en in het
volg zijne vrijheid herkrijgende, omhelsde den godsdienst
 Mahomedanen: allen, getrouw aan het geloof hunner va-
en, beleefden hetzelve standvastiglijk in tranen en slaver-
 HUGO en WILLEM, naderhand een ontwerp gevormd

 heb-

hebbende om FREDERIK te vermoorden, werden ontdekt, en stierven eenen schandelijken dood, te gelijk met *drie Sarracenen*, hunne medepligtigen, vindende, in dit jammerlijk uiteinde, het billijk loon huns verraads.

In het vervolg liet Paus GREGORIUS DE IX eene kerk op het eiland *St. Pierre* bouwen, ter eere der schipbreukelingen, en stelde twaalf Canonicaten in, om den dienst daarin te vervullen. Men vertoonde nog, ten tijde van ALBERIK, de plaats, waar de lijken begraven waren, welke de zee op de oevers geworpen had.

Betreffende de kruisvaarders, die zoo vele rampen overleefden en in *Europa* bleven, de Paus wilde dezelven van hunne gelofte niet ontslaan, met uitzondering, evenwel, van eenige grijsaards of ziekelijken; de overigen waren verpligt, zich bij rijper jaren van hunne bedevaart te kwijten, of zij kochten ze af door aalmoezen.

Zoodanig was de uitslag van dezen kruistogt, welke twee kronijken bestempelen met eenen gegronden titel: *expeditio nugatoria, expeditio derisoria* (11).

Twee punten kunnen in dit verhaal vreemd schijnen: de voorwaarde, door den ouden van het gebergte gehecht aan de vrijheid van de kerkelijken, waarvan VINCENT DE BEAUVAIS spreekt; en de handel in kinderen, door de kooplieden van *Marseille* ondernomen.

Ten aanzien van het eerste, kan men niets anders opgeven, dan het gevoelen, onder de volken van het Westen onbekend. Men geloofde, namelijk, in de dertiende eeuw, algemeen, dat de oude van het gebergte verstandhoudingen onderhield in het Christelijk *Europa*; zelfs werden verscheidene Vorsten beschuldigd van toevlugt genomen te hebben tot den ponjaard zijner sluikmoordenaars, om zich van hunne vijanden te ontdoen. FREDERIK ontving zijne ambassadeurs in *Sicilië* (12). ROGER BACON beklaagt zich bitterlijk over de betooveringen, welke de *Sarracenen* heimelijk gebruikten, om de jeugdige dienaren van CHRISTUS te verleiden (13); de naam van *assassins* (voor moordenaars) was, in de dertiende eeuw, reeds in de gewone taal overgegaan, en deze naam was het voorwerp van algemeenen schrik. Niettegenstaande het gevoelen van eenige oordeelkundigen, zou er dan een dieper onderzoek gevorderd worden, dan deze brief bevat, om het verhaal aan te nemen of te verwerpen van schrijvers, gro-

grenzende aan den tijd des ouden van den berg en zijne goddelooze kweekelingen.

Wat aangaat den handel in jonge knapen, dit is geene nieuwe zaak; men vindt daarvan fporen, veel vroeger dan dit tijdsgewricht. De *Grieken* en *Venetianen* dreven dien openlijk genoeg. Paus ZACHARIAS kocht, in 748, verfcheidene Christenflaven te *Rome*, door kooplieden van *Venetië* opgeligt; die van *Verdun* gingen, naar het getuigenis van LUITPRAND, aan de *Arabieren* van *Spanje* jonge lieden verkoopen, die zij verminkt hadden, en die dienen moesten ter bewaking der vrouwen in het Serail (14). Bovendien wordt het lot der jonge kruisvaarders, die zich te *Marfeille* infcheepten, en de vernedering en flavernij vonden, in plaats van het heilige land, aan hunnen verblinden ijver beloofd, geftaafd door twee gelijktijdige fchrijvers, die alle geloof verdienen: het zijn de doorluchtige THOMAS DE CHAMPRÉ (15) en ROGER BACON (16). Ik zie dan geenerlei redelijken twijfel, te opperen omtrent deze daadzaak; maar ik vind er een nieuw voorbeeld in van de menfchelijke begeerlijkheid, die, om zich te voldoen, opoffert, wat natuur en godsdienst heiligst opleveren.

Ontvang, Mijnheer, enz.

(1) VINCENT BELLOV. *Specul. Hist.* l. XXX, c. 5. — ALBERT. STAD. *Chron.* fol. 202, ex ed. REIN. — GODEFR. MONACH. *Annal.* ap. FREH. *Collect.* — ALBERICI *Chron.* p. 459. — SICARD. *Chron.* ap. MURAT. t. VII, p. 623.

(2) THOM. DE CANTIPR. *De Apibus.*

(3) *Chron. Argent.* ap. URTII *Collect.* t. I, p. 11.

(4) JACOB. DE VORRAG. *Chron. Januenfe*, ap. MURAT. t. IX, p. 46. Hetgeen den misflag in de dagteekening bewijst, is, dat BIZARRE (*Hist. Genuenf.*), die deze kronijk uitgefchreven heeft, de gebeurtenis plaatst omtrent het jaar 1212. Ik weet niet, volgens welke kronijk JEAN MASSÉ dezelve in zijne kronijk plaatst in 1210.

(5) *Chron. Anon. de Strasbourg.* GODEFROI *le Moine*, JACQUES DE VORRAGINE, en den Bisfchop SICARD.

(6) ALBERIK treedt in vrij vele bijzonderheden; en, fchoon deze gefchiedfchrijver doorgaans vervalt in eene te groote bijgeloovigheid, zijn getuigenis behoort hier niet in twijfel getrokken te worden.

(7) JAC DE VORRAG.

(8) ALBERT DE STADT.

(9) *Chronique Anonyme de Strasbourg.*

(10) Dit verhaal wordt ons geleverd door ALBERIK; men zal het bevestigd vinden door THOMAS DE CHAMPRÉ en ROGER BACON.

(11) *Chron. Augus. — Chron. Argent.*

(12) GODEFR. MON.

(13) *Opus Majus*, p. 254, ed. in fol.

(14) Zie MARIN, *Storia civile et politica del commercio de Veneziani*, tom. I, pag. 206; DE GUIGNES, *Mémoire sur le commerce des Francs dans le Levant etc.* tom. XXXVII des *Mém. de l'Acad. des Inscr.*

(15) *Vidimus anno ab incarnat. Di.* 1213 *infinitam puerorum multitudinem spiritu deceptionis arreptos, cum signaculo crucis iter Hierosolymitanum aggressos fuisse, periisseque diversis in locis; et maximam ex iis multitudinem per maleficos quosdam Sarracenis in mari venditos extitisse.* Lib. De *Apibus.*

(16) *Forsan vidistis aut audivistis pro certo, quod pueri de regno Franciae semel occurrebant in infinita multitudine post quemdam malignum hominem, ita quod nec a patribus, nec a matribus, nec ab amicis poterant detineri, et positi sunt in navibus et Sarracenis venditi, et non sunt adhuc LXIV annis. Opus Majus, pag.* 254.

STALEN UIT OOSTINDISCHE NIEUWSPAPIEREN VAN 1815.

1. *Woede eener Tijgerin.*

Het gansche district *Ramgur* wordt door tijgers, beeren, wolven en andere wilde dieren bewoond, en er verloopt bijna geen dag, zonder dat een menschelijk wezen het offer van derzelver woede worde. Reeds sedert eenigen tijd beklaagden zich de boeren van een dorp, dat zich eene tijgerin in deszelfs nabuurschap genesteld had, en hun alle twee of drie dagen een' stier of een' buffel ontroofde. Wij besloten derhalve, harer bloedgierigheid perk te stellen; doch moesten de uitvoering van ons voornemen eene week uitstellen, tot onze olifanten van eenen togt naar de vesting *Betas* terug kwamen, werwaarts wij ze gezonden hadden. Ondertusschen liepen dagelijks nieuwe klagten van de dorpbewoners in, en

zij hadden wederom acht of negen ſtuks vee verloren, eer de olifanten terugkwamen, en wij de jagt beginnen konden.

De ſchuilhoek, dien zich de tijgerin uitgekozen had, was een dik bosſchaadje; doch gewoonlijk hield zij zich in een minder begroeid woud op, en derwaarts geleidden ons de boeren. Deze plaats naderende, zagen wij daar den bodem bezaaid met beenderen, hoornen en dergelijke, zijnde afkomſtig van het vee, dat zij verſcheurd had, en nog nader komende, verſcheen zij met een paar jongen, die oogenſchijnlijk eerst een paar weken oud waren. Op het oogenblik, dat wij den eerſten kogel op haar afſchoten, begaf zij zich met hare jongen in het bosſchaadje, en eene minuut daarna ſprong zij, met een jong in den bek, voor den dag, en liep voor onze olifanten heen; doch, daar mijn vriend en ik haar in den weg ſtonden, keerde zij zich ſpoedig om, en bragt het jong aan eene veiliger plaats. Daarna liep zij weer het bosſchaadje in, en verſcheen terſtond daarop met het tweede jong, dat zij even zoo droeg als het eerſte: daar zij dezelfde rigting nam als de eerſte maal, zoo verloren wij ze wederom uit het gezigt. Wij beſloten thans, haar na te gaan; doch ongelukkig werd dit voornemen verijdeld, want plotſeling ſprong de tijgerin voor den dag, en vloog op den *mahout* aan, die op mijns vriends olifant zat. Niemand was op deze ſtoutheid verdacht, en de arme aanvoerder werd onder het verſchrikkelijkst gejammer naar beneden geſcheurd, zonder dat wij het verhinderen konden. Gelukkig kende de olifant deze ſoort van jagt, en, in plaats van weg te loopen, bleef hij ſtil ſtaan. Toen de *mahout* ter neer gerukt was, ging de tijgerin eenige *ſchreden* terug; doch ſlechts met oogmerk, om haren aanval nog heviger te hervatten. Zij deed eenen wanhopigen ſprong op de *houdah*, waarin ik zat, en brak met hare voorpooten derzelver leuning aan twee; doch, daar ik nu voorbereid was, ſchoot ik mijn roer op haar los, en wondde haar in de borst. Het bloed kwam met geweld voor den dag, en het ſcheen, dat zij zou neerzinken; doch zij herſtelde zich ſpoedig weer, en viel nogmaals den armen *mahout* aan, die nog geheel uitgeput op den grond lag. Doch naauwelijks was zij op hem aangevallen, toen de olifant, welks voerder hij was, zich zijns aantrok, en de tijgerin met zijnen voorpoot eenen zoo hevigen ſlag gaf, dat zij

zij eenige fchreden vandaar als dood neertuimelde; waarop wij toefchoten, en haar te eenemaal afmaakten.

Merkwaardig is het, dat federt het ongeluk, den *mahout* bejegend, zijn olifant hem niet uit den ftal laat dragen, en het levendigfte deel in zijn lot fchijnt te nemen. Onbefchrijfelijk was de droefheid dezes diers, zoo lang het van zijnen voerder gefcheiden was, terwijl namelijk de wonden des armen mans verbonden werden. Het weigerde allen voedfel, liet zich door geenen vreemde naderen, en werd flechts toen weer handelbaar, als men zijnen voerder in den hoek van den ftal terug bragt, waar deze gewoon was te flapen.

De jonge tijgers heeft men, in fpijt van allen nazoeken, niet weer kunnen vinden. Zij waren echter nog zoo klein, dat zij bezwaarlijk konden wegloopen.

2. *Arabierslist.*

Gedurende zijn verblijf te *Basfora*, bezocht de heer T**, op eenen namiddag, de *Engelfche factorij*. Terwijl nu het opperhoofd en verfcheidene heeren op het balkon zaten, kwam een jonge, vlugge *Arabier* op een fchoon paard den hof ingefprongen, galoppeerde rond, zwenkte met groote behendigheid, wierp eene fpeer in de hoogte, ving haar in vollen galop weer op, en maakte allerlei kabriolen, trots den besten rijder. Doch, ongelukkigerwijze, was het paard reeds vermoeid, toen het juist over eene graft fprong, die van den hof naar het naburige veld was gegraven. In dezen fprong viel het, en wierp zijnen ruiter over den kop in het ftof. Het arme dier lag, met uitgeftrekte pooten, onbewegelijk, en een ftroom van bloed vloot uit deszelfs neusgaten. De *Arabier* fcheen in den beginne door zijnen val verdoofd; doch fpoedig kwam hij weer tot zichzelven, fchudde zijne ooren, floeg het ftof van zijne kleêren, zette zijnen tulband weer op, en naderde zijn paard. Doch hoe groot was zijne droefheid, toen hij het arme dier in zulken toeftand zag! In den beginne verviel hij in razernij; daarna fmolt hij in tranen, kuste en omarmde het dier, en beklaagde zijn verlies in de jammerendfte uitdrukkingen. Hij uitte zijne fmart zoo gevoelig, dat hij allen toefchouwers het hart raakte. De tegenwoordig zijnde *Engelfchen* riepen hem tot zich, en daar zij van hem vernamen, dat dit paard als veulen in zijn huis op-

opgevoed was, en de eenige steun zijns vaders, zijner moeder, zijner vrouw en drie kinderen, en dat deszelfs verlies hen gezamenlijk van hun onderhoud beroofde, zoo werden zij ten sterkste door medelijden bewogen, verzamelden onderling en onder de hunnen eene aanmerkelijke som gelds, en behandigden ze den *Arabier*, hem biddende zich te troosten, en voor dit geld een ander paard te koopen. In de levendigste dankbaarheid uitbarstende, die echter door zuchten en snikken afgebroken werd, nam de *Arabier* het geschenk aan, en ging nog eenmaal mismoedig naar zijn paard, met oogmerk, zoo het scheen, om het een laatst vaarwel te zeggen en den toom af te doen. Doch naauwelijks was hij aan gene zijde van de graft, of het paard sprong, op een enkel woord, weer overeind, de ruiter wierp er zich op, en galoppeerde weg, onder een luid gelach over de vreemdelingen, welke hij zoo bij den neus gehad had, en die hem geheel verbaasd naoogden.

BLIJFT IN UW LAND, EN ONDERHOUDT U EERLIJK!

(Uittreksel eens Briefs van eenen man in *Philadelphia* aan zijnen vriend in *Frankfort aan den Mein*, van 28 October 1816.)

De aankomst van onze bloedverwanten, N. H. en zijne vrouw, was onverwacht voor ons. Hun broeder, welken zij hier in *Philadelphia* dachten te vinden, is niet meer hier. Ik heb nooit iets van hem gehoord. Ook hunnen oom, een welgezeten man zonder kinderen, dachten zij hier te vinden; maar die is reeds vóór vele jaren gestorven. Nu, daar zij niemand meer kenden, was ik wel de naaste, tot welken zij zich vervoegden. Zij hebben eene lange, moeijelijke reis gehad, en zijn bijkans van honger en dorst vergaan. Ook is de kapitein van het schip voor den regter gedaagd, om van zijn wreed gedrag jegens de scheepsmanschap verantwoording te doen. Ik zeg, wie in Duitschland zijn brood kan verdienen, vooral wie nog eenig vast goed heeft, die doet wel en beter, wanneer hij in zijn land blijft. Wie met zijn geld kan reizen, mag dit doen; maar dezulken, die hunne reis niet kunnen betalen, niet eens de noodige kleederen, bedden enz. hebben, zoo als dit met onze bloedverwanten het geval is, worden

voor 2, 3 of 4 jaren als dienstboden, of zoo men wil als ſlaven, verkocht, en moeten dikwijls weken lang op het ſchip blijven, en wachten, tot dat iemand hen koopt. Ik heb mij over onze bloedverwanten ontfermd, zoo dat zij het ſchip vrij konden verlaten. Thans zijn zij in mijn huis, en wachten op de gelegenheid om iets te kunnen verdienen. Die man zal wel arbeid krijgen; maar ik zal hem toch wel moeten voorſchieten, om hunne huishouding maar eenigzins weder te kunnen inrigten. — Nieuwelingen en andere bedriegers praten dezen lieden zoo veel van *Amerika* voor, dat zij moeten gelooven, hier een paradijs te vinden, en dat men hier vecht om de kunſtenaars en handwerkslieden. Dit was wel het geval vóór 30, 40 jaren; maar ik verzeker u, hier en in andere ſteden is dit thans niet meer zoo, ja dikwijls is alles meer dan bezet, vooral in de tegenwoordige ſlechte tijden, daar reeds ſedert jaren geene klinkende munt, maar ſlechts papierengeld in omloop is, daar alle Europeſche volken weder zelven den zeehandel kunnen drijven. Ik herhaal het, geen huisgezin moest uit *Duitschland* naar *Amerika* trekken, ten zij hetzelve de geheele reis kan betalen, en nog iets over heeft, wanneer het den voet aan wal zet. — Zoo er nog meerdere van onze bloedverwanten naar *Amerika* willen gaan, dan zeg hun, dat zij zulks niet ondernemen, ten zij dat zij de geheele reiskosten kunnen betalen, en dan nog iets overhouden. Voor ongehuwde perſonen vinden zich nog eerder koopers; want elk volwasſen perſoon, welke zijne reis niet kan betalen, wordt voor 2, 3 of meerdere jaren verkocht, enz.

DE VERWER.

Door KARL STEIN.

Eene kluchtige Vertelling.

In den loop des jongſten krijgs kwam, in eene ſtad aan den *Rijn*, een jong Armeebeambte bij eenen verwer in kwartier. De krijgsafdeeling was beſtemd, te dier plaatſe eenigen tijd te verblijven. De huiswaard, een lange, ſtevige vent, met een barsch uitzigt en ſlechts één bog, geviel onzen gast in 't geheel niet; maar des te meer behaagde hem deszelfs jonge, mooije vrouw, met welke hij weldra eene al te naauwe verbind-

bindtenis aanging; immers, zoo haast haar echtgenoot den rug wendde, staken zij de hoofden schertsend en vertrouwelijk zamen.

Op zekeren dag ging de huisheer voor tweemaal vierentwintig uren op reis: dit kwam onzen jongen lieden regt ter snede, en de vreemdeling sloop des avonds, met bewilliging der ongetrouwe echtgenoote, in hare slaapkamer. Om middernacht werd plotseling de deur geopend, en — de man trad binnen. Reeds lang had hij beider verstandhouding gemerkt, maar omzigtig gezwegen, en bij zich zelven gezworen, de schuldigen op de daad te betrappen, en alsdan met nadruk zich te wreken. Hij spilde dan nu ook geen enkel woord, maar greep met reuzenkracht den sidderenden overtreder, droeg hem ter kamer uit, die hij achter zich toesloot, bragt hem in zijne werkplaats, en plofte hem in een groot vat met eene ijskoude vloeistoffe, waarin hij hem bij herhaling onderdompelde; liet daarop den dus gebaadden, die geweldig tandklapperde, loopen, keerde naar de slaapkamer der overspelige vrouwe, tuchtigde haar, en joeg haar ten huize uit.

Intusschen had de verschrikte losbol, al tastende, gelukkig zijne kamer bereikt, en was, toen hij in het donker zich van zijne druipnatte kleederen ontdaan en het verwarmende bed gevonden had, regt blijde, nog heelshuids ontsnapt te zijn. In dit aangenaam gevoel straks ingeslapen, stond de zon reeds hoog, toen een bode van den Opperkrijgskommissaris hem wekte met den last, om bij zijnen Chef zich te laten vinden.

„ Mijn hemel! hoe ziet de Heer Secretaris er uit!" riep de bode, toen hij den ontwakenden aanschouwde: „ Uw Ed. is geheelenal *hemelsblaauw!*" — De Secretaris zag verbaasd naar zijne handen, vervolgens in den spiegel, en meende op den grond te zinken. Verdiend loon! De verraden echtgenoot had hem, ter straffe, blaauw geverwd. Er bleef hem nu niets anders over, dan den bode te bidden, dat hij hem bij zijnen Chef voor krank deed doorgaan. Deze beloofde zulks, en hij hield woord.

Alle pogingen, om, door sterk wasschen, zich van de blaauwe verfstoffe te ontdoen, mislukten. Hij wreef zich het aangezigt bijkans open; maar — hij was en bleef blaauw,

en

en bevond met fchrik, dat hij met opregte Indigo, en gevolgelijk *gansch echt*, geverwd was. Hoe raasde en tierde hij!

Des avonds, toen het donker werd, begaf hij zich naar zijnen Chef, die hem altijd zeer genegen was geweest, vertrouwde hem zijn ongeluk, en bad om raad en hulp. Deze befchermer was een vrolijk man: hoe verder de geverwde kwam in zijn verhaal, te luider lachte hij; maar hulp wist hij even min.

„ Zoo iemand eenig hulpmiddel bekend is om u *om te verwen*," fprak hij eindelijk, toen hij weer fpreken kon, „ *dan* moet het uw huiswaard zijn, die u in den eigenlijkften zin *een blaauwtje loopen deed*. Ik zal hem laten roepen, en het daarheen zien te brengen, dat hij een middel aan de hand geve, waardoor gij weder naar een mensch gelijken *moogt*."

De verwer kwam, maar fcheen desgelijks *geen middel te* weten, dat den geverwden bleeken kon. Wanneer de jonge Heer zich dikwerf en geducht met zeep wascht," zeide hij droogweg, „ zoo kan hij in drie of vier weken *zijne* oude kleur weder bekomen. Voor 't overige mag hij den Hemel danken, dat hij er zoo goedkoop is afgekomen!"

De Opperkrijgskommisfaris bragt in het midden, dat het jonge mensch onmogelijk vier weken lang blaauw kon blijven; dat hij veelligt nog heden bij den Generaal kon geroepen worden, en waarfchijnlijk in weinige dagen marcheren moest.

„ Het doet mij leed," hernam de verwer met een' verbeten grimlach; „ *wit* kan ik hem niet maken; *zwart* wel, indien uwe Excellentie het beveelt: zwart op blaauw, dat gaat!"

De Kommisfaris vloekte; maar de verwer bleef *bedaard*, en beval zich in zijne gunst. Gene, die wel lust *gevoelde* denzelven aan te klagen, maar evenwel begreep, dat *het* voor den jongen losbol noodzakelijk was, dat de booze handel den ftrengen Generaal onbekend bleef, zweeg, en gaf nu onzen blaauwen avonturier den raad, zich naar den Veldchirurgijn, die een goed Chemicus was, te begeven; hetgeen deze dan ook dadelijk deed.

De Chirurgijn toonde zich bereid hem te helpen, en fchreef hem een kruid voor, hetwelk hij moest laten koken, en zich met het aftrekfel wasfchen, waardoor terftond de blaauwe kleur verdwijnen zou.

Hoe

Hoe haastte zich de patient, dit voorschrift op te volgen! Maar — o wee! De Chirurgijn was een schalk, die den Secretaris, die hem nog korts een aardig meisje had ontfutseld, niet lijden mogt; en had alzoo den gelukkigen medevrijer eene tweede slimme pots gespeeld.

Des avonds ontving de Kommissaris een schrijven van onzen held, van dezen inhoud: „Uwe Excellentie verbeelde zich mijnen toestand! Ik ben wanhopig. Die satansche Chirurgijn heeft mij goddeloos bedrogen. Nadat ik mij, overeenkomstig zijn voorschrift, met het mij verordende decoctum gewasschen hebbe, is, wel is waar, de blaauwe kleur geweken; maar, helaas! nu zie ik er geheel *grasgroen* uit!"...

Hoe gelukkig, dat niet in alle huizen een verwer voorhanden is! Maar al te dikwijls, vrees ik, zou men anders onze hedendaagsche jongelingschap *hemelsblaauw* en *grasgroen* zien.

ANEKDOTE VAN LODEWIJK DEN XV.

De Graaf VAN CHAROLOIS, een der Prinsen van den bloede onder de regering van LODEWIJK DEN XV, was berucht wegens de woestheid zijner manieren, die zoo verre ging, dat hij, om allerlei beuzelachtige redenen, het leven van verscheidene zijner huisselijke bedienden opofferde, waarvoor hij toch telkens vergiffenis verwierf van den Koning, aan wien hij gewoon was de zaak als het uitwerksel van een toeval voor te stellen. LODEWIJK, eindelijk met reden vertoornd over de gedurige herhaling van zijne aanvragen om vergiffenis, schonk die nogmaals; maar vergezelde die gunst met de woorden: „Hier is de brief van pardon; maar wees verzekerd, dat ik eenen dergelijken gereed heb, voor wien ook, die u den hals zal breken!" De Prins gevoelde de volle kracht van dit gezegde, en de gedurige herinnering daaraan bleek bij de uitkomst een krachtige teugel te zijn voor zijne geweldige driften.

ANEKDOTE VAN THOMAS MORUS.

THOMAS MORUS, een der beroemdste mannen van zijnen tijd in Engeland, was tevens ook zeer braaf en kiesch. Toen hij nog Grootkanselier was, zond een man, die een pleitgeding

'ding bij hem had, hem een paar fraaije zilveren fleschen. MORUS nam dezelven met de grootste beleefdheid aan, liet ze met den besten wijn uit zijnen kelder vullen, en zond ze met de vriendelijke boodschap terug: „ Het ware hem een „ groot vermaak geweest, eene gelegenheid gehad te heb- „ ben, om hem een bewijs zijner hoogachting te kunnen ge- „ ven; dat elke soort van wijn, in zijnen kelder, te zijnen „ dienste stond."

ONDERLINGE ZWAKHEID.

Laten we alle menschen minnen;
  Want al wie op aard' bestaan,
Komen allen eener binnen,
  Om er eener uit te gaan.

Allen hulploos, schreijend, slapend,
  In den zwakken kinderstaat;
Ouder, allen ons vergapend
  Aan hetgeen ons 't meeste schaadt.

Allen ons het meest verhoogend
  Op 't geen minst ons zelv' behoort;
Allen meestal minst beoogend,
  Wat ons meest ten goede spoort.

Die zij needriger dan dezen,
  Niemand is er vrij van waan;
Niemand plaatst, waar 't in moog wezen,
  Liefst zich zelven achteraan.

Dees wat ronder, die wat stroever,
  Niemand toont zijn hart geheel;
Dees wat blijder, die wat droever,
  Allen morren we al te veel.

Die wat trager, dees wat noester,
  Niemand werkt altoos met vlijt;
Die wat zachter, dees wat woester,
  Niemand toomt zijn drift altijd.

Dees

Dees wat vlugger dan zijn makker,
  Beiden toch aan 't stof geboeid;
Die wat meer dan deze wakker,
  Beiden toch, na 't werk, vermoeid.

De een wat vromer dan een ander,
  Ieder toch voor God te koel;
Wel een stap soms de een vóór d' ander,
  Allen toch te ver van 't doel.

Dees wat dommer, die wat wijzer,
  Allen, bij Gods wijsheid, blind;
Dees wat jonger, die wat grijzer,
  Ieder, in Gods oog, een kind.

Allen dwalen, struiklen, vallen,
  Van den aanvang tot aan 't end;
Maar *hij* is het zwakst van allen,
  Die zijn zwakheid minst erkent.

Allen zuchten, allen lijden,
  Allen treft soms ramp of druk.
Dat we elkaar dan nooit benijden:
  Nijd verzwaart ons ongeluk.

Dien vall' meer ten deel dan dezen,
  Niemand is altoos voldaan;
Dees moog schoon, die leelijk wezen,
  Alle schoonheid zal vergaan.

Dees zij zwakker, die gezonder;
  Ziekte is, vroeg of laat, ons lot:
Niemand redt zich door een wonder;
  Ieder strekt den dood ten spot.

Dees wat vroeger, die wat later,
  Allen zijn wij 't graf ter prooi;
En dan spreekt er en dan baat er
  Rang noch roem, noch schat noch tooi.

Ach!

Ach! dat we ons dan nooit verheffen
Op die ziellooze ijdelheên;
o! Dat wij altijd beseffen:
„ Allen gaan wij grafwaarts heen."

Dat we ons zelv' niet meest bedoelen;
Maar, getrouw aan pligt en *deugd*,
Liefde voor elkander voelen,
Als de hoogste bron van vreugd.

Dat we er nimmer eerst naar vragen,
Hoe een medewandlaar heet;
Maar hem minnen, hem verdragen,
Daar hij 't zelfde pad betreedt.

Dat we ons voor zijn zwakheên wachten,
Maar die dooven in ons hart;
En, wat in hem goed is, achten,
En hem troosten in zijn smart.

Dat wij dus elkander leiden,
Leiden bij de broederhand,
Tot geen zwakheên ons verbeiden,
In een vlekloos vaderland.

— R.

CHRISTENDOM.

Vereer het Christendom: het leert u *vrij* verrigten,
Waartoe door harden *dwang* de Wetten u verpligten.

GRAFSCHRIFT OP NEWTON (*).

Door Hemel en Natuur en Tijd
Werdt gij d'onsterflijkheid gewijd;
En slechts dit marmer openbaart,
Dat gij, o NEWTON! stervling waart.

(*) Naar het *Latijn:* ISAACUS NEUTONUS, *immortalem testantur Tempus, Natura, Cælum, mortalem hoc marmor fatetur.*

MENGELWERK.

DE KERKHERVORMING.

Vloeit, zangen! vloeit, ter eer van 't groot Hervormingswerk,
Dien zegen voor Euroop, dien zegen voor Gods kerk;
Klink, citer! fnaren, trilt! den juichtoon aangevangen,
De Algoedheid hoog geloofd in Godgewijde zangen;
Zingt, koren! zingt, heft aan; het loflied klinke alom,
En galm' de bogen door van 't ftatig heiligdom;
Laat plegtig feestgewaad de dankbre fchaar verfieren:
Hervorming mag haar feest, haar derde jubel, vieren.

Een zacht maar hoog gevoel zet mij de borst in gloed,
En roert en fchokt mijn hart. Geef lucht aan mijn gemoed,
o Dichtkunst! — flechts uw taal is vatbaar uit te drukken
't Genot, dat mij doorftroomt met heilig, zoet verrukken;
Gij, gij hebt, door uw kracht, zoo vaak mij bijgeftaan,
Als ik der Vrijheid zong en hief den lofzang aan;
En nu, nu 't heiligfte, dat we ooit op aard vereeren,
De Godsdienst, zangen vraagt, zou ik uw hulp ontberen?
Neen, — gij bekroont mijn' wensch; ge ontzegt me uw bijftand niet,
Klink, citer! fnaren, trilt! verhef u, o mijn lied!

Verfchijn gij voor mijn' geest, gij onbevlekte Waarheid!
Sta dáár, voor mijn gezigt, in al uw' glans en klaarheid;
Schenk gij aan elken toon den indruk van uw beeld;
Maak mij onvatbaar zelfs voor al wat fmaadt of ftreelt.
Leer mij, o Hemeltelg! den waren toonval treffen,
Die hart en zinnen roert en zielen kan verheffen.
En gij, o Geest der Liefde en reine Menfchenmin!
Uw zacht en koestrend vuur dring' mij den boezem in!
'k Zal dan, wanneer mijn mond het wanbedrijf moet noemen,
De misdaad flechts alleen, maar nooit den broeder doemen.
Wijs mij op 't beeld van Hem, die voor zijn moorders bad,
Toen hem, aan 't vreeslijk kruis, de dood voor de oogen trad.

Hervormde Christenfchaar! hoe ver vaneen gezeten,
Of ge u naar Luter noemt, of naar Kalvijn moogt heeten,

Maar toch vereênd in liefde en starende op één doel;
Hervormden! 'k roer voor u de snaren van 't gevoel.
Heil u! gij smaakt een vrucht, die, bij het zorglijk zaaijen,
Schaars 't hopen overliet om immer blij te maaijen;
Heil u! ge aanschouwt een' dag, waarvan het voorgeslacht
Een flaauwe scheemring slechts zag glimmen in den nacht.
U voegt de feestzang; u de dankbre jubeltoonen.
Ziet de eeuwen, in haar vaart, het groote werk *bekroonen.*
Hef aan het loflied, stem den juichtoon, Christen*schaar!*
Knielt neêr, verlosten! knielt; het hart zij 't dankaltaar.

Verbeelding, ach! verberg, verberg voor mij de jaren,
In grenzeloozen rouw en jammer heêngevaren!
Dek, Liefde! met uw kleed, dat aaklig schrik*tafreel,*
En dat mijn zang alleen door zachte klanken *streel'.*
Maar neen, — ondanks mijzelf, treedt mij de druk dier tijden
Ontzaglijk voor 't gezigt, als waar hun droevig lijden
Bestemd voor 't oogenblik; als stond het bang gevaar,
De schrik van vroeger eeuw, in al zijn grootheid dáár.

'k Aanbid U, Heer der Kerk! want wijsheid zijn uw wegen;
Gij voert, door rampspoed, op tot vreugde, heil en zegen.
Maar, wat is rampspoed, wat is lijden, wat is nacht,
Wordt slechts uw Godlijk doel, tot heil der aard, volbragt?
Hier, op den weg naar 't graf, waar wij zoo luttel weten,
Is 't dwaasheid, uw bestuur naar ons begrip te meten.
Hoe donker hier uw doel, voor ons verstand, ook schijn',
't Zal eenmaal voor ons licht, in beter wereld, zijn.
Dat vrij de dag verdwijn' en wegzink' voor onze *oogen,*
De zon praalt echter schoon aan 's hemels wijde *bogen;*
Haar gloed blinkt in den glans, die van Saturnus *straalt,*
Schoon nacht en donkerheid op 't sluimrend halfrond daalt.
Komt, rustig dan den blik op 't zwart tafreel geslagen;
Met moed den nacht aanschouwd, bevrucht door leed en plagen,
Dien treurtijd voor de Kerk, dien rampstaat voor Euroop,
Die worstling van 't Geloof, dien proefweg voor de Hoop,
Dat dwaalspoor voor 't Verstand, dien kampstrijd voor 't Geweten,
Dat graf van Liefde en Deugd en al wat groot mogt heeten.

Hoe, trotsche Tiberstad! op Cesar's luister fier,
Hoe! waait van 't Kapitool der Christnen kruisbanier?

Hoe!

Hoe! gij, die op heel de aard in 't ſtrijdperk zegepraalde,
Volgt gij de leer van Hem, die uit den Hemel daalde?
Knielt gij voor Hem, wiens liefde elks hart aan zich verbond;
Hem, die in needrigheid alleen zijn glorie vond;
Die allen alles was, en volk bij volk te gader
Vereende door zijn leer en weêrbragt tot den Vader;
Hem, die, hoe ſnood miskend, gelasterd en beſpot,
Getrouw bleef, tot den dood, in 't vast geloof aan God? —
Maar neen, — de kruisbanier, die wappert bij de altaren,
Is 't merk der heerſchappij van Rome's priesterſcharen;
De herdersſtaf der kerk, gezwaaid met forſche hand,
Stoot Vorſten van den troon, ſlaat volken in den band;
Geweld; door list geſterkt, deelt ſchepters uit en kroonen,
In naam van 't Hoofd der kerk, en ſchokt Europa's troonen;
Verdeeldheid zegepraalt, en heerſchzucht, twist en haat
Verwoesten 't volksgeluk, de rust van elken ſtaat.
Waar Rome's Kerkvoogd ſpreekt, en dondert met zijn wetten;
Durft geen gekroond Monarch, hoe magtig, zich verzetten.
Wee hem, die 't ſtout beſtaat! wee, wie zich fier verheft!
De ban volgt op den vloek, die, zonder dreigen, treft.

Driewerf gelukkig hij, die, ver van hofgewelven
En vorstlijk praalvertoon, 't geluk vindt in zichzelven;
Wiens leven, onbemerkt en ſtil, daar henen vliet,
En, wat de Algoedheid ſchenkt, met dankbre vreugd geniet! —
Genieten? Ijdle droom, en beeld van blijder dagen!
Neen; alles is gedoemd, het ſchandlijkst juk te dragen;
Geen vrijheid, dwang alleen verheft zich ſtout ten troon,
En nergens kiemt het zaad van 't eedle, goede en ſchoon:
De Dweepzucht knelt den geest met haar ondraagbre keten,
Smoort de inſpraak der natuur, de Godſpraak van 't geweten;
Zij hitst den Godsdiensthaat tot gruwlen, nooit gehoord,
Bevlekt de broederhand met ſchrikbren broedermoord,
Ja durft, met ſchuldloos bloed, de Algoedheid nader treden,
Met huichelend gebaar en vloekbre kerkgebeden. —
Nog hooger ſtijgt de nood: de troost van Jezus leer
Staat woede en wraak ten doel. Rampzaalge wisſelkeer!
Dolzinnig onverſtand durft zelfs dien ſchat ons rooven,
Verdoemt, als ketters, hen, die 't Godlijk woord gelooven;
En 't heiligst boek op aard, des Christens dierbaarst pand,
Wordt, als verderflijk ſchrift, veroordeeld en verbrand! —

Terug, mijn geest, terug! — dien gruwel zag dan de aarde;
't Moest eene Algoedheid zijn, die zulke monsters spaarde.
En dit heet Christendom, en ijver voor Gods kerk,
Die woestheid zonder grens, barbaarschheid zonder perk!
Rampzaalgen! bukt in 't stof, en, diep ter neêr gebogen,
Smeekt dan d'Ontfermer om genade en mededoogen;
Smeekt om genaê bij Hem, die u vergeving biedt;
Maar lastert Jezus naam, zijn leer en Godsdienst niet.

Gij, die voor wetenschap en kunst uw borst voelt blaken;
Voor wien 't een wellust is, haar tempelkoor te naken;
Die dáár, bij 't zoetst genot, den matten geest verpoost,
Dáár rust vindt voor uw hart, en, onder 't lijden, troost;
Die, naast den kennisboom van 't goede en schoon gezeten,
Al wat de zinnen vleit veracht en kunt vergeten,
Uzelven zalig droomt bij 't reinste zielsgenot:
Vermeetlen! beeft terug. Ziet houtmijt en schavot!
Het wacht u, zoo gij 't waagt, naar de inspraak van 't geweten,
Het duister, waar ge op staart, een' doodschen nacht te heeten;
Het wacht u, zoo gij niet de onfeilbre kerk gelooft,
En blindlings hulde zweert aan haar gemijterd Hoofd.
Wat wiskunst, wat natuur u aanbiedt, uit haar schatten,
Wat wijsheid Grieksch vernuft deed kennen en bevatten,
Hoe krachtig ook de taal der grijze aloudheid spreekt,
Rampzaalgen! beeft terug, eer zich de Aartspriester wreekt.
Bedwingt uw stout vernuft; uw roem zij, niets te weten;
Dingt slechts naar de eer alleen, een' zoon der kerk te heeten;
Zweert, zweert den gruwel af, die uw gemoed besmet;
Bekent uw dwaling, knielt, en bukt voor Rome's *wet!* —
Ontzetbre duisternis! mijn God! wat wordt dan de aarde?
Wat wordt er van den mensch, zijn' aanleg en zijn *waarde?*
Gevloekte Heerschzucht! gij, gij hebt, in trage dragt,
Het schriklijk wangedrogt, de Dweepzucht, voortgebragt:
Uit u werd Onverstand en Godsdiensthaat geboren;
De Domheid werd, door u, tot outertolk verkoren;
De leer, door haar verbreid, vervat in duistre taal,
Heerscht, maar door zieledwang, door martelvuur en staal.
Weldadig Christendom! troost, heil en licht der volken!
Gij ziet uw schoon misvormd door huichlende outertolken;
Verdonkerd voor 't gezigt, gehandhaafd, maar door 't zwaard,
Wat bron van heil moest zijn voor 't denkend kroost der aard.

Ontzetbre duisternis, waar de eeuwen nog op staren,
Verberg u voor mijn oog, zink in den nacht der jaren!
Is dit dan Christendom? heet dit de leer van Hem,
Door wien de waarheid sprak met onweêrstaanbre klem;
Wiens beeld den Vader toonde, in nooit aanschouwde klaarheid;
Wiens groote hoofdles was: dient God in geest en waarheid;
Wiens leven liefde was; in liefde, en zonder vrees,
Den stervling 't ware spoor ter zelfvolmaking wees?
Heet dit dan Christendom, die heerschappij der wereld,
Die zich met purper tooit, met rijk gesteent bepereld?
Heet dit de ware kerk, die, voor de waarheid doof,
Verlichting dwaasheid noemt en vloekbaar ongeloof;
Die, dol van woede en haat, in woeste drift verbolgen,
Haar steunsel vindt in moord, haar wellust in vervolgen?
Heet dit dan herderszorg, wanneer, van 't Vatikaan,
De schrikbre bliksem treft, wie Rome dorst weêrstaan;
De Stedehouder Gods aan 's werelds opperheeren,
Een Mahomed gelijk, door 't zwaard zijn wet doet eeren?....
Terug, mijn geest, terug! — die tijden zijn niet meer.
God sprak; de nacht verdween, en zonk in d'afgrond neêr.

God sprak; de nacht verdween; het licht begon te dagen;
Het zaad der stille hoop begon weêr vrucht te dragen.
De kunst, door Koster's brein, tot heil der aard, bedacht,
Werd de eerste morgenstraal, zoo lang vergeefs gewacht.
Geen kunst kan ooit de kroon haar van den schedel rooven;
Haar strekking ging, in kracht, wat haar weêrstond te boven;
Zij legde aan 't onverstand haar breidel in den mond;
Verlichting sloot met haar een heilig trouwverbond;
De wijsheid, die haar schoon van de aarde zag verdwijnen,
Deed nu haar heldren glans tot zelfs in hutten schijnen.
Dit, Drukkunst! danken we u; u zij de lof gebragt:
Gij tradt in 't licht hervoort; verdwenen was de nacht.

Gods doel is majesteit; onpeilbaar zijn Zijn wegen;
Wat hier 't geluk verwoest, wordt dáár een bron van zegen:
Getuig het, duistre tijd! toen 't all' te wapen vloog,
Toen elk, naar 't heilig Land, in dolle heervaart toog.
'k Herroep de gruwlen niet, die 't menschlijk hart doen ijzen;
Neen: 'k zie ook hier het licht uit tastbaar duister rijzen.
De Morgenlandsche praal drong tot Europa door;
De Kunst, schoon diep verlaagd, koos weer haar roemrijk spoor;

De Handel deed alom beschaving zegevieren,
En schonk aan de aard meer heil, dan 't bloed der kruisbanieren;
De zucht voor wetenschap werd in de ziel gewekt,
En wat verborgen scheen, door 't zoekend oog, ontdekt.
Uw geest, Copernicus! dorst toen de vrees verachten,
En moedig steeg hij op, op vleuglen der gedachten;
Door weêrstand niet gestuit, drongt gij den ether door,
En weest, door 't grensloos ruim, der aarde een zeker spoor.
God sprak; de nacht verdween; de mensch hernam zijn waarde;
Hij sloeg zijn' vasten blik tot naar de grens der aarde;
De Gama koos zichzelf een spoor naar 't Morgenland;
Columbus vond den weg naar 't goudrijk Westerstrand:
De baan werd grootsch verbreed, de slagboom opgeheven,
En alles naar één doel, door één belang, gedreven;
De Zeevaart klom ten top; geen wereldoceaan
Deed thans een' scheidsmuur voor de volkeren bestaan.
De werkkring van den mensch, weleer zoo naauw besloten,
Werd wijder uitgezet, zag zich allengs vergrooten;
De zucht tot vrijheid kiemde in zijn ontwaakt gemoed,
En zij werd nu voor hem het onwaardeerbaarst goed.
Stout op zijne eigen kracht, trad hij den nooddwang tegen,
En niets kon, in dien strijd, zijn krachten overwegen;
De zege werd beslist, en de uitkomst van den strijd
Heeft van de ondraagbre boei het schoon Euroop bevrijd.

Maar hoe! wie treedt hervoort tot dit roemruchtig strijden?
Wie zal aan 't groote werk zijn kracht en leven wijden?
Wie is de dappre held, die kwam en zag en won?
't Is Luter. Aan zijn zij praalt de eedle Melanchton,
Met Zwingel en Kalvijn. Ziet hen, vol moed, beginnen,
En pal staan in 't gevaar, en eindlijk overwinnen.
't Is Luter, die zichzelf, voor 't heil der kerk, vergeet,
De magt zijns vijands kent, maar van geen wanklen weet;
Die, hoe ook 't noodweêr loeit, te midden van die stormen,
Altoos standvastig blijft in 't moedig kerkhervormen.
't Is Luter, die, schoon Rome op hem den banvloek schiet,
Op hooger doelwit staart en vreest dien banvloek niet.
De kalme rust der ziel is in zijn oog te lezen;
Hoe zwaar de weg ook schijn', hij kent geen angstig vreezen;
Zijn opgeklaard verstand wijst hem het ware spoor,
En Rede en Godsdienst gaan zijn schreden beurtlings voor:

Geen dweepzucht, neen; 't geloof, de hoop op beter dagen.
Doen hem, met vasten wil, den druk van 't leven dragen;
Dat leven wordt, voor hem, een proefschool voor zijn deugd,
Thans, in de onsterflijkheid, bekroond met hemelvreugd.

Aanschouwt den Christenheld, slechts door zijn deugd beveiligd.
Hij zuivert Christus kerk, door 't bijgeloof ontheiligd.
Hij spreekt; Gods heilrijk woord verbindt hij aan zijn taal,
En al wat weêrstand biedt, verhoogt zijn zegepraal.
Beef, Leo! Tetzels, beeft! nooit zal uw doel gelukken;
Neen: 't volk zal niet voor u in 't slijk der aarde bukken:
Uw gruwelmaat is vol; de Godheid naakt ter straf,
En rukt den blinddoek van het oog der volken af:
Hier baat u ban noch vloek, in bloedig schrift te lezen,
Bij hen, die God alleen, geenszins uw' bliksem vreezen;
Verhoogde waarheidzin volgt Jezus dierbre leer,
En 't hart, van dwaling vrij, erkent uw wet niet meer.
Juicht, Christnen! Luter komt; hij durft het schandjuk breken;
Hij durft voor God en deugd, voor regt en waarheid spreken;
Hij komt, gij zijt verlost; het leed is doorgestaan.
Juicht, Christnen! zingt Gods liefde, en bidt zijn grootheid aan.

Hervorming! bron van heil en vreugd voor stervelingen;
't Is wellust voor mijn ziel, u 't loflied toe te zingen.
Grootsch is het heilrijk doel, waarop ge onwrikbaar staart;
Uw strekking schenkt den mensch een' hooger' rang op aard.
Weldadig is het zaad, dat, eens uit u gesproten,
Thans, als een vaste stam, met altijd vruchtbre loten,
In schaduw van zijn loof, het menschdom rust bereidt,
En 't hart den voorsmaak geeft van hooger zaligheid.
Wie kan, Hervorming! ooit uw grootheid waardig roemen?
Wie durft uw' achtbren naam, en zonder eerbied, noemen?
Slechts hij, wiens trage geest, in engen kring beperkt,
Uw edel doel miskent, uw strekking niet bemerkt;
Die blind is voor 't geluk, dat gij aan de aard kwaamt schenken,
En nimmer pogen durft, oorspronklijk, vrij te denken;
Die schaars de drukking voelt, die hart en geest beknelt,
En nooit zich verder waagt, dan hem die dwang verzelt.

Maar gij, mijn Broeders! gij, die, met verhelderde oogen,
Alleen de waarheid zoekt, hoe ook met nacht omtogen;

Alleen hare inſpraak hoort, erkent en trouw vereert,
En ſlechts onfeilbaar houdt, wat Rede en Godsdienst leert;
Hervormden! 'k wil voor u het plegtig jubel vieren.
Mogt ſlechts mijn zwakke kunst dat jubel waardig ſieren,
Mijne onbedreven hand den waren feesttoon ſlaan!
Dan is mijn wensch vervuld, dan is mijn hart voldaan.

Wie holt daar woedend voort, door duistren nacht omgeven,
Op de ijzren zegekar, als op een' troon, verheven?
Alom, waar 't monſter naakt, ſlaan hart en boezem bang.
Beeft, volken! ſiddert vrij; het is Gewetensdwang.
De Dweepzucht, voor zijn kar in ſtreng gareel geſlagen,
Heft luid den moordkreet aan, op 's monſters welbehagen;
Het waanziek Onverſtand en Dwaling gaan hem voor;
Hardnekkig Bijgeloof verbreedt zijn bloedig ſpoor;
Hem volgt een ſchrikbre ſtoet van gruwlen en van plagen,
Die, aan zijn kar geboeid, zijn' naam aan 't voorhoofd dragen:
Waar 't zaad der kennis wast, en aan den grond ontſpruit,
Daar rukt hij elke plant, met tak en wortel, uit,
Verdelgt den vruchtbren beemd, waar 't wijsheid mogt gelukken,
Eene enkle ſchoone bloem, met zorg gekweekt, te plukken:
De aard wordt een wildernis: waar 't vloekgedrogt genaakt,
Daar heeft het Godlijk vuur der vrijheid uitgeblaakt;
Daar wordt de bron geſtopt, waar niets dan heil uit welde;
Daar wijkt het morgenrood, dat eens den dag voorſpelde;
Daar wordt de dampkring met verderf en dood bevrucht,
En 't aaklig noodgeſchrei klinkt jamrend door de lucht.

Juicht, volken! Luter komt; hij durft het ſchrikdier naadren;
Eene onweerſtaanbre drift woelt hem door hart en aadren;
Zijn vast geloof aan God ſtrekt hem ten krijgsgeweer:
Hij nadert; hij verwint, — het monſter heerscht niet meer.
Eene eeuw van licht herrijst, voor 't ſtarend oog der volken,
Thans aan 't geweld ontrukt van huichlende outertolken;
De mensch herneemt zijn' rang; hij voelt zich vrij en ſterk,
En ſnelt een loopbaan in, oneindig, zonder perk;
Geen dwang bepaalt den weg, door wijsheid afgemeten,
Hij voert tot kennis op, en vast, onfeilbaar weten;
Het licht, door hooger magt den ſtervling ingeplant,
Is van zijn' adeldom het ſchittrendst onderpand;
Dat licht beſtiert zijn' gang, zijn kennen, zijn gevoelen,
Verſterkt in hem de zucht tot hooger witbedoelen;

Hij werpt den leiband weg van 't lang verjaard gezag,
En wandelt in den glans van waarheids heldren dag.

Juicht, volken! Luter komt: de Godsdienst doet zijn stralen,
Door neevlen niet bedekt, op 't menschdom nederdalen.
De troost van Jezus leer, zijn Evangeliewoord
Wordt aan den voet des troons en in de hut gehoord;
Dat heilwoord wordt alleen het voorwerp van 't gelooven,
Wordt rustpunt voor de ziel en voert den geest naâr boven,
Wordt bron van liefde en deugd en reine menschenmin,
Verwint het stugst gemoed en dringt de harten in.
Geen ijdel praalvertoon ontheiligt meer de koren,
Waar Jezus Godsdienstleer haar zachten troost doet hooren;
Geen huichlend kerkgebaar boeit dáár de ziel aan 't stof;
Neen, lieve eenvoudigheid stemt dáár des Hoogsten lof;
Geloof en liefde en hoop en onbesmette zeden
Zijn 't reukwerk van dien lof en de offers der gebeden.

Hervorming! grootsch en vrij praalt gij voor ons gezigt;
Gij hebt den mensch bevrijd, gij hebt den geest verlicht;
Den Godsdienst, ééns door waan en bijgeloof gekluisterd,
Ontboeid van schrikbren dwang en heerlijk opgeluisterd;
De dwaling, op haar spoor, de zege fier betwist,
En u de zegepraal, voor altijd, vergewist:
Gij hebt den weg ter deugd den stervling aangewezen,
En deedt, in duidlijk schrift, aan hem zijn pligten lezen;
Beschaving stijgt ten troon; verlichting straalt alom,
En in een rein gewaad verschijnt nu 't Christendom.

Wat nieuw en schoon verschiet, Hervorming! doet gij dagen!
Europa zucht niet meer, gedrukt door wee en plagen;
Barbaarschheid heerscht niet meer; haar duister rijk verdween:
Gij komt; uw vaste band brengt volk en volk tot één:
De chaos wordt ontward, de voorhang opgeheven,
En elk door één belang, één wit, één doel gedreven.
Hervorming was het punt dier eenheid; aller kracht
Werd, door standvaste trouw, ééne onverbreekbre magt.
Geen vloek van 't Vatikaan kan meer den Vorst doen bukken,
Die Rome dorst weêrstaan en brak zijn boei aan stukken;
Aan Elve, Spree en Teems weêrgalmt het zegelied,
En Bato's heldenkroost vreest zijn verdrukkers niet;

Elk gordt zijn rusting aan voor vrijheid en geweten;
Elk zweert, voor 't oog van God, nooit Rome's ſlaaf te heeten;
De reuzenſtrijd begint, die nimmer weêrga vond,
En trouw en broedermin bekroonen 't ſchoonst verbond.
De volken, ééns verdeeld, 't een vijand van het ander,
Zijn thans op 't naauwst vereend; niets ſcheidt hen van elkander;
Geen afſtand, luchtſtreek, taal, verſchil van ſtaatsbeſtier
Maakt inbreuk op hun trouw; zij volgen één banier.
De vrijheid van 't geloof is die der ſtaten levens;
't Moog kosten goed en bloed, al geldt het duizend levens,
Elk ſtaat onwrikbaar pal, en ſtrijdt zich moedig vrij,
En veiligt kerk en ſtaat voor Rome's dwinglandij.

Juicht, volken! in 't geluk, zoo lang voor u verborgen;
Juicht in een' dag van heil, na zulk een' blijden morgen;
Ja, Broeders! ze is bekroond, de lang beſchaamde hoop;
Eene eeuw van voorſpoed rijst voor 't lang verdrukt Europ.
De noeste vlijt mag nu de vrucht van 't zorglijk zaaijen,
Wat veld en akker biedt, met dankbre blijdſchap maaijen;
Geen trotſche priesterſchap waart meer de velden rond,
En legt tribuit en cijns op d'oogst van elken grond;
Neen, nijv're landman! neen, beploeg uw veld met blijheid;
Hervorming ſchonk ook u het zoet genot der vrijheid;
Niet meer tot ſlaafſchen dienst gezweept door 't vuig belang,
Weêrkaats' langs berg en dal uw vrolijk lofgezang.
Ja, volken! jubelt vrij; 't geluk is u hergeven:
De handel doet alom de nijverheid herleven;
Hij, dwang en boei ontſneld, door heerschzucht niet geſtuit,
Breidt, tot aan 's aardrijks eind, zich grootsch en heerlijk uit;
Hij ſchenkt aan 't kroost der aard zijn ſchatten, en zijn gunſten
Zijn prikkels voor de vlijt, voor wetenſchap en kunsten;
Beſchaving dankt aan hem het ſchoon, waarmeê zij praalt,
Van daar de zon verrijst, tot daar ze in 't westen daalt.

Wanneer de winter heerscht, dan kwijnt het groeijend leven,
Dan is 't, als waar deze aard den dood ten erf gegeven,
Dan legt natuur haar ſchoon, haar tooi en ſierſel af,
En treurig ſtaat zij daar en ſomber als het graf;
Maar als de lente keert en voorttreedt door de dalen,
En bosch en beemd en veld in ſchoonen dos doet pralen,
Dan, dan herleeft natuur, vol majeſteit en pracht,
En viert de zegepraal op 's winters doodſchen nacht.

Zoo blij een zegepraal, o mensch! was u beschoren:
't Was winter voor den geest; zijn grootheid scheen verloren;
Hij staarde op hooger doel en sloeg de wieken uit,
Maar vond, door schrikbren dwang, zich in zijn vaart gestuit.
't Was winter voor den geest: getuigt het, bange dagen!
Wat vrucht hebt gij gekweekt, waarop gij roem moogt dragen?
Beschaving! in dien nacht zaagt ge u uw' roem ontroofd,
De fakkel van 't vernuft gebluscht, ja uitgedoofd;
Geleerdheid zag zich zelfs van uit haar rang verstooten,
In de enge kloostercel, als balling, opgesloten.
Maar juicht, verlosten! juicht; gij moogt den feesttoon slaan
Die winter is voorbij; zijn leed is doorgestaan.
Hervorming trad hervoort, en in haar rein bedoelen
Deed zij den mensch zijn' rang en waarde als mensch gevoelen;
't Verstand nam hooger vlugt, en wat de geest ooit dacht,
Werd nu, tot heil der aard, in 't helderst licht gebragt:
Wat eenmaal Grieksch vernuft en Grieksche kunstmin baarde,
Blonk nu in 't schoonst geheel, werd erfgoed voor heel de aarde.
Toen klonk, o Socrates! uw taal eerst gaadloos schoon;
Toen, Plato! schonk het hart aan u de lauwerkroon;
Toen, Troje's zanger! hebt ge, in hooge lofgezangen,
Den wierook van de kunst en aller hulde ontvangen.

Geen schrikbaar bijgeloof, geleid door onverstand,
Zweept thans den Christen voort naar Palestina's strand.
Neen: hooger, eedler zucht bestuurt en rigt zijn schreden.
De aloudheid ziet hij dáár, eerwaardig, voor zich treden;
Hij ziet haar, en, door haar weldadig voorgelicht,
Staat al wat eenmaal was voor zijn verbaasd gezigt.
Zijn voet betreedt den grond, waar eenmaal Jezus leefde;
Zijn oog staart op de plek, waar eenmaal Jezus sneefde:
Maar, wat zijn oog aanschouw', waar hem zijn spoor geleid',
Hij ziet zijn' wensch bekroond, zijn kennis uitgebreid.
U, Niebuhr! u zij de eer: gij leidt ons door de dreven,
Weleer aan Abram's kroost, ten erf, door God gegeven:
Op Horeb's hooge kruin, aan d'oever der Jordaan,
Versterkt zich ons geloof, en neemt Gods heilwoord aan.
Wat duister scheen, wordt licht, ja heldre middagklaarheid,
Die al haar glans ontleent van 't Godlijk schoon der waarheid.

De

De vrucht van zoo veel heils, Hervorming! was uw werk:
Geleerdheid werd door u een steunsel voor Gods kerk;
Zij, ééns zoo diep veracht, ziet haar verdrukkers zwichten;
Zij heeft haar dienaars weêr, die haar een' tempel stichten;
De Godsdienst biedt haar weêr de trouwe broederhand,
Met haar vereend in doel, in strekking, in verband.
Hervorming! ja, door u blijft ons de wijsheid heilig;
De Godsdienst is, in 't koor der wetenschappen, veilig;
Daar schenkt hij aan den geest, die naar 't volmaakte tracht,
Een' moed, die 't all' verwint, eene onweêrstaanbre kracht.
Hervorming! gij alleen kondt ons een' Leibnitz schenken;
Door u leerde een De Groot, door u een Newton denken;
Door u hief Kepler's geest, langs 's hemels wijde baan,
Zich op tot hooger spheer en boven star en maan.
Zij, op wien vroeger eeuw den vloek had neêrgeschoten,
Zien thans hunn' roem verbreid en door de faam vergrooten;
Triomf! onsterflijke eer vervangt de martelkroon;
Verlichting zegeviert, en stijgt ten glorietroon.

Dáár, waar des menschen geest, door niets een perk te zetten,
Gestuit wordt, in zijn vaart, door dweepzuchts gruwelwetten;
Waar 't dwalend onverstand het licht der kennis dooft,
En d' adeldom der ziel zijn heilig regt ontrooft, —
Dáár kwijnt en sterft de zucht tot groote en eedle daden,
En nooit waagt zich de voet op onbetreden paden;
Dáár wordt, wat pracht en schoon de schepping om zich spreidt,
De sterv'ling nimmermeer haar tempel ingeleid:
Een vreemdling der natuur, haar wetten en haar wondren,
Hoort hij, met bangen schrik, den God der Eere dondren;
Een glimworm jaagt hem angst en zielsontzetting aan,
Als zag hij voor zijn oog een dreigend spooksel staan:
Hij blikt ten hemel op, en 't dwalen der kometen
Jaagt hem een koorts door 't bloed, en pijnigt zijn geweten.
Hervorming! gij genaakt, en 't heerlijk rijksgebied
Der schepping biedt den geest een onbeperkt verschiet.
Nu durft hij fier en stout in haar geheimen dringen;
Ontleedt het kleinst insekt, en meet de starrekringen;
Geleidt het blikſemvuur op de aangewezen baan;
Trotseert het stormgeloei, en temt den oceaan.

Gij, die het licht miskent, in 't duister nog gezeten;
Die vloekbre dwaling noemt, wat wij hervorming heeten;

Aan

Aan Rome's kerk getrouw, haar wetten slaafs vereert,
En zonder weêrspraak volgt, wat zij gebiedt of leert, —
Aanschouwt, met ons, den nacht, die vroeger eeuw bedekte,
Geen vonk van menschlijkheid in hart en boezem wekte,
En — welt dan in uw ziel gevoel voor liefde en deugd,
Dank der Hervorming dan dat zoet genot dier vreugd!
Zij deed, ook in uw kerk, de plant der kennis groeijen;
Zij deed voor wetenschap ook u de borst ontgloeijen;
Zij heeft de schrikbre vlam der dweepzucht uitgedoofd,
En dollen Godsdiensthaat het bloedig staal ontroofd.
Ziet gij der wijsheid weêr de kroon der eer beschoren,
En, door verdraagzaamheid, het volksgeluk herboren,
Dank der Hervorming dan dat opgeklaard verschiet,
Maar — lastert nooit haar naam, en vloekt haar invloed niet!
Neen, Christnen! vloekt haar niet, die zeegnend u omstraalde,
Op haar bestrijders zelfs door weldaên zegepraalde,
En ééns haar heerlijk doel, in 't aanzigt van 't heelal,
Euroop en de aard tot heil, met roem bereiken zal.

Ja, daag voor mijn gezigt, o Toekomst, zoo vol blijheid!
Hij komt, hij komt gewis, die dag van rust en vrijheid!
Dan, Godsdienst! dan verschijnt ge, in al uw majesteit;
Dan vindt ge, bij elk volk, één outer u bereid;
Dan durft geen Dweepzucht meer uw heiligdom bevlekken,
Geen waanziek Bijgeloof zich met uw schild bedekken;
Dan vlugt Onwetendheid; dan sterft de Godsdiensthaat.
Kom haastig, zaalge tijd! het menschdom toeft dien staat.

Hervormers! gij, die ééns den schrikbren kamp dorst wagen,
Maar ook der dwinglandij de zege hebt ontdragen,
U zij onsterflijke eer! uw glorie blijft bestaan,
En nimmer zal uw roem van 't wereldrond vergaan.
't Is groot, voor vaderland, voor haardstede en altaren
Te strijden, aan de spits van dappre legerscharen;
Dáár, onder 't hevigst vuur, in 't woeden van den strijd,
Te sterven, als die dood het vaderland bevrijdt:
Maar, 't is niet minder groot, der waarheid zich te wijden;
Voor haar den schoonsten kamp, dien de aarde zag, te strijden.
Te strijden voor 't geloof, dat ons vereent met God;
Te strijden in 't gezigt van houtmijt en schavot;
Als alles ons verlaat, dan, bij dat droef mislukken,
Manmoedig pal te staan en voor geen' dwang te bukken, —

Zulk

Zulk een roemruchte ſtrijd, de ſtrijd der deugd, op aard,
Is zelfs, in hooger ſpheer, het lied der englen waard*.
Heil mij! ik mogt dien ſtrijd, o eedle ſtervelingen!
Ik mogt uw grootſche taak, uw heerlijk doel bezingen.
Dan, wat ook kunst vermag, het hoogst geſtemde *lied*,
Hervormers! meldt, naar waarde, uw' roem en *grootheid niet*!
Maar, eenmaal klinkt uw lof, in reine hemel*kringen*,
Als we eens onſterflijk zijn en 't eeuwig hallel *zingen*.

Hervormde Christenſchaar! 't heeft bloed en ſtrijd gekost;
Maar juicht, de keten viel; maar juicht, gij zijt verlost!
Triomf! driewerf triomf! gij moogt het licht aanſchouwen,
Op Gods getuigenis uw hoop, voor eeuwig, *bouwen*:
Van elken dwang bevrijd, zijn liefde en deugd *alleen*
Geleidſters op uw ſpoor, beſtuurſters van uw ſchreên:
Geen duistre Godsdienstleer, met dwalingen omwonden,
Maar reine waarheidzin houdt u op 't naauwst verbonden:
Verdraagzaam, Hem gelijk, die nimmer dreigde of ſchold,
En hoon en ſmaad en vloek met zegen rijk vergold,
Aanſchouwt ge in elken mensch een wezen, hoog van waarde;
Voor de eeuwigheid beſtemd, en beeldtnis Gods op aarde:
Nooit wordt, om klein verſchil, de broeder wreed verdoemd,
Die Jezus trouw vereert en naar zijn' naam zich noemt.
Voel 't heil, dat gij geniet; aanbid Gods wijze wegen:
Hervorming ſchonk aan u 't bezit van al dien zegen;
Niet als een flikkrend licht, dat, met geleenden glans,
Uit neevlen zich verheft tot hoog aan 's hemels trans,
Maar, ſpoedig uitgeblaakt, en na kortſtondig pralen,
Verdwijnt, en zwarter nacht voor 't oog doet *nederdalen*:
Neen, — als een grootſche zon, Hervorming! ſteegt ge *omhoog*;
De vale nacht verdween, die eerst uw beeld omtoog.
Gij ſtraalt de tijden door, die voor 't gezigt verſchenen;
Gij ſtraalt de tijden door, die voor ons oog verdwenen;
En altoos blinkt uw glans, door eigen kracht gevoed,
Op 't ſchittrend glorieſpoor, met onverdooſbren gloed.

U, die, met eer gekroond, in 's Vaders troon gezeten;
U, dien wij, door 't geloof, en Heer en Broeder heeten;
U zij ons lied gebragt! De heilſtaat van uw Kerk,
De bloei van 't Christendom, Verloſſer! is uw werk.

Gij

Gij zult, alom op aarde, eenmaal uw' zetel stichten;
Waar Gij den schepter zwaait, moet elke weêrstand zwichten;
Voor U bezwijkt eenmaal het Rijk der Duisternis:
Uw Rijk is 't Rijk der Deugd; uw zegepraal gewis.

1817. W. H. WARNSINCK, BSZ.

IETS, OMTRENT DE VRIJMOEDIGE BEDENKINGEN, OVER DE UITOEFENING DER GENEESKUNDE IN DE STAD ROTTERDAM. (*)

Dat er in de uitoefening der onderscheidene vakken van Geneeskunst in de stad *Rotterdam* schandelijke misbruiken plaats grijpen, zal door geen weldenkend en onpartijdig Geneesheer aldaar in twijfel getrokken of tegengesproken worden; en hartelijk wenscht hij, dat dezelve, na een bedaard onderzoek, mogen worden opgeruimd, en, tot heil der Maatschappije, verbeterd. Het in het oog loopende daarvan kan dan ook niet anders, dan de verontwaardiging van vele menschen tot zich trekken, en dezelve algemeen doen kenbaar worden.

In dit geacht Tijdschrift is daarover, in het jaar 1815, (*Meng.* N°. XII.) reeds een stukje geplaatst, en nu onlangs weder de opgemelde *Vrijmoedige Bedenkingen.* Dat deze aanmerkingen waarheden bevatten, kan noch mag worden tegengesproken; dan, of het daarbij vermelde, zoo schandelijke akkoord tusschen de Medicinæ Doctoren en Apothekers, om voor eenige weinige stuivers alle geneesmiddelen door elkander te leveren, wel zoo algemeen, immers onder de geaccrediteerdste Geneesmeesters, bestaat, is iets, waaraan ik niet alleen zeer twijfele, maar hetgeen ik voor onwaarheid houde.

Het oude Nederlandsche spreekwoord zegt: *hij, wien de schoen past, trekke denzelven aan!* Dan, ik, die se-

(*) *Vaderl. Letteroef. voor* 1817. Meng. N°. X.

ſedert vele jaren de geneeskundige praktijk als *Medicinæ* Doctor binnen deze ſtad uitoefene, en *mij niet* ſchame zulks te doen, heb nimmer, gelijk *ik zeker* ben, dat vele mijner achtingwaardige *Kunstbroeders* zulks niet doen, in eenig akkoord met eenigen *Apotheker* geſtaan. — Wel is waar, dat de Doctor *alhier* meestal gewoon is, de rekening, zoo voor zijne *bezoeken* als voor de geleverde geneesmiddelen, in te dienen, *en dat* de Apothekers die veelal, op voorſchriften van *den* Geneesmeester, voor deszelfs rekening gereed maken. Dan, ik en vele mijner Kunstbroeders, met welken ik de eer heb het meest bekend te zijn, binden dezelve hoegenaamd aan geene prijzen; en dit weet *ik, dat ik* dikwerf, vooral in de dure tijden, drie gulden en meer, voor een' welbereiden kina-drank met eenige bijvoegſels, betaald heb, 't welk ik, des noods, met kwitantiën zoude kunnen bewijzen; en zoo doen ook andere mijner Kunstbroeders.

In hoe verre deze ſedert zoo vele jaren alhier plaats gehad hebbende gewoonte af te keuren zij, zal ik daarlaten; er is, dit bekenne ik, wel wat tegen in te brengen, en het zal daarom, naar mijn inzien, zeer goed zijn, dat er bij de algemeene wet op de uitoefening der geneeskundige praktijk, welke ik van goeder hand meene verzekerd te zijn, dat eerlang, door de vaderlijke zorg van onzen waardigen Koning, ter tafel van Hun Edelmogenden zal gebragt worden, in *voorzien* worde, daar wij geheelenal aan de wijsheid van *die wet* zullen moeten overlaten, dat in de, niet alleen alhier, maar ook elders, en vooral te platten lande, plaats grijpende grove misbruiken, in onze voor de Maatſchappij zoo aangelegene vakken, niet alleen zal worden voorzien, maar dat ook de handhavers daarvan in ſtaat zullen geſteld worden, om tegen de overtreders door gepaste middelen te waken.

Of evenwel het verbod aan de *tegenwoordige* uitoefenaars der Geneeskunst, zoo in deze ſtad als elders, om op bovengemelde wijze door bekwame en eerlijke Apo-

the-

thekers de geneesmiddelen te leveren, zoo geheelenal met de billijkheid zoude ſtrooken, wil ik ook liefst aan de wijsheid des Konings en der wetgevende vergaderinge overlaten. Dan, er pleiten nog al eenige redenen, veroorlove ik mij aan te merken, om hun, zoo lang zij leven of hun bedrijf voortzetten, daartoe de vrijheid te laten.

Moeijelijk toch zal zoodanig eene wet terugwerkende kracht kunnen hebben voor hen, die in het bezit van zoodanige praktijk zijn; daar het hun, al verder, hard zoude vallen, daarin gehinderd te worden, omdat verre de meesten op de berekening er van zich te dezer ſtede, ter uitoefening der praktijk, hebben nedergezet. En vele Apothekers zijn, ten tijde dat deze gewoonte veel meer algemeen plaats had dan tegenwoordig, er wél bij gevaren, en hebben een goed, ja deftig beſtaan gehad; waarvan voorbeelden genoeg voorhanden zijn.

Alle fatſoenlijke Kunstoefenaars intusſchen, wanneer zij, tegen genot van een behoorlijk ſalaris voor hunne viſiten, verpligt worden de recepten aan de lijders af te geven, om die naar verkiezing te doen gereed maken, zullen bereid zijn daaraan te voldoen; gelijk zulks door mij en vele anderen nimmer geweigerd wordt.

Ik houde het verder geheel bezijden de waarheid, dat, zoo als dikwerf buiten af verzekerd wordt, de Apotheken alhier niet zoo goed zouden ingerigt zijn als in andere ſteden. Men behoeft ſlechts, om van vele anderen niet te ſpreken, de winkels van de Heeren THOMÉE, VAN DEN BRAND, DE VRIJ, VAN DER VLIET, VAN SCHOONE, VOORHOEVE en VORSTMAN te kennen, en men zal dadelijk overtuigd worden, dat men te *Rotterdam* even zoo goed, als te *Leyden*, *Dordrecht*, *'s Gravenhage* en elders, goede geneesmiddelen kan erlangen. Omdat er ſchadelijke inkruipſels plaats hebben, moet men allen niet uit hetzelfde oogpunt beſchouwen, maar eerlijke lieden van gelukzoekers en weetnieten onderſcheiden. Geen Medicinæ Doctor moet den Apotheker weigeren, de te leveren geneesmiddelen

behoorlijk te betalen. Akkoorden, zoo als die in de onderhavige *Vrijmoedige Bedenkingen* vermeld worden, zijn allerſchadelijkst; en ik aarzel geenszins, den Medicinæ Doctor zoo wel, als den Apotheker, die zulke ſchandelijke verbindtenisſen aangaan, voor knoeijers en bedriegers te houden, vermits het onmogelijk is, om, op dusdanige wijze, behoorlijk en langs den kortſten weg de lijders bij te ſtaan en de ziekten te genezen.

Zal men nu deze gewoonte met vrucht verbieden, dan zal er vooraf een vast tarief van viſitengelden, waarvan de invoering onder de burgerklasſe, mijns inziens, nog al aan moeijelijkheden zal onderhevig zijn, moeten worden bepaald, daar geen Geneesheer tegen het ſalaris van een' ſchelling viſiten kan doen.

De inrigting der Societeiten, of zoogenaamde Bosſen, is zeer van de eerſte oogmerken afgeweken, en aan vele verregaande misbruiken onderhevig; en dit is een ſtuk, der geheele aandacht en zorge van de ſtedelijke Regering overwaardig, waaromtrent de plaatſelijke Commisſie van Geneeskundig Toevoorzigt niet ſpoedig genoeg eene voordragt kan doen.

Hartelijk wenſche ik bij herhaling, dat de in te voeren wet, waarvan ik mij alles goeds belove, alle redenen tot klagten zal opheffen!

Rotterdam, 8 Sept. 1817.

LEVEN EN STERVEN VAN EEN CHRISTELIJK PAAR; JOHAN HEINRICH JUNG, GENAAMD STILLING, EN DESZELFS ECHTGENOOTE.

(Naar het *Hoogduitsch* van J. L. EWALD.)

Niet alleen het leven van Christelijke mannen moet bij de Christenen in aandenken blijven, maar ook het leven van Christelijke vrouwen; offchoon ook deze haar licht niet gelijk de mannen voor den omvang eener geheele gemeente, van eene geheele landſtreek, of wel van

van het geheele vaderland, maar slechts voor den kleinen kring haars huisgezins konden laten schijnen. Des te gemakkelijker bleef haar handel en wandel rein; des te minder kwamen zij in verzoeking, trotsch te worden op het goede, zichzelve daarin te spiegelen, en niet den Vader, die in den Hemel is, maar zichzelve te prijzen. En zoo blijve dan ook het aandenken eener in het Christendom rijp gewordene vrouwe bij ons in zegening, die vóór korten tijd haren aardschen loop voleinddc!

Op den 22sten Maart van dit jaar, namelijk, stierf de voortreffelijke echtgenoote van den, bij alle Christenen in *Duitschland* en andere landen bekenden, eerwaardigen JUNG-STILLING, aan eene langdurige en op het einde ongeneeslijke longtering, nadat zij tweeëntwintig jaren onder onophoudelijke, slechts voor den diepen slaap wijkende, krampachtige pijnen aan den hals en in de borst geleden had. In haar vertoonde zich zulk eene schoone vereeniging van zachtmoedigheid, geduld en liefde, als de Ondergeteekende, die haar tien jaren kende en vereerde, nog nooit gevonden had. Het waren bij haar geene deugden, tot welke zij door eenigen strijd komen moest. Zij waren haar tot gewoonte geworden. Moeijelijk zoude zij dezelve hebben kunnen nalaten, indien zij verboden geweest waren. Hare zachtmoedigheid was zichzelve altoos gelijk. Nooit werd zij tot toorn vervoerd, hoe vele verkeerde en onregtvaardige oordeelvellingen zij ook over haar en haren echtgenoot moest hooren en ondervinden. De laatste, zoo wel als de verkeerde oordeelvellingen over andere goede menschen, deden haar zeer; zij kon tranen daarover storten, maar toornig werd zij niet. Met zacht gevoel der liefde zag zij vooruit, waardoor iemand tot hevigheid kon gebragt worden; en met de haar eigene scherpzinnigheid wist zij zulks af te wenden, zonder dat de tot toorn overhellende of ligtgeraakte het merkte. Dikwijls heb ik in haar deze fijne vrouwelijke, tot volkomenheid geoefende, Christelijke gezindheid bewonderd.

Haar geduld was onvermoeibaar, onuitputtelijk. Bij de onophoudelijke smarten, die zij zoo vele jaren leed, bij de pijnlijke geneeskundige bewerkingen, die voor haar dikwijls noodzakelijk geoordeeld werden, aan welke zij zich ook zonder morren onderwierp, hoorde men nooit eene vrijwillige klagt uit haren mond. Wanneer men haar vroeg, gaf zij een kort antwoord, *om geene* onwaarheid te zeggen; maar dan ontweek *zij meestal* het spreken over haren eigen' toestand, en vroeg naar den welstand van andere personen, met zoo veel deelneming, alsof deze meer leden dan zij. Dikwijls sprak zij met de menschen, die bij haar waren, met de grootste minzaamheid en opgeruimdheid, over hetgeen voor hen belangrijk was; schoon zij eene pleister op de borst had, die haar blaren trok, en hare aanhoudende smarten vermeerderde.

En hare liefde! Deze was veelzijdig, alles omvattend, onvermoeid, gelijk PAULUS dezelve, 1 *Korinth.* XIII, beschrijft. Zij vertoonde zich niet slechts in ondersteunen, helpen, verblijden; maar ook even krachtdadig in toegeven, verdragen, ontzien, verontschuldigen, vergeven. Zoo als zij gaf, kon slechts de liefde geven; zoo als zij verblijdde, slechts de liefde verblijden. En zij gaf, verblijdde en hielp niet alleen door hetgeen zij zelve bezat; maar zij was de natuurlijke voorspraak voor elken armen ongelukkigen, onverzorgden. Zij sprak niet alleen de goederen, maar ook de begaafdheden, den invloed en de voordeelige betrekkingen van anderen ter hulpe aan. En zij bad zoo zacht, zoo innemend, zoo vriendelijk, dat men hare beden bezwaarlijk wederstaan kon. Voor den vreemdsten ongelukkigen bad zij, alsof zij zelve ongelukkig ware en voor zichzelve bidden moest. Nooit zag zij eenen splinter in het oog des broeders, der zuster; geen balk zou haar daarin zijn in het oog gevallen; en *moest* zij hem zien, dan wist zij elken zedelijk gebrekkigen met zoo veel deelneming als eenen zieken voor te stellen en te behandelen, dat men op hem niet toornig zijn kon, maar hem

be-

beklagen moest. Hoe zij haren man en kinderen behandelde; hoe zij de kiem der liefde, der Christelijke gezindheid bij hen opwekte, voedde, koesterde, en zich dan aan het groeijende boompje verkwikte; hoe hare lievelingen hare liefde vergolden, — hiervoor heb ik geene woorden. Dit moest men gezien hebben op eenen Kersavond (*) of eenen geboortedag. Zij maakte zalig en was zalig onder de grootste pijnen. En deze drie hemelgaven werden tot één door eenen Christelijken zin. Hiervan ging alles bij haar uit; daarop doelde al haar streven. Het vasthouden aan deze maakte haar zoo liefdevol, zoo geduldig, zoo zachtmoedig; en elke dezer gemoedsaandoeningen bragt haar nader aan haren Heiland.

Deze Christelijke zin maakte haar ook zoo demoedig, hield haar in zulk eene kinderlijke gesteldheid, dat zij niet wist, *wat* zij deed, en *wie* zij was; iets, waardoor zich de Christen-zin van elken anderen zedelijken zin onderscheidt. Ik zag haar menigen zwaren strijd strijden; maar naauwelijks ooit eenen zoo zwaren, als wanneer zij diep gevoelde, dat ergens hulp noodig was, en volstrekt niet zag, hoe hulp gegeven worden kon; iets, hetgeen haar niet zelden gebeurde, daar zich zoo vele menschen bij haar en haren man vervoegden. Het klamme angstzweet stond haar dikwijls gedurende zulk eenen strijd op het aangezigt. Hoe wél zal het haar zijn, dáár, waar alles in overeenstemming komt; waar de kracht van den Christen gelijk is aan zijne liefde; wijl deze liefde het onderpand van zijne toekomende kracht zijn moet; waar wij Hem zullen gelijk worden; die overal helpen kán, waar Hij helpen wil. Zalig was zij, die in den Heere leefde en in den Heere stierf, van nu aan, van het oogenblik hares zoogenaamden doods af;

(*) In *Duitschland* worden op den avond vóór het Kersfeest aan de kinderen geschenken gegeven, gelijk bij ons op St, Nikolaas.

af; zij rust van alle hare smarten, en hare werken volgen haar na.

Op den 2den April dezes jaars, de klok 12 ure, *stierf* Doctor JOHAN HEINRICH JUNG, genaamd STILLING, Groothertoglijk-*Badensche* Geheime Hofraad, in het 77ste jaar zijnes ouderdoms, aan verval *van krachten* en de beginselen van borst-waterzucht. *Zijn dood* was gelijk zijn leven; werkzaamheid en rust, strijd en overwinning. Reeds vóór verscheidene weken had hij zijne tijdelijke en huisselijke aangelegenheden besteld, zijne papieren in orde gebragt, en de noodige *voorzorg* gebruikt, dat zij in geene vreemde handen kwamen, naardien vele harten, familie- en zelfs Vorsten-geheimen daarin geopend waren. Nu leefde hij geheel voor het oord, werwaarts hij spoedig zou verplaatst worden. Daarom bleef hij ook volkomen rustig bij het verscheiden van zijne getrouwe, door hem zoo innig geliefde gade. Hij wist toch, dat hij haar spoedig volgen zou, hetgeen ook na tien dagen gebeurd is. Veeleer was het hem aangenaam, dat zij zijnen dood niet moest overleven, waardoor haar buitendien zwaar lijden nog vermeerderd zou geworden zijn. In den nacht vóór zijnen sterfdag, toen hij voelde, dat zijn einde naderde, riep hij zijne vier aanwezige kinderen en drie kleinkinderen tot zich, liet hen om zijn bed knielen, *vermaande* hen nogmaals tot trouw aan den Heer, die zoo *getrouw* en zoo dikwijls zich zijns en hunner had aangenomen, zegende hen met het opleggen zijner zwakke handen, en sprak voor en met hen een hartelijk gebed, met zulk eene sterke stem, dat zij, die onder hem in eene lagere verdieping van het huis woonden, hem verstonden en daardoor gesticht werden. Nu rustte hij zacht tot 9 ure des voormiddags, toen benaauwdheden hem nog zwaar deden lijden. Eenige uren moest hij de bitterheid des doods smaken; ook hierin gelijk aan zijnen Heer, wien hij in zijn leven poogde gelijkvormig te worden.

den. Maar nu ontfliep hij zacht en gerust; en deze rust was op zijn als 't ware verheerlijkt gelaat inzonderheid eenige uren na zijnen dood, en ook nog de volgende dagen, zigtbaar. Op den 6den April, des namiddags ten 4 ure, werd hij ter aarde befteld. Vele zijner vrienden, uit allerlei ftanden, volgden de lijkkoets. Eene ontelbare menigte menfchen was op het kerkhof verzameld, en weende bij zijn graf. Negen zangers, uit verfchillende ftanden en alle drie de Christelijke gezindten, zongen de Cantate van HAYDN, op welke de bekende toonkunftenaar BERGER de volgende woorden gemaakt had:

In den fchoot der aarde, in zachte armen rust hij, de brave.
Engelen Gods omringen hem wakend, en waaijen hem koeling met hemelpalmen toe.
Verlost van lijden, van aardfche fmarten, lacht de zalige in zoeten flaap.
Wél hem! Hij ruste in vrede des Hemels! Na korte beproeving, zien wij hem weder.

De leeraar der Hervormde gemeente, de Heer Kerkeraad KULMTHAL, hield eene toepasfelijke redevoering; trachtte te bewijzen, dat de nagedachtenis van den regtvaardigen, den braven Regent, Leeraar, Huisvader, altoos in zegening blijft, en dat de nagedachtenis van den nu zaligen ook zeker bij vele duizenden in zegening blijven zou.

Ja, zoo eindigde het werkzaam, weldadig leven op aarde van dezen man, door duizenden bemind, maar ook door menigeen', die hem niet perfoonlijk kende, miskend, die federt dertig jaren mijn vriend was in de eigenlijke beteekenis des woords, met wien ik het geluk had twaalf jaren te verkeeren. Inzonderheid in dezen laatften tijd werd ik gewaar, dat hij, wel is waar, veel door zijne fchriften, in welke eene Christelijk vrome gezindheid, vast geloof aan den Heer, voor wien hij leefde, en liefde tot alle menfchen niet te miskennen zijn, maar nog veel meer door zijne gefprekken en briefwisfeling, inzonderheid op lieden uit de hoogere ftan-

 den,

den, werkte. Hij werd door menschen van het geringste zoo wel, als het hoogste aanzien in de maatschappij, uit alle oorden van *Duitschland*, *Zwitserland*, en de meeste landen van *Europa*, bezocht. Buiten LAVATER, heeft misschien nooit een man, die in geene uitgebreide staatsbetrekkingen stond, eene zoo uitgestrekte, veelzijdige briefwisseling onderhouden, als hij. Hij vond een vertrouwen, hetgeen weinigen vonden en vinden; en dat niet slechts bij onnoozele, eenvoudige Christenen, maar bij de verlichtste, beschaafdste menschen uit alle standen, zelfs bij zeer geoefende en geslepene lieden der groote wereld, die hem de *diepste geheimen* hunner harten en familiën toevertrouwden. Ik zou voorbeelden van dit vertrouwen kunnen bijbrengen, welke iedereen verbazen, menigeen' ongeloofelijk schijnen zouden, indien de wereld zoo iets verdragen kon, en de bescheidenheid zijner kinderen de bekendmaking veroorloofde.

Menige verwarde familie-aangelegenheid bragt hij in orde, menigen nadeeligen familie-breuk heelde hij, menigen geheimen druk, die op familiën lag, nam hij weg, niet door slangen-voorzigtigheid alleen, maar inzonderheid door duiven-opregtheid, allermeest door het vertrouwen, hetgeen zijn gelaat iedereen' inboezemde, niet alleen hem, wien hij gelijk gaf, maar ook hem, wien hij in het ongelijk stellen moest. Wie weet, hoe vele honderden hij door gesprek en brieven van den dwaal-weg op den regten heeft teruggebragt! Eenige dagen na zijnen dood kwam er nog een man, die hem daarvoor danken en nog iets vragen wilde; hij was eeniglijk daarom herwaarts gereisd.

Het is waarlijk éénig in zijne soort, zoo als zijne persoonlijke tegenwoordigheid werkte. Ook kan ik geene woorden vinden voor hetgeen zijn gelaat en zijn gansche wezen uitdrukte. Gelijk die aangezigten het moeijelijkst te treffen zijn, in welke geene enkele eigenschap bijzonder uitkomt, wier karakter eene schoone verhouding tusschen kracht, wijsheid en liefde, werkzaamheid en rust, zelfgevoel en onderwerping is;

zoo laat zich ook, hetgeen zulk een gelaat uitdrukt, het moeijelijkst beſchrijven. Deze ſchoone vermenging van vriendelijkheid en ernst, van zucht tot mededeeling en geheimhouding, deze nederbuiging, niet die, welke zich vertoont door verzaking van zijne waarde bij minderen of bij aanzienlijken, maar deze kinderlijke eenvoudigheid en mannelijke grootheid, verhoogd en geheiligd door de uitdrukking van godsdienſtigheid, van vrome gezindheid, trokken aller harten aan, ſchoon zij ook geheel anders dan hij dachten, en ſchoon zij zich ook het gevoel dezer eigenſchappen niet bewust waren. Alle vooroordeelen verdwenen, zoodra men hem perſoonlijk had leeren kennen, dikwijls zoodra men hem ſlechts gezien had. Het inwendig gevoel getuigde iedereen oogenblikkelijk, dat JUNG tot vele dingen, die men van hem geloofde, niet bekwaam was; dat hem deze of gene dwaasheid, die men zelfs wel openlijk van hem had ſtaande gehouden, nooit kon in den zin gekomen zijn. Een groot Vorst had de invoering zijner ſchriften in zijne ſtaten laten verbieden, wijl men ze hem als dweepachtig en gevaarlijk had afgeteekend; hij hief dadelijk het verbod op, toen hij hem perſoonlijk had leeren kennen, werd zijn begunſtiger, en, men kan wel zeggen, zijn vriend. Ook durf ik wel verzekeren, dat mij nog geen hoofd meer gelijkend aan dat van CHRISTUS, zoo als ik mij dit voorſtel, is voorgekomen, dan het hoofd van den verheerlijkten, inzonderheid in zijne laatſte oogenblikken, toen zijn binnenſte vervuld was met uitzigten op de verbreiding van het rijk zijnes Heeren. De plaat, naar het bas-relief van DANNEÇKER, gelijkt hem het meest.

Zekere ſoort van menſchen is het daarin onderling volkomen eens, dat de zalige een dweeper geweest is, omdat hij, zoo als men het noemde, een *ſpookboek* heeft geſchreven, omdat hij naar de Openbaring de toekomst van JEZUS heeft willen berekenen, omdat hij — dit was zeker bij deze menſchen zijne hoofdmisdaad — hoogeren invloed van JEZUS op de geloovigen, en onloo-

chenbare werking van denzelven tot op dezen dag, staande hield. Indien de zalige geloofde, dat de geesten der afgestorvenen nog op aarde konden verschijnen, en bij zekere omstandigheden verschenen zijn, dan kon hij in dit geloof dwalen; maar het is ten hoogste gewaagd, stellig te oordeelen over datgeen, wat mogelijk of onmogelijk is in een rijk, van hetwelk wij slechts ééne soort, onzen geest, en dezen nog op verre na niet genoeg, kennen. Is zijne theorie niet bondig, dan staat zij hierin gelijk met vele andere theoriën, wier uitvinders men daarom echter geene dweepers genoemd heeft. Zijn vele, in zijne *Theorie der Geestenkunde* verhaalde, gebeurtenissen niet geschiedkundig bevestigd, of wel onwaar, dan heeft hij dezelve zeker niet genoegzaam onderzocht; en hierin is geene dweeperij. Deze ligtgeloovigheid, indien men het zoo noemen wil, stond overigens bij hem met iets zoo verhevens in verband, dat men niet wenschen mogt, dat hij ze niet bezat; met het schoon geloof namelijk, dat niet ligt iemand onwaarheden zeggen of iets overdrijven kon, wijl hij zelf tot zoo iets onbekwaam was. Indien de zalige de toekomst des Heeren naar de Openbaring wilde berekenen, zoo was dat, ook naar mijne overtuiging, eene dwaling, die men echter ook bij NEWTON, BENGEL en vele geleerde Theologen vindt, welken niemand voor dweepers verklaren zal. De innerlijke bestaanbaarheid der wijze van berekenen van BENGEL zal intusschen niemand, der zake kundig, loochenen. Die maar een *valsch eenmaal een* rekent, kan zeer bondig en kunstig rekenen; en een' ander kan gemakkelijk door het scherpzinnige der wijze van berekenen medegesleept worden, wanneer hij de valschheid van het eenmaal een niet inziet. Algemeen, echter, hebben de ijverigste aanhangers van JEZUS dikwijls zijne toekomst naderbij geacht dan zij waarlijk is. Ach! wat iemand wenscht, gelooft hij zoo gaarne! Zeker, intusschen, zijn dezen den verwachten Heer welgevalliger, dan die zatten, tragen, sluimerenden, die altijd slechts zeggen: „ De Heer vertoeft te ko-

komen," of ook wel denken, indien zij het al niet zeggen: „ Waar is de belofte zijner toekomst? want van dien dag, dat de vaders ontslapen zijn, blijven alle dingen alzoo, gelijk van het begin der scheppinge." (2 *Petr.* III: 4.) Indien de zalige eene voortdurende werking des Heeren op zijne geloovigen staande hield, dan heeft hij deze dweeperij(?) met PAULUS, PETRUS, JOANNES, ja met JEZUS zelven gemeen. Mijn verheerlijkte vriend was althans zoo weinig een dweeper, dat hij veeleer niet alleen door zijnen *Theobald*, en ook door vele opstellen in den *Graauwen Man*, voor dweeperijen van verschillenden aard waarschuwde, maar ook door zijne briefwisseling honderden van dweeperijen terugbragt, van welke niet ligt iemand anders hen teruggebragt zou hebben, op wien zij niet een zoo onbepaald vertrouwen gesteld hadden. Dikwijls zeiden zijne vrienden onder elkander: „ Indien JUNO een dweeper is, dan schenke ons God vele zulke dweepers! Weldra zou men dan zien, of het met Christelijke godsdienstigheid en zedelijkheid beter of slechter stond dan tegenwoordig."

Menschen, die den zaligen in het geheel niet kenden, hem beoordeelden naar het knorrige gezigt, waarmede eenige plaatsnijders hem valschelijk voorgesteld hebben, of die altijd eenen zeer godsdienstigen man voor een' knorrepot houden, hebben hem ook wel daarvoor verklaard. Maar daarover moesten zij, die hem kenden, glimlagchen; men vond niet ligt een' opgeruimder, in zichzelven vrolijker man. De verschillendste gezelschappen kon hij aangenaam onderhouden, en dezelve met vrolijkheid vervullen. Ook zou ik inderdaad niet weten, wie vrolijker zijn kon, dan een man met een rein geweten; met het bewustzijn van elken dag iets goeds te werken, ook in den kring van een goed, godsdienstig, met onuitsprekelijke liefde aan hem hangend huisgezin; geëerd en bemind van alle braven, die hem kenden; met het onwrikbaar, op vele ondervindingen gegrond, geloof, dat de Heer gunstig op hem neder-

zag,

zag, overal, waar het noodig was, zich zijns aantrok, en *zijn* JEZUS, *zijn* Heiland was.

Naar de uiting van vele grondftellingen in zijne *fchriften*, hebben velen hem voor ftijf en onverdraagzaam verklaard; en toch was hij het in 't geheel niet. Offchoon hij ook het geloof aan vele (ftellige) leeringen des Christendoms voor onontbeerlijk tot veredeling en gelukzaligheid des menfchen hield, zoo fprak *hij toch* zeker geen ftreng oordeel uit over anderen, *wien deze* leeringen nog geene waarheid waren, *misfchien* niet zijn konden, inzonderheid wanneer hij hen perfoonlijk leerde kennen. En hierin was hij zichzelven altoos gelijk. Neen; het werd hem in de tegenwoor*digheid* van zoodanige menfchen duidelijk zigtbaar, dat *het* meestal zedelijke, eerlijke, door anderen op dwaalwegen gevoerde, of met hunne inwendige behoeften onbekende wezens waren, die men eer beklagen dan veroordeelen moest. Tot mijne befchaming moet ik bekennen, dat ik dikwijls ftrenger over fommige menfchen geoordeeld heb, dan hij.

Aan bijna drieduizend blinden, waaronder niet weinige blindgeborenen waren, heeft hij het *gezigt* wedergegeven. Nooit eischte hij iets voor zijne operatiën, behalve de reiskosten van welgeftelden, wanneer hij eene bijzondere reis daarom doen moest. Van behoeftigen nam hij nooit iets; verzorgde daarenboven honderden met fpijs, drank en ligging. *Zijn hart was* zigtbaar getroffen, wanneer hij eenmaal zeggen *moest*, dat hij niet helpen kon, inzonderheid wanneer de menfchen van verre weg gekomen waren, hetgeen niet zelden gebeurde.

Thans is hij overgegaan tot den Heer, die regtvaardig oordeelt. Hij is zalig, omdat hij in den Heere ftierf, van het oogenblik zijnes doods af. Hij rust van zijn (lastig) werk. Hem is een aangenamer, uitgebreider werkkring geopend. Zijne werken volgen hem na. Hij maait, wat hij hier gezaaid heeft.

J. L. EWALD.

LEVENSBERIGT VAN DEN VERMAARDEN FRANSCHEN TREURSPELER, FRANÇOIS JOSEPH TALMA.

FRANÇOIS JOSEPH TALMA werd te *Parijs* van welgezeten ouders geboren, welke niets verzuimden, om hem eene zorgvuldige opvoeding te geven. In het eerst voor de beoefening van een vak der heelkunde bestemd, bragt hij verscheidene jaren zijner kindschheid in *Engeland* door; maar toen hij, in eenen ouderdom van vijftien jaren, tot voltooijing zijner studiën, naar *Parijs* teruggekeerd was, werd hij, door het bezoeken van het *Theatre Français*, door de meesterstukken, welke op hetzelve gespeeld werden, en door de beroemde kunstenaars, welke dit tooneel opluisterden, met geestdrift voor de tooneelkunst vervuld. Hij had reeds eenige kundigheden verkregen, was in de Fransche en Engelsche letterkunde niet onervaren, en zijn ligchaamsgestel, hoewel niet van de sterksten, stelde hem in staat, om de hartstogten naar waarheid en ongedwongen uit te drukken. Eene middelmatige, eenigzins ranke, gestalte; regelmatige, naar de antieke vormen overhellende, gelaatstrekken, welke zeer beweegelijk waren; eene levende, maar zwaarmoedige, verbeeldingskracht, en eene bijzondere aandoenlijkheid der zenuwen, gaven hem, bij de beoefening zijner kunst, die gemakkelijkheid om zich op te winden, door welke alleen de tooneelspeler in staat wordt gesteld, om het karakter zijner rollen in te dringen en zich eigen te maken. Het volgende geval uit zijne jongelingsjaren is een bewijs dezer aandoenlijkheid. In de kostschool, waarin hij was, zoude door de leerlingen een treurspel voorgesteld worden. Hij zelf moest in dit stuk de laatste oogenblikken van eenen vriend beschrijven, die door deszelfs vader ten dood was veroordeeld. Door deze beschrijving werd hij zoo hevig aangetast, dat hij, gedurende de voorstelling, eenen stroom van tranen stortte; zelfs weende hij nog eenige uren na het einde des treurspels, en slechts met moeite kon men hem doen bedaren. Van dit oogenblik af had men over zijne ware bestemming kunnen oordeelen.

Nadat zijne studien geëindigd waren, keerde hij, voor eenige maanden, naar *Londen* terug. Eenige jonge Franschen, welke in deze hoofdstad zich bevonden, noodigden hem, zich met

met hen te vereenigen, om tot zelfvermaak eenige Fransche tooneelstukjes te spelen. Het nieuwe dezer onderneming wekte de algemeene oplettendheid, en zeer vele nieuwsgierigen van alle standen stroomden daarheên. TALMA, hoewel nog jong zijnde, verwierf zoo veel goedkeuring, dat vele lieden van aanzien, en onder dezen ook Lord HARCOURT, zijnen vader zochten te overreden, om hem voor het Engelsche tooneel op te leiden. De vader, een liefhebber van het tooneel, gevleid door den aanleg van zijnen zoon, zoude misschien aan dit verzoek hebben toegegeven; ook was de jonge TALMA der Engelsche tale genoegzaam kundig, om zulk eene onderneming te durven aanvaarden; maar bijzondere omstandigheden bragten hem naar *Parijs* terug. De genegenheid, welke hij voor het tooneel had opgevat, bragt hem hier in betrekking met eenigen der beroemdste tooneelspelers van dien tijd.

Juist te dezen tijde liet de Regering de bekende Koninklijke *Ecole de Déclamation* oprigten. TALMA trad hier op in de rol van *Orestes*, in de *Iphigenia in Tauris*. Het bijzondere vuur en de hartstogtelijkheid, waarmede hij deze rol vervulde, verbaasde alle aanschouwers. Aanstonds werd een bevel uitgevaardigd voor zijn *début*, en een jaar daarna, den 27 Nov. 1787, trad hij, in de rol van *Seïde*, in den *Mahomet* van VOLTAIRE, voor het eerst in het *Theatre Français*, op. Hij verwierf goedkeuring. Van dezen dag af begon hij zich tot kunstenaar te vormen. Hij poogde met de beroemdste geleerden, met schilders, beeldhouwers en kenners der oudheden, in betrekking te komen. Hij beoefende de geschiedenis, minder om de gebeurtenissen, dan wel om met de zeden, gewoonten en karakters van vermaarde personen bekend te worden. Hij zocht de oudheidkundige werken te leeren kennen, en bestudeerde inzonderheid de houdingen en bewegingen, welke de kunstenaars der oudheid aan hunne beelden gaven. Hij trachtte het maaksel hunner kleedingen op te sporen, en besteedde de grootste oplettendheid op het plooisel. Aldus gelukte het hem, de kleeding, welke op het *Theatre Français* geheel verwaarloosd werd, te hervormen. Hoewel hij in deze onderneming door de kenners en kunstenaars ondersteund werd, had hij echter bij zijne kunstgenooten zeer vele vooroordeelen te bestrijden, en veel kwaadwilligheid te verwinnen.

De Fransche omwenteling begon; staatstwisten vermeester-

des

den alle harten; ook het *Theatre Français* bleef niet vrij daarvan; oneenigheid scheidde deszelfs leden, en TALMA, die nu reeds tot de eerste kunstenaars van het Fransche tooneel gerekend werd, rigtte, met vier zijner begaafdste kunstgenooten, een nieuw tooneel op in het *Palais-Royal*. Na eenige jaren, werden beide gezelschappen, onder de regering van het *Directoire*, weder vereenigd.

In deze gedenkwaardige omwenteling zag TALMA de geschiedenis van zijnen tijd, voor zijne oogen, tot een levend treurspel worden; hij was niet alleen getuige van, maar ook handelend persoon bij deze groote maatschappelijke stuiptrekking. Welk een leerrijk boek lag voor hem geopend! Hij zag staatsvormen ondergaan, en andere opkomen; alle hartstogten met elkander in strijd; razende redenaars, welke van de spreekgestoelten het volk opruiden; stoute eerzucht en groote talenten, welke van lieverlede uit den schoot dezer stormen opdaagden. Hij geloofde hier die mannen der aloudheid weder te vinden, welke bij de verwoesting der oude rijken eene rol hadden gespeeld, en welke hij zelf moest voorstellen. Zijne betrekking tot velen van deze personen gaf hem gelegenheid, om hunne hartstogten, en, door deze, de diepten van het menschelijk hart, na te sporen. Op deze wijze trok hij voordeel van die gebeurtenissen, welke, hoezeer verderfelijk voor duizenden, zeer leerzaam voor den wijsgeer, geleerde en kunstenaar waren.

Hij heeft NAPOLEON als Officier, Generaal, Consul en Keizer gekend. Toen deze het opperbevel over het leger van *Italië* kreeg, hield TALMA met deszelfs echtgenoote JOSEPHINE een kind ten doop. In alle standsverheffingen van NAPOLEON werd TALMA met deszelfs bijzondere welwillendheid vereerd, en dikwijls bij hem toegelaten. Hij volgde NAPOLEON naar de vermaarde bijeenkomst te *Erfurt*, en ontving daar van den Russischen Keizer en van den Hertog van *Weimar* aanzienlijke blijken van genegenheid. In *Weimar* werd hij aan het hof genoodigd, en hem ter eere werd de *Don Carlos* van SCHILLER gespeeld. Ook in Julij 1813 volgde hij NAPOLEON naar *Dresden*.

TALMA stond in vriendschappelijke betrekking met alle personen van het *Napoleontische* hof. Het oordeel van NAPOLEON over de menschen in het algemeen, en over vele merkwaardige personen der geschiedenis, heeft TALMA met voor-

voordeel weten tè gebruiken; NAPOLEON zelf heeft hem dikwerf tot voorbeeld gediend, want TALMA had gelegenheid, om denzelven in zeer gewigtige oogenblikken te beſpieden; zijn gelaat, zijne gebaren, de toon zijner ſtem, alles was leerzaam voor hem.

TALMA zag werkelijk gebeuren, wat men tot nu toe als avontuurlijk en overdreven in de geſchiedenis *had beſchouwd*. Nadat hij in het verloop van dat vijfentwintigjarig treurſpel van zoo vele buitengewone gebeurtenisſen getuige was geweest en zulke buitengewone karakters had leeren kennen, werd hij overtuigd, dat het treurſpel op het tooneel niet zoo verre buiten de grenzen der waarheid ligt, als men gemeenlijk gelooft, en dat, wanneer hetzelve niet altijd natuurlijk ſchijnt, de oorzaak daarvan niet ligt in de *meesterlijke treurſpelen* der Franſchen, maar wel in het onvermogen, om dezelven eigenaardig voor te ſtellen. Om deze reden heeft hij, met onvermoeiden ijver, getracht zich te beveiligen voor die overdrevene manier, waarmede tooneelkunſtenaars meestal de helden vertoonen. Dezelven edel en eenvoudig voor te ſtellen, was zijn doel, zonder daarom in den toon der dagelijkſche gezellige taal te vallen.

Eene hevige zenuwziekte, welke hem vóór tien jaren beving, was niet zonder nut voor hem, ten aanzien zijner kunst. De bijzondere gevoeligheid, verbonden met eene diepe zwaarmoedigheid, welke deze ziekte bij hem achterliet, ſtelde hem in ſtaat, om in den geest zijner rollen nog dieper in te dringen, en gaf aan zijne ſtem eene grootere uitdrukking, eenen hoogeren graad van gevoel. Van nu af was hij dikwijls genoodzaakt, de losbarſting van zijn gevoel en van zijne aandoenlijkheid te matigen, in plaats van *dezelven* kunstmatig op te wekken. Sedert dien tijd heeft hij *zelden* eene aandoenlijke rol gespeeld, zonder wezenlijk tranen te ſtorten. Dezelfde ziekte, welke dreigde hem in het graf te zullen ſlepen, is het tijdſtip geworden, vanwaar zijne tooneelkunſtige krachten hare geheele ontwikkeling hebben verkregen. De waarheid dezer opmerkinge wordt van alle kunſtenaars bevestigd, en door niemand volkomener gevoeld, dan door TALMA zelven.

TALMA is eerder van eene kleine dan groote ligchaamsgeſtalte; zijn geſtel, niet zeer ſterk, ſchijnt meer teeder dan krachtig, meer ſentimenteel dan ſtoffelijk te zijn. Hoewel

thans misschien vijftig jaren oud is, ontdekt men op zijn gelaat de blijken eener voormalige, krachtig geteekende schoonheid, en in zijne gelaatstrekken leest men de kracht zijner ziel. De geheele omtrek van zijn gezigt geeft dat ernstige, diepzinnige en donkere, ja tragieke te kennen, hetwelk hem, door de aanhoudende beoefening zijner rollen, is eigen geworden; maar deze donkere omtrek wordt door eene aangename bevalligheid niet alleen verzacht, maar uit de ineensmelting van deze twee uitersten ontstaat een waarlijk belangrijk gelaat: en in zijne, hoewel zeldzame, maar dan ook te sterker sprekende ligchaamsbewegingen, schitteren kracht en bevalligheid.

In gezelschap is TALMA zeer beminnenswaardig. Het is onmogelijk, eenvoudiger en bescheidener te spreken, te handelen en zich uiterlijk te gedragen, dan deze groote kunstenaar doet; het is niet mogelijk, toegankelijker voor een ieder te zijn, onaangezien zijne uitgebreide betrekkingen, onaangezien de dagelijksche bezoeken van vreemdelingen, welken de roem tot hem trekt, onaangezien zijne vele bezigheden en oefeningen. Men is waarlijk eenigzins verwonderd, in dezen kunstenaar, welken de verbeelding ook in de wezenlijkheid als een' Koning schildert, buiten het tooneel, eenen man te vinden, die zich voordoet als elk ander eenvoudig man van beschaving, vooral, wanneer men bij ondervinding weet, met welke verwaandheid en aanmatiging menig ander kunstenaar, zelfs van middelmatige en geringe verdiensten, zich gedraagt.

IETS, WEGENS DEN FRANSCHEN KLUCHTSPELER, BRUNET.

Deze tooneelspeler deelt den roem, welken hij door geheel Europa geniet, slechts met TALMA; zelfs KEMBLE verklaarde, bij zijne terugkomst uit Frankrijk, dat BRUNET de eenigste tooneelspeler van dit land ware. En dezen roem geniet hij reeds langer dan twintig jaren; en altijd stroomt het publiek naar de voorstellingen, waarin het BRUNET en zijnen *Jocrisse* (eene soort van *Arlequin* of *Truffaldin*, waarvan men niet regt weet, of hij tot de gekken, dan wel tot de wijzen behoort) kan zien. Waarin bestaat deze aantrekkende kracht?

BRUNET bezit de kunst, om die domkoppig-vernuftigen, die opzettelijk-onbedachte knapen, welke men in nieuwere tijden meestal *Jocrissen* noemt, met eene waarheid en vrijheid voor te stellen, aan welke, tot eene ware kunstvolmaaktheid, niets ontbreekt, dan meer duidelijkheid in de karakterschetsen. Hij weet de natuur tot in de fijnste punten op te vatten en te vertoonen; ook niet de minste beweging schijnt ongepast of strijdig met de eenheid van het karakter. Daarbij heeft zijn spel de verdienste, dat het, zonder alle uiterlijke middelen, zich eenig en alleen op die innerlijke werking bepaalt, welke eene tooneelkunstige voorstelling kan voortbrengen. Zonder uiterlijke beweging, spreekt hij dikwijls met de eentoonigheid van eenen stervenden; in toorn en in vreugde is zijn uiterlijk voorkomen niet anders, dan in het oogenblik, waarin hij, zijnen heer verwachtende, in slaap valt, — en juist hierdoor brengt hij de treffendste uitwerkingen voort. Alles is een zoo gelijkend afdruksel der natuur, dat men meent, overal soortgelijke verschijnselen te ontmoeten; en men vindt het onderhoudend en behagelijk, dezelven op het tooneel te zien verschijnen, daar zij, door volmaakte eenheid, tot een levendig geheel zijn verbonden. Maar deze eenheid bereikt BRUNET niet op den gewonen weg der kunst, maar wel door eene bijkans tot verzadiging beoefende *routine*, welke bij hem eenen trap van doelmatigheid en verband heeft verkregen, waartoe zich anders alleen de kunst kan verheffen.

Binnen dezen naauwen kring, echter, is BRUNET ook beperkt, en hier is hij altijd dezelfde onnoozele, en altijd op dezelfde wijze, maar in verschillende betrekkingen. En, bij al deze eentoonigheid, gaat er geen woord uit zijnen mond, hetwelk niet door een luid lagchen gevolgd wordt. Waarin de ware reden hiervan ligt, zoude men niet ligt kunnen bepalen.

Onder BUONAPARTE, echter, heeft BRUNET ook eene staatkundige rol gespeeld. Terwijl alles, aanzienlijk en gering, voor den alvermogenden zich boog, waagde het BRUNET alleen, als een levende PASQUINO, den dwingeland door onophoudelijke vernuft-steken, woordspelingen en puntdichten te hekelen; en de overweldiger van Europa, welken deze herhaalde hekelingen eindelijk onverdragelijk werden, waagde zich niet aan dezen tooneelkunstenaar, welken zijne

braaf-

aafheid en de roem zijner bekwaamheden tot beukelaar
enden, en die de lieveling des volks was. Langen tijd vernoegde men zich met verwijten en bedreigingen, welke
RUNET dan des avonds weder zoo geheel vergeten had,
t hij er gedurig nieuwe verdiende. Wanneer hij het te erg
d gemaakt, en wanneer niets meer hielp, bragt men hem
nstonds na de voorstelling, voor korteren of langeren tijd,
de gevangenis. Dan vergaderde de menigte op zijnen weg,
omsingelde hem met blijken van goedkeuring; hij echter
eide dan vriendelijk: *Faites-moi place, Messieurs, je vais en*
ison.

DE HOVELINGEN.

(Naar het *Fransch* van LEMONTEY.)

Het was op het einde der vijftiende eeuwe, dat HENRIK VII den troon beklom, nadat hij — volgens de gewoonte van zijnen tijd — zijnen voorganger om het leven gebragt had. Hoewel hij een dwingeland, dweeper en gierigaard was, noemden hem echter de fraaije vernuften van *Londen* den SALOMO van *Engeland.* De *Salomonische* wijsheid van dezen Vorst bestond echter alleen daarin, dat hij EDUARD PLANTAGENET, de laatste spruit van het *Yorksche* geslacht, in eene gevangenis wél bewaarde; welke wijsheid vele ontevredenen in de Provinciën verwekte, alwaar men zich eerder door hartstogten laat wegslepen.

De *Engelschen* waren te dien tijde onbestendig en ligtgeloovig, onkundig en wreed; maar, daar men van de menschen niet meer kwaads moet zeggen dan zij verdienen, moet ik er tot mijn groot leedwezen bijvoegen, dat zij geene wijsgeeren waren. Dit wist een Monnik in *Oxford*, genaamd RICHARD SIMON, zeer wel, toen hij het plan beraamde, om hun, op zijne wijze, dien Vorst terug te geven, wiens gevangenis zij betreurden. Zulk eene gewaagde onderneming was maar een spel voor dezen listigen, welken reeds zijn kleed voor elke straf beveiligde. Heer over geheel *Engeland*, wanneer zijn plan gelukte, en teruggeëischt door den Paus, wanneer het slecht uitviel, waagde de Monnik daarbij niets meer, dan de Goden van HOMERUS, toen deze elkander klopten.

Te dien tijde leefde in *Oxford* een man, genaamd SYMMEL, een Bakker van beroep, de echtgenoot van eene dweepster, bij ongeluk, en de vader van eenen lieven jongen, bij toeval. De Monnik SIMON, welke de Godspraak van dit huisgezin was, beschermde den man, bestuurde de vrouw, en beminde het kind met eene bijzondere teederheid. In deze duistere huishonding, nu, *vond zijn listige* geest het middel, om zijn vaderland te hervormen.

Onder het voorgeven eener reis, verzocht vader *SIMON* de ouders, om hem den kleinen SYNMEL mede te geven. Dit werd toegestaan, en hij vertrok met den jongen. Maar naauwelijks was hij in het klooster van het naburige Graafschap aangekomen, toen hij aan de ouders schreef, dat de Voorzienigheid over hunnen zoon beschikt had, *en dat de*zelve in eene rivier verdronken was. Hij verzelde deze logen met eene fraaije preek over de zwakheid van het vleesch, waardoor vrouw SYNMEL zoodanig getroffen werd, dat zij niet éénen traan vergoot, en dat niet één blaadje van de rozen op hare wangen verwelkte; terwijl evenwel haar man ontroostbaar was.

De Monnik had goede redenen, aldus te handelen; dit kind moest eerst sterven en vergeten worden, voordat *zijne* staatkunde aan hetzelve een nieuw leven konde bezorgen. Met het vaste voornemen, om aan de *Engelsche* natie den vermeenden zoon eens Bakkers voor den verdwenen Prins EDUARD te geven, zocht hij zorgvuldig alle blijken dezer gewaagde gedaantewisseling te vernietigen. Bovendien matigde zich de Monnik, bij deze groote onderneming, niet meer roem aan, dan hem toekwam, en dankte den Hemel daarvoor, dat deze zich verwaardigde, zijn eerste medehelper te *zijn*, omdat dezelve aan het gelaat van den jongen SYNMEL de *voornaamste* trekken van het geslacht der PLANTAGENETS had medegedeeld; het zij nu, om door deze gelijkheid de Koningen te vernederen, of de Bakkers te verheffen.

SIMON hield zich onvermoeid bezig, om zijnen leerling te volmaken, en een Koningskarakter op eenen Janhagelsstam te griffelen. Hij begon daarmede, hem op zijne eigene manier te onderwijzen, zonder een van die boeken te hebben gelezen, welke, in verschillende tijden, over de opvoeding van eenen Vorst geschreven zijn, en verkoos tot ondermeester bij zijne Majesteit den klokluider des kloosters, een oorspronkelijk

genie, dat de toonkunst bij zijne klokken en de wapenkunde bij de geschilderde glasraâten der kerk geleerd, en, alleen door zichzelven, het zoo verre gebragt had, dat hij lijksteenen en praalgraven, tot volkomen genoegen van den Adel in het dorp, teekende.

Dit was de man, met welken SIMON de opvoeding van den jongen SYNMEL deelde; echter behield hij de staatkunde voor zich, en liet aan den klokluider de wetenschappen, de zedeleer, de kunsten en de overige kleinigheden der opvoeding over.

Onder zulke leermeesters maakte SYNMEL verbazende vorderingen. — Hij is volmaakt! riep de klokluider. — Maar al te zeer, hernam SIMON, die verder dacht; zijne leerzaamheid doet mij schrikken. Wie zal aan zijne hooge geboorte gelooven, wanneer hij geene behoefte gevoelt, om te bevelen, of om lastige lieden te verwijderen. Onze kweekeling is nog niet dichterlijk genoeg vóór eene omwenteling. — Laat mij maar begaan, hervatte de klokluider; een weinig onbeschaamdheid leert de mensch ligt; daartoe is één voorbeeld voldoende. — Hij bragt den jongen SYNMEL in een *Bureau van Dounne*, en na twee bezoeken was hij volmaakt.

Na alle deze voorbereidingen begon SIMON den knoop zijner staatslisten te ontwikkelen. In het eerst verspreidde zich een dof gerucht, dat Prins EDUARD uit zijne gevangenis ontkomen was. SYNMEL en zijn geleider verschenen spoedig en geheimzinnig in de verschillende burgten der Graafschappen *Warwick* en *Leicester*. De verbeeldingskracht en het gerucht, deze getrouwe helpers van het bedrog, vatteden deze verschijningen weldra op, strooiden ze uit, en maakten ze vruchtbaar. Na eene maand had wel niemand nog den jongen held gezien, welken de Hemel zelf uit deszelfs gevangenis bevrijd had, maar elkeen geloofde hem gezien te hebben. — Hetgeen waar is, blijft waar, hoezeer wij ons ook daartegen verzetten; maar hetgeen wij droomen, is ons eigen maaksel.

Maar deze inwendige drijfveren waren niet de eenigen, welken de Monnik in beweging bragt. Reeds was de getrouwe klokluider als gezant naar die Hertogin van *Bourgondië* afgevaardigd, welke, door haren onverzoenlijken haat tegen HENDRIK VII, den bijnaam van *De* JUNO *des Konings van Engeland* verkreeg. MARGARIET zelve had reeds te dikwijls van de fabel eens SYNMELS gedroomd, om dezel-

ne niet aanstonds te gelooven. Oogenblikkelijk verkocht zij hare sieraden, kocht een klein *Duitsch* leger van de beste soort, en zond hetzelve aan haren doorluchtigen Neef, den Prins EDUARD. Zij zond hem ook vier der beruchtste misnoegden van *Engeland*, welke naar haar hof waren gevlugt. Zij gelastte dezelven, de Ministers des jongen Konings te zijn, hem te helpen om het welzijn van zijn volk te bevorderen, en zoo als de gewone spreekwijzen bij elke troonbeklimming verder luiden.

SYNMEL sprong van blijdschap, toen hij hoorde, dat hij zulk eene hooge verwante had; maar SIMON sprong niet. Het *Duitsche* leger kwam hem wel te pas — want dat staat maar toe, zonder redeneren — maar die vier Ministers gaven aan zijne eerzucht eenen geweldigen stoot. Er konden naauwelijks geduchter mededingers gevonden worden, dan deze vier.

De eerste was de oude Graaf VAN KILMAR, een ernstig, voorzigtig en zwaartillend man, door eerzucht opgeblazen en door arbeid afgesleten, welks fijnheid, vastheid en verbazende slapeloosheid alle hoven van *Europa* genoegzaam kenden.

Na hem kwam de oude Bisschop VAN NORWICH, diepzinnig, minzaam, en geëerd alsof hij reeds dood ware; een man, welken de milde natuur eenen korten, zuchtenden adem, een altijd in tranen zwemmend oog, en eene eerbiedwaardige bleekheid had gegeven.

En wie heeft nooit van den derden hooren spreken? Het was de onvergelijkelijke Kanselier BROUGHTON, de altijd vurige donderaar van het spreekgestoelte, een ijverig, geleerd en spitsvindig redenaar, die even geschikt was om eene vergadering van geestelijken te beheerschen, als om een oproer van matrozen te beteugelen; een man, die *bedwelmde* wanneer hij niet overtuigen kon, loog zonder blozen, en *acht* uren achtereen sprak zonder drinken.

De vierde, de schoone LOVEL, mogt, zonder vermetelheid, deze beroemde mannen verzellen. Dezen zoon van HERKULES en de Bevalligheden, dezen stevigen rijder en hemelschen danser kwam niemand bij in de regeling van feesten. Hij werd van het gemeene volk bijkans aangebeden. Elke partij, welke hij koos, werd aanstonds ook door de helft van *Engeland* verdedigd. MARGARIET kon hem niet

zien vertrekken, zonder te zuchten; en zulk een zucht is meer waard dan een groot lofdicht.

SIMON begreep zeer wel, dat hij zijne onderneming meer zoude benadeelen dan bevoordeelen, wanneer hij voor deze mededingers de baan floot; ook deed hij niet gaarne anderen kwaad, wanneer zulks hemzelven nadeel toebragt: daarom besloot hij de gelegenheid af te wachten, welke zij zelven hem zouden geven, om hen, op eene onfchuldige wijze, te verderven. — Tot het behagen van een ftuk is de keuze des tooneels even noodzakelijk als de titel; en menig ftuk werd in de hutten uitgefloten, hetwelk in de paleizen werd toegejuicht. Eenige overdenkingen op dit punt bepaalden SIMON, om *Ierland* tot het tooneel zijner ontwerpen te maken.

Hij reisde dus met zijnen kweekeling naar *Dublin*. Zij reisden niet als vervolgde vlugtelingen, maar veeleer als wraakengelen des Hemels. Het was een vermaak om te hooren, hoe de jonge, vijftienjarige SYNMEL, met zijn onfchuldig gelaat, de geheele *genealogie* der PLANTAGENETS opzeide, en welke anekdoten hij van het hof van EDUARD IV, en van zijne eigene gevangenis, verhaalde. Welk eene geestdrift! Welk een toeftroomen des volks van alle zijden! Hoe vele eeden van getrouwheid, medelijden en teederheid! — Kortom, hunne reis geleek eenen zegetogt, Maar de luisterrijkfte zegepraal wachtte hen in *Dublin*; eene ftad, waarin men, wat rede betreft, meer *Ier* is, dan in alle overige.

Zij waren naauwelijks drie dagen in deze ftad, toen eene talrijke menigte volks voor het raadhuis vergaderde, en met een onftuimig geraas begeerde, den Prins te zien. SYNMEL werd op eene bank geplaatst en door vier matrozen gedragen, en bekoorde de menigte door het naïve zijner logens. Een uit het volk riep: Prins! gij zijt warm; drink! en reikte hem een glas *malvoifie*-wijn toe. Aanftonds gaf SIMON den Prins eenen wenk, en deze floeg den perfoon het glas uit de hand, en viel zonder bewustzijn ter aarde neder. o List! o wonder! Men herinnerde zich terftond, dat de Hertog VAN CLARENCE, des Prinfen vader, in een vat *malvoifie* verdronken was. De afkeer, welken SYNMEL op het gezigt van dezen wijn gevoelde, was een blikfem des Hemels, een fchreeuw des bloeds, en elke tegenwerping moest voor deze kinderlijke flaauwte wijken.

Kort hierna trad eene menigte vrouwen in de zaal, met

eene kroon van gepolijst koper, welke de beſchermvrouw der naburige kerk haren veelgeliefden EDUARD VI zond. Twintigduizend getuigen waren gereed met hun leven te bevestigen, dat het ſtandbeeld van EDUARD V van deszelfs voetſtuk afgekſommen zij, en de kroon van het hoofd hebbe genomen. — SYNMEL wordt met algemeene toejuiching tot Koning uitgeroepen, en door de geheele ſtad op de handen gedragen, onder het blijde gejuich der menigte, *welke zich* met hare eigene dwaasheid vermaakt. Speelen, feesten en verlichtingen volgen onophoudelijk op elkander. Nooit was er eene vrolijkere wanorde, nooit eene vermakelijkere regering. Maar helaas! deze ſtaatkundige vastenavonden zijn van korten duur. De menſchen, welke zoo veel moeite doen voor hun vermaak, zullen nooit *conſequent* genoeg zijn, om *eene regt* dwaze en tevens duurzame *bacchanaliſche* regering te vestigen. Voor het overige moet men toeſtemmen, dat eenige *ſaturnaliſche* eeuwen voor onze droevige tijden regt heilzaam zouden zijn.

De achtſte dag der feesten eindigde met het ontſchepen des *Duitſchen* legers. De vier afgezanten van MARGARIET vertoonden zich niet aanſtonds. Elk van hen wenschte de lieveling des Konings te worden, haatte de drie anderen en onthelsde dezelven teeder. Hebt gij wel eens, na eenen regen, eene kat over de ſtraat zien loopen, hoe zij, met hare pooten, omzigtig de naauwelijks wit gewordene punten der ſteenen zoekt? Aldus en nog komiekër is de verlegenheid eens hovelings, die op eens te midden van eene vreemde luchtſtreek en onder nieuwe menſchen geworpen wordt, en overtuigd is, dat zijn geheele geluk van den eerſten ſtap afhangt, welken hij doen zal.

Zonder afſpraak, lieten de vier Ministers bij *den eerwaarden* Pater SIMON, om eene geheime bijeenkomst verzoeken, welke hun ook, op verſchillende uren, werd toegeſtaan. Hun plan was, den Monnik voor zich te winnen, en hem dan weg te jagen; en vooral, om door hem het karakter en de zwakheden des Konings te leeren kennen, hetwelk altijd het hoofdoogmerk der belangzuchtigen is. Maar, het zij nu, dat de Monnik, nog listiger dan zijlieden, eene grap met hen wilde hebben, of dat diepere inzigten hem daartoe bepaalden, hij ſchilderde voor deze heeren, in vertrouwen, de tegenſtrijdigſte tafereelen. Het was de belijdenis van den vos.

De

De Koning is een geheel volmaakt mensch, zeide SIMON tot den Bisfchop VAN NORWICH; maar het ongeluk heeft hem tot den drank verleid, en elken dag is hij regelmatig even dronken als elk opregt *Engelschman*. — De Bisfchop dankte, en ging zachtkens brommende henen: Men moet dus drinken!

De Koning is een geheel volmaakt mensch, zeide SIMON tot den fchoonen LOVEL; maar het verdriet heeft hem ziekelijk gemaakt, en de vochtigheid zijner gevangenis heeft hem zoodanig de jicht door het ligchaam gejaagd, dat wij tot nu toe vergeefs gepoogd hebben, hem daarvan te bevrijden. — De fchoone LOVEL overlegde voor het eerst in zijn leven, en begon te twijfelen, of de gezondheid wel iets goeds zij.

De Koning is een geheel volmaakt mensch, fluisterde SIMON den Kanfelier BROUGHTON in het oor; maar hij is ontzaggelijk bedeesd, waarvan een belagchelijk en niet meer te genezen ftotteren oorzaak is. — De redenaar zeide bij het heëngaan tot zichzelven: Het ware eene groote lompheid, wijzer te willen zijn, dan zijn Heer.

De Koning is een geheel volmaakt mensch, zeide SIMON tot den Graaf VAN KILMAR; maar hij is nog regt kinderachtig. Hij kan flechts lieden van zijnen ouderdom bij zich verdragen; en zelfs mij laat hij dit fomtijds duidelijk gevoelen. — De oude Graaf ging henen, en zeide, terwijl hij met voet en ftok op den grond ftampte: Goddam! ik moet weder jong worden; ik wil naar eene min omzien.

Deze eenzelvigheid in het gedrag der vier hovelingen was een gevolg hunner natuur. Zulke zielen worden door een fijn inftinkt geleid. Daarom gedraagt zich, in foortgelijke omftandigheden, de een als de ander, en naar dezelfde onveranderlijke grondbeginfelen, naar welken de fpin hare draden trekt en de oester hare fchelpen vereenigt. SIMON, die met deze *theorie* bekend was, liet den Koning eene afkondiging onderteekenen, waarin de Ministers benoemd waren, en de dag hunner voorftelling bepaald werd. KILMAR werd tot Beftuurder der Schatkist, BROUGHTON tot Minister van Justitie, LOVEL tot Opziener der Heffingen, en de Bisfchop VAN NORWICH tot Groot-Aalmoezenier benoemd. In deze vier benoemingen vond de Koning het middel, om het geld der goeden en het leven der boozen te winnen, op deze wereld zich ftaande te houden en zich voor de andere te beveiligen; hetwelk ongetwijfeld een regt eerlijk beftaan verzekert.

eene kroon van gepolijst koper, welke de ... der naburige kerk haren veelgeliefden E... Twintigduizend getuigen waren gereed m... vestigen, dat het standbeeld van EDU... voetstuk afgekfommen zij, en de kroo... genomen. — SYNMEL wordt met al... Koning uitgeroepen, en door de ... gedragen, onder het blijde gejui... met hare eigene dwaasheid verm... lichtingen volgen onophoudel... eene vrolijkere wanorde, n... Maar helaas! deze staatkund... duur. De menschen, we... vermaak, zullen nooit ... dwaze en tevens duu... gen. Voor het overi... *saturnalische* eeuwen ... zouden zijn.

De achtste dag ... *Duitschen* legers ... toonden zich ... ...lijken, welke veling des Ko... ...geschilderde Mini... helsde dezel... ...ooverende levendigheid, eene kat o... ...maan wel de helft der mede... ten, omzi... ...heugd, dat hij den Vorst had nen zoe... ...op eenen, voor hem geplaatsten, hoveli... ...met de beeldtenis eener Dame, wel... streek ... tuigd ... ...keten om zijnen hals hing.

wel... ...rs waren nog niet van hunne verbaasdheid, ...dzame herschepping, hersteld, toen men den ...oezenier aanmeldde. De menigte viel op hare ...n den zegen van dezen eerwaardigen, in 't voorbij... ...op te vangen: maar de Prelaat was zeer verwijderd ...daaraan te denken; want, wantrouwende aan ... nabootsing, had hij zoo veel druivennat binn... ...at deszelfs overwegende kracht niet meer twijfelach... Zijne kleederen, welke onordelijk om zijn lijf hingen, dekten hem naauwelijks. De zuchten, welke hij als ... woonte loosde, hadden niet meer dien reuk van heiligheid, welken de vrome zielen anders gretig opvingen; en de ... nen

... deden den grond, waarop zij rusteden.
Hij waggelde her- en derwaarts in de
...anbare woorden van keuken en kelder,
...nings een spel kaarten uit zijne mouw
niet zonder moeite, in eenen leu-
het slot van een liedje neurie
vrolijkheid ademde.
...N gaf eenen ademtogt van
dappere strijder op he
...deesd als een lid der
... aan het Ministe-
mond, maar er
...nten in, en stot-
...erstond. De woor-
...en; de tweede letter-
behoorlijken tijd volgen,
...eds met eene ongeloofelijke
...ijn lang stotteren met twee vol-
...n gelach verwekten.
...arbij een Koninklijk vermaak; de aan-
... nooit meer de faam te gelooven; maar
...den toorn der drie Ministers, toen zij, te
...der zittende, uit hunne verschillende rollen
... dat zij bedrogen waren! Zij vestigden grimmig
op den Monnik, wiens honend grimlagchen hun schee...
zeggen: Ik wilde beproeven, mijne lieve vrienden, ho...
verre de heersch- en eerzucht eenen ernsthaftigen, eene...
heiligen, en eenen wijzen zouden kunnen brengen.

Intusschen waren de vrouwen reeds op de banken geklom-
men, om den schoonen LÖVEL beter te kunnen zien. H...
verscheen, van het hoofd tot de voeten in doeken, kusse...
en bontwerk gewikkeld, als een halfdoode, toen op eens e...
verward gedruisch van buiten de oplettendheid der gehee...
vergadering tot zich trok. Het volk had eenen koerier v...
zijn paard getrokken, en sleepte hem voor den troon, z...
der hem tijd te laten, adem te halen, of zijne laarzen uit
trekken. De arme man was zoo buiten adem, dat hij ...
spreken kon. De nieuwsgierigheid der aanwezigen was
uitsprekelijk, en vertraagde door haar ongeduld nog datge...
... zij wenschte te vernemen. Toen de koerier eindi...
weder lucht kreeg, klonk de tijding uit zijnen mond,

H

SIMON droeg zorge, dat de voorstelling der Ministers met de meeste pracht zoude plaats hebben. De Koning glinsterde op zijnen troon van onechte steenen. Aan deszelfs voeten zat de vrome Monnik, en nam het gelaat eens Opperpriesters van eenen anderen JOÂS aan. De begeerte, om de gelukkigen te zien, welke tot zulke hooge waardigheden verheven waren, was zoo groot, dat de zaal met eene verbazende menigte menschen was opgevuld. Het gezigt was overheerlijk, de oplettendheid buitengewoon, en de stilte bewonderenswaardig.

De Kamerheeren meldden den Graaf VAN KILMAR aan, en ziet daar! er trad een dansend jong Heertje binnen, dat alle Dames belonkte. Zet dezen Page voor de deur! riep de Ceremoniemeester. — o Verrassing! het was KILMAR zelf, overdekt met alles, wat de mode sierlijks vertoonen had. Hij had zich blonde, golvende lokken aangelegd, zijne wangen opgeblazen, zijnen buik gesnoerd, en met de schoonste vleeschkleur de holten van zijn aangezigt oversmeerd. Zijn neus — dien hij gaarne korter zoude gemaakt hebben — was het éénige oude overblijfsel, hetwelk uit deze algemeene wedergeboorte nog eerwaardig uitstak. Kortom, men kon deze figuur zeer gepast met dien nachtvlinder vergelijken, welken de natuurkenners *Doodgraver* heeten. De geschilderde Minister naderde den troon met eene betooverende levendigheid, liet eenige woorden glippen, waaraan wel de helft der medeklinkers ontbrak, en zeer verheugd, dat hij den Vorst had zien glimlagchen, viel hij op eenen, voor hem geplaatsten, zetel neder, en speelde met de beeldtenis eener Dame, welke aan eene gouden keten om zijnen hals hing.

De aanschouwers waren nog niet van hunne verbaasdheid, over deze zeldzame herschepping, hersteld, toen men den Groot-Aalmoezenier aanmeldde. De menigte viel op hare knieën, om den zegen van dezen eerwaardigen, in 't voorbijgaan, op te vangen: maar de Prelaat was zeer verwijderd van daaraan te denken; want, wantrouwende aan zijne kunst van nabootsing, had hij zoo veel druivennat binnengestort, dat deszelfs overwegende kracht niet meer twijfelachtig was. Zijne kleederen, welke onordelijk om zijn lijf hingen, bedekten hem naauwelijks. De zuchten, welke hij als naar gewoonte loosde, hadden niet meer dien reuk van heiligheid, welken de vrome zielen anders gretig opvingen; en de robijnen

nen op zijn gelaat deden den grond, waarop zij rustteden, nog bleeker uitzien. Hij waggelde her- en derwaarts in de zaal, prevelde onverstaanbare woorden van keuken en kelder, liet voor het oog des Konings een spel kaarten uit zijne mouw vallen, en werd eindelijk, niet zonder moeite, in eenen leuningstoel geplaatst, waarin hij het slot van een liedje neuriede, hetwelk niets dan drinken en vrolijkheid ademde.

Het binnentreden van BROUHTON gaf eenen ademtogt van hoop. — Maar welke verbazing! Die dappere strijder op he veld der welsprekendheid naderde zoo bedeesd als een lid der Oppositie-partij, welke zich daags te voren aan het Ministerie verkocht heeft. Hij opende den breeden mond, maar er kwam niets uit. Eindelijk spande hij alle krachten in, en stotterde het een en ander, hetgeen niemand verstond. De woorden bleven tusschen zijne tanden zitten; de tweede lettergreep wilde den eersten niet op den behoorlijken tijd volgen, en toch drong zich de derde reeds met eene ongeloofelijke snelheid voor. Hij eindigde zijn lang stotteren met twee volzinnen, welke een algemeen gelach verwekten.

SYNMEL genoot daarbij een Koninklijk vermaak; de aanschouwers zwoeren, nooit meer de faam te gelooven; maar niets evenaarde den toorn der drie Ministers, toen zij, tegenover elkander zittende, uit hunne verschillende rollen ontwaarden, dat zij bedrogen waren! Zij vestigden grimmige oogen op den Monnik, wiens honend grimlagchen hun scheen te zeggen: Ik wilde beproeven, mijne lieve vrienden, hoe verre de heersch- en eerzucht eenen ernsthaftigen, eenen heiligen, en eenen wijzen zouden kunnen brengen.

Intusschen waren de vrouwen reeds op de banken geklommen, om den schoonen LÖVEL beter te kunnen zien. Hij verscheen, van het hoofd tot de voeten in doeken, kussens en bontwerk gewikkeld, als een halfdoode, toen op eens een verward gedruisch van buiten de oplettendheid der geheele vergadering tot zich trok. Het volk had eenen koerier van zijn paard getrokken, en sleepte hem voor den troon, zonder hem tijd te laten, adem te halen, of zijne laarzen uit te trekken. De arme man was zoo buiten adem, dat hij niet spreken kon. De nieuwsgierigheid der aanwezigen was onuitsprekelijk, en vertraagde door haar ongeduld nog datgene, wat zij wenschte te vernemen. Toen de koerier eindelijk weder lucht kreeg, klonk de tijding uit zijnen mond, dat

HEN-

HENDRIK VII met haastige ſchreden naderde, dat hij een leger tot voldoend bewijs, en eenen anderen EDUARD als voorwerp van overreding medebragt.

Op deze tijding, waardoor het kluchtſpel der hovelingen een einde nam, ontſtond eene algemeene verwarring. De dapperen zochten hunne wapenen, en de bloodaards ſpraken zoo fraaije woorden, dat de *Spartaanſche* jongelingen zich dezelve niet behoefden te ſchamen. — Ik zoude thans eene *ſchoone* gelegenheid hebben, om eenen veldſlag te kunnen *beſchrijven*; dan, daar zulke moordtooneelen in onze eeuw niets nieuws zijn, zal ik maar eenvoudig melden, dat het leger van den onechten EDUARD door dat van den echten HENDRIK VII geheel vernietigd werd.

De vier Ministers vlugtten nog dien zelfden dag, *ten gevolge* van hun bewonderenswaardig inſtinkt. Allen werden gedood of gevangen genomen. Zij, die door het vijandelijk zwaard niet werden afgemaakt, wachteden bevend het vonnis of de genade huns Meesters. De Monnik SIMON keerde naar zijn klooster terug, om daar verder, in het klein, listen te ſmeeden. De ſchurken kwamen er gelukkig door; de braven werden gehangen, en SYNMEL werd keukenjongen bij den nieuwen Koning.

Aldus gaf de Hemel aan het geſlacht van LANCASTER eenen troon en roem; aan dat van SYNMEL eenen haard en rust.

DANK-ADRES VAN GERMANIA AAN GALLIA, EN ANTWOORD DER LAATSTE.

(Naar het *Hoogduitsch* van T. H. FRIEDRICH.)

Dierbare Zuster!

Wel zijt ge mij eene dure (dierbare) Zuster! niet van wege de kleine geldſommetjes, welke uwe zusterſchap mij kostte; want, lieve Hemel! wat toch zijn alle Contributiën, Requiſitiën, en uitgaven voor uwe artikelen van Luxe, bij die ontelbare weldaden, waarmede gij niet ophoudt mij te overladen; het is veeleer het gevoel der innigſte dankbaarheid, welke u dit zoete bijwoord wijdde.

Veel-

Vermits zult gij het weder op rekening van mijn Noordelijk phlegma stellen, dat mijn dankgevoel zich tot heden in geen formelijk Adres lucht verschafte: doch het is maar al te waar, dat de eigenlijke grond dier achterlijkheid in mijne toenmalige onmondigheid gelegen was. Thans, daar gij mij eindelijk de tong ontbonden hebt, en ik in staat ben, mij, met eenige vaardigheid en *elegantie*, in menschelijke, dat heet in *Fransche*, spraak uit te drukken; thans, daar mijn verstand dien graad van rijpheid heeft bekomen, dat ik vermag in te zien, dat in een paar regels der *Pucelle* of *Porcelle d'Orleans* meer wijsheid is besloten, dan in de droomerijen van eenen LEIBNITZ en KANT, en meer poëzij, dan in al de *sottises* van zekeren *Monsieur* DE SQUILAIRE (SCHILLER): thans is eindelijk het tijdstip daar, dat ik de uiting mijner dankbaarheid niet langer kan bedwingen.

Ja, dierbare, innig vereerde Zuster! gij alleen zijt het, die mijne kinderen uit het slijk der barbaarschheid hebt getrokken, waarin zij sinds eeuwen versmachtten. Zonder u lagen zij nog in hunne wouden op beerenhuiden uitgestrekt, en dronken hunnen zuren eikeldrank; terwijl zij thans, op weelderige sofa's rustende, *liqueur*, *chaud d'eau*, *bouillon* en *limonade* slurpen. Gij voerdet fraaije zeden, wetenschap, kunst en spraak bij hen in. U alleen hebben zij het te danken, dat men hen thans met eenig regt onder de *menschen* telt.

Doch, laat mij eenige uwer hoofdweldaden opsommen.

Gij waart het, die mijne ongepolijste *Heeren*-zonen in geslepene *Messieurs* herschiept, en linksche plomperds in geoefende *petit-maitres* en *aimables roués* vervormdet, die met beminnelijke *frivolité* en *libertinage* gesuikerde ontuchtigheden weten toe te dienen, en door uitgezochte *fleurettes* onschuldige meisjes te verleiden. Gij waart het, die mijne gehuwde dochters van stijve en vervelende *Huisvrouwen* in vrijpostige en onderhoudende *Dames* veranderdet, welke in hare *coteries* met vaardige tong en verwonderlijke *routine* de fijnste *equivoques* debiteren, en in de goddelijke kunst van hare mannen te beheerschen en te duperen het meesterschap bereikt hebben.

Gij waart het, die uit mijne ongevormde, eenvoudige en stilzwijgende jonkvrouwen vernuftige, belezene en ervarene *Demoiselles* hervoorttooverdet, die er op afgeregt zijn, achter den rug van vader en moeder *billets-doux* toe te steken, *liaisons*

afgebroken arbeiden, om u uit den afgrond der dierlijkheid op te heffen, waarin gij nog altijd zoo diep gezonken ligt. Vergeet nimmer, dat de natuur Ons de voogdijfchap over u van oudsher en voor altijd heeft opgedragen. Alleen onder deze voorwaarde willen Wij u de affchuwelijke en ondankbare afvalligheid vergeven, dat gij Onze goede ftad Parijs onlangs op eene meer dan Vandaalfche wijze met gewapende vuist overvielt. Onder dit beding alleen blijven Wij

Uwe welgeaffectionneerde *Zuster*

GALLIA.

HET LEVEN EEN KERMISSPEL.

Welk een aantal kermisklanten!
  Wat gemengde en bonte fchaar!
Welk gewoel aan alle kanten!
  Hoe verdringt men hier elkaar!

Menig, die hen zoo ziet loopen,
  Denkt ligt, als 't onnoozel kind,
Dat er heel wat is te koopen,
  Wat men flechts op kermis vindt.

Maar, mijn vrienden! zijn wij wijzer.
  't Leven is een kermisfpel.
Elk, wat jonger of wat grijzer,
  Speelt zijn rol, 't zij flecht of *wél*.

Ziet gij, op een klein theater,
  Een' gegalonneerd' hansworst;
Groet in hem een' echt' confrater
  Van zoo menig' grooten vorst.

Ziet gij ginds een' goochlaar wandlen,
  Die u in de kleêren ftak;
Och! zoo menig, in het handlen,
  Blaast het geld ons uit den zak.

Spreek:

Spreekt gij van marionetten,
Poppen aan een' ijzerdraad;
Zoudt ge een' voet daar om verzetten?
Waar ge u keert, een automaat!

Zie ik koek- of lekkre kramen,
'k Word met huivring straks vervuld:
Wie van ons toch, al te zamen,
Heeft niet wel eens taart gesmuld?

Roemt ge, o kermis! op uw beesten?
't Is voor mij niet waard de pijn:
Zijn er niet veel groote geesten,
Die nog grooter beesten zijn?

Of, bedoelt gij wilde dieren?
'k Vind ze ook bij den sterveling,
In der driften toomloos gieren,
In den dollen woesteling.

Wilt ge uw buikspraak mij vertoonen?
'k Wijs u menig smulpaap dan,
Die, bij held Lucullus zonen,
Met den buik slechts spreken kan.

Kinder-speelgoed, bij dozijnen,
Trekt het oog en hart der jeugd;
Houten paard en ratel schijnen
Hier alléén der kindren vreugd:

Maar, het zou welligt verstoren,
Hield ik elk zijn stokpaard voor;
En, liet elk zijn' ratel hooren,
Dan verging u oog en oor!

Zie 'k de jeugd soldaatje spelen;
Trekt ze al tromlend mij voorbij:
Hoe toch kan ik 't mij verhelen:
„ Och! zoo immers doen ook wij."

Wassen beelden zie ik prijken:
  Maar wat dwaasheid zou het zijn,
Ging ik daar mijn geld verkijken?
  'k Vind ze, waar ik ook verschijn':

Laat u dringen dan noch haasten:
  Op zoo menig theesalet
Worden u of d' evenmaasten
  Wassen neuzen aangezet.

Ook de koorddedans- en zwaaijers
  Hebben wij van de echte soort:
't Zijn de politieke draaijers
  Op de stijve en slappe koord.

Wilt gij reus of dwerg beschouwen?
  Veel, die, in ons eigen land,
Reuzen zijn in zelfvertrouwen,
  Dwergen in gezond verstand.

In een keurig vel gedoken,
  Doen zich hier ook zebra's voor;
Schoon 't de Kaap nooit heeft geroken,
  Loopt er toch een streepje door.

Zoo gij voelt uw' lust ontwaken
  Naar een hond- of apen-spel,
Of 't gevogelt' van Van Aken;
  Vergt niet, dat ik u verzell':

Lomperds, die u, op twee beenen,
  Dagelijks loopen tegen 't lijf;
Apen, hupplende om ons henen,
  Bieden 't zelfde tijdverdrijf:

Papegaaijen — lieve hemel!
  Eksters, mooi van staart en vlerk,
Vindt gij, in een bont gewemel,
  Ook in schouwburg, hof en kerk.

In

Is dan, wat men ook moog praten,
't Leven slechts een kermisspel;
Daar wij éêns de markt verlaten,
Kiezen we onze rollen wél!

Sept. 1817. IJ.

BLIK OP NOVEMBER MDCCCXIII.

Een viertal jaren zonk daarheên
In d'afgrond van het niet,
Sinds ons de vrijheid weer verscheen,
Na grenzeloos verdriet.

Wij rezen uit den doodslaap op,
En wierpen 't dwangjuk af,
En zien nu Neêrland's magt ten top,
Bij Konings-troon en staf.

o Landgenoot! wat ge ooit vergeet,
Gedenk dien bangen stond,
Toen de Almagt voor uw regten streed,
En schrik verspreidde in 't rond!

Of was het de arm der Godheid niet,
Die 't Fransche moordrot trof,
Het zwaard hun in de lenden stiet,
Hen krimpen deed in 't stof?

Wat konden wij, den krijg ontwend,
Schier weerloos, man voor man?
o Woerden! tot aan 's wereld's end
Getuige uw moord er van!

Had de Aadlaar toen, schoon diep verwond,
Zijn krachten niet mistrouwd,
Thans zwom in bloed der vaadren grond,
Of in een' poel van zout!

Maar 't onweêr aan den hemelboog
Trok op in zonneschijn.
Toen steeg een luide kreet omhoog,
Aan Amstel, Maas en Rijn.

Nog dreunt die vreugdekreet me in 't oor
Van 't pas herboren volk:
Hij brak gelijk een stormwind door,
En drong door lucht en wolk.

Geen vreugd, die ooit dien stempel droeg,
Zelfs niet in Ruiter's tijd,
Toen hij twee Koningsvloten sloeg,
Na reuzen-worstelstrijd.

De zegepraal, bij Nieuwpoort's wal,
Op Albert's heer behaald,
Verzinkt bij dit triomfgeschal,
Dat grootscher redding maalt.

Wij zwoeren op dat hooggetij'
Aan God en Willem trouw;
Dat nimmer vreemde heerschappij
Den Leeuw meer breidlen zou.

Die eed, gedaan in 't aanzigt Gods,
Is in uw bloed gewijd,
Toen gij den gier van Elba's rots
Ontvlerkt hebt in den strijd:

Dat steeds die eed u heilig zij,
o Volk, mijn hart zoo waard!
Zoo wordt ge eene eerste Monarchij,
Bewonderd van heel de aard.

Rotterdam, 1817. M. GROSHANS.

LOT'S HUISVROUW.

Was vrouwlijke nieuwsgierigheid
Thans nog dezelfde straf bereid,
Die we elders van moei Lot met vromen afschrik lezen,
Of dan ook 't zout goedkoop zou wezen!

MENGELWERK.

HEEFT JOANNES DE DOOPER AL, DAN NIET, GETWIJFELD?

(Twee Brieven, gewisseld tusschen de Weleerw. Heeren J. H. KROM en H. H. DONKER CURTIUS, Predikanten te *Gouda* en te *Arnhem*, bij gelegenheid van de Synodale Leerrede van den laatstgenoemden.)

Aan Ds. DONKER CURTIUS, te *Arnhem*.

Gouda, den 6 Jan. 1817.

Ik had mij wel reeds vroeger tegen u in postuur gesteld, Heer en Vriend! had ik thans juist niet wat veel omhanden. Terwijl echter nu de jongen van den Leidschen Courantier voor mij eens even naar den Libanon om eene boodschap is, (om, namelijk, te *Elmarbab* bij de *Joannes-Christenen* te vernemen, of zij hunne natuurlijke sprinkhanen en wilden honig reeds met het nieuwelings wedergevonden Joannes-brood hebben verwisseld) neem ik er den tijd eens toe, om onze zaak af te doen; en, daar de mij toegeworpen handschoen bij onze vrienden eenig opzien gaf, dient dit wel openlijk; hoewel ik echter zoo weinig gezet ben op het laatste woord, hetgeen ook juist niet altijd het wijsste is, dat ik u liever verzoek, dezen, met uwe tegenaanmerkingen, te doen plaatsen in een of ander druk gelezen Tijdschrift; het den Lezer overlatende, of ik al dan niet gerekend kan worden verpligt te zijn er mijn *peccavi* bij te voegen.

Zoo lang ik in het vermoeden was, dat gij zeker vertoog in mijnen JOANNES DE DOOPER *nomine Synodi* verklaard had voor kontraband, kwam de gedachte bij mij niet op van eene, ook maar vraagswijze, teregtwijzing, overtuigd dat gij, in die betrekking, niet anders dan

goed en doelmatig handelen *moest;* maar toen men mij aanleiding gaf, zoodanige kwalifikatie te *betwijfelen*, veranderde het geval al aanſtonds in mijn oog; en nadat ik uwe Redevoering gelezen heb, en zie, dat gij, door uwe redenering, u volkomen met mij plaatst op *gelijken* grond, en mij (hoewel nog in uw Synodaal Kostuum) maar eens even (beſcheiden en *vriendbroederlijk* evenwel) bij den baard getrokken hebt, nu verliest immers mijne wederſpraak geheel den ſchijn van *trotſche aanmatiging?*

Maar, opdat het afdoen onzer zaak zoo weinig mogelijk hebbe van den wedſtrijd van zekeren GYMNASTES met Kapitein TRIPOT in den TRISTRAM, *zoo willen* wij elkander de gewone voorafgaande ceremoniën maar ſchenken; hoeveel ik ook, en van goeder harte, zeggen kon van het voortreffelijke uwer Leerrede, en mijne volkomene inſtemming met uwe gevestigde achting en roem, enz. enz. en gij buiten twijfel tot ſoortgelijke wederkeerige pligtplegingen en buigingen wel zoudt bereid zijn; — want: *Inleidingen zijn maar Afleidingen.* Ter zake dan: hoewel mijn volgend geſchrijf meer voor onze Lezers, dan voor u, zal noodig zijn; want voor een' wijzen is een enkel woord genoeg; en, niettegenſtaande het *omne ſimile claudicat*, hebt gij wel reeds gevoeld, waarop geheel mijne verdediging nederkomt. *Heeft* JOANNES DE DOOPER *al dan niet getwijfeld?* Ik beweerde het *eerſte;* gij ſpreekt dit tegen, en meent, de bekende vraag door zijne Jongeren had alleen ten doel, *den Heer tot eene verklaring te dringen.*

Over den zin der vraag zijn wij het eens: gij zegt nagenoeg zoo wel als ik: „Vond men er geene zwarig„heid in, dat JOANNES DE DOOPER getwijfeld „had, men zou naar geene andere uitlegging der een„voudige woorden hebben omgezien." Ook houdt gij, zoo weinig als ik, den grooten man boven iedere zwakheid en afwijking verheven. Hoewel gij meent, dat hij niet twijfelen *kon*, en zijn ijver bij u nog maar *digt aan* de *grenzen* genaderd is, buiten welke iedere deugd de-

de-

delijk ontaart, zult gij het echter niet *volkomen* verontschuldigen, dat hem iets in het gedrag van JEZUS, hetwelk hij niet weet te verklaren, behoudens al zijnen eerbied voor JEZUS, grootelijks hindert, en dat hij dit *anders* wenscht. Vooral zult gij het niet goed keuren, dat de waardige man *alle geduld verloor;* (het zijn uwe eigene woorden.) Gij ſtemt al mede toe, dat eene zeer ongunſtige, alle uitzigten verdonkerende, wending in het levenslot zelfs het helderſte brein kan verbijsteren, en den fierſten moed door kleinmoedigheid kan doen vervangen, het vastſte gemoed kan ſchokken; en gij erkent, dat het menſchelijk zou geweest zijn, bijaldien iets van dien aard aan JOANNES overgekomen ware. En dit *menſchelijke* is het juist, dat ik vooral aandrong, en mij iedere andere verklaring minder waarſchijnlijk maakt. Ik verzoek den Lezer, die mijn boek bij de hand heeft, geheel het *achttiende* vertoog, „JOANNES DE DOOPER *twijfelt*," met aandacht na te lezen; niet zoo zeer, omdat ik denken zou, dat hij dan overtuigd *moet* zijn, maar omdat het mij ſmarten zou, zoo men het nu in het vervolg overſloeg, als zijnde op eene valſche uitlegging gegrond. Ik gaf daarin meer dan eenen, ook dan nog nuttigen, wenk, vertrouw ik, voor zoodanige gemoederen, wien het vasthouden aan hun geloof aan GOD en Zijne voorzienigheid wel eens moeijelijk viel. Ik geloof ook niet, dat men zeggen zal, dat ik den waardigen JOANNES boven mate heb bezwaard: „Is „het wonder, dat deze Discipelen, die hij altijd met „kracht van redenen tot JEZUS gewezen had, maar „nog niet had kunnen overtuigen, nu ſterkte vinden „voor hunnen twijfel in zijnen onſpoed, en in JE„ZUS houding te zijnen opzigte? dat zij hem nu „met hunne vragen en bedenkingen, die hij maar „niet oplosſen kan, beſtormen? dat daardoor de man „min of meer wankelt, en, in een twijfelmoedig oogen„blik, zijne Jongeren met de genoemde vraag tot JE„ZUS zendt? — JOANNES had de heerlijkheid van „JEZUS gezien; hij was voorheen zoo ſterk en le-

„ vendig overtuigd: maar kon dit besef niet verdon-
„ kerd worden, eenigzins althans? kon hij in den
„ drang der omstandigheden niet nu of dan eenigen twij-
„ fel voet geven? Maar toch behield hij diepen eerbied
„ voor JEZUS, houdt zijnen afstand, houdt zich niet
„ waardig Hem den schoenriem te ontbinden. Hij zendt
„ tot JEZUS; bij Hem alleen zoekt hij opheldering,
„ en hij is verzekerd, die opheldering zal genoeg zijn."
Op deze wijze bewaart, dunkt mij, de waardige man nog meer zijn karakter, dan bij zoodanig eene aanmatiging, als waartoe hij zich, naar uwe gedachte, zou hebben vervrijmoedigd.

Een oogenblik van moeijelijken geloofsstrijd, en wankelmoedigheid, is mij in JOANNES nog meer begrijpelijk, bij zijnen dreigenden toon en verschrikkelijke verwachting voor de boozen in het Messiasrijk. Zijn toon was: *betert u nog; weldra zal het te laat zijn.* Hij dacht aanhoudend aan de wan in de hand van den Messias, en de bijl aan den wortel van den boom. Als den wreker en den schrik der boosheid had hij Hem aangekondigd, op Goddelijken last; en ook gevoelde hij het diep, zoo moest de Beloofde zijn; zond God zijnen Zoon, dan moest het booze weg, de booze verbeterd worden, of uitgeroeid. Zóo lang hij vast stond in zijn geloof: „ *Hij is de Messias*," kon hij niet haasten; maar het haasten viel toch gemakkelijk in een karakter als dat van JOANNES; eenigzins in zijn geloof geschokt, begon hij geweldig te haasten, en hoe minder dit haasten hem hielp, des te meer begon nu ook zijn geloof te wankelen. GOD nam hem in tijds dan weg, den man, die zoo zeer, en zoo goed, voor den Heer, zijnen GOD, geijverd had, maar die zich niet volkomen vinden kon in den stillen gang van GOD, die noch in de aardbeving, noch in het vuur, noch in den storm was, en daarom wel eens een oogenblik had van moedeloosheid en vertwijféling; die alles had, om te zijn, die hij wezen moest: *wegbereider voor den Heer*, maar niet bestemd of berekend was tot het bezadigd,

lang-

langzaam en geloovig volgen, niet berekend of bestemd tot uitdeeler der menigerlei genadegaven van GOD. *De minste in het Koningrijk der Hemelen was meerder dan hij.*

Deze verklaring van JEZUS bevestigt mij in mijn gevoelen. Geheel de eerredding van JOANNES bewijst, dat de vraag den schijn had van iets, zijns onwaardig; en het: „*zalig is hij, die aan mij niet zal geërgerd worden*," bewijst, dat hij zich aan JEZUS *begon* te ergeren, voor het minst daarvan gevaar liep. Die ergernis vind ik het natuurlijkst in het opkomen van twijfel, of JEZUS die man wel was, of hij zich ook kon bedrogen hebben, of er misschien niet nog een ander (de eigenlijk groote) te wachten was. Ook heeft geheel het antwoord van JEZUS meer van het: „*komt en ziet*," dan van het: „*mijne ure is nog niet gekomen*," dat ik, bij uwe opvatting, wachten zou. In de aanhaling der nagenoeg eigene woorden van eene voorzegging vind ik ook nog meerdere afdoende kracht, als ik bij het uwe: „*zijt opmerkzaam op hetgene u tevredenheid met het* „*tegenwoordige inboezemen kan*," dit tegenwoordige doe opmerken in verband met eene oudere Godspraak, waarvan JOANNES de vervulling moest aanmerken als even zeer, en vroeger nog noodig, dan die van zijne dreigende aankondiging.

De aan JOANNES gegeven lof blijft allezins groot en voldoende, al werd dezelve een weinig gematigd door de bijvoeging: „gij, mijne Jongeren! kunt en moet „het nog verder brengen; want *de minste in het Ko-* „*ningrijk der Hemelen is meer dan hij.*" Waarop zijn deze woorden toch, bij uwe opvatting, de weerslag? *Meerder in eerbied jegens mij*, kan wel de zin niet zijn; maar *meerder in doorzigt*, en daardoor *meerder verheven boven iedere wankelmoedigheid*; mijn minste Discipel staat eenmaal nog vaster. (De opvatting, waarvan ik voorheen nog twijfelachtig sprak, de *mindere*, de *jongere*, de *Messias zelf*, is mij thans minder waarschijnlijk.)

Het karakter van JOANNES heeft bij u niets dan vastheid, en gelijkheid aan zich zelve; niets, dat naar wankelmoedigheid en onzekerheid zweemt. Zijne overtuiging omtrent JEZUS is in het bijzonder zoo vast, als men zich die maar voorstellen kan, en zoo als men die verwachten moest bij den man, die door hoor- en zigtbaar teeken tot zekerheid was gebragt. „ Kan het u, vraagt gij, eenigzins waarschijnlijk voorkomen, dat deze man eindigt met zelf te doen, waartegen hij anderen zoo ernstig gewaarschuwd had? dat hij zelf zal wankelen in dat geloof, zonder welk hij verzekerd had, dat de toorn van GOD op den mensch blijft rusten?" Maar, JOANNES twijfelt, mijns inziens, niet, *of men den Zoon gehoorzamen moet;* maar het wordt hem min of meer twijfelachtig, of die JEZUS, dien hij gedoopt en aangewezen had, *die Zoon wel is;* of hij zich hierin ook kon bedrogen hebben. Hij zendt tot JEZUS, tegen wien hij met dat al hoog nog opzag, en die zijnen wankelenden voet ook dadelijk schraagt. „ Kunt gij het gelooven, vraagt gij verder, dat hij zal getwijfeld hebben, juist op hetzelfde oogenblik, in hetwelk zijne leerlingen hem berigt geven van de groote wonderen, door JEZUS verrigt, en van den indruk, welken deze op het volk maken, hetwelk reeds zoo ver gekomen is van te erkennen, dat hij een *Profeet*, een *groot* Profeet was?" Maar, JOANNES twijfelde niet, of JEZUS een Profeet, een groot Profeet was; maar, of Hij *die* groote, die *eenige* was, die zijnen dorschvloer *doorwannen* zou.

Het is mij in een karakter zoo vol vastheid, zoo vol gelijkheid aan zich zelve, begrijpelijker, *in een donker oogenblik*, geschokt te worden in het geloof, dan, bij de vroegere volle en volkomen levendige overtuiging, te kort te komen aan den eerbied, van zoodanige overtuiging onafscheidelijk. (Zoo is JOANNES ook minder schuldig; hij zegt niet: *ik zie.*) Hoe! de man zoo geheel zonder eenige aanmatiging, die zich zoo zeer gevoelt geheel niets te zijn in vergelijking van

GODS

GODS grooten Zoon, die van boven kwam, en boven allen is; die zich niet waardig houdt zijnen schoenriem te ontbinden; die het zoo overtuigend gevoelt: *mij is noodig van u gedoopt te worden*, (en dan toch ook wel: mij is noodig van u *geleerd* te worden) herinnert zich aan het hoor- en zigtbaar teeken met hetzelfde levendige gevoel, en vermeet zich echter te oordeelen: de groote Zoon van GOD handelt niet, zoo als Hij handelen moet; *ik* weet het beter, en moet Hem aanzetten, *te regt wijzen!* Neen, dit is mij niet waarschijnlijk. *Hij is de Heer!* moest zijn éénig denkbeeld dan zijn. Van eenen PETRUS is het mij begrijpelijk, dat hij JEZUS eens ter zijde trok; maar tegen JOANNES DEN DOOPER behoefde JEZUS nimmer te zeggen: *Ga achter mij, Satana! gij zijt mij een aanstoot.*

Gij zegt: „JOANNES DE DOOPER kende slechts één belang, één doel, ééne begeerte: de erkentenis van JEZUS als Verlosser." Maar, wij moeten vooral ook letten op zijnen strengeren geest; zijn éénig belang, doel, begeerte, verwachting was *zedelijke verbetering*, het opruimen van het booze *door* den Messias. In zulk een' man wordt mij een wankelmoedig oogenblik denkbaar, toen hij de ongeregtigheid nog al zag vermenigvuldigen; en ik geloof, omdat hij hiervoor bloot lag, nam GOD hem vooral ook weg vóór den naren tijd.

Eindelijk houdt gij (en uw en mijn Vriend in de *noot*) het voor beslissend, dat JEZUS JOANNES dadelijk, als 't ware, verdedigt tegen den schijn van twijfelmoedigheid: maar gesteld ook, dat *het ligt bewogen riet* zoo iets aanduidt, vat ik echter het alles afdoende van dit bewijs nog niet. Het blijkt dan toch, dat JEZUS zoodanig eene verdediging *noodig* hield, en JOANNES al het *voorkomen* had van nu te twijfelen. Maar daarom mogt men JOANNES nog niet voor een onvast karakter en onstandvastig man in zijn getuigenis houden. De kleingeloovige, die voor een oogenblik gewankeld heeft, behield desniettegenstaande den naam van een' rotsman. Gesteld, de Heer had van JACOBUS en JOANNES gezegd:

zegd: „ houdt hen voor geene onbezonnen ijveraars en „ wraakzuchtigen," zou dit ons regt geven te denken, dat zij het niet gemeend hebben, toen zij vuur van den hemel over de Samaritanen verlangden? JOANNES was waarlijk geen man, die nu dus en dan wederom anders ſprak, al had hij dan nu, en misſchien nu voor het eerst, een zwak en twijfelmoedig oogenblik. En hoe verdedigt hem JEZUS eindelijk toch tegen dien ſchijn van twijfelmoedigheid? *De minſte in het Koningrijk der Hemelen is meerder dan hij.*

Homo ſum, nihil humani a me alienum puto; en ik erken, dat mij in mijn boek een hoofdſtuk over den JOANNES-*twijfel* zeer te ſtade kwam; evenwel, nu, na verloop van twaalf jaren, zou ik mij wel ten aanzien van deze of gene bijzonderheid anders uitdrukken, maar even weinig dat vertoog weglaten, als ik, over het geheel, den geest van mijn boek zou kunnen veranderen. Maar, had misſchien uw vernuftig en, voor zoodanig eene gelegenheid, uitmuntend plan uwer Redevoering, uwes ondanks, eenigen invloed op uwe uitlegging? Echter ware dat plan gemakkelijk te redden naar mijne opvatting, daar immers de ijver, gaat die te ver, tot wankelmoedigheid en twijfel leiden kan. — Dan, genoeg! Een ieder heeft zijne eigene wijze van zien, en *ſine ira cet.* willen wij elkanders verſchillende meeningen dulden.

Intusſchen ben ik u nog eenen hartelijken handdruk ſchuldig voor uwe beſchamende woorden tegen ijverloosheid en gebrek aan geestdrift voor het Evangelie; en vleije mij, u ook onder zoodanige lezers van mijn JOANNES-*boek* te mogen rekenen, wien voor het minst het een en ander tot ſtichting was. Wij ijveren dan, ieder naar zijn bijzonder inzigt, voor dezelfde goede zaak. — Sticht gij vooral nog lang, met mond en pen, overvloedigen zegen!

JO. HERM. KROM.

BERIGT, WEGENS HET SCHRIJVEN VAN DE GESCHIEDENIS DER NEDERLANDSCHE HERVORMDE KERK.

Aan den Heer *Redacteur* der VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN.

Mijn Heer!

Met zeer veel genoegen ontving ik, vóór weinige dagen, de uitnoodiging der Heeren VAN BERGEN EN COMP., Boekhandelaars te *Breda*, tot eene inteekening op de *Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde Kerk, van haren oorsprong af tot op den tegenwoordigen tijd, bearbeid door de Heeren* A. YPEY, *Theologiæ Doctor en Professor te Groningen, en* J. J. DERMOUT, *Predikant bij de Nederlandsche Hervormde Gemeente te 's Gravenhage, en Secretaris van het algemeen Synode*, en uit te geven op speciale authorisatie van Z. E. den Commissaris Generaal, belast met de zaken der Hervormde Kerk. Aan zulk een werk toch, hoe lang en hoe vurig ook verlangd, ontbrak het tot hiertoe, en het is waarlijk in deze dagen, zoo zeer als immer, eene behoefte. Ik verblijde mij, dat wij het eindelijk verkrijgen zullen, uit de welversnedene pen van twee beroemde, maar vooral gematigde, mannen; en ik verbeeld mij, dat wij er niet bij verliezen zullen, dat het ten voorschijn zal komen in eenen tijd, waarin de Protestanten in Nederland elkander zoo zeer genaderd zijn, en waarin wij ons, van der Heeren schrijveren zijde, niet anders mogen voorstellen, dan dat de geest van partijschap, die in vorige dagen niet dan al te veel heerschte, op hun werk geen invloed zal hebben; schoon het een dwaze en onbillijke eisch zou zijn, van hen te vorderen, dat zij de eerste wet voor eenen Historieschrijver zouden verzaken, *ne quid falsi dicere audeat, veri non audeat*, — dat hij geene valschheid durve, geene waarheid niet durve schrijven. Van harte wensch ik nu maar, dat allen, die verzocht zullen worden, hun

ſtukken te leenen, of berigten te zenden, gereed zullen zijn, om hen daarmede te dienen, opdat wij van hunnen arbeid niet te lang verſtoken blijven; offchoon wij het hun in dank af zullen moeten nemen, zoo zij zich, door niemands dringen op ſpoed, van het *haast u langzaam* af laten brengen. Ondertusſchen kan het misſchien zijne nuttigheid hebben, dat het Publiek wat nader worde ingelicht omtrent het belang, hetwelk te allen tijde, door bevoegden, in eene Geſchiedenis der Nederlandſche Hervormde Kerk geſteld is, en omtrent de voornaamſte redenen, waarom die niet vroeger zij geſchreven. Indien Gij, Mijn Heer! met mij oordeelt, dat het nevensgaand berigt daartoe van *dienst zou kunnen* zijn, en geſchikt is voor uw geacht Maandwerk, wordt het U voor hetzelve beleefdelijk aangeboden door

Uwen beſtendigen Lezer.

September, 1817.

Deze Geſchiedenis werd, te regt, van vroeg af, van veel gewigt geoordeeld, en vindt men, dat verſcheidene bijeenkomſten van Nederlandſche Kerkelijken het te boek ſtellen derzelve getracht hebben te bevorderen. Reeds op de zoogenoemde *Synode der Nederlandſche Kerken onder 't kruis*, gehouden te *Embden*, in October des jaars 1571, werd beſloten, den beroemden MARNIX VAN SINT ALDEGONDE, uit naam der Vergadering, te bidden, om zulk eene Geſchiedenis te ſchrijven, waartoe hem de Kerkedienaars en anderen, door naar het allerwegen gebeurde onderzoek te doen, behulpzaam zouden zijn (1). Dan, waarſchijnlijk vorderden de raadzaal en het woelig krijgstooneel den boezemvriend van WILLEM I al te zeer geheel voor zich, dan dat

(1) ACTA dier Synode, *art.* 48—50. Zij zijn, onder andere, te vinden in het *Kerkelijk Handboekje*, en in MEYNER'S *Oostvr. Kerkel. Geſch.* I. 427 env.

dat hij der kerke zijne pen kon leenen: althans is mij niet gebleken, dat hij ooit iets deed, om aan haar verzoek te voldoen. Op volgende Synoden werd derhalve op nieuw besloten, de verlangde Geschiedenis te doen vervaardigen, en daartoe stoffen te verzamelen (2); doch het vervaardigen zelf werd aan niemand opgedragen. Eerst in 1605, wanneer de CLASSEN vermaand werden *alle Historische Memorien van kerkelijke zaken* aan te teekenen, werden zij tevens verzocht, die te zenden aan Do. MERULA, die eene *Historie* zou schrijven *van de Nederlandsche Geschiedenissen*. Hiermede werd, buiten twijfel, gedoeld op het zoogenoemd *Tijd-Thresoor* van PAULUS MERULA, toen Hoogleeraar der Geschiedenissen aan 's Lands Universiteit te *Leiden*, die thans aan dit werk bezig was; doch die het niet verder gebragt had, dan tot het jaar 1200, toen hij, in het jaar 1607, onverwacht, te *Rostock*, zijne dagen eindigde (3). De Synode bereikte derhalve ook hier weder haar oogmerk niet; schoon WILLEM MERULA, zoon van PAULUS, die zijnen vader al te vroeg in 't graf volgde, een vervolg op zijn werk schreef, in hetwelk hij de geschiedenis tot op het jaar 1614 bragt, en misschien gebruik maakte van aanteekeningen, welke, in gevolge het Synodaal besluit, aan zijnen vader, of hem, kunnen gezonden geweest zijn. Wat daarvan zij, ik weet niet, dat ooit iets het licht gezien heeft van eene *Historie van de Reformatie der Religie*, welke TILEMANNUS CUPUS voorhad te schrijven in 1605, en welke de Synode van dat jaar besloot, door hare Gedeputeerden te laten overzien; maar het werk der MERULAAS werd vervolgens gedrukt, en, bij eene tweede uitgave, in 1627, nog met een nader vervolg, door

PES-

(2) In 1578, 1586 en 1589. Volgens het REPERTORIUM SYNODALE ZUIDHOLLANDIÆ.(MSS.) op het woord *Historie*.

(3) Berigt in dat *Tijd-Thresoor*, bl. 789. env. MEURS. *Ath. Bat.* p. 159.

FESTUS HOMMIUS geschreven, en loopende tot 1624, vermeerderd. Sedert 1605 is bij de Nederlandsche Synoden wel eens nader van het schrijven der bewuste geschiedenis, van den aanvang der hervorming af, gesproken; doch is daarvan echter nooit iets gekomen, zoo uit gebrek aan stoffen, en omdat niemand lust scheen te hebben, om zich daartoe te verledigen, als omdat redenen van staat het wederhielden (4). Maar, na de veroordeeling der *Remonstranten*, door de *Nationale Synode van Dordrecht* van de jaren 1618 en 1619, werd, bij de *Zuidhollandsche* Kerkvergadering, in het laatstgemelde jaar te *Leiden* bijeengekomen, diepstig geacht eene *Kerkelijke Historie* te schrijven, *beginnende van het jaar* 1600, en tot dit werk toen verzocht de geleerde JOHANNES DE LAET, op de vergadering tegenwoordig, *met last aan de Clasfen, om hare monumenten aan hem toe te zenden, en daarvan in geen gebreke te blijven* (5). Hem werd, in het volgend jaar, ANTHONIUS THYSIUS, Hoogleeraar der Godgeleerdheid te *Leiden*, toegevoegd, met bede, dat hij alles, zoo veel hij konde, wilde bij elkander stellen, tegen een volgend *Synode Nationaal*, en met vernieuwing van den ouden last aan de Clasfen. Dan, 't was aan het achterblijven zulk eene Synode, welke nooit gevolgd is, niet te wijten, dat ook van het werk nimmer iets is gekomen. Schoon de Vergadering van 1621 de Clasfen met *censure* dreigde, zoo zij aan het zoo dikwijls gevorderde niet voldeden, bleven zij echter met hare berigten achterlijk, en hebben DE LAET en THYSIUS zich vervolgens aan den arbeid onttrokken. Men droeg dien derhalve, in 1622, op aan FESTUS HOMMIUS, Predikant te *Leiden*, en Regent van het zoogenoemd *Staten* of *Theologisch Collegie* aldaar; en deze verbond zich tot denzelven, onder beding, dat alsnog de Clasfen hem hare aanteekeningen zouden zenden, —

dat

(4) ACTA der Synode van 1623. *art.* 11. (MSS.)
(5) ACTA dier Synode, *art.* 83. (MSS.)

dat men hem zou bezorgen alles, wat, van de *Remonstrantsche* en *Contra-Remonstrantsche* zijde, in druk was uitgegeven, en dat de Heeren Staten de noodige kosten zouden verstrekken. Ondertusschen sammelde de voortgang aanhoudend, en is het verdrietig, in de *Handelingen* der volgende jaren, de gedurige klagten te lezen, over de ijverloosheid of den onwil der Clasfen, om het werk te bevorderen (6). In 1632 begreep de Synode, *dat het schrijven van de historie der Arminiaansche troebelen te verre verloopen was, en dat het daarbij blijven moest;* en in 1633 leverde FESTUS de bij hem ontvangene *documenten* weder over (7). Hij had echter, onder al het talmen, vervaardigd het *Tweede Vervolg op het Tijd-Thresoor van* MERULA, waarvan ik reeds gewag maakte, en 't welk, zonder melding van des schrijvers naam, het licht zag.

Maar vroeger (in 1621 namelijk) had de *Amsterdamsche* Burgemeester, FREDRIK DE VRIJ, in druk doen uitgaan zijne zoogenoemde *Historie, of kort en waarachtig verhaal van den oorsprong en voortgang der kerkelijke beroerten in Holland*, hetwelk vervolgens, door JO. UITENBOGAERD, wederlegd werd; en nog eerder waren, door den *Zutphenschen* Predikant WILLEM BAUDART, in 't licht gegeven zijne *Memoriën, of kort verhaal der gedenkwaardigste, zoo kerkelijke, als wereldlijke geschiedenissen van Nederland* enz., loopende van het jaar 1612 tot 1619; doch waarvan, in het jaar 1624, een tweede, zeer aanmerkelijk vermeerderde, druk ten voorschijn kwam, waarin de zaken werden opgehaald van het jaar 1603, en voortgezet tot in het gezegde jaar 1624. Dat ondertusschen de *Zuidhollandsche* Synode van oordeel was, dat noch de een noch de ander dezer schrijveren het gebrek aan eene voldoende Geschie-

(6) Ook dit is getrokken uit de GESCHREVENE ACTA der Synoden van 1620—1630.

(7) Volgens het REPERTORIUM, als boven.

ſchiedenis der Hervorminge, ſedert het jaar 1600, genoegzaam vervuld had, is, dunkt mij, uit het voorverhaalde blijkbaar; dewijl zij, nog zoo lang na de uitgave hunner ſchriften, eene dergelijke Geſchiedenis, met zoo veel nadruk, poogde te bevorderen.

Dat aan haar oogmerk nog minder voldeed, hetgeen, door de *Remonſtranten*, tot vervulling van dit gebrek, van tijd tot tijd werd uitgegeven, is niet te bevreemden: zelfs is het geen wilde gisſing, dat zij voornamelijk naar eene Geſchiedenis, door iemand van hare zijde zamengeſteld, verlangde, opdat die tot een tegenwigt mogt ſtrekken tegen de *Remonſtrantſche* geſchriften, en, in het bijzonder, tegen den *Oorſprong en voortgang der Nederlandſche kerkelijke verſchillen*, tot op het Nationaal *Synode van Dordrecht; mitsgaders historisch verhaal van 't geen zich toegedragen heeft binnen Dordrecht, in de jaren* 1618 *en* 1619 enz. (8). Dit werk, hetwelk in 't jaar 1623 in 't licht verſcheen, was, door den reeds gemelden JOANNES UITENBOGAERD, den voornaamſten beleider der *Remonſtrantſche* zaken, geſchreven, op verzoek der *Remonſtrantſche* Predikanten, die gedaagd waren op de Synode van *Dordrecht*, blijkens den oorſpronkelijken brief, door hen allen geteekend, nog voorhanden, en geſchreven uit *Dordrecht*, den 29 April 1619.

Doch, indien dit boek aanleiding had gegeven, dat men naar eene omſtandige geſchiedenis der geſchillen, door eenen *Contra-Remonſtrant* geſchreven, verlangde, een ander van denzelfden UITENBOGAERD was vervolgens oorzaak, dat (zoo men wil) eindelijk eene zoodanige dadelijk geſchreven en uitgegeven werd door JACOBUS TRIGLAND, toen Hoogleeraar der Godgeleerdheid en Predikant te *Leiden*. De eerstgemelde na-

(8) Zie dit vermoeden bevestigd door den *Brief der Staten van Holland* aan G. BRANDT, te vinden in het *Leven* des laatstgemelden, beſchreven door J. DE HAES, bl. 40 env.

namelijk, reeds vroeger, van den kant zijner Medebroederen, aangespoord tot het opstellen van eene dergelijke Geschiedenis (9), werd, in het jaar 1633, daartoe *verzocht*, *gebeden* en *gelast*, door de Vergadering der *Remonstrantsche* Societeit zelve, welke besloot hem daartoe van eenen *Amanuensis* te voorzien, ten koste der Societeit. Dit werk, waaraan zoo veel vast was, daarop, niettegenstaande zijnen hoogen ouderdom, door hem aangevangen, en vervolgens, in weerwil van de toenemende verzwakking zijns gezigts, met behulp van CAROLUS RIJKWAERT, *Remonstrantsch* Predikant te *Utrecht*, voortgezet, werd eindelijk, nadat hij het tot op de onthalzing van 's Lands Advocaat, JOAN VAN OLDENBARNEVELD, gebragt had, door zijnen dood, in het jaar 1644, afgebroken, en, twee jaren later, te *Rotterdam*, bij JOHANNES NÆRANUS, uitgegeven, onder den titel van *Kerkelijke Historie, vervattende verscheidene gedenkwaardige zaken*, enz. Dewijl het oogmerk geweest was den tijd verder in te treden, zoo werd, na zijn overlijden, zijn *Amanuensis*, CAROLUS RIJKWAERT, in het jaar 1648, door de Societeit verzocht, om het werk te vervolgen; dan deze, daaraan pas begonnen zijnde, overleed, op den 1 Januarij 1650, onder de waarneming van zijnen dienst, op den predikstoel, te *Utrecht*; en is van het door hem geschrevene, daarna, zoo min iets uitgegeven, als van hetgeen vervolgens mag zijn opgesteld door BERNARDUS DWINGLOO, mede een bekend *Remonstrantsch* Predikant, in 1619 van zijnen dienst te *Leiden* afgezet, aan wien, door de Vergadering der *Remonstrantsche* Societeit van 1650, het werk werd aanbevolen. (10)

Ondertusschen had de uitgaaf van UITENBOGAERD'S

(9) Volgens eenen oorspronkelijken en tot hiertoe bewaarden *brief van* PETRUS CUPUS aan hem, van 15 Nov. 1627.

(10) Getrokken uit de HANDELINGEN *der Remonstrantsche Societeit*. (MSS.)

GAERD's *Historie*, welke, natuurlijk, niet voldeed aan de *Contra-Remonstranten*, zijnen ouden tegenschrijver, den Hoogleeraar TRIGLAND, opgewekt, om dezelve te wederleggen, zoo als hij, door de Synoden van *Zuid-* en *Noord-Holland*, daartoe nader verzocht (11), zijne wederlegging, in het jaar 1649, dan ook ten einde, en, in het volgend jaar, in het licht bragt. Zij ging niet verder, dan het werk van UITENBOGAERD; en welligt zou nu van eenige volgende jaren nooit iets omstandigers geboekstaafd zijn, zoo GERARD BRAND, toen *Remonstrantsch* Predikant te *Nieuwkoop*, naderhand te *Amsterdam*, in het jaar 1657, door zijne Societeit niet verzocht was tot het schrijven zijner bekende *Historie der Reformatie*, met belofte van hem de kosten, tot het gaderen van stoffen daartoe te doen, te zullen vergoeden (12). Dit had ten gevolge, dat het 1ste Deel dezer *Historie*, in het jaar 1671, in het licht verscheen, en sedert door nog drie anderen gevolgd werd. Dan, ook deze verdienstelijke schrijver werd, door zijnen dood, in het jaar 1685, verhinderd, het werk verder te brengen, dan tot en in het jaar 1623, en is hetzelve, tot hiertoe, zonder verder vervolg gebleven; schoon zijn zoon, JOANNES BRAND, hoop gegeven had, om het van hem te verwachten. Van de *Contra-Remonstrantsche* zijde, werd van het gebeurde na den afloop der *Dordsche* Synode nimmer eenige doorgaande en *omstandige* geschiedenis in het licht gebragt: want hetgeen, door HENRICUS RUYL, of RULÆUS, en JACOBUS LEIDEKKER, Predikanten van *Amsterdam* en *Middelburg*, tegen het werk van BRAND geschreven is, kan hier in geene aanmerking komen.

Onder de *Remonstranten* heeft, in lateren tijd, SEBASTIANUS CENTEN, in zijn leven Predikant te *Hoorn*,

(11) Volgens den titel en het REPERTORIUM, als boven.
(12) Uit de HANDELINGEN, als boven.

Hoorn, bekend door zijne verbeterde uitgave der *Chronijk van Dr.* VELIUS, en door zijn *Vervolg op* BRAND'S *Historie van Enkhuizen*, het oogmerk gehad, om ook de *Historie der Reformatie* des laatstgemelden voort te zetten, gelijk hij daartoe ook zeer vele stoffen heeft te zamen gebragt: en na hem ondernam eindelijk JACOBUS REGENBOOG, weleer lidmaat der *Remonstrantsche* gemeente van *Amsterdam*, wel niet, om de *Algemeene Nederlandsche Kerkgeschiedenis* van BRAND te vervolgen, maar om de *Geschiedenis der Remonstranten*, waarin echter natuurlijk die der *Contra-Remonstranten*, voor een voornaam deel, moest zijn ingeweven, van nieuws op, beknoptelijk te schrijven; en hij bragt haar met de daad tot op het jaar 1705. Maar noch CENTEN, noch REGENBOOG, hadden kennis of toegang gehad tot den schat van oorspronkelijke *brieven*, *aanteekeningen* enz., in en sedert 1623, door *Remonstranten* geschreven, en nog in wezen; — de *Handelingen der* wederzijdsche *Kerkvergaderingen* hadden zij niet ingezien; en uit gedrukte stukken zelfs hadden zij bij lang niet alles opgezameld. Het handschrift van CENTEN was daarenboven eene *rudis indigestaque moles*, die nog geheel in orde gebragt en verwerkt moest worden; en alzoo heeft van *zijn* werk niets, en van dat van REGENBOOG alleen dat gedeelte, hetwelk het tijdvak behelst, reeds door BRAND beschreven, uitgegeven kunnen worden. Dit laatste zag (echter niet, dan nadat het, door wijlen den *Remonstrantschen* Hoogleeraar ABR. AR. VAN DER MEERSCH, beschaafd en zeer veel verbeterd was) in de jaren 1774 en 1776, in twee Deelen in groot octavo, het licht, en loopt dus tot in 1623. Het overig gedeelte heeft men, als onbruikbaar, ter zijde moeten leggen; en de geschiedenis, van het laatstgemelde jaar af tot nu, is dus, tot hiertoe, niet beschreven, hetgeen echter bij de *Remonstranten* alleen aan de omstandigheden des tijds, en aan gebrek van genoegzame aanmoediging tot den arbeid, daartoe vereischt, te wijten is. Dan nu heeft men ze toch, voor

zoo veel de *Hervormde Kerk* betreft, met genoegzame zekerheid te wachten. Wij wenschen het Publiek daarmede geluk; en, daar zij, als nog nooit beschreven, de aanprijzing der nieuwheid heeft, en dus vele tot hiertoe genoegzaam onbekende bijzonderheden belooft, mag men, voor haar, bewijs van algemeene belangstelling verwachten.

UITTREKSEL UIT EEN' BRIEF VAN DEN HOOGL. WURZER, TE MARBURG, AAN DEN HEER VAN MONS, PROF. DER CHEMIE TE BRUSSEL, RAKENDE DE BESTANDDEELEN VAN ONDERSCHEIDENE MINERALE WATEREN.

(Medegedeeld door den Heer VAN LIER, te *Brussel.*)

De Hoogleeraar DÖBEREINER, te *Jena*, heeft korteling eene menigte *minerale wateren* van onderscheidene soort onderzocht, welke hij uit alle streken van Duitschland had laten komen, en vond, dat de bestanddeelen van het grootste gedeelte derzelven in *bepaalde stoechiometrische* rapporten tot elkander stonden. Zoo vond hij, bij voorbeeld, in *gewoon Bronwater* 2 gedeelten *Stikstof* tegen 1 gedeelte *Zuurstof*. Zoo als in het *verzuurde Stikstofgaz*. En daarbij, het zij 1 evenredigheid *koolstofzuren Kalk*, opgelost in 1 evenredigheid *koolstofzuur Gaz*; of wel 1 evenredigheid van deze beiden, in 1 of 2 evenredigheden *Gips*.

In onderscheidene *Zwavelwateren* vond hij 2 gedeelten *Hydrothionzuur Gaz* en 1 gedeelte *koolstofzuur Gaz*, als resultaat van de *verzuring* der grondstoffen van den *Zwavel-alcohol* door die van het *water*.

In het *Carlsbader water* vond hij:

1 evenredigheid *Kezelzuur* (*acide Silicique.*)
4 ———— *Zoutzuur.*
8 ———— *Zwavelzuur.*

16 evenredigheden *Koolstofzuur.*
6 ——— *Kalk.*
18 ——— *Natron.*

Welke zelfstandigheden hoogstwaarschijnlijk te zamen *een enkel Zout* leveren.

DE KUNST DER SPIN.

(Uit de *Annals of Philosophy*, April 1817.)

De navolgende proeven leveren eene belangrijke bijdrage tot de kennis der handelwijze, waarmede de draadtrekkende spinnen haar zelven en haar weefsel van de eene plaats naar de andere, op kleinere en grootere afstanden, overbrengen; en de waarnemingen des schrijvers kunnen, in het algemeen, de eene of andere, minder bekende omstandigheid, in de huishouding der spinnen, helpen verklaren. De heer CAROLAN verhaalt dezelven aldus:

Om de handelwijze der spinnen, welke hare draden op plaatsen bevestigen, die zij, voordat het weefsel gereed is, niet kunnen bereiken, naauwkeurig en gemakkelijk te kunnen waarnemen, vulde ik een' grooten schotel met water, in welks midden een klein eilandje van kleiaarde gemaakt was, waarop ik eenen strohalm, twaalf duimen lang, loodregt plaatste, en naast denzelven twee drooge steentjes legde, opdat de spin, door de vochtigheid der kleiaarde, van haar werk niet wierd afgeschrikt. Toen zette ik eene draadtrekkende spin op den strohalm, en plaatste den schotel op eene tafel, welke in het midden der kamer stond.

Den geheelen dag liep de spin langs den strohalm op en neder en over de steentjes henen, zonder te ontvlugten; want zoo dikwijls zij met het water in aanraking kwam, begaf zij zich spoedig terug, alsof dit haar eene onaangename gewaarwording veroorzaakte. In dezen toestand verliet ik haar des avonds, en toen ik den ande-

deren morgen naar haar omzag, was, zij verdwenen. Bij nader onderzoek ontwaarde ik eenen draad, welke van de punt des ſtroohalms loodregt naar de zoldering oprees, waaraan hij bevestigd was. Ik kon niet begrijpen, hoe de ſpin dit volbragt hadde, indien ik niet voor zeker aannam, dat zij, of op de eene of andere wijze gevlogen zij, of dat zij, van haar ſtandpunt, den draad naar dien afſtand geſlingerd hebbe.

Ik zocht nu eene tweede ſpin van dezelfde ſoort, en, nadat ik haar op het ſtroo geplaatst had, ontwaarde ik, dat zij veel ſpoediger en ongeduldiger, dan de eerſte, uit hare gevangenis zocht te ontvlugten. Zij begon, door middel van eenen draad, welke een *duimbreed lang* was, en welken zij om de middelſte pooten ſcheen bevestigd te hebben, zich van de punt des ſtroohalms te laten nederzakken, zoodat zij, met hoofd en voorpooten den ſtroohalm klemmende en de achterpooten rugwaarts uitgeſtrekt, in deze hangende houding bleef, en uit hare ſpingaten eenen bijkans drie voet langen draad allengskens uitwerkte, welke in eene loodregte rigting in de hoogte rees. Nadat de ſpin dezen draad eene of twee minuten had laten zweven, draaide zij zich in eenen halven kring om, vatte den draad met hare voorpooten, en trok denzelven naar zich toe. De rigting van den draad van boven vormde in het eerst met den draad, waaraan de ſpin hing, eenen ſcherpen hoek, welke echter, zoodra zij den draad *aantrok, regthoekiger* en eindelijk ſtomp werd. Het was nagenoeg *als* het ſpel der jongens, wanneer zij hunne opgelaten vliegers geleiden. Wanneer de ſpin met hare voorpooten den draad aantrok, dan vormde dezelve een kluwen om de achterpooten, waarmede zij den ſtroohalm vasthield. Wanneer men tegen den draad blies, en daardoor zijne rigting veranderde, of denzelven eene golvende beweging gaf, dan hernam hij aanſtonds weder zijne regtlijnige rigting. Eindelijk raakte de draad aan eenen verre af ſtaanden ſtoel; de ſpin voer voort den draad aan te halen, tot dat zij gevoelde, dat dezelve een punt van

aan-

aanraking gevonden had. Nu liep zij over denzelven henen, en versterkte hem door eenen dikkeren draad, welken zij onder het loopen trok. Daar deze spin nog zeer jong was, kon men den draad naauwelijks zien, en zonder de stofdeeltjes, welke daarop kleefden, ware hij misschien geheel onopgemerkt gebleven. Ik herhaalde deze proeve met meer andere spinnen van dezelfde soort, en verkreeg nagenoeg dezelfde uitkomsten; maar, daar zij meest allen zeer jong waren, zoo maakte de fijnheid harer draden de waarneming zeer moeijelijk.

Eindelijk gelukte het mij, eene veel grootere spin te krijgen, welke ik ook op den strohalm plaatste, en, daar zij van eene heldere zon beschenen werd, kon ik alle bewegingen gemakkelijk waarnemen. Zij begon aanstonds, verwonderlijk snel, eenen vrij langen draad te trekken. Om het einde of de punt van den draad naauwkeurig te onderzoeken, of in deszelfs maaksel iets eigendommelijks zij, hetwelk eene eigenschap konde aanduiden, om zich zoo spoedig aan alles, waarmede hij in aanraking kwam, vast te hechten, brak ik den draad nabij den strohalm af, en trok denzelven langzaam naar mij toe; maar alles, wat ik aan hem ontwaarde, bestond daarin, dat hij, naar het einde toe, altijd dunner en fijner, en eindelijk bijkans onzigtbaar werd; misschien is deze hoedanigheid voor zijn oprijzen in de lucht noodzakelijk. De spin maakte nu eenen nieuwen draad, welken zij door eenen tweeden, die iets korter was, versterkte. Nadat beide vereenigd waren, bevestigde zij dezelven aan den strohalm, en trok het andere einde, met hare voorpooten, zoo lang tot zich, tot dat de draad nog maar zeer kort was; maar opmerkende, dat dezelve nergens vasthield, gaf zij hem op, en bleef eenigen tijd rustig, alsof zij, tot eene nieuwe en grootere poging, krachten wilde verzamelen. Zij liet zich toen weder beneden de punt des strohalms afzakken, en drukte uit hare spingaten twee veel langere draden, dan de eersten waren, welken zij aanstonds en in dezelf-

de rigting nog meer andere, bijzonder fijne draden, toegevoegde. Daar zij van de zon beschenen werden, zoo konde ik veertien derzelven, welke uit kleine openingen van het spin-orgaan te voorschijn kwamen, onderscheiden. Deze allen vereenigden zich weldra in éénen; en, zoo als zij zich verlengden, en door eenen, als 't ware, tooverachtigen invloed der spin hunne rigting verkregen, scheen het alsof de elektrieke of luchtstroom uit de spingaten kwam, welke de enkele draden voor zich henen dreef en in eenen hoofddraad verzamelde. De spin keerde zich nu weder in eenen halven kring om, bevestigde den nieuwen draad aan dien, welke haar droeg, en scheen dan eenen tijdlang deszelfs bewegingen te besturen, tot dat hij eindelijk den muur bereikte, waaraan hij zich vasthechtte; aanstonds liep zij over denzelven henen. Ik ving haar weder, plaatste haar nog eens op den stroohalm, en droeg den schotel in den tuin. Het woei, en de spin gaf geene neiging te kennen, om zich te bewegen; nadat ik haar, door eenige aanrakingen, tot verandering van plaats genoopt had, werd eene poging ter vlugt gedaan. De spin begon op nieuw te werken, en, daar de wind den allengskens getrokkenen draad wegvoerde, had zij voorzeker wel eenige vademen lang gesponnen; toen de draad den grond bereikte, werd hij door eenen rukwind gescheurd.

De spoed, waarmede de spinnedraden te voorschijn komen, is zoo groot, dat ik geloof, eene spin kan in eene minuut wel dertig vademen in de lengte trekken. Het is onbegrijpelijk, hoe zij in ééne kamer, waar de lucht stilstaat, haren draad eene loodregte of in de hoogte rijzende rigting kan geven. Men zoude gelooven, bij zulk een fijn maaksel moest het laatstgesponnen deel zich spoediger bewegen dan de voorgaanden, en daaruit moesten golvende slingeringen of verknoopingen ontstaan. Deze overweging brengt op het vermoeden, dat de spinnen met haren draad tevens eenen stroom van luchtvormige of andere fijne vloeistof kunnen uitstorten; want men ziet den draad regtuit zich op en neder bewegen,

zoo

zoo lang het der spinne behaagt, en altijd, min of meer, in eene rijzende rigting. Daar de beef-aal elektriciteit kan voortbrengen, waarom zoude men bij de spin een anders gewijzigd soortgelijk vermogen kunnen ontkennen?

Onderwijl eene mijner spinnen, zoo als gewoonlijk, aan eenen korten draad bij den strohalm nederhing en haren tweeden draad slingerde, zag ik, dat, wanneer ik den draad aanblies en hij zich daardoor verwijderde, de spin eenigzins werd opgeheven; ik beproefde nu, door het aantrekken des draads, haar zelve weg te trekken; en het gelukte waarlijk ook, haar op deze wijze eenige voeten verre weg te voeren, zonder dat zij daarom ophield achter zich voort te spinnen. Hieruit verklaarde ik mij, hoe zij, bij de vereeniging van gunstige omstandigheden, door eenen eenigzins langen draad, tamelijk verre in de lucht konde voortgedragen worden.

Mijne gissing werd ook weldra bevestigd: toen ik eens zulk eene spin op mijne uitgestrekte hand liet rondloopen, begon zij, door middel van eenen zes duim langen draad, zich aan een' mijner vingeren te laten afhangen. Daarna slingerde zij eenen vrij langen draad, welke langzaam oprees en de spin mede opvoerde. Nadat zij zoo verre boven mijnen vinger was gerezen, als zij te voren onder denzelven was, scheurde zij den draad, waarmede zij werd vastgehouden, en begon zich allengskens en langzaam naar de zoldering der kamer te verheffen, waar zij den muur naderde en eindelijk ook bereikte. Hare beweging was gedurende deze vlugt zachter en spoediger, dan wanneer zij langs haren draad loopt. Wanneer nu dit insekt in de stilstaande kamerlucht zich zoo gemakkelijk voortbeweegt, dan moet dit in de vrije lucht nog veel beter gaan. De hoofdvoorbereiding bestaat daarin, dat de spin van haar vast rustpunt aan den eersten draad zich laat nederhangen, en vanhier den anderen draad slingert, welke haar moet overvoeren. In deze hangende houding kan de spin veel verder opmerken, of die draad, welke haar moet overbrengen, krach-

tig genoeg opſtijgt, om haar mede te nemen, dan wel een ligchaam bereikt heeft, hetwelk haar tot een ſteunpunt kan dienen. Op deze wijze kunnen zij zeer aanmerkelijke hoogten bereiken.

Proeven, welke ik met eene andere ſoort van ſpinnen nam, die een blinkend geel ligchaam en korte pooten hebben, bewezen, dat ook deze draden ſlingert, maar niet zoo lang als de *geometer-ſpin.*

Bij eene andere ſoort van ſpinnen gelukten dezelfde proeven niet; dat is te zeggen, geene harer konde ontvlugten, hoewel zij acht of tien dagen op den ſtroohalm vertoefde; zij bleven voor het overige altijd even levendig, als ten tijde, toen ik haar van het *veld had gehaald.* Nooit bleven twee ſpinnen lang met elkander in dezelfde gevangenis; de ſterkere doodde telkens de zwakkere weldra, en deze ſcheen de maat harer krachten ook wel te kennen; zij vreesde hare tegenpartij meer dan iets anders, hetwelk men in hare nabijheid bragt; raakte men haar met den vinger aan, dan ſcheen zij daarop niet te letten; zoo dikwerf, daarentegen, eene ſterkere ſpin op haar toekwam, dan vlugtte zij voor haar zelfs in het water. Eene van deze ſpinnen was in het water gevallen, en zwom op hetzelve, zonder daaruit te kunnen komen; wanneer ik haar wilde helpen, liet zij zich naar den bodem zinken, op welken zij dan even ſnel als op den grond, en even als een kleine kreeft, rondliep. Aan den rand des waters gekomen zijnde, ſcheen zij weinig begeerig te zijn om daaruit te komen, daar het water hare pooten te zamen drukte, zoo dat zij zich niet gemakkelijk kon bewegen. Toen zij voor het eerst onderduikte, had ik opgemerkt, dat uit elke zijde van haar ligchaam eene groote luchtblaas oprees; hetwelk op het vermoeden konde brengen, dat deze dieren in het water zich misſchien door eene ſoort van zwemblazen ligter kunnen maken.

De te voren verhaalde proeven ſtellen het voor mij buiten allen twijfel, dat de draadtrekkende ſpinnen het ver-

vermogen hebben, om draden van onbepaalde lengte te kunnen slingeren, en met dezelven van de eene plaats naar de andere zich te bewegen. Ik geloof, dat dit merkwaardig verschijnsel alleen nog maar door éénen Franschen natuuronderzoeker waargenomen is; de bijzondere, door mij beschreven toestel, echter, werd, zoo veel ik weet, nog nergens ontdekt of bekend gemaakt. Hoe verwonderlijk is dit schepsel met alles, wat tot zijne behoeften dient, voorzien, en met hoe veel genoegen ontwaart men overal in de natuur nieuwe blijken van de wijsheid en goedheid des Scheppers!

IETS UIT DE REIZE VAN EEN' FRANSCHMAN IN ENGELAND, 1816.

Lijfstraffelijke wetten in Engeland.

Gedurende de zitting van het Parlement in 1810, bragt Sir SAMUEL ROMILY de noodzakelijkheid eener verbetering der lijfstraffelijke wetten ter tafel; maar, van wege den ministeriëlen tegenstand, zonder eenig gevolg. Bij deze gelegenheid kwamen eenige geschiedkundige daadzaken te voorschijn, welke eene algemeene belangstelling verwekken.

Onder de regering van Koningin ELIZABETH werden jaarlijks 400 menschen ten dood veroordeeld; en dit bedraagt, gedurende de 45 jaren harer regering, 18,000 veroordeelden. Onder haren vader, HENDRIK VIII, was dit getal nog ontzettender; want gedurende eenige jaren klom het tot 2000; en men rekent, dat hij het bloed van 70,000 zijner onderdanen, door het geregt, vergoot. HUME zegt: Een aanzienlijk geregtspersoon in *Sommerset* schreef in 1596, dat in de laatste jaren van ELIZABETH's regering, toen hare heerschappij bevestigd was en de kracht der wetten het volk aan orde en gehoorzaamheid gewend had, in den loop van één jaar aldaar 40 misdadigers, wegens dieverij en andere schelmstukken, onthoofd, 35 gebrandmerkt, 37 gegeeseld, 184 echter vrijgesproken waren, de laatsten allen zeer bedorvene lieden; en dat men konde vastsstellen, dat niet het vijfde gedeelte der strafschuldigen voor het geregt waren getrokken.

ken. Derzelver getal was zoo groot, dat het de regters bevreesd maakte. — HUME, die het Koninklijk gezag bemint, schrijft deze gebrekkige politie aan de bekrompene inkomsten der kroon toe, welke niet toelaten, om een toereikend aantal menschen tot instandhouding der wetten te betalen. Dit zij zoo het wil, uit de woordenwisselingen over dit onderwerp blijkt, dat, zonder eenige verzachting der wetten, sedert dien tijd het getal der doodvonnissen allengskens, en in de laatste jaren zoo spoedig verminderd is, dat in den jare 1806 van 3426 beschuldigden (dat is te zeggen gevatte personen, en voor de groote *Jury* gebragte, welke dan eerst oordeelt, of er reden tot aanklagte zij, of niet) slechts 2 misdadigers ten dood gevonnisd werden; in den jare 1807 van 3482 maar 1; in 1808 van 3748 niet één. Daar men onmogelijk *toch kan aannemen*, dat van meer dan 10,000 gevatte *en zoo zeer ver*dachte personen, voor welken een geregtspersoon durfde wagen een bevel van vatting uit te vaardigen, slechts 3 zouden strafschuldig geweest zijn, zoo moet men vermoeden, dat de onmatige gestrengheid der wetten derzelver toepassing belet. Door de menigvuldigheid der gevallen, waarin de wet het doodvonnis uitspreekt, zonder dat hetzelve in de toepassing plaats heeft, verliest deze ontzettende uitspraak al het schrikwekkende, en verwekt ook geen medelijden meer. *Allen*, zelfs de misdadigen, gelooven niet meer aan de voltrekking; en bij deze weifeling verstompt het gevoel. De Opperregter zelf maakte de aanmerking: dat de overdrevene gestrengheid der vonnissen een stilzwijgend stelsel van ontwijking voortbrengt, waardoor de aanklager, de gezworenen, de regter en de Koninklijke raad zelf, elk in zijnen werkkring, overeenkomen, om hunnen eed, ter voltrekking van *zulk* eene onnatuurlijke wet gedaan, niet gestand te doen.

Lucht van Londen.

Het is niet mogelijk, zich een begrip te vormen van die soort van dag, welke in den regten wintertijd *Londen* verlicht. De rook van steenkolen vormt eenen dampkring, welken men een uur verre in de gedaante eener ronde wolk ziet, die op de aarde rust. Wanneer het weder, zoo als hier in den winter bijkans altijd, betrokken en nevelig is, dan vermeerdert deze damp, in de stad zelve, de morsige kleur van alle voorwerpen; het uitzigt in alle straten eindigt in eenen grijzen

mist,

mist, die ons niet toelaat de ſtraten ten einde toe door te zien. Valt er eens een enkele zonneſtraal in deze digte maſſa, dan wordt dit doode grijs met eene ligtroode ſchemering gekleurd, even alsof men door een gekleurd glas ziet; en dan is deze uitwerking even ſchoon als treffend. De lucht is met kleine vlokjes roet vervuld, welke zoo fijn zijn, dat zij met de lucht rondzweven; zij vallen dan op ons linnen, kleederen en gezigt; men voelt iets op den neus of de wang, en, wanneer men onwillekeurig daarnaar grijpt, blijft er eene zwartachtige vlak.

Het leven van Londen, aan de westzijde der ſtad.

Vóór 10 ure des morgens is alles ſtil; de winkels worden nu eerst geopend. De melkmeisjes met hare helderwitte emmers, aan welker rand rondom kleine maatjes hangen, en welke zij aan een, over de ſchouderen gelegd, juk dragen, gaan van huis tot huis, en wekken de treuzelende meiden, welke nog tuimelend van den ſlaap uitkomen, en een maatje vol nemen, dat zoo groot is als een ei, en hetwelk voor het gebruik van het geheele huisgezin toereikend is; want melk is hier noch drank noch voedſel, maar ſlechts eene verſtof, een elikſter, waarvan men des morgens en des avonds voorzigtig zes of zeven druppels in de thee doet. Het ware moeijelijk te zeggen, welken ſmaak deze druppels geven; maar het is een gebruik, welks nut niemand durft onderzoeken. — Gedurende dezen tijd rijdt geen wagen, geene kar door de ſtraat; het eerſte gedruisch ontſtaat door de trommels en het krijgsmuzijk der lijfwacht, waarbij drie of vier Negerreuzen met een verre klinkend ſchellenſpel vooruit gaan, en welke naar *Hydepark* trekken, om hunne oefeningen te houden. Eerst om 3 of 4 ure ziet men levensteekenen der aanzienlijke wereld. Zij doet bezoeken, of liever zij geeft kaartjes aan de deuren harer vrienden af, welke zij nooit anders dan in het gedrang der gezelſchappen ziet; zij loopt in de winkels rond, beziet nieuwe modes, rijdt in eene vrij leelijke ſtraat, *Bondſtreet*, op en neder, en eindelijk ten 5 ure naar huis, om zich te kleeden. En daarmede is een Londenſche voormiddag beſloten. Thans beginnen (in Januarij) de ſtraten verlicht te worden, en van 6 tot 8 ure vermeerdert het gedruisch. De tijd van het middagmaal is gekomen. De rijtuigen, met twee groote vlammende lantaarns verlicht, vol-

gen

gen digt op elkander, of kruifen elkander in groote haast; op ééns houden zij ftil; een bediende fpringt af, beurt den zwaren klopper op, doet eenen harden flag daarmede, en herhaalt dit donderend gedruisch zoo kunftig en zoo afgemeten, dat hetzelve den rang, het aanzien en den rijkdom van zijnen heer moet aanduiden. Twee uren lang heerscht er nu eene kleine ftilte. Tusfchen 9 en 10 ure wordt de onftuimigheid herhaald. Thans heeft er eene groote vereeniging van drukte, fpoed en opfchik plaats. Men kan geenen bijzonderen klank meer onderfcheiden in een gedruisch, dat naar vijftig molenraderen met derzelver waterftortingen gelijkt; en, wanneer het niet overdreven klonk, dan zoude ik hetzelve met den val van de *Niagara* vergelijken, wanneer men dezen op eenen afftand van twee uren hoort. Deze groote onftuimigheid duurt tot 1 ure in den nacht; dan vermindert zij allengskens, tot dat men, bij het aanbreken van den dag, flechts hier en daar nog een rijtuig hoort.

BESCHAVING DES VERSTANDS ONDER DE ARABIEREN, GEDURENDE DE REGERING VAN AL-MAMON.

AL-MAMON had het opperbeftuur in de jaren 813—833; hij maakte *Bagdad* tot het middelpunt van allerlei foort van letterkunde; geleerde navorfchingen, boeken en geleerde mannen waren bijna de eenige voorwerpen zijner oplettendheid. Zijne gunftelingen waren mannen van letteren; zijne ministers hielden zich eeniglijk bezig met de bevordering van geleerdheid; en het fcheen, alsof de troon der Kalifs opgerigt was tot een' zetel voor de Muzen. Te zijnen hove noodigde hij alle geleerden, die hij wist uit te vorfchen in de geheele wereld, onderhield hen aldaar door zijne milddadigheid, en onderfcheidde hen door eerbewijzing van allerlei aard. In de wingewesten van *Syrië*, *Armenië* en *Egypte*, welke aan zijne heerfchappij onderworpen waren, verzamelde hij elk belangrijk boek, dat er te vinden was. Dit was de kostbaarfte fchatting, welke de Oppervorst zijnen onderdanen afeischte; en de beftuurders der wingewesten, en elk ambtenaat, in dat beftuur deelende, waren bijzonderlijk gelast, om, voor alle andere dingen, op te zamelen alle fchatten van geleerdheid, in de veroverde landen te vinden, en dezelve aan den voet

des

des troons te brengen. Honderden van kameelen zag men van tijd tot tijd te *Bagdad* aankomen, alleen beladen met papieren en boeken; en alles, wat daaronder geacht werd den luister der wetenschappen te kunnen vermeerderen, werd straks in het *Arabisch* vertolkt, met oogmerk om het onder het bereik der kennisneming van een ieder te brengen. Onderwijzers, recensenten, vertalers, uitleggers van geleerde schriften maakten de hofhouding van AL-MAMON uit, welke alzoo meer geleek naar eene hoogeschool van geleerde mannen, dan naar het middelpunt van een krijgshaftig bestuur. Toen deze Kalif, bij gelegenheid eener overwinning, den *Griekschen* Keizer, MICHAËL DEN STAMELAAR, de voorwaarden van vrede voorschreef, eischte hij tot eene schatting eene verzameling van *Grieksche* boeken. De wetenschappen waren bij uitstekendheid in hoogachting bij den Kalif; de belangrijkste onderwerpen van bespiegeling werden onbeschroomd ten toets gebragt, in spijt der ijverzuchtige vitterijen van sommige bijgeloovige *Muzelmannen*, die AL-MAMON beschuldigden van dezerwijze de grondslagen van het *Islamismus* te doen waggelen. Vele van de meestberoemde onderwijzers in de geneeskunde bloeiden onder zijne regering. De regtsgeleerdheid werd beoefend onder den hoogberoemden KOSSA; en, gelijk dezelve den *Muzelmannen* voorkwam als de eerbiedwaardigste van alle wetenschappen, was het deze, waarop des Vorsten onderdanen zich met de vurigste geestdrift toelegden; terwijl AL-MAMON zelf eene krachtige overhelling ontwikkelde voor de wiskunst, welke hij met den treffelijksten uitslag beoefende. Hij beraamde het groote ontwerp om de aarde te meten; hij voerde het uit met behulp der bekwaamste wiskunstenaars. De *Gronden der Astronomie* van AL-FRAGAN (FARGANI) en de *Astronomische Tafelen* van AL-MERWASI waren werken van twee zijner hovelingen. Deze zelfde AL-MAMON, niet minder edelmoedig dan verlicht, wanneer hij iemand zijner nabestaanden, die tegen zijn bestuur opgestaan was en getracht had zijnen troon omver te werpen, genade schonk, riep uit: „ o! Ware het slechts bekend, „ welk een wellust het voor mij is, mijnen vijanden vergif- „ fenis te schenken, allen, die mij ooit beleedigd hebben, „ zouden zich haasten om tot mij te komen en hunne missla- „ gen te belijden."

DE

DE SLAAF VAN ALGIERS.

Een belangwekkend Verhaal.

(Uit het *Hoogduitsch* van HILDEBRANDT.)

— Hoe nader wij aan *Marfeille* kwamen, des te bedroefder werd mijne zuster. Van de hoogten bij *Chateau Combert* zagen wij, voor het eerst, de zee en de vlaggen der fchepen, welke boven den lageren dam der haven uitftaken. SOPHIA zag bedrukt en met teruggehoudene tranen naar de golvende wimpels. „ Welk van deze fchepen zal u, misfchien voor altijd, van mij fcheiden?" zeide zij, geheel ontroerd. Mijn oom, die niets anders is dan liefhebber van kunst en oudheden, dacht aan zoo iets niet. Een *geheel ander denkbeeld* hield hem bezig, en SOPHIA *ontging* alleen daardoor een geftreng verwijt, dat hij haar gezegde niet had gehoord. „ Met u, meisjes, is het moeijelijk reizen," zeide hij lagchend; „ een weinig zeelucht veroorzaakt u reeds roode oogen." — SOPHIA zweeg. — „ Hoor eens, LOUIS," voer hij voort, „ vergeet niets van hetgeen ik u gezegd heb. Teeken alles naauwkeurig op. Ik wil toch achter de waarheid komen, het moge kosten, wat het wil. JAMES BRUCE befchrijft de Piramiden, den Sphinx, de Catacomben en de Memnonszuilen zoo; DENON befchrijft dezelven anders; ORBILLIERS weêr anders. Wien van hen moet ik gelooven? Hoor eens, wij hebben heden den negenden; tegen het einde dezer maand kunt gij in *Alexandrië* zijn; bij *Cairo* gaat gij over den *Nijl*. Op de plaats *Caramaidan* woont mijn korrespondent. Gij geeft aanftonds de brieven over; kan hij *zelf* niet met u gaan, dan bezorgt hij u voorzeker eenen vriend, *die u naar Ghize* geleidt, en u alle merkwaardigheden vertoont. Gij moogt niets vergeten, niet het geringfte opfchrift, noch de minfte verfiering. Teeken alles naauwkeurig op — gij weet, ik wreek mij."

Mijne zuster zat treurende naast mij, toen ons rijtuig aan den ingang der haven ftilhield, en, op een teeken van mijnen oom, van een der zeilklaar liggende fchepen eene boot aan den oever kwam. Mijn koffer werd in het fchip gebragt. — „ Nu, reis gelukkig; vertoef niet, opdat de kapitein niet op u behoeft te wachten; die heeren nemen zulks kwalijk, en dan moet men gedurende de geheele reis daarvoor boeten."

ten." Ik drukte zijne hand. Sophia viel met een' luiden gil in mijne armen. „ Houd toch op met die malligheid," zeide mijn oom, en daarbij ſtonden hem de tranen in de oogen — „ de matroos ſlaat reeds met de riemen."

Sophia gaf mij nog eene kleine brieventasch; mijn oom ſchoof mij in de boot, — ik zag beiden zoo lang na, als ik den rooden ſhawl mijner zuster nog ontwaarde.

Het was voor het eerst, dat het lot mij zoo lang en voor eene zoo lange reis uit de armen mijner zuster rukte. Sophia was de éénige, welke van mijn onderlijk huisgezin mij was overgebleven — vader en moeder waren reeds lang dood; — zij dacht en wilde zoo als ik, en geen van ons beiden had eenen wensch, welken de ander niet ook koesterde. Mijn oom, die in *Aix* woonde, nam ons, twee weezen, tot zich; hij was ongehuwd en bemiddeld. Ik weet niet, hoe het kwam, dat die ſtand, tot welken ik eene overhellende neiging gevoelde, juist dezelfde was, waarin mijn oom zijne tevredenheid en zijne welvaart zoo rijkelijk gevonden had. Hij was bouwmeester; en ik had in de reeks van alle mogelijke ſtanden geenen gevonden, waarin ik hoopte gelukkiger te leven, dan in dien van eenen bouwmeester. Mijn oom was opgetogen van blijdſchap, toen ik hem mijnen wensch openbaarde; hij onderſteunde mij in alles; hij gaf mij alle onderwijzers, welken ik konde wenſchen, en, daar bij deze hulpmiddelen nog de ſtellige genegenheid voor mijn beroep en de gedachte kwam, dat ik door mijne keus altijd meer de liefde van mijnen oom verwierf, zoo was het wel geen bijzonder wonderwerk, wanneer ik mij, in de vereischte kundigheden, tot iets meer dan het dagelijkſche verhief.

Mijn oom bedankte voor zijn openlijk beroep; als liefhebber, hield hij zich nu met de beoefening van de bouwkunst der ouden bezig, en toen was het natuurlijk, dat *Egypte* een van de landen was, welke zijne nieuwsgierigheid het meest aantrokken. Hij las alles, wat over de Piramiden, de Catacomben en den Sphinx te krijgen was. Geene afbeelding, geene prent was hem te duur; hij moest alles bezitten.

Ik had voor mijne bezigheden eene reis gedaan, toen mijn oom eens des morgens, met eene geheele vracht boeken en prenten, in mijne kamer kwam.

„ Het

„ Het is om razend te worden," zeide hij, en wierp de boeken op mijne werktafel; „ daar lees ik in BRUCE, DENON en ORBILLIERS over de Piramiden, en alle drie zijn van een verschillend gevoelen. Lees zelf! De een spreekt van 436 voet hoogte, de ander van 312, en de derde van 280. De een beschrijft de waterleiding dus, en de ander weêr *zoo*. De een schildert de Jozefsbron zoo, en de ander geeft weêr deze teekening daarvan. Ik bid u, aanschouw maar eens het verschil dezer prenten! Zie hier, nommer één moet *de groote* Piramide van *Ghize* voorstellen, en deze hier moet het *ook* zijn. Ik weet niet, waar die lieden hunne oogen hebben gehad. Maar, zoo gaat het; men zendt iemand daarheên, die geene wiskunde verstaat; die morst dan maar zoo iets, en verkoopt zulks aan het publiek voor echte *waar. Ware ik* maar niet drieënzestig jaar oud! Indien ik *jonger ware, ik* wist wel, wat ik deed."

Zonderling! ook in dezen was mijn wensch die van mijnen oom. Gaarne ware ik eens in *Egypte* geweest; gaarne hadde ik met BUONAPARTE die reis gedaan, ware ik toen niet te jong geweest.

„ Zend iemand daarheên, lieve oom!" zeide ik. — „ Ja! zend heên! zend heên! Wien dan? Niet waar, iemand, die mij, voor mijn goed geld, maar zoo iets op het papier teekent, en mij dan doet gelooven, dat de Piramiden en de Catacomben er zoo uitzien, als hij zich dezelven verbeeld heeft?" - „ Wel nu, misschien wordt er wel iemand gevonden, die...." „ Neen, LOUIS! daarop reken ik niet. Want zie, een man van wezenlijke kundigheden gaat te mijnen behoeve niet daarheên; en iemand, die niets verstaat, die slechts daarheên gaat om geld te verdienen, kan ik niet gebruiken." — „ Gij beschouwt de zaak ook van eene al te donkere-zijde, mijn lieve oom! Er vindt zich voorzeker iemand, die voor de zaak eenigzins berekend is; bij voorbeeld...." „ Nu? Bij voorbeeld?" vroeg mijn oom driftig.— „ Bij voorbeeld ik, uw neef. Lang reeds wenschte ik *Egypte* eens te zien. Indien gij gelooft, dat ik...." „ Ik gelooven? lieve LOUIS! ik gelooven? o, Ik kan het u niet zeggen, hoe dit aanbod mij verheugt! Gij wilt dan daarheên? Maar ik moet mij daarop kunnen verlaten, dat gij alles naauwkeurig aanschouwt, naauwkeurig berekent en naauwkeurig teekent. De omstreken moogt gij wel slechts oppervlakkig teekenen; maar de zaken zelven, de Piramiden, de Catacom-

ben,

ben, den Sphinx, de Memnonszuilen, de Jozefsbron, de waterleiding, enz. teeken die toch vooral naauwkeurig. Ik wil u aan eenen vriend aanbevelen, die mij veel verpligt is, en die voorzeker, even als een vader voor zijnen zoon, voor u zorgen zal. Wanneer wilt gij daarheên? morgen?" — „Neen, lieve oom! ik heb nog eenige dagen noodig, om het een en ander voor te bereiden en mede te nemen, wat ik in *Egypte* niet krijgen kan." — „En dan moet gij aanstonds in *Caïro* eenen *Beduïn* huren; dat zijn getrouwe lieden, die het leven voor iemand laten. Zoo als gezegd is, zulk eenen man neemt gij aanstonds; die kent de plaatsen, is moedig en getrouw. Dus, gij wilt daarheên? Dat is goed. Maar, hoe eerder hoe liever; want dezen zomer nog moet gij terugkeeren."

Hij verliet mij. Ik was waarlijk in eene zonderlinge gemoedsgesteldheid. Ik had mijn besluit in overhaasting uitgesproken, en wel jegens eenen man, die een ieder bij het woord vatte. Nu eens verheugde ik mij over mijn besluit; dan weder gevoelde ik berouw daarvan. Aan mijn vaderland boeide mij niets, dan mijne zuster; het afscheid van haar zag ik met bange vrees te gemoet.

Onderwijl ik dit alles overdacht, en overleide, hoe ik op de best mogelijke wijze mijner zuster mijn besluit zoude berigten, trad zij zelve mijne kamer binnen. — „Oom zeide mij zoo even," begon zij, daar zij de deur opende, „gij wildet naar *Egypte* reizen: is dat waar?" — „Ja, SOPHIE! gij hebt immers niets daartegen?" — „Wat zoude ik eigenlijk daartegen kunnen hebben? Oom is opgetogen van blijdschap over uw besluit. Gij kondet hem, zoo als hij zegt, door niets zoo veel vreugd veroorzaken, dan door dit aanbod. Maar!".... „Maar, zegt gij? en dat met een zoo mismoedig gelaat?" — Zij viel mij om den hals. „LOUIS! ik weet niet, wat ik er om wilde geven, dat gij dit besluit niet genomen hadt. Oom is oud; denk aan zijne ziekelijkheid, zijn podagra — ik ben alleen — verbeeld u, zoo hij in uwe afwezigheid stierf!... Of, zoo gij op deze reis ongelukkig waart! Gij kent misschien de gevaren niet. LOUIS! ik wenschte, dat gij hier bleeft."

Ik zag, hoe verscheurend de gedachte aan mijn mogelijk ongeluk voor haar hart was; maar wij moesten scheiden. Mijne zuster verzelde mij tot aan de boot. Hier had ik tijd en ge-

gelegenheid genoeg, om alles, wat mijn oom en mijne zuster mij gezegd hadden, in mijn geheugen terug te roepen.

„De kapitein, aan wiens boord ik mij begaf, was een zeer beminnenswaardig man, een *Franschman* zoo als hij behoort te zijn, vrolijk, beschaafd en gedienstig. Dapper *moest* hij ook wel zijn; want hij had ettelijke likteekens *in zijn aangezigt*. Hij bragt mij in zijne kajuit, en bij de eerste *ontmoeting* ontwaarde ik reeds. dat ik hem nadrukkelijk *was aanbevolen*. Wij zeiden elkander onze namen; het verbond van vriendschap werd bij eene goede flesch wijn gesloten, en nu waren wij onafscheidbaar.

„ Het gaat dan naar *Egypte?*" zeide hij. „ *Nu, ik reis* niet mede. Tot *Alexandrië*, laat ik nog *gelden; maar in het* land zelve — neen, geschilderd wilde ik dat niet zien, veel minder levend! Onreinheid is daar als te huis, en voordat men omziet, is men door eenen bandiet doorstooten. En dan nog in de woestijnen rondzwerven; en de Piramiden — ik heb ze gezien — ik heb in de Catacomben rondgekropen — ik heb den hoogsten top der Piramide beklommen — schilderen, geloof mij, vriend! kan men haar niet, dan in gezelschap van ten minste dertig gewapende vrienden; anders wordt men vermoord, voordat men zulks vermoedt, en zonder dat een haan daarvan kraait."

Ik wilde hem wederleggen; maar hij verhaalde mij zoo vele moordgeschiedenissen, dat de woorden mijner zuster: „ gij kent alle gevaren nog niet!" als eene onheil dreigende voorspelling mij voorzweefden; en ik geraakte in strijd met mijzelven, of de liefde tot de kunst en voor *mijnen oom*, dan wel de liefde tot het leven, sterker in mij ware. *Daarbij* kwam nog, dat eenige andere reizigers hetzelfde bevestigden. Mijne ongerustheid klom met elk oogenblik. Voegt men hierbij, dat deze mijne eerste zeereis was, en dat dezelve op ziel en ligchaam eenen gelijken sterken invloed had, dan zal men, zonder verder bewijs, wel willen gelooven, dat, onaangezien de vriendschap., welke de kapitein mij bewees, onaangezien het vrolijk gezelschap der overige reizigers, deze togt in de eerste dagen niet zeer aangenaam voor mij was.

De eerste indruksels, echter, welke het verhaal van de vele en groote gevaren op mij had gemaakt, verdwenen allengs-

lengskens. Mijn oom, zijne liefde voor mij, het genoegen, dat ik hem kon geven, mijne eigen begeerte om de wonderen der oude wereld te zien, dit alles verjoeg de schrikbeelden van voor mijne ziel, en hield mijne verbeelding van nieuws met bekoorlijke beelden bezig. Eenige weken vervlogen aldus. Of de kapitein had over de gevaren uitgepraat, óf hij had opgemerkt, hoe onaangenaam zijne tafereelen voor mijn voornemen waren; genoeg, hij zweeg daarvan. Aldus kwamen wij, zonder eenig gevaar en met den gunstigsten wind, aan het eiland *Sardinië*, in de baai van *Oristano*, aan. De kapitein vond hier bezigheden, van welke hij ons zeide, dat ze hem eenige maanden lang zouden ophouden. Zulk een tijdverlies was tegen mijn plan. De kapitein wist even weinig, als ik, een middel, om deze onaangenaamheid te verhelpen. Hij wilde mij niet zeggen, dat het raadzamer voor mij ware, op een ander schip te gaan, en ik wilde dit voorstel niet het eerst doen. En waarlijk, deze omstandigheid maakte mij zeer verdrietig, hoe veel moeite mijn vriend zich ook gaf om mij op te beuren. Op zijnen raad, deed ik eenige reisjes, waartoe hij mij brieven van aanbeveling medegaf, welke zeer geacht werden van allen, tot welken ik toegang kreeg. Zoo wenschte ik ook, naar *Cagliari* te gaan, om aldaar het Museum van oudheden te zien; mijn vriend bezorgde mij eene aanbeveling aan den opziener van dit Museum.

Ik vond dezen man juist in gesprek met eenen jongen *Italiaan*, eenen zekeren SPOLLANZANI uit *Rome*. Naauwelijks had hij mijnen brief gelezen, toen hij verheugd uitriep: „ Daar hebt gij immers aanstonds eenen reismakker naar *Egypte!* Er is ook reeds een schip in de haven; nu kunt gij te zamen reizen, zoo gij wilt."

Ik vroeg om opheldering, en vernam nu, dat deze jonge man met hetzelfde oogmerk door *Egypte* wilde reizen, als ik. Bij den bestuurder van het Museum had hij zich eerst met modellen en afdrukken van die zaken bekend gemaakt, welke hij wilde zien, en was om niets zoo verlegen geweest, als om eenen reismakker. Wie was verheugder dan ik? Nog dien zelfden dag schreef ik eenen heuschen brief aan den kapitein; mijne goederen kwamen weldra, en wij beiden, van alles voorzien, wat ons in *Egypte* nuttig konde zijn, beklommen een *Sardinisch* schip, dat naar *Alexandrië* bestemd was.

Ons

Onze nieuwe kapitein was een *Sardiniër*, en wel niet in de beste beteekenis des woords. Terughoudend in zijn gedrag, wraakzuchtig in zijnen toorn, onverzoenlijk in zijnen haat, buitenſporig in zijn geluk, dweepziek in zijn ongeluk, van eene overdrevene zindelijkheid, en alleen koopman; althans ik had nog nimmer eenen meer belangzuchtigen mensch gezien. In ons geſprek deelde hij weinig, omdat hij ſpotte met ons voornemen, en niet kon begrijpen, hoe men *zulk* eene kostbare reis konde ondernemen, alleen om der nieuwsgierigheid te voldoen. Somtijds had hij zelfs wel lust, ons voor beſpieders te houden. Slechts daardoor konden wij hem eenig belang voor ons oogmerk inboezemen, dat wij hem vertoonden, hoe wij, door onze teekeningen en afbeeldingen, veel gelds konden winnen.

Onze togt was vrij gelukkig. De heldere *hemel, de kalme* zee, de blozende dampkring bij het op- en ondergaan der zon, hielden mij op de aangenaamſte wijze bezig. De vriendſchap van SPOLLANZANI kwam daarbij, en, zoo mij nog een wensch overig bleef, dan was het deze: mijnen terughoudenden en norſchen *Sardiniër* tegen den beſchaafden en vrolijken *Franſchen* kapitein te kunnen ruilen, omdat met den eerſten niets te beginnen was.

Gaarne hadde ik *Maltha* gezien, en bij de merkwaardigheden aldaar eenige dagen vertoefd: zulks zoude den kapitein eenige vertraging en eenen kleinen omweg hebben gekost; maar — hij was koopman, en verlangde voor dit verzuim zoo veel, als de geheele reis naar *Egypte* kostte. Met geſpannen nieuwsgierigheid zagen wij naar de rots, die niet verre van ons af lag; treurig was het, dat wij niet daarheên konden. Het weigeren van ons verzoek maakte ons wezenlijk zeer koud jegens den kapitein, zoodat wij in eenige dagen niet met hem ſpraken.

Eens op eenen avond, toen wij zamen ſpeelden, kwam hij in de kajuit. Met eene tusſchen bange vrees en grove lompheid zwevende houding beval hij ons, de kaarten neêr te leggen. Wij vroegen naar de oorzaak van dit zonderling bevel. Hij werd gedurig angſtiger, en maakte ons oplettend op het gedruisch in het ſchip, op de bruiſende zee. Wij hoorden dit; maar vonden daarin geene reden, om ons ſpel te ſtaken. De kapitein verklaarde ons nu, met altijd toenemenden angst, dat een verſchrikkelijke ſtorm aan het opkomen

was,

was, ſtak tevens eenige waskaarſen aan, welke hij voor een Heiligbeeld plaatſte, en viel voor hetzelve, overluid biddende, op de knien.

Tooneelen van dezen aard hadden altijd eenen diepen indruk op mij gemaakt. Wij legden de kaarten weg; SPOLLANZANI knielde naast den kapitein, en ik — die op deze korte reis reeds veel van de inrigting van een ſchip geleerd had — ging naar boven, om te zien, wat de matrozen deden. Ik vreesde, dat zij even zoo handelden als de kapitein; en mijne vrees was niet ongegrond. Zij lagen allen op hunne knien; niemand wilde eerder de hand aan het werk ſlaan, voordat hij een aantal gebeden uitgeſtameld had; en alzoo was het ſchip eene weerlooze prooi van wind en golven. Bij geluk had men de zeilen ingehaald en het verdek geſloten. Door eene opening zag ik de ondergaande zon door den rookenden dampkring in het ſchip ſchijnen. Thans werd het geheel duister; de bliksem alleen verlichtte alle voorwerpen. Van den donder hoorde ik weinig; want het huilen van den ſtorm en het rumoer der golven beletteden dit. Den geheelen nacht — den akeligſten, dien ik ooit beleefde — dreven wij rond, zonder te weten, waar wij waren. Eindelijk begon de ochtend te ſchemeren; de ſtorm was nog niet bedaard. Hij begon veeleer te vermeerderen bij den opgang der zon, welke zoo rood als bloed door den dikken dampkring flikkerde. Op één hoorden wij eenen verſchrikkelijken knal, en tevens het bruiſen des waters, hetwelk met geweld in het ſcheepsruim drong. Alles liep in woeste bedwelming door elkander; ik wist niet, waartoe ik zoude beſluiten, toen een matroos, dien ik door minzaamheid en kleine geſchenken aan mij verpligt had, mij bij den arm vatte, en mij toeriep, mij aan een ſtuk hout vast te klemmen, hetwelk hij mij aanwees. Ten overvloede bond hij nog een touw daaraan; en naauwelijks was hij daarmede gereed, toen het ſchip ſpleet, en weinige oogenblikken daarna zag ik mij, op een' balk zittende, op de golven drijven. De matroos zat naast mij, en vermaande mij aanhoudend, mij toch wel vast te houden. De golven overdekten ons ſomtijds. Kwam het door de koude des waters, of was het doodsangst? genoeg, ik ontwaarde, dat ik waarlijk meer beſef had, dan toen ik op het ſchip was. De ſtorm dreef ons voort, en de matroos zeide mij, dat hij rotſen en land zag. Dit was ook zoo. De wind dreef

ons langs eene uitstekende reeks van rotsen; wij ontwaarden, dat de onstuimigheid des storms en der golven bedaarde, en bereikten nu den oever, die in zee uitstak.

Met eene gewaarwording, die ik nog nooit ondervonden had, zag ik mij gered; ik stond op het land nog even zoo tuimelend en waggelend, als op het schip en op den balk. Bijkans uitgeput van koude en nattigheid, van honger en vermoeidheid, zette ik mij op het gras, en ontdeed mij van mijne kleederen, om ze te droogen. PIETRO deed hetzelfde. Wij legden ons neder, en het duurde niet lang, of wij vielen in eenen diepen slaap.

(*Het vervolg hierna.*)

EEN NACHT OP DE ANATOMIE.

In mijne eerste studiejaren op de akademie te *Bern* alreeds eene bijzondere geneigdheid voor de anatomie gevoelende, was de ontleding, gelijk nog heden, eene mijner veelvuldigste en liefste bezigheden; te meer, daar het tweevoudig nut, welk mij dezelve aanbragt, mij ook een dubbel genoegen verschafte, namelijk uit een wetenschappelijk en zedelijk oogpunt. Immers, waar kan men beter, waar schooner de wondervolle, goddelijke natuur aanschouwen, dan bij de ontleding van ons eigen, zoo verwonderlijk schoone ligchaam? Wat biedt rijker, wat waardiger stoffe van nadenken, wat geeft ons duidelijker bewijs van eenen werkzamen, hoogstwijzen en almagtigen Schepper, dan juist deze grootheerlijke bouw onzes eigenen ligchaams, waarin wij de gansche, oneindig verscheidene schepping in het klein zoo *zinrijk* wedervinden?

Naardien de velerlei kollegies mij den geheelen dag niet zoo veel tijds lieten ontwoekeren, als ik dikwijls tot anatomische preparaten wenschte, gebeurde het niet zelden, dat ik den nacht te baat nam, waarin ik dan, of in gezelschap met eenen vriend, of ook wel alleen, halve, ja gansche nachten aan de anatomie toewijdde.

Zoo kwam het dan eens bij, dat, na verscheidene meest slapelooze nachten, mijn geliefde vriend H. zoo wel, als ik, onweerstaanbaar door den slaap werden bevangen. En, dat wederzijds een gemeenschappelijk dutje, reeds om middernacht,

acht, noodzakelijk geacht werd, zoo ftelde ik, terwijl mijn vriend nog aan iets voortwerkte, met behulp van eenige prepareerkielen, eenige lijkdoeken en kadavertoeftel, op eene tafel eene flaapplaats zamen, gelijk wij in zoodanig geval gewoon waren, leide mij op één oor, en fliep in. H. volgde mij weldra, echter zonder dat ik zulks bemerkte. Naauwelijks een half uur mogen wij geflapen hebben, wanneer een vrij heftig gerucht mij in diepen flaap lang ontrustte, terwijl het evenwel niet in ftaat was mij geheel te doen ontwaken, maar toch in het geruste fluimeren hinderde. Dit gerucht plaatfte mij in dien, aan elk voorzeker welbekenden, toeftand tusfchen waken en flapen, in welken men, offchoon onvermogend, om over het geruisch of geraas, dat men hoort, volkomen na te denken, zich echter, en meestal beangftigend, daarmede bezig houdt. Eindelijk ontwaakte ik geheel, en overtuigde mij, dat ik werkelijk iets gehoord, en niet gedroomd had.

Haastig rees ik op mijne tafel overeind, om te luisteren, vanwaar toch dat zonderling gedruisch kwame, en waardoor het veroorzaakt wierd; want in de kamer, en wel zeer nabij mij, fcheen, midden onder de lijken en geraamten, een onverklaarbaar leven te zijn. Doch naauwelijks had ik mij opgerigt, of ftilte des doods greep plaats. De maanlichte nacht en de rijkelijk gevallen fneeuw verlichtten de veelvenfterige zaal genoegzaam, om mij van mijne zitplaats te doen zien, dat niets vreemds zich in de kamer bevond. Mijn vriend lag nevens mij, en fnorkte geweldig; de geheele en halve kadavers, echter, lagen heel gerust om ons heên, en even zoo, als voordat wij waren gaan flapen.

Ik wist niet, hoe ik het had; ik poogde mij te overreden, dat ik gedroomd had, en vlijde mij weer neder. Ik waakte meer nog dan ik fliep, toen het geraas veel heftiger dan te voren begon. Het was, alsof verfcheidene perfonen met ijzeren lepels in ketels en pannen fchraapten. Met zeer korte tusfchenpoozen, echter, vernam ik nu daarbij een zeer diep zuchten, vergezeld van een angftig, maar heel zacht gekerm, dat telkens plotfeling door het heftig geraas werd afgebroken. Andermaal rigtte ik mij even fnel op, zag de ganfche kamer rond, bijzonderlijk naar de plaats, vanwaar dat vreesfelijk gerucht kwam. Vergeefs; alles was onbewegelijk — en evenwel duurde het gefpook nog voort. Thans pakte ik mij-

 nen

nen vriend, ſchudde hem vrij onzacht uit zijnen diepen ſlaap, en vroeg hem, of hij dan niets hoorde? Nog maar ten halve ontwaakt, antwoordde hij mij met een gemelijk *neen*, keerde zich op de andere zijde, en ſnorkte weder voort. Inderdaad had ook het gedruisch op dit oogenblik opgehouden, en alles was weer doodſtil.

Dat ik thans, hoewel ik anders geenszins vreesachtig of bijgeloovig ben, inderdaad niet wel te moede was, wil ik gaarne bekennen. Ik bleef lang overeind zitten, dacht alles na, beſchouwde nogmaals alles, en wilde een' vernieuwden aanvang des mij onverklaarbaren geruchts afwachten, om alzoo op het ſpoor te geraken; maar ditmaal bleef het weg. Ik leide mij dan weer neder; en eerst na lang nadenken ſcheen het mij waarſchijnlijk, dat er iets in de keuken *moest omgaan*, die naast de kamer was, daar toch *in de ontleedzaal* noch ketels noch pannen zich bevonden. Juist was ik in tweeſtrijd, of ik mijnen vriend wekken, dan of ik zelf moeds genoeg hebben zou, in de keuken onderzoek te doen, toen het oude geraas eensklaps en heftig, zeer nabij mij, van nieuws begon. Verſchrikt maakte ik eene ſnelle beweging, om mijn hoofd, tot beter luisteren, op te heffen; en op hetzelfde oogenblik ontving ik eenen harden ſlag van achteren op den ſchouder. Onwillekeurig tastte ik te gelijk naar deze plek — en, o wee! ik greep eene dorre hand. Rillend keerde ik mij om, en aanſchouwde een menſchelijk geraamte voor mij, dat mij aangrijnsde, en welks hand ik in de mijne hield!

JUNG's *Theorie der Geestenkunde*, welke ik eenigen tijd te voren had gelezen, had mij eenigzins in mijn ongeloof aan ſpoken doen wankelen; maar de ſterke indruk, dien dit boek op mij had gemaakt, was echter nagenoeg *uitgewischt*, en ik bevond mij juist in eenen middelſtaat tusſchen *gelooven* en niet gelooven. Ik ſtaarde nog altijd het geraamte aan. Ik wist, dat deze beenderman dáár niet geſtaan had, toen ik mij te ſlapen leide; en het jammerlijk gerucht duurde beſtendiger en vreesſelijker voort, dan te voren. Het was mij nu niet alleen zeer nabij; maar het kwam mij voor, als lag ik midden in hetzelve, als klonk het van alle kanten.

Intusſchen ſchoten mij in den eerſten ſchrik, dien ik inderdaad niet van mij konde weren, twee, mij van mijne vroege jeugd af diep ingeprente, grondſtellingen te binnen: „wie bang is, is reeds half verloren;" en: „onderzoek, vóór gij vreest."

vreest." Aan deze hield ik mij. Want ik pakte nu het geraamte aan, en schudde het ter dege; doch vriend Hein bleef geheel lijdelijk, en reeds hadden de enkele beenderen losgelaten. Dit verlevendigde mijnen moed niet weinig; te meer, daar ik bij nader onderzoek ontdekte, dat het een oud, welbekend skelet was, hetwelk te voren meer achterwaarts in eenen hoek der kamer stond. Gelijk mijn vriend mij naderhand zeide, was het door hem, eer hij zich te slapen leide, vooruit gehaald, en zeer nabij mijn hoofd geplaatst, ten einde bij het licht een gedeelte van hetzelve naauwkeurig te kunnen beschouwen. Tot dit oogmerk had H. het den eenen arm op zoodanig eene wijze opgeheven, dat die van zelve in de hem gegevene stelling staan bleef; en zóó liet hem ook mijn vriend, toen hij zich ter ruste begaf. Daar nu dit skelet onmiddellijk achter mij stond, had ik hetzelve bij mijn herhaald oprijzen niet bemerkt; maar door mijne heftige bewegingen op de tafel, inzonderheid de laatste keer, werd het waarschijnlijk zoo geschud, dat het zijnen arm vallen liet, en mij op deze wijze dien schouderslag toebragt.

Thans was het ééne raadsel opgelost, en ik door de gelukkige ontknooping zoo koen geworden, dat ik gereedelijk tot de oplossing van het tweede, de oorzaak des akeligen alarms, hetgeen voor dit oogenblik weder had opgehouden, mij vermande.

Met stoute stappen, die door het gansche gebouw klonken, begaf ik mij thans naar de keuken. Doch alles was daar zoo stil als eene muis, en ketels en pannen waren vreedzaam en in de beste orde, gelijk de anatomie-kok dezelve had verlaten. Ik trad weder in de zaal. Toen ik daar, nadenkend, de handen op eene tafel rustende, stond, verhief zich wederom, vlak bij mij, een zware, lange zucht. „Hale u de Duivel!" riep ik uit; en bijkans was mijn heldenmoed met dezen zucht ontvloden. Want niets, volstrekt niets zag ik, hetgeen had *kunnen* zuchten. Ook lag zelfs geen kadaver digt bij mij. Het was mij onverklaarbaar. Thans, echter, ving ook het geraas wederom heftig aan; ik vervolgde het stout, en eindelijk ontdekte ik ook hiervan de oorzaak.

Een ongemeen groot mormeldier of bergrat, namelijk, was daags te voren uit de koude, waar het met andere in zijnen winterslaap gedompeld lag, in de warme kamer gebragt, om zijnen warmtegraad te toetsen. Men had dit beest, buiten mijn weten, in eene zeer enge blikken kooi ingesperd, die met

eene ijzeren tralie gesloten was, en vergeten, hetzelve weder naar buiten in de koude te brengen. Thans, daar de kamer door het bestendige stoken ongemeen verwarmd was, begon het arme dier uit zijne winterverstijving, ten ongewonen tijde, eensklaps op te leven. Zulks veroorzaakte hetzelve heftige kramptrekkingen, die smartelijk schenen; te meer, daar het zich in de enge kooi niet genoegzaam kon uitrekken. Door deze kramptrekkingen, die de behoefte van zich uit te rekken medebragten, krabde het van tijd tot tijd heftig met alle pooten tegen de kooi en derzelver losse tralie, hetgeen dat luide geraas, door de stilte van den nacht en de ruime gewelfde zaal nog vergroot, voortbragt. En zoo hoorde men ook, in de tusschenpoozen van het krabben, zijn pijnlijk kermen en dikwijls afgebroken diep en luid ademhalen.

Uit dit verhaal moge men de heilzame leering trekken: *dat men steeds, onbevooroordeeld, opplettend hebbe te onderzoeken, hetgeen men niet verstaat, en de dooden niet moet vreezen, maar veeleer de levenden.*

J. P. H.

TOEVALLIG BEHOUD VAN EEN GELEERD GESCHRIFT.

(Medegedeeld door J. G. C. KALCKHOFF, Predikant te *Laren*, bij *Zutphen*.)

Terwijl ik, als nabestaande en vriend des huizes, in het jaar 1795, bezig was, met de geleerde nalatenschap van den beroemden JOHANN GOTTLOB LEIDENFROST, (wijlen Hoogleeraar in de Geneeskunde, te *Duisburg aan den Rijn*) meestal voor den verkoop bestemd, in orde te brengen, kwam 's mans voortreffelijke Ambtgenoot, de Heer GUNTHER, mij vragen, of ik, onder die nalatenschap, niet gevonden hadde het handschrift of afdruksel eener verhandeling *de prolapsu cordis?* Op mijn ontkennend antwoord, betuigde zijn Hooggel., door het eigen bezit van *een gedrukt fragment* dier verhandeling, stellig verzekerd te zijn van derzelver dadelijk aanwezen; doch dat hij nergens het ontbrekende, veel minder *een geheel exemplaar*, had kunnen ontdekken. Een dag of twee daarna vond ik slechts een gedrukt fragment der bedoelde verhandeling, 't welk, bij nader onderzoek, bleek, met

iet dat van den Hoogleeraar GUNTHER *juist één geheel* uit
e maken. — Of en om welke redenen LEIDENFROST zelf
e uitgave dier verhandeling in de geboorte onderdrukt had-
e, dit kan ik even zoo min bepalen, als door welk zonder-
ng toeval het *éénig overgebleven exemplaar* uit zijn geheel
erukt en onder verschillende bezitters verdeeld was. Dan,
oe dit zij, die toevallige ontdekking ontrukte aan den wis-
en ondergang een geleerd geschrift, 't welk, wegens deszelfs
elangrijkheid, mede geplaatst is onder J. G LEIDENFROS-
I I *Opera posthuma Physico-Medica*, uitgekomen te *Duisburg*
796, en, onder den titel: *de prolapsu cordis*, beschrijft
et vreemd en merkwaardig verschijnsel van *het neêrzakken*
an het hart bij zekeren patiënt.

LOTTO-WOEDE TE ROME.

(Uit onuitgegevene Reisberigten van 1816.)

De woede, dat ik het zoo noeme, des Loterijspels is te *Rome* ongemeen groot. Bij elke regtspleging stroomt het volk toe, om uit de woorden, bewegingen en stuiptrekkingen der arme zondaren nommers te berekenen. Hetzelfde gebeurde, toen zich korteling de ongelukkige FAGAN, *Engelsch* Consul, ten venster uit stortte; en inderdaad tot bekrachtiging des vooroordeels, daar in de naastvolgende trekking veel gewonnen werd. Bovendien zijn hier nog zekere lieden, die door het volk voor toovenaars gehouden worden, (het gemeen noemt hen ook *Maghi*) en aan welken het de eigenschap toekent, de nommers te kunnen raden. Zoodanig een toovenaar wordt op gemeene kosten in de kroegen en gemeene pleisterplaatsen gespijsd en gelaafd, en zijne gebaren en miebenen, of opzettelijk geprevelde woorden, naauwlettend betracht, opgevangen, en — wie weet hoe? — daarna in getallen overgebragt. Men gevoelt, de toovenaar kan bij zulk eene handelwijze nooit in verlegenheid geraken. Hijzelf zet niet in het Lottospel; want, daar hij zeker ware van zijne winst, is zulks voor hem eene gewetenszaak! — Kluchtig is het geval, Monsignor ***, een van de aanzienlijkste en waardigste der tegenwoordige Prelaten, te *Ancona* bejegend, alwaar hij met veel vruchts eene zending vervulde. Nadat eene

vrouw

vrouw zeer devoot bij hem gebiecht had, bad zij hem: „ hij zou haar toch de nommers voor eene *terne* in het Lotto opgeven!" — Somwijlen dringen zich onbekende lieden op de straten den voorbijganger op, en fluisteren hem nommers in het oor, waarvoor zij dan eene aalmoes vorderen. *Ook de Cercanti* der Bedel-orden worden door het volk dikwijls over nommers geraadpleegd.

HERINNERING AAN DEN XVIDEN VAN SLAGTMAAND MDCCCXIII.

Hij keert welhaast, de blijdste dag,
Dien immer IJ en Amstel zag:
  Klinkt vrolijk, citersnaren!
Hij keert, de jaardag, die, zoo *schoon*,
De vrijheid stijgen zag ten troon;
  Viert feest, o Amstelaren!
Hij keert, de jaardag, die 't geluk
Deed rijzen uit een' nacht van druk,
  En brak de slavenboeijen.
Herdenkt uw lijden, naamloos groot;
Herdenkt uw redding uit den nood,
  En voelt uw harten gloeijen.

Als gij het hoofd met palmen siert,
En 't jaarfeest der verlossing viert,
  Bevrijd van wee en plagen;
Als gij weêr vrede en rust geniet,
En d' ouden voorspoed rijzen ziet,
  Dankt dit dien dag der dagen!
Was hij niet vrolijk opgegaan,
Zaagt gij hem nog van verre staan,
  Wat was u dan beschoren?
Gewis, in rampspoeds jammernacht,
Was Amsterdam ten val gebragt,
  En 't vaderland verloren!

Ach! red- en raadloos in den nood,
Die nergens hoop op uitkomst bood,
  Was alles ons ontzonken;
Niets kon, in dat ontzettend uur,

Het

Het lang gedoofde vrijheidsvuur
In heldren gloed ontvonkt.
De dag brak aan, zoo fchoon als groot;
Ons oog aanfchouwde 't morgenrood;
De Algoedheid wrocht een wonder:
De vrijheidskreet verhief zich fchoon;
Maar klonk, voor 's onderdrukkers troon,
Als 't raatlen van den donder.

Mijn God! wat blijde wisfelkeer!
De geest des volks verheft zich weêr,
En ftaakt het magtloos zuchten:
Het flikkrend vonkje wordt een vlam,
En 't grootsch herrijzend Amfterdam
Doet 's lands verdrukkers vlugten.
Zij wappren, golvende in de lucht,
De wimpels, op den vloed berucht,
De aloude leeuwbanieren:
De kleur, die Neêrland zegen fpelt,
Mag weêr, in fpijt van vreemd geweld,
Verloste burgers fieren.

Het edelst vuur der geestdrift blaakt;
De aloude heldendeugd ontwaakt,
Te droevig ingeflapen:
Ja, hij herleeft, de heldenmoed,
Die 't all' verwint en wondren doet,
En praalt in 't fchittrend wapen:
Hij ftaat, op Amftels muur en wal,
In duizenden van dappren pal,
Die 't Fransch geweld braveren;
Die moedig trotfen ramp en dood,
Maar, bij het klimmen van den nood,
Zichzelven nooit verneêren.

o Dag, die d' ouden roem herftelt!
Gij hebt den dwang ter neêr geveld,
En 't vonnis uitgefproken:
Gij hebt u, edel, grootsch en vrij,
Op 't flavenkroost der dwinglandij
En 't vreemd geweld gewroken.

De

De ftedemaagd van de Amftelftad
Zit weêr omgeven van haar fchat,
Gehuld in ftaatfiekleeden:
Zij werpt het vreemde tooifel af,
En praalt weêr grootsch met kroon en ftaf,
Als koningin der fteden.

Keer weêr dan, nooitvolprezen dag!
Die jaren, vol van droef geklag,
Vergeldt met heil en zegen.
Keer weêr dan, onvergeetbre ftond!
Wij juichen u, met hart en mond,
Het driewerf welkom tegen.
Dan ftaat ons 't doorgeworfteld wee,
Dan ftaat ons de oeverlooze zee
Van onze ramp voor de oogen;
Maar dan, op ongedwongen toon,
Verheff' zich 't lied der vrijheid fchoon,
Uit harten, diep bewogen.

Wie is 't, dien zoo veel heils niet ftreelt;
Die niet, met ons, in 't juichen deelt,
Niet knielt, waar wij aanbidden?
Hij is, van d' echten ftam ontaard,
't Geluk, dat hij geniet, onwaard;
Hij voegt niet in ons midden.
Neen — hij, die niet, met ons vereend,
Een' vloed van dankbre tranen weent,
Bij Nasfaus glorieftander;
Hij, die niet inftemt met ons lied,
Hij, hij is onze broeder niet,
Hij is geen Nederlander!

Maar wij, mijn broeders, juichen wij!
Ons Neêrland werd weêr groot en vrij,
En rijk in zegepralen.
En Waterloo, en 't Moorfche ftrand
Verheffen de eer van 't vaderland,
In 't fchittrend roembehalen.
De volksverdelger heerscht niet meer;
Hij zonk aan onze voeten neêr;

Hij werd door ons verslagen:
Neen, geen barbaar geeft hier de wet;
Hij werd door onze magt verplet;
De zege is weggedragen.

Die glorie, dat verblijdend licht
Zijn we aan den grootschen dag verpligt,
Die eerlang zal verjaren:
Die dag zag ons in slavernij;
Die dag zag ons weêr groot en vrij:
Viert feest, o Amstelaren!
Komt, reikt elkaar de broederhand;
Zweert trouw aan vorst en vaderland,
Aan godsdienst, deugd en wetten!
Het vreemd geweld verheff' zich dan;
Gij zegepraalt op elk' tiran,
En zult zijn magt verpletten.

1817. W. H. WARNSINCK, BSZ.

TWEE LANGE AANGEZIGTEN.

VOLTAIRE had der schoone Markiezinne VAN CHATELET zijn portret in miniatuur ten geschenke gegeven. Hetzelve was in eenen ring gevat, en alleen zigtbaar door middel van eene verborgen veer, welker geheim niemand dan der aangebedene vrouwe bekend was. Mevrouw VAN CHATELET stierf, en reeds in de eerste oogenblikken van des echtgenoots rouwe had VOLTAIRE met denzelven eene voor beiden ongemeen hartroerende zamenkomst. In den loop des gesprekš waagde het VOLTAIRE, dezen ring, dien de Markiezin bestendig had gedragen, weerom te vragen. „ Gij weet," sprak de diepbedrukte minnaar tot den troosteloozen echtgenoot, „ welke innige vriendschap tusschen uwe gemalin en mij be„ stond; ook zal het u welligt niet onbekend zijn, dat deze „ door haar zoo bestendig gedragen ring mijn portret bevat." — „ Ik zelf ben van ulieder vriendschap getuige geweest," hernam de Markies VAN CHATELET, „ en den ring, van „ welken gij spreekt, ken ik mede zeer wel. Zoo als gij te „ regt aanmerkt, heeft de overledene denzelven nooit afge„ legd. Doch, zoo ik u evenwel de waarheid zeggen zal, „ is het portret, welk dezelve bevat, niet het uwe; want in „ het-

„ hetzelfde oogenblik, dat gij haar den ring fchonkt, werd, „ in plaats van de uwe, mijne beeldtenis in denzelven ge- „ fchoven." — VOLTAIRE, wiens tranen thans plotfeling ophielden te vloeijen, daagde den Markies uit, hem van dit verraad der liefde en vriendfchap het bewijs te vertoonen. De ring werd gehaald, de geheime veer geopend, en zie! daar verfcheen, in den ganfchen verblindenden luister van zijnen bloeijenden leeftijd en krijgsroem, het beeld des jongen Ridderlijken ST. LAMBERT! — De wijsgeer floot den ring, en gaf dien den troosteloozen echtgenoot, met een' veelbeteekenenden grimlach, terug.

HET MOLENPAARD.

Een Molenpaard liep rond, en wel voor *de eerste maal*;
Men had het de oogen toegebonden;
Het draaide zonder eind den paal,
En zwoegde blindelings, zoo veel zijn krachten konden,
Den rug bedekt met bloedig zweet,
En van den fellen zweepflag heet.
„ Voorzeker," dacht het beest, „ moest ik wel honderd mijlen
„ In zoo veel tijds doorijlen!"
Zijn Heer riep eindlijk: *halt!* en, toen het ftille ftond,
Toen zag 't verbaasd, hoe 't zich op de eigen plaats bevond.

Is niet hetzelfde fchier, finds vijf-en-twintig jaren,
Der Menschheid in' Euroop weêrvaren?

DE CLASSICUS.

Men mag Pomponius, met regt,
Biechtvader der Klasfieken heeten:
Wat hem door dezen werd gezegd,
Kwam niemand ooit te weten!

DE SLIMME MATROOS.

„ Kom, doe uw proef!" fprak tot een' nieuwling de Officier;
„ Ga naar 't benedenruim, en tap een kruik met bier." —
Kaptein! fprak onze maat,
Den doodfchrik op 't gelaat,
Daar fteekt wat achter; 'k bid, verfchoon mijn tegenreden:
Gij voert ligt heen, en liet mij, armen fchelm, beneden!

MENGELWERK.

HEEFT JOANNES DE DOOPER AL, DAN NIET, GETWIJFELD?

(Antwoord van den Weleerw. Heer H. H. DONKER CURTIUS, Predikant te *Arnhem.*)

Aan Ds. KROM, te *Gouda.*

Arnhem, den 15 Jan. 1817.

Ik heb, waarde Medebroeder en Vriend! meer dan éénе reden, om u voor uwen aangenamen brief te bedanken. Ik wil u niet verbergen, dat het mijne eigenliefde ſtreelt, te bemerken, dat mijne eenvoudige ſermoen de aandacht van den ſcherpzinnigen en geleerden Schrijver over JOANNES DEN DOOPER tot zich heeft getrokken, en zelfs de eer van zijne tegenſpraak heeft verworven. Meer evenwel, dan hiervoor, danke ik u, dat gij mij aanleiding gegeven hebt, om over onze verſchillende beoordeeling van den bekenden ſtap des grooten mans mijne gedachten nader te laten gaan, en al, wat vóór en tegen onze verſchillende opvattingen ingebragt kan worden, met nieuwe naauwkeurigheid te wikken en te wegen. Ik heb de gegevene aanleiding tot dit einde gebruikt; en het is mij gegaan, gelijk het u ging: ik ben in *mijne* overtuiging verſterkt geworden, gelijk gij verſterkt zijt in de *uwe*. Ik wil de gronden, die ik voor dezelve heb, ontvouwen, opdat het blijke, dat ik niet uit halsſtarrigheid blijf volhouden. Ik ben met die verkeerdheid, althans ten opzigte van dit ſtuk, zoo weinig bekend, dat ik (hoe onaangenaam het ook, in zeker opzigt, zoude zijn, en hoe misſelijk eene figuur ik daardoor zoude maken) mij moedig genoeg gevoel, om, zoo ik overwigt van redenen ten voordeele van uwe meening vond, on-

der mijne, van de pers nog nauwelijks opgedroogde preek, het *peccavi* met groote letteren te ſchrijven.

Zulk een *protest* tegen alle verdenking, alsof iets verkeerds op mijn *volharden* invloed konde hebben, zoude, ik gevoel het, juist geſchikt zijn, om dezelve tegen mij te verwekken (immers, *qui s'excuse s'accuse!*), indien gij niet eerst getracht hadt, mij de belijdenis af te lokken, dat het plan mijner leerrede, mijns ondanks, eenigen invloed op mijne uitlegging konde gehad hebben. Opzigtelijk dit punt, moet ik volſtrekt iets zeggen, hetwelk u zal doen zien, dat iets van dien aard bij mij noch beſtaan heeft, noch beſtaan kon.

De *commisſie*, om de Synode met *eene preek te ſluiten*, vond ik wel vereerend, maar ook moeijelijk. De eerſte zwarigheid, die ik ontmoette, was, de keuze van een onderwerp. Ik dacht nu op *dit*, dan op *dat*; en het een beviel mij aldra even ſlecht als het ander. Ten laatſte begon ik ook te denken om JOANNES DEN DOOPER. Maar wat zoude ik van hem prediken? Dit..? Dat...? Ja!.. Neen...! Ik was al even ver. Daar valt mijn oog op het gezantſchap aan JEZUS. Wat was dat toch? zoo vroeg ik mijzelven. Dat het antwoord op die vraag mij eene ſynodale preek zoude opleveren, had ik nooit gedroomd. Ik vergat zelfs *en* Synode *en* preek, en toog alle de geleerde vrienden, van welken ik omringd was, bij de rij af, te rade, om een voldoend antwoord op deze vraag te ontvangen. Gij waart onder dit getal, en liet mij wel allerminst zonder antwoord verblijven. Uw antwoord behaagde mij in vele opzigten; vooral daardoor, dat, terwijl de andere Heeren veelal elkander napraatten, gij alle de argumenten voor uw gevoelen, of uit uzelven haaldet, of zóó inkleeddet, dat zij, daardoor, iets eigendommelijks verkregen, en in waarſchijnlijkheid niet weinig wonnen. Maar — alles aangehoord hebbende, en dan het oog latende vallen op het opſchrift van uw advies: JOANNES *twijfelt*, ſtuitte mij ſteeds zeker *contrast*, hetwelk ik vond in die twee woorden: JOANNES! en — *twij-*

fe-

felen! Ik bedankte u hoffelijk voor uw advies, en ging met het hooren der overigen voort. Niemand hunner voldeed mij *volkomen*: doch ik meende genoeg voorgelicht en door hen op het regte fpoor geholpen te zijn. Ik ging nu op hetzelve eenzaam en bedachtzaam voort, en waar ik uitkwam, weet gij. Eerst uren na het eindigen dezer wandeling, verraste mij de ontdekking, dat ik gevonden had, wat ik, dáár althans, niet zocht, — eenen tekst voor de fynodale preek. Ziedaar de gefchiedenis! — Nu ter zake.

Om, zoo veel mogelijk, kort te zijn, zal ik den ftaat van ons gefchil, in uwen brief voorgefteld, niet herhalen; en om alle repetitie, zoo veel doenlijk, af te fnijden, in het algemeen, opmerken, dat ik wenfche, dat onze wederzijdfche bewijzen meer den naam van *bewijzen* verdienden; dat zij meer beflisfend *konden* zijn. Maar dit kan niet. Had de gefchiedenis, die ons den ftap, door JOANNES gedaan, verhaalt, ons tevens zijn beginfel en zijne bedoeling opgegeven, dan beftond er geen gefchil. Nu zij ons alleen den eerften vermeldt, en van de laatften zwijgt, willen wij deze evenwel kennen; en daartoe nemen wij *onderftellingen* aan, die ons, naar mate van onze *fubjectiviteit*, waarfchijnlijk en aannemelijk, of onwaarfchijnlijk en onaannemelijk voorkomen. En hier moeten wij beiden met onzen BORGER zeggen: *Si erro, fenfûs error est; cumque aliter, quam fentio, fentire non posfim, eorum profecto, qui a me disfiderint, cum humanitate erit conjuncta reprehenfio.*

Uw gevoel dan zegt u, dat *twijfelen* min erg is, en ligter te verfchoonen, dan *bedillen* zonder twijfelen. *Mijn* gevoel blijft overluid zeggen, dat *twijfelen*, of JEZUS wel *die Zoon* was, hoe men het ook verzachte, juist de allerleelijkfte vlek in JOANNES zoude geweest zijn; dat zulk een *twijfel*, hoe menfchelijk in het algemeen, in *zulk* een karakter als dat van JOANNES was, in eenen man, die *op zulk eene wijze* overtuigd was, geen plaats hebben kon; vooral niet in een oogenblik, wanneer zijne leerlingen hem berigt komen brengen

van een doorluchtig bewijs Zijner grootheid, door Hem onlangs gegeven, en van de hooge gedachten, welke dit der menigte nopens JEZUS heeft ingeboezemd. In zulk een oogenblik, zegt mij mijn gevoel, is, bij het uitzigt op het, mogelijk haast aanwezige, tijdstip van JEZUS geheele erkentenis, een stap van ontijdigen ijver, die, uit het heiligste beginsel, het vurig gewenschte, het duizendwerf afgebedene nog verhaasten wil, in een karakter, zoo vurig als dat van JOANNES, juist te verwachten: — *twijfel*, daarentegen, is het laatste, waaraan ik denken kan. — Zoo staan wij met ons beider gevoel tegen elkander over, zonder *één stap* tot elkander te kunnen naderen: en de bijval, *welken onze* verschillende meeningen zullen vinden, zal ook al van het gevoel onzer lezers afhangen.

Dit dan geldt van vele onzer bewijzen. Met dit al valt toch ook eenige uitzondering ten aanzien van een en ander, en het is daarbij alleen, dat ik mij zal bepalen.

Het schijnt bij u uitgemaakt, dat, *zoo lang* JOANNES *vaststond in zijn geloof, hij niet haasten kon.* „Hoe! „de man zoo geheel zonder eenige aanmatiging, die zich „zoo zeer gevoelt geheel niets te zijn in vergelijking van „Gods grooten Zoon, die van boven kwam, en boven „allen is; die zich niet waardig houdt, zijnen schoenriem te ontbinden; die het zoo overtuigend gevoelt: „*mij is noodig van u gedoopt te worden*, (en dan toch „ook wel: mij is noodig van u *geleerd* te worden) herinnert zich aan het hoor- en zigtbaar teeken met hetzelfde levendig gevoel, en vermeet zich echter te „oordeelen: de groote Zoon van God handelt niet, zoo „als Hij handelen moet; *ik* weet het beter, en moet „Hem aanzetten, te regt wijzen! Neen, dit is mij niet „waarschijnlijk.”

Zoo schrijft gij; en ik zeg, met u, dat de zaak, aldus voorgesteld, mij ook niet waarschijnlijk is. Maar (houd het mij ten beste!) ik vinde deze voorstelling *overdreven*. Zóó *kan* het in de ziel van JOANNES niet

heb

hebben toegegaan; en met dat al geloof ik, dat JOANNES, zonder te twijfelen, heeft kunnen haasten. Stellen wij ons de zaak eens aldus voor: Het ſtaat bij JOANNES vast: JEZUS is de Mesſias. Zijn vurigst verlangen is, dat JEZUS, als zoodanig, van allen mogt worden erkend en gehoorzaamd: om hetzelve vervuld te krijgen, wil hij alles, wat hij kan, te werk ſtellen: alles wil hij, is het nood, daarvoor opofferen. Maar, veel langer dan hij had vermoed, blijft dat verlangde uit. Het grieft zijn hart. Daar komt men hem het berigt brengen, dat de wonderen, welke JEZUS allerwegen verrigt, groot opzien baren; dat in het bijzonder de opwekking van eenen dooden te *Naïn* hêt volk in verrukking gezet, en de belijdenis afgeperst heeft, dat JEZUS *een groot, goddelijk Profeet was.* Dit berigt verrukt zijne ziel. Daar zal het eindelijk lukken! denkt JOANNES. Nog één ſtap, en het volk, dat *nu* zegt: Hij is *Profeet!* ziet het in, dat Hij *meer* dan Profeet, erkent, dat Hij de *Mesſias* is! Hij zelf verklare zich, en het volk, zoo wél voorbereid, zal Hem dadelijk erkennen: dan is het Rijk gevestigd, en mijne banden zijn geſlaakt! Welaan! tot die verklaring geef ik Hem de aanleiding; tot dezelve wil ik Hem dringen: de uitſlag zal zijn, de bereiking van het groote doel.

Ik behoeve voorzeker mijnen diep menschkundigen Medebroeder niet te zeggen, dat men bij zulk eene ſtemming der ziel verre af is van de aanmatiging: *ik weet het beter dan Hij!* Het is ongeduld, uit *liefde* en *belangſtelling*, niet uit *bedilzucht* ontſproten; ongeduld, opgewekt door ijver voor de beste zaak, aangevuurd door de verbeelding, dat het afgebeden oogenblik op het punt is van aan te lichten; ongeduld, dat ik mij, bij wankeling van zijn geloof, niet voorſtellen kan. Want, zoo eenige twijfel in het hart van den grooten man ware ingedrongen, zoude ik vermeenen, dat deze ijver, die hem nu deed haasten, vrij wat zoude bekoeld zijn. Denk u JOANNES in de gevangenis, „ min of „ meer twijfelachtig, of die JEZUS, dien hij gedoopt

„ en aangewezen had, *die Zoon wel is*, of hij zich *hier-
„ in ook kon bedrogen hebben*" (het zijn uwe woorden):
kunt gij u dan dezen zelfden man voorstellen, nog zoo
belangstellend, zoo haastende uit ijver? Ik niet. Om
te kunnen haasten, zoo als JOANNES (naar mijne onderstelling) gehaast heeft, moest hij juist — *niet twijfelen*. [? ?]

Gij vindt grond voor uwe meening in het gezegde van JEZUS: *de minste in het Koningrijk der Hemelen is meerder dan hij*. Gij vraagt: „ Waarop zijn toch deze
„ woorden, bij uwe opvatting, de weerslag? *Meerder
„ in eerbied jegens mij*, kan wel de zin niet zijn; *maar
„ meerder in doorzigt*, en daardoor *meerder verheven
„ boven iedere wankelmoedigheid*."

Het laatste zou ik weglaten. Om aan JEZUS woorden eenen goeden zin te geven, heb ik het niet noodig: ook schijnt het er door u, enkel om uwer onderstellingswil, bijgevoegd te zijn. JOANNES was boven alle leeraars en profeten, die tot op dien tijd hadden geleefd. Hij had den Messias gezien, van nabij gekend, en was zijn onmiddellijke voorganger en wegbereider geweest; maar, met dat al, had de minste leeraar in het Koningrijk der Hemelen veel boven hem. Hij was door JEZUS zelf onderwezen, en zou, ten aanzien van het groot ontwerp der verlossing, meer licht erlangen, dan JOANNES had of hebben kon. Wij hebben de *zeer algemeene* prediking van JOANNES te dezen opzigte slechts in vergelijking te brengen met de naauwkeurige en in bijzonderheden tredende onderwijzing van JEZUS Apostelen, om het dadelijk levendig te gevoelen, met hoe veel regt JEZUS zeggen kon: „ de minste leeraar in het Koningrijk der Hemelen is meer dan hij."

„ Maar waarop zijn toch — vraagt gij — deze woor-
„ den, bij uwe opvatting, de weerslag?" Ik antwoorde: Is het juist noodig, dat wij dit kunnen aanwijzen? zou het niet mogelijk zijn, dat JEZUS er deze woorden heeft bijgevoegd om zijner leerlingen wil? was het hun niet nuttig te vernemen, welk eene grootsche bestem-

ming

ming zij hadden? was de aanleiding, die JEZUS thans had, om hun deze te herinneren, niet ongezocht en gepast? Ik meene ja! Doch wil men volstrekt iets, waarop] dit gezegde de weerslag zal zijn; wat zwarigheid dan, om te zeggen: het is de weerslag op dien ontijdigen ijver, welken JOANNES hier liet blijken, en voor welken de minste in het Koningrijk der Hemelen zich zoude wachten? Voorgelicht door de aanstaande gebeurtenissen, welke JOANNES niet zoude zien, bestraald door het licht van den H. Geest, zoo als JOANNES daardoor niet bestraald werd, zouden zij leeren zich niet te *ergeren* aan de beschikking van den Koning van het Rijk der Hemelen, en in *volgen*, *zonder haasten*, *meer zijn dan* JOANNES.

Ik stem u gaarne toe, dat de eerredding van JOANNES bewijst, dat „ de vraag *den schijn* had van iets „ zijns onwaardigs." Ik heb dit zelf te kennen gegeven in de *noot*; waarvan straks nader. Ik geve ook toe, dat het gezegde: *zalig is hij, die aan mij niet zal geërgerd worden*, bewijst, „ dat hij zich aan JEZUS begon te „ ergeren, voor het minst daarvan gevaar liep." Ik heb zelfs getracht te verklaren, *in wat zin* hij zich ergerde. Maar wanneer gij nu besluit, dat, daar het antwoord van JEZUS meer heeft van het: *kom en zie!* dan van het: *mijne ure is nog niet gekomen* (hetwelk gij bij mijne opvatting zoudt verwachten); wanneer gij, zeg ik, daaruit besluit, dat deze ergernis het natuurlijkst ondersteld wordt in het opkomen van twijfel, of JEZUS die man wel was: zoo blijve ik van u verschillen, en vinde in uwe bewijsredenen geene kracht. Ik moet mij hier breeder verklaren.

Indien JOANNES de vraag aan JEZUS niet *in het openbaar* had laten doen, maar *in het afgezonderde*; dan had JEZUS kunnen antwoorden: *mijne ure is nog niet gekomen*. Maar nu hem de vraag *in het openbaar* gedaan wordt, heeft JEZUS te zorgen, dat Hij geen woord zegt, dat eenige wankelmoedigheid van zijnen kant bij mogelijkheid kan doen vermoeden. Hij moet

geen woord zeggen, dat den schijn heeft, alsof *Hij* het antwoord op de vraag wilde ontwijken: en daar *Hij* toch ook zich niet ronduit verklaren *kan*, moet *Hij* een *sapienti sat* spreken; en dat doet Hij. Hij zegt zoo veel, als *en* voor zijne toehoorders *en* voor JOANNES genoeg was. Ten dienste van de eersten, noemt *Hij daden* op, die het antwoord op de vraag van JOANNES (*in abstracto* beschouwd) behelzen, daar zij van Hem getuigen. Ten dienste van JOANNES, noemt *Hij dezelfde* daden, niet om hem tot zekerheid te brengen, maar om hem te herinneren, wat er goeds was tot stand gebragt; en door bijvoeging van het: *zalig is hij, die aan mij niet zal geërgerd worden*, leert Hij *hem, even als* door het eerste, dat hij moet berusten en niet haasten. Dat de woorden van JEZUS juist de eigene woorden zijn van eene voorzegging, was — indien het niet meer toeval dan *opzet* zij — voor de toehoorders van JEZUS bijzonder geschikt. [?-?]

Zoo veel tot wederspraak der argumenten, voor uw gevoelen bijgebragt. Thans ga ik over, om een en ander ten voordeele van het mijne in het midden te brengen.

Mijn eerste bewijs is in hetgene in de *noot* vermeld wordt. Het was mij ontdacht bij het opschrijven der preek, en ik verblijdde mij, dat LOBRIJ het mij herinnerde. Zoodra het gezantschap vertrokken is, verdedigt JEZUS den Dooper tegen de verden*king* van twijfelmoedigheid. Ik zal niet bewijzen, dat de vraag: *wat zijt gij uitgegaan te zien? een riet, dat van den wind bewogen wordt?* zoo iets aanduidt. Gij geeft dit toe. Nu — deze woorden bewijzen, (dit zeg ik met u) „dat „JEZUS zoodanige verdediging noodig hield, en dat „JOANNES al het voorkomen had van nu te twijfe„len.” Inderdaad! niemand van de schare, die de vraag hoorde doen, kon anders denken, of JOANNES vroeg alzoo *twijfelende*, (want men kende de verborgene bedoeling niet: die doorzag JEZUS alleen.) Maar als nu JEZUS daarop zegt: *hij is geen riet, dat van den wind*

ginds

ginds en weder bewogen wordt; dan geeft dat immers te kennen: *hij twijfelt niet; en gij bedriegt u, zoo gij dit van hem onderstelt.* Dit schijnt mij zoo eenvoudig en natuurlijk, dat ik mij niet begrijpen kan, dat men niet dadelijk gevoelt, dat het gedrongen is, hier te denken aan standvastigheid *in zijn getuigenis*; daar de verdenking, die hier vallen kon, en die afgeweerd moest worden, deze was, of JOANNES ook vreesde, dat hij zich in JEZUS bedrogen had. [??]

Een tweede bewijs voor mijn gevoelen vinde ik daarin, dat JOANNES de vraag aan JEZUS laat voorleggen *in het openbaar*, ten aanhoore van het volk. [NB.] Hoe komt JOANNES daar toe? Volgens mijne opvatting, is deze omstandigheid helder. Hij wil JEZUS tot eene *openlijke* verklaring dringen: dus moet ook de vraag *openlijk* worden gedaan. Maar hoe daarmede bij *uwe* opvatting? Stellen wij: JOANNES twijfelt, of JEZUS *die* Zoon wel is, die *groote*, die *eenige*; of hij zich ook kon bedrogen hebben; of er misschien nog een ander, de eigenlijk groote, te wachten was: hij heeft noodig, daaromtrent van JEZUS berigt te ontvangen. Wat had *het volk* daarmede noodig? Was het niet natuurlijk, dat JOANNES dan zorgde, dat dit, zoo veel de omstandigheden gedoogden, werd afgedaan tusschen JEZUS en hem? Indien hij twijfelde, dan heeft hij moeten onderstellen, dat het mogelijk was, dat JEZUS op de vraag: *zijt gij de gene, die komen zou?* moest antwoorden: *neen! die ben ik niet.* Wat nut kon het hebben, Hem tot zulk eene verklaring te dringen? kon het anders, dan de hooge gedachte van het volk weder doen dalen? En, zoo JEZUS antwoordde: *ja! die ben ik*; moest het dan niet nadeelige vermoedens ten opzigte van JOANNES zelf verwekken, dat hij hieromtrent twijfelachtig scheen? Mij schijnt het alzoo toe. Door de vraag *openlijk* te laten doen, schijnt JOANNES mij te bewijzen, dat hij dezelve althans niet deed *om zijns zelfs wil.* Zult gij zeggen: wie zegt ons, dat JOANNES last gegeven heeft, om de vraag openlijk te doen?

zoo antwoorde ik, dat, ingeval zijn gemoed door twijfeling werd geschokt, de aard der zaak medebragt, dat hij niet verlangen kon, dat dit algemeen bekend werd; en dat hij zeer natuurlijk de meest mogelijke geheimhouding aan zijne afgezondenen bevelen moest. Ik twijfel zelfs, of hij dit geheim zijns harte wel aan *twee* tevens zou hebben toevertrouwd. Ja! zelfs aan niet *één* van zijne leerlingen had hij het gezegd, zoo hij anders berigt van JEZUS had kunnen ontvangen; wel wetende, hoe verkeerd ijverzuchtig dezen ten aanzien van JEZUS waren, en ligtelijk berekenende, dat de ontdekking, dat ook hun Meester twijfelde, juist het middel zijn zou, om hen geheel van JEZUS terug *te houden*.

Een derde bewijs voor mijne meening vinde ik in de naaste aanleiding, welke JOANNES, volgens het verhaal van LUKAS, had, tot het afzenden zijner leerlingen met deze vraag. Deze Evangelist zegt ons, met zoo vele woorden, dat JOANNES hen afgezonden heeft na het ontvangen van het berigt der opwekking van den jongeling te *Naïn*, en van den wenschelijken indruk, dien dit had gemaakt op het volk. Met opzigt tot dit bewijs, vroeg ik in mijne preek: „ Kunt gij het gelooven, dat hij zal getwijfeld hebben, juist op hetzelfde „ oogenblik, in hetwelk zijne leerlingen hem berigt geven van de groote wonderen, door JEZUS verrigt, „ en van den indruk, welken deze op het volk maken, „ hetwelk zoo ver gekomen is, van te *erkennen*, dat „ Hij een *Profeet*, een *groot Profeet* is?" Gij vergist u in de opvatting dezer woorden, wanneer gij schrijft: „ JOANNES twijfelde niet, of JEZUS een *Profeet*, „ een *groot Profeet* was." Dit wilde ik niet te kennen geven; maar *dit* wilde ik zeggen: hetgene *voor het volk* aanleiding was, om te zeggen: Hij is een *Profeet*, een *groot Profeet*, moest *voor den Dooper* aanleiding zijn, om te zeggen: Hij is de *eenige*, de *groote*, de *Zoon bij uitnemendheid*. — Indien de aanleiding, welke JOANNES had tot het afvaardigen zijner leerlingen, van eenen *ontmoedigenden* aard ware geweest, (b. v.

eene uitwerping van JEZUS, of het berigt van gevaar, dat zijn leven, hier of daar, had geloopen, of iets van dien aard) dan kon ik eenigermate een uit moedeloosheid ontſproten twijfelend oogenblik onderſtellen: maar hoe past dit, in het oogenblik van het vernemen van goede tijding, die blijde uitzigten ſchijnt te geven, en groote verwachtingen te openen? Hier kan ik wel *overijling* door opgewekten ijver, maar geene twijfelmoedigheid onderſtellen. Ik ſta toe, dat, *op zichzelve beſchouwd*, „ een wankelmoedig oogenblik denkbaar is in den man, „ wiens verwachting was de opruiming van *het booze* „ *door den Mesſias*, wanneer hij de ongeregtigheid nog „ al zag vermenigvuldigen:" maar zulks is mij *niet* denkbaar in het oogenblik, dat hij hoort, niet van *vermenigvuldiging der ongeregtigheid*, maar van langgewenschte erkentenis van JEZUS voor een *Profeet*, een *groot Profeet*. Zoo hij ook wankelmoedig ware, moest hij door dergelijk berigt bemoedigd en geſterkt worden. [NB.]

Ziedaar, geachte Vriend! u de gronden voor de meening, die ik alsnog blijf aankleven, opengelegd. Ik beſluit dezen brief met u te betuigen, dat ik zeer getroffen ben door het blijk van vertrouwen, dat gij in mij ſtelt, door mij de vrijheid te laten, om uwen brief met mijne aanmerkingen te laten drukken. Ik weet dit niet beter te beantwoorden, dan door u, wederkeerig, dezen met dezelfde vergunning te doen geworden. Ik laat dus de zorge voor de publiekmaking, met of zonder noten, geheel aan u over. — Dat het u en de uwen in alle opzigten wélga, is de opregte wensch en bede van

Uwen Medebroeder en Vriend

H. H. DONKER CURTIUS.

PS. Het is, zoo als Ds. DONKER CURTIUS zegt: naar mate van onze *ſubjectiviteit* zullen wij hier wel blijven oordeelen. Ik, voor het minst, ben wel eenigermate minder ferm geworden op het ſtuk, maar echter nog

niet

niet volkomen overtuigd. Aanmerkingen wil ik niet maken: hier en daar heb ik mij een paar vraagteekens *in parenthesi* bij den brief mijns vriends veroorloofd; daar kwam *zijne* redenering mij wat zwak voor: maar deze heb *ik* ook tweemalen door een NB. vergoed, daar, waar ik de kracht van zijne bewijzen in geenen deele ontken.

J. H. KROM.

ANTWOORD VAN DEN HEER JOH^s. BUYS AAN DEN HOOGLEERAAR J. A. UILKENS, RAKENDE HET DIERLIJK MAGNETISMUS.

Weled. Hooggel. Heer!

Ware het niet, dat ik de leer van het Dierlijk Magnetismus, zoo als dezelve door uw Hooggel. verkondigd en nog als natuurverschijnsel volgehouden wordt, in uw Hooggel^s. voor mij vereerenden brief, te vinden in de *Letteroefeningen* van Sept. 1817. bl. 541, zoo belangrijk voor de natuurkundige wetenschappen beschouwde, dat, mijns inziens, daarmede alle zekerheid in de verklaringen van natuurverschijnsels geheel wegvalt, en de grond gelegd wordt tot het geloof aan alle geheime werkingen, ter staving van het ongerijmdste bijgeloof; zoo zoude ik het volmaakt met uw Hooggel. eens zijn, in geen verder betoog van mijn gevoelen te treden, of over onderstellingen te twisten, maar liever onzen letterarbeid aan den voortgang der wetenschappen te besteden. Dan, Hooggel. Heer! dit belangrijke doet mij vreezen, dat wij weinig meer met vrucht in de natuurkundige wetenschappen zullen kunnen doen, zoo lang het niet uitgemaakt is, of de helderziendheid van het zoogenaamd D. M. iets *wezenlijks* of wel iets *hersenschimmigs* zij. Dus niet om het laatste woord te hebben; niet om tot woordenvitterijen te vervallen; veel min om gebruik te maken van aanmerkingen op de menigvuldige aanhalingen van andere Schrijvers, welke uw Hoog-

Hooggel., als waren het zoo vele hulptroepen, laat aanrukken; neen, maar om uw Hooggel. te bepalen tot de ware punten van verschil, en onze geëerde Lezers te herinneren aan de zaken, waarop alles moet aankomen.

Daar het eene erkende waarheid is, dat men, over eene zaak twistende, vooraf eens moet zijn, wat men door die zaak verstaat, of waarvoor men dezelve houdt; zoo was ik bedacht, in mijnen vorigen brief aan uw Hooggel., eerst eene bepaling te geven van hetgene men, naar mijn inzien, voor natuurverschijnsel te houden had, welke ik meende overeen te komen met uw Hooggel's. eigene redenering; te weten, door een *natuurverschijnsel* te verstaan *datgene, hetwelk wij waarnemen, en voortgebragt wordt door de werking van stoffen of ligchamen op elkander.* Dan, nu leert mij uw Hooggel's. antwoord, t. a. pl., bl. 542, dat uw Hooggel. omtrent deze definitie het niet met mij eens is, en liever door *natuurverschijnsel* verstaan wil hebben *de veranderingen, die wij bij de stoffelijke dingen of de ligchamen waarnemen, zonder daarbij te bepalen, dat ook die veranderingen door stoffen of ligchamen ontstaan.* Wij zijn het dus niet eens over de zaak in verschil, en het komt er dan op aan, wie gezegd kan worden de zaak naar eisch bepaald te hebben: want, wanneer de bepaling van uw Hooggel. doorgaat, wanneer deze aan de regelen eener gezonde *logica* voldoet, dan houdt ons verschil volkomen op, en ik zal, zoo wel als uw Hooggel., de helderziendheid bij het D. M. (wanneer die bestaat) voor een natuurverschijnsel moeten houden.

Toetsen wij dan deze bepaling van uw Hooggel. aan de onbetwistbare regelen der redeneerkunde; namelijk, dat alle bepalingen eene algemeene stelling moeten uitmaken, — dan moet uwe nieuwe bepaling nu hierop neêrkomen: *Alle veranderingen, die wij in stoffelijke dingen of ligchamen waarnemen, zijn natuurverschijnselen.* Doch wat moet nu onmiddellijk volgen uit deze algemeene stelling? Immers, dat al wat er ooit gebeurd is, of immer gebeuren zal op deze wereld, voor zoo ver-

verre wij de veranderingen, daardoor veroorzaakt, kunnen waarnemen, niets anders dan natuurverschijnselen zijn *zullen*. Het verduisteren der zon bij de kruisiging des Heilands, en al de wonderen, ons daarbij opgegeven, waren dan altemaal natuurverschijnselen of natuurwerkingen, dat toch hetzelfde is, blijkens uw Hooggel[s]. 11den brief aan eene vriendin (*); *want het waren* veranderingen, die men in stoffelijke dingen *of ligchamen* waarnam. Gaan wij nu verder, en vooronderstellen, dat er tooverijen konden bestaan, dan zouden de veranderingen of uitwerkselen, daardoor voortgebragt, ook tot de natuurverschijnselen *of natuurwerkingen* behooren; en, zoo voortgaande, *zoude ik de* helderziendheid van het D. M., indien zij bestaa, ook wel voor een natuurverschijnsel moeten houden. Dan, ik houde mij verzekerd, dat uw Hooggel. terstond zal gevoelen, in deze bepaling geheel te hebben misgetast, en afgeweken te zijn van uw Hooggel[s]. eigen gevoelen, vervat in den 10den brief aan eene vriendin, bl. 41, alwaar uw Hooggel. met zoo vele woorden zegt: „ *Is* „ u uit alles niet genoegzaam gebleken, dat het Mag„ netismus een *natuurverschijnsel*, eene *stoffelijke wer*„ *king* is?"

Gaarne laten wij den Hoogleeraar SUERMAN over, om REIL met den onsterfelijken NEWTON, die de grondkrachten der natuur het eerst ontdekte, te vergelijken. Wij zijn wel verzekerd, dat zij, die *in de* geleerde wereld NEWTON en zijne schriften wel kennen, deze mannen ook in dit geval niet zullen gelijk stellen.

Het gestelde door uw Hooggel. op bl. 544: „ Wij „ moeten ons dus niet houden aan eene verklaring van „ de wijze hoe, maar aan de zaak zelve," schijnt mij als iets geheel overtolligs toe; want ik weet zeer wel, dat

(*) „ Het Dierlijk Magnetismus is eene natuurkracht, — „ eene natuurwerking," enz. UILKENS, *Brieven aan eene Vriendin*, bl. 49.

dat het D. M. zelve niet ſtaat of valt met al of niet een natuurverſchijnſel te zijn, en ik meen zelf dit erkend te hebben in mijnen vorigen brief, bl. 404, zeggende: „ Zoo de verſchijnſelen der helderziendheid van het D. „ M. waar zijn, mogen wij dezelve aan de dusgenaamde „ de over- of bovennatuurkunde overlaten."

Wijders zij het mij vergund, hier nog bij te voegen eene bedenking op uw Hooggel. ſtelling, bl. 549; namelijk: „ Hetgene ik met gezonde zinnen ontwaar, en „ zamenſtemt met de waarnemingen van duizenden, „ elk afzonderlijk en zonder eenige ruggeſpraak, moet „ waar zijn." Tegenſpreken durf ik deze ſtelling niet, om door uw Hooggel. niet onder de genen geſteld te worden, die niet wel bij hun verſtand zijn; maar ik zal ſlechts zeggen, dat ik er liefst iets bij zag gevoegd, namelijk, bij gezonde zinnen, *een' onbevooroordeelden geest*; want, indien er vooroordeel plaats vinde, moge men, met de gezondſte zintuigen, waarnemen, wat men wil; het vooroordeel trekt beſluiten, die uit de waarnemingen niet kunnen afgeleid worden, ja doet zelfs dikmaals zien, hooren en gevoelen, wat in waarheid geene plaats heeft. Voegen wij hier nog bij: wie ooit een behendig goochelaar gezien heeft, moet, zoo hij wél redeneert, overtuigd zijn, dat, hetgene hij en vele anderen met hem meenen wel en duidelijk gezien of waargenomen te hebben, echter *niet waar* is.

Eindelijk kómen wij tot een punt, waarvan mede veel afhangt; namelijk, dat der gewaarwordingen zelve. Uw Hooggel. zegt, bl. 547: „ Gij verklaart zeer ſchoon, „ hoe het zintuig des gezigts en dat des gehoors werkt. „ Maar, mijn vriend! ga verder voort, en verklaar, „ hoe nu door de gezigtzenuw het beeld op het netvlies „ in alle die duizenden punten, gedaanten, kleuren, „ zoo als de lichtſtralen hetzelve geſchilderd hebben, tot „ de herſenen, of het algemeen gewaarwordingswerktuig, „ wordt overgebragt. Doe dit met het oor, en gij hebt „ het nu met zenuwen, niet meer met oog en oor, te „ doen. Wij komen dus elkander nader; want bij het

„ D.

„ D. M. hebben wij het ook met zenuwen, niet met
„ het oog en oor, te doen. Bewijs nu, dat eene ande-
„ re zenuw nimmer in een' ſtaat kan gebragt worden
„ van zóó te gevoelen, of zóó te geleiden, als de oog-
„ of oor-zenuw."

Welaan! beproeven wij onze krachten. Volmaakt *ſta ik* uw Hooggel. toe, dat wij alleen met *zenuwen* te doen hebben. Zelfs voor een oogenblik *zal ik toegeven*, dat het mogelijk zij, dat ook andere *zenuwen*, b. v. die van de zonnevlecht, in eenen ſtaat kunnen gebragt worden van even zoo te gevoelen of zoo te geleiden als de oog- of oor-zenuw. Máar denk nu eens wél door, wat er altijd bij de oogzenuw *(om bij dezelve* maar alléen te blijven) gebeuren *moet, en wat bij de* zenuwen van de zonnevlecht, of andere, nooit gebeuren kan. De oogzenuw, over het netvlies verſpreid, wordt aangedaan door *te zamen gebrágte lichtbundels*, welke het voorwerp, dat gezien wordt, ſcherp afteekenen, dat is, op de zenuw een duidelijk beeld formeren. Dit beeld is noodzakelijk om de zenuw aan te doen, en dit beeld geleidt de zenuw ook juist zoo naar de plaats der gewaarwording als het is afgéteekend; want is het beeld ſcherp, zijn de lichtbundels door de vochten des oogs wel en net te zamen gebragt, dan wordt het voorwerp ook ſcherp gezien. Is het daarentegen niet zuiver afgeteekend, dan wordt ook het voorwerp flaauw en dof gezien, of verward en ineenloopend. Neem nu de breking des lichts, door de vochten uit het oog te *nemen*, weg, en laat het licht, niet vooraf te zamen gebragt, zoo als het van de voorwerpen komt, op de nu geheel ontblootе *retina* vallen; er zal dan geen beeld geteekend, en ook niets waargenomen worden, wat het voorwerp onderſcheidenlijk aantoont. Kennen wij nu dezelfde kracht toe aan de zenuwen der zonnevlecht als aan die van het oog, dan kunnen deze zenuwen, op het hoogst genomen, niets meer waarnemen, dan de oogzenuwen doen zouden, als er geene vochten in het oog waren; dat is, niets duidelijk ontwaren. Het blijft

hier

hier nog niet bij. Terwijl, bij de gewone gewaarwordingen, er overal voor ieder zintuig andere zenuwen zijn, die geleiden, of gewaarwordingen overbrengen; zoo zouden er voor alle gewaarwordingen eene en dezelfde zenuw, namelijk die van de zonnevlecht, bestaan, welke dan gelijktijdig moet overbrengen de kleuren en afbeeldingen des lichts, de verschillende toonen van het geluid, benevens bijzondere smaken en reuken, waardoor deze worden aangedaan. Hierop heb ik reeds in mijnen brief (bl. 402 en 403) bijzonder aangedrongen; en ik ontveins niet, verwonderd te zijn, dat uw Hooggel. deze argumenten niet begrepen, of het niet der moeite waard heeft geacht, dezelve opzettelijk te beantwoorden.

Nu meen ik op uw Hooggel[s]. eigene verklaring van het zien door de zonnevlecht (*) logisch aldus te mogen besluiten:

De zenuwen van de zonnevlecht worden door het D. M. in dien staat gebragt, dat zij gewaarwordingen aan de ziel overbrengen, even als de oogzenuw zulks doet in den gewonen staat. Nu brengt de oogzenuw geene gewaarwordingen over, ten zij het beeld der voorwerpen, door de breking van de vochten des oogs, op het netvlies wordt afgeteekend. Ergo brengt de zenuw van de zonnevlecht ook geene gewaarwordingen van eenig voorwerp over, ten zij het beeld daarvan op dezelve wordt afgeteekend. Doch deze afteekening is natuurkundig onmogelijk, omdat de lichtbundels zich verspreiden en uiteenloopend voortgaan, en zonder breking of tot elkander brenging geen beeld formeren kunnen. Ergo

(*) „ Er kunnen indrukken ontvangen worden, er kan verband met de voorwerpen buiten ons plaats hebben, door middel van dezen gevoeligen zenuwdampkring, waarbij de gewone zintuigen niet worden aangedaan, maar die het zenuwstelsel, en bijzonder de zonnevlecht, ontvangt en tot de ziel overbrengt." UILKENS, 7de brief aan eene vriendin, bl. 26.

go kan de zenuw van de zonnevlecht geene beelden van voorwerpen geleiden, of aan de hersenen overbrengen. Indien dan, door de zenuwen van de zonnevlecht, beelden van voorwerpen gezien, of tot de hersenen overgebragt worden, zoo als uw Hooggel. opgeeft mogelijk te zijn, dan gebeurt dit niet op eene natuurlijke wijze, en is dus *geen natuurverschijnsel.* — Mijns bedunkens is dit besluit wel en wettig genomen, en ik heb dus meer dan voldaan aan uwen eisch: „Bewijs, (zegt uw Hooggel.) dat eene andere zenuw in een' staat kan gebragt worden van zóó te gevoelen als de oog- of oorzenuw." Want, in plaats van dit tegen uw Hooggel. te willen bewijzen, heb ik, om ons *verschil te bekorten* en te duidelijker te zijn, met uw *Hooggel.* eens willen vooronderstellen, dat *de zenuw van de zonnevlecht zóó gevoelen kan als de oogzenuw*, waartegen ondertusschen zeer veel zoude te zeggen zijn; dan, dit al voorondersteld zijnde, zoo moet het evenwel uw Hooggel. en elken aandachtigen Lezer van de bovenstaande logische redenering dan nog ten duidelijkste blijken, dat, volgens uwe eigene vooronderstelling, dat de zonnevlechtzenuw even zoo gevoelen kan als de oogzenuw, deze zenuw dan evenwel niet anders kan aangedaan worden dan de oogzenuw van een oog, waarin de straalbrekende vochten ontbreken; en dat, derhalve, door de zonnevlecht even min, als door een oog, waarin geene stralen gebroken zijn, zal kunnen gezien worden. Ik heb dan niet te veel gezegd, wanneer ik *zoo* even zeide, dat het besluit uit de voorgaande redeneringen, zelfs volgens uwe vooronderstelling, logisch wel en wettig was afgeleid, ten zij men mij aantoone, dat daarin eenige gaping plaats hebbe.

Wat nu de zaak zelve betreft, namelijk het geloof aan den staat van helderziendheid bij den gemagnetiseerden, hieromtrent moet en kan de proef met de verzegelde doos, uw Hooggel. door den Heer Secretaris van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen reeds bij een' brief van 30 Maart 1816 voorgesteld, alleen beslissen.

ſen. Verſchoon mij, wanneer ik openlijk verklaren moet, dat het mij voorkomt eene zwakheid te verraden, dat uw Hooggel. dit aanbod van het lezen eens woords, in de doos gelegd, alleen met eene ſchriftuurplaats beantwoordt, en waarvan ik dan nog op geenerlei wijze eenige toepasſing kan opmaken: want, zoo het op het gezegde van Abraham in de gelijkenis mogt neêrkomen: „ Indien zij Mozes en de Profeten niet hoo„ren, zoo zullen zij ook, al ware het dat er iemand „ uit den dood opſtond, zich niet laten gezeggen," dan zie ik niet, dat dit op ons geval kan worden toegepast. Wanneer immers het enkele woord, in de verzegelde doos geſloten, gelezen wordt door een' gemagnetiſeerden, dan moeten wij niet alleen, volgens ons aanbod, ons ongeloof met *f* 200-:-: boeten; maar wij moeten ook onvermijdelijk door deze boete openlijk verklaren, dat het ons gebleken is, dat de helderziendheid bij den gemagnetiſeerden beſtaan kan. Immers de gemelde brief van den Heer VAN MARUM, waarbij uw Hooggel. dit voorſtel gedaan wordt, geeft uw Hooggel. de meestmogelijke verzekering, dat, indien de proef gelukke, niet alleen ons ongeloof niet langer beſtaan kan, maar dat de uitſlag dezer beſlisſende proeve door een getrouw verhaal openlijk zal worden bekend gemaakt. Uw Hooggel. zal zich toch niet wel kunnen verbeelden, dat zoodanig verhaal bij het welgelukken der proeve zoude kunnen achterblijven; daar de geheele voorſlag, om de doos, een enkel woord bevattende, in eene vergadering van Directeuren en Leden van de Hollandſche Maatſchappij der Wetenſchappen te verzegelen, en, wanneer het woord door een' helderzienden gelezen mogt zijn, in eene dergelijke vergadering weder te ontzegelen, blijkbaar geheel is ingerigt, om, indien bij het zoogenaamd dierlijk magnetiſeren de voorgegevene helderziendheid beſta, deze volkomen beſlisſende proeve, en ook tevens onze overtuiging, bekend te maken. Uw Hooggel. zal, vertrouw ik, na deze herinnering, bij nadere overweging, ligtelijk kunnen inzien,

 hoe

hoe verkeerd onze nog thans bestaande ongeloovigheid door uw Hooggel. bij die van de gelijkenis, Luc. XVI, vergeleken wordt.

Dan, om bij uw Hooggel. ook eene schriftuurplaats te bezigen, wijzen wij uw Hooggel. naar het Evangelie van Joannes, H. XX: 25—27, alwaar wij immers juist bij Thomas kunnen vergeleken worden. Daar de Zaligmaker der Wereld, de Goddelijke JEZUS, dezen Thomas het ongeloof niet ten kwade duidde, maar hem zelfs veroorloofde de teekenen aan zijn ligchaam te onderzoeken, zoo zal uw Hooggel. en alle andere voorstanders en beoefenaars van het D. M. het niet beneden zich behoeven te rekenen, dat zij ook *aan ons ongeloovigen* de teekenen toonen van hunne dierlijk magnetische wonderen.

Daar wij intusschen blijven verlangen, om, indien de voorgegevene helderziendheid bij gemagnetiseerden ooit besta, dezelve door eene beslissende proeve welbewezen te zien, zoo noodigen wij andermaal, niet alleen uw Hooggel., maar iederen bekenden man van goeden naam uit, om een woord, in onze welgeslotene doos gelegd, te doen lezen door een' gemagnetiseerden; ten einde, bij het welgelukken, behalve onze openlijke bekentenis, *f* 200 - : - : aan het Instituut van Doofstommen te Groningen te bezorgen, opdat dit Instituut, volgens uw Hooggel. gezegde, ons ongeloof moge zegenen.

Geschiedt zulks niet, wordt er niet aan deze *onze* openbare uitnoodiging voldaan, aan welke door een' helderzienden, volgens het voorgeven, zoo gemakkelijk te voldoen moet zijn, dan zullen wij voor ons, en waarschijnlijk een groot gedeelte van het geëerd Publiek, tot welks kennis deze onze briefwisseling mogt komen, wel mogen besluiten, dat het Dierlijk Magnetismus, *wat het helderzien betreft*, niet alleen *geen natuurverschijnsel* is, maar enkel in het rijk der inbeeldingen te huis behoort.

Amsterdam, den 10 November 1817. JOH^s. BUYS.

HET HERKENNINGSTEEKEN DER BIJEN.

(*Cultivateur des Abeilles*, van den Predikant J. DE GELIEU, in *Colombier*, Kanton *Neufchâtel* in *Zwitserland*.)

De bijen van eenen ſtok hebben middel, elkander te herkennen, en hare medgezellinnen van alle vreemde bijen te onderſcheiden. Zonder hetzelve konden zij haren honig niet verdedigen. Vergeefs zou de Schepper elk harer met den gevreesden angel hebben voorzien, wanneer zij hare vijanden niet konden herkennen, welken die angel dooden moet: deze zouden zonder gevaar uit- en ingaan, zich met de arbeidſters vermengen, en derzelven hare met moeite verzamelde ſchatten ontrooven, wanneer zij niet konden aangehouden en geſtraft worden. Maar de Schepper, die haar verdedigmiddelen ſchonk, vergunde haar ook de middelen, om zich onderling te herkennen en van de rooveresſen te onderſcheiden. Wanneer eene bij, door het toeval of den wind gedreven, op een' vreemden ſtok valt, wordt zij gegrepen, en, als van boos opzet verdacht, op de plaats gedood. Welk is wel dit herkenningsteeken? Waar is het orgaan, het daartoe dienſtige werktuig? Zijn het de, in alle rigtingen beweegbare, voelhorens vooraan den kop? Zulks is zeer waarſchijnlijk. Herkennen zij elkander aan den reuk? Ook dit is niet onwaarſchijnlijk. Zijn eene aanmerkelijke menigte bijenkorven in een dorp of ook op naburige afſtanden voorhanden, zoo kan het gebeuren, dat twee of meer derzelven gelijke herkenningsmerken hebben, waardoor zij in het geval komen van elkander ongeſtraft te plonderen. In dit geval echter, dat zelden plaats heeft, kunnen zij haar herkenningsteeken veranderen en een nieuw aannemen. In een der honigrijkſte jaren der afgeloopene eeuwe had ik daarvan de navolgende ondervinding:

In Meimaand had ik mijnen eerſten zwerm, die zeer ſterk was, in een' grooten ſtrookorf verzameld. Naar-

 dien

dien de luchtsgesteldheid zeer gunstig was, begon hij terstond te bouwen, en vulde in korten tijd de helft des korfs. Na verloop van eenige dagen bemerkte ik, dat hij door eenen, mijnen buurman toebehoorenden, korf, wiens bijenstal slechts eenige honderd schreden van den mijnen verwijderd was, beroofd werd; dat de rooveressen uit- en ingingen, zonder herkend te worden; en dat zij even zoo veel honig wegvoerden, als mijne arbeidsters konden inzamelen. Ik vernaauwde het vlieggat tot op de helft, plaatste mij gedurende eene gansche week in ledige uren nabij mijnen stok, en doodde dagelijks eenige honderd diefeggen, welke ik gemakkelijk aan haren buik herkende, die dun was als zij ingingen, *en bij het terugkeeren*, door den grootstmogelijken overvloed van nektar, dien hij maar konde bergen, opgezwollen. Niets konde haar terughouden; onophoudelijk kwamen zij telkens in grooteren getale weder, zetteden hare rooverijen tot aan den nacht voort, en vingen den volgenden morgen vroeg weder aan, ik mogt zoo vele ombrengen als ik wilde. Alle mijne bemoeijingen waren vergeefs; en reeds wanhoopte ik aan het behoud van dezen zwerm, toen ik hem eens, tegen den avond, zeer onrustig en in sterkere beweging vond, dan wanneer hij zijne koningin had verloren. De bijen liepen in alle rigtingen op het voorste gedeelte en op de vliegplank om, beroken en betastten elkander beurtelings, alsof zij elkander iets te zeggen hadden. Zij wilden haar herkenningsteeken veranderen; hetgeen ook werkelijk in den nacht gebeurde. Alle, den volgenden dag zich wederom vertoonende, rooveresfen werden aangehouden en gedood. Eenigen ontkwamen de oplettende wachters, die den ingang verdedigden, verwittigden ongetwijfeld de anderen van het gevaar, hetwelk haar gedreigd had, en dat men niet langer ongestraft rooven konde. Niet ééne van haar, welke de plondering weder wilde aanvangen, werd in den beroofden korf ingelaten, die van nu af verwonderlijk wel gedijde. — Nog twee andere voorvallen van denzelfden aard heb ik mogen waarnemen, die hetzelfde gevolg hadden.

DE VESUVIUS IN EENEN HERFSTNACHT VAN 1816.

Vier jonge *Duitschers*, een *Napelsch* Zeekapitein, twee gidsen, en een muilezel voor de pakkaadje, trokken den 5 October 1816, over groene wijnbergen, naar den *Vesuvius*. Uit het graf van *Herculanum* waren wij opwaarts geklommen, en nu lag, met levenskleuren versierd, omgeven van alle de bekoorlijkheden van het warme zuiden, die schoone streek, in eene zachte rust, voor onze oogen. Rondom ons zagen wij groene wijngaarden; aan hooge wijnstokken hingen groote, donkerblaauwe druiven, en, van den laauwen zeewind bewogen, beefde het frissche wijnloof in den straal der warme zon. Somtijds — wanneer de weg eene andere wending nam — zwom, als 't ware, de zee met zilveren golven op ons toe; majestueus verheven, en donkere wolken naar den hemel uitstortende, stond de vuurberg voor ons; en over de geheele heerlijke schilderij welfde zich een donkerblaauwe hemel. De hitte der zon was buitengewoon, het zand brandde onder onze voeten, en met een gloeijend aangezigt bleven wij dikwijls, naar adem hijgende, staan, op onze wandelstokken leunende, op het punt van te bezwijken. Reeds lagen, als eene onmetelijke zee, de zwartbruine lavastroomen voor ons. Het jaar 1806 zag dezelven, van de zijden des bergs, langzaam en statig, naar bloeijende valleijen afzakken; en een overvloed van *Italiaanschen* wasdom werd door den onophoudelijken vuurgloed vernield. Thans liggen deze lavastroomen, als uitgebrande sintels, over de velden verstrooid. Naast dezelven — waar de verschroeijende gloed niet henen golfde — woekert en bloeit de natuur vriendelijk in overmatigen rijkdom; en de weelderig groeijende wijnstokken, waaraan de *lacrimae Christi* wassen, zien medelijdend op de vreesselijke verwoesting neder. Op een smal zandpad, midden door die vernieling henen, wandelden wij nu voort; regts ent-

iarden wij een met lavastukken overzaaid dal, aan
einde de *Vesuvius*, met eene kroon van wolken
rd, als een koning uitblonk; eenen Oosterschen
m op velden, welke zachtkens naar de zee toe zich
igen; en verder de kalme zee, welke hare zilveren
om de bloesemboschjes van *Portici* henen spoelt.
s blonk, op eenen uitspringenden heuvel van den
vius gebouwd, de woning eens kluizenaars, uit
ı kring van kastanjeboomen, ons tegen. Moed en
rust stroomden in onze harten; een zachte hemel
chtte ons, en de avondstralen verguldden land en
Ja, er is iets groots in deze pronkende zuidelijke
ur! In eene zalige harmonie golft *hier de zee, bloeit*
irde, en dampt de *Vesuvius; en op dit gezigt ont-*
vt de geest des menschen zijne vleugelen! Eenige
nblikken hadden wij in de kluis uitgerust en ons
ıfd; nu, daar reeds een roodachtig avondwaas berg
'alleijen overdekte, en een donkerder rood door de
ne kastanjeboomen schemerde, traden wij met eene
wikte ziel in derzelver schaduw, en verzonken in
genoegelijk aanschouwen. Aan de eene zijde, slechts
een klein lavadal van ons gescheiden, verhief zich,
offe toonen grommende, de vernieler dezer land-
k, de bruine, vreesselijke *Vesuvius*. Zwarte rook-
ken golfden uit de eene kolk; terwijl uit de andere
r stroomde. Verder, in éénen halven kring naar het
lderachtige *Capri* henen, rezen *de rotsen van Cas-*
mare en de oranjeboschjes van *Sorrento uit* de kalme
te voorschijn. Even als de rotszetel van NEPTUIN
den ingang des Oceaans, verheft zich het trotsche
ri; luisterrijk en rustig boven kaap *Misene* stond de
ıdzon; hare stralen flikkerden op de zee, en de blaau-
eilanden *Ischia* en *Procida* schenen op golvend goud
zwemmen. Half van de zon verlicht, en half met
ndwaas overdekt, lag aan de andere zijde, tusschen
ıgaarden, pijnboomen en oranjetuinen, het schoone
pels. Van de groene heuvels van *Pausilippo*, met
graf van VIRGILIUS versierd, tot naar *Portic-*
k.

henen, breidt deze koningin der steden in bloeijende heerlijkheid zich uit. En tusschen de bekoorlijke omgevingen schittert de zee, als eene groote zilvervlakte. Booten vlogen, met blinkend witte zeilen, daarover henen, en aan den oever stonden *Portici*, *Torre del Greco*, *Torre dell' Annunçiada* en *Resida*, gebouwd op het graf van *Herculanum*: Overal een vrolijk bloeijend leven, lagchende nabijheid en lagchende verte; olijf- en citroenboschjes, van enkele zwarte lavabeken doorsneden, groeiden aan onze voeten; ja, nog verre boven de kluis, op bekoorlijke hoogten, ontwaarde men eenen zuidelijken wasdom, tot dat dezelve, in de verscheurde aardklompen van den *Monte Somma*, geheel verdween. Vestigen wij nu ons oog op het westen, alwaar de kleuren des gezigteinders elk oogenblik afwisselen. In de gloeijende golven der zee duikt de zon onder. Nu verdwijnt zij, en een schoone glans, eerst ligtrood, dan purperkleurig, neemt hare plaats in. Kleine wolkjes, liefelijk rood als pas ontloken rozen, doorzweven den ether; brandend gloeit de hemel boven de zee; een donker blaauw welft zich boven ons hoofd; langzaam en majestueus oprijzende, teekenen zich de rookwolken van den *Vesuvius* op het blaauw des hemels, en op dit groote outer der natuur brandt plegtig de offervlam. Een dof gekraak laat zich uit het binnenste des bergs steeds duidelijker hooren; en, terwijl land en zee in violetkleurige schaduwen verzinken, slechts enkele verlichte bootjes op de zee zwemmen, en het zacht gemurmel der watervlakte in onze ooren dringt, golft de vuurkracht des bergs altijd hooger, altijd majestueuzer omhoog. Beneden slaat vuur, boven rook uit; vurige steenen schieten in de hoogte, en vallen, in goudkleurige bogen, ratelend op de lavasintels neder. En, bij deze beweging der vreesselijkste natuurkrachten, de schoone rust der sluimerende aarde en der blinkende sterren!! —

Het kleine gezelschap had zich, reeds vóór den ondergang der zon, niet verre van de kluis, een afgezonderd, met wijnstokken beplant, plaatsje verkozen. Wij werden stil en stiller; maar in onze zielen was het helder als het maanlicht, en, zonder te spreken, verstonden wij elkander. Nu plaatste de kluizenaar eene kleine tafel voor ons, zette wijn en brood op, en tevens de boeken, waarin de bezoekers van den *Vesuvius* hunne gewaarwordingen opteekenen. In zulke boeken vindt men dikwerf vele belangrijke of geliefde namen; daar-

om bezagen wij ook, terwijl de nachtlucht door het wijnloof ruischte en de vlam van ons licht heên en weêr beefde, deze merkwaardige gedenkstukken eener vrolijkgenietende menschheid. Maar slechts hier en daar, even als een viooltje onder vele distels, ontwaarde men eene schoone gewaarwording of eene hooge gedachte. Twee derden der aanteekeningen bestonden uit ijdelen onzin of onbetamelijkheden. De namen van eenige bekende *Duitschers*, zoo als van KOTZEBUE en anderen, had eene onbeschaamde hand uit het boek gesneden; eene andere meldde schriftelijk dezen roof.

„ De wereld mint, het schoone te bevlekken,
„ 't Verhevene in het slijk te trekken."

dacht ik, wierp eenen blik op den vuurberg, *waaruit juist* eene gloedwolk majestueus oprees, en legde het boek bedaard weder weg. Aan den nachtelijken hemel, achter den *Vesuvius*, schemerde een blaauwachtig licht; eene schoone, zachte helderheid welde op, en voor den zilveren ether stond eene rookkolom, als een schaduwrijke boom. De zwaveldampen veranderden in bleek goud; gelijk boden eener naderende zachte Godheid, zag men zilverwolkjes zweven; thans — eene ongestoorde rust vloeit door de natuur — over de watervlakte vliegt een goudglans — thans treedt de volle maan, als een zuiver kristal, achter den bruinen *Vesuvius* te voorschijn. Nu eens trekt de berg zijnen wolkensluijer voor dit licht; dan weder wordt deze sluijer door eenen rukwind gescheurd, en tusschen de donkergolvende wolken staat dan weder de schoone, stille maan in vollen glans. — Eenen zoo goddelijken nacht, als dezen, heb ik nimmer beleefd. Maar thans hebben wij waarlijk rust noodig. Wij stappen in de kluis, en werpen ons onuitgekleed op ons leger. Wie morgenochtend de laatste hoogten van den *Vesuvius* met ons beklimmen wil, die houde zich gereed! Alles is besteld; ten één ure worden wij gewekt, en de gidsen zitten wakend bij den haard.

In eerbiedige vroegte verlieten wij de kluis. Diepe stilte om ons henen! Een morgenwind, van het nog donkere oosten waaijende, speelde als een geestengroet om onze wangen. De nacht lag met zijne schaduw op de omstreek, en

gaf

gaf aan boomen en ſtruiken een wonderlijk geheimzinnig voorkomen. Geheimzinnig flikkerde het gras, dat zich als een blinkend wit laken aan ons vertoonde; boven enkele bergtoppen zweefde maanlicht, en de goudgele lichtſchijf ſtond digt aan de zee. Ik dacht aan PLINIUS, welken de natuur, als vertoornd over het beſpieden harer geheimen, op deze plaats met wolken omgaf en aan de menſchen onttrok. Zijn alle groote mannen hem niet gelijk? Uit de donkere valleijen des levens verheffen zij zich tot de lichthoogte van waarheid en kennis; en, terwijl alles vlugt, en de gewone menſchen hun toeroepen: „ terug!.. terug!" willen zij den Wereldgeest in zijne ſcheppingen beſpieden. Dan grijpt eene onzigtbare magt hen aan, en ſtort die groote denkers in het graf! —

Nog weinige ſtappen, en wij ſtonden voor de laatſte hoogte van den *Veſuvius*. Zwart en loodregt, en met lava gepantſerd, verhief hij zich; van zijn hoofd waaide eene purperroode wolk. Vreugde en ſchrik trilden door onze zenuwen, en over uitgebrande lavaſtroomen ſtegen wij al hooger en hooger. Maar de helling des bergs werd ſteiler, en van onder onze voeten rolden knetterende ſintels naar den afgrond. Welk een Chaos om ons henen! Eene ontzettende middernachtelijke ſtilte heerschte door de geheele natuur, en uit de kolken van den *Monte Somma* ſchenen de verſchrikkingen der onderaardſche wereld op te rijzen. Luister! In de ingewanden des bergs een verre rollende donder! Dan weder diepe ſtilte, alleenlijk afgebroken door het ratelen van nederſtortende ſteenen. Wanneer het nu over den rand der berghoogte eens roodachtig nederblonk! wanneer een vuurgloed, uit de geborſtene aarde plotſeling opſtijgende, op ons nederſtortte! wij waren verloren! — Zoo even joeg de wind de vurige rookwolk over onze hoofden henen; beklommen was de berg, en over kleine hoogten, waaruit zwaveldampen oprezen, haasteden wij ons daarhenen, waar een brandende vuurgloed en lichtende wolkkolommen de nabijheid van den krater verkondigden. Thans — verrukking vloeit door mijne zenuwen — thans ſtaat hij in vlammende heerlijkheid voor ons. Uit deszelfs diepte brult de ſtrijd der wateren en ſtormen in akelige akkoorden. Rookwervels, dampen, vuurgolven ſtroomen uit den mond des bergs, en vijf lavabeken vloeijen als purpermantels om zijne lendenen. Luister! hoe het werkt, raast en tiert! De ſtrijd der hoofdſtoffen rijst in gloedzuilen tot aan

den

den hemel. Verbazing, vreugde en ontzetting houden u[?] aan den grond gekerend, de adem ftokt in mijne borst, en, overgegeven aan alle de verfchrikkingen der natuur, fta ik daar met opgefpalkte oogen. In mijne ziel wordt het gedagtig levendiger; en het lot van *Pompeji*, de ondergang van *Herculanum* ftaan, in ontzettende beelden, voor mij. *Ginds* *fchiet* een vuurftraal door de wolkgolven. *Hij* verdeelt zich in duizend fterren; heerlijk fchitteren zij *op het blaauw des* hemels, en dalen dan neêr als een gouden regen. *Het zijn* de uit de diepte der aarde opgeflingerde fteenen, waarvan eenigen, voor ons, hard in den grond flaan. Uit de tweede, verder af liggende, kolk rijst eene pikzwarte *kolom* op, welke zeldzaam, maar ook vreesfelijk, met vuurgloed doormengd is.

Wij werden naar de lava getrokken, om *onze wandelftokken* in dezelve te fteken. Over *fintels, geroosterde fteenen*, puin en asch drongen wij voorruit. De grond brandde onder onze voeten; onze aangezigten en mantels waren rood van den vuurgloed; reeds ftonden wij aan de vuurbeek, welke langzaam daarhenen vloeide. Onze gidfen namen iets van deze taaije ftoffe op eene ijzeren fchop, en leiden een ftuk geld daarin, hetwelk aanftonds fmolt. De hitte was zoo ontzettend, dat onze zolen bedreigd werden te verbranden; en flechts eenmaal durfde ik het wagen, der lava zoo nabij te komen, dat ik dezelve met mijnen ftok konde aanraken. Te vreezen was er echter niet veel, omdat de lava zeer langzaam vloeit. Zelfs eene *Duitfche* vrouw was ons, met haren echtgenoot, hierhenen gevolgd.

—— Zoo even donderde de berg, en goudgele vuurzuilen, van purperroode wolken omgeven, rezen uit de kolk op. Weldra was de geheele heuvel met *gloeijende fteenen*, als met blinkende fterren, bezaaid. Ontzetting keerde *onze* fchreden; over den ongebaandften aller wegen, over broze fintels, haastteden wij ons ter zijde, om ons voor de aandringende fteenen te beveiligen, welke de berg uitbraakte. O Natuur! hoe ontzaggelijk fchoon waart gij in den vuurgloed en het dondergerommel van den *Vefuvius*! Overweldigd van het gezigt dezer heerlijkheid, verlieten wij voor korten tijd dit gekozen ftandpunt, en fchuilden voor den kouden morgenwind in een hol, alwaar de hitte zoo verbazend was, dat men hier alleenlijk vermogt te zitten door middel van eene op den grond gelegde laag fteenen, welke ook weder

e warm werd. In eene, niet verre vandaar aanwezige, groo-e aardspleet heerschte eene zoodanige hitte; dat hij, die maar eenige minuten daarin vertoefde, met zweet overdekt was. Daarbij rezen zwaveldampen rondom ons uit de spleten der aarde, en de grond klonk hol onder onze voetstappen. Wie weet, welke dunne aardkorst, over onderaardsche kloven en vuurzeeën uitgespreid, ons droeg!...

Een zeldzaam gevoel vervulde mijne ziel. Nu eens zeer groot, dan weder onnoemelijk klein verschijnt men zichzelven in zulke uren, welke ik de proefgezigten des levens zoude noemen. *Groot* — want verheven boven zee en stad, als vrije zonen der goddelijke natuur, boven ons de hemelboog, onder en naast ons de wonderen der aarde, stonden wij daar, den Algeest ontwarende; *klein* — want de losbarstende bergstroomen konden ons elk oogenblik, als rillende bladeren, verslinden. Reeds vertoonde zich een zilverschijn aan den hemel; maar — eene *Italiaansche* morgen- en avondschemering laat zich niet beschrijven.

Aanstonds begaven wij ons verder, en klommen over gescheurde, met zwavelstof overdekte, rotsen naar eene hoogte, welke, aan de regter zijde van de hoofdkolk zich verheffende, het verste uitzigt aanbood. Welk een gezigt! De vuuruitbraking was vermeerderd, zoo als gewoonlijk met den opkomenden morgen; van drie tot drie minuten welde een roode gloed, als twee vuur- en rook-kolommen, heerlijk op. Ook de achter ons aanwezige kolk begon te branden. Achter dezelve schitterde de hemel, half blaauw, half purperkleurig; donkerroode wolken zweefden over de lavabeken henen; *Napels* en de zee lagen in het morgenlicht; de omstreek werd gedurig helderder, en de *Vesuvius* begroette de opkomende zon met grootsche vuurstroomen. Ik zag de bruisende zee, zag de ontzettende heerlijkheid van den *Vesuvius*, zag de bleeke, half in de golven verloren maan, en juichte! Twee fleschen *lacrimae Christi*-wijn werden ontkurkt, de bekers gevuld, en, toen de zon geheel boven de kimmen was, dronken wij hare liefelijke stralen te gelijk met den liefelijken wijn.

LA-

LAFAYETTE OP ZIJN LANDGOED LAGRANGE BLESSNAU.
Door Lady MORGAN.

Naardien LAFAYETTE gedurende mijn verblijf te *Parijs* afwezig was, zoude ik *Frankrijk* hebben moeten verlaten, zonder deszelfs sieraad te zien, bijaldien niet eene streelende uitnoodiging naar *Lagrange* mij het middel verschaft had, mijne lang gekoesterde begeerte, om diens glorierijken bezitter te leeren kennen, te voldoen. Der familie LAFAYETTE door de even beminnelijke als schoone Prinses B*** aanbevolen, begaven wij ons derwaarts op reis, zoo vrolijk, als de vrome pelgrim naar eene plaats van bedevaart, het doel zijner gelofte, optrekt.

Lagrange ligt in *Brie*, zoo verre van elken grooten weg, zoo eenzaam, zoo geheel in wouden als begraven, dat men zich bezwaarlijk eene afgelegener, van gewoel en onrust meer verwijderde, plek denken kan. Omtrent dertig mijlen van *Parijs* verlieten wij den heerenweg voor een pad, waarop wij slechts even konden voortkomen; terwijl wij ons van schaapherders, houthakkers en veldwachters, die wij van tijd tot tijd ontmoeteden, door dezen doolhof moesten laten henvoeren. Alle deze lieden kenden het slot *Lagrange*. Wij kwamen van het eene dal in het andere, hotsten over steenwegen, hoorden tallooze molens aan ruischende beken klapperen, waren nu in bosschen van vruchtboomen als verloren, en reden dan over bestrate pleinen van pachtgoederen, waar wij het gevogelte schrik aanjoegen en de bewoners verblijdden, aan welken onze koetsier en lijfknecht, beide *Franschen*, nu eens vragen te doen, dan weder beleefdheden te bewijzen, of van hen te ontvangen hadden.

Te midden van dit rijke, lagchende landschap verhieven zich de vijf torens van het slot *Lagrange*, door de stralen der avondzon verlicht. Door het geboomte heên ontdekt men het dorp *Aubepierre*, hetwelk veelligt te eenigen tijde tot het slot behoorde, daar deszelfs huizen zich naar zijne muren heêndringen, alsof zij daar bescherming zochten. Verder af verscheen het dorp *Têres* met zijne heldere beek, of verdween, naar gelange onze hobbelige weg zich tusschen de boomgroepen heênslingerde. De met vruchten beladene takken hingen tot op onzen wagen af, tot dat wij een schoon

gra-

grasperk, dat het flot omgeeft, bereikten. Eene diepe gracht, eene ophaalbrug, met klimop begroeide torens, groote boogpoorten, die naar het plein geleidden, drukten, op eene fchilderachtige wijze, het karakter der Leenroerigheid uit, hetwelk hier, met de rust en de lichten eens fchoonen avondftonds verbonden, volkomen ftemde met de gewaarwordingen, welke mij bij de aannadering des oogenbliks doordrongen, waarin ik menfchen, die ik zoo lang reeds vereerde, van aangezigt tot aangezigt zoude ontmoeten.

Wij vonden LAFAYETTE, gelijk een aartsvader, van zijne familie omgeven. Zijn voortreffelijke zoon, zijne fchoondochter, zijne beide dochters, die hem zijne gevangenfchap te *Olmutz* door haar bijzijn verzoeteden, derzelver echtgenooten, elf kindskinderen, en een eerwaardige oudoom, Exprior der *Malthezer* orde, die, bij zijne fneeuwwitte haren, zijn ordeskruis nog even fier droeg als eertijds, toen hij de vijanden des geloofs beftreed: zie hier het gezelfchap, waarmede wij te *Lagrange* onvergetelijke dagen fleten. Steeds namen wij de innigfte eenftemmigheid onder deze talrijke familie waar; allen fchenen flechts éénen zin, éénen fmaak, éénen wensch te hebben.

Natuurlijk verwachten wij in de trekken van hen, die door naam en daad ons reeds vele jaren lang bekend zijn, aanmerkelijke fporen van de magt des tijds te ontdekken, — van menfchen, die de wereld reeds vereerde, toen wij haar pas aanfchouwden. Dan, naauwelijks bemerkt men deze fporen op LAFAYETTE's aangezigt. Geen rimpel plooit zijn voorhoofd; bij eene edele houding, vertoont zijne regte, hooge geftalte, dat zijn ligchaam nog dezelfde kracht behield als de geest, die hetzelve bezielt. Bevalligheid, kracht, waardigheid zijn nóg het deel dezes merkwaardigen mans; en, hoewel hij finds veertig jaren de belangrijkfte, buitengewoonfte tooneelen beleefde, fchijnt hij den hoogften levenstrap nog niet bereikt te hebben. Even werkzaam op zijne goederen, als bevallig in gezelfchap, is het moeijelijk, in een' der beste landbouwers en befchaafdfte menfchen van *Frankrijk* den krijgsman en wetgever te herkennen, — fteeds, echter, herkent men in hem den patriot.

Rustig als een jongeling, heeft LAFAYETTE desgelijks nog volkomen zijn geheugen behouden; zijn gezigtkring omvat nog alles, wat de menfchelijke geest verhevens openbaart.

Zijn

Zijn geſprek ſchittert van anekdoten, rakende de belangrijkſte menſchen en gebeurtenisſen der laatſte vijftig jaren. Steeds ſpreekt hij met verrukking van het kort bezoek, dat hij CHARLES FOX in *Engeland* gaf, en vertoefde bij het aandenken van der overledene Hertoginne VAN DEVONSHIRE's betooverende wezen met al het vuur der jeugd. Hij ſpreekt het *Engelsch* even ſierlijk als zijne moederſpraak, en is bekend met al het wetenswaardige in de geſchiedkundige en wijsgeerige vakken onzer letterkunde. Ook zijne boekverzameling bevat de daartoe betrekkelijke werken in onze taal, gelijk alles, wat ſmaak en wetenſchap kunnen vorderen. Zij is geplaatst op de hoogſte verdieping van een' der ſlottorens, en heeft alzoo, gelijk MONTAIGNE's ſtudeerkamer, het uitzigt op de pachthoeve des wijsgeerigen landmans. Wanneer wij uit de venſters, op zekeren dag, een *paar veekudden be*ſchouwden, zeide hij: „ Mijne Merinos en hooiwagens wed„ ijveren dikwijls met uwen HUME en onzen VOLTAIRE „ om den voorrang!"

Dikwijls ſprak hij met vermaak van het bezoek, hem door CHARLES FOX en Lord FITZPATRICK te *Lagrange* geſchonken. Den morgen na mijne aankomst wees hij mij, bij het wandelen, eenen met klimop begroeiden toren van het ſlot, zeggende: „ Dit klimop heeft FOX geplant; en ik heb „ mijnen kleinkinderen geleerd, hetzelve in eere te houden."

Des winters verzamelen zich, elken zondagavond, de naburige boeren en al de ſlotbewoners in de groote, eenvoudig verſierde eetzaal, om naar eene viool te danſen; hun Landheer vergast hen op koeken en zoeten drank. De Generaal woont deze boerſche vreugdeävonden doorgaans bij, en zijne kinderen blijven nimmer in gebreke; *ſomtijds* mengt zich de jeugd onder de danſenden, en geeft den vrolijken troep gelegenheid, haar een paar nieuwe *Parijſche* pasſ[illegible]ſ te zien. Des zomers vinden deze aartsvaderlijke bijeenl[illegible]ſten in het park onder hooge boomen plaats; en, wanneer ik LAFAYETTE in dezen kring aanſchouwde, ſchoot mij dikwijls eene plaats uit BRANTOME te binnen, alwaar hij van den Kanſelier L'HOPITAL ſpreekt, en ik vergeleek hem met LAËRTES, die, van kinderen en kindskinderen omgeven, zijn veld bebouwt.

Wanneer ik met dezen „ laatſten der *Romeinen*" op zijne groo-

groote pachtgoederen omwandelde, in zijne schapenfokkerijen, zijne stallen, zijne melkerijen, waarop hij met regt trotsch is, en van welke hij mij dikwijls vroeg: of zij bij de *Engelsche* konden halen? trof mij de minzame toon, dien hij jegens de boeren- en arbeidslieden bezigde: altijd noemde hij hen *vriend*, *goede vriend*, *lieve jongen*, en *goede moeder*, *lieve dochter*, wanneer hij tegen vrouwelijke bedienden sprak, en verzocht haar, ons hare schatten van room en kaas, hare kuikenbroeijerij en *Welsche* hoenders te laten zien. Deze voorkomende vertrouwelijkheid werd hem door eene onbegrensde toegenegenheid, door eene hoogachting, die tot eerbied opklimt, beloond.

De voormalige boomgaard, waar de Leenheer zich eertijds met zijne huisbeambten des avonds den tijd kortte, en met zijnen kapellaan op het schaakbord speelde, is thans in een heerlijk park herschapen, welks digte boomgroepen hare majestueuze schaduwen over het lagchende groen der weiden verspreiden. „ Dat zweemt weer een weinig naar *Engeland*," zeide LAFAYETTE; „ maar ik heb het grootste gedeelte dezer schoonheden aan onzen beroemden landschapschilder „ ROBERT te danken, die mij het plan hielp ontwerpen en „ den grond verdeelen."

Hier, bij onze lustwandelingen in deze betooverende streken, door den glans der maan verlicht, was het, dat haar bezitter mij onderhield over alle voorwerpen, die der opmerkzaamheid eens even verlichten als deugdzamen mans waardig waren. Nu sprak hij *Fransch*, dan *Engelsch*; altijd met geest, ongedwongen en welsprekend. Onze middagwandeling was minder ernstig. De jonge lieden, die alsdan, om ons te vergezellen, van hunne leeruren tot ons kwamen, vormden eene kompagnie van eenige twintigtallen. De Grootprior speelde bij deze gelegenheden altijd eene zeer gewigtige rol; hij was de chef van zulk eenen togt. Hij beval eenen troep, om de bloemen tot versiering van het middagmaal te verzamelen; hij vormde zijne afdeelingen, en voerde dezelve met eene ernsthaftigheid aan, dat men wanen zoude, hij nam in deze aanvallen op den geur en de kleur der weiden even levendig deel als de kleine welgeoefende hoop, welken hij zijne bevelen gaf. Wanneer het teeken gegeven was om op te breken, ontdekte de Generaal LAFAYETTE zelf somwijlen eenen misslag in de evolutiën; dan riep hij: *halt!* en ondersteunde met

met zijnen ervarenen raad de taktische wetenschap der *Malthezer* orde. Het was der moeite waard, den vertegenwoordiger der orde van den H. JOANNES te *Jeruzalem* en den Generaal der Nationale Armee van *Frankrijk* te zien, hoe zij een klein korps van bloemenplonderaars manoeuvreren lieten, en hun bij den aanval op de bloeijende hagen denkbeelden te hooren bijbrengen, wier invloed zich eertijds over het noodlot van *Europa* uitstrekte!

Ons leedwezen bij het afscheid van *Lagrange* was even groot, als onze verwachting bij onze komst was geweest; even groot, als het genoegen, hetwelk wij aldaar hadden genoten. Het is voor den gewonen mensch eene merkwaardige gebeurtenis, wanneer het hem gelukt, een' groot' man, die daarenboven ook een goed mensch is, te zien. Zulk een oogenblik geeft aan het, door het leven *in de wereld* verwelkte, gevoel zijne gansche frischheid weder; het versterkt den verslapten geest; het wischt uit het geheugen al die ellendige nietigheden, die kleine hartstogten, welke hunne heerschappij over een zoo groot gedeelte der zamenlevinge uitstrekken, dat streven van op kunstgrepen gespitste middelmatigheid, de zegepraal van slaafsche vleijerij, die zich in alle bogten wringt, de eigenbaat der magt en der eerzucht, welke dikwijls vernielt en steeds vernedert. Terwijl men LAFAYETTE zag, met hem sprak, las men eene der schoonste bladzijden in de geschiedenis der menschheid, welker inhoud alleen met het geheugen of het leven vernietigd wordt.

MEVROUW DE GENLIS.

Door

Lady MORGAN.

Nevens het donker, echt kloosterlijk gebouw, door de *Karmeliter* nonnen bewoond, eene orde, die eerst zeer onlangs weer hersteld is, staat een kleiner huis, voor zoodanige wereldlijke personen bestemd, welke deze eenzaamheid ten verblijve kiezen. Een bevallige tuin, van dien des kloosters enkel door een' lagen muur gescheiden, omgeeft hetzelve, aan welks eene einde men het treurig uitzigt heeft op eene kapel, ter gedachtenisse der, gedurende het schrikbewind, alhier op-

ge-

gesloten en vermoorde priesters en bisschoppen opgerigt. Van dit laatste gebouw bewoont Mevrouw DE GENLIS thans een gedeelte. Zij ontving mij met eene levendigheid, eene hartelijkheid, die nog geheel den stempel droegen eener blijde en openhartige jeugd. Niets hoegenaamd in haren omgang en onderhoud verried haren ouderdom. Alles ademde kracht, leven, vastheid. Zij spreekt snel, gelijk iemand in het prilst van alle geestvermogens. Ik vond haar in zoo veelvuldige bezigheden verdiept, dat zij al de werkzaamheid der jeugd schijnt noodig te hebben, om dezelve te kunnen volbrengen. Toen ik ter kamer intrad, teekende zij bloemen in een boek, dat zij haar *heilig kruidboek* noemt. Zij maalt daarin al de bloemen af, waarvan de bijbel gewaagt. Een ander, dat zij mij vertoonde en *het kruidboek der dankbaarheid* heette, en dat zij juist voltooid had, was vol van de smaakrijkste trofeën en devizen. Zij kon, gelijk zij mij zeide, weinig tijd aan zulke kleine liefhebberijen besteden. Inderdaad hield zij zich toen bezig met, ten dienste van haar *Tijdschrift voor de Jeugd*, uittreksels uit ontzaggelijk zware boekdeelen *Memoires* te maken, en de uitgave van hare, sedert in druk verschenen, *Batzuecas* in orde te brengen. En evenwel ontbrak er geene snaar aan hare harp, ja dezelve was volkomen gestemd; rondom lagen nieuwe muzijkstukken, en, toen ik haar de luit overhandigde, met bede haar op dezelve te hooren, behoefde zij geene enkele snaar te stemmen. Alles teekende bij haar vastheid en werkzaamheid. Ik kon mij niet wederhouden, haar over deze veelvuldige liefhebberijen, over dezen rijkdom van talenten een compliment te maken. „ O, Dat heeft niets te beduiden!" riep zij; „maar ik laat er mij toch iets op voorstaan, dat ik twintigerlei handwerken versta, met ieder van welke ik mijn brood zou kunnen verdienen." — Zij sprak met veel vuur, maar eenvoudig, ongemaakt, zonder verwaandheid. Eenige *Parijsche* anekdoten, welke ik haar vertelde, deden haar hartelijk lagchen. Wanneer ik haar van de geschiedenis sprak van een geheimvol kind, dat zij tot zich had genomen, dat zich altijd gesluijerd vertoonde, en welks gelaat zelfs hare bedienden nooit gezien hadden, verklaarde zij, dat in de gansche zaak niets geheims was; dat zij twee of drie jonge lieden vergunde bij haar te komen, om hun op de harp onderwijs te geven, ten einde hen tot eene kostwinning in staat te stellen; gelijk het haar met CASIMIR gelukt was,

 die

die werkelijk een der grootste, thans levende harpspelers geworden is. Bij deze gelegenheid kon ik niet nalaten haar te zeggen, dat het mij toescheen, dat zij het opvoedingswerk met geestdrift verrigtte. „Volstrekt niet," antwoordde zij; „het heeft mij altijd verveeld; maar thans is het 't éénige, mij overgeblevene middel, om goed te doen." — Men had mij te *Parijs* gezegd, dat Mevrouw DE GENLIS met BUONAPARTE in eenen geheimen briefwissel had gestaan; waardoor men, op eene beschaafde wijze, den aanzienlijken *spion* aanduidt. Ik waagde het, op zekeren dag, dit onderwerp aan te roeren. Zij antwoordde, zonder omwegen of de minste achterhoudendheid: „BUONAPARTE had mij een jaargeld van 6000 franks geschonken, en eene woning in het arsenaal. Deze mildheid verbaasde mij te meer, *daar ik hem nooit gezien, veel min het geringste onderhoud met hem had* gehad. Ik vroeg: wat ik doen konde, om deze gunst te verdienen? Toen men BUONAPARTE dit antwoord overbragt, zeide hij: *Mevrouw* DE GENLIS *zal mij alle maanden ééns schrijven;* maar hij zeide zulks op eene wijze, alsof hij daarin geen het minste belang stelde. Daar mij nu omtrent het onderwerp dezer brieven niets was voorgeschreven, verkoos ik daartoe de letterkunde, en mengde er nimmer eene syllabe politiek in." — Men had mij desgelijks gezegd, dat Mevrouw DE GENLIS hare toevlugt tot het klooster der *Karmeliterinnen* had genomen, omdat zij de ijdelheden der wereld moede was. Wat daarvan zij, weet ik niet; maar, heeft zij de ijdelheden der wereld vaarwel gezegd, zoo heeft zij evenwel derzelver vreugden en genietingen niet opgegeven. Hare woning kon voor het bidvertrek eener heilige, of het *boudoir* eener kokette doorgaan. Blaauw-zijden geplooide gordijnen, albasteren vazen, versch geplukte bloemen, eene keurige slaapstede in den *Griekschen* stijl hadden een tamelijk wereldsch voorkomen; een groot crucifix echter, het zinnebeeld des demoeds en des lijdens, op haar hoofdkussen, gebedenboeken onder de vruchten der nieuwe letterkunde, rozekransen naast de luit en de opgehangene teekeningen, die de wanden versierden, verkondigden eene roeping, waarvoor de Gratiën verstommen, en waaraan de Genius zich onderwerpt. Terwijl Mevrouw DE GENLIS mij de vrome reliquien vertoonde, welke deze bevallige cel verfraaiden, maakte zij mij in 't bijzonder op het crucifix opmerkzaam, 't welk

aan het voeteneinde van haar bedde hing. Hetzelve is van wege de schoonheid der bewerking zoo beroemd, dat de Paus, gedurende zijn verblijf te *Parijs*, het liet halen, om het te bezigtigen, en het, vóór hij het terugzond, inzegende. Een rozekrans, die eertijds FENELON toebehoorde, dien deze eerbiedwaardige mensch en bisschop droeg, en weinige dagen vóór zijnen dood nog met denzelven bad, was natuurlijkerwijze voor haar van groote waarde. — Wanneer de jaren den ouderdom eener vrouwe bepalen, is Mevrouw DE GENLIS niet meer jong. Het is reeds zeer lang geleden, dat GRIMM van haar sprak, als van „ eene jonge dame, welke slechts van wege hare bevallige stem en schoon harpspel bekend was." Dan, in weerwil van hare magerheid en ranke gestalte, is zij tot heden van alle afneming verschoond gebleven: haar zwart oog is vol vuur en uitdrukking; hare trekken zijn, wel is waar, reeds slap, hoewel sterk geteekend, hare kleur wit en bleek, maar de sporen des ouderdoms zijn gering, ja schier onzigtbaar. Bijaldien ook hare gestalte niet zóó veel jeugd, haar uitwendig voorkomen niet zóó veel kracht uitdrukt als haar geest, men vindt echter in dezelve nog zeer weinig van die treurige trekken, welke de onzigtbare, verwoestende hand des tijds, langzaam en onmerkbaar, dikwijls in veel vastere spieren en frisscher vleesch groeft.

DE SLAAF VAN ALGIERS.

(*Vervolg van bl.* 678.)

Eens dacht ik in den slaap, dat ik mijnen naam angstig hoorde uitspreken, waarvan ik echter niet ontwaakte. Hoe verschrikte ik, toen ik, eenige oogenblikken daarna, door eenen harden stoot in de zijde gewekt werd, en vijf bruingele menschen bij mij zag staan, die den gebonden PIETRO tusschen hen hielden, en zich gereed maakten om mij even zoo te behandelen! Zij spraken eene taal, waarvan ik geen woord verstond. Ik was buiten mijzelven, en kon geen besluit nemen, zoodanig had mij alles verbaasd. Ik beproefde om die Barbaren door smeeken te bewegen; vergeefs. Zij deden mij mijne naauwelijks drooge kleederen aantrekken, bonden mij de handen op den rug, en stieten mij, toen ik weigerde met hen te gaan, met de kolf van een geweer voort. Ik was zoo ver-

vermoeid en krachteloos, dat ik naauwelijks eenen voet konde bewegen. Alles was voor mij als een verschrikkelijke droom, en ik had moeite, mij van de mogelijkheid te overtuigen. Men bragt mij bij PIETRO, die geheel moedeloos daar stond. „Maar, PIETRO!" zeide ik, „wie zijn die menschen? Welk voornemen hebben zij?"

Zoo bedaard en moedig PIETRO in den storm geweest was, zoo bedeesd en kleinmoedig was hij thans. „Mijnheer!" zeide hij snikkend, „ik weet het niet. Waarschijnlijk zullen wij binnen weinige dagen op eene slavenmarkt verkocht worden."

Dit denkbeeld was nog niet in mij opgekomen. Hetzelve ontnam mij allen moed, en mijne verbeelding verplaatste mij reeds in eene woestenij, waarin ik, als *lijfeigen slaaf van den eenen of anderen dwingeland*, het veld zoude moeten bearbeiden. Duizendmaal wenschte ik, liever in de golven omgekomen te zijn.

In onze geleiders merkte ik een' zekeren angst op, dien ik mij niet kon verklaren. Zij zagen gedurig om; telkens ging één van hen verre vooruit, terwijl PIETRO en ik met de anderen volgden, en gedurig kozen zij de ongebaandste wegen. Dien nacht bleven wij in een klein bosch, en eerst tegen den avond van den volgenden dag scheen de angst onzer geleiders te eindigen; zij werden stout en vrolijk; zij zongen op den weg, en namen ons onze boeijen af. Reeds dit kwam mij in de eerste oogenblikken als een groot geluk voor.

Het was op eenen middag en zeer warm, toen wij aan een dorpje kwamen, hetwelk enkel uit hutten bestond, en digt bij eene beek gebouwd was. Ik zag met verwondering, dat langs dit ellendige dorp een schoone en *wel onderhouden* weg liep; waaruit ik opmaakte, dat vele reizigers hier voorbij kwamen. Onze geleiders gaven ons onzen gewonen maaltijd, welke uit rijst en vruchten bestond, en legden zich dan in de schaduw der boomen neder. Zij sloegen weinig acht op ons; want slechts één van hen waakte, terwijl de andere vier sliepen. Gaarne hadde ik eene poging gedaan om te ontvlugten, konde ik PIETRO maar daartoe bewegen. „Die schelmen zijn overtuigd, dat wij hun niet kunnen ontloopen," zeide hij; „daarom zijn zij zoo gerust."

Ik zat nu treurende bij de beek, toen eenige ruiters voorbij reden. Twee derzelven schenen aanzienlijker te zijn dan de

de anderen; kleeding en paarden gaven zulks te kennen; de vier anderen fchenen bedienden te zijn. In fpijt van het zwartbruine gezigt en den grooten knevel, had de een zoo veel goeds en hartelijks in zijn wezen, dat ik naar de gelegenheid wenschte, mij bij hem te kunnen bekend maken. Bij de beek ftegen zij af; de een liet daarbij een' doek vallen; ik fprong toe, en overhandigde denzelven. Hij zag mij vriendelijk aan. Dit reeds gaf mij eenige vreugde; maar nog meer, toen hij mij eenige *Italiaanfche* woorden zeide, de vraag behelzende, vanwaar wij kwamen? Ik was der tale niet magtig genoeg, en riep PIETRO, die hem onze lotgevallen verhaalde. Eindelijk fprak ik, zoo goed ik kon, en bad hem om zijne befcherming. Hij haalde de fchouders op, en betuigde, dat hem zulks bij den besten wil onmogelijk was, omdat wij flaven van den Dey van *Algiers* waren, die ons waarfchijnlijk aan zijne gunftelingen ten gefchenke zoude geven.

Onze geleiders fchenen op deze aanzienlijke mannen weinig acht te flaan, en behandelden dezelven veeleer met eene onverfchilligheid, die ik volftrekt niet kon begrijpen, maar die geenszins bijdroeg, om mijne uitzigten in de toekomst op te helderen. In de diepfte droefheid en moedeloosheid verzonken, lag ik aan de beek; PIETRO lag naast mij. Hij had van de reizigers vernomen, dat wij thans in het gebied van den Dey van *Algiers* waren, en dat men ons binnen de grenzen van *Tunis* gevangen genomen had.

Thans ftegen alle die verfchrikkelijke beelden, welke ik van het lot der Christenflaven uit befchrijvingen en verhalen mij gevormd had, in mijnen geest op, en mijne wanhoop klom met elk oogenblik. Zonder iets te kunnen doordenken, volgde ik geheel werktuigelijk onze geleiders, die ons door verfcheidene kleine dorpen leidden, en ons den inwoneren vertoonden, aan welker befpotting wij nu blootgefteld waren, en uit welker gebaren wij zelfs moesten befluiten, dat wij ten dood veroordeeld waren.

Met dit doodsgevoel gingen wij nog eenige dagen, toen wij de ftad *Algiers* op eene hoogte voor ons zagen liggen. Voor de ftad moesten wij uitrusten, en ons in eene beek baden en reinigen; toen geleidde men ons door de poort in de ftad zelve.

Met eenen angst en benaauwdheid, welligt in die mate nog door geen mensch gevoeld, ging ik tusfchen mijne geleiders

door de ſtraten der ſtad. Met elken ſtap vermeerderde die angst; te meer, daar ik de treurige opmerking maakte, dat niemand op mij eenige acht ſloeg. Mijne éénige hoop was, dat men mij voor iemand zoude brengen, welken ik ons geheele geval konde verhalen, en die ons dan de *vrijheid* zou hergeven. Maar — ook deze hoop mislukte. Wij hadden een uur gegaan, toen wij voor een groot, afzigtelijk ſteenen gebouw kwamen, voor hetwelk twee *Turken*, met ontblooten zwaarde, als ſchildwacht ſtonden. Een onzer geleiders ging bij de wacht, ſprak met haar, en nu moest ik met PIETRO door de geopende poort op eene groote, woeste plaats gaan, welker gebouwen met de ijzeren traliën er al te verſchrikkelijk uitzagen, om mij niet te doen weigeren. Eenige ſlagen met de kling maakten mij gehoorzaam; de poort werd achter ons geſloten, en wij werden nu, aan *de regter zijde der* plaats, in een gebouw geſleept, welks binnenſte nog akeliger was, dan de plaats zelve. Duister was de gang, die geen venſter had, en alleen het licht van boven ontving. Een *Turk*, die van de wacht was medegegaan, opende hier eene deur, ſtiet ons naar binnen, en onze geleiders verlieten ons, zonder een woord met ons te ſpreken.

De gevangenis, waarin wij zaten, was vochtig en koud; een vuile ſtank heerschte in dezelve; het weinige licht kwam door een, met ijzeren traliën voorzien, gat in den muur, hetwelk echter zoo hoog was, dat niemand daardoor konde zien. In het eerst meenden wij, alleen te zijn; maar weldra hoorden wij, dat wij nog meer deelgenooten in ons ongeluk hadden, die, even treurig als wij, in eenen hoek der gevangenis zaten. Ik ſprak hen aan; niemand verſtond mij; ſlechts eenige droevige zuchten verbraken de *doodsſtilte*. Het was des ochtends, toen wij in de gevangenis werden *gebragt*. Geen onzer geleiders zag verder naar ons om; men liet ons onmeêdoogend aan ons treurig lot over, zonder de minſte deelneming in onze ellende te toonen. Eerst na eenige uren bragt men ons den gewonen ſlavenkost, welke natuurlijk te grooten afkeer in mij verwekte, dan dat ik denzelven konde nuttigen. Geheel krachteloos wierp ik mij op den vochtigen grond neder; de koelte der gevangenis en mijne vermoeidheid waren oorzaak, dat ik, onaangezien de vele gewaarwordingen, welke mijne ziel doorkruisten, in eenen diepen ſlaap viel. Hoe lang ik in dezen bedwelmenden ſlaap gelegen heb,

weet

weet ik niet. Ik werd gewekt, en drie of vier mannen, waarvan de een *Fransch* tot mij ſprak, bevalen mij, hen te volgen. Reeds de eerſte klank in mijne moedertaal was een heldere ſtraal der zoetſte hoop voor mij. Ik dacht mijne vrijheid weldra te herkrijgen; en hoewel ik alles verloren had, hoewel ik, zelfs bij herkregen vrijheid, in deze vreemde luchtſtreek, omringd van zoo vele gevaren, altoos nog ellendig genoeg was, dit alles achtte ik niet. Ik dacht ſlechts aan de moeite eener langere reis naar mijnen oom; en hoe ſpoedig was deze moeite verwonnen!

Maar hoe werd ik door deze hoop misleid! Ik vroeg hem, die mij aangeſproken had, maar die mij even hard behandelde als de overigen, waarheên men mij geleidde? — „ Dat zult gij wel zien," antwoordde hij ſtuursch. — „ Ik zal immers mijne vrijheid herkrijgen?" — „ Gij? Uwe vrijheid?" zeide hij met eenen beſchimpenden lach. „ Sedert wanneer geeft men de vrijheid aan betrapte zeeroovers, die eerder verdienden in een' kuil geworpen te worden?" — Deze woorden maakten mij geheel moedeloos; ik wist niet, wat ik denken, wat ik zeggen moest. Bevend, en van het voorgevoel mijner eindelooze ellende geheel neêrgebogen, volgde ik. Eene deur, welke niet verre van mijne gevangenis was, werd geopend. De zaal was verlicht; eenige aanzienlijke *Turken* lagen daar op kusſens; ik durfde dezelven naauwelijks aanzien, want ik zag geen gelaat, waarop ik medelijden en deelneming konde lezen. Aan de deur moest ik blijven ſtaan, omgeven van de wacht, die mij hierhenen had gebragt. De aanzienlijkſte ſprak met eenen anderen, die naast hem zat; vervolgens keerde hij zich tot mij, en vroeg mij in het *Fransch*, wie ik was, en hoe ik hier gekomen ware? Ik gaf hem een getrouw verhaal van mijne reis, en van de oogmerken, waarmede ik dezelve had ondernomen. De regters ſchudden het hoofd, en verklaarden dit voor eene logen, om mijzelven te bevrijden, hetwelk mij echter niet zoude gelukken. Een van hen vroeg mij, of ik niet mede op het ſchip was geweest, waarvan het ſcheepsvolk, vóór eenige dagen, op de kust van *Bugiah* geland was, aldaar eenige landgoederen geplonderd, eenige aanzienlijke *Turken* medegenomen had, en toen naar *Tunis* gevlugt was? Ik ontkende, daaraan deel te hebben genomen, en verklaarde, van zulk eene rooverij niets te weten; ik herhaalde nog eens de geſchiedenis mijner reis, welke echter niet ten einde gehoord,

 maar

maar doordoor afgebroken werd., dat een van de ſoldaten met de kling mij eenige ſlagen moest geven. Ik ſchreeuwde om ontferming; de regter werd ſlechts te meer vertoornd; op zijn bevel moesten de ſoldaten mij nederwerpen en binden. De een hield mijne voeten in de hoogte, terwijl de ander, met een' dikken geeſelriem, mij de naakte voetzolen aan ſtukken ſloeg. Even zoo ging het den armen PIETRO, die even min als ik aan de aangetijgde misdaad deel had, even weinig belijden kon, wat hij niet misdreven had. De regters lieten ons wegbrengen. Met welke gewaarwordingen ik den weg naar de gevangenis terug ging, behoef ik niet te zeggen. Mijn ligchaam en mijne voeten waren bloedig gekwetst, mijn hart tot berſtens toe beklemd, en nergens een ſtraaltje van hoop, dat mijn lot zoude veranderen. Ik vroeg den geleider, welken ik te voren had aangeſproken, naar de oorzaak mijner harde behandeling. Hij ſcheen wel menſchelijker te zijn geworden, toen ik hem met tranen betuigde, dat de manſchap van ons verongelukt ſchip nooit zulke rooverijen had gepleegd. Hij betuigde mij, dat hij, na mijn verhaal, zelf van mijne onſchuld overtuigd was; maar dat zoude mij weinig baten. Éene uitkomst was nog mogelijk: misſchien werden eenige van de wezenlijke roovers gevangen; want dat men daar op uitging. Indien deze nu voor de regters mijne onſchuld verklaarden, dan konden wij op onze vrijheid ſtaat maken. Een flaauwe ſtraal van hoop, — en toch verſterkte hij mij. Ik bad mijnen geleider, zich mijner te ontfermen — de mensch blijft altijd mensch — ook hij werd getroffen door de geſchiedenis mijner lotgevallen. Hij beleed mij, dat hij een geboren *Franschman*, en van wege een tweegevecht uit zijn vaderland gevlugt was; dat hem niets anders was overig gebleven, dan naar *Algiers* te gaan, en aldaar den *Turkſchen* godsdienst te omhelzen. Hij betreurde mijn lot, en voorſpelde mij, dat ik voorzeker de ſlaaf van den eenen of anderen aanzienlijken *Turk* zoude worden; maar dat deze toeſtand weinig verſchrikkelijks voor mij zoude hebben, daar ik de bouwkunde verſtond en teekenen kon.

Ik hield dit voor eene vleijende geruststelling, op welke ik weinig ſtaat maakte; mismoediger en wanhopiger dan immer kwam ik in mijne gevangenis terug. Het uitzigt, hetwelk de Renegaat voor mij geopend had, en zijne beloofde medewerking, waren te onbeduidend, om daarop te rekenen.

Acht

Acht lange, verschrikkelijke dagen waren verloopen; mijn lot was altijd hetzelfde gebleven, toen eens, op eenen morgen, twee Renegaten, met eenige *Turksche* soldaten, in mijne gevangenis traden. Zij noemden mijnen naam; ik trad voor, en moest hen volgen, nadat zij aan den gevangenbewaarder een papier hadden gegeven, hetwelk hij oplettend las, en waarbij hij mij even oplettend aanzag. Mijne geleiders bragten mij in een grooter vertrek; hier was een bad; ik moest mij reinigen; men gaf mij eene andere kleeding van eene dunne katoenen stof en eenen ligten mantel. Aldus verliet ik dit huis, zonder mijnen lotgenoot PIETRO nog eens te kunnen zien. Wij gingen door verscheidene straten, aan beide zijden met winkels bezet, naar een paleis, voor hetwelk twee schildwachten stonden. Op de plaats, waar ik alleen bleef, was eene zeer schoone fontein met beelden, welke waarschijnlijk eertijds eenen ouden tempel versierd hadden. Bijkans een uur stond ik hier alleen. Het aanschouwen van dit, voor mij zoo gewigtig, gedeelte der bouwkunst, de vrije lucht en de verkwikkende reiniging van het bad deden mij voor een oogenblik mijne ellende vergeten, toen een der Renegaten uit het paleis trad en mij wenkte.

Bevend van verwachting, vrees en hoop, trad ik in eene zaal, waarin een geheel *Turksch* huisgezin vergaderd was. De vader zat op een prachtig kussen; naast hem speelden twee zeer lieve jongens; eene vrouw, met eenen ligten sluijer overdekt, zat op een ander kussen. De Renegaat verliet de zaal; ik bleef alleen. De *Turk* had eene rol van parkement in de hand, welke hij oplettend inzag. Hij sprak mij in het *Fransch* aan. Ik moest hem een opregt tafereel mijner geschiedenis ontwerpen. Ik deed het, betweeś mijne onschuld aan den gepleegden roof, en bad om mijne vrijheid.

„Die hangt niet van mij af," was het antwoord. „Gij behoort mede tot de geschenken, welke de Dey mij zendt; gij zijt mijn eigendom, en van dit oogenblik af de opvoeder mijner kinderen."

Ik weende. Een van de jongens kwam bij mij; hij scheen met deelneming mijne tranen te zien; hij sprak mij met een vriendelijk gelaat aan; maar ik verstond die taal niet. Ik naderde den Heer zelven; ik wierp mij voor hem neder, en omvattede zijne knien; ik sprak uit mijn hart; ik zag, dat hij niet ongevoelig bleef, toen ik hem mijne jeugd en het oog-

oogmerk mijner reis schilderde. Met een vriendelijk gelaat beval hij mij op te staan, en verzekerde mij, dat het alleen van mijn gedrag zoude afhangen, of ik hier in het paleis zijn vriend, of op een zijner landgoederen zijn slaaf wilde zijn.

Dit was voorzeker troost; maar hoe gering! Ik moest dus slaaf zijn, en mijn lot zoude van de willekeur van *éénen* mensch afhangen. Welk eenen invloed kon en *moest* eene voorbijgaande luim, het eigenbelang, of eene te leur *gestelde* verwachting, op mijn geheele lot hebben! Ik verliet de zaal niet vrolijker; buiten vond ik den Renegaat, die mij mede in zijne kamer nam, welke vrij klein was. Het scheen, dat den Renegaat aan mijn vertrouwen veel gelegen was. Hij bood zich tot alle diensten aan; maar, helaas! onder dezelven was er geen, die mij slechts het verste uitzigt op *mijne vrijheid* gaf. Stil, en om mijn wreed lot alles vergetende, *zat ik daar;* niets trof mij; ik was voor alles onverschillig; ik lette op niets, de Renegaat mogt mij zeggen, wat hij wilde.

Deze man had iets zoo oorspronkelijks, dat ik, in elken anderen toestand, tot lagchen zoude genoodzaakt geweest zijn. Hij merkte het op, dat zijne verhalen en grappen even min, als zijne grootspraak van zijnen invloed bij dit huisgezin, mijnen diepen kommer konden verstrooijen; maar, in plaats van daarover boos te worden, hervatte hij zijne schertsende luim, verdubbelde hij zijne vrolijke invallen. Natuurlijk was ik juist het tegendeel; ik gevoelde mij door alle de ongerustheden, door het verblijf in de gevangenis, door de behandeling, en vooral door het uitzigt op de mij dreigende slavenketen, zoo vermoeid en uitgeput, dat ik bijkans vreesde te bezwijken.

MULEY — zoo heette de Renegaat — *merkte dit op.* „ Hoor eens, vriend! " zeide hij; „ als *gij* zoo voortgaat, *dan* verbittert gij uw leven. Onze Heer kan alles verdragen, slechts geene norsche en droevige gezigten. Maak niet, dat hij uw vijand wordt. Hij is bijzonder driftig, en heeft het gebrek, dat hij in koelen bloede volbrengt, waarmede hij in drift dreigt. Hebt gij ééns zijne gunst verloren, dan zijt gij ook weldra op een van zijne landgoederen, en kunt daar, bij den akkerbouw, zoo lang de diensten van een paard verrigten, tot dat gij omverre valt. Ik was ook, zoo als gij thans zijt; maar in de eerste uren ben ik reeds veranderd."

„ Men brenge mij, waarheen men wil," was mijn antwoord.

woord. „ Men ontneme mij het leven; het is mij onverschillig, ja tot last. Wordt hetzelve mij niet door het lot ontnomen, dan beroof ik zelf mij daarvan. Een mes wordt gemakkelijk gevonden."

„ Laat dat niemand hooren," viel MULEY mij angstig in de rede, „ of gij wordt aanstonds in een' diepen kuil geworpen, en kunt aldaar levend den gieren tot voedsel verstrekken. Om uzelfswille bid ik u, verander toch! Misschien is dit de weg, langs welken gij, binnen een jaar, uwe vrijheid verkrijgt, op welke gij anders niet moogt hopen. Onze Heer heeft veel goeds."

De goede man weende, toen hij dit zeide. Mij troffen zijne tranen; de mijnen vloeiden, — eene verligting, die ik in vele dagen niet gesmaakt had. MULEY zag mijne tranen. Hij reikte mij de hand toe.

„ Hoor eens, vriend!" zeide hij, „ gij hebt eene hartsterking noodig; ik ook."

Met deze woorden sloot hij de deur zijner kamer, ging in een klein zijvertrek, en kwam met eenige fleschen wijn terug. — „ Zie hier, vriend," zeide hij lagchende, „ wat ik van mijn Christendom nog overig hebbe! Toen ik *Turk* werd, moest ik den wijn afzweren; en toen zwoer ik tevens, dezen niet te laten verdroogen."

Ik wist in dit oogenblik niet, of ik den man om zijn afgezworen geloof meer verfoeijen, dan om zijne deelneming in mijn lot meer beminnen moest. Misschien was het eerste mijn pligt; maar — men verplaatse zich in mijnen toestand. Zoo veel merkte ik aan het uiterlijke van MULEY op, dat hij bij dit huisgezin zeer gezien was; want allen behandelden hem met eene zekere onderscheiding. Wanneer ik aan mijzelven dacht — en wie zoude in mijnen toestand dit niet gedaan hebben? — dan moest ik trachten, zijn vriend te worden. Wij zetteden ons aan een tafeltje; de fleschen werden geledigd; mijn hart werd verlicht, omdat bij elk glas, hetwelk ik dronk, een deel van het gevoel mijner ellende uit mijne ziel verdween.

„ MULEY," zeide ik, „ zijt gij dan waarlijk een Christen geweest?" — „ Ja, LOUIS! ik had de keuze, of naar *Cayenne* overgebragt te worden, of den *Turkschen* godsdienst aan te nemen. Er was geen middelweg. En toen dacht ik, de Hemel zoude het met mij zoo naauw niet nemen." — „ Wat lands-

landsman zijt gij dan?" — „Een *Franschman*, zoo als gij. Ik was Officier; mijn Overste was mijn ergste vijand, en zocht altijd verhaal op mij; in den dienst zeide hij mij niets, maar in 't geheim en ter sluik beleedigde hij mij onophoudelijk. Nu, *stil* daarvan! Drink maar! Het einde van het lied was, dat *ik* hem uitdaagde en doorstak. Ik moest vlugten; ik ging hierhenen; men wilde mij uitleveren; ik werd een *Turk*. Zie, dat is mijne geheele geschiedenis; ik denk niet meer *aan haar*; dus geen woord meer daarvan. Laat ons nog eens drinken!"

Onder het drinken verhaalde hij mij, dat hij zich, door zijne weinige kundigheden als Ingenieur, bij zijnen Heer had aanbevolen; maar dat het hem leed deed, dat hij hem thans, bij eenen ondernomen bouw, niet zoodanig konde helpen, als hij wel wilde. „Konde ik dat," zeide hij *verder*, „dan ware ik geborgen; maar ik versta, helaas! *niets van de burgerlijke* bouwkunde."

„En dat is juist mijn vak," zeide ik; „ik ben bouwmeester, en meen mijn beroep te verstaan." — MULEY sprong van vreugde op, en omhelsde mij. „LOUIS!" zeide hij, „dan hebt gij niet alleen uw geluk, maar ook het mijne in uwe magt. Onze Heer heeft reeds lang naar zulk eenen man gezocht; maar in *Algiers* konde hij hem niet vinden. Zelfs onder de *Franschen*, die men uit *Egypte* hierheên bragt, was er geen. Ik wil aanstonds met hem over u spreken." — „Neen, neen; doe dat niet! Ziet hij eerst, dat ik hem onontbeerlijk ben, dan krijg ik nooit mijne vrijheid weder." — „Gekheid! gekheid! Gij krijgt uwe vrijheid niet, maar duizend gelegenheden om die zelf te nemen. Hoe goed ik het ook hebbe, ik ga toch met u; in ons vaderland heerscht thans weder orde; ik ga met u: vaderland is *en blijft* toch altijd vaderland! — Laat ons klinken: het vaderland!"

„Het vaderland!" herhaalde ik, waarbij de tranen uit mijne oogen drongen. Ik dacht aan mijne arme zuster, aan mijnen oom, aan alle mijne vroegere uitzigten; de droefheid greep mij zoo veel te sterker aan, daar mijne zenuwen door den lang ontbeerden wijn nog meer gespannen en geprikkeld waren. MULEY deed alles om mij te troosten; maar zijn troost baatte weinig, daar mijn verlies en mijne mislukte ontwerpen te verschrikkelijk voor mijne ziel stonden, en zich daarover wreekten, dat ik dezelven voor eenige oogenblikken konde vergeten. Ik bad MULEY, mij aan mijne

een-

eenzame droefheid over te laten; ik wilde, door eenen ſtroom van tranen, mijn hart lucht geven. MULEY deed het; maar nam tevens alles mede, wat hij meende een middel tot zelfmoord te kunnen zijn.

Uit het venſter van het vertrek, waarin wij waren, konde ik de plaats overzien, op welke, onder de ſchaduw van eenen boom, de twee lieve jongens ſpeelden. Bij hen was een jonge ſlaaf, uit wiens gelaat ik opmaakte, dat hij een inboorling des lands was. Toen de woedende ſmart mijner ziel eenigzins bedaard was, zag ik ſprakeloos en onbewegelijk naar de kinderen. Ik dacht aan mijne ſchuldelooze kindschheid, waarin ik, daar mijne moeder reeds dood was, even zoo met mijne zuster ſpeelde. MULEY, die teruggekomen was, zag, hoe oplettend ik die kinderen aanſchouwde.

„ Hoor eens, LOUIS!" zeide hij, „ die twee zijn de lievelingen van onzen Heer. Zij zijn een paar aanvallige jongens; hunne moeder is eene *Italiaanſche* Christinne; gij hebt haar voorzeker gezien?" — Ik antwoordde hem, dat ik wel eene vrouw gezien had, zonder verder op haar te letten. — „ Zij heeft nog eene zuster bij haar, een zeer beminnenswaardig meisje. De ſlaven hebben het haar te danken, dat hun lot zoo dragelijk is, wanneer zij het met dat van anderen vergelijken."

MULEY verhaalde mij nog meer, toen wij het gerucht van komenden hoorden. MULEY nam angſtig de fleſschen en glazen weg: „ Er kome, wie wil," zeide hij, „ ons Christendom mag niemand opmerken."

(*Het vervolg hierna.*)

DE

KORTSTE DAG.

Vrienden! ziet, het jaar vlugt heên;
't Spoedt zich voort met raſche ſchreên;
Ziet het ſnel naar d'eindpaal jagen;
't Meet zijn during ſlechts bij dagen;
Maar, aleer het ſcheiden mag,
Brengt het ons den kortſten dag.

Ziet, die ſombre dag breekt aan!
Ziet hem aan de kimmen ſtaan.
Maar, gehuld in nevlig duister,
Maar, beroofd van zonneluister,
Niet van blonde Auroor verzeld,
Rijst hij treurig over 't veld.

Laat het ſchittrend zonneſpoor
Febus gloênde kar niet door?
Volgt de hemel wet noch orden?
Zal het nimmer morgen worden?
Zwicht de blijde dagbodin
Voor de grootſche nachtvorstin?

Hoort gij gindſche dorpklok ſlaan?
't Uurwerk wijst den middag aan.
't Klinkt u onverwacht in de ooren;
Maar, de dag is half verloren:
Haast beſpiedt uw zoekend oog
De avondſtar aan 's hemels boog.

Vrienden! ziet, daar klimt de maan;
't Oosten voert u d'avond aan;
't Wordt reeds donker om u henen:
Hemel! is de dag verdwenen?
Heeft hij 't perk ten eind geſneld,
Eer zijn komst u werd gemeld?

't Is zoo; dan, wat vraag ik meer?
't Is der tijden wisſelkeer,
Door Gods wijsheid voorgeſchreven:
't Jaar komt u het afſcheid geven:
Maar, aleer het ſcheiden mag,
Brengt het ons den kortſten dag.

Vrienden! hoe, gij weent en zucht,
Dat dees dag u is ontvlugt?
Groot was de omvang van uw pligten;
Elk moest heden veel verrigten,
Veel, dat niet voleindigd wordt;
Want de dag valt u te kort.

Sombre dag! gij zijt het beeld
Van het lot, ons toebedeeld;
Gij de spiegel van het leven,
Van ons pogen, van ons streven
Op de korte levensbaan,
Waar wij worden en vergaan.

Alles, wat de wereld heeft,
Alles, wat de wereld geeft,
Al haar wellust, al haar plagen
Zijn als korte winterdagen:
Alwat hier voor 't oog verschijnt,
Duurt kortstondig en verdwijnt.

't Kind draagt, op den moederschoot,
Reeds de zaden van den dood
Met zich bij de kiem van 't leven;
't Wordt geboren om te sneven.
Alles wisselt spoedig af:
Naast het wiegje gaapt het graf.

Gij, die tachtig winters telt,
Aan uw starend oog ontsneld;
Grijsaard! spreek, wat zijn toch jaren,
Die in 't niet zijn weggevaren,
Met hun blijdschap en geklag? —
't Beeld van 's winters kortsten dag.!

Maar, mijn vrienden! weet gij dit,
Voelt, wat schat gij dan bezit!
Hij moet groot en kostbaar wezen,
Als gij zijn verlies moet vreezen.
Voor zoo ligt verliesbaar goed
Zij de meeste zorg gevoed!

't Leven heeft zòo veel waardij,
Maar het gaat zoo ras voorbij;
't Snelt daarheên, gelijk de dagen,
Die het jaar ten grave dragen;
Ja, zij zijn het treffend beeld
Van het lot, ons toebedeeld.

Teeder knaapje! ſmaak de vreugd,
U beſchoren in uw jeugd;
Maar vergaap u aan geen ſchimmen:
Zie de zon naar 't zuiden klimmen:
Weet, wat kommer gij u teelt,
Als ge uw' morgenſtond verſpeelt!

Stervling! ach, verbeuzelt niet,
Wat u 's levens middag biedt!
Zie hem nadren en verſchijnen;
Zie hem worden en verdwijnen;
Ras bereikt hij 't eind van 't perk:
Op dan, vrienden! op, aan 't werk!

Is de middag kort van duur,
En verſchijn het avonduur,
Eer wij 't weten of bedenken,
't Moet onz' ijver voedſel ſchenken:
Vrienden! neemt den dag te baat,
Eer zijn ſchijnſel u verlaat.

Die een kind der wijsheid wordt,
Acht des levens during kort;
Maar hij woekert met de ſtonden,
Aan zijn broos beſtaan verbonden;
En de taak, die op hem wacht,
Wordt met lust en vreugd volbragt.

Onwaardeerbaar is de tijd,
Dien de dwaas onnut verſlijt.
Snel moog hij uw oog ontvlugten,
Gij hebt geen verlies te duchten:
Hem, die vlijtig heeft gezaaid,
Voegt het, dat hij vrolijk maait.

Nimmer ſla uw boezem bang,
Dure uw dagwerk kort of lang:
Wordt er altijd taak gevonden,
't Loon is ook aan 't werk verbonden:
Nooit wordt goede wil veracht,
Poogt ge ſlechts met al uw kracht.

Valle u de arbeid zoet of zuur;
Zij hij kort, of lang van duur;
Werkt gij in den bloei der jaren,
Of gesierd met zilvren haren, —
Vrienden! arbeidt toch met lust:
De avondstond bereidt u rust.

Wél hem, die zijn zoetste vreugd
Vindt in 't zalig werk der deugd!
Vrienden! wilt het vast gelooven,
Niets kan hem die vreugd ontrooven;
Hij kan juichen, onder 't leed:
„ 'k Heb mijn' dag toch goed besteed!"

Aan het eind van 't levensperk
Staat de groote Heer van 't werk:
Hij zal wis, voor 't vlijtbetoonen,
Zijn getrouwe dienaars loonen:
't Loon is groot, dat hun gewordt,
Was hun dag hier lang of kort.

1817. W. H. WARNSINCK, BSZ.

DE MOEDER

AAN HAREN ZUIGELING.

Kom dan, kom dan, dierbaar wicht!
De oogjes willen nog niet digt:
Kom dan, reik me uw handjes tegen.
Hebt gij nog al — nog al dorst?
Zie, daar is de moederborst,
Nogmaals voor u losgeregen.
Jongen, voor wien anders toch
Volt haar God zoo mild met zog?

Zie! nu lacht en lonkt hij weer.
Nu dan, jongen! leg u neêr;
Woel en wieg in moeders armen:
Daar stilt elke kinderklagt;

't Hoofdje ligt en slaapt er zacht:
Zoo kan dons noch purper warmen!
Nergens is een wieg gespreid,
Daar ge 't beter nederleit.

Wie is, jongen! zeg het mij,
Rijker nog dan ik en gij,
Rijker met zijn aardsch vermogen?
Vader vraagt het honderd keer:
Vrouw, wat wenscht en wilt gij meêr,
Moeder, die uw kind moogt zogen?
Ja, waarachtig, ik ben rijk!
Jongen, vader heeft gelijk.

Neen, geen aardsche rijksvorstin
Smaakt dat in haar hofgezin,
Kent dat in haar grootsche woning:
Zij heeft met haar eigen bloed
Nooit haar eigen kroost gevoed,
Nooit de kinders van den koning:
De arme, met haar' rang en schat,
Heeft nog nooit geluk gehad!

Droeve moeder! hulploos kind!
Och, het krijt zich de oogjes blind,
En zij mag zijn leed niet sussen!
Vreemde bijstand, veil voor elk,
Laaft het met gehuurde melk,
Troost het met betaalde kussen;
Maar geen warme moedermin
Tintelt er of leeft er in.

Nu dan, jongen! lesch den dorst;
Wieg en slaap aan moeders borst;
Houd er 't mollig handje tegen:
U behoort zij, u geheel:
Kostbaar, jongen, is uw deel!
Nu dan, drink en smaak den zegen;
Neem, wat in mijne aders vliet:
Koningskindren mogen 't niet.

MENGELWERK.

HET
OUDE JAAR.

Weder een jaar voorbij! — Hoe ſpoedig verloopen de jaren onzes levens!

Men kan wel verzekerd zijn, dat deze zoo bekende ſtelling der ervaring op den dag van heden reeds dikwijls is uitgeſproken, en dikwijls nog zal herhaald worden. De dag zelf herinnert ons levendig daaraan. Verdwenen is nu weêr een van onze levensjaren; en, wanneer wij terugzien, dan ſchijnt dit aanzienlijk getal van dagen tot uren, en dat duizendtal van uren tot minuten ingekort te zijn.

Maar, het gaat met deze ſtelling even als met vele anderen: hoe meer bekend zij naar de letter zijn, en hoe meer zij gebezigd worden, des te meer worden zij ook misbruikt, des te meer verliezen zij, in de toepasſing, hare waarde, des te meer verdwijnt de geest, welke in dezelven leefde, en de doode letter blijft alleen over. Hoe velen herhaalden het, dat de jaren des levens ſpoedig verloopen, zonder iets bepaalds daarbij te denken; en echter is deze ſpreuk, om meer dan ééne reden, leerzaam, of kan ten minſte leerzaam voor ons worden.

„Spoedig verloopen de jaren des levens; en met hetzelve ons lijden." Wie is er onder ons, die in het afgeloopen jaar niet nu en dan eenen wensch te leur geſteld, eene hoop verijdeld zag? Hoe menigeen ondervond verdriet, verlies en droevige dagen, welke hem heete tranen afperſten! Wie aan zulke droevige dagen terugdenkt, die zal zich herinneren, dat het hem in dien tijd toeſcheen, als konde hij zijn verdriet niet verkroppen, zijn verlies niet overleven, zijn lijden niet verduren, en als hadde de toekomst geene vreugde meer voor hem. En, ziet daar! het verdriet is verkropt;

het verlies overleefd, het lijden verduurd. Met eene zachte hand droogde de tijd zijne tranen af, en maakte zijn hart weêr vatbaar voor de vreugde.

Ja, wat nog meer is, ligt er tusschen den dag der smart en den beteren tegenwoordigen tijd eene grootere tusschenruimte, dan geeft de herinnering aan doorgestaan lijden zelfs genot. In den beginne is het wel nog een gemengd gevoel van vreugde en smart, misschien nog van tranen verzeld — maar van tranen, welke geene onstuimige beweging, maar vrede in het hart voortbrengen. Ongemerkt wordt het onaangename der gewaarwording altijd meer verdrongen, en het genot van het aangename wordt zuiverder. Aangenamer *is de lente na* den ruwen winter, genoegelijker zijn de stralen der zon na het onweder. Door gelijke afwisseling wordt de dag, waarop ons een, hoewel matig, geluk te beurt viel, een' feestdag. De herinnering aan doorgestaan lijden heeft in zichzelve, even als de herinnering aan volbragten moeijelijken arbeid, iets weldadigs. Wij hebben in onszelven, onder het lijden, eene kracht ontdekt, welke wij ons niet toegekend hadden; en gevoel van kracht, vooral van edele zielekracht, is gevoel van geluk. Wij hebben voor het menschelijk leven gewigtige ondervindingen vergaârd; en ondervindingen maken wijzer, kunnen althans voor de ware wijsheid des levens zeer heilzaam worden. Mogten zij dit voor ons allen worden!

In het land der onvolmaaktheid, waarin wij thans nog leven, kunnen wij onmogelijk verwachten, dat voortaan onze hemel altijd helder, en de weg door ons leven altijd effen en met bloemen gestrooid zal zijn. Neen, nog dikwerf zal onze hemel betrekken, nog vele ongebaande ruwe wegen zullen wij moeten afleggen, nog vele moeijelijkheden zullen wij moeten bestrijden en verwinnen, voordat wij het doel bereiken. Dat ons dan de, in den verleden tijd vergaderde, ondervinding met kracht en moed voor de toekomst uitruste!

Op elken winter volgde, tot nu toe, nog altijd eene lente, op elken storm rust, op elk onweder zachte zon-

neschijn, op droevige dagen weder dagen van vreugde. Zoo was het eertijds, zoo zal het ook voortaan zijn. Ook voortaan zal, na doorgestaan lijden, de tijd, met eene zachte hand, onze tranen weder afdroogen, en ons hart weer vatbaar maken voor de vreugde. De redelijke mensch, die dit weet, moest het niet te vergeefs weten; deze ondervinding moest hem wijzer maken vóór zijn geluk en voor zijnen pligt. Waarom zouden wij, altijd lijdzaam, alles aan de werking des tijds overlaten? Waarom zouden wij niet, met eene vrije zelfstandigheid, deze werking verhaasten? Wij, die in den zomer, met voorzigtigheid, voor de behoeften van den winter zorgen, wij moesten ook, in de schoone dagen van geluk, wijsheid vergaderen, om daarvan gebruik te kunnen maken, wanneer de droevige dagen komen.

Laten wij in het geluk niet dartel, maar ook in het ongeluk niet neerslagtig worden, in eene wereld, waar geluk en ongeluk afwisselen — tot dat het graf ons in zijne stille rust opneemt.

„ Spoedig verloopen de jaren des levens, en met dezelven niet alleen ons lijden, maar ook onze vreugde.” Maar deze verloopen niet, zonder een beeld in onze ziel achter te laten, bij de beschouwing van hetwelk wij met genoegen of misnoegen vertoeven.

Er zijn vreugden, welke door droefheid en berouw op den voet gevolgd worden. Mogt toch bij niemand het plegtige feest van dezen heiligen dag door zoodanige herinnering gestoord worden! Bij wien hetzelve echter gestoord wordt, dien moge het berouw voor de toekomst van zijn leven wijzer en beter maken!

Er zijn echter ook vreugden, welke bij de herinnering voor de tweede maal en met inniger genoegen genoten worden.

Is het ons gelukt, door onvermoeide pogingen eene waarheid te vinden, welke voor het welzijn en de veredeling der menschen van een aanmerkelijk belang is?

Is het ons gelukt, in den moeijelijken strijd tusschen rede en zinnelijkheid, de overwinning over het onedele

te behalen, en het erkende goede boven alle bekoorlijkheden van het aangename te verkiezen?

Is het ons gelukt, ons van eene verkeerde gewoonte, door een vast besluit van onzen wil, te ontdoen, onszelven eene wijze wet voor te schrijven, en dezelve getrouw te vervullen?

Is het ons gelukt, de tranen onzer medemenschen af te droogen, hun lijden te verzachten, hunne vreugde te vermeerderen?

Is het ons gelukt, zelfs den vijand, dien wij konden schaden, wél te doen?

Is het ons gelukt, met een zuiver hart eene daad te verrigten, van welke wij, voor *tijdgenooten en nakomelingen*, zegen mogen verwachten? — Dan, dan hebben wij ons vreugden bereid, welke een weldadig beeld in onze ziel achterlaten.

Moge het volgende jaar rijk zijn voor ons in zulke vreugden, welke bij de herinnering voor de tweede maal worden genoten, en welke, in het laatste afscheidsuur, in bevallige gedaanten, als engelen Gods, ons omzweven, en ons afscheid verzachten!

„Spoedig verloopen de jaren onzes levens; en wij allen, die hier met en naast elkander wandelen, komen nader tot het graf." De een na den ander verlaat het tooneel des levens; duizenden in elk uur. Millioenen stierven er in het afgeloopen jaar; millioenen zullen er in dit jaar sterven; en niemand van ons weet, of hij onder de eerste millioenen der aftredenden zal zijn; maar elk weet, dat hij met elk uur het graf nadert, dat het leven spoedig verloopt, dat hij, in allen gevalle, slechts korten tijd hier beneden mag vertoeven.

En toch — goede God! — en toch verbitteren wij zoo dikwerf elkander het korte leven, door nijd, laster, haat en vervolging.

o Sterveling! mogt gij het nooit vergeten, dat gij als sterveling naast andere stervelingen naar het graf wandelt, en dat het u slechts voor een' korten tijd nog vergund

gund is, de, nog van levenskracht verwarmde, hand uws medewandelaars te vatten!

Medesterveling, gij, die, uit onverstand, waan of hartstogt, mij vervolgt, het zoude mij leed doen, wanneer gij mij door uwe onregtvaardigheid tot eene verdediging noodzaaktet, die u verdriet konde veroorzaken — maar zelfs dán zal ik mijne regtvaardige eischen, zoo veel mogelijk, door billijkheid verzachten; en verre, verre zij het van mij, dat ik u ooit zoude leed doen, *om* u leed te doen! Hoe? zoo ik misschien binnen kort uw graf voorbijging, en dan denken moest: *hem*, wiens beenderen thans tot stof vergaan, voor wien geene zon meer schijnt, *hem* heb ik in die dagen, toen dezelve nog scheen, deze vreugde vergald. Welk een verschrikkelijk gevoel moest dat voor mij zijn! Maar zoude dit gevoel zachter voor *u* zijn, wanneer gij bij *mijn* graf zoo moest denken?

Neen, medesterveling! ontzie een hart, hetwelk buitendien reeds smartelijke gewaarwordingen genoeg heeft, en hetwelk zoo spoedig kan ophouden te kloppen. Gaarne wil ik u de hand toereiken, zoo lang ik u die nog toereiken kan, en altijd zóó leven, dat ik bij elk graf zonder wroeging des gewetens mag vertoeven, en dat hij, die mij overleeft, bij mijn graf moet zeggen: „Heeft hij vijanden gehad, hij verdiende het niet, dezelven te hebben. Zijn gebeente ruste in vrede!"

Zulke gewaarwordingen, zulke besluiten, verbeeld ik mij, moeten in dezulken opgewekt worden, die levendig kunnen beseffen, dat wij allen, die hier beneden met en naast elkander wandelen, met elk uur het graf naderen. En wanneer dezelven bij velen van ons gewekt en gevoed worden, dan zullen wij voortaan, door vrede en welwillendheid, elkander minder leed en meer vreugde veroorzaken.

„Spoedig verloopen de jaren des levens, en met dezelven iets van onschatbare waarde." Eene verhevene, ernstige gedachte! Is dit leven de beproevings- en voorbereidingstijd voor eene betere wereld, is het een begin

 van

van een oneindig aanwezen, hangt van deszelfs wijs of onverstandig gebruik het hoogere geluk of ongeluk der eeuwigheid af, zaaijen wij hier beneden, wat wij hier boven zullen maaijen, gaan wij met de vorderingen, welke wij in het goede of kwade hebben gemaakt, tot den regterstoel des Heiligen en Alwetenden over, — wiens hart wordt dan niet vervuld met de leer: „ *Koop den tijd* uit! beschouw hem als iets van onschatbare waarde, en gebruik denzelven met wijsheid!"

o, Dat dus een ieder, met dank jegens dien God, welke hem een nieuw jaar liet beleven, het besluit neme, zóó te leven, dat hij eens zonder naberouw *op den verleden tijd*, en zonder angstige vrees *op de toekomst* kunne zien!

EENE VERBETERDE GENEESWIJZE VAN ENTROPIUM BEPROEFD, DOOR J. J. VAN DE MOER, *Med. Doct. te Heerenveen.*

Entropium, of *inversio marginis palpebrarum*, is eene omkeering van den rand der oogleden naar binnen, waarmede onafscheidbaar gepaard gaat eene andere, ook wel afzonderlijk zonder *entropium* bestaande, oogziekte, onder den naam van *trichiasis* bij de geneeskundigen bekend.

De reden, waarom dit gebrek onder *de lastigste* en voor het gezigt gevaarlijkste oogziekten wordt *gerangschikt*, bestaat hierin: dat het aanhoudend wrijven der oogharen op de gevoelige oppervlakte van den oogbol eene *ophthalmie* van chronischen aard te weeg brengt, door welker langdurigheid de vochten van het oog verdikken, de *cornea* en *adnata* verduisteren, en ten laatste eene geheele vernietiging van het gezigt kan ontstaan; terwijl, gelijk bij elke ontsteking van dit edel deel, de pijn, hitte en eene meerdere afzondering van tranen den lijder lastig zijn.

Geen wonder dus, dat men reeds van de vroegste tijden

den af bedacht geweest is, dit gebrek schielijk en grondig te genezen. CELSUS neemt hiertoe het *snijdend metaal* te baat, welks gebruik in deze ziekte hij beschreven heeft in *l. 7. de med. c. 7. no.* 8. HEISTER volgt dezen; en, offchoon CALLISEN van *caustica* gewag maakt, schijnt hij echter der operatie de voorkeur te geven. RICHERAND, in zijne *Nosologie Chirurgicale, tom. II. pag.* 28, over deze en aanverwante ziekten handelende, zegt: „*La curation du renversement en dedans du bord libre de la paupière s'obtient par l'ablation d'un petit lambeau de peau, en pinçant la paupière le plus près possible de son bord libre renversé.*"

Doch, daar niemand zich aan eene bloedige, offchoon in zichzelve geringe, kunstbewerking wil onderwerpen, wanneer er andere en zekerder wegen zijn tot herstel, zoo schijnt het mij niet ondienstig, de geneeswijze, door Dr. HELLING voorgeslagen tegen *entropium*, algemeen bekend te maken, en mijne ondervinding omtrent dezelve mede te deelen. Het berigt hiervan, overgenomen uit de *Allgem. Medizinischen Annalen* van *Altenburg*, 1815, *Jul. suppl. Heft*, *S.* 482, en het *Journal der Pract. Heilkunde von* HUFELAND, *April* 1815, *S.* 98, is woordelijk als volgt:

„ Tegen de omkeering der oogleden naar binnen, welke tot de lastigste oogziekten behoort, heeft men, van de vroegste tijden tot op de jongst verloopene, velerhande kunstbewerkingen uitgedacht, waardoor echter de genezing zelden gelukt; vandaar, dat de door Dr. HELLING ontworpene, en door menigvuldige ondervinding beproefde, geneeswijze algemeene opmerking verdient, deels wegens derzelver eenvoudigheid, deels omdat elk arts, zonder operateur te zijn, dezelve kan verrigten. Men gaat hierin dus te werk: De operateur plaatst zich voor den zieken, neemt eene houten griffel, maakt de punt vochtig in *geconcentreerd zwavelzuur* (*acidum sulphuricum concentratum*), trekt het onderste ooglid, zoo dit, gelijk gemeenlijk, het zieke is,

met den duim of voorften vinger naar beneden, en beftrijkt met dat zuur, tot 2 of 3 maal toe, de buitenfte vlakte van het ooglid, een vierde duim ongeveer van deszelfs *margo ciliaris* verwijderd, dwars in de rigting van de *cartilago tarfus*. Het ooglid moet eenige minuten in dien ftaat gehouden worden, tot dat het zuur genoegzaam heeft gewerkt. Indien het bovenfte ooglid door deze ziekte is aangedaan, bedekt men vooraf het oog met een compres, opdat niet iets van dit bijtend zuur, bij deszelfs aanwending, op den *bulbus oculi* valle. Men houdt hetzelve met den duim der linker hand in de hoogte, beftrijkt het in het midden met het zuur, op dezelfde wijze, als bij het onderfte vermeld is, en houdt het ooglid even zoo ook eenige minuten omhoog. Zoo de omkeering van het ooglid niet zeer fterk is, behoeft men in de meeste gevallen flechts eenmaal dit zuur aan te wenden. Heeft het tegendeel plaats, zoo kan men na 6 of 8 dagen, wanneer de korst afgevallen is, het boven aangeprezen middel herhalen; zelden is het noodig, dit middel ten derden male te gebruiken."

Sedert een tiental jaren leed de wed. J. C., eene vrouw van ongeveer 70 jaren, aan deze oogziekte, waartegen allerlei middelen vruchteloos werden aangewend. De rand van het onderfte lid van het linker oog was met al het ooghaar naar binnen gekeerd; zoodat, bij het gewoon openen van het oog, noch de rand noch het ooghaar zigtbaar was. De lijderes zag zeer weinig met het zieke oog; terwijl eene aanhoudende, zeer pijnlijke, ontfteking haar noodzaakte, het oog voor de werking der lichtftralen te bedekken. Reeds vóór vier jaren raadpleegde zij mij over dit gebrek. Ik ftelde haar het wegnemen van het verflapte deel der *palpebra* voor, om alzoo de grondige genezing te bewerken; dan, hiertoe fcheen zij ongenegen; derhalve appliceerde ik nu en dan *emplastra adhaesiva*, en gaf haar *collyria antiphlogist. sub adftringentia*, waardoor flechts eenige verzachting werd aangebragt. In de maand April van dit

jaar

jaar nam ik bij mijne lijderesſe de proef van het boven. beſchreven middel; ik gebruikte de meest mogelijke voorzorg, om hetzelve naar eisch aan te wenden, en had het genoegen, hierin volkomen te ſlagen; na acht dagen, toen de korst, door het *acidum ſulph.* veroorzaakt, afgevallen was, bevond ik de huid onder den rand van het opglid zoo veel zamengetrokken, als voldoende was, om het ooglid met al de ooghaaren in een' natuurlijken ſtaat te houden: de beſtrijking verwekte pijn en een brandend gevoel; de roosachtige ontſteking, welke hierop in de aangrenzende huid plaats greep, verdween binnen vier dagen. Men dient bij het gebruik van dit middel zorgvuldig te letten, dat de lijders de oogen niet ſluiten; te meer, daar dit dikwijls onwillekeurig geſchiedt; in welk geval een te groote toevloed van tranen de werking van het zuur zou verijdelen, en hierdoor in het oog eene ontſteking kon ontſtaan, welke het goed gevolg der behandeling ten ſterkſte in den weg ſtond.

't Is hier geenszins de plaats, eene volledige beſchrijving dezer ziekelijke aandoening der oogleden te leveren, noch derzelver oorzaken en uitwerkſelen na te vorſchen. Men leze, des begeerig, de boven aangehaalde ſchrijvers.

Bij gelegenheid van bovenſtaande mededeeling, herinner ik mij een buitengewoon voorbeeld van uitwendige beleediging van het oog, 't welk gelukkig zonder eenige ſchade voor het gezigt is herſteld. — M. W., een ſchoenmaker in deze omſtreken, verzocht mijne hulp bij een meisje van 21 jaar, dat reeds gedurende elf weken aan eene hardnekkige en zeer pijnlijke ontſteking van het linker oog en oogleden leed, zonder dat den vorigen Practicus noch hemzelven de ware oorzaak van dit gebrek bekend was; zoodat hetzelve tot nog toe ongenezen bleef voortduren. — Ik onderzocht het zieke oog, en nam in den binnenſten hoek van hetzelve, bij de *caruncula lacrymalis*, een zwartachtig vlekje waar: bij nader onderzoek bleek het een hard en vreemd ligchaam

te zijn, hetwelk ik met een fijn pincet aanvatte en — wegnam, ziende, tot mijne verbazing, dat het een stuk pijpsteel was ter lengte van een duim, dat, in *ichor* gewikkeld, een' *gangraeneusen* reuk van zich gaf, en reeds den tijd van elf weken deze langdurige en smartelijke *ophthalmie* had onderhouden. Vreezende, dat het lang verblijf van dit vreemde ligchaam tusschen den oogbol en het been der oogholte eene *caries* of andere ontaarding in het *os unguis* of *os planum* had daargesteld, liet ik eenige druppels *tinct. myrrhae* in de achtergeblevene opening vallen, en gaf wijders een *collyrium antiphlogist. anodinum*, welks aanhoudend gebruik (*sublatâ causâ*) de ontsteking, ettering en alle ziekelijke aandoening van het oog binnen veertien dagen wegnam; terwijl nog heden (reeds drie jaren geleden) het kind het best mogelijk gebruik van dat oog zoo wel als van het ander mag genieten. De vader herinnerde zich, dat het kind juist op dien tijd, toen het oog rood en pijnlijk was geworden, met eene aarden tabakspijp had gespeeld, en waarschijnlijk door een' val het oog op die wijze met dezelve had beleedigd. Gewis, zoo immer, was hier de voorbehoedende en genezende kracht der natuur werkzaam, in het zoo veel mogelijk onschadelijk maken van zulk een ligchaam in zulk een gevoelig en edel deel! Te regt zegt daarom de voortreffelijke GAUBIUS, in zijne *Pathol. Med.* § 18. „ *Suis natura viribus sola, sine medico, plerorumque tuetur sanitatem, morbis medetur.*"

FRAGMENTEN UIT EENE REIS NAAR PARIJS, IN 1814.
Door JOHN SCOTT (*).

(*A Visit to Paris, in* 1814. *By* JOHN SCOTT. 3d. Edit.)

Sprekende naar hetgeen ik zelf opmerkte, zou ik zeggen, dat het grootste deel van de massa der openbare meening in *Frankrijk*, (vóór den terugkeer) om eene of andere reden, in het voordeel was van BUONAPARTE. Dit scheen mij zeker,

(*) Zie het *Mengelwerk* van No. I dezes jaars.

ker, en het was tevens waar, dat deze strekking der meeningen buiten allen verband stond met eer of beginselen, of liever in regtstreekschen strijd met beiden. Zij zouden zijne grootste gebreken toestemmen, en sommen daden op, door hem bedreven, om welke hij hunnen vloek verdiende; waarna zij er bij zouden voegen, — „O! maar hij was een groot man." Hunne genegenheden waren de zijne. Indien de *Franschen* immer standvastigheid betoond hebben, zoo was het ter gunste van BUONAPARTE. Hij was blijkbaar best berekend voor hunne geneigdheden. Het is alles onzin, wat wij gehoord hebben van hun zuchten onder hem. Hij gaf hunner ijdelheid voorwerpen en belooningen: hij deed hun en anderen gelooven in de glorie der *Fransche* natie, — hij bragt hun schilderijen, hij bouwde hun paleizen, hij sprak met hen van bestemming, en *Frankrijk*, en Keizerrijk, alles in éénen adem. Dit is het stelsel van behandeling, welk verzekerd is te zullen slagen met het volk, waarvan ik schrijf; en door dit middel kan de volksgunst genoten worden, terwijl trouweloosheid, geweld en wreedheid de nationale eer en de kostbaarste openbare bezittingen ten gronde rigten.

De Conscriptie werd in *Frankrijk* niet als zoo zwaar een last beschouwd, als wij gewoon waren, dezelve, met onze *Engelsche* begrippen, te beschouwen. In de eerste plaats mist de *Franschman* blijkbaar diepgaand huisselijk gevoel: een hevige uitval van smart, binnen weinige dagen opgevolgd door een hevigen uitval van lagchen, is alles, wat men verwachten kan van een volk, welks huisselijke gesteldheid van dien aard is. *Te huis* is de eenige kweekster van het hart; en *te huis* is te *Parijs* in minachting. In de tweede plaats zijn de hebbelijkheden en uitzigten van dit volk militair: de ouders zijn gewoon geworden op de armee te zien, als biedende eene verzorging aan voor hunne zonen; en zij schenen mij toe, eer bedroefd dan verheugd te zijn, dat zij ze terugkregen. Het groote doel hunner pogingen was, nieuwe bestemmingen voor hen te verwerven, die hen wederom van hunne familiën zouden verwijderen.

Het is een begunstigde wensch der vaderlandsliefde in *Engeland* geweest, dat er geen onderscheid zou zijn tusschen den burger en soldaat; in *Frankrijk* is deze wensch verwe-

zen-

zenlijkt, maar door middelen, en ten gevolge van omſtandigheden, welke de vrienden der ware vrijheid niet wenſchelijk kunnen achten. Zij wenſchen, dat de ſoldaat gevoele en handele als de burger; maar, in het naburig Koningrijk, is de burger in den ſoldaat verloren; hij daalt af tot het loutere werktuig der overheerſching, het wapen van wettelooze eerzucht. Elke opklimming van rang en onderſcheiding van bezigheid zijn door de armee verzwolgen. De jongens op ſtraat zijn, naar het voorkomen, jonge ſoldaten; de meeste knechts achterop de rijtuigen hebben kokardes en vederen op hunne hoeden. Wanneer gij in den bak van een' ſchouwburg plaats neemt, is ter eene zijde van u een bijzonder perſoon in eene afgeſleten groene buis, met loerende oogen, een zwart, ſmal aangezigt en zware wenkbraauwen, — en ter andere een officier in het blaauw, *ſlordig en winderig*, hebbende noch het uitzigt noch de *manieren* van een fatſoenlijk man. Het talloos tal van koffijhuizen en ordinariſſen, welke alle dagen gepropt vol zijn, bevatten hetzelfde ſlag van perſonen, allen rondzwierende, werkeloos, ijdel, verloren, — onwetend, onverbeterlijk en zedeloos. In bijzondere gezelſchappen is het even hetzelfde: in iederen cirkel is de groote meerderheid der mans óf op het oogenblik tot de armee behoorende, óf pas uit dezelve ontſlagen. De wachten, in *Parijs* beſtemd om bijſtand te verleenen in geval van brand, zijn militaire wachten, die het werk onzer brandſpuitgasten verrigten: *corps de gards* beantwoorden aan onze wachthuizen, en ſoldaten doen het werk onzer nachtwakers. De hoofdkwartieren van den ſtaf vermeesteren het ontzag en de plaats der ſtadsregering. Soldaten ſpelen voor geregtsdienaars in de ſchouwburgen en *op de ſtraten* der *Franſche* hoofdſtad; ſoldaten hebben de wacht tot *bewaring* der orde in de huizen, waar zwaar geſpeeld wordt: in het kort, *Frankrijk* is eene groote barak.

De invloed der vrouwen wordt, zonder de minſte naauwgezetheid, te werk geſteld, bij elke gelegenheid, dat er voordeel met denzelven te doen is. Eene *Engelſche* dame, die eenigen tijd in *Parijs* was gevestigd geweest, werd op eenen morgen tamelijk vroeg bezocht door eene *Parijſche* vrouwelijke kennis. De laatſte verzocht hare buitenlandſche

vrien

vriendin, heden meer dan gewone oplettendheid te besteden aan de bezigheid van het toilet, en, zonder de reden van het verzoek te melden, ging zij heen, zeggende binnen het uur te zullen terugkomen. Zij deed het, brengende eene andere vrouw met zich. Mijne landsvrouw ging, op haar vereenigd verzoek, met haar uit in eene koets, en zij reden naar het Hotel van eenen Regter. De drie dames vertoonden zich voor dezen bestuurder der wetten; en eene der *Parijsche* dames leidde hem, met groote vlugheid van ontvouwing, en op eene hartstogtelijke, treffende wijze, welke bedoelde onweerstaanbaar te zijn, de toedragt voor van een regtsgeval, waarin hare familie betrokken was, en dat hem in zijne ambtsbetrekking spoedig zou voorkomen. De twee bijzijnde vrouwen moesten het gewigt van den aanval vergrooten, en waren gekozen, omdat zij in het bezit waren van eene aanmerkelijke hoeveelheid persoonlijke bekoorlijkheden.

Eene Gravin, wier echtgenoot en kinderen zeer verongelijkt waren door de revolutie, en wederom geleden hadden door de omverrewerping des bewinds van BUONAPARTE, zeide op zekeren dag, terwijl ik te *Parijs* was, tegen eene *Engelsche* jonge dame, behoorende tot een deel bezoekers dezer hoofdstad: „ Ach, hadden wij maar eene knappe *Engelsche* vrouw, om den Hertog VAN BERRY te gaan smeeken, onze zoon ware zeker van een' post!"

Deze *sollicitérende* vrouwen laten zich niet ligt afwijzen. Terstond niet slagende, herhalen zij hare aanzoeken, dag op dag; zij zullen geene weigering aannemen; bekoorlijkheden, tranen, toevallen op de zenuwen, flaauwten zelfs worden, indien noodig, te werk gesteld, — en geringe vernedering van karakter wordt geacht ondergaan te zijn, welke ook de prijs zijn moge, voor de verwerving van het verlangde betaald.

———

Hoe weinig waarde men met grond moge stellen op het zedelijk karakter der *Fransche* vrouwen, zij schijnen echter op de meeste mans eenen betooverenden invloed uit te oefenen. — Een oud *Fransch* geestelijke, die vele jaren als uitgewekene in *Engeland* verkeerd had, keerde, bij de herstelling der BOURBONS, naar *Parijs* terug, om een kort bezoek bij een of twee hooggeschatte vrienden af te leggen. Hij voedde de afschuwelijkste begrippen van de plaats; — de

de mannen, zeide hij, waren zelfs nog ontaard sedert den tijd der revolutie, — zij waren duivels geworden, — alles was in erger verkeerd; — maar op het einde van iedere uitspraak van scherpe veroordeeling werd altijd eene exceptie gemaakt, in deze woorden: *Mais les femmes, — ah, il faut avouer qu'elles sont très séduisantes.*

Een gevolg van alles is, dat, te midden der algemeene losbandigheid, de grove trekken der onzedelijkheid (in *Frankrijk*) niet zeer dikwijls worden gezien. Eene vrouw, die in *Engeland* afgaat van het punt van eer harer kunne, weet, dat zij een onvergeeflijken mispas begaan heeft, en de rouwheid der bedorvenheid vloeit uit de bewustheid zelve van de grootte van de misdaad. Maar in *Frankrijk* is het geheel anders. Een vrouwspersoon daar, die overspel bedreven heeft, beschouwt haarzelve, en wordt door anderen beschouwd, als niet schuldiger, dan of zij een weinig te verkwistend was, of te zeer gehecht aan het spel, of al te uitzinnig. Hare ziel gevoelt daarom geringe, zoo eenige, aandoening, ten gevolge der schending van haren persoon: het is maar weinig, of liever geheel niets, erger, dan voorheen. Men moet bekennen, dat dit een betere staat der gemoedigheid en des gevoels is, dan gemeenlijk gepaard gaat met minachting voor kuischheid in *Engeland*; maar hoe onwaardig is het, als de algemeene grondslag van het vrouwelijk hart! En is het niet eindeloos beter, voorbeelden van grove bedorvenheid te ontmoeten, als walgelijke uitzonderingen op de algemeene zuiverheid, dan nergens zuiverheid te vinden, en overal eene ongebondenheid, die de deugd bespot en vernedert, *door de houding* van welvoegelijkheid aan te nemen?

„Zie dit uitnemend staal van deftige bouworde!" zeide een *Franschman* te *Versailles*. „Die zuilengang bestaat uit kolommen, elk een volkomen stuk van *Languedoksch* marmer. Het is een trotsch paleis?"

„Het is zeer fraai; — wie bouwde het, en tot wat oogmerk?"

„'t Is het *groot Trianon*, gesticht door LODEWIJK DEN GROOTEN, voor zijne maitres, Madame DE MAINTENON."

„Dus

„ Dus bouwde hij dit paleis voor zijne matres, onder de namen van het nationaal paleis van *Versailles*, waar hij zijn verblijf had als de bewaarder van zedelijkheid en orde?"

„ Ja," hernam de *Franschman*, — „ hij was een groot Vorst: hij moedigde de kunsten aan. Ginds, op eenen kleinen afstand, is *klein Trianon*."

„ En voor wien werd dat gebouwd?"

„ Voor de matres van LODEWIJK DEN XIV, Madame DE POMPADOUR. Daarin zult gij de kamer zien, waar de Monarch de kinderpokken kreeg, die zijnen dood veroorzaakten, van een jong meisje, waarbij hij slapen wilde, niettegenstaande de voorzigtige bedenkingen van Madame DU BARRI, eene andere zijner matressen, — zij, die naderhand onthoofd werd door de Revolutionairen."

Wij traden *groot Trianon* binnen. — „ Welk eene schoone MAGDALENA is dat?"

„ O, Dat is een LE BRUN. *Frankrijk* is het land voor de kunsten, — en LODEWIJK DE GROOTE begunstigde alles, wat verfijning over de wereld verbreidde. Madame LA VALLIERE, des Konings matres, is door den schilder afgebeeld als MAGDALENA. Zijne Majesteit en zij zijn overeengekomen om te scheiden, — zij is op het punt van zich toe te wijden aan den Godsdienst, — het geheele hof was tegenwoordig bij de plegtigheid harer aanvaarding van den sluijer."

„ Het geheele hof?"

„ Ja; de dames van het hof achtten zich zeer vereerd door de kennis, welke Madame LA VALLIERE van haar wel wilde nemen, — want zelfs de Koningin bewees haar oplettendheid."

„ En, eilieve, welke keurige groep van beeldhouwwerk is dat ginds in den tuin?"

„ Ah! *Frankrijk* is het land voor de kunsten, en LODEWIJK DE GROOTE was de Monarch om ze aan te moedigen. Dat is het meesterstuk van GERARDON. De Monarch is daar afgebeeld als APOLLO."

„ Inderdaad! en hij is omringd door de Deugden, zie ik."

„ Vergeef mij, Mijnheer! — deze vrouwelijke gedaanten zijn des Konings matressen."

Hier moge de zamenspraak eindigen; het is genoeg om een denkbeeld te geven van het staatkundig en zedelijk stelsel, waaronder *Frankrijk* zijne fieraden verkregen heeft. Onder

het-

hetzelve is het gekarakteriseerd geworden door eene noodlottige losheid van beginselen, welker bron ligt in het despotismus en de zedeloosheid van deszelfs vroegere Gouvernementen, — en welker uitwerkselen thans zijn, dat geen gezag onder hen kan gezegd worden gevestigd te zijn, — dat hunne regeerders geene zekerheid vinden in de genegenheden of de eer der genen, die hun trouwe zweren, — dat het vandaag de Adelaar is, morgen de Lelie, en, waarschijnlijk, (NB. dit werd geschreven kort vóór den inval van NAPOLEON) des daags daarna wederom de Adelaar!

Eene woedende en tierende bende moordenaren, mans en vrouwen, (ten tijde der revolutie in *Frankrijk*) zwaaiden hunne pieken tot de vernieling van het huis en huisgezin van eenen Aristocraat, die zelf ontsnapt was aan hunne woede. Een beroep op beginsels en gevoel kwam in zulken tijd en bij zulke wezens niet in aanmerking; maar eene onzedelijke spotternij gaf het regte middel aan de hand. „ Waarom dit huis omverhalen?" riep de voorspraak, op een' stoel geklommen — „ het is dat van zijnen huisheer! Waarom zijne vrouw vermoorden? — zij is die van het publiek! Waarom zijne kinderen ombrengen? — zij behooren waarschijnlijk aan sommigen uwer!" — Een schaterend gelach borst uit bij de bende der Razernijen, en de zondige spotternij toonde zich bij deze gelegenheid eene beschutting der onschuld.

De straten van *Parijs* schijnen mij toe, *niet zoo* vele vertooningen aan te bieden van ellende en ruwe *ongelegenheid* als die van *Londen*. Het vechten van menschelijke wezens en de dronkenschap zijn zaken, die men zelden ziet. De gemeene handelwijze van geweldig kastijden der kinderen, zoo gewoon in *Engeland* onder het laagste en woeste gepeupel, — veroorzakende, dat onze ooren bestormd worden met huilen en schelden, wanneer wij de gemeene buurten onzer groote steden bezoeken, — is in *Frankrijk* niet gewoon. Somtijds hoort men twisten; maar in het algemeen ligt een zigtbare zweem van hoffelijkheid over de geheele oppervlakte der zamenleving, tot aan de nederigste uitersten. De bedelaars zijn talrijk; maar zij schijnen niet in het harte aangedaan door de-

zen

zen nood. De begaafdlieden bloeijen in het land, waarvan ik schrijf, op dezelfde wijze als het klimop groeit, — langs muren, langs den grond, of, in het kort, onder elke omstandigheid. — *Charité, Monsieur Goddam! s'il vous plait*, zeide een *Fransche* bedelaar tot een *Engelschman*, met een gelaat, dat toonde, dat hij enkel bedoelde dringend te zijn, en niet wist, dat dit woord hier kon opgevat worden als eene beleediging. De bedelkinderen vragen om eene *sou*, „*en pitié de ma misère*," — en dan tuimelen zij over hals en hoofd. Een van dezelven, even twaalf jaar oud, eene kleinigheid van eenige *Engelschen* ontvangen hebbende, verzocht de eer te mogen hebben om een liedje voor hen te zingen. Hij zong, in een' zeer fraaijen stijl en met al de naïviteit van zijne natie, twee coupletten, waarvan de voorname inhoud was, dat de mannen eerzuchtig, verzot op den krijg enz. enz. waren, maar de dames zacht, bekoorlijk en vol gevoel en liefde. Hij zong met eene onbeschrijfelijke uitdrukking den regel: „*O, les femmes! les femmes! Elles sont delicieuses!*" Eenige meisjes, daar voorbij wandelende, wierpen hem eene of andere kleinigheid in het gezigt; op het oogenblik smeedde hij een *extempore* op het geval: wanneer vrouwen slechte streken op straat begingen — *O, ces femmes! ces femmes! sont des diables!*

TALMA, de acteur, was een groot gunsteling van BUONAPARTE, en werd dikwijls geroepen om stukken aan het Keizerlijk hof voor te lezen, vóór zij ten tooneele gevoerd werden. Korten tijd vóór de echtscheiding, koos hij een stuk, uit het *Engelsch* vertaald, waarin de scheiding van een gehuwd paar het voornaamste geval is. Niemand van de hovelingen wist destijds, wat er gaande was. De Keizerin JOSEPHINE werd opgemerkt zeer veel te schreijen; en BUONAPARTE, na eene poos tijds ongeduldig geluisterd te hebben, stond op en sloot de deur, welke uitkwam in het buitenvertrek, waar het gezelschap zat, dat dus, tot aller uiterste verbazing, belet werd te hooren. Het geheele stuk werd echter gelezen, en, toen het ten einde was, verbood de Keizer de openbare vertooning.

Een *Parijzenaar*, die een kuiken tot zijn deel gekregen had van het vleesch, bij de kroening van BUONAPARTE uitgedeeld, hield het met eene houding van opgetogenheid in de hoogte, al voortgaande langs de straat roepende: „ Leve de Keizer! wat is hij malsch!"

Toen de *Fransche* dames den eersten dag voor het licht kwamen met hare hoofden als omgekeerde kegels (of suikerbrooden), en in de wanstaltige gedaante der *Chinesche* vrouwen, waren zij volkomen gereed, om luide en onbeschaamd te lagchen over elk voorbeeld van toenadering tot den *Griekschen* smaak in kleeding, gelijk die nog gezien en bewonderd werd in hunne Muzeums, alsof zij sedert *jaren aan de nieuwe mode* gewend waren, en geen anderen stempel van elegantie erkenden. De bezending van *Parijsche* vrouwen, die de Hertogin VAN ANGOULEME bij hare aankomst uit *Engeland* ontvingen, borsten eerst uit in tranen op de gedachte aan hare ongelukken, en schoten toen in een lach over haren kleinen hoed. — *Mon Dieu, quelle figure!* heb ik haar hooren uitroepen, van onder de bedekking harer hoofddeksels, rigtende hare uitroeping tegen eene bekoorlijke *Engelsche* vrouw, haar voorbijwandelende met eene vrije eenvoudigheid van gang en eene bevallige geschiktheid van haren tooi naar haren vorm. Ondertusschen vertoonen de fraaije uithangborden voor hunne winkels, en de schilderijen, welke zij voorgeven te bewonderen in de *Louvre*, hun dezelfde kleeding, welke zij in hunne gasten bespotten.

De *Parijzenaars* worden nu niet langer gevoed met de complimenten, waarmede BUONAPARTE hunne eerzucht en ijdelheid kittelde, als bewoners van de *hoofdstad der Groote Natie*, ja (bijaldien *la grande pensée*, gelijk zij het noemen, ware verwezenlijkt geworden) *der gansche beschaafde wereld.* De hoofdstad der wereld! Welke meerderheid *Parijs* immer moge ontleenen van het bezit der voorname werken van beeldhouw- en schilderkunst, of van de grootsche uitgebreidheid van eenige harer gebouwen, luttel roems kan op de ingezetenen afdalen. Toen zij hunne eigene ketenen deden rammelen

len over de hoofden der naburige natiën, en dezelve dreigden met eene slavernij, welke zijzelve den moed niet hadden om af te schudden, vervoerde hen hunne verwaandheid om te gelooven, dat zij de beste voorbeelden van het menschelijk geslacht waren. Maar de geschiedenis van geen volk heeft immer een voorbeeld opgeleverd. van verlaging, zoo diep als dat, hetwelk ik nu ga vermelden. Te *Rouaan* en *Parijs* viel mijn oog op de kleeding van eenige *Fransche* Heeren, broeken dragende van eene ligt puce kleur, en, daar vele koetsiers in laatstgemelde stad desgelijks van die kleur voorzien waren, drong mij derzelver zonderlingheid, den naam dier kleur meer dan eens te onderzoeken; en altijd ontving ik hetzelfde antwoord, — het was: *la couleur de la c — a du Roi de Rome.* Deze was de kleur der fatsoenlijke klasse, en werd openlijk en algemeen verkocht onder die benaming!...

REDDING VAN DEN ENGELSCHEN OVERSTE PONSONBY IN DEN SLAG BIJ WATERLOO. (*)

(Volgens de mondelinge mededeelingen van hemzelven.)

— Tegen den middag helderde het weêr op, en de zon kwam juist te voorschijn, toen de slag begon. De legers waren ongeveer elfhonderd schreden van elkander verwijderd; en de voorposten, eer zij ingetrokken werden, den anderen zoo nabij, dat zij met elkander konden spreken. Toen zag ik, zoo ik meene, BUONAPARTE op één met eenen aanzienlijken Generaalstaf langs het front van ons leger nederwaarts rijden.

Ik stond met mijn regiment (ongeveer 300 man sterk) op de uiterste spits des linker vleugels, met den last, naar vereisch

(*) Hoewel vele bijzonderheden van dit allertreffendst Verhaal in der tijd reeds door de Dagbladen ter kennisse van het Publiek gebragt zijn, zoo scheen ons hetzelve, in verband met de groote Gebeurtenis, welke het lot van ons Vaderland, ja welligt van *Europa*, zoo gelukkig heeft beslist, al te merkwaardig, om het niet, op eene daartoe meer geschikte wijze dan een vlugtig Dagblad, der vergetelheid te onttrekken.

elsch van zaken te *agéren*. Beide legers stonden elk op eene matige afhelling, en hadden elk een smal dal tusschen zich.

Ten een ure meende ik zekere onbestemdheid in eene kolom *Fransche* infanterij (veelligt 1000 man sterk) te bemerken, welke met een onregelmatig vuur aanrukte; ik besloot dienvolgens, haar aan te grijpen. Toen wij in galop nedersprongen, ontvingen wij van onze eigene troepen ter *regter* zijde één vuur, verderfelijker dan het vijandelijke, dewijl de vijand veel eerder op ons schoot, dan zijn vuur kon werken, en, toen wij nader kwamen, daarmede ophield. Nog vijftig schreden van hen af zijnde, maakten zij regtsom keert, en zij leden eene groote nederlaag, naardien eenige *Nederlandsche* troepen ons volgden, die onzen voorspoed hadden opgemerkt.

Dan, naauwelijks waren wij door de *Franschen* heengeboord, toen wij, voordat wij ons konden *formeren*, door ongeveer 300 *Poolsche* lansiers werden aangegrepen, die den *Franschen* ter hulpe gesneld waren. De *Fransche* artillerij begroette ons met een verschrikkelijk kartetsvuur, hetwelk echter, tegen één der onzen, zeker drie hunner eigene manschap doodde. In het gevecht was ik intusschen ten zelfden oogenblikke aan beide de armen geheel verlamd geworden, en, door weinigen van mijn volk verzeld, die echter ook welra werden afgemaakt — want men vroeg noch gaf pardon — ging mijn paard met mij door, tot dat ik eenen sabelhouw op het hoofd bekwam, en zonder bewustheid met het aangezigt ter aarde nederstortte. Tot mijzelven komende, rigtte ik mij een weinig op, om rond te zien — want ik geloof, ik ware toen nog in staat geweest om op te staan en mij vandaar te begeven — daar kwam een lansier op mij af, en, terwijl hij riep: *Tu n'est pas mort, coquin?* stiet hij mij de lans in den rug. Mijn hoofd zeeg neder, het bloed stroomde mij ten monde uit, ik kon niet meer ademhalen, en dacht: Nu is het met mij gedaan! —

Niet lang daarna (het is mij onmogelijk den tijd te bepalen, maar ik moet in minder dan tien minuten na den aanval gevallen zijn) kwam een tirailleur, die mij, onder bedreiging van mij te vermoorden, wilde uitplonderen. Ik zeide hem, dat hij mij kon doorzoeken, en wees hem op een' kleinen zijzak, waarin hij drie daalders, alles, wat ik had, vond; hij scheurde mij vervolgens het vest los, en liet mij in eene hoogst ongemakkelijke houding liggen. Naauwelijks was hij

weg,

weg, of er kwam een ander met hetzelfde oogmerk; maar, daar ik hem zeide, dat ik reeds uitgeplonderd was, liet hij mij liggen. Nu verscheen een officier met eenige manschap, tot welke waarschijnlijk de tirailleurs behoorden, hield stil, waar ik lag, steeg af, en vroeg mij, of ik zwaar gewond was. Ik bevestigde zulks, met den wensch, dat men mij mogt wegvoeren. Hij zeide, hij konde of mogt zelfs zijn eigen volk niet laten wegvoeren; maar, wonnen zij den slag, gelijk waarschijnlijk was, — want, zoo hij meende, was WELLINGTON gesneuveld, en zes van onze bataljons hadden de wapens nedergelegd — zoo zou hij mij alle mogelijke oplettendheid betoonen. Ik klaagde over dorst, en hij zette mij zijne brandewijnsflesch aan den mond, terwijl hij een' der zijnen beval, mij regt op zijde te leggen, en een ransel onder het hoofd. Nu ijlde hij naar het gevecht. Nooit evenwel heb ik mogen ontdekken, wie deze edelmoedigheid mij heeft bewezen, aan welke ik waarschijnlijk mijn leven te danken heb. Naardien hij een' blaauwen overrok droeg, konde ik ook niet zien, welken rang deze vijandelijke officier bekleedde. Weldra kwam er weder een tirailleur, knielde digt bij mij, en schoot over mij heen, terwijl hij zich met groote levendigheid met mij onderhield; vervolgens liep hij snel henen, zeggende: *Vous serez bien aise d'entendre que nous allons nous retirer. Bon jour, mon ami!* —

Terwijl de slag in dezen omtrek voortduurde, werden verscheidene gewonden en dooden digt bij mij door de kogels getroffen, welke tamelijk dik te dezer plaatse vielen. Tegen den avond, toen de *Pruisen* kwamen, was de onophoudelijke donder der kanonnen van hunne en de *Britsche* linie, die steeds luider en luider werd, hoe nader zij kwamen, de schoonste muzijk, welke ik immer hoorde!

Het schemerde reeds, toen twee eskadrons *Pruisische* kavallerij in vollen ren over mij henengingen. Ik rigtte mij daarbij van den grond op, en kromde mij angstig heen en weder. De doodsbenaauwheid, welke mij bij het gerucht van derzelver nadering aangreep, laat zich gemakkelijk — doch neen, laat zich onmogelijk denken! Ware er geschut langs dezen weg gekomen, het ware met mij gedaan geweest. — De slag was nu bijkans gedaan, of ten minste zeer in de verte voortgerukt; het geschreeuw en gekerm der gewonden om mij henen werd elk oogenblik hoorbaarder; daartusschen

 ver-

vernam ik schoten, verwenschingen, ook wel het geroep: *Vive l'Empereur!* dan weder salvo's uit het klein geweer en het geschut; bij wijlen werd het ook geheel stil, hetgeen mij nog verschrikkelijker was dan het geraas, — mij dacht, de nacht zou nimmer eindigen! — Om dezen tijd had zich een man van de Koninklijke Garde dwars over mijne beenen gelegd; vermoedelijk was hij in zijnen doodsangst *hierheen* gekropen; zijne zwaarte, zijne krampachtige bewegingen, zijn steenen, en de uit eene wonde in zijne zijde voortkomende lucht — inzonderheid dit laatste, wijl het mijn eigen geval was — maakten mij zeer benaauwd en angstig. De nacht was niet donker. en de *Pruissen* zwierven rond, om buit te maken. (Het tooneel uit *Ferdinand, Graaf van Fathom*, schoot mij thans in de gedachte; offschoon er, zoo ik meene, geene vrouwen bij waren.) Velen van hen kwamen *ook bij mij, zagen mij aan*, en — gingen tegenover mij voorbij. Eindelijk bleef één staan, om mij te onderzoeken. Ik zeide hem, zoo goed ik vermogt, — want ik konde slechts zeer weinig *Duitsch* spreken — dat ik een *Britsch* officier, en alreeds uitgeplonderd was. Hij was echter hiermede niet voldaan, maar draaide mij om en om, eer hij mij verliet.

Ongeveer een uur vóór middernacht zag ik een soldaat in *Engelsch* uniform op mij afkomen, die vermoedelijk hetzelfde oogmerk had. Hij kwam, en zag mij in het aangezigt. Ik sprak hem oogenblikkelijk aan, terwijl ik hem zeide, wie ik was, en hem eene belooning toezegde, wanneer hij bij mij wilde blijven. Hij zeide mij, dat hij tot het 40ste regiment behoorde, en hetzelve verloren had. Hij bevrijdde mij van den stervenden man, en, daar hij ongewapend was, greep hij een zwaard van den grond, en plaatste *zich nevens mij*, nu een weinig voor- dan achterwaarts gaande. Ten acht ure des morgens ontdekten wij in de verte eenige *Engelschen*; hij liep naar hen toe, en er werd een bode naar HERVEY afgevaardigd. Er kwam eene kar voor mij. Ik werd op dezelve geplaatst, en naar eene pachthoeve vervoerd, ongeveer anderhalve mijl ver; hier werd ik in een bed gelegd, uit hetwelk, gelijk ik naderhand vernam, de arme GORDON zoo even was genomen. Ik had zeven wonden bekomen. Een heelmeester sliep in mijne kamer, en ik werd gered door onophoudelijke aderlatingen, 120 oncen in twee dagen, behalve het groote bloedverlies op het slagveld.

De lansen zouden, van wege derzelver lengte en zwaarte, mij het zwaard, lang vóór ik het verloor, uit de hand geworpen hebben, bijaldien ik het mij niet aan dezelve had vastgebonden. Wat van mijn paard geworden zij, weet ik niet; het was het beste, dat ik had.

De Koninklijke Garde ademde nog, toen ik des morgens werd weggevoerd; en hij kwam kort daarna in het hospitaal.

Sir D. PARKER zeide, dat de grootste ongelegenheid, waarin hij zich gedurende den ganschen dag had bevonden, geweest was, zijne manschap terug te houden, die bestendig op mij en mijn regiment vuurde, toen wij den aanval begonnen. De *Franschen* maken in den slag veel geschreeuw; de *Engelschen* schieten slechts.

Vele verwarringen en misverstanden ontstonden door de gelijkvormigheid der kleeding. De *Belgiërs* inzonderheid leden zeer, van wege hunne gelijkheid met de *Franschen*; dewijl zij nog dezelfde uniformen droegen, welke zij onder BUONAPARTE hadden gedragen.

DE SLAAF VAN ALGIERS.

(*Vervolg van bl.* 735.)

De deur werd geopend. De twee lieve jongens, met hunnen oppasser en eenen anderen slaaf, traden binnen. De oudste van deze jongens kwam naar mij toe. Met eene onschuldige gemeenzaamheid, die mij in elken anderen toestand zoude getroffen hebben, stond hij naast mij, en sprak mij vriendelijk aan in eene taal, welke ik niet verstond. De knaap merkte mijne verlegenheid op, en sprak nu eenige *Italiaansche* woorden, die ik even min verstond. Toen zeide MULEY: „ Ik moet dan wel voor tolk spelen," en sprak eenige woorden tot den lieven jongen, die, met den blik op mij gevestigd, MULEY antwoordde. Op de gelaatstrekken van het knaapje las ik, dat hij met deelneming van mij sprak, en dat — zoo als MULEY naderhand mij betuigde — zijn vader over mijn lot met zijne moeder gesproken had. Beide jongens gingen op mijnen schoot zitten; mijn hart werd geroerd, toen MULEY mij alles vertolkte, wat de twee jongens in hunne kinderlijke eenvoudigheid en onschuld snapten.

 Mis-

Misschien had MULEY mijnen stand en beroep aan de jongens verraden; want de oudste sprong van mijnen schoot, nam den eenen slaaf mede, en ging ter kamer uit. Ik zoude gevreesd hebben, ware ik niet door het vriendelijke gelaat van den jongen genoegzaam overtuigd, dat hij niet zoo haastig henen liep, om mij bij zijnen vader te verklagen. MULEY lachte. Ik vroeg naar de reden van dit spoedig heenloopen. „Laat hem begaan," zeide MULEY; „hij bespaart mij de moeite, om den grondslag tot uw geluk te *leggen*." Ik verstond dit niet, en was ook waarlijk niet begeerig naar het geluk, hetwelk zich, naar de voorspelling van MULEY, in de verte aan mij vertoonde. Stil en in mijzelven gekeerd, zat ik nog, toen de jongen met den slaaf terugkeerde. Hij hield een vel papier en een potlood in de hand, welke hij mij overhandigde. *Ik vroeg aan* MULEY, *wat ik daarmede moest doen?* — „Hij weet, dat gij een *bouwkundenaar zijt*, en dat gij teekent."

Tegenover ons vertrek stond een fraai paveljoen. „Teeken die partij!" zeide MULEY. Ik deed zulks. De beide jongens zagen op het papier, alsof er iets bovennatuurlijks ontstond, toen ik het paveljoen met de geheele omstreek uit een schuinsch perspektief had afgebeeld. De teekening was afgewerkt. Als een pijl van den boog, sprong de jongen met het papier over de plaats. Naauwelijks had ik tijd gehad om aan de gevolgen van dit voorval te denken, toen reeds een slaaf kwam, die aan MULEY en mij het bevel bragt, om aanstonds bij onzen Heer te komen.

Ik volgde geheel onverschillig. Door alle slaven, die mij zagen, om mijne uitzigten benijd, zag ik voor mij niets anders dan de slavenketen; en den armoedigsten stand in mijn vaderland, waarin ik maar vrij ware geweest, zoude ik boven eenen troon onder deze hemelstreek verkozen hebben. Droevig en onverschillig omtrent alles, wat mij konde bejegenen, ging ik met MULEY en den slaaf over de plaats. Op eene voor mijn gevoel allerpijnlijkste wijze spoorde MULEY mij aan, mijn geluk toch niet te veronachtzamen. De slaaf, die, zoo als ik uit zijne kleeding besloot, voor kamerdienaar speelde, behandelde mij met eenen eerbied, welke bij mijne slavenkleeding geweldig afstak, maar welke mij toch liet vermoeden, dat over mijn lot reeds beslist was.

Zonder vrees, zonder hoop, trad ik moedig in de zaal.

Mijn

Mijn Heer, welken ik, federt mijne eerste verfchijning voor hem, niet weder gefproken had, ftond aan het venfter; naast hem zijne kinderen; zijne echtgenoote leunde op zijnen fchouder. Zij bezagen de teekening, welke ik gemaakt had. Met eene verrasfende minzaamheid kwam mijn Heer naar mij toe: „ Hebt *gij* die teekening ontworpen?" — „ Ja; maar ik vind haar zeer onvolmaakt, daar ik dezelve in haast vervaardigd heb." — „ Neen, neen," antwoordde hij, „ ik vind de fchets zeer fchoon, — fchooner, dan ik immer zag. Ik verheug mij, dat gij dezelve gemaakt hebt, en zal mij nog meer verheugen, wanneer gij het opzigt wilt voeren over een' grooteren bouw, dien ik ondernemen wil. Verftaat gij dit?" — „ Dit is mijn beroep; ik ben bouwmeester, en heb in mijn vaderland reeds vele bouwkunftige ontwerpen beftuurd, die zeer gewigtig waren."

Op deze woorden werd de man gedurig vriendelijker. Hij fprak *Italiaansch* met zijne echtgenoote, waarbij hij altijd op mijne teekening zag. Ook zij was vriendelijk; hare gevoelens waren op haar fchoon aangezigt te lezen. — „ Mijnheer!" zeide ik ontroerd, „ mag ik fpreken?" — „ Zoo veel gij wilt, en wat gij wilt; maar niet daarvan, dat gij mij wilt verlaten." — „ Juist *dat* is het, wat ik wilde verzoeken," zeide ik, en bij elk woord, dat ik uitbragt, werd ik moediger. — MULEY, die dit alles hoorde, verhaalde mij naderhand, dat hij in dit oogenblik voor mij gebeefd had. — „ Ik ben," voer ik moedig voort, „ aan mijn vaderland en aan mijne verwanten ontrukt. Ik werd hulpeloos aan uwe kust geworpen. In plaats dat menschlievendheid mij zoude verkwikt en aan mijne troostelooze zuster zoude hergeven hebben, word ik, onfchuldige en ongelukkige, in boeijen gekneld. Ik heb een ander lot verdiend, — of ik hetzelve genieten zal, hangt van u af. Ik fmeek om mijne vrijheid."

Ik zweeg. Mijne aandoeningen waren te hevig. Hadde ik dezelven ingevolgd, dan hadde ik mij aan zijne voeten moeten werpen, en dezelven met heete tranen bevochtigen. Ik deed zulks niet. Een zeker gevoel van waarde verfterkte mij, en de gedachte, een beter lot te hebben verdiend, weêrhield elke andere, om door bidden en kruipen mijn lot te veranderen.

De *Turk* zag mij aan, ik weet niet of met meer gramfchap,

 dan

dan wel met meer leedwezen, mijnen wensch niet te kunnen vervullen. Hij scheen inderdaad verlegen te zijn.

„ Hoor eens, LOUIS!" zeide hij, mij zachtkens op de schouders kloppende, „de Dey heeft u mij ten geschenke gezonden; ik moet zijn geschenk eerbiedigen; maar slaaf zult gij bij mij niet zijn; gij wordt mijn vriend, de vriend van mijn huisgezin, de onderwijzer mijner kinderen. Ik heb u reeds gezegd, dat ik lang naar eenen man van uwe kunde gezocht heb. Ontneem mij de hoop niet, die ik van u heb opgevat. Ik dwing u niet tot het aannemen van ons geloof; ik dwing u niet eens tot de kleeding, die wij dragen; vervul slechts dezen mijnen eenigen wensch, blijf hier, blijf de vriend van mijn huis, en blijf het gaarne!"

Ik bad nogmaals. Te vergeefs. „ Heden of morgen spreken wij elkander weder," zeide de *Turk*, *en ik zag niet eens* op zijn gelaat, of hij deze woorden met vriendelijkheid of gestrengheid zeide.

Hij gaf MULEY eenen wenk met de hand, en wij verwijderden ons.

Ik was naauwelijks zoo veel meester van mijzelven, dat ik met bedaardheid de kamer van MULEY konde bereiken. Hier gaf ik mij geheel aan mijne smart over; hier gevoelde ik het verschrikkelijke van mijn lot geheel, en misschien meer dan ik moest. Ik had mij altijd nog — helaas! zonder den minsten grond — met de hoop gevleid, mijnen Heer zoo verre te kunnen brengen, dat hij, van mijne onschuld overtuigd, mij de vrijheid zoude hergeven. Ik wrong de handen, en MULEY mogt mij mijn geluk en voorregt schilderen zoo schoon hij wilde, ik gevoelde niets dan de slavenketen. Te vergeefs poogde hij mij, door wijn, te doen bedaren — ik stiet hem terug; ik vervloekte het uur, waarin mij de golven aan deze kust hadden geworpen. Den volgenden morgen zag ik een schouwspel, hetwelk mijne gansche verontwaardiging gaande maakte. Alle slaven van mijn' Heer, van welken ik niet wist, dat zij des avonds van den arbeid terugkeerden, waren op de plaats verzameld. Ellendige, uitgeteerde geraamten, die naauwelijks de boeijen konden dragen, magere en uitgehongerde gedaanten kwamen hier bijeen, en moesten, onder den geesel van eenige ongevoelige Renegaten, aan den arbeid gaan, welke in den grooten tuin achter het paleis begonnen was. Terwijl de eerste slaven reeds op de plaats verdeeld

deels werden, kropen de anderen uit onderaardsche gewelven, met eene kleine deur voorzien, en welker vensters slechts gaten met ijzeren stangen waren. Ik zag vele *Europesche* aangezigten onder hen. Ik kon dit tooneel naauwelijks aanschouwen; maar het meest werd ik gebelgd, toen ik zag, dat de eene Renegaat, een sterke kerel, met eene zweep de ongelukkigen sloeg, die te vermoeid waren om de overigen te volgen.

Terwijl ik aldus, in gedachten en gewaarwordingen over het lot dezer ongelukkigen verzonken, daar stond, werd de deur van ons vertrek geopend. Een *Turk*, die naar den uiterlijken schijn van groot aanzien was, trad binnen; MULEY ontving hem met eene bijkans kruipende vriendelijkheid. Ik bleef onverschillig en bedaard, vooral daar die man mij in het geheel niet scheen op te merken, maar slechts eenige woorden met MULEY sprak.

„Wij moeten hem volgen," zeide MULEY. „Kom; maak bezig nu de gelegenheid tot uw geluk beter en verstandiger dan gisteren."

„Waarheen?" vraagde ik trotsch. MULEY lachte, en herhaalde zijnen raad. Gemelijk wierp ik den slavenmantel over de schouders, en nog eenen blik op de ongelukkigen, die over de plaats trokken. Wij kwamen in een bad. Twee slaven moesten mij ontkleeden; ik stapte in het bad; een andere slaaf bragt mij fijn nieuw linnen, en een even fraai *Europeesch* en een *Turksch* kleed. Waarom ik toevallig het laatste verkoos, weet ik zelf niet; althans ik dacht niets daarbij. MULEY was ongemeen verheugd, toen hij mij in deze kleeding zag. Hij klapte in de handen, en omhelsde mij; vervolgens ging hij met mij over de plaats, waar nog eenigen der ongelukkigen waren. Thans traden wij in de zaal, alwaar de *Turk* met zijne beide zonen was. De jongens sprongen van blijdschap op, toen zij mij in de *Turksche* kleeding zagen; de vader was ongemeen vriendelijk.

Ik zoude zijne vriendelijkheid misschien met de grootste onverschilligheid hebben beantwoord; maar het gezigt der slaven op de plaats, de gedachte aan derzelver behandeling, het denkbeeld, dat ik door eene verdere weigering hetzelfde lot verwachten moest, dit alles werkte te krachtig op mijnen geest, dan dat ik hier naar mijne vorige grondbeginsels konde handelen. Ik zag niet meer den *Turk* alleen, ik zag den gebieder van mijn lot; en wie zou alzoo, in mijnen toestand,

an-

anders hebben gehandeld? Daarbij kwam nog de bijzondere minzaamheid, waarmede hij mij bejegende. Van mijne vroegste kindschheid af vermogt eene minzame bejegening meer op mijn hart, dan gestrengheid. MULEY moest ons verlaten, om voor eene gepaste verkwikking te zorgen, en aanstonds begon de *Turk* mij het ontwerp tot eenen grooten bouw voor te leggen. Ik liet hem tijd tot de beschrijving, zonder hem in de rede te vallen. Hij beschreef mij den grond, en nu bragt ik hem op denkbeelden, die hem geheel vreemd waren geweest. Hij was verrukt van blijdschap; en ik — ik weet niet, hoe ik het noemen zal — ik was niet ongelukkig, hoewel ook niet gelukkig. In de bedwelming zijner vreugde omhelsde mij de *Turk*. „Nu, vriend!" zeide hij, „niets meer daarvan, *dat gij mij* wilt verlaten."

„*Zoo mijn* oom en mijne *zuster* *slechts eenig berigt van* mij hadden!"...

De *Turk* scheen hierop niet bijzonder te hechten, maar vroeg mij echter straks daarop naar den stand, naam en verblijfplaats van beiden. Zijne echtgenoote was even verheugd, waarschijnlijk wel, omdat haar man zulks was; het speet mij, dat ik geen *Italiaansch* genoeg verstond, om mij met haar te kunnen onderhouden.

Het was des morgens zeer vroeg; wij hadden ons verkwikt door uitgezochte spijzen; MULEY trad in de kamer, en zeide iets tot den *Turk*. Deze nam mij bij de hand. Voor de poort der plaats stonden zes paarden, twee daarvan ongemeen fraai en zeer rijk getuigd, de anderen gewone paarden. IBRAHIM — aldus was de naam van mijnen meester — besteeg een der fraaije paarden; ik kreeg het andere. MULEY en drie gewapende *Turken* bestegen de overigen. Wij reden buiten de stad naar eene schoone streek, langs eene met *dadels* begroeide beek, die tusschen de schoonste wijnbergen stroomde. Die landstreek was ongemeen bekoorlijk; zij bewerkte, dat ik mijn drukkend lot geheel vergat. Overal, waar ik henen zag, ontwaarde ik de weelderigste vruchtbaarheid; overal blijken van vlijt en werkzaamheid, zoo als ik in mijn werelddeel dezelve nooit verwacht had. Omtrent den middag kwamen wij op een landgoed aan, waar wij eenige uren vertoefden, en toen naar de schoone vlakte *Metischa* reden. Hier zagen wij verscheidene landgoederen, en onder dezen één, uitmuntend schoon, nabij de zee, hetwelk mijnen Heer toebe-

behoorde. Een der *Turken*, die ons verzelde, moest vooruit rijden; een aantal slaven, van hunne opzieners geleid, ontvingen ons met de grootste onderwerping. De avond was schoon, IBRAHIM sloeg eene wandeling voor naar eene aan de kust gelegene rots. Ik volgde met MULEY. God! met welke gewaarwordingen zag ik de zee weder! In mijne verbeelding meende ik mijn vaderland in de verte te zien. Het beeld van mijnen oom, mijner goede zuster, het gevoel mijner verloren vrijheid — dit alles werkte zoo geweldig op mijn hart, dat ik, door eenen stroom van tranen, aan hetzelve moest lucht geven. Schepen en booten zweefden op de onafmetelijke zee rond; overal was leven en werkzaamheid. Wel is waar, de reeks der aan de roeibanken der galeijen gesmede slaven, waaronder ik geene andere dan *Europesche* gelaatstrekken ontwaarde, maakte eenen verschrikkelijken indruk op mij; en de gedachte: zoo gij ook eens onder die ongelukkigen waart! was wezenlijk noodzakelijk, om mij het tegenwoordige eenigzins dragelijk, en de toekomst minder akelig te doen voorkomen.

(*Het vervolg hierna.*)

DE GEHEIMZINNIGE ZENDING.

De Minister van Oorlog, LOUVOIS, beval eens aan eenen Heer VAN CHAMILLY — eenen neef van dien CHAMILLY, welke *Graves* zoo wél verdedigde — onverwijld bij hem te komen, om inlichting voor eene gewigtige zending te erlangen. LOUVOIS gaf hem dezelve aldus: „Gij reist dezen avond naar *Bazel* in *Zwitserland*. In drie dagen zijt „gij daar. Den vierden, namiddags, op klokslag van twee „ure, begeeft gij u, met papier, pen en inkt, naar de *Rijn*„brug. Daar moet gij, met de grootste naauwkeurigheid, „opmerken en beschrijven, wat gij, gedurende twee uren, „voor uwe oogen ziet gebeuren. Bepaald om vier ure zul„len postpaarden voor uw rijtuig gespannen zijn; gij reist „dag en nacht door, en brengt mij uwe aanteekeningen. Op „welk uur gij ook moogt aankomen, gij wordt bij mij toe„gelaten."

De Heer VAN CHAMILLY, hoe verbaasd ook over eene zending, welke hem zoo kinderachtig voorkwam, gehoorzaam-

kwamde van dit bevel. Hij komt in *Bazel*, begeeft zich ten bepaalden tijde naar de brug, en schrijft alles op, wat hij ziet. — Eene fruitverkoopster met haren korf; een rijder met eenen blaauwen jas; een boer met zijnen rok op de schouders; een lastdrager; ten drie ure een man met geel vest en broek, die midden op de brug blijft staan, op de leuning rust, in het water kijkt, en met zijnen stok driemaal hoorbaar op de bank slaat. Deze en andere onverschillige gebeurtenissen worden naauwkeurig opgeschreven, en gaande en rijdende personen, welker getal in eene zoo volkrijke plaats aanmerkelijk moest zijn, stiptelijk beschreven.

Bepaald om vier ure stapt de Heer VAN CHAMILLY in zijn rijtuig, en gemelijk, dat hij slechts zulke nietsbeduidende kleinigheden konde medebrengen, komt hij den tweeden dag, omstreeks middernacht, bij den Minister van LOUVOIS neemt gretig de papieren, doorloopt dezelven, springt bij het vermeldde van den man, in het geel gekleed, die driemaal op de bank sloeg, van vreugde op, begeeft zich naar den Koning, laat denzelven wekken, spreekt een kwartier uurs voor deszelfs bed, en verwijdert zich toen weder, om spoedig vier kouriers af te zenden, die reeds sedert een paar uren reisvaardig waren gehouden.

Acht dagen daarna is *Straatsburg* van *Fransche* troepen ingesloten, wordt tot overgave opgeëischt, kapituleert, en opent de poorten den 30 September 1681.

ONTBOEZEMING EENS HUISVADERS.

Hoe klimt mijn vurig dankgebed
Tot U, o God, omhoog!
Zie Gij, die op ons staamlen let,
Die tranen in mijn oog!
Zij gloeijen op mijn aangezigt;
U ween ik die ter eer;
U wijd ik dit mijn lofgedicht,
Mijn Vader, God, en Heer!

Gij schenkt mij leven, geest en moed,
Gezondheid, kracht en lust;
Ik heb gebrek noch overvloed,
Maar dagelijksch brood en rust.

Het

Het meerdre ware ligt mij kwaad:
    Dit wist Gij, goede God!
Ge onthieldt mij wijslijk de overdaad, —
    U dank ik voor dit lot.

En, had ik minder, leed ik nood,
    (Gij kent ons dwaaslijk hart)
Ligt koos ik... Hemel! eerloos brood
    Voor 't eerlijk brood der smart.
Maar daarom gaaft Gij mij mijn deel,
    Die hart en nieren proeft:
Gij, Alverzorger! weet, hoe veel
    Elk in zijn' kring behoeft.

Ik heb een gade, braaf en trouw,
    Vol huisselijke deugd;
Uw liefde dank ik zulk een vrouw,
    Mijn levenslust en vreugd.
(o, Kom, mijn dierbre, kniel met mij!
    Zijn goedheid bragt ons t' zaam;
Mij gaf Hij u, u gaf Hij mij, —
    Ja, „ Liefde" zij zijn naam!)

Ach! treft er iemand ongeluk,
    Of lijdt hij tegenheên,
Hoe voelt hij niet den dubblen druk,
    Draagt hij den last alleen!
Maar treft mij kruis en leed en smart,
    Ik zoek, door U, mijn God!
Mijn heul en troost in 's Ega's hart,
    En ligter valt mij 't lot.

Maar wordt ons de onspoed al te zwaar,
    En stijgt ons lijden hoog,
Dan troosten we in 't geloof elkaar,
    En slaan naar U het oog.
Zoo wordt dra elke ramp geheeld,
    En elke rouw gekort;
Daar elk genoegen, zóó gedeeld,
    Mij hemelweelde wordt.

En

En als mijn dierbare echtvriendin
Haar lieven zuigling kust,
En 't teeder pandjen onzer min
Aan haren boezem rust, —
Dan, Vader! offer ik mijn' dank
Bij 't flapend wichtje U op;
Ons lofied galmt, — Gij hoort dien klank,
De weelde rijst ten top.

Geen koning, neen, zoo rijk als ik,
Hoe magtig hij zich roem';
Geen bange toekomst baart mij fchrik,
Daar ik U *Vader* noem.
De flaaf der eerzucht zwoege en wroet';
De vrek hoop' fchat op fchat, —
Wat vonden ze ooit in hun gemoed
Van 't geen mijn ziel omvat?

Bij elke lotsverwisfeling
Op 't onbeftendig rond,
Was 't in den huisfelijken kring,
Dat ik mijn' wellust vond.
o, Blijve mij, algoede God!
Die wellust fteeds bewaard!
Neen, dan verwisfel ik mijn lot
Met geen' monarch op aard'!

Of, ftort, door d'onverbeden dood,
Mijn wereld eenmaal in;
Bezoekt Uw wijsheid, eindloos groot,
Mijn dierbaar huisgezin, —
Schenk mij dan, Vader! na dien druk,
Dat heil, waarvan gewis
Reeds hier het huisfelijk geluk
De reinfte voorfmaak is!

Utrecht, 1817. J. B. CHR.

CONCEPT - GRAFSCHRIFT.

Hier ligt de roem der Esculapen.
Treed, wandlaar! zacht, en laat hem flapen:
De man verdient de rust in 't graf,
Die hij zoo velen gaf. J. V.

